

BIJDRAGE

**tot de kennis van de stamverwantschap,
de inheemsche rechtsgemeenschappen en
het grondenrecht der Toba- en Dairibataks**

door

W. K. H. YPES.

Uitgegeven door de Adatrechtstichting te Leiden.

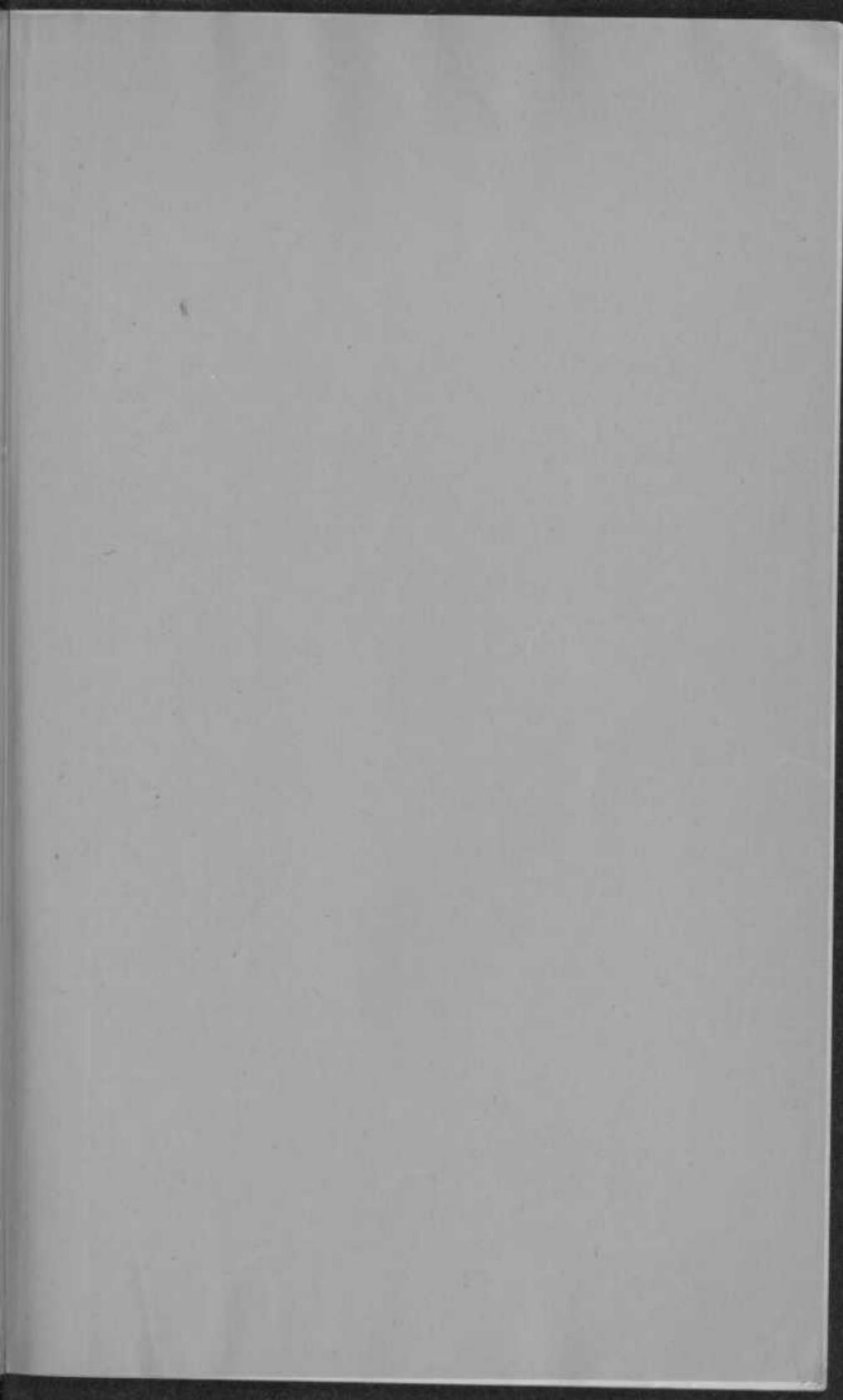
1932.

**Let op
Bijlage**

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

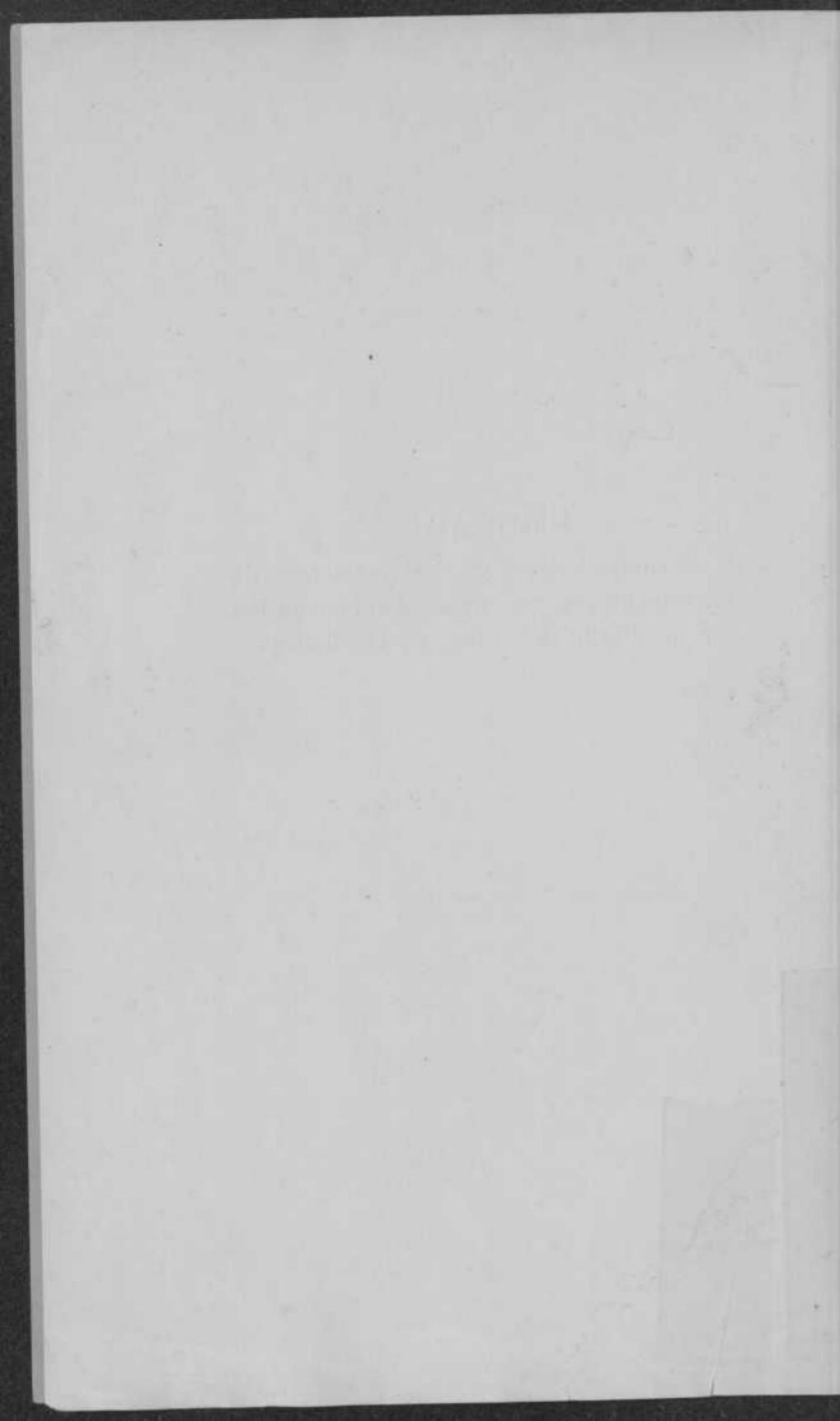
0272 8225

BIJDRAGE

tot de kennis van de stamverwantschap, de
inheemsche rechtsgemeenschappen en het
grondenrecht der Toba- en Dairibataks.

32374

4 losse bijlagen

949-B37

BIJDRAGE tot de kennis van de stamverwantschap, de inheemsche rechtsgemeenschappen en het grondenrecht der Toba- en Dairibataks

door

W. K. H. YPES.

Uitgegeven door de Adatrechtstichting te Leiden.

1932.

BIBLIOTHEEK
BATAK
S
De geschiedenis en de cultuur van de Bataks
en de politieke ontwikkeling van de
Bataksch Republiek, een historisch document

*Uitgegeven met steun van de Koninklijke Vereeniging
„Koloniaal Instituut”, het Koninklijk Nederlandsch Aardrijks-
kundig Genootschap en het Bataksch Instituut.*

INHOUD.

	Blz.
Inleiding	1

HOOFDSTUK I.

Stamverwantschap.

1. Verwantschap in het algemeen	3
2. Margastamboom	4
3. Maatschappelijke verhouding tusschen de marga's	8
4. Margavorming	9
5. Margavorming door adoptie	9
6. Margavorming bij geboorte van een buiten echt of in bloedschande verwekt kind	10
7. Margavorming door eene bijzondere gebeurtenis	10
8. Margavorming bij verspreiding buiten het kerngebied	12
9. Margavorming ter gedeeltelijke opheffing van exogamie	13
10. Opheffing huwelijksverbod tusschen marga's	14
11. Huwelijksverbod tusschen marga's uit overeenkomst, adoptie of leviraatshuwelijk ontstaan	16
12. Instandhouding van een marga door een vreemde	19
13. Marganaamgeving	21
14. Bataksche volksverspreiding	24
15. Marga's van gemengden, onzekeren of vreemden oorsprong	55
16. Herkomst der Karo Bataks	59
17. Herkomst der Timoer Bataks	64
18. Onderlinge verhouding der Bataksche rassen	66
§ 19. Vermoeidelijke herkomst en tijdstip van eerste vestiging aan het Tobameer	68

HOOFDSTUK II.

Inheemsche rechtsgemeenschappen en grondenrecht

Inleidende opmerkingen	76
----------------------------------	----

R e c h t s g o u w 1.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en bebouwingstoestand	81
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	82

	Blz.
§ 3. Bestuursinrichting en karakter van de aoe	88
§ 4. Dorpsbestuur	98
§ 5. Woonrecht	100
§ 6. Overgang van grond van de eene aan de andere aoe of marga pērtano	106
§ 7. Neutrale gronden	107
§ 8. Gewijde gronden	107
§ 9. Gereserveerde gronden	108
§ 10. Boschproductenwinning	108
§ 11. Jachtrecht	112
§ 12. Ontginnung	113
§ 13. Beschikkingsrecht over aanplant bij verhuizing	124
§ 14. Het vervallen van het beschikkingsrecht op aanplant, anders dan bij verhuizing	125
§ 15. Verkoop	125
§ 16. Verpanding	127
§ 17. Deelbouw	129
§ 18. Ruil	130
§ 19. Schenking	130
§ 20. Bewaargeving	133
§ 21. Afbetaling van schuld met aanplant of boomen	133
§ 22. Vennootschap	133
§ 23. Versterf zonder erfgenaamen	133
§ 24. Waterrecht	133

Rechtsgouw 2.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiing- en be- bouwingstoestand	135
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	135
§ 3. Bestuursinrichting en karakter van de sēmbaroer	137
§ 4. Woonrecht	142
§ 5. Dorpsbestuur	144
§ 6. Neutrale gronden	145
§ 7. Gewijde gronden	145
§ 8. Gereserveerde gronden	145
§ 9. Boschproductenwinning	145
§ 10. Jachtrecht	146
§ 11. Ontginnung	146
§ 12. Beschikkingsrecht op bouwgrond en aanplant bij ver- huizing	150
§ 13. Het vervallen van het beschikkingsrecht op grond of aanplant anders dan bij verhuizing	151
§ 14. Vervreemding van grond of aanplant	151

Rechtsgouw 3.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en be- bouwingstoestand	153
---	-----

	Blz.
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	153
§ 3. Bestuursinrichting en karakter van de bioes	158
§ 4. Bioesofferfeest	164
§ 5. Woonrecht	189
§ 6. Overgang van grond van de eene aan de andere marga of margatak	193
7. Neutrale gronden	196
8. Gewijde gronden	196
9. Gereserveerde gronden	199
10. Zamel- en jachtrecht	200
11. Ontginning	201
12. Beschikkingsrecht over grond bij verhuizing	206
13. Verkoop	208
14. Verpanding	213
15. Ruil	216
16. Deelbouw	216
17. Bruikleen	217
18. Schenking	218
19. Weiderecht	219
20. Waterrecht	220
21. Vischrech	221

Rechtsgouw 4.

1. Karakter van de bioes	222
2. Beschikkingsrecht op den grond	223
3. Volksbestuur	223
4. Ontginning	224
5. Vervreemding van grond	224
6. Beschikkingsrecht over grond bij verhuizing	225

Rechtsgouw 5.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en be- bouwingstoestand	226
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	226
§ 3. Karakter en samenstelling van de hordja	228
§ 4. Karakter en samenstelling van de bioes	232
§ 5. Woonrecht	234
§ 6. Overgang van grond van de eene aan de andere marga of hordja	240
7. Neutrale gronden	242
8. Gewijde gronden	242
9. Gereserveerde gronden	243
10. Zamelrecht	245
11. Jachtrecht	245
12. Ontginning	245
13. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing	253
14. Braak ligging	256

	Blz.
§ 15. Verkoop	257
§ 16. Verpanding	261
§ 17. Ruil	270
§ 18. Deelbouw	271
§ 19. Bruikleen	272
§ 20. Verhuur	274
§ 21. Afbetaling van eene schuld met een bouwveld	274
§ 22. Schenking	275
§ 23. Paoeséang	278
§ 24. Pandjaéan	281
§ 25. Saba bangoenan	282
§ 26. Parhaen	283
§ 27. Ragiragi	283
§ 28. Daon sihol	284
§ 29. Tano na nioepahon	284
§ 30. Parsonsomba	284
§ 31. Indahan arian	285
§ 32. Parmanomanoan	285
§ 33. Todoan, oelosoelos en pisopiso	286
§ 34. Toempak	286
§ 35. Maatschap	286
§ 36. Versterf zonder erfgenamen	287
§ 37. Weiderecht	287
§ 38. Waterrecht	288
§ 39. Vischrechten	290
§ 40. Onteigening ten algemeenen nutte	290

R e c h t s g o u w 6.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en be- bouwingstoestand	292
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	292
§ 3. Karakter en samenstelling van de hordja	293
§ 4. Karakter van de bioes	299
§ 5. Woonrecht	307
§ 6. Overgang van grond van de eene hordja of marga aan de andere	312
§ 7. Neutrale gronden	314
§ 8. Gewijde gronden	314
§ 9. Gereserveerde gronden	317
§ 10. Ontginning	318
§ 11. Braak ligging	324
§ 12. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing	324
§ 13. Verkoop	326
§ 14. Verpanding	328
§ 15. Ruil	332
§ 16. Deelbouw	332
§ 17. Bruikleen	334

§ 18. Schenking	Blz. 334
§ 19. Oelos	336
§ 20. Weiderecht	337
§ 21. Vischrecht	338
§ 22. Onteigening ten algemeenen nutte	338
§ 23. Versnippering van het grondbezit	338

Rechts g ouw 7.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeings- en behouwingstoestand	340
§ 2. Karakter en samenstelling van de bioes	340
§ 3. Karakter en samenstelling van de hordja	344
§ 4. Beschikkingsrecht op den grond	345
5. Overgang van grond van de eene aan de andere marga	346
6. Woonrecht	346
7. Neutrale gronden	349
8. Gewijde gronden	349
9. Gereserveerde gronden	351
10. Zamelrecht	352
11. Jachtrecht	353
12. Ontgining	353
13. Braak ligging	355
14. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing	356
15. Verkoop	356
16. Verpanding	357
17. Deelbouw	359
18. Ruil	360
19. Schenking	361
20. Bruikleen	364
21. Gemeenschappelyk bezit	364
22. Weiderecht	364
23. Waterrecht	365
24. Vischrecht	365

Rechts g ouw 8.

1. Beschikkingsrecht op den grond	367
2. Karakter en samenstelling van de bioes	368
3. Overgang van grond van de eene aan de andere marga	372
4. Woonrecht	372
5. Ontgining	373
6. Braak ligging	373
7. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing	374
8. Verkoop	375
9. Verpanding	376
10. Deelbouw	377
11. Schenking	378
12. Vischrecht	380

Rechtsgouw 9.

	Blz.
§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en bebouwingstoestand	381
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	381
§ 3. Karakter en samenstelling van de bioes	383
§ 4. Karakter en samenstelling van de hordja(boes)	391
§ 5. Woonrecht	392
§ 6. Overgang van grond van de eene aan de andere margaan of hordja	397
§ 7. Neutrale gronden	398
§ 8. Gewijde gronden	398
§ 9. Gereserveerde gronden	398
§ 10. Zamelrecht	399
§ 11. Ontginding	399
§ 12. Beschikkingsrecht op grond bij verhuizing	404
§ 13. Braak ligging	408
§ 14. Verkoop	409
§ 15. Verpanding	411
§ 16. Ruil	414
§ 17. Deelbouw	414
§ 18. Bruikleen	416
§ 19. Schenking	416
§ 20. Gemeenschappelijk bezit	417

Rechtsgouw 10.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en bebouwingstoestand	419
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	419
§ 3. Karakter en samenstelling van de bioes en andere offergemeenschappen	427
§ 4. Wereldlijke hoofden van de hoogste orde	439
§ 5. Woonrecht	442
§ 6. Overgang van grond van de eene aan de andere margaan	452
§ 7. Neutrale gronden	454
§ 8. Gewijde gronden	454
§ 9. Gereserveerde gronden	454
§ 10. Zamelrecht	455
§ 11. Ontginding	456
§ 12. Braak ligging	465
§ 13. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing	466
§ 14. Verkoop	476
§ 15. Verpanding	478
§ 16. Ruil	483
§ 17. Deelbouw	484
§ 18. Huur	485
§ 19. Bruikleen	486
§ 20. Schenking	488

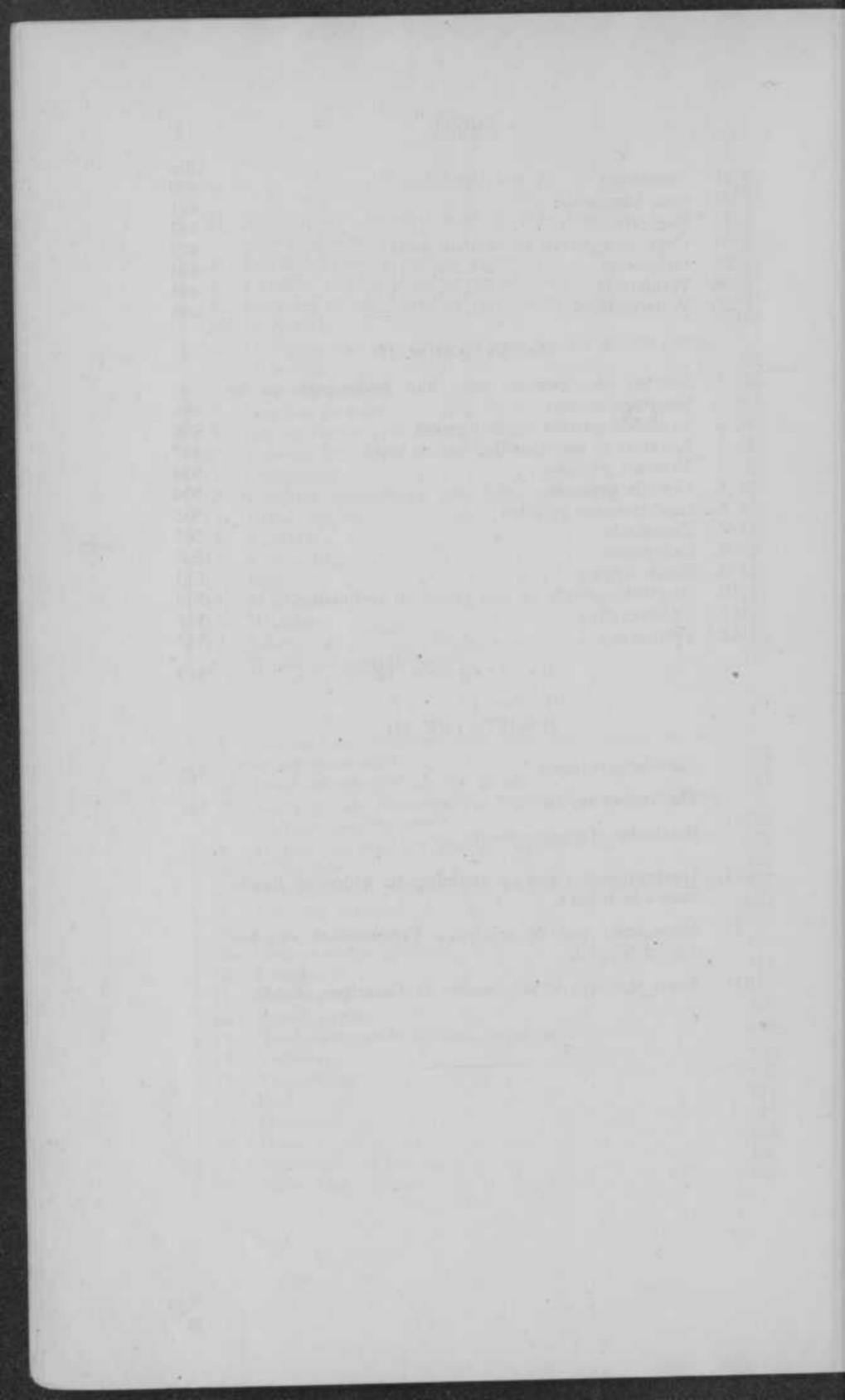
	Blz.
§ 21. Paoeséang	489
§ 22. Saba bangoenan	491
§ 23. Ragigari	492
§ 24. Oepa panggoaran en indahan arian	493
§ 25. Oelosoelos	494
§ 26. Weiderecht	494
§ 27. Waterrecht	495

Rechtsgouw II.

§ 1. Soorten van gronden naar hun bevloeiings- en bebouwingstoestand	496
§ 2. Beschikkingsrecht op den grond	496
§ 3. Karakter en samenstelling van de bioes	497
§ 4. Neutrale gronden	504
§ 5. Gewijde gronden	504
§ 6. Gereserveerde gronden	505
§ 7. Zamelrecht	505
§ 8. Ontginning	507
§ 9. Braak ligging	513
§ 10. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing	513
§ 11. Vervreemding	515
§ 12. Verpanding	517
Rechtsgouw 12	519

HOOFDSTUK III.

Slotbeschouwingen	527
Toelichtend register	535
Bataksche Margastamboom.	
I. Overzichtskaart van de indeeling der afdeeling Bataklanden in negri's.	
II. Margakaart van de residentie Tapanoeli en van het district Singkil.	
III. Kaart van een dorpencomplex in Gasariboe (Toba).	

BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN DE STAMVERWANTSCHAP, DE INHEEMSche RECHTS- GEMEENSCHAPPEN EN HET GRONDENRECHT DER TOBA- EN DAIRIBATAKS.

INLEIDING.

Dit opstel is eene samenvatting van tot medio 1926 loopende gegevens, geput uit vonnissen van inheemsche rechtkranken en nog niet gepubliceerde, voor het meerendeel officiële nota's van inheemsche ambtenaren en volkshoofden, aangevuld met hetgeen ik op speciaal daartoe met als adatkenners bekend staande volkshoofden belegde bijeenkomsten ter zake mocht te weten komen. In elk der na te noemen rechtsgouwen werd zoo'n vergadering gehouden, waarbij ter voorkoming zooveel mogelijk van een eenzijdigen uitleg het aantal der daarin zitting hebbende hoofden ruim werd genomen en bij hunne keuze binnen elken kring gelet werd op het uiteenlopende karakter hunner gebiedsdeelen uit adatrechtelijk oogpunt.

Ter oriëntering voeg ik hierbij twee aan de hand mijner gegevens, met de ten zeerste door mij gewaardeerde hulp van den Topografischen Dienst samengestelde kaarten.

Kaart I geeft aan de dislocatie van de marga's of ondermarga's in de afdeeling Bataklanden, voor zooverre die genealogische groepen gebiedsdeelen bezet hebben.

Kaart II geeft een beeld van de dislocatie in het gewest Tapanoeli van de hoofdgroepen, waartoe de marga's zich naar hare afstamming laten brengen. Eene vergelijking van de op deze kaart voorkomende legenda met den na te noemen stamboom verduidelijkt, wat ik onder zoo'n hoofdgroep versta.

De op beide kaarten voorkomende cijfers geven de inlandsche gemeenten en de op kaart I geplaatste letters de samenstellende delen daarvan aan, terwijl de mede hierbij gevoegde corresponderende lijst o.m. de namen dier gebiedsdeelen bevat met daarachter de heerschende marga's of ondermarga's van elk dier gebiedsdeelen. De cijfers zijn onderafdelingsgewijze aangebracht, terwijl ter wille van de duidelijkheid op de kaarten slechts de namen der hoofdplaatsen der verschillende bestuursressorten zijn gesteld.

Voor zoover noodig moge hierbij worden aangeteekend, dat met Inlandsche gemeenten bedoeld worden de uit zich zelf gegroeide of in onderling overleg met de betrokken volkshoofden van bestuurswege gevormde en later, voor wat de hoofdlijnen hunner bestuursinrichting en bevoegdheden betreft, van regeeringswege gereglemente-

teerde inheemsche autonome gebiedsdeelen. Met uitzondering van Baroes Moedik, Baroes Ilir, Sorkam Kanan en Sorkam Kiri heet zoo'n gemeente in de afdeeling Bataklanden *negri*, in de onderafdeeling Padang Lawas *loehat* en in het overige gedeelte van Tapanoeli *koeria*¹⁾.

De grenzen der rechtsgemeenschappen en samenstellende delen daarvan zijn voor een belangrijk gedeelte slechts schetsmatig op de kaarten aangebracht. Dit geldt in het bijzonder voor de afdeeling Bataklanden en de onderafdeeling Padang Lawas. De meeste grenzen zijn namelijk niet officieel vastgesteld. In den regel werd wegens den daaraan verbonden tijd-roovenden arbeid alleen dan daartoe overgegaan, wanneer belangenbotsing ingrijpen van bestuurswege noodzakelijk maakte. Dan nog zoude eene dergelijke vaststelling van twijfelachtig nut zijn voor gebiedsdeelen, zoals de Silindoengvallei, waar de ontwikkeling van het grondenrecht aan de grenzen reeds thans slechts eene historische beteekenis heeft gegeven.

Ook daar, waar de adat van geene begrenzing rept, zoo o.a. van de samenstellende delen der rechtsgemeenschappen in de onderafdeeling Samosir, zijn grenzen op de kaart ingeschatst. Zij dienen dan enkel ter localisatie der tot elk dier deelen behorende dorpen.

Met het hieronder omtrent stamverwantschap medegedeelde hoop ik de oplossing van het vraagstuk omtrent den samenhang der marga's, den oorsprong en de splitsing daarvan, de opneming daarin, de aequivalentie der Karosche, Timoersche en Pakpaksche marga's met de Tobasche een stap verder te hebben gebracht en daarmede de leemte, waarover Joustra in zijn „Batakspiegel” klaagt, voor een gedeelte te hebben aangevuld.

Met opzicht tot het verloop der Bataksche volksverspreiding ben ik in eene voor den lezer wellicht te grote detailleering vervallen; nochtans heb ik gemeend de bijzonderheden te moeten vastleggen in het belang van eene eenigermate vruchtdragende voortzetting van het onderzoek eventueel ook in de aan Tapanoeli grenzende gewesten.

¹⁾ Voor nadere bijzonderheden over deze gemeenten zie: Nota omtrent de Inlandsche rechtsgemeenschappen in het gewest Tapanoeli, Mededeelingen van de afdeeling bestuurszaken enz., serie B, nr. 6 (1930).

HOOFDSTUK I.

Stamverwantschap.

§ 1. Verwantschap in het algemeen.

De kern der Bataksche maatschappij is de vaderrechtelijke verwantschap.

In het algemeen spreekt bij de Bataks een zeer sterk verlangen tot verzekering van de verwantschappelijke verhoudingen. Mogelijk is dit verlangen uit instinct geboren of houdt het verband met de vereering van de zielen der afgestorvenen, maar uitgesloten acht ik het niet, dat ook maatschappelijke toestanden daartoe hebben bijgedragen. Reeds vroeg kreeg men om veiligheidsredenen aansluiting van nauwe bloedverwanten eerst bij het zwervend ladangbestaan en later bij de vorming van vaste nederzettingen — *hoecta's* — en zelfs ook van de grotere rechtsgemeenschappen¹).

De familieband werd vroeger algemeen en wordt nu nog voornamelijk door de heidenen levendig gehouden door het geregeld vieren van offerfeesten ter nagedachtenis van een gemeenschappelijken stamvader, hetgeen leidde tot het ontstaan van verwantschappelijke offergemeenschappen, welke al naar gelang van het aantal *soendoet* — graden in de opgaande linie — tusschen dien stamvader en de deelnemers aan het offerfeest groter bedraagt, successievelijk een *sapélan daloedaloe*, *sagondang*, *saparsantian*, *hordja* enz. genoemd worden.

Nog sterker kenmerkt zich dat verlangen door zich te verdeelen in marga's; dit zijn genealogische groepen, die elk een eigenaam dragen²).

Iedere Batak, hetzij man of vrouw, heeft een marganaam. De vrouw behoudt den hare, ook wanneer zij huwt³). Een kind krijgt den marganaam van den vader, ook wanneer deze een *sinondoek hela* is (een wegens onvermogen tot betaling van den bruidsschat bij zijnen schoonvader inwonenden man). Hertrouwtt eene gescheiden vrouw, terwijl zij nog van haar eersten man zwanger is, dan krijgt het kind wel den marganaam van den tweeden man, maar het staat aan het kind vrij te bewijzen, dat de tweede man niet zijn natuurlijke vader

¹) Die verhouding zet zich volgens het Bataksche geloof zelfs in het leven hiernamaals voort. Warneck schrijft op pag. 71 van zijn „Die Religion der Batak“: „Die *begu* (geest) eines Verstorbenen begeht im Totenreich zu den *begu* seiner Sippe zu kommen, damit diese ihn gegen die andern *begu* in Schutz nehmen. Deshalb begräbt man die Toten in der Nähe der Gräber ihrer Verwandten, damit sie im Totenreich beieinander sind.“

²) Wel worden eenige daarvan in het ondervolgende door mij ondermarga's genoemd, doch dit dient slechts tot verduidelijking van het genealogisch verband. De Batak kent geen woord voor ondermarga en noemt ze allen marga.

³) Wellicht een overblijfsel van een vroeger bestaan hebbend matriarchaat.

kan zijn en deswege te vragen den marganaam van den eersten man te mogen dragen. Op een door hem voor de betrokken volkshoofden aan te rechten maal wordt aan de marganaamsverandering openbaarheid gegeven. Ook heeft de vorige echtgenoot en bij diens overlijden zijne *waris* het recht het kind op te eischen. Bij inwilliging van den eisch gaat het kind uit den aard der zaak eveneens over in de marga van den eersten echtgenoot. Een in overspel bij een gehuwde vrouw of bij een nog niet van de familie van haren overleden man gescheiden weduwe¹⁾) verwekt kind krijgt den marganaam van den wettigen echtgenoot of van diens *waris*; het wordt geacht het kind van dien echtgenoot te zijn (Vgl. o.a. het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 23 Augustus 1917 Nr 2). Een Bataksch spreekwoord zegt: *Manang isé na mandanggoerhon lata toe porlak ni donganna, nampocna porlak dò nampoenasa.* (Wie ook zaailingen op een andermans tuin moge hebben uitgeworpen, de tuinbezitter is er de eigenaar van). De spreek geeft dus niets anders weer dan den rechtsregel, dat het kind toebehoort aan den man, in wiens macht de vrouw stond op het oogenblik van het verwekken van het kind. Geheel in overeenstemming met dit beginsel komt een kind, buiten echt verwekt bij een van de familie van haar overleden man gescheiden weduwe of bij een nog niet gehuwd geweest zijnde vrouw, in de marga van den vader dier vrouw.

De margaverwantschap is voor het Bataksche adatrecht van de grootste betekenis. Zij vormt de ruggegraat niet alleen van het familierecht maar o.a. ook van de inheemsche staatsinstellingen en het grondenrecht.

§ 2. Margastamboom.

De Bataks bouwen de marga's op tot een stamboom, waarin de onderlinge verwantschap der marga's tot uitdrukking komt. Daar de Bataks, alhoewel reeds eeuwen in het bezit van een eigen letterschrift, hunne geschiedenis niet op schrift pleegden te stellen²⁾, was de onderlinge verwantschap hen slechts bij overlevering beken¹, zoodat enigermate betrouwbare inlichtingen omtrent de hoofdingeeling der marga's slechts in het kerngebied der Bataklanden waren in te winnen, terwijl men voor de afstamming der jongere marga's zich veelal te wenden had tot de jongere nederzettingen. Op mijne zwerftochten door de Bataklanden is het mij mogen gelukken door uitwisseling van de wederzijdse kennis der marga's-afstamming bijgaanden stamboom samen te stellen.

Deze geeft van links naar rechts de ouderdomsvolgorde in iedere staak aan, terwijl de onderstreepte namen die der marga's zijn. De

¹⁾ De Batak verstaat onder *langkoep* (veelal met „overspel” vertaald, zie echter Warneck's Tobahbataksch woordenboek) ook buitenechtelijke vleeschelijke gemeenschap met een weduwe, die nog niet van de *waris* van haren overleden man gescheiden is, d.w.z. die nog niet door hare familie is teruggekocht.

²⁾ Ik schakel hier de weinige *tarombo's* — geschiedkundige handschriften — b.v. van Simeloengen uit, daar deze meer de jongere geschiedenis bevatten.

geheel onder aan den stamboom voorkomende, niet onderstreepte namen geven takken aan, welke naar verwachting t.z.t. nieuwe marga's zullen worden. Nog steeds vormen zich n.l. nieuwe marga's. De jongste marga is, voor zooverre mij bekend, de marga P a g a - r a d j i , welke van ongeveer 1920 dateert.

Daar, waar de marganaam achter een persoonsnaam geplaatst is, beduidt zulks niet, dat met dien persoon ook de marga reeds ontstond, doch slechts dat die persoon er de stamvader van is, zoo deze al niet hoogerop in den stamboom moet worden gezocht. De marga's zijn ontstaan vele generaties na het overlijden harer respectievelijke stamvaders. Het mij bekende geringste aantal generaties bedraagt 8 (zie pag. 16), eene periode van meer dan 2 eeuwen vertegenwoordigende.

Evenals zoovele andere Indonesische volken denken de Bataks zich een oorspronkelijk volk, voortgesproten uit een eigen oermensch. De stamboom geeft dan ook in den top dien oermensch te zien¹⁾. Het spreekt van zelf, dat hoe meer men bij de hoofdingedeeling der stammen komt, men ook in het land der sagen en ongerijmdheden belandt. Het valt voorts niet te ontkennen, dat in het bijzonder voor wat de oudste generaties betreft, er vele schakels in den stamboom ontbreken²⁾. Niet onmogelijk is het, dat de in het hoofd van den stamboom genoemde personen de weinige nog bij overlevering bekend gebleven vermaardheden zijn uit de bevolkingsgroepen, waartoe zij behoorden, en dat zij ten slotte voor de stamvaders daarvan werden gehouden.

De chaotisch verwarrende invloed, welken de grote volksverhuizingen der Maleische en aanverwante volken van uit Voor-Indië naar den Archipel hebben uitgeoefend op eene normale ontwikkeling der volksordening dier volken, en verder mogelijke rasvermengingen geven aan het genealogisch karakter van den stamboom voor wat de oudste generaties betreft, een problematisch karakter. Niet onmogelijk is het, dat zich toen naast genealogische groepen ook bevolkingsgroepen hebben gevormd, welke niet van bloedverwantschappelijken aard waren, doch op den langen duur zich als zoodanig zijn gaan gedragen. Hier tegenover staat echter, dat moeilijkheden en gevaren de banden binnen een genealogische groep versterken en deze tot nauwere aansluiting brengen. Dit laatste geeft mij de overtuiging, dat de in den stamboom aangegeven indeeling in grote trekken inderdaad wel de afstamming tot grondslag heeft.

Het is een gangbare opvatting, dat in de primitiefste samenleving groepen van personen gevonden worden, die niet anders dan door den band van gemeenschappelijke afkomst aan elkaar verbonden

¹⁾ Winkler's mededeeling op pag. 152 van zijn „Die Toba-Batak auf Sumatra“ dat er marga's zouden zijn, die haar afkomst afleiden van Soripada en andere weer van Mangalabolan, heb ik in geen der mij verhaalde afstammingsoverleveringen bevestigd gevonden.

²⁾ Zie o.a. Noot ¹⁾ pag. 17 en Noot ¹⁾ pag. 37.

zijn¹⁾). Met vrij groote zekerheid kan aangenomen worden, dat de Bataksche bevolking van de grijze oudheid zulke groepen z.g. totem's vormde. Voor het bestaan hebben dezer pleiten o.a. de thans nog in zwang zijnde exogamie, het zich uit het roofhuwelijk ontwikkeld hebbende z.g. schaakhuwelijk, de nomenclatuur der verwantschapsverhoudingen. Of men hier te doen heeft met totem's, die aan eene afstammingsverhaal van de marga's Lontoeng en Babiat (pag. 28 en 58) doet er wel eenigszins aan denken.

Het blijft mede een open vraag, of de verwantschappelijke band binnen de totem wel steeds een patriarchale is geweest. Niet meer bewust van wat vroeger heeft bestaan, denkt de hedendaagsche Batak zich de ontwikkeling uiteraard volgens de thans bij hen gangbare vaderrechtelijke beginselen. Of vroeger matriarchaat bij hen heeft bestaan, wordt door sommige schrijvers als vast staande aangenomen of vermoed, doch door andere even beslist bestreden, echter niet met een beroep hoofdzakelijk op hedendaagsche toestanden. Buiten het daarbij door hen behandelde moge op het volgende de aandacht gevestigd worden.

Heerschte er vroeger inderdaad moederrecht, dan moet aangenomen worden dat de totem's in verband met de exogamie destijs dicht bij elkaar dan wel groepsgewijze rondzwierven²⁾. Het geregelde bezoek van de mannen aan den vreemden stam zoude anders ten zeerste moeilijk zijn geweest.

Een overblijfsel van bedoelde groepsvergaderingen en in dit verband ook van matriarchaat zal vermoedelijk gezien kunnen worden in het bestaan van z.g. bijstammen of *boroë-marga's*³⁾. Aanvankelijk gelijkwaardig aan den met hem samen rondzwervenden anderen stam, geraakte de bijstam door geringere sterkte als anderszins geleidelijk in eene ondergeschikte positie zonder echter zijne aanverwantschapsbetrekking tot den anderen, thans heerschenden stam te hebben verloren.

De staat, welken een bijstam inneemt, is zoowel in sociaal als economisch opzicht uiteraard niet zoo aantrekkelijk als die van den heerschenden stam. Eigen behoud en veiligheid zal den bijstam genoopt hebben zich in zijn lot te schikken. Daar, waar deze noodzaak niet bestond en zich overigens daartoe gelegenheid voordeed, zal de bijstam, zoo hij zich niet in de plaats van den heerschenden stam heeft kunnen stellen⁴⁾, zich wel hebben afgescheiden. Ik meen te eer-

¹⁾ Zie Van Ossenbruggen: „Oorsprong en eerste ontwikkeling van het testeer- en voogdijrecht” pag. 10.

²⁾ Van vaste nederzettingen was destijs nog geen sprake, ook al maken de overleveringen melding van het bestaan reeds van den aanvang af van zulke nederzettingen. De Dairibataks, de primitiefste Bataks, wonen nu nog voor een belangrijk gedeelte van het jaar op ladangs, nu eens hier en dan weer daar.

³⁾ Zie hierover meer o.a. bij Joustra: „Batakspiegel” pag. 11.

⁴⁾ Vgl. pag. 313 (pacifische verdringing van de marga Tamboe Bolon door de marga Siregar in Siregar) en Noot¹⁾ pag. 508 (verdrijving van

dit te moeten aannemen op grond van de algemeen bestaande separatistische en exclusivistische neiging van den Batak. Het afscheidingsproces zal denkelijk wel gevallen zijn in het tijdperk, dat het patriarchaat geheel dan wel in belangrijke mate het matriarchaat vervangen heeft. Een noodzaak tot eenne locale aansluiting van vreemde stammen bestaat in geval van patriarchaat veel minder. Zij stoeten elkaar dan zelfs af.

In het algemeen merkt men in het jongere Bataksche gebied van het bestaan van bijstammen meer dan in het oude. De volksverspreiding was er ijler en de behoefte aan een samengaan van stammen deed er zich dientengevolge meer en langer gevoelen.

Het wil mij voorkomen, dat uit de totem's zich in den loop der jaren de heden bestaande, op vaderrecht berustende marga's hebben ontwikkeld. Was het aanvankelijk vooral de exogamie, welke de stammen gescheiden hield, later werkte tot eenne versterking van den band in den stam ook mede de vooroudersvereering, een der oudste godsdienstvormen.

Het is in het bijzonder deze vereering geweest, welke de herinnering aan de afstamming levendig heeft gehouden.

Uitzonderingen op den regel, dat de stamindeling op genealogischen grondslag berust, vormen wellicht de marga Pintoe Batoe (pag. 11) en de Borbogroep (pag. 64).

De geschiedkundige overleveringen der Bataks geven eerst van af hunne verdeeling in de genealogische groepen van Si Radja Lontoeng, Si Limpong Moelana, Sagala Radja, Malaoe Radja, Si Radja Soemba en Si Radja Borbor aannemelijke feiten. Daarvóór vervallen die overleveringen in onwaarschijnlijk- en zelfs onmogelijkheden. Van de grote volksbeweging is begrijpelijkwijze niets in de volksherinnering bewaard gebleven. Van het reëel bestaande hebben de Bataks, teruggaande naar de oudere tijdperken, aansluiting gezocht bij een scheppingsverhaal, dat mogelijk niet het hunne is, maar van buiten is komen aanwaaien en door hen naar de eigen opvattingen is bewerkt.

In het Bataksche scheppingsverhaal treft men meerdere aankringspunten met Wedische mythen aan en acht ik hier eene Hindoebeïnvloeding al dan niet op een polynesischen grondslag mogelijk. Ten tijde dier beïnvloeding bestonden de marga's Sihalòhò, Solia, Dapari, Boliala, Sipajoeng, Sitoengkir en wellicht zelfs Maha reeds (zie pag. 49, 62 en 74). De indeeling in de 6 bovengenoemde hoofdgroepen dagteekent uiteraard vele eeuwen vroeger, wellicht reeds van den grooten trek der Bataks naar het Tobameer of kort daarna.

Het beginpunt van het reëele gedeelte der Bataksche geschiedenis valt vermoedelijk in de periode, dat de volksbeweging eenigermate tot rust is gekomen, d.w.z. nadat de 6 genoemde bevolkingsgroepen elk een eigen gebied zijn gaan bezetten.

de marga Pardosi uit Rambe), zoomede pag. 343 (vervanging van de marga Sirait door de marga's Siregar en Hariandja in Sigaol).

De even aangegeven verhouding tusschen de stammen voerde er toe, dat deze zich elk, al dan niet met een bijstam, een eigen zwerfgebied, invloedssfeer, verzekerde, welke zich verder bij het zich kunnen handhaven in het gebied tot een beschikkingskring ontwikkelde.

Toenadering tusschen twee aan elkaar niet nauw verwante buurstanmen zal, zoo die niet reeds van uit de totemperiode dagteekende, vermoedelijk wel door aanhuwelijking zijn verkregen (zie o.a. pag. 138).

Economische factoren zullen daarbij geen of een zeer geringe rol hebben gespeeld. Eenmaal eene vrouw uit een vreemden stam gehuwd hebbende, lag het in verband met de geringe bewegingsvrijheid voor de hand later uit dienzelfden stam weder eene vrouw te halen. Uiteraard leidde dit tot bestendiging van de aanverwantschap, welke boven dien allicht een vriendschappelijke buurschap bevorderde. Uit deze verhouding en de ontwikkeling verder van de familie in den stam meen ik te moeten verklaren de thans nog bij de Bataks bestaande voorkeur om een dochter te huwen van moeders broer — *mambœat borœ ni toelang*¹⁾. Uit de bedoelde stamverhouding heeft men een jus connubii afgeleid. Men stelle zich deze verhouding niet voor als eene uit overeenkomst geboren, maar wel uit omstandigheden gegroeid. Mij is nooit iets van eene overeenkomst met eene dergelijke strekking uit het leven der Bataks gebleken. Werden er al overeenkomsten tusschen bevolkingsgroepen in zake huwelijksverbod of wel het verruimen van verwantschap ter verkrijging van mogelijkheid voor onderlinge huwelijken.

In de Tobalanden hebben later doch nog vóór de onder bestuur brenging de *djandji's* of offergemeenschappen, door overeenkomst ontstaan tusschen ver van elkaar wonende stammen met onderlingen waarborg van veiligheid op elkaars gebied, in niet geringe mate de bewegingsvrijheid vergroot en daarmede ook de keuze eener vrouw zelfs uit ver af wonende stammen.

§ 3. Maatschappelijke verhouding tusschen de marga's.

De verhouding tusschen de marga's kenmerkt zich thans nog door naijver en exclusivisme, welke eigenschappen in de periode vóór de onder bestuur brenging der Bataklanden zich veelal uitten in vijandschap in het bijzonderwanneer het ging om het beschikkingsrecht over den grond. Margaverschuiwingen waren hiervan veelal het gevolg. Het spreekt van zelf, dat die onderlinge afstooting afneemt

¹⁾ Een huwelijk met de dochter van vaders zuster schijnt niet geoorloofd te zijn. Meerwaldt schrijft dit voorname lijk toe aan materiële en bijgelovige motieven, zoomede aan verwantschappelijke verhoudingen. Zie zijn „Wijzen de tegenwoordige zeden en gewoonten der Bataks nog sporen aan van een oorspronkelijk matriarchaat?” Bijdr. T. L. V. 1892. Vgl. over meerbedoelden voorkeur ook J. B. Neumann „Het Panc- en Bila-stroomgebied” 3e afd. pag. 243 Tijds. Aardr. Gen. 1886.

alnaarmate de marga's nauwer aan elkaar verwant zijn. De ontwikkeling van het beschikkingsrecht op den grond bij margasplitsing en het uit eigenbelang voortspruitend streven van nauwverwante marga's tot territoriale aansluiting hebben er toe geleid, dat de door de nauwstverwante marga's thans bezette gebiedsdeelen in den regel aaneengesloten liggen en enclaves van aan de omgeving vreemde marga's zeldzaam zijn. Kaart II geeft daarvan een duidelijk beeld.

Die verwantschappelijke verhoudingen komen niet slechts tot uiting bij onderlinge geschillen maar ook bij de vaststelling van het standpunt eener marga of groep van marga's tegenover den niet-Batak. Zoo kreeg het Gouvernement bij eene in het belang onzer bestuursvestiging tegen den uit de Soemba-groep gesproten en bij deze hoog in aanzien staanden priestvorst Si Singamangaradjah gevoerde excursie slechts van de Lontoeng- en Limbonggroepen daadwerkelijken steun.

§ 4. Margavorming.

Zooals de margastamboom toont, heeft de onderverdeling van de marga's in ondermarga's in den regel staaksgewijze plaats.

Vaste vereischten voor het aannemen door een tak van een eigenaam, dus voor het vormen van een marga bestaan er niet.

Ook de bewegredenen daartoe loopen zeer uiteen.

§ 5. Margavorming door adoptie.

Het adopteeren — *mangan* — heeft in den regel slechts plaats van een persoon, die tot de *waris* — de naaste mannelijke bloedverwanten in de marga — van den adopteur behoort¹⁾. Geschiedt het van een persoon, niet tot dezelfde marga behorende, dan heeft veelal een bijzondere gebeurtenis daartoe aanleiding gegeven en is soms vorming van een nieuwe marga daarvan het gevolg. Blijkbaar valt het moeilijk zoo'n geadopteerde als vol margagenoot aan te merken en geeft men er den voorkeur aan zijne nakomelingen tot een zoogenaamde nauw verwante nieuwe marga te groepeeren.

Voorbeelden:

1e. Iemand van de marga Oedjoeng adopteerde een lid van de marga Sagala tot beloning voor de door laatstgenoemde bewzen diensten in een oorlog tegen de marga Berampoe en men gaf aan de nakomelingen van den geadopteerde den marganaam Oedjoeng Sariboe.

2e. Pandé Oenggas, een zoon van Si Toga Sidjabat (marga

¹⁾ Adoptie moet geschieden met medeweten van alle *waris* en de betrokken volkshoofden. De geadopteerde erfde van den adopteur als ware hij diens echte zoon.

Waar veelal het adoptierecht aangemerkt wordt als een voorlooper van het testeerrecht, meen ik er hier de aandacht op te moeten vestigen, dat adoptie bij de Bataks naar alle waarschijnlijkheid geen vermogensrechtelijken ondergrond heeft maar een kunstmatige voortzetting van de familie beoogt en wel in verband met hunne zieleer (zie het op pag. 19 medegedeelde omtrent versterf zonder mannelijke nakomelingen).

Sidjabat), werd om mij onbekende redenen als kind aangenomen door Sitanggang Baoe (marga Sitanggang) en zijn nakomelingen voeren den marganaam Goesar of ook Sitanggang Goesar.

Ofschoon de adoptie volgens de beide bovenstaande gevallen van een individu heet te zijn uitgegaan, zal de marga van den adopteur in verband met het daarbij betrokken belang van den stam wel in de aangelegenheid gekend zijn, doch op welke wijze is mij niet bekend.

§ 6. Margavorming bij geboorte van een buiten echt of in bloedschande verwekt kind.

Voorbeelden.

1e. De marga Mahaboenga heeft tot stamvader een buiten echt bij een vrouw van de marga Maha verwekt kind.

2e. De marga Oedjoeng Pajoeng idem bij een vrouw van de marga Oedjoeng.

3e. De marga's Angkat Singkapal en Berampoe idem bij vrouwen van de marga Angkat¹⁾.

4e. De marga Boang Menaloë heeft tot stamvader een door Si Manik (marga Manik) bij zijne zuster Permasoeari²⁾ verwekt kind.

De marga Palis dankt volgens zeggen haar bestaan aan het onbekend zijn van de ouders van den stamvader daarvan.

Dan nog heeft vorming van een nieuwe marga eens plaats gehad door een huwelijk van een Bataksche vrouw met een niet-Batak — halak djaoe. De marga Bantjin heeft n.l. tot stamvader een uit het huwelijk van evengenoemde Permasoeari met een vreemdeling in Boven Singkel geboren kind.

§ 7. Margavorming door eene bijzondere gebeurtenis.

Voorbeelden:

1e. Bij een *hordja toeroen* — doodenfeest — van de marga Pandjaitan kon een gedeelte hiervan door den hoogen waterstand van de Aek Bolon de offerplaats niet bereiken en vierde het de plechtigheid afzonderlijk aan de overzijde der rivier op een steenplaat.

¹⁾ Wel spreken de Dairibataks hier van buiten echt verwekte kinderen, doch ik vraag mij af of men hier niet te doen heeft met feiten uit den tijd van den overgang van het moeder- tot het vaderrecht. In verband met den achterlijken staat van de Dairische adat acht ik het niet uitgesloten dat dergelijke feiten zich nog voordeden in een tijd, dat bij de Tobabataks het vaderrecht het moederrecht reeds verdronken had, bijaldien althans dit laatste ooit bij hen bestaan heeft.

²⁾ Zou deze naam eene verbastering kunnen zijn van Maheswara, eene Hindoesche godheid, waar een der „ketika lima“ der Maleiers naar genoemd is en welke naam door hen bij de Bataks in Boven Singkel wellicht is ingeleid? Het valt niet aan te nemen, dat haar den bijnaam zoude zijn gegeven van niemand minder dan Ciwa. Eerder kan de bewuste „ketika“ bij de naamgeving een rol hebben gespeeld. Waarschijnlijker nog komt mij voor eene afleiding van den naam van het Sanskritische woord parameswari (vorstin) of van het hiervan afstammende Maleische woord permejsoeri (schoone vorstin).

Sinds dien vormde deze groep een nieuwe marga met den naam Pintoe Batoe. Wellicht is dit eene marga, welke niet een geheele tak omvat maar gedeelten van meerdere takken — een hooge en misschien wel de eenige uitzondering op den algemeenen regel.

2e. Een nakomeling van Si Pangkar (marga Sipangkar) trok naar Simaloengoen en kwam na eenige jaren in Silalahi terug op een *hordja taon* (oogstfeest). Hij vroeg toen een aandeel — *djambar* — in het geslachte offerdier. In den regel wordt het vleesch taksgewijze verdeeld en kwam hem dus geen afzonderlijk deel toe in plaats van een aandeel in dat van den tak, waartoe hij behoorde. Men bewilligde nochtans zijn verzoek en stelde hem tevens aan tot *goeroe taon*. Zijne nakomelingen vormen thans de marga Sipajoeng (Sipaeng).

3e. Een lid van de marga Poerba wist het landschap Sagala te bevrijden van een gevaelijken *babi simarranté* — een zwijn met een ijzeren kraag, die daarom onkwetsbaar heette te zijn — en van een *lali* — roofvogel — met zeven koppen, welke beesten er een plaag waren voor mensch en dier. Tot belooning kreeg hij een aanzienlijke vrouw uit de marga Sagala tot echtgenote en bovendien eene vergunning er een dorp te stichten. Zijne nakomelingen dragen den marganaam Sibòrò.

4e. De marga Naboengké dankt haar ontstaan aan het feit dat de stamvader daarvan instede van deel te nemen aan een door zijn vader gegeven feest sawahs ging bewerken en naar het heette, den voorkeur gaf aan omgewerkte aardkluiten — *boengki* — boven een feest.

5e. De marga Pané stamt af van een lid van de marga Sitoroes, die uit zijne woning nabij Tampahan (Toba) een dusdanig vergezicht had, dat hij iederen avond de *pané na bolon* — het nachtelijk weerlichten — kon zien, zoodat men gewoon was zich bij hem te vergewissen omtrent de windstreek, waarin de *pané na bolon* te zien was. Het bijgeloof brengt mede niets te ondernemen — b.v. het betrekken eener nieuwe woning — met het aangezicht naar de *pané na bolon*¹⁾.

6e. De marga Pinarik dankt haar ontstaan eveneens aan een woordspeling. Van twee broers werd de oudste door zijn schoenvader

¹⁾ Het Bataksche scheppingsverhaal, voorkomende in de „Poestaha taringot toe tarombo ni bangso Batak” van den djaksa Waldemar Hoeta Galoeng, deelt het volgende mede van het ontstaan van Panéabolon. Nadat Débata Moeladjadi na bolon, de schepper van het heelal, de zeven hemelen, de zon, de maan en de sterren had doen ontstaan, schiep hij Manoekmanoekhoelamboedjati (een vogel ter grootte van een vlijder niet een ijzeren suavel en glinsterende geelkoporen nagels), welke vogel 3 eieren legde. Daar deze zoo groot waren als kookpotten, kon zij die niet bebroeden, waarom zij om raad vroeg aan Débata Moeladjadi na bolon, die haar daarop door tusschenkomst van een zwaluw en een groeten kever twaalf rijstkorrels stuurde met de opdracht er elke maand een te eten en verder op de eieren te pikken zodra de snavel jeukte. Aldus werd gehandeld en uit elk ei verscheen een tweeling. Uit het tweede ei werden geboren Débata Sori, die in de Bataksche Goden-drieëenheid (Débata na tolöe) dezelfde plaats inneemt als Wisjnoe in de trimoerti, en Toejan Dñoermadjati, de stamvader

bij zijn marganaam **Tjibero** (*Sibòrò*) aangeroepen en de jongste, die een *parik* — leiding — had gegraven met **Pinarik**.

§ 8. Margavorming bij verspreiding buiten het kerngebied.

Een meer voorkomende reden tot aanneming van een nieuwe marganaam levert behalve verspreide vestiging van alle takken einer marga ook op het gevestigd zijn van een enkele tak eener marga buiten het kerngebied van laatstgenoemde. Voorbeelden hiervan leveren o.a. op de marga's *Simaibang*, *Simandalahi*, *Simandjorang*, *Haro*, *Poesoek*, *Boeaton*, *Nahoe-laé*, *Tinamboenan*, *Toemanggor*, *Maharadja*, *Toeroetan*, *Pinajoengan*, *Nahampoen*, *Dairi*, *Girsang*, *Dasòpang*, *Daboeär* en de zuiver Dairische marga's als: *Padang*, *Baroetoe*, *Solin*, *Tendang*, *Bérasa*, *Gadjah*, *Boenoeréa*, *Boangménaloe*, *Manik*, *Béringin*, *Bantjin*, *Maha*, *Mahaboenga*, *Sambo*, *Pardosi*, *Oedjoeng*, *Oedjoeng Paoeng*, *Angkat*, *Angkat Singkapal*, *Bérampoe*, *Pasi*, *Bintang*, *Koedadiri*, *Sapa*, *Sinamo*, *Koedadiri Manik*, *Mataniari*, *Munik*, *Lingga*, *Méha*, *Moekoer*.

Verder komt het meer voor, dat takken van een marga in het centrale Batakland nog geen ondermarga's zijn, terwijl zij dat wel zijn in jong bezette gebieden. Zoo zijn de takken *Habéahan*, *Bondaren Gorat* van de marga *Pasariboe* nog geen ondermarga's in *Haoenatas* (kaart 1 Toba 18), daarentegen wel o.a. in *Pasariboe Dólok* en -*Tobing* (kaart 1 Baroes 12 en 13). Vermoeidelijk houdt dit verband met de verspreide vestiging dezer onder-

van Panénabolon, die 's nachts afwisselend aan elk der vier windstreken flikkert, zoomede van Ama Batoeholeng en den zoon van deze Batoeholeng (*batoeholeng* beduidt eveneens nachtelijk weerlichten).

Meerwaldt („De Heidensche Bataks en hun Goden”, De Rijnsche Zending 1917) zegt dat de Bataks in het nachtelijk weerlichten het blinken zien van de oogen van Panénabolon, de grote wereldslang, die het firmament doet ronddraaien en in den bliksem het vreeselijke wapen van Bataragoeroe (die in de Bataksche trimoerti de plaats vervult van Brahma).

Volgens het opstel „Barita ni Siboroe Déakparoedjar” van den assistent demang Salomo Pasariboe zou de bliksem gehanteerd worden niet door Bataragoeroe, maar door diens zoon Dateo tantan débata Goeroe Badiaporhas. (*Porhas* betekent bliksem).

Panénabolon, een zeer kwaadaardig hooger wezen, mag men bij het ondernemen van gewichtige zaken nooit tegemoet gaan, zullen deze niet op ongeluk en ellende uitlopen. (Vgl. behalve Meerwaldt's aangehaald artikel ook Joustra's „Verschillende verbodsbeperkingen eersteds bij de heidensche Bataks der Tobasche landen van kracht”. Bijdr. T. L. V., deel 73).

Terloops vestig ik hier de aandacht op de mogelijkheid dat Manoekmanoek-hoelamboedjati in oorsprong de uit de godheid Brahm gesproten of door hem geschapen godin Bhawani is.

In Débata Moeladjadi na bolon ziet Warneck — „Die Religion der Batak” — „der altbataksche Obergott, welche durch die drei indischen Gottheiten zurück gedrängt ist”. Mij wil het echter veleer voorkomen, dat bedoeld hooger wezen in oorsprong de evengenoemde Hindoogodheid Brahm is.

marga's aldaar en het erlangen door elk harer van een eigen belangenkring, terwijl het ook niet onmogelijk is, dat zich hier heeft doen gelden de voor een groot deel der splitsingen in ondermarga's bestaan hebbende beweegreden n.l. verruiming van de keuze en echtenoote, welke tot dusverre door de exogamie beperkt werd.

§ 9. Margavorming ter gedeeltelijke opheffing van exogamie.

Binnen de marga beschouwen de leden daarvan elkaar als broer en zuster — *maribòtò* —, zoodat een huwelijk tusschen hen aangemerkt wordt als bloedschande — *soembang*.

Hetzelfde geldt ten opzichte van huwelijken tusschen leden van verschillende marga's, waartusschen een huwelijksverbod bestaat. Dit verbod kan eerstens uit zich zelf zijn ontstaan, doordien de marga's elkaar als te nauw aan elkaar verwant gevoelen om onderling te huwen — een gevolg van het voor de margasplitsing tusschen de leden daarvan bestaan hebbende huwelijksverbod. In het algemeen erbiedigen de Bataks angstvallig hetgeen hunne voorouders als eene voor een huwelijks verboden verwantschap aanmerken¹⁾.

Voorts kan een huwelijksverbod tusschen verschillende marga's het uitvloeisel zijn van een overeenkomst. Hier betreft het dan ver van elkaar verwante marga's.

Voor de opheffing van een huwelijksverbod — *manompas soembang* — tusschen nauw aan elkaar verwante marga's bestaan geen uniforme vereischten. Zij geschiedt naar plaatselijke opvattingen en omstandigheden.

Zoo mag in Djandji Maria (kaart 1 Toba 25a) een lid van de marga Pandjaitan wel huwen met een lid van de marga's Siagian, Silitonga of Sianipar, terwijl het huwelijksverbod tusschen de drie laatst genoemde marga's er nog gehandhaafd wordt. Daarentegen is in Bonan Dòlok (kaart 1 Toba 17a) van de vier genoemde marga's alleen tusschen de marga's Pandjaitan en Siagian het huwelijksverbod opgeheven²⁾. In Siboetoeon, Siabalabal, Sipahoetar en Aeknaoeli (kaart 1 Silindoeng 34d, 35a, 36 en 37) wordt het huwelijksverbod tusschen alle vier genoemde marga's echter nog streng in acht genomen.

Overtreding van dit verbod wordt in laatstgenoemde landschappen zwaar gestraft. De man, die zich daaraan schuldig heeft gemaakt, moet als zoengift een buffel schenken aan den vader, een aan de moeder, een aan den *toelang* — oom van moeder's zijde —, een aan den *ama paidoëa* — oom van vader's zijde — van de bruid en een

¹⁾ Warneck („Die Religion der Batak” pag. 12) noemt de voorouders „die Wächter der Sitte” en verklaart dat uit de opvattingen, die de Bataks hebben omtrent de *sahala*, den persoonlijken invloed, welken de *tondi* (ziel) van den eenen persoon op die van een ander kan uitoefenen. Zoo hebben ouders *sahala* over hunne kinderen. Iedere Batak vreest de *sahala* der volkshoofden. De in leven zijnde Bataks staan in dezelfde vreesverhouding tot de voorouders als een onderhoorige tot zijn hoofd.

²⁾ Nota van den assistent demang Wasington Hoeta Galoeng.

rund aan de *pariban* — zuster der bruid (echtgenoot) — en wel omdat al die personen door het huwelijk in verwantschappelijke betrekking tot den man achteruit gaan, doordien zij o.a. van bloedverwanten tot aanverwanten van den man worden. Bovendien zal de man een buffel moeten slachten voor de familieleden van den *parboroe* — dengene, die tot uithuwelijking van de bruid gerechtigd is — en voor de hoofden uit de omgeving, zoomede een rund onder meer voor de menigte ter bekendmaking van het huwelijk. Een en ander boven en behalve de geldelijke verplichtingen, welke aan een normaal huwelijk verbonden zijn.

Om gelijke reden — verslechtering van verwantschappelijke verhouding — moet de *parboroe* een geweven doek geven aan den vader, een aan de moeder, een aan den oom van vader's zijde, een aan den ouderen broer, een aan den zwager en een aan den oom van moeder's zijde van den man.

Deze giften gelden ook als offer aan de goden — *Débata* — die een verandering in de familiebetrekking — *toetoe* — niet gaarne zien.

Wordt aan deze verplichtingen niet voldaan, dan werd vroeger het echtpaar het land uitgezet. Alleen ten opzichte van den kleinen man schijnt men met de strafotoemeting de hand te lichten¹⁾.

§ 10. *Opheffing huwelijksverbod tusschen marga's.*

Eene opheffing van een huwelijksverbod tusschen marga's ging veelal niet zonder rustverstoringen zoo o.a. bij de Siöpatpoesoran in Silindoeng — dit zijn de marga's Hoeta Barat, Panggabéan, Hoeta Galoeng en Hoeta Toroean. Een zekere Ompoe Lombo (marga Hoeta Barat) die 6 soendoet verwijderd was van goeroe Mangaloksa, den gemeenschappelijken stamvader der vier marga's, knoopte minnarij aan met eene vrouw van de marga Hoeta Toroean, waarop hij wegens *soembang* gedood werd door haar broer Bindoran. Een neef van Ompoe Lombo, Ompoe Toean Somaroentoes, vroeg toen zijn margagenooten (marga Hoeta Barat) zich op Bindoran te wreken, in welk verzoek echter niet getreden werd. Ompoe Toean Somaroentoes verkoos daarop niet langer in de Silindoengvallei te blijven en trok weg. Kort daarop dreigde wegens droogte een misoogst in genoemde vallei. De leden van de Siöpatpoesoran verzamelden zich bij de *djörödjörö* — offerhuisjes — op de *onan* — markt — Aekrangat en middels wichelen met een kip — *mormaneuk* — zocht men naar de oorzaak van de ramp²⁾). De wichelarij wees uit dat Ompoe Toean Somaroentoes

¹⁾ De strafbepalingen zijn geput uit een nota van het negrihoofd Johannes Silitonga van Sipahoetar.

²⁾ Een *djörö* is volgens Warneck („Die Religion der Batak“ pag. 116) „ein Häuschen, das auf dem Marktplatz errichtet wird und bei Stammesfeiern als zeitweiliger Aufenthaltsort (Medium) eines Ahns gilt. Dann werden auch die kleinen, einem Batakhaus genau nachgebildeten Häuschen so genannt, welche über dem Graben eines Angesehenen Häuptlings aufgerichtet werden. Beide sind aber nicht Tempel, sondern zeitweilige Medien der Verehrung“.

terug gehaald moest worden, wilde men regen hebben. Een gezantschap werd naar hem toegezonden, doch Ompoe Toeau Somaroentoes stemde alleen dan toe terug te komen, wanneer de dood van Ompoe Lompo gewroken zou worden, wat het gezantschap goed vond. Ompoe Toeau Somaroentoes smeekte toen de goden om regen, waarop spoedig regen volgde. Bindoran werd met een list in het dorp van Ompoe Toeau Somaroentoes gelokt en hier gedood. De verhouding tusschen Ompoe Toeau Somaroentoes en de familieleden van Bindoran was er daardoor niet beter op geworden en de leden van de Siopatpoesoran verzamelden zich weder om het geschil bij te leggen. Zij besloten toen om in de verwantschapsverhouding verandering te brengen — *manoeksang partoetoeran* — zoodat de vier marga's onderling zouden kunnen huwen, welke overeenkomst bezegeld werd met het slachten van een buffel. De opheffing van het huwelijksverbod had hier plaats bij de tiende *soendoet* van den gemeenschappelijken stamvader Goeroe Mangaloksa.

Volgens anderen zoude de opheffing van het huwelijksverbod echter het gevolg zijn van een huwelijk van een dochter van Baginda Soaloan (marga Hoeta Barat) met Namora Sodjocangon (marga Panggabéan).

Een overgangsmaatregel tot een meer vreedzame splitsing eener marga in ondermarga's ter opheffing van het huwelijksverbod trof ik aan bij de marga Sinaga. Een man van de tak Si Radja Bonar huwde met eene vrouw van den tak Si Hasagian dan wel omgekeerd. Beiden waren acht à negen *soendoet* verwijderd van hun gemeenschappelijken stamvader Sinaga Radja. Sinds dien is het huwelijksverbod opgeheven tusschen beide takken echter zonder splitsing nog van de marga Sinaga. Alleen de vrouwen krijgen dan een anderen marganaam. Huwt eene vrouw van den tak Si Radja Bonar met een man uit den tak Si Hasagian dan krijgt de vrouw den marganaam Gorat en andersom Sinaga Oeroek. Huwt de vrouw met iemand van een andere marga, dan blijft zij den marganaam Sinaga behouden. De mannen blijven echter steeds den marganaam Sinaga dragen, al huwen zij binnen de marga. Hier begint de margasplitsing dus slechts onder de vrouwen en wel alleen bij huwelijken binnen de marga. Een overeenkomstig geval ben ik bij geen enkele andere marga tegen gekomen¹⁾.

Een meer moderne behandelingswijze eener *soembang*-verbreking deed zich voor in October 1924, toen de hoofden en oudsten van het onderdistrict Simanindo (Samosir) het hoofd van het gewest onder aanbieding van de notulen eener door hen ter zake gehouden vergadering verzochten het daar geldend huwelijksverbod „tusschen de marga's Sidaboetar, Sidaaeroek, Simarmata, Siallagan en Roema Horbo op te heffen. Als beweegredenen

¹⁾ Het hier bedoelde geval van margasplitsing, beginnende bij de vrouwen, wijst i.c. niet op een bestaand hebbend moederrecht. Het genoemde eerste huwelijk binnen de marga Sinaga is van betrekkelijk jongen datum en viel dus in eene periode, dat het vaderrecht zich reeds ten volle ontwikkeld had.

voerden zij aan dat in tegenstelling van de andere marga's in de omgeving de evengenoemde vijf marga's een verontrustend groot aantal ongehuwde jongelingen en jonkvrouwen telden, dat de keuze eener echtgenoot voor de jongelingen door de abnormale verhouding zeer beperkt en de door hen te betalen bruidschat daardoor hoog was, terwijl voor bedoelde jonkvrouwen door het overcompleet harer slechts een abnormaal lage brudschat erlangd kon worden. Aan de opheffing van het huwelijksverbod zoude openbaarheid worden gegeven door het aanrechten van een feest te Ambarita, waarvoor een buffel geslacht zoude worden — in wezen vermoedelijk een offer aan de hogere wezens en de zielen der voorouders om de bevolking de opheffing niet ten kwade te duiden en hen deswege niet met tegenslagen te treffen. Volgens den overgelegden stamboom was het huidige geslacht ongeveer 20 *soendoet* van zijn gemeenschappelijken stamvader Ompoe Radja na Bolon verwijderd. Geantwoord werd, dat van bestuurszijde geen bezwaar bestond tegen de opheffing, doch dat de beslissing uit den aard der zaak aan de hoofden werd overgelaten. Tevens werd medegedeeld, dat elders een gelijksoortige verbreking der verwantschapsverhouding zich had voorgedaan bij eene verwantschapsverwijdering van slechts 10 *soendoet*.

Het huwelijksverbod tusschen de marga's Hoeta Soit en Loemban Toroean werd zelfs reeds na 8 *soendoet* opgeheven.

Het komt wel eens voor, dat maar voor een gedeelte van een marga het huwelijksverbod met een andere marga is opgeheven, zonder dat evenbedoeld margagedeelte tot een zelfstandige marga is verheven. In 1917 werd n.l. het huwelijksverbod opgeheven tusschen de marga Simorangkir en den tak Loemban Siagian van de marga Panggabéan, doch behield deze tak den marganaam Panggabéan, naar ik vermoed, omdat het huwelijksverbod tusschen dezen tak en den tak Loemban Ratoes van dezelfde marga Panggabéan nog niet opgeheven is.

*§ 11. Huwelijksverbod tusschen marga's uit overeenkomst,
adoptie of leviraatshuwelijk ontstaan.*

Gevallen van huwelijksverbod tot stand gebracht bij overeenkomst zijn de volgende:

1e. Loemban Batoe, zoon van Si Godang Oeloe, steunde Si Toga Marboen in een oorlog tegen de marga Simanoellang op de hoogvlakte ten Westen van Bangkara, welke oorlog door Si Toga Marboen gewonnen werd. Loemban Batoe en Si Toga Marboen sloten toen broederschap met het gevolg dat er geen huwelijken meer gesloten zouden mogen worden tusschen de nakomelingen van Si Godang Oeloe, marga Sihotang, en die van Sitoga Marboen, marga Marboen.

2e. De marga Nahampoén voerde in de Si Oném Kodén (kaart 1 Baroes 1 en 2) oorlog tegen haar vijf zustermarga's Tinamboenan, Toemanggor, Mahradja, Toeroetan en Pinajoengan en riep daarbij de hulp in van Palti Radja,

een zeer voornaam hoofd van de marga Sinaga. Deze wist weer vrede in het land te brengen, waarop de marga Nahampoën met Pali Radja de overeenkomst sloot, dat de leden van de marga's Nahampoën en Sinaga elkaar voortaan als broers zouden beschouwen; hierdoor werden echter huwelijken tusschen beide marga's niet meer geoorloofd. Ter herinnering van dit feit werd ter plaatse der overeenkomst een ficusboom geplant waaraan de naam Boroe Toba werd gegeven. Naar ik vermoed, geldt deze overeenkomst evenals de vorige slechts voor het gebiedsdeel, waar zij gesloten werd.

3e. Si Radja Marboen en Toga Sipoholon sloten ter bestendiging hunner bloedverwantschap een overeenkomst, dat hunne nakomelingen onderling nooit zouden huwen en dat zij zelfs onderling leviraatshuwelijken zouden mogen sluiten — *mastihabiaän*. Deze overeenkomst geldt nu nog tusschen de marga's Sinagabariang en Hoeta Oeroek eenerzijds en de marga Loemban Gaol anderzijds, tusschen de marga's Simanoengkalit en Bandjarnahor, zoomede tusschen de marga's Sitoeméang en Loemban Batoë. Hoe men tot deze latere verdeeling is gekomen is mij niet bekend. Mogelijk heeft hierbij voorgestaan eene gedeeltelijke opheffing van het te voren bestaan hebbende huwelijksverbod. Ook dit zal wel op een overeenkomst berusten.

Het is wel eens voorgekomen dat een huwelijksverbodsovereenkomst is gesloten, welke slechts naar een zijde werkt. Bij het huwelijk van Silahisaboengan met een kleindochter van Simataniari, stamvader van de marga Mataniari, werd overeengekomen, dat de nakomelingen van Simataniari geen vrouwen zouden huwen uit het nageslacht van Silahisaboengan (marga Silalahi). Het omgekeerde zou wel geoorloofd zijn. Deze overeenkomst heet nu nog te worden nagekomen¹⁾.

Een huwelijksverbod tusschen marga's kan ook het gevolg zijn van adoptie. Iemand van de marga Késogihén (Hasoegian) werd als zoon aangenomen door Si Bako, om welke reden een huwelijksverbod is ontstaan tusschen de nakomelingen van eerstgenoemde eenerzijds en de marga's Oedjoeng, Angkat en Bintang anderzijds.

Verder kan zoo'n huwelijksverbod ook ontstaan door het toelaten van een leviraatshuwelijk met een persoon uit een vreemde marga²⁾

1e. Iemand van de marga Tamboebolon mocht als beloning voor het doden van een *alli na marranté* — een wild zwijn met een

¹⁾ Volgens den stamboom moet de kleindochter van Mataniari vele generaties jonger zijn dan Si Lahisaboengan en kan het huwelijk nooit gesloten zijn geweest. Toch wordt dit feit door hoofden van beide stammen als vaststaande aangenomen en beroept men zich ook op dat huwelijk bij de verklaring van het bovenbedoeld huwelijksverbod. Maar dan moeten er uiteraard meerdere schakels in den stamboom ontbreken, wat mij het meest waarschijnlijke lijkt.

²⁾ Ik heb hier, zij het wellicht dan ook ten onrechte den term „leviraatshuwelijk“ behouden, omdat hier evenals bij een erfhuwelijks gedacht kan worden aan een voortzetting van het eerste huwelijk. Een bruidschat wordt hierbij niet betaald en de kinderen komen in de marga van den overleden man.

voerden zij aan dat in tegenstelling van de andere marga's in de omgeving de evengenoemde vijf marga's een verontrustend groot aantal ongehuwde jongelingen en jonkvrouwen telden, dat de keuze eener echtgenoot voor de jongelingen door de abnormale verhouding zeer beperkt en de door hen te betalen bruidschat daardoor hoog was, terwijl voor bedoelde jonkvrouwen door het overcompleet harer slechts een abnormaal lage brudschat erlangd kon worden. Aan de opheffing van het huwelijksverbod zoude openbaarheid worden gegeven door het aanrechten van een feest te Ambarita, waarvoor een buffel geslacht zoude worden — in wezen vermoedelijk een offer aan de hogere wezens en de zielen der voorouders om de bevolking de opheffing niet ten kwade te duiden en hen deswege niet met tegenslagen te treffen. Volgens den overgelegden stamboom was het huidige geslacht ongeveer 20 *soendoet* van zijn gemeenschappelijken stamvader Ompoe Radja na Bolon verwijderd. Geantwoord werd, dat van bestuurszijde geen bezwaar bestond tegen de opheffing, doch dat de beslissing uit den aard der zaak aan de hoofden werd overgelaten. Tevens werd medegedeeld, dat elders een gelijksoortige verbreking der verwantschapsverhouding zich had voorgedaan bij eene verwantschapsverwijdering van slechts 10 *soendoet*.

Het huwelijksverbod tusschen de marga's Hoeta Soit en Loemban Toroéan werd zelfs reeds na 8 *soendoet* opgeheven.

Het komt wel eens voor, dat maar voor een gedeelte van een marga het huwelijksverbod met een andere marga is opgeheven, zonder dat evenbedoeld margagedeelte tot een zelfstandige marga is verheven. In 1917 werd n.l. het huwelijksverbod opgeheven tusschen de marga Simorangkir en den tak Loemban Siagian van de marga Panggabéan, doch behield deze tak den marganaam Panggabéan, naar ik vermoed, omdat het huwelijksverbod tusschen dezen tak en den tak Loemban Ratoes van dezelfde marga Panggabéan nog niet opgeheven is.

*§ 11. Huwelijksverbod tusschen marga's uit overeenkomst,
adopte of leviraatshuwelijk ontstaan.*

Gevallen van huwelijksverbod tot stand gebracht bij overeenkomst zijn de volgende:

1e. Loemban Batoe, zoon van Si Godang Oeloe, steunde Si Toga Marboen in een oorlog tegen de marga Simanoellang op de hoogvlakte ten Westen van Bangkara, welke oorlog door Si Toga Marboen gewonnen werd. Loemban Batoe en Si Toga Marboen sloten toen broederschap met het gevolg dat er geen huwelijken meer gesloten zouden mogen worden tusschen de nakomelingen van Si Godang Oeloe, marga Sihotang, en die van Sitoga Marboen, marga Marboen.

2e. De marga Nahampoén voerde in de Si Oném Kodén (kaart 1 Baroes 1 en 2) oorlog tegen haar vijf zustermarga's Tinambóenan, Toemanggor, Maharatja, Toeroetan en Pinajoengan en riep daarbij de hulp in van Palti Radja,

een zeer voornaam hoofd van de marga Sinaga. Deze wist weer vrede in het land te brengen, waarop de marga Nahampoën met Palti Radja de overeenkomst sloot, dat de leden van de marga's Nahampoën en Sinaga elkaar voortaan als broers zouden beschouwen; hierdoor werden echter huwelijken tusschen beide marga's niet meer geoorloofd. Ter herinnering van dit feit werd ter plaatse der overeenkomst een ficusboom geplant waaraan de naam Boroe Toba werd gegeven. Naar ik vermoed, geldt deze overeenkomst evenals de vorige slechts voor het gebiedsdeel, waar zij gesloten werd.

3e. Si Radja Marboen en Toga Sipoholon sloten ter bestendiging hunner bloedverwantschap een overeenkomst, dat hunne nakomelingen onderling nooit zouden huwen en dat zij zelfs onderling leviraatshuwelijken zouden mogen sluiten — *masihabiaän*. Deze overeenkomst geldt nu nog tusschen de marga's Sinagabariang en Hoeta Oeroek eenerzijds en de marga Loemban Gaol anderzijds, tusschen de marga's Simanoengkalit en Bandjarnahor, zoomede tusschen de marga's Sitoeméang en Loemban Batoe. Hoe men tot deze latere verdeeling is gekomen is mij niet bekend. Mogelijk heeft hierbij voorgestaan een gedektelijke opheffing van het te voren bestaan hebbende huwelijksverbod. Ook dit zal wel op een overeenkomst berusten.

Het is wel eens voorgekomen dat een huwelijksverbodsovereenkomst is gesloten, welke slechts naar een zijde werkt. Bij het huwelijk van Silahisaboengan met een kleindochter van Simataniari, stamvader van de marga Mataniari, werd overeengekomen, dat de nakomelingen van Simataniari geen vrouwen zouden huwen uit het nageslacht van Silahisaboengan (marga Silalahi). Het omgekeerde zou wel geoorloofd zijn. Deze overeenkomst heet nu nog te worden nagekomen¹⁾.

Een huwelijksverbod tusschen marga's kan ook het gevolg zijn van adoptie. Iemand van de marga Kēsogihēn (Hasoegian) werd als zoon aangenomen door Si Bako, om welke reden een huwelijksverbod is ontstaan tusschen de nakomelingen van eerstgenoemde eenerzijds en de marga's Oedjoeng, Angkat en Bintang anderzijds.

Verder kan zoo'n huwelijksverbod ook ontstaan door het toelaten van een leviraatshuwelijk met een persoon uit een vreemde marga²⁾

Ie. Iemand van de marga Tam poebolon mocht als beloning voor het doden van een *allī na marrantē* — een wild zwijn met een

¹⁾ Volgens den stamboom moet de kleindochter van Mataniari vele generatien jonger zijn dan Si Lahisaboengan en kan het huwelijk nooit gesloten zijn geweest. Toch wordt dit feit door hoofden van beide stammen als vaststaande aangenomen en beroep men zich ook op dat huwelijk bij de verklaring van het bovenbedoeld huwelijksverbod. Maar dan moeten er uiteraard meerdere schakels in den stamboom ontbreken, wat mij het meest waarschijnlijke lijkt.

²⁾ Ik heb hier, zij het wellicht dan ook ten onrechte den term „leviraatshuwelijk“ behouden, omdat hier evenals bij een erfhuwelijk gedacht kan worden aan een voortzetting van het eerste huwelijk. Een bruidschat wordt hierbij niet betaald en de kinderen komen in de marga van den overleden man.

ijzeren kraag — dat een persoon van de marga Sitompoel in de Silindoengvallei gedood had, met de beide weduwen van laatstgenoemde een leviraatshuwelijk sluiten. De later uit die vrouwen geboren kinderen¹⁾ droegen wel is waar den marganaam van den eersten man dezer vrouwen, dus den marganaam Sitompoel, doch uit het feit is een dusdanige band ontstaan tusschen de marga's Sitompoel en Tamboebolon, dat zij onderling niet mogen huwen.

2e. Een overeenkomstig geval deed zich voor op de hoogvlakte van Toba, waar de *datoe* Si Sangkartoba van de marga Hoeta Barat een wild zwijn doodde, dat iemand van de marga Silaban had gedood. Tot belooning mocht Si Sangkartoba een leviraatshuwelijk sluiten met de weduwe van genoemden Silaban-man, doch daarbij werd overeengekomen, dat de komende kinderen den marganaam van den eersten echtgenoot van bedoelde vrouw zouden dragen. Si Sangkartoba deed hier naar den Batakschen term dienst als een *daloe* — een mannetjeszwijn en wel meer in den zin van fokbeer. De nakomelingen van Si Sangkartoba vormen de genealogische groep Silaban Sitio in tegenstelling van de zuivere Silaban-mensen, die sinds dien de groep Silaban Sipondjot vormen. De margatak Silaban Sitio en de marga Hoeta Barat mogen onderling wegens hunne nauwe verwantschap niet huwen. Wel mogen zij wederzijds leviraatshuwelijken sluiten, maar de kinderen uit zoo'n huwelijk krijgen den marganaam van den eersten echtgenoot der weduwe te dragen. In verband met evenbedoeld wederzijdscn recht zijn beide marga's overeengekomen, dat wanneer een lid van de eene marga een van de andere bezoekt, eerstgenoemde als "de jongere broer van den gastheer dus als een tot een eventueel leviraatshuwelijk met de vrouw van den gastheer gerechtigde persoon zou worden aangemerkt met het voorrecht dientengevolge om zich binnen de woning van den gastheer te begeven om er zich te warmen en zich met de vrouw van den gastheer te onderhouden, iets wat niet georloofd is voor een ouderen broer van laatstgenoemde, omdat die niet tot het leviraatshuwelijk gerechtigd is.

Zoals boven reeds werd medegedeeld, bestaat veelal een natuurlijke afkeer tegen huwelijken tusschen nauwverwante marga's als gevolg van een vóór de margasplitsing door de voorouders geëerbiedigd huwelijksverbod; mij zijn ook gevallen bekend van een uit zich zelf ontstaan huwelijksverbod tusschen vreemde marga's. Zoo zijn huwelijken verboden in Toeka Dólok (kaart 1 Baroes 8) tusschen de marga's Pardosi, Pohan, Sihalohò, Simanoellang, Tamboenan en Saroempaet en in Pangariboean (kaart 1, Baroes 9a) tusschen de marga's Pohan, Saroempaet en Pané. Ik meen dit verschijnsel te moeten toeschrijven aan de misvatting, dat die marga's nauw aan elkaar verwant zouden zijn. Vermoedelijk door het feit, dat elk dier groepen van marga's reeds van

¹⁾ Beide vrouwen hadden ook van den overleden man zoons.

ouds een economisch homogeen gebiedsdeel heeft bezet met als gevolg intensieve onderlinge aanrakingen, zijn die marga's elkaar als nauwverwant gaan beschouwen.

§ 12. Instandhouding van een marga door een vreemde.

Voortzetting van een geslacht en in zooverre ook instandhouding van de marga heeft soms plaats door aan een persoon van een vreemde marga toe te staan een leviraatshuwelijk te sluiten met eene weduwe van een man uit dat geslacht. Boven werden reeds twee voorbeelden daarvan gegeven, terwijl een derde geval betreft een leviraatshuwelijk op de hoogvlakte van Toba tusschen iemand van de marga N a i b a h o , met name Inarnaiborngin alias Dateo Galapang, met eene weduwe van een man van de marga L o e m b a n T o r o e a n , Raoengnabolon geheeten. De uit dit huwelijk geboren kinderen kregen den marganaam L o e m b a n T o r o e a n . (Volgens enkelen zouden de twee genoemde marga's daardoor geacht moeten worden zoo nauw aan elkaar verwant te zijn, dat huwelijken daartussen niet meer geoorloofd zouden zijn).

Van voortzetting van een uitgestorven tak door een nauw bloedverwant uit een anderen tak levert het volgende geval een voorbeeld op. Sidabolak, een afstammeling van Tamba Toea kwam kinderloos te overlijden. Om den Sidabolak-tak te doen blijven bestaan nam zijn oudere broer Sidaboetar zijne weduwe tot vrouw en het uit dit huwelijk geboren kind werd in overleg met de familieleden aangemerkt als een zoon van Sidabolak. Nakomelingen van dit kind vormen thans de marga S i d a b o l a k . Men heeft hier niet met een adrechtelijk leviraatshuwelijk te maken. Immers tot het laatste was een oudere broer niet gerechtigd.

Meer eigenaardige wijzen tot instandhouding van een geslacht kennen de Dairi Bataks in de onderafdeeling Dairilanden in het përtawar- en het mëngéké-huwelijk.

In het algemeen beschouwt een Batak het als een groote teleurstelling, wanneer men zonder mannelijke nakomelingen in de mannelijke linie komt te sterven. Worden er uit een huwelijk geen zoons geboren, dan geeft dat ook bij Toba Bataks veelal aanleiding tot het huwen daartoe van eene tweede vrouw, waarvoor dikwijs de eerste vrouw hare bemiddeling verleent. Voor zooveel ik zulks heb begrepen, wordt een man, die zonder mannelijke nakomelingen komt te overlijden, volgens Dairische begrippen geacht geen ziel te hebben bezeten¹⁾)

Het përtawar-huwelijk bestaat hierin, dat een echtpaar, dat alle hoop op het achterlaten van mannelijke nakomelingen in de mannelijke linie heeft opgegeven, of eene weduwe, die geen dergelijke nakomelingen heeft, zich een schoondochter van een andere marga dan die van den man (veelal van die van de vrouw) koopt en bij

1) Hetzelfde begrip treft men ook bij de Tobabataks aan; zie Warneck: „Die Religion der Batak“ pag. 47.

zich opneemt (als *pēroemaen*), aan wie opgedragen wordt heimelijk vleeschelijke gemeenschap te zoeken met een jongeling (veelal van de marga van den man). Krijgt het meisje een kind, dan komt van af dat oogenblik ook de jongeling bij het echtpaar of de weduwe in te wonen. Het kind wordt geacht dat van den eerstgenoemden man te zijn en — mocht deze wel een mannelijken nakomeling hebben gehad maar deze kinderloos zijn gestorven — dan dat van dezen nakomeling. Het kind draagt dan ook den marganaam van den man van eerstgenoemd echtpaar. Het gekochte meisje wordt, sinds zij moeder is geworden, een *pērtawar* genoemd.

Met toestemming van het eerst genoemde echtpaar, de weduwe of de *waris* van den man uit dat echtpaar kunnen de jongeling en het meisje het *pērlawarschap* afkoopen. Behalve betaling van de afkoopsom moet ook die voor het meisje vroeger betaalde bruidschat worden gerestitueerd. De uit het *pērtawarhuwelijk* geboren kinderen gaan dan over in de marga van hun verwekker. (Een dergelijke overeenkomst werd 6 Maart 1923 door lieden van Koeta Dēlēng gesloten. De kinderen gingen toen van de marga Maha over in de marga Sihalohò).

Nopens het *mēngéké-huwelijk* gelden de volgende beginselen.

In het eerste jaar na het overlijden van haar man mag een vrouw niet hertrouwen. Wil de *pērbēroe* — degene, die bij het eerste huwelijk van de weduwe gerechtigd was haar uit te huwen — dan wel zijn rechtverkrijgenden het uithuwelijksrecht op de vrouw herkrijgen, dan zal daartoe eerst tot eene z.g. echtscheiding — *sirang* — moeten worden overgegaan. In dit geval betaalt de *pērbēroe* den door hem voor de vrouw ontvangen brudschat — *pēroendjoekēn* — al naar omstandigheden geheel of gedeeltelijk aan de erfgenamen van den overleden man terug.

De *pērbēroe* zal dan echter te voren aan de familie van den overleden man moeten vragen, wie den *sēnina* — bloedverwanten in de mannelijke linie — van den overleden man haar tot vrouw wenscht te nemen. De naaste bloedverwant heeft het voorkeurrecht. Het begrip *sēnina* strekt zich zeer ver uit. Men kan er zelfs eenen marganooot onder begrijpen.

Voor dit leviraatshuwelijk is de toestemming van de vrouw niet noodig.

Wil een broer van haar overleden man haar huwen, dan moet hij drie doeken aan den *pērbēroe* geven. Dit geschenk heet *pēngobah toetoer* — verandering van verwantschap. Te voren spraken de broer en de vrouw elkaar aan met *kaka*, maar na het huwelijk mogen zij elkaar bij den naam noemen.

Geschiedt het huwelijk met een *sēnina* — behoudens evenbedoeld *pēngobah toetoer* — zonder eenige betaling dan heet zoo'n huwelijk *mēngéké* (*Kéké* is weder bestaan herleven, in casu het huwelijk voortzetten). Voor dit huwelijk is de toestemming der *waris* van den overledene een vereischte¹⁾). De uit zoo'n huwelijk geboren kinderen

1) Vomis Kleine Rapat te Sidikalang 3 Nov. 1924 Nr. 8.

worden geacht die te zijn van den overleden man en dragen dus ook zijnen marganaam, welke overigens ook die is van den verwekker, vermits deze een *sēnina* is van den overleden man.

Dit *kéké*-verband kan worden afgekocht van de *waris* van den overleden man met het schenken van een buffel subsidiair van een geldsom, welke \$ 12 bedraagt, wanneer de tweede echtgenoot een *waris* is van den overleden man, en anders \$ 24. Bovendien moet de niet-*waris* nog een bruidschat — *pēroendjockēn* — voor de weduwe aan de *waris* van den overledene betalen. De vóórdien verwekte kinderen blijven nochtans beschouwd als van den overledene te zijn. Alleen die, daarna geboren, komen ten volle aan den verwekker.

Neemt iemand van een andere marga dan die van den overleden man de weduwe zonder bruidschatbetaling tot vrouw, dan noemt men dezen huwelijksvorm *mēngalih* of *mērindjam* dan wel kleineerenderwijze ook *mērsōpō soejoek*. (Voor het sluiten van een behoorlijk huwelijk bezigt men het woord *mērbagas*, dat afstamt van *bagas* of woning; voor eene benaming van het boven omschreven huwelijk heeft men ter aanduiding van de minderwaardigheid daarvan in *mērbagas* het woord *bagas* vervangen door *sōpō soejoek*. *Sōpō* betekent een tijdelijk stulpje op een ladang en *soejoek* „om niet” of „voor niets“). De uit zoo'n huwelijk geboren kinderen worden geacht die van den overledene te zijn en dragen diens marganaam. Wordt de bruidschat betaald, dan komen zij ten volle aan den verwekker en gaan dan ook in zijn marga over.

Ten slotte heeft men in de Dairilanden nog eene wijze tot voortzetting van een geslacht, waarvoor geen huwelijk gesloten wordt doch welke nochtans legaal is. Wanneer een gehuwde man sterft zonder mannelijke nakomelingen na te laten en de familieleden betreuren dit, dan wordt de weduwe in een familieraad verzocht te trachten door eene heimelijke buitenechtelijke gemeenschap met een man harer keuze een zoon te krijgen. Het kind heet dan de *tongkoh* van den overleden man. (*Tongkoh* betekent uitspruitsel van een omgehakten boom.) Het kind wordt beschouwd als door den geest van den overleden man te zijn gezonden — *tinēngis*. De verwekker van het kind mist het recht het kind op te eischen en dit komt uit den aard der zaak in de marga van den overledene. De familieraad heeft onmiddellijk na den dood van den man plaats en de weduwe moet trachten zoo spoedig mogelijk aan de beslissing van dien raad te voldoen, opdat het voor de buitenwereld den schijn hebbe, alsof het kind nog kort voor den dood van den man door deze verwekt is.

§ 13. Marganaamgeving.

De naam van de marga is ontleend aan den naam van den gemeenschappelijken stamvader, van een plaats of soms ook van eene stammoeder.

Het heeft mijne aandacht getrokken, dat wanneer bij eene splitsing van een marga in ondermarga's aan deze plaatsnamen tot eigennamen zijn gegeven, de eene ondermarga niettemin de oudere van

de andere wordt genoemd. Ik vermoed, dat zulks verband houdt met het feit, dat de stamvaders dier ondermarga's in de genoemde plaatsen woonden en men in stede van hunne nameh die hunner woonsteden als marganamen heeft aangenomen. Er heeft dus geen margasplitting plaats gehad territoriaalsgewijze, maar volgens de gewone regelen naar patriarchale afstamming.

Het noemen van een genealogische groep naar de gemeenschappelijke stammoeder heeft wel eens het vermoeden gewekt van het bestaan oorspronkelijk van een matriarchaat. Meerwaldt is overtuigd dat hiervan geen sprake is¹⁾. Ook mij komt het voor dat het een nog geenszins het andere behoeft in te sluiten. Zijn inderdaad Nai Ambaton, Nai Rasaon en Nai Soeanon geen zoons maar vrouwen geweest van Toean Sorimangaradjá, wat niet alle Bataks aannemen²⁾, dan zal de benaming naar deze vrouwen het gevolg kunnen zijn van het feit dat, zooals zooveel voorkomt bij poligamie, de kinderen van een en denzelfden vader zich groepeeren naar hunne moeders, hetzij wegens tweespalt tusschen die vrouwen dan wel uit naijver tusschen die groepen van kinderen, doordien de eene groep geboren is uit de eerste vrouw — *toeanlaen* — en de andere uit de tweede of volgende vrouw — *imbang*³⁾, welke laatste — althans volgens de oude democratische adat⁴⁾ — in positie iets lager geschat wordt dan de eerste vrouw, ook al moge in werkelijkheid door persoonlijken invloed of afkomst het omgekeerde soms het geval zijn.

Van afstamming van een vrouw zoude hoogstens gesproken kunnen worden bij buitenechtelijke geboorte, doch dan heeft men toch nimmer aan de daaruit gesproten marga den naam van de moeder gegeven, doch wel eens van den zoon.

Marganaamsverandering door overgang in een andere marga is niet geoorloofd, doch heeft zich nochtans wel eens voorgedaan.

1e. Een zekere Goeroe Solohéan van de marga P a s é zoude naar Baroes getrokken zijn en zijne nakomelingen zouden er thans den marganaam Borbor dragen, welke marga in Baroes overwegend vertegenwoordigd is.

¹⁾ Zie zijn in noot 1 pag. 8 bedoeld artikel. Anders echter Joustra in zijn "Batakspiegel".

²⁾ De schrijfwijze kan hier misleidend zijn. „Nai” — afkorting van „na ni” of „moeder van” — wordt bij vrouwen voor persoonsnamen geplaatst. Echter wordt in stede van Nai Ambaton ook wel eens Na Iambaton geschreven even goed als voor Naibaho, Na Iaboh. „Na” is het betrekkelijk voornaamwoord. Het voorvoegsel „i” en het achtervoegsel „on” in Iambaton kan ik niet verklaren. Zoude het wellicht eene splitsing zijn van het aanwijzend voornaamwoord „inon”? In plaats van Si Radja Lontoeng, Si Radja Borbor en Si Radja Soemba ziet men ook wel meer Si Radja Ilontoengon, Si Radja Iborbor en Si Radja Isoembaon geschreven.

³⁾ Volgens eene nota van den assistent demang Frederik Goeltom mogen echtenooten van een en dezelfden man elkaar haar *imbang* noemen, dus ook de tweede vrouw de eerste. Volgens Warneck mag alleen de eerste vrouw die benaming aan de tweede geven.

⁴⁾ Slechts bij de Timoer Bataks, zoomede in het z.g. koeriergebied en in Boven Singkel heeft de democratische adat voor de aristocratische plaats gemaakt, hetgeen aan Maleische en Atjehsche invloeden wordt toegeschreven.

2e. Iemand van de marga *Siringòringò* werd wegens overspel door zijn vader verstooten en daarna door iemand van de marga *Nainggolan* tot zoon aangenomen, in welke marga hij overging, terwijl andere leden van de marga *Siringòringò* naar Pahaé zouden zijn getrokken en daar eveneens den marganaam *Nainggolan* hebben aangenomen.

3e. Een zekere Partigatigasipoendjoeng van de marga *Manoe-roeng* trok met zijne stiefzuster — geboren uit eene andere moeder — naar Siantar, waar hij zich met haar vestigde¹⁾). Aan de omgeving gaf hij zich uit voor een lid van de marga *Manik*, welke marga ter plaatse sterk vertegenwoordigd is. Zijne nakomelingen dragen den marganaam *Manik*.

4e. Een zekere Boltak Mortoea van de marga *Hoeta Péa* werd door een volkshoofd Radja Partomboes van de marga *Hoeta Galoeng* geadopteerd en ging naar laatstgenoemde marga over.

5e. Volgens Joustra's Batakspiegel is het in de Karolanden voorgekomen dat Tobasche of Pakpaksche slaven (slavinnen), z.g. *kawan*, in de marga van den bezitter werden opgenomen. In welken vorm (adoptie of anderszins) zulks geschiedde, wordt daarin niet mededeeld.

6e. Dan nog zijn volgens eene mededeeling van den assistent demang Wasington Hoeta Galoeng vroeger ± 10 gezinnen van de marga *Loemban Tobing* (tak Loemban Djoerdjoer) overgegaan naar de marga *Hoeta Galoeng*. Vermoedelijk heeft dit plaats gehad tot versterking dezer marga in het belang eener meer billijke verdeeling der kosten van het *bioesfeest* en tot het verkrijgen eener verdeeling in gelijkwaardige partijen bij het *masirangoethon* (zie pag. 427). Voor zooverre mij bekend, heeft men hier met eene hoge uitzondering te doen. Eene versterking van een *bioespartij* — *sabariba horbo* — met een gedeelte van eene vreemde marga heeft zich echter wel eens meer voorgedaan (zie bij de *bioes Si Waloe Ompoe* pag. 429), doch zulks had plaats met behoud van den eigen marganaam.

Het komt meer voor, dat in nederzettingen buiten het kerngebied eener marga de leden hiervan den naam dier marga dragen, terwijl in het kerngebied eene splitsing dier marga in ondermarga's bestaat. Dat deze splitsing niet gevonden wordt in eerstbedoelde nederzettingen, houdt vermoedelijk verband met de omstandigheid dat de uitzweringen plaats hebben gehad vóór de margasplitsing. Voorbeelden hiervan leveren op de marga *Sirégar* in de negri Djandji Maria (kaart 1 Toba 25) en de marga *Hasiboean* in de onderafdeeling Padang Lawas.

Van vrouwen geschiedt het meer, dat zij zich niet naar haar ondermarga, maar naar hare marga noemen, b.v. vrouwen van de ondermarga's *Hoeta Péa* en *Loemban Tobing* noemen zich Boroe

¹⁾ Zou dit dezelfde persoon zijn, die in de geschiedenis van Siantar zoo'n belangrijke rol heeft gespeeld? Zie Tideman's *Simeloengoen*.

Hoeta Toroean en een vrouw van de marga Harahap noemt zich in Zuid-Tapanoeli Boroe Bonbon (Borbor).

Een eigenaardig gebruik is dat iemand van de ondermarga Roema Singap zich weer naar de marga Roema Sondi noemt,wanneer hij in Silalahi, het kerngebied van laatstgenoemde marga, terugkomt. Hiervan kan ik geen verklaring geven. Andere gelijksoortige gevallen zijn mij niet bekend.

Meer komt het daarentegen voor, dat wanneer men naar buiten het kerngebied der marga wegtrekt, men den ondermarganaam in den marganaam verandert, zulks vermoedelijk ter nauwere aansluiting van nauwverwante ondermarga's in den vreemde. Zoo noemen buiten de negri's Baroeara en Loemban Gaol-Loemban P  a (kaart 1 Toba 15 en 16) de leden van de ondermarga's Baroeara Loemban P  a, Loemban Gaol, Pagaradjie en Soeng   zich bij den marganaam Tamboenan.

Dan nog is mij een geval bekend, dat leden van verschillende echter nauw aan elkaar verwante marga's, naar hetzelfde gebied uitgezwermd zijnde, een gemeenschappelijken nieuwenn ondermarganaam aannamen. Zoo zijn leden van de ondermarga's Sorganimoeso   Torban Dolok en Simarsoit, welke zich in P  gagan (Dairilanden) gevestigd hadden, den ondermarganaam Lingga gaan voeren.

Ten slotte zoude ik ten blyke hoe ongaarde men in de Bataklanden een overgang naar eene andere marga ziet, nog willen wijzen op het feit, dat toen een zekere Si Paro van de marga Nababan, dorpshoofd uit Sipoeltak (kaart 1 Tobahoogvlakte 9), op grond van het door hem beweerd doch niet bewezen feit, dat een zijner voorouders negen soendoet her wegens twist met zijn broer van de marga Loemban Toroean naar de marga Nababan was overgegaan, het verlangen te kennen gaf weder tot de marga Loemban Toroean te willen terugkeeren, de Groote Rapat van de Tobahoogvlakte hem dit verbood bij hare beschikking van 1 April 1922 Nr. 27.

§ 14. Bataksche volksverspreiding.

By de behandeling van de Bataksche volksverspreiding neem ik mij voor slechts de voornaamste stamlegenden weer te geven en enkel het verloop van de verspreiding van die marga's, welke binnen Tapanoeli gebied bezet hebben. Van de bezettingen daarbuiten zal ik v. z. n. slechts incidenteel aanhalen, wat ik daaromtrent in de literatuur toevallig ben tegengekomen. Wel laat ik in plaats van de betrekkelijke marga's in het ondervolgende ter bekorting veelal slechts de hoofdgroepen, waartoe die marga's behooren, optreden doch eene raadpleging van de in het hoofd van dit opstel genoemde toelichtende lijst verduidelijkt, welke der tot de aangehaalde hoofdgroep behorende marga's meer speciaal door mij bedoeld worden.

Toen Si Boroedéakparoedjar (dochter van den in noot 1 op pag. 12 bedoelden Bataragoeroe) uit den haar door Débata Moeladjadi na

bolon (de schepper van het heelal) toegezonden grond op de onmetelijke zee¹⁾ de aarde had geschapen²⁾ en de zevenhoornige slang of draak Radja Padoha³⁾, die haar arbeid steeds dreigde te ver-

¹⁾ Er schijnt evenals de Bataksche een Wedische voorstelling te bestaan dat vóór de schepping niets dan God en water bestonden.

²⁾ Zoowel volgens de Bataksche als de Wedische mythen is de aarde mechanisch gevormd en wel door uitspreiding. Eene tweede treffende overeenstemming tusschen de beiderlei mythen is, dat de aardschijf in de vier groote en de vier kleine windstreken vastgelegd is; volgens de Bataks door er grote veldstenen en ijzeren palen te plaatsen, welke Si Borodéakparoedjar daartoe van Débata Moeladjadi ni bolon had ontvangen — zie „Barita ni Siboroë Déakparoedjar” van den assistent demang Salomo Pasariboe — en volgens de Hindoes door er wereldhoeders — lokopala — over te stellen.

³⁾ Ook over wat Radja Padoha (Nagapadoha) betreft, ben ik geneigd aan Hindoe invloeden te denken. Het woord „naga” is geen Bataksch maar Sanskritsch, het Bataksche woord voor slang is *oelok*. Radja Padoha is, naar het mij schijnt, in oorsprong geen andere dan de Hindoesche slang Cesja. Radja Padoha is, voor zoover mij bekend de eerstgeboren en voornaamste van de slangen uit de Bataksche geestenwereld, terwijl Cesja de eerstgeborene en meest verhevene der Hindoesche naga's is. Echter hebben de Bataks aan Radja Padoha een geheel ander karakter gegeven dan de Hindoes aan Cesja. Wordt Radja Padoha afgeschilderd als een boosaardige godheid, die eene bedreiging is voor het veilig voortbestaan der aarde, weshalve zij onvrijwillig in het midden der aarde werd geboeid en vastgenageld, van waaruit zij sindsdien hoogstens nog aardbevingen veroorzaakt, Cesja daarentegen schonk moede van het twistzicke en oneerlijke gedoe harer verwanten, den voorkeur aan rust en vrome afzondering. Vrijwillig aanvaardde Cesja daarom de haal door Brahma opgelegde taak om de aardschijf te dragen en onbeweeglijk te houden. Echter acht Prof. Vogel („Indian serpent-lore of the Naga's in Hindu legend and art”) het niet uitgesloten dat Cesja oorspronkelijk voorgesteld werd als van een minder geduldig en vredelievend karakter dan zij in de Mahabharata is afgeschilderd.

De toekenning door de Bataks van zoo geheel andere eigenschappen aan Radja Padoha ligt vermoedelijk in het feit, dat zulks in hunne cosmogonische overleveringen paste. Spreekt de Hindoe mijthe van een zondvloed, het Bataksche scheppingsverhaal vertelt van eene herhaalde vernietiging in den aanvang van de door Siboroë Déakparoedjar gevormde aarde door de omringende oceaan, welke daartoe in beweging werd gebracht door een monsterslang en een reuzenvisch, welke demonen door hunne golvende bewegingen naar Bataksche begrippen blijkbaar zich het best voor de verrichting zouden eigenen. De rol, welke bedoelde visch in de Bataksche sage speelt, is overigens eene geheel andere dan die van den visch, waarin volgens de Hindoesche mythe Wisjnoe zich bij een zondvloed incarneerde (*Matsya-avatar*).

Pleyte achte echter de cosmogonische overleving der Bataks en hun denkbeeld, dat de slang den zondvloed zoude hebben veroorzaakt, zuiver polynesisch.

Aan Radja Padoha geven de Bataks niet ten volle een slangengedaante doch denken hem met oorschelpen en van grimmige klauwen voorziene pooten, naar het mij voorkomt enkel om aan deze godheid een zoo kwaadaardig mogelijk voorkomen te geven. Ik geloof niet dat deze vormverandering van buiten b.v. van Chinezen afkomstig is.

Aan Radja Padoha hebben de Bataks wel menschelijke eigenschappen toegeleend, doch het wezen kan nochtans niet evenals de naga's in de Hindoe legenden met weerslangen op eene lijn worden gebracht. Voor zooverre bekend is Radja Padoha nooit in eene menschelijke gedaante verschenen. Toch is het geloof aan het bestaan van weerslangen bij de Bataks niet vreemd; in Bataksche sagen spelen dergelijke slangen wel eens een rol, b.v. de in de noot¹⁾ op pag. 30 bedoelde Goeroe Sodoengdangoen.

nietigen, in het midden der aarde had vastgeketend en onder de aarde bedolven, waar het monster sindsdien hoogstens nog aardbevingen kon veroorzaken, trad Si Boroedéakparoedjar volgens de „Poestaha” van Waldemar Hoeta Galoeng in het huwelijk met den door Débata Moeladjadi na bolon naar de aarde gezonden Radja Odapodap¹⁾, uit welk huwelijk een tweeling geboren werd, een zoon Radja Ihatmanisia alias Toeán Moelana en eene dochter Boroe Ihatmanista. Uit het huwelijk weer van laatstgenoemden zoude het menschelijk geslacht zijn voortgesproten²⁾. De eerste mensch vestigde zich te Siandjoermoelamoela, waarvan de ligging aan de Noordzijde van de waterscheiding tusschen de landschappen Sagala en Limbong nu nog door iederen Batak uit de omgeving kan worden aangewezen.

Volgens enkelen zoude de in den stamboom genoemde Ompoe Toeán Radja Doli niet bestaan hebben en Goeroe Tatéan Boelan een zoon zijn van den oermensch Si Radja Batak.

Een legende huidt, dat toen de twee broers Goeroe Tatéan Boelan en Radja Isoembaon groot waren geworden, Si Radja Batak aan Débata Moeladjadi na bolon smeekte zijne zoons te gedenken, waarop Débata Moeladjadi na bolon twee *poestaha's* zond:

1e. Voor Goeroe Tatéan Boelan de *socrat agong*, waarin verhandeld worden de wichelkunst, de kunst om dapper te zijn, de vechtkunst en de kunst om iemand op een dwaalspoor te brengen.

2e. Voor Radja Isoembaon de *socrat tombaga holing*, handelende over de souvereiniteit, de rechtspraak, het familierecht, het handelswezen en de beeldhouwkunst.

Het eerste boek bevat dus voornamelijk de magie en het tweede de adatvoorschriften³⁾). Naar het heet, behooren de in de overlevingen meest bekende *datoe's* (heidenpriesters) tot de nakomelingen van Goeroe Tatéan Boelan en de beste adatkenners tot die van Radja Isoembaon.

Zoals de stamboom aangeeft had Goeroe Tatéan Boelang 9 kinderen. De oudste dezer, Si Radja Biakbiak, was geboren zonder armen en beenen, doch werd later door Moela Djadi na Bolon in een menschelijke gedaante omgesmolten met armen en beenen maar met een varkenssnoet. Volgens enkelen zoude hij ook vleugels hebben

¹⁾ Volgens het meergenoemde opstel van Waldemar Hoeta Galoeng zoude uit het eerste der drie in de noot ¹⁾ op pag. II bedoelde eieren verschenen zijn Bataragoeroe en Radja Odapodap en uit het derde ei Balabolan, die in de Bataksche Godendrieënheid te vergelijken is met Ciwa uit de Hindoe trimoerti, en Radja Padoha.

²⁾ Volgens de Wedische mythen zoude, naar ik het begrepen heb, het menschelijke geslacht voortgesproten zijn eveneens uit het huwelijk van een tweeling-broer en zuster, hier echter twee hogere wezens.

³⁾ De beide *poestaha's* van verscheidener inhoud — voor zoover mij bekend zijn echter tot dusverre slechts wichelboeken doch geen voorvaderlijke adatboeken gevonden — doen mij denken aan het bestaan van de tweeledige indeeling van de Weda's, bevattende het oudste en eerste gedeelte de gezangen en hymnen (*mantra's*) en het tweede de godsdienstige gebruiken en leerstellingen (*brahma's*).

gekregen en sindsdien Si Radja Oeti worden genoemd. Moela Djadi na Bolon zoude hem van den top van de Poesoek Boehit naar Oedjoeng Atje hebben laten vliegen¹⁾.

Toean Sariboeradja pleegde bloedschande met zijne zuster Boroe Parémé. Toen hun vader en broers dit ontdektten nam Toean Sariboeradja de vlucht, zijn erfdeel in de bezittingen zijn's vaders, bestaande uit gouden sieraden en *ogoeng's* medevoerende, welke voorwerpen hij aan de andere zijde van de waterscheiding dan waaraan Siandjoer-moelamoela gelegen was, in een door hem uitgehouwen steen opbergde, welken hij met een steenen deksel hecht sloot. De steen draagt den naam Batoe Hobon²⁾.

Boroe Parémé werd door hare vernoerde bloedverwanten in den nacht weggevoerd in het bosch, waar zij overgeleverd zou zijn aan tijgers en *homang's* (boschdwergen). Volgens afspraak nam zij een fakkel mee, waarvan zij op korte afstanden de asch afsloeg, opdat Toean Sariboeradja haar zou kunnen opsporen. Na enkele dagen wist Toean Sariboeradja haar te vinden, waarop hij haar naar den meer-oever bracht en er eene hut voor haar bouwde. Hier overviel hen een koningstijger, die Toean Sariboeradja bij den arm greep en deze in zijn keel stak echter zonder hem te bijten. Toean Sariboeradja voelde er toen een stukje been in, waarvan hij den tijger bevrijdde. Uit dankbaarheid bracht de tijger om de drie dagen een stuk wild bij de hut van Boroe Parémé.

¹⁾ Pag. 187 bevat eene andere legende van hem.

²⁾ In 1920 begaf ik mij o.m. met Dr. van Stein Callenfels naar genoemden steen ter onderzoek. Wij bevonden dat deze niets anders was dan een massive gelagde steen, welke min of meer den vorm had van een kist met een deksel. Daar van de zijde van enkele leden der bevolking geprotesteerd werd tegen het openen van den steen, bepaalden wij ons er toe te onderzoeken of wij hier inderdaad met een deksel te doen hadden, waartoe wij een koevoet staken in de gleuf, welke de rand van het deksel heette te zijn. Door de aangewende kracht scheurde de gleuf eenigermate benedenwaarts door en sterkte dit ons in onze overtuiging hier niet met een kist te doen te hebben.

Op het oogenblik van het inbrengen van de koevoet namen de honderden nieuwsgierigen de vlucht in het open terrein rondom ons en bleven op grooten afstand kijken in afwachting van wat verder komen zou. Het bijgeloof wil, dat in de kist ter afweering van ongerechtigheid openen *pagar sibiamsa* was gedaan dan wel *gadam*, welke stof bij opening van de kist zoude verstuiven en den betrokken persoon bij aanraking een gevaarlijke ongeneeslijke huidziekte zou bezorgen. Onder *pagar sibiamsa* wordt verstaan het vet van een mensch, om het leven gebracht speciaal voor het maken van *pockpock*, dienende tot bezierung van de *pangoeloebalang*. De *pagar sibiamsa* vormt een onderdeel van de *pockpock*.

Gaarne de bevolking in het geloof van de heiligeheid van den steen en zijn inhoud latende, keerden wij huiswaarts. Was het weer op onze heenreis helder, bij onzen terugkeer overviel ons een zware regenbui met onweer, wat de bevolking hield voor een uitging van gramschap der goden.

Er zijn leden van de marga *Pasariboc*, die beweren dat de steen aan hunne marga toebehoort, omdat er de beenderen en schedels hunner oudste voorouders in zouden zijn opgeborgen, tegelijk met hunne sieraden en *ogoeng's*. In dit verband moge worden verwezen naar hetgeen ik op pag. 64 mededeelde omtrent den oorsprong van den Borborstam, waartoe de marga *Pasariboc* behoort.

Toean Sariboeradja en de tijger spraken af, dat zij en hunne nakomelingen elkaar nooit eenig leed zouden doen, waartoe de nakomelingen van eerstgenoemde als herkenningsteeken een *pirdot*blad zouden dragen.

Reeds na een maand (*boelan*) beviel Boroe Parémé van een zoon. Aan dezen konden zwangerschapsduur dankt het betrokken gebied den naam Saboelan. Het kind werd genoemd Si Radja Altong, dat later veranderde in Si Radja Lontoeng, een naam, welken hij dankt aan het feit, dat een beer geregeld *altong* (honing) bracht aan Boroe Parémé.

Toen Toean Sariboeradja, Boroe Parémé goed bezorgd wist, trok hij weg het bosch in, waar hij terecht kwam bij eene verblijfplaats van *homang's* en er eene vrouw aantrof, bij wie hij een zoon verwekte, aan wien de naam Si Radja Borbor werd gegeven.

Hierna ging hij weer aan het zwerven. Toen Si Radja Lontoeng en Si Radja Bordor groot waren geworden, gingen zij ieder op zich zelf hun vader zoeken. Het toeval bracht hen te zamen en het gelukte hen na enige wederwaardigheden hun vader te vinden, doch deze weigerde naar Saboelan terug te keeren.

Volgens enkele zou het verband tusschen den tijger en Si Radja Lontoeng slechts hierin gelegen zijn, dat Boroe Parémé uit schaamte haar kind in het bosch verstopte, waar het door eene tijgerin gezogd werd.

Volgens anderen weer zou Toean Sariboeradja op zijn vlucht uit de ouderlijke woning bij de Aek Parsalinan (Sipirok) zijn beland. Hier badende in een kom, welke veel door wild werd bezocht, kreeg hij het vermogen zich in een tijger te veranderen. Van dien tijd zou zijne bovenbedoelde overeenkomst met den tijger dateeren. In de gedaante van een tijger bezocht hij zijne ouderlijke woning en maakte zich door terugkeer tot de menschelijke gedaante aan zijne broers bekend, waarna hij naar Baroes trok en daar eene Maleische vrouw huwde.

Van uit Saboelan (kaart 1 Samosir 25), waar Si Radja Lontoeng bleef wonen, had de verspreiding zijner nakomelingen plaats.

Sitoemorang.

De marga Sitorang werd er de heerschende marga, een uitvloeisel van de gewoonte, dat de oudste zoon de meeste aanspraken heeft om te treden in de rechten van zijn vader als vertegenwoordiger van het geslacht. Vandaar dat de oudste zoon in den regel in de woonstede van zijn vader blijft wonen en dat bij uitzwermingen de jongere zonen wegtrekken.

Genoemde marga wordt gezegd de marga Sitindaon uit Saboelan verdreven te hebben, welke laatstgenoemde marga zich daarop in Lontoeng (kaart 1 Samosir 12) vestigde, ook uit welk landschap zij later door nakomelingen van verschillende zonen van Si Radja Lontoeng verdreven werd. De marga Sitindaon is thans

een slechts schaars vertegenwoordigde marga zonder eigen grondgebied.

De marga **Sitorang** bezette van uit Saboelan het landschap Palipi (kaart 1 Samosir 5) en gedeeltelijk ook Hatogoean, Oerat, Sirait, Harian, Lontoeng en Harian Böhö (kaart 1 Samosir 4, 6, 7, 9, 12 en 22) zoomede Parboeloean (kaart 1 Dairilanden 18). Van uit Oerat bezette de ondermarga **Siringoringo** van de marga **Sitorang**, Djandjî Radja (kaart 1 Toba 1).

Si Andor na Bolak van de ondermarga **Loemban Pandé** trok naar het onderdistrict Simsim (hoofdplaats Salak) en werd er de stamvader van de Dairische marga's **Padang**, **Baroetoe** en **Solin**¹⁾, welke marga's het gebied bezetten voornamelijk van Si Tëloe Tali Orang Djéhé, Si Opat Roebé en Si Tëloe Tali Oeloe Mérah (kaart 1 Dairilanden 13, 14 en 17). Van hieruit bezette de marga **Padang** sporadisch gebied in Karadjaan, Silimapoengga-poengga, Si Empat Nempoe en Boven-Papagan (kaart 1 Dairilanden 12, 11, 10, en 7), de marga **Solin** geheel Hoeta Batoe (kaart II Singkel 1) en de marga **Baroetoe** bijna geheel Tandjoeng Mas en Poenaga (kaart II Singkel 5'en 9).

Sinaga.

Sinaga Radja vestigde zich in Oerat. De uit hem gesproten marga **Sinaga** verspreidde zich voornamelijk over Hatogoean, Oerat en Sirait (kaart 1 Samosir 4, 6 en 7) zoomede over het landschap Tanah-Djawa (Simeloengoën), terwijl zij zich in geringe sterkte vestigde in Harian Böhö (kaart 1 Samosir 22), Parboeloean (kaart 1 Dairilanden 18), Sidoambilik (kaart 1 Baroës 1), Hariandja en Batoenadoea (kaart 1 Silindoeng 28 en 40), zoomede in Loemban Djoeloe en Hatinggian (kaart 1 Toba 45).

De ondermarga **Sidahapintoë** heeft zich blijkbaar in Simaloengoën gevormd, **Simaibang** in Tanah Djawa (Simaloengoën) en **Simandalahi** zoomede **Simandjorang** in Girsang (Simaloengoën). De ondermarga's **Simaibang** en **Simandjorang** vindt men ook in Beneden Pagagan (kaart 1 Dairilanden 6) en laatstgenoemde ondermarga nog in Sagala (kaart 1 Samosir 20).

Pandiangan.

Radja Pandiangan moet van uit Saboelan (kaart 1 Samosir 25) zich in Palipi (kaart 1 Samosir 5) gevestigd hebben, doch zijn afstam-

1) Volgens Joustra (zie zijn „Batakspiegel”) zou de stamnaam **Solin** (Solen) wegens overeenstemming daarvan met het Tamilwoord *Soliyan* wijzen op een Drawidisch element. Luidens een brief van den assistent demang Djahia Pandjaitan schrijven de Simsim-Pakpaks den oorsprong van den naam toe aan de aanwezigheid van veel *bensolin* (Tob. rias, een plant waarvan de bloesem gaarne gegeten wordt) in het kerngebied der marga **Solin**. In Képas schijnt die plant echter niet bekend te zijn. Meerdere marginamen wijzen op een Hindoeschen invloed; b.v. **Poerba** (Skr. poerwa), **Débata** (Skr. dewata) **Radja** enz., doch dit behoeft nog niet in te sluiten, dat die stammen ook van Drawidischen oorsprong zijn.

melingen Toga Pandiangan en Toga Samosir heeten in Oerat gewoond te hebben. Uit afgunst¹⁾ voerde eerstgenoemde krieg tegen zijn jongeren broer, die naar het Zuid Oostelijk gedeelte van Samosir uitweek. Nakomelingen van laatstgenoemde bezetten er Samosir en Goeltom (kaart 1 Samosir 10 en 11).

Ofschoon de afstammelingen van Toga Pandiangan voornamelijk om en bij Oerat zijn blijven wonen, nemen zij er geen invloedrijke positie in. Men vindt de marga Pandiangan nog eenigermate vertegenwoordigd in Parboelocean (kaart 1 Dairilanden 18).

By een hongersnood in Goeltom week een der leden van de ondermarga Goeltom uit om elders een beter bestaan te vinden. Hij zwierf toen over Si Gaol en Oeloean, gelegen benoorden de baai voor de uitmonding van het meer in de Asahan rivier, Bonan Dölok (kaart 1 Toba 17) en Loboe Sirégar (kaart 1 Tobahoogvlakte 3) naar Pangariboean, alwaar zijne nakomelingen thans Batoe na Doeä en Batoe Manoempak (kaart 1 Silindoeng 40) bezetten.

Een der leden van de ondermarga Hariandja trok als *datoe* rond van uit Zuid Oost Samosir over Moeara (kaart 1 Toba 4), Paranginan en Loboe Sirégar (kaart 1 Tobahoogvlakte 11 en 3) eveneens naar Pangariboean; hier bezetten zijne nakomelingen Hariandja (kaart 1 Silindoeng 39).

Mede trok van uit Zuid Oost Samosir een lid van de ondermarga Pakpahan weg en wel om een twist over verdeeling van een gevangen *lali* (havik). Hij ging over Loboe Sirégar eveneens naar Pangariboean waar zijne afstammelingen nu Pakpahan (kaart 1 Silindoeng 39) bezetten. Naar bedoelde twist wordt deze tak der ondermarga Pakpahan genoemd Pakpahan Sialalali.

Van uit Pangariboean zijn nakomelingen van Toga Samosir emigreerd naar Pahaé, waar zij in meerdere of mindere mate gebiedsdeelen hebben bezet in Lontoeng en Hariandja (kaart 1 Silindoeng 27 en 28).

Nainggolan.

Toga Nainggolan verhuisde van Saboelan naar Nainggolan (kaart 1 Samosir 8), dat met een gedeelte van Harian (kaart 1 Samosir 9) door zijne nakomelingen blijvend bezet werd.

Van de nakomelingen van Toga Nainggolan stond Radja Paroelas bekend als een groote *datoe*, in welk beroep hij veel rondzwierf, hier en daar huwende en nakomelingen achter latende. De afstammelingen van het kind, dat hij in Nainggolan verwekte, vormen de ondermarga Loemban Radja. Van Nainggolan trok hij naar

¹⁾ Zie legende Boroe Saroding: dessertatie Voorhoeve: Overzicht van de volksverhalen der Bataks, pag. 117. De afgunst ontstond, doordat Toga Pandiangan tegen den wenk in van zijn zwager Goeroe Sodoengdangon binnen den vastgestelden tijd van zeven nachten in het door laatstgenoemde hem geschonken mandje en potje keek, waardoor hij er slechts kurkuma en veevoeder in vond, terwijl Toga Samosir, die zich aan de afspraak hield, uit het door hem ontvangen mandje en potje goud en vee zag komen.

Bangkara (kaart 1 Toba 3) en kreeg hier een zoon, wiens nakomelingen den marganaam Nainggolan behielden. Van laatstgenoemd landschap ging hy naar Poesoek (kaart 1 Baroes 5), waar hij weder huwde, uit welk huwelijk drie zoons en eene dochter geboren werden. De naamgeving aan de uit de zoons voortgesproten marga's houdt met de volgende overlevering verband. Op een dag liet het meisje-haar broers citroenen uit een boom halen. De oudste klom er in en plukte citroenen uit den top van den boom — *poesoek* — de tweede nam — *mamboeat* — ze van beneden en de derde had ze gekregen door er om te vragen — *maoelaé*. Sinds dien droegen zij de bijnamen *Poesoek*, *Boeaton* en *Nahoeelaé*, welke later de marganamen hunner nakomelingen werden. Deze ondermarga's zijn thans nog de heerschende in Poesoek. Radja Paroelas keerde naar Nainggolan terug, doch bij het bericht van een oorlog tusschen twee broers van de marga *Sirait* in Djangga (kaart 1 Toba 43) trok hij er op avontuur heen. Hij sloot zich bij een der partijen aan en wist deze de overwinning te bezorgen, waarvoor hij een echtgenote tot belooning kreeg. De nakomelingen uit dit huwelijk dragen eveneens den marganaam Nainggolan. Ten slotte schijnt hij naar Siantar (Simaloengoen) te zijn gegaan, waar hij eveneens een gezin vormde en stierf.

De heerschende marga van Pintoe Padang (kaart II Padang Sidempoean 15) heet *Daoelaé*. Via Batoena Doeza (kaart II Padang Sidempoean 8) en Hadjoran (kaart II Padang Lawas 14) trokken leden dier marga van uit Pintoe Padang naar Sioenggam (kaart II Padang Lawas 19), dat zij bezetten. Ik geloof, dat genoemde marga geen andere is dan de boven vermelde marga *Nahoeelaé*. Het komt meer voor, dat in namen een n door een d wordt vervangen, zoo wordt de marga *Sinabang* ook wel *Sidébang* genoemd, de marga *Sidaboetar*, *Sinaboetar* en de marga *Naboengké* *Sidaboengké*.

Een klein gedeelte van de marga Nainggolan is naar Pahaé getrokken, vermoedelijk aangetrokken door de grote vruchtbaarheid van deze vallei en het gevoel van veiligheid aldaar door de aanwezigheid van meerdere zich er reeds gevestigd hebbende Lontoeng marga's. Zij bezetten er gedeelten van Lontoeng (kaart 1 Silindoen 27).

Simatoepang.

De drie jongste zoons van Si Radja Lontoeng trokken van Saboelan naar Aritonang (kaart 1 Toba 7a). Sirégar pleegde overspel met de vrouw van Simatoepang en vluchtte naar de Tobahoogvlakte, waar hij Loboe Sirégar (kaart 1 Tobahoogvlakte 3) stichtte. Later werd hij door Aritonang terug gehaald. Van uit Aritonang bezetten nakomelingen van Simatoepang Oenté Moengkoer (kaart 1 Toba 5), Paranginan, Siboroetorop en Loboe Tolong (kaart 1 Tobahoogvlakte 11, 12 en 13). Eenigsins noemenswaardige uitzweringen van genoemde marga hebben nog plaats gehad naar Boven Pagagan

(kaart 1 Dairiland 7), Toeka Holboeng en Poerba Toea (kaart 1 Baroes 9), Lontoeng Simatoepang, Lontoeng Djeloe en Loebis (kaart 1 Silindoeng 27a, 28c, 42 en 44) en Badiri (kaart II Siboga 7)

Aritonang.

De nakomelingen van deze marga bezetten van uit Aritonang Poelo Pardopoer, Sosor Lontoeng, Sitanggor, Boentoe Radja (kaart 1 Toba 6, 4a en 7b c) en Hoeta Gindjang (kaart 1 Tobahoogvlakte 10), terwijl eenigeenzins noemenswaardige transmigratie nog heeft plaats gehad naar Hariandja (kaart 1 Silindoeng 28d) en verder een onbeduidende nederzetting in Harian Böhö (kaart 1 Samosir 22d).

Omtrent de afstamming van de ondermarga *Haro* bestaan uiteenlopende gegevens. Over het algemeen neemt men echter aan, dat de marga *Haro* tot stamvader heeft iemand van de marga *Radjagoeenkoeck*, die in het bovenstrooms gebied van de Asahan rivier woonde. Het is een feit, dat de marga *Haro* vroeger het gebied bezette aan beide zijden van genoemde rivier ter plaatse, waar deze uit het Toba meer stroomt. Toen de marga *Haro* stroomafwaarts wegtrok, werd het door haar verlaten gebied ten Noorden van de Asahan rivier bezet door nakomelingen van Nairasaon en het ten Zuiden van die rivier gelegen gedeelte door nakomelingen van Si Bagot ni Pohan.

Radja Paroeltop (*Paroeltopoeltop*) van de marga *Haro* heet in het evengenoemde gebied geboren te zijn en na veel rondzwerven in Tamba (kaart 1 Samosir 24) terecht gekomen te zijn. Zijn nakomelingen bezetten er thans een gebiedsdeel.

Volgens de „*Poestaha*” van Waldemar Hoeta Galoeng zouden nakomelingen van *Radja Paroeltop* zoowel naar de Karolanden als naar Serdang zijn uitgezwermd en daar den marganaam *Haro haro* hebben aangenomen. Ik meen aan de juistheid dezer mededeeling te moeten twijfelen. Zie bij: Herkomst der Karo Bataks¹⁾.

1) Daar bij de vaststelling van de afstamming der Karosche marga *Karo Sekali* meer in het bijzonder de aandacht is gevestigd op de Tobasche marga *Haro*, moge hieronder de voor zoover mij bekend meest gangbare stamlegende van laatgenoemde marga kort samengevat worden weergegeven.

Voor een speelschild huwde *Sisingamangaradj* zijne zuster uit aan iemand van Oeloean, welk meisje echter reeds verloofd was met een jongeling, geboren uit een huwelijc van *Amani Hapatian* (marga *Radjagoeenkoeck*) en *Nai Hapatian*, eene zuster van den vader van *Sisingamangaradj*. Laatgenoemde vrouw ergerde zich dusdanig over deze handeling, dat zij sindsdien weigerde *Sisingamangaradj* te onthalen, wanneer hij op bezoek kwam. Op zijn beurt hierover gebelgd, haalde hij een olifant van *Radja Oeti*, waarmede hij naar het dorp zijner tante ging en haar door het beest liet doodtrappen.

Terugkeerende naar zijn eigen dorp, voerde hij haar zoon *Pongkinangolngolan* (later *Toeangkoeraoe* genoemd) met zich mede, benevens alle hem toebehorende sieraden: een poenggahomasan en een ring, welke *Nai Hapatian* uit Bakara bij haar huwelijc had meegekregen.

In den aanvang verzorgde hij *P.* goed, maar later kreeg hij hekel aan den jongen, omdat deze hem tegenspoed bracht. Wanneer kippen van in de zon te drogen gelegde rijst pikten, terwijl *P.* daarover de wacht had, dan stierven er vele van. Wanneer *P.* vogels van het rijstveld moest verjagen, werd alle rijst

Luidens berichten uit de Bataklanden heeten de hoofden van Koealoe en Asahan (Sumatra's Oostkust) tot de marga Haro te behooren.

Sirégar.

Van uit Aritonang bezette de marga Sirégar Moeara (kaart I Toba 4 b) en van hier uit hebben zich via Loboe Sirégar (kaart I Tobahoogvlakte 3) uitzwermingen van genoemde marga voorgedaan

juist door de vogels opgegeten. Moest P. over het vee waken, dan vielen vele daarvan in een ravijn of stierven zij aan eene buikziekte.

Om van den jongeling af te komen stopte Sisingamangaradjah hem in den stal in de hoop, dat hij zou worden vertrapt, maar de karbouwen ontweken hem steeds. Sisingamangaradjah trachtte hem daarop met een steen aan het lichaam in het meer te verdrinken, maar een grote kreeft beet de touwen door en P. kwam behouden en wel weer in het dorp terug. Hij zeide daarop tot Sisingamangaradjah, dat wanmeer deze hem werkelijk kwijt wilde zijn, hij beter zou doen hem met zijne bovengenoemde sieraden op het meer te laten wegdrifven. Nadat Sisingamangaradjah P. met zijn sieraden in een uitgehouden boomstam had opgesloten, schoof hij deze in het meer. De wind voerde hem naar Porséa, waar hij in een vischriet terecht kwam van Marpaengomas, die den stam toen bezigde om er op te zitten. Den volgenden morgen trof zijne zuster den boomstam aan, welke haar bij het haarwassen telkens tegen de hand stootte. Zij nam dien toen mede naar het dorp en ging bij het spinnen er op zitten, waarop de stam zich bewoog. Zij spelde hem toen open en vond er tot haar verbazing den jongeling met zijne sieraden in, dien zij tot zich nam en verder als kind verzorgde.

Toen P. groot was geworden, zeide zijne pleegmoeder hem eene bruid te zoeken, maar deze moest geheel van hare gestalte zijn, waarop P. toegerust met een rotan ter lengte van haar lichaam, een haar uit haar haarwring en haar vinger-ring als maat daartoe naar de Onan Nagodang in Oeloean ging. Hier vond hij eene vrouw, geheel op zijne pleegmoeder gelijkende, en vroeg haar ten huwelijjk zonder te weten, dat het zijne pleegmoeder zelve was. Zij nam zijn aanzoek aan en volgde hem naar zijn dorp. Thuisgekomen maakten zijne dorpsgenooten hem wijs, dat zijne pleegmoeder naar een of ander dorp uit was. Eerst later merkte hij, dat hij met haar getrouwed was, doch berustte hierin.

Zij kregen een zoon, dien zij Nagaisori noemden, waarna P. wegtrok na zijne vrouw den raad te hebben gegeven om in moeilijke omstandigheden zijne margagenooten (marga Radja Goekgoek) van Aritonang te hulp te roepen.

P. ging naar Bondjol en kreeg er den naam Toeangkoeraoe; later kwam hij met enige strijders naar Bangkara terug en wreekte zich op Sisingamangaradjah over den van hem ondervonden behandeling.

Toen bovengenoemde Marpaengomas in een oorlog geraakte en daarbij ingesloten werd, riep hij, gedachtig aan den raad van P. de hulp in van Aritonang, waarop Datoe Sangap alias Ompoe Radja Hinomit (marga Radja Goekgoek), die het door het vele dobbelen en de veronachtzaming van zijne vaderlijke plichten bij zijn gezin verkorven had, te hulp kwam en Marpaengomas de overwinning wist te bezorgen.

Ompoe Radja Hinomit kreeg toen de dochter van Marpaengomas tot vrouw, bij wie hij een zoon kreeg, wien den naam Pakpakhoeaal werd gegeven en die een boezenvriend werd van Nagaisori.

Marpaengomas trok daarop weg naar Tandjong Balei (Asahan).

Toen Nagaisori groot was geworden, zeide zijne moeder hem om te huwen, wat hij goedvond, mits hij slechts met eene dochter van Marpaengomas mocht trouwen (dus volgens de adat: *manboeat borae ni toelang*). Zijne moeder wilde hem echter niet zoo ver weg laten trekken en weigerde hem daarom mede te delen, waarheen haar broer gegaan was. Door een list wist Nagaisori ten slotte toch de gewenschte inlichting te bekomen en hij vertrok naar Asahan, zijne

naar Pangariboean, waar zij (ondermarga Sormin) een gedeelte van Pakpahan (kaart I Silindoeng 39b) hebben bezet, en van hier uit dan wel rechtstreeks van Moeara via Loboe Sirégar naar Parsosoran, alwaar de marga mede een gedeelte bezette van Loebis (kaart I Silindoeng 44). Van uit Pangariboean kreeg men via Si Batang Kajoe (Sipirok) verhuizingen van de ondermarga Dongoran naar Si Hoelamboe en Tambiski (kaart II Padang Lawas 1 en 10), welke landschapjes zij bezetten. Van uit Tambiski en Si Batang Kajoe werd Mandalaséna (kaart II Padang Lawas 9) bezet. Van uit Si Batang Kajoe bezette de marga Sirégar nog Baringin, Paraoe Sorat en Sipirok (kaart II Padang Sidempoean 9, 10 en 11). Zoowel van uit Sipirok als van Pangariboean werd door de marga Sirégar (ondermarga Ritonga) Silantom (kaart I Silindoeng 41) bezet en van uit Parsosoran, Tolang, Tapoës en Goenoeng Tinggi (kaart II Padang Lawas 3, 4 en 5), terwijl de bezetting van Loboe Tajas (kaart II Padang Lawas 2) plaats had van uit Goenoeng Tinggi. Simangoemhan (kaart I Silindoeng 29) werd van uit Sipirok bezet.

Zoowel van uit Silantom als van uit Si Batang Kajoe trokken leden van de marga Sirégar naar Angkola, het gedeelte van de onderafdeeling Angkola en Sipirok buiten het onderdistrict Sipirok, en van daar uit zoowel als via Oeloe Batang Pané (kaart II Padang Lawas 9) had rechtstreeks van uit Si Batang Kajoe de bezetting plaats van Hadjoran (kaart II Padang Lawas 14). Van hieruit werden via

moeder een bloem achterlatende met de mededeeling, dat wanneer die bloem verwelkte, zulks zou beduiden dat hem een ongeluk was overkomen.

Nagaisori nam Pakpakhonaal als reisgenoot mede. Dicht bij de woonplaats van Marpaengomas gekomen, namen beiden een bad, van welke gelegenheid Pakpakhonaal gebruik maakte om zich de kleeren van Nagaisori toe te eischen en die aan te trekken. Onder bedreiging van hem anders het leven te zullen benemen dwong hij Nagaisori zich voortaan Pakpakhonaal te noemen, terwijl hij zelf den naam Nagaisori aannam.

De dochter van Marpaengomas, Nansindarmataniboelan, was verheugd den zoon van haars vaders zuster te ontmoeten, voor wie zij zich voorbeschikt gevoelde.

De moeder van Nagaisori zag toen de bloem verwelken en haalde haar karkouw, horbo sapang na oeloe, deed in zijn horen de poenggahaomasan en den ring, dien hij van zijn vader gekregen had, zoomede enige kleedingstukken en zond den buffel haar zoon na.

Deze buffel bracht Marpaengomas de waarheid en Nagaisori kreeg de dochter van Marpaengomas tot vrouw. Hun nageslacht draagt den naam Haro, zulks omdat hun stamvader afkomstig was van Siaro, een dorp in Aritonang (Mocara). Ook de nakomelingen van Pakpakhonaal kregen denzelfden marganaam.

Bovenstaand verhaal, geput uit de „Poestaha“ van Waldemar Hoeta Galoeng heeft, voor wat de geschiedenis betreft van P., punten van aanraking met dat, weergegeven door Gabriel in het Tijds. Ind. T. L. V. 1922, pag. 305. Echter maakt laatstbedoeld opstel geen gewag van de afstamming der marga Haro. De hiervan in den stamboom opgenomen gegevens verkreeg ik van hoofden van de Lontong groep.

Een door wijlen den djaihoetan Radja Pontas (marga Pasariboe) van de Borbor groep opgemaakte stamboom brengt de marga Haro tot deze groep, een ander weer tot de Nai Ambaton groep. Het meest waarschijnlijke komt mij voor een afstamming uit de marga Radja Goekgoek.

Sioenggam bezet Nagasariboe en Batoe Gana (kaart II Padang Lawas 20 en 17).

Verder kreeg men van uit Moeara zoowel als van uit Pangariboean nog uitzweringen van de ondermarga S i a g i a n respectievelijk via Pansoernapitoe (kaart I Silindoeng 13) en Loemban Siagian (kaart I Silindoeng 12) en rechtstreeks naar Onan Hasang (kaart I Silindoeng 24).

Van uit Pangariboean en van uit Parsosoran hadden nog onbeduidende verhuizingen naar Lontoeng Djoeloe en — Djaé (kaart I Silindoeng 42 en 45) plaats.

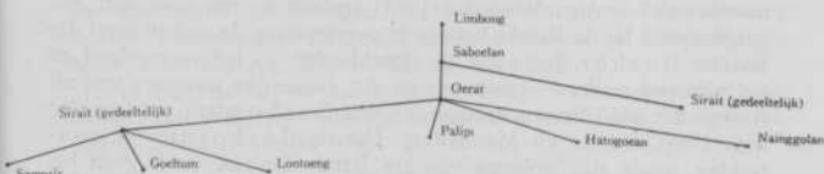
Van uit Moeara kreeg men nog een trek naar Djandi Maria (kaart I Toba 25d), waar de marga S i r é g a r door sterke toename langs vredelievenden weg de marga T a m p o e B o l o n als heerschende marga grootendeels vervanging, en naar Si Gaol (kaart I Toba 39), waar de marga S i r é g a r eveneens gebied bezette.

Ten slotte vormt Pinang Sori (kaart II Siboga 8) nog een vrij belangrijke nederzetting van de marga S i r é g a r .

Volgens Neumann moet de marga D o n g o r a n tot aan de kust van de afdeeling Laboean Batoe hebben rondgezworven.

Luidens inlichtingen moeten de nakomelingen van Si Radja Lontoeng op Samosir tot nog veel noordelijker dan tot Hatogoean (kaart I Samosir 4) gebied bezet hebben gehad, doch werden zij er uit teruggedrongen door nakomelingen van Nai Ambaton en meer in het bijzonder door de marga S i m b o l o n , bijgestaan door de marga S i t a n g g a n g .

Uit een in 1908 over de onderafdeeling Samosir ingesteld onderzoek naar den stichtingsoorsprong van de dorpen aldaar is gebleken, dat van de 42 dorpen van Saboelan er 31 gesticht zijn van uit Limbong, van de 86 dorpen van Oerat 75 van uit Saboelan, van de 69 dorpen van Palipi 55 van uit Oerat, van de 103 dorpen van Sirait 68 van uit Oerat en 35 van uit Saboelan, van de 207 dorpen van Nainggolan 204 van uit Oerat, van de 189 dorpen van Onan Roenggoe (Samosir en Goeltum) alle van uit Sirait, van de 63 dorpen van Lontoeng 53 van uit Sirait, van de 39 dorpen van Hatogoean 18 van uit Oerat en de rest van uit andere landschappen. Aan de hand deser gegevens kan het stichtingsverloop der genoemde landschappen volgendar wijze schematisch worden voorgesteld.

Aan de hand van overeenkomstige cijfers van de Soemba marga's kan het stichtingsverloop der door deze marga's in de onderafdeeling Samosir bezette gebieden volgendarwijze worden voorgesteld.

Borbor.

De omtrent deze margagroep ter zake verkregen inlichtingen loopen zoodanig uiteen, dat het mij niet is mogen gelukken daarvan een betrouwbare stamboom samen te stellen en evenmin een behoorlijk overzicht van de verplaatsingen van deze genealogische groep, voor zooveel betreft de beginperiode. In den stamboom ontbreken daarom vele schakels.

Zelfs over de plaats, welke de Borbor-groep in den stamboom inneemt, bestaat geene zekerheid. Ik heb gemeend mij naar de meest gangbare opvattingen in deze te mogen richten.

Het verloren gaan der gegevens houdt naar mijne overtuiging verband met het feit, dat de Borbor-groep niet van den aanvang af, definitief gebied heeft bezet, doch zich onder andere marga's heeft verspreid dan wel veel zwervende is geweest. Eerst later ging zij tot gebiedsbezetting over met het gevolg, dat de Borbor-groep op enkele weinige uitzonderingen na gebied hebben bezet slechts ver van het centrum der Bataksche volksverspreiding.

Nochtans heeft de Borbor-groep eene belangrijke rol in de Bataksche geschiedenis gespeeld. Niet alleen omdat vele Bataksche vermaardheden hunne vrouwen uit die genealogische groep gehaald hadden, maar ook omdat deze vele grote *datoe's* telde, mensen, die om hunne geheime wetenschap gevreesd waren. Zoo zoude *Datoe Taladibahana* niet alleen de eerste *datoe*, maar ook de eerste Batak zijn geweest, die het Bataksche letterschrift kende. Diens kleinzoon *Datoe Pongpang Balasariboe* heette zeer bekwaam te zijn in het maken van *pangocloebalang*, een afgodsbeeldje, waarin als bezielende stof wat *poepoek*, eene uit een daartoe gedood kind bereide zalf, is gedaan en waarmede magisch zoowel agressief als defensief kan worden gewerkt.

Ködding („Die Batakschen Götter und ihr Verhältnis zum Brahmanismus“ — Alg. Missionsz 1885) teekent in een noot aan, dat volgens eene bij de Bataks bestaande overlevering de oudste stam der Bataks, Borbor, het eerst de Bataklanden — het meergebied en de Silindoengvallei — bewoonde en dat Oostelijke stammen van uit Asahan het land binnen drongen en den Borborstam verstrooiden naar Dairi, Baroes en Mandailing. Dat de Borborstam de voortrekker zoude zijn geweest van het Bataksche ras, vindt geen bevestiging in de stamlegenden.

Als geboorteplaats van Si Radja Borbor worden genoemd Si Andjoer Moelamoela, Djandji Martahan, ergens op den rand der hoogvlakte bij Bangkara, en Baroes. Dit laatste komt mij niet juist

voor, aangezien vrijwel alle berichtgevers als uitgangspunt van de Borborverspreiding aangeven een plaats ergens nabij den westelijken oever van het Toba-meer.

Een der legenden omrent de afstamming van Si Radja Borbor verhaalt, dat hij evenals Si Radja Lontoeng in bloedschande verwekt zoude zijn door Toean Sariboe Radja, doch bij een andere zuster, namelijk Nai Margiring Laoet (Si Biding Laoet?). Toen hare zwangerschap ontdekt werd, voerde men haar tot straf naar de zwavelbronnen op de helling van de Poesoek Boehit, waar zij aan de *homang's* (wouddwergen) werd overgeleverd. Deze namen haar echter onder bescherming. De zoon, die toen geboren werd, heette behalve Si Radja Borbor ook Pandingkar di alaman in tegenstelling met Si Radja Lontoeng, die den bijnaam Pandingkar di adian droeg. Beide bijnamen zinspelen op de geboorteomstandigheden. Dat de ene *pandingkar* (vechtdanser) op de *alaman* (dorpsplein) en de andere *pandingkar* op de *adian* (een in den regel opengekakte halteplaats in het woud) genoemd wordt, houdt verband met het geloof, dat de *homang's* (de beschermgeesten van Si Radja Borbor) gaarne bij wasende maan op het dorpsplein komen spelen, terwijl op een *adian* zich nog al eens tijgers (vrienden van Si Radja Lontoeng) vertoonden.

Algemeen worden als tot de oudste vestigingsplaatsen behorende genoemd Sipoeltak en Lohoe Tala (kaart I Tobahoogvlakte 9a en 15a). Van uit beide plaatsen dan wel van uit een daarvan bezeten nakomelingen van Si Radja Borbor, Pasariboe Dòlok en - Tobing (kaart I Baroes 12 en 13).

Van uit Sipoeltak had een uitzwering van de tot de Borbor-groep behorende marga Pasariboe plaats naar Silindoeng, uit welke vallei die marga door middel van een list verdreven werd door nakomelingen van Goeroe Mangalongsa (Siòpatpoesoran), waarop zij naar Beneden Baroes (kaart I Baroes 11) uitweek.

Van Sipoeltak trokken leden van de marga Pasariboe naar Siboeloean (kaart I Tobahoogvlakte 25) en van hier naar Haoenatas (kaart I Toba 18), dat door hen bezet werd. Blijkbaar hadden nakomelingen van Si Radja Borbor reeds vroeger zich in dat gebied (Si Matu ni Hoeting gelegen tusschen Lagoeboti en Haoenatas) opgehouden, doch dit daarna weder verlaten. Zij heetten toen van Si Bisa (kaart I Toba 47b) gekomen te zijn, welk gebied door hoofden van Haoenatas ook Tano Dondang genoemd wordt. Pandjimétér, een der bovengenoemde nakomelingen, zou bij het verlaten van Tano Dondang met zijn stamgenooten dit gebied aan zijn schoonzoon Radja Mangarérik, zoon van Nai Rasaon, hebben afgestaan.

Men zegt, dat de *tambak* (een met hooge boomen beplante grafheuvel) van de boroe Pasariboe, echtgenote van Radja Mangarérik, nog in Sibisa te vinden is¹⁾.

¹⁾ Radja Mangarérik is volgens den stamboom vele generaties ouder dan de dochter van Pandjimétér, wanmeer deze vrouw inderdaad een boroe Pasariboe was. Er moeten dus schakels in den stamboom ontbreken. Het huwelijkseit staat echter niet vast.

Van uit Haoenatas werden Lintong en Pangoeroeran (kaart I Toba 53) bezet en kreeg men hier en daar nederzettingen in Zuid Habinsaran (kaart I Silindoeng 42, 43, 44 en 45), van waar uit door de ondernmarga Rambé Sipiongot en Simoendol (kaart II Padang Lawas 8 en 6) werden bezet.

Over Bahal Batoe (kaart I Tobahoogvlakte 4) en Tambiski (kaart II Padang Lawas 10) werd door de marga Harahap Napagadoeng-laoet (kaart II Padang Lawas 11) bezet.

Over Sipahoetar (kaart I Silindoeng 36) en Sipirok (kaart II Padang Sidempoean 9, 10 en 11) zijn nakomelingen van Si Radja Borbor naar Angkola, de omgeving van Padang Sidempoean, getrokken en van hier uit werden door de marga Harahap Halongan, Portibi, Batang Onan, Sajoermatinggi, Goenoeng Toea, Pangkal Dòlok en Sòsòpan (kaart II Padang Lawas 13, 36, 21, 22, 23, 24 en 25) bezet en van uit Halongan, Poerba Sinombla en Goenoeng Toea (kaart II Padang Lawas 15 en 16). De marga Harahap verdreef uit Halongan de marga Tambak naar de Oostkust en uit Sòsòpan de marga Hasiboean.

Verder trokken van uit Angkola nakomelingen van Si Radja Borbor (marga Loebis) naar Tambangan, Kòta Nopan, Manambin, Tamiang, Pakantan Boekit en Pakatan Lombang (kaart II Mandailing 8, 9, 10, 11, 13 en 14).

Van uit Moeara had een volksverhuizing van de marga Loebis plaats over Sipoeltak, Loemban Holboeng (Tobahoogvlakte), Haoenatas en Loemban Raoe (Toba) naar Parsosoran (Loebis-kaart I Silindoeng 44).

Volgens het koeriahoofd van Maga, Mangaradja Goenoeng Sorik Marapi — een kundig adatkenner — zou de heerschende marga Loebis in Klein Mandailing een Boeginees tot stamvader hebben, die in Toba zou zijn afgedwaald en wiens nakomelingen later naar Angkola Djaé en van hier naar Klein Madailing zouden zijn getrokken. De naam Loebis zoude een verdraaiing zijn van den naam Boegis. Dit is vermoedelijk een uitleg in de lijn van het thans door bewoners van Mandailing voorgestane streven om zich voor een anderen volksstam uit te geven dan den Batakschen — eene opvatting m.i. even nieuw als het verhaal van het ontstaan van de marga Loebis op pag. 25 van de dessertatie van Voorhoeve. De afstammingssuiteg, gegeven in ouder Bataksch gebied dan Klein Mandailing, verdient meer vertrouwen. Leden van de marga Poeloengan in Mandailing zeggen, dat deze marga te zamen met de marga Loebis in Mandailing is gekomen, wat eveneens op nauwe verwantschap kan wijzen en dus op den Batakschen oorsprong van de marga Loebis. Deze mededeeling van lieden van de marga Poeloengan treft te meer, waar zij uit Mandailing zelve afkomstig is.

De marga Loebis was vroeger de heerschende marga in het landschap Sitoloetali (Parsambilan — kaart I Toba 28). Wel werd zij later daaruit verdreven door nakomelingen van Si Bagot ni Pohan en Sipaettoea, die vermoedelijk daartoe geleid werden door zucht naar

uitbreiding van hun beschikkingsareaal, doch het feit, dat de marga Loebis eene landstreek bezet heeft gehad in een goed bevolkt gedeelte van het meergebied, dat de Bataks steeds van vreemde indringers hebben weten vrij te houden, pleit m.i. niet voor een vreemden oorsprong van de marga Loebis. Dan nog behoort een van de *radja na opat* van Haoenatas (kaart I Toba 18), een landschap in dezelfde omgeving, tot de marga Loebis, wat nog sterker spreekt voor de Bataksche afstamming deser marga. Mij komt het onbestaanbaar voor, dat aan iemand van een vreemd ras eene zoo hooge waardigheid gegeven wordt bij een *hordja bios*, het voorname offerfeest, dat de Bataks kennen en dat een zuiver Bataksch karakter draagt.

In Angkola werden door nakomelingen van Si Radja Borbor bezet Losoeng Batoe, Batoenadoea, Hoeta Imbaroe, Saboengan, Simapilapil, Pidjorkoling, Sajoermatinggi en Batang Toroe (kaart II Padang Sidempoean 7, 8, 4, 5, 6, 12, 16 en 1) en wel de zes eerstgenoemde koeria's door de marga Harahap en de beide andere door de marga Poeloongan.

Van uit Klein Mandailing werd Pinarik (kaart II Padang Lawas 33) voor een belangrijk deel bezet. Momenteel heet er echter de marga Hasiboean nog de heerschende.

Dan nog hebben nakomelingen van Si Radja Borbor nederzettingen in Karadjaän (kaart I Dairilanden 12a) Loemban Raoe (kaart I Toba 52) en Pinangsori Loemoet (kaart II Siboga 8).

Ook Sorkam Kanan en - Kiri (kaart I Baroes 14) worden grootendeels door afstammelingen van Si Radja Borbor bezet, die van Bandar Poelau (Sumarta's Oostkust) via Kalangan (nabij Siboga) naar Sorkam heeten te zijn getrokken.

De marga Simargolang moet in Asahan voorkomen. Van de marga Harahap meldt Neumann eene nederzetting in Kota Pinang (Sumatra's Oostkust).

Limbong.

Na den dood van zijn vader verhuisde Si Limbong Moelana naar Limbong (kaart I Samosir 21), dat tot heden nog door zijn nakomelingen bezet wordt. Van hier uit had eene transmigratie van enige zijner nakomelingen plaats naar Karadjaän (kaart I Dairilanden 12), waar de marga naar Dairischen tongval Lémbéng heet.

Vroeger bezette de marga Limbong ook Tandjong Boenga (kaart I Samosir 1a), doch moest zij later dat gebied voor nakomelingen van Nai Ambaton ontruimen.

Onbeduidende nederzettingen van de marga Limbong vindt men o.m. in Baroes Moedik en Pasariboe Dólok (kaart I Baroes 10 en 12).

Sagala.

Deze marga bleef in het geboorteland van haren stamvader, Sagala (kaart I Samosir 20), gevestigd. Meer of minder belangrijke neder-

zettingen van deze marga vindt men o.a. nog in Képas, Si Empat Nëmpoe, Mahalamadjanggoet en Parboeloean (kaart I Dairilanden 9, 10, 14b en 18) en Loemban Raoe (kaart I Toba 52).

Malaöe.

Evenals de Borbororgroep heeft ook de Malaöegroep, waarvan de leden zich voornamelijk in de noordelijke helft van Samosir onder de daar heerschende marga's verspreid hebben, niet van den aangang af gebied bezet; dit heeft eerst veel later plaats gehad in zogenoemd jong Bataksch gebied.

Slechts in Simëloengoen (Sumatra's Oostkust) vindt men eene belangrijke gebiedsbezetting door leden van de Malaöegroep; de ondermarga's Manik (Damanik), Ambarita en Goering zijn sterk vertegenwoordigd in Siantar (Simëloengoen), waar genoemde marga's zich van uit Samosir gevestigd hebben. Men verwarre deze marga Manik niet met die, welke uit de marga Sigalingging voortgesproten is en zich in het onderdistrict Simsims (Salak) en in Boven Singkel verspreid heeft, noch met de marga Manik, welke uit de marga Pardaboean in Pagagan (kaart I Dairilanden 6 en 7) ontstaan is en zich verder tot in de Karolanden verspreid heeft.

Onbeduidende nederzettingen van nakomelingen van Malaoe Radja vindt men in Képas en Parboeloean (kaart I Dairilanden 9 en 18) en Motoeng (kaart I Toba 47a).

Söembä.

De dochters Nan Sanggoel Haoemasan en Si Boroe Biding Laoet van Goeroe Tatean Boelan huwden beiden volgens enkelen met Toean Sorimangaradja. Zij droegen de bijnamen Nai Ambaton en Nai Rasaon, waaronder zij het meest bekend zijn. Volgens anderen zou de eerstgenoemde vrouw gehuwed zijn met iemand uit het onderdistrict Simsims (Salak) en de andere met iemand in Parbaba of Simanindo (Noord Samosir).

De jongste dochter van Goeroe Tatean Boelan, Nan Tindjo, was een hermafrodiet. Zij verzette zich tegen een huwelijk en verdronk zich op weg naar haren bruidegom ter Oostkust in het Tobameer, waarop zij een sombaon — een hooger wezen — op het ten oosten van Samosir gelegen eilandje Poelo Malaoe werd.

Daargelaten waar zij van daan kwamen, wordt algemeen aangenomen, dat de beide eerste vrouwen van Toean Sorimangaradja Nai Ambaton en Nai Rasaon heeten. De derde vrouw, waarmede Toean Sorimangaradja huwde, was een vrouw van de marga Pasariboe, die volgens enkelen Boroe Sanggoel Haoemasan heette. Zij droeg den bijnaam Nai Soeanon of Nai Toekkaon.

Anderen zien in Nai Ambaton, Nai Rasaon en Nai Soeanon zoons van Toean Sorimangaradja. Zoo wordt Nai Ambaton soms ook genoemd Ompoe Radja ni Ambaton.

De nakomelingen van Toeau Sorimangaradja worden in hun geheel de Soemba groep genoemd naar diens vader Si Radja Soemba. Zij hebben zich naar die drie vrouwen of zoons van Toeau Sorimangaradja in drie groepen verdeeld met iedere groep als eigennaam den naam van de betrekkelijke vrouw of zoon van Toeau Sorimangaradja.

De drie evengenoemde namen heeten volgens enkelen af te stammen van de stamwoorden *ambat* (*mangambat* beduidt tegenhouden of afsluiten o.a. van een weg voor vee), *rasa* (een jeukende huidziekte) en *soean* (planten), welke woorden de meest in het oog springende eigenschappen dier drie vrouwen of zoons zouden weergeven. In de lijn van dezen gedachtengang moe worden opgemerkt, dat de nakomelingen van Nai Ambaton aanvankelijk slechts gebied bezetten, uitnemend geschikt voor veeteelt (Noord Samosir), en die van Nai Soeanon voor landbouw (den Zuidelijken oever van het Toba meer). Nai Soeanon droeg nog den bijnaam Nai Toekkaon, dat een vervorming heet te zijn van Nai Toektaon, welk laatste woord vrij vertaald „voldoende oogst” betekent.

Si Radja Soemba trok van zijn geboorteplaats Si Andjoer Moelamoea naar de landengte van Samosir; hier werd zijn zoon Toeau Sorimangaradja geboren.

Nai Ambaton.

Ompoe Radja na Bolon werd nabij Pangoerooran gehoren. Bij zijn eerste vrouw kreeg hij drie zoons Tamba Toea, Saragi Toea en Moenté Toea en bij zijn tweede vrouw Simbolon Toea. Laatstgenoemde was echter de eerstgeborene van allen. Eene twist tusschen Simbolon Toea met de zoons van de eerste vrouw van Ompoe Radja na Bolon over het recht van opvolging in de waardigheid van hun vader en bevoortrechting van Simbolon Toea door zijn vader leidden er toe, dat de eerste vrouw met haar drie zoons naar Tamba wegtrok¹⁾. Van hier uit trok Saragi Toea naar Noord Samosir, dat deswege ook Saragi Tampak heet, terwijl Moenté Toea zich te Tongging (Sumatra's Oostkust) vestigde, dat aan den noordelijken oever van het Tobameer gelegen is. Later kwam het tot een verzoening tusschen Simbolon Toea en zijn drie stiefbroers, met het gevolg dat ook de oudste zoon van Moenté Toea, Tandja Baoe, en nakomelingen van Saragi Toea zich bij Pangoerooran kwamen vestigen.

Simbolon Toea.

De nakomelingen van Simbolon Toea bezetten Pangoerooran (kaart I Samosir 1) voor een gedeelte en verspreidden zich van hier

¹⁾ Luidens een nota van den assistent demang Lucius Loemban Tobing zou volgens de adat een zoon van de eerste vrouw beschouwd worden ouder te zijn (oudere rechten te hebben) dan een zoon van de tweede of volgende vrouw. Volgens een nota van den assistent demang Frederik Goeltom zou echter de eerstgeboren zoon, ook al mocht deze de tweede vrouw tot moeder hebben, de *haha* (oudere broer) genoemd worden.

uit over een gedeelte van Rianiaté en van Boehit en nagenoeg geheel Simbolon (kaart I Samosir 2, 19 en 3).

Een afstammeling van Simbolon Toea vestigde zich in het Dairi-gebied van Boven Baroes, van wien de Dairimarga's Tinamboe-nan, Toemanggor, Maharatja, Toeroetan, Pinajoengan en Nahampoëen afstammen, welke marga's Sidoe-ambilik en Alahan (kaart I Baroes 1 en 2) bezetten.

Onbeduidende gebiedsbezettingen van de marga Simbolon treft men aan o.a. in Sihotang (kaart I Samosir 23), Paropò en Lingga Radja (kaart I Dairilanden 8 en 5), Siambaton Djoeloe (kaart I Baroes 8b) en Mandalaséna (kaart II Padang Lawas 9).

Tamba Toea.

Tamba (kaart I Samosir 24) is het eerste gebied, dat de nakomelingen van Tamba Toea in bezit namen en dat zij nu nog bezetten. Van daar uit verspreidden zij zich over een groot gedeelte van Simarmata en Ambarita (kaart I Samosir 16 en 14) zoomede over geheel Tömok (kaart I Samosir 13).

Goeroe Sôtindion (zie stamboom) verhuisde van Tamba naar Sibatoebatoe (Ambarita), omdat hij met zijne broers oneenheid kreeg, in welken twist zijne ouders zich aan de zijde van laatstgenoemden stelden. Van uit Sibatoebatoe verspreidden zich zijne nakomelingen over Ambarita en van hier uit over Tömok. In deze gebieden ontstonden de marga's Sidaboetar, Sidjabat, Siadari en Sidabolak. Ook de marga Siallagan ontstond in Ambarita. De stamvader dezer marga heette het niet met zijne ouders te hebben kunnen vinden en daarom door dezen en door zijne broers te zijn verstoeten, waarop hij van Tamba naar Ambarita verhuisde.

Onbeduidende nederzettingen van nakomelingen van Tamba Toea vindt men o.a. in Boven Pagagan, Kèpas en Lingga (kaart I Dairilanden 7, 9 en 3).

Saragi Toea.

Nakomelingen van Saragi Toea bezetten voor een belangrijk gedeelte Pangoeroeran, Rianiaté, Simarmata, Loemban Soehisoehi, Simanindo en Parbaba (kaart I Samosir 1, 2, 16, 18, 15 en 17) zoomede voor een gedeelte het landschap Raja (Simeloengen), terwijl men onbeduidende nederzettingen van hen heeft in Lingga Radja, Paropò en Silimapoenggapoengga (kaart I Dairilanden 5, 8 en 11) zoomede in Motoeng (kaart I Toba 47).

Moenté Toea.

Nakomelingen van Moenté Toea bezetten een groot gedeelte van Pangoeroeran, Rianiaté, Simanindo, Loemban Soehisoehi, Boehit (kaart I Samosir 1, 2, 15, 18 en 19), Siambaton Djoeloe en - Djaé (kaart I Baroes 8b en 9), zoomede het landschap Raja (Simeloengen). Radja Pané Toba — zie stamboom — verhuisde omdat

hij er geen aandeel in den grond kreeg van Pangoeroeran naar Pané (Simeloengoen). Hier huwde hij en op last van zijn schoonvader vestigde hij zich later met vrouw en kinderen in Simanindo, waar zijne nakomelingen zich splitsten in de ondermarga's Sidaoe-roek, Toernip en Sitio.

Onbeduidende nederzettingen van afstammelingen van Moenté Toea heeft men in Simbolon (kaart I Samosir 3), Lingga Radja, Boven Pagagan (kaart I Dairilanden 5 en 7), Sidoambilik en Baroes Moedik (kaart I Baroes 1 en 10).

In Loboe Tajas (kaart II Padang Lawas 2) treft men eene nederzetting aan van de marga Dalimonté of Dadimoenté, naar mijne overtuiging eene verbastering van den marganaam Naimoenté. Dezelfde marga komt ook in Bila (Sumatra's Oostkust) voor en wel sterk vertegenwoordigd.

Dan nog is de marga Dalimonté de heerschende marga van de koeria's Moeara Tais en Sigalangan (kaart II Angkola en Sipirok 13 en 14). Hoe deze marga geheel in het Zuiden is beland, terwijl de Tobasche overleveringen niet reppen van eene verspreiding van de nakomelingen van Moenté Toea naar het Zuiden verder dan tot Samosir, kan wellicht eene verklaring vinden in hetgeen J. B. Neumann (Het Pané- en Bilastroomgebied 2e afd. pag. 30) mededeelt omtrent de omzwervingen van de marga Dadí- of Naimoenté in Asahan en langs de zeekust van Aek Koelaoe tot de Aek Baroemoen en verder door tot de beide koeria's, welke thans door gemelde marga worden bezet.

Neumann zegt dat, voor zoover de Padang Lawassche overleveringen gaan, behalve de marga Dadimoenté ook de marga Tambak de eerste stam was, die Padang Lawas bereikte. Is Tambak inderdaad eene ondermarga van de marga Poerba (waarover nader meer) dan moet de marga Tambak door het Timoerland en verder langs denzelfden weg als door Dadimoenté aangelegd. Padang Lawas bereikt hebben.

Een van de nakomelingen van Moenté Toea is de stamvader van de Dairische marga's Téndang, Gadjah, Bérasa, Boenoeréa, Boangmanaloë, Manik, Bértingin en Bantjin (Pérbantjin); volgens bericht trok hij door Boven Baroes naar Boven Singkel en vestigde zich in Selatong (kaart II Boven Singkel 2), dat zijne nakomelingen geheel bezetten: van hier uit verspreidden zij zich nog over geheel Tanah Merah (kaart II Boven Singkel 8) en een groot gedeelte van Oedjoeng Limoes en Sérasah (kaart II Boven Singkel 4 en 7) zoomede over een klein gedeelte van Tandjong Mas (kaart II Boven Singkel 5). Manik vluchte na met zijne zuster Pérmasoewari bloedschande te hebben gepleegd naar Kétjepak (kaart I Dairilanden 15b), waarheen hij later gevuld werd door enkele familieleden. Nakomelingen van hen bezetten geheel de negriën Salak en Salak-Pananggalan (kaart I Dairilanden 15 en 16). Een onbeduidende nederzetting van hen komt nog voor in Alahan (kaart I Baroes 2).

Van uit Tongging, de woonplaats van Moenté Toea, verspreidde zich de van hem afkomstige marga Moenté voor een groot gedeelte over de Karohoogvlakte.

Nai Rasaon.

Radja Mangarérak, de zoon van Nai Rasaon, moet van Samosir afkomstig zijn. Ik ben echter niet te weten kunnen komen van welk gedeelte daarvan. Wanneer Nai Rasaon inderdaad een zuster was van Nai Ambaton dan acht ik het niet uitgesloten, dat, vermits beide zusters naar alle waarschijnlijkheid wel dicht bij elkaar zullen zijn blijven wonen, Radja Mangarérak in de buurt van Pangoeroeran geboren werd, alwaar zijn vader Toean Sorimangaradja met Nai Ambaton woonde.

Van Samosir trok Radja Mangarérak naar Si Bisa (kaart I Toba 47b), waar hij met een vrouw uit de marga Pasariboe huwde, welke marga volgens zeggen van de hoofden van Haoenatas zich daar reeds ophield doch later naar Si Matamata ni Hoeting (Haoenatas — kaart I Toba 18) zou zijn weggetrokken.

De nakomelingen van Radja Mangarérak, behalve die, behorende tot de ondermarga Pané, verspreidden zich over het gehele gebied van de onderafdeeling Toba ten noorden van de Asahanrivier, dat zij bezetten met uitzondering van Toetoepan, Loemban Holboeng, Dólok Sariboe, Hasiboean, Sirégar en Silomboe (kaart I Toba 35, 41c, 37c, 39c e en 42c).

Si Pané, een zoon van Sitoroes, trok van Oeloean, de sawahvlakte ten noorden van de Asahanrivier, naar Tampahan, gelegen in of nabij Lintong ni Hoeta (kaart I Toba 9) en voorts via Parsambilan (kaart I Toba 28a) naar Noord Habinsaran, waar men belangrijke nederzettingen van de marga Pané heeft in Loemban Péa, Loemban Roeap en Parsoboeran (kaart I Toba 50c d en 51a).

Blijbaar van hier uit kreeg men onbeduidende nederzettingen in Loebis en Lontoeng Djaé (kaart I Silindoeng 44 en 45) en weer van hier uit enkele nederzettingen in Tapoes en Napagadoenglaoet (kaart II Padang Lawas 4 en 11) en verder in Angkola. Dan nog heeft men een paar onbeduidende nederzettingen van de marga Pané in Toeka Dólok en - Holboeng (kaart I Baroes 8 en 9). Luidens overleveringen moet de marga Pané vroeger aan de kust van de afdeeling Laboean Batoe zwervende zijn aangetroffen.

Nai Soeanon.

Volgens de volkssagen zou Toean Sorimangaradja op een jacht afgedwaald zijn naar Baligé en daar Nai Soeanon gehuwd hebben. Hun zoon Toean Sorbadibanea woonde te Loboe Parsérahan nabij Baligé. Hier huwde hij twee vrouwen, de eerste was van de marga Pasariboe en de tweede, Boroe Sibasopact geheeten, moet een dochter zijn van de sombaon — een hooger wezen — op de Dólok Tölong, een berg nabij Baligé. De beide vrouwen konden het niet met elkander vinden en het kwam tot een breuk, toen Toean Sor-

badibanea hare wederzijdsche kinderen tegen elkaar oorlogje liet spelen, waarbij enkele der kinderen der eerste vrouw tegen de afspraak in gepunte pijlen gebruikten, welke echter hun doel misten, doch waarmede zij werden terug beschoten, waarbij Sihota lima, een zoon van de eerste vrouw, doodelijk getroffen werd. Toen kort daarop ook Toean Sorbadibanea kwam te overlijden, vreesde Boroe Sibasopaet voor eene wraakneming van de zijde van de kinderen van de eerste vrouw en vluchtte zij met hare drie zoons Si Radja Soemba, Toga Soboe en Nai Pospos naar den voet van den Dòlok Tolong en, zich ook hier niet veilig voelende, vestigde zij zich daarna aan den voet van den Dòlok Imoen, gelegen in of nabij Boetar (kaart I Tobahoogvlakte 5)¹⁾.

Boroe Pasariboe.

De eerste vrouw van Toean Sorbadibanea, Boroe Pasariboe, bleef met haar vier nog in leven gebleven zoons Si Bagot ni Pohan, Si Paettoa, Si Lahisaboengan en Si Radja Oloan in Loboe Parsérahan wonen. Een twist ter zake van een offerfeest ter eere van een hunner voorouders — *hordja santi* —, dat door Si Bagot ni Pohan gevierd werd zonder op zijn drie jongere broers te hebben gewacht, die uitgezonden waren om de benodigdheden voor het feest in het bosch in te zamelen, leidde tot een uit elkaar gaan van de vier broers, echter niet dan nadat Si Bagot ni Pohan gepoogd had zich met zijne broers te verzoenen, waartoe een buffel door hen zou worden geslacht, welke poging echter mislukte. doordien de drie jongere broers ieder een aandeel in het vleesch eischten, dat volgens de adat aan een hoogerin in rang, i.c. een ouderen broeder toekwam.

Si Bagot ni Pohan bleef te Loboe Parsérahan; Si Paet Toea ging naar Lagoeboti en Si Lahisaboengan en Si Radja Oloan naar Langoeroeran, waarop later Si Lahisaboengan, naar men zegt, over Tolping (kaart I Samosir 14e) naar Silalahi verhuisde.

Si Bagot ni Pohan.

Van uit Loboe Parsérahan (Baligé) verspreidden zich de nakomelingen van Si Bagot ni Pohan. Door hen werden geheel bezet Méat c.a., Lintong ni Hoeta, Sangkar ni Hoeta c.a., Siahaan Baligé c.a., Siboetoeon c.a., Sibolahótang c.a., Bonan Dòlok c.a., Sigoempar c.a., Hoeta Goergoer, Parparéan, Sitiotio c.a., Sibidé, Pagar Batoe (kaart I Toba 8, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 24, 29, 30, 32, 33 en 49), Loboe Toea c.a., Siandjoer c.a., Loemban Djueloe c.a. (kaart I Tobahoogvlakte 1, 2 en 3), Parlomboean c.a., Saboengan ni Hoeta c.a., Hoeta

¹⁾ Volgens eene nota van den demang Gersom Loemban Tobing zoude het wegtrekken van de kinderen van Boroe Sibasopaet geschied zyn ingevolge den wil van Toean Sorbadibanea. Deze wenchte, dat de nakomelingen van Boroe Borbor (Pasariboe) zouden wonen in het Oosten en die van Boroe Sibasopaet in het Westen en dat eerstgenoemde nakomelingen bij overlijden begraven zouden worden met het hoofd naar het Oosten en de andere met het hoofd naar het Westen.

Goergoer c.a., Si Abalabal c.a., Sipahoetar en Aeknaoeli (kaart I Silindoeng 32 t/m 37).

De verhuizing van de marga Simandjoetak naar de hoogvlakte geschiedde wegens gebrek aan bouwgrond in het kerngebied. De marga trok van Loboe Parsérahan over Gomboet naar Siandjoer. Van hier uit had eene verspreiding plaats naar Tapiannaoeli (kaart I Silindoeng 32 c) en van uit dit landschap verder door naar Sabongan ni Hoeta en Hoeta Goergoer.

De marga Pandjaitan trok van Loboe Parsérahan via Matio (Bonan Dölok-Toba) en Sipahoetar naar Si Abalabal en Aeknaoeli. Dit land werd door de voortrekkers ontdekt bij eene vervolging van een aangeschoten hert.

Door de nakomelingen van Si Bagot ni Pohan werden grootendeels bezet Taraboenga c.a., Djandji Maria c.a., Sitorang c.a., Silaen c.a., Parsambilan c.a., Naroemonda, Toetoepan, Loemban Balik, Parsonsboeran (kaart I Toba 10, 25, 26, 27, 28, 31, 35, 50 en 51), Toeka Dölok, Toeka Holboeng en Baroes Moedik (kaart I Baroes 8, 9 en 10). De in Toeka Dölok aanwezige marga Pardosi heb ik aange merkt als die, behorende tot de Pohan groep (nakomelingen van Si Bagot ni Pohan), omdat ook de marga Pohan er sterk tegenwoordigd is. Ook wordt wel gezegd, dat de marga Pardosi van Toeka Dölok de ondermarga Pardosi van de marga Silalahi is, die van Silimapoenggapoengga eerst naar Rambé en daarna naar Toeka Dolok getrokken is. Geheel onmogelijk is dit evenmin, omdat de marga Silalahi er ook in de onmiddellijke nabijheid aangetroffen wordt (zie overigens noot 1 pag. 508). De marga Mardosi (Pardosi) dankt volgens eene overlevering haren naam aan het feit, dat haar stamvader, Radja Sidoegoer van de marga Silitonga, over veel ijzer beschikte. Onderdeelen van zijn huis waren van ijzer en op een *hordja toeroen* (doodenfeest) schonken zijne nakomelingen ijzer in den vorm van *lampet* (rijstemeelkoekjes) aan de voornaamste gasten. Het stamwoord „dosi” in „mardosi” is eene verdraaiing van *bosi*. (*Marbosi* beduidt ijzer hebben, van ijzer zijn).

De marga Silitonga trok eveneens uit Loboe Parsérahan over Matio naar Sipahoetar en Siboetoeon (kaart I Silindoeng 34 d). De marga Mardosi volgde denzelfden weg naar de hoogvlakte.

De marga Tampebolon verspreidde zich van uit Sibolahötang (Toba) over Goekgoek (kaart I Silindoeng 35 c) en Loemban Djoeloe (kaart I Silindoeng 35 b).

De marga Pardédé zwiernde van Pardédé Onan (kaart I Toba 11 b) uit naar Parlomboean en Loemban Loboe (kaart I Silindoeng 32 a en b).

Volgens de overleveringen zoude Radja Mataniari (zie stamboom) verhuisd zijn naar Silaen (kaart I Toba 27 a) wegens een twist tusschen zijne vrouwen Boroe Siahaan en Boroe Sitoroes. De zoon, dien hij bij laatstgenoemde vrouw had, was namelijk op een rooftocht naar Lagoeboti gedood. De zoons van de andere vrouw heetten

daaraan schuld te hebben door den bewusten dag valschelijk als gunstig voor de onderneming te hebben voorspeld. Boroe Sitoroes wilde daarom niet langer met de andere vrouw samen te Loboë Parsérahan wonen en besloot naar haar geboorteland terug te gaan. Zij kwam echter niet verder dan tot Silaen. Radja Mataniari was haar daarenheen gevolg'd. Aan dit feit schrijft men het toe, dat dat gebied de bakermat werd van de marga Silaen.

Later zoude volgens enkelen Radja Mataniari naar Baroes getrokken zijn, waar zijne afstammelingen den marganaam Pohan dragen.

De overige uitzweringen van de nakomelingen van Si Bagot ni Pohan zouden voornamelijk slechts gebiedsbezetting beoogd hebben uit gebrek aan bouwgrond.

Onbeduidende nederzettingen van nakomelingen van Si Bagot ni Pohan vindt men in Loemban Inaina, Simorangkir, Sibolanboelan c.a., Loebis (kaart I Silindoeng 9 b, 12, 31 en 44), Képas (kaart I Dairilanden 9 a), Sorkam Kiri (kaart I Baroes 14 b), Anggoli (kaart II Siboga 9), Simoendol, Hoeristak, Sipiongot, Nagasariboe en Goenoengtinggi (kaart II Padang Lawas 6, 39, 8, 20 en 5).

Si Paet Toea.

De verspreiding van de nakomelingen van Si Paet Toea had plaats van uit Lagoeboti. Door hen werden geheel bezet Parsimaremaré Djaé, Lagoeboti Porhasendoetan, Pardinggaran en Loemban Balian c.a. (kaart 1 Toba 19, 20 22 en 21). Belangrijke nederzettingen van hen komen voor in Gasariboe, Sitorang (kaart 1 Toba 23 en 26), en voorts onbeduidende nederzettingen in Parsambilan Djeloe, Toetoepan (kaart 1 Toba 28 en 35), Sibolanboelan, Pasariboe en Lontoeng Djaé (kaart I Silindoeng 31, 43 en 45).

Si Lahisaboengan.

Van uit Silalahi bezetten de nakomelingen van Si Lahisaboengan geheel Silalahi, Paròpò (kaart I Dairilanden 8), Tolping (kaart I Samosir 14 e), Pagar Batoe, Baroeara, Loemban Gaol c.a., Silomboe, Loemban Holboeng, Dólok Sariboe (kaart I Toba 10 d, 15, 16, 42 c, 41 c en 37 c), Sigotom c.a. (kaart I Silindoeng 38¹⁾), Batoebatoe en Pasir Bélo (kaart II Boven Singkel 17 en 19). Voor een belangrijk gedeelte werd door hen bezet Lingga Radja, Beneden Pagagan, Silimapoenggapoengga (kaart I Dairilanden 5, 6 en 11), Parbaba (kaart I Samosir 17), Sitorang c.a. (kaart I Toba 26). Onbeduidende nederzettingen van hen vindt men in Képas, Si Empat

¹⁾ De bezetting van het landschap Sigotom door de marga Tamboenan wordt toegeschreven aan het feit dat de voortrekker van deze volksverhuizing, op een jacht een door hem aangeschoten *imbo sibolang* (gil-aap) van uit Baroeara via Hité Tano naar Loemban Balik vervolgde, zich eerst hier vestigde, doch later dit gebied wegens de schraalheid van den bodem verliet om zich Sigotom tot nieuwe woonplaats te kiezen.

Němpoe (kaart I Dairiland 9 en 10), Gasariboe, Parsambilan Djeloe, Toetoepan, Motoeng c.a., Sibisa (kaart I Toba 23, 28, 35 en 47), Toeka Dölok (kaart I Baroes 8), Badiri, Sibelocean Toeka (kaart II Siboga 7 en 5), Djandji Angkola, Sibolanboelan c.a. (kaart I Silindoeng 30 en 31) en Simoendol (kaart II Padang Lawas 6).

Zooals reeds werd medegedeeld huwde Si Lahisaboengan te Silalahi na Bolak met een kleindochter van Si Mataniari, den stamvader van de marga Mataniari. Uit dit huwelijk zijn zeven zoons geboren. Hunne nakomelingen, die den gemeenschappelijken marganaam Silalahi dragen, verspreidden zich voornamelijk over Silalahi en Paròpò, zoomede in het daarachter gelegen Dairigebied tot aan den bovenloop van de Simpang Kiri en op Samosir tegenover Silalahi.

De vestiging in Tolping is toe te schrijven aan het feit, dat Si Lahisaboengan er zijn kleinzoon Si Tolping Radja heen zond om het grondgebied aldaar te bezetten, dat hij als vruchtbare had leeren kennen. Nakomelingen van Si Bagot ni Pohan wisten Radja Parmahan, een zoon van Si Radja Tolping, te bewegen zich in hun gebied te komen vestigen. Zij stonden hem daartoe Pagar Batoe af. De reden hiertoe heette te zijn, dat na de breuk van Si Bagot ni Pohan met zijne drie jongere broers (pag. 45) zich wel eens misoogsten voordeden in het gebied om Baligé, welke misoogsten de afstammelingen van Si Bagot ni Pohan aan die breuk toeschreven. Bovenbedoelde gebiedsafstand aan Radja Parmahan gold als een verzoeningsmaatregel. Eene toenadering tusschen Si Bagot ni Pohan en Si Radja Oloan kwam tot stand, doordien eerstgenoemde zijn jongeren broer een *oelos soerisoeri* — een bepaalde soort geweven doek — als verzoeningsgeschenk gaf, wat later naar men zegt gebruikelijk is geworden, wanneer nakomelingen van Radja Oloan op een feest komen van de nakomelingen van Si Bagot ni Pohan.

Vele der afstammelingen van de zeven eerste zoons van Si Lahisaboengan vestigden zich op de Karohoogvlakte onder den marganaam Sembiring.

Na de geboorte van den zevenden zoon trok Si Lahisaboengan over Baligé naar Sibisa (kaart I Toba 47 b), waar hij eene vrouw uit de marga Manoeroeng huwde. Uit dit huwelijk werd Si Radja Tamboen geboren, die door Si Lahisaboengan naar Silalahi werd medegekomen. Zijne moeder Boroe Manoeroeng, bleef in Sibisa achter. Toen Si Radja Tamboen groot was geworden en merkte, dat de eerste vrouw van Si Lahisaboengan slechts zijne stiefmoeder was, verlangde hij zijne eigen moeder te leeren kennen. Zijn vader bracht hem toen naar haar toe, waarop Si Radja Tamboen zich blijvend in Sibisa vestigde. De nakomelingen van zijn oudsten zoon verspreidden zich voornamelijk in het gedeelte der onderafdeeling Toba benoorden de Asahan rivier en die van zijn tweede zoon nabij Lagoeboti.

Djoeara Parlman, de stamvader der marga's Maha, Sambo

en Pardosi, trok van Silalahi door Boven Pagagan en verder de Laé Rénoen stroomafwaarts naar het Karogebied, waar hij huwde en drie zoons, de stamvaders der genoemde marga's, en eene dochter kreeg. Later vestigde hij zich met zijn gezin aan de Laé Sembelin. Toen hem hier zijne dochter — naar hij meende — ontvoerd werd door een *habonaran* (een boschgeest, die zich wel eens aan den mensch vertoont en deze met goud en zilver begiftigt), verhuisde hij uit angst met zijne drie zonen stroomopwaarts de Laé Sembelin. Van hieruit zwierf Pardosi rond, zoodat hem geen bepaald gebiedsdeel ten deel viel. Sambo ging naar Sidiangkat, huwde daar en zijne nakomelingen vestigden zich te Kaban Djéhé aan de Laé Sembelin, van waaruit uitzwermingen van hen plaats hadden o.a. naar Goemoentoer, het uitgangspunt van eene bezetting door de marga Sambo van een belangrijk deel van Silimapoenggapoengga en van Batoebatoe. Maha bleef zich aan de Laé Sembelin vestigen in het dorp, dat eveneens Maha heet. Van hieruit gingen zijne nakomelingen te Koeta Déleng wonen, door welk feit de marga Maha thans in de Si Empat Nempoe vrij belangrijk vertegenwoordigd is; zoo ook in Lao Ndjoehar, waar de marga Maha zich Sembiring noemt, en verder in Pasir Bélo. Volgens zeggen zou de marga ook zelfs naar de Alaslanden zijn uitgezwermd.

Si Radja Oloan.

Zooals reeds medegedeeld ging Si Radja Oloan van Loboe Par-serahan naar Pangeroeran. Volgens zeggen huwde hij in Limbong (kaart I Samosir 21) eene vrouw van de marga Limbong, uit welk huwelijck Bahö Radja geboren werd, die zich later in Pangeroeran vestigde. Met achterlatting van vrouw en kind ging Si Radja Oloan naar Bangkara, waar hij blijkbaar met twee vrouwen huwde, eene vrouw uit de marga Marboen en eene uit de marga Pasariboe. Van de eerste kreeg hij een zoon, Si Godang Oeloe, en van de tweede vrouw zijne vier jongste zoons. Si Godang Oeloe was om zijne mismaaktheid — hij had een abnormaal groot hoofd, waarnaar hij genoemd werd — de verschoppeling van zijn vader en trok daarom het ouderlijke huis uit. Hij vestigde zich in Sihotang (kaart I Samosir 23).

Door de nakomelingen van Bahö Radja werd geheel bezet Longkip (kaart II Boven Singkel 13) en gedeeltelijk Pangeroeran, Simibolon (kaart I Samosir 1 en 3), Si Téloe Nempoe, Si Empat Nempoe (kaart I Dairilanden 9 en 10) en Kóta Baroe (kaart II Boven Singkel 11). Onbeduidende nederzettingen van hen zijn te vinden in Silimapoenggapoengga, Siteloetali Orang Djéhé, Mahalamadjangoet (kaart I Dairilanden 11, 13 en 14 b), Hité Tano en Djandji (kaart I Toba 50 b en 52 b).

De nakomelingen van Si Godang Oeloe bezetten geheel Parlilitan c.a. (kaart I Baroes 3) en gedeeltelijk Sihotang (kaart I Samosir 23), Lingga Radja, Beneden - en Boven Pagagan (kaart I Dairilanden 5, 6 en 7). Onbeduidende nederzettingen van hen heeft men in Képas, Si Empat Nempoe, Siteloetali Orang Djéhé, Sibira

(kaart I Dairilanden 9, 10, 13 en 18c) en Baroes Moedik (kaart I Baroes 10). Vermelding verdient hier, dat afstammelingen van Si Godang Oeloe van uit Sihótang naar Sikésiké, gelegen ten westen van Parboeloean, trokken, waar hun gebied bij eene aardbeving, naar het heet, in een moeras veranderde. Zij verhuisden toen naar Pagan, van waaruit zij Lingga Radja stichtten. Van uit dit dorp had een belangrijke volksverhuizing plaats naar de Karolanden, waar de nakomelingen van Si Godang Oeloe den marganaam Karokaro aannamen.

De nakomelingen van de vier jongste zoons van Si Radja Oloan met name Si Toga Bangkara, Si Toga Sinambéla, Si Toga Sihité en Si Toga Simanoellang, bezetten geheel Simanoellang Toba, Simanoellang Dólok (kaart I Tobahoogvlakte 26 en 25) en Simanoellang Toroean (kaart I Baroes 6), zomede gedeeltelijk Bangkara, Naroemonda (kaart I Toba 3 en 31), Noord Dóloksanggoel c.a. (kaart I Tobahoogvlakte 16) en Si Waloe Ompoe (kaart I Silindoeng 8). Eene onbeduidende nederzetting van hen treft men aan in Baroes Moedik (kaart I Baroes 10).

Boroe Si Basopaet.

Zoals boven reeds medegedeeld, vluchtte Boroe Si Basopaet met hare drie zoons van de Dólok Tolong naar de Dólok Imoen, waar zij moet zijn overleden en begraven. (Anderen zeggen, dat zij met hare zoons Toga Soboe en Naipospos naar Silindoeng vluchtte en nabij Hoeta Barat begraven is).

Si Radja Soemba en Naipospos trokken van de Dólok Imoen naar Loboë Tala (kaart I Tobahoogvlakte 15a), waarna Naipospos doortrok naar Bangkara (kaart I Toba 3). Van de twee zoons van Naipospos trok Toga Sipoholon langs denzelfden weg terug naar de Dólok Imoen en van hier naar Sipoholon (kaart I Silindoeng 3), van waaruit zijne nakomelingen zich verspreidden.¹⁾ De oudste zoon van Naipospos, Si Radja Marboen, bleef in Bangkara, van waaruit zijne nakomelingen zich verspreidden.

De nakomelingen van Si Radja Soemba verspreidden zich van uit Loboë Tala.

Si Toga Soboe trok van de Dólok Imoen naar de Dólok Tolong en van hier naar Djandji Matogoe (kaart I Toba 38a), van waaruit hij door middel van een list door de marga Manoeroeng verjaagd werd naar Hasiboean (kaart I Toba 39c). Zijn oudste zoon

¹⁾ Het wegtrekken van Toga Sipoholon was volgens eene overlevering het gevolg van een twist met zijn broer Si Radja Marboen over progenituur van eene in hun gemeenschappelijk bezit zijnde buffelkoe, waarvan de achterste helft het aandeel uitmaakte van laatstgenoemde en de voorste helft dat van den ander. Toga Sipoholon had om deze verdeeling gevraagd, opdat dan alleen hem het recht zou toekomen den buffel te bezigen voor het beploegen van sawahs, voor welken arbeid slechts het voorste gedeelte van den buffel heette noodig te zijn. Toen de buffel later een kalf wierp, eischte Si Radja Marboen dit geheel voor zich op, omdat het door de achterste helft van de buffelkoe was voortgebracht. Het geschil voerde tot een uiteengaan van de beide broers.

Si Radja Tompoel trok van hier naar Onan Roenggoe (kaart I Silindoeng 34 b) en van hier naar Sitompoel (kaart I Silindoeng 13 b), van waaruit zijne nakomelingen zich verspreidden. De oudste zoon van Radja Hasiboean, met name Si Radja Mandjalo, bleef in Hasiboean, van waaruit zijne nakomelingen zich verspreidden, terwijl zijn jongere broer Goeroe Mangalongsa naar de Silindoeng-vallei trok, er huwde en vier zoons kreeg. Door koortsen geplaagd, trok hij met zijn gezin terug naar Hasiboean en later van hier naar de Dòlok Tolong, waar hij overleed, waarop zijne vier zoons zich in Onan Roenggoe (kaart I Silindoeng 34 b) vestigden. Later verlieten zij Onan Roenggoe om zich voornamelijk in en nabij de Silindoeng-vallei te vestigen, van waaruit zij zich verder verspreidden.

Si Radja Soemba.

De afstammelingen van Toga Sihombing bezetten geheel Bahal Batoe c.a., Loemban Holhoeng c.a., Sibòrongbòrong Sihombing c.a., Nagasariboe, Banoealoehoe, Sipoeltak c.a., Siboeetoeon c.a. en Loboetala c.a., (kaart I Tobahoogvlakte 4 t/m 9, 14 en 15) en gedeeltelijk Tipang (kaart I Toba 2) en Loemban Toroean c.a. (kaart I Silindoeng 26). Onbeduidende nederzettingen van hen heeft men in Djandji Angkola en Siboelanboelaan (kaart I Silindoeng 30 en 31), zoomede in Parboeloean (kaart I Dairilanden 18).

De nakomelingen van Toga Simamora bezetten geheel Zuid Dòlok Sanggoel c.a., Bonan Dòlok, Simamora na Bolak c.a., Loembang Tobing c.a., Parmonangan c.a., Hoeta Djoeloe (kaart I Tobahoogvlakte 17, 18, 19, 20, 21 en 22), Rambé (kaart I Baroes 7) en Soerau (kaart II Boven Singkel 6), zoomede Pané en de z.g. Timoerrijkjes (Siméloengoengen) en gedeeltelijk Noord Dòlok Sanggoel c.a. (kaart I Tobahoogvlakte 16), Si Waloe Ompoe (kaart I Silindoeng 8), Tipang en Bangkara (kaart I Toba 2 en 3). Onbeduidende nederzettingen van hen komen voor in Silimapoenggapoengga, Mahalama-djanggoet (kaart I Dairilanden 11 en 14 b) en Sagala (kaart I Samosir 20).

Van Dijk zegt dat de Bataksche bevolking van Tandjong Kasau (Tebingtinggi-Sumatra's Oostkust) van de marga *Si Hambing* is en gist dat deze marga van Pangeroeran afkomstig is. Ik ken echter geen marga van dien naam. Vermoedelijk bedoelt hij de marga *Sihombing*, waarvan medegedeeld wordt dat er leden van naar Sihótang (kaart I Samosir 23) en naar Oeloean zijn getrokken. Niet onmogelijk dat afstammelingen van hen Tandjong Kasau hebben bezet.

Toga Soboe.

De nakomelingen van Si Radja Tompoel bezetten geheel Sitompoel, Sibaganding en Sigompoelon (kaart I Silindoeng 13 b, 23 en 25) en gedeeltelijk Sait ni Hoeta Kalangan (kaart II Siboga 6). Onbeduidende nederzettingen van hen komen voor in Banoeadji, Adian Kötting, Loemban Toroean, Djandji Angkola, Siboelanboelaan

(kaart I Silindoeng 15, 19, 26, 30 en 31) en Badiri (kaart II Siboga 7).

De nakomelingen van Si Radja Mandjalo bezetten geheel Hasiboean (kaart I Toba 39 c), terwijl van hen nog een onbeduidende nederzetting voorkomt in Gasariboe (kaart I Toba 23 a).

De afstammelingen van Goeroe Mangalongsaa bezetten geheel Pagar Batoe, Hoeta Barat Partali, Hoeta Barat Parbadjoe c.a., Parboeboe, Hoeta Galoeng, Simorangkir c.a., Pansoer Batoe, Pagaran Lambong, Nagatimboel c.a., Simasom, Loemban Garaga (kaart I Silindoeng 2, 6, 7, 10, 11, 12, 15, 18, 20, 21 en 22), Sipakpahi Kolang, Oentemoengkoer, Tapanoeli, Siboga (kaart II Siboga 1 t/m 4) en gedeeltelijk Simaoengmaoeng c.a., Loemban Ratoes c.a., Banoeareea, Adian Kotting, Djandji Angkola (kaart I Silindoeng 9, 13, 14, 19 en 30), Siboeloeaan Toeka (kaart II Siboga 5), Silanggeé, Pangirkiran, Paringgonan, Hasahatan, Djandji Lobi, Hoeta Nöpan, Sosa Djoeloe, Sosa Djaé, Mondang, Pinarik, Siapas, Aek na Bara, Oenteroedang, Binanga, Hoeristak, Simangambat, Oedjoeng Batoe (kaart II Padang Lawas 7, 12, 26 t/m 35, 37, 38 t/m 41). Onbeduidende nederzettingen van hen treft men aan in Si Waloe Ompoe c.a., Loemban Toroean (kaart I Silindoeng 8 en 26), Sait ni Hoeta Kalangan, Badiri, Anggoli (kaart II Siboga 6, 7 en 9), Sihuelamboe, Batoe Gana, Nagasariboe, Goenoeng Toea en Portibi (kaart II Padang Lawas 1, 17, 20, 23 en 36).

De zeer weinig voorkomende ondermarga Mismiss ontstond in Parsoboeran (kaart I Toba 51). Eene onbeduidende nederzetting van haar vindt men thans in Lontoeng Djoeloe (kaart I Silindoeng 42).

Vroeger moet de marga Dasöpang langs de kust van de afdeeling Laboean Batoe, Sumatra's Oostkust, hebben gezworven. Thans is zij sterk vertegenwoordigd in Kòta Pinang, Sumatra's Oostkust.

De in evengenoemde landschappen van Padang Lawas voorkomende marga Hasiboean zou, afgaande op den naam, doen vermoeden dat men hier te doen heeft met nakomelingen van Si Radja Mandjalo; dit is echter niet juist. Het betreft hier nakomelingen van Goeroe Mangalongsaa. De eerste trekkers van genoemde marga kwamen uit de Silindoengvallei¹⁾. Vermoedelijk is dit gebeurd, voordat de marga's Hoeta Barat, Pangabéan, Hoeta Galoeng en Hoeta Toroean ontstonden. Nakomelingen van Goeroe Mangalongsaa, die zich na dien in Padang Lawas vestigden, namen blijkbaar den marganaam Hasiboean van hunne stamgenooten aldaar aan met bijvoeging van den marganaam, welke zij in het land hunner herkomst droegen, ter onderscheiding van de nakomelingen der eerste Hasiboean-trekkers. Zoo heeft men in Djandjilobi de marga Hasiboean Pangabéan, die van Pansoernapitoe (kaart I Silindoeng 13 c) afkomstig heet te zijn, en de marga Hasiboean Paltahan, die van Hoeta Barat Par-

¹⁾ Zie ook de in Padang Lawas ter zake gangbare overlevering-Neumann: „Het Pane- en Bilastroomgebied 2e afd. pag. 43.

badjoe of - Partali komt en, naar ik vermoed, van de marga Hoeta Barat (zijtak Hapoltahan) afstamt.

De nakomelingen van de eerste Hasiboeaan-trekkers hebben zich gesplitst in Hasiboean Harajan, - Botoeng, - Binonggar, - Habinsaran enz. zonder dat deze splitsing nog tot eene vorming van nieuwe marga's heeft geleid.

De eerste Hasiboeaan-trekkers gingen van uit Hoeta Toroean (Silindoengvallei) via Loboe Batara Goeroe (Goenoeng Toea — kaart II Padang Lawas 23) naar Loboe Botoeng (Hasahatan — kaart II Padang Lawas 27). Een gedeelte van de ingezetenen van Loboe Botoeng vestigden zich in Loboe Harajan, van waaruit Pasir Lima (Oenteroedang — kaart II Padang Lawas 37) gesticht werd en van hieruit werden Binanga, Simangambat en Oedjoeng Batoe bezet (kaart II Padang Lawas 38, 40 en 41). Van uit Loboe Botoeng kreeg men trekkers naar Mondang (kaart II Padang Lawas 32) en van hieruit verspreidden zij zich over Djandji Lobi, Sôsa Djaé en Pinarik (kaart II Padang Lawas 28, 31 en 33), terwijl uit Djandji Lobi, Sôsa Djeloe (kaart II Padang Lawas 30) bevolkt werd. Van uit Loboe Botoeng kreeg men verder eene bezetting van Paringgonan, Hoeta Nöpan en Aek na Bara (kaart II Padang Lawas 26, 29 en 35); terwijl via Paringgonan ook Simpas bezet werd (kaart II Padang Lawas 34). Hoeristak (kaart II Padang Lawas 39) werd bevolkt door trekkers van uit Saba Pangkat (Mandailing).

J. B. Neumann meldt dat de oude geschiedenis gewag maakt van eene nomadische volksgroep van de marga Hasiboean aan de kust van de afdeeling Laboean Batoe. Thans vindt men nog eene nederzetting van die marga in Kôta Pinang.

Bij hare verspreiding langs de Baroemon rivier stuitte de marga Hasiboean om of nabij de uitmonding van de Pané rivier in eerstgenoemden stroom op de marga Tambak, welke zij naar Kôta Pinang verdreef, alwaar de marga Tambak nu nog sterk vertegenwoordigd is.

Naipospos.

De nakomelingen van Si Radja Marboen bezetten geheel Sanggaran c.a., Sihikit c.a., Aeknaoeli c.a., Polloeng c.a. (kaart I Toba-hoogvlakte 23, 24, 27 en 28) en Marboen Séoen c.a. (kaart I Baroes 4), zoomede gedeeltelijk Bangkara (kaart I Toba 3). Onbeduidende nederzettingen vindt men in Baroes Moedik en - Ilir (kaart I Baroes 10 en 11).

De nakomelingen van Toga Sipoholon bezetten geheel Hoeta Radja, Sitoeméang c.a., Simanoengkalit c.a., Loemban Baringin c.a., Roera Djeloe, Naipospos Hoerlang (kaart I Silindoeng 1, 3, 4, 5, 16 en 17) en Naipospos Baroes (kaart I Baroes 15), zoomede gedeeltelijk Si Waloe Ompoe (kaart I Silindoeng 8).

Aan de hand van de bovenstaande detailgegevens laat zich ondervolgend summiér overzicht van de voornaamste verspreidingscentra samenstellen.

Hoofdmarga	Onderdeel van een hoofdmarga	VERSPREIDINGSCENTRA VAN DE						
		1e orde	2e orde	3e orde	4e orde	5e orde	6e orde	7e orde
Lontoeng	—	Si Andjoer Moela Moela (kaart I Samosir 20)	Saboelan (kaart I Samosir 25)	1 Oerat (kaart I Samosir 6) 2 Aritonang (kaart I Toba 7) 3 Salak (kaart I Dairi- landen 15)	Sirait (kaart I Samosir 7) 1 Si Batang Kajoe (Sipirok) 2 Parsosoran (kaart I Silindoeng 44)	1 Pangariboean 2 Poesoek (kaart I Baroec 5)	—	—
Borbor	—	?	1 Loboe Tala (kaart I Toba hoogvlakte 15) 2 Sipoeltak (kaart I Toba hoogvlakte 9)	1 Haeonatas (kaart I Toba 18)	Zuid-Habinsaran (kaart I Silindoeng 42 t/m 45)	—	—	—
Limbong	—	idem	Limbong(kaart I Samosir 21)	2 Angkola	Kota Nopan	—	—	—
Sagala Soemba	Nai Ambaton	idem idem	Pangoeroeran	1 Tamba(kaart I Samosir 24) 2 Saragi Tampak (Noord- Samosir) 3 Tongging (Karo-landen) 4 Si Oném Kodén (kaart I Baroec 1 en 2) 5 Slatong (kaart II Singkel 2)	—	—	—	—
Nai Rasaon Nai Soeanon	Sibisa (kaart I Toba 47 b) Baligé	1 Lagoeboti 2 Silalahi (kaart I Dairi- landen 8 b) 3 Pangoeroeran 4 Dólok Imoen (nabij Loem ban Holboeng kaart I Tobahoogvlakte 5)	Sibisa (kaart I Toba 47 b) Bangkara (kaart I Toba 3) 1 Lobos Tala (kaart I Tobahoogvl. 15a) 2 Hasiboean (kaart I Toba 39 c)	Sihótang (kaart I Samosir 23) Bangkra (kaart I Toba 3) Onan Roenggoe (kaart I Silin- doeng 34 b)	Sipoholon (kaart I Silindoeng 8) 1 Sitompoel (kaart I Silindoeng 18b) 2 Zaid Silindoeng vallei	Hasahatan (kaart II Padang Layas 27)		
		5 Pénjaboengan						

§ 15. *Marga's van gemengden, onzeker en vreemden oorsprong.*

Eene enkele jaren geleden door Mandailingers in een gerucht makend geschil over eene begraafplaats ter Oostkust van Sumatra op den voorgrond geplaatste bewering, dat zij geen Bataks waren, bracht eene niet geringe beroering onder de bevolking van Tapanoeli en meer in het bijzonder van de onderafdeeling Angkola en Sipirok. Het betrof daarbij onder meer de afstamming van de marga Nasoetion.

Voor zooverre ik heb kunnen nagaan staamt genoemde marga af hetzij van de marga Siahaän of van de marga Marpaöeng. Geheel zuiver is de marga Nasoetion echter niet, doordien in de oudste tijden er een vreemd element in werd opgenomen.

Er bestaan n.l. aanwijzingen dat het hoofdengeslacht van Groot-Mandailing tot stamvader heeft een zekere Si Baroar alias Soetan Diaroe, die niet tot het Bataksche ras behoorde. Uit de verschillende legenden omtrent de afkomst van genoemden persoon mag worden afgeleid dat hij naar alle waarschijnlijkheid een Maleier tot vader had — volgens anderen zou hij een buiten echt geboren kind zijn van een onbekenden vader — en voorts dat zijne moeder waarschijnlijk tot de Loeboe's behoorde, mogelijk eene Maleische bevolkingsgroep, welke door burgeroorlogen uit de Padangsche Bovenlanden was uitgeweken en in Padang Lawas en Mandailing beland. Daar Si Baroar reeds in zijne jeugd teekenen gaf van een invloedrijke persoon te zullen worden, had zijn pleegvader, Soetan Poeloengan, het hoofd van Hoeta Bargot, uit angst voor eenen ondergang van zijn geslacht het op het leven van Si Baroar gemunt, doch door wonderen wist deze steeds aan de gevaren te ontkomen. Men beschouwde hem daarom als heilig en gaf hem den bijnaam Na-sakti of Nasatian, welke bijnaam in Nasoetion veranderde, doordien hij te midden van de marga Nasoetion woonde. Hij werd er het meest gezag hebbende hoofd van. Zijne nakomelingen laten zich niet indeelen in de zes in den stamboom aangegeven takken van de marga Nasoetion, hetgeen mede op een onderscheid met de zuivere Nasoetion groep wijst.

De marga Baoemi weet ik niet in den stamboom te plaatsen, ook niet de marga Mardia, welke in Mandailing moet voorkomen, en evenmin de marga Tambak, welke marga volgens Neumann sterk vertegenwoordigd aangetroffen wordt in Kóta Pinang. Tideiman noemt haar een ondermarga van de marga Poerba, wat mij niet onwaarschijnlijk voorkomt, waar Joustra in zijn „Batakspiegel” de marga Tambak te zamen met de marga's Poerba, Gertsang en Tjibero, equivalerende met naogenoeg gelijkhuidende van Toga Poerba afstammende Tobasche marga's, tot de Tarigan's brengt en dus als stamverwante Karosche marga's aanmerkt. Ook de djaksa Waldemar Hoeta Galoeng brengt in zijn „Poestaha” de marga Tambak tot de Poerbagroep. J. B. Neumann (Het Pane-

Bilastroomgebied pag. 35) meldt echter, dat men in Padang Lawas de marga Tambak tot dezelfde hoofdmarga brengt als de marga's Pasariboe, Sipahoetar, Harahap en Rambé, dus tot de zoogenaamde Borborgroep.

Voorts vermeldt Tideman nog als een ondermarga van de marga Poerba, Bawang. In Tapanoeli ben ik deze ondermarga niet tegengekomen en ik vermoed, dat zij pas op de Oostkust is ontstaan.

Ook is het mij niet mogelijk gelukken de afstamming van de marga Boeloeara vast te stellen, van welke marga de marga Koembi afstamt. Daar laatstgenoemde marga overwegend sterk vertegenwoordigd is in Boven-Singkel, doe ik de geschiedenis der marga Boeloeara, voor zoover mij bekend, summier hieronder volgen voor eene eventuele verdere opsporing van den oorsprong dier marga door belangstellenden. Volgens inlichtingen uit Singkel zou de marganaam Boeloeara overgenomen zijn van den naam van de eerste vestiging dier marga aan de Koembirivier. Luidens berichten uit de Dairilanden werd in een strijd aldaar tusschen de marga's Naibaho en Seraän laatstgenoemde voor een gedeelte verdreven naar den benedenloop van de Koembirivier, alwaar de marga Seraän stuitte op de marga Boeloeara. Met hulp van de marga Berampoe verdreef de marga Seraän de marga Boeloeara naar de Soelampirivier, van waar laatstgenoemde marga weer verdreven werd door de marga Tjibero. De Boven Singkelsche bevolking neemt aan, dat de marga Boeloeara van Batakschen oorsprong is.

Volgens eene opgave van Boven Singkelsche hoofden zouden de marga's Gotji, Boeloeara en Koembi nauw aan elkaar verwant zijn. (Vgl. mijne „Nota omtrek Singkel en de Pakpaklanden“). Met Gotji zal wel bedoeld zijn Seraän Gotji (waarover hieronder meer). De marga Boeloeara zoude dan tot de Lontonggroep behoren.

Vermelding verdient nog, dat een gedeelte van de marga Pasariboe van Maleischen oorsprong is. Enkele hoofden van Baroes Ilir behoren tot dat gedeelte. Zij zijn afstammelingen van Maleiers uit Taroesan, die zich onder leiding van een zekeren Soeltan Ibrahim (Brohim) zich te Baroes vestigden na, naar het heet, eenen vreedzame tocht door het binnenland en wel langs Silindoeng en Bangkara te hebben gemaakt, op welken tocht bij den stamnaam Pasariboe aannamen, wat hen eene vestiging te Baroes vergemakkelijkte, doordien in de nabijheid daarvan de gelijknamige Bataksche marga Pasariboe sterk vertegenwoordigd was. Door de gunstige ligging van Baroes als handelsplaats wist het tot den Maleischen stam Pasariboe behorende hoofd van Baroes Ilir zich dusdanig op den voorgrond te plaatsen, dat hij door de buitenwereld beschouwd werd als het voornaamste hoofd ook van de Bataksche marga Pasariboe. Althans aan hem brachten de bewoners van de Silindoengvallei regeld een paard als zoengift ter voorkoming van misoogsten aldaar, welke men o.m. toeschreef aan de verdrijving van de marga Pasari-

bœ uit de vallei. Het laatst, dat zoo'n paard gebracht werd, was, naar ik hoor, om en bij 1905 (Vgl. pag. 423).

Enkelen nemen aan dat de marga *Masò pang* (*Dasò pang*) voor een gedeelte uit de marga *Sihalòhò* en voor de rest uit den tak *Sibangéhangé* van de marga *Sitompoel* afkomstig moet zijn. Echter vond ik in Djandji Lobi (Padang Lawas) de marga *Hasiboean Sò pang*, die van Sandéan (Padang Lawas) afkomstig moet zijn. De heerschende marga van Sandéan heet *Dasò pang*, waaruit ik afleid, dat van deze marga zich lieden gevestigd hebben in Djandji Lobi en er den marganaam *Hasiboean Sò pang* hebben aangenomen, wat m.i. wijst op eene afstamming van *Dasò pang* van Si Radja Hasiboean. Mijne opvatting in deze vindt steun in inlichtingen van hoofden van Pangirkiran, waartoe Sandéan behoort, dat de marga *Dasò pang* gekomen is van het landschap Hoeta Galoeng (Silindoeng), dus uit een land van nakomelingen van Si Radja Hasiboean. J. B. Neumann („Het Pane en Bilastroomgebied” 2e afd. pag. 38) spreekt van de mogelijkheid dat de marga *Dasò pang* als *bajobajo* (bijstam) van de marga *Tambak* dezelfde geschiedenis gehad heeft als laatstgenoemde stam, dus ook dezelfde zwerftochten heeft gemaakt als deze. Uiteraard kan dit slechts slaan op eene periode, vallende na de ontmoeting der beide stammen. De door Neumann verstrekte gegevens sluiten geenszins de mogelijkheid uit, dat die ontmoeting eerst in Padang Lawas plaats vond. Op pag. 39 van zijn evengenoemd opstel geeft Neumann het afstammingsverhaal van de marga *Dasò pang* weer, waaruit treffende aanrakingspunten te halen zijn met de boven (zie pag. 44 en 52) weergegeven geschiedenis van Toeac Sorbadibanoea en zijne uit de twee naijverige vrouwen verkregen zoons, van wie er een, volgens Neumann, *Si Moget ni Soboean* zoude heeten, met welken persoon niemand anders dan Toga Soboe bedoeld kan zijn. Volgens het door Neumann gegeven verhaal nu zoude de marga *Dasò pang* van evengenoemden persoon afstammen.

Volgens zeggen van deskundige personen uit de marga *Rangkoeti* zou deze stam niet van Batakschen oorsprong zijn doch afkomstig van het vaste land van Azie. De marga zou Nabi Daud of Soeltan Zoelqarnain tot stamvader hebben. Het koeriahoofd van Maga, Mangaradjá Goenoeng Sorik Marapi, van wien ik het voorestaande vernam, geeft echter een anderen uitleg. Volgens hem zouden leden van de marga *Parapat* als *datoe* zijn uitgezwermde naar Sumatra's Westkust, waar zij om hun wichelkunst gevreesd werden en daarom Orang Takoeti werden genoemd, welke bijnaam door den tongval van de Mandailingers veranderde in Rangkoeti en ten slotte een marganaam is geworden.

De marga *Ramin* in Boven-Singkel heet een Atjeher tot stamvader te hebben, evenals de marga *Atjeh* aldaar, zoals deze naam reeds doet vermoeden¹⁾.

¹⁾ Luidens mededeeling van den Controleur b. h. Binn. Best. van Santwijk

Zoo zouden voorts de marga's *Mala jooe* en *Barat* in dat zelfde gebied Maleiers tot stamvader hebben. Echter acht ik het niet uitgesloten dat die marga *Mala jooe* althans voor een gedeelte is de marga *Mala ooe*. Deze marga heeft zich evenwel van het Tobameer meer naar het Oosten dan naar het Westen verspreid.

De in Boven-Singkel mede voorkomende marga *Gotji* is de marga *Séraän Gotji*, een bijnaam van een gedeelte van de marga *Séraän*.

De marga *Palis* in Binanga (Boven-Singkel) heet af te stammen van een persoon, wiens ouders niet bekend waren. De mensen zeiden, dat hij uit den hemel of van den duivel (*palis*) gezonden moest zijn. Hoe men ten slotte tot de aanname eer van het laatste is gekomen, is niet bekend. Van de leden van deze marga wordt verhaald, dat zij na den dood tijgers worden. In de Alaslanden vindt men vrij sterk vertegenwoordigd de mergo *Pelis*, zoodat het vermoeden gewettigd lijkt, dat men i.c. te doen heeft met eene transmigratie van de Alassche stam *Pelis* naar Boven Singkel.

De marga *Babiat* (*babiat* beduidt tijger) trof ik aan in het noordelijk gedeelte van het Dairigebied en ook in Tambiski en Napa-gadoenglaot (kaart II Padang Lawas 10 en 11). Volgens eene in de Dairilanden bestaande legende¹⁾) zou genoemde marga gesproten zijn uit huwelijken tusschen twee bovenmenschelike wezens het eenne met eene tijgerin en het andere met een rund en volgens een van elders afkomstige mededeling uit een huwelijc tusschen Toean Sariboeradja eveneens met een tijgerin (naar ik gis een weer-tijgerin). Ik meen tusschen evenbedoelde sagen en die omtrent Si Radja Lontoeng verband te mogen zoeken en wel in dien vorm, dat eene afstamming van de marga *Babiat* van evengoed Si Radja Lontoeng aangenomen mag worden. Volgens enkelen zou men te maken hebben met een ondermarga van de marga *Sirégár*. Naar het mij voorkomt is de marganaam *Babiat* een bijnaam van een der ondermarga's van de marga *Sitoemorang*.

Daar de marga *Babiat* zich in het noordelijke gedeelte van het

bestaat van de marga *Ramin* de volgende legende. Een Atjeher van Pasei, Gedong geheeten, die de stamvader heet te zijn van genoemde marga, leed op weg naar Belawan schipbreuk en werd door een paling gevangen, welke hem echter naar land bracht, toen hij den eed had gezworen nooit paling te zullen eten. Op het strand wachtede hem evenwel een buffel op, welke hem dreigde weder in zee te stooten, doch hem ongedeerd liet landen, toen hij gezworen had ook geen buffelvleesch te zullen eten. Men zegt, dat de leden van de marga *Ramin* nu nog geen paling of karbouwenvleesch mogen eten. De naam *Ramin* zoude afgeleid zijn van de inheemsche benaming van palingslijm.

Deze legende schijnt slechts aan de Simpang Kanan gangbaar te zijn en niet aan de Simpang Kiri, waar men niet anders weet dan dat de marga *Ramin* van Batakschen oorsprong is en een zekeren Ramin tot stamvader heeft.

¹⁾ Gelykt op verhaal 86 B pag. 35 desertatie Voorhoeve. Tijgerling en runderling beschouwden elkaar als broers en werden de stamvaders der marga *Babiat*.

Dairigebied veel had verspreid, kreeg zij ook den naam Séraän (*mērséraänséraän* beduidt in het Dairisch zich verspreiden). Alle tot de marga Séraän behorende dorpschoofden — *pērtaki* — uit de Dairilanden verklaarden, dat Séraän een ondermarga is van Sitoemorang.

Dat de marga Babiat tot de Lontoeng groep behoort, meen ik ook te mogen afleiden uit inlichtingen uit Noord Padang Lawas, dat de marga's Dongoran, Ritonga, Sirégar en Babiat onderling niet mogen huwen, wat in verband met de bij de Bataks omtrent exogamie geldende begrippen in zich sluit, dat genoemde marga's zeer nauw aan elkaar verwant zijn.

In een oorlog in de Dairilanden tegen de marga Bako (Tobasch Naibaho) uiteengedreven, komt de marga Séraän nu slechts in Silimapoenggapoengga (kaart I Dairilanden 11) eenigermate belangrijk vertegenwoordigd voor. Een gedeelte der marga week uit naar Boven Singkel, waar zij thans de heerschende marga is van het landschap Koembi (kaart I Singkel 15).

Terloops moge hier worden opgemerkt, dat in bovenbedoelde sagen een verklaring kan worden gevonden van het door Helderma in Lawas aangetroffen verschil in houding van de marga Babiat en van de overige marga's ten opzichte van een onschadelijk gemaakten tijger. Terwijl laatstgenoemde marga's onder opgave van de reden hunner wraakneming een krijgsdans om den gedooden tijger houden, verontschuldigen zich de leden van de marga Babiat onder weeklagen en het aanbieden van een sirihpruim voor het feit, dat zij het beest hebben moeten doden. („De tijger in het bijgeloof der Bataks”, Tijds. Bat. Gen. 1891 pag. 170).

§ 16. Herkomst der Karo Bataks.

Over de herkomst der Karo Bataks en hunne verspreiding over de Karohoogvlakte is kortelings eene verhandeling van de hand van J. H. Neumann verschenen (Bijdr. K. I. 1926 dl 82), welke in hoofdtrekken aansluiting vindt met de door mij van uit de Tobalanden verkregen gegevens.

Op de volgende punten zoude ik echter gaarne de aandacht willen vestigen.

Neumann vermoedt dat de marga Karo-sekali geen andere is dan de Tobasche marga Haro. Volgens hem zoude een tak van de Karo-sekali naar Samosir en Asahan zijn gegaan. De Toba-neezien geven van de afstamming van de marga Haro een geheel andere beschrijving. Leden van de marga Radja Goekgoek zouden van Moeara, het kerngebied van laatstgenoemde marga, naar de uitmonding van het Toba-meer in de Asahan-rivier zijn getrokken en uit hunne nakomelingen ontstond daar de marga Haro, die later stroomafwaarts trok naar Asahan, terwijl een gedeelte zich vestigde in Tamba aan het Toba-meer (zie noot 1 pag. 32). Het is mogelijk dat van deze laatste groep er enkelen naar de Karohoogvlakte zijn

getrokken, doch dan moet het toch eene betrekkelijk jonge transmigratie zijn geweest, vermits de marga Haro zoals uit den stamboom blijkt een tamelijk jonge marga is. Ik vraag mij af of hier niet te veel op de overeenstemming in naam is afgegaan. Naar ik vermoed, heeft men hier met twee verschillende stammen te doen en wel in de eerste plaats omdat, althans volgens Neumann, de Karo-sekali tot de oudste stammen van het Karoland behoort en verder op grond van het volgende. De zoowel van de Dairihooft als van de hoofden van Silalahi en Paropò verkregen gegevens wijzen er op, dat wanneer Dairi- of Toba-volksverhuizingen plaats hadden naar de Karolanden, de trekkers zich brachten in een der vijf Karosche hoofdmarga's, doch daarbij rekening hielden met de verwantschap der marga's in hun land van herkomst. Uit Neumann's opstel meer ik te moeten opmaken, dat de verschillende Karo-Karo stammen min of meer aan de Karo-sekali verwant zijn. Voor zooverre ik heb kunnen nagaan, zijn de door Neumann genoemde Karokaro stammen afkomstig van Tobasche marga's, die helemaal niet aan de Tobasche marga Haro verwant zijn. Laatstgenoemde behoort tot de genealogische hoofdgroep Lontoeng en de Karo-karo marga's tot de hoofdgroep Soemba. Het valt moeilijk aan te nemen, dat een naar de Karohoogvlakte getransmigreerde Lontoeng marga zich in eenezelfde genealogische groep zoude thuisbrengen met Soemba marga's.

De Karo-karo Lingga heeten volgens Neumann en ook volgens den demang Henoch Loemban Tobing afkomstig te zijn van Lingga Radja. In dit landschap treft men inderdaad de marga Lingga aan, welke marga voortgesproten is uit de marga Sihotang en naar alle waarschijnlijkheid in Boven- en Beneden-Pagagan ontstaan is.

De Karo-karo Sinoeraja en -Baroes heeten volgens Neumann afkomstig te zijn van Oesang (ten rechte Koeta Oesang), dat in Beneden-Pagagan gelegen is, dus uit een gebied, waar eveneens ondermarga's van de marga Sihotang het hoogste gezag voeren. Het is mij niet bekend, uit welke Toba marga's de beide evengenoemde Karo-karo marga's zijn voortgekomen, terwijl inlichtingen uit het tot de onderafdeling Dairiland behorende Karogebied in zooverre afwijken van die van Neumann, dat zij aangeven, dat de marga Karo-karo Baroes van Baroes getrokken zou zijn naar Sitindjo en van hier naar de Karolanden. Sitindjo is gelegen in Si Teloe Nempoe, waar ondermarga's van de marga Nai Bahö — nauw verwant aan de marga Sihotang — de heerschende zijn. Niet onmogelijk is het, dat de marganaam Karo-karo Baroes de zegslieden er toe verleid heeft te veronderstellen, dat die marga dan ook van Baroes afkomstig moet zijn. Echter vindt men in Boven-Baroes de negri Sihotang Hasoegian, dat toebehoort aan leden van de marga Sihotang. Hier moge worden opgemerkt, dat men ook in Boven-Singkel (Soerau) de marga Baroes aantreft. Deze marganaam zoude gegeven zijn aan lieden, die zich aldaar

gevestigd hadden van uit Baroes en zich in de Boven-Singkelsche bevolking hadden opgelost. Ik vraag mij echter af, of men hier niet te doen heeft met een Karosche volksplanting. Zoo vreemd lijkt mij dit niet, waar men in Boven-Singkel meer Karosche marga's aantreft, o.a. in Sèlatong de marga Pintjawan, die wel de marga Peranginangin Pintjawan zal zijn, en in Toealang en Binanga de marga Piném, welke zeer waarschijnlijk de marga Peranginangin Pinem is¹⁾.

De Karo-karo Poerba kan de Tobasche marga Poerba zijn, welke zich ook op de Oostkust verspreid heeft.

Volgens Neumann zouden behalve de Karo-karo marga's ook de Ginting marga's zich in het Karoland gevestigd hebben, voordat de andere stammen er kwamen. Dit laatste lijkt mij zeer waarschijnlijk. Immers onder de Ginting marga's vind ik o.a. vermeld Ginting Moenté (Damoenté) en Ginting Séragih (Saragi). De stamlegende dezer twee Tobasche marga's duidt op een trek van eerstgenoemde marga al zeer spoedig naar de Karolanden, terwijl de ligging van Saragi Tampak (Noord-Samosir) of het oorspronkelijk gebied van de marga Saragi ten opzichte van het Karoland en de nauwe bloedverwantschap tusschen Moenté en Saragi het zeer waarschijnlijk maken, dat de marga Saragi gelijktijdig of kort na de marga Moenté zich over de Karohoogvlakte heeft verspreid (zie pag. 41 en 44).

Vermoedelijk zal de marga Ginting Sapah de Tobasche ondermarga Sapa van de marga Nai Bahö zijn, de marga Ginting Garamata de Tobasche marga Simarmata van de Saragi-groep, de marga Ginting Soegihén de Tobasche ondermarga Hasoegian van de marga Sihotang, de marga Ginting Djawak de van Tamba Toea afstammende ondermarga Sidjabat en de marga's Ginting Manik en -Pasé de Tobasche marga's Manik en Pasé, die beiden afstammen van Malaoe Radja (marga Malaoe). De vereeniging van Malaoe-marga's met Soembamarga's (Sapa, Simarmata, Hasoegian en Sidjabat) tot een gemeenschappelijke Ginting groep lijkt vreemd, doch vindt bevestiging in de inlichtingen, welke ik ter zake verkreeg van uit de Dairiland en Silalahi. Vermoedelijk moet het feit worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat de Malaoe groep zich van den aanvang af overal versnipperd heeft, in het centrale Batak land geen marga's meer telt van invloed en zich daarom van de zoogenaamde Lontoeng-, Borbor-, Limbong- en Sagala-groepen vervreemd heeft, waar zij in afstamming dichter bij staan. Ook in de Tarigan groep treft men takken aan van de Malaoe groep, eveneens vermengd met Soembamarga's.

Ook het kerngebied van de nakomelingen van Silahisaboengan

¹⁾ Joustra plaatst achter de Karokarosche ondermarganaam Sinoeraja, voorkomende op de marga'slijst in zijn „Batakspiegel”, de woorden „die van Raja”. Het is mij niet bekend, welk Raja hier bedoeld wordt en welke marga's er voorkomen.

(marga Silalahi) grenst aan het Karogebied. Eene verspreiding dier nakomelingen rechtstreeks naar het Noorden zal hen vermoedelijk moeilijk zijn gevallen door de terreingesteldheid en de aanwezigheid aldaar van de marga Moenté, welke ver van hen verwant is. Zij voelden zich daardoor blijkbaar meer aangetrokken door het Westen, in welk gebied de met hen vermaagschachte marga Matanari woont. Door Boven-Pagagan en Si Empat Nempoe zijn zij naar het Noorden getrokken, waar zij zich bij de Simbiring stam indeelden om zich verder in het Karoland te verspreiden. Wijlen Si Tendjoen, djaihoetan van Lao Ndjoehar (kaart I Dairiland 1), die tot de marga Sembiring behoorde, zegt af te stammen van de ondermarga Maha van de marga Sihalohò. De door Neumann genoemde marga's Simbiring Kembaren, — Tjoeilia, — Depari, — Maleala, — Pajoeng en — Pandia stammen allen af van Silahisaboengan. Zij zijn de Tobasche marga's Sihalohò, Solia, Dapari, Boliala, Sipajoeng en Sitoengkir, terwijl de marga Simbiring Sinoelaki vermoedelijk de Tobasche marga Silalahi is¹⁾. De andere Simbiring marga's kan ik niet thuisbrengen in den Tobaschen stamboom. Gelet op den langen weg, welke door hen gevolgd werd, kan met den Heer Neumann aangenomen worden, dat de Simbiring stammen tot de later gekomen trekkers in het Karoland gerekend mogen worden.

Inlichtingen zoowel van Dairische hoofden uit het Pakpak gebied als Tobasche hoofden uit Silalahi melden, dat leden van de marga Padang — een ondermaga van de grote Lontoenggroep — naar de Karolanden trokken en aldaar den marganaam Péranginangin aannamen. De bakermat van de marga Padang vindt men ergens in de negriën Si Teloe Tali Orang Djéhé en Si Empat Roebé c.a. Van hier trokken zij naar het Noorden en vestigden zich in Goeroe Toeha en Tandoek Tandoek, den marganaam Padang behoudende. Enkelen hunner trokken door naar Batoe Goengoen en Ranté Bési, waar zij den marganaam Péranginangin aannamen.

Volgens Neumann zoude de marga Péranginangin Sibjang afkomstig zijn van het dorp Toeha in Pakpak. Bedoeld zal hier zijn Goeroetoeha (geheel in het Westen van Silimapoengga-poengga), waarvan het hoofd tot de marga Padang behoort.

Luidens berichten uit de Dairilanden zoomede uit Silalahi bestaat de Péranginangin groep uit naar het Karoland getransmigreerde Lontoeng marga's en volgens inlichtingen uit eerstgenoemd gebied ook uit derwaarts getrokken leden van de marga Sagala. Ook de trek dezer lieden zal wel geweest zijn door het Pakpak-gebied. De marga Sagala vindt men het noordelijkst vertegenwoordigd in Siteloenempoe. Naar mededeelingen van hoofden van Sagala zouden nakomelingen uit de takken Toean Moela ni

¹⁾ Joustra vertaalt in zijn bovenbedoelde marga's lijst Sinoelaki met „die van Laki d.i. verkort het Tobasche Lalahi".

Hoeta en Toeā Bangoen Réa van genoemde marga naar de Karolanden zijn getrokken.

Vermoedelijk zijn het de leden van laatstgenoemden tak, die zich in de Karolanden Péranginangin Bangoen noemen. Ook volgens Neumann moet deze stam van Sagala afkomstig zijn.

Onder de door Neumann genoemde Péranginangin marga's vind ik vermeld de Péranginangin si noe Oerat, of vertaald de Péranginangin van Oerat. Dit is het op Samosir gelegen Longtoeng-gebied bij uitnemendheid.

De door Neumann genoemde marga Tarigan Gerneng en - Gersang zijn, naar ik vermoed, de Tobasche marga's Goerning (een ondermarga van de marga Malaoe) en Girsang (een ondermarga van de marga Poerba, welke laatstgenoemde marga Neumann eveneens tot de Tarigan's meent te moeten brengen). De stamvader van de marga Girsang, Radja Oersa geheeten, moet evenals zijn oudere broer Radja Langit in Léhoe (vermoedelijk Toentoeng Batoe, gelegen in het Westen van Silimapoenggapoengga) geboren zijn. Beiden zwierven later rond van Léhoe naar het gebied ter Oostkust, dat thans Poerba heet en waar nakomelingen van Radja Langit nu het gezag voeren. De marga Sibòrò, welke Paroeltop, een zoon van Radja Langit, tot stamvader heeft, is in het landschap Sagala ontstaan. Van hieruit verspreidde de marga Sibòrò (Dairisch: Tjibero) zich in de Dairilanden, terwijl blijkbaar van uit Mahalamadjanggoet later een trek van genoemde marga is geweest o.m. naar den beneden loop van de Soelampirivier (Boven-Singkel). Voorts heeft er een trek plaats gehad van genoemde marga, vermoedelijk via Silimapoenggapoengga, naar de Karolanden, waar de nakomelingen daarvan zich thans Tarigan Tjibero noemen.

Het gerucht wil dat Goeroe Tentang ni Adji, de vader van Radja Langit en Radja Oersa, die van Bangkara naar Léhoe verhuisde en van de marga Poerba was, in Léhoe nog meer zoons heeft gehad. Onmogelijk is het niet dat nakomelingen hiervan naar het Karoland trokken en er den marganaam Tarigan Poerba aannamen, terwijl leden van de marga Poerba, die van uit Poerba naar het Karoland trokken, den marganaam Karokaro Poerba aannamen. Voor dit verschijnsel, dat een en dezelfde Tobasche marga zich in twee verschillende Karosche hoofdmarga's onderbracht, zal wellicht eene verklaring gevonden kunnen worden in de ligging van de vestigingsgebieden dier beide groepen van de marga Poerba.

De marga Tarigan Tamboen kan de Tobasche marga Tamboen zijn, welke in het onderdistrict Loemban Djeloe (Toba) thuishoort. Langs welken weg deze marga in de Karolanden is gekomen, is mij niet bekend.

Het heeft mijn aandacht getrokken, dat voor zoover als mijn gegevens gaan, ik onder de marga's der Karo Bataks er geene heb aantreffen, welke afstamt uit een der marga's van de z.g. Borbor-groep (nakomelingen van Si Radja Borbor). Te meer is dit opvallend, waar deze genealogische groep volgens de overleveringen zich

veral verspreid heeft en meer nog vele *datoe's* van naam telde, die, levende van hun wichel- en medicijnkunst, tot ver buiten hun stamgebied plachten rond te zwerven, waar men hen uit vrees of ontzag voor hunne geheime wetenschap in den regel geen kwaad durfde te doen. Wel beweert Radja Pontas van Haoenatas — een bekwaam adathoofd van de marga *Pasariboe* — dat de *Borbor*margastamvaders *Sipahoetar* en *Sitarihoran* naar de Karolanden zouden zijn getrokken, maar deze mededeeling vindt tegenspraak in de berichten van anderen omtrent de verspreiding der uit die beide stamvaders gesproten marga's.

In verband met hetgeen ik van de onzekerheid omtrent den oorsprong van den *Borbor*-stam en diens verspreiding in het oudste tijdperk heb gezegd (pag. 36), meen ik naar aanleiding van het reeds meer geuite vermoeden, dat de Bataks een mengras zouden kunnen zijn van Maleiers en Dravida's, de vraag te mogen opperen of de *Borbor* stam wellicht niet van Dravidischen oorsprong is. De van de Karohoogvlakte uitgezwermde Dravidiers zouden dan den marganaam *Borbor* hebben aangenomen, terwijl hunne achtergebleven stamgenooten zich *Simbing Barahman* bleven noemen. In dit opzicht treft ons de mededeeling, dat een der voorouders uit den *Borbor* stam, met name *Datoo Taladibabana*, de eerste Batak zou zijn geweest, die het Bataksche letterschrift kende.

Hoe de Karo Bataks er toe gekomen zijn om in afwijking van de stamindeling in hun land van herkomst zich te verdeelen in vijf nieuwe hoofdmarga's is mij niet bekend. Ik vraag mij echter af of het niet mogelijk zoude zijn, dat de aan die hoofdmarga's gegeven namen in oorsprong niets anders zijn geweest dan nieuwe namen van de zich het eerst in de betrokken gebiedsdeelen gevestigd hebbende stammen — marganaamsverandering komt bij uitzweringen meer voor — en dat de daarna aldaar gekomen andere stammen den marganaam van den zich daar het eerst gevestigd hebbenden stam hebben overgenomen, waarop gevolgd is eene verdeeling in ondermarga's ter onderkennung der verschillende tot een Karosche hoofdmarga zich gegroepeerd hebbende stammen, waarbij de stamindeling in het moederland in acht werd genomen.

§ 17. Herkomst der Timoer Bataks.

Zoals Tideman in zijn verhandeling over Simeloengoen aangeeft, zijn de Timoer Bataks afkomstig van Samosir met uitzondering van de marga *Poerbaen* mogelijk ook van de ondermarga's *Saragih Garingging* en - *Damoenté*. Alle in genoemde verhandeling vermelde hoofdmarga's zijn in den door mij samengestelden stamboom terug te vinden.

De Simeloengoesche marga *Damanik* is de Tobasche marga *Manik* van de *Malaue*-groep. Als ondermarga's van *Damanik* noemt Tideman *Malaau*, *Ambarita* en *Goerning*. Ook volgens door mij in de Tobalanden verkregen gegevens behooren deze marga's

tot een en dezelfde genealogische groep maar in eene andere verwantschapsverhouding. Ook de door Tideman genoemde ondermarga Tomok behoort daartoe, maar ik heb haar wegens gemis aan gegevens niet in den stamboom kunnen plaatsen. De door hem mede genoemde marga Damanik Bariba is mij onbekend.

De door Tideman aangegeven indeeling van de ondermarga's van de marga Sinaga komt met mijn stamboom overeen, behalve voor zooveel betreft de ondermarga Simaibang, terwijl de door hem vermelde ondermarga's Sidasoehoe, Porti, Sidanlogan en Sida goergoer niet door mij in Tapanoeli zijn aangetroffen; waarschijnlijk zijn zij eerst in Simeloengo ontstaan. Voor wat de ondermarga Simaibang betreft, wil ik echter hierbij aanteekenen dat, zooals reeds uit den stamboom valt op te maken, de inlichtingen omtrent die ondermarga, in het kerngebied van de marga Sinaga ingewonnen, uiteenlopen, hetgeen toegeschreven moet worden aan het feit, dat genoemde ondermarga ver buiten het kerngebied is ontstaan. De opgave van Tideman stemt overigens overeen met die, voorkomende in de "Poestaha" van Waldemar Hoeta Galoeng. De ondermarga Sidabariba ken ik slechts als een ondermarga van de marga Silalahi en niet van de marga Sinaga. Heeft men hier niet met twee verschillende ondermarga's Sidabariba te doen, dan is Tideman verkeerd ingelicht.

Van alle door hem vermelde Saragih-ondermarga's behoort alleen Simarmata tot de Saragih (Tobaasch Saragi)-groep. Damonté (Tobaasch Moenté) is de naam niet van een ondermarga maar zoals Saragi van een marga. De door hem vermelde ondermarga's Sitanggang en Toernip behooren tot de marga Moenté en niet tot de marga Saragi. De eveneens door hem genoemde ondermarga Dadjawak zal vermoedelijk de tot de Tambo-groep behorende ondermarga Sidjabat zijn. De Tambo-, Saragi- en Moenté-groepen zijn nauw aan elkaar verwant — zie stamboom. Ik vraag mij af, of de door hem genoemde ondermarga Garingging niet de ondermarga Sigalingging van de Moenté-groep kan zijn. Van laatstgenoemde ondermarga zijn n.l. leden naar de Karohoogvlakte getrokken. De ondermarga's Dasalak en Soembajak zijn mij onbekend.

Zijne mededeeling, dat de marga Saragih (Saragi) van Tamba afkomstig is, is onjuist — zie het door mij medegedeelde omtrent de geschiedenis en de verspreiding van de Nai Ambaton-groep. Het is mogelijk, dat de ondermarga Garingging en de marga Damonté over de Karohoogvlakte in Raja en Silampoejang zijn gekomen, de ondermarga's Sitanggang, Toernip, Sidjabat en Simarmata zullen wel rechtstreeks van Noord-Samosir afkomstig zijn.

Hetgeen ik bij de behandeling van de Karosche marga's Tarigan Gersang en Karokaro Poerba aan de hand van de in de Tobalanden verkregen gegevens omtrent de marga Poerba en de tot deze genealogische groep behorende ondermarga Girsang

mededeelde, heeft meerdere aanrakingspunten met de door Tideman weergegeven oudste geschiedenis van de landschappen Poerba en Si Lima Koeta. De andere door hem genoemde ondermarga's van de marga Poerba zijn mij onbekend.

§ 18. Onderlinge verhouding der Bataksche rassen.

De na de verspreiding van het Bataksche volk en de separate ontwikkeling zijner betrekkelijke deelen ontstane dialecten geven vrij duidelijk aanwijzingen, in hoeverre die deelen zich van elkaar verreemd hebben.

De Bataksche dialecten kunnen m.i. namelijk in twee hoofdgroepen verdeeld worden en wel het Tobaasch, het Mandailingsch en het Timoersch eenzijdig en het Dairisch en het Karoosch anderzijds.

Van al die dialecten is het Tobaasch de moedertaal.

Uit het verloop der Bataksche volksverspreiding meen ik te moeten afleiden, dat het Mandailingsch, het Timoersch en het Dairisch rechtstreeks uit het Tobaasch zijn ontstaan, terwijl het Dairisch verder de brug heeft gevormd tusschen het Tobaasch en het Karoosch.

De dialecten hebben zich tot nu toe vrij zuiver weten te handhaven; ook het Timoersch, alhoewel de Timoer Bataks bij hunne verspreiding naar het Noorden de Karo Bataks vrij intensief hebben ontmoet, zoo zelfs dat zij er gedeeltelijk dooreen kwamen te wonen — een gedeelte van het rijkje Dölok, n.l. oeroeng Silau, en een groot gedeelte van de Si Lima Koeta zijn zuiver Karoosch.

De band tusschen de Tobaneezen en de Mandailingers is levendig gehouden niet door rechtstreeksche gemeenschap dan wellicht alleen een weinig op de handelsplaatsen — in het bijzonder de baai van Tapanoeli — maar meer door een bestendigen trek van Tobaneezen naar Angkola en Sipirok, welker bevolking verder levendige aanrakingen is blijven onderhouden met de Mandailingers.

Naar ik hoor, moet evenbedoelde trek geleid hebben tot eene verscherping in Angkola en Sipirok van de rangsverhouding tusschen de koeriahoofden en de dorpschoofden, van wie meerdere niet behooren tot de geslachten der koeriahoofden, en zulks in het belang van het behoud der koeriahoofdswaardigheid in de familie. Deze toestand kent men niet in Mandailing, waar de meeste dorpschoofden aan het koeriahoofd verwant zijn en zij zich onderling als familieleden gedragen.

De in Angkola en Sipirok gebruikelijke taal staat tusschen het Tobaasch en het Mandailingsch in.

Padang Lawas behield in het centrum en in het Zuiden voeling voornamelijk met Angkola en Sipirok en ook een weinig met Mandailing en in het Noorden met het Tobaland.

De aanrakingen tusschen de Tobaneezen en de Timoer Bataks bleven vrij levendig, doordien een gedeelte van het Tobameergebied levensbenodigdheden van Simeloengoan dan wel via dat gebied van de Oostkust betrok.

De economische belangen der Dairi- en Karo Bataks waren daarentegen niet op het gebied der Tobaneezen en Timoer Bataks gericht, ook niet andersom en eene vervreemding tusschen hen trad in. Een van Noord naar Zuid loopende breedte strook ongerekpt bosch — op enkele plaatsen zelfs meer dan een dagmarsch breed — heeft de afscheiding tusschen het Tobasche en het Dairische ras zelfs zoo vergroot, dat een Tobanees een Dairi Batak en dus ook een Karo Batak nu zoo goed als niet verstaat.

In de periode, onmiddellijk voorafgaande aan de inlijving der Dairilanden, was verhuizing van Tobaneezen daarheen zeer zeldzaam. De enkele Tobanees, die er heen trok, loste zich in de Dairibevolking op. Na bedoelde annexatie heeft zich met de jaren eene toenemende verhuizing van Tobaneezen naar het onderdistrict Sidikalang voorgedaan, v.n.l. om de daar zich overvloedig voordoende landbouwontwikkelingsmogelijkheden te benutten. Door hun groot aantal in hunne aansluiting zich sterk gevoelende, toonen zij zich thans afkeerig van eene oplossing in de Dairibevolking. Ter voorkoming van botsingen met de Dairiers werd in overleg met de Dairihoofden den Tobaneezen aangewezen, waar zij zich mochten nederzettelen en gronden ontginnen. Bij de besprekking in 1920 van deze aangelegenheid met de Dairihoofden in de onderafdeeling Dairiland openbaarde zich bij hen enige ongerustheid over het toenemende aantal naar hun gebied trekende Tobaneezen, vermoedelijk omdat zij vreesden, dat deze liepen als de meer ontwikkelden en meer energieken er te eeniger tijd een staat in een staat zouden vormen, het volksbestuur geleidelijk in hunne handen zou overgaan en wellicht ook hunne voorvaderlijke instellingen en gebruiken zouden verdwijnen. Gebleken is, dat de Tobaneezen hun adat getrouw blijven, ook al hebben zij door bestuursinfluoed zich gesteld onder het gezag der hoogste Dairische volkshoofden.

Nagenoeg hetzelfde verschijnsel doet zich voor in Simeloengoen met de Tobasche nederzettingen aldaar, welke zich gescheiden van de Timoer Bataks ontwikkelen en op den duur evenals in de Dairilanden de inheemsche bevolking wellicht zullen absorbeeren.

Verhuizingen van Tobaneezen naar het tot de onderafdeeling Baroes behorende Dairigelbied is tot dusverre sporadisch gebleven, vermoedelijk door het zich daar minder voordoen van ontwikkelingsmogelijkheden.

Siambaton (kaart I Baroes 8 b en westelijk deel 9 a) trekt, ofschoon aanvankelijk Tobaesch, Dairische nederzettingen aan, welke het onherbergzame bergland verlaten en de vruchtbare vlakten zoeken.

Terloops moge hier worden aangestipt, dat de adatrechtelijke samenstelling van de hoogste Tobasche rechtsgemeenschappen van het Zuid-Westelijke gedeelte der Tobahoogvlakte en van Baroes — except het koeriergebied — afwijkt van het normale Tobasche type doch trekken gemeen heeft met die der Dairische landschappen van de onderafdeeling Baroes (zie pag. 504). Overigens toont elk Bataksch ras zijn eigen inheemsche bestuursvorm te bezitten.

Transmigratiën van Dairiers naar de Karolanden doen zich niet voor, vermoedelijk omdat geene economische omstandigheden — deze vormen sinds lang de enige factoren voor volksverhuizingen — hen daartoe noopen.

Wel heeft men aan de Laé Rénoen op het noordelijk gedeelte van het Dairigebied ongeveer twaalf Karodorpen, welke heeten er gesticht te zijn met toestemming der Dairihoofden, die daartoe te voren het gebied zouden hebben ontruimd en onder wie die dorpen zich zouden hebben gesteld, doch in werkelijkheid bleven deze zich met de Noordelijker wonende Karobevolking één gevoelen. Bij de in-deeling der onderafdeeling Dairilanden in inlandsche gemeenten werd dan ook in beginsel uitgemaakt, dat die dorpen bij een Karosche rechtsgemeenschap gevoegd zouden worden.

In de onderafdeeling Natal ontmoetten de Bataksche volksverhuizingen vrij belangrijke Maleische nederzettingen, doch tot heden gedragen beide volken zich vrijwel als vreemden tegenover elkaar en heeft ook dooreenwoning op enkele plaatsen hierin geen belangrijke verandering gebracht.

In de koeria's Natal en Batahan is het Maleische ras overheerschend, terwijl de bevolking van de koeria Oeloe in oorsprong uit Maleiers bestaat, door burgeroorlogen in de Padangsche Bovenlanden uit hun kerkengebied weggetrokken. Van deze bevolking gaat, voor zoover bekend, geen invloed uit op de Mandailingers, wel echter andersom.

In het kustgebied van Tapanoeli heeft het Maleische element over het algemeen minder ingewerkt op de Bataksche maatschappij dan in het kustgebied van de Oostkust van Sumatra.

Aan de Simpang Kiri in Boven Singkel doet zich een weinig vermenging voor met de Atjehsche en wellicht ook Alassche bevolking.

§ 19. Vermoedelijke herkomst en tijdstip van eerste vestiging aan het Tobameer.

Zoals gezegd, zouden volgens de overleveringen de eerste Bataksche nederzettingen om en nabij de Poesoek Boehit hebben gelegen, van waaruit zich het Bataksche volk in alle richtingen verspreid zoude hebben zoowel tot de Oost- als tot de Westkust van het eiland Sumatra.

Ik geloof, dat, los van alle daaraan verbonden verhalen, de door de Bataks gegeven voorstelling wel eenigen grond van waarheid heeft. Naar ik gis zijn de eerste trekkers van uit het Noorden het land binnengedrongen tot aan het Tobameer, waar zij aanvankelijk geen gemeenschap meer met de kust hadden en zich zelfstandig ontwikkelden^{1).}

Sommigen vermoeden, dat het Bataksche ras den weg naar het

¹⁾ Vgl. ook Meerwaldt: „Aanteekeningen betreffende de Bataklanden”, Tijds. Ind. T. L. V., dl. XXXVII.

binnenland gevonden zoude hebben langs de Asahanrivier; eene andere mogelijkheid is, dat de eerste bij het Tobameer belande volksverhuizers meer uit het Noorden — in dit verband is hier wel eens aan de Paseistreek en de 22 moekims gedacht — zijn gekomen, opgedreven bij de vroeger blijkbaar van uit het Noorden en Noordoosten plaats gevonden hebbende volksverschuivingen, n.l. van de Alassers, Gajo's en Atjehers.

In de laatstbedoelde emigratierichting zal wellicht eene verklaring gevonden kunnen worden, hoe de Bataks er toe kwamen zich het eerst nabij de Poesoek Boehit te vestigen. Bij eenen trek toch van uit het Oosten zouden zij aan de andere zijde van het meer zijn beland, waar zich, zoowel wat terrein- als bodemgesteldheid betreft, minstens even geschikte gelegenheden voor eene vestiging zouden hebben opgedaan. Mogelijk is het echter, dat de hooge vereering, waarin de Poesoek Boehit staat (pag. 196), er de mensen toe gebracht heeft zich de eerste nederzetting dan ook aan den voet van dien berg te denken. Meer waarschijnlijk lijkt mij evenwel het omgekeerde. Voorbeelden, dat eene vestiging in eenig gebied er toe geleid heeft een nabij staanden bergtop te beschouwen als de verblijfplaats van een *sombaon* (een hooger wezen of geest, waaraan soms door eene geheele landstreek gezamenlijk geofferd wordt), komen meer voor, zoals de Sembahēn Dēlēng Koeta Batoe (pag. 142). In den regel gaat de vestiging aan de heiligerverklaring van den berg vooraf.

Is het vermoeden der Bataks, dat de Alassers en Gajo's nauw verwant aan hen zijn, juist¹⁾, dan is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat bij den trek der evenbedoelde volksverhuizers gedeelten zijn achtergebleven in de Gajo- en Alaslanden, welke gedeelten zich eveneens separaat ontwikkeld hebben tot volksstammen met een eigen taal, zeden en gewoonten.

Later hebben zich Bataksche transmigratien voorgedaan zoowel naar de Alas- als naar de Gajolanden (terug) en in laatstgenoemd

¹⁾ Van Dalen zegt in zijne „Nota over het Alasland” dat de Maleiers en de Bataks de overheerschende rassen zijn in de Alaslanden. Op grond van het feit, dat het volgens de overleveringen de Maleiers zijn geweest, die daar het Mohammedaansche geloof brachten, en dit op zijn vroegst eerst in de dertiende eeuw heeft plaats gevonden, vermoed ik, dat van de twee genoemde elementen het Maleische het laatst in dat gebied gekomen is.

Zie ook de volkstraditie, weergegeven in Kreemer's „Atjeh” 2e dl. pag. 244. Van de 8 aldaar genoemde voornaamste stammen (*mergō*) kunnen, afgaande op de namen daarvan, er 3 tot de Tobasche of Dairische marga's worden teruggebracht, n.l. *Sekedang* (Dairisch *Sikētang*, Tobaesch *Sihōtang*), *Selian* (Dairisch *Solin*) en *Tjibrau* (Dairisch *Tjibērō*, Tobaesch *Sibōrō*), welke laatste stam ook voorkomt in het Gajoland en er *Tjebero* heet. De Alassche *mergō* *Beroeh* doet mij denken aan een bijstam (Dairisch *bērōe*, Tobaesch *bōrōe*).

De aanwezigheid in het Gajogebied en de Alaslanden van die in de Batakslanden ontstane marga's wijst op een trek dier stammen van uit laatstgenoemde landen naar de beide andere landstreken. Hoe het in deze gesteld is met de overige Gajosche en Alassche stammen, zoude nog nader onderzocht kunnen worden.

gebied zelfs in zoo sterke mate, dat Bataksche afstammelingen in een belangrijk gedeelte daarvan de heerschers zijn geworden. Zij vormen er nu nog een nagenoeg gesloten gemeenschap, ook al hebben zij er de taal en voor een belangrijk gedeelte eveneens de zeden en gewoonten der kernbevolking overgenomen. Ook thans nog trekken Tobaneezen naar de Alaslanden om er zich als landbouwers te vestigen.

Dergelijke transmigratien van Bataks naar de Menangkabausche landen bestaan — met uitzondering enkel van de trek gewapenderhand vele jaren geleden naar Galoegoer — voor zooveel mij bekend niet. Wel gewaagt de geschiedenis van talloos vele botsingen tusschen beide rassen¹⁾, wat m.i. er op wijst, dat de Bataks dichter bij de Alassers en de Gajo's staan dan bij de Maleiers. Het godsdienstverschil — de Bataks, die thans naar de Alaslanden trekken, zijn Christenen of heidenen — kan hier niet als reden gelden. Immers ook de Alassers en Gajo's zijn Mohammedanen.

Let men voorts op de bij de Gajo's gangbare overlevering, dat de voorouders der Gajo's of uit hun vaderland uitgeweken Bataks zijn of dat de Bataks oorspronkelijk Gajo's waren en later uitweken naar het Zuiden, dan treft het ons, dat de afstammingsoverleveringen der Bataks en Gajo's elkaar naderen in zooverre dat zij zich aan elkaar verwant achten.

Daar tegenover staat echter, dat Prof. Snouck Hurgronje uit de taal der Gajo's meent te moeten afleiden, dat de Gajo's niet van Batakschen oorsprong zijn en een geheel zelfstandig volk uitmaken²⁾. Ik meen hier nochtans op het eigenaardige verschijnsel te moeten wijzen, dat de Gajo's, Alassers en Bataks de enige inheemsche volkstammen van Sumatra zijn, die niet tot de eigenlijke Maleiers behoren en dat die drie evengenoemde volkstammen wonen op de naast elkaar gelegen noordelijkste centrale hoogvlakten van Sumatra als buurvolken.

Ook de adatinstellingen dezer volksstammen raken elkaar natw., zoo nauw zelfs, dat Prof. van Vollenhoven ze in zijn „Het adatrecht van N. I.” in één rechtskring heeft thuis gebracht. Uitgestrekte bosschen scheiden de drie rassen en bemoeilijken eene intensieve onderlinge aanraking ten zeerste. Het valt niet aan te nemen, dat er eene wederzijdsche adatbeïnvloeding heeft plaats gehad in den jongsten tijd; wel echter in de periode der in de volksoverleveringen vermelde Bataksche transmigratien naar de Gajo- en Alaslanden. Het wil mij voorkomen, dat deze laatste beïnvloeding het moeilijk zoodal niet ondoenlijk maakt nu nog door eene vergelijkende ethnologische studie het al dan niet bestaan van een oorspronkelijk rasverband tusschen de drie volken vast te stellen.

Het tijdstip der eerste Bataksche vestigingen aan het Tobameer

¹⁾ Zie o.a. J. B. Neumann: „Het Pane- en Bilastroomgebied”, Tijds. Ned. Aardr. Gen., 2e serie, dl. III, pag. 17.

²⁾ Zie echter Westenberg: „Nota over de onafhankelijke Bataklanden” Tijds. Bat. Gen., dl. XXXIV.

laat zich moeilijk vaststellen. De beschikbare stamboomen van oude hoofdengeslachten zijn hiervoor niet bruikbaar. De langste stamboomen geven slechts 20 à 30 soen doet of eene periode van 5 à 6 eeuwen te zien. Zij sluiten natuurlijk aan bij den margastamboom, waarin echter begrijperlijkerwijs vele schakels, voornamelijk bij de hoofdindeling ontbreken.

Wellicht kunnen de gegevens, welke van de verbreiding van den Voor-Indische invloed op Sumatra ons bekend zijn, in deze beter van dienst zijn.

Wat er aan Hindoeoverblijfselen gevonden is, ligt op of nabij den rand van het thans door de Bataks bezette gebied, o.a. Boetar (Deli), Batoe Bara, centraal Padang Lawas, Groot Mandailing, Baroes enz. Slechts de belangrijke Dravidische volksplanting op de Karohoogvlakte was het meest nabij het centrale uitgangspunt der Bataksche volksverspreiding gelegen. Hetzelfde geldt voor de in de Tobalanden d.d. 1925 gevonden Dravidische inscriptie, doch hiervan is de betekenis voor de verspreiding van genoemden volksstam op Sumatra, voor zooveel bekend, nog niet vastgesteld.

De oudheden van Boetar, Batoe Bara en Padang Lawas zijn volgens Veth in den stijl van overblijfselen van Modjopahit. Rosenberg zegt van de ruinen van Padang Lawas — deze zijn de omvangrijkste — dat het mogelijk Boeddhatempels zijn. Ook volgens Veth dragen deze bouwvalen een kennelijk Boeddhistisch karakter. Hetzelfde vinden wij vermeld door Van Stein Callenfels, met dit verschil alleen dat hij er ook enkele Ciwaitische kenmerken aan heeft opgemerkt. Van de overige echter minder beduidende oudheden is het karakter mij niet bekend.

Van de Voor-Indische volksplanting op de Karohoogvlakte heeft Prof. Kern vastgesteld dat het Brahmanen waren. Voegt men hieraan toe, dat de Hindoe invloed, welke men bij de Bataks waarnemt, volgens evengenoemden geleerde, geheel Brahmanistisch is zonder enig bijvoegsel van Boeddhisme¹⁾, dan kan in verband met het boven gereviseerde Boeddhistische karakter der andere Hindoe overblijfselen daaruit, voor zooverre als de weinige thans beschikbare Hindoe gegevens ons tot een oordeelen in staat stellen, niets anders worden afgeleid dan dat die invloed afkomstig moet zijn van de Voor-Indische volksplanting op de Karohoogvlakte²⁾ en niet b.v.

¹⁾ Van eene kastenindeling valt bij de Bataks nochtans geen spoor te vinden. Zij kennen slechts de algemeene bij de Maleisch-polynesische volken voor-komende indeling in standen. Blijkaar stuitte eene kastenindeling te zeer af op het van huis uit democratische Bataksche volkskarakter.

²⁾ Westenberg deelt in zijne „Aanteekeningen omrent de godsdienstige begrippen der Karobataks“ — B. Inst. rks 5, VII — mede, dat de Karobataks van de Bataksche trimoerti alleen Bataragoeroe kennen. Wanneer deze medeeling inderdaad juist is, valt daaruit af te leiden dat, alhoewel de Hidoe invloed van uit de Karolanden over de Bataksche culte is gegaan, die invloed voor wat de kennis van de godenleer betrifft, blykaar in de Tobalanden beter bewaard is gebleven. Uit Joustra's „Batakspiegel“ 2e dr., blz. 161 blijkt niet of de Karo's een trimoerti kennen. Wel heeft het daar dat de Karo's drie

van de vroegere Hindoekoloniën van Padang Lawas. Dit laatste laat zich ook rijmen met de mededeeling van Veth¹⁾, dat de naar Padang Lawas getrokken Bataks de Hindoeruinen aldaar beschouwden als het werk van booze geesten, wat in zich zoude sluiten, dat de Bataks er gekomen zijn, nadat de ruinen door de Hindoe-Javanen verlaten waren. Het trekt nochtans de aandacht, dat de Bataks van Padang Lawas de Hindoemonumenten „biara” noemen, eene verbastering van het Sanskritsche woord „wihara”. Hoe zouden die Bataks anders aan dat woord gekomen zijn dan van Hindoe's of van Hindoe-Javanen (-Sumatraanen). Elders dan in Padang Lawas komen in de Bataklanden geen biara's voor. Zouden de Bataks dat woord dan niet van Hindoe-Javaansche (-Sumatraansche?) kolonisten uit Padang Lawas hebben geleerd? In alle gevallen schijnen de aanrakingen met deze kolonisten toch zeer schaarsch te zijn geweest. Overleveringen daarvan zijn althans, voor zooveel mij bekend, niet bewaard gebleven. Overigens trekt het de aandacht, dat het woord biara wel in Zuid Tapanoeli en, v.z.v. mij bekend, niet in de centrale Bataklanden bekend is.

De geringe bewegingsvrijheid der Bataks toenmaals als gevolg van de onderlinge afstooting tusschen de Bataksche stammen maakt het m.i. ook aannemelijker, dat de Voor-Indische invloed niet van den rand naar het centrum der Bataksche volksverspreiding is binnendrongen maar uit dat centrum naar den rand is meegebracht²⁾.

Mocht zich al op den rand een Hindoesche invloed hebben doen gevoelen; dan zal die zich wel tot de aanrakingsgebieden hebben beperkt³⁾.

Niet aannemelijk komt het mij voor, dat de in de Bataklanden alom voelbare Hindoeinvloed van de Westkust is uitgegaan. De over-

goden (of godengroepen) onderscheiden: 1e Batara Goeroe voor den bovengod (de bovengoden), 2e Banoea Koling voor den god (de goden) van het midden, en 3e Padoeka di Adji voor den god (de goden) der benedenwereld, maar er blijkt niet uit of de onder 2 en 3 genoemde goden dezelfde zijn als Débata Sori (Soripada) en Balaboelan, dan wel de Tobasche débata's op de aarde — *banoea di tonga* — en in de benedenwereld — *banoea di toroe*. De Tobasche trimoerti behoort tot de goden van de bovenwereld — *banoea di giudjang*.

¹⁾ Zie Veth „De geschiedenis van Sumatra”, Gids XIIIe j. N. B., 2e j., deel II. Willer „Verzameling der Bataksche wetten en instellingen in Mandheling en Pertibie”, T. v. N. I. 1846, 2e deel.

²⁾ Het door Voorhoeve op pag. 13 zijner descriptie uitgesproken vermoeden dat de Tobasche *poestaha*'s onder Mandailingse invloed zouden staan en deze magische cultuur zich van het Zuiden naar het Noorden, dus tegen den stroom der Bataksche volksverspreiding in zoude hebben verbreid, meen ik om de reeds door mij aangevoerde reden met het oog op de oudheid der *poestaha*'s te moeten betwijfelen. Bovendien zijn de kennis en handteering der *poestaha*'s speciaal den *datoe*'s eigen en nu heb ik wel meer gehoord van rondreizen van grote *datoe*'s in de oudste tijden van uit het Tobasche gebied naar het randgebied, maar niet andersom. Dan nog komen in het Mandailingse geschreven *poestaha*'s weinig voor, doch wel meer o.a. in het Tobaasch, hetgeen m.i. mede niet voor de opvatting van Voorhoeve spreekt.

³⁾ Joustra denkt er blijkbaar anders over. Zie zijn „De Singamangaradjafiguur”, Gedenkschrift Kon. Inst. T. L. V., pag. 216.

leveringen van dit gedeelte van Sumatra spreken van eene ontmoeting van Bataksche stammen met Voor-Indiërs alleen nabij Baroes, toen eerstgenoemden zich er uit het gebergte kwamen vestigen. In Baroes werd een Zuid Voor-Indische (Tamil-) inscriptie uit de twaalfde eeuw gevonden. De Bataksche volksverspreiding naar de Westkust moet toen reeds vrij ver gevorderd zijn¹⁾. Gemelde inscriptie bestaat uit een voor Insulinde ongebruikelijk schrift, terwijl het Bataksche schrift afstamt van het Sanscritische rechtstreeks of via het oud-Javaansche schrift, welke beide in de oudste tijden niet of bijna niet ter Westkust maar wel ter Oostkust zeer gebruikelijk waren. Bedoelde Voor-Indiërs bestonden voornamelijk uit kooplieden, die zoals zovele andere vreemdelingen te Baroes gekomen waren voor de kamfer, een product, dat slechts in de lage kuststrook gevonden wordt en welks winnen een diep binnendringen van het land niet noodzakelijk maakt. Toch schijnt een inval van vreemdelingen van uit Baroes tot diep in de Bataklanden zich in zeer oude tijden wel eens te hebben voorgedaan.

In eene door Waldemar Hoeta Galoeng in zijn „Poestaha” weer-gegeven legende van Datoe Parngongo (marga T a m b a — zie stamboom) wordt n.l. melding gemaakt van een mislukten inval van *halak djaoc* van Baroes tot in Tamba (kaart 1 Samosir 24) dus tot het centrum der Bataklanden. Het opstel geeft niet aan tot welk ras die vreemdelingen behoorden. Van der Tuuk (pag. 43 van zijne „Taalkundige aanteekeningen”) verstaat onder „*halak djaoc*” Maleiers;wanneer ik het goed begrepen heb, heeft men hier te doen met een term, dagteekenende uit Modjopahit’s gezag over het Minang-kabausche rijk. Het heet, dat de *halak djaoc* het Batakland binnendrongen om er hun kennis (godsdienst?) te brengen — *manandangkon farbinotoan*. Toen de lieden op de Bataks in Tamba stuitten, stelden zij voor het pleit te beslechten door het oplossen van raadsels en door een strijd te doen voeren tusschen twee buffels, waarvan elke partij er een in het veld zoude brengen. Het verloop van den kamp was geheel overeenkomende met dat, door Kalff in zijn „Sumatraansche oudheden” (N. I. Oud en Nieuw 1920/1921) verhaald van den beginstrijd tusschen Modjopahit en het rijk Minangkabau, vallende, naar ik meen, in de dertiende of veertiende eeuw. Toen het ten slotte toch tot een strijd met de wapens tusschen de Bataks en de *halak djaoc* kwam, wisten de eersten de laatsten middels een list op de vlucht te jagen. Het is niet onmogelijk, dat men hier te doen heeft met een inval van Hindoe-Maleiers of, zoals Van der Tuuk zegt, Javano-Maleiers van uit of via Baroes. Van blijvenden invloed schijnt deze inval niet te zijn geweest.

Aangenomen is dat de eerste Brahmanen in de eerste of tweede eeuw onzer jaartelling op Java zijn aangekomen en dat de aan de

¹⁾ Als vrij zeker mag aangenomen worden, dat de Bataks reeds in de negende eeuw te Baroes gevestigd waren en denkelijk zelfs reeds in het begin onzer jaartelling. Zie de noot van Rouffaer in het opstel van Van Vuuren „De handel van Baroes enz.”. Tijds. Aardr. Gen., 1908.

Brahmanen uit godsdienstijver vijandige Boeddhisten vooral van de vijfde tot de achtste eeuw naar den Indischen archipel verhuisden, waar zij nagenoeg overal aan het Brahmanisme een einde maakten.

Erkent men hierbij de door Veth uitgesproken waarschijnlijkheid, dat de Hindoesche zeevaarders, van het Westen komende, het eerst op Sumatra zijn aangeland, dan is het m.i. geen gewaagde veronderstelling, dat de Voor-Indische volksplanting van de Karohoogvlakte aanvankelijk aan de Oostkust van Sumatra woonde van het begin of iets voor onze jaartelling tot de vijfde eeuw, in welke eeuw de godsdienststrijd tusschen de Brahmanen en de Boeddhisten zijn aangevangen met het vermoedelijk gevolg, dat niet lang daarna de Voor-Indische volksplanting zich op de Karohoogvlakte is gaan vestigen en daarna van de kust werd afgesneden¹⁾. Dit laatste verklaart wellicht ook de oplossing dier Voor-Indiers in de Bataksche bevolking.

In verband met het Bataksche volkskarakter moet aangenomen worden, dat toen de Voor-Indiers op de Karohoogvlakte kwamen wonen, zij in het door hen bezette gebied geen Bataksche nederzettingen hadden aangetroffen. De Bataks zouden anders eene penetratie der Voor-Indiers wel verhinderd hebben. Naar ik vermoed, verkeerde de Voor-Indische kolonie reeds in een gevestigden toestand, toen de Bataksche volksverspreiding haar bereikte.

Zoals boven reeds is medegedeeld, heeft de Bataksche volksverspreiding van uit Tongging en zeer waarschijnlijk ook van uit Noord Samosir zich langs den kortsten weg naar de Karohoogvlakte gericht en overigens van den westelijken oever van het Tobameer via het noordelijk gedeelte van de Dairilanden benoorden het meer om.

Prof. Kern acht het waarschijnlijk, dat de voorouders van de Simbiring Barahmana bedoelde Voor-Indische volksplanting uitmaakte, die zich in de Bataksche bevolking oploste met een eigen Karoschen marganaam. Uit dezen naam meen ik te moeten afleiden, dat het de overige Simbiring marga's waren, waarmede de Voor-Indiers het eerst en het meest voeling hadden. Zooals boven is toegegeven waren het de Simbiring marga's, die langs den langeren weg van den westelijken oever van het Tobameer via het Pakpak-gebied de Karohoogvlakte bereikten.

Gelet op het feit, dat de Bataksche trekkers de thans boomlooze vlakte van Padang Lawas, alwaar een der Hindoe monumenten het jaartal 1167 draagt, op zijn vroegst in de twaalfde eeuw hebben bereikt²⁾, dat de ontmoeting der Bataks met de Voor-Indische nederzetting op de Karohoogvlakte denkelijk tusschen de vijfde en de

¹⁾ Oude Chineesche bronnen gewagen van het bestaan reeds in de zesde eeuw van belangrijke Boeddhistische staten in Atjeh, Djambi en Palembang.

²⁾ J. B. Neumann („Het Pane- en Bilastroomegebied”, pag. 21) neemt aan, dat de Bataksche volksverspreiding tegen de 13e eeuw als meest Zuidelijke punt de Dolok Pasoman of Ophir in Taloe, het brongebied van de Kamparrivier, heeft bereikt, terwijl hij op pag. 47 de overtuiging uitspreekt, dat Padang Lawas reeds vóór de 13e eeuw bevolkt moet zijn door Bataksche stammen, die van het tooneel verdwenen zijn.

achtste eeuw dus zeven à vier eeuwen eerder heeft plaats gevonden¹⁾ en dat de weg van het centrum der Bataksche volksverspreiding naar de biara's in Padang Lawas $1\frac{1}{2}$ maal zoo lang is als die van gemeld centrum via het Pakpakgebied naar het midden der Karohoogvlakte en aannemende ten slotte, dat bedoelde niet door vreemde rassen gestoorde verspreiding in groote lijnen wel geleidelijk en in matig tempo zal hebben plaats gehad, vermits de Bataks toenmaals eene wel is waar nomadiseerende maar nochtans aan haar kerngebied gehechte landbouwbevolking uitmaakten, veronderstel ik dat de Bataksche volksverspreiding ongeveer 2 maal 7 à 4 of 14 à 8 eeuwen noodig heeft gehad om het gebied van de Voor-Indische volksplanting op de Karohoogvlakte te bereiken en dat dus de eerste Bataksche nederzettingen aan het Tobameer van tusschen 1000 v. C. en het begin onzer jaartelling dagteekenen.

Gaarne geef ik toe, dat deze berekeningswijze speculatief is. Het resultaat daarvan nadert voor wat het voorlaatst genoemde tijdstip betreft, nochtans dicht dat, door Van Stein Callenfels verkregen bij de schatting van den tijd van de emigratie der Maleiers c.s. naar den archipel (volgens hem 2000 à 1500 v. C.)²⁾.

Voor eene tijdsbepaling zou het ondervolgende wellicht nog kunnen dienen. Indien de marga's S i h a l o h o c.s. reeds bestonden, toen de Bataks aanraking kregen met de Voor-Indische kolonie op de Karohoogvlakte (zie pag. 62 en 74), dan moeten deze marga's nu reeds ongeveer 15 eeuwen bestaan. Deze marga's zijn voortgesproten uit de marga S i l a l a h i en deze weer uit de groote S o e m b a groep. De beschikbare gegevens maken het ondoenlijk het aantal eeuwen, dat daarmee gemoeid is geweest te schatten, doch zeker zal het niet onbelangrijk zijn (zie pag. 5); men komt dan voor de eerste vestiging der Bataks aan het Tobameer tot een tijdpunkt van vóór onze jaartelling.

¹⁾ Bij de besprekung van de *horbo boes* (tenrechte *hordja boes*) en van de *pangoeloebalang* maakt Ködding („Die Batakschen Götter und ihr Verhältnis zum Brahmanismus”, Alg. Miss. Zeitsch. 1885) melding van het mogelijke bestaan hier van resten van soortgelijke gebruiken bij de Hindoe's, toen deze nog mensen offerden. Is dit inderdaad het geval, dan hadden de Bataks reeds in dien tijd met de Hindoe's aanraking. Wellicht zou zijn na te gaan, in welke periode bedoelde gebruiken bij de Hindoe's in zwang waren.

²⁾ „Bijdrage tot de chronologie van het neolithicum in Zuid-Oost Azië”, Oudheidk. Verslag 1926, pag. 174.

HOOFDSTUK II.

Inheemsche rechtsgemeenschappen en grondenrecht.

Incidende opmerkingen.

Van de inheemsche rechtsgemeenschappen en het grondenrecht der Toba- en Dairibataks doen zich plaatselijk zooveel schakeeringen voor, dat het mij niet mogelijk is eene behoorlijk overzichtelijke beschrijving deser onderwerpen te geven over het geheele gebied en bloc. Ook lijkt het mij ondoenlijk de beide ten nauwste met elkaar verband houdende onderwerpen geheel gescheiden te behandelen. Ik meen daarom goed te doen de twee instellingen gezamenlijk te beschrijven per uit adatrechtelijk oogpunt homogeen gebiedsdeel, hetwelk ik volgens de terminologie van Prof. van Vollenhoven in het verdere gedeelte van mijn opstel kortheidshalve een rechtsgouw zal noemen.

Ten einde niet te veel in herhalingen te vervallen zal ik mij in deze tot eene behandeling slechts van de voor het beoogde doel belangrijkste rechtsgouwen bepalen. Hieraan zal ik in de beschrijving eene dusdanige volgorde geven, dat een vergelijkbaar tusschen de verschillende rechtsgouwen vergemakkelijkt wordt en wellicht ook eene opsporing van de richting, waarin de inheemsche rechtsgemeenschappen en het grondenrecht van beide rassen zich ontwikkeld hebben.

Als voornaamste oorzaak van de plaatselijke verschillen meen ik naast dezulke, welke gewoonlijk als zoodanig gelden en meerendeels van economischen aard zijn, ook te mogen aanmerken de vroeger bestaan hebbende grote onveiligheid en daaruit voortgevloeide geringe bewegingsvrijheid — een gevolg van het exclusisme, door de verschillende genealogische bevolkingsgroepen wederzijds toegepast. De door de inlijving der Bataklanden verkregen meerdere toenadering tusschen die bevolkingsgroepen heeft — de veelal op bijgeloof berustende behoudzucht ten spijt — eene nivelleering van het adatrecht ingezet — een proces, dat, zij het dan ook binnen den beperkten kring van elk rechtsressort afzonderlijk, bevorderd wordt door de instelling reeds spoedig na de annexatie van onderafdeelingsrechtkanten, grote rapats, en de vervanging later van de landschappelijke rechtscolleges, rapat hoendoelan, door de onderdistrictsgerechten, kleine rapats.

Had die ontwikkeling geleidelijk plaats, een sneller verloop had de wijziging van het volksbestuur door eene vervanging van overheidsweghe van het collegiaal bestuur in de hoogste rechtsgemeenschappen door een eenhoofdig bestuur — een maatregel, uit noodzaak genomen tot het scheppen van rust en orde in de toenmaals bestaande chaotische verwarring. Met de inwendige huishouding

der rechtsgemeenschappen liet het bestuur zich aanvankelijk echter weinig in. Hierin kwam verandering sinds de invoering van de inlandsche gemeente-ordonnantie, evenwel met het voorop gezette doel de oude instellingen, voor zooverre die niet in het vergeetboek mochten zijn geraakt en zich aan den tegenwoordigen tijdgeest aanpassen, gelegenheid te geven zich vrijelijk te herstellen.

Voor wat het grondenrecht betreft, zijn door de overheid mede stappen gedaan tot eene reglementering van het ontginningsrecht der bevolking. Het sedert kort voor Tapanoeli vastgestelde „Agrarisch Reglement” beoogt in hoofdzaak echter eene beperking van het z.g. beschikkingsgebied der inheemsche rechtsgemeenschappen tot eene uitgestrektheid, niet groter dan noodig is voor den landbouw der bevolking, doch laat hierbinnen het inheemsche grondenrecht overigens ongerept.

Groote veranderingen zijn dus op til en waar de evolutie van het maatschappelijk leven der Bataks met een versneld tempo gaat en het aantal personen, bij wie de herinnering aan de toestanden ten tijde van de inlijving van het Batakgebied nog levendig is, steeds geringer worden, heb ik mij gehaast mij door hen te doen inlichten omtrent de samenstelling en den aard der inheemsche rechtsgemeenschappen ten tijde van de annexatie zoomede de geschiedenis en de werking eveneens op genoemd tijdstip van het beschikkingsrecht op den grond, welke inlichtingen ik in het ondervolgende zal trachten zoo getrouwelijk mogelijk vast te leggen. Het vervreemdingsrecht op den grond zal echter weergegeven worden, zoals dat thans luidt. Uit de beschrijving van dit laatste zal blijken, dat de grondbeginselen van het grondenrecht nog onverkort gelden zooals vroeger.

Voor eene beschrijving koos ik mij tot rechtsgouw:

- 1e. Het door de Dairibataks bewoonde gedeelte der onderafdeeling Dairilanden.
- 2e. Het door hen bezette gebied in het onderdistrict Boven Baroes.
- 3e. De onderafdeeling Samosir.
- 4e. Het door de Tobabataks bewoonde gedeelte der onderafdeeling Dairilanden, excepte de negri Parboeloean.
- 5e. Het onderdistrict Baligé.
- 6e. Idem Lagoeboti.
- 7e. Idem Loemban Djeloe.
- 8e. Idem Moeara.
- 9e. De onderafdeeling Tobahoogvlakte.
- 10e. Idem Silindoeng.
- 11e. Het door de Tobabataks bewoonde gedeelte van het onderdistrict Boven Baroes.
- 12e. Het onderdistrict Beneden Baroes (terloops).

De eerste twee rechtsgouwen worden bewoond door het primitiefste gedeelte der Bataksche bevolking van Tapanoeli, zooals o.m. valt op te merken uit het daar geldende grondenrecht. Voor wat de inheemsche bestuursvoering betreft, getuigt deze bij de Dairibataks echter van meer hierarchisch verband dan die bij de Tobabataks —

een gevolg vermoedelijk van een door dezen verkeerd begrepen democratie, zich uitende in een sterke begeerte om zelfstandig volksoofd te zijn en het zich moeilijk schikken naar de bevelen van de hooger gestelde machten, eigenaardigheden, welke veel minder op den voorgrond treden bij de Dairibataks.

Ofschoon de bewoners van rechtsgouw 1 wel eens verdeeld worden in Pégagan-, Képas- en Simsim Pakpaks (-Dairiers), geven de namen Pégagan, Képas¹⁾) en Simsim feitelijk slechts economisch homogeen gebiedsdeelen aan. Het onderling verschil der adatinstellingen tuschen die gebiedsdeelen is geringer dan tuschen de rechtsgouwen 1 en 2, wat ik meen te moeten toeschrijven aan economische factoren. Rechtsgouw 1 richtte zich tot voor kort voor een afzet van haar hoofdproduct (benzoë) naar de *pangkalan's* (markten tevens tolstations) in het stroomgebied van de Simpang Kiri, terwijl rechtsgouw 2 daartoe die in het stroomgebied van de Tjinendang (Simpang Kanan) bezocht zoomede de markten, waارlangs het product naar Baroes afgevoerd werd. Op laatstgenoemden weg kreeg rechtsgouw 2 vrij intensief voeling met Tobabataks, waardoor de volkinstellingen en gebruiken in rechtsgouw 2 beïnvloed zijn geworden. Beïnvloeding van uit Boven Singel deed zich door de kunstmatig op de *pangkalan's* gehouden scherpe scheiding tuschen de Boven Singkelezen en Dairiers van het binnenland niet voor.

Sinds de inlijving dier gebieden heeft de handel met Boven Singkel zoo goed als opgehouden te bestaan en richten de handelswegen zowel van rechtsgouw 1 als van rechtsgouw 2 zich thans nagenoeg uitsluitend naar het Tobabataksche gebied. Rechtsgouw 2 en Simsim voeren thans af naar Baroes en het overige gedeelte van rechtsgouw 1 over het Tobameer naar Siboga en voor een klein gedeelte ook naar Belawan Deli. Van veel invloed is dit niet geweest op de adat van rechtsgouw 1. Meer daarentegen heeft zich in dat opzicht doen gevoelen de jongste trek der Tobasche landbouwers naar dat gebied (zie pag. 67).

Rechtsgouw 3 beschouw ik als het uitgangspunt voor eene beschrijving van de Tobabataksche adat. Zij verdient bijzondere aandacht als centrum van de Bataksche volksverspreiding, waar de volkinstellingen en gebruiken nog het zuiverst bewaard zijn gebleven.

Alhoewel rechtsgouw 4 een onbeduidend gebiedsdeel omvat, heb ik gemeend die toch, zij het dan summier, te moeten behandelen tot het doen uitkomen van het behoud door deze rechtsgouw van haar Tobaasch karakter, ondanks zij behalve met het Karo- ook met het Dairigebied van af de oudste tijden aanrakingen heeft gehad.

De rechtsgouwen 5 t/m 8 bevatten na Samosir vrijwel de oudste nederzettingen en zijn daarom uit adatrechtelijk oogpunt belangwekkend.

De rechtsgouwen 5 en 6 onderscheiden zich van Samosir door het

¹⁾ Niet te verwarren met het tot de Siteloe Nempoe behorende landschap Képas.

minder krachtige verband in de hogere rechtgemeenschappen, doch daartegenover door een hooger ontwikkeld grondenrecht. Dit laatste is naar mijne overtuiging niet door beïnvloeding van buiten ontstaan, maar uit zich zelf gegroeid door het intensiever onderling verkeer wegens de veel grootere bevolkingsdichtheid. (Daar, waar overvloed van grond is, is men licht geneigd tot geven en nemen. Elders nemen grondgeschillen een scherper karakter aan en het recht krijgt er meer teekening.)

Ofschoon beide rechtsgouwen klein van uitgestrektheid zijn, aan elkaar grenzen en bijna geheel door nauw aan elkaar verwante stammen bewoond worden, heb ik ze niet te zamen in één rechtsgouw gebracht om te doen uitkomen dat ondanks dat alles de adat er niet geheel dezelfde is. Ik meen dit te moeten toeschrijven aan een separatistische verhouding dier rechtsgouwen, welke haar oorsprong vindt in de vroeger bestaan hebbende rivaliteit tusschen de nakomelingen van Si Bagot ni Pohan en Si Paetoea (zie pag. 45).

Hetzelfde, wat van de rechtsgouwen 5 en 6 gezamenlijk is opgemerk, geldt ook voor de tot de rechtsgouw 10 behorende Silindoengvallei, welke echter veel later gevuld werd dan de rechtsgouwen 5 en 6 en door de wat meer verwijderde ligging van Toba zich adatrechtelijk anders ontwikkeld heeft. Die afscheiding doet zich nu nog gevoelen door eene zekere ijverzucht tusschen de Bataks van het eigenlijke Tobaland aan het meer en die van de Silindoengvallei. Tusschen beide bevolkingsgroepen in staat die van rechtsgouw 9.

Van de Silindoengvallei is een groote invloed uitgegaan op de adat van de geheele onderafdeling Silindoeng met uitzondering van de daartoe behorende hoogvlakte in het Oosten, waarvan een belangrijk gedeelte zich in vele opzichten nog naar de adat der rechtsgouwen 5 en 6 richt, welke het kerngebied van de bevolking van dat gedeelte uitmaken.

Voor wat rechtsgouw 9 betreft, valt een groot verschil waar te nemen in de adatinstellingen van het oostelijke gedeelte, dat door de Sihombing-, Pohan- en Lontoenggroepen wordt bewoond en het overige gedeelte, dat het gebied der *sidjama polang* (benzoë-winners) uitmaakt¹⁾. Zijn in het eerste gedeelte de rijstbouw, de koffiecultuur en de veeteelt de hoofdmiddelen van bestaan der bevolking, in het overige gedeelte is het de op de samenleving geheel anders inwerkende en in landbouwopzicht geheel uiteenlopende benzoëcultuur. De benzoë-afvoer richt zich voornamelijk naar Baroes en Silindoeng, hetgeen mede van invloed moet zijn geweest op de uiteenlopende adatontwikkeling.

Bij evenbedoeld benzoëgebied sluit zich ook adatrechtelijk rechtsgouw 11 aan en, voor zooveel mij bekend, ook rechtsgouw 12 (behalve het koeragebied), ofschoon beïnvloeding door Silindoeng op een gedeelte van deze rechtsgouw niet geheel uitgesloten is.

¹⁾ *Djama* betekent aanvatten, aangrijpen en *polang* een stokje, dat bij het winnen van benzoë met een touw aan den boom wordt bevestigd om er op te staan.

Op de bijeenkomsten, waarvan in het hoofd van dit opstel gerept is, deed het zich meermalen voor, dat op mijne detailvragen eerst antwoord kon worden gegeven na een warme gedachtenwisseling tusschen mijne voorlichters. Stonden de grondbeginselen der adat bij hen over het algemeen rotsvast, de fijnere onderdeelen daarvan moesten langs den weg van afleiding en vergelijking worden bepaald. Aan de gedachtenwisseling, waarin vele mijner voorlichters van groote scherpzinnigheid en logisch denken blijk gaven, liet ik in den regel den vrijen loop tot overeenstemming werd verkregen of tot daaruit althans een regel te trekken was.

Lag het aanvankelijk in mijn voornemen om de regelen, waarmtrent mij dadelijk overeenstemmende inlichtingen werden verstrekt, op de eene of andere wijze te markeeren ter onderkeming van de andere, reeds spoedig moest ik hiervan afzien, om misvattingen te voorkomen. Even onmogelijk acht ik het eene scherpe lijn te trekken tusschen de grondbeginselen en de details van de adat. De onderkeming daarvan meen ik aan de lezers te moeten overlaten.

Ook stemmen soms uitspraken van de inheemsche rechthanden niet altijd overeen met de gegevens, op de bovenbedoelde bijeenkomsten verkregen, wat wel eens geweten moet worden aan het algemeen bij de inheemsche rechthanden voorgestane streven om in twijfelachtige gevallen eenzo veel mogelijk voor beide partijen bevredigende uitspraak te geven. Zoo worden b.v. bij geschillen over bouwgronden deze veelal door de rechthand tusschen de partijen verdeeld, wanneer niet met stelligheid viel uit te maken, aan welke der geschil voerende partijen de gronden behoorden te worden toegewezen. In dit verband moge worden opgemerkt dat bij het onderzoek ook in civiele zaken door den adatrechter gestreefd wordt naar opsporing van de materiële waarheid. Met de bij de westersche rechtspleging geldende beginsele omtrent den bewijslast wordt sinds jaren geleidelijk meer rekening gehouden, voor zooverre dat in het rechtsbewustzijn der bevolking past.

Dan nog kan het uiteenloopen van een vonnis en de op de bijeenkomsten verkregen inlichtingen zijne oorzaak vinden in het feit, dat de rechters dan wel een der geschil voerende partijen niet van het betrokken gebied zijn. Samenstelling van een rechthand uit rechters afkomstig uit verschillende rechtsgouwen is onvermijdelijk bij berichting van zaken voor de groote rapats. In den regel loopen echter uit adatrechtelijk oogpunt de bij een groote rapat aangesloten rechtsgouwen niet zeer uiteen en mocht dit wel het geval zijn, dan wordt daarmede, voor zoover mij bekend, bij de aanwijzing der rapatleden rekening gehouden.

Rechtsgouw 1.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en bebouwingstoestand.

Men onderscheidt in het Pakpakgebied, zijnde het door de Dairibataks bewoonde gedeelte der onderafdeeling Dairilanden:

A. De nog nooit bebouwde gronden in:

1. *kérangan longò* of uitgestrekte oerbosschen, ver van de dorpen — *kocta* — gelegen,

2. *taling toea* of meer nabij de *kocta's* gelegen oerbosschen.

De *kérangan longò* komen in tegenstelling van de *taling toea* niet in de naaste toekomst voor bebouwing in aanmerking. In beide soorten van bosschen pleegt de bevolking boschproducten te winnen b.v. *méang* (getah), *damar*, *kéméndjén toba* (wilde benzoe) en *kétang* (rotan).

B. De reeds eens bebouwde, doch daarna weder verlaten gronden:

1. *rambah kédép* of verlaten bouwgronden, waarop boschopslag voorkomt en welke eerst na ± 16 jaar na de laatste bebouwing weer voor den bij de Pakpakhataks (Dairiers uit de onderafdeeling Dairilanden) gebruikelijken extensieven landbouw geschikt zijn,

2. *batik batang* of idem na ± 10 jaar,

3. *alangalang* of met alangalang begroeide gronden. Deze laat men met rust, tot zij zich hebben hersteld door natuurlijken boschopslag, waarna zij veelal in den toestand van *rambah kédép* komen te verkeeren.

4. *rambah galenggoeng* of verlaten bouwgronden met galenggoengopslag. De galenggoeng is een struik van ruim twee meter hoogte met sterk riekende bladeren. Bij voldoende reboisatie verstikt dit gewas. Het zijn nog voldoende vette gronden, welke gemakkelijk reboiseeren. Zij worden in den regel echter eerst na ± 16 jaar — dit in verband met den wisselbouw — weer in bebouwing genomen.

Op de sub B genoemde gronden treft men hier en daar benzoëtuinen en vruchtboomen aan b.v. *taroetoeng* (Mal. doerian), *pola* (Mal. aren), *nangka*, *parira* (Mal. pété), *gérat* (zure mangga), *pinang*, *langsat* (Mal. lansat), *batjang* (wilde mangga), *pali*, *rimo* (zure citroen) enz.

C. De bebouwde gronden:

1. *tahoema* of *djoema*, met padi al dan niet gemengd met oebi of djagoeng beplante droge velden.

2. *ombak* of *pérgadoengén* of oebivelden. Dit zijn velden, welke tevoren met padi zijn beplant geweest, maar thans niet meer daarvoor geschikt zijn, echter nog wel voor oebiteelt.

3. *pérkémindjénén* of benzoëtuinen.

D. Dan nog kent men:

1. *émbalémbal* of *djampalan*, omwalde weidevelden.

2. *djalangan* of weidevelden met natuurlijke grenzen,
3. *ladjangan* of uitgestrekte weidegronden, niet onder die sub 1 en 2 vallende.

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

Over het algemeen denkt de Pakpak zich den grond (het beschikkingsrecht daarop) als een *poesako* — nalatenschap, heilig erfgoed — van den zich het eerst in de streek gevestigd hebbenden persoon, althans wanneer deze de stamvader is van een of meer marga's. Deed dit laatste zich voor, dan werd de grond onder die marga's verdeeld, zoals bij erfenissen gebruikelijk is.

Gebiedsbezettingen door niet in de Dairilanden ontstane marga's vormen uitzondering. Een voorbeeld hiervan levert o.m. op de rechtsgemeenschap Karadjaän (kaart I Dairiland 12).

De volgende rechtsgemeenschappen zijn van het normale ontwikkelingstype.

1. Siteloe Nëmpoe (kaart I Dairiland 9)¹⁾.

Aanvankelijk vestigde zich in dit gebied een zekere Si Bako, iemand van de marga Naibaho. Na de splitsing zijner nakomelingen in de ondermarga's Oedjoeng, Angkat en Bintang werd het gebied in onderling overleg onder deze drie stammen verdeeld.

Later liet men er ook nederzettingen toe o.a. van de ondermarga's Pasi, Bérampoe, Koedadiri en Sidaboetar, voor wat de drie eerstgenoemde betreft, omdat zij zeer nauw verwant zijn aan de drie eerder genoemde stammen en, voor wat Sidaboetar aangaat, omdat deze zich met een van de drie laatstbedoelde stammen vermaagschap had.

2. Si Eném Kodén (kaart I Dairiland 15 en 16)²⁾.

In dit gebied heetten zich van uit Boven Singkel het eerst gevestigd te hebben de drie zoons Téndang, Réa en Manik zoomede de dochter Pérmasoeari van Ompoe Bada (marga Sigalingging — zie pag. 43). Hunne nakomelingen verdeelden het gebied onderling in twee delen: een voor die van Téndang, Réa en Pérmasoeari gezamenlijk en een voor die van Manik. Dat de nakomelingen van Manik een afzonderlijk deel kregen, houdt, naar ik gis, verband met het feit, dat Manik wegens de door hem met zijn zuster Pérmasoeari gepleegde bloedschande eenigermate door zijne verwanten uitgestooten was.

De nakomelingen van Téndang (ondermarga Téndang) trokken grootendeels naar Boven Singkel en het eerstgenoemde deel werd daarop onderverdeeld en wel een deel voor de ondermarga Boenoeréa en een voor de ondermarga's Boangménaloë en Bantjin (Pérbantjin) gezamenlijk. Dat beide laatstge-

¹⁾ *Teloe* betekent drie en *nëmpoe* is afgeleid van *ëmpoe*, grootvader. Het geheel beduidt dus de drie stamvaders of marga's.

²⁾ Si Eném Kodén betekent de zes *kodén* of kookpotten, in figuurlijken zin de zes huishoudingen i.c. stammen.

noemde stammen een gemeenschappelijk deel kregen, vloeit voort uit de omstandigheid, dat zij Pérmasoeari tot stammoeder hebben en geen behoorlijken stamvader. Later hebben deze twee ondermarga's haar deel weer onderling verdeeld.

De uitgestrekte *kèrangan longò*, gelegen tusschen Kétpoepak (Manikgebied kaart I Dairilanden 15 b) en Boven Singkel, behoort aan de ondermarga's Manik en Boenoeréa gezamenlijk. De ondermarga's Boangménaloë en Bantjin kregen er geen deel van wegens hare minderwaardige afstamming. Vroeger kreeg de ondermarga Bérasa een deel van Manik, doch dit deel werd later bij Boven Singkel ingelijfd.

De ondermarga Manik deelde haar eigen gebied later samen met de ondermarga's Gadjaah en Beringin; voor wat Gadjaah betreft, werden daardoor de oude rechten van de weggetrokken ondermarga Téndang, waaruit de ondermarga Gadjaah is voortgesproten, weder in het leven geroepen. Naar aanleiding van onderlinge grondgeschillen werd de evenbedoelde gemeenschap in Januari 1924 in zooverre ongedaan gemaakt, dat de ondermarga's Manik en Beringin, welke laatste van de eerste afstamt, gezamenlijk een deel kregen en de ondermarga Gadjaah de rest.

3. Silimatali (kaart I Dairilanden 5, 6 en 7)¹⁾.

In Silimatali vestigden zich lieden van de marga Sikétag (Tob. Sihotang) en wel van de ondermarga's Pardaboean en Torban Dolok²⁾. Later splitste zich deze rechtsgemeenschap in tweeën:

1. Siteloetali of Boven Pégagan en
2. Sidoeatali of Beneden Pégagan met Lingga Radja.

Bij de inlijving van het gebied en indeeling van het volksbestuur werd die tweeledige indeeling gehandhaafd en de twee delen tot *hoendoelan's* (*hoendoelan* beduidt zetel i.c. van het gezag en tevens een ressortsbenaming, niet van inheemsen oorsprong) gemaakt en later bij de indeeling van de onderafdeling Dairilanden in inlandsche gemeenten in drieën door Lingga Radja van Beneden Pégagan af te scheiden.

Siteloetali werd, voor wat het beschikkingsrecht op de woeste gronden betreft, in de oudste tijden in twee delen verdeeld n.l. een voor de ondermarga's Mataniari en Manik, beide afstammende

¹⁾ Een *tali* is een lengtemaat voor het uitzetten van grondaandeelen bij den ladangbouw. Silimatali kan men dus vertalen met de vijf gebiedsaandeelen.

²⁾ Volgens Van Vuuren („Eerste maatregelen in pas geannexeerd gebied” pag. 49) zouden deze trekkers in de Silimatali nederzettingen hebben aange troffen van lieden, behorende tot de marga's Manik Parboenboean, Lingga Parboenboean en Matanihari (Mataniari), van welke stammen zij de marginamen Manik, Lingga en Mataniari overnamen. Alleen voor wat betreft de marga Manik, heb ik hiervan bevestiging gevonden en wel in de „Poestaha” van Waldemar Hoeta Galoeng, die deze marga de Lontoengsche marga Manik noemt, doch daaronder wel zal hebben bedoeld de ondermarga Manik van de marga Malaoë.

van de ondermarga Pardaboean, en een deel voor de ondermarga Lingga, welke uit de ondermarga Torban Dòlok is voortgesproten. De vertegenwoordiger van de ondermarga Mataniari werd *takal aover* — waarover later meer — over Siteloetali.

Sidoeatali werd eveneens in twee delen verdeeld, n.l. een deel voor de ondermarga Lingga en een deel voor de ondermarga Manik. Aanvankelijk was iemand van de ondermarga Lingga *tokal aover* van Sidoeatali, doch toen de voornaamste personen van het Linggagebied (Lingga Radja) naar het Karoland (voornamelijk Polding kaart I Dairilanden 3c en 4c) verhuisden, kwam het *takal aoverschap* in handen van de ondermarga Manik.

4. Djamboe (kaart I Dairilanden 13, 14 en 17).

Dit gebied werd verdeeld onder de nauw aan elkaar verwante ondermarga's Padang, Baroetoe en Solin, wier stamvader Si Andor na Bolak de zich het eerst in dit gebied gevestigd hebbende persoon heet geweest te zijn.

Het gebied van de ondermarga Padang noemt men Si Empat Roebé, omdat er vier *datoe's* waren voor de godsdienstige plechtigheden bij den rijstbouw¹⁾. Dit laatste trof men ook aan in het Solingegebied, doch men noemt dit Mahalamadjanggoet naar de twee zonen van Solin, Mahala en Madjanggoet. Men kreeg er ook dorpen met als heerschende marga's Sinamö, Sagala en Sibero (Tjibero, Tob. Siboro), omdat deze zich met de ondermarga Solin hadden vermaagschap. Het Baroetoe-gebied had drie *datoe's* en heet daarom Siteloetali²⁾, dat weer bestaat uit Siteloetali Djéhé en — Djoeloe.

Aan de hand van het bovenstaande op overleveringen gegrondte overzicht wil het mij voorkomen, dat het ontwikkelingsproces dit zal zijn geweest, dat in den loop der jaren groepen van nauwverwante stammen — dikwijls na vele zwerftochten en onderlinge botsingen — zich ten slotte elk voor zich een voor haar extensieve landbouw en boschproductenwinning noodige invloedssfeer wisten te verzekeren. Elke groep vormde een gesloten huishouding op zich zelve en weerde vreemde indringers buiten haar gebied.

Bij toenemende bevolkingssterkte en geleidelijke verslapping van den band tusschen de aangesloten stammen volgde een onderlinge verdeeling van het groepsgebied tusschen die stammen, zoodat elk

¹⁾ Van Vuuren (als boven pag. 53) meldt het volgende: „Een roebé is het takje, dat de pérmangmang gebruikt om de kuitjes in den grond te maken elk jaar bij het begin van de rijstplanting. Dit moet volgens de adat steeds door den pérmangmang gebeuren voor elke marga. Te Djamboe nu werd het geoccupeerde gebied al spoedig te groot voor één pérmangmang. Hij deleerde daarom zijn macht aan nog drie anderen, n.l. ..., zoodat er toen met hem mede vier roebé's waren.”

Ik geloof niet, dat men hier te maken heeft met een rudiment van het *bioesfeest*.

²⁾ Volgens Van Vuuren (als boven) volgt de naam Siteloetali uit de splitsing van de marga Beroetoe in Beroetoe Pérmangmang, — Persinaboel en — Soekoe Radja.

of meerdere hunner gezamenlijk een invloedskring bekwam, dat zich tot een beschikkingsareaal ontwikkelde.

De verdeeling geschiedde echter zonder verbreking van het groepsverband. Er hadden zich gemeenschappelijke belangen in de groep ontwikkeld, welker behartiging niet verwaarloosd kon worden in het bijzonder tegenover de andere groepen. Hierdoor vormden zich even zoovele rechtsgemeenschappen met verdeeld beschikkingsgebied als er groepen bestonden (een ontkiemend staatsverband?).

De band binnen zoo'n rechtsgemeenschap was natuurlijk van zuiver bloedverwantschappelijken oorsprong. Er bestaan in de Dairilanden echter drie rechtsgemeenschappen, welke hierop een uitzondering maken, n.l. Karadjaän, Si Empat Némpoe en Silimapoenggapoengga, welke bij wilsovereenstemming der betrekkelijke stammen zijn in het leven geroepen. De beide laatsten (kaart I Dairiland 10 en 11) danken hun ontstaan aan overeenkomst als gevolg van een te voren gevoerde strijd¹⁾. Ook bij deze rechtsgemeenschappen heeft men overigens een verdeeling van gebied tusschen de aangesloten stammen met elk een eigen beschikkingskring — naar mijne overtuiging eveneens uit overeenkomst geboren.

De zich genealogisch ontwikkeld hebbende rechtsgemeenschappen waren n.h.v. hechter van band dan die, bij overeenkomst ontstaan. Hieraan meen ik de suprematie te moeten toeschrijven van de Sitëloe Némpoe over de Si Empat Némpoe en de Silimapoenggapoengga bij de rechtspleging. Op de *onan* Si Kérbo in de Sitëloe Némpoe nam de hoogste rechthank zitting ook voor zaken van de beide andere rechtsgemeenschappen²⁾. Mede kan van invloed zijn geweest de omstandigheid, dat eerstgenoemd landschap met de totstandkoming der beide andere naar alle waarschijnlijkheid bemoeienis heeft gehad en wel in het belang der eigen stamgenooten.

De verdeeling in beschikkingsarealen bevorderde eene vestiging zooveel mogelijk binnen het gebied van den eigen stam, zoodat nagenoeg alleen de z.g. *bëroe* — of vreemde dorpen verspreid kwamen te liggen.

De bovenbedoelde zoowel op genealogischen grondslag berustende als uit overeenkomst ontstane rechtsgemeenschappen dragen de algemeene benaming van *aer*³⁾, terwijl de stam, aan welken binnen

1) Vgl. ook Van Vuuren, als boven, pag. 50.

2) Zie Van Vuuren, als boven, pag. 59 en mijne „Nota over Singkel en de Pakpaklanden”, pag. 203.

3) Eenige der boven vermelde rechtsgemeenschappen noemde ik reeds in mijn „Nota omtrent Singkel en de Pakpaklanden”, Tijdschrift Bat. Gen. 1907, Nr. 49. Ik kende in verband met haar meest sprekende werkzaamheid — de rechtbedeling — daaraan onder de algemeene benaming van *pértoempoean* slechts een rechtsprekend karakter toe. Deze evenals nog enkele andere mededeelingen in mijn genoemde nota zijn bij nader onderzoek mij onjuist gebleken. Deze fouten vinden hare verontschuldiging in den te korten tijdsduur, mij voor dat onderzoek gegeven. Ook het woord *pértoempoean* is fout; ten rechte luidt het *pértoempoeën*, wat volksvergadering bij de *balé* — raadhuis — van den *takal aer* betekent.

het gebied van een *aor* een beschikkingsareaal werd toegedeed, er een *marga pērtano* — grondbezittende marga — wordt genoemd.

De *marga pērtano* is dus een rechtspersoon. Zij heeft in den vorm van het beschikkingsrecht een eigen vermogen en is dus een rechts-subject, maar een eigen bestuur schijnt zij niet te hebben. Toch treedt de *marga pērtano* wel eens in haar geheel op tot bescherming van haar beschikkingsrecht (zie pag. 91). Als leider zal dan vermoedelijk wel optreden de persoon, die de *marga pērtano* in den bestuursraad van de *aor* vertegenwoordigt, of het hoofd van het beleidige of benadeelde dorp. Rechtsgemeenschap is zij dus blijkbaar niet. In de Simsim is de *marga pērtano* tevens een offergemeenschap.

Het dorp — *koeta* — is een staatkundige eenheid, door zijne intensievere huishouding hechter dan de *aor*. De rechtspositie van een dorp in zake het beschikkingsrecht op den grond regelt zich naar het al of niet behoren van het hoofd — *pērtaki* — van dat dorp tot de *marga pērtano* van het betrokken gebied.

Uit een en ander laten zich de volgende hoofdbeginsele van het Pakpaksche grondenrecht gemakkelijk verklaren.

Het beschikkingsrecht over de *kērangan longō* berust bij de *marga pērtano* en dat over de *taling toea* bij het dichtst bij die boschen gelegen dorp, dat onder een hoofd staat, behorende tot de *marga pērtano* van het getrokken gebied.

De uit eenig dorp reeds eens ontgonnen gronden, dus die, bedoeld onder § 1 B en C, behoren dat dorp toe, ook al mocht het hoofd daarvan niet tot de *marga pērtano* behoren.

Daar, waar de dorpen niet te ver van elkaar verwijderd liggen en dus geen *kērangan longō* meer te vinden is, is de facto het gebied geheel onder dorpen verdeeld. Alleen omtrent de *taling toea* zal nog geschil mogelijk zijn. De gewoonte om uit die boschen producten te winnen kan als voorloopster eener daadwerkelijke occupatie echter veelal eene aanwijzing geven, onder den invloed van welk dorp die boschen geacht mogen worden het meest te staan.

Zoals gezegd, blijkt de eenheid van de *marga pērtano* in de Simsim behalve uit het gemeenschappelijk beschikkingsrecht op woesten grond ook uit het vieren door de geheele marga van het offerfeest, bekend onder den naam *mēndōrgēr oeroek*. Dit feest wordt in de Simsim ook door de *koeta* alleen gevierd, echter in het overige gedeelte van rechtsgouw 1 uitsluitend door de *koeta*. Het verschil tusschen het feest van de marga en dat van de *koeta* bestaat alleen hierin, dat de marga een buffel offert en de *koeta* een geit.

Dērgēr beduidt schudden en *oeroek* bergrug of landstreek, beklemd tusschen twee ravijnen; i.c. wordt bedoeld het betrokken gebied.

De bedoeling van het feest is de ziel — *tēndi* — van den grond of van het gebied de rust terug te geven, bijaldien die door eenig ernstig voorval verontrust mocht zijn. Het feest wordt n.l. alleen gevierd wanneer de omstandigheden het noodig maken b.v. wanneer oorlog is gevoerd, wanneer veel schadelijk wild zich voordoet, wanneer er

een epidemie dreigt enz. (een epidemie schrijft men toe aan een boozen geest, *barla* genoemd).

Het offerfeest heeft plaats op last van den *pērmangmang*, een soort grondvoogd, van de betrokken *koeta* c.q. het oudste dorp van de marga.

Op den eersten dag wordt geofferd aan:

- bēraspati tano* (beschermgeest van het gebied);
- toengoeng nī koeta* (de geest van den koetagrond);
- bēroe djandji namora* (de geest van den pagger om het dorp);
- bēroe sinangnaga laé* (een *bēgōe*, booze geest, die het op het leven van zwangere vrouwen gemunt heeft¹⁾.

Het offer bestaat uit *litak* (rijstemeel), *bētjih* (geroosterde rijst) en *boengabocnga* (bloemen); het is dus geen bloedoffer. Bij de plechtigheid wordt muziek gemaakt met twee *gēndang* (trommen, aan beide zijden met leer overtrokken), drie *ogoeng* (Mal. gong) en een *pongpong* (kleine gong). De *nanggoeroe* (Tob. *sibaso* — medium) danst daarbij met de ingezeten van het dorp. Het feest heeft plaats op de *kēsēan* (dorpsplein).

's Avonds heeft plaats het *pēniaren* (het doen varen van een hoger wezen of een geest in een medium). Aan de *sēmbahēn* en *soemangan* (geesten van voorouders) wordt gesmeekt in de *nanggoeroe* te varen, die onder muziek van negen *gēndērang* (trommen, aan eene zijde met leer overtrokken en aan de andere zijde met hout gesloten) danst, daarbij vergezeld door evenveel met gouden sieraden opgetooide jonge meisjes, als het nummer bedraagt van de maand, waarin het feest gevieren wordt. Dit geschiedt in de derde, vijfde of zevende maand.

Den volgenden morgen heeft plaats de *sēloek sēmbahēn* (onthalen van de geesten der voorouders). Een balk van *siboernaik* (een overvloedig vruchtdragende boom), bestemd tot *djērtēn* (paal, waaraan de te offeren buffel zal worden gebonden en gedood), wordt door twee man, gevolgd door den *bēroe* van de *aor*, de *koeta* binnengedragen. De balk, aan het eene uiteinde met bladeren versierd en omwikkeld met een Atjehschen zijden doek, wordt, gevolgd door den *bēroe*, de vrouwen van den *pērmangmang* en de overige waardigheidsbekleeders en daarachter de menigte, in dans zeven maal om het gat rondgedragen, waarin de paal geplaatst zal worden. Bij het in den grond zetten van den paal heeft plaats het *mēroewang* (gezamenlijk „oeang” schreeuwen), waarop de buffel wordt binnengebracht en aan den paal gebonden. De *pērmangmang* overhandigt den *bēroe* daarna een kopje met gepelde rijst en op verzoek van deze nemen met den *bēroe* de overige waardigheidsbekleeders daaruit wat rijst, welke zij met een sirihblad op den kop van den buffel strooien. De

¹⁾ Het woord *laé* betekent water en ook rivier. Men heeft i.c. dus te doen met een watergodin, in oorsprong vermoedelijk de bij de Tobanezen onder den naam van Boroc Saniang Naga bekend staande watergodin bij uitnemendheid. (Zie pag. 197). Het door de Dairibataks aan het hoger wezen toegeschreven karakter geeft vermoedelijk eene verklaring van het gebruik dat in het kraambed overleden vrouwen benedenstroms het dorp begraven worden.

nanggoeroe stelt zich met dezelfde versierde meisjes op, waarna de *pērmangmang* eerst de *soemangan* en dan de *sēmbahēn* verzoekt in de *nanggocroe* te varen. Deze begint dan te dansen en het heet, dat de geesten der afgestorvenen dan dansen. Daarna treedt zij onder de menigte terug.

De *pērmangmang* geeft den *bēroe* vervolgens een lans en onder aanbieding van sirih verzoekt hij hem den buffel dood te steken, waaraan de *bēroe* gevolg geeft. Na eenig wachten tot de buffel gestorven is, vraagt de *pērmangmang* den *bēroe* om het beest te slachten. Het vleesch wordt gekookt en een stukje hiervan met wat gekookte rijst op een pisangblad op een mat te midden van de *kēséan* geplaatst met vijf borden, waarop het overige vleesch is gelegd.

De waardigheidsbekleeders en de menigte scharen zich daarom heen, waarop de *bēroe* de *nanggoeroe* voert met de rijst en het stukje vleesch van het pisangblad. Het heet dan, dat de geesten der afgestorvenen eten. Hierna geeft de *pērmangmang* wat sirih aan de *nanggoeroe* en na heilwenschen aan de geesten uitgesproken te hebben vraagt hij hen, wat er nog ontbreekt en wat gedaan moet worden om gelukkig te zijn en geen gebrek te lijden. De geesten antwoorden bij monde van de *nanggoeroe*, die dan soms om wat visch en een witte kip na de *rēboe* (strengh doorgevoerde rustdag met verbod het dorp in of uit te gaan) van het feest, vraagt. De *nanggoeroe* treedt dan onder de menigte terug, waarna op de *gēndērang* wordt gespeeld.

De kop en de beenderen van den buffel worden op de *kēséan* zoveel mogelijk weder aanenengevoegd en de vijf borden met vleesch er bij geplaatst, waarna de feestgenooten zeven maal daar om heen dansen. De *nanggoeroe* geeft aan, hoe de dansers zich in de rij moeten aansluiten, nu eens met de handen op de schouders der beide buren, dan weer op den rug van den voorman, gearmd, pink aan pink enz. Drie maal heeft er ten slotte een kniebuiging plaats met *mēroéang*.

Hierna wordt een gezamenlijk maal aangerecht, waaraan ook gasten deelnemen; een ieder is verplicht iets te nuttigen.

Op den derden dag heeft plaats het *mēmēré* (offeren) aan den *pangoeloebalang*, waartoe de *pērmangmang* de hulp inroeft van een *dateo*. Geofferd worden een hond, rijst en specerijen, waarvan een weinig gedaan wordt in een speciaal daartoe aangebrachte holte in den steen of het steenen beeldje, dat den *pangoeloebalang* voorstelt.

Op den vierden dag worden de vier hoeven en de huid van den buffel gekookt geofferd aan den geest der slaven, *sigading* geheeten, waarop vier dagen *rēboe* volgt.

§ 3. Bestuursinrichting en karakter van de *aor*.

De *aor* wordt bestuurd door een raad van vier hoofden:

1. *takalaor* of *pērisangisang*;
2. *pērēkorékor*;
3. *pērtoelantfēngah*;
4. *bēroe* of *pērbētēkēn*.

De *takalaor* is de voorzitter van den raad en vertegenwoordigt de

rechtsgemeenschap naar buiten. De drie overige waardigheidsbekleeders zijn leden van den raad. De woorden *isangisang*, *ékorékor*, *toelan tengah* en *bétékén* beduiden bepaalde onderdelen van een geslachten buffel, welke bij zekere gelegenheden naar rangorde aan de daarop rechthebbende hoofden moeten worden afgedragen.

De verdeeling van de vier waardigheden over de verschillende marga's is in de bestaande *aoer's* als volgt:

Sitéloënempoe:

takal aoer, marga Oedjoeng;
pérékorékor, marga Bintang;
pértoelan tengah, marga Angkat;
béroe, marga Sidaboetar, Bérampoe, Pasi of Koe-dadiri.

Si Eném Kodén:

takal aoer, marga Téndang, later marga Boenoeréa;
pérékorékor, marga Manik;
pértoelan tengah, marga Boenoeréa;
béroe, marga Boang Ménaloe of Bantjin.

Silimapoenggapoengga:

takal aoer, marga Séraän;
pérékorékor, marga Padang;
pértoelan tengah, marga Sambo;
béroe, marga Lingga, Sagala, Angkat of Bako.

Si Empat Némpoe:

takal aoer, marga Koedadiri Manik;
pérékorékor, marga Oedjoeng;
pértoelan tengah, marga Maha;
béroe, marga Padang, Boenoeréa of Tamba.

Djamboe:

takal aoer, marga Padang;
pérékorékor, marga Beroetoe;
pértoelan tengah, marga Solin;
béroe, marga Sibero of Toemanggor.

Silimatali:

takal aoer, marga Mataniari;
pérékorékor, marga Lingga.
pértoelan tengah, marga Sorganimoësœe;
béroe, marga Simatoepang, Padang, Moenté of Pasariboe.

Uit eene vergelijking van bovenstaande opgave met het overzicht van de verdeeling der *aoer's* in beschikkingskringen en met den stamboom blijkt, dat de drie hoogste waardigheidsbekleeders vertegenwoordigers zijn van *marga pértno* en bijaldien deze aan elkaar verwant zijn zoodanig, dat een vertegenwoordiger van een *marga pértno*, gesproten uit een ouderen tak, in rang komt te staan boven dien van een *marga pértno*, ontstaan uit een jongeren tak. Zoo gaat in Sitéloënempoe de vertegenwoordiger van de ondermarga Oedjoeng voor aan dien van de ondermarga Bintang en deze weer aan dien

van de ondermarga Angkat. Verdwijnt een *marga përtano* geheel of nagenoeg geheel, dan gaat de waardigheid, door den vertegenwoordiger dier marga bekleed, over op den vertegenwoordiger van de in ouderdom daarop volgende *marga përtano*. Zoo kreeg men in Si Eném Kodén iemand van de ondermarga Boenoeréa in de plaats van de ondermarga Téndang als *takal aoer*. Dit verklaart ook het feit, waarom de vertegenwoordiger van de ondermarga Manik van de derde op de tweede sport der rangorde kwam op te schuiven. Ook op de daardoor opgegeven derde sport kwam een vertegenwoordiger van de ondermarga Boenoeréa te staan, omdat deze ondermarga als oudere daarop meer recht had dan de ondermarga Manik, terwijl de overige *marga përtano* in Si Eném Kodén, hetzij als dochterstammen van de twee genoemde, hetzij wegens hare minderwaardige afstamming (Bantjin) blijkbaar geen aanspraak konden maken op een zetel in den raad. Zij stelden zich voor hunne vertegenwoordiging in den raad onder een der drie hoogste waardigheidsbekleeders. Mutatis mutandis ziet men hetzelfde zich ook in de andere *aoer's* afspeLEN, soms met deze schakeering, dat de eerst gekomen *marga përtano* dan wel de het sterkest vertegenwoordigde aan de andere voorgaat.

De vaststelling der rangorde der waardigheidsbekleeders in de drie uit overeenkomst ontstane *aoer's* zal wel bij die overeenkomst geregeld zijn geworden.

De *bëroe* vertegenwoordigt in den raad de dorpen, welke tot hoofd hebben personen, niet behorende tot een der *marga përtano* in de *aoer*. (*Bëroe* beduidt feitelijk vrouw).

De *takal aoer* moet iemand zijn van den oudsten tak van de betrokken *marga përtano*. Zijne waardigheid is erfelijk. Is de volgens de afstamming daartoe meest gerechtigde persoon niet of niet ten volle geschikt, dan neemt een zijner familieleden het ambt voor hem waar of steunt hem in zijne werkzaamheden. Zoo'n waarnemend hoofd wordt *përsinaboel* genoemd. Volgens enkele berichtgevers is het geoorloofd in geval van ongeschiktheid den rechthebbende te vervangen door iemand desnoods uit een anderen tak van de marga.

Hetzelfde geldt voor den *pérékorékor* en den *pértoelan tèngah*.

De *bëroe* moet iemand zijn, behorende tot de vreemde marga of tot de marga, gesproten uit een bij eene vrouw van een der *marga përtano* buiten echt verwekt kind, welke het eerst een dorp in de *aoer* heeft mogen stichten. Ook deze waardigheid is erfelijk. Is de daarop rechthebbende niet geschikt, dan wordt ook hij bijgestaan of heeft er waarneming van zijn ambt plaats door een zijner familieleden. Ook is het mogelijk, dat de waardigheid dan overgaat op een anderen persoon van dezelfde of van een andere gelijksortige marga.

Doet zich eene aangelegenheid voor, welke de geheele *aoer* betreft, dan wordt er eene volksvergadering gehouden. Ook de kleine man is dan gerechtigd het woord te voeren. Voor het nemen eener beslissing beraadslagen de vier hoogwaardigheidsbekleeders zoo noodig in besloten kring.

Zijn er kosten te maken, dan bepalen zij met hun vieren onderling hoeveel de bijdrage — *goegoean* — zal zijn van elk der vier groepen van dorpen, welke zij in den raad vertegenwoordigen. Ieder der vier hoogwaardigheidbekleeders verzamelt het geld dan van de door hem in den raad vertegenwoordigde dorpengroep en draagt het ingezamelde af aan den *beroe* ter bewaring. Zij bepalen samen, hoe het geld besteed zal worden, en aan een speciaal daartoe aangewezen persoon, die deswege den titel voert van *poentjaniadop*, wordt opgedragen voor de betalingen zorg te dragen, waartoe de *beroe* hem aan de noodige fondsen helpt. In Si Teloe Nempoe is de *poentjaniadop* van de marga Bakoo.

De eenheid van de *aer* uit zich door:

1. De volgens zeggen gemeenschappelijke wering van schennis van het grondgebied. De onderlinge grenzen zijn bij overeenkomst of met den sterkeren arm vastgesteld. Het zijn in den regel natuurlijke grenzen.

Mij zijn geen gevallen bekend dat *aer's* tegen elkaar ten strijde trokken wegens gebiedsschennis. In den regel trok dan het meest belanghebbende dorp of de dorpen van de betrokken *marga pertano* gezamenlijk op. Van dit laatste deed zich een geval voor in 1902, toen drie ingezetenen van Sidiangkat (kaart I Dairilanden 9c) *meang* inzamelden in de boschen van de Déleng Batoe Ardan en deswege werden gevangen genomen door lieden van Liangbosi (Karradjaän Pasariboe — kaart I Dairilanden 12a) en door dezen in hun dorp in het blok werden gezet. Geheel het landschap Sidiangkat trok toen ten strijde op tegen Liangbosi en bevrijdden de drie gevangen lieden, hetgeen echter den lieden van Sidiangkat op een doode en een gewonde kwam te staan en den lieden van Liangbosi op een doode. Het geschil werd bijgelegd door bemiddeling van de Boven Singkelsche radja's van Bélegén (*marga Angkat*) en Binanga (*marga Koembi*), waarbij de betrekkelijke bosschen aan het landschap Sidiangkat werden toegewezen. Iedere strijder had voor zijn eigen wapenrusting en voeding te zorgen. De drie gevangen genomen lieden waren van de *marga's* Angkat, Sirégar en Oedjoeng, dus niet eens allen van de *marga pertano*, doch dit deed minder ter zake, waar het hier voornamelijk ging om het beschikkingsrecht op gebied.

Ook binnen de *aer* stonden de daartoe behorende *marga pertano*, voor wat het beschikkingsrecht op gronden betreft, dikwijls scherp tegenover elkaar. Ik weet echter geen geval, dat in geschillen binnen de *aer* over gebied de *marga pertano* in haar geheel ten strijde uitdrok, wel dat de wederzijdsche grensdorpen dat deden. Als meest belanghebbenden waren het blijkbaar deze dorpen, welke voor de bescherming der grenzen zorg droegen. Zoo voerden van 1900—1905 de dorpen Rimoboenga, gelegen in Képas (kaart I Dairilanden 9a), en Baroengbaroeng, gelegen in Bintang (kaart I Dairilanden 9b), oorlog om een tusschenliggend gebied, telkenswanneer een van beide partijen de gronden wilde gaan ontginnen. Dit kostte de beide dorpen

zes gesneuvelden en vier gewonden. Door verschillende hoofden werd de zaak toen bijgelegd. Het betwiste gebied werd tusschen de twee partijen verdeeld, wat mede beduidt vaststelling ter plaatse van de grenzen tusschen de twee *marga përtano*, waartoe de strijdende dorpen behooren. Ook in dit geval zorgde iedere strijder voor zijn eigen wapens en voeding, daar het hier een gemeenschappelijk belang gold.

Beide uit eene nota van den demang Henoch Loemban Tobing geputte voorbeelden doen blijken, dat in het algemeen bij afwikkeling van zaken als de onderwerpelijke de geregelde weg — waarover nader — zeer slecht bewandeld werd, iets absoluut begrijpelijs in een land, waar eigen rechttertje spelen schering en inslag was.

Het enige vonnis, dat ik over geschillen als de bovenbedoelde heb kunnen vinden, is dat van de Kleine Rapat te Sidikalang van 7 Maart 1919 Nr 5. Een *përtaki* (dorpshoofd) van de marga Saragi gaf onder ontvangst van de betrekkelijke huldegift — *paradatan* (24 gld. en een geit ad 5 gld.) — vergunning aan een persoon tot oprichting van een dorp op een terrein, waarop ook een *përtaki* van de marga Manik aanspraak maakte. De rechthbank verdeelde den grond gelijkelijk tusschen beide marga's, zoo ook de *paradatan* tusschen de twee hoofden, die beiden tot Beneden Pégagan behoorden. De vergunning werd niet ingetrokken en de verdere afwikkeling der aangelegenheid blijkbaar aan partijen overgelaten. Het vonnis geeft niet aan de soort van gronden, waarover het geschil ging. Overigens was de *përtaki* volgens de adat niet tot het verleenen der vergunning gerechtigd, doch wel de *takal aoer*. Ook hiervan nam de rechthbank geen notitie en terecht, omdat de bevoegdheid tot het verleenen van vergunningen als de onderwerpelijke thans bij het Bestuur berust en men i.c. dus te maken heeft met een bestuursmaatregel.

2. De *saksi* of het *ouanverbond*. Iedere *aoer* heeft een eigen *onan*, opgericht bij overeenkomst van de tot die *aoer* behorende dorpen, welke tot voornaamste bepaling heeft die, betreffende eenen godsvrede voor twee opvolgende nachten en den tusschengelegen marktdag. De *onan's* van de uit overeenkomst ontstane *aoer's* zijn bij diezelfde overeenkomst opgericht.

Silimatali heeft er twee. De eene ligt in het gedeelte van de *aoer*, waar de marga Lingga de *marga përtano* is, en heet Onan Liman terwijl de tweede, Onan Goergoer geheeten, gelegen is in het gebied van de *marga përtano* Mataniari (en Manik). Wordt er op de Onan Liman geslacht, dan krijgt de vertegenwoordiger van de marga Lingga de *isangisang* en die van Mataniari de *ékorékor* en op de Onan Goergoer krijgt de vertegenwoordiger van de marga Mataniari de *isangisang* en die van Lingga de *ékorékor*. Hieruit blijkt de gelijkwaardigheid van Siteloatali en Sidoatali, welke beiden gezamenlijk de Silimatali uitmaken.

3. De rechtspraak. Kleine zaken worden in de *koeta* afgedaan; groote komen voor een rechtscollege, bestaande uit de vier waardigheidsbekleeders van de *aoer*; deze hebben bij de aanvaarding van hun ambt op de *atéaté* (lever) van een daartoe geslachten buffel

den eed afgelegd naar beste weten recht te zullen spreken. Die eed heet *boelawan*.

Men kent in iedere *aoer* een strafrechtsregeling, bestaande uit eene opsomming van de strafbare vergrijpen met de daarop gestelde straffen. De rechtspleging en terechtstelling door de rechtkbank van de *aoer* heeft plaats op de *onan*, een open plein buiten het dorp. Bij de zitting neemt de *takal aoer* plaats op een gedeeltelijk ingegraven steen, op de onderzijde waarvan door inkrassing het bestaan van de *onan*- en strafrechtsregeling is in herinnering gebracht¹⁾. In Simsim moet zich nog zoo'n steen bevinden. De drie overige rechters zitten op den grond. Bij de oprichting van een *onan* werden de strafbepalingen (in zake de *onan*?) gememoreerd.

Het inheemsche materieele strafrecht kent de volgende vergrijpen en straffen:

1. *Manocham* of het in den nacht iemand van onder door den vloer verraderlijk doodschielen. Straf: doodstraf subsidiair bloedprijs. Soms wordt met dit laatste genoegen genomen, wanner de familie van den schuldige deze niet wil uitleveren en men haar daartoe niet kan dwingen. De bloedprijs bestaat uit *kérbo mérjimbang* — een karbouw, welke vergezeld wordt — dat wil dus zeggen uit twee karbouwen. Een daarvan is voor de familie van den vermoorde en de andere voor de *aoer*, die het beest slacht en onder de vier waardigheidsbekleeders verdeelt ter verdere onderverdeling door ieder hummer onder de leden van elks eigen *goegoearangroep*.

Wordt de doodstraf opgelegd dan moet door den schuldige of zijn familie boven diens nog 12 dollar *atjém kélét* betaald worden (*atjém* beduidt zuur en *kélét* boomschors). Het vleesch van den geëxecuteerde wordt opgegeten en de *atjém kélét* dient in naam om het bloed te doen stollen, evenals bij het slachten van vee plaats heeft. Zoowel het vleesch van den ter dood veroordeelde als de 12 dollar wordt verdeeld onder de vier waardigheidsbekleeders, de familie van den vermoorden persoon en de menigte.

Wanneer iemand, die gewoon is te jagen, na zonsondergang een persoon doodschielt, dien hij voor wild aanzag, is hij volgens de adat niet strafbaar, wel daarentegen iemand, die niet gewoon is te jagen, want dan wordt de zaak verdacht geacht. Had de doodgeschoten persoon een fakkel bij zich, dan wordt de zaak berecht ook wanneer hij gedood is door iemand, die gewoon is te jagen.

2. *Poemasir* of het plaatsen van voetangel op de *onan*, de voetpaden, rondom de *koeta* en andere plaatsen van verkeer. Straf conform 1. Een voetangel heet *basir*, wanneer hij kort, en *randjoe*, wanneer hij lang is.

3. *Manoetoeng roema* of kwaadwillige brandstichting van eene woning; ook aan oorlog voerenden is dit niet geoorloofd. Straf conform 1.

¹⁾ Iets dergelijks, naar het voorkomt, als de *batoe somong*, in de rechts-gouwen 9 en 10 behandeld.

4. *Mēngērampasi-* of *mēmoeat djēlma dēngēnna* of het schaken van een gehuwde vrouw. Straf conform 1.

5. *Mērsoempansoempans* of overspel zonder de bedoeling bij elkaar te blijven als man en vrouw. De echtgenoot kan den schuldige ongestraft dooden en is daartoe zelfs gerechtigd niet alleen op het ogenblik van de betrapping op heeterdaad. Deze adat is bij de bevolking nog zoo vastgeroest, dat thans nog veel moord en doodslag plaats vindt wégens overspel.

6. *Toengkoem* of moord. Straf conform 1.

7. *Adjī* of vergiftiging. Straf conform 1. Wordt de bloedprijs betaald, dan wordt de schuldige geinterneerd. Op verlating van de interneeringsplaats rust de doodstraf.

Volgens een nota van Justinus Loemban Tobing, negrihoofd van Hoeta Toroean, mag bij de Dairiers van Boven Baroes men den schuldige eveneens ter dood brengen volgens de leer der wedervergelding — *aboel*. De daarop betrekking hebbende spreuk zegt: „*mata pinolsok mata mamolsok*” of vertaald „een oog uitgestoken, oog uitsteken”, vrij vertaald dus „oog om oog, tand om tand”. De schuldige kan in Boven Baroes ook voestaan met betaling einer boete, door de hoofden vast te stellen.

8. *Mēnakiri pinakanpinakan* of vee wederrechtelijk doden (*pinakanpinakan* beduidt groot vee b.v. een buffel, paard, rund of geit; en *pinakan* klein vee b.v. een kip). Op het genoemde vergrijp staat eene boete van 6 tot 24 dollar. Hiervan krijgt ook de eigenaar een deel en bovendien eene vergoeding tot de waarde van het gedode stuk vee, waartoe de schuldige mede veroordeeld wordt.

9. *Mēranggar patipatiēn* of het niet nakomen van de plicht tot het aanbrengen van een brandvrije strook om de ladang. Boete 3 tot 24 dollar.

10. Het ten onrechte plaatsen van een *lambé*, een verbodsteeken om b.v. ergens te ladangen. Boete 3, 6, 12 of 48 dollar, welke boete *pēnēndi rambah* wordt genoemd.

11. *Mēmarkat émboeng malot dōrō*, woordelijk vertaald: uittrekken van een grenspaal van een ladang is niet geoorloofd. Boete 3 tot 6 dollar.

12. *Malot dōrō maté ditahoema*, hetgeen betekent, dat het niet geoorloofd is op de ladang te sterven. Boete 3 tot 6 dollar. De boete heet *pēnēndi pagé* of de ziel van de padi daarnaar doen terugkeeren.

13. *Malot dōrō toeboe anak di tahoema*, men mag ook niet op een ladang bevallen. Boete conform 12.

14. Het verleggen van een *balēng* — grensafscheiding tusschen twee ladangaandeelen — zonder verplaatsing van de *émboeng*, ten nadelle van den ladangbuur. Boete 1 tot 6 dollar, welke eveneens *pēnēndi pagé* heet.

15. *Pēnglamiami* of verwonden zonder opzet. Boete 1 tot 24 dollar.

16. *Mēroebati* of idem met opzet. Boete 6 tot 24 dollar.

17. *Djaédaé mērtahoema* of afgezonderd dus niet te zamen met

de overige *koetagenooten* een ladang aanleggen. Boete 1 dollar en bij volharding 3.

18. *Tērsoenggoel rēboe* of schennis van de *rēboe*. Boete 1 tot 3 dollar.

19. Schennis van een teeken bij een bijennestboom, dat men de was en de honing daaruit wil winnen. Boete 1 tot 3 dollar.

20. Het niet plaatsen van een waarschuwingsteeken — *salēp* — bij *randjoe's* en *bētjik* (springlans), welke echter niet geplaatst mogen worden, waar men verkeer heeft. Op het niet aanbrengen van de *salēp* staat eene boete van 48 dollar, als iemand daardoor gedood wordt, en 3 tot 12 dollar, als er verwonding door veroorzaakt wordt.

21. *Mēnangkō* of stelen. Kleine diefstallen b.v. van kippen worden in de *koeta* berecht en beboet met 12 dollar plus vergoeding van het gestolene. Diefstal van een buffel wordt op de *onan* gestraft door de vier hoogste waardigheidsbekleeders. De straf is een boete van 24 dollar plus vergoeding van het gestolene. Diefstal van veldgewas wordt in de *koeta* als een gering vergrijp gestraft.

Pēnangkō radja is niet strafbaar. Het feit bestaat o.a. hierin, dat, indien een volkshoofd tot onthaal zijner gasten een kip noodig heeft en geen zijner onderhoorigen er een aan hem wil verkoopen, het hoofd gerechtigd is een hunner kippen te doden, waardoor de eigenaar daarvan genoodzaakt is dezelve aan het hoofd te verkoopen.

Ten opzichte van veldgewas geldt het volgende. Neemt een volkshoofd een stuk suikerriet weg van een veld van een zijner onderhoorigen, dan is hij verplicht een stuk van het riet als stek achter te laten bij de rietstoel, welke hij heeft aangesneden. Dit mag hij ongestraft tot twee maal toe doen. Hetzelfde geldt ten opzichte van *djagoeng*: hij moet dan *djagoengbladeren* om de plant winden. De eigenaar weet dan, dat er geen diefstal heeft plaats gehad. Hetzelfde mogen familieleden onder elkaar doen. Nog de radja noch de familieleden zijn dan tot enige vergoeding verplicht.

Volgens een nota van Justinus Loeman Tobing, negrihoofd van Hoeta Toroean, is iets dergelijks ook in Boven Baroes gebruikelijk en wordt daar eveneens *tangkō radja* genoemd. Bij het zich toe-eigenen onderweg van veldgewassen of vruchten moet het hoofd een kenbaar teeken zijner handeling achterlaten. Ook mag hij bij afwezigheid van den eigenaar een stuk vee, een varken of een kip van laatstgenoemde in beslag nemen en slachten ter nakoming zijner verplichtingen als gastheer,wanneer hij zelf geen slachtbeest heeft. Echter moet hij den eigenaar daarvan met zijne handeling in kennis stellen en de waarde vergoeden. Op gelijke wijze handelen onderhoorigen soms ook ten opzichte van hun hoofd, welke handeling eveneens *tangkō radja* heet.

22. *Oeras* of verkrachting van een minderjarig meisje. Hieronder verstaat men een meisje, dat haar haar nog niet heeft opgestoken en wier tanden nog niet gevijld zijn. Dit heeft op twaalfjarigen leeftijd plaats. De straf bestaat uit een boete van 48 dollar, waarvan de helft voor den vader van het meisje en de andere helft voor de berechtende

hoofden. Is het feit gepleegd door den verloofde, dan wordt de verloving verbroken en de *oang oendjoekēn* (bruidschat) wordt met een karbouw verhoogd. Wordt de boete niet betaald, dan wordt de schuldige ter dood gebracht of als slaaf verkocht.

Warneck vertaald *mangoeras* met: „jemand reinigen, heiligen, indem man ihn mit *asom* und *sanggoel* besprengt, sich durch einen Schwur reinigen”. Volgens een nota van meergenoemden Justinus zou in Boven Baroes *oeras* beduiden, de straf op het bevuilen van iemands goeden naam, bestaande in het onthalen van den beleedigde en de hoofden op varkensvleesch hetzij met rijst (*mangindahani*) dan wel in den vorm van *tamboel*, dus om het bij palmwijn te gebruiken. Met de straf wordt beoogd het dichten (bedoeld wordt wellicht reinigen) van den mond van den schuldige. Volgens een nota van een onbekende, nagezien door den assistent demang Frederik Goeltom, beduidt *oeras* in Silindoeng een reimmingsboete, welke de vader van een overspelige vrouw, die niet door haar echtgenoot verstooten wordt, moet betalen ter vervanging van de straf van haarsnijding, welke een vrouw wegens overspel wordt opgelegd. Naar ik vermoed, is *oeras* ook bij de Pakpaks niet de naam van het vergrijp zelf, maar van de daarop gestelde straf.

23. Overtreding van het *mēnoekatkēn rocbé* of het eerder beplanten van zijn ladangaandeel dan de *pērmangmang*. Boete 6 tot 24 dollar. Het handelt om de godsdienstige verrichting van den *pērmangmang* bij de ladangbewerking, bekend onder den naam *mardang mēnanda taon*, waarover later nader.

24. Overtreding van een wettig bevel van of eene verplichting aan een hoofd:

a. om mede te werken aan den pagger om de *koeta*. De *pērtaki* neemt dan zooveel van de bezittingen van den nalatige in beslag als noodig is om diens werkzaamdeel uit te besteden;

b. het opbrengen van *sasap* of *bētēkēn tano*, waarover nader. De schuldige moet dan een maal geven, waarvoor hij een geit of een varken moet slachten;

c. het uitnoodigen van of kennis geven aan een *pērtaki* tot of van een feest, dat men geven wil. De schuldige moet dan een feestmaal aanrechten, waarop hij evenveel moet slachten als op het bewuste feest;

d. het *mērkērin* of om beurten de *koeta* bewaken. Dit heeft steeds plaats, ook buiten den plantijd. Er wordt den nalatige zooveel van zijne bezittingen afgenomen, als noodig is om den wachtdienst uit te besteden;

e. het *mēndēngani radja* of het wettige hoofd op zijn reis vergezellen. Boete 1 tot 3 dollar, te betalen aan den *pērtaki*;

f. het *mērsoeboeksoeboek* of het kennis geven van een voorgenomen huwelijk aan een *pērtaki*. Boete 6 tot 12 dollar, bestemd voor den *pērtaki*.

In beide laatste gevallen mag de nalatige bij weigering tot betalen van de boete uit de *koeta* worden verwijderd. Hij mag dan zooveel

van zijn bezittingen meenemen als hij kan. Wat hij achter laat is voor den *pertaki*.

4. De bescherming van de leden der *aor* tegen onrecht van buiten. Is door iemand van buiten de *aor* een zwaar vergrijp gepleegd tegen een lid daarvan en ziet de beleedigde of zijne familie er geen kans in zich zelf recht te verschaffen, dan dient hij een klacht in bij den waardigheidsbekleeder in de *aor*, tot wiens *goegocangroep* hij behoort. Onder betaling van 7 dollar — *panandé* — aan de drie overige waardigheidsbekleeders nooddigt hij deze uit de aangelegenheid te onderzoeken. Nagegaan wordt in hoeverre de beleedigde persoon aanleiding tot het feit heeft gegeven en wie het gedaan zoude kunnen hebben. Bestaat er aanleiding een vreemde rechtsgemeenschap in deze aan te spreken, dan wordt den *bëroe* opgedragen zich daartoe tot het houden van voorbesprekkingen met den *bëroe* van de vreemde *aor* in verbinding te stellen. Dat juist de *bëroe* tot hemiddelaar wordt gebezigt, spruit voort uit de omstandigheid, dat hij niet tot den regeerenden stam behoort en derhalve als eenigermate neutraal wordt aangemerkt¹⁾. Als teeken, dat beide *bëroe's* als gemachtigde van hun *aor* optreden, nemen zij een ring mede van de door hen vertegenwoordigde partij. Voor hunne bemoeienis krijgt ieder hunner 1 dollar — *tëmbélén tjintjin* (*tëmbélén* stamt af van *bélén* of groot en betekent vergrooting i.c. vermeerdering van de beteekenis van den ring). Samen stellen zij den dag en de plaats vast eener samenkomst der beide *aor's*, waaraan een ieder mag deelnemen. In ernstige gevallen trekken beide partijen in grooten getale ter bijeenkomst op, welke zich tegenover elkaar opstellen met tuschen hen in de beide *bëroe's*, die de verplichting hebben rustverstoringen te verhinderen. De *bëroe's* treden hierbij als woordvoerders op. De waardigheidsbekleeders van beide *aor's* berechten de zaak. Wanneer over den schuldige de doodstraf wordt uitgesproken, levert zijn *aor* hem uit. De temuitvoerlegging van de straf heeft plaats op de *onan* van de beleedigde *aor*.

De *tëmbélén tjintjin* wordt zoowel door de beleedigde partij als door den aangeklaagde betaald, de *panandé* (beduidt kennisgeving) alleen door eerstgenoemde. *Tëmbélén tjintjin* wordt in Simsim ook *rakoet tjintjin* genoemd. (*Rakoet* beduidt verbinden).

In verband met de geringe bewegingsmogelijkheid vroeger kwam het zelden voor, dat de dader niet ontdekt werd. De gangen der vreemdelingen althans waren gemakkelijk na te gaan. In twijfelachtige gevallen, waarin uitlevering dus niet mogelijk was, trok men wel eens ten strijde tegen den beklaagde om hem van het leven te berouwen. Een andere oplossing was, dat de marga van den beleidigen

¹⁾ Men ziet in het Batakgebied meer aan vertegenwoordigers van bijstammen belangrijke werkzaamheden toevertrouw'd bij het bijleggen van geschillen. Zoo heeft het mijne aandacht getrokken dat in Padang Lawas — toen ik er nog bestuursambtenaar was — wel eens de *bajobajo na godang* tot de bijwoning eener terechtzitting werd uitgenoodigd om bij twijfelachtige adatuitleggingen zijn oordeel uit te spreken. Aan zijn woord werd dan veel waarde gehecht.

persoon in geval van weigering tot uitlevering beslag legde op het gebied rondom de plaats van het vergrijp met een straal van ± $\frac{1}{2}$ K.M. tot tijd en wijle de schuldige zou zijn opgespoord. Was de *aoer*, waartoe de schuldige behoorde, daartoe sterk genoeg, dan trok zij zich van de beslaglegging niet veel aan en beschikte zij ten volle over den grond als ware er niets gebeurd.

Komt iemand in een vreemde *aoer* door ziekte te overlijden, dan wordt hij door deze *aoer* ter plekke begraven. De bij hem aange troffen goederen worden, voor zooveel zij hem niet in het graf zijn gevuld, naar zijne familie gebracht en deze gevraagd om 1 tot 3 dollar voor den *pērmangmang* als *tēmboek tano* (gegraven gat) en 1 tot 3 dollar voor begrafenis kosten — *oepah mēnanēm*. *Tēmboek tano* wordt alleen door Simsim, Pēgagan en het overige gedeelte van het onderdistrict Sidikalang wederzijds geeeischt, maar niet binnen elke der drie genoemde gebiedsdeelen. De betaling van *tēmboek tano* is eene erkenning van gebruik van vreemden grond voor begraafplaats. Op den *pērmangmang* rust de verplichting de plaats te onthouden, waar de vreemdeling begraven ligt, opdat de familie van den overledene de beenderen van deze zal kunnen opgraven en naar haar land medevoeren. Dit zal de familie evenwel alleen mogen doen onder aanbieding van *nakan tēndi* of een maal, waarop zij elkaar *djoadjoea* (Mal. salamat) toewenschen. (*Nakan* beduidt gekookte rijst en *tēndi* ziel). De beenderen worden in een doek gewikkeld en door de familie opgehangen in den geestenboom bij haar dorp. Wanneer men daartoe over voldoende middelen beschikt, wordt het verbrandingsfeest gevierd, bedoeld in mijn „Nota omtrent Singkel en de Pakpaklanden“. Verbranden heet ook hier *mēnoctoeng*. De asch wordt in een steenen vat — in den regel een uitgehouden steen — gedaan, dat *pērtoolanēn* heet.

Komen twee *aoer's* met elkaar in botsing, dan noemt men dit een *gēraha simarga* (oorlog van marga tegen marga). Deze term wijst op het in den regel genealogisch verband in de *aoer*. Heeft er een overval plaats gehad zonder een behoorlijke oorlogsverklaring, dan spreekt men van een *gēraha toengkoem* (*toengkoem* beduidt onverwacht, verraderlijk).

Is er een oorlogsverklaring aan voorafgegaan, dan noemt men den oorlog een *gēraha pataritari* (*pataritari* beduidt met wederzijdsch medeweten).

Bij een *gēraha pataritari* wordt het terrein vastgesteld, waarbinnen gestreden zal worden. Overschrijdt een der partijen den grens daarvan, dan zorgt, wanneer beide partijen tot dezelfde *aoer* behoren, de *aoer* er voor, dat die overschrijding gekeerd wordt. Heeft er een overschrijding plaats in een oorlog van *aoer* tegen *aoer*, dan treden twee neutrale *takal aoer* tusschen beide.

§ 4. Dorpsbestuur.

Het dorpsbestuur bestaat uit de volgende waardigheidsbekleeders:

1. *pērtaki* of *pērisangisang*;

2. *p̄ersinabœl* of *p̄érékorékor*;
3. *p̄ertoelan tēngah*;
4. *anak b̄eroe* of *p̄erbëtékén*.

Het is normaal, dat in een dorp, behorende tot een *marga p̄ertano* de drie hoogste waardigheden naar volgorde toegekend worden aan personen uit de drie oudste der takken, waarin de in het dorp wonende nakomelingen van den stichter daarvan zich laten indeelen. Als *anak b̄eroe* treedt op een in het dorp wonende schoonzoon van den stichter van het dorp of van een van diens eveneens daar gevestigde nakomelingen, dan wel iemand uit een vreemde marga, in onderling overleg daartoe aangewezen.

In de z.g. vreemde dorpen regelt zich de verdeeling der drie eerste waardigheden onder de verschillende in het dorp aanwezige marga's zich veelal naar de volgorde, waarin deze zich in het dorp gevestigd hebben, terwijl men er bovendien nog een *pœntjaniadop* heeft, in rang staande tusschen den *p̄ertoelan tēngah* en den *anak b̄eroe*.

Voorbeeld: De *koeta* Sidipasi is gesticht door iemand van de marga P a s i, zoodat dan ook de *p̄ertaki* daarvan tot die marga behoort. De *p̄ersinabœl*, de *p̄ertoelan tēngah* en de *pœntjaniadop* behoren successievelijk tot de marga's P a r d o s i, S i d a b o e t a r en P i n a r i k, omdat deze marga's in de aangegeven volgorde zich in Sidipasi gevestigd hebben na de marga P a s i. De *anak b̄eroe* aldaar is van de marga O e d j o e n g P a j o e n g vermoedelijk wegens verwantschap met de marga *p̄ertano* O e d j o e n g.

Een ander voorbeeld levert op Pandji Sidaboetar. De stichter daarvan is van de marga S i d a b o e t a r en dus ook de *pertaki*. Daarna kwam er de marga S i t o e n g k i r. Iemand hiervan werd *p̄ersinabœl*. Deze kreeg twee zoons, van wie de oudste na het overlijden van zijn vader *p̄ersinabœl* werd en de tweede *p̄ertoelan tēngah*. Toen de stichter stierf, werd zijn oudste zoon *p̄ertaki* en zijn tweede *pœntjaniadop*. Deze liet geen zoons na en de marga S i t o e n g k i r trok weg, waardoor alle vier ambten zich in den *p̄ertaki* vereenigden. Een *p̄erbëtékén* mist men er, omdat er geen geschikte persoon voor te vinden was.

Zoolang de stichter van een dorp, behorende tot de *marga p̄ertano*, leeft, bestuurt hij het dorp alleen dus zonder bijstanders.

De *p̄ertaki* is het feitelijke hoofd van het dorp en vertegenwoordigt dit ook naar buiten.

Dan nog kent men in het dorp een waardigheid meer van priesterlijken aard n.l. de *p̄ermangmang*. Dit ambt wordt in den regel vervuld door een der vier waardigheidsbekleeders van de *koeta*, tenzij geen hunner daartoe geschikt mocht zijn, in welk geval een ander persoon daartoe wordt aangewezen. In het onderdistrikt Sidikalang wordt de *p̄ermangmang* elk jaar aangesteld uit een der *marga p̄ertano*, doch in Simsim is die waardigheid erfelijk. Bij verhindering van den betrokken persoon heeft er waarneming plaats. Volgens een nota van den demang Henoch Loemban Tobing is hij in bepaalde tijden van het jaar herkenbaar aan het dragen van lang haar. Tusschen het

begin van het plantseizoen en den oogst mag hij zich n.l. het hoofdhaar niet laten snijden. Ook baadt hij zelden; niemand mag hem zien baden. Zijne werkzaamheden vallen voornamelijk op bij het landbouwbedrijf, om welke reden men hem een grondvoogd zou kunnen noemen.

De *pertaki*, de *permangmang* en de *anak beroe* treden in hunne werkzaamheden het meest op den voorgrond. De *perekorékor* en de *pertoelan tengah* zijn slechts bijzitters in het collegiaal bestuur van het dorp.

De positie van het individu regelt zich in zake het grondenrecht en het medezeggenschap in de rechtsgemeenschappelijke huishouding geheel naar de vraag, tot welke marga zijn dorpshoofd en tot welke hij zelve behoort.

Ingezetenen van een dorp, dat tot hoofd heeft iemand, niet behorende tot een *marga pertano*, worden evenals dat hoofd *beroe* genoemd, wanneer zij van dezelfde marga zijn als dat hoofd, en anders *ginémgém*; in dit laatste geval ook al mochten zij tot een der *marga pertano* van de *aoer* behoren.

Ingezetenen van een dorp, waarvan de *pertaki* tot de *marga pertano* behoort, worden eveneens *ginémgém* genoemd, wanneer zij niet van dezelfde marga zijn als dat hoofd. Voor de ingezetenen van dat dorp, die er wel toe behoren, heeft men geen algemene benaming.

Verhuizing kan dus verandering van rechtspositie medebrengen.

In staatsrechtlijken zin heeft een *ginémgém* eene positie geringer dan die van een *beroe* en deze weer eene geringer dan die van een lid van de *marga pertano*, wanneer diens dorpshoofd tot deze marga behoort. In hoeverre dat verschil zich uit, is niet met juistheid te omschrijven behalve in sommige gevallen, waarover nader. Immers de huishouding van een dorp draagt een gemoedelijk familiaar karakter als die van een gezin. Alles wordt in onderling overleg geregeld; persoonlijkheid en welgesteldheid bepalen veelal den invloed van den betrokken persoon op dorpsvergaderingen.

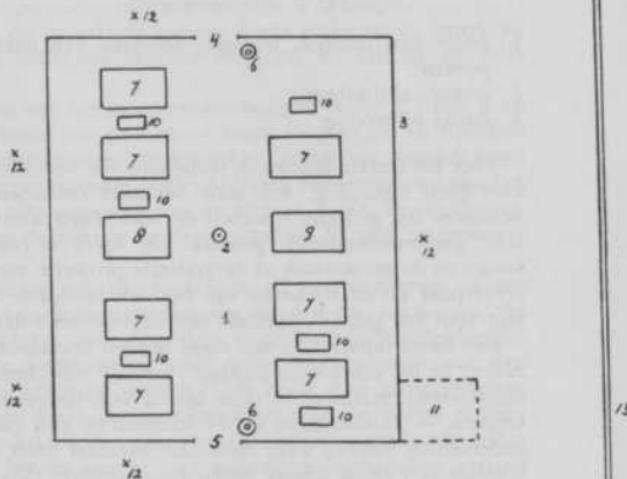
Waars thans geen slaven meer bestaan en deze, voor wat hunne rechtspositie betreft, nu geheel met de overige gelijkstaan, laat ik deze categorie van personen buiten bespreking.

§ 5. *Woonrecht.*

Onderstaande tekening geeft het beeld weer van een normale *koeta*, waarvan:

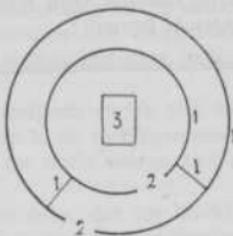
1. aangeeft de *késéan* of dorpsplein;
2. de *toenggoeng* of woonplaats van de *tendi* (ziel) van de *koeta*. De *toenggoeng* is beplant met pisang, *silindjorang*, *sangkasimpilit* en *babarsémah*;
3. de afsluiting van het dorp, bestaande uit een *pagér* (omheining van bamboe of hout) of een *parik kéké* (aarden wal) met een *parik* (gracht) dan wel een *parik* alleen. De *parik kéké* is beplant met rietgras of de een of andere soort bamboe;
4. *pintoe djoeloe* (bovenstroomsche poort) staande op het Oosten;

5. *pintoe djéhé* (benedenstroomsche poort);
6. *palés* of uitkijk, alleen in oorlogstijd gebruikelijk;
7. *bagas* of woning;
8. *bagas përtaki* of woning van den *përtaki*;
9. *balé* of dorpsraadhuis, hetwelk geen omwandeling heeft en op den zolder waarvan zich de *mandah* (een houten bak ter opbergung van padi) van den *përtaki* bevindt;

10. padischuur. Deze heet *sapo koendocl*, wanneer de schuur een planken omwandeling heeft en *langgih*, wanneer zij die niet heeft. In de *langgih* staat een *kébén*, een groote ronde bak van boom-schors;
11. *pékén* of tuin, in den regel omheind;
12. vrucht of schaduwboomen;
13. *parik kérbo* of omwalling van de weideplaats (*embalémbal*), welke grooter of kleiner is naar het aantal karbouwen.

Het kwam wel eens voor dat slechts een of meer gezinnen van een *koeta* oorlog voerden. Opdat de *koeta* van hun krijg geen last zou ondervinden moesten zij zich buiten de *koeta* een tijdelijk gehucht bouwen, i.c. *rocar djandji* geheeten, welke nederzetting gewoonlijk van onderstaanden vorm was:

1. *pagér* van bamboe; bovenop voorzien van naar buiten gerichte punten;
2. *pintoe*, afsluitbaar;
3. *bagas* of woning.

Voor het terrein binnen de omheining der *koeta* in zijn geheel heeft men geen benaming, wel voor bepaalde onderdelen daarvan. De *késéan* is het gedeelte tusschen de beide rijen woningen in en dient voor gemeenschappelijk gebruik. De *djolò ni roema*, de *poedi ni roema* en de *pamispisan* of de verticale projectie van de voorpunt, de achterpunt en de zijkanten van het dak behooren tot de woning en zijn voor het gebruik speciaal van de bewoners daarvan.

Een *koeta* ontstaat in den regel uit een *koetakoeta* (gehucht, Tob. *sösor*) of uit een *roema dagang* (verblijf voor benzoëtappers en — handelaren), wanneer in deze laatste ook de gezinnen der benzoëtappers, — tuinbezitters en — handelaren zijn gaan wonen en de nederzetting dus een meer duurzaam karakter heeft gekregen. Zelden ontstaat een *koeta* zonder dezen tusschenvorm. Voorbeelden van dit laatste zijn Maha Boenga (marga Maha Boenga, gesticht van uit Koeta Déleng, binnen het gebied van de marga *pěrtano* Maha), Rimo Boenga (marga Oedjoeng Pajoeng, gesticht van uit Sidikalang, binnen het gebied van de marga *pěrtano* Oedjoeng), Karing (marga Béraampoe, binnen het gebied van de marga *pěrtano* Angkat) en Singkapal (marga Angkat Singkapal, gesticht van uit Koeta Sélam, binnen het gebied van de marga *pěrtano* Angkat), allen opgericht om aan een marga, voortgesproten uit een buiten echt bij een vrouw van de betrokken marga *pěrtano* verwekt kind, een zelfstandige positie te verleenen.

Een ander voorbeeld levert op Baroengbaroeng, gesticht van uit Tamboen, waarvan de *pěrtaki* twee zoons had. De oudste stierf, een *tongkoh*¹⁾ achterlatende, waarop de jongste zoon zijn vader opvolgde.

¹⁾ Zie pag. 21.

Aan den *tongkoh* werd echter toestemming verleend Baroengbaroeng te stichten.

Het stichten van een *koetakoeta* mag geschieden met vergunning van den *pertaki*, tot wiens onderhoorigen de stichter behoort. Hier voor is geen betaling verschuldigd evenmin het geven van een feest of wat ook.

De vergunning strekt tot stichting alleen binnen het eigen gebied van de *koeta*, dus op gronden, reeds eens van uit die *koeta* in ont ginning genomen. Het motief tot de stichting kan gelegen zijn in b.v. de noodzakelijkheid om dichter bij de benzoëtuinen te wonen.

De *koetakoeta* staat geheel onder het bestuur van de moeder*koeta*, ook wat den ladangaanleg betreft. De *koetakoeta* viert geen eigen ladangofferfeesten, doch neemt deel aan die van de moeder*koeta*. De *koetakoeta* legt ladangs aan in een complex met die der moeder*koeta*; soms wordt haar toegestaan ook afzonderlijk te ladangen.

Eerst wanneer de *koetakoeta* tot een *koeta* verheven is, wordt zij met een volledig collegiaal bestuur toegerust en erlangt zij zelf standigheid.

Van de gronden van het moederdorp, bedoeld onder § 1 sub B en C, wordt een gedeelte aan de nieuwe *koeta* toegewezen en tusschen beider gebied alsdan grenzen vastgesteld. Zoolang de nieuwe *koeta* nog geen eigen *pērmangmang* heeft, blijft de *pērmangmang* van het moederdorp ook *pērmangmang* van de nieuwe *koeta*. In de ladang offerfeesten neemt de nieuwe *koeta* dan deel in die van het moederdorp.

Voor de verheffing van een *koetakoeta* of *roema dagang* tot een zelfstandige *koeta* is de toestemming noodig van den *takal aoer*, die in deze overleg pleegt met zijne drie mede-waardigheidsbekleeders van de *aoer*. Die toestemming moet door tusschenkomst van den betrokken *pertaki* gevraagd worden. Ook heeft dan de naamgeving plaats. Behoort het hoofd van de nieuwe *koeta* tot de *marga pērtano* van het betrokken gebied, dan zijn voor de verheffing tot *koeta* slechts enkele geweven doeken aan de vier waardigheidsbekleeders van de *aoer* verschuldigd en anders 48 dollar.

Staat de nieuwe *koeta* onder het bestuur einer vreemde *marga*, dan komt die te ressorteren tot de *goegoengroep* van den *bērōe*.

Wil men een nederzetting oprichten, dan zoekt men zich daarvoor een geschikt terrein en steekt te midden daarvan een bamboekoker gevuld met water in den grond met daarnaast een stok met een sirihblad in het gespleten bovenende daarvan — *pēnalēpēn* (haler of roeper der geesten) — en legt naast den stok een stuk pisangblad met wat *bēras bani*. Degene, die de nederzetting oprichten wil, plaatst zich achter de bamboe met de *pēnalēpēn* en het offer voor zich en smeekt om geluk en voorspoed voor zijne onderneming. Hij vraagt den geesten tevens blijk te geven of zij met het voornemen instemmen. Den volgenden ochtend gaat hij zien of de bamboe nog vol is of wellicht zelfs is overgelopen. In het eerste geval geldt zulks als een goed en in het tweede geval zelfs als een zeer goed teeken. De

toename of het op peil blijven van het water in de bamboe mag niet door regen maar wel door mist gebeuren. Ter voorkoming van regenvallen in de bamboe heeft men iets boven de bamboe een pisang-h'ad geplaatst.

Verleent de *përtaki* tot de oprichting der *koetakoeta* vergunning, dan bouwt de stichter der nederzetting of, zyn er meerderen stichters, de voornaamste onder hen zijne woning aan de zijde van de bamboe en met de lengteas in de lijn van bamboe, *pénalépén* en *bérás bani*. Aan de andere zijde plaatst hij zijn *balé*.

Op de plaats, waar de bamboe staat, legt men de *toenggoeng* aan, welke de verblijfplaats verder heet te zijn van de *tendi* (ziel) van den dorpsgrond.

Tegen de *kota* aan mag men geen padi planten, omdat zulks slechts aanleiding zou kunnen geven tot twisten over beschadiging van het gewas door kippen enz.

Voor het bouwen eener woning moet eene vergunning gevraagd worden aan den *përtaki* en zijne mede-dorpsgrooten onder aanbieding van een maal — *nakan* (rijst met kip). In overleg met de overige dorpsgrooten wijst de *përtaki* de plaats aan, waar de woning mag staan.

Uitbesteding van woningbouw moet plaats hebben ten overstaan van den *përtaki*, waarbij de uitbesteder een maal moet geven en den *përtaki* *pérngéngétén* ad 1 à 3 dollar moet schenken. Ook de *përtaki* van den aannemer moet er bij tegenwoordig zijn. Deze ontvangt *pénah* tot een bedrag van 1 à 3 dollar. De *përtaki* van den aannemer verbindt zich dan den aannemer gedurende den bouw niet te zullen terugroepen en ook er voor in te staan, dat de aannemer zich niet aan zijn werk zal onttrekken. Heeft laatstgenoemde het benodigde hout in het bosch gekapt, dan vraagt de uitbesteder zijn *përtaki* onder aanbieding van sirih om hulp voor het halen van het hout uit het bosch. De onderhoorigen van den *përtaki* verleenen dan bij dat transport hulp echter enkel tegen verstrekkings van voeding. Is het huis gereed, dan heeft bij een maal betaling van de uitbestedingssom plaats. Bij het betrekken der woning wordt een feestmaal aangerecht, waarop de waardigheidsbekleeders van het dorp en van de *aoer* uitgenoodigd worden. Gastheer en gasten geven elkaar wederkeerig geschenken onder het uitspreken van heilwenschen. Wordt er bij die gelegenheid een buffel geslacht, dan gaat de *bétkéén* naar den *takal aoer*. Bovendien moet aan dezen opgebracht worden *lapik soelang*, bestaande uit een geweven doek en een geldsom ad 6 à 12 dollar, welke heffing de *takal aoer* met de overige waardigheidsbekleeders van de *aoer* deelt.

De woning van den *përtaki*, *pérnangmang*, *përsinabœl* en *përtoclan tengah* kenmerken zich door het hebben van miniatuurhuisjes op het midden en de beide uiteinden van het dak — *mérdjodjong*. In plaats van een miniatuurhuisje mag op het dakuiteinde een karbouwenschedel met horens geplaatst worden. De *anak bérœ* mag dergelijke onderscheidingsteekenen niet op het dak hebben, tenzij hij

daartoe vergunning heeft gekregen van de evengenoemde hoofden en dan nog mag hij ze niet zelf plaatsen, maar moet dit door of namens de vier hoofden geschieden.

De vier hoekpalen van de woningen dier vier genoemde hoofden zijn overigens langer dan die van de woningen van den *anak beroe* en overige dorpslieden, doch verschillen bij de vier hoofden weer onderling. De lengte dier palen geeft ook de meerdere of mindere hoogte aan van de vloeren tot den bodem. Voor den *pertaki* en den *pērmangmang* mag die hoogte zijn een *simandoeraka* of een menschenlengte plus een onderarmslengte, voor den *pērsinaboel* een *simardjaroendjoeng* of een menschenlengte plus een span, voor den *pērtoelan tēngah* een *pēroematondi* of een menschenlengte plus een vuistbreedte en voor den *anak beroe* en overige dorpsge-nooten een *pēroema tampar boenga* of lengte van een mensch van den voet tot den bovenrand van het oor. Ook het aantal treden in de trap tot de woning of het aantal inkepingen in de balk, welke daarvoor dient, verschilt. Voor den *pertaki*, *pērmangmang*, *pērsinaboel* en *pērtoelan tēngah* bedraagt dat aantal 5 of 7 en voor de overige personen in het dorp 4, 6 of 8.

Voor de verschillende standplaatsen der woningen bestaan geen speciale woonrechten of plichten, behoudens dat de *pertaki* het recht heeft op het bouwen zijner woning recht voor de *toenggoeng* en dat de lieden, die in de *balé* huizen — b.v. de ongehuwde mannen en jongelingen —, zorgen moeten voor het sluiten en openen der poorten van het dorp. Bij slacht in het dorp krijgen deze daarvoor de wangen van het geslachte beest.

Niemand is verplicht vee van een ander onder zijne woning toe te laten.

Eene woning bergt meerdere gezinnen. Deze kunnen ieder ander, ook den hoofden den toegang tot hunne woning ontzeggen. Echter zijn de hoofden gerechtigd nieuwkomelingen in eene woning van den een of anderen onderhoorige onder te brengen, die dan zelfs verplicht is de nieuwkomelingen zoo noodig tot twee dagen van voedsel te voorzien.

Men is niet gerechtigd een nieuwkomeling af te wijzen, tenzij het een gevaarlijk mensch is of behept met een kwaadaardige ziekte. Een ieder kan verbieden, dat iemand zich in het dorp komt vestigen, wan-neer hij met hem in vijandschap verkeert en een minnelijke schikking onmogelijk blijkt.

Wenscht iemand te verhuizen, dan moet hij onder aanbieding van een maaltijd van zijn voornemen kennis geven aan de waardigheids-bekleeders in het dorp — *masitēnah tēnah* (*tēnah* betekent kennis-geving). Vroeger schonk de verhuizer den *pertaki* een geweven doek tot een onbepaalde waarde, maar nu moet hij hem 7 gld. betalen. Bij zijne verhuizing blijven de woning en aanplant aan de *koeta* — de woning, omdat deze met hulp van de overige dorpelingen is opgezet. Komt de verhuizer later in het dorp terug, dan kan hij zijne woning

terug erlangen, mits hij onder de noodige adatformaliteiten daarom vraagt.

De dorpsgrooten hebben de bevoegdheid verplaatsing eener woning te gelasten, wanneer zulks noodig is. Zij mogen iemand ook verbieden een woning te bouwen, wanneer men vreest, dat hierbij de bedoeling voorligt kwade elementen in het dorp te halen.

Onteigening van een *pēkēn* voor huizenbouw is geoorloofd, echter tegen eene vergoeding tot de helft van de waarde van den aanplant.

Iedere *koeta* regelt voor zich zelf de werkzaamheden aan het onderhoud der muren; vaste regelen bestaan ter zake niet. De *parik kērbo* wordt door alle ingezetenen van de *koeta* gezamenlijk aangelegd. Het onderhoud daarvan geschiedt echter alleen door de vebezitters.

Degene, die de bamboe op den wal geplant heeft, is er de eigenaar van; in den regel plant men de bamboe slechts achter de eigen woning.

Wordt een dorp door al zijne inwoners verlaten, zonder dat hierbij sprake is van eene verplaatsing van het dorp, dan vervallen de gronden daarvan — het dorpsplacement en de gronden bedoeld bij § 1 sub B en C, — weder aan de *marga pērtano*, die dan verder naar omstandigheden uitmaakt, welke bestemming aan de gronden zal worden gegeven.

Ook wanneer de meerderheid van een dorp voor verplaatsing hiervan is, kan de minderheid niet verplicht worden mede te verhuizen.

§ 6. Overgang van grond van de eene naar de andere aoer of marga pērtano.

Vervreemding van grond door de eene marga aan de andere komt niet voor. Het enige uitzonderingsgeval, dat zich heeft voorgedaan, is de verkoop uit persoonlijk geldgebrek door een der vroegere *takal aoer* van Keradjaän van een aan zijn marga toebehorend gebiedsdeel aan de marga *Tjibēro*. Algemeen wordt dit als een grote onregelmatigheid aangemerkt.

Ook verovering van grondgebied wordt niet mogelijk geacht. Heeft er strijd plaats om grond, dan betreft het een grensgeschil.

Ruiling van grondgebied door marga's onderling komt evenmin voor. Wel is het geoorloofd, dat een *marga pērtano* bij aanheweling van een harer hoogste hoofden een gedeelte van haar gebied afzondert — *pēndjahēkēn tano* — aan de marga, aan een lid waarvan dat hoofd zijne dochter uitgehuwd heeft. Deze marga krijgt er dan het beschikkingsrecht op en mag er dorpen bouwen, zonder nochtans een *marga pērtano* te worden. In het bestuur over de *aoer* worden die dorpen vertegenwoordigd door den *bēroe*. Bij den gebiedsafstand wordt een feest gegeven, dat *mērbajokēn tano* heet. Thans komt een dergelijke gebiedsafstand niet meer voor, vroeger echter wel. Zoo huwde Si Boroe Manik Boemboenan, dochter van het hoofd van Koeta Oesang (de *takal aoer* van Beneden Pēgagan) met Si Radja, iemand van de marga *Simandjorang* en afkomstig van Sirēn-

tēnoe, en haar werd als huwelijksfeest medegegeven een gebied langs de Laé Béloeloes, waar thans de dorpen Siréntēnoe, Pērtoemboengan, Koeta Tēngah en Namoboeah liggen. Het gebied kwam hiermede aan de marga Simandjorāng. Als blijvende herinnering aan dit feit wordt het graf van genoemde vrouw nu nog vereerd.

De term *mērbajokēn tano* houdt verband met het gebruik, dat een man de vrouw van zijn zwager dan wel andersom met *bajokoe* (mijn *bajo*) moet aanspreken. In Simsim geschiedt dit wederzijds, maar in het onderdistrict Sidikalang moet degene, die het eerst met *bajokoe* is aangesproken, den ander aanspreken met *bésankoe*.

Wanneer een marga haar gebied verlaat, kan de grond aan een verwante marga vervallen. In Si Eném Kodēn kreeg de marga Tēndang met de marga Boeloeréa samen een deel en toen eerstgenoemde marga wegtrok, verviel alles aan de andere. Komt de marga Tēndang echter later terug, dan kan zij weer deelgenoot worden in het beschiktingsrecht op den grond, als zij er om vraagt onder aanbieding van eene huldegift — *soelang*.

Worden in een krijg de inwoners eener *koeta* verdreven, dan mag de overwinnaar den grond niet inlijven en evenmin de *koeta*. Alleen de roerende goederen zoals vee mogen buiten gemacht worden, terwijl de krijgsgevangenen als slaven mogen worden verkocht. Hiertoe moet men eerst den *takal aoer* met het voornemen in kennis stellen onder aanbieding van een dollar — *pēngarihin* (kennisgeving) —, opdat de *takal aoer* de familie van den krijgsgevangene zal opsporen en haar zal kunnen waarschuwen om den krijgsgevangene los te koopen. Zijn er geene familieleden, die dit willen doen, dan betaalt degene, die den krijgsgevangene als slaaf wil verkoopen, nogmaals 1 dollar aan den *takal aoer* als *pēnah* (geen beletsel). Men scheert hem dan het hoofdhaar af en doet hem een rottan ring om den pols; een hoofddeksel b.v. een hoofddoek mag hij dan niet dragen. Eerst wanneer dit alles heeft plaats gevonden, hetgeen ten overstaan van alle vier waardigheidsbekleeders in de *aoer* moet geschieden, mag men een bod op den krijgsgevangene doen.

§ 7. Neutrale gronden.

Neutrale gronden komen niet voor.

§ 8. Gewijde gronden.

Hieronder valt een *poelopoelo sēmbahēn* of een boschje, waarin een goede geest huist, die men nochtans middels offers te vriend moet houden. Middenin bevindt zich een *kērjoeara-*, *kasoempat* — *piangi* — (maranti-) of *djabidjabiboom*, welke de woning dan wel het dorpsplein van den geest heet te zijn. De boom draagt geen algemeene benaming; enkeligen noemen hem een *kajoe sēmbahēn*. Zoo'n boschje mag men niet omkappen.

Dan nog wordt ontzien een bosch, waarin een *bēgōe kēliboēn* (*bēgōe* beduidt kwade geest en *kēliboēn*: verborgen) huist. Zijn aanwezigheid verraadt zich daardoor, dat b.v. een voorbijganger er

zonder oorzaak schrikt of er zich plotseling ziek voelt. Men mag er wel kappen, als men er den moed toe bezit. Ten einde na te gaan of er inderdaad een *bégoe* huist, slaat men voor het aanvangen van het kappen een *bélioeng* (Mal. kampak) of een *také* (smalle kampak) in den stam en laat die er gedurende den nacht in zitten. Valt hij er gedurende dien tijd uit, dan is dit voor hem een bewijs, dat er een *bégoe* huist, want wie anders dan deze zou het werktuig uit den stam hebben getrokken. Men ziet dan van kappen af.

Als gewijde plaatsen kunnen ook worden aangemerkt de begraafplaatsen. Iedere *koeta* heeft er twee, een boven — en een benedenstrooms. Vrouwen in het kraambed overleden worden benedenstrooms begraven en alle overige dooden bovenstrooms. Men vreest de ziel van eene in het kraambed overleden vrouw, omdat men gelooft, dat zij door een *bégoe* (kwaden geest) tot zich is genomen. Vroeger werd het kind bij en tegelijkertijd met de moeder begraven, ook al leefde het nog. De beenderen van eene in het kraambed overleden vrouw worden nooit opgegraven, zoals bij andere dooden wel eens gebeurt ter bijlegging bij een geestenboom en verbranding later. Ook in Toba worden de geesten van vrouwen, die bij de bevalling gestorven zijn — euphemistisch *boroe na mora* (rijke vrouw) genoemd — gevreesd, omdat zij kraamvrouwen en zuigelingen naar het leven zouden staan (zie Winkler pag. 67).

Begraafplaatsen mogen niet tot bouwvelden worden gemaakt, tenzij de *koeta* als rechtsgemeenschap heeft opgehouden te bestaan door een verloop of uitsterven daarvan, dan wel door eene verspreiding harer inwoners in andere reeds bestaande dorpen, zoals bij eene epidemie wel eens voorkomt.

§ 9. Gereserveerde gronden.

Hiertoe behooren soms weidegronden. Verder is mij slechts een door de bevolking in het leven geroepen boschreserve bekend en wel in Pama, door den *radja padoca* daarvan gevormd voor houtvoorziening, meer speciaal in het belang van den woningbouw.

§ 10. Boschproductenwinning.

Het onderdistrict Sidikalang.

De voornaamste boschproducten uit dit gebied zijn: *kélang* (rottan) en *méang* (getah). Winning van boschproducten middels tappen komt weinig voor. De wilde benzoë vindt men er weinig, *damar* echter iets meer. Eerst voor kort schijnt men *damar* te tappen anders dan voor eigen gebruik.

Voor het winnen van boschproducten binnen de eigen *aoer* is geen vergunning noodig, ook niet wanneer men een *ginéngém* is of een inwoner van een der dorpen, vertegenwoordigd door den *béroe*.

Van het gewonnen product moet *séba* (Mal. boenga kajoe) worden opgebracht aan de vier waardigheidsbekleeders van de *aoer*, die de

heffing onderling verdeelen. Een ieder is tot deze betaling verplicht, ongeacht tot welke bevolkingsgroep men behoort en of men binnen of buiten de *aoer* woont.

Van rottan, tenzij voor eigen gebruik gewonnen, en getah moet een tiende van het gezamelde product of van de waarde daarvan als *séba* worden opgebracht. Beide boschproducten zijn alleen in de *kérangan longò* en in de *taling toea* te vinden.

Iemand van buiten de *aoer* heeft voor het winnen van boschproducten steeds een vergunning noodig van den *takal aoer*, wanneer het product in den *kérangan longò* gewonnen zal worden, en van den betrokken *pértaki*, als het geschieden zal in de *taling toea*. Voor de vergunning zal hij, al naar hij veel of weinig denkt te winnen, 20 tot 5 dollar moeten betalen. Deze heffing wordt *péngéréntis* (het zich kappen van een pad door het bosch of liever het recht daartoe) genoemd. Bovendien moet hij een tiende van de vondst als *séba* ophalen¹⁾.

Benzöö mag alleen door een inwoner van de *aoer* gewonnen worden. Bijna alle benzöö is geplant. Voor de gewonnen benzöö is geen *séba* verschuldigd. Vroeger werd de benzöö op de Boven Singkelsche *pangkalan's* verhandeld, maar tegenwoordig op door het bestuur in het onderdistrict opgerichte benzöemarkten. Om uitbuizing door de koopers tegen te gaan moet de handel geschieden door tusschenkomst van door de inlandsche rechtsgemeenschappen in dienst gestelde marktmeesters, die ten hale van de gemeenschappelijke kas dier rechtsgemeenschappen voor hunne moeite vijf procent heft van de waarde van de verhandelde benzöö. Dezelfde regeling is later ook in de Simsim ingevoerd.

Een bijzondere rechtstoestand nemen de bijennestboomen — *késoempat* — in. (Bijennest heet *pédém*. De bij, die ze maakt, heet *wani*, in tegenstelling van de *rénggétjeng* of kleinere tamme bij, die in een van hout of boomschors gemaakte korf in of nabij het dorp nestelt.) De was — *liling* — en de honig — *ténggoli* — mogen ge-

¹⁾ Voorbeelden van kort vóór de annexatie:

1. Pakoendoel van Singkel, getahwinning op Déleng Raoet, vergunning van *pértaki* Tandoektandoek à 12 dollar, niets gevonden, 1905.
 2. Patahoe van Simsim, getahrambong saringtingnit in bosch Pinoepoek, vergunning *pértaki* Sidiangkat à 12 dollar, *séba* betaald.
 3. Pintor van Kalasan, getahwinning in bosch Songaloen, vergunning *pértaki* Bantoenkerbo à 10 dollar, *séba*-betaald aan *pértaki* 3 dollar per picol.
 4. O. R. Oedjocan van Baligé, getahwinning, vergunning van *pértaki* Koeta Oesang à 40 dollar, *séba* betaald 1 gld. per picol.
 5. Radja padoca Tandaraho van Samosir vergunning *pértaki* Hoeta Manik tegen een geit, gewonnen hout voor *soloe*, *séba* 10 dollar aan *pértaki*.
 6. O. Togoe van Samosir, gewonnen hout voor *soloe* bij Hoeta Manik, 12 gld. *séba*.
 7. Pintor en Sitolop van Simsim, getahwinning, alleen *séba* betaald aan *pértaki* Bantoenkerbo.
 8. Tela van Simsim en Rempé van Képas getahwinning in Pégagan, alleen *séba* betaald aan landschapshoofd.
- Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

wonnen worden, ook al behoort de betrokken boom tot de geestenboomen — *poelopoelo sembahēn* — en dus niet het bezit kan uitmaken van een enkeling, maar wel van de gemeenschap.

De was en de honig worden in den regel gewonnen door lieden van de *koeta*, welke het dichtst daarbij gelegen is. Zij behoeven daartoe geen vergunning.

Vindt men in een boom een enkel nest en wil men dit winnen, doch is men op dat oogenblik daartoe niet in de gelegenheid, dan kan men het nest voor zich reserveren door den boom van een teeken te voorzien. Anderen mogen er dan niet meer aan komen. Het teeken bestaat uit een in den grond gestoken stok met een dwarshoutje in het gespleten bovenende — *salēp* — of een krans van bladeren — *koelangkoelang* — om den boom. Ook kan worden volstaan met het schoonmaken van een strook grond rondom den boom.

Zit een boom vol nesten, dan pleegt men deze met zijn velen te winnen en mag men die nesten dan niet middels een teeken voor zich reserveren.

Bij winning van een bijennest moet men een niet vastgesteld gedeelte aan den meest nabijwonenden *pērtaki* afdragen, ook al is men inwoner van de *aoer* en behoort men zelfs tot de *marga pērtano* en ongeacht of het nest gewonnen is in *kērangan longō* of *taling toea* dan wel elders. Wil iemand van buiten de *aoer* een bijennest winnen, dan moet hij daarvoor vergunning vragen aan den *pērtaki*, die er het dichtst bij woont. Een inwoner van de *aoer* behoeft die vergunning niet, tenzij de boom staat in de *taling toea*, in welk geval vergunning moet worden gevraagd aan het betrokken dorps hoofd.

Het onderdistrict Simsim.

Hier worden eveneens slechts in de *kērangan longō* en *taling toea* boschproducten gewonnen, n.l. getah, rottan, kamfer, damar en wilde benzoë.

Is men inwoner van de *aoer*, dan heeft men geen *séba* op te brengen, tenzij men het product wil verkoopen. De *séba* bedraagt slechts 5 %.

Men behoeft voor de winning geen vergunning, behalve wanneer men een *ginēmgēm* is of woonachtig in een der dorpen, vertegenwoordigd door den *bēroe*. Al naar de hoeveelheid, die deze laatstbedoelde personen denken te winnen, bedraagt de *pēngērēntis* 3 tot 12 dollar.

Voor het winnen van boschproducten door lieden van buiten de *aoer* gelden dezelfde bepalingen als in het onderdistrict Sidikalang.

Wanneer een inwoner van de *aoer* een hars opleverende boom het eerst heeft aangetapt, dan behoort de boom hem toe. Hij verliest zijn recht echter op den boom, wanneer hij hem twee achtereenvolgende jaren niet geëxploiteerd heeft. Door hem zelf geplante boomen behoudt hij echter steeds.

Het is gebruikelijk om den boom, welke men wenscht te exploi-

teeren, eerst met een *salép* of *koelangkoelang* te merken, vooral wan-
neer men voor de ontginning een vergunning noodig heeft, welke
voor het winnen van kleine hoeveelheden van den *përtaki* en van
groote hoeveelheden van den *takal aoer* moet gevraagd worden. Het
teeken geeft een voorkeurrecht tot de exploitatie voor den duur van
12 dagen. In den laatsten tijd plegen eigenaren van damarboomen
hierop hunne namen te plaatsen met rode of zwarte verf.

Lieden van buiten de *aoer* mogen geen wilde benzoë of damar
tappen.

Op het winnen van bijennesten gelden dezelfde regelen als in het
onderdistrict Sidikalang.

De onderdistricten Sidikalang en Simsim.

Als inwoner van de *aoer* behoeft men voor het winnen van hout
geen vergunning, waar men ook zou willen kappen, ook al is het op
gronden, reeds eens door een ander dorp dan waarin men woont, in
ontginning genomen. Boomen, die een eigenaar hebben, b.v. vrucht-
boommen, geplante benzoëboommen enz. moet men natuurlijk ontzien.
Wel is een inwoner van een *aoer* verplicht van zijn voornemen tot
houtwinning kennis te geven aan den *përtaki* van het dorp, waarin
hij woont.

Boomen in de onmiddellijke nabijheid van de *koeta* mag men niet
kappen zonder vergunning van den *përtaki*. Deze boommen zouden
noodig kunnen zijn als schaduwboom, voor den aanplant van sirih enz.

Iemand van buiten de *aoer* moet voor houtwinning steeds ver-
gunning vragen van den *përtaki*, die het dichtst bij de plaats van
aankap woont. Behalvewanneer het hout voor eigen gebruik noodig
is, moet hij voor het gewonnen hout 10 % van de waarde daarvan
aan *séba* aan bedoelden *përtaki* betalen.

Ten opzichte van bamboe — *boeloe* — geldt als beginsel, dat de
stoelen toebehooren aan degenen, die ze geplant hebben, en anders
aan de *marga përtano*, ongeacht of zij op woeste dan wel op reeds
in ontginning genomen gronden staan.

Een vreemdeling mag in een *aoer* benzoë slechts winnen van aan-
gelegde tuinen, door hem van iemand in de *aoer* gekocht. Verder
heeft hij een vergunning noodig om te tappen van den betrokken
përtaki, waartoe hij vooraf een grenspad om den tuin zal moeten
maken ten einde te voorkomen, dat de rechten van de eigenaren der
aangrenzende tuinen verkort worden. Voor de vergunning moet
1 dollar — *pëngérantis* — betaald worden. Dan nog moet de vreem-
deling voor de exploitatie van den tuin naar het dorp van den ver-
kooper verhuizen of in de buurt van den tuin een *roema dagang*
bouwen. Dit laatste geschieht in den regel in gemeenschap met andere
tuinbezitters. Veelal huizen daarin ook meerdere koelies voor het
tappen. Is de woning gereed, dan wordt een feestmaal gegeven; van
het geslachte beest wordt de *bëtékén* (bovenste deel van den voor-
poot) aan den *përtaki* gegeven, welke gift de naam *bëtékén tano*

draagt. De toevoeging van het woord *tano* duidt de strekking aan van de gift n.l. eene erkennings, dat gebouwd is op grond van eene vreemde *koeta*. De gift wordt vergezeld van een bedrag van 6 dollar — *simbang bëtékén* —, als de *roema dagang* door een vreemdeling en van 3 dollar, als die door een inwoner van de *aoer* is gebouwd. Gemeld bedrag is eveneens voor den *përtaki* bestemd (*simbang* beduidt metgezel).

Op het feestmaal worden de ter zake bestaande voorschriften — *harahara* — in herinnering gebracht; deze zijn o.a. de volgende: diefstal van benzoë na zonsondergang wordt beboet met 12 dollar en overdag met 6. Een benzoëkattie weegt evenveel als 92 dollarmunten; de datjing van de handelaren worden hierop ingesteld. Een rijstsoloep weegt evenveel als 24 dollarmunten. Deze *soloep* wordt *soloep dërahám* genoemd (*dërahám* betekent overal geldend en even groot). Deze maat is op de *onan* beëdigd door den *takal aoer* en den *bëroe* met de bedreiging, dat, wanneer iemand de maat schendt, hij door een tijger verscheurd zal worden. Een model van de maat wordt aan ieder der vier waardigheidsbekleeders van de *aoer* medegegeven als standaard voor het namaken van de maat door leden van hun groep. Vreemde handelaren stellen hier hun maat op in. Vervalsching van maat wordt beboet met 12 dollar.

De benzoë mag zoowel in de *roema dagang* als in de *koeta* verhandeld worden. De benzoë is verpakt per *tëmbéloeng*, waarvan het gewicht is 5 benzoëkattie (21 Chineesche kattie).

Bij verkoop van benzoë hetzij in de *koeta* dan wel in de *roema dagang* is de kooper *përpajoen* verschuldigd aan den betrokken *përtaki*, als er meer dan 4 *tëmbéloeng* in een partij verkocht is. De *përpajoen* bedraagt 10 % van de koopsom. Voor de bemiddeling, die de *përtaki* verleent tot vaststelling van de koopsom, is geen bemiddelingsloon — *ajocajoe* — verschuldigd.

Wordt de benzoë elders verkocht, dan geeft de verkooper bij thuiskomst den *përtaki* een kleinigheid, waarvan hij de grootte zelf bepaalt, b.v. een doek, enkele kokosnooten. De vreemdeling is tot deze gift verplicht, maar voor een inwoner van de *aoer* is zij facultatief.

De benzoë mag niet vervoerd worden dan in *tëmbéloeng* van 4 benzoëkattie. Dit is eene door de hoofden in het leven geroepen regeling — *patipatin* — opdat de vracht voor de dragers niet te zwaar zoude worden.

Het uitsluitend recht tot het winnen van boschproducten in een bepaald gebied is in het Pakpaksche adatrecht niet bekend.

§ 11. Jachtrecht.

Van gevangen of geschoten wild krijgt de *përtaki* van het dorp, waar de jager woont, als huldegift een *sasap* en de *përmangmang* van het dorp, dat het dichtst gelegen is bij de plaats, waar het wild gevangen is, een *bëtékén*, dat i.c. *bëtékén tano* heet, omdat deze gift een erkennings inhoudt van grondheerlijke rechten. De *bëtékén tano* wordt door den *përmangmang* met zijn *koetagenooten* gedeeld. (Soldaten hebben wel eens f 1.50 in plaats van die gift geschenken.)

Wordt er een olifant geschoten, dan gaat de *gading panokal* naar den *takal aoer*, die haar met zijn drie medewaardigheidsbekleeders in de *aoer* deelt. De *gading panokal* is de tand, waarmede de olifant zijn voedsel loswroet. De andere tand spaart hij en deze tand is in den regel de fraaiste van de twee. (*Tokal* beteekent eetbare spruit b.v. van bamboe en *panokal* die spruit lossteken. *Gading* beduidt olifants-tand.)

De *sasap*, *bētēkēn tano* en *gading panokal* zijn verschuldigd, ongeacht wie het wild geschoten heeft.

Voor het jagen heeft niemand een vergunning noodig, ook niet een vreemdeling.

In het bosch gevonden olifantstanden noemt men *dēkardēkar* (onbeheerd goed of goed zonder eigenaar). De vinder krijgt de beste tand, wanneer er meerdere zijn gevonden, of het grootste deel, wanneer er slechts één gevonden is. De rest wordt onder de vier waardigheidsbekleeders van de betrokken *aoer* verdeeld. Ook de *pērtaki*, die het dichtst bij de vindplaats woont, krijgt een deel.

§ 12. Ontgining.

Het aanleggen van een ladang, koffietuin enz. heet *roemabi*.

De ladangs (droge rijstvelden), worden dorpsgewijze in een aangesloten complex aangelegd. Zoo'n complex draagt veelal een eigenaam.

Men kent bij dezen rijstbouw drie perioden; het eerste jaar wordt *roba* (*rēba?*) genoemd, de midden periode, veelal twee jaren, *angala* en het laatste jaar *kētēloen*. Gedurende de *angala* krijgt men het beste beschot en gedurende de *kētēloen* ziet men reeds hier en daar oebi op het veld. In dit jaar wordt in den regel naar nieuwe bouwgronden omgezien. In totaal wordt een ladang drie tot zes achtereenvolgende jaren bewerkt¹⁾.

Bij den aanleg van ladangs door een dorp hebben de volgende gebruiken plaats.

Grond, geschikt voor ladangaanleg, wordt gezocht door den *pērmangmang* middels wichelen met een doorgesneden citroen op een viak, waarop de acht windstreken zijn aangegeven. Een gezamenlijk maal, bestaande uit *polong* (rijst met zout, spaansche peper en curcuma), wordt bij die gelegenheid door de dorpsgenooten aangerecht en de *pērmangmang* spreekt er het gebed bij uit¹⁾.

Dit hoofd stelt den dag vast, waarop met den aanleg begonnen zal worden, en op zijn last trekt het dorp uit om te *mēnōtō* (het te ontginnen terrein aanduiden middels merkteekens). De *pērmangmang* plaatst naast een *siboernaikboom* in het gespleten boven-einde van een daartoe omgekapt boompje een langs den hoofdnerf toegevouwen sirihblad met daarin wat sirihingredienten (tabak, gambir, pinang en kalk) en smeekt den geesten der afgestorvenen — *sēmbahēn* en *soemangun* — om een gelukkigen oogst. Deze handeling

¹⁾ Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

wordt *ménalép* (*Tob. mamélé*) genoemd. Het stellen van het sirih-effer, dat eveneens *siboernaik* wordt genoemd, speciaal naast een *siboernaikboom* geschieft, om reden deze boom het toonbeeld is van het dragen van buitengewoon veel vruchten en men hoopt, dat deze gunstige eigenschap de padi ten goede zal beïnvloeden.

De *siboernaik* komt op den hoek van de ladang te staan en van hier uit wordt op aanwijzing van den *pérmanangmang*, den *pértaki* en den *bérroe* een recht grenspad schoongekapt, waarop het ladangaandeel van ieder gezin verder wordt uitgezet. Al naar de aanvraje wordt voor ieder gezin als basis van zijn aandeel een of meer *tali*'s langs het pad uitgemeten, op het eindpunt waarvan het betrokken gezin een *émboeng* plaatst.

De *émboeng* bestaat uit drie scheef en een verticaal in den grond gestoken takken ter dikte van den onderarm, aan het boveneinde met alangalang saamgebonden. De middelste rechtopstaande tak is zoo hoog, dat men er juist overheen kan zien¹⁾. Volgens anderen bestaat de *émboeng* uit een drievoet, zonder staak in het midden; elke poot is ongeveer een vadem lang en het grondvlak, dat een gelijkzijdigen driehoek vormt, heeft zijden van een halve esta lang²⁾.

Onder de *émboeng* wordt de grond schoongemaakt en legt de betrokken ladangaandeelbezitter een offer — *ditak bétji* — op een blad, gelijkende op een kladiblad, welk offer uit *boenga pantjaer* en — *gérsing*, een sirihblad, gebrande hars van een *badjabo*boom, fijngestampte rijst en gebrande padi bestaat, alles met klapperolie overgoten²⁾.

Een eenmaal geplaatste *émboeng* moet geëerbiedigd worden. Het uittrekken daarvan is strafbaar. Wil men zich tegen het plaatsen van een *émboeng* verzetten, dan moet men er een *lambé* (een bos o.a. van arenbladeren) bij hangen; doch geschiedt dit ten onrechte, dan is ook dit strafbaar.

Wanneer er een *lambé* geplaatst is, wordt door meerdere neutrale *pértaki*'s plaatselijk een onderzoek omrent het geschil ingesteld en blijkt de *émboeng* niet geplaatst te mogen zijn, dan wordt deze door de *pértaki*'s weggenomen.

Van uit elke *émboeng* wordt loodrecht op bovenbedoeld grenspad een rechte grenslijn tusschen de ladangaandeelen getrokken, die 4 *tali*'s lang moet zijn, wanneer aan het andere eind der ladangstroken nog meerdere aandeelen moeten worden uitgezet.

Een *tali* is 16 vadem lang, zoodat een strook van één *tali* breed en vier lang een oppervlakte heeft van een halve bouw.

Worden achter deze aandeelen geen andere uitgezet, dan staat het den ladangbezitter vrij de diepte zijner strook naar eigen goedvinden vast te stellen.

Een grenslijn tusschen twee ladangs heet *baléng*; deze moet recht

¹⁾ Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

²⁾ Nota van den Controleur h. h. Binn. Best. J. H. Statius Muller, opgenomen in Adatrechtbundel XXVII, pag. 56.

zijn en wordt op het terrein aangegeven door neergelegde takken of wel door het planten van een haag van *koroe*.

Na het plaatsen van de *siboernaik* en de *éomboeng's* wordt begonnen met het kleine hout om te kappen en vervolgens op eene waarschuwing van den *përmangmang* met het kappen of van takken ontdoen van de grote bomen.

Nadat men het gekapte hout een maand lang heeft laten drogen, gelast de *përmangmang* het kappen van een brandvrije strook ter breedte van 2 vadem om het ladangcomplex.

De *përmangmang* stelt den dag vast, waarop het gekapte hout moet worden verbrand. Alvorens hiermede te beginnen doet de *përmangmang* weer een sirihielblad in de *siboernaik* en stelt de geesten, die op de ladang mochten huizen, met het voornemen in kennis. Sommige dier geesten hebben de gedaante van een slang. Den geesten wordt door de waarschuwing de gelegenheid gegeven het terrein te verlaten.

Na het verbranden van het hout wordt de ladang een dag met rust gelaten. Niemand mag er dan langs gaan, opdat de weggetrokken geesten nog zouden kunnen zoeken en weghalen, wat zij op de ladang mochten hebben achtergelaten. Deze rust heet *rëboe abam* (*abam* beduidt asch).

Hierna worden onder toezicht van den *përmangmang* de *balëng's* uitgezet en het ladangcomplex door de ladangbezitters gezamenlijk ompaggerd. Werkt iemand hier niet aan mede, dan mag de *përmangmang* zooveel van de bezittingen van den natalige in beslag nemen, als noodig is om het werk uit te besteden. Hierop volgen het *mërgat-gat* (het zuiveren der ladangs van onkruid), het *mëmëroni* (verbranden van restjes hout), het *mëngakoet* (opstapelen van resten onkruid en takken) en het verbranden hiervan. Ieder gezin plant dan op het midden van zijn aandeel een weinig suikerriet, *toerpangan* (geneeskrachtige planten noodig bij bevallingen), komkommer en pandan.

Vervolgens vraagt men den *përmangmang* den dag vast te stellen om met de beplanting te beginnen. Wanneer daartoe nog tijd is, heeft plaats het *mardang mënanda taon*, welke plechtigheid op het volgende neerkomt. De *përmangmang* gaat na een maaltijd in het open veld met de ladangbezitters, met een weinig gaba in de rechter- en een lans in de linkerhand naar een te voren bereids opengekapt plekje in het bosch — in Simsim soms op het ladangcomplex zelf —, alwaar hij zich het hoofd en het gelaat toedekt met een doek en daarna zeven gaten met de lans in den grond stekt, er wat gaba in doet vallen en de gaten ten slotte dichtwerpt. Bij het steken der gaten wordt zijn hand geleid door enkele ladangbezitters, die in deze tevens de overigen vertegenwoordigen. Zes der gaten worden in een kring gestoken en het zevende in het midden. In ieder gaatje stort de *përmangmang* telkens zeven korrels en geeft daarbij van ieder gaatje de bestemming aan; het 1e gaatje heet bestemd te zijn voor de rijstdiefjes, het 2e voor de wilde duiven, het 3e voor de wilde zwijnen, het 4e voor de herten, het 5e voor de hagelbuien, het 6e voor de stormwinden

en het 7e voor de ladangsbezitters. Vermoedelijk heeft men hier te doen met een schijnvertoon, om de kwelgeesten van het padigewas van de ladangs af te leiden. Huiswaarts gekeerd, legt hij zich ter ruste en wordt dan geheel met doeken toegedekt, opdat de bezworen geesten hem niet zullen vinden en zich op hem zullen wreken. Een vollen dag blijft hij in dezen toestand, gedurende welken tijd de dorpsgenooten hem op versnaperingen o.a. op rijstkoekjes onthalen. Daarna wordt de *koeta* voor vier dagen gesloten — *empat hari rëboe*. Aan lieden van aangrenzende streken wordt van de sluiting bericht gezonden onder aanbieding van een stuk varkensvleesch, een kip enz. Schennis van de *rëboe* is strafbaar. Aan de lieden van de *koeta* en zelfs ook aan den *përmangmang* is het geoorloofd het dorp in en uit te gaan. De *rëboe* dient om de kwelgeesten van het padigewas buiten de *koeta* en dus ook buiten de ladangs te houden, hetgeen niet mogelijk zoude zijn, wanneer een ieder maar in en uit liep, waardoor allicht geesten in de *koeta* zouden kunnen worden binnengeleid.

Na de *rëboe* heeft een feestmaal plaats waarvoor een geit of varken geslacht wordt, waarop het beplanten der velden een aanvang neemt. Hierbij helpen de *koetagenooten* elkaar. De mannen bepalen er zich toe met twee stokken, in iedere hand een, gaten in het veld te steken — *mërtotak* —, terwijl de vrouwen achter de mannen aan in elk gaatje eenige padikorrels laten vallen — *mëngënah*. Jongelingen en meisjes wedijveren daarbij in vlugheid; vrolijkheid heerscht dan op het veld.

Het eerst moet beplant worden het aandeel van den *përmangmang*. Heeft er geen *mardang mënanda taon* plaats gevonden, dan moet na de beplanting van het aandeel van den *përmangmang* een dag rust worden gehouden — *rëboe ladang*. Daarna wordt het tweede aandeel n.l. dat van den *përsinaboe* eveneens door de *koetagenooten* gezamenlijk beplant. Voordat het aandeel van den *përmangmang* gereed is, mag niemand zijn veld beplanten.

Met hetzelfde gebed als de *përmangmang* bij het *mardang mënanda taon* uitsprak, wordt door iederen ladangsbezitter op zijn eigen veld begonnen met het steken van zeven gaten in den grond, waarin hij zaad van de zwarte padi — *pagé siarëng* — laat vallen. (*Pagé* betekent padi en *siarëng*, zwart).

Op last van den *përmangmang* wordt daarna de weg van de ladang naar de *koeta* in orde gebracht en vervolgens aangevangen met het bouwen van waakhuisjes — *sapo* — op de ladangs.

De mannen mogen daarna elders geld gaan verdienen, terwijl de vrouwen verder zorg dragen voor het onderhoud der velden.

Wanneer de padi begint vrucht te zetten, wordt op last van den *përmangmang* overgegaan tot het *mënaboeri*; dit is het aanrechten van een feestmaal op de ladang, waartoe een buffel, rund of varken geslacht wordt. Na het maal strooit een ieder, onder gejuich, wat zand over zijn padi, waarop weer *empat hari rëboe* volgt. Er mag dan niets van de ladangs worden genomen; hoogstens mag men er

langs gaan, doch niet erover. De bedoeling van deze rust is om de geesten gelegenheid te geven ongehinderd van het veldgewas te genieten. Als teeken van deze rustperiode wordt ter waarschuwing aan voorbijgangers op het voetpad naar de ladang aan een stok wat *lambé* (arenbladeren) en *langgé* (een soort kladbladeren) tot een bundel saamgebonden, opgehangen. Overtreding van de *rëboe* is strafbaar¹⁾.

Hierna vraagt men aan den *përtaki* of aan den *përmangmang* om op de ladang te mogen verblijven voor het beschermen van het veldgewas tegen schadelijk gedierte. Deze vergunning wordt alleen verleend, wanneer er geen gevaar voor oorlog of voor sterren dan wel bevallen van den betrokken persoon bestaat. Doet zich een sterfgeval of een bevalling op een ladang voor, dan worden de familieleden dan wel de echtgenoot beboet. Men gelooft algemeen, dat door zulk een feit de ziel van de padi verontrust wordt en het gewas geen behoorlijk beschot zal opleveren — eene ook bij de Karobataks, naar ik hoor, gangbare opvatting. Dit bijgeloof zit zoo vast, dat niemand zich in geval van overtreding tegen eene veroordeeling verzet. Deze heeft plaats buiten medeweten van het Bestuur en van den gewonen rechter. Men heeft hier met een soort dorpstuchtrecht te maken. De boeten zijn thans iets lichter dan vroeger en bedragen nu 2 à 3 gld.²⁾.

Bij het betrekken der wachthuisjes op de ladang — *sapo djoema* —

¹⁾ Voorbeelden:

1. Silola van Balno liep in de *rëboedagen* over de ladang Si Renser; hij werd door de ladangbezitters aangehouden, tot hij een kip en wat sirih aan hen had gegeven als straf.
2. Si Djahat, idem op ladang Kërsik van 60 gezinnen. Aangehouden tot 3 dollar boete betaald werd.
3. Si Ringkot en A. n. Bandol idem ladang Boekit van 100 gezinnen; de lieden van Tandoektaoek, die op dat oogenblik feestvierden, waarvoor een buffel geslacht was, straften hen met 19 dollar boete.
4. Si Noengkoen met 12 metgezellen idem op ladang Sapo Komil, door lieden van Toentoengbatoe met 5 dollar beboet.

Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

²⁾ Voorbeelden:

1. De echtgenote van Maneser beviel op de ladang Goelangan, waar de dorpen Karing, Sidiangkat, Bërampoe en Sidikalang hunne velden bewerkten. Op een klacht bij den *takal aoer* werd Maneser beboet met het slachten van een buffel. Alle ladangbezitters kregen een deel van het vleesch, dat zij op hunne velden nuttigden, waarna zij zand over de padi strooiden en de rijstziel smeerden terug te komen.
2. De vrouw van Djartama beviel op Indang Possate van Koeta Oesang, 40 gezinnen. Beboet door den *përtaki* met 12 dollar.
3. Idem Paterang, ladang Manganmenoem van Koeta Tengah, 20 gezinnen, boete 3 dollar.
4. Idem Talege, ladang Ordongordong van Pasi, 90 gezinnen, boete 6 dollar.
5. De vrouw van Saga stierf op ladang Panandé van 50 gezinnen. De *përtaki* beboette Saga met 24 dollar — *pëndé pagé*.
6. Idem Si Nengang, ladang Rindang, boete 16 dollar.
7. Een dochter van Dom stierf op ladang Lae' Mbontar, 50 gezinnen, boete 24 dollar.
8. Idem zoon van Etam, ladang Petak, 20 gezinnen, boete 6 dollar.
9. Idem zoon van Loboeng, ladang Tanggeling, boete 3 dollar.

Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

heeft een feestmaal plaats, waarvoor een buffel geslacht wordt. Na afloop van het maal strooit men onder gejuich weder zand over de padi.

Bij het begin van den oogst wordt op ieder veld door de vrouw van den bezitter daarvan een offer gebracht aan *béraspati tano* ter afsmeking van een goeden oogst en van geluk. Dit heeft plaats achter een ± 1 Meter lange nabij de zeven gaten met zwarte padi in den grond gestoken stok, in het gespleten bovenende waarvan een sirihblad is gedaan. Bij de stok is een stuk pisangblad neergelegd van ± ½ d.M. in het vierkant, waarop zij een weinig beras heeft gestort uit een *baka* (mandje), hetwelk zij daartoe in een witte doek gewikkeld uit de *koeta* heeft medegenomen en gevuld is met een weinig beras, met daarop een ei en wat sirihingrediënten. Dan nog legt zij op het pisangblaadje een sirihblad en een stukje van een *badja*blad, dat zij eerst langs het voorhoofd heeft gestreken en *badja minjak* wordt genoemd. De aanroeping van *béraspati tano* geschiedt met de handpalmen tegen elkaar, waartusschen een sirihblad.

Elders heeft men het gebruik, dat niet op elk veld wordt geofferd, doch dat door een der vrouwen uit de *koeta* op de hoogste plek van het ladangcomplex de padi in vier bossen bij elkaar wordt gebonden en te midden daarvan een bord wordt geplaatst met wat rijst, gerapte klapper en kippenvleesch. Dan neemt zij uit een *baka* een weinig beras, welke zij over de vier schoven strooit onder het uitroepen van: „*roma* (kom hier) *tendi* (ziel) *ni pagé*, *asal* (opdat) *kochéré* (ik geve) *simbahén kochéré bégoe, soemangan*“. Dan neemt zij andermaal een handjevol beras uit de *baka* en telt de korrels; zijn deze even in aantal, dan kan men op een goeden oogst rekenen.

De padi wordt halm voor halm door de vrouwen gesneden met een mesje, dat *pérangan* heet.

De witte padi, welke het dichtst bij de zwarte padi staat, wordt het eerst gesneden. De eerste zeven gesneden aren worden bij elkaar gebonden in de *baka* gelegd. Wanneer bij het snijden of opbergen in de *baka* er een aar valt, voorspelt dit een sterfgeval in het gezin¹⁾. Verder wordt de daarop geoogste witte padi in een *kéndang* (rottan mand) gedaan, tot deze vol is. De *kéndang* wordt dan heel voorzichtig en langzaam loopende naar huis gebracht met de *baka*.

De *baka* wordt opgehengen aan de linker achterhoekpaal — *soekisocki* — van de woning en de *kéndang* er onder gezet op den vloer. Dit alles wordt met een mat afgeschoten om het aan het oog van anderen te onttrekken. De mat noemt men *kirékiré tendi pagé*. Elk der volgende oogstdagen wordt er een *kéndang* bij gezet. Het platsen van de *baka* boven de *kéndang* dient om te verhinderen, dat de rijstziel de padi in de *kéndang* zal ontvlinden.

¹⁾ Vrij wel overal in het Batakgebied kent men aan de het eerst gesneden rijststaren een bijzondere beteekenis toe. In het Mandailingsche verhaal over het dorps hoofd Djonaha, voorkomende in Niemann's „Mededeelingen omtrent de letterkunde der Bataks“ (Bijdr. Kon. Inst. 1866, pag. 272) vindt men ter zake een mededeeling van treffende overeenstemming met de Dairische opvatting.

Zoodra zich bij het oogsten de *roenggoer* (onweder) doet horen, wordt met het bijvullen van de *kéndang* opgehouden. De *roenggoer* brengt onrust ook aan de ziel van de padi; de padi voor de *kéndang* mag slechts in een rustige stemming gesneden worden. Zij dient tot zaadpadi voor het volgende plantseizoen.

Bij den aanvang van den oogst schenkt ieder der ladangbezitters een of meer *soloep* beras aan den *pér mangmang* met het verzoek een gelukkigen oogst van de geesten te smeken; ook de *pértaki*, die met de overige hoofden van het dorp den *pér mangmang* in zijne werkzaamheden heeft bijgestaan, krijgt van iederen ladangbezitter wat beras.

Een ieder heeft zooveel mogelijk zorg te dragen, dat zijn padi niet over de *baléng* hangt of ligt. Snijdt iemand zulke padi, welke aan een ander toebehoort, dan wordt hij op een klacht van den eigenaar veroordeeld tot teruggave van eene gelijke hoeveelheid gaba en beboet met 1 soloep beras en een ei, welke bestemd worden tot offer om de rijstziel naar de padi te doen terugkeeren.

Is de padi voldoende droog, dan worden op een *rimpi* (bamboonet) boven op een *pantén* (stellage) met de voeten de korrels van de aren losgetrapt. De korrels vallen op een op den grond gelegden mat — *bélagén* — en worden daarna met een *déroe* (Mal. tampah) gewand — *méngkalép*. Nadat de gaba in de zon gedroogd is — *méttinar* —, wordt ze opgeborgen in groote ronde tonnen van boomschors — *kébén* — of in vierkante houten kisten — *mandah* —, welke staan in rijstschenuren, van te voren behoorlijk gereinigd en gedroogd. De *pér mangmang* hangt dan naast een *sanggak* een *lénngatén* op, een driekantige bamboetampah met zijden van twee etoh's lang, waarop hij een weinig *pola* of arenstuiker en *koekoer* of geraspte klapper legt als offer — *péngantarantaran* — voor de *sémbahén*, opdat de padi goed zal blijven in de schuren en tot een versterkend voedsel zal strekken voor mensch en dier. Boven op de gaba legt men een ei tot *néamnám téndi pagé* of bevrediging van de rijstziel, opdat deze niet naar andere gaba zal verhuizen.

Na den oogst mag men niet meer op de ladangs verblijven, doch moet men naar het dorp terug. Overtreding van dit voorschrift is strafbaar¹⁾.

1) Voorbeelden:

1. Eene weduwe Loning van Koeta Oesang bleef op de ladangs wonen en weigerde naar het dorp terug te keeren. Hare dorpsgenooten namen toen hare bezittingen in beslag, waarop Loning om vergiffenis vroeg. Nadat zij een kip voor hare dorpsgenooten geslacht had, kreeg zij hare goederen terug.

2. Si Monggop van Bantouenkérbo wilde niet naar het dorp terug, waarop zijn *pértaki* en dorpsgenooten hem 160 soloep padi afnamen en onder elkander verdeelden, hetgeen hem nog stijfhoofdiger maakte. Ziekte noodzaakte hem echter spoedig weer in het dorp terug te keeren.

3. Si Goegoer van Pandji verkoopt op de ladangs te blijven, hetgeen zijne dorpsgenooten aanleiding gaf hem een kip af te nemen en deze gezamenlijk op te eten, waarop Si Goegoer naar zijn dorp terugkeerde.

4. Si Tembek van Balna wilde niet naar het dorp terug en zijne dorpsgenooten namen hem deswege enige kippen af. Deze kocht hij voor een dollar terug en keerde weer naar zijn dorp.

Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

Drie maanden na den oogst heeft de *kērdja tahoen* plaats; er wordt dan geofferd in het dorp aan de geesten der afgestorvenen, *sēmbahēn* en *soemangan*, waarbij muziek wordt gemaakt op trommen, *gēndērāng* en *gēndang*. Tot het midden van dien dag mag men het dorp niet in of uit — *rēboe lēam*. (*Léam* beduidt droog gras of valsche haar, dat de vrouw gebruikt bij het oprichten van haar haar). Gasten worden daarna ontvangen en onthaald.

Het is nu nog verboden op eigen gelegenheid te ladangen op straffe van een boete¹⁾). Onder dit verbod valt niet het aanleggen van sawahs en koffietuinen, twee eerst voor kort bij de Pakpaks ingeleide landbouwbedrijven.

Eerst na de annexatie begon de bevolking onder voortdurende aansporingen van het Bestuur met het aanleggen van sawahs, aanvankelijk met weinig succes. Eerst toen de Tobaneezzen op groote schaal sawahs gingen aanleggen, gingen ook de Pakpaks daartoe over; dit is sinds ± 10 jaren.

In 1908 begonnen Tobaneezzen in de Dairilanden koffie te planten. De Pakpaks bleven toeschouwers, doch toen zij het loonende van het bedrijf gewaar werden, zetten ook zij zich aan die cultuur, vooral vanaf 1922.

Het aanleggen van koffietuinen en sawahs door de Pakpaks is dus iets nieuws, waarvoor zich nog geen vaste adatregelen hebben ontwikkeld.

Voor het aanleggen van een koffietuin dicht bij het dorp, is geen vergunning noodig. Aanleg van koffietuinen, ver van het dorp, geschiedt door meerdere personen gezamenlijk, waarvoor evenmin een vergunning noodig is. Aanleg van een koffietuin door een enkelen persoon ver van de *koeta* komt niet voor, vermoedelijk met het oog op het grootere gevaar voor beschadiging door wild gedierte. Wil

1) Voorbeelden:

1. Si Ramba van Maha legde geheel alleen een afzonderlijke ladang aan, waarop zijn *pērtaki* er een *lambé* bij liet plaatsen. Si Ramba vreesde daardoor geen beschot te zullen krijgen en zag daarom van het verder bewerken van het stukje grond af.

2. Si Babo van Kabantēngah idem.

3. Si Pagomok, marga Limbong, van Batēngbēroe, legde separaat een ladang aan, waarop zijn *pērtaki* er een *lambé* bij plaatste. Si Pagomok trok zich hiervan niets aan en arbeidde door. De *pērtaki* gelastte hem toen naar het dorp terug te keeren en gezamenlijk met zijne dorpsgenooten te ladangen. Si Pagomok nam ook hiervan geen nottie, waarop hij de boedschap kreeg, dat hij met den sterkeren arm van het veld verwijderd zoude worden, wanmeer hij niet wilde gehoorzamen. Acht dagen later trokken de *pērtakī's* van Batangbēroe, Kalang Simbara en Kalang Djéhé gewapend naar het veld om aan hun voornemen gevolg te geven. Si Pagomok had intusschen enige vrienden om zich verzameld en zijn ladanghuisje met een pagger versterkt. Een vollen dag had tusschen partijen een vuurgevecht plaats, echter zonder resultaat, waarop de *takal aovē* met alle *pērtakī's* van Si Tēloe Nēinpoe kwam en Si Pagomok met 48 dollar beboette en hem dwong naar zijn dorp terug te gaan. Si Pagomok ging toen gezamenlijk met zijn dorpsgenooten ladangen zoals het behoorde.

Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

iemand van buiten de *aoer* er een koffietuin aanleggen, dan moet hij daarheen verhuizen. Hetzelfde geldt voor sawahaanleg.

Het is gebruikelijk om op rijstladangs gedurende de *anggala* benzoë te planten. De planter blijft er de eigenaar van, behalve in enkele gevallen van verhuizing. Komt men later bij den wisselbouw op dezelfde gronden terug om er weer rijstladangs aan te leggen, dan wordt door de dorpsgenooten overwogen, wat met de daarop staande benzoëboomen moet gebeuren. Zijn de boomen het verdere exploiteeren niet meer waard of is hun aantal onbeduidend, dan worden zij omgehakt zonder enige vergoeding. Bij het uitzoeken van ladangterrein voor den rijstbouw wordt op de aanwezigheid van benzoëboomen gelet. Deze aangelegenheid moet nog al eens aanleiding geven tot wrijving in het dorp.

Op 7-jarigen leeftijd wordt de benzoëboom voor het eerst getapt en kan dan ongeveer 12 jaar deze bewerking ondergaan. In den regel tapt men echter niet langer dan 8 jaar, omdat de *kocfa* dan weer de volle beschikking over den grond noodig heeft voor den wisselbouw.

Na het verlaten van een rijstladang mogen de er aangelegde benzoëtuinen niet worden uitgebreid, vermoedelijk omdat dan de godsdienstige gebruiken niet kunnen worden betracht op de wijze, zoals bij ladangaanleg voorgeschreven is.

Vruchtbomen mogen bij ladangaanleg niet worden omgehakt of verbrand. Zij blijven het eigendom van den planter of zijne rechtverkrijgenden. Andere boomen, staande binnen een tuin, behooren blijkbaar den tuinbezitter toe, ook al mochten de boomen niet door hem geplant zijn. Bij vonnis van de Kleine Rapat te Sidikalang van 2 Juni 1924 No. 62 werd iemand veroordeeld tot betaling ener vergoeding wegens het kappen van een boom binnen een tuin van een ander; er blijkt niet uit of het hier betreft toegebrachte schade aan den aanplant.

Komt men voor ladangaanleg weer op reeds te voren bewerkte gronden terug, dan wordt een aandeel, waarop vruchtbomen voorkomen, toegewezen aan den eigenaar dier boomen, wanneer deze er om gevraagd heeft. Een verplichting tot inwilliging van het verzoek bestaat echter niet.

Een ladangbezitter heeft n.l. slechts een individueel genotrecht op den grond voor den duur zijner occupatie. Voor benzoëtuinen wordt dat geacht op te houden zoodra de tuinen niet meer produceren, zoals uit het volgende voorbeeld kan blijken. Op de ladang Djéring waren vrij groote 15 jarige benzoëtuinen, die echter niet meer produceerden; het dorp Bérampoe wilde over de gronden beschikken voor den aanleg van drooge rijstvelden, maar de eigenaren der tuinen verzetten zich hiertegen in de veronderstelling, dat de adat in den loop der tijden veranderd was. Toen de leden van de Kleine Rapat te Sidikalang verklaarden, dat het vanouds gewoonte was dat een dorp weer over zulke gronden beschikte en dat daarin geen verandering was gekomen, legden de tuinbezitters er zich bij neder (1920). Een geheel overeenkomstig geval deed zich voor met benzoëtuinen

op de ladang Gérantoeng in Boven Pégagan. Het dorp Batangari wilde er rijstvelden aanleggen; de eigenaren der tuinen verzetten zich hiertegen, doch moesten hiervan afzien, omdat de tuinen niet meer opbrachten en zij overigens de bestaande adat wenschten te erbiedigen.

Als een der dorpen, vertegenwoordigd door den *bëroe* in den raad van de *aoer, kérangan longò* wil ontginnen, moet het daartoe vergunning vragen aan den vertegenwoordiger van de *marga përtano*. Weigert deze, dan is hooger beroep toegestaan op den raad van de *aoer*. Gaat de *bëroe* zelf in hooger beroep, dan neemt een der tot zijne *goegoëangroep* behorende *përtaki's* tijdelijk zijn lidmaatschap in genoemden raad waar.

Zoo'n dorp mag echter zonder vergunning wel *taling toea* in ontgining nemen, wanneer het slechts is voor een kleine uitgestrekt heid b.v. voor uitbreiding van het plantareaal wegens bevolkingsaanwas.

Herontgining door het dorp van gronden, welke het reeds vroeger in ontgining heeft gehad, mag geschieden zonder vergunning van wie ook.

Een dorp, behorende tot de *marga përtano*, mag binnen het gebied van deze *marga kérangan longò* of *taling toea* naar believen in ontgining nemen zonder daartoe vergunning te behoeven.

Heeft een *koeta* geen eigen gronden genoeg, dan kan zij gronden bewerken van een andere *koeta*, wanneer deze daarin toestemt. Verzet laatsgenoemd dorp er zich tegen, dan plaatst het er een *lambé* bij, wanneer het verzoekende dorp zich niet aan de weigering stoort. Dit dorp durft dan uit bijgeloof den grond niet te bewerken. De ziel van den grond heet dan verontrust te zijn en een behoorlijk beschot is dan niet te verwachten. Heeft men ten onrechte een *lambé* geplaatst, dan staat daarop een boete van 3, 6, 12, 24 of 48 dollar al naar de zwaarte van het vergrijp — *pénendi rambah* (de ziel aan de *rambah* teruggeven) ¹⁾.

Hetzelfde gebeurt, wanneer een dorp zonder daarom te vragen gronden van een ander dorp bewerkt of ontgint. Na de plaatsing van de *lambé* kan het schendende dorp nog om eene vergunning aan het rechthebbende dorp vragen. Wordt deze verleend, dan moet aan den *përmangmang* van laatstbedoeld dorp *pëngéréntis* opgebracht

1) Voorbeelden:

1. Het dorp Si Nipé plaatste voor den aanleg van ladangs *émoeng's* op het terrein, waarop Si Terbis van Tandoelkandoek er een *lambé* bij plaatste. Een twist ontstond, welke door eenige *përtaki's* onderzocht werd. Zij bevonden de *lambé* ten oprechte geplaatst en beboetten Si Terbis deswege met 8 dollar + 1 dollar voor een maaltijd en doek tot een waarde van 3 dollar.

2. Een zekere Si Ling plaatste bij door lieden van Tamboen gezette *émoeng's* een *lambé*. De *përtaki* van dit dorp klaagde hem aan, waarop Si Ling veroordeeld werd tot betaling van *pénendi rambah*, bestaande uit een maal voor boven- genoemd dorp tot een waarde van 3 dollar en doeken voor den *përtaki* eveneens ter waarde van 3 dollar. De ladang bleef aan Tamboen.

3. Si Panaboeri van Pasé plaatste een *émoeng* in het bosch Tandjoeng. De

worden in den vorm van een te slachten varken, hond of kip. Aan de *lambé* wordt een deel van het vleesch geofferd, opdat de grond weer *malocm* (Mal. dingin, vruchtbaar) worde, waarna de *lambé* wordt weggenomen. Bij het begin van den oogst moet het vergunning houdende dorp *oegoep boeah pagé*, bestaande uit *domén* (rijstmeel), waartoe alle planters van dat dorp bijdragen, aan den *pertaki* en den *pérmanangmang* van het bezittende dorp geven, opdat het geofferd worde aan de *sémbahén* en *soemangan* van laatstbedoeld dorp ter afsmeking van een goeden oogst. De *domén* (in den regel 3 à 4 *soloep*) wordt in een *sanggak* gedaan, welke omwikkeld is met *lambé* (arenbladeren). Op de *domén* legt men een witte en een roode kip. Na het gebed worden de *domén* en de kippen voor een gezamenlijk maal bestemd, een gedeelte van de *domén* laat men in de *sanggak* achter. Telken jare dat het vergunning houdende dorp den grond bewerkt, moet deze formaliteit betracht worden. (*Oegoep* betekent begin i.c. begin van het geluk, *boeah* vrucht en *pagé* gaba of padi).

Als een dorp op den grens van een *aoer* gronden ontgint en er vallen bij het vellen der boomten eenige hiervan over den grens, dan mag het dorp het terrein van de vreemde *aoer*, dat door die boomten bedekt wordt, bewerken, maar bij het begin van den oogst moet het *domén* schenken aan den meest nabij wonenden *pertaki* van de vreemde *aoer*, die de *domén* dan kan benutten als offer tot bevrediging van de ziel van den grond van zijn *aoer*.

Kérangan longò en *taling toeu* mogen nimmer door iemand van buiten de *aoer* in ontginning worden genomen, echter wel gronden, behorende aan een dorp, dus die, welke reeds vroeger door dat dorp in ontginning zijn genomen. Wenscht een dorp van een vreemde *aoer* een gedeelte van laatstbedoelde gronden in bewerking te nemen, dan moet het eerst vergunning daartoe vragen aan den *pertaki* van het dorp, waaraan die gronden toebehooren. Bovendien is het verplicht *séba* (Mal. boenga tanah, 10 % van het beschot) op te brengen aan gemeld dorpschoofd.

Na de oprichting einer nederzetting worden de gronden onmiddelijk daarom heen onder de inwoners verdeeld voor het maken van *pékén* of tuintjes voor den aanplant van suikerriet, pisang, uien enz. Nieuwkomelingen mogen opengevallen tuintjes of aangrenzende gronden voor datzelfde doel in gebruik nemen.

Lieden van Bantoenkerbo waren hiertegen en plaatsten er een *lambé* bij. De liedien van Pasé namen er geen notitie van en dienden ook geen klacht in. Een oorlog brak toen tusschen de beide dorpen uit, waarbij Pasé 7 gewonden kreeg. De *takal aoer* van Silimapoengapoengga wist eene minnelijke schikking uit te lokken, waarbij elk der twee dorpen met 6 dollar werd beboet. De ladang werd aan Bantoenkerbo toegewezen.

4. Lieden van Kalang Simbara plaatsten *éomboeng's* in het bosch Porkas en waren bezig het bosch te kappen, toen Si Nangkikh van Kalang Djéhé er een *lambé* bij plaatste, waarop een twist ontstond. *Pertaki's* van andere dorpen kwamen toesneld en bevonden, dat het bosch aan Kalang Djéhé toebehoerde. Zij lokten een minnelijke schikking uit, waarbij aan Kalang Simbara werd toegestaan voort te arbeiden, mits ieder gezin van dit dorp na den oogst *domén* schonk aan het hoofd van Kalang Djéhé.

Uitbesteding van landbouwwerkzaamheden komt wel eens voor. Het vonnis van de Kleine Rapat te Sidikalang van 26 Mei 1924 Nr 51 bevat daarvan een voorbeeld. Een gegageerd Amboneesch militair, dus iemand staande buiten het adatverband, besteedde voor den aanleg van een koffietuin het omhakken van het kreupelhout — *manggisis* — aan een Pakpak uit. Deze behield daarna den grond voor zich, waarna genoemde rechtbank den grond aan den soldaat toewees echter zonder vermelding, welk recht de soldaat op den grond zou hebben. Men heeft hier met een uitzonderingsgeval te doen, waarvoor zich nog geen regelen gevormd hebben.

§ 13. *Beschikkingsrecht over aanplant bij verhuizing.*

Wanneer men naar een ander dorp verhuist, verliest men zijn recht op zijn vruchtbomen, tenzij dat dorp in dezelfde *aoer* en niet ver van het dorp ligt, dat men verlaat. Hetzelfde geldt voor benzoë-, koffie- en klappertuinen.

Verliest men bij verhuizing zijn recht op de vruchtbomen, dan vervallen deze aan het dorp, dat men verlaat. De opbrengst dier boomen wordt onder de ingezeten verdeeld en de *pertaki* krijgt er het grootste deel van.

Bij verhuizing mag men zijn benzoë —, koffie — en klappertuinen verkopen. De *pertaki* heeft het voorkeurrecht en behoeft iets minder te betalen dan de gangbare waarde der tuinen. Wil niemand de tuinen koopen, dan worden deze het eigendom van den *pertaki*, die in overleg met den verhuizer de waarde daarvan eenigermate vergoedt.

Men mag bij verhuizing zijn tuinen ook aan achterblijvende familieleden schenken.

Aangetapte wilde benzoëboomen vervallen in geval van verhuizing aan het dorp. Deze mag men niet vervreemden. Men bekomt ze echter weder terug, wanneer men in het dorp terugkeert¹⁾. Voor dit laatste moet men evenwel de *adat nalaon* betrachten, bestaande in het schenken van een kip en een doek aan den *pertaki*; ook kan

¹⁾ Voorbeelden:

1. Si Mangsi van Hoeta Manik bezat wilde benzoëboomen op de ladang Godoeng van gemeld dorp. Hij verhuisde naar Tanggiring, maar bleef de boomen tappen. De lieden van Hoeta Manik verboden het hem, doch hij stoorde er zich niet aan. De Rapat Hoendoelan van Boven Pégagan veroordeelde Si Mangsi tot eene betaling van 12 dollar (vergoeding voor gewonnen benzoë?) en wees de boomen toe aan Hoeta Manik.

2. Si Millip en Si Haloho verhuisden van Simartoegan naar Batangari. Zij bleven de wilde benzoëboomen exploiteeren, welke zij als inwoners van eerstgemeld dorp hadden aangetapt. De *pertaki* van dit dorp arresteerde Si Millip en beboette hem met 3 dollar; de benzoë bleef aan Simartoegan.

3. Si Tikkha verhuisde van Kabandjoeloe naar Goeroetoeha; hij had van uit eerstgemeld dorp wilde benzoëboomen aangetapt op de ladang Laé Loes en bleef deze tappen ook na zijne verhuizing. De *pertaki* van Kabandjoeloe arresteerde hem en beboette hem met 12 dollar. De boomen bleven aan dit dorp.

Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

men dan zijn vruchtboomterugvragen, echter niet de verkochte benzoë-, koffie- of klappertuinen, tenzij de kooper daarin bewilligt.

Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Sidikalang van 16 Juli 1919 Nr 6 vervalt een door een verhuizer achtergelaten rijstladang aan den *pertaki*. Volgens inlichtingen der hoofden mag iemand, die verhuist, de padi van zijn veld aan een ingezetene van het dorp, dat hij verlaat, verkoopen. Ook nu heeft de *pertaki* het voorkeurrecht.

Sterft iemand zonder *waris* achter te laten, dan dient het beschot van zijn veld ter voldoening van zijn begrafeniskosten enz. Het meerdere komt als *permanohéen* (souvenir) aan den *pertaki*. Eene dochter erf niet. Zij ontvangt slechts, wat de *waris* haar van den boedel willen afstaan.

Een *pékén* vervalt bij verhuizing aan de *kosta*; verkoop van den aanplant daarop komt niet voor. Vestigt men zich weder in het dorp, dan kan men den tuin terugerlangen, wanneer deze intusschen niet door een ander in gebruik genomen is.

Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Sidikalang van 22 September 1923 Nr. 10 kan iemand, die verhuist, geen recht doen gelden op een door hem achtergelaten braakliggend stuk grond, omdat dit aan het dorp toebehoort. Het dorpsbestuur heeft er het beheer over, teneinde het te bestemmen zoo noodig voor nieuwkomelingen of voor zich in het dorp gevormd hebbende nieuwe gezinnen.

§ 14. Het vervallen van het beschikkingsrecht op aanplant, anders dan bij verhuizing.

Een benzoëtuin wordt, zolang die tapbaar is, zelden verwaarloosd. Tapt een vreemdeling gedurende een jaar zijn benzoëtuin niet, dan gaat zijn recht daarop verloren.

Wordt een damarboom twee jaar niet getapt, dan gaat het recht op den boom te niet.

Bamboe, welke men zelf geplant of geërfd heeft, behoudt men, wanneer men niet verhuist, steeds, ook al exploiteert men den stoel niet.

§ 15. Verkoop.

Verkoop van grond is niet geoorkoofd. Immers men heeft er slechts een genotrecht op voor den duur der feitelijke occupatie, dus tot tijd en wijle het meerderjarig gewas niet meer voortbrengt dan wel afgestorven is of het eenjarig gewas is binnengehaald. Wel mag men den aanplant zelve verkoopen, behalve de vruchtboomen.

Verkoopen heet *mérdeá*, koopen *ménokor*, verkooper *pérdeá* en kooper *pénokor*.

Een ieder is gerechtigd om te verkoopen en ook mag een ieder aanplant koopen, zelfs wanneer hij buiten de *aoer* woont, doch in dit laatste geval moet de kooper voor eene exploitatie van den door hem gekochten tuin naar het dorp verhuizen, op welks gronden de tuin gelegen is, of hij moet er een *roema dagang* oprichten. Hetzelfde

is ook voorgeschreven voor een kooper, inwoner van dezelfde *aer*, indien zijn dorp ver verwijderd ligt van dat van den verkooper.

Bij verkoop van een benzoë-, koffie- of klappertuin moet door den kooper *pērpajoen* aan den *pērtaki*, op wiens gebied de tuin ligt, betaald worden, waarvan een gedeelte afgestaan wordt aan de andere bij den verkoop aanwezige personen. Het aandeel dezer personen heet *pērngēngētēn*. Verkoop buiten den *pērtaki* om wordt gestraft met eene boete van 1 tot 3 dollar. Eerst als de boete en de *pērpajoen* betaalda zijn, is de overeenkomst wettig.

Zolang haar man nog leeft, mag eene vrouw geen tuinen of te veld staande gewassen verkoopen. Is zij eene weduwe — *mēbaloe* —, dan mag zij dit wel doen,wanneer hare zoons nog minderjarig zijn, echter moet zij dan te voren hiervan kennis geven aan de *sēnina* (verdere bloedverwanten langs de mannelijke linie van den overleden man dan diens vader en zonen.) Heeft zij volwassen zoons, dan mogen alleen deze verkoopen. Heeft zij alleen dochters, dan mag zij met voorkennis van de *sēnina* tuinen verkoopen in het eerste jaar van haar weduweschap, gedurende welk jaar zij niet hertrouwen mag, voor zooveel als noodig is om te voorzien in haar levensonderhoud. Is zij hertrouwde, dan heeft zij geenerlei recht om tuinen of gewassen op het veld te verkoopen.

Wanneer men aanplant wil verkoopen, moet men deze eerst te koop aanbieden aan de *waris*, daarna aan den *pērtaki* en vervolgens aan de overige ingezetenen van het dorp. Is geen hummer daartoe genegen, eerst dan mag de tuin naar buiten het dorp verkocht worden.

Is de *waris* de vader, de zoon of de broer van den verkooper, dan moet de verkoop tegen eenen geringeren prijs geschieden, maar de verkooper heeft dan het recht tot wederinkoop.

Koopt de *pērtaki* den aanplant, dan heeft hij recht op 5 % reduc-tie, maar ontvangt dan geen *pērpajoen*. De aanplant komt hem dan *paté* toe d.w.z. voor altijd, voor vast.

De overige koopers hebben geen recht op prijsvermindering.

Hebben twee gegadigden een gelijk voorkeurrecht en bieden beiden evenveel, dan gaat degene van hen voor, wiens tuinen het dichtst bij den te koop aangeboden aanplant liggen.

De aanplant gaat zonder meer onmiddellijk na de betaling van de *pērpajoen* en *pērngēngētēn* op den kooper over, ook al mochten partijen zijn overeengekomen, dat voorloopig met betaling van een gedeelte van de koopsom wordt genoegen genomen. De restant schuld blijft dan als eene gewone schuld los van eenig verband met den aanplant op den kooper rusten.

Aanplant komt nooit voor als *poesako* d.w.z. in den vorm van een nimmer te verdeelen goedel.

Fruchtbomen mag men niet verkoopen, ook al mocht men in het dorp blijven wonen en al zou men die aan een dorpsgenoot willen overdoen.

Met het verkoopen of verpanden van sawahs dan wel het doen strekken daarvan tot zekerheid voor de betaling eener schuld, is eerst

voor kort een begin gemaakt. Men heeft er nog geen vaste regelen voor.

Verkoop van een bamboestool is niet geoorloofd.

§ 16. Verpanding.

Verpanden heet *mēnggadikēn*, pandnemer *pēndjalo gadē* en pandgever *pēngadékēn*. Onder verpanding wordt hier bedoeld bruikpandgeving, met het recht dus van den pandnemer om het pand te gebruiken. Dit gebruik kan aangemerkt worden als rente van het geleende kapitaal.

Verpand mogen worden benzoë-, klapper- en nu ook koffietuinen. Een minnelijke schikking in zake verpanding van klapperboomen werd getroffen bij het vonnis van de Kleine Rapat te Sidikalang van 12 Mei 1924 Nr 46.

Getah- en kamferboomen kunnen niet het voorwerp eener verpanding uitmaken, omdat zij niet geplant zijn en de exploitatie geschiedt door omkapping der boomen.

Winning van damar voor verkoop heeft eerst sinds de annexatie der Dairilanden plaats. Verpanding van damarboomen is mogelijk, maar regelen hebben zich hiervoor nog niet ontwikkeld.

Slechts de eigenaar van den aanplant of van de boomen mag deze verpanden en dit kan alleen geschieden aan *koetagenooten*. Tot het in pand nemen zijn ook *ginēmgéim* gerechtigd.

Boomen en tuinen kunnen voor hoogstens een jaar verpand worden en rijstladangs slechts voor den duur van den tijd, dat die velden zonder onderbreking met rijst beplant kunnen worden, dus voor ± 3 jaar.

Wordt niet binnen den overeengekomen termijn ingelost, dan geeft de pandnemer hiervan kennis aan zijn *pērtaki* onder betaling van 1 dollar — *pēnah* — en hij wordt ten volle eigenaar van den aanplant. De schuld van den pandgever komt dan echter te vervallen.

Verpanding en inlossing behoeven niet ten overstaan van hoofden plaats te vinden. De tegenwoordigheid van een paar willekeurige getuigen is voldoende; deze ontvangen *pērngéngétēn* of *pērdéngétēn* van den pandgever, waarvan het bedrag door dezen naar eigen verkiezing wordt vastgesteld.

Voor wat betreft verpanding door eene weduwe en het voorkeurrecht tot in pandneming, gelden dezelfde regelen als bij verkoop.

Nopens de verplichtingen van den pandnemer ten opzichte van het pand zooals onderhoud, bescherming tegen beschadiging enz., bestaan geene voorschriften. Elk geschil ter zake wordt naar billijkheid op zich zelf berecht.

Een periodieke huldegift door den pandnemer aan den pandgever komt voor; deze moet echter speciaal bedragen zijn.

Verbetering van het pand wordt niet verrekend.

Onderverpanding is niet gebruikelijk en vervreemding van een pand niet geoorloofd. Wel mag een pand in deelbouw worden gegeven — de eenige uitzondering op den regel.

Zoolang de pandnemer er niet minstens een maal den oogst van gehaald heeft of gedurende een tapperiode daarvan genoten heeft, is de pandgever niet gerechtigd het pand in te lossen.

Erfgenamen treden in de rechten van den pandgever en den pandnemer. Een erfgenaam mag zelfs eigener autoriteit gedurende het leven van den pandgever door betaling van de pandsom zich in de plaats van den pandnemer stellen, wanneer gevaar bestaat, dat het pand anders in eigendom aan den pandnemer overgaat¹⁾.

¹⁾ Dit aan een erfgenaam toekomend lossingsrecht kan eene aanwijzing zijn van het bestaan hebben van familievermogen, dat aan individueel vermogen moet zijn voorafgegaan. Het houdt als een directe consequentie daarvan ook verband met de ver strekkende onderlinge aansprakelijkheid van nabestaanden voor elkaar's schulden. Een karakteristiek voorbeeld hiervan levert op de verplichting van den naasten meerderjarigen mannelijk bloedverwant in de mannelijke linie tot betaling van de schulden van een onvermogend overleden familielid. Een minderjarige zoon van deze mag ter zake niet worden aangesproken. Bedoelde bloedverwant krijgt ook dit kind ter verzorging.

De overdracht van het kind en de schuldplicht heeft plaats in een familieraad, waarbij een maaltijd wordt aangerecht en de overige familieleden geschenken geven aan den met de verzorging van het kind te beladen bloedverwant. Het maal en de geschenken dragen het karakter van een bekraftigingsformaliteit en heeten deswege *pēnoh*. Het toepasselijke gezegde luidt:

*Tading maloemang anakén,
Nidilo kē kakana, anggina,
Soh bamoe pēnoh én,
Soh bamoe anakén,
Octang ido di kakana, di anggina.*

of vertaald: Hier is het weeskind, zijn waris' zijn opgeroepen, het kind wordt overgedragen, voor de schuld is de (naaste) waris verantwoordelijk.

De betrekkelijke spreek zegt:

*Boetar matangtong,
Boetar matingting,
Mati kakana (anggina),
Kakana (anggina) manggantjih.*

of vertaald: Sterft een broer dan wordt hij door den anderen broer vervangen, de beide eerste regels zijn vermoedelijk slechts klankenspel; wellicht zou men het kunnen vertalen met: wanmeer men een sirap (houten dakpan) losmaakt, moeten alle sirappen gezamenlijk worden losgemaakt (zie de overeenkomstige Tobiasche spreek in Adatrechtbundel XXVII, pag. 167). Deze spreek staat ook op het leviraats- of erfhuwelijjk.

Een andere spreek zegt weer:

*Darohna bana,
Taikhna pē bana.*

of vertaald: Voordeel of schuld, de waris neemt ze over.

Nog een spreek luidt:

*Sessoer ni laé,
Sian boengkoelannai,
Mi pasfasan.*

of vertaald: De regen, welke op de nok valt, komt in de druiplijn (behoort bij de woning).

Ten slotte nog de spreek:

*Kéké kaliki,
Ma' kéké poenggoer,
Kéké poenggaer,
Ma kéké tano.*

Eene pandovereenkomst mag in verkoop omgezet worden (*ménokor paté*). Bijbetaling — *pénambah pénokor* — heeft dan plaats. Over beide benamingen bestond bij de berichtgevers geen zekerheid.

Verpanden van grond of het op eenigerlei andere wijze doen strekken daarvan tot zekerheid voor de voldoening van een of andere schuld, is niet geoorloofd.

De adat staat toe het sluiten cener geldleening tegen rente met als zekerheidsteller een tuin (geteeld gewas) zonder dat deze aan den geldschieter overgaat. Bij zulk eene leening wordt een termijn van afbetaling vastgesteld. Heeft er overschrijding van den termijn plaats, dan wordt de *pértaki* als bemiddelaar aangezocht de waarde van den tuin of van de boomen te bepalen. Hebben deze een grotere waarde dan de schuld, dan past de geldschieter het verschil bij en de tuin of de boomen gaan in eigendom op hem over. De *pértaki* krijgt voor zijne bemiddeling *pérpajoen*. Eene geldleining als de onderwerpelijke en de afbetaling van de schuld mag ten overstaan van willekeurige getuigen plaats vinden, die voor hunne moeite dan *pérngéngétén* van den leener ontvangen tot een bedrag, door deze naar eigen verkiezing vast te stellen.

§ 17. Deelbouw.

Alle aanplant en boomen, welke voor verpanding vatbaar zijn, mogen in deelbouw gegeven worden — *mérbelah*. (Een geval van deelbouw — *mémélah pinang* — van benzoëboomen is verhandeld bij het vonnis van de Kleine Rapat te Sidikalang van 11 Maart 1924 Nr 88, welk vonnis overigens niets bijzonders bevat.)

Slechts de eigenaar van den tuin of van de boomen mag die in deelbouw geven. Ook een *ginémgém* is hiertoe gerechtigd.

Een ieder, ook iemand buiten de *aoer* mag in deelbouw ontvangen. De overeenkomst wordt alleen voor eene oogst- of winningsperiode aangegaan en wel ten overstaan van minstens twee wille-

of vertaald: Zet een kaliki (roofvogel) zich op een doode tak, dan valt deze op de aarde.

Voorbeelden:

1. Een zekere Si Rongket van Lombojak Méang (Képas) stierf met achterlatting van een minderjarigen zoon en een schuld van 150 gld. Si Ali, een waris van den overledene werd tot betaling der schuld verplicht (1919).

2. Si Kasti van Tambahan stierf met achterlatting van een minderjarigen zoon en een schuld van 100 dollar. Zijn waris, de *pértaki* Toengkoh van Tambahan, werd gedagvaard en moest de schuld betalen (1904).

3. Si Tihang, marga Bintang, huwde de vrouw uit van Si Gombak; een grote opschudding volgde. Hangende het geschil kwam Si Tihang te overlijden met achterlatting van een minderjarigen zoon. Een oudere broer van den overledene, de *pértaki* Pasariboe, werd ter zake aangesproken en moest 70 dollar betalen (1903).

4. Si Boedjoek van Laé Méang had bij zijn overlijden den bruidschap (koopsom) voor zijn vrouw nog niet betaald. Hij liet een minderjarigen zoon achter, maar niet deze doch de *pértaki* Parsipat werd ter zake aangesproken en tot betaling verplicht (1905).

Nota van den demang Henoch Loemban Tobing.

keurige getuigen. Betaling van *pérngéngétén* is niet gebruikelijk.

De opbrengst wordt door partijen gelijkelijk gedeeld.

Verkoop of verpanding van een in deelbouw gegeven tuin of boom door den deelbouwgever is eerst geoorloofd na afloop van de deelbouwovereenkomst.

Rijstladangs worden niet in deelbouw gegeven, wel echter sawahs, doch hiervoor hebben zich nog geen vaste voorschriften gevormd, behoudens het volgende.

De eigenaar van de sawah geeft de zaadpadi — *béni*. De deelbouwer zorgt voor de grondbewerking, het planten en het onderhoud. Bij den oogst wordt begonnen met een deel te bestemmen tot voeding van degenen, die aan den oogst deelnemen — *nakan mérani*. (*Nakan* beduidt gekookte rijst en *mérani*, padi snijden). Een padi-oogst duurt 5 dagen; de 4 eerste dagen snijdt men slechts de rijpe padi halm voor halm en den 5den dag de rest, waaronder ook de onrijpe padi, welke men afgezonderd houdt van de rijpe. De onrijpe padi wordt tot *domén* (rijstemeel) gemaakt; een gedeelte hiervan wordt aan den *pérngéngétén* opgebracht. Van hetgeen na afname van de *nakan mérani* van den oogst overblijft, krijgt de deelbouwgever de helft. Hij zelf oogst mede en draagt zelf zorg voor het transport van zijn aandeel naar zijn dorp.

§ 18. *Ruil.*

Ruilen ook van aanplant en boomen heet *pésambar*, *pétoekar* of *pégantjih*. Het geschiedt steeds voor altijd en dus zonder het recht tot terugroeping.

Van de gewassen mogen alleen benzoë-, klapper- en koffietuinen, zoomede damarboomen worden geruild en dan nog wel alleen binnen de *aer*.

Ruil komt voor bij verhuizing.

De overeenkomst moet gesloten worden ten overstaan van de *pértaki's* van beide partijen. Voor hunne bemoeienis krijgen deze van beide partijen *pérngéngétén*.

§ 19. *Schenking.*

Schenken heet *mémérékén*. Dit geschiedt in den regel alleen aan familieleden. Men kent de volgende bijzondere vormen van schenkingen:

1. *Péntjarin* (Tob. *paoesiang*) of geschenk van den *pérbérroe* (dengene, die gerechtigd is de vrouw uit te huwelijken) aan het echtpaar ter gelegenheid van hun huwelijk.

Van de gewassen worden alleen benzoëtuinen als *péntjarin* geschenken.

Péntjarin mag niet verkocht worden noch verpand, echter wel in deelbouw uitgegeven.

Heeft er echtscheiding plaats, dan gaat de *péntjarin* naar den *pérbérroe* terug. Bij vooroverlijden van de vrouw blijft de *péntjarin* bij den man, van wien diens zonen en verdere nakomelingen de

pēntjarin erven. Zijn er geen zonen uit het huwelijk, ook dan blijft bij vooroverlijden van de vrouw de *pēntjarin* bij den man. Sterft in dit laatste geval daarna ook de man, dan gaat de *pēntjarin* naar den *pērbēroc* terug, tenzij er zonen uit een huwelijk met eene andere vrouw geboren mochten zijn, die in hetzelfde dorp wonen als de overleden vrouw.

Sterft de man vóór de vrouw, dan gaat de *pēntjarin* naar de zonen. Zijn er geen zonen, dan blijft de *pēntjarin* gedurende het jaar, dat de weduwe niet mag hertrouwen, bij haar. Hertrouwt zij met den broer van haar overleden man, dan blijft de *pēntjarin* aan hen, indien er geen zonen zijn uit het eerste huwelijk, die anders de *pēntjarin* zouden erven. Trouwt zij met een ander, dan gaat de *pēntjarin* naar den *pērbēroc* terug, tenzij er uit het eerste huwelijk zonen geboren zijn. Een en ander vindt zijn verklaring, naar ik vermoed, in het feit, dat in het eerste geval eene voortzetting plaats vindt van het eerste huwelijk, terwijl in het tweede geval een geheel nieuw huwelijk gesloten wordt.

2. *Pērdjaen* (Tob. *pandjaēan*).

Wanneer een zoon trouwt, blijft hij met zijne vrouw in de huishouding van zijn vader, zolang hij nog geen kind heeft; ook blijft hij dan op het ladangaandeel van zijn vader werken. Is er een kind geboren, dan krijgt hij een eigen ladangaandeel, veelal grenzende aan dat van zijn vader. Wordt het kind gedurende den planttijd geboren, dan blijft hij in de huishouding van zijn vader tot den oogst om eerst daarna met zijn gezin een eigen *kodēn* (kookpot, figuurlijk huishouding) te vormen in de woning van zijn vader, dan wel eene andere woning — *djaboeh* — te betrekken. Hij krijgt dan van zijn vader eene huishouduitrusting en andere geschenken — *pērdjaen* — waaronder soms ook benzoë-, klapper- of koffietuinen dan wel vruchtbomen.

De zoon blijft, ook wanneer hij reeds kinderen heeft, echter steeds in de huishouding van zijn vader, wanneer deze geen andere zonen heeft.

De *pērbēroe* geeft geen *pērdjaen*.

Het schenken van *pērdjaen* behoeft niet in tegenwoordigheid van getuigen te geschieden.

De vader mist de bevoegdheid een geschonken *pērdjaen* terug te vorderen, ook al mocht hij daarvoor eene vergoeding of een anderen tuin willen geven.

Een vader mag van zijne bezittingen in den vorm van *pērdjaen* net zooveel wegschenken aan een zijner zonen, als hij verkiest. Echter moet hij daarbij rekening houden met de belangen zijner overige kinderen. De oudste zoon heeft aanspraak op een groter aandeel dan de overige kinderen.

Een ontvangen *pērdjaen* mag men verkoopen of op eenigerlei andere wijze vervreemden, zonder daartoe vergunning te behoeven te vragen van den vader. Zelfs eene kennisgeving in deze is dan niet noodig.

3. Zoo iets als de Tobasche *saba parhaen* is bij de Pakpaks niet bekend. Het is een geschenk, dat de *parboroe* bij een kinderhuwelijk aan den *paranak* geeft om het later tot een *saba paoséang* te doen worden, wanneer het tot een feitelijke huwelijksgemeenschap is gekomen.

Ook bij de Pakpaks kent men kinderhuwelijken, zelfs wanneer een of beide aan elkaar uit te huwen kinderen nog niet geboren zijn — *ménanda binangoen ramboerramboer*. (*Ménanda* beduidt erkennen, *binangoen* paal en *ramboerramboer* de linker achterhoek, welk deel betrokken wordt door den voornaamsten persoon van de woning. In de meeste woningen huizen meerder gezinnen. Wordt door iemand in die woning een kip geslacht, dan moet een *bétkén* geschonken worden aan het hoofd van het gezin, dat in de *ramboerramboer* huist). De bedoeling van de uitdrukking is deze, dat het voorgenomen huwelijk zoo hecht zal zijn als de pilaar in de *ramboerramboer*. De *pérnak*, die het huwelijksaanzoek voor zijn (nog niet geboren) zoon doet, hangt de vrouw, wier nog niet geboren dochter hij tot schoondochter wenscht, een doek over den schouder onder het doen van zijn aanzoek. Hij betaalt dan tevens den bruidschat — *pérööndjockén* —, bestaande uit geld, gouden sieraden enz. Door den *pérbëroe* wordt niets teruggegeven.

Een andere vorm van kinderhuwelijk komt niet voor.

Een enkele maal heeft ook plaats het *péroemaen-huwelijk*. *Péroemaen* beduidt hetzelfde als *paroemaen di losoeng* in Silindoeng, waarover later meer uitvoerig. Bij de Pakpaks worden bij zoo'n huwelijk geen tuinen, boomten of iets anders door den *pérbëroe* gegeven.

4. *Tambar tèdoh* (Tob. *daon sihol*) of geschenk van een stervende of uit zijne nalatenschap als aandenken. Zoo'n geschenk kan bij de Tobabataks wel eens uit een sawah bestaan, bij de Pakpaks echter slechts uit roerende goederen. (*Tambar* beduidt geneesmiddel en *tèdoh* verlangen).

5. *Pénganoenén soerat* (Tob. *parsomba*) of een gift tot aanzuivering eener schuld, welke zoo groot of zoodanig opgelopen is, dat men die nimmer zal kunnen afbetalen. De schuldenaar smeekt dan onder aanbieding van een geschenk om kwijtschelding van de schuld. Het geschenk kan uit alles bestaan o.a. ook uit benzoëtuinen (*Pénganoenén* beduidt met den stroom laten afdriven).

6. *Pérmanohén* of een souvenir, dat men van iemand ontvangt, die op zijn sterfbed ligt. Deze gift is van een anderen aard dan die, bij de Tobanezen bekend onder de benaming van *parmanomanoan*, welke gegeven wordt als een tegengeschenk voor een uit hulp bij een doodenfeest geleverden slachtaffel. Een geschenk van dezen aard is bij de Pakpaks niet bekend.

7. *Tèdoan* (Tob. *todoan*) of gescherik van den *pérnak* aan de naaste mannelijke familieleden van den *pérbëroe* bij het huwelijk. Dit geschenk bestaat nooit uit aanplant of boomten.

§ 20. Bewaargeving.

Bewaargeving van aanplant of boomen komt niet voor.

§ 21. Afbetaling van schuld met aanplant of boomen.

Afbetaling van een schuld — *mēmatékēn oetang* — met een benzoetuin komt wel eens voor. Dit mag geschieden ten overstaan van willekeurige getuigen, die dan *pērngēngētēn* (*patē octangna*) ontvangen tot een bedrag, welke partijen naar goedvinden vaststellen en zich regelt naar de grootte van de schuld.

§ 22. Vennootschap.

Vennootschap of *kongsi* heet, wanneer zij handel betreft, *sada pangkal*, veeteelt *bēlahbēlah* en benzoëcultuur *rēbak sidasa kēmēndjēn* (*rēbak* beduidt gezamenlijk of gemeenschappelijk en *sidasa* bezitter).

Laatstbedoelde *kongsi* moet ten overstaan van de *pērtaki's* van beide partijen gesloten worden. Deze krijgen voor hunne bemoeienis van ieder de *kongsigenooten* 1 dollar *pērngēngētēn*.

Wanneer een *kongsigenoot* zijn aandeel verkoopen wil, moet hij dit eerst aan zijn medekongsigenooten te koop aanbieden. Zijn deze daarvoor niet te vinden, eerst dan mag hij zijn aandeel aan een anderen persoon verkopen.

Een *kongsi* in benzoëtuinen mag alleen door lieden van dezelfde oer gesloten worden.

Dan nog kent men gemeenschappelijk bezit in den vorm van *poesako*. Men heeft *poesako* goederen, die toebehooren aan de *marga* of aan eene kleinere genealogische groep van personen, die dus een gemeenschappelijken stamvader hebben. Dat een groep van *marga's* gezamenlijk *poesako*-goederen bezit niet voor. *Poesakogoederen* bestaan in den regel uit gouden sieraden, een zwaard, een doek, een *gērantoeng* (gongs in een raam) enz., echter nooit uit aanplant of boomen.

Poesakogoederen mogen verkocht worden, wanneer alle eigenaren daarin toestemmen.

§ 23. Versterf zonder erfgenamen.

Bij versterf zonder erfgenamen gaat de boedel in het persoonlijk bezit dan wel eigendom over van de waardigheidsbekleeders in het dorp, waar de overledene het laatst metterwoon gevestigd was.

§ 24. Waterrecht.

Het eenige waterwerk, dat men wel eens aanlegt, is een vijver — *bēndar*. Degene, die den stuwdam heeft gemaakt, is eigenaar van den vijver. Eene vergunning is daarvoor niet noodig, ook niet indien een *ginēmgēm* hem aanleggen wil. Verhuist de eigenaar van een vijver en laat hij deze onvervreemd achter — *tadingkēn* — of verwaarloost hij den vijver, zoodanig dat deze droogloopt en op den

bodem daarvan gras is komen te groeien, dan heeft hij zijn recht op den vijver verloren. In het laatste geval mag een ieder den grond gebruiken en in het eerste geval valt de vijver toe aan den *pertaki*, die hem voor zich zelf kan bestemmen of aan een ander mag geven.

Een badplaats — *tapin* — is in den regel ook de plaats waar men zich van drinkwater voorziet. Veelal wordt de *tapin* door eene leiding gevoed. Zij behoort toe aan alle inwoners van het dorp of van meerdere dorpen te zamen.

Het bevloeïingsrecht van sawahs is iets nieuws voor de Pakpaks. Aangezien bevloeïingsleidingen door de Pakpaks gezamenlijk aangelegd worden met Tobaneezen, zullen de in deze geldende Tobasche adatbeginselen wel door de Pakpaks worden overgenomen. Vaste regelen hebben de Pakpaks hiervoor nog niet.

Rechtsgouw 2.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeings- en bebouwingstoestand.

De Dairibataks van Boven Baroes onderscheiden de gronden in:

A. De nog nooit bewerkte gronden — *tēmbak*.

B. De reeds eens bewerkte doch daarna weer verlaten gronden, welke onderverdeeld kunnen worden in:

1. *Galoenggoeng* of gronden, hoogstens twee jaar verlaten.
2. *Galoenggoeng alang*, idem drie jaar, dicht begroeid met *doekoct* (een grassoort), *ri* (alangalang), *arsam*, *sēmpilpil* enz.:
3. *Rambah kēdēp*, idem vier à zes jaar.
4. *Rambah bēlēu*, langer verlaten, begroeid met jong bosch.
- C. De gronden in bewerking: *saba* (sawah), *tahoema* (droog rijstveld), *pērgudongēn* (oebiveeld), *pērkēmindjēnēn* (benzoetuin).

Het is gewoonte, dat een *tahoema* slechts een of twee jaren met rijst beplant wordt, terwijl veelvuldig tuschen de rijst benzoë wordt gepoot. Na den rijstbouw pleegt men op het veld nog *gadong* (oebi) en andere tweede gewassen te planten. Daarna wordt de grond gerend tot de *galoenggoenggroep* te behoren.

Het schoonmaken van het terrein voor de eerste rijstbeplanting, bestaande in kappen en branden van het bosch, noemt men *rēba* en dat voor de tweede beplanting, bestaande uit wieden, wegnemen van jong opslag enz.: *tinaktak*.

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

De *tēmbak* behoort aan de *sēmbaroer* of *ladang* in gemeenschappelijk bezit en de overige gronden aan de *kota* (dorp). Men noemt het geheel, dat aan een *kota* toebehoort, de *pērkaisēn* (*ni?*) *manock* van dat dorp, het terrein dus, waar de kippen van dat dorp den bodem hebbenbekrabbd. (*Pērkaisēn* heeft dezelfde beteekenis als het Tobasche *porgairan*).

De *sēmbaroer* is de hoogste rechtsgemeenschap, bestaande uit meerdere dorpen.

De *sēmbaroer*'s hebben onderling grenzen. Het beschikkingsrecht van de *sēmbaroer* grondt deze op vestiging en blijvende bezetting van het gebied door de eerste trekkers dan wel stamvaders der heerschende marga's. De grenzen kwamen eerst later tot stand en wel vermoedelijk bij belangengbotsing.

De bezetting der beide *sēmbaroer*'s Si Onēm Kodēn (kodēn, Tob. hoedon, betekent kookpot, figuurlijk familie en i.c. marga) en Marboen c.a. is geschied op eigen gezag. De bezetting betrof voor

zoover bekend maagdelijk gebied, te voren dus door geen anderen stam bewoond.

De marga Kēsogihēn van de *sēmbaroer* Pērlilitēn dankt haar gebied aan de marga Poesoek, van welke de stamvader van de marga Kēsogihēn het gebied kreeg als *bangoenan* (*paoeséang*) of huwelijks geschenk, dat de *parboroe* (degene die de vrouw mag uithuwen) aan het echtpaar geeft.

De „Poestaha” van Waldemar Hoetagaloeng verhaalt van de gift de volgende overlevering. Alhoewel Si Radja Toenggal en Loemban Batoe (zie stamboom) niet medewerkten voor de huishouding, waren zij de vertroetelingen van hunne moeder. Hierover gebeeld spraken hunne vijf oudere broeders af Si Radja Toenggal en Loemban Batoe om het leven te brengen. Dit kwam hunne moeder ter oore en zij vluchtte met haar twee jongste zonen naar het Westen, het bosch in. Hier kwam zij aan ontberingen en vermoeienis te overlijden. Haar beide zonen konden echter moeilijk van het stoffelijk overschot hunner moeder scheiden en voerden het eenige dagen met zich mede, maar besloten daarna wegens de ingetreden staat van ontbinding, het lijk te verbranden en de asch in een kruik met zich mede te voeren als aandenken. Aan dit feit wordt het gebruik der lijkenverbranding bij de nakomelingen der beide zonen toesgeschreven. (Voor zoover mij bekend worden in Pērlilitēn geen lijken verbrand, maar soms wel de beenderen van een vroeger begraven doode). In het bosch kwamen zij in aanraking met eene nederzetting van de marga Naiingolan (Poesoek), welke toen ter tijde juist oorlog voerde met de marga Simanoellang, om reden de dochter van het hoofd van evenbedoelde nederzetting, die gehuwd was met iemand van de marga Simanoellang, echtbreuk had gepleegd door uit de echtelijke naar de ouderlijke woning weg te loopen — *mahilolong*. Si Radja Toenggal en Loemban Batoe steunden meergenoemde nederzetting en drevën de marga Simanoellang terug tot den voet van de Dölok Pinapan, waar deze marga zich verder blijvend vestigde (Simanoellang Toroean). Si Radja Toenggal kreeg evengenoemde vrouw als belooning tot echtgenoot. Later vroeg deze haren vader om een *bangoenan* en wel in den vorm van een stuk grond zoo groot als den omvang van een buffelhuid. De vader liet daarop een buffel strikken en op de plaats zelve waar het beest gevangen werd, werd het geslacht en gevild. De huid werd door de vrouw van Si Radja Toenggal daarop in kleine reepen gesneden, waarmede zij het omliggende terrein omspande — *mangalilithon*. Dit gebied kwam deswege Pērlilitēn te heeten. Si Radja Toenggal's schoonvader nam hiermede genoegen.

De marga Sikētang (Sihötang) kwam zich eerst later in Pērlilitēn vestigen, waar deze marga wegens nauwe bloedverwantschap met de marga Kēsogihēn eveneens een heerschende stam werd.

§ 3. Bestuursinrichting en karakter van de sēmbaroer.

Aan het hoofd van de sēmbaroer staat een raad van vier hoofden:

1. *bēna* (Tob. *bona*) *ni saksi* of *pērisangisang*.

2. *anggi ni saksi* of *pērēkorēkor*.

3. *pērtoelan tēngah*.

4. *bēroe ni ladang* (zijn vleeschaandeel is de *rangrang*).

Deze bestuursinrichting acht men niet onmogelijk eerst na of bij de oprichting van de *onan* (markt) van de sēmbaroer te zijn tot stand gekomen. Niet onmogelijk acht ik het, dat het hoogste bestuurslichaam in oorsprong niets anders is geweest dan een familie-raad, waarin later slechts vertegenwoordigers der verschillende takken, welke thans tot marga's zijn geworden, zitting namen.

De oorsprong van het woord *saksi* kon men mij niet opgeven; men omschreef het begrip met het Tobasche woord *patik* of wetgeving, welke als regel ontstaat in gemeen overleg van de hoofden. Wellicht stamt het woord *saksi* af van *saksing*, dat in de centrale Tobalanden gebezigd wordt meer speciaal voor eene door meerdere landschappen gesloten overeenkomst tot het gemeenschappelijk oprichten van een *onan* en het vaststellen van de regeling hiervan. In de Tobasche landschappen van Boven Baroes schijnt de betekenis van het woord te zijn uitgebreid tot alle in eene rechtsgemeenschap (*bioes*) geldende adatvoorschriften. Bij de Dairibataks van Boven Baroes verstaat men onder *saksi* soms ook de sēmbaroer zelve.

In den ambtsnaam van den hoogsten waardigheidsbekleeder valt het woord *bona* op. Warneck vertaald het met „unterster Teil des Stammes; Anfang; Ursprung“. Aan de hand hiervan meen ik dien ambtsnaam te mogen vertalen met de bron van de adatvoorschriften van de sēmbaroer en hiermede is de voornaamste functie van dat hoofd aangegeven, zijnde de handhaving dier voorschriften.

De verdeeling der vier waardigheden in elk der sēmbaroer's over de verschillende marga's is als volgt:

Si Onēm Kodēn, *bēna ni saksi*, marga Tinamboenan, die de *isangisang* deelt met een vertegenwoordiger van de marga Maharadjā;

anggi ni saksi, marga Toemanggor;

pērtoelan tēngah, marga Nahampoen (Nahampoen), die de *toelan tēngah* deelt met den vertegenwoordiger van de marga Pinajoengan en vroeger ook deelde met dien van de marga Toeroetan, welke marga thans uitgestorven is;

bēroe ni ladang, iemand van de marga's Sikētang of Kēsogihēn. Hij hoeft niet verwant te zijn aan een der drie andere waardigheidsbekleeders.

Pērlilitēn c.a., *bēna ni saksi*, marga Kēsogihēn (tak Si Radja Toenggal);

anggi ni saksi, marga Sikētang;

pērtoelan tēngah, marga Kēsogihēn (tak Loemban Batoe);

bēroe ni ladang, iemand van een der zes marga's van Si Onēm

Kodēn. Hij hoeft niet verwant te zijn aan een der drie andere waardigheidsbekleeders.

Marboen c.a., *bēna ni saksi*, marga Marboen;
anggi ni saksi, marga Séoen;
pērtoelan tēngah, marga Méha;
bēroe ni ladang, vroeger iemand van de marga Anaham-poen. Sinds de verhuizing van deze marga wordt door de drie andere waardigheidsbekleeders iemand van eenen anderen in de sēmbaroer gevestigden bijstam, waaruit door leden van hunne marga's eene vrouw gehuwd mag worden, tot dat ambt verheven.

Het aandeel, dat ieder der vier waardigheidsbekleeders bij de vleeschverdeeling ontvangt, is afkomstig van een beest, dat door of voor de geheele sēmbaroer geslacht wordt b.v. van een buffel, tot het slachten waarvan een misdaadiger op de *haroenggoean* (volksvergadering) van de sēmbaroer door de hoofden veroordeeld is.

Uit de vleeschverdeeling blijkt, aan welke marga's de grond binnen de sēmbaroer (het beschikkingsrecht daarop) toebehoort. Het zijn n.l. de marga's, wier vertegenwoordigers de *isangisang*, *ékorékor* en *toelan tēngah* krijgen of een deel daarvan. Voor Si Onēm Kodēn zijn het dus de marga's Tinamboenan, Toemanggor, Maharadjā, Toeroetan, Pinajoengan en Naham-poen; voor Pērlilitēn de marga's Kēsogihēn en Sikētang en voor Marboen c.a. de marga's Marboen, Séoen, Méha en Moengkoer. Echter schijnt laatstgenoemde marga geen vleesch-aandeel te krijgen. Is dit wel het geval, dan deelt zij vermoedelijk in het aandeel van de marga Méha.

Aangezien de *tēmbak* aan de sēmbaroer in haar geheel toebehoort, heeft daarbinnen dus geen onderverdeeling van het beschikkings-areaal tusschen de aangesloten marga's plaats gehad. Vermoedelijk houdt dit verband met de zeer natwe bloedverwantschap dier stammen. Bij de Pakpaks leverde deze omstandigheid echter geen bezwaar op tegen zulk eene onderverdeeling, hetgeen ik meen te mogen toeschrijven aan eene meerdere vervreemding tusschen de aangesloten marga's aldaar, wat voornamelijk wel aan den tijd zal kunnen worden geweten. Is dit vermoeden juist, dan getuigt zulks voor den hoogerend ouderdom der Pakpaksche nederzettingen.

Uit de vleeschverdeeling blijkt verder nog, welke marga's door ieder der drie hoogste waardigheidsbekleeders in den raad vertegenwoordigd worden.

Het trekt de aandacht, dat Si Onēm Kodēn en Pērlilitēn c.a. over en weer hun *bēroe ni ladang* uit elkaar's marga's nemen. Zulks houdt verband met het feit, dat regel was en thans nog eenigermate is, dat de voornaamste lieden van Pērlilitēn hunne vrouwen haalden uit de heerschende marga's van Si Onēm Kodēn en andersom. Aangenomen mag worden, dat deze band reeds bestond bij de eerste trekkers; hij werd bestendigd door de opvatting, dat het passend is

te huwen met een dochter van moeder's broer. Dit gebruik wordt zelfs zoo streng toegepast, dat wanneer iemand het niet nakomt, hij onder betrachtung van adat formaliteiten zijne verontschuldiging daarvoor moet aanbieden aan zijn moeder's broer. De tegenwoordige *djaihoctan* (hoogste volkshoofd) van Périlitén is gehuwd met de zuster van den *djaihoctan* van Si Oném Kodén en de *radja padova* van Alahan is gehuwd met een vrouw uit de marga *Késogihén*. De lieden van Périlitén c.a. mogen echter niet huwen met vrouwen van de heerschende marga's van Marboen c.a. en andersom, omdat men de wederzijdsche marga's nog te nauw aan elkaar verwant acht.

De waardigheid van *béna ni saksi* wordt vervuld door een persoon uit den oudsten tak van het nageslacht van den eersten trekker. In Si Oném Kodén was het Ompoe Toeán na Hoda en in Périlitén c.a. Si Radja Toenggal. Van Marboen c.a. werden uiteenlopende inlichtingen ter zake verstrekt. Eenigen noemden als den eersten trekker daarheen Ompoe Radja Toba alias Gadja Soleiman en anderen weer Si Babidaloe. In Si Oném Kodén en Marboen c.a. heeft zich het nageslacht van den eersten trekker in marga's gesplitst en kan ten opzichte van die landschappen in plaats van oudsten tak oudste marga gelezen worden. Voor Périlitén gaat een en ander echter niet op. Hier is de *béna ni saksi* iemand van een jongere marga, een gevolg van het feit, dat deze marga zich er het eerst gevestigd heeft.

De waardigheden van *anggi ni saksi* en *pértoelan tengah* worden vervuld door personen uit respectievelijk een en twee na de oudste marga, afstammende van den eersten trekker. Périlitén c.a. maakt hierop weder een uitzondering om gelijke reden, als boven is aangegeven.

Uit het vorenstaande blijkt, dat de ontwikkeling van de *sémbaroer's* Si Oném Kodén en Marboen c.a. geheel langs genealogische lijn is gegaan, terwijl die van Périlitén c.a. op aansluiting van twee nauwverwante stammen berust.

De *anggi ni saksi*, de *pértoelan tengah* en de *béroe ni ladang* zijn bijstanders van den *béna ni saksi*.

De werkzaamheden van laatstgenoemde zijn de volgende:

1. Hij zorgt voor de rust en orde in de *sémbaroer*.
2. Hij leidt de rechtspraak op de *haroenggocan* (volksvergadering) van de *sémbaroer*. Mederechters zijn niet alleen zijne drie genoemde bijstanders, maar ook alle *pertaki's* (dorpshoofden), voor zooverre zij niet in de zaak betrokken zijn.

Kleine geschillen worden in de *koeta* beslecht en eerst dan op de *haroenggocan* gebracht, wanneer zij niet in de *koeta* tot een goed einde zijn kunnen komen.

Onder grote zaken verstaat men b.v. moord en doodslag, overspel, grote diefstal o.a. van vee, vergiftiging en schennis van de *saksi*, d.w.z., wanneer de *sémbaroer* dan wel een harer ledien van buiten onrecht wordt aangedaan.

3. Doet zich een ernstig geschil voor met een vreemde *sémbaroer* of met een lid daarvan, dan wordt de aangelegenheid eerst door de

leden van de beleedigde *sēmbaroer* onderling op de *haroenggoean* besproken. Bestaat er reden tot vergelding of vergoeding, dan gaat de *soekoot* van de zaak (de schuldeischer of beleedigde persoon) naar de woning van den *bēna ni saksi*, die dan zijn medewaardigheidsbekleeders en alle *pērtaki's* oproept, waartoe de *soekoot* den *bēna ni saksi* onder het aanrechten van een maal uitnodigt. Wanneer alle verschenen hoofden het goedvinden de zaak door te zetten, stuurt de *bēna ni saksi* een gezant — *pangoeloe* (*Tob. pandē hata* of *pangoeloe*) — naar de vreemde *sēmbaroer*. De *pangoeloe* moet iemand zijn van een neutrale *sēmbaroer*. Betreft het een misdrijfzaak, dan kent de *pangoeloe* ook den *bēna ni saksi* van den schuldigen persoon in de zaak. Van de zijde van den gedaagde of beklaagde wordt eveneens een *pangoeloe* aangewezen. Beide *pangoeloe's* plegen dan niet elkander overleg tot eene beëindiging van het geschil. Heeft dit geen resultaat opgeleverd, dan stuurt de beleedigde *sēmbaroer* al naar bevind van zaken den *pangoeloe* terug met eene oorlogsverklaring of ultimatum.

De *sēmbaroer* Marboen c.a. stelt zich echter in den regel in gevallen als de onderwerpelijke dadelijk in rechtstreeksch contact met de *sēmbaroer*, waartegen geschil gevoerd wordt. Komt men niet tot een vergelijk, dan gaan de partijen uiteen; vijandelijkheden zijn dan nog niet geoorloofd. Wenscht de beleedigde *sēmbaroer* tot een oorlog over te gaan, dan zendt deze daartoe een *sintoca* naar de wederpartij met een ultimatum of oorlogsverklaring. Bij een door een *sēmbaroer* gevoerde oorlog is de *bēna ni saksi* daarvan de *soekoot* (leider), maar de geheele *sēmbaroer* draagt in de kosten bij.

Men heeft de volgende *haroenggoean's*:

In Pērlilitēn c.a. de *haroenggoean* Laklak, in Si Onēm Kodēn de *haroenggoean* Sitoemērang, in Marboen c.a. de *haroenggoean* Sirata voor samenkomsten met de drie *bioes'* van Rambé, de *haroenggoean* Palakkahan voor samenkomsten met de *bioes* Onan Poesoek, de *haroenggoean* Sihahomboe voor samenkomsten met de *sēmbaroer's* Pērlilitēn en Si Onēm Kodēn zoomede de *bioes'* Rambé, Toeka Dōlok en Poesoek en ten slotte de *haroenggoean* Napalbinsarir voor samenkomsten van de marga's Mēha en Moengkoer.

Het trekt de aandacht, dat van al deze *haroenggoean's* alleen de *haroenggoean* Sihahomboe een *onan* (markt) is en dat de marga's Mēha en Moengkoer voor bespreking van onderlinge aangelegenheden een aparte *haroenggoean* hebben. Een gewezen *radja padoca* van het gebied dier twee marga's deelt ter toelichting van het bestaan van laatstbedoelde *haroenggoean* mede, dat beide marga's een aparte *sēmbaroer* vormen. Geraadpleegde *djaihoetan's* ontkennen dit en zeggen, dat de twee marga's een onderdeel vormen van de *sēmbaroer* Marboen c.a.

4. Dreigt er binnen de *sēmbaroer* een oorlog, dan gaat de *bēna ni saksi* met al zijne hoofden daarheen om vijandelijkheden te voorkomen of tot stilstand te brengen. De zaak wordt dan op de *haroenggoean* gebracht en lukt eene poging tot beslechting van het geschil

niet, eerst dan is het aan beide partijen geoorloofd oorlog te voeren.

5. Iedere *sēmbaroer* heeft een *onan* (markt); die van Pērlilitēn c.a. heet Onan Hoeta Pajoeng, die van Si Onēm Kodēn, Onan Débata en die van Marboen c.a. Onan Sihahomboe.

Werd door een *sēmbaroer* tot de oprichting van een *onan* binnen haar gebied besloten, dan nooddige zij de rechtsgemeenschappen uit de omgeving uit daartoe hare medewerking te verleenen. De *onan* werd dan ingewijd en de regeling daarvan gezamenlijk beëdigd. Deze eed betrof voornamelijk: den godsvrede op den *onandag*, waarvoor alle aangesloten rechtsgemeenschappen borg zouden staan, en de standaardmaten en -gewichten, zijnde de *dasing*, de *soloep* enz. Bij de vaststelling hiervan richtte men zich naar de maten en gewichten van Onan Laksa, de meest bezochte markt van Boven Baroes (zie pag. 503).

De meest nabij wonende *pērtaki* is de *bēna ni onan* of *bēna ni saksi ni onan*. Hij is de bewaarder van de standaardmaten en -gewichten.

Wordt de *saksi* (regeling) van de *onan* geschonden, dan moet de beledigde persoon onder aanbieding van 4 dollar zijn klacht indienen bij den *bēna ni onan*, die de zaak verder voorbrengt bij den *bēna ni saksi* van de *sēmbaroer*, waarbinnen de *onan* gelegen is. Deze roept alle hoofden van de aangesloten rechtsgemeenschappen op ter onderzoek en berechting van de zaak. De 4 dollar wordt door den *bēna ni saksi* verdeeld onder alle opgekomen hoofden.

De *bēna ni onan* zorgt voor de orde en de zindelijkhed op de markt.

Een *onan* is een open plein, meer ook niet.

De hoofden genieten van een *onan* geene inkomsten, behoudens dat, wanneer op de *onan* een buffel geslacht werd, ieder der vier waardigheidsbekleeders van de betrokken *sēmbaroer* en de *pērtaki* van dengene, wiens buffel geslacht werd, een deel van het vleesch of van de ingewanden kreeg.

Een ieder was op de *onan* gerechtigd bij den handel als bemiddelaar op te treden bij de vaststelling van den prijs, tot belooning waarvoor hij *domocdomoe* ontving.

Geven de boven omschreven werkzaamheden van den *bēna ni saksi* ook den hand aan in de *sēmbaroer*, als zoodanig kunnen nog aangemerkt worden:

1. Het beschikkingsrecht op de *tēmbak* en de beperking in sommige gevallen van het vervreemdingsrecht op grond of beplanting binnen de *sēmbaroer* — waarover nader.

2. Het gezamenlijk offeren door de *sēmbaroer* aan een *bēgoe* (Tob. *sombaon*) ter erlanging van een goeden oogst, hetgeen elk jaar plaats heeft bij de vruchtzetting van de padi. Al naar het veldgewas meer of minder door misoogst, ziekten, te veel of te weinig regen wordt bedreigd, offert men een buffel, een geit of een kip. De opkomst regelt zich naar de grootte van het offer. Is dit een kip, dan komt er van ieder dorp slechts een afgevaardigde. Voor het leiden van het

feest worden door de hoofden een *pērmangmang* en een *pērsinaboe* aangewezen, die respectievelijk de *tonggōtonggō* (het gebed) en na het gezamenlijk maal den zegen over de menigte uitspreken.

De *sēmbaroer* heeft meerdere *bēgoe*'s. Pērlilitēn e.a. heeft er b.v. vijf, welke alle door de gehele *sēmbaroer* worden aangebeden. Zij heeten naar rangorde: Sēmbahēn Dēlēng Koeta Batoe, Sēmbahēn Sampoerēn Pitoe Djoeloe (op de Dēlēng Batoeara), Sēmbahēn Sampoerēn Pitoe Didjéhé (op de Dēlēng Marpalēn), Sēmbahēn Pērintē (op de Dēlēng Pērintē) en Sēmbahēn Boroe Sēniang Naga (op de Dēlēng Simbara). De Sēmbahēn Sampoerēn Pitoe Didjéhé en de Sēmbahēn Boroe Sēniang Naga heeten respectievelijk een jongere broer en eene dochter te zijn van de Sēmbahēn Dēlēng Koeta Batoe. Geofferd wordt aan laatstgenoemde *bēgoe*, maar de andere worden daarbij mede aangeroepen. Volgens bericht moet Koeta Batoe, gelegen aan den voet van den berg van dienzelfden naam, het moederdorp van de *sēmbaroer* zijn geweest.

Ofschoon in tegenstelling van hetgeen de Tobaneezen daaronder verstaan, een *bēgoe* een hoger wezen is en geen ziel van een afgestorvene en *sēmbahēn* wel de ziel van een overledene, plaatst de Dairibatak voor den naam van het hoger wezen nochtans het woord *sēmbahēn* in navolging vermoedelijk van het Tobasche *sombaon*.

Verder kent men nog *bēgoe*'s, welke door een enkel dorp of door meerdere dorpen te zamen aanbeden worden, maar niet door de geheele *sēmbaroer*.

Op het offerfeest — *kōrdja* — wordt op de *gōndang* (Tob. *gondang*) gespeeld. De *bēroe ni ladang* of *bēroe ni koeta* stekt het offerbeest dood; de vleeschverdeeling geschiedt door den *sockoet* (leider) van het feest en den *bēroe* tezamen. Aan niet verschenen hoofden wordt het hen volgens de adat toekomend vleeschaandeel thuisgebracht.

Ongeveer dezelfde formaliteiten worden betracht, wanneer aan een *soemangēn*, de ziel van een der voorouders, geofferd wordt. Aan dit offerfeest nemen deel alle nakomelingen, momenteel tot en met den 5den of 6den graad.

§ 4. Woonrecht.

Voor de oprichting eener *koeta* is noodig eene vergunning van een der drie hoogste waardigheidsbekleeders van de *sēmbaroer* en wel van dengene, die van dezelfde marga of margatak is als de aanvrager.

De formaliteiten komen in het kort op het volgende neer. Er wordt een maaltijd aangerecht ter plaatse, waar de *koeta* zal verrijzen, op welk maal onder meer ook de raad van de *sēmbaroer* uitgenoodigd wordt. Na afloop daarvan wordt de *santisanti* (offer, Tob. *boenti*) op de voor de *koeta* uitgezochte plaats neergezet door het hoofd, dat tot de oprichting de vergunning verleende, waarop de *tonggōtonggō* (gebed) door den *datoe* wordt uitgesproken. In de *tonggōtonggō* worden o.m. aangeroepen de *bēraspati ni tano*, de *dēbata na tolue*

(de Bataksche trimoerti) en de *sembahen* (geesten), die mogelijk ter plaatse van het *koetoterrein* mochten huizen. Het hoofd, dat de *santisanti* plaatst, krijgt van den stichter van het dorp een *boelang-boelang* of een *talitali* tot een waarde, welke zich richt naar den welstand van den stichter. (Een *boelangboelang* is een doek, welke dient tot het omwinden van de koepiah of muts, en een *talitali* is eene hoofdbedekking bestaande doeken, die tot een touw gedraaid zijn).

Een nota van den *pertaki* Saba van Hoeta Saba (Périlitén) geeft de volgende beschrijving van eene dorpsstichting. Nadat de vergunning verkregen is van een der *radja na bolon*, tracht de stichter zich in den droom voorspeld te zien of de keuze van het dorpsplacement hem geluk zal aanbrengen, zoo ja dan bouwt hij er een *sapo* of *balé* (dorpsraadhuis), bestemd voor het nachtverblijf van de jongelingen en ongehuwde mannen, en daarna zijne eigen woning (*bagas*). Dan noodigt hij familieleden en hoofden uit hem naar het nieuwe dorp te begeleiden op een daartoe vastgestelden gunstigen dag. Ter plaatse richt hij een maaltijd aan met de bedoeling bekendheid te geven o.m. aan het feit, dat hij aan het hoofd van het dorp zal staan. Aan den *goeroe* (Tob. *datoe*) en aan de hoofden deelt hij mede, dat zijn droom gunstig is geweest, waarop de *goeroe* hem dan zegt een buffel te offeren. Nadat de offerpaal geplaatst en de buffel daaraan gebonden is, smeekt de *goeroe* den *débata sembahen* om geluk en voorspoed voor de inwoners van het dorp en voor de aanwezige feestgenooten. Als hij zijn *tonggötonggò* heeft uitgesproken, vraagt hij den feestgever *sirihgerei* op een schaal (Dair. *hidangan*, Tob. *ragian*) op het dorpsplein te plaatsen en laat hij de *géndang* bespelen. Door deze muziek varen de zielen der voorouders in den *sibaso* of medium (Dair. *dipésélock*, Tob. *dipasiar*). Met de *sibaso* en den *sockoet* (feestgever) dansen alle aanwezigen rond den buffel; een dezer laatsten, die als *pénoengkoeni* (ondervrager) optreedt, vraagt het medium of het offer voldoende is en of er geluk te verwachten is. Bij monde van het medium antwoorden de geesten, waarop de *sockoet* een speer overhandigt aan den *béroe*, die den buffel doodt. Een gedeelte van het vleesch wordt daarna gekookt of gebraden. Bij het invallen van den avond brengt men de vleeschspijzen in de woning van den *sockoet*. Weer wordt *gondangmuziek* gemaakt en de *sibaso* door geesten, doch nu niet meer enkel de zielen der afgestorvenen maar ook hogere wezens, beïnvloed. Het vleesch is voor de zielen der afgestorvenen en de *pinadar* (kleine stukken vleesch met specerijen gebraden, welke men bij toewak pleegt te nuttigen) voor de *débata sembahen*. De *sibaso* eet daarvan in bezielden toestand en het heet, dat de geesten dan de spijzen nuttigen; deze wenschen dan bij monde van het medium den aanwezigen voorspoed, kracht en een groot gezin toe. Als de dag is aangebroken, stelt het *gondangorkest* zich weder op en doet zich horen; het vleesch wordt dan uitgedeeld aan de aanwezigen. Bepaalde gedeelten daarvan komen toe aan de hoofden met hunne margagenooten, de leden van de andere heerschende marga's in de *sémbaroer*, den *béroe*

ni ladang en den *bēroe ni koeta*, den *goeroe*, den *sibaso*, den *pēnoeng-koeni*, den *pērsinaboel*, den *pērmangmang*, de bijdragers aan het feest, den *soekot*, den *hoelahoela* en alle overige gasten. Na de verdeeling van het vleesch wordt de *pērsinaboel* opgeroepen en deze spreekt zijn zegen dan uit over de aanwezigen. De *bēroe ni koeta* draagt voor 12 gld bij in de kosten van den buffel en op den *soekot* rusten de overige kosten daarvan. Laatstgenoemde betaalt bovendien aan den *goeroe* 4 gld., den *sibaso* 2 gld., het *gēndangorkest* 2 gld en 3 ribben van den buffel, aan den vleeschkooker 1 gld. en het bovenhoofd van een voorpoot en den klarinetbespeler 2 gld en den hals van den buffel. Zijn er meerdere gezinnen, die de *koeta* stichten, dan laat elk hunner bij de plechtigheid een eigen *sibaso* optreden. Als *goeroe* mag een ieder, ook een inwoner van een vreemde marga optreden, wanneer hij maar de bekwaamheid daartoe bezit.

Het komt voor, dat aan iemand van een vreemde marga vergunning wordt verleend tot de oprichting van een *koeta*. Een voorbeeld hiervan levert op de *koeta* Oeroek Haoemboang, waarvan het hoofd tot de marga *Sinaga* (tak Datoe Hoeroeng) behoort. Deze vergunning houdt verband met den strijd, jaren geleden door de marga *Nahampoen* in Si Onēm Kodēn gevoerd tegen haar 5 zuster-marga's (zie pag. 16). Steunende op de toen tusschen de marga's *Nahampoen* en *Sinaga* gesloten broederschap kreeg het tegenwoordige hoofd van bovengenoemd dorp cene vergunning van de marga *Nahampoen* tot de oprichting van dat dorp.

§ 5. Dorpsbestuur.

De stichter van het dorp wordt daarvan de *pērtaki* (dorpshoofd). Tot bijstanders heeft hij een *anggi ni pērtaki* en een *namora* of *bēroe ni koeta*.

Tot de rechten en plichten van een *pērtaki* behooren:

1. Hij zorgt voor de betaling van de boete, waartoe een zijner onderhoorigen veroordeeld wordt.
2. Hij ontvangt de gasten.
3. Bij een feest in de *koeta* ontvangt hij de *toelan bēna bētēkēn* (bovenlid van een voorpoot) van het geslachte beest, wanneer geen hogere hoofden er bij tegenwoordig zijn.
4. Voorts ontvangt hij bij het huwelijk van eene vrouw uit zijn dorp de *oepa pērtaki*, in den regel een gift in geld.
5. Bij verkoop van vee of benzoë in zijn *koeta* krijgt hij *domoe-domoe*, een geldsom.
6. Hij regelt en geeft last tot het onderhoud der muren en der *koeta*.
7. De aanwijzing van de gronden, waar geladang zal worden, en de verdeeling daarvan onder zijn onderhoorigen geschiedt door hem.
8. Hij stelt in de *koeta* de plaats vast, waar woningen gebouwd mogen worden. Voor den aanleg van tuintjes nabij de *koeta* behoeft men geene vergunning, omdat men dit zoo min mogelijk bemoeilijken wil.

De werkzaamheden van den *beroe ni koeta*, iemand van een vreemde marga, bestaan in het vaststellen van ieders bijdrage (*goegoean*) in de algemeene kosten en de inzameling daarvan, zoomede in het bijleggen van geschillen en het leiden van de berechting van kleine vergrijpen in de *koeta*. Dit laatste geschiedt in eene volksvergadering in het dorpsraadhuis. Is de *beroe ni koeta* of een zijner familieleden in de zaak betrokken, dan wordt de vergadering door den *pertaki* geleid.

Iemand, niet behoorende tot eene heerschende marga, heet in de betrokken *sembaroer perripé*, terwijl personen, wel daartoe behoorende, uitmaken de *radja's* met hunne *dèngan sada marga* of *dèngan sèbeltek* (stamgenooten). *Dèngan* (Tob. *dongan*) betekent genoot en *bèlték* (Tob. *boetoeha*) buik.

Een ieder is gerechtigd een *balé*, open gebouwtje zonder omwanding, te bouwen tot verblijfplaats van ongehuwde jongelingen en bergplaats voor *pagé* (padi).

§ 6. *Neutrale gronden.*

Deze komen niet voor.

§ 7. *Gewijde gronden.*

Onder andere worden hiertoe gerekend begraafplaatsen. Vroeger begroef men de doden verspreid — *djaé* —, doch meer en meer komt het in gebruik de doden bij elkaar te begraven. De beenderen worden veelal opgegraven en in een steenen vat bijgelegd, gedekt door een steenen deksel met beeldje — *médjan*. Ook komt het voor, dat de beenderen tot asch verbrand worden, welke asch dan op gelijke wijze in een steenen vat geborgen wordt; lijkenverbranding zoals in de Pakpaklanden komt hier niet voor.

Na verwijdering van de beenderen uit den grond komt deze weder ter vrije beschikking.

Dan nog vallen onder de gewijde gronden de *sembahēn* of verblijfplaatsen van hoogere wezens.

§ 8. *Gereserveerde gronden.*

Hiertoe behoren door de bevolking uit eigen beweging aangewezen hydrologische reserves b.v. in Si Oném Kodén, en bosschen, uitsluitend bestemd voor houtwinning en boschproductenzameling. Die producten zyn o.m. *kétang* (rottan), *pérslam* (atap) en *méjang* (getah); bedoelde bosschen vormen het gemeenschappelijk bezit van de *sembaroer*.

§ 9. *Boschproductenwinning.*

Voor het winnen van boschproducten, waaronder ook hout verstaan wordt, behoeft een ingezetene van de *sembaroer* geene vergunning, ook niet wanneer het geschiedt binnen de bosschen, welke daarvoor speciaal gereserveerd zijn; in het laatste geval behoort echter wel eene kennisgave aan den *pertaki* gedaan te worden.

Lieden van buiten de *sēmbaroer* hebben echter daarvoor steeds eene vergunning noodig, welke van den *pērtaki*, die het dichtst bij woont, gevraagd moet worden, indien de winning geschiedt op den grens van de *sēmbaroer*, en anders van den *bēna ni saksi*. Vermoedelijk houdt deze regeling verband met de behoefté aan een scherp toezicht op de winning door vreemdelingen.

Ingezeten behoeven van het gewonnen product niets aan de hoofden af te dragen, ook niet wanneer het voor verkoop bestemd is.

Vreemdelingen hadden vroeger noch voor de vergunning noch van het gewonnen product iets te geven, doch thans wordt ten hale van de rechtsgemeenschappelijke kassen 5 % van het door hen gewonnen product geheven.

Het is geen gebruik, dat iemand zich het uitsluitend recht toekent of verkrijgt voor het winnen van boschproducten in een bepaald gebiedsdeel.

§ 10. Jachtrecht.

Voor het jagen heeft niemand eene vergunning noodig. Van het geschoten wild moet men echter *oepa sintoea* afdragen aan den *pērtaki*, op wiens terrein of nabij wiens dorp het wild geschoten of gevangen is.

De *oepa sintoea* bestaat uit de *bētēkēn* (bovenstuk van een voorpoot, Tob. *botohon*) van het wild.

De volgende vallen zijn gebruikelijk: *gēdoeng* (valkuil), *bētjik* (springlans), *randjae* (randjoe) en *tinggan* (valboom). Het stellen der vallen is geoorloofd alleen ter plaatse, waar geen mensen of vee pleegt langs te komen. Als waarschuwingsteeken wordt er een *salēp* bij geplaatst. Eene kennisgeving van het plaatsen van een val is niet verplicht.

§ 11. Ontginning.

Aanleggen van een *tahoema* (droog rijstveld) heet *roemabi* en van een *saba* (sawah) *mēngērimba*. De jaarlijksche bewerking van een *saba* wordt *mēngombak* genoemd.

Aanleg van een *saba*:

Een niet-*pērripē* behoeft daarvoor geen vergunning, doch is slechts verplicht van zijn voornemen kennis te geven aan zijn *pērtaki*.

Een *pērripē* moet voor den aanleg van eene *saba* wel eene vergunning vragen aan zijn *pērtaki*, hetgeen behoort te geschieden onder het aanbieden van wat rijst en een *olis* (geweven doek Tob. *oelos*) of een kip, al naar 's mans welgesteldheid.

Een *saba*, door een *pērripē* dan wel een niet-*pērripē* aangelegd, noemt men een *saba rimba*.

Het Tobasche begrip *golat* — waarover nader — is hier niet bekend.

Aanleg van een *tahoema*:

'Volgens gegevens, grootendeels geput uit eene nota van bovengenoemden *pērtaki* Saba, worden bij den aanleg van een *tahoema* de volgende gebruiken in acht genomen. Is de tijd voor den ladangbouw aangebroken (de maand Sipahasada), dan wijst de *pērtaki* de gronden

daarvoor aan. Na het uitzetten van de *értap* (grenspad), waarbij in geval van weder in bewerking neming van vroeger reeds bebouwde gronden het destijsd gekapte grenspad gevuld wordt, plaatst men evenals in de Pakpaklanden daarlangs *éomboeng's*, van waaruit de grenzen — *baléng* — van de verschillende aandeelen der deelgerechtigen middels neergelegde takken loodrecht op het pad worden vastgelegd. In afwijking van den bij de Pakpaks aan een *éomboeng* gegeven vorm bestaat de *éomboeng* hier uit niet meer dan een tot op ± 1 Meter hoogte afgekapt boompje. Ieder deelgerechtigde brengt op zijn aandeel een *tòtò* aan, d. w. z. hij kapt een klein gedeelte daarvan open en smeekt er *béraspati ni tano* om een goede oogst. Een week lang wacht men dan met eene voortzetting der werkzaamheden, gedurende welken tijd men tracht in den droom voorspeld te krijgen of men al dan niet een gelukkigen oogst zal hebben. Valt de droom ongunstig uit, dan laat men het toegewezen aandeel liggen en zoekt men zich een ander veld. Na afloop van die week wordt overgegaan tot het kappen van het lage hout en de takken der grote bomen; deze schieten veelal na enigen tijd weder uit, wat eene reboisatie van het terrein bevordert. Een week lang laat men het gekapte hout drogen om het daarna te verbranden. Dan volgt een dag *rëboe*, teneinde de geesten, die op de ladang huisden, gelegenheid te geven om datgene, wat zij bij hun uitwijken wegens het branden op de ladangs mochten hebben achtergelaten, rustig weg te halen. Wanneer het landangcomplex gezuiverd en voor beplanting gereed gemaakt is, vangt de *përtaki* aan op zijn aandeel padi uit te zaaien, waartoe hij met twee stokken, in elke hand één, plantkuiltjes in den grond steekt — *mardang*, *Tob. mangordang* —, terwijl zijne vrouwelijke huisgenooten dan padizaad daarin storten. Te voren was door den *përtaki* een rode kip geslacht en aan een *goeroe* verzocht uit de stuiprekkingen daarvan — *gérékgerékén*, *Tob. gorakgorahan* — de toekomst van het gewas te voorspellen. Een gezamenlijk maal, waarvoor een geit geslacht is, wordt aangerecht, na afloop waarvan den *goeroe* verzocht wordt zijne voorspelling uit te spreken. Luidt deze gunstig, dan knoopt hij al naar omstandigheden er den raad aan vast na den oogst een witte geit te offeren aan de *sémbahén*. Deze geheele plechtigheid heet *mardang tanda taon*. Hierop volgt een dag *rëboe* en eerst daarna mogen de onderhoorigen hunne velden bezaaien. Het is gebruikelijk, dat een ieder een weinig zwarte rijst plant nabij de *sapo* — waakhuisje — op zijn veld. Het doel hiervan kon men mij niet opgeven; de opbrengst daarvan wordt niet gebruikt als offer en het beschot wordt zonder enige bijzondere verrichting gesneden en genuttigd. Is de oogsttijd aangebroken, dan wordt door den planter met zijn gezin een maal, bestaande uit *dengké sajoer* (toespijs bestaande uit visch) aangerecht, waarbij hij heilwenschen uitsprekt voor zijn gezin en zichzelf, waarna men tot het oogsten overgaat of, zooals de schrijver van bovengenoemde nota zich uitdrukt, tot het *manggotil namboeat tondi ni émè* (snijden, nemen de ziel van de rijst). De *dengké sajoer* heeft niet tot offer gedient. Van den oogst wordt de

eerst gesneden padi — *oegoep ni pagé* — afgezonderd. Deze wordt na afloop van den oogst in het gezin gegeten met een smeekebed aan den *débata sembahén* om voorspoed. Is men gegoed, dan maakt men er een feestje van, waarop men familieleden, vrienden en dorpsgenooten uitnodigt. Deze plechtigheid heet evenals het besloten gezinsfeestje *kérdja tahoen oegoep ni pagé* en gaat voor een nieuwjaarsfeestje door. Vindt men bij den oogst een *méamméam ni pagé* (een buitengewoon groote korrel), dan wordt deze boven de gaba in de schuur gehangen tot bevrediging van de ziel van de gaba (*méamméam* beduidt speelgoed). De ladanggrond heeft geen eigen ziel; wel kent men den beschermgeest *béraspati ni tano*, waaraan men bij in gebruik neming van grond offert, maar welke geen plaatselijke aardgeest is. Wanneer men het veld niet meer voor het planten van rijst wenscht te gebruiken, schoffelt men het veelal schoon voor den aanplant van *gadong* (oebi). Benzoë is in den regel reeds vroeger, als de rijst nog op het veld staat, geplant.

Geeft het terrein geen voldoende ruimte voor alle gezinnen om er te ladangen, b.v. doordien het aangrenzende gebied zich niet voor den drogen rijstbouw eignet, dan mogen de gezinnen, die er geen aandeel hebben kunnen krijgen, zelve naar ladangterrein omzien en den grond onder elkaar verdeelen. Zij kunnen volstaan met van de terreinkeuze aan den *pértaki* kennis te geven.

Alleen *rambah kédép* en *rambah bélén* mogen door het dorp vrijelijk voor het ladangen benut worden.

Wil men *témbak* gaan ontginnen, dan is daartoe eene vergunning noodig van de drie hoogste waardigheidsbekleeders van de *sémbaer*, tenzij het slechts eene onbeduidende uitgestrektheid betreft, noodig om een voldoende aaneengesloten ladangcomplex te krijgen voor alle gezinnen in de *koeta*. De *pértaki* mag dan op eigen gezag over dat stukje *témbak* geschikken.

De *bérœ ni ladang* heeft in zake grondontgining niets te zeggen.

Wanneer de *pértaki* een zijner onderhoorigen een ladangaandeel aanwijst, is deze verplicht daarmede genoegen te nemen. Doet laatstgenoemde dit niet en gaat hij ergens anders op zich zelf ladangen, dan wordt hij gestraft met het slachten van een varken of een kip, doch kan dan op den door hem zelf uitgezochten grond blijven doorwerken.

Een ladangbezitter heeft op zijn veld slechts een genotrecht voor den duur der occupatie; de door hem zelf op het veld geplante overjarige gewassen zooals vrucht- en benzoëboom behoudt hij echter in eigendom. Volgens *pértaki* Saba zou de ladangbezitter bij herbouwing met rijst echter een voorkeurrecht kunnen doen gelden op zijn vroeger aandeel.

Vermeent een dorp rechten te hebben op een stuk grond, waarop een ander dorp rijstvelden wil aanleggen, dan plaatst zij er een *salép* (een in den grond gestoken stok, in welks gespleten boveninde een dwarsstokje gestoken is). Het werk wordt dan stopgezet en de zaak op de *haroenggocan* door de hoofden berecht, waarna de *salép* ver-

wijderd wordt. Het plaatsen van een *salép* beoogt alleen protest en heeft geen godsdienstige bijbedoeling zooals de *lambé* bij de Pakpaks.

Aanleg van benzoëtuinen:

Alleen wanneer op *rambah bélén* wordt geladangd, plant men er wel eens benzoë tusschen de rijst. Komt men er later bij den wisselbouw terug om rijstvelden aan te leggen, dan wordt de grond met nog produceerende benzoëtuinen buiten de verdeeling gehouden. Is eene exploitatie der tuinen niet meer loonend, dan wordt de grond in de verdeeling opgenomen en de tuinen evenals het overige bosch op de ladang omgekapt en verbrand.

Op *rambah bélén* wordt alleen *kémindjén dairi* geplant; voor den aanplant van de meer waardevolle *kémindjén toba* behoeft men *témbak*.

Voor den aanleg van benzoëtuinen niet op een rijstladang, welke aanleg in den regel individueel en niet massaal plaats vindt, is de vergunning noodig van de drie hoogste waardigheidsbekleeders van de *sémbaroer*, wanneer men *témbak* wil ontginnen, en van den *pértaki*, wanneer men *rambah bélén* daarvoor wil gebruiken. Voor de vergunning behoeft men niets te betalen; alleen bestaat het gebruik, dat bij verkoop van benzoë in de *koeta domoedomoe* aan den *pértaki* wordt betaald. Ook de niet-*pérripé* is aan deze heffing onderworpen. Wordt echter de benzoë op de *onan* verkocht, dan volgt men de regeling van *domoedomoebetaling* aan dengene, die bij den verkoop den prijs heeft helpen vaststellen.

Het is niet gebruikelijk om het terrein, dat men voor den aanleg van een benzoëtuin voor zich wenscht te reserveren, van merkteekens te voorzien en evenmin den tuin zelf.

Menschen van buiten de *sémbaroer* mogen alleen met vergunning van den *pértaki*, als het *koetagrond* betreft, en anders van de drie hoogste waardigheidsbekleeders van de *sémbaroer* gronden ontginnen. Voor de vergunning behoeft niets betaald te worden, doch na den oogst moet *oegoep pagé*, bestaande uit wat rijst en een kip, bij den vergunninggever aan huis worden afgedragen. De *oegoep pagé* behoeft niet uit de het eerst gesneden of geplante rijst te bestaan, ofschoon het woord *oegoep* wel daarop doelt.

Ook de vreemdeling-vergunninghouder offert na den oogst eerst aan zijne voorouders (*sémbahén* en *soemangén němpoeng*); dit offer heeft eveneens *oegoep pagé*, maar bestaat in tegenstelling van de bovenbedoelde gelijknamige huldegift wel uit de eerst gesneden padi.

Eene ontginningsvergunning aan een vreemdeling strekt alleen voor den aanleg van droge rijstvelden, niet van sawahs of benzoëtuinen; dit naar alle waarschijnlijkheid omdat eene langdurige occupatie van grond door een vreemdeling het beschikkingsrecht van den vergunninggever in gevaar kan brengen.

Onder *péngajakén* verstaat men den aan een (benzoë- of koffie-)tuin grenzenden grond, welken de tuinbezitter in staat is voor eene uitbreiding van zijn tuin met eigen middelen in ontginning te nemen. Wenscht

een ander dien grond te bewerken, dan beoordeelt de *pertaki* naar blijkheid, wie de meeste aanspraken daarop heeft.

Het *pengajakēnrecht* stemt overeen met het Tobasche *pangéahanrecht*, doch is niet zoo nauwkeurig geregeld, zulks in verband met den overvloed van gronden in Boven Baroës.

§ 12. *Beschikkingsrecht op bouwgrond en aplant bij verhuizing.*

Bij verhuizing met in acht neming van de adatformaliteiten, onder meer bestaande uit het geven aan den *pertaki* van *paradatan*, kent men ten opzichte van de bouwvelden en aplant de volgende regelen:

Saba.

Bij verhuizing binnen de *sembaroer* mag men een sawah niet verkoopen of verpanden, doch wel voor zich zelf behouden of aan een *waris* in de *kocca*, waaruit men verhuist, geven.

Bij verhuizing naar buiten de *sembaroer* gaat de sawah, in geval men niet te doen heeft met eene tijdelijke afwezigheid, over aan den *pertaki* van het dorp, dat verlaten wordt, welk hoofd dan echter *toboes pengali* (vergoeding voor den aanleg) aan den verhuizer moet uiteeren, ongeacht of deze al dan niet een *perrripe* is.

De sawah wordt dan genoemd een *saba tadingtadingēn simboengkas*. (*Tadingtadingēn* betekent het achtergelatene en *simboengkas* verhuizer). Gaat men slechts voor een betrekkelijk korte tijd weg b.v. voor een paar jaar, dan mag men de sawah aan een willekeurigen persoon, mits in de *kocca*, in bewaring geven — *pelimin*, Tob. *paloe-méhon*. De verhuizer mag de sawah evenwel niet in deelbouw geven — *mérbelah*.

Tahocma.

Men verliest zijn recht op zijn droog rijstveld, wanneer men verhuist, echter mag men het te velde staande gewas wel oogsten, ook al is men naar buiten de *sembaroer* verhuisd.

Benzoëtuin.

Bij verhuizing mag men den tuin geven aan een *waris*, mits deze binnen de *kocca* woont, welke men verlaat. Gebeurt dit niet, dan mag de *pertaki* van dat dorp zich den tuin toeëigenen en deze heet dan *pérkémindjénēn tadingtadingēn simboengkas*.

Bij verhuizing uit de *kocca* zonder betrachting van de verhuizings-adat mag de *pertaki* alle bezittingen van den verhuizer voor zich in beslag nemen, welke de verhuizer niet op den dag van verhuizing heeft medegenomen, ook al laat de verhuizer *waris* in de *kocca* achter. De sawah (benzoëtuin) heet dan *saba (pérkémindjénēn) taban*. Laat de verhuizer een door hem in pand genomen sawah of benzoëtuin achter, dan mag de pандgever die van den *pertaki* lossen.

Komt iemand, die onder nakoming van de adatformaliteiten is verhuisd, zich weder in het dorp vestigen, dan moet zoowel de *pertaki* als de *waris*, aan wien de sawah of benzoëtuin bij de verhuizing is overgegaan, deze aan hem teruggeven. Men mag echter niet zich weder in het dorp vestigen, dan nadat men den *pertaki locah* heeft gegeven,

welke uit rijst en een kip bestaat en gezamenlijk met de dorpsgenooten genuttigd wordt.

Wordt uit een *koeta* een gehucht — *sōsor* — gesticht, dan mogen de inwoners van het moederdorp, die zich in dat gehucht vestigen, hunne bouwvelden en tuinen behouden, ook wanneer het gehucht later een zelfstandig dorp wordt. De aan het moederdorp behorende gronden worden dan niet tusschen de beide dorpen verdeeld. De *pērtaki's* hiervan krijgen er dan gezamenlijk zeggenschap over. Naar ik vermoed, zal deze regeling slechts gelden voor nieuwe nederzettingen, welke niet door gebied van eenig ander dorp van het moederdorp gescheiden worden. Uit het grondbezit kan dus veelal het stichtingsverband der dorpen worden afgeleid.

§ 13. Het vervallen van het beschikkingsrecht op grond of aanplant anders dan bij verhuizing.

Wanneer men een sawah braak laat liggen, totdat er *sandoedock* (wilde oleander) op is komen te groeien, dus ± 5 jaar, wordt de sawah geacht weer tot de woeste gronden te zijn teruggekeerd. Vroeger was dit niet het geval en moest men voor het herontginnen van de sawah steeds eene vergunning vragen van den *laatsten eigenaar*. Vermoedelijk dankt de nieuwe regeling haar ontstaan aan Tobasche beïnvloeding.

Het recht op een *pērkēmindjénēn dairi* verliest men na ± twaalf jaar, omdat die benzoë op *rambah bēlēn* geplant is en deze grond in verband met den gangbare wisselbouw in den regel na ± 12 jaar weer noodig is voor den aanleg van rijstvelden.

Het recht op een *pērkēmindjénēn toba*, welke, zooals reeds medegeeld, steeds aangelegd wordt op *tēmbak*, behoudt men, tot de tuin is afgestorven.

§ 14. Vervreemding van grond of aanplant.

Over vervreemding van grond of aanplant ben ik geen vonnissen tegengekomen. Blijkbaar komen geschillen daarover, in verband met den overvloed van grond, weinig voor en worden deze in het dorp minnelijk bijgelegd.

Saba.

Verkoop hiervan is niet geoorloofd. Wel mag men een sawah verpanden — *mēnggadékēn* — ook aan een *pērripé* en zelfs aan iemand van buiten de *sēmbaroer*. Het geschiedt steeds in den vorm van bruikpandgeving. De verpanding mag geschieden voor elke soort schuld. Echter moet men daarvan eerst kennis geven aan den *pērtaki*, ongeacht of men al dan niet een *pērripé* is. Aan den *pērtaki* is geen *domoedomoe* maar wel *pērngéngétēn* (± 1 % van de waarde van de sawah) verschuldigd. Die kennisgeving heeft tot doel om den *pērtaki* bij eventuele geschillen als getuige te kunnen doen optreden.

Geoorloofd zijn verder nog de volgende overeenkomsten:

Mērbēlah (deelbouw), kan ook met een *pērripé* gesloten worden. Het geschiedt voor een bij de overeenkomst bepaalden tijd.

Mēngindjēm (in bruikleen geven), geschiedt eveneens voor een van te voren bepaalde tijd. Ook aan een *pērripé* mag worden uitgeleend.

Pēsingkēt (ruilen). Ook het ruilen van een sawah met een *pērripé* is geoorloofd. In het algemeen wordt de overeenkomst voor onbepaalde tijd, dus tot wederopzeggens, gesloten.

Van schenkingen komen de volgende bijzondere vormen voor:

1. *Pakén bōroe* (Tob. *paoeséang*) of geschenk van dengene, die de vrouw uithuwft, aan het echtpaar in verband met het huwelijk. Het kan ten allen tijde gegeven worden, zoowel op het moment der huwelijksvoltrekking als daarna b.v. bij de geboorte van het eerste kind.

2. *Manokmanok* (Tob. *daon sihol*) of souvenir van een stervende of overledene.

3. *Olisolis* (Tob. *oelosoelos*). Dit geschenk draagt in den regel het karakter van een tegengeschenk en kan alleen door een *pērripé* in den vorm van een sawah gegeven worden.

4. *Pēngidoēn tēndi* (Tob. *mangoepahon*) of iets schenken als offer aan de ziel van een nog levend mensch b.v. om deze van eene ziekte te bevrijden. Dit geschenk kan ook door een *pērripé* zoowel worden ontvangen als gegeven.

Dan nog kent men *saba sēmbah* (Tob. *parsomba*) of geschenk in den vorm van een sawah, hetwelk een verzoek aan den schuldeischer, vergezelt om kwijtschelding van een schuld, welke men nimmer in staat zal zijn te voldoen.

Sawahs bestaan hier eerst betrekkelijk kort, zoodat voor vervreemding daarvan zich blijkbaar nog geen vaste regelen hebben gevormd; de adat in deze van de nabij gelegen Tobasche landschappen zal vermoedelijk wel overgenomen worden.

Tahoema.

Droge rijstvelden worden niet vervreemd.

Benzoëtuinen.

Een benzoëtuin kan alleen aan een dorpsgenoot verkocht worden. Verpanding daarvan is geoorloofd, ook aan lieden van buiten de *sēmbaroer*.

Eveneens is een benzoëtuin voor deelbouw vatbaar. De helft van het gewonnen product is voor den deelbouwgever. De deelbouwnemer moet dat aandeel bij den deelbouwgever thuis bezorgen. Wanneer partijen zulks zijn overeengekomen, mag dat aandeel ook in geld worden afgedragen.

Fruchtbomen.

Deze behooren aan den planter. Bij verhuizing gaan zij over aan den *pērtaki* en anders bij versterf aan de nakomelingen van den planter, die in het dorp wonen, gezamenlijk — *kēdōsēn*. Zij blijven dus in onverdeelde boedel en mogen niet vervreemd worden. (Een erfboedel heet in het algemeen *tinading singgo maté*, wanneer de boedel aan zonen is toegevallen, en *téantéanēn*, wanneer dat aan verdere familieleden is geschied).

Rechtsgouw 3.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en bebouwingstoestand.

Nog nooit bewerkte gronden — *tano na so hēa nioela* — heeten *tano taroelang* of *tano kōsong* (Mal.)

Braakliggende gronden noemt men *tano na nioelang*.

Gronden, welke men in het belang van den wisselbouw braak laat liggen, noemt men :

a. *tano dipaombal*, wanneer voor de weder bebouwbaar wording daarvan slechts een korte termijn van b.v. twee jaren rust noodig is.

b. *talaen* idem als de braak ligging langer moet duren.

Laat men uit anderen hoofde b.v. wegens ziekte, afwezigheid enz. voor korte tijd grond braak liggen, zoodat er nog bewerkingssporen op te zien zijn, dan noemt men dien *tallik*.

Nog nooit ontgonnen bosch heet *harangan*.

Jong bosch, staande op reeds vroeger bewerkte gronden, heet volgens enkelen *tombak*; weer anderen noemt het *rabi*, terwijl velen er geen woord voor weten.

Herontgining van een rijstladang — *haoema toer* — noemt men *manggasgas*. Een verlaten *haoema toer* noemt men *gasgas*, wanneer er geen boschopslag op is gekomen.

Djalangan zijn uitgestrekte weidegronden, waar men vee en paarden zonder bewaking kan laten grazen.

Djampalan zijn weidegronden, waar het vee en de paarden gehoed of vastgebonden moeten worden. Het zijn weidevelden van betrekkelijk kleine uitgestrektheid, in den regel tusschen bouwvelden gelegen.

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

Kan men de jongste stamoverleveringen vertrouwen en m.i. bestaan daartoe wel gronden, dan zou elke marga ook op Samosir aanvankelijk een maatschappelijk geheel op zich zelf hebben uitgemaakt. Thans nog liggen de dorpen er marga'sgewijs gegroepeerd. Binnen een complex van tot eene marga behorende dorpen liet en laat men nu nog slechts noode nederzettingen van vreemde marga's toe. Het blijft echter eene open vraag of zoo'n complex door een centraal gezag overkapt was. Mogelijk niet bij voortdurend doch zeker wel in de oogenblikken, dat de belangen der marga van buiten bedreigd werden. Een rudiment hiervan meen ik te moeten zien in de na te noemen waardigheid van *radja portahi*, de persoon, die de belangen van eene marga of margatak thans in de *bioes* heeft voor te staan.

Hoe het ook zij, zeker is, dat de marga nu geen rechtsgemeenschap is, doch wel een rechtspersoon, wat uit het beschikkingsrecht nader zal blijken.

Boven het dorp staat als belangrijkste, zoo niet eenige rechtsgemeenschap de *bioes*, ten rechte *bioes na bolon* of grote *bioes* genoemt in tegenstelling met de *bioes na metmet* of kleine *bioes*, welke een

gedeelte uitmaakt van de groote *bioes* en enkel het karakter van eene offergemeenschap draagt. De *bioes na metmet* heeft een eigen *sombaon*, in welker vereering het overige gedeelte van de groote *bioes* geen belang heeft. Daarentegen nemen de leden van een *bioes na metmet* wel deel aan het offerfeest van de groote *bioes*. Ook al vormt een gedeelte van een groote *bioes* een *bioes na metmet*, zoo is het nog geenszins algemeen, dat ook het overige gedeelte van de groote *bioes* zich tot een of meer *bioes na metmet* heeft gegroepeerd. De *bioes na metmet* zal in het ondervolgende verder buiten bespreking blijven.

De oorsprong van de *bioes* ligt in het duister. Enkelen spreken het vermoeden uit, dat men hier met een ingevoerd Hindoesch gebruik te doen heeft (Zie Noot 1 pag. 75). Daar, waar ik eene Bataksche verklaring van den oorsprong van de *bioes* ben tegengekomen, zal ik die in de betrokken rechtsgouw weergeven, zoomede eventueel eene opsummierung van de bij het offerfeest gebruikelijke formaliteiten.

• Ik ben overtuigd, dat de *bioes* van huis uit eene offergemeenschap is. Eerst later kreeg zij in sommige gebiedsdeelen ook een rechtsgemeenschappelijk karakter. Vraagt men den Batak, waartoe de *bioes* dient, dan huidt het antwoord vrijwel overal, dat zij beoogt het brengen van een offer aan den *sombaon*. Op pag. 125 van zijn „Die Religion der Batak” schrijft Warneck: „Die *sombaon*, welche man an unheimlichen Orten wirksam denkt, und welche z. B. vulkanische Ausbrüche verursachen, sind offenbar früher reine Naturgottheiten gewesen. Erst später, als die Ahnenverehrung mehr in den Vordergrund trat, rückten die in der Erinnerung an Glanz zunehmenden Ahnen in die Stelle der Naturgötter ein und überflügelten sieszlich im religiösen Empfinden selbst die Obergötter, deren Gunst man nicht in dem Masse bedurfte wie die Geneigtheit der alles kontrollierenden Vorfahren”. Aanvankelijk waren de *sombaon*’s dus natuurgoden, doch later bracht men er ook geesten van voorouders toe. Geheel in overeenstemming hiermede is het feit, dat de *sombaon*’s, aangebeden door de *bioes* in het oudst door de Bataks bezette gebied, geen geesten van voorouders zijn in tegenstelling van enkele *sombaon*’s van jongere *bioes*. In oorsprong beoogde de *bioes* dus het afsmeiken van gunsten van gepersonifieerde natuurkrachten. Begrijpelijk is het dan ook, hoe in het oudst bezette gebied meerdere in geen verband tot elkaar staande *bioes*’ er toe gekomen zijn dezelfde *sombaon* te aanbidden, terwijl de jongere *bioes*’ over het algemeen elk een eigen *sombaon* hebben. Zoo offeren nogenoeg alle, zoo niet alle *bioes*’ van Samosir aan de *sombaon* op de Pesoek Boehit, die van Oeloean (het gedeelte der onderafdeling Toba benoorden de Asahanrivier) aan de *sombaon* op de Dôlok Simanoekmanoek enz.

Het spreekt van zelf, dat de band binnen eene *bioes*, welke eenen geest van een voorvader tot *sombaon* heeft, van zuiver genealogischen aard is. Hier verkreeg het *bioes*feest een nevenkarakter en wel dat van een stamvadervereering. De *bioes* zoude er dan tevens aangemerkt mogen worden als eene op de vooroudersvereering berustende offergemeenschap en wel eene van de hoogste orde, vermits alleen een geest

van een afgestorvene van den hoogsten graad *sombaon* genoemd mag worden (Zie Noot 1 pag. 432).

Aansluiting van meerdere niet aan elkaar verwante marga's tot een *bioes* is daarentegen mogelijk in geval de *sombaon* geen geest van een voorvader is. In verband met de separatistische neiging van den Batak mag nochtans verondersteld worden, dat in de oudste tijden van eene dergelijke aansluiting wel geen sprake zal zijn geweest. De tegenwoordige toestand geeft echter een geheel ander beeld te zien.

Zooals uit de bij dit opstel behorende toelichtende lijst blijkt, bestaan de *bioes'* grootendeels uit meerdere, niet altijd aan elkaar verwante marga's. Hoe deze er toe gekomen zijn zich aan te sluiten tot een offergemeenschap, is niet overal bekend. Er zijn Bataks, die het feit toeschrijven aan de omstandigheid, dat aan het offerfeest kosten verbonden zijn, welke vroeger niet door eene enkele marga of marga-tak gedragen konden worden. De *bioes* zoude dan uit overeenkomst geboren zijn. Geheel uitgesloten lijkt het mij niet, dat in gebiedsdeelen, waar de *bioes* grootendeels uit nauwverwante marga's bestaat, de *bioes* reeds bestond, voordat de deelnemers aan het offerfeest zich in meerdere marga's gesplitst hadden en dat eerst later er vreemde marga's in werden opgenomen bij overeenkomst. Dit komt mij, voor wat althans de oudste centra van de Bataksche volksverspreiding betreft, waarschijnlijk voor. Jongere *bioes'* ontstonden mogelijk door navolging met als grondslag overeenkomst.

De *bioes*vorming schijnt op een gegeven oogenblik gestaakt te zijn. In zuiveren vorm vindt men de *bioes* alleen bij de Tobabataks. De jongere Bataksche rassen kennen ze momenteel niet. Of zulks vroeger ook het geval was, betwijfel ik, althans voor wat de Timoerbataks aangaat (Zie Noot 1 pag. 424).

In het Tobabataksche gebied mist men de *bioes* in het kustgebied van Baroës, in het Zuidelijk gedeelte van de onderdistrikten Pahaë (Pangaloan), Pangariboean en Silindoeng, zoomede in Habinsaran (zie overigens toelichtende lijst), dus vrijwel het jongst bezette gedeelte van het Tobasche gebied. Wat de reden is, dat men er niet toe is overgegaan de in het kerngebied bestaande *bioes*-vorming na te volgen, is niet bekend.

Voorts trekt het de aandacht, dat het *bioes*feest, althans momenteel, direct verband houdt enkel met den sawahbouw en niet met de droge rijstcultuur. Mogelijk moet dit feit toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat in de gebiedsdeelen, waar het *bioes*feest gevierd wordt, de natte rijstbouw althans nu het voornaamste middel van bestaan is. Of het *bioes*feest vroeger, toen er nog hoofdzakelijk ladangbouw werd gedreven — naar mijne overtuiging is in de Bataklanden de droge rijstcultuur aan de natte vooraf gegaan — ook bij den ladangbouw gehouden werd, is mij niet bekend. Sporen hiervan mocht ik niet opmerken. De elders bij den drogen rijstbouw en andere cultures (b.v. benzoëcultuur) gebruikelijke offerplechtigheden wijken, alhoewel eveneens het karakter dragende van een oogstfeest, in vele opzichten van het *bioes*feest af. Mogelijk hebben zij een anderen oorsprong dan het laatste.

De *bioes'* van Samosir hebben onderling grenzen, behalve op de over het algemeen met zwaar bosch bedekte, uiterst dun bevolkte hoogvlakte ten Westen van het Tobameer, waar men slechts grenzen beweert te hebben tusschen de *bioes'*, behorende tot de genealogische Soembagroep eenerzijds en de overige *bioes'* anderzijds. Het trekt de aandacht, dat waar het beschikingsrecht der rechtsgemeenschappen in deze uitgestrekte en zelden betreden oerbosschen vervaagt, dat recht komt te berusten bij de twee genealogische eenheden van de hoogste orde, namelijk die met respectievelijk Goeroe Tatéan Boelan en Si Radja Soemba als stamvader. Overigens vormt elke *bioes* dus een territoriaal geheel. Wel komt het uiteraard voor, dat de ene *bioes* in de andere inspringt en dat de grenzen van een *bioes*, welke in den regel natuurlijke grenzen zijn, op enkele plaatsen hiervan afwijken — *masisolochan* of *padjolloeng* —, nergens liggen de gronden der *bioes'* echter door elkaar — *saor*.

Binnen de *bioes* zijn de voor bebouwing uit hun aard of ligging meest geschikte gronden onder de er heerschende marga's, die in den regel aan elkaar verwant zijn, verdeeld. Daar buiten vallen de uitgestrekte oerbosschen (grootendeels ten Westen van het Tobameer), de steile berghellingen en de uitgestrekte alangalangvlakten, welke in den regel tot *djalangan* (weidevelden) dienen.

Voor zoveel ik heb kunnen nagaan, zijn bij de grondverdeeling twee stelsels toegepast, waarvan het jongste over het oudste is heengeschoven. Aanvankelijk had iedere marga hare eigen invloedssfeer, dat voor een gedeelte daadwerkelijk geoccupeerd werd. Dit gedeelte strekt zich voornamelijk onmiddellijk rondom de nederzettingen uit. Later en wel bij of na de totstandkoming van de *bioes* gingen de erbij aangesloten marga's er toe over om de nog vrij zijnde en zich in de naaste toekomst voor bebouwing leenende gronden bloksgewijze onder elkaar te verdeelen met het gevolg, dat de aandeelen van elke marga in de verschillende blokken, welke uit den aard niet aaneengesloten liggen, eveneens verspreid zijn komen te liggen.

Zoo'n aandeel heet *portalian*, eene algemeene benaming overigens voor toegemeten grondaandeelen. Het stamwoord is *tali* of touw, i.c. op te vatten als het touw, waarmede een grondaandeel wordt uitgemeten.

Veelvuldig komt het voor, dat eene marga de haar toegezwezen *portalian*'s weer onderverdeelde onder enkele of alle hoofdtakken, waarin de marga zich splitst, dan wel een gedeelte afstond aan eene andere marga. Zoo'n onderdeel wordt eveneens *portalian* genoemd.

De marga of margatak wordt de *pargolat* genoemd van de haar toegezwezen *portalian*, d.w.z. dat die marga of margatak geacht wordt de *golat* (het beschikingsrecht) op de *portalian* te bezitten. Bij onderverdeling of wegschenking van een gedeelte van een *portalian* ging de *golat* van zelf sprekend over op den nieuwe verkrijger, een marga of margatak.

Een voorbeeld van alle factoren, welke zich bij eene verdeeling in *portalian*'s kunnen voordoen, levert de *bioes* Pangeroeran op, zoodat

ik meen mij te mogen bepalen tot eene beschrijving van de verdeeling van het grondgebied enkel van deze *bioes* in beschikkingsarealen.

Voor wat de geschiedenis betreft van de bezetting van dit gebied door de Nai Ambaton-groep, moge verwezen worden naar pag. 41. Ook is er de van Bahō Radja afstammende marga Naibaho gevestigd, een gevolg van het tijdelijke verblijf aldaar van Si Radja Oloan (zie pag. 49). Het is niet bekend of de marga Naibaho eerder of later is gekomen dan de Nai Ambaton-groep. De ligging van het Naibaho-gebied te midden van dat van Nai Ambaton bracht eene aansluiting daarvan bij de *bioes* Pangoe-roeran met zich mede.

De hoofdverdeeling der gronden in genoemde *bioes* volgens het bovenbedoelde jongste stelsel geschiedde onder de marga's Nai-baho, Sitanggang en Simbolon.

De marga Naibaho verdeelde hare aandeelen onder hare takken Siahaän, Sitangkarail, Sidaeroek, Hoeta Parik en Siagian.

De marga Sitanggang verdeelde de hare onder hare takken Sitanggang Baoe en Lipan en de uit haar gesproten ondermarga Sigalinging, terwijl een vierde deel door haar geschenken werd aan de marga Malaoe en de ondermarga Goesar en wel omdat de marga Malaoe aan de marga Sitanggang aanverwant was en de ondermarga Goesar voortgesproten is uit een door iemand van de marga Sitanggang geadopteerden persoon (zie pag. 10). De tak Sitanggang Baoe deelde haar aandeel met de marga Sinoerat en de tak Lipan het hare met de marga Naingolan.

De marga Simbolon verdeelde hare *portalian's* onder met de marga's Tambo en Nadéak, terwijl zij een vierde deel wegens aanhuwelijking schonk aan de marga Silalahi.

Het is uit den aard der zaak mogelijk, dat een marga of margatak *portalian's* krijgt in meerdere *bioes*. Dit kan zijn grond vinden b.v. in de oprichting van een nieuwe *bioes* uit een oudere. Het gedeelte van de marga of margatak, dat zich in de nieuwe *bioes* vestigde, verloor dan echter zijn medezeggenschap in de *bioes*, welke het verlaten heeft.

De grenzen der *portalian's* werden in onderling overleg vastgesteld en, voor zooverre zij niet uit natuurlijke grenzen bestonden, afgebakend. Geschillen over *portalian's* werden langs minnelijken weg beslecht en bleek dit niet mogelijk, dan kon oorlog er het gevolg van zijn.

Wordt een aan een marga of margatak toe behorende *portalian* verdeeld onder ingezetenen van tot die genealogische groep behorende dorpen, dan kunnen gedeelten toegewezen worden zoowel aan groepen van personen als aan enkelingen. Zoo'n gedeelte wordt eveneens een *portalian* genoemd. Het aan een enkeling toegemeten aandeel wordt dadelijk zijn *golat*, d.w.z. zijn zij het dan ook door het marga- en het vestigingsverband beklemd eigendom¹⁾, wanneer de persoon een

¹⁾ Zoowel hier als in het overige gedeelte van mijn opstel versta ik onder eigendom het recht op een zaak, dat zich tot de verst gaande beschikkings-handeling, n.l. verkoop, uitstrekkt.

ingezetene is van de *bioes* en tot de marga behoort, die over de *portalian* te beschikken had, terwijl een persoon, behorende tot een andere marga of margatak op het hem toegemeten stuk grond slechts het genotrecht — *tasir* — erlangt.

Veelal wordt een *portalian* van een marga of margatak niet geheel onder de mensen verdeeld, doch een gedeelte daarvan gereserveerd voor nieuwkomelingen, zich nieuw gevormd hebbende gezinnen enz.

Golot kan dus beteekenen zoowel beschikkingsrecht van een genealogische groep als eigendomsrecht van een individu, mits deze een *partano* zij, waarover nader meer.

§ 3. Bestuursinrichting en karakter van de *bioes*.

Naast haren meest gebruikelijken eigennaam, opgenomen in de eerste kolom van de bij dit opstel gevoegde lijst, draagt elke *bioes* ook een naam naar het aantal marga's of margataken, aan welke *portalian*'s daarbinnen zijn toegewezen. De *bioes* heeten deswege ook sidoea-, sitoloe- enz. tali.

In hare *bioesbenaming* wordt het woord *tali* in Pangoeroean en Parhaba door *toerpoek* vervangen, wanneer niet zoo zeer gedoeld wordt op de grondverdeling als op de daarbij in aanmerking komende genealogische groepen. Wordt de bevolking van de geheele *bioes* Pangoeroean ten strijde opgeroepen, dan wordt niet de Sisapoeloetoloe Tali maar de Sisapoeloetoloe Toerpoek opgeroepen.

In de *bioes* is de *radja djolò* of -*pardjolò* de leider — *sochoet* — van het *bioesofferfeest*. Hij zorgt voor de nakoming der gebruiken daarbij en is deswege het hoofd der *porbaringin*'s, geestelijke waardigheidsbekleeders bij het feest, over wie in rechtsgouw 5 meer uitvoerig zal worden gehandeld.

De eerste *porbaringin*'s in Limbong heeten volgens het negrihoofd van gemeld landschap door Goeroe Tatéan Boelan te zijn aangesteld. Elders weet men niet, wie de eerste *porbaringin*'s heeft aangesteld. De *porbaringin*'s moeten personen zijn van de oudste linie van de marga of margatak, die een *portalian* heeft. In Pangoeroean zijn er twaalf, alhoewel er dertien *tali*'s zijn. Dit houdt vermoedelijk verband met het aantal van twaalf *haradjaon*'s, waarover nader meer. De *porbaringinwaardigheid* is erfelijk.

Het wereldlijk hoofd van de *bioes* is de *radja doli*. Zijn leiderschap uit zich bij het beslechten van geschillen in de *bioes*, de behandeling van aangelegenheden van algemeen *bioesbelang*, zoals aanleg van waterleidingen; hij verklaart namens de *bioes* na overleg met de overige hoofden daarvan oorlog enz.

De *radja doli* is in den regel de rijkste, slimste of moedigste persoon in de *bioes*, die zich als zoodanig weet op te werpen en door de grote menigte als zoodanig wordt erkend. (Warneck vertaalt *doli* met männlich, stark). De waardigheid is in den regel erfelijk. Werpt een ander zich als *radja doli* op en heeft hij voldoende aanhang om den bestaanden *radja doli* te weerstaan, dan is verdeeldheid, tweespalt en soms zelfs oorlog in de *bioes* er het gevolg van.

De *radja doli* wordt in zijne werkzaamheden door *radja doli portahi* of kortweg *radja portahi* bijgestaan.

Elke *bioes* bestaat in beginsel n.l. uit even zoovele *haradjaon's* (radjaschappen), als zij *tali's* heet te tellen. Elke marga of margatak, waaraan *portalian's* zijn toegewezen, vormt een *haradjaon* en wel in dezen vorm dat de dorpen van zoo'n genealogische groep zich om een persoon uit haar midden scharen, die voor de belangen der groep zal hebben op te treden. Als drager van den volkswil zijner groep voert hij den titel *radja portahi*. (Warneck vertaalt *tahi* met: „Ratschluss, Plan, Beschluss").

Ofschoon de *bioes* Pangoeroeran, zooals uit de boven omschreven grondverdeeling blijkt, dertien *tali's* telt, heeft zij echter slechts twaalf *haradjaon's*, omdat de tak Sitangkarail ondergeschikt is gesteld aan de oudere zustertak Siahaän van de marga N a i b a h o. De tak Sitangkarail wil hier echter niets van weten. Het schijnt nochtans geenszins uitgesloten, dat meerdere genealogische groepen, alhoewel elk harer deelgerechtigd bij de *portalian*-verdeeling, gezamenlijk een *haradjaon* vormen. De sterkte der groepen speelt hierbij vermoedelijk een belangrijke rol.

De tot een *haradjaon* behorende dorpen vormen, alhoewel hare *portalian's* verspreid liggen, zooals gezegd nochtans een complex, waarbinnen slechts zelden dorpen van andere *haradjaon's* voorkomen.

De *radja portahi* dankt zijn waardigheid eveneens aan persoonlijke eigenschappen. Het spreekt van zelf, dat met dezen maatstaf de deur geopend wordt voor vrije mededinging met dezelfde onaangename gevolgen als ter zake van het *radja dolischap* zijn medegedeeld. Het komt daarom voor, dat in een *haradjaon* meerdere personen zich de *radja portahi* daarvan noemen.

In zijn eigen *haradjaon* is de *radja doli* tevens *radja portahi*.

Moederdorpen komen voor, doch het behoeft in verband met het bovenstaande geen betoog, dat het hoofd daarvan niet altijd een *radja doli* of een *radja portahi* is.

De band in de marga of margatak, aan welke bij de grondverdeeling *portalian's* zijn toegewezen, blijkt behalve uit de bloedverwantschap ook uit:

1e. Het gezamenlijk weren van schennis van haar *golat* op de *portalian* door niet-leden der groep.

2e. Het gemeenschappelijke bezit van een *homban* met de veelal daarbij behorende sawabs — *saba parhombanan* — op een harer *portalian's*. Een *homban* is eene heilige bron, welke bewoond wordt door een brongest, eveneens de algemeene benaming dragende van *homban*¹⁾. De bron is herkenbaar aan de beplanting op de om haar

¹⁾ Volgens Warneck — „Die Religion der Batak”, pag. 37 — zoude bij de bron geofferd worden aan Boroe Saniang Naga. Ik kan wel aannemen dat zij daarbij aangeroepen wordt, doch ik vermeen, dat niet zij maar eene mindere watergodin bij de bron verblijft. Het trekt evenwel de aandacht, dat de belangrijkste *homban* in Limbong naar Boroe Saniang Naga genoemd is. In de gebeden wordt de brongest echter aangeroepen met Ompoe *homban ni djoema*.

aangebrachte wallen met *silindjoeang*, *sihilap* en andere kleurige bladeren of bloemen dragende planten. Telken jare wordt onder het afsmeken van voorspoed, een goeden oogst, toename van den veestapel enz. zoowel voor de grondbewerking der *saba parhombanan* als na den oogst van de daarop geplante rijst aan den brongeest en, naar ik meen, ook aan de geesten der voorzaten geofferd, wat gepaard gaat met het schoonmaken van de wallen en het onderhoud van de daarop staande beplanting.

Hetzelfde geschieft ook, wanneer door de genealogische groep een *hordja santi* of offerfeest ter ere van de ziel van den gemeenschappelijken stamvader — *silaon na bolon* — wordt gevierd¹⁾. Ofschoon dit feest in de *roema porsantian* (stam- of geslachtshuis) in het dorp pleegt gegeven te worden, zal men niet daartoe overgaan dan na eerst water uit de bron te hebben gehaald en *silindjoeangtakken* van zijn wallen te hebben geplukt om zich het hoofd daarmede te sieren — *sanggoel*. Aan den brongeest wordt dan, althans in Limborg, geofferd een witte geit, twee witte kippen, toeak, vruchten, vischgerechten enz. Het water schijnt dus bij de *hordja santi* een voorname rol te spelen. Mij werd verteld, dat zulks verband houdt met de opvatting, dat voor de schepping van het heelal het water reeds bestond en het dus het eerste levensteeken was. Aan water uit eene heilige bron wordt natuurlijk een grote kracht toegekend.

In Limborg trof ik behalve een minder beduidende *homban* de zeer geziene *homban* Saniang Naga Silindjoeang aan. De brongeest wordt dus een *naga* genoemd en zal evenals alle watergeesten o.a. die van het Tobameer wel in den vorm van een slang gedacht worden. In de beplanting om genoemde bron huizen overigens slangen, welke men ontziet. Wanneer er zich daarvan bij de bewerking van de *saba parhombanan* vertoonen, voorspelt dit een goeden oogst. Hoe gevreesd een slang over het algemeen ook bij de Bataks is, hier wordt de slang geëerd als een weldoener, als een schenker van weelde en overvloed. Zou men hier wellicht met een overblijfsel van een Hindoeschen slangendienst te maken hebben? Overigens worden de *naga's* en zeer zeker de waternaga's door de Bataks als minder vriendschappelijke hogere wezens aangemerkt.

Aan niet-leden der genealogische groep, aan welke de bron toebehoort, is het niet geoorloofd daaruit water te nemen zonder vergunning van den vertegenwoordiger van die groep. Overtreedt een vreemdeling dit voorschrift, dan wacht hem een straf van den brongeest. Wordt er water uit de bron gehaald, dan moet eerst aan den brongeest een offer, in den regel wat *sagoesagoe* of rijstkoekjes, gebracht worden, ook al geschiedt het door een lid van de de bron bezittende genealogische groep. Dan nog bestaat in Limborg de

¹⁾ In het onderdistrict Lagoeboi ziet men in den *silaon na bolon* of *sibaso na bolon* niet den geest van een stamvader, maar wel een hooger wezen op zich zelf. Op pag. 6 van zijn „Die Religion der Batak“ zegt Warneck: „Eine Gottheit ist auch der Sibaso, bald als bevorzugter Ahnengeist gedacht, bald als Gottheit für sich“.

gewoonte, dat, wanneer een jong gehuwde vrouw haar man naar dat gebied volgt, zij bij het voorbijgaan van de bron zich een sirihblaadje langs het gelaat strijkt onder het zeggen aan den brongeest, dat zij door haar huwelijk voortaan tot de inwoners van het gebied zal behoren.

Krijgt een buiten haar land van herkomst gevestigde marga in haar nieuw woongebied een *portalian* en wenscht zij van een zich hierop bevindende bron een *homban* te maken, dan brengt zij daartoe wat water en aarde van de *homban* uit het kerngebied over naar de nieuwe *homban*.

3e. Het gezamenlijk spannen van een *hotorhotor* nabij de *homban*, wanneer de *datoe* dit ter bezwering van plagen noodig acht. Een *hotor* is een over een rijstveld gespannen rottandraad, waaraan getrokken wordt om de vogels van het veld te verjagen. De *hotorhotor* is een ster van zulke draden, welke zoodanig gegroepeerd worden, dat de verwantschap der in de *bioes* gevestigde leden der genealogische groep daarin wordt weergegeven.

De band in de *bioes* blijkt uit de volgende factoren:

1e. Het optreden van de *bioes* in haar geheel, bijaldien aan leden daarvan ernstig leed wordt aangedaan door personen van buiten de *bioes*. In geval van *martoloes* (moord of doodslag), *manocerboe* (kwaadwillige brandstichting) en *mangarasoen* (vergiftiging) van een lid der *bioes* door iemand van een andere *bioes*, wordt van deze uitlevering van den schuldige geëischt ter executie. Soms wordt ook met een afdoening middels betaling genoegen genomen. Bij niet voldoening van den eisch werd wel eens door den *radja doli* van de beleedigde *bioes* na overleg met de overige hoofden hiervan oorlog verklaard aan de *bioes* van den schuldige.

Pangalangkoep (overspel) en *gora boroe* (schennis van de eerbaarheid einer vrouw) geven, alhoewel die vergrijpen over het algemeen veel opschudding veroorzaken, de *bioes* geen aanleiding tot eenzelfde optreden als bij moord enz. Het verkrijgen van recht wordt aan de beleedigde familie overgelaten.

2e. Het vormen door de *bioes* van een territoriaal geheel en de verdeling van de gronden daarbinnen tusschen de aangesloten stammen.

3e. Het hebben van een gemeenschappelijk wereldlijk hoofd.

4e. Het gezamenlijk ondernemen van grote werken, zooals aanleg van waterleidingen.

5e. Het berechten van geschillen binnen de *bioes*.

6e. Het bezit van een of meer markten — *onan*. Hiervan erkent men twee soorten, n.l. die, berustende op een *saksing* of marktverbond met de omliggende *bioes*, en de overige, die de algemene benaming dragen van *onan manogotnogot*, omdat deze in tegenstelling met de eerste soort slechts in de vroege ochtenduren gehouden worden.

Het denkbeeld tot oprichting van een op een *saksing* berustende *onan* gaat van zelf sprekend uit van de *bioes*, waar zij zal zijn gevestigd, welke *bioes* dan verder naburige in den regel stamverwante

bioes' uitnoodigt daaraan deel te nemen. Bij de oprichting van de *onan* had plaats de gezamenlijke vaststelling der marktbepalingen — *padjondjong patik* — in hoofdzaak strekkende tot verzekering van een veilig marktverkeer, het instellen van den godsvrede op de marktdagen binnen het gebied der aangesloten *bioes'* voor alle bezoekers, ook al mochten deze afkomstig zijn van niet aangesloten *bioes'*. Op den marktdag mochten de aangesloten *bioes'* boven dien elkaar niet beoorlogen. Zij, die de bepalingen schonden, kregen het geheele *onan*verbond tegen zich. In Limbong werd de schuldige al naar de zwaarte van de marktschennis gestraft met eene boete van 33 *horbo* (buffels) of 260 dollar, 33 *lomboe* (runderen) of 130 dollar dan wel 33 dollar. De boete werd onder de rechters verdeeld, terwijl de beleedigde persoon er ook een deel van kreeg. De *onan manogot-nogot* behoort slechts aan de *bioes*, waar zij is opgericht. Voor den godsvrede wordt ten opzichte van deze *onan* alleen door en binnen die *bioes* ingestaan¹).

Heffingen kwamen op de *onan*'s voor. Zoo hadden enkele hoofden recht op bepaalde gedeelten van op de markt geslacht vee. Ook liepen tot zelfs na de annexatie vroeger hoofden, vermoedelijk de bewaarders van de standaardmaten, wel eens met een *soloep* (rijstmaat) rond en vroegen aan de rijstverkoopsters om hun *oepa soloep*.

7e. Een andere vorm van aansluiting van meerdere *bioes* geeft de *djandji*, een verbond van in den regel ver van elkaar verwijderde *bioes'*. Zij is zoowel van godsdienstigen als van wereldlijken aard. De *djandji* beoogt:

a. Het levendig houden van de herinnering aan de bloed- of aanverwantschap tusschen de verbonden *bioes'*. Daar de *djandji* b.v. tusschen Simbolon en Oelocan van bloedverwantschappelijke aard is (beiden zijn van de Soemba groep), noemt men dat verbond een *djandji bona* of *djandji portoebroe* (verbond van één oorsprong, van één afkomst). Die tusschen de nakomelingen van Sipaetoea (Lagoeboti) en de *bioes'* van Zuid Samosir, welke laatste tot de Lontoenggroep behoren, wordt wegens den aanverwantschappelijke band daartusschen door laatstgenoemde *bioes'* een *djandji pariban* genoemd. (*Pariban* betekent dochter van moeder's broer en ook zuster van iemand's vrouw of de man van die zuster). De

1) De op een *saksing* berustende *onan* Pangoerooran is opgericht door de *bioes'* Pangoerooran, Rianiaté, Boehit, Simbolon, Loemban Soehisoehi, Parbaba, Tamba, Sihotang en Simarmata. In dezelfde combinatie werd op gelijke wijze in Boehit de vroeger druk bezochte doch sedert opgeheven *onan* Tiga Oerat opgericht.

De *onan* Limbong werd opgericht door de *bioes'* van Limbong, Sagala en Parboeloean, terwijl vroeger ook de *oer Si Oném* Kodén van het onderdistrict Simsims daarbij was aangesloten. Door deze groep werden op dezelfde wijze in Sagala de *onan* Toelas en de *onan* Sioepar opgericht. (Tot de beide *bioes'* van Limbong behoren de landschappen Limbong, Bohò, Harian, Djandji Martahan, Baniara, Lintong enz. en tot de vier van Sagala de landschappen Sagala, Bonan Dòlok en Hasinggaän).

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt dat het *onan*verbond veelal eene grote nitgestrektheid beslaat.

djandji van dezelfde *bioes'* van Zuid Samosir met die van Saragi Tampak (Noord Samosir) is om gelijke reden eveneens een *djandji pariban*.

b. Het waarborgen van veiligheid voor persoon en goed op wederzijdsch gebied, wat in niet geringe mate tot vermeerdering van de bewegingsvrijheid heeft geleid.

c. Het vieren van een gemeenschappelijk offerfeest, bekend onder de benaming van *mamélé oerat djandji*, waartoe leden van de eene *bioes* veelal in groot getale naar de andere *bioes* trekken voor het hier te houden feest. Dreigt er n.l. misgewas in een der aangesloten *bioes'*, dan noodigt op last van den *radja pardjölo* diens afgevaardigde, die in deze den titel *parhara* draagt (*morhara* betekent oproepen b.v. tot hulp), de hoofden van die *bioes* uit bijeen te komen om met elkaar overleg te plegen wat tegen het dreigend gevaar gedaan zal moeten worden. Komt men tot het besluit, dat een offerfeest gegeven moet worden, dan roept men een *datoe*, die middels *ormanochon* bepaalt of er een *bioes* — dan wel een *djandjiofferfeest* gevierd zal moeten worden. (Warneck vertaalt *ormanochon* met „die Kunst aus einem Huhn zu weissagen“).

Over den oorsprong van den *djandji* kon men mij niet inlichten. De opvatting elders bij enkele hoofden van b.v. de onderdistricten Baligé en Lagoeboti, dat men hier te doen heeft met een door Si Singamangaradjia ingevoerde instelling, wordt op Samosir niet gedeeld. Men vermoedt dat de *djandji* reeds vóór den eersten Si Singamangaradjia bestond. Een mijner berichtgevers opperde de mogelijkheid, dat de *djandji* een uitvloeksel zou zijn van het algemeen bij de Bataks hoog gehouden gebruik van familieleden en aanverwanten om elkaar over en weer te bezoecken.

8e. Het vieren van een gemeenschappelijk *bioesofferfeest* of *hordja bioes*, bestaande in het *mamélé sombaon* of offeren aan de *sombaon*, een door de *bioes* geëerd hooger wezen, huizende op een bergtop, een diep ravijn enz., dan wel de ziel van b.v. een der voorvaderen, aan welk feest alle leden van de *bioes* bijdragen — *margoegoe*. Op gelijke wijze als de gronden in *portalian's* verdeeld zijn, worden de kosten van het *bioesfeest* omgeslagen over de leden van de *bioes* en evenzoo het vleesch verdeeld van den geofferden buffel, met dien verstande, dat de muzikanten — *porgonsi* — een aandeel in het vleesch krijgen even groot als dat van een hoofdgroep der *portalian*-gerechtigden. Zoo krijgt in Pangeroean elke van die groepen een *haé* (een vierde deel van het geslachte beest) en de muzikanten samen eveneens een *haé*.

Er zijn *bioes'*, die het offerfeest telken jare vieren, weer andere alleen wanneer b.v. door regenschaarsche een misoogst gevreesd wordt.

Uit alle de boven opgesomde elementen blijkt, dat de *bioes* niet enkel een offergemeenschap is, maar tevens een staatsrechtelijk karakter draagt.

Bij bevolkingstoename en bezetting dientengevolge van nieuwe

gebieden werden veelal nieuwe *bioes'* gevormd. Zoo ontstonden uit de *bioes* Pangoeroeran successievelijk de *bioes'* Rianiaté, Boehit en Simbolon. Tevoren waren in laatstgenoemde *bioes* en vermoedelijk ook in Rianiaté Lontoeng stammen gevestigd, die naar het Zuiden teruggedrongen werden.

Een ander voorbeeld, dat op veroverd terrein een *bioes* werd opgericht, vormt de *bioes* Lontoeng, uit welk gebied Lontoeng-stammen van Zuid Samosir de marga Sitindaon verdreven. Momenteel is er de marga Sitorang (Sitoemorang) de heerschende marga, doch het heet, dat wanneer leden van de marga's Sinaga, Pandiangan, Nainggolan en Samosir er zich komen vestigen, zij er evenals de leden van de marga Sitbamorang recht hebben op een *portalian*, zuks omdat genoemde marga's aan de verovering van het gebied hebben deelgenomen.

Bij de stichting van een nieuwe *bioes* in een nieuw gebied worden de daartoe behorende gronden op de hooger aangegeven wijze in *portalian's* verdeeld. Voor de aanwijzing der deelgerechtigde marga's of margatakkens en de vaststelling van de hoegroothed van elk's aandeel verleenen de hoofden van de moeder*bioes* hunne bemiddeling, die bij eventuele geschillen dan later zoo noodig als getuigen zullen kunnen optreden.

Ook kwam splitsing van een *bioes* wel eens voor. Zoo vormden Limbong en Sagala aanvankelijk samen een *bioes*, welke *bioes* naar de gemeenschappelijke nabij Batoe Hobon (zie pag. 27) gelegen markt de *bioes* Onan Goergoer werd genoemd. Later kwam het tot een scheiding tusschen beide landschappen en vormde elk hunner een aparte *bioes*. Sagala noemde zich toen de *bioes* Hoeta Bagas. Ten slotte volgde, doordien de nakomelingen van Langgat Limbong geen of geen behoorlijke bemoeienis met het offerfeest kregen, een splitsing weer van de *bioes* Limbong in twee *bioes'*, die beide *bioes* Bariba Hoeta of ook *bioes* Panghorboan heeten. Ook de *bioes* Hoeta Bagas viel uiteen en wel in vier *bioes'* respectievelijk *bioes* Hoeta Roear, — Hoeta Bagas, — Hoeta Oerat en — Sibòrò geheeten.

§ 4. Bioesofferfeest.

De beide *bioes'* van Limbong vieren ieder op zich zelf doch op denzelfden dag hun offerfeest, na eerst met elkaar overleg te hebben gepleegd omtrent den dag van het feest. Ongeveer een maand later vieren de vier *bioes'* van Sagala elk op zich zelf doch eveneens op denzelfden dag haar feest. Limbong gaat in deze voor, omdat de marga Limbong van een oudere afstamming is dan de marga Sagala.

Aansluiting van meerdere *bioes'* heeft hier en daar ook wel plaats tot het vieren van een gemeenschappelijk offerfeest. Veelal vindt dit een verklaring in het ontstaan van de betrekkelijke *bioes'*.

De beide *bioes'* van Limbong vormen niet slechts een bondgenootschap b.v. in geval van oorlog, maar offeren gezamenlijk na het

gewone *bioesfeest* een *hoda débata* aan Batara Goeroe. Voorts vieren beide *bioes'* samen nog:

1e. *daon hangalan* (het afschudden van slechte gevoelens; Warneck vertaalt *daon* met „Medizin, Mittel gegen etwas” en *hangalan* met „Zustand, wo etwas fehlt, Mangel”).

2e. *æk boras* (het afsmeken van regen, gezondheid enz.). Dit feest wordt ongeveer om de twee jaar gegeven, waartoe een *datoe* geraadpleegd wordt.

De beide *bioes'* van Limbong en de vier van Sagala vieren bovendien nog gezamenlijk een offerfeest tot het *mamélé Siandjoermoelamoe'a* (offeren aan het eerste Bataksche dorp) en tot het *mamélé Onan Goergoer*. Aan dit feest nemen alleen de *porbaringin's* van de zes *bioes'* deel.

Bedoelde aansluitingen van meerdere *bioes'* in Limbong of Sagala berusten evenals bondgenootschappen in geval van oorlog op een *sapartahian* of overeenkomst.

Een *hoda débata* is een paard, dat door een genealogische groep wordt gekocht en onderhouden met hoofdelijken omslag der kosten en dat bestemd is om aan de *débata* te worden geofferd. Naar het heet, moet het aan Moeladjadi na Bolon gewijde paard glanzend wit zijn, dat aan Batara Goeroe zwart, dat aan Débata Sori bruin en dat aan Balabolan donker gevlekt. Aan een *hoda débata* wordt groote vrijheid van beweging gegeven en mag men, wanneer men een lid is van de genealogische groep, waaraan het paard toebehoort, het zelfs niet wegjagen, wanneer men het op zijn sawah aantreft, zich te goed doende aan de padi. Het wordt door de groep in alle opzichten ontzien. Verder moet volgens beweren op den dag, dat het paard geofferd wordt ieder deelnemer daaraan zich reinigen en mag geen hunner varkensvleesch eten, ofschoon varkensvleesch volgens het Bataksche geloof geenszins onrein is. Men heeft zelfs offergemeenschappen, die slechts een varken slachten en deswege *bioes babi* worden genoemd. Voor het offerfeest met een *hoda débata* als offer wordt verder de woning van den leider van het feest zoodene de stal daaronder gereinigd¹⁾.

De *hordja bioes*, welke door elk der twee *bioes'* van Limbong op denzelfden dag, doch afzonderlijk gevierd wordt, houdt verband met de sawahbewerking en beoogt het afsmeken van een goeden oogst en voorspoed voor mensch en vee. Zij bestaat in Limbong uit de volgende formaliteiten²⁾.

1e. *Bagot sitepatoepa* of eerste bijeenkomst tot bespreking van het tijdstip, waarop men voor de sawahbewerking zal uitkomen (van de Bataksche termi kan ik geene woordelijke vertaling geven; *bagot* betekent arenboom, waarvan men in Toba de geliefde toeak tapt, terwijl ik *toepatoepa* zou vertalen met „bij uitnemendheid”).

¹⁾ In zijn „Die Toba-Batak auf Sumatra” (pag. 151) deelt Winkler mede dat aan de goden Batara Goeroe, Soripada en Mangala Boelan geen varkens geofferd mogen worden evenmin aan de natuurgodin Boroe Sanjang Naga.

²⁾ Nota van den djaksa Waldemar Hoeta Galoeng.

De *porsidoeng* (*radja pardjòlò*), de leider van het feest, verzamelt op een marktdag onder aanbieding van toeak alle *porbarin gin's*, geestelijke waardigheidsbekleeders bij het offerfeest, en gezamenlijk stellen zij den dag vast voor eenen samenkomst op de *togocan*. Dit is een speciaal voor bedoelde personen bestemde vergaderplaats, bestaande uit een uit aarde opgeworpen, niet overdekte verhoging op de markt van Limbong, hoog 1 M., lang 6 M. en breed 3 M.

2e. *Maningkir parboention* of het vaststellen van het tijdstip, dat de *boenti* (offer) op de sawah zal worden gebracht. Op de *togoean* wordt door genoemde waardigheidsbekleeders het tijdstip van den aanvang van de grondbewerking der sawahs vastgesteld, waaraan door den *parhara* (boodschapper) algemeene bekendheid wordt gegeven.

3e. *Martoea Omaoma*. Iedere sawahbezitter gaat op den vastgestelden dag naar zijn veld en offreert er een *soloep* beras en een kippenei aan den *homban ni djoema*, dus aan den *homban* van het betrokken sawahgebied, waarop de grondbewerking begint.

4e. *Mangaloendak*, waaronder verstaan wordt het offeren van visch door iederen sawahbezitter in familiekring tot heil van zichzelf en zijn gezin. Het betreft hier een offer aan de eigen ziel en die zijner huisgenooten¹⁾.

5e. *Mangandol*. De *parsidoeng* en de *porbarin gin's* houden ten huize van den *parsidoeng* gezamenlijk een maal, waarvoor een varken geslacht wordt. Het dooden van dit varken geschiedt door een steek met onmiddelijk daarop gevuld afsnijden van den hals. Uit het lullen van het vleesch wordt gelezen of een der drie volgende formaliteiten moet worden betracht:

- a. Het slachten van een *babi pangambat* of het offeren van een varken tot het afwenden — *mangambat* — van onheil.
- b. Het slachten van een *lomboe sitiotio* of het offeren van een rund om alle wenschen rein — *tio* — te houden.
- c. Het slachten van een *horbo pangalotlot* of het offeren van een buffel, opdat alle dreigende onheilena daardoor vertreden zullen worden.

Bij diezelfde gelegenheid wordt ook de dag bepaald voor het bezaaien der sawahs en voor het *mangan horbo bioes* of het offeren van een buffel door de *bioes*, dat voor het zaaien moet plaats vinden.

6e. *Mangan horbo bioes* of het eigenlijke *bioesofferfeest*. Dit wordt geweid aan de Martoea Poesoek Boehit, de *sombaon* op den berg Poesoek Boehit. Hierbij worden de volgende formaliteiten betracht:

- a. *Mandoedoe* of trommelen. Gedurende zeven avonden van acht uur tot middernacht wordt op de *bonggor* (balkon) van de woning van den *parsidoeng* op de *gordang* (houten trommen met runder-

¹⁾ Warnack („Die Religion der Batak“ pag. 57) zegt: „Am liebsten gibt man dem *tondi* (ziel) Fisch als Gabe. Die Opfernden essen die Fische zwar selbst, aber sie weihen sie erst dem *tondi* und sagen“ enz.

huid overtrokken) gespeeld om het hooger wezen, dat op genoemden berg huist, aan te trekken tot het bezichtigen van den buffel, welke aan hem geofferd zal worden en daartoe reeds onder de woning van den *parsidoeng* is gestald. Van de melodien zijn er zeven, bij het spelen waarvan de lamp in de woning van den *parsidoeng* niet mag branden¹). Eerst na het spelen dezer melodien mogen andere ten gehoore worden gegeven en mogen de lampen weder aangestoken worden.

Gedurende de zeven avonden moet men een rein gemoed hebben en geen wrok koesteren tegen zijn medemensch. Ook mag men bij het klinken der zeven bovenbedoelde melodien geen geraas maken in het dorp en nog minder in de woning van den *parsidoeng*, opdat de *datoe* kunne luisteren of andere geluiden b.v. kindergeschrei, gepraat enz. zich laten horen, wat geen goed voorteken is voor den *parsidoeng*. Gedurende de zeven nachten leggen allen zich met het hoofd op een zak beras te slapen, opdat hun ziel in den slaap niet door de muziek worde aange trokken en naar elders zal vlieden, waardoor het levendeinde der slapenden nabij zou kunnen zijn. De *datoe* verstaat overigens de kunst de zielen te onderkennen, die zijn komen toeschouwen²). De rijst houdt als hoofdvoedsel zeer veel *tondi* (ziel) in en deze schijnt de ziel van den mensch in den slaap te kunnen binden. Het is een volksbegrip, dat de menschelijke ziel in den slaap het lichaam kan verlaten en dan op hare rondritten door andere geesten kan worden meegevoerd. Weet men de ziel niet te doen terugkeeren naar het stoffelijk omhulsel, dan is afsterven daarvan onvermijdelijk.

In die zeven dagen plegen allen een huiselijk feestmaal aan te rechten, dat *marsipahalima* of het vieren van de vijfde maand wordt genoemd. Het is dan gebruikelijk om familieleden op te zoeken en wat eten voor hen mede te brengen. In Limbong spreekt men dan van *marhaithait mambocat hadjoetna* of het afhaken van de reistasch (tot het afleggen van bezoeken).

b. Na afloop van het *mandoedoe* brengt men den te offeren buffel naar den waterkant om hem er te drenken, waarna hij naar het dorp teruggleid wordt. De *parsidoeng* recht dan een maal — *indahan bolon* — op het dorpsplein voor zijne woning aan voor de *por-*

¹) Jets dergelijks verhaalt Winkler in zijn meergemeld werk (pag. 160) ook bij de aanwending van *porsili borngin* of avond*porsili* als bezweeringsmiddel tegen enig ziektegeval. Gedurende de bezwering moeten de lichten en het haardvuur in de woning van den patient gedooft worden, opdat de geesten zich niet zouden schamen hun offer in ontvangst te komen nemen. Een *porsili* is een pop, waarin men door magische handelingen de ziekte van den patient heeft overgebracht, waarna de pop snel naar de verblijfplaats van de geesten wordt gebracht, die de ziekte heeten veroorzaakt te hebben. De pop dient dan als surrogaat van den patient.

²) Winkler (pag. 184) verhaalt van mensen, die geesten van afgestorvenen en zielen van nog levenden kunnen zien, welke helderziendheid al dan niet eerst moet worden opgewekt — *formata, simata toroes*. Zie ook Warneck „Die Religion der Batak”, pag. 55, 59, 67 en 71.

baringin's. Men bezigt hier de benaming *indahan bolon*, omdat de rijst in een grooten hoop op een bord wordt opgediend. Men biedt dit den *sombaon* van den Poesoek Boehit aan met de mededeeling, dat men hem een buffel wil offeren en met de smeekbede dat de kinderen voorspoedig mogen opgroeien, de padi groote aren mogen dragen, de oebi en djagoeng groote knollen en vruchten mogen krijgen, het vee mogen toenemen, de veldarbeid voordeel mogen opleveren en het allen in het dorp goed mogen gaan.¹⁾

c. Hierna wordt de buffel naar de offerplaats buiten het dorp gebracht, voorafgegaan door iemand, die de *siondjak bégoe* of booze-geesten-verdrijver genoemd wordt, en gevolgd door de *porbaringin's*. De *siondjak bégoe* draagt een lederen schild om de steenen te weren, welke toeschouwers in zijne richting werpen. Het steenen werpen is gebruikelijk bij het verjagen van booze geesten. Hiermede houdt men op, zoodra men op de offerplaats is aangekomen. De buffel wordt dan gebonden aan een paal van *saroeng marnaek* (een weekse houtsoort), welke uit het maagdelijk bosch gekapt moet zijn. Hierna wordt onder muziek door de vrouwen van den *parsidoeng* en van de *porbaringin's* gedanst. Vanwege de lange pluim van kippeveeren, welke die vrouwen zich daarbij in het haar hebben gestoken, worden zij *parsanggoel na gandjang* genoemd.

Terwijl de muziek zich doet hooren, spelen de toeschouwers een spel, dat volgens zeggen geen verband houdt met het offerfeest; het bestaat uit het elkaar schoppen, kinderen doen het kinderen en ouderen, ouderen. Wanneer daardoor iemand verwond geraakt, ziek wordt of zelfs sterft, mag daarvan geen zaak worden gemaakt. Een daarbij omgekomen persoon heet *na maté digalagala*. Een *galagala* is een hoge boom met een gladde schors, die moeilijk te beklimmen is. Warneck vertaalt de uitdrukking met: „als Zuschauer im Kriege getroffen werden; ein solcher darf nicht gerächt werden“. Een nota van den assistent demang Frederik Goeltom illustreert de uitdrukking met het voorbeeld, dat twee marga's b.v. de marga's Hoeta Torean en Hoeta Pea afspreken elkaars krachten te meten door elkaar met steenen te bewerpen — *masidangooran* —, wat vroeger in de Silindoengvallei wel eens plaats had. Kwam iemand daarbij om, dan mocht er geen werk van gemaakt worden en de persoon heette dan om niet gestorven te zijn — *na maté digalagala*. Ook in Toba komt een overeenkomstig gebruik na den oogst voor. (Adatrechtbundel XXVII, pag. 85). Vermoedelijk heeft men hier evenals bij boven bedoeld spel met een overblijfsel van een bloed-

1) Het gebed luidt:

„On ma indahan bolon Ompoeng Martoea Poesoek Boehit asa bolon anak ni anak, bolon boroe ni boroe. Bolon bioer ni eme, bolon boras ni gadong bolon boras ni djagoeng, sipasinoer na pinahan zipagabe na nioela, djala horas ma na dibagasan hoeta; pasahathon ma hamid da ompoeng di horbo sitingko tandoek siopat poesoran tamitanianmi“.

offer te doen, waarbij het slachtoffer door het godsoordeel wordt aangewezen¹).

Na afloop van dit spel verschijnt de *parondjapondjap* (zie pag. 182) om den buffel met een lans te doden, waarop de omstanders hem toeroepen nog wat te wachten. Hij loopt dan in een kring rond den buffel, waarna de omstanders hem toeroepen „*pantom ma oenang mailo hoedjoerni*” („steek toe, doch zorg dat uw speer zich niet schame, niet misse”). Als de buffel gedood is, wordt deze ter plaatse achtergelaten, opdat de Martoea Poesoek Boehit hem in ontvangst zal kunnen nemen.

Den volgenden morgen wordt de buffel geslacht en het vleesch volgens de regelen in het landschap verdeeld. Eerst hierna gaat men tot het bezaaien der sawahs over.

Ongeveer drie weken later gaat men naar zijn veld met wat *oeras* (citroensap, in den regel gebezigt als reinigingsmiddel) en *itak goergoer* (een rijstemeelgerecht), waarmede men om het veld loopt onder het uitsprekelen daarover van de *oeras* en het uitspreken van een smeekbede aan *boraspati ni tano* (de beschermgeest van den grond, van het gewas) en de *homban ni djoema* om de padi tegen allerlei plagen zoals ratten, rupsen, aaltjes enz. te beschermen²), waarna men op elk hoekpunt van zijn veld een van zijn bladeren ontdane tak van de *djabidjabi* (een boomsoort met luchtwortels) steekt.

7e. *Mangan anggi ni horbo* of het offeren van den jongeren broer van den *bioesbuffel* i.c. op te vatten als een tweede buffelloffer. Deze buffel wordt geofferd op de Batanggor Djaé, een daartoe gereed gemaakte plaats benedenstroms van die, waar de *horbo bioes* geofferd werd.

8e. *Mangaléhon pargoembahan*. *Mangaléhon* beduidt schenken en

¹⁾ Winkler — „Die Toba — Batak auf Sumatra in gesunden und kranken Tagen”, pag. 144 — ziet in het *masidanggooran* in oorsprong een vorm van menschenoffer. De Silindoengers kennen het vechten bij het offeren van een *horbo boes* ook en schrijven volgens Warneck — „Die Religion der Batak”, pag. 85 en 107 — het gebruik toe aan het door den *sombaon* Siatasbarita bij monde van een medium te kennen gegeven verlangen dat het offer hem door de *bégoë's* van vier mensen gebracht zou moeten worden en dat er voor het bekomen dezer *bégoë's* gevochten zou moeten worden. Ook hier hebben wij dus de gedachte aan een menschenoffer. De Silindoengers geven van het ontstaan van het gebruik een plaatselijk uitleg, doch naar mijne overtuiging hebben zij het overgenomen van de bevolking van Baligé en deze naar alle waarschijnlijkheid van die van Pangeroeran of Limborg. Den 14den Juli 1891 werd het *masidanggooran* in Silindoeng strafbaar gesteld. Volgens Warneck (pag. 125) werden vroeger niet slechts aan de geesten der voorouders maar ook aan de aardgeesten mensen geofferd.

²⁾ Het gebed luidt:

„*Ale ompoeng boraspati ni tano, ompoeng homban ni djoema, gabe ma baen eme on, padao ma poedar, monsi, sirava dohot lailaion*”.

Naast *boraspati ni tano*, door sommigen ook aangeduid met godin der vruchtbaarheid van het bouwveld, kent men nog *boraspati ni roema* en *boraspati ni hoeta* of beschermgeest respectievelijk van het huis en van het dorp. Zie overigens ook Warneck's „Die Religion der Batak” pag. 38 en Winkler's „Die Toba Batak auf Sumatra”.

onder *pargoembahan* wordt verstaan een tot offerplaats dienend vierkant opgehoogd stuk grond met zijden van 1.5 M. te midden einer sawah, door de *bioes* ter bewerking gegeven aan de twee na te noemen waardigheidsbekleeders. Ten tijde, dat de padizaailing overgeplant moet worden, gaan de *parsidoeng* en de hem in rang volgende geestelijke waardigheidsbekleeder, de *sibaganggoe*, daарheen met wat visch en een haan, welke daar geslacht, gebraden en daarna op de *pargoembahan* gelegd wordt met de horen en de ribben van den geofferden *horbo biocs*, waarna aan Martoea Poessiek Boehit gesmeekt wordt, dat het overplanten van den zaailing moge slagen en er een goed beschot moge worden verkregen.

9e. *Mala Simanaboen* (*Mala* betekent geven en *Simanaboen* is een booze geest, die ergens op de braakliggende gronden huist). Na de overplanting van de padi gaan alle *porbaringin's* naar de verblijfplaats van de *Simanaboen* met wat *sagoesagoe* (rijstkoekjes) en een haan, welke men aan den boozien geest offert en daarna nuttigt met door iederen *porbaringin* voor zich zelf medegebrachte rijst. Aan de toeschouwers worden de *sagoesagoe* aangeboden.

10e. *Mordahan hangalan* of het aanrechten van een maal tot afwending van kwade opwellingen. Dit heeft plaats op een heuvel (*dolok na ngal*) in den tijd van het onderhoud van het gewas. De *porbaringin's* brengen er een varken, dat er geslacht (geofferd) en daarna gegeten wordt met wat door iederen *porbaringin* voor zich medegebrachte rijst. Na den maaltijd spuwt men van zich af, alsof men op kwade neigingen spuwt met de bedoeling deze ver van zich te houden. Ik vermoed, dat deze reiniging van de eigen ziel geschiedt in het belang van de zielerust van de padi¹⁾.

11e. *Martondi émè* of het offeren aan de ziel van de padi, dat bij de vruchtzetting plaats vindt. Iedere landbouwer brengt in een mandje wat visch, *itak goergoer* (gekookte rijstemeel) en *pangorason* (citroensap) naar zijn veld, loopt daarmede om de sawah, hierover wat citroensap uitsprekende, en smeekt dat de opbrengst van het gewas groot moge zijn²⁾. De landbouwer strijkt daarbij met de hand langs de padihalmen en brengt haar daarna naar de mand, als wilde hij er de rijstziel in doen, waarna hij met de visch en de *itak goergoer* naar huis gaat. Thuisgekomen vraagt hij zijne vrouw of de padiziel reeds in de woning is, waarop de vrouw bevestigend antwoordt. Door het gezin wordt de visch gegeten en heil over zich zelf uitgesproken — *pir ma tondingkoe*.

12e. *Mala Gadja*. Onder Gadja wordt een *sombaon* verstaan. Het

¹⁾ Op pag. 11 van zijn bovengenoemd werk zegt Warneck: „Auch Tiere, Pflanzen und selbst Gegenstände haben *tondi*. Die am meisten gefürchteten Tiere besitzen am meisten Seelenstoff z. B. der Tiger, ebenso die nützlichsten Pflanzen, vor allem der Reis, die tägliche Nahrung des Indonesiers. Er will wegen seines empfindlichen *tondi* in Feld und Dorf sehr behutsam behandelt sein, denn verlässt ihn der *tondi*, dann wird er als Nahrungsmittel wertlos“.

²⁾ Het gebed luidt:

„*On ma itak goergoer da ompoeng, goergoer ma gogo ni haoemanami on*“. Welke geest met *ompoeng* bedoeld wordt, is in de nota niet aangegeven.

offer wordt gebracht door de *porbaringin's* en bestaat uit *manoek lahi bini* of twee kippen, een witte en een roode.

Op denzelfden dag of, als de volgende dag daartoe gunstiger wordt geacht, op dezen dag heeft plaats het *mala débata* of het offeren aan de *débata*, de hoogste goden; dit geschiedt door de beide *bioes'* van Limbong gezamenlijk op de *onan* Limbong, alwaar tot dat einde een *djörò* of *toekoep* (offerhuisje) is opgezet. Voor de *djörò* zijn steenen tot zitplaats in gereedheid gebracht voor de gezamenlijke *porbaringin's*, de hoogste hoofden van de beide *bioes'* en de *gondang*-bespelers. Zij worden zoodanig in een kring voor de *djörò* geplaatst, dat in het midden daarvan de wereldlijke hoofden komen en zowel rechts als links van hen 16 *porbaringin's*, terwijl de *gondang*-bespelers zich een weinig achter deze kring opstellen. Djonggi Manaor of het hoogste volkshoofd van Limbong wordt wat vooraan geplaatst.

Wanneer de muziek ingezet heeft, bestijgt de *sibaso*, een vrouwelijk medium, de *djörò*. Zij heeft het hoofd met een witte doek bedekt en draagt een *goerigoeri* (aarden pot) met *pagar* (uittreksel van specerijen, door een *datoe* bereid, dat als bezweringsmiddel dient). De beide voorste punten van de doek in de hand houdende, tegelijk met een kip en zeven sirihblaadjes, brengt zij beide handen naar voren. In de *djörò* staat een baksteen pan, waarin een gloeiend kooltje en smeulende *daoepta* van padibolsters. Wanneer de *sibaso* zich opgesteld heeft, gaan drie of vier *porbaringin's* naar de *djörò* om er de *daoepta* te bedienen. De *sibaso* begint dan met het hoofd te schommelen en laat hare handen zakken boven de *daoepta*, zodat de kip daardoor in de rook komt te hangen. Telkennmale wanneer zij dit gedaan heeft, draait zij zich een weinig naar rechts, het hoofd steeds schommelende, en herhaalt zij de beroeking van de kip, waartoe de *porbaringin's* voor de verplaatsing van de *daoepta* zorgen. Wanneer de *sibaso* zevenmaal rond is geweest, staakt zij haar werk en wordt de kip geofferd en door de waardigheidsbekleeders gegeten.

13e. *Mala Silasam* of het offeren aan de *sombaon* Silasam. Dit geschiedt, als de padi reeds vrucht heeft gezet. Het offer bestaat uit *manoek lahi bini* en wordt door de *porbaringin's* na het aan het hooger wezen te hebben aangeboden, gezamenlijk opgegeten met wat door iederen *porbaringin* daartoe meegebrachte rijst.

14e. *Mala pangaeloelang*. De bezielende stof hiervan, welke zowel defensief als agressief kan optreden, b.v. vijanden kan verdelgen, wordt verkregen uit lichaamsdeelen van een daartoe geroofden mensch of van een gestolen lijk van een op verdachte wijze plotseiling of gewelddadig overleden persoon dan wel van een kind, gestorven vóór het krijgen der tandjes. Vandaar de gewoonte op Samosir om de begraafplaatsen van dergelijke personen te bewaken¹⁾, het overlijden van zulke kinderen geheim te houden en deze heimelijk te begraven.

¹⁾ Winkler (pag. 172) deelt mede dat die bewaking gedurende de eerste zeven dagen plaats heeft; dit is de tijd, dat de ziel van den overledene zich nog bij het stoffelijk omhulsel ophoudt.

Het offer aan de *pangoeloebalang* wordt gebracht door de *porbaringin's* en bestaat uit een kip en een visch, welke plaatselijk door hen gezamenlijk gegeten worden. Dit offer heeft kort na het *mala Silasam* plaats.

15e. *Mangan dengké niroengroeng*, of het offeren van visch — *dengké* — als de padi geheel uit de kafjes is. Dit geschiedt in Limbong op den berg Simangadai.

Roengroeng heeft de beteekenis van „geheel er uit” en wordt gebezigd meer speciaal ten opzichte van voorwerpen of vocht, in een vleesch bewaard. In figuurlijken zin ziet de uitdrukking i.c. op het geheel vrij komen van de padikorrels uit de kafjes.

16. *Manghalahi* of het aanbrengen van vogelverschrikkers, veelal in menschelijke gedaante, door de sawahlbewerkers op hun velden. De *parsidoeng* plaatst een miniatuur *balé* (hutje) op de *pargoem-bahan* en offert er een kip en visch aan Martoea Poesoek Boehit.

17e. *Mala Simangadai* of offeren aan de *sombaon* Simangadai, opdat alle vogels en ratten, welke de padi mochten willen hinderen, komen te sterven. Ter plaatse van de *sombaon* wordt door de *porbaringin's* een kip en vier visschen geofferd, welke zij er gezamenlijk nuttigen.

18e. *Mala Bongbong* of het offeren aan de *sombaon* Bongbong. *Bongbong* beduidt feitelijk stuiten, afsluiten. De *porbaringin's* offeren er eveneens een kip en vier visschen aan. De strekking van dit offer is, dat de *sombaon* de wind tegenhoude, welke de padi kwaad zoude kunnen doen.

19e. *Mambocat doemon*. Wanneer de padi rijp is, gaan de *porbaringin's* met een mand, waarin wat *sanggar* (een rietachtige grassoort) en enige nerven daarvan, naar een willekeurige sawah, waar zij er zeven aren snijden en deze samenbinden met de *sanggar*. Dan nog nemen zij zooveel padi van het veld weg als noodig is om er een katti beras van te kunnen krijgen. Een en ander brengen zij naar huis, gevolgd door de menigte, die versjes uitroeft, welke in hoofd trekken den wensch inhouden om gevulde padischuren en vee-stallen, dus om rijkdom in het algemeen¹⁾). Na elk vers wordt „*olopolop*”, een bijvalskreet, geuit. De medegebrachte padi wordt ontbolsterd en de rijst rauw gegeten — *didoemon*.

20e. *Patoengkap gondang* of het staken van het *gondang* bespelen. Na de ceremonie van *mambocat doemon* worden de muziekinstrumenten opgeborgen. Spelletjes, houthakken, schreeuwen en zelfs

¹⁾ *Boeloeng ni pege boeloeng ni halas.*
Dapatan eme ma djala dapatan mas,
Djala poerba ma djala anggoni,
Djala madoema djala mamora.
Sigoerampang na bolon, sigoerampang anak-anak.
Gok sopo na bolon lobian sopo anak-anak.
Ama Radja Odong na mian di Bakara;
Gok eme di sopo lobian dohot bara.
Sitangka dolondolon poesoeckni boertaboerta
Horbonta doemolondol, lomboenta loemoentaloenta.

hard praten is verboden en de geweren moeten worden ontladen — *mangaroengroeng bodil*.

21e. *Mamboeat éné* of oogsten. Na de vorige formaliteit wordt algemeen overgegaan tot het snijden van de padi, het opstapelen hiervan op of nabij de sawah, het losstrappen aldaar van de korrels van de aren en het wammen — *mamoerpoer* — van de gaba in den wind, waartoe men de gaba bij kleine hoeveelheden uit een op het hoofd gehouden mand laat vallen. Voordat men met het wammen aanvangt, plaatst men aan beide zijden van een rieten zak, waarin de te offeren gekookte kip en rijst, een mand — in figuurlijken zin genoemd *siddlok paidoëa* of de jongere mand — en een mand van groteren omvang, de *siddlok hahahaha* of de oudere broer van de kleine mand. Naast de kleinste mand en wel aan de buitenzijde van de rij legt men de zakken, waarin de gaba naar het dorp vervoerd zal worden. Tusschen deze rij en de mat met losgetrapte gaba legt men veeren van de geslachte kip, welke met alang alang zijn samengebonden. Beide manden worden ook in figuurlijken zin *djoœal* (inhoudsmaat voor padi) genoemd. Na het gebed om een goede oogst¹⁾ wordt de kip gegeten, waarop men de met alangalang gebonden bos kippeveeren in de sawah steekt.

22e. *Pamasock toe tambarang* of het vullen van de padizakken. Als de gaba gewand is en in de zon gedroogd, wordt voor het zakken daarvan een gedeelte (het eerst gewande?) in een mand gedaan en er een ei op gelegd. Op den daarvoor gunstigen dag worden de gaba en het ei uit de mand genomen en daarvan een huiselijk maal bereid. Met dit gebruik beoogt men de kansen op bezoek te keeren. Het is n.l. een Bataksch gebruik om bezoekers te onthalen, zelfs wanneer men ze niet kent, wat wel eens lastig kan uitvallen. De dag, waarop het huiselijke maal plaats heeft, heet *hari parholit*; *holit* betekent gierig.

Is in het bovenstaande het verloop van het *bioesofferfeest* in Limbong weergegeven, anders wordt het in Pangoerooran gevied. Dit is bevreemdend, omdat beide landschappen aan elkaar grenzen, steeds vrij intensief contact met elkaar hebben gehad en dezelfde *sombaon* n.l. die van de Poesock Boehit aanbidden. Echter wordt Pangoerooran bevolkt door marga's van de grote S o e m b a groep en Limbong door een geheel andere genealogische hoofdgroep, tusschen welke groepen in de oudste tijden nog al eens botsingen voorkwamen.

De formaliteiten van het *bioesofferfeest* in Pangoerooran zijn de volgende:²⁾

1e. *Mangasé*. Dit woord is een samentrekking van *mangido* (vragen) en *asi* (erbarming, bereidwilligheid tot het verleenen van

¹⁾ Het gebed luidt:

„Hoetonggo ma ho ompoeng tondi ni sidolok hahahaha, tondi ni djœal dohot komban ni djœma on songon i dohot hamoe ompoeng Martoea Poesock Boehit, pasiboethon (pabaelhon) ma hamoe di dorat (eme) nami on”.

²⁾ Nota van den djaksa Waldemar Hoeta Galoeng.

hulp, i.c. tot het verkrijgen van een goede oogst). De plechtigheid bestaat uit de volgende verrichtingen:

a. *Martoea omaoma*. Op een daartoe gekozen gunstigen dag, ongeveer een maand voor het uitkomen naar de sawahs, gaat de landbouwer naar zijn veld, steekt temidden daarvan een waringintak met bladeren, spreidt er bij uit een *oclos ragi singham* (een geweven doek van het singkammodel), legt er rijst op met een kippenei, welke hij in een *hadjoet na romoet* (een mand van fijngelochten panden) van huis heeft medegebracht, en spreekt dan zijn gebed uit aan de *homban ni djocma* om vermeerdering van den veestapel en een goede oogst¹), na afloop waarvan hij huiswaarts keert en alles weer medeneemt behalve de waringintak, welke hij op het veld laat staan.

De hoeveelheid rijst, welke hij naar het veld medebrengt, bedraagt een *soloep*. Is hij op weg daarheen een kudde vee met een hoeder tegengekomen, dan moet hij deze een *takar* (een vierde *soloep*) van zijn rijst schenken.

b. Thuisgekomen eet de landbouwer met zijn gezin *dengké sitionio* (een vischsoort), opdat zijn wens vervuld worde. Naar ik vermoed, wordt juist deze vischsoort gegeten, omdat *tio* helder betekent en de landbouwer met het eten van die visch wellicht wil zinspelen op de oprechtheid van zijn gemoed. Het heeft mijn aandacht getrokken, dat men offers gebruikt, waarvan een gedeelte van de benaming ook de strekking van het verzoek aangeeft, dan wel dat offeringshandelingen een stamwoord bevatten, dat ook voorkomt, zij het in een andere betekenis, in de benaming van de plaats der handeling; b.v. als offer wordt wel eens *itak gaergoer* (gekookte rijstemeel) gebruikt, terwijl *goergoer* ook betekent toenemen van rijkdom en geluk, wat de strekking van het verzoek is; het *mordahan hangalan* moet geschieden op een *dòlok na ngal*. Ook geeft men aan de offers symbolische benamingen, welke met de bedoeling van de offeringshandeling overeenkomen.

c. Het is gepast om op denzelfden dag te *martopong* (*topong* stamt af van het Mal. woord *teloeng* of rijstemeel). De handeling bestaat hierin, dat men met de toppen van den wijs-, den middel- en den ringvinger rijstemeel aanraakt en er den wand van de woning meerdere malen mede aanstuift, tevens om een goede oogst smeekende²).

¹) Het gebed luidt:

„Hoedjooe hortonggo badia ni goeroengkoe, homban ni djocma, pangoeloe balang soeansocan. Ho ma hatoboean ni na marloendoe, pandjoeroeran ni na marandor, panarsaran ni na marpira, haqdjahan ni sitatap, parlansanglan-sangan ni si Boersok. Timboel na pinahan, gabe ma na niocla.

Boeloeng ni pege ma boeloeng ni halas,

Dapotan eme ma hamí dapotan mas.”

²) Het gebed luidt:

„Topong midoek, topong Debata, midoek na niocla toempahon ni omponeta Debata”. Warneck vertaalt *midoek* met „gesammelt, ziemlich zahlreich beisammen sein”. De steller der nota, waaruit bovenstaande beschrijving is geput,

2e. Ongeveer een of twee weken later heeft plaats het *mangahona-honi* of *mangan toe tanoman* of het brengen van rijst naar de graven als spijs voor de zielen der afgestorvenen. De daartoe bepaalde dag wordt door den *parhara* (boedschapper, omroeper) op een marktdag bekend gemaakt. Den avond tevoren verzamelen zich om zeven uur alle mannen en vrouwen op het dorpsplein en doen er ongeveer twee uren hun geweeklaag horen. Den volgenden morgen gaat ieder gezin met een varken dan wel een kip, *sagoesagoe na bolon* (grote rijstkoeken) en keukengerei naar de graven en als het maal gereed is, wordt daarvan aan de zielen der afgestorvenen geofferd met de smeekbede om vermeerdering van gezin, terwijl aan de goden om zegen en leiding wordt gevraagd¹⁾.

geeft aan *midoek* het begrip van „vele kleintjes maken een groote“. Men hoopt dat door de symbolische handeling ook het gewas zal *midoek*.

1) Het geteld luist:

Hoetonggo hoedjooe badia ni goeroengkoe, haradjaon parsimangotan, soemangot ni binibini, soemangot lahlahi, soemangot ni ompoe boroe, soemangot ni ompoe doli, soemangot ni roemaroeema, paisada paidoec djoemadihion Debata idoep Paipitoe paopat djoemadihion na boroe Homban. Paitung paionom na djoemadihion pangoeloe balang, na papitoe parsadaan, djoemadihion sibaso na bolon, sibaso ni roemaroeema, namanili namanggompar, namandjadi namanggabé, na hoendoel dipamoltak ni roema, na mandjangkitdjangkit di tuli roebari, namarmean dimonbang boroe, na galas di ragaraga no bolak na hoendoel di anak tiar, na marsirochor di fingsan pasoe, na marlimo di goerigoeri si djonggi, na mangan di pinggan riman, na mallompan di boeloeng motoeng. Na minoem ho ompoeng toeak ni radja ni bagot, tapian radja ni moal. Na mardemban ho ompoeng di na lompo di djoengdjoengan, na marpinangkon pinang tingkittingkilan, na marroedanghon roedang ragiragian, na marsaling-koephon di oelos binoer, na martalitahon di bonang tiga djalan bonang sitara omas. Partintintintun di roengkoengna, sogobar di langkopna pangihotihot ni manockmanock, manock patia radja. Moela ni serek, moela ni panantanau, panantanau ni ompoenta, ompoe radja Sidoenggeloen, radja marmoela adong, moela ni na marpira toe miak sijoringgoring, sinaboroe parlinoan, parlinoan ni daompoeeng, radja Sibaganding, radja mangoeboueng ois, moela ni sitaroepen. Radja intan soemormin moela ni simatolong. Ompoe radja antoesan, na mangoehem ripareon. Ai indangmoe do na roemadjahon bohi gabongan meadeai, na patingkos pamatan Landocs mariam moelaigeng, siboholhas radja osang, handang ni padiri ni radja pipinangkir, pinahiboel ni radja goembot na bolon, na pahiboeel poesoeopoesoe. Radja Omdoen morea na roemadjahon ateate, djoemadi sinepenepon. Pegung mangao na roemadjahon piapia. Simandarokdok. Radja imbang na roemadjahon pogoe. Radja alim moela limpa. Nandandan roeroean radja mangabing, na roemadjahon boetocha, moela ni sihoebeon, na roemadjahon tangan moela ni simangzido. Radja oelean patambang biis, na roemadjahon pat, moela ni simandfodjak. Djodjak ma anak toeboe, djodjak ma boroe toeboe di amanta soehonet, pininta ni daompoeeng, sibadak sibaganding toe na godang.

Dai ninna sibahoet, tonggi ma porapora.

Djagar pe na madoema, djayoran ma na manora.

Sandjongkhal sidoerian, samanta doeri ni pandan, songon na soemarakasak, songon na soemaringgo. Soera ni manockmanock, sampoeloe, pitoe, tolue, di bona ni ninggor i. Sidoemarieide di langit do i radja na goemoentar goemoentoer. Na di ulaman i, radja nialapan. Di parholangan i, radja mangaliati. Na di harbangan, tohal ni adji pangoeloe balang. Batoe ginana, djoemadi partahanan na mian di pintoe i. Nan Djatia non Djatia radja, moela ni boroe na mora,

Dat men hier de zielen der afgestorvenen niet vergeet, houdt naar mijn overtuiging verband met het volksbegrip, dat die zielen het aardsche leven der achtergelatenen betrekkingen medeleven en zeer zeker bij den veldarbeid, welke tot de gewichtigste werkzaamheden van den Batak behoort. Ook zal aan het offer niet vreemd zijn de omstandigheid, dat de meeste velden van de afgestorvenen geërfd zijn en deze even verknocht daaraan waren als hunne nakomelingen. Men denkt zich eene betrekking tusschen deze velden en de geesten dier afgestorvenen. Met deze gevoelens houdt vermoedelijk verband o.a. het door Warneck op pag. 71 van zijn meergenoemd werk beschreven en blijkbaar in Silindoeng bestaan hebbend gebruik om, wanneer bij een sterfgeval de rijst nog op het veld staat, bij den oogst een strook op het veld als een eiland te laten staan en de later daarvan gesneden rijst op het graf te strooien.

3e. *Marsonom* (verlangen) of *mamillit boni* (het padizaad uitzoeken). Het is gebruikelijk, dat ieder gezin door een *datoe* middels wichelen — *mormanock*, het lezen van de toekomst uit het binnenste van de borst van een daartoe geslachte kip — de soort padi laat vaststellen, welke men voor het verkrijgen van een goeden oogst zal moeten uitzaaien.

4e. *Mangébang*. Dit betekent in het algemeen: met zijne familie in een opvallende kleeding of met duidelijke, voor vele gevallen speciaal voorgeschreven kenteekenen naar een druk bezochte plaats b.v. een markt gaan om algemeene bekendheid te geven aan een voorgevallen gewichtige gebeurtenis b.v. eene verloving, eene echtscheiding, eene verlossing van een groote zorg o.a. bevrijding uit het blok, genezing van een ernstige ziekte enz. Men pleegt er de familie en voorname personen dan te onthalen op pisang, gebak, toek enz.

In het onderwerpelijke geval bestaat het *mangébang* hierin, dat zes *pardjonggi's* op de markt verschijnen om de nadering van den dag van het groote *bioesfeest* — *mangan horbo bioes* — aan te kondigen. Als *pardjonggi's* treden op vrouwen, die als medium kunnen dienen van hogere wezens en zielen van afgestorvenen. Zij zijn bij het *mangébang* getoooid met een rood baatje en een snoer kraalen om den hals, terwijl zij zich rijstkorrels op de wangen hebben geplakt en katoengaren om het hoofd hebben gewonden als hoofdbedecking. De voornaamste der *pardjonggi's* heeft zich het hoofd nog met kippeveeren getoooid. Op de *onan* rondloopende vragen zij

na mian di tapian i, Simombang soeri moela ni begoe homang, na miam di sirpang i; marmaeng ma i nimmoem ompoeng di pangatoeraer ni ompoenta tamba toe na godang. Sian ho moela ni bisoek, sian ho moela ni roha, sian ho moela gabe, sian ho moela manora, mambare ham Batak tongatonga on, na sian atoerammon. Sian ho moela ni sondi godang, panaoveran barita.

Bintang na roemiris, omboen na soemorop,

Anak pe riris, boroe pe torop.

Ama ni tapong idoep, Ama ni topong Debata,

Toempak ham i on lochoet, sai toho toe na tama".

wat versnaperingen van de marktbezoekers, die gaarne geven in de hoop op een goede oogst.

5e. Voorbereidingen voor het groote offerfeest.

Een vergadering wordt gehouden door de *porbaringin's*, den *panoetoeri* (een *datoe*, die o.m. het groote gebed bij het offeren van de *horbo bioes* zal uitspreken), de *pangoeloe's* (bijstanders van de *porbaringin's* o.a. voor de inzameling van de bijdragen voor het feest) en den *parhara* (boedschapper), waarop plaats vindt:

a. De aanwijzing van den leider — *soehoet* — van het feest. Eerst heeft plaats de aanwijzing van de marga, waaruit de leider gekozen zal worden, en daarna die van den leider zelf.

b. De regeling der kosten, welke gedekt worden door bijdragen, in te zamelen door de *porbaringin's* en de *pangoeloe's*. Men spreekt in de eerste plaats daarvoor aan de *boroo's* (aanverwanten), ook al mochten deze buiten de *bioes* wonen. De aanverwantschap moet ontstaan zijn door huwelijk met eene dochter uit een der heerschende marga's.

c. De keuze van den te offeren buffel. Dit geschiedt door een daartoe aangewezen persoon, die deswege den titel *pandé* draagt. (*Pandé* beduidt feitelijk bekwaam). De buffel moet toebehoren aan een inwoner van de *bioes*. Deze moet het best afstaan voor slechts 12 gld. Bij weigering wordt hij op het oogenblik zelf uit de *bioes* verwijderd.

d. Het brengen van een huldegift aan Si Singamangaradja door *porbaringin's*, welke gift uit een witte geit bestaat. Dat Limpong bij zijn *bioesfeest* Si Singamangaradja niet bedenkt, houdt verband met het feit, dat deze, ook al wordt zijn bovennatuurlijke kracht door Limpong niet ontkend, tot een geheel andere genealogische groep (Soemba) behoort. Wanneer ik het goed begrepen heb, vervulde de vroegere Djonggi Manaor, het voornaamste hoofd van Limpong, in zijn genealogische groep ongeveer dezelfde priesterlijke waardigheid als Si Singamangaradja in de Soemba groep en wijlen Ompoe Pali Radja destijds in de Lontoen groep.

6e. *Marpadi* of het vragen door de *porbaringin's* en de *pangoeloe's* aan de zielen der voorouders en de Naganaga ni Sombaon Poesoek Boehit (geesten, die in de *sombaon* op de Poesoek Boehit huizen) of de voor het offerfeest vastgestelde dag hunne goedkeuring wegdraagt. Het *marpadi* geschiedt ongeveer tien dagen voor het *bioesfeest* op het open veld, dat tot offerplaats dient. Geofferd worden drie bamoe rijst, drie kippeneieren en zeven maal zeven sirihblaadjes, in een nieuw en zindelijk mandje. Een der *porbaringin's* biedt het offer aan en stelt daarbij de bovenbedoelde vraag¹⁾). Daarna wordt

¹⁾ Het gebed luidt:

„Hoedjooe hoetonggo badia ni goeroengkoe, Naganaga ni sombaon sitamion, sombaon sipeleon, sombaon na soemocroeng, sombaon na loemobi, na liatiat desa, na ganoeptganoept portibi. Sombaon na di bariba i, sombaon na di bariba on, sombaon na di oeroek, sombaon na di holboeng, sombaon na di doegoel, pinarboer ni sombaon. Sombaon panantonau, habonoran ni sombaon, paroenkoep bale pasogit, naganaga ni sombaon, Sombaon naga timbas, radja indan malela, saboengan panggomgomi, naga hormat di tano. Gindjangna sitatapon, rodop masidjocean sombaon na marsangap, sombaon na martoea, radja marhain

aan elk der tegenwoordig zijnde hoofden, die een behoorlijke hoofdbedecking dragen en dus b.v. geen uit pandan gevlochten eenvoudig mutsje, een handvol rijst en aan de *porbaringin's* sirihblaadjes gegeven, waarop allen naar huis gaan. Valt er op denzelfden dag regen of doen zich aan den hemel tekenen voor van een komenden regen, dan beduidt dit een gunstig antwoord op de gestelde vraag; anders wordt het feest uitgesteld.

7e. *Mandoedoe* of het tonnen aan den *sombaon* van den aan hem te offeren buffel. Gedurende de zeven avonden vóór het grote offerfeest worden van acht uur tot middernacht door een *datoe* op het balkon van de woning van den *sochoet* de trommen bespeeld en door hem tevens de gebeden aan alle in deze te kennen hogere wezens uitgeroepen met de bedoeling de geesten aan te trekken om den offerbuffel te bezichtigen. De *datoe* moet daarbij zijn oogen gesloten houden, opdat geesten hem niets daarin zouden kunnen gooien (vermoedelijk uit schuwheid).

Evenals in Limborg en om gelijke redenen leggen alle inwoners zich gedurende de zeven nachten ter ruste met het hoofd op een zakje rijst en trachten zij zooveel mogelijk het gemoed rein te houden.

8e. *Mangan horbo bioes* of het offeren van den buffel aan de *sombaon*.

bonong, sidjonti parmoelaon, djoempa marmoela hata, marnipi moela doendang, mardjaat moela sahala, bona ni odoengodoeng, radja mardjambe aroes, parsoerat tombaga holing, na di ninggor ni roema na di batoe barani, na iposang moebasoebas.

Partialitali sioa.

Morpasoepasoe di na oeli

Marsidingsiding di na roa

Tatea hamie gabe, toempahi hamie mamora.

Lampotna ma lagana, roentoesna ma lampotna, i doengdangna ma siarna di atocerna harorona. Hamoe hafe ompoeng pareme na manindo, pardjoemra na halioan. Parhangkas parmoenian parari todotodan; diboto ho do na mangido, pasidang hamagoan. Taltampas haedjoean, sigodang binaboan, soerat manggoeroe toenggal, dibahen hata parningoan.

Hamoe parbabi na harop, parasoe na marmoeni, parmanoech toemea pamipi na soengsang, porateate na gobar, na djoempa di dalam mata na halimponan. Ndang mara disi Ompoeng, dibahen ho do olang. Tangkas hamoe hoezoengkoen, tangkas hamoe hoeboto, so adong hoeftanda roepa agus hoeboto goer. Tangkas hamoe hoeboto sombaon na hatoroesan, sombaon na haaloan, toempak hamie sali gabe, dapatan pangomoan. Sombaon na singap, sombaon na martoea, sali toempak hamie gabe, djala saer matoea. Timboel ma na pinahan, gabe ma na niuela, toe sanggar ma lao amporik, toe lombang laho satoea. Toemokmokna ma na merong, hoenean ma angkoeela, toe godongna ma dakdanak, toe posona na toetatoea".

Ook luidt het gebed soms als volgt:

"Ale soemangot ni Ompoenami, soemangot ni Ompoe Doli, sahata saoloan ma hamoe daompoeng Naganaga ni sombaon, sigabe taon siboras parima, siboras ni djolma, dipamoeli begoe, dipadao gora. Sahata saoloan ma daompoeng Martoea Poesoech Boehit, gabe taon siboras ni parima. Pasahathon ma radja ni hoeia di horbo sitiungko tandoek, siopat poesoran, martortor inanta Pardjonggi na onom, mangaliati talitali ni Ompoenta Martoea Poesoech Boehit. Sigabe taon, siboras parima".

a. Op den eersten dag wordt de te offeren buffel onder de woning van den *soehoet* gestald, binnen welke woning dan een vol etmaal *gondangmuziek* wordt gemaakt, waarbij alle *pardjonggi's* dansen. De *soehoet* onthaalt dan deze vrouwen en ook alle opgekomen geestelijke en wereldlijke waardigheidsbekleeders, waarvoor hij een *lomoek* slacht. Onder *lomoek* wordt hier figuurlijk een varken verstaan (Warneck vertaalt *lomoek* met: „weich, zart, leicht, bequem"). De gasten zorgen zelf voor de rijst.

b. Bij het aanbreken van den tweeden dag maakt elk gezin *tibaltibal* gereed, bestaande uit varkens- en kippevleesch, visch en *sagoe-sagoe*, dat na een gebed, als bedoeld bij ten 6e, in het gezin gegeten wordt; ook wordt in stede van dit gebed uitgesproken dat, bedoeld in noot 1 op pag. 175. (Warneck vertaalt *tibaltibal* met: „geweihtes Opfer, das dann von den Opfernden gegessen wird").

Daarna wordt de buffel door een daartoe aangewezen persoon, dien men den titel *odoe bioes* geeft, naar den waterkant geleid, gevolgd door de menigte, die den buffel opdrijft of voorttrekt. Komt de buffel daarbij binnen het dorp te vallen of te struikelen, dan dreigt den *soehoet* onheil. Om dit af te wenden eet de *soehoet* van den kop van een speciaal daartoe geslachten buffel, waardoor de booze geest, welke hem mocht belagen, te vallen komt. Heeft het vallen of struikelen van den buffel plaats bij de poort van het dorp, dan moeten de inwoners hiervan een afwerende beweging maken — *manabari* —, en geschiedt het daarbuiten, dan moeten alle aanwezigen zulks doen.

Aan den waterkant gekomen, wordt de buffel gereinigd en geeft men hem gelegenheid te drinken. Geschiedt dit laatste, dan is het een teeken, dat men een goede oogst zal krijgen — *sigabé taon, siboras parima*. Gebeurt het niet, dan zal men een middelmatigen oogst krijgen en ruikt de buffel slechts aan het water, dan dreigt er een misoogst. In het dorp teruggekeerd, wordt de buffel versierd met palmladen — *diraméraméi* —, waarbij *gondangmuziek* wordt gemaakt en de *pardjonggi's* dansen. Weder wordt de buffel naar den waterkant gebracht en gereinigd, nu echter onder *gondangmuziek* en gejuich van de menigte, om ten slotte naar de offerplaats te worden geleid, waarbij de *pandé* spreuken uitroept, die den wensch inhouden van het verkrijgen van een goede oogst, een overvolлен stal en rijkdom, op elk welker spreuken de menigte luidkeels hare instemming betuigt door het roepen van „*ina toetoe*" („zoo zij het inderdaad").

Op de offerplaats aangekomen, wordt de buffel zeven malen om de offerpaal geleid, waarbij de *pardjonggi's* op *gondangmuziek* dansen.

Als de buffel aan de paal gebonden is, houdt men met de muziek en den dans op en spreekt de *panoctoeri* zijn smeekbeden uit respectievelijk aan *boraspati ni tano* of beschermgeest van den grond om een groot kindertal, rijkdom, toename van den veestapel, goede oogst en voorspoed¹⁾; Naganaga ni sombaon om vruchtbaarheid

¹⁾ Het gebed heuidt: *Hoedjoe hoetonggo badia ni goeroengkoe, boraspati ni tano on, tano hinaodjahan, tano na hinoendoelan. Radja andil ma radja*

en rijkdom, een hoogen ouderdom en dat de magere (arme) mensen dijk (rijk), de kinderen groot in aantal en de oude mensen met den dag jonger mogen worden¹); Habonaran of berg- en boschgeesten om hetzelfde; Débata Moeladjadi om op de aarde neder te dalen²); Batara Goeroe om zegen³); Débata Sori om veel kinderen en rijkdom, in het bijzonder een groot kroost voor den

padoha ni adji, na padjoedjoengdjoedjoeeng tanoon, na paedjak omoenta sinaboroe Onggan Debata, sinaboroe parmoelaan, parmoelaan ni daompoeng, sinaboroe Deak Paroedjar, sideak octoetian, sideak oedjaroedjaran, na mangoedjhon oehoem, na mangoetihon patik, na roemodjahon boni toer, na mangoehembon boni saba Siompin sibidjani, siborsak sigoeloean, manteelang ni eme, namboroe ni parboee Siradja manaoar, radja mangoebeng hosa, moela ni oeboeng gogo, sipadongkhas na baoa, sipahipas na boroboré, di moela ni daompoeng sinaboroe agia. Moela ni gana si tolomon, boelan na so oseon. Padon na so oeboan taon na so hoesoran, ma na so socengsangan, ana na so aloon. Debata na so aseepen goar ni bao na so dohonen, djoehoet tinatasak na so diaon, pinangoes na so djaloon, todjs na so sieloelaon. I nioedjahrhomoe nimmoem ompoeng diatas tanoon. Moela ni soloep ni siopat bale, moela ni ampang siopat djocal, na pahompar parmasan, na padjoedjoengdjoedjoeeng tapongan. Na paedjak omoenta si Radja Marmoetiha, nai pagar sombaan na padasor taon on. Moela ni tamba toea, moela ni oeboeng gogo, mangambai na adong Toempak hamisali gabe, anak toe djoloan on. Moela ni tano liat, moela ni tano dondang. Tano hinatian, tano tuisimbangan on. Tano siantar malio, tano siantar tongatong on Hatoeboean ni na marloendoe, panarsaran ni na marpira, haadjahan ni djolma toeboe, katorboean ni haoc, bone ni haoc marboras. Toempak hamisali gabe, dapatan pangamoan.

Didoegoer ma boeloe, so gok ma antingango, timboel ma na pinahan, gabe ma nonioela toempahon ni Omoenta boraspati ni tano.

¹) Uitgesproken wordt het gebed, bedoeld bij noot 1 op pag. 177.

²) Het gebed luidt: *Hoedjooe hoeftonggo badia ni goeroengkoe Debata na toeloe, na toloe goegoen, na toloe haradjaoan, sian hoofta ni Daompoeng, Ompoe Radja Moelamoela, Ompoe Radja Moela Djadi Moelamoela ni docengdang, moelamoela ni sahala, sientoengentoeng na bolon, sileangleang mandi. Si Radja Indainda si Radja Idapati Toeboena Radja Inda, na padjoedjoengdjoedjoeeng pinggan di hos matu ni ari. Na hinsa socroron, na girir mangulopalop, na sintak soemoende, na oedja mamintari, Siboto oenoengenoeng na oedja manonginangi, na pabohaboeha pintoe, na padjoedjoengdangdoengdang langit na pasoropsorop omboen, di gordjokgordjok ni ari, Ambcambe na soemoereng sitapi mandjalahi patoreestores somba tec Omoenta Moela Djadi, ompoe ni Bale mataboen dihorbo inainaa. Toeat ma hamoe daompoeng, sian banoea gindjang, sian gindjang ni gindjang, sian langit ni langitan sian omboen na pitoe lampis, sian na Toloe tingko. Toeat ma hamoe da Ompoeng, ambit moela toean, modom moela nonang, sangkap moela ingat, doendang moela doedoe, tortor moela gondang. Tangkas hoeboto do hamoe ro sian banoea gindjang, parlintong goemodjokgodjok, parbatoe galanggalangan, pardjorodjoro sipitor soendoet, partoengkoepe bale pasoijit, parmaneekmaneuk patiaradja, parhoda sibaganding, parginggiring siantar saboengan, parpinggan pasoe na oeli, na roemadjahon mombang boroe, pangatentan ni omoenta Moela Djadi Nabolon.*

Parsige boeloe, sitiga goligili

Diparingkar ma djambaelan

Dipaneang holiholi.

³) Het gebed luidt: *Hoetonggo heedjooe badia ni goeroengkoe, toean Sori-pahoemat Radja ni sihahaan, na maranakhon Batara Goeroe, Batara Goeroe Doli, Batara Goeroe Peniangan, Batara Goeroe panengkocnam, parbatoe sioengkapan, parbendor silangkaon, panibalan daeopa panengkocnam hocasi, pangalapan roedjiroedji. Sian gindjang ni gindjang sian langit ni langitan, parlintong*

soehoet en gezondheid voor den datoe, een lang leven voor de ouden van dagen, zoo lang zelfs dat er mos op hunne ruggen kome te groeien¹); Balaboelan om veel kinderen²) en ten slotte Débata

goemadjogadjo, paraek goemodjokgodjok. Sian batoe patanggatalayga, sian aek parsalinan, batue parsolochan, sian bintang na mardjomboet, toe hotang na oeloe. Sian dolok manoennggal, sian tandiang silobocen, sian batoe goemoe-singgoeling, sian batoe ponantan, sian ninggor sitaéngan, sian tombak taloen ni begoe, sian dolok sibababada, sian haœ simanoealang, sian bandjar pintoe perak, sian andor marbalangan, sian tandiang marpoetoran, sian pea paraloem-aloeaman, paraloemaloeman ni daompoeng sidoeang na hilang, anak ni Batara Goerœ, parhoda zigadja na biring, parrante sibœea, parginngiring sitoloe-peloe tolok. Tangkok marsœraksoerak, toeat marolopolop, parpiso nangya djati, parraoet djonak pohan. Pidong marhatahata, radja marpaeng omas, moela ni gantang taradjoean, hatian sibola timbang, ninggala sibola tali, toe atas so ra moengkit, toe toroe so ra mongan.

*Boeloeng ni dali, boeloeng ni boeloe
Manoempak ma Ompoenta Moela Djadi
Manghorasi ma Batara Goerœ.*

¹⁾ Het gebed luidt: *Hoepio hoetonggo hoe pangaloeloei, badia ni daompoeng Toean Pahoeamat, Toean Sori Mangaradjá, radja sibitung na maranakhon Toean Soripada, Soripada malela, sori sohaliapan sori so haboeboehan, na pitoe hali malim, na pitoe hali solom, sinolomhon ni ibotona sibore Lanting malela, sian poesoe poesoe ni bintang koemarairi, sian omboen koemara djati, sian galajaya sipoengkuelon, sian dolok sipoengdjjang; pagindjang pabolon barita ni amanta bona ni hasoherton on, sian bandjar tongatonga, sian dolok na oegan; pallapelape boeloe soengsang. Asa hamoe do hapengani paramdjing sidarame toenggal, parraoet djonak pohan, parpiso toetoe pege, partalitali sandoe hoe-liman, parhodoer rompoe marsada, parhoda sibouengaboenga djafasigadja na bara; parfidong nonggar djati, parfidong marhatahata, paralamat boenga soenting. Sian hamoe moela ni gantang taradjoean, hatian habonaran, moela ni ampang siopat djeval, moela ni soloep siopat hole; toeboe anak na martoea, boroe sibuhun na gabe; bale pandang bale pasogit, moela ni parsombayangan; sian toengkaep na tolok, sian parroe simalenggam; asa toeat hos mata ni ari, satonga toeroen mata ni boelan. Tangkok ma hamoe sian djorodjoro sipoetoe soendoet, sian pongki na ngoingolan, sian toeritoeri na roeangon, sian padang so boleoson, sian inggiringgir so allangon. Asa toeat ma hamoe toe aek parhatoboengan parhatoboengan ni ompoenta Sideakparoedjar, sideak oedjaroe-djaran, sideak octioetian, sideak oelaoelaon, hoeboto goarmoe goar marsada anak si Boeroedeakparoedjar Toean Sori Malenggam boroe goar ni hatoeng-ganean; parbadjoebadjo so magindjang so magindjang, so marsorop so marsorop. Saguntar do ramboena, sandjongkal do siratna, sirat marairair, sirat marair omas. Asa patoendal do na biring, padjaat do na bontar; songon lipan na morack mangjooetihoe haœ tanggoereng songon goerampang na bolon, di toroe ni simandjoedjoeng, moela ni badjoe habong, badjoe habong ni Ompoenta Toean Soripada, toean laen ni Ompoenta Toean Radja Oeti, na so ra mate, na so ra mateoa; tatea hami gabe, pasopasoe hami mamora.*

*Toetoeur baion login, rintar bonang di gala,
Gabe amanta soehoet, horas amanta datee,
Toempahon ni Ompoenta Toean Soripada,
Tandoek ni horbo paoeng, di boengkoelan ni roema,
Horas anak baobao, gabe nampoenia hoeta,
Imboer magodang ma dakdanak, oeltongan poeraapoera,
Bandat mateoa na toenggane, limoetlimoeton tanggoerengna,
Hoelombang ma amporik, mate hoeroeangna ma satoea,
Olat ni on toe gindjang, sai gabe ma na noela,
Sai mangsai ma dohot Soemangot ni Ompoenta.*

²⁾ Het gebed luidt: *Hoepio hoetonggo ma hamoe hoe pangaloeloei,*

na Toloe om vruchtbaarheid, rijkdom en aanzien¹⁾.

Hierop draagt de *sochoet* iemand op om den *pamantom*, dengene, die den buffel met een lans zal doodsteken, uit te noodigen den buffel te doden. Met langzamen tred gaat die afgevaardigde — *parondjapondjap* — naar den *pamantom* (Warneck vertaalt *mangondjap* met: „auflauern“). De lieden aan de zijde van den *sochoet* roepen afwisselend *paondjap* en *parégé*. Bij het eerste geroep huigt de *parondjapondjap* zich met gestrekte beenen het bovenlijf voorover, opdat de booze geesten en de veldratten zich eveneens mogen buigen (een onderwerpingsbeweging) en bij het tweede geroep maakt hij wankeleende schreden, als draagt hij een zwaren vracht padi.

Als de *parondjapondjap* de boodschap heeft overgebracht en de *pamantom* toegestemd heeft in de hoop, dat zulks geluk en een goede oogst zal brengen, gaat de *parondjapondjap* met denzelfden gang terug naar den *sochoet*.

Thans zendt de *pamantom* zijn *parondjapondjap* met een lans naar den *sochoet* om van deze bevestiging te krijgen van het overgebrachte verzoek. De *parondjapondjap* gaat op hetzelfde geroep, doch thans van de lieden aan de zijde van den *pamantom* en met denzelfden gang als zoo juist de *parondjapondjap* van den *sochoet* naar deze toe. Bij bevestigend antwoord van den *sochoet* laat de *parondjapondjap* van den *pamantom* de lans achter met verzoek deze aan den *pamantom* terug te bezorgen en gaat daarna op dezelfde wijze terug als hij gekomen is.

De *parondjapondjap* van den *sochoet* brengt de lans bij den *pamantom* en vraagt deze den buffel te doden. De *pamantom* vraagt

badua ni daempoeng. Toean dipapan tinggi, sitoean Bala Boelan, datoel oloan radja ni sianpoedan, Hamoe ale ompoeng parhoda sibaganding toea, parandjing sidjarame taenggal. Moela ni parbadaan, djocmadihon parmoesoean, sian partigianoan, djoemadihon parlabaan. Hamoe ale ompoeng, parraoet rangga djana, parfiso rangga djenoa, raoet ni dolidoli, piso ni na sarimataea, Sian sipardjoedi monong, sian siharang max, sian siroeroet golanggolang, sian sisampat doeri-doeri. Panganting pande bos, pangimbalo pande sochoet; pangarit pande saroeng, pangarompe pande riman. Partonoen pande octos, pangoedar pande ramboe, panirat pangkotanghotang, lao oelos ni radja, lao toe panontoran; toe antaran na bidang toe loboean na godang; toe toektoek pangadatan, toe bandjar pangaloan. Hamoe ale Ompoeng, parhoedjoer simandoea roepa, partafitali sikhilibuetongan, Parpagar sitoempoer boera, djala sitoengkap taenggaling, Pardorma sihatoti, siramboe ni pinasa, na olo pe antong dibocat, na sa olo antong ditangkoep; djala sibaganding toea, toea mainaima, toea mamaesomasoe.

Siang ma habahaha, siang sian boengkoelan,

Tatea hamí gabe, tembahon ni Daompoeng,

Sitoean Bala Boelan.

¹⁾ Het slotgebed, *hasahatan* genoemd, luidt: *Ba hoetonggo ma hamoe hoepio, hoe pangaloeloei, daempoeng Debata na toloe, na toloe goegoe na toloe hara-djaon, paopat namboreenta boroe saniangnaga, paraek silitio, partambuk siononomon; na taoe goesing, na taoe lampot. Parlimoet sidjambedjambe, ompoe radja hasahatan. Hasahatan ni solee, hasahatan ni hole. Sahat hamí gabe, sahat hamí mamora, sampe sangap di hamí.*

Volgens den steller der nota zouden Débata Moeladjadi na Bolon en de débata na toloe macht hebben over alle andere hoogere wezens en deze laatsten weder over de zielen der afgestorvenen.

dan of dat geluk en een goede oogst zal geven, waarop de *parondjap-ondjap* bevestigend antwoordt en terugkeert.

Dan neemt de *pamantom* een bord met *sagoesagoe* op en biedt het den Martoea Poesoek Boehit aan met de bede om een goede oogst, waarop hij de *sagoesagoe* aan de *pardjonggi's* geeft, die deze als medium van de *sombaon* optelen. De *pamantom* neemt de lans in handen en vraagt de menigte of hij steken zal, waarop de menigte antwoordt nog wat te wachten, omdat het offerdier nog *motoeng-bladeren* (welke aan de onderzijde wit zijn) etende is, waarop de *pamantom* zitten gaat¹⁾. Als hij andermaal opstaat, roept de menigte hem toe te steken maar zorg te dragen niet te missen, waarop hij den buffel drie of zeven lanssteken toebrengt. Op hetzelfde ogenblik neemt de *oeloebios* de vlucht, omdat hij tot offer zal moeten dienen, wanneer de buffel zich mocht weten los te maken van den paal. De overlevering wil dat vroeger een mensch geofferd werd, voor wien later een buffel in de plaats is gekomen. Wist de buffel zich echter vrij te maken, dan moest de hoeder er aan. Onmogelijk acht ik het niet, dat vroeger ook wel een of meer mensen tegelijk met den buffel gedood werden om hunne zielen te doen strekken tot geleide van het offer²⁾.

Zoodra de buffel gestoken is, verdringen deelnemers aan het feest zich om den buffel en grijpen hem aan om hem op de linkerzijde naar het Oosten te doen vallen, hetgeen een gunstigen oogst moet voorspellen. Is de buffel niet dadelijk dood, dan wordt hem de keel dicht gedrukt met een stuk hout. De menigte gaat dan huiswaarts; alleen de *parhara* blijft achter om diefstal van vleesch van den buffel te verheden.

Gedurende de geheele ceremonie heeft de *parsidoeng* zich in een gebogen en gehurkte houding zwijgend en onbeweeglijk stil gehouden, opdat ook alle kwade elementen zich eveneens stil zouden houden.

¹⁾ *Motoengbladeren* doen meer bij het offeren dienst. Winkler verhaalt in zijn „Die Toba — Batau auf Sumatra” dat de offerpaal bij een doodenfeest aan het bovenende uitgehouden wordt en dat in de holte een maat rijst en twee offerkoeken worden gedaan, waarna de holte met *motoengbladeren* gedekt wordt. Ook deelt hij mede, dat bij de voeding van het kind, bestemd voor de bereiding van *pockpock*, bezijdende stof o.a. van de *fangoloebalang*, het eten opgediend wordt op een *motoeng*-blad, dat in deze de *pinggan pasoe*, het z.g. zegen aanbrengende bord vervangt.

²⁾ Ködding zegt, sprekende van het *biocofferfeest*, in zijn „Die Batakschen Götter und ihr Verhältnis zum Brahmanismus” (Algem. Miss. Zeitschrift 1885): „Nach Darbringung der gewöhnlichen Opfer und Zaubereien des *Datu*, bei denen die *Sombaon* in sein Medium einfahrt und von hier aus seine Wünsche und seine Verheissungen ausspricht, wird ein fest gebundener Büffel umtanzt und dann ertostchen. Hierbei wird ein Kampf künstlich forcirt, bei dem es auf ein Menschenleben abgesehen ist. In früheren Zeit soll man hinten dem Büffel, am selben Pfahle mit ihm, einen Menschen fest gebunden, ihn aber nach Erstechung des Büffels davon gejagt haben; niemand durfte ihn aufnehmen, mit ihm verkehren oder ihm Nahrung reichen”. Ködding meldt echter niet op welk gedeelte der Toba Bataklanden zijne mededeeling slaat. Zie overigens nog noot 1 op pag. 169.

Het beest mag binnen een etmaal niet geslacht worden, opdat de *sombaon* het offer in dien tijd in ontvangst zal kunnen nemen.

c. Op den derden dag wordt de buffel geslacht, nadat aan de *sombaon* om toestemming daarvoor is gevraagd en om een goeden oogst is gesmeekt¹⁾. In Pangoeroeran geschiedt de verdeeling van het beest als volgt:

de ingewanden komen aan Hoeta Parik (een tak van de marga Naibaho);

de kop aan de *pardjonggi's*;

de lever en het hart aan den *panoetoecri*;

de blaas aan de marga Sidaeroek;

de rest wordt verdeeld in vieren, waarvan een deel voor de *pargonsi* (muzikanten), een voor de marga Simbolon, een voor de marga Naibaho en een voor de marga Sitanggang, welke marga's haar aandeel weer onderverdeelen als bij de *portaliawerdeeling*.

d. De kop, de staart, een gedeelte van het hart en van de darmen, zoomede de lever, de pooten en de blaas mogen voorloopig niet gegeten worden. Op den vierden dag worden deze naar de offerplaats gebracht, waar het *manortorhon aekae* plaats zal hebben of het dansen met water. Het woord water — *aek* — is hier bescheidenheidshalve gebezigt voor het offer. (Om dezelfde reden komt het veelvuldig voor, dat een gastheer zijn gasten verzoekt een *manoek*, kip, voor hen te mogen slachten, terwijl bedoeld wordt een buffel).

Hoofden schenken dan *sagoesagoe* aan de *pardjonggi's*, die deze offeren aan de *sombaon* met de smeekbede om een goeden oogst²⁾, waarop de *pardjonggi's* dansen, de bovengenoemde onderdeelen van den buffel boven het hoofd dragende.

e. Op den vijfden dag verzamelen zich met den *soehoet* op de offerplaats de lieden, die bij het doden van den buffel aan de zijde van den *soehoet* stonden, om er van den buffelkop een gezamenlijk maal aan te rechten. In een gebed wordt de aanbieding van het offer gemeld en gevraagd om een goeden oogst en afwending van de booze geesten en mogelijke oneenigheden³⁾.

9e. *Marsibosoerbosoer* of het zich verzadigen. Dit gebruik heeft plaats bij het bezaaien der sawahs en bestaat hieruit, dat alle lieden zich op dien dag moeten verzadigen. Ieder gezin laat zich middels *mormanoek* — het wichelen met een kip — door den *datoe* voorspellen of de sawah in orde is of niet⁴⁾.

¹⁾ Het gebed luidt: „*Ale ompoeng Naganaga ni sombaon pangalegaleganghoe di hamoe, ahoe manglapa tamitamimi, tongon di parariangkoe, sigabe taon siboras pariam*“.

²⁾ Het gebed luidt: „*Ale Ompoeng on ma sitompion na godang, sigabe taon siboras parima*“.

³⁾ Het gebed luidt: „*Ale Ompoeng (Mortoea Poeseuk Bochit) on ma hasahatanmoe, hasahatan ni tamitamimi, sahat ma gabe taon siboras parima, daa ma begoe daa gora*“.

⁴⁾ Winkler — „Die Toba—Batak auf Sumatra“ — rept van een overeenkomstig gebruik op den dag, dat de vrouwen het padizaad zuiveren. Men zou zich bij die gelegenheid — naar ik vermoed in Silindoeng — o.m. verzadigen, „damit das Reiskorn in den Aehren quelle von Sättigung“.

10e. *Mangan hoda débata* of het offeren van een paard aan de goden. Op de daarvoor bestemde plaats — *djoroe* —, welke niet de offerplaats van de *horbo bioes* is, wordt een zwart paard geofferd aan Moeladjadi na Bolon en de Débata na Toloe met de smeekbede om regen. Dit heeft plaats bij het invallen van de droogte, welke veelal intreedt in de periode van het wieden. Daarbij wordt gedanst met een *rangin*, een houten paard met een staart van paardehaar. Te voren is door den *parrangin*, dengene die met het paard moet dansen, de *rangin* naar den waterkant gebracht zoogenaamd om het te drenken. De *parrangin* gaat daarna met de *rangin* naar de offerplaats en offert er dan aan de goden een weinig rijst, sirihblaadjes, pinangbloesem en visch op een bord en spreekt er dezelfde gebeden uit als bedoeld bij 8 b¹).

11e. *Martondi émé* of het offeren aan de *homban ni djoema* om de padi tegen ratten en vogels te beschermen. Dit heeft plaats als de padi een ziel — *tondi* — heeft gekregen, d.w.z. wanneer die vrucht heeft gezet. Ieder landbouwer plaatst daartoe wat van huis medegebrachte gekookte visch op het midden van zijn veld en doet er zijn gebed aan de heilige bron²).

12e. *Martoelaktoelak* of het afweren van ziekten en plagen van den mensch in het bijzonder van het kind b.v. van pokken. Dit gebruik wordt na den oogst betracht door de gehuwde vrouwen en kinderen van den leeftijd van ongeveer twaalf jaar. Zij steken daartoe een *mombang*, een waringintak of een met bladeren versierd — *digabagabaï* — stuk bamboe, aan den kant van het water, leggen er wat *sagoesagoe*, gele rijst en *rondang* (geroosterde padi) als offer bij en zonder geesten of goden aan te roepen zeggen zij in een gebedsvorm, dat zij de booze geesten en mogelijk boos opzet van andere mensen van zich afwijzen³). Volgens het geloof der Bataksche heidenen kan men alle zorgen, waardoer men zich bedreigd ziet, met gewone woorden afwenden. Bij de offerplechtigheid wordt een maal aangerecht. Gewoonlijk eten kinderen en herders, veelal jongelingen, de achtergelaten offerspijken op in de hoop moedig te worden en onbevreesd voor booze geesten.

¹) Winkler (pag. 152) maakt melding van eene godsdienstige verrichting met de *rangin* bij vervanging van een oud geworden *hoda débata* door een jongere. Zie overigens ook Warneck: „Die Religion der Batak” pag. 88.

²) Het gebed luidt als dat, aangegeven in noot 1 pag. 174.

³) De bezwering luidt: „*Hami martoeelaktoelak ham manuelak begoe, manuelak adjji ni halak. Horas ma ham, na godang na etek, anak lahi naboboroë, moelak ma begoe, morlak na adjji ni halak, hoeroëma ma tondinami, tondi na hatoeroënan, tondi na haoloan, oenang ia ngalian, oenang ia borgoan oenang i ontang begoe, oenang i pio moesoe, oenang haolootan di ontangontang ni begoe, dipiopio ni moesoe, hoeftang hoeroboehou do i*”. Onder *adjji ni halak* meen ik te moeten verstaan boos opzet van menschen. Men kan de uitdrukking ook vertalen met „verderf aanbrengende toovermiddelen van menschen”. Warneck omschrijft *adjji* met „ein giftiges Mittel, das man einem Feinde heimlich bringt“. Winkler — „Die Toba Batak auf Sumatra”, pag. 168 noot — noemt *adjji* o.m. „magisch wirkende Mittel, die gegen die Feinde angewandt werden, Zaubermittel, die unheilbare Krankheiten hervorrufen sollen“.

Volgens een nota van Ompoe Tallaham, negrihoofd van Harian Nainggolan (Zuid Samosir) worden in zijn gebied, bewoond door Lontoengstammen, dus stammen van een andere groote genealogische groep dan die van Pangoeroeran en Limbong, door den landbouwer bij den rijstbouw de volgende godsdienstige handelingen verricht:

1e. Bij het bezaaien van het veld heeft plaats het *mamoentū* of het brengen van een offer — *boenti* — op het veld, bestaande uit *nitak goergoer, sanggoel marata* (frissche bloemversiering, i.c. vermoedelijk een waringintakje) en een ongekookt kippenei. Na het aanbieden van het offer en het afsmeeken aan *boraspati ni tano* en alle *sombaon's* uit de omgeving om een goede oogst, toename van den veestapel en gezondheid (dit laatste omschrijft de steller der nota met *néang ni holiholi* of het licht — gemakkelijk — dragen van het gebeente), steekt de landbouwer de *sanggoel* in zijn veld en legt aan den voet daarvan een handvol *nitak* en het kippenei¹⁾.

2e. Vóór het snijden van de padi wordt geofferd aan dezelfde geesten en bovendien nog aan de *homban ni djoema* om een goede oogst en afwending van ziekten en oneenigheden. De handeling wordt *martondi émé* genoemd en het offer bestaat uit gekookte rijst, *nitak goergoer, dengké silaean* (een vischsoort), *sagoesagoe*, een gekookt kippenei, sirih en *sanggoel marata*. Na het gebed²⁾ teekent — *digorgahon* — hij met wat *nitak* figuurtjes op de wan. Thuisgekomen wordt een maal aangerecht.

Bij het bewerken van den grond en het opruimen van de padi hebben geen godsdienstige verrichtingen plaats. Behalve de onder 1e en 2e beschreven handelingen wordt nog het *bioesfeest* gevierd.³⁾

¹⁾ Het gebed luidt: „*Ale Daempoeng Boras pati ni tano on, tano namarpinggal, tano namarsahala on, dohot Daempoeng Naganoja ni sombaon, sombaon nahemaliang, sombaon nahemalohe ganeep ganeep desa naoceloe on, noenga dison daba Ompoeng nitak goergoer, sanggoel marata, miakiak, partonggoankoe sangap, partonggoankoe badia, asa sai bahan ma gabe ni naniela, sinoor ni napinahan, padao ma sirara dohot bagoedoeng sian nahoeela hami on, djala sai bahan ma oedan paremean, asa nidok ni hata oempasa daba Ompoeng: Sigoerampang nabolon ma ale Ompoeng, sigoerampang sitagelleng, gok ma bahan sopo nabolon, lobian sopo tagelleng*”.

²⁾ Het gebed luidt: „*Ale Daempoeng homban ni djoema on dobot boras pati ni tano on, dohot Daempoeng songoni naganaga ni sombaon, sombaon nahemaliang, sombaon nahemalohe ganeep ganeep desa naoceloe on, noenga dison daba Ompoeng indahan silaslas, nitak goergoer, sitompon, deke ni laean, sanggoel marata, napeuran namaeliate, sitopahon namaelioetoes, djala nama-lambok poesoe, partonggoankoe sangap, partonggoankoe badia, asa asi ma roham daba Ompoeng, partamboen ma emenami on, djala padao sahit sahit dohot gora (sikataan) sian hami*”.

³⁾ Songon nidok ni oempasa ma daba Ompoeng: *Asa dangka ni haue boerta boerta ma daba Ompoeng toe haue mardolon mardolon, horbo pe loemoentang — loentang, toehehan pe mardolon — dolon*”.

Winkler (pag. 140) geeft een eenigermate afwijkende beschrijving van de bij den sawahbuw gebruikelijke jaarlijksche offerplechtigheden. Op welk gebiedsdeel deze opgave slaat deelt Winkler niet mede; vermoedelijk heeft zij betrekking op Silindoeng.

Djonggi Manaor, het negrihoofd van Limbung, verhaalt de volgende legende van den oorsprong van het *bioesfeest*.

Goeroe Tatéaboelan (zie stamboom) kreeg bij Boroe Déak Paroedjar¹⁾ tien kinderen, waarvan de twee oudsten, Si Radja Biakbiak en Si Boroe Milingiling, ofschoon gezond, niet konden staan of lopen, omdat zij geen beenderen hadden.

Alhoewel het gezin groot was, gevoelde Boroe Déak Paroedjar — de godin, die de aarde gevormd had — er zich eenzaam. Haar klacht werd door de zwaluw en den kever naar haar vader Batara Goeroe overgebracht, waarop Toean Moeladjadi (na Bolon), met Si Radja Toenggal (een zoon van Batara Goeroe) en Débata Hasi-hasi (Débata Asiasi) naar Si Andjoer Moelamoela, het eerste Bataksche dorp, nederdaalde. Dit was in de vijfde maand (*boelan sipaha lima*). Zij vernamen toen, dat het jongste kind, Siarsik Bara, in de derde maand (*boelan sipaha toloc*) reeds overleden was, waarop Toean Moeladjadi, Boroe Déak Paroedjar troostte met Siarsik Bara als een *batoe holing* te doen herleven — een nachtelijk weerlichten, dat zich voortaan in de derde maand zou voortonen.

Si Boroe Déak Paroedjar nooddige de gasten de woning binnen te treden, opdat zij hen zou kunnen onthalen. De uitnoediging werd aangenomen, echter onder de voorwaarde dat zij daarbij *goelai* (toespits) zouden krijgen, gemaakt van Toean Sariboeradja, het derde kind van Si Boroe Déak Paroedjar. Laatstgenoemde verzette zich hiertegen, omdat Toean Sariboeradja haar lievelingskind was. De drie goden stelden haar echter gerust met de mededeeling, dat de maatregel slechts beoogde eene bevolking der aarde, waarop Goeroe Tatéaboelan haar zeide maar in het verzoek te berusten.

Binnengetreden deden de drie goden Toean Sariboeradja in een pan, wat Si Boroe Déak Paroedjar, Goeroe Tatéaboelan en hun beide oudste kinderen uit het dorp deed vluchten.

Toean Moeladjadi plaatste allerlei soorten borden bij de kookpan, waarna Toen Sariboeradja uit de pan in de *pinggan gadja dampak* (een groot bord van een bijzondere soort) sprong en onmiddellijk daarna uit de andere borden alle soorten beesten ontstonden. Toean Sariboeradja was eens zoo schoon geworden. De beesten werden naar alle acht windstreken gezonden.

Getroost kwamen de twee ouders in het dorp terug; de beide oudste kinderen werden echter nog vermist. Het spoor volgende, waarlangs deze zich hadden weggerold, werd Si Radja Biakbiak gevonden in een grot aan den voet van de Poesoek Boehit. Aangeroepen, antwoordde hij liever te sterven dan in het dorp terug te keeren.

Boroe Si Milingiling werd aan het meer nabij Toelas gevonden.

¹⁾ Volgens anderen zou Boroe Déak Paroedjar de groot- of overgrootmoeder geweest zijn van Goeroe Tatéaboelan; een huwelijc tusschen hen komt mij onwaarschijnlijk voor.

Ook zij verkoos liever te sterven dan naar het dorp terug te keeren; echter sprak zij den wensch uit, dat zij een woning zoude mogen hebben zonder dak en dat haar na de horbo Simapalapak een man *sagoesagoe* geofferd zou worden; tevens verzocht zij voortaan Samiang Naga Laoet te mogen heeten, wanneer zij zich in het meer mocht bevinden, en Si Naga Panahatan, wanneer zij zich op het land mocht ophouden. Toean Moeladjadi deed haar toen in het meer, doope haar om in Boroe Saniang Naga en maakte haar tot het hoofd van alle *naga's*.¹⁾

Zij gingen daarna naar Si Radja Biakbiak terug, maar troffen hem er niet meer aan. Toean Moeladjadi gaf hem toen den naam Ompoe Radja Baganding Toea (*sibaganding* is een gevlekte giftige slang en *toea* beduidt heilig), Ompoe Radja Paminta (aan wie men smeekt) Ompoe Radja Pamasoe (die zegent). Ook droeg Toean Moeladjadi, Goeroe Tatéaboelan en Boroe Déak Paroedjar op hun nageslacht te doen weten, dat aan Ompoe Radja Baganding Toea elke vijfde maand van het jaar een *horbo sitingko tandoek si opat poesoran* (een buffel met ronde horens en vier haarwervels) geofferd zou moeten worden, opdat geen onheil over mensch en gewas kome. Alle mensen, die niet verhinderd zouden zijn, zouden in genoemde maand een kip moeten offeren. Zeven dagen en zeven avonden zou het *doedoe*, het slaan op de trommen, zich moeten doen horen. Gedurende dien tijd zou niemand mogen werken, welke periode *roboe* genoemd wordt. *Porbaringerin's* zouden moeten worden aangesteld. Na afloop van het *doedoe* — *sangkat doedoe* — zouden de *porbaringerin's* zich het hoofd met *banébané* (een welriekende rietsoort) moeten sieren. Vóór de *aséan* (het offeren op het veld om een goede oogst) zou men moeten *manolénolé* (offeren) aan de *sombaon* Saniang Naga. Ompoe Radja Baganding Toea wordt ook Martoea Poesoek Boehit genoemd.

Dit zoude de oorsprong zijn van het *bioesfeest*, welk gebruik ook overal elders ingevoerd werd.

Toean Moeladjadi ging langs de Poesoek Boehit naar den hemel terug; alleen Débata Hasihasi bleef achter, doordien hem de voet pijn deed.

Volgens de „Poestaha” van Waldemar Hoeta Galoeng schrijft men in Pangerooran het ontstaan van de *bioes* toe aan Mangarapintoe, marga Nai baho (tak Siagian). Het heette, dat deze de verschoppeling was van zijn vader, omdat hij diens beitel had zoek gemaakt. Mangarapintoe ging daarop zwerven en kwam bij de *sombaon* Poesoek Boehit terecht, die hem in de *datoewetenschap* inwijdde en hem ook leerde aan een *sombaon* te offeren.

Mangarapintoe voerde toen het *bioesoffer*gebruik bij de mensen

1) Doet Naga Padoha — zie noot 3, pag. 25 — ons denken aan Cesja uit de Hindoomythen, wellicht kan Boroe Saniang Naga beschouwd worden als het evenbeeld van den Hindoeschen koning der slangen Vasuki.

Het woord Saniang is wellicht een verbastering van *sangjang* (godheid).

in. Hij zoude van de *sombaon* ook een *poeftaha* — wichelboek — hebben ontvangen, dat nu nog in het bezit zijner nakomelingen heet te zijn.

§ 5. *Woonrecht.*

Het perceel binnen de *hoetawallen* heet *porhoetaän*. Enkele dorpen hebben twee wallen — *parik boeloe socraton* en *parik boeloe doeri*. Om den wal c.q. buitenste wal loopt een strook grond van een breedte van ± 3 depa, welke *anak badjang* wordt genoemd. De aarde hiervan wordt benut voor het onderhoud der wallen. De in Toba gangbare benaming *socha* voor ingraving langs de wallen is in Samosir niet gebruikelijk.

Een dorp op Samosir heeft geen *pangéahan* of *tambatamba*, reservegrond voor uitbreiding van het dorp, zooals die in Toba wordt aangetroffen.

De *anak badjang* mag men beplanten zelfs met boomen, doch wanneer de grond daarvan noodig is voor het dorp in het algemeen, moet de aanplant zonder vergoeding opgeruimd worden.

Voor de oprichting van een dorp had men vroeger de vergunning noodig van den *radja doli*¹⁾, die voor de overweging van het verzoek de *radja portahi* oproep, waarna ten huize van den verzoeker een maaltijd — *soelangsoelang* — ter inleiding van het verzoek gegeven werd. Daarna begaf men zich naar het terrein en werd de vergunning verleend, dan werd in het centrum van het op te richten dorp de *boenti* (offer) aan de goden geplaatst. Vervolgens werden op de vier hoekpunten van de te vormen *porhoetaän*, *pago pago* (grensteekenen) geplaatst. Aan de hoofden werd *siboeé omaoma* betaald, een gift, welke de bedoeling inhoudt, dat de onderneming moge slagen.

Een *sòpô* (tijdelijke woning) wordt om de *boenti* gebouwd en later weer afgebroken, wanneer de stichter van het dorp recht achter de *boenti* zijne woning heeft gebouwd.

In Samosir kent men maar één persoon, die het offer brengt — *sibaan boenti*; anders echter in het onderdistrict Loemban Djoloe.

Bedoelde persoon verleent vergunning tot het bouwen van een huis en wijst aan, waar dat geplaatst mag worden; ook behoeft men van hem eene vergunning om *hoetagrond* te beplanten of te bewerken.

De inkomsten van een *sibaan boenti* zijn:

1e. Bij een huwelijk *oelos*, een vrijwillig vastgesteld bedrag van de zijde van den bruidegom en *oepa radja* idem van die van de bruid.

2e. Bij een feest, waaraan alleen dorpsgenooten deelnemen, de *toelan* of achterpoot van het geslachte beest. Zijn er hogere hoofden bij uitgenodigd, dan gaat de *toelan* naar het hoogste hoofd van het betrokken gebied en de *sibaan boenti* krijgt dan slechts een stuk vleesch.

¹⁾ De bevoegdheid tot het verleenen van vergunningen als de onderwerpelijke is door het Bestuur aan zich getrokken om onnoedige versnippering van dorpen te kunnen tegengaan.

- 3e. Bij verkoop van vee, *domoedomoe* of bemiddelingsgift.
 4e. Idem van een huis *oepa loemban*.
 5e. Bij verhuizing moet de *adat boengkas* worden betracht, bestaande uit eene kennisgeving en betaling van *oepa radja* aan het dorpshoofd.

Hiertegenover staat echter, dat een dorpshoofd aangesproken kan worden voor een schuld van iemand, dien hij in zijn dorp heeft opgenomen, met behoud natuurlijk van verhaal op bedoelde persoon. (Vonmissen van de Groote Rapat van Samosir van 27 Maart, 29 Maart en 6 April 1907 Nrs 3, 4 en 7).

Verhuist de *sibaan boenti*, dan gaat zijn beheersrecht op den grond over op zijn naast verwante *waris* in de *hoeta* en, als er geen *waris* zijn, wijst de *radja doli* aan, wie hoofd over het dorp zal zijn; deze voert den titel *radja ni hoeta* of *toenggané ni hoeta*.

De *radja doli* behoeft bij eene vergunning tot oprichting eener *hoeta* geen rekening te houden met mogelijke uitbreiding van sawahs, ook wanneer de eigenaar hiervan zich tegen de oprichting van het dorp verzet.

Een dorp mag, als het niet anders kan, zoodanig worden opgericht, dat de *parik* onmiddelijk langs bestaande sawahs loopt. Voor *anak badjang* wordt een strook der sawahs ingelijfd en de in beslag genomen sawahgronden door andere vervangen. De sawahbezitters mogen zich hier niet tegen verzetten, ook al zouden hunne sawahs last kunnen ondervinden van de *linggom ni boeloe* (schaduw van de bamboe op de wallen), van het pluimvee van het dorp enz.

Voor oprichting en vergrooting van een dorp mogen zelfs sawahs worden onteigend. De bezitters hiervan krijgen er andere voor in de plaats of de waarde ervan vergoed.

Ook al behoorde de grond bij de oprichting van het dorp aan den *sibaan boenti* toe in *golat*, toch blijft de *hoetagrond* bij zijne verhuizing de eenmaal daaraan gegeven bestemming behouden, zolang er nog mensen in het dorp wonen. Het beheersrecht komt aan een *waris* van den *sibaan boenti* in de *hoeta* en als er geen *waris* zijn, aan den door den *radja doli* aangestelden *radja ni hoeta*.

De woningen worden op de lagere zijde van de *parhoetaän* op een rij gebouwd en de *sòpò's* op de hogere zijde, zulks in het belang van eenen waterafvoer van de voorkant naar de achterkant der woningen, wat aan de zindelijkhed ten goede komt. Als er geen plaats is in de daarvoor bestemde rij, mag een woning ook tusschen de *sòpò's* gebouwd worden.

De woning van den *sibaan boenti* draagt geen speciaal kenmerk. Aan de verschillende gedeelten van het dorpsplacement zijn geen speriale woonrechten of -plichten verbonden.

Een *sòpò na godang* en een *bagas na godang*, zooals die in Mandailing voorkomen, zijn op Samosir onbekend. Wel kent men er een *roema porsantian*, welke gebouwd wordt door de leden van een margatak, van eene marga of van meerdere nauwverwante marga's te zamen. Het huis behoort aan die leden gemeenschap-

pelijk toe en is te onderkennen aan een daarvoor aan den nok van het dak opgehangen *ragaraga* of vierkant offertafeltje van hout. Zoo'n woning wordt gebouwd in het moederdorp van de evenbedoelde genealogische groep, wanneer dat nog bestaat. In de woning wordt het offerfeest gevierd, bekend onder de benaming van *morsanti*. Het heeft plaats ter eere van den *silaon na bolon* of van de *sibaso na bolon*. Overigens wordt het huis op eene gewone wijze bewoond. Volgens mededeeling van eenige hoofden van Limbong wordt er onder een *silaon na bolon* verstaan de hoogste graad, welke de ziel van een overleden man kan bereiken, b.v. die van een stamvader eener marga, en onder een *sibaso na bolon* die van eene vrouw. De ziel van eene vrouw kan na haar overlijden een *sibaso na bolon* worden, wanneer gedurende haar leven de *silaon na bolon* in een droom in haar is gevaren — *hasandaraan ni bégoé*. Dit schijnt enkel mogelijk te zijn bij eene schoondochter. De *sibaso na bolon* van de marga Limbong is de ziel van de vrouw van een der zonen van Si Limbong Moelana¹).

Degene die het dichtst bij den ingang van het dorp woont, heeft geen bijzondere verplichtingen b.v. tot bewaking van het dorp; ook vroeger niet.

De huiseigenaar heeft met uitsluiting van ieder ander het gebruiksrecht op de *djolò ni roema* en de *podi ni roema* (de verticale projectie van de voorpunt en de achterpunt van het dak op den grond), de *taoembara* (ruimte onder den vloer) en de *pamispisan*, voor normaal dicht bij elkaar staande huizen bestaande uit de helft van de strook grond daartusschen. Hij kan anderen verbieden vee onder zijne woning te kralen.

Een huiseigenaar heeft de onbeperkte beschikking over zijne woning. Hij mag een ieder, ook den *radja ni hoeta* den toegang daartoe weigeren. Echter kan de *radja ni hoeta* hem verplichten om nieuwkomelingen voorloopig te huisvesten. Bovendien is de huiseer over het algemeen aansprakelijk voor de schade, welke gasten gedurende hun verblijf in de woning wegens diefstal mochten lijden, in geval hij geweigerd heeft de goederen in bewaring te nemen. (Vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 29 Mei 1908 Nr 6).

Bij verhuizing is ophreken of verkoop eener woning geoorloofd. Bij verkoop hebben de inwoners van het dorp den voorkeur en zelfs tegen een gereduceerden prijs, omdat zij bij den bouw de behulpzame hand hebben geboden.

Een *radja ni hoeta* mist de bevoegdheid een inwoner te gelasten zijne woning te verplaatsen, behalve wanneer er eene nieuwe woning bijkomt en eene goede bouworde de verplaatsing eischt.

Het is geoorloofd, dat de stichter van het dorp met degenen, die zich het eerst met hem in het dorp vestigen, overeenkomt slechts familieleden metterwoon in het dorp toe te laten.

¹⁾ Winkler (pag. 205) omschrijft *silaon na bolon* met „Ahmeneister an der Feldquelle”.

Men kan iemand verbieden in het dorp te komen wonen, wanneer men in geen goede verstandhouding tot hem staat.

Een inwoner van het dorp kan verboden worden er eene woning te bouwen, wanneer verwacht mag worden, dat hij er ongewenschte elementen van buiten het dorp in wil laten wonen.

Voor den aanleg van een tuintje op het dorpsplacement is noodig de vergunning van den *radja ni hoeta*. Wanneer zulks mogelijk is, wordt daartoe in den regel een stuk grond aangewezen achter de woning van den aanvrager. Krijgt men vergunning elders een stuk grond tot tuin te benutten en bouwt later iemand anders er een huis voor, dan heeft men den tuin niet aan den eigenaar dier woning af te staan dan alleen het gedeelte, dat de *poedi ni roema* der woning uitmaakt.

Moet een tuin voor woningbouw geheel of gedeeltelijk worden ontruimd, dan geschiedt zulks zonder vergoeding.

De wallen worden door de inwoners gezamenlijk onderhouden. Het is niet gebruikelijk iederen inwoner een apart deel daarvan vast in onderhoud te geven.

Ieder inwoner heeft recht om bamboe van de wallen te nemen. Hij is daarbij niet op een speciaal gedeelte daarvan aangewezen. Voor het kappen van de bamboe is geen vergunning noodig, mits men het bij gepaste hoeveelheden doet. Komt er gebrek aan bamboe op de wallen, dan kan de *radja ni hoeta* het verder kappen voorlopig verbieden.

Wanneer men uit het dorp verhuist, mag men de tot dusver in zijn bezit geweest zijnde boomen niet kappen om het hout daarvan b.v. mede te nemen. De boomen komen aan den *radja ni hoeta*. Wel schijnt medeneming van alle niet meerjarige gewassen geoorloofd te zijn. Bij vonnis van de Rapat Hoendoelan van Oerat van 16 Augustus 1915 Nr. 13 werd een verhuizer, die de *adat boengkas* had nagekomen, althans toegestaan de door hem op het dorpsplacement geplante *baion* (biezen voor vlechtwerk) te snijden en mede te nemen.

Behoorde de grond bij de oprichting van het dorp tot de *tano taroelang* dan gaat de *hoetagrond*, wanneer het dorp door al zijne inwoners verlaten wordt, mits dit niet geschiedt door verdrijving — *mamoehar* —, terug als *tano taroelang* naar de *portalian*, waar toe het vroeger behoorde. Volgens anderen echter zou de grond aan den *siboan boenti* blijven, omdat hij voor de oprichting van de *hoeta* betaald heeft.

Had de *siboan boenti* vóór de oprichting van het dorp den grond in *golat*, dan wordt hij, wanneer het dorp geheel verlaten wordt, er weer ten volle de *pargolat* van.

Wanneer de meerderheid zich heeft uitgesproken voor eene verplaatsing van het dorp, kan de minderheid niet gedwongen worden daaraan mede te doen.

Wanneer de grond bij de oprichting van het dorp tot de *tano taroelang* behoorde, hebben de bewoners daarvan bij verplaatsing

van het dorp niet van rechtswege het recht om het verlaten dorps-emplacement tot sawah te maken, ook al lag dit bij de verhuizing in de bedoeling.

Wordt een dorp geheel verlaten, dan hebben de verhuizers, die in de *bioes* blijven wonen, het recht om de door hen er zelf geplante boomten om te hakken en weg te nemen. Op den natuurlijken opslag na den kap hebben zij geen meerder recht dan ieder ander.

§ 6. Overgang van grond van de eene aan de andere marga of margatak.

Vervreemding middels verkoop, verpanding of uitleening van een *portalian* of gedeelte daarvan door de eene marga of margatak aan de andere komt niet voor. Wel heeft het zich meer voorgedaan, dat een marga of margatak een deel van haar *portalian* aan eene andere marga of margatak schonk — *manggabéhon* —, mits deze zich in het *bioes*-verband liet opnemen (zie *portalianverdeeling* in de *bioes* Pangoeroeran). De overige marga's in de *bioes* behoeven hier niet in gekend te worden. Een dergelijke schenking kan o.a. geschieden op grond van aanverwantschap; zoo schonk de marga Nainggolan aan de marga Siringoringo een gedeelte van haar gebied in de negri Harian Nainggolan.

Een andere wijze van overgang van gebied langs minnelijken weg van de eene aan de andere marga levert het geval op, dat zich in de *bioes* Sihótang heeft voorgedaan, waar de marga Simarmata voor het volgens het volksgebruik op nieuw begraven van de beenleden der voorouders van de in de Dairilanden wonende nakomelingen van Si Godang Oeloe (den stamvader van de marga Sihótang) het grondaandeel kreeg van evenbedoelde personen, voor zoover bekend echter zonder in Sihótang eene *marga partano* te worden¹⁾.

¹⁾ Vele jaren geleden werden lieden van Oeloean, die in Sihótang kwamen handel drijven, door een zekeren Si Djatir van de marga Sipardaboe aan bestolen. Daar Oeloean een *ljandji* had met de nakomelingen van Si Godang Oeloe (marga Sihótang), werd het vergrijp door de handelaren uit Oeloean hoog opgenomen en spraken zij tegen de lieden van Sihótang de vervloeking uit, welke op schennis van de *djandji* ruste. Si Djatir, hierdoor bangst, trachtte de aangelegenheid bij te leggen door bedoelde handelaren tot een verzoeningsmaaltijd uit te nooddigen. Toen de gasten kwamen, was het maal echter niet gereed en de twist liep hierdoor nog hooger op, zoo zelfs dat de lieden van Oeloean den oorlog verklaarden aan Sihótang. De bewoners van dit landschap gaven echter blijk zich in deze aangelegenheid afzijdig te willen houden en Si Djatir aan zijn lot te willen overlaten, waarop Si Djatir naar de Dairilanden vluchtte, zijn aamplant aan dorpgenooten van de marga Samosir achterlatende onder de voorwaarde dat hem geregeld vruchten van zijn aamplant, *boenga ni soeansoeanan* genoemd, als een huldegift zouden worden gezonden door tusschenkomst van den persoon, die geregeld een huldegift bracht van Sihótang naar Radja Hatoroesan te Baroes (de vertegenwoordiger van de marga Pasariboe van Mal. oorsprong) en deswege den Mal. titel *orang kaja toeä droeg*.

Jaren later werd door de marga Sihótang een groot doodenfeest gegeven, bestaande in het opraven der beenleden der voorouders om die ge-

Eene marga of margatak kan haar *portalian* en bebouwde gronden verliezen door oorlogsrecht.

Wanneer twee dorpen van dezelfde *bioes* krijg voeren en een dezer dorpen wordt uit de *bioes* verjaagd, dan mogen alle bouwgronden en achtergelaten roerende goederen van de ingezetenen van dit dorp buitgemaakt worden. Blijven die ingezetenen in de *bioes* wonen, dan komen van de bouwgronden alleen die voor buitmaking in aanmerking, welke binnen een schootsafstand van het veroverde dorp gelegen zijn.

Een vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 19 Mei 1919 Nr 7 behandelt een oorlogszaak tusschen twee in de *bioes* Lontoeng gelegen dorpen, de eene van de marga *Sinaga* en de andere van de marga *Sitoemorang*. Het laatste dorp won en maakte alle bezittingen van de inwoners van het andere dorp buit. Een eisch van dit dorp om teruggave van de sawahs werd afgewezen. De Rapat bepaalde, dat die gronden krachtens het oorlogsrecht *paté*, d.w.z. voor vast aan den overwinnaar toekwamen. Bedoeld zullen wel zijn de sawahs, waarvan de inwoners van het overwonnen dorp niet slechts houders waren; anders zouden de sawahs wel in denzelfden rechtstoestand op den overwinnaar moeten zijn overgegaan. Eene beslissing in dezen zin bevat het vonnis van de Rapat Hoendaelan van Tamba van 12 October 1914 Nr 5. Veroverd werd een verpande sawah, waarvan de pandgever niets met den oorlog te maken had. Hem werd toegestaan de sawah van den overwinnaar in te lossen.

Sawahs van een verdreven dorp mogen blijkbaar niet worden buitgemaakt, wanneer dat dorp de velden op het oogenblik van de vlucht aan een bondgenoot in denzelfden oorlog in bewaring heeft gegeven en deze bondgenoot — *bala* — de sawahs heeft weten te behouden. Bij het vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 5 October 1923 Nr 15 is een geval behandeld, dat de *bala* de in bewaring genomen sawahs aan de vluchtelingen, die zich weder in hun dorp hadden gevestigd, teruggaf, waarop een erfgenaam van het hoofd van het overwinnende dorp de velden in beslag nam. De Rapat veroordeelde dezen persoon de velden aan het overwonnen dorp terug te geven.

Wordt binnen de *bioes* oorlog gevoerd tusschen twee marga's en

zamenlijk weer te begraven op een daartoe uitgezochte plaats. Ook aan de nakomelingen van Si Godang Oeloe in de Dairilanden werd eene uitnoodiging gezonden daartoe de beenderen hummer voorouders naar Sihotang te brengen. Aan de uitnoodiging werd gevolg gegeven, doch de Dairische stamgenooten kwamen over den tijd. Het doodenfeest was zonder op hen te wachten op den vastgestelde dag reeds gevied. Dit gaf aanleiding tot een strijd, waarin de Dairische stamgenooten op de vlucht werden gedreven met achterlating der door hen medegebrachte beenderen. De in Sihotang als *boroe* (bijstam) wonende marga *Simarmata*, die aanverwant was aan de marga *Sipardaboean*, verzamelde daarop de beenderen en begroeven deze. Hierdoor kwam het gebiedsdeel van de leden van de marga *Sipardaboean*, die in de Dairilanden woonden, aan de marga *Simarmata*.

gaat een harer geheel op de vlucht naar buiten de *bioes*, dan komen haar *portalian* en verdere bezittingen geheel aan de winnende marga. Hetzelfde gebeurt wanneer de winnende marga buiten de *bioes* woont, doch zich, al zij het dan ook gedeeltelijk, na de overwinning in de veroverde dorpen vestigt. De zich binnen de *bioes* gevestigd hebbende winnende marga vervangt in de *bioes* dan de verdreven marga. Het spreekt van zelf dat de *bioes*, wanneer zij de vervanging niet gaarne ziet en sterk genoeg daartoe is, zich in den strijd mengt en eene verjaging van de verliezende marga verhindert. Vestigt de winnende marga zich niet in de *bioes*, dan mag zij behalve in het geval, bedoeld in de volgende alinea, slechts de door de vluchtelingen achtergelaten roerende goederen buitmaken; de *portalian* van de naar buiten de *bioes* verdreven marga komt dan aan de overige marga's in de *bioes*. Blijven er van die verdreven marga nog leden in de *bioes* wonen, b.v. in de dorpen der andere marga's dan blijft de marga haar *portalian* behouden.

Voeren twee dorpen van verschillende *bioes*' met elkaar oorlog en wordt een dier dorpen verdreven, dan kunnen de bouwgronden van dit dorp door het andere worden buitgemaakt, wanneer die gronden aan den grens der *bioes* gelegen zijn. Het vormen van eene enclave in een vreemde *bioes* acht men gevaarlijk. Die buitgemaakte gronden worden bij de *bioes* van het winnende dorp getrokken. De *bioes* van het verliezende dorp kan zulks verhinderen door zelf in den krijg te gaan.

In geval van buitmaking komen de bouwgronden in *golat* dan wel *paté* aan den *radja doli* (leider en hoofdpersoon) van de winnende partij. (Hier wordt niet bedoeld de *radja doli* van de *bioes*). Wanneer hij zulks verkiest, kan hij daarvan gedeelten afstaan aan personen, die aan den oorlog hebben deelgenomen o.a. aan de *radja's*, die hem hebben bijgestaan. Wanneer deze personen tot de heerschende marga in de *bioes* behoren, krijgen zij den grond dadelijk in *golat* en anders alleen in genotrecht — *tasir*.

De buitgemaakte roerende goederen worden onder de strijders verdeeld.

Als *djomba bahal*, een oorlogsschatting — een gift in eens — tot afkoop van den vrede, geeft men alleen roerende goederen.

Veroverde gronden noemt men *tano tinaban* of *tano niéak* dan wel *tano niangkat ni hodana*. Ter toelichting van de laatste benaming diene, dat men wel eens te paard ten strijde trekt.

Ronsangronsang of uitwisseling van grond komt niet voor tus-schen marga's zoals o.a. in Silindoeng zich vroeger heeft voorge-daan. Wel komt het voor tus-schen individuen onderling tot afron-ding van ieder's sawah. Worden twee perceelen geheel omgewisseld, dan spreekt men van *libé*.

Wanneer eene marga tot splitsing in meerdere marga's overgaat, maken de leden daarvan onderling uit, wat verder met de *portalian* zal gebeuren.

§ 7. *Neutrale gronden.*

Neutrale gronden komen niet voor.

De mededeeling van Schröder in Adatrechtbundel XX pag. 77. dat het gebied tusschen Sagala en Pangoeroeran, Batoe Tindjak en Sabahai ni Hoeta genaamd, neutraal gebied zoude zijn, berust op eene vergissing. Bedoeld terrein, dat door Sagala, Batoe Tindjak wordt genoemd en door Pangoeroeran, Batoe Linang, was gebied, dat beide landschappen elkaar betwisten. In dien tijd achten ook andere *bioes* zich gerechtigd er strijd te voeren. Het terrein was echter niet speciaal voor het voeren van oorlog bestemd. Sedert enkele jaren is het aan de *bioes* Pangoeroeran toegewezen en in Djoenga herdoopt.

§ 8. *Gewijde gronden.*

Hiertoe behooren de *sombaon's* of verblijfplaatsen van hogere wezens, die eveneens *sombaon's* genoemd worden. De meest bekende dezer zijn:

1e. De *sombaon* van de Poesoek Boehit, een der voornaamste van de Bataklanden. Hij wordt tot op de hoogvlakte ten Zuiden van het meer naast andere *sombaon's* aangeroepen.

De Poesoek Boehit, welke berg alleen op den top nog met een weinig bosch bedekt is, ligt met de op zijne hellingen voorkomende zwavelbronnen te midden van eene gelukkige combinatie van diep inspringende baaien en steile bergruggen, waarvan de grillige loop en scherpe randen te meer in het oog springen door hunne begroeëing enkel met alangalang en bekleding hier en daar met rotsen. Beklemd tusschen hoog gebergte liggen aan den Westelijken voet van den kegel met talloos vele helder water gevende bronnen de sawahs rijke valleien van Sagala en Limbong. In het Oosten ligt het schiereiland Samosir met een landtong aan den berg verbonden. Een voor de scheepvaart hoog noodige doorgraving dezer landengte in 1906 was eene na veel overreding behaalde overwinning op de bijgelooivige vrees der bevolking, dat met die doorgraving het schiereiland in de diepte van het meer zou wegzinken met zijn 70000 bewoners. Een van deze landengte recht naar boven loopende, meerdere tientallen Meters brede strook grond heeft de bevolking onbebouwd gelaten; zij heet de weg te zijn, waarlangs hogere wezens bij hun bezoek aan Pangoeroeran nederdaalen en weder naar hun hoge verblijven terugkeeren.

Vele legenden spelen zich om de Poesoek Boehit af, zooals pag. 26 en 187 reeds doen vermoeden. In aansluiting met het daar medegeelde verhaalt de „Poestaha“ van Waldemar Hoeta Galoeng nog de volgende overlevering. Toen de tweeling van Si Boroedéakparoedjar groot was geworden, ging Débata Moeladjadi na Bolon met meerdere goden langs den door Si Boroedéakparoedjar gesponnen draad, welke van den hemel tot de middenwereld reikte en waarlangs ook Si Boroedéakparoedjar was nedergedaald, naar de aarde.

waar hij op den top van de Poesoek Boehit belandde. Van hier ging hij naar Siandjoermoelamoela, de eerste woonplaats van den mensch, en zegende er den tweeling. Tevens schonk hij hen het oordeel des onderscheids, het begrip van het goede en het kwade, en onderrichtte hij hen, hoe zij zich middels gebeden en offers in verbinding zouden kunnen stellen met de goden¹⁾. Langs denzelfden weg gingen de bezoekers terug naar den hemel. Si Boroedéakparoedjar en haar echtgenoot Radja Odapodap mochten hen volgen, niet echter hunne kinderen. Aan deze werd het mede opstijgen verhinderd door den draad, waarlangs hemelwaarts werd gegaan, door te snijden. Het afgesneden stuk vloog naar elk der acht windstreken en dit is de oorsprong van het wichelen met de *ramboe siperhas* of het maken van voorspellingen uit de kronkelingen van een nedergeworpen draad. Sinds de doorsnijding van den hogerbedoelden draad heet het, dat alleen langs Batoe Nanggardjati de weg naar den hemel gaat.

Volgens de „Barita ni Siboroë Déakparoedjar” van Salomo Pasariboe zoude deze godin bij het verlaten van de aarde als gedenkteeken de *batoe roembi* hebben achtergelaten, welke steen tot de onderwereld reikt en tot teeken dient, dat er geen zondvloed meer zal komen. Aldaar zal gebeden moeten worden aan Débata Moeladjadi na bolon.

Voor zooveel als ik het Bataksche scheppingsverhaal begrepen heb, moet de wereldslang Radja Padoha onder de Poesoek Boehit bedolven liggen.

Het komt mij voor, dat deze berg met den in de Hindoemijthen genoemden berg Meroe vergeleken kan worden.

2e. De *sombaon* Goeroe Sodoengdangon, huizende op den woudrijken hoogsten top Oeloedarat van het Westelijk randgebergte van het meer (zie noot 1 pag. 30); deze *sombaon* heeft overdag de gedaante van een *naga* met pooten, doch 's avonds die van een welgeschapen man.

3e. Nantindjo werd een *sombaon* op Poelo Malaoe (zie pag. 40).

4e. Boroe Saniang Naga is eene meergodin en hoofd van alle (water-) *naga's* (zie pag. 188) ²⁾.

5e. Boroe Saroding werd een meer-*sombaon* tusschen Saboelan en Palipi (zie noot 1 pag. 30). Wanneer roeiers daar voorbij komen, leggen zij veelal een sirihpruim op de punt van hun *soloe* (pauw) en smeeken haar dan om een rustig vaarwater.

6e. De meer-*sombaon* Sitamparapi vindt men nabij Silalahi.

De betrekkelijke legende luidt als volgt:

Op een keer viste een zekere Doengdangdoro, een der nakomelingen van Silahisaboengan met een fuik in een rivier, stroomende in de op het meer uitlopende door steil gebergte ingesloten vlakte van Silalahi. Zes dagen ving hij niets, maar op den zevenden dag

¹⁾ Ook volgens de Wedische mythen is de eerste mensch de eerste offeraar geweest.

²⁾ Zie overigens Warneck's „Die Religion der Batak”, pag. 37.

haalde hij een visch op, groter dan de fuik zelf. Hierover was hij zoo verheugd, dat hij de fuik met de visch er in dadelijk naar het dorp droeg en in de *sòpò* — een open gebouwtje o.m. dienende tot het houden van vergaderingen — neerlegde. Nadat hij in zijne woning gegeten had, zeide hij tot zijn jongeren broeder om eens naar de visch in de *sòpò* te gaan kijken. Deze ging er heen en kwam spoedig met het bericht terug, dat hij er geen visch had aangetroffen, maar wel eene beeldschoone jonkvrouw. Dit hoorende, haastte Doengdangdoro zich naar de *sòpò* en, het mooie meisje ziende, vroeg hij haar verheugd ten huwelijk, waarin zij toestemde, mits hij eerst eene belofte aflegde, dat hij haar nooit eene dochter van een visch zou noemen, die door hem gevangen was. Hij stemde hierin toe en zij traden daarop in het huwelijk.

Na eenigen tijd stelde zij hem op den proef of hij zich de overeenkomst nog herinnerde. Elken dag ging hij naar zijn veld om dat te beploegen en liet er zich door haar zijn eten brengen. Op een dag bracht zij hem het eten, toen de zon reeds hoog aan den hemel stond, doch hij zeide er niets van, dat zij over den tijd was. Op den zevenden dag bracht zij hem het eten zelfs, toen de zon reeds daalde en ofschoon hij van honger verging, bedwong hij zich en liet zich niets ontvallen, maar toen zij hem zeidde om het werk nu maar eens te staken en te gaan eten, voer hij tegen haar uit: „waarom zou ik nu rijst eten van jou, die mij honger laat lijden? jij, dochter van een visch, ik had beter gedaan je niet te trouwen, je bent niet voor een huwelijk geschikt". Dit kwetste haar en terwijl zij naar het dorp terugging, zeidde zij tot hem „gij hebt de overeenkomst geschonden, maar ge zult mijn antwoord daarop spoedig zien".

In het dorp aangekomen, stampete zij met den voet op het midden van het plein, waarop het welvarende dorp, met alle mensen, huizen en vee, in de diepte wegzonk en ter plaatse een meer ontstond. Men zegt, dat dit het begin is van het ontstaan van het Toba meer. (Het komt wel eens meer voor, dat aanwas aan den meer-oever bij een watersnood of eene aardbeving in het meer wegschuift; niet onmogelijk heeft zoo iets dergelijks ook hier plaats gehad, waaraan deze sage haar ontstaan te danken zou kunnen hebben).

Zij zelf werd een *sombaon*, Sombaon Sitamparapi, huizende in de baai van Silalahi.

Wanneer roeiers er voorbij varen en aan eerbied voor de *sombaon* te kort schieten, slaat hun boot er om. Van daar hunne gewoonte om die plaats te ontwijken en in geval zij genoodzaakt zijn er langs te varen, de *sombaon* te smeken om het water helder te houden.

7e. Boroe Naitang werd een meer-*sombaon* nabij Pangoeroeran. De legende verhaalt, dat zij uit minneliefde voor haar tweelingbroer Inarnaiborngin (zie pag. 19) haren echtgenoot vermoorde, weshalve zij tot straf in het meer verdronken zoude worden. Alle pogingen hiertoe mislukten echter. Steeds kwam zij weer levend bovenrijzen. Om het den menschen in hun toele gemakkelijk te maken, vroeg

zij haar vader een hoogen grafheuvel voor haar te laten aanleggen, daar een djabidjabiboom op te planten, waarin zij d.w.z. haar geest zich na haar dood zou kunnen schommelen, en verder een kip voor haar te zalven en een tasch en een mat op den heuvel te leggen. Toen dit alles gedaan was, liep zij het meer in en verdween in de diepte, van welk oogenblik zij een *sombaon* werd¹⁾.

Het heeft mijn aandacht getrokken, dat alle *sombaon*'s in het meer van het vrouwelijke en die op de bergen van het mannelijke geslacht zijn.

§ 9. Gereserveerde gronden.

Gronden, welke voor een speciaal doel gereserveerd worden, zijn:

1e. *Haoema haradjaon*. Zooals boven reeds medegedeeld is, vormen de *portalian*'s van een genealogische groep geen aaneengesloten geheel, maar liggen zij verspreid. In Pangoeroean wordt van elke *portalian* een gedeelte bestemd tot *haocma haradjaon*. Deze gedeelten worden aan *pangocloe*'s in beheer gegeven, die ze zelf mogen bewerken of aan anderen in bebouwing afstaan; in beide gevallen rust op den bewerker echter de verplichting zoo noodig een gedeelte van den oogst te bestemmen tot dekking van de onkosten van een *biosc*- of *djandjifeest*, dan wel van een oorlog. De werkzaamheden van een *pangocloe* bestaan uit het zorgdragen voor de inzameling van de bijdragen — *goegoean* — voor het feest. Iedere *portalian* heeft een *pangocloe*. Deze wordt door den *radja doli* in overleg met de *radja portahi*, de *radja namora* (aanzielijken) en de *porbaringin*'s aangewezen.

Elders vormen de *haoema haradjaon* voor iedere *portalian* bezittende marga of margatak een aaneengesloten geheel. Men heeft er geen *pangocloe*'s, maar de voornaamste *porbaringin*'s zorgen voor het in bewerking geven der velden aan anderen tot het opbrengen der evenbedoelde *goegoean*.

2e. *Haoema haradjaon* of *haoema oepa baringin* zijn aan *porbaringin*'s toegekende ambtsvelden.

3e. *Djalangan* of weidevelden, die geheel of voor een deel omwaled zijn. Deze mogen niet in ontginning worden genomen doch zijn uitsluitend voor de veeteelt bestemd.

4e. *Poensoe tali* of een bij een verdeeling onder daartoe gerechtigden verkregen overschat van een door een nieuw aangelegde waterleiding te bevloeden gebiedsdeel. Men treft deze alleen aan in Saboelan. Deze gronden worden uitgeleend aan nieuwkomelingen.

5e. Verder kent men bij aanleg van waterleidingen nog reservering van de daaruit te bevloeden gronden; deze worden later verdeeld onder degenen, die aan de leiding hebben gewerkt. Zoo'n reservering geschiedt door den *radja doli*.

Hydrologische reserves zijn volgens de adat in Samosir niet bekend.

¹⁾ Zie „Poestaha” van Waldemar Hoeta Galoeng.

§ 10. Zamel- en jachtrecht.

Van een geschoten wild ontvangt:

1e. de *socoet* of degene, die zorgt voor de *boenti* (offer) aan de sombaon ter verkrijging van succes, de staart.

2e. de *baoc* of een radja van de heerschende marga of een nauw bloedverwant daarvan, de *oengkapan* of *ronsangan*.

3e. de *parasoe* of eigenaar van de honden en de *porhché* of degene, die het wild uit zijn schuilhoek heeft opgejaagd, de kop.

4e. de *pamantomi* of *panangkasi* of degene, die het wild het eerst gespeerd heeft, een achterpoot en een deel van de *poesoe*.

5e. de *pandocai* of degene, die den tweeden steek toebracht, de *gonting*.

6e. de *panoloei* of degene, die den derden steek heeft toegebracht, twee *roesock* (ribben) van beide zijden.

7e. de *panambit* of degene, die den vierden steek heeft toegebracht, drie *roesock* van eene zijde.

8e. de *panoetoengi* of degene, die het wild roostert, dat met huid en haar geschiedt, de hoeven en ingewanden.

9e. de *parboeroe* of drijvers, de rest.

De *atéat* wordt door het gezelschap gezamenlijk genuttigd.

Een *soit* komt aan den *radja doli* van het gebied, waar het wild gevangen is, en een *soit* aan den *radja doli* van de jagers.

Voor het jagen is geen vergunning noodig, ook niet wanneer men tot een vreemde *bios* of tot eene vreemde marga behoort. In dat geval moet slechts van de vangst kennis gegeven worden aan den *radja doli*.

Alleen in eenzame gebiedsdeelen is het geoorloofd een *poting* (een val, waarbij gebruik gemaakt wordt van een geweer, dat bij aanraking van een draad van zelf afgaat) of een *botik* (spring-lans) te plaatsen, dan wel een *godoeng* (valkuil) te graven. Hiervan moet kennis worden gegeven aan de nabij wonende radja's ter bekendmaking. Het vleesch van het gevangen wild wordt onder de deelnemers van de val verdeeld. Een *soit* of, zoo men wil, iets meer geeft men aan den *radja doli* van het betrokken gebied en een *soit* aan den *radja doli* van de jagers.

Voor het kappen van hout of het zamelen van rotan en benzöö binnen het gebied van de genealogische Lontoeng groep moesten volgens de hoofden daarvan alleen de leden van de genealogische Soembagroep een vergunning vragen, ongeacht of het product bestemd was voor eigen gebruik of voor verkoop. Deze gewoonte bestaat nu nog alleen ten opzichte van rotan en benzöö. Voor het kappen van hout is thans eene vergunning noodig van het Bestuur.

De hoofden van de Soembagroep spreken in deze de hoofden van de Lontoeng groep tegen en zeggen, dat voor het winnen van boschproducten, waaronder ook hout begrepen is, volgens de adat nooit eene vergunning noodig was, ook niet van de Lon-

toeng groep. Ter toelichting van dit meeningsverschil diene, dat de Soemba groep in de onderafdeeling Samosir nagenoeg geen boschen bezit en de Lontoeng groep daarentegen nagenoeg alle.

Van het gewonnen product behoeft ook volgens de Lontoeng-hoofden niets aan hen te worden afgedragen.

Voor het kappen van timmerhout op verlaten bouwgronden is noodig de vergunning van den bezitter van den grond.

Heeft iemand een rotan om een boomstam gebonden of dien aan een zijde van inkepingen voorzien, dan beduidt dit, dat hij den boom wenscht te benutten en mogen anderen dezen niet omhakken, tenzij de rotan verrot of de inkepingen weer grootendeels dichtgegroeid zijn.

§ 11. Ontgining.

Ontginnen heet *mangarimba*, zoowel van ladangs als van sawahs. Onder *mangaloeng* verstaat men het voor bevloeiing horizontaal maken van een stuk grond.

Een inwoner van een *bioes*, die niet behoort tot een heerschende marga of margatak, dit is de marga of margatak, die in de *bioes* een *portalian* heeft dan wel een deel daarvan, heet *parripé* of *anak ripé*. Een inwoner van een *bioes*, die wel tot zoo'n marga of margatak behoort, kan ten opzichte van de *portalian* daarvan *partano* genoemd worden — eene benaming kon men mij aanvankelijk niet opgeven; ten slotte deelden mijne berichtgevers mij mede, dat *partano* huns inziens nog de beste benaming was — terwijl hij ten opzichte van de andere *portalian's* in de *bioes* als een *parripé* behandeld wordt.

Wil een *parripé* grond ontginnen, dan moet hij daartoe eene vergunning vragen aan den *radja doli*, die met den *radja portahi* van de *portalian*, waartoe het aangevraagde perceel behoort, in deze overleg pleegt.

Wil iemand, die in de betrokken *bioes* geboren is en er steeds gewoond heeft — een korte afwezigheid is in deze van geen invloed — een stuk grond ontginnen, behorende tot een *portalian* van de marga of margatak, waarvan hij lid is, dan behoeft hij daartoe geene vergunning. Komt hij echter van elders, dan wordt hij, alhoewel tot de betrokken heerschende marga of margatak behorende, als een *parripé* behandeld en moet hij voor de ontgining evenals een *parripé* en op gelijke wijze eene vergunning vragen; zijn in die *bioes* geboren en daar sinds dien gevestigd gebleven zoon echter niet.

Wil iemand, ofschoon behorende tot de *partano* van de eene of andere *portalian*, grond ontginnen van eene andere, zij het ook tot dezelfde *bioes* behorende heerschende marga of margatak, ook dan moet hij evenals een *parripé* en op dezelfde wijze voor de ontgining eene vergunning vragen.

Ook de niet verdeelde *bioes* gronden, dus de niet tot de eene of

andere *portalian* behorende gronden, mogen ontgonnen worden. Iemand, behorende tot een der heerschende marga's of margatakkens in de *bioes* en aldaar geboren en gevestigd, behoeft daartoe geene vergunning. Hij krijgt den grond echter slechts in genotrecht — *tasir*. Wil een *parripé* zoo'n stuk grond ontginnen, dan moet hij eene vergunning vragen van den *radja doli*, die in deze den *radja portahi* raadpleegt van de heerschende marga of margatak, waartoe het dorpshoofd van den *parripé* behoort.

Het vragen eerst ontginningsvergunning wordt ingeleid met een maal — *soelangsoelang* —, door den aanvrager aan te rechten voor den *radja doli* en den *radja portahi* van de betrokken *portalian*, waarna gemelde hoofden het aangevraagde perceel opnemen. Wordt de vergunning verleend, dan worden er bamboe grensteekenen — *tochò* — in den grond gestoken, welke bij rotting geregeld vernieuwd moeten worden.

Is het een *partano*, die zich van buiten in de *bioes* gevestigd heeft, dan mag hij, alhoewel hij voor de ontgining een vergunning noodig had, steenen als merkteekenen plaatsen, hetgeen op een vaster bezit wijst.

Wanneer men voor de ontgining geen vergunning behoeft, dan moeten er eveneens steenen als merkteekenen — *toché* of *batoe poelas* — geplaatst worden.

Elk voor ontgining bekomen of genomen stuk grond moet dus afgebakend zijn.

Ontgining van grond door lieden van buiten de *bioes* zonder dat deze zich in de *bioes* komen vestigen, is niet geoorloofd¹⁾.

Overtreding der ontginningsregelen is strafbaar. Echter herinner ik mij geen vonnis ter zake ooit ontmoet te hebben.

In de *Lontoeng-bioes'* van Zuid-Samosir geldt de regel, dat wanneer een ontginner, een *partano* zijnde, zijn *haeoma toer* (ladang) vijf jaar braak heeft laten liggen, hij zijn recht op den grond verliest. Doet een bruikpandnemer dit, dan gaat het recht van den pandgever op den grond evenwel niet verloren, vermoedelijk omdat de pandgever niet aansprakelijk kan worden gesteld voor de braakligging. Is de *haeoma toer* van den ontginner, een *partano* zijnde, op zijn zoon overgegaan, dan wordt het recht op den grond vast, — *golat* — en gaat dit recht ook bij langdurige braakligging

¹⁾ Alleen het onderdistrict Ambarita schijnt hierop volgens een brief van den betrokken assistent demang Lucius Loemban Tobing eene uitzondering te maken. Allier moet in dat geval eene vergunning bekomen worden van den *radja doli* en wel ten overstaan van zijn twee bijstanders, den *radja djongok* en den *radja boroe*. De vergunninghouder heeft den grond dan slechts met recht van *pangaloepakloepahi* (bewerkingsrecht). De vergunning wordt slechts voor een bepaalden duur, 3 à 4 jaar, verleend. De vergunninghouder mag den grond niet vervreemden. Het verzoek om de vergunning moet met een maal — *soelangsoelang* — worden ingeleid en voor de vergunning zelve wordt *batoe ni soelangsoelang*, twee à vier dollar bedragende, aan den *radja doli* betaald, weer ten overstaan van de twee genoemde bijstanders. Van den oogst behoeft niets afgedragen te worden.

niet verloren. Wenscht iemand anders braakliggende *haoema toer* in herontgining te nemen — *mamahal* — dan moet hij daartoe vergunning vragen van den laatsten bezitter. Is dit een *partano* en zijn de vijf jaren nog niet verstreken, dan mag bij zijne weigering om voor de herontgining vergunning te verleenen, de *radja doli* dit doen, doch niet wanneer de grond nog geen drie jaar heeft braak gelegen, welke tijd de rustduur is, in het algemeen noodig, om de *haoema toer* weer voor bewerking in aanmerking te kunnen doen komen. Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 24 Juni 1920 Nr 7 mogen ladangs, welke drie jaren hebben braak gelegen, door andere personen in bewerking worden genomen¹⁾. Wanneer een dorp geheel verlaten wordt om andere redenen dan wegens verdrijving en er komen later weer lieden in wonen, dan gaan deze voor eene herontgining der bij dat dorp behorende en nog braak liggende sawahs aan alle anderen voor. Een geval hiervan werd behandeld bij het vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 23 April 1919 Nr 4. Het dorp Simanggoelé in Nainggolan werd geheel verlaten. Ongeveer 30 jaar later kreeg het weer bewoners, die de bij het dorp behorende sawahs, welke al dien tijd braak hadden gelegen, wilden ontginnen, waarop willekeurige andere personen zich daarvan wilden meester maken. De rapat wees de velden ter herontgining toe aan de nieuwe bewoners.

In de *Soembabioes'* van Samosir is het recht van een *partano* op door hem ontgonnen *haoema toer* vast en verliest hij dat recht niet door langdurige braakligging behalve in het volgende geval. Verbiedt de ontginner iemand den grond in herontgining te nemen, dan kan de *radja doli* den ontginner een termijn stellen om zijn grond zelf weer in bewerking te nemen. Komt de ontginner deze verplichting niet na, dan kan de *radja doli* den grond geven aan dengene, die om de vergunning tot *mamahal* heeft gevraagd. Het recht op den grond gaat dan op gelijken voet over op den herontginner²⁾.

Een ontginner, *partano* zijnde, verliest het recht op een door hem ontgonnen sawah nooit, ook niet door langdurige braakligging; anderen kunnen tegen den wil van den ontginner er dus nooit de beschikking over krijgen. Wil iemand anders den grond bewerken, dan heeft hij dus steeds eene vergunning noodig van den eigenaar van het veld, doch eenmaal de vergunning bekomen hebbende, heeft hij het recht om den grond minstens drie jaren te bewerken, onge-

¹⁾ In Padang Lawas bestaat de bepaling, dat van regen afhankelijke sawahs na 3 jaren en bevloeibare sawahs na 5 jaren braak liggen weer tot het vrije beschikkingsgebied komen. Naar ik vermoed heeft men hier met eene reeds jaren bestaande onder invloed van het Bestuur tot stand gekomen regeling te doen.

²⁾ Volgens een nota van den assistent demang Paulus zou in het onderdistrict Panggoeroean de herontginner den grond dan slechts gedurende 3 à 4 jaar mogen bewerken en deze zou hij dan alleen in genotrecht — *tasir* — hebben. Gemelde assistent demang noemt herontginnen *paombal*. Volgens dezelfde nota zou een *parripé* de door hem ontgonnen grond mogen blijven gebruiken, zoo lang hij niet uit de *bioes* verhuist.

acht in welken begroeiingstoestand het perceel ook moge verkeeren. Weigert de eigenaar de vergunning te verleenen, dan heeft ook de *radja doli* daarin te berusten. Dit geldt voor geheel Samosir.

Laat een *parripé* in Samosir een middels ontgining verkregen stuk grond braak liggen, dan verliest hij zijn recht op den grond dadelijk, ook al mocht het een sawah zijn. Hetzelfde gebeurt, wanneer een *parripé* een door zijn vader ontgonnen stuk grond mag blijven doorbewerken, doch het dadelijk dan wel later braak laat liggen.

Het boschgebied (op de hoogvlakte ten Westen van het meer) is, zoals reeds gezegd, niet in *portalian's* verdeeld. Alleen kent men er grenzen tusschen het gebied van de grote Soemba-en dat van de Lontoeng groep. Wil iemand van de Soembagroep grond ontginnen in Lontoeng gebied, dan moet hij daar toe vergunning vragen van den meest nabijwonenden *radja doli*; dit is niet noodig voor iemand van de Lontoeng groep. Op de hoekpunten van het perceel, dat men wenscht te ontginnen, moet men *tötö's* aanbrengen, wil men er een voorkeurrecht op uitoefenen. Dit geldt zoowel voor een Lontoeng- als voor een Soembaman. Een *tötö* bestaat uit een omgehakt boompje, in welks gespleten boven-einde horizontaal een dwarsstokje is gestoken. Rondom de *tötö* is het terrein schoongekapt. Wil een ander den grond ontginnen, dan moet hij daar toe toestemming bekomen van den *tötöplaats* en weigert laatstgenoemde die te verleenen, dan kan de *radja doli* hem een termijn stellen van in den regel een jaar om de ontgining zelf te beginnen; bij het onbenut verstrijken van dien termijn verliest de *tötöplaats* zijn voorkeurrecht.

Een verzoek om eene ontginningsvergunning kan op Samosir afgewezen worden, wanneer op den grond een rechthebbende bestaat, wanneer de grond tot een *sombaon* behoort, wanneer het betreft een speciaal tot weiland bestemd stuk grond, wanneer het aangevraagde perceel te groot is, enz.

In geval een *partano* een gedeelte van een *portalian* zijner marga of margatak ontgonnen heeft tot een ladang, mag hij er boom(en) op planten; een *parripé* echter niet; deze mag den grond slechts beplanten met gemakkelijk weg te nemen gewassen, zoals eenjarige gewassen en pisang.

Voor eene vergunning tot ontgining moet men *batoe ni soelang-soelang* (geld) aan den *radja doli* en den betrokken *radja portahi* betalen tot een bedrag, dat zich naar de grootte van het begeerde stuk grond regelt. De betaling geldt als eene erkenning door den vergunninghouder, dat hij grond van eene vreemde gemeenschap in gebruik neemt.

Het is geene gewoonte, dat een vergunninghouder jaarlijks iets van zijn oogst aan de hoofden van de *portalian* of aan den *radja doli* afdraagt; wel komt het een enkele maal voor, dat iemand, die van eene vergunning veel voordeel heeft getrokken, uit erkentelijk-

heid een der betrokken radja's een geschenk geeft. Dit geschiedt geheel vrijwillig.

Een ontginningsvergunning is niet voor vervreemding, echter wel voor vererving vatbaar.

Zoowel eene weduwe, ook zonder kinderen, als een *dolidoli* (jonkman) kan eene ontginningsvergunning bekomen; eveneens een *sinondoek hela* (een wegens onvermogen tot betaling van den bruidsschat bij den *parboroe* inwonende en voor deze werkende schoonzoon); aan dezen schoonzoon komt dan het recht op den grond toe, behalve in het onderdistrict Pangoeroeran, waar de grond aan den *parboroe* komt toe te behoren, en in het onderdistrict Onan Roenggoe, waar de grond aan den *parboroe* toevalt, als deze tot de *marga partano* behoort, en anders na afloop van het *sinondoek helaschap* aan den betrokken *radja portahi* terugvalt. In dit laatste geval schijnt bedoelde schoenzoon slechts een genotrecht op den grond te hebben gedurende zijn verblijf bij zijn schoonvader.

Een ontginningsvergunning is zuiver persoonlijk. Zij kan echter ook verleend worden aan meerdere personen te zamen; na dan wel vóór de ontgining verdeelen deze personen den grond onderling. De afbakening der grenzen geschiedt eveneens door het plaatsen van *tochòs* dan wel *toché*'s ten overstaan van hoofden.

Bij de verdeeling van gronden, welke uit eene nieuw aangelegde leiding kunnen worden bevoloid, krijgt eene weduwe, die geen zoons heeft, geen aandeel, ook al mocht haar man aan de leiding hebben meegewerkten.

Voor de ontgining van een stuk grond is men aan geen bepaalde afstand tot het dorp van inwoning gebonden. Legt men echter ver van zijn dorp een veld aan en hebben meer nabij gelegen dorpen daar bezwaar tegen, dan kan de *radja dolí* de ontgining verbieden, wanneer dit noodig is b.v. ter voorkoming van rustverstoring.

Aan een stuk ontgonnen grond mag men eene andere bestemming geven, wanneer men tot de *partano* behoort en de grond deel uitmaakt van de *portalian* zijner marga of margatak. Aan een *parripé* is bestemmingsverandering niet geoorloofd.

Niemand heeft het recht om anderen te verbieden gronden, grenzende aan zijn perceel, te ontginnen¹⁾, behoudens in de ondervolgende gevallen.

Het recht tot *pangéahan* (natrekking)²⁾ kent men slechts:

Ie. indien men een in ontgining gekomen of genomen perceel

¹⁾ Elders in de Toba-Bataklanden en ook in Padang Lawas luidt de adat eenigszins anders. Van laatstgenoemd ressort rapporteert het Bestuur dat het eenvoudige feit, dat een stuk grond in het verlengde ligt van eene bestaande sawah, aan den bezitter hiervan den voorrang geeft tot eene ontgining daarvan. Aan dezen persoon kan een termijn gesteld worden, waarbinnen hij den grond in ontgining zal moeten nemen, wanneer zich andere gegadigden vooroeden.

²⁾ Het stamwoord van *pangéahan* is *éak*, dat het begrip inhoudt o.m. van terugdringing b.v. van aan een ladang grenzend bosch door ontgining, van den waterkant door aanwas enz.

niet in eens in ontgining kan brengen, omdat een gedeelte binnen de grensteekenen b.v. uit hellend terrein bestaat en weggravning of terrasseering hiervan slechts over meerdere jaren kan geschieden.

2e. indien een veld aan het meer grenst; een *partano* mag, wanneer het veld tot de *portalian* van zijne marga of margatak behoort, dat veld middels aanwas in het meer uitbreiden — *mangondjar* —, ook al is het veld aan den meerover afgebakend. Een *parripé* mag dit niet doen zonder vergunning. Een bruikpandnemer mag — ook al is hij een *parripé* — een in pand ontvangen sawah — *haoema sindor* — in het meer uitbreiden zonder vergunning, wanneer het veld aan een *partano* toebehoort en onderdeel uitmaakt van de *portalian* van de marga of margatak van laatstgenoemde. De uitbreiding komt aan den pandgever, wanneer hij het veld inlost.

Is het een *partano*, die een stuk grond, behorende tot de *portalian* van zijne marga of margatak, ontgonnen heeft, hetzij tot een *haoema toer* of tot een sawah, dan noemt hij den grond zijn *tallik*; heeft hij het ontgonnen perceel (een *haoema toer*) met boomen b.v. met koffieboomen beplant, dan is de grond zijn *golat* geworden.

Wanneer een *parripé* een stuk grond ontgonnen heeft, dan heet dit zijn *loepak* en bezit hij den grond alleen in genotrecht — *tasir*. De handeling heet *mangaloepahi* of *manasir*. Komt een *parripé* te overlijden, dan gaat de door hem ontgonnen grond niet van rechtswege op den zoon over. Deze moet daar om vragen. Bijzondere omstandigheden uitgesloten wordt het verzoek steeds ingewilligd. Ook de zoon krijgt den grond slechts in *tasir*.

Wordt een *tallik*-perceel door een zoon, kleinzoon of achterkleinzoon geërfd van den ontginmer, dan krijgt die erfgenaam den grond in *golat*. Is het perceel eene sawah, dan noemt men deze een *saba(na) hian*.

Onder *saba panganan* verstaat men de grootste sawah, welke men bezit, dus de sawah welke het meeste bijdraagt tot het levensonderhoud van het gezin.

§ 12. *Beschikkingsrecht over grond bij verhuizing.*

Wanneer een *partano* binnen de *bioes* verhuist, ook al is het naar een dorp van eene andere marga of margatak, dan gaat zijn recht op zijn bouwgronden niet verloren, behalve wanneer deze tot het dorpsplacement behooren. Bij verhuizing blijven de boomen in de tuinen binnen de *hoocta* aan het dorp. De verhuizer mag deze niet omkappen b.v. om ze mede te nemen.

Bij verhuizing van een *partano* naar buiten de *bioes* zijn twee gevallen te onderscheiden:

- dat van *manongkal boeloesan* of het verhuizen zonder de adat-formaliteiten na te komen;
 - dat bij betrachting van de *adat boengkas* (*boengkas* betekent verhuizen).
- a. De bouwgronden van den *partano* worden door den *radja doli* in beslag genomen; zij heeten dan *tadingtadingan ni na boengkas*.

Zoo'n perceel wordt in bruikleen gegeven in den regel aan arme nieuwkomelingen en aan lieden, die *mandjaé* (na een huwelijk een eigen huishouding opzetten). De bruikleener, ook al is hij *partano*, krijgt den grond slechts in *tasir*. De *radja doli* mag het perceel altijd terugnemen, b.v. wanneer de bruikleener intusschen voldoende bemiddeld is geworden. Komt een bruikleener te overlijden, dan kan diens zoon den grond in *tasir* blijven bewerken, maar hij moet daar eerst om vragen. *Tasir*gronden mogen niet vervreemd worden en zijn ook niet voor vererving vatbaar. Komt de verhuizer terug, dan kan de *radja doli* al naar zijn goedvinden den grond teruggeven; hij is er echter niet toe verplicht.

b. De verhuizer mag zijn *tallik-* of *golat*grond verkopen of verpanden, doch enkel aan zijn *waris* in de *bioes*. De naaste bloedverwant heeft het voorkeurrecht. Is de verhuizer het niet eens met den *waris* over den prijs, dan wordt deze door den *radja doli* vastgesteld. Zijn de gronden *paoeséang*gronden of *tano na nioepahon*, dan heeft de schenker het voorkeurrecht tot den koop boven een *waris*. Wenscht een verhuizer zijn *tallik-* of *golat*grond niet te verkopen of te verpanden, dan wordt de grond in bewaring gegeven — *paloeméhon* — aan zijn naasten bloedverwant in de *bioes*. Komt de verhuizer terug, dan kan hij den grond van het familielid terugvragen, doch slechts met in acht neming van adatformaliteiten, w.o. *soelang-soelang*. Soms wordt aan den bewaarder *batoe ni soelang-soelang* door den teruggekomen verhuizer gegeven. Dit is echter geen verplichting.

Ook bij verhuizing van een *parripé* onderscheidt men de twee zelfde gevallen:

a. Bij verhuizing in geval van *mamongkal boeloesan*, ook zelfs binnen de *bioes*, worden door den betrokken *radja portahi* in beslag genomen alle gronden, behorende tot de *portalian*, waarop de heerschende marga van het verlaten dorp recht heeft, zoomede alle achtergelaten roerende goederen. Bedoelde gronden keeren dan tot de vrije *portaliang*gronden van de betrokken marga of margatak terug en kunnen op de gewone wijze weer door anderen in ontginning bekomen of genomen worden. Een *partano* mag den grond in bewerking nemen zonder vergunning.

b. Hetzelfde geschiedt, wanneer de *adat boengkas* wordt nagekomen, met dien verstande evenwel dat de roerende goederen en de z.g. *paté*gronden (waarover nader meer) niet mogen worden annexeerd. Bij verhuizing naar buiten de *bioes* wordt met de *paté*-gronden gehandeld op gelijke wijze als met *tallik-* en *golat*gronden van een naar buiten de *bioes* verhuisenden *partano*. Echter zal zowel voor wat de *parripé* als de *partano* aangaat, *paoeséang*grond en *tano na nioepahon* bij verkoop eerst aan den schenker te koop moeten worden aangeboden.

In herontginning — *mamahal* — genomen grond gaat bij verhuizing van den herontginner terug aan den eigenaar, wanneer deze de vergunning tot *mamahal* heeft gegeven, en aan den *radja doli*,

wanneer dit hoofd de vergunning heeft verstrekt; een en ander onverschillig of de herontginner binnen of naar buiten de *bioes* verhuist.

Bij verhuizing met achterlating van een schuld schijnt het in den pidaritijd, dit is de periode vóór de onder bestuur brenging, aan den schuldeischer veroorloofd te zijn een sawah van den verhuizer in beslag te nemen (vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sihotang van 21 December 1910 Nr 15). Verhaal op een verhuisden schuldeenaar schijnt toenmaals moeilijk te zijn geweest.

§ 13. Verkoop.

Verkoopen heet *manggadis*.

Een ieder mag grond koopen, ook een *paripé* en ongeacht tot welke *portalian* de grond behoort.

Een ieder mag grond verkoopen, mits deze hem in *golat* of *paté* toebehoort. Daaronder kunnen gerekend worden:

1e. *tano libé paté* of gronden, voor altijd geruild; dit kan alleen geschieden met gronden welke men in *golat* of *paté* bezit;

2e. *tano paoëseang* of grond, door den *parboroe* het echtpaar bij gelegenheid van hun huwelijk geschonken. Men is echter verplicht eerst den schenker te vragen, of hij zelf den grond wil koopen. De schenker heeft daarvoor den voorkeur boven ieder ander. Bovendien is de vergunning van den schenker noodig tot verkoop aan anderen. Slechts één berichtgever zegt, dat dit laatste geene verplichting is. Bij vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 3 Juli 1919 Nr 11 werd iemand, die een hem als *paoëseang* geschonken sawah verkocht zonder medeweten van den schenker, veroordeeld de sawah terug te koopen;

3e. *tano pandjaéan* of een stuk grond, dat de *paranak* het echtpaar geeft, als het een eigen huishouding begint;

4e. *tano bangoenan*. Een veld, dat een *parboroe* zijne dochter bij haar huwelijk meegeeft, heet *bangoenan*, zoolang er nog geen zoon geboren is, en eerst daarna *paoëseang*. Hier gelden dezelfde regelen als ten aanzien van *tano paoëseang*;

5e. *oëlosoclos* of *hoendoelan ni boroe*. Dit is eene sawah, welke bij een kinderhuwelijk — *mangòrò boroe* — door den *parboroe* aan den *paranak* ten bate van het aanstaande echtpaar gegeven wordt. Gaat het huwelijk bij volwassen worden niet door, dan gaat de sawah naar den *parboroe* terug. Gaat het huwelijk wel door, dan wordt de gift een *saba paoëseang*. Ten opzichte van *oëlosoclos* gelden dezelfde regelen als ten opzichte van *tano paoëseang*. Bij *boroe tapang* of huwelijk van nog niet geboren kinderen wordt alleen *sinamot* (bruidsschat) betaald en geen veld door den *parboroe* geschonken;

6e. *daon sihol* of souvenir van een stervende of uit een erfboedel aan een aanverwant. Dit geschenk kan ook eene sawah zijn, mits — althans in Silindoeng — de aanverwant geen *hoelahoela* is; dit zijn bloedverwanten van de zijde der vrouw. Ook hier gelden dezelfde regelen als ten aanzien van *tano paoëseang* met dien verstande dat

de *waris* van den schenker in deze kunnen treden in de rechten van laatstgenoemde;

7e. *pisopiso* of een tegengeschenk voor een ontvangen *oelosoelos*; dit laatste is een geschenk aan een aanverwant of aan een marganoot met de uitgesproken bedoeling om een tegengeschenk te ontvangen. De *pisopiso* kan niet uit grond bestaan dan wanneer het geven der *oelosoelos* de strekking heeft tot het verkrijgen van eene sawah tot vergrooting van een eigen sawah;

8e. *tano na niocpahon*; deze mag men alleen aan *waris* verkoopen. Onder *mangoepahon saba* verstaat men het schenken van eene sawah door een schoonvader als offer aan de *tondi* (ziel) van zijne dochter, opdat deze van eene ziekte geneze of eens eindelijk met de geboorte van een kind verblijd zal worden¹⁾. Komt de vrouw te overlijden en heeft zij geen zoons nagelaten, dan gaat althans in Silindoeng de sawah naar den schoonvader terug;

9e. *parsonba* of smeekgeschenk om van een niet te betalen schuld vrij te komen;

10e. *parsaean* of een veld van ongeveer gelijke waarde, gegeven tot afbetaling einer schuld;

11e. *indahan arian* of eene sawah, die aan het kind toekomt, dat de ouders onderhoudt, wanneer deze niet meer tot werken in staat zijn. In den regel is het de jongste zoon. Wanneer de sawah verkregen is van den *parboroe*, mag daarmede slechts gehandeld worden als ware het veld *paoeséang*. De *indahan arian* moet dan beschouwd worden als eene vergrooting van de *paoeséang*.

Ragiragi of tegengeschenk voor ontvangen bruidschat en *parmanomanao* of tegengeschenk voor bij een begrafenis verleende materiële hulp b.v. door een bijdrage in den vorm van een dan te slachten buffel, bestaan nooit uit grond.

Verkoop moet plaats vinden ten overstaan van den *radja doli*, den *radja portahi* van de betrokken *portalian* en den *radja ni hoeta* van den verkooper. De tegenwoordigheid van het dorps hoofd van den kooper wordt niet vereischt. De verkoop kan zoowel ten huize van den kooper als van den verkooper plaats vinden. Na de betaling van de koopsom heeft plaats die van de *pagopago* en ten slotte die van de *oepa radja*. De *pagopago* wordt door beide partijen betaald aan de verschenen hoofden en overige personen, die bij den verkoop tegenwoordig zijn. Na de betaling van de *pagopago* kan geen der partijen meer terug treden. Zij dient dus tot bekraftiging van de overeenkomst. De *oepa radja* wordt door den verkooper betaald aan den *radja doli*, bovenbedoelden *radja portahi* en den *radja ni hoeta* van den verkooper, meer in het bijzonder als erkenning van hunne bemoeienis met de grondmutatie. De *pagopago* en *oepa radja* regelen zich naar de grootte van de koopsom. Bij overtreding der voorschriften is de verkoop nietig.

De adat formaliteiten gaan vooraf aan de door het Bestuur inge-

¹⁾ Vgl. ook Warneck: „Die religion der Batak”, pag. 13.

voerde vrijwillige registratie, welke bijgehouden wordt door het negrihoofd.

Wil men een stuk grond verkoopen, dan moet men het eerst aan de *waris* (bloedverwanten) te koop aanbieden, behalve in de boven reeds vermelde gevallen. Is geen dier bevoordeerde personen (*waris*, schenker enz.) bereid het veld te koopen, dan mag men het aan anderen verkopen, waarbij een *partano* voorgaat aan een *parripé* en een *dongan sabioes* (bioesgenoot) aan iemand van buiten de *bioes*. Hoofden hebben als zoodanig geen hooger voorkeurrecht dan niet-hoofden.

De grond wordt geacht aan den kooper te zijn overgegaan van af het oogenblik, dat de *pagopago* betaald is.

Eene sawah wordt *saba marsanggoel* genoemd, wanneer er bij den verkoop gewas op staat en de oogst in den koop begrepen is. De sawah houdt op die benaming te dragen, wanneer de in den koop begrepen oogst binnen gehaald is.

Is de oogst niet in den koop begrepen, dan blijft die geheel ter beschikking van den verkooper, die niet verplicht is een deel van het beschot aan den kooper af te dragen.

Het komt voor, dat bij verkoop van een bewerkt of beplant veld overeengekomen wordt, dat dit in *bola pinang* (deelbouw) bij den verkooper blijft.

Is de koopsom niet ten volle betaald of niet op tijd, dan wordt de kooper geacht het perceel slechts in bruikpand te hebben, tot de koopsom geheel is voldaan.

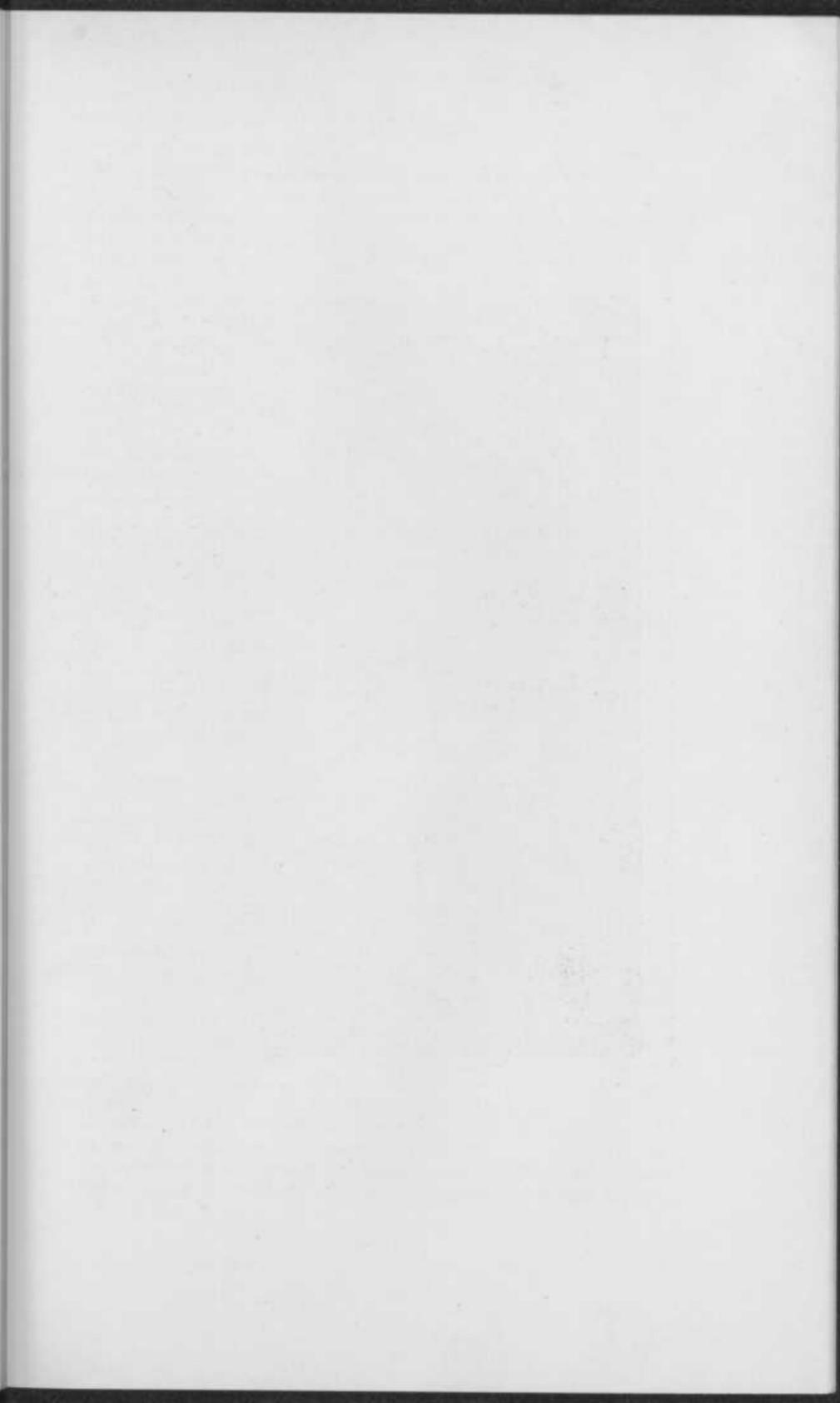
Wanneer een *partano* een veld koopt, is het *pangéahanrecht* in den koop begrepen. Is de kooper een *parripé*, alleen dan wanneer er geene *toché's* geplaatst zijn.

Alle geïerfd en ook de woeste gronden noemt men *tano poesaha*, hetzij van den persoon, die geïerd heeft, hetzij van eene marga of margatak of *bioes* in haar geheel. Een nog tot een onverdeelden boedel behorende sawah mag niet verkocht worden, ook niet door een erfgenaam, al betreft het zijn eigen aandeel. Uit het vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 7 Augustus 1902 Nr. 1 meen ik te moeten opmaken, dat sawahs in een onverdeelden boedel door de erfgenamen verdeeld, dan noemt men zoo'n deel *saba portalian* (vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 24 Februari 1919 Nr 2 en dat van 23 April 1919 Nr 4).

Behalve de woeste gronden behoren tot de onvervreemdbare *tano poesaha*:

a. *Tano (haoema) parpangoeloebalangan*. Hieronder verstaat men eenige droge rijstvelden, behorende tot en gelegen rondom een *pangoeloebalang*. De opbrengst dier velden dient tot offer aan de *pangoeloebalang*.

Een zoodanige *pangoeloebalang* trof ik aan in het landschap Tandjong Boenga; zij bestond uit *poekpoek* — door een *datoe* uit

De haoema parpangoeloebalangan in Tandjong Boenga. De donkere verhevenheid bevat de pangoeloebalang.

menschelijke lichaamsdeelen gemaakte bezielende stof — in een met een steenen deksel gesloten in den grond begraven steenen vat, waarboven — blijkbaar later — een uit steen gehouwen, met opgetrokken knieën zittend menschelijk figuurtje is geplaatst, hetwelk tot het hoofd, dat er verweerd en naar het schijnt ook beschadigd uit zag, in de aarde stak. Elders leest men wel eens, dat het gebruikelijk is de *poekpoek* in het beeldje zelf te doen b.v. in het hoofd, de leverstreek enz.

Het geheel vormt een 1 Meter hooge, aarden verhevenheid, waarvan de opstaande wanden met rolstenen bekleed zijn en op welker bovenvlak om het hoofd van het beeldje sierplantjes groeien. De *pangoeloebalang* is gemaakt door Dateo Panoedoe van de marga N a d é a k en behoort thans aan diens nakomelingen in de mannelijke linie toe, die er telken jare gezamenlijk aan offeren en wel bij den aanvang van de grondbewerking. Het offer bestaat uit een haan, *dengké ni oera* (een vischspijs), *tocak* en wat rijst, afkomstig van de *haoema parpangoeloebalangan*. Deze velden, welke op het hellend terrein terrasgewijze om de *pangoeloebalang* liggen, vormen een *poesaha* van bedoelde nakomelingen. Iedere tot hen behorende gehuwde man krijgt een deel daarvan te bewerken; het aantal deser personen bedroeg bij mijn bezoek ongeveer 40 en ieder's bewerkingsaandeel was in verband daarmede zeer klein.

Behalve gemeenschappelijk wordt al naast behoefté ook individueel aan de *pangoeloebalang* geofferd. Op het bovenvlak van de aarden verhevenheid vond ik naast het beeldje, kippeveeren in de aarde gestoken, welke er blijkbaar eerst voor kort waren aangebracht. Met de *pangoeloebalang* werkt men niet enkel defensief, maar ook agressief.

In Tamba werd door Dateo Parngongo (zie stamboom) *pockpoek* gemaakt en eveneens in den grond begraven, welke *pockpoek* zoude dienen tot afwending van boos opzet van mensen en geesten. Ter plaatse bevindt zich een paal — *balatoek toenggal* (volgens Warneck beteekenende deze woorden een tot een ladder dienende, van inkepingen voorziene boomstam) geheeten en naar men zegt gemaakt uit *sibagoerihout*. Deze boomsoort schijnt niet meer in de Bataklanden te groeien; volgens een legende zou vroeger een *sibagoeriboom* een hoogte hebben bereikt tot aan de poort der hemelen, zoodat een mensch daarlangs tot in den hemel zou kunnen klimmen. De *débata*, dit ziende, vervloekte den boom tot een struikgewas van ± 3 dM hoogte. Men schijnt thans het gewas tot een ingredient te bezigen voor vergift.

Naast de genoemde *pangoeloebalang* kent men nog de *pangoeloebalang paròrot* of — *maròrot*, welke alleen een defensief vermogen bezit. Deze bevat geen *pockpoek* en heeft alleen de kracht om booze geesten en dreigend kwaad te weren. Zij bestaat uit een steenen pop ongeveer van denzelfden vorm als die van de *pangoeloebalang*. Staat een *pangoeloebalang* buiten het dorp, de *pangoeloebalang paròrot* vindt men in den regel binnen de muren van het

dorp. Bij zoo'n beeldje in de kampoeng Loemban Naibaho bij Pangoeroeran trof ik ook een vrouwelijk beeldje aan, wat mede op een verschil tusschen de beide soorten van *pangoeloebalang* wijst. (Warneck vertaalt *maròrot* met „Kinder hüten, bewahren“).

b. *Saba parhombanan*. Hieronder verstaat men de sawahs, behorende tot en gelegen rondom of grenzende aan een *homban*. Deze velden behoren aan de nakomelingen van dengene, die de *homban* gesticht heeft, en worden veelal door de takken, waarin die nakomelingen zich laten indeelen, om beurten bewerkt. In Limborg trof ik eens de *saba parhombanan* om de hoog in aanzien staande *homban* Saniang Naga Silindjoeang onbewerkt aan, terwijl alle overige sawahs van het landshap reeds beplant waren. Er werd geschil gevoerd, wie voor de bewerking der *saba parhombanan* in aanmerking moesten komen, de nakomelingen, die in Limborg woonden, of die, welke in Böhö woonachtig waren.

Degenen, die de velden moeten bewerken, zijn verplicht twee maal aan de *homban* te offeren, eens vlak vóór de beplanting en eens vlak vóór het oogsten. Het heet, dat wanmeer de bewerker der velden een *silindjoeantak* in den grond steekt, niemand in staat zal zijn er gewas van te stelen. Zelfs een steen, welke men er van heeft weggehaald, zou van zelf tot de velden terugkeeren.

Zoowel de *haewma parpangoeloebalangan* als de *saba parhombanan* moeten een onverdeelde boedel blijven.

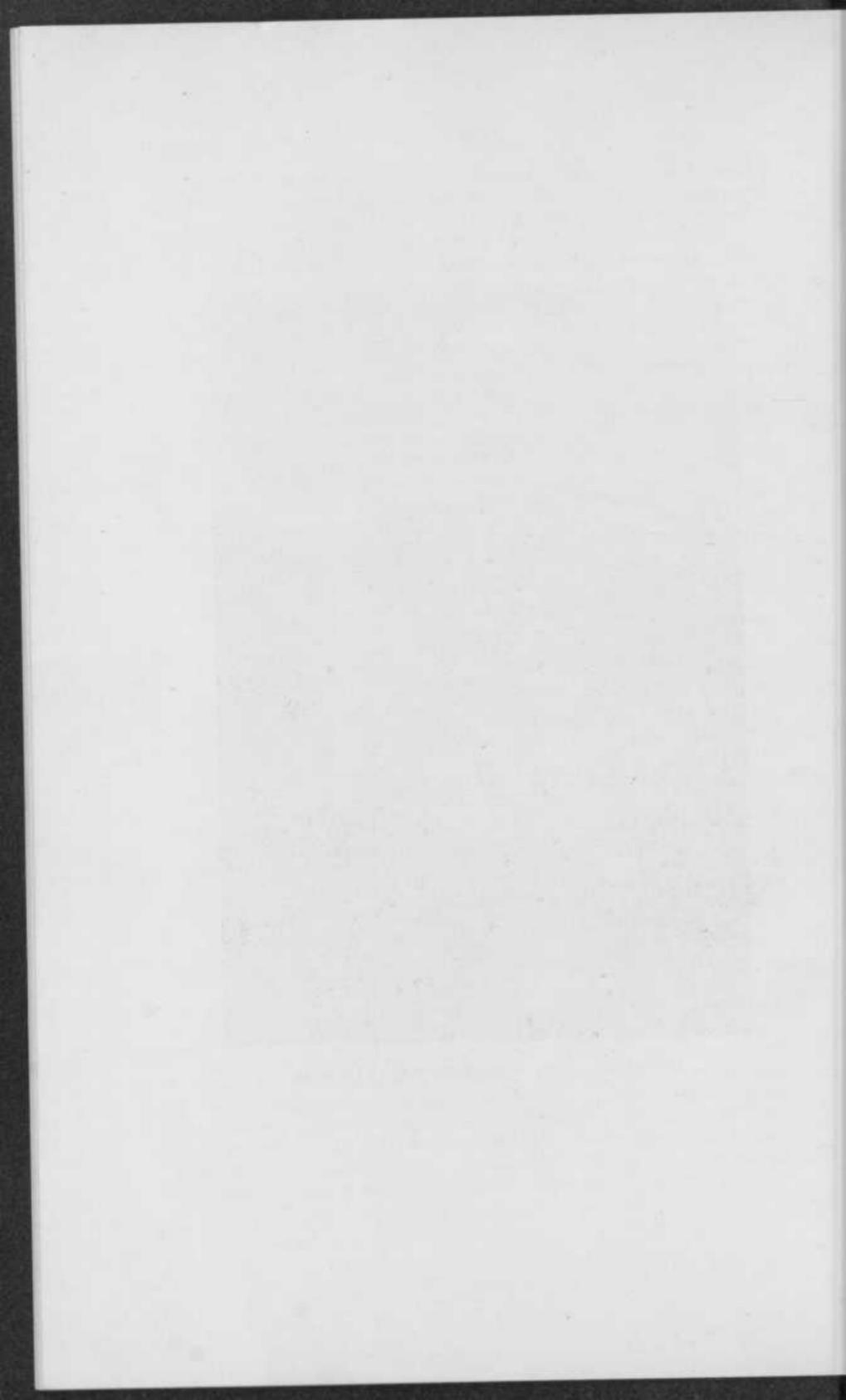
Worden er bij geschillen over sawahs veelal de bezitters der aangrenzende velden als getuigen opgeroepen, het komt ook voor (vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sihotang van 12 October 1913 Nr. 22), dat men zich voor zijn goed recht ook op zijn *dongan sahomban* beroept, dus op de bezitters van sawahs, die dezelfde bron tot *homban* hebben. De band tusschen die bezitters brengt naar het schijnt mede, dat zij verondersteld mogen worden de mutaties te weten onder de sawahs, aangesloten bij dezelfde *homban*.

Overigens kunnen onvervreemdbare poesaka goederen alleen uit roerende zaken bestaan. Als zoodanig heeft men b.v. in Tamba de *ogoeng si boroe lòmò* (de gong, welke bij jonkvrouwen gewild is) en de *bodil soeroengan* (het onovertroffen geweer). Het bijgeloof wil, dat wanmeer de *ogoeng* op een niet daartoe vastgestelden dag bespeeld wordt, er hongersnood zal komen. Het geweer dient er dan voor om den kwaden geest, die hen de nood bracht, te weren. Beide voorwerpen zijn stamgoederen en behoren aan de *bioes* Tamba en Ambarita, welke laatste *bioes* bijna geheel van uit Tamba bevolkt werd.

Stambezit van roerende goederen — hiertoe behoort algemeen nog de *roema persantian* — is vrij schaarsch, dat van onroerende goederen nog vrij belangrijk, doch een en ander zal met het verdwijnen van het heidengeloof wel eerlang tot het verleden behoren. Het eveneens tot de poesakagoederen te rekenen beschikingsrecht van de *bioes* op grond zal zich wel het langste handhaven en zeer zeker, wanmeer de *bioes* onder de inwerking van de opvoedende kracht, welke van de inlandsche gemeente-ordonnantie kan uit-

De homban Sanjang Naga Silindjoeang in Limbong.

gaan, zich zal zetten tot eene ordening van het ontginningsrecht der inheemsche bevolking.

§ 14. *Verpanding.*

A. Men kent geldleeningen met een bouwveld tot zekerheidstelling, waarbij het veld bij den leener blijft. Het wordt dan de *tahan* van de schuld genoemd.

Wordt daarbij geene rente bedongen, dan stelt men veelal het beding, dat de schuld binnen een bepaalden tijd betaald moet worden, bij niet voldoening waaraan het veld *silop* d.w.z. voor altijd aan den geldschieter overgaat¹⁾. De overeenkomst wordt dikwijs aangegaan bij speelschulden. Zij behoeft niet ten overstaan van hoofden te worden gesloten. Eerst wanneer het oogenblik is aangebroken, dat de grond *silop* overgaat, moet men de radja's — den *radja doli*, den *radja portahi* van de betrokken *portalian* en den *radja ni hoeta* van den schuldenaar — er in kennen. Voor het zoo ver is, moet de schuldenaar zijn *waris* waarschuwen, die dan gerechtigd zijn de schuld te betalen. Geschiedt dit, dan gaat de grond, hetzij *paté* (voor vast) hetzij als bruikpand aan den *waris* over, al naar met den schuldenaar is overeengekomen.

Wordt er rente — *hoea* — bedongen, dan kunnen zich de twee volgende gevallen voordoen:

1e. Wanneer de schuld hoog oploopt en er wordt niet betaald, dan komen partijen wel eens overeen dat het veld *paté* aan den geldschieter overgaat, zoo noodig met bijbetaling door laatstgenoemde.

2e. Bij niet aanzuivering van de schuld wordt, vooral wanneer het bedrag hiervan de waarde van het veld benadert, overeengekomen dat het veld als bruikpand aan den geldschieter overgaat. Kan men tot geen vergelijk komen, dan wordt de zaak voor den rechter gebracht, die beslaglegging en openbaren verkoop van het veld kan gelasten — een maatregel door ons ingevoerd.

B. Regel is, dat er geen rente bedongen wordt, maar het bouwveld zoo lang de schuld niet geheel is aangezuiverd, in gebruik wordt gegeven aan den geldschieter. Het veld noemt men dan een *haoema sindor* (het woord *dondon* is op Samosir niet algemeen gebruikelijk).

Het pand mag niet worden ingelost binnen een zekeren termijn, welks duur zich regelt naar de grootte van de schuld. Die termijn heet *balik batangi*. Volgens enkelen bedroeg die termijn vroeger net zoovele jaren als de schuld *ringgit batak* telde (destijds werden velden voor slechts enkele weinige dollars verpand). Volgens anderen zou die termijn in jaren niet groter zijn dan de helft van het aantal geleende dollars. Weer anderen noemden als termijn een plantseizoen. Het gebruik van het veld gedurende dien termijn geldt in het algemeen als rentegenot.

¹⁾ Het vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 20 Maart 1915 Nr. 1 geeft een geval te zien, dat een paard verpand wordt onder de voorwaarde, dat wanneer het niet binnen 3 dagen is ingelost, het *paté* — voor vast — aan den schuldeischer zal toebehooren.

Is de pandnemer reeds met de bewerking begonnen, dan moet met de inlossing gewacht worden tot na den oogst, tenzij partijen anders zijn overeengekomen. Het oogenblik van grondbewerking — *martoea omaoma* — wordt door de *porbaringin's* met bekvenslag bekend gemaakt. Wil men inlossen, dan moet men het dus vóór die bekendmaking doen.

Sindor paté is eene overeenkomst, waarbij een pand door bijbetaling — *sipatépaté* — voor altijd aan den schuldeischer overgaat. *Tambatamba*, een term elders voor bedoelde bijbetaling gebruikelijk, betekent op Samosir schuldvermeerdering; het veld blijft dan in pand.

Men mag grond verpanden, welke voor verkoop vatbaar is. De regelen omtrent het voorkeurrecht van den schenker c.q. van zijn *waris*, welke bij verkoop gelden, zijn ook van toepassing op verpanding.

Bovendien mag men nog verpanden:

1e. *tano sindor*, mits men eerst den pandgever in de gelegenheid stelt het pand in te lossen.

2e. *tano libé simoclakmoelak* of tot wederopzeggens geruilde grond. Van de verpanding behoeft geen kennis te worden gegeven aan dengene, van wie men het perceel in ruil ontvangen heeft.

Een pandovereenkomst moet gesloten worden ten overstaan van twee willekeurige hoofden. Aan de getuigen wordt *ingotingot* betaald. Partijen kunnen, wanneer zij zulks verkiezen, de overeenkomst enkel middels registratie, door het Bestuur ingevoerd, laten vastleggen.

Eene weduwe mag bouwvelden verpanden, wanneer zij zoons heeft en deze allen nog minderjarig zijn. Zij is dan echter verplicht de verdere *waris* van haar overleden man, in de eerste plaats diens broer, er in te kennen. Eene toestemming van die *waris* behoeft zij voor de verpanding evenwel niet.

Geen enkel hoofd heeft het recht eene verpanding te verbieden, ook wanneer het hem bekend mocht zijn, dat de pandgever onbevoegd is.

Wanneer gewas op het veld staat ten tijde van de verpanding, dan gelden ter zake dezelfde regelen als bij verkoop.

Een periodieke huldegift door den pandnemer aan den pandgever is niet noodig.

Behalve de bovenbedoelde gevallen heeft niemand den voorkeur een veld in pand te nemen, behalve de *waris*.

Een pandnemer moet het veld tegen beschadiging en tegen schennis van het recht op den grond door derden verdedigen, in het laatste geval door den pandgever te waarschuwen. Beschermt een pandnemer het veld niet tegen beschadiging b.v. bij een overstrooming, dan kunnen de radja's hem daartoe verplichten. Wanneer het veld buiten schuld van den pandnemer door een bandjir is weggeslagen, mag hij de pandsom niet terugvorderen, evenmin heeft de pandgever dan recht op schadevergoeding.

Wordt een veld door den pandnemer verbeterd of vergroot langs den weg van *pangahan*, dan heeft hij geen recht op verhoging van den losprijs. Heeft de pandnemer eene groote herstelling verricht, b.v. eene aardstorting weggenomen, dan wordt als belooning daarvoor de termijn, waarbinnen het veld niet mag worden ingelost, verlengd.

Een *haeoma sindor* mag men aan een ander overdragen in *sindor* (in den zin van achterpand), *bolapinang* (deelbouw), *tasir* (genorecht of bruikleen) of *libé simoclakmoelak* (ruil tot wederopzeggens). Een pandnemer kan een hem verpande sawah uit den aard niet met een hooger recht vervreemden, dan hij zelf op het veld kan uitoefenen. Bij vonnis van de Rapat Hoendoelan van Tamba van 24 Februari 1915 Nr 11 werd een kooper van een verpande sawah op den eisch van den pandnemer (verkooper), die zijn fout ontdekte, veroordeeld de sawah terug te geven tegen terugontvangst van de koopsom.

Het komt veel voor, dat een *haeoma sindor* door den pandnemer aan den pandgever wordt teruggestaan in deelbouw (zie o.a. vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 24 Februari 1906 Nr 7).

Een pandnemer is niet gerechtigd op een *haeoma sindor* boomen te planten. Doet hij dit toch, dan gaan, ook al wordt het planten hem niet verboden, bij de inlossing van het pand de geplante boomen aan den pandgever over, tenzij deze eerder mochten zijn omgehakt.

Een pandnemer kan een pandgever niet verplichten het pand in te lossen.

Erfgenamen treden in de rechten van den pandgever, respectievelijk pandnemer. Een erfgenaam van een pandgever is zelfs gerechtigd om gedurende de afwezigheid van laatstgenoemde, zonder vergunning of medeweten van deze, middels restitutie van de pandsom zich in de plaats van den pandnemer te stellen, mits zulks geschiede ten overstaan van hoofden; dit ter voorkoming van parkara's.

Voor de inlossing van een pand bestaat geen verjaringstermijn. Een indertijd aan de hoofden van de afdeeling Bataklanden gedaan voorstel om in het belang van eene meerdere vastheid van het grondbezit een zoodanigen termijn in te stellen, vond algemeen tegenkanting. Uit de ontvangen antwoorden bleek, eerstens dat een Batak er ten zeerste tegen op ziet voor goed van zijn veld afstand te doen en tweedens vreesde men van den maatregel een bevordering van het groot grondbezit, dat men als een kwaad voor den volkswelstand aanmerkt. Wel worden roerende goederen in pand gegeven met een uitersten termijn van inlossing (zie vonnis Groote Rapat van Samosir van 20 Maart 1915 Nr 1).

Het pand moet van den pandnemer worden ingelost, ongeacht in wiens handen het veld zich mocht bevinden; eene vordering tot afgifte tegen den losprijs moet ook tegen hem worden ingesteld. Hierop bestaat slechts één uitzondering en welwanneer door den pandnemer bij de in-achterpand-geving met den oorspronkelijken

pandgever is overeengekomen, dat deze het veld rechtstreeks van den achterpandnemer zal inlossen. Is de pandnemer niet in staat het door hem in pand genomen veld bij inlossing aan den pandgever terug te bezorgen, dan moet hij de waarde van het veld vergoeden. Aldus werd o.m. beslist bij het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Tamba van 13 October 1914 Nr 6 en dat van Rapat Hoendoelan van Sihotang van 27 Januari 1914 Nr 2. Anders huidde echter het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Tamba van 6 November 1914 Nr 9, waarbij de oorspronkelijke pandnemer veroordeeld werd tot teruggave van de sawah en hem overigens werd overgelaten het veld op de eene of andere wijze van den achterpandnemer los te krijgen.

De achterpandsom mag niet meer bedragen dan de pandsom.

Aan de inlossing zijn geen formaliteiten verbonden.

Regel is, dat bouwvelden voor speelschulden slechts als bruikpand aan den winner worden afgegeven. Wordt een veld ter voldoening van een speelschuld *paté* (voor altijd) afgestaan, dan moet dit ten overstaan van de hoofden gebeuren.

Voor *dondon toea* gelden dezelfde regelen als in rechtsgouw Baligé, met dit verschil alleen dat het pand slechts aan den oudsten zoon van den oudsten zoon van den schenker wordt gegeven.

§ 15. *Ruil.*

Men kent *libé paté* en *libé simoclakmoclak*. Het eerste betekent ruil voor altijd en het tweede tot wederopzeggens. De overeenkomst van *libé gogo*, zoals die o.a. in Toba voorkomt, is op Samosir onbekend.

In Limbong kent men nog *libé dos* of ruil van bouwvelden met gelijke verdeeling tusschen beide partijen van het beschot van de geruilde velden.

§ 16. *Deelbouw.*

Voor de geldigheid van eene deelbouwovereenkomst is tegenwoordigheid van getuigen bij het sluiten daarvan niet vereischt.

De zaadpadi — *boni* — wordt tot eene hoeveelheid, welke het veld heet sterk te zijn — *pargogo* —, door den eigenaar van het veld verstrekt.

De bewerking van het veld geschiedt door den deelbouwer. Staat de eigenaar van het veld daartoe zijn buffels af, dan behoeft daarvoor geen vergoeding te worden gegeven.

Het oogsten geschiedt door beide partijen te zamen; eveneens het *mordégé* (lostrappen van de gaba van de aar).

Het *maniari* (wannen) geschiedt door den deelbouwer.

De deelbouwgever moet zijn aandeel zelf thuisbezorgen.

Alleen in Pangoeroeran, Limbong, Sagala en Harian Böhö komt aan den deelbouwer *oepa dégédégé* toe; dit is de gaba, verkregen van de padi, waarvan het stroo dient tot dekking van de padi, welke men voor het lostrappen van de korrels van de aar op het veld pleegt op te stapelen.

Bonabona (in Baligé *djomoerdjomoer* geheeten) of loon voor het drogen van de padi in de zon, dat eveneens aan den deelbouwer toekomt, kent men in Tamba, Saboelan en Sihotang; elders voor zoover bekend niet.

Na uitkeering deser speciaal aan den deelbouwer toekomende gedeelten van den oogst wordt het resterende, na eerste wanning verkregen gedeelte van het beschot in twee gelijke deelen verdeeld onder beide partijen. In Limpong wordt door den deelbouwgever wel eens genoegen genomen met slechts een derde van bedoeld resterend gedeelte van het beschot.

De deelbouwer heeft het recht om den afval van de eerste wanning na te wannen en de daarbij verkregen gaba — *piarpiaar* — zich toe te eignen.

Ook een *haocma toer* (ladang) wordt in deelbouw uitgegeven.

Als de deelbouwer den grond niet bewerkt, is hij tot eene schadevergoeding — *singkat ni gògò* — verplicht. Hetzelfde geldt, wanmeer hij het gewas niet behoorlijk bewaakt of verzorgt.

Bij beschadiging van het gewas, ook buiten schuld van den deelbouwer, schijnt deze tot dadelijke kennisgeving aan den eigenaar van het veld verplicht te zijn op gevaar dat hij alleen anders de schade zal hebben te dragen. Bij vonnis van de Rapat Hoendoelan van Saboelan van 15 Juli 1915 is een geval behandeld, dat een eigenaar van een in deelbouw gegeven veld gedurende twee jaren geen aandeel van het beschot had ontvangen van den deelbouwer. Laatstgenoemde beweerde dat het gewas door paarden en varkens was opgegeten, doch hiervan had hij niet dadelijk kennis gegeven aan den eigenaar, zoodat deze de juistheid van het beweren niet had kunnen nagaan. De deelbouwer werd veroordeeld het aandeel van den eigenaar alsnog aan deze af te dragen c.q. te vergoeden.

De *bolapinang* gaat stilzwijgend door, als het veld niet tijdig teruggenomen of teruggestaan is.

§ 17. Bruikleen.

Het komt veelvuldig voor, dat men aan een armen nieuwkomeling een sawah in bruikleen geeft, welke in Samosir dan een *saba tasir* en in Silindoeng een *saba parripéan* wordt genoemd. Een ieder kan een *saba tasir* uitgeven en zoowel aan een nieuwkomeling als aan iemand, die reeds lang in het dorp woont. Een minderjarige, wiens vader overleden is, is niet bevoegd eene sawah uit te lenen zonder medeweten van zijne moeder, zoolang deze nog niet hertrouwd is (vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 14 April 1910 Nr 18).

De uitleener mag het veld ten allen tijde terugnemen, mits het niet reeds door den bruikleener in bewerking is genomen.

Ook *haocma toer* worden in Samosir aan nieuwkomelingen uitgeleend (zie vonnis van de Groote Rapat van Samosir van 13 December 1917 Nr 7). Elders komt dit in de Toba — Bataklanden, voor zoover bekend, niet voor; daar worden in overeenkomstige gevallen slechts sawahs uitgeleend.

Het verschil tusschen *manasir* en *mangindjam* bestaat volgens eenige hoofden hierin, dat *mangindjam* het karakter draagt eener overeenkomst en *manasir* meer dat van gunstbetoon. Bij *mangindjam* wordt wel eens een termijn overeengekomen; bij *manasir* nooit. Is echter bij *mangindjam* geen termijn overeengekomen, dan kan de grond ten allen tijde worden teruggenomen, mits die niet reeds in bewerking is.

§ 18. Schenking.

Men mag grond in *paoeséang* wegschenken, wanneer men den grond in *golat* of *páté* bezit.

Behalve in Saboelan en Nainggolan mag men een als *paoeséang* ontvangen stuk grond weder aan een ander in *paoeséang* weg-schenken. Van de zijde van dengene, die in tweede instantie den grond in *paoeséang* ontvangt, moet echter bij het huwelijk van laatstgenoemde *todoxan* gegeven worden aan dengene, die de *paoeséang* in eerste instantie schonk. De *todoxan* wordt normaal slechts door den *paranak* bij een huwelijk aan de naaste bloedverwanten van den *parboroe* gegeven.

Voor het schenken van een zelf ontvangen *paoeséang* in *paoeséang* aan een ander is geen vergunning noodig van den oorspronkelijken *paoeséanggever*.

Ook *pandjaéan*, *oelosoelos*, *daon sihol*, *tano na noepahon*, *par-sombá*, *indahan arian* en *parsaán* kan men als *paoeséang* schenken.

Tano sindor mag men niet als *paoeséang* schenken, omdat de gift dan feitelijk op een geschenk in geld zou neerkomen, terwijl alleen grond als *paoeséang* gegeven mag worden.

In naam heeft de vrouw meer gezag op de *paoeséang* dan de man.

Als de man sterft, komt de *paoeséang* aan zijne zoons en, als deze er niet zijn, aan zijn naaste *waris*, dus niet aan zijne dochters.

Is uit het huwelijk een zoon geboren, dan kan op de weduwe geen dwingend *hampirecht* worden uitgeoefend, d.w.z. de vrouw heeft zich niet in een erfhuwelijksrecht te schikken.

Zijn er slechts dochters geboren en wordt de weduwe door een der naaste *waris* van den overleden man krachtens het erfhuwelijksrecht als echtgenote tot zich genomen (genaast), dan gaat de *paoeséang* naar de *waris*, doch de dochters hebben dan recht op een deel daarvan.

Wil geen enkel familielid van den overleden man de weduwe *manghampi* en zijn er uit het huwelijk geen zoons geboren, dan gaat de *paoeséang* terug naar den *parboroe* en de *sinamot* (bruidsschat) in haar geheel naar den *paranak* van den overleden man, tenzij er eene dochter uit het huwelijk geboren is, in welk geval de bruidsschat slechts voor de helft behoeft te worden teruggesteven.

Wil eene weduwe zich niet laten *manghampi*, dan gaan na eene zoogenaamde echtscheiding (verbreking van de aanverwantschapsbetrekking met de familie van haar overleden man) *sinamot* en *paoeséang* over en weer terug, tenzij een zoon uit het huwelijk ge-

boren mocht zijn, in welk geval de *paoeséang* niet teruggegeven wordt en de *sinamot* van het tweede huwelijk van de weduwe naar dien zoon gaat.

Sterft de vrouw, dan heeft geen teruggave over en weer van de *paoeséang* en de *sinamot* plaats.

Vroeger had men de adat, dat wanneer eene vrouw stierf, de *parboroe* haar door eene andere dochter moest vervangen. Hetzelfde gebeurde wanneer eene vrouw na langeren tijd geen zoon baarde.

Bij een huwelijk wordt de *paoeséang* niet op waarde geschat. Soms wordt een *paoeséang* geschonken van hogere waarde dan de *sinamot*.

Blijkt een als *paoeséang* geschonken veld achteraf den schenker niet in *golat* of *paté* te hebben toebehoord, dan moet een ander veld daarvoor in de plaats worden gegeven.

Wanneer de bruidschat niet ten volle betaald is, is de *parboroe* gerechtigd een gedeelte van de *paoeséang* aan te houden.

Komt een als *paoeséang* gegeven veld op eenigerlei wijze *paté* aan den schenker terug, dan draagt het veld den naam van *haeoma moelak*. Bij echtscheiding wordt dan de waarde van de *paoeséang* van de te restitueren *sinamot* ingehouden.

Men schenkt *paoeséang*, omdat eene dochter niet kan erven en het billijk voorkomt ook haar een deel van de bezittingen van den vader toe te kennen; verder strekt de gift om de positie van de vrouw te versterken (*pasangap boroe*).

Ofschoon *todoan* over het algemeen nooit in den vorm van een stuk grond geschonken wordt, vind ik nochtans een geval daarvan vermeld in het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sihotang van 10 September 1912 Nr 8 en wel een naar het schijnt door hoofden bekragtigd geval. (Van het betrokken veld verklaarde een der partijen: „noenga hot dibaen radja *todoankoe*” hetgeen betekent, „reeds vast door de radja's tot mijn *todoan* gemaakt”).

§ 19. Weiderecht.

Djalangan, welke omwald zijn, zij het ook gedeeltelijk, zijn alleen toegankelijk voor het vee van degenen, die aan de omwalling hebben deelgenomen. Andere personen hebben eene vergunning noodig om er hun vee te laten grazen van de deelnemers aan de *djalangan*. Deze krijgen daarvoor van de vergunninghouders *oepa djalangan* of één gulden per verkocht beest, afkomstig van het weiland, ongeacht of de veebezitter het beest zelf verzorgt of het aan een ander b.v. een eigenaar van de *djalangan* in verzorging gegeven heeft. Wanneer men het vee in *ripéripé* (maatschap) met een der eigenaren van de *djalangan* heeft, dan is geen *oepa djalangan* verschuldigd. Bij verkoop van vee, onverschillig of de veebezitter al dan niet medeeigenaar is van de *djalangan*, moet *oepa radja* betaald worden aan den *radja doli* van de *bioes*, waar de veehouder woont, en aan den *radja doli* van de *bioes*, waar de *djalangan* gelegen is.

Op een niet omwald weideveld mag een ieder, ook iemand van

buiten de *bioes*, vrijelijk vee laten weiden. Eene vergunning noch betaling is daarvoor noodig. Hetzelfde geldt voor de *djampalan*; echter moeten het vee en de paarden er bewaakt (gehoed) worden.

Voor het maken van een omwalde *djalangan* is eene vergunning noodig van den *radja doli*. Slechts gronden, welke nog niet in een of andere *portalian* zijn ingedeeld, mogen daartoe bestemd worden.

Voor het aangaan van een veemaatschap (*marríperipé*) is geen bijstand van hoofden noodig, ook niet wanneer een of alle genooten in een andere *bioes* gevestigd zijn.

Een *djampalan* is niet gesloten voor ontginning, een omwalde *djalangang* echter wel.

§ 20. Waterrecht.

Aanleg van een waterleiding gaat uit van een of meer *sochoet's* of *radja bondar*. Deze roepen daartoe de belanghebbenden op; ook de *radja doli* komt daarbij. Komt men tot eene overeenkomst, dan wordt tot bevestiging hiervan een buffel geslacht op kosten van de *sochoet's*. De aanleg van de leiding geschieft door de belanghebbenden zonder loon. Is de leiding gereed en de te bevloeden grond onder de belanghebbenden verdeeld, dan wordt het feit weer met een feest bezegeld, waarvan de kosten echter door de belanghebbenden gezamenlijk gedragen worden.

Het klein-onderhoud der leiding geschiedt op kosten van den *radja bondar*, die zich in deze doet bijstaan door *parhara's* of *pandé aek*. Zware herstellingen worden verricht door de belanghebbenden, die daartoe uitgenoodigd worden door den *radja bondar*. Deze moet daartoe op zijne kosten een buffel, een rund of een varken slachten.

De *radja bondar* krijgt voor zijne werkzaamheden van ieder der van de leiding profiteerende sawah-eigenaren of bezitters als loon *oepa radja*, dat evenveel bedraagt, als de eigenaar of bezitter aan zaadpadi — *boni* — gebruikt voor de beplanting van zijn aangesloten veld. In het onderdistrict Baligé wordt dat loon *oepa bondar* of *émé pangididoan* genoemd. Laatstgenoemde term heeft in Samosir eene geheel andere beteekenis en wel die van eene bijdrage in rijst aan den *hasandaran ni bégae* bij het *mamélé sombaon* of degene, in wie bij het offerfeest de geest van een overledene is gevaren.

Ook de *pandé aek* kan aanspraak maken op loon, bestaande uit een gedeelte van den oogst, door den sawaheigenaar of bezitter naar believen zelf vast te stellen. Dit gedeelte regelt zich naar de omstandigheid, of al dan niet een gunstige oogst gemaakt is.

Wordt een aangesloten sawah niet bewerkt, dan heeft de eigenaar of bezitter daarvan niets aan den *radja bondar* of aan den *pandé aek* af te dragen.

Een bewerker van eene sawah, grenzende aan een dijk, heeft zorg te dragen voor het klein-onderhoud van het aansluitend dijkgedeelte. Schiet hij hierin te kort, dan krijgt hij eene waarschuwing van den *radja bondar* en gehoorzaamt hij niet, dan kan het herstellen op zijn kosten gebeuren.

§ 21. *Vischrecht.*

Het aan de *bioes* grenzend gedeelte van het meer vormt het vischgebied van de *bioes*. Dit vischgebied staat loodrecht op de kust.

Leden van de *bioes* hebben geen vergunning noodig om er te visschen. Eene uitzondering kent men hierop in Saboelan, waar men voor het visschen in het groot b.v. met 10 man eene vergunning noodig heeft van den *radja dolí*, ongeacht of men een *partano* of een *parripé* is. Voor de vergunning behoeft men niets te geven; een vrijwillige gift komt wel eens voor.

Menschen van buiten de *bioes* hebben wel eene vergunning te vragen, zulks tot verzekering van de rust en orde en ter bescherming van de uitgezette vischtuigen tegen diefstal en beschadiging. De vergunninghouder is niet verplicht tot het afdragen van een gedeelte van zijne vangst; dit wordt aan zijn welwillendheid overgelaten.

Waar iemand zijn *toektoek* of *pinaän* of vischtuigen, welke voor langeren tijd uitgezet worden, geplaatst heeft, mag een ander niet visschen.

In Sihótang hebben de er heerschende marga's om de beurt het recht om aan de monding der rivieren aldaar te visschen.

In Simbolon en Tomok is het *martanggal* d.i. het visschen met een *boeboc* (fuik) alleen aan *bioes*leden geoorloofd.

Rechtsgouw 4.

§ 1. Karakter van de bioes.

De thans aan de orde zijnde rechtsgouw omvat de twee aan het Tobameer gelegen landschappen Silalahi en Paròpò. Deze bestaan respectievelijk uit twee en een *bioes*. Elk der beide *bioes*' van Silalahi heet *bioes* Hordja Taon en die van Paròpò *bioes* Parsanggaran.

Tusschen de twee eerstgenoemde *bioes*' bestaan geene grenzen; wel hebben zij samen grenzen met de *bioes* Parsanggaran. Laatstbedoelde *bioes* vormt dus een territoriaal geheel tegen de beide andere gezamenlijk eveneens een.

De *bioes* heeft tot hoofd een *radja djòlò*. Deze waardigheid wordt in de twee *bioes*' van Silalahi bekleed door een der *radja (portahi) doli* — waarover nader meer — van de marga Si halòlò, welke stam gevestigd is ten Zuiden van den rivier, welke Silalahi halveert (Aek Sibola Hoeta?) en een der *radja (portahi) doli* van de marga Sitoengkir, welke men ten Noorden van gemelden rivier aantreft.

Telkenjare stelt een *datoe* middels *pormanochon* (wichelen met een kip) vast of er een *hordja bioes* of een *hordja taon* (een offerfeest bij dreigenden misoogst) zal plaats vinden. Bij beide plechtigheden wordt aan den *sombaon* geofferd — *mamélé sombaon*. Silalahi en Paròpò eerbiedigen denzelfden *sombaon*, namelijk den *sombaon* Lansaboenga (Nansaboenga?). Dit hooger wezen incarneert zich wel eens in een medium en wordt overigens den gezant genoemd van den *sombaon* op den Poesoek Boehit. De *hordja bioes* wordt om de 3 à 4 jaar gehouden.

De *hordja taon* wordt door Silalahi gevied binnen de muren van Sigiro. Men heeft mij niet kunnen verklaren, waarom het feest juist in dat dorp gehouden moet worden. Sigiro is niet het moederdorp van het landschap.

Beide *bioes*' van Silalahi vieren haar *hordja bioes* op denzelfden dag, doch elk afzonderlijk en wel op een onderlingen afstand van ± 70 meter op de buiten de muren eener hoeta gelegen *porbioesan* iets bovenstroms de *onan* (markt).

Zowel Silalahi als Paròpò worden bewoond door marga's, welke van Si Lahisaboengan afstammen en dus zeer nauw aan elkaar verwant zijn (zie pag. 48). Onmogelijk acht ik het op grond hiervan niet, dat de een *bioes* aldaar uit de andere is ontstaan, hetzij door splitsing dan wel door vestiging buiten het gebied van de moeder*bioes*, dat wel aan de monding van bovengenoemden rivier gezocht zal moeten worden.

Het wil mij voorkomen dat de *bioes* zich in Paròpò tot een rechts-

gemeenschap heeft ontwikkeld, echter niet in Silalahi. Hier is zij, naar het schijnt, zuiver een offergemeenschap gebleven. Ik meen dit althans te moeten afleiden uit de omstandigheid, dat het *bioes*-verband in Silalahi los staat van het beschikkingsrecht op den grond en dit landschap in zijn geheel en dus niet elk der 2 *bioes*' daarvan afzonderlijk een *djandji* heeft met Sagala, Pangeroeran, Boehit, Loemban Soehisoehi, Parhaba en Simarmata.

Ook hier draagt de *djandji* het karakter o.m. van eene uit overeenkomst ontstane offergemeenschap. Wanneer zich verschijnselen voordoen b.v. van een komenden misoogst, stelt de *datoe* vast of er al dan niet een *hordja dandji* zal worden gehouden en, zoo ja, met welken der genoemde *djandji*-genooten. Het *djandjifeest* vervangt niet het *bioesfeest* of de *hordja taon*.

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

Evenals in Samosir kent men in Silalahi en Paropò eene verdeeling bloksgewijs van de voor bebouwing geschikte gronden onder de marga's. Een aan een marga toegemeten aandeel in een blok noemt men *toerpoek*, *bagian* of *djambar*. Voor zooverre het geene natuurlijke grenzen heeft, is elk aandeel afgebakend. Evenals in Samosir bracht ook hier het verdeelingsstelsel mee, dat de aandeelen van een marga verspreid zijn komen te liggen. Telkens wanneer er eene gunstige ontwikkelingsmogelijkheid (b.v. door een waterleidingaanleg) of noodzaak tot uitbreiding van het bebouwingsareaal zich voordeed, ging men tot verdeeling van een nieuw blok gronds over.

De onverdeelde grond — *tano na halong* — bleef in het gemeenschappelijk bezit van alle heerschende (grondbezittende) marga's van het betrokken landschap, Silalahi dan wel Paropò.

De marga pleegde haar aandeel weer onder te verdeelen tusschen de hoofdtakken, waarin die zich splitst, en iedere tak wees gedeelten van zijn grond toe aan daartoe behorende gezinnen. Zoo verdeelde de marga *Sitoengkir* haar aandeel onder hare drie hoofdtakken (zie stamboom) en wordt deswege de *sitoloe tali* genoemd.

Het aandeel dat bij de verdeeling van een *toerpoek* aan een lid van de betrokken genealogische groep wordt toegewezen, verkrijgt dat lid dadelijk in *golat* (het door het stam- en het vestigingsverband beklemd eigendomsrecht). Dit recht is vererbaar en kan ook verkregen worden door koop of schenking, mits de nieuwe verkrijger tot dezelfde genealogische groep behoort als de vervreemder.

Iemand van een heerschende marga verliest zijn *golatrecht* op een stuk grond niet door langdurige braakligging hiervan.

§ 3. Volksbestuur.

Iedere hoofdtak einer marga, hier in verband met de grondverdeeling *tali* genoemd, heeft tot hoofden een *portahi doli* en een *porbaringen*. Moet een margabelang behartigd worden, dan treden daartoe de *portahi doli* en *porbaringen*'s van alle *tali*'s der marga

gezamenlijk op, zoo noodig, onder leiding van het invloedrijkste dier hoofden.

In afwijking van wat men elders ziet, heeft de *porbaringin* in Silalahi en Paròpò blijkbaar ook met wereldlijke aangelegenheden, althans met het grondenrecht hemoeienis. Het komt mij voor, dat een *porbaringin* in de onderwerpelijke rechtsgouw in dit opzicht staat tusschen een *porbaringin* elders en een *përmangmang* in het Dairi gebied.

De landschapsbelangen worden, v.z.v. mij bekend, op eene volksvergadering behartigt, waarin de machtigste hoofden wel het meest stem in het kapittel zullen hebben.

§ 4. *Ontginding.*

Een stuk woesten grond ontginnen heet *manoha*. Dit komt, naar het heet, nu zoo goed als niet meer voor, omdat vrijwel alle daarvoor geschikte grond reeds tot sawah gemaakt is. Droege rijstvelden worden zelden aangelegd. Met het aanleggen van koffietuinen is men eerst voor kort begonnen en wel in de bosschen op de hoogvlakte ten Westen van Silalahi.

Herontginnen noemt men *mamahal*.

Vroeger had een lid van een grondbezittenden margatak geene vergunning noodig voor eene ontginding van een deel van een *toerpoek* van dezen tak. Nu echter behoeft hij daartoe eene toestemming van zijn dorpshoofd. Het is mij niet bekend wat tot deze nieuwe regeling heeft geleid. Vermoedelijk houdt zij verband met den bevolkingsaanwas en de in den loop der jaren daardoor ingetreden schaarschte aan nog vrije, voor den sawahbouw geschikte gronden, zoodat een spaarzaam beheer hiervan noozakelijk is geworden.

Wil iemand een deel van een *toerpoek* van een anderen margatak ontginnen, dan heeft hij daartoe eene vergunning noodig van den *portahi doli* en van den *porbaringin* van laatstbedoelde genealogische groep. Die persoon mag den grond dan voor den duur van slechts 4 jaren bewerken en heet den grond dan enkel als *porpanganan* (stamwoord *pangan* of eten) dus in genorecht te occupeeren. Daarna wordt de grond door den *portahi doli* en den *porbaringin* teruggenomen, die het perceel dan aan een ander kunnen toewijzen. Wil de vreemdeling den grond voor langeren duur behouden, dan moet hij zich het recht daartoe van de twee genoemde hoofden koopen en deze kunnen den grond dan enkel tegen restitutie van de betaalde som terugnemen. Naar het mij voorkomt, heeft deze overeenkomst iets van eene verpanding van een stuk grond door den betrokken margatak aan een vreemdeling, zij het dan ook dat de pandsom niet aan de geheele margatak ten goede komt maar enkel aan de haar vertegenwoordigende twee hoofden.

§ 5. *Vervreemding van grond.*

Een vreemdeling mag een door hem ontgonnen stuk grond niet verkoopen, verpanden, wegschenken of op eenigerlei andere wijze ver-

vreemden, echter wel in deelbouw — *bola pinang* — uitgeven, mits voor niet langer dan hij zelf den grond in gebruik heeft.

Een lid van een heerschenden margatak mag zijn in *golat* bezeten stuk grond wel aan een vreemdeling verpanden maar niet verkopen. Ook mag hij den grond als *paoeséang* schenken, wat in verband met de exogamie slechts aan een vreemdeling kan geschieden. De *paoeséang* gaat slechts dan over op den zoon van den begiftigde, wanneer ook deze getrouwde is met eene vrouw uit den margatak, waartoe de *paoeséangschenker* behoort. Anders gaat de *paoeséang* terug aan laatstgenoemde of diens rechtverkrijgenden. Dit gebeurt zelfs ook, wanneer bedoelde zoon eene vrouw huwt uit eene andere heerschende marga (margatak?) in hetzelfde landschap.

Een nieuwkomeling kan, ook wanneer hij niet tot een der heerschende marga's behoort, van iemand, die wel deel daarvan uitmaakt, een van de sawahs van laatstgenoemde in genotrecht — *tasir* — bekomen. De nieuwkomeling moet dan aan den uitleener een gedeelte van den oogst afdragen tot eene hoeveelheid, gelijk aan twee maal de hoeveelheid, benodigd voor de bezaaïng van het veld. De *tasir* duurt nooit langer dan één jaar (plantseizoen), doch de duur van het gebruik kan telken jare met een plantseizoen verlengd worden.

• § 6. *Beschikkingsrecht over grond bij verhuizing.*

Verhuist een lid van eene heerschende marga binnen het landschap Silalahi dan wel Paropò naar een dorp van eene andere marga, ook dan behoudt hij zijn recht op de sawah. Verhuist hij naar buiten het landschap, dan gaat zijn grond over naar zijn *waris* in dat landschap. Hij mag bij verhuizing naar buiten het landschap zijn sawah niet verkopen of verpanden.

Rechtsgouw 5.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeïngs- en bebouwingstoestand.

In het onderdistrict Balige heeft men voor woeste, nog nooit bebouwde gronden blijkbaar geene vaste benaming. Enkelen noemen ze *ladang*, wanneer zij met *ri* (alangalang) en struikgewas, en *harangan*, wanneer zij met bosch of kreupelhout begroeid zijn. Anderen noemen nog nooit ontgonnen gronden *rimba* en gronden met sporen van vroegere bewerking *gasgas*. Weer anderen noemen verlaten bouwgronden *rimba*, wanneer er geene sporen van herbebossing op voorkomen, en *gasgas*, wanneer zulks wel het geval is.

In het algemeen worden woeste nog nooit bebouwde gronden omschreven met *tano na so hēa niela*, braakliggende of verlaten bouwgronden met *tano na nioelang*, en in gebruik zijnde gronden (bouwvelden, woonerven, tuinen, vischvijvers enz.) *tano na pinar-haséa*.

Gronden, welke wel eens in bewerking zijn genomen, noemt men soms *tano rimba*.

Verlaten dorpsgronden (dorpsemplacementen) — in den regel gronden, waarop nog resten van een vroeger aldaar gestaan hebbend dorp, b.v. gedeelten van wallen, worden aangetroffen — heeten in het algemeen *hoeta nioelang*.

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

Met uitzondering van Pagar Batoe, Baroeara en Loemban Gaol c.a. (Kaart I Toba 10 d, 15 en 16) behoort het geheele onderdistrict Balige volgens de volksopvattingen aan marga's (onder-marga's), die van Si Bagot ni Pohan afstammen, en wel uit kracht van eerste vestiging en verdere beheersching van het gebied. Wel is het aan leden van vreemde stammen geoorloofd zich in het gebied te vestigen doch dan slechts in de ondergeschikte positie van *parripé*, waarover nader meer.

De geschiedenis dier eerste vestiging en ontwikkeling van de volksverspreiding is op pag. 45 weergegeven. Zooals daar wordt mededeeld, bleef Si Bagot ni Pohan in Loboe Parséahan, het door zijn vader gestichte moederdorp, wonen¹⁾). Van hier uit schiepen zijne nakomelingen zich een bij den bevolkingsaanwas zich geleidelijk uitbreidenden invloedskring, welke in den loop der tijden eene verbrokkeling onderging, eerst naar de vier takken, waarin die

¹⁾ Loboe Parséahan is nabij Loemban Gorat (Baligé) gelegen en wordt ook Sianipar Loboe genoemd.

nakomelingen zich splitsen, daarna naar de marga's (ondermarga's) en ten slotte naar de staken — hier *hordja* genoemd — waarin die stammen zich laten verdeelen.

De toestand is momenteel dus deze, dat iedere *hordja* een eigen invloedskring heeft. Met voordacht bezig ik hier het woord „invloedskring", omdat de *hordja's*, ook al kunnen zij eenigermate geacht worden territoriale eenheden te vormen, over het algemeen onderlinge grenzen hebben. Dit gemis brengt met zich mede, dat in de onbebouwde gebiedsstrook tusschen de grensdorpen van twee *hordja's* het wederzijdsch beschikkingsrecht op den grond naar elkaar toe in zekerheid afneemt. De plaatsen, waar beide *hordja's* elkaar in deze strook plachten te ontmoeten tot afwikkeling van aangelegenheden, welke niet van vriendschappelijken aard waren, dienden, bijaldien belangenbotsing vaststelling van onderlinge grenzen noodzakelijk maakte, veelal tot uitgangspunten bij die vaststelling, waardoor ter plaatse eene scherpere afscheiding werd verkregen van wederzijdsch *golatgebied* — *bola pasara*.

Liet deze onvolmaakte begrenzingstoestand zich wel verdragen tusschen de van Si Bagot ni Pohan afstammende *hordja's*, minder gold dit uit den aard ten opzichte van vreemde stammen en ook van stamgenooten, van wie men zich vervreemd had. Het door de nakomelingen van Si Bagot ni Pohan in het onderdistrict Baligé bezette gebied heeft dientengevolge in het Oosten grenzen met dat der nakomelingen van Tamboen Moelia en van Sipaettoea, zoomede met het gebied van de marga Pasariboe, in het Westen met het gebied der Lontoengstammen en naar ik meen in het Zuiden met dat der stamgenooten, die zich op de Tobahoogvlakte gevestigd hebben. Het gebied der nakomelingen van Tamboen Moelia vormt om gelijke reden eveneens een territoriaal geheel.

Alle gronden binnen den invloedskring einer *hordja*, ook de bebouwde, worden de *golat* van de *hordja* genoemd, wat aldus moet worden verstaan, dat de *hordja* over de gronden het beschikkingsrecht heeft, hetzij ten volle dan wel beperkt, het laatste, wanneer de grond door een individu met het een of ander recht wordt geoccupeerd.

In elke *hordja* heeft men slechts één heerschende marga (ondermarga). Het wordt zelfs onbestaanbaar geacht, dat twee of meer marga's, ook al zijn zij ten nauwste aan elkaar verwant, samen binnen een en hetzelfde beschikkingsgebied, zich de heerschende stammen mogen noemen. Van daar wellicht de geëikte uitdrukking, dat de grond aan de eene of andere marga toebehoort. Ook acht ik het niet uitgesloten, dat de uitdrukking haar oorsprong vindt in de omstandigheid, dat, gelijk de door mij geraadpleegde volkshoofden mededeelden, aan het beschikkingsrecht van de *hordja* dat van de marga (ondermarga) is vooraf gegaan en dat het eerste uit het tweede is ontstaan. Dat niet de marga maar de *hordja* het beschikkingsrecht heeft op den grond, komt wel het duidelijkst tot uiting daar, waar *hordja's* van dezelfde marga (ondermarga) aan elkaar grenzen. Niet

gezamenlijk hebben zij dan het beschikkingsrecht op den grond, maar elk harer afzonderlijk binnen den eigen kring¹⁾.

Eéne verdeeling van het grondgebied onder de marga's, evenals in Samosir, bloksgewijs met verspreide ligging dientengevolge van de aandeelen van elke marga binnen dezelfde rechtsgemeenschap is in het onderdistrict Baligé niet bekend.

Vermits het dorp in deze rechtsgouw geen eigen beschikkings-areaal heeft, hebben de tot een *hordja* behorende dorpen uit den aard ook onderling geene grenzen.

§ 3. Karakter en samenstelling van de *hordja*.

De *hordja* is, zoools hare benaming reeds doet vermoeden, van huis uit een offergemeenschap. Deze heeft tot leden personen van een en denzelfden staak eener marga of ondermarga en stelt zich ten doel het vieren van een offerfeest ter eere van den gemeenschappelijken stamvader — *morsanti*.

Van dit feest — *hordja santi* of *hordja réa* — werd mij medegeeld, dat op denzelfden dag geofferd wordt aan:

1e. een gemeenschappelijken *homban* of heilige bron tot het verkrijgen van een goeden oogst. Bij het offeren aan de bron pleegt men zich het gelaat met het water daaruit te wasschen — vermoedelijk niet slechts eene reinigings- maar ook eene versterkings-handeling en wel beide met opzicht tot de eigen ziel. In afwijking van wat mij van het landschap Limbong bericht werd, neemt men bij het *santifeest* in de onderwerpelijke rechtsgouw geen water uit de bron mede naar het dorp, waar de *roema porsantian*, het z.g. stadhuis, staat en waar genoemd feest gevierd wordt.

2e. een gemeenschappelijken *pangoeloebalang* in dit dorp. Deze *pangoeloebalang* is een z.g. *pangoeloebalang pardrot*. Hij bevat dus geen *poepoek* of beziende tooverstof en heeft voorts naast zich een vrouwtjesbeeld. Men schrijft aan deze *pangoeloebalang* noch eene offensieve noch eene defensieve kracht toe. Aan den *pangoeloebalang* wordt om zegen gesmeekt.

3e. den *sibaso na bolon* of vroegsten gemeenschappelijken stamvader — *ompoe porsadaän* — van de *hordja*, aan wien om kindergen worden gesmeekt²⁾. Elders lees ik dat men zich daartoe tot de

¹⁾ Meerwaldt zegt in zijne „Aanteekeningen betreffende de Bataklanden” (Tijds. Ind. T. L. V. 1894): „Elke marga heeft haar land (*golat*), dat zij óf door in bezit neming door haar voorvaderen óf door verovering op een andere marga verkregen heeft”. Iets verder deelt hij mede: „Er is toch nauwelijks een grens tusschen het land van twee marga's of dat van twee onderdeelen van dezelfde marga, waarover geen geschil van meening tusschen de beide partijen bestaat”. Volgens Meerwaldt komt het dus ook voor, dat het land aan een onderdeel eener marga toebehoort. Hij geeft echter niet aan, wat hij onder zoo'n onderdeel verstaat.

²⁾ Op pag. 127 van zijn verhandeling „Die Religion der Batak” geeft Warneck de volgende omschrijving: „einen groszen *sumangot*, der den Göttern am nächsten steht, den gemeinsamen Stammvater einer gröszeren Opfergemeinschaft”. Zie overigens nog noot 1, pag. 160.

débata idoep wendt, twee afgodsbeeldjes, een mannelijk en een vrouwelijk, gezeten op een *sangké ni pinggan*, rotanvlechtwerk, waarin men een *pinggan*, een groot bord, dat zegen heet aan te brengen, pleegt op te bergen. Beide beeldjes stellen de voorouders van een genealogische groep b.v. van een stam voor; zij worden in het stamhuis opgeborgen.

Volgens Winkler — Die Toba-Batak auf Sumatra pag. 7 en 133 — zouden de *débata idoep* zijn „die ältesten und hervorragendsten unter den *silaon na bolon*, den Geistern der groszen Längstverstorbenen". Is dit juist, zoo heeft men hier te doen met tweelerlei benaming voor denzelfden geest. Warneck — „Die Religion der Batak" pag. 6 — ziet in de *débata idoep* geen als goden vereerde voorouders, maar een soort ondergoden, gepersonifieerde natuurskrachten, en meer in het bijzonder de voortplantings- en levenskracht voorstellende. Op pag. 37 van zijn evengenoemd werk geeft hij een fabel weer van den oorsprong van de *débata idoep*. Ook volgens den assistent demang M. Salomo Pasariboe — „Toenggal panaloean, pangoeloebalang dohot débata idoep" pag. 25 — zouden de *débata idoep* geen voorouders voorstellen. Echter geeft hij eene andere sage van den oorsprong daarvan weer dan Warneck.

Het zoude Moeladjadinabolon, de schepper van het heelal, zijn geweest, die den menschen dit middel ter erlanging van kinderzegen aan de hand had gedaan en wel door tusschenkomst van Si Radja Endaënda si Radja Endapati¹⁾, die de boodschap overbracht op zijn beurt door tusschenkomst van een vrouwelijk medium — *boroe sibaso bolon* — waarin hij tot dat doeleinde zou zijn gevaren.

Het *santifeest* heeft plaats, indien de *datoe* dit noodig acht, b.v. wanneer in de *hordja* zich teekenen voordoen van geringe geboorte, van het uitbreken ener epidemie enz.

Het zijn voornamelijk deze feesten, waardoor de bloedverwant-schapsbanden in den staak geregeld worden aangehaald. Dat uit de bij die offerfeesten plaats vindende samenkomsten ook eene aansluiting groeide tot behartiging van andere dan enkel gemeenschappelijke offerbelangen, ligt voor de hand.

Ik meen in dit verloop tot het vormen van eene eigen-huishouding ook de oorzaak te mogen zoeken van de verbrokkeling van het margagrondbezit in dat van de *hordja*. Naar ik gis, werd dit proces nog bevorderd door den druk der toenmaals heerschende onveiligheid, welke de naaste bloedverwanten er toe bracht elkaars nabijheid te zoeken. Het spreekt van zelf dat deze aansluiting ook tot uiting kwam bij de oprichting van nieuwe dorpen en bij de veelvuldig voorkomende oorlogjes, welke dikwijs leidden tot uitstooting van vreemde dorpen. Groeping der nederzettingen *hordja's* gewijs was daarvan het noodwendig gevolg en hiermede was de vervorming van de offergemeenschap tevens tot een rechtsgemeenschap slechts een kleine stap.

¹⁾ Si Radja Endaënda is een zoon van Débata Sori, de tweede godheid uit de Bataksche Godendriëeenheid, bedoeld in noot 1, pag. 11. Si Radja Endaënda denkt men zich in de gedaante van een kameleon.

Een en ander sloot nog niet uit, dat in de *hordja* wel eens nederzettingen van een ander stamverband werden opgenomen, ja zelfs er werden opgericht, in den regel echter zonder dat, naar mij voorkomt, het genealogisch karakter der *hordja* geheel werd vertroebeld. Meestal gaat van dergelijke nederzettingen geen voldoende kracht daartoe uit. In het algemeen behooren zoodo niet genoeg alle dan toch de meeste en zeer zeker de aanzienlijkste families in de *hordja* tot den erheerschenden staak.

Het komt mij daarom minder aanbevelenswaard voor om, gelijk sommige schrijvers¹⁾ doen, de rechtsgemeenschap zonder meer een dorpenbond te noemen, wat zoude kunnen doen denken aan een uit overeenkomst geboren rechtsgemeenschap.

Het rechtsgemeenschappelijk karakter van de *hordja* blijkt uit haar gezamenlijk optreden tegen schennis van haar beschikkingsrecht op den grond en van haar vischrecht binnen het aan de *hordja* toebehorend meergedelte door personen van buiten de *hordja* of door vreemde rechtsgemeenschappen; uit het beslechten binnen de *hordja* van onderlinge geschillen, waartoe bijeenkomsten — *porriaän* — werden gehouden op bepaalde verzamelplaatsen — *portoengkoan* — en ten slotte uit het bezitten van een gemeenschappelijk niet aan een ander ondergeschikt hoofd, den *radja pardjöld*. Meer in het bijzonder vanwege laatstgenoemd rechtsgemeenschappelijk element der *hordja* wordt deze geacht een *haradjaan* (radjaschap) uit te maken.

De *radja pardjöld* is een wereldlijk hoofd, ook al treft hij de voorbereidseLEN van de *hordja réa* en al mag hij op dit feest zelfs de *tonggötonggò* (ritueele gebeden) uitspreken, bijaldien de *porbaringin's* — waarover nader meer — in deze niet voorgaan. Hij verklaart b.v. oorlog, regelt dan wel geeft leiding aan grote werken, zoals aanleg van waterleidingen enz.

Met de interne aangelegenheden der dorpen heeft hij echter geene bemoeienis dan alleen in het dorp, waar hij woont en als van zelf sprekend ook het bestuur voert. Slechts dan was het hem geoorloofd — al dan niet in overleg met de overige hoofden in de *hordja* — in de inwendige aangelegenheden van een ander dorp der *hordja* in te grijpen, wanneer geschillen tusschen het hoofd en een der andere ingezetenen van dat dorp zulks noodzakelijk maakten. Overigens vormt ieder dorp een rechtsgemeenschap, alleen in aangelegenheden, de *hordja* in het algemeen rakende, aan deze ondergeschikt. Wel heeft genoeg elke *hordja* een moederdorp — *hoeta porsérahan* (*porsérahan* beduidt verspreiding) — maar de van daaruit gestichte nederzettingen maakten zich reeds spoedig van het moederdorp vrij, zoodra zij zich sterk genoeg daartoe gevoelden, daarmede het hiérarchiek verband met het moederdorp verbrekende — een toestand, geheel anders dus dan wij in Zuid-Tapanoeli aantreffen.

De *radja pardjöld* wordt bijgestaan door meerdere *radja portahi*, die voornamelijk belast zijn met zendingen naar de bondgenooten van

¹⁾ Zie o.a. de Boer's opstel in Adatrechtbundel XX, pag. 122.

de *hordja* of met het zoeken in noodgevallen van nieuwe bondgenooten.

De waardigheid van *radja pardjòlò* is niet erfelijk. Wel wordt door den vader in den regel gestreefd naar eene opvolging door een zijner zoons. In eene volksvergadering, waarin ook de kleine man het woord mag voeren, wordt de *radja pardjòlò* door de *hordjahoofden* en de *radja naimora* (aanzienlijken) aangewezen. Het is in den regel de bekwaamste of om zijn rijkdom als anderszins meest geziene persoon in de *hordja*. Bij overlijden of aftreden b.v. wegens ongeschiktheid, wordt de *radja pardjòlò* veelal door een *radja portahi* opgevolgd.

De verheffing van iemand tot *radja portahi* heeft niet plaats op eene volksvergadering. Zij geschiedt door den *radja pardjòlò* al dan niet in overleg met de overige *hordjahoofden* en, naar het schijnt, voor iedere aangelegenheid op zich zelve. Als vereischte voor de verheffing geldt uitsluitend geschiktheid. Het aantal der *radja portahi* regelt zich naar den omvang der werkzaamheden en naar het aantal hiervoor geschikte personen.

Met het beschiktungsrecht — *golat* — op de *hordjagronden*, het meest op den voergrond tredende element der rechtsgemeenschap, houden verband, zij het wellicht dan ook indirect, ten eerste het verbod aan menschen van buiten de *hordja* om er te *morgondang* (Bataksche muziek maken) anders dan wanneer zij er zijn uitgenoedigd of daartoe vergunning hebben gekomen, en ten tweede de solidaire aansprakelijkheid vroeger van de *hordja* voor een binnen haar gebied op een vreemdeling gepleegd misdrijf, wanneer de schuldige niet ontdekt of, een lid der *hordja* zijnde, niet gestrafd werd. Overigens moest het misdrijf tot het vorderen eener vergoeding, waaronder ook de bloedprijs begrepen werd, aanleiding kunnen geven en van dien aard zijn dat niet-betaling eene aanleiding tot den oorlog kon opleveren. Met opzicht tot deze uit het *golat*recht voortvloeiende aansprakelijkheid geldt de Bataksche spreuk: „*Niarit taroegi, niarit porapora, mòlò tinéan oclì, téanon dòhot gora*”, wat vrij vertaald betekent: „wanneer voordeel wordt geërfd, wordt ook strijd geërfd” of beter nog „wie de lusten heeft, moet ook de lasten dragen” of „naast rechten staan plichten”. Deze aansprakelijkheid gaf aan de *hordja* het recht om voor haar of voor de veiligheid in het algemeen gevvaarlijke personen den toegang tot haar gebied te ontzeggen.

Voor het bestaan van een *hordja* — een zich tot een rechtsgemeenschap ontwikkeld hebbenden stak eener *marga* (ondermarga)¹⁾ — is in het onderdistrict Baligé geen maximum of minimum zielental of graden van verwantschap voorgeschreven, zoals elders met de zuiver godsdienstige eenheden vormende *hordja*'s het geval schijnt te zijn²⁾. Ik acht het geenszins uitgesloten, dat bij de vorming eener

¹⁾ Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 5 November 1915 nr. 7 wordt onder de *hordja* Sibetocon verstaan (het gebied van) de afstammelingen van Toean Radja Ditano, (dus van een stak van de *marga Si aha ãn*).

²⁾ Zie Schröder's: „Bataksche volksordening”, Adatrechtbundel XX, pag. 21.

hordja in gemeld onderdistrict naast de neiging tot meerdere aansluiting tusschen nauwe bloedverwanten ook van invloed zal zijn geweest de geografische gesteldheid van het gebied, terwijl voorts splitsing eener *hordja* in den regel wel te wijten zal zijn aan naijver — b.v. bij eene aanwijzing van een *radja pardjòlò* — tusschen de staken, waarin een *hordja* zich laat onderverdeelen, of aan een door de bevolkingstoename ingetreden verschil in de behoeften van het godsdienstig leven met opzicht tot de keuze van den voorzaat, ten wiens eere de *hordja réa* gevierd behoort te worden.

De *hordja* is in het onderdistrict Baligé de hoogste rechtsgemeenschap.

§ 4. Karakter en samenstelling van de *bioes*.

De *bioes* is in de onderwerpelijke rechtsgouw zuiver eene offergemeenschap en wel in haren omvang eene van hogere orde dan de *hordja*. Aan het *bioesfeest* wordt deelgenomen door alle binnen den kring der *bioes* gelegen *hordja*'s.

Aanvankelyk had men slechts één *bioes*, namelijk de *bioes* Onan Radja. Volgens de overleveringen waren de vier zoons van Si Bagot ni Pohan, die den titel voerden van *radja na opat*, de eerste *porbaringin*'s (geestelijke leiders) van het *bioesfeest*. Naar ik gis, moet deze overlevering zoodanig worden opgevat, dat de eerste vier *porbaringin*'s nakomelingen waren van de even bedoelde zoons en niet deze zelve; zulks laat zich beter verstaan met de mededeeling van hoofden uit het gebied, dat het *bioesgebruik* van jongeren datum moet zijn dan het *santifeest*, bedoeld op pag. 45.

Ieder der vier *porbaringin*'s heeft zorg te dragen voor de inzameling van een vierde van de kosten van het *bioesfeest*. Dat een vierde deel wordt *sangkaé* genoemd, welk woord eene samentrekking is van *sada haé* of één schenkel i.c. van den te offeren buffel.

Bij het offerfeest verdeelen de deelnemers zich in twee partijen, *samariba horbo* of overlangsche zijde van den buffel geheeten. De nakomelingen van Tampoe Bolon en Toeau Dibangarna vormen de eene en de nakomelingen van de beide andere zoons van Si Bagot ni Pohan de andere partij. Deze verdeeling houdt verband met het volgende gebruik. De doodelijke steek aan den aan den offerpaal gebonden buffel wordt toegebracht door iemand van den oudsten of van den jongsten tak uit de genealogische groep der *bioes*. In onderling overleg wordt vastgesteld, welke dier beide takken dit zal doen. In den regel is het de oudste. De partij, waartoe de *pamantom* (degene, die den steek toebrengt) behoort, schaart zich bij dezen persoon, n.l. aan de linkerzijde van den buffel. Zoodra de steek is toegebracht, tracht elk der beide partijen in een worsteling tegen de zich aan de andere kant opgesteld hebbende tegenpartij het offerdier zoodanig te doen neerstorten, dat de zijde van den buffel, aan welke zij staat, boven komt te liggen, hetgeen voorspoed voor de winnende partij zou voorschrijven. Dit niet in Samosir voorkomend gebruik wordt in de afdeeling Bataklanden betracht overall, waar *marga*'s,

afstammende van Toean Sorba di Banoea, de heerschende zijn, wat er op wijst dat het gebruik in Baligé is ontstaan en wel vermoedelijk vóór de verspreiding dier marga's naar buiten.

Evenals in Samosir houdt het *bioesfeest* direct verband met den rijstbouw en beoogt de plechtigheid het afsmekken aan de goden en hogere wezens, waaronder in de eerste plaats de *sombaon* op de Dolok Tolong, van een goeden oogst, van voorspoed, in het algemeen. Echter wordt in het onderdistrict Baligé het feest eerst ná de periode van het wieden gevierd.

Ook in laatst gemeld gebied moet een der *porbaringin's* gedurende de offerplechtigheid het hoofd met een *oclos* (geweven doek) bedekt en overigens gehurkt en in eene naar het offer gebogen houding zich stil en zwijgend daarbij nederzettenden. Hij voert dan den nevентitel *radja pardjoegock* (*djoegoek* betekent zitten). Tusschen dezen persoon en het offer staat de *langgatan*, een met palmbladeren versierd altaartje, met al zijn toebehooren — *haséa* —, waarnaast op eene aarden verhooging een miniatuur Bataksch huisje — *patané* — geplaatst is. De bedoeling van dit laatste kon men mij niet opgeven.

Bij de toename der bevolking werd aan ieder der aanvankelijk slechts uit een viertal bestaande *porbaringin's* een *porbaringin* toegevoegd en later nog een. Van de twaalf *porbaringin's* zijn er slechts vier, namelijk de opvolgers der eerste vier *porbaringin's*, gerechtigd den titel *radja na opat* te voeren.

De *porbaringinwaardigheid* is erfelijk, d.w.z. dat als opvolger aangewezen moet worden een der afstammelingen van den gene, die de waardigheid het eerste vervulde. De aanwijzing geschiedt door de *radja pardjolò* in overleg met de overige volkshoofden en *radja namora*. Aan de aanwijzing wordt openbaarheid gegeven op een feest — *pasampéhon* —, waarop o.m. alle *porbaringin's* van de *bioes* uitgenoodigd worden. (*Pasampéhon* meen ik te mogen vertalen met „zijne bestemming doen bereiken”, i.c. meer in den zin van „in den kring der *porbaringin's* toegang verschaffen.”) De nieuw benoemde *porbaringin* moet den *radja pardjolò* met de gebruikelijke heilwenschen een geschenk — *oepa manggabéhon* — aanbieden.

Op een *hordjafeest* treden een of meer der daarbij betrokken *porbaringin's* op voor het uitspreken van de *tonggótonggò* (gebeden) en het verrichten van den voorgeschreven dans — *manortor* of *manontor*. De *radja pardjolò* spreekt het slotgebed uit. Hoe belangrijk de positie van de *porbaringin's* overigens ook moge zijn, in werkelijkheid zijn zij niet meer dan de helpers der *radja pardjolò* in offeraangelegenheden, evenals de *radja portahi* helpers zijn in wereldlijke *hordjazaken*.

Bij de volksverspreiding ontstonden in het onderdistrict Balige meerdere *bioes'* uit de *bioes* Onan Radja, namelijk de *bioes'* Tampanah, Onan Sanjpang en Onan Djoï. De *bioes* Tampanah dankt haar ontstaan aan een transmigratie, voornamelijk uit Paindoan (Kaart I Toba 13b) naar het Westen, welke volksverhuizing mede strekte tot beveiliging van het gebied aan den grens met de Lontoengstam-

men. De nakomelingen van Tamboen Moelia vormden wegens hunne aan de omgeving vreemde afstamming een aparte *bioes*, te weten de *bioes* Tamboenan.

Ofschoon op de vredelievende samenkomst der hoofden van de aangesloten *hordja's* ter gelegenheid van het *bioesfeest* veelal gemeenschappelijke belangen behandeid werden o.a. ten opzichte van het marktwezen, en ook aangelegenheden, meerdere *hordja's* rakende, heeft de *bioes* zich niet tot een rechtsgemeenschap ontwikkeld. De band tusschen de bij een *bioes* aangesloten *hordja's* was nochtans zeer sterk.

§ 5. *Woonrecht.*

Voor de benaming van de verschillende onderdelen van een dorps-emplacement moge verwezen worden naar de legende op de bij dit opstel gevoegde kaart van een dorpencomplex, gelegen in Gasariboe (Kaart I Toba 23). Het dorpsplacement met alles wat ook buiten de muren daartoe behoort (de *socha balian*, *partoengkoan* enz.) wordt *parhoetaän* genoemd.

Voor de oprichting van een dorp was vroeger noodig eene vergunning van de hoofden van de *hordja* (naar rangorde de *radja pardjolò*, *radja portahi*, *radja hoeta* en *radja namora*), die het verzoek in overweging namen in eene te voren daartoe aangekondigde vergadering, waarin een ieder gelegenheid werd gegeven zijne bezwaren voor te brengen. Thans gaat de vergunning uit van het Bestuur.

Na erlanging der vergunning wordt op elk der vier hoekpunten van de om het dorp aan te leggen muren een *pandji*, een palmlad (hodong), in den grond gestoken en in het midden der vier hoekpunten het offer — *boenti* — geplaatst. Een hutje — *balé* — wordt bij de *boenti* gebouwd ter voorloopige huisvesting van den stichter van het dorp, den *sibao boenti*.

Het na het plaatsen van de *boenti* door den stichter aan te rechten feestmaal heeft plaats in het dorp, van waaruit de nieuwe nederzetting opgericht wordt.

De stichter c.q. stichters gezamenlijk hebben slechts een beheersrecht op de *parhoetaän* met de daarbij behorende *pangéahan*- of *tambatamba ni hoeta* (grondreserve voor eene eventuele dorpsuitbreiding). Dat beheer mag enkel gericht zijn op eene goede woonorde, ook al mocht de grond hen bij de oprichting van het dorp in *golat* (inheemsch eigendomsrecht) hebben toebehoord. Zoolang het dorp nog bestaat, wordt dat *golatrecht* geacht sluimerende te zijn. Is het dorp geheel verlaten, dan kan de eigenaar zijn *golatrecht* op den grond weer ten volle uitoefenen, tenzij hij vóór dien naar buiten de *hordja* mocht zijn verhuisd. In dit geval kan hij het *golatrecht* slechts terug bekomen door zich weder in de *hordja* te vestigen en den *radja pardjolò* om terug erlanging van het *golatrecht* te vragen, welk verzoek niet mag worden geweigerd.

Het beheersrecht gaat bij versterf op de erfgenamen over, die in het dorp wonen. Zijn de stichters overleden of verhuisd en hebben zij

in het dorp geene erfgenamen achtergelaten, dan komt het beheer aan de naaste bloedverwanten in het dorp en bij ontstentenis ook van deze aan de er wonende stamgenooten gezamenlijk. Blijven er slechts lieden achter van een vreemden stam, dan komt volgens zeggen het beheersrecht aan den *radja pardjòlò*. Dit laatste zal wel zoo moeten worden verstaan, dat de *radja pardjòlò* eerst bij oneenigheid in deze tusschen de vreemde inwoners het beheersrecht uitoefent.

Wanneer de *siboan boenti* het dorp verlaat, verliest hij het beheersrecht over den grond, met behoud nochtans van het *golatrecht* op den grond, wanneer hij dat tenminste bij de oprichting van het dorp bezat en hij overigens niet uit de *hordja* verhuisd is.

Wenscht de *siboan boenti* of zijn erfgenaam weer in het dorp terug te komen, dan behoeft hij evenals iedere andere persoon daarvoor eene vergunning, welke hem dan niet geweigerd wordt. Het beheersrecht krijgt hij eerst terug, wanneer hij zich jaren lang weder in het dorp gevestigd heeft en niet meer als een onbestendige inwoner — *süngani sambang sambang* — wordt aangemerkt.

Regel is, dat de stichter, c.q. de voornaamste der stichters *radja hoeta* wordt. Is hij niet daartoe geschikt, dan wordt hij door zijne familieleden in zijn taak bijgestaan. Het komt in dit laatste geval nochtans voor, dat naast den *siboan boenti* een *radja hoeta* staat, die het bestuur heeft over de dorpelingen doch niet het beheersrecht op den dorpsgrond.

Op den *siboan boenti* volgt in rang de *toenggané ni hoeta*, die slechts een bijstander is van eerstgenoemde. De *toenggané ni hoeta* is in den regel een om zijne persoonlijkheid, rijkdom als anderzins in aanzien staande persoon. Het enige vereischte voor zijne verheffing is geschiktheid voor het ambt.

Bij het plaatsen van de *pandji* wordt er rekening mede gehouden, dat de *toroe ni boeloe*, ook wel *djinomba ni boeloe* of *nilinggom ni boeloe* geheeten, niet samenvalt met aan anderen toebehoorende gronden, waarvan deze geen afstand wenschen te doen. Onder de *toroe ni boeloe* wordt verstaan een strook grond langs den buitenwal ter breedte ongeveer van de verticale projectie aldaar van de algemeen op den wal geplante bamboe. Voor de breedte is overigens geene vaste afmeting aangenomen. De *toroe ni boeloe* dient voornamelijk om aan aarde te komen voor het onderhoud der muren. Aan den voet hiervan vindt men dan ook zoowel aan de buiten- als aan de binnenzijde eene ingraving, waarvan de aarde voor den wal benut is. De ingraving aan de binnenzijde heet *soeha bagasan* en die aan de buitenzijde *soeha balian*.

Worden de muren onmiddellijk tegen reeds bestaande sawahs aangelegd, dan vervalt het recht op een *toroe ni boeloe*. De muren moeten dan opgeworpen en onderhouden worden met aarde van binnen de muren, wat niet geriefelijk is voor de bewoners.

Het is mogelijk om voor eventuele uitbreiding van het dorp aangrenzende gronden te reserveren. Eene dergelijke reserve — *pangéahan-* of *tambatamba ni hoeta* — is slechts te bekomen met

toestemming der radja's van de *hordja*. Zij kan met goedvinden van den *siboan boenti* of diens rechtverkrijgende tijdelijk benut worden voor den sawah- of tuinbouw, voor het gebruik voor mestvaalten, opstapeling van padistoo enz. Men is verplicht deze gronden te ontruimen en wel zonder enige schadeloosstelling, zoodra de grond noodig is voor dorpsuitbreiding. Wanneer echter de *siboan boenti* of bij diens overlijden zijn erfgenaam een gedeelte van de reserve tot sawah maakt, komt dat gedeelte niet meer tot de reserve te behoren.

Een bezitter van een nabij gelegen sawah kan zich niet verzetten tegen de oprichting van een dorp of tegen de aanwijzing van een *pangéahan ni hoeta* met een beroep op een verlangen om de sawah in de richting van het dorp uit te breiden, ook zelfs niet wanneer de grond zich door zijne ligging aan de beneden zijde van het veld — *pat ni saba* — en dus door zijne mogelijkheid voor een bevolking met het afvloeiend water van de sawah in het bijzonder voor de sawahuitbreiding eignet. Het woonbelang gaat in dit opzicht dus voor aan het landbouwbelang.

Een sawah kan bij verhuizing van den bezitter daarvan tot *toroe ni boeloe* of tot *pangéahan ni hoeta* worden gemaakt, wanneer diens in het dorp achterblijvende bloedverwanten en de *radja pardjolö* daar geene bezwaren tegen hebben.

Voor een uitbreidung van een dorp mogen aangrenzende sawahs worden genaast, mits den bezitters daarvan andere sawahs daarvoor in de plaats worden gegeven — vonnis van de Groote Rapat van Baligé van 5 Augustus 1890 nr. 83 —, en volgens enkele mijner zegslieden ook tegen een waardevergoeding, wanneer sawahrui niet mogelijk is. Op een uitweg of een karbouwenweg van een ander dorp zal voor een dorpsuitbreidung slechts beslag mogen worden gelegd, wanneer dit dorp voor den aanleg van een anderen weg zorg draagt.

Voor het bouwen einer woning is een vergunning noodig van den *siboan boenti* in gemeen overleg met den *radja hoeta*, althans wanneer er in het dorp een *radja hoeta* bescheiden is.

De rooilijn — de woningen staan in het dorp in een rij, veelal in twee rijen tegenover elkaar — wordt in den regel reeds bij de oprichting van het dorp vastgesteld door den *siboan boenti*. De aanwijzing van de plaats, waar een huis — *bagas* — dan wel padischuur — *sòpò* — gebouwd zal worden, geschiedt eveneens door den *siboan boenti* c.q. *radja hoeta*, die bij zijne beslissing rekening moet houden met het woonbelang der dorpelingen.

De *siboan boenti* plaatst zijne woning met het midden van het front recht tegenover het punt, waar de *boenti* (offer) bij de oprichting van het dorp gestaan heeft. Overigens draagt diens woning geen bijzonder kenmerk.

Aan de verschillende woonplaatsen in het dorp zijn geen speciale woonrechten of -plichten verbonden.

Een ieder is gerechtigd een *sòpò*, welke voornamelijk bestemd is voor het bergen van padi, te bouwen. Regel is dat men zijn *sòpò* bouwt tegenover zijne woning aan de andere zijde van de *alaman* of

het dorpsplein, dat zich uitstrekkt tusschen de rij der woningen en die van de *sòpò's*. Deze bouwt men aan de hooge zijde van het dorp, eerstens om hygiënische redenen, met het oog op afvloeiien van het hemelwater naar de achterzijde der woningen, waar men veelal zijne behoeften pleegt te doen, en wellicht vroeger ook om veiligheidsredenen — oorlogjes waren destijds aan de orde van den dag. Wanneer in de woningenrij daarvoor geene ruimte meer beschikbaar is, mogen in de rij der *sòpò's* woningen gebouwd worden, ofschoon men dit met het oog op brandgevaar voor de *sòpò's* niet gaarne ziet.

Wat van Samosir gezegd is omtrent de *djòlò ni roema, poedi ni roema, taoembara en pamispisan* geldt ook voor het onderdistrict Baligé.

Eveneens het van Samosir medegedeelde omtrent het opbreken of verkoopen eener woning of *sòpò* bij verhuizing. Tot den koop hebben naar volgorde het voorkeurrecht: de *waris*, (zie Vennis van de Kleine Rapat te Baligé van 9 December 1921 nr. 32), de *siboan boenti*, de *radja hoeta* en overige dorpsgenooten.

Blijkens vennis van de Groote Rapat van Baligé van 14 November 1905 nr. 33 werd een dorpshoofd ingevolge de *adat boengkas* (het verhuisrecht) bevoegd verklaard eene woning van een uit zijn dorp verhuisenden onderhorige te koopen, zelfs tegen den wil van laatstgenoemde.

De bewoners eener woning hebben ook in het onderdistrict Baligé het recht een ieder den toegang tot hunne woning te ontzeggen, ook zelfs den *siboan boenti*, except uit den aard in politieele gevallen.

Het dorpshoofd kan zoo noodig in overleg met de overige dorpelingen een ingezetene van zijn dorp gelasten zijne woning te verplaatsen, wanneer eene goede bouworde dit eischt. Bij meeningsverschil wordt de uitspraak ingeroepen van de overige hoofden van de *hordja* c.q. van den rechter. De dorpsgenooten en zelfs dijkwijs familieleden, vrienden en kennissen van buiten bieden bij de verplaatsing de behulpzame hand.

In overleg met de andere hoofden uit de *hordja* kan iemand door het dorpshoofd uit het dorp verwijderd worden, wanneer de dorpsvrede zulks eischt. Om dezelfde reden kan men een nieuwkomeling den toegang tot het dorp ontzeggen, (zie Vennis van de Kleine Rapat te Baligé van 15 October 1924). Over het algemeen doet men dit niet gaarne, zulks in verband met het bestaande verlangen naar veel dorpsgenooten — *marsinta dongan*.

Voor het aanleggen binnen de muren van een dorp van een tuintje achter de eigen woning dan wel voor het blijvend in gebruik nemen aldaar van grond voor eenig ander doel (voor een mestvaalt, opstapeling van stroo enz.) behoeft men geene vergunning. Wel is daartoe eene vergunning noodig van den *siboan boenti* en van den *radja hoeta*, wanneer men het elders in het dorp wil doen.

Wordt op een dusdanig reeds geoccupeerd stuk grond eene woning gebouwd, dan behoeft de occupant het perceel niet te ontruimen dan

voor zooveel het samenvalt met de verticale projectie der woning. De ontruiming moet zonder schadevergoeding geschieden. Over den verwijderden aanplant enz. mag de occupant echter vrijelijk beschikken.

In de overwegingen van het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 15 September 1924 No. 14 staat vermeld, dat dorpsgrond in de eerste plaats bestemd is voor het bouwen van woningen en dat, bij aldien geene vrije ruimte voor dat doel in het dorp meer beschikbaar is, ook aan andere personen behorende aanplant (i.c. boomen) zonder schadevergoeding moet worden verwijderd tot het verkrijgen van voldoende ruimte voor een voorgenomen woningbouw. Volgens het vonnis kan dorpsgrond niet het persoonlijk bezit van een enkeling uitmaken, doch hoort die toe aan het dorp in zijn geheel. (Bij de oprichting hiervan vormde de *parhoetaän* nochtans het gemeenschappelijk bezit — *tano parkongsian* — van de drie stichters van het dorp). Wel wordt luidens het vonnis een geschil over de plaats, waar men eene woning wil bouwen, voor eene behandeling in rechte vatbaar verklaard, echter niet over het perceel zelf, waarop men wil bouwen.

Over het recht op boomen, geplant op de *parhoetaän*, bestaan de volgende uit rechterlijke beslissingen geputte gegevens.

Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 12 Mei 1921 No. 14 is een op een *parhoetaän* geplante boom vererfbaar en blijft die ook aan den uit het betrekkelijke dorp verhuisden erfgenaam toebehooren, wanneer deze althans nog in de *haradjaon* (*hordja*) woonachtig is gebleven en de boom niet meer door vee kan worden gedood.

Bij verhuizing uit een dorp verliest men volgens het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 28 Januari 1921 nr. 1 niet zijn recht op een zelf er geplanted boom. Het vonnis regt er niet van of men voor het behoud van den boom in de betrokken *haradjaon* gevestigd moet blijven, blijkbaar omdat dit laatste, naar ik vermoed, zich hier voordeed.

Een door een knecht — *anak somang* — geplante boom hoort blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 4 December 1919 nr. 49 toe aan den meester c.q. aan de erfgenamen van deze.

Hier tegenover staat echter het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 6 Februari 1919 nr. 8, houdende de beslissing, dat wanneer iemand verhuist, de overige dorpelingen het recht hebben den door bedoelde persoon in het dorp achtergelaten tuin met de daarop voorkomende beplanting te exploiteeren. Het is niet onmogelijk, dat onder de beplanting niet begrepen zijn boomen. In het vonnis blijkt echter hier niet van.

Dan nog heeft men het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 5 November 1920 nr. 59, houdende de beslissing dat, wanneer een *parripé* — iemand, niet behorende tot de heerschende marga — uit een dorp verhuist, de door hem aldaar geplante boomen aan den *radja hoeta* vervallen.

Het onderhoud van de wallen om het dorp wordt geregeld door den *sibaan boenti* en den *radja hoeta* samen. Een ieder is verplicht aan de regeling te gehoorzamen. Over het algemeen is het gebruik-

kelijk, dat ieder gezin zorg draagt voor het klein onderhoud van het gedeelte der wallen achter de eigen woning en dat alle overige werkzaamheden op de ingezetenen gezamenlijk rusten.

Wanneer door verwaarlozing van de wallen vee uit het dorp geraakt en veldgewas beschadigt, is in afwijking van den in sommige gebiedsdeelen elders geldenden regel de eigenaar van het vee daarvoor aansprakelijk.

Het dorp is eigenaar van de bamboe op de wallen. Echter mag een inwoner van het gedeelte van den wal, dat hij in klein onderhoud heeft, bamboe weghalen, mits tot eene redelijke hoeveelheid, omdat de bamboe dienst doet als windscherf. Vroeger strekte de bamboebeplanting ook tot afweer van vijandelijke bestormingen.

Een voor kort opgericht dorp heet *sosor*, ongeacht of het al dan niet aan een andere nederzetting ondergeschikt is. Ook wanneer dit laatste het geval is, heeft de *sosor* zijn eigen *parhoetaän*, *siboan boenti* en *radja hoeta*.

De verhouding tusschen het hoofd van het moederdorp en dat van de *sosor* hangt af van de omstandigheid of het hoofd van het moederdorp hier te blijven wonen of naar den *sosor* is verhuisd. Doet dit laatste zich voor, dan blijft hij toch de hoogste in rang, doch heeft hij slechts vol gezag over den *sosor* en wordt hij alleen in belangrijke aangelegenheden van het moederdorp gekend. Blijft hij in het moederdorp dan heeft hij in de *sosor* slechts met de belangrijke aangelegenheden daarvan bemoeienis.

De hogere positie van het hoofd van het moederdorp blijkt uit de gewoonte, dat hij ook een deel krijgt van de *oepa radja* (adat-inkomsten van volkschoofden bij verschillende gelegenheden) van het niet rechtstreeks door hem bestuurde dorp en dat hij bij feesten voorgaat in den dans — *manontor* — en dan ook een voornamer zitplaats krijgt.

Wordt een dorp geheel verlaten en behoorde de grond bij de oprichting daarvan niet reeds in *golat* toe aan den *siboan boenti*, dan komt de grond als vrije grond aan de *hordja* terug en is voor eene benutting daarvan voor landbouwdoeleinden, ook al had het verlaten van het dorp met dit vooropgezette doel plaats, dus eene vergunning noodig van de hoofden van de *hordja* volgens de gewone regelen van het ontginningsrecht. Dit geldt ook voor den *siboan boenti* en zijne erfgenamen. Wel kunnen deze meerdere aanspraken doen gelden dan de overige personen, mits zij bij de uitgifte van den grond niet buiten de *hordja* gevestigd zijn. Zijn de gronden bij hunne terugkomst in de *hordja* reeds aan anderen in ontginning gegeven, dan hebben zij geenerlei aanspraken meer op eene ontginningsvergunning voor die gronden.

Eene vergunning tot ontginning van het emplacement van een dorp wordt geweigerd, o.a. wanneer de hoofden het dorp wenschen te reserveren voor eene eventuele herbewoning daarvan. Voor dit laatste is een vergunning noodig van den *radja pardjolö*, die in deze de overige hoofden van de *hordja* raadpleegt.

Behoorde de grond bij de stichting van het dorp den *siboan boenti*

toe in *golat*, dan blijft de dorpsgrond, zoolang hij in de *hordja* blijft wonen, hem in zijn geheel in *golat* toebehooren, ook al zou hij den grond na het geheel verlaten geraken van het dorp niet bewerken.

§ 6. *Overgang van grond van de een aan de andere marga of hordja.*

Afstand van een gebiedsdeel aan een vreemde marga heeft zich, voor zooveel bekend, slechts eens voorgedaan, namelijk de afstand van Pagar Batoe aan nakomelingen van Si Lahisaboengan. Voor de aanleiding daartoe raadplege men pag. 48. Volgens enkelen zoude de marga *Silalahi* het landschap Pagar Batoe ontvangen hebben van de marga *Tampoe Boon*, volgens anderen echter van de marga *Siahaän*. Voor dit laatste heeten te pleiten het huwelijk van Radja Hinalang, een kleinzoon van den stamvader van de marga *Siahaän*, met eene vrouw uit een te Pagar Batoe gevestigd voornaam geslach: van de marga *Silalahi*, namelijk dat van den op even aangehaalde bladzijde genoemden persoon van Radja Parmahan, zoomede de omstandighid dat van de omliggende gebieden alleen Loemban Silintong en Hinalang, beiden behorende aan de marga *Siahaän*, geene grenzen hebben met Pagar Batoe. Waar de bouwgronden der drie laastgenoemde landschappen elkaar naderen, liggen zij dooreen.

De vestiging der nakomelingen van Tamboen Moelia nabij Lagobotti (zie pag. 48) tuschen het gebied der nakomelingen van Si Bagot ni Pohan aan de eene zijde en dat van de nakomelingen van Sipaettoea aan de andere zonde plaats hebben gevonden met bewilliging van beide laatstgenoemde genealogische groepen. De door de afstammelingen van Tamboen Moelia bezette landschapjes Baroeara en Loemban Gaol c.a. maakten destijs nog een onbewoonte, met oerbosch bedekte landstreek uit. Het is niet bekend of dat gebied toenmaals behoorde tot den invloedsring van de genealogische groepen Si Bagot ni Pohan en Sipaettoea, zoodat hier mogelijk geen sprake is van gebiedsafstand. Vermoedelijk werd de vestiging der nakomelingen van Tamboen Moelia aldaar geduld, doordien de grootvader van laatstgenoemde een broer was van Si Bagot ni Pohan en van Sipaettoea. De nakomelingen van Tamboen Moelia vestigden zich het eerst in het landschap Baroeara, van waaruit zij zich voorts verspreidden ook over Loemban Gaol c.a. In onderlinge oorlogjes stootte de marga Loemban Gaol de marga's Baroeara en Loemban Péa uit het door haar het sterkst bezette gebied, terwijl daarop de marga's Loemban Péa en Baroeara onderling het voorbeeld volgden, waardoor ieder der drie marga's een eigen invloedsring bekwam. De drie invloedsringen hebben te zamen grenzen met de omliggende landschappen, maar onderling niet dan alleen daar, waar belangenbotsing vaststelling van grenzen noodzakelijk maakte. Zoo maakt het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 6 October 1896 nr. 119 melding van eene grensregeling tuschen de landschappen Loemban Gaol en Loemban Péa. Bij het vonnis werd bepaald dat de sawah's, welke men wederzijds op elkaars gebied had, zouden blijven aan de personen, die ze altijd hadden bezeten.

Overigens is vervreemding van gebied door de eene aan de andere *hordja* niet geoorloofd en kwam die ook nooit voor.

Aan de *hordja* kan grond te loor gaan door het veroveringsrecht. Veroverde grond heet *tano tinaban* of *tano niéak*. De elders daarvoor gebruikelijke term *tano niangkat ni hoda* — een term, daar verband houdende met het feit dat men wel eens te paard ten strijde uittrok — wordt in het onderdistrict Baligé in eene geheel andere beteekenis gebezigd en wel voor het geval, dat iemand door zorgeloosheid zijn stuk grond in het bezit van een ander ziet overgegaan. Op zoo iemand is dan van toepassing het gezegde „na hoerang doi agoan biangna, hoerang hoerhé agoan manoekna” (die te weinig zijnen hond en zijne kippen roept en ze daarom verliest).

Voorts is het mogelijk, dat een *hordja* zich in een oorlog den vrede koopt door afstand van een gedeelte van haar gebied — *djomba bahal*. Dit wordt echter als eene grote schande aangemerkt en laat men het liever op eene verovering aankomen. Men kan er zich geen geval van herinneren. Als *djomba bahal* wordt in den regel geld, vee enz. opgebracht. (*Mandjomba* beduidt naderen i. c. van de poort van het dorp — *bahal* —, hier meer in het bijzonder door den vijand).

Het afstaan van een gebiedsdeel als huwelijksgift aan een aanverwanten persoon met de bedoeling hem en zijne nakomelingen of stamgenooten een eigen beschikkingsareaal te geven, zoals elders wel is voorgekomen, acht men voor het onderdistrict Baligé als iets onmogelijks met het oog op het communaal karakter van het beschikkingsrecht — *golat* — van de *hordja*. Voor een dergelijken afstand zal nimmer de toestemming van alle *hordjagenooten* verkregen kunnen worden. Wel kan aan iemand van eene vreemde marga eene vergunning verleend worden tot oprichting van een dorp, doch de grond blijft de *golat* van de *hordja* en het dorp mag zich dan niet bij eene andere *hordja* aansluiten. Hier is de spreuk toepasselijk: „*Habang lali ianggo toengkò ndang tarbaen habang*” of vertaald: „de roofvogel vliegt weg, maar de tronk van den boom (waarin de vogel zat) kan niet wegvliegen”.

Ruiling van gebiedsdeelen door *hordja*'s onderling heeft zich nooit voorgedaan. Het in Silindoeng bekende *ronsangronsang*-instituut, waarover bij rechtsgouw 10 meer, is in het onderdistrict Baligé onbekend.

Uitwisseling van enclaves door *hordja*'s wordt mogelijk geacht, doch men herinnert zich hiervan geen geval, evenmin als van tijdelijken afstand van grondgebied.

Splitsing van een beschikkingskring is mogelijk, wanneer in ieder deel daarvan vorming van een *hordja* mogelijk is.

Wordt een gebied door de heerschende marga verlaten, dan komt het bij voorkeur aan de meest verwante heerschende marga uit het aangrenzende gebied. Komen enkelingen van de weggetrokken marga terug, dan nemen zij er de positie in van lieden van een vreemde marga.

§ 7. *Neutrale gronden.*

Niemands grond komt niet voor.

§ 8. *Gewijde gronden.*

Hiertoe behooren:

1e. de *sombaon's* of verblijfplaatsen van hogere wezens, waaronder die op de Dolok Tolong (een kegelberg nabij Baligé), waaraan meerdere *bioes'* van het onderdistrict Baligé offeren.

De grond met het veelal daarop voorkomende bosch, waar een *sombaon* zijn verblijfplaats, eveneens *sombaon* genoemd, heeft, wordt *parsombaanon* genoemd.

Deze behoort toe aan de groep van personen, die den *sombaon* dienen, aan hem offeren.

Ligt een *parsombaanon* in eene vreemde *hordja*, dan moet deze die ontzien, ook al heeft die *hordja* bij het bestaan van de *sombaon* geenerlei belang.

Een *parsombaanon* mag niet in ontgining worden genomen.

2e. de begraafplaatsen.

Men heeft zoowel gemeenschappelijke — *partangisan hatapan* — als individuele begraafplaatsen — *partangisan pangoempolan*.

Aan aanzienlijken staat het vrij om hunne dooden buiten de algemeene begraafplaatsen ter aarde te bestellen. De kleine man pleegt zijne dooden nabij de graven der aanzienlijken te begraven.

Gedurende zijn leven kan een aanzienlijke zich een plaats uitzoeken, waar hij begraven wenscht te worden, en die voor het beoogde doel reserveeren middels omheining. Bij de keuze heeft hij acht te slaan op de gezondheidsbelangen der omgeving — het begraven nabij een bron, welke kan dienen voor drink- en kookwatervoorziening, is niet geoorloofd — en uit den aard ook op de rechten en aanspraken, welke andere personen op den grond kunnen uitoefenen.

Er bestaan geene adatvoorschriften op het vormen van algemeene begraafplaatsen, zoodat regelmaat in deze niet te bespeuren is. De aanleg van een begraafplaats gaat nu eens uit van een of meer dorpen, dan weer van slechts enkele individuen.

De grond van eene begraafplaats blijft aan de *hordja* toebehooren.

Niemand, ook geen enkele rechtsgemeenschap is bevoegd om aan grond, waarop graven voorkomen, eene andere bestemming te geven. Benutting van zulk een perceel ten algemeenen nutte, b.v. voor den aanleg van een weg, komt wel eens voor, doch dan slechts met bewilliging der betrokken bloedverwanten en veelal onder verplichting het offerfeest te bekostigen, vereischt voor de opgraving en wederbegraafing elders van de beenderen.

De op de begraafplaatsen geplante boomen hooren toe aan dengene, die ze geplant heeft, of zijne rechtverkrijgenden.

Men pleegt slechts zorg te dragen voor het onderhoud van de graven der eigen familieleden.

Begraven in eene andere *hordja* dan waar men gestorven is, is niet geoorloofd, tenzij men uit die *hordja* afkomstig is.

§ 9. Gereserveerde gronden.

Men kent de volgende soorten van voor een bepaald doel afgezonderde gronden:

1e. hydrologische boschreserves ter bescherming van een bron — *mata mocal* — waarvan het uitstroomende water, in zijn bovenloop wel eens *soengé* en in zijn benedenloop *binanga* of *aek* genoemd, bestemd is voor bevochtiging van rijstvelden. Eene algemeene benaming heeft men voor deze reserves niet.

2e. boschreserves voor houtvoorziening of *tombak ripéripé*.

3e. weidevelden of *djampalan*.

4e. *poensoe tali* of gronden, afgezonderd voornamelijk voor nieuwkomelingen — *djolma rò* — en jonggehuwden, die een eigen huishouding beginnen — *mandjaé*. (Veelal wonen jonggehuwden den eersten tijd in bij de ouders of schoonouders van den man). De gronden worden niet voor bepaalde cultures bestemd.

De *poensoe tali* worden door de betrokken volkshoofden aangewezen en waar noodig van grensteekenen voorzien.

Poensoe betekent eind en *tali* touw. In den regel verdeelt men grond met een touw van eene bepaalde lengte. Gronden verdeelen heet *manali tano* en een grondaandeel *sapartalian*. *Poensoe tali* beduidt het restant (overblijvend gedeelte) van verdeelde gronden.

De onderwerpelijke reserve wijst dus op eene plaatsgevonden grondverdeling. Volgens zeggen had die verdeling niet op eene uniforme wijze plaats. Hier geschiedde zij *hordja*'s gewijs — *marsasahordja* — elders weer onder groepen, waarvan elk afstamt van een eigen gemeenschappelijken stamvader, — *marompocompoe*. In dit laatste geval kon het zich voordoen, dat meerdere *hordja*'s gezamenlijk een aandeel kregen.

Volgens sommige der berichtgevers heet de *poensoe tali* aan de marga (ondermarga) en wanner meerdere daarvan in de gronden geïnteresseerd zijn, aan de gemeenschappelijke hoofdmarga toe te behoren. Dit zoude dus wijzen op een vroeger gegolden hebbend margabbezit en meer nog op een verdeling van (voor landbouw geschikte) gronden onder de marga's.

In werkelijkheid wordt door de *hordja* over de binnen haar gebied gelegen *poensoe tali* beschikt en wel omdat het praktisch veelal bezwaarlijk is gronden binnen een of ander *hordja* te ontginnen zonder er te wonen.

Anderen zeggen, dat de *poensoe tali* aan de *hordja* toebehoort, omdat, zoals algemeen door de berichtgevers verklaard is, het beschikkingsrecht — *golat* — op den grond bij de *hordja* berust.

Naar ik vermoed, heeft men hier met een gebruik te doen van betrekkelijk jongen datum, met een gebruik, eerst ontstaan, toen door bevolkingsaanwas aan den overvloed van bebouwbare gronden een einde begon te komen.

Met toestemming van den *radja pardjòlò* mogen ook andere ingezeten van de *hordja* dan de nieuwkomelingen en zij, die *mandjaé*, gedeelten van de *poensoe tali* ontginnen.

De *poensoe tali* wordt geacht deel uit te maken van de woeste gronden of van de *goemoel na so binagé, ansimoen na so binola* (het geheel, dat nog niet verdeeld is, de komkommer, welke nog niet gehalveerd is).

Het is geoorloofd dat een *hoeta* (dorp) op een gedeelte van de *poensoe tali* beslag legt voor nieuwkomelingen speciaal van die *hoeta*. Hiervoor is de goedkeuring noodig van den *radja pardjolò* en de overige hoofden van de *hordja*. Dat gedeelte wordt *oepa parik* genoemd (niet te verwarren met de *oepa parik* in Silindoeng). De gronden worden *oepa parik* genoemd, omdat nieuwkomelingen beschouwd worden als aanwinst van krachten voor het onderhoud of de versterking der muren, vroeger noodig om het hoofd te bieden aan vijandelijke aanvallen, en die aanwinst beloond behoort te worden. (*Oepa* betekent zoowel aandeel van rechtswege als loon voor bewezen diensten). Wanneer de nieuwkomeling een *parripé* is, krijgt hij er slechts een genotrecht op, zoolang hij in de *hordja* blijft wonen. Bij versterf gaat de grond op den naasten mannelijken bloedverwant over, die in de *hordja* woont en ook voor zoolang hij er gevestigd blijft. Verhuizing uit de *hoeta*, van waaruit de grond ontgonnen is, naar een andere *hoeta* in de *hordja*, heeft niet verlies van het genotrecht ten gevolge.

Niet alle dorpen hebben *oepa parik*. Zoo hebben dezulke, welke gesticht zijn na de algehele verdeeling van de *poensoe tali*, er geene.

5e. uit in aanleg of voorbereiding zijnde waterleidingen te bevloeden gronden, afgezonderd ter nadere verdeeling onder de deelgerechtigen. Eene algemeene benaming heeft men voor de reserve niet. Deze komt tot stand door eene overeenkomst der betrokken hoofden, die daarbij rekening houden met den stem van het volk, dat de bijeenkomst mag bijwonen en aan de besprekingen mag deelnemen. Soms worden dergelijke overeenkomsten bezegeld met het slachten van een buffel, rund of varken, terwijl bepalingen — *patik* — daarbij worden vastgesteld ter verzekering van een goede werking der overeenkomst. Er wordt wel eens vergunning verleend in deze reserve te ladangen echter onder het voorbehoud, dat de tuin bij bevloeding mede wordt opgedeeld.

Bij de verdeeling der gronden wordt aan de waardigheidsbekleeders een groter aandeel toegewezen dan aan een onderhoorige. Ook tot vreemde marga's behorende personen krijgen een deel, mits zij in het betrokken gebied wonen. Het aandeel, dat aan een waardigheidsbekleeder wordt toegekend, is voor hem persoonlijk.

6e. *oema (huoema) haradjao* of ambtsvelden, verbonden aan de *porbariginwaardigheid*. Deze gronden behoren aan de *hordja* en de *porbarigin* heeft er slechts het genotrecht van tot belooning voor de moeite, welke hij zich bij de vervulling van zijn ambt moet getroosten.

7e. *oema ripé* of aan de *hordja* toebehoorende bouwvelden (sawahs), welke door de *porbarigin's* dier rechtsgemeenschap onder goedkeuring der wereldlijke hoofden daarvan in genotrecht worden gegeven aan daartoe uitverkorenen onder de verplichting eene zekere hoeveel-

heid rijst te leveren tot dekking der kosten van de gemeenschappelijke offerfeesten. Evenbedoelde personen worden *pangoeloe* genoemd. Wat de *pangoeloe* meer oogst dan hij moet afdragen, is zijn persoonlijk voordeel. Wat hij te min oogst, moet hij uit eigen middelen aanvullen. De hoegroothed der bijdrage wordt vastgesteld naar de kosten van het feest. Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 5 November 1915 nr. 7 maakt van een dergelijke reserveering in de *hordja* Siboetoeon melding. Het heet daarin, dat de sawah onder het beheer van de radja's van Siboetoeon gezamenlijk staat en dat deze ter zake de volgende regeling hebben getroffen: „Alleen met toestemming van de hoofden mag men de sawah bewerken. De bewerker krijgt geen recht op den grond, doch bekomt er slechts het genot van. De sawah kan ten allen tijde worden teruggevonden en aan anderen in gebruik worden gegeven door de radja's van Siboetoeon. Wanneer er door Siboetoeon een *hordja* (offerfeest) wordt gevierd, vragen de radja's een gedeelte van de opbrengst der sawah als bijdrage voor het onthaal der gasten. De hoegroothed der bijdrage bepaalt de bewerker zelf”.

De aanwijzing van de *pangoeloe's* geschieft *marsoehoesochoe* of *marompoemopoe*, dus één uit iederen staak van de heerschende marga (genealogische groep). Men kan eene aanwijzing weigeren en er wordt dan naar een ander omgezien. Dit komt echter weinig voor, omdat het niet gepast is om te weigeren en meer nog omdat de aanwijzing als eene onderscheiding wordt aangemerkt.

Ambtsvelden, zooals de *saba bolak* in Zuid-Tapanoeli, bestaan in de afdeeling Bataklanden niet; evenmin reserves voor wisselbouw.

§ 10. *Zamelrecht.*

Dit onderwerp behoeft voor het onderdistrict Baligé geene bespreking, omdat er nagenoeg geene bosschen voorkomen.

§ 11. *Jachtrecht.*

Hierop bestaat geene regeling.

Een ingezetene van de *hordja* is geenerlei gift, noch aan de rechtsgemeenschap noch aan eenig waardigheidsbekleeder, verschuldigd om te mogen jagen en evenmin, wanneer hij wild geschoten of gevangen heeft.

Ook de vreemdeling heeft om te jagen geene vergunning noodig; echter moet hij van het wild een gedeelte van het borst- en van het ruggevleesch afdragen. Men kon mij evenwel niet mededeelen, aan welk hoofd dit moet gebeuren. Antecedenten kon men mij evenmin opgeven.

§ 12. *Ontgining.*

Ontginnen van nog nooit bebouwden grond heet *mangarimba* en herontginnen *mangarimbarimba*. In den regel bezigt men deze woorden alleen voor sawahaanleg. Ten opzichte van andere culturess zegt men voor ontginnen en herontginnen respectievelijk *mambaen*

(maken) *porla'* (koffie- enz. tuinen) en *mamorlahi*. (Het in Silindeng gangbare woord *manombahi* kent men in het onderdistrict Baligé niet, terwijl er onder *mangarabi* verstaan wordt bosch kappen).

Bij het ontginningsrecht wordt onderscheid gemaakt tusschen ingezeten van de *hordja*, die wel, en zij, die niet tot de heerschende marga behoren. Laatstbedoelden dragen de algemeene benaming van *parripé*. Deze kunnen, voor zooveel zij aanverwant zijn aan iemand van de heerschende marga, onderverdeeld worden in:

- a. *hela sondochan* of mannen, die in den eersten huwelijksstijd bij hunne schoonouders wonen tot tijd en wijle de bruidschat betaald is of van den schoonvader toestemming is bekomen met hunne vrouwen elders te gaan wonen.
- b. *ibebéré* of *béré*, zoons uit het huwelijk van een man uit een vreemde met een vrouw uit een heerschende marga (zusters zoons).
- c. *boroe di ampoan* — vreemden in de (vrouwelijke) schoot (van de *hordja*) — of kleinzoons en verdere mannelijke afstammelingen tot en met den vierden graad van eene vrouw uit de heerschende marga.
- d. *boroe na god jong* of *radja ni boroe*, verdere mannelijke nakomelingen van eene vrouw, als boven bedoeld.

De *parripé*'s hebben in de *hordja* geen vertegenwoordiger. Behooren zij tot de aanzienlijken, dan worden zij wel eens gekend in *hordja*-aangelegenheden, ook voor wat betreft het beschikkingsrecht op den grond. Eene verplichting om hen te raadplegen of te hooren bestaat echter niet. Feitelijk hebben zij geen stem in het kapittel.

Voor het *mangarimba* heeft men, ook al behoort men tot de heerschende marga in de *hordja* — *anak marga ni hordja* —, eene vergunning noodig van den *radja pardjöld*, die eene beslissing neemt in overleg met de overige hoofden van de *hordja*.

Alleen ingezeten van de *hordja* kunnen eene ontginningsvergunning erlangen. Op dezen regel schijnt wel eens eene uitzondering te worden toegelaten. Uit het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 19 December 1911 nr. 58 meen ik te moeten opmaken, dat aan een volkshoofd toegestaan werd een stuk grond, deel uitmakende van de *golat* van een andere genealogische groep dan waartoe dat hoofd behoort, dus blijkbaar van een andere *hordja*, tot een sawah te maken ook zonder naar die *hordja* te verhuizen, mits hij daarvoor vijftien gulden betale. De grond zoude hij dan slechts in genotrecht hebben en deze nimmer mogen vervreemden.

Voor het *mangarimba* van een stuk *oepa parik* heeft men de vergunning noodig van den betrokken *radja hoeta*, die in deze de marganooten in zijn dorp raadpleegt.

Om te *mangarimbarimba* heeft men de vergunning noodig van den bezitter van den grond.

Bij de overweging van het verzoek tot *mangarimba* wordt zooveel doenlijk een onderzoek ingesteld naar den rechtstoestand van het perceel. Worden bij de ontgining rechten of aanspraken (b.v. bij wege van *pangéahan*) van anderen geschonden, dan komt de aange-

legenheid op eisch van den zich benadeeld achtenden persoon voor den bevoegden rechter. Hangende de berechting wordt de oogst bij een der hoofden van de *hordja* opgeslagen. Blijkt de eisch gegrond te zijn, dan gaat de oogst naar den bezitter van het veld.

Evenals bij alle overige geschillen over grond, mag deze hangende de berechting van het geschil in het gebruik blijven bij den persoon, die den grond het vorige jaar (plantseizoen) bewerkte, ongeacht of hij al dan niet op rechtmatische of zelfs gewelddadige wijze in het bezit van den grond is gekomen. Deze bij de inlijving der Bataklanden door het Bestuur gehandhaafde regeling draagt de benaming van *hot ni paks* (het vaststaande van het bevel). Degene, die het veld het vorige seizoen bewerkte — *na haendoel di gadoe* (die op het sawahdijkje zit) of *na djongdjong di haocma* (die op het veld staat) — heet krachtens die regeling *sidjalo hot ni paks* (*sidjalo* betekent de ontvanger). Schennis van de *hot ni paks*, ook al is deze niet met een rustverstoring gepaard gegaan, en zelfs poging daartoe is strafbaar. Deze maatregel heeft belangrijk bijgedragen tot beperking van wechtpartijen om sawahbezit, doch nog niet voldoende. (In de laatste jaren voorafgaande aan 1926 — ik herinner me niet meer welke — sneuvelden volgens bericht in de onderafdeling Toba, waar de meeste sawahvechtpartijen voorkomen, per jaar gemiddeld vijf man). In stede van *hot ni paks* zegt men ook *paks ni ansocan* (dwang van den bij de bewerking van droge velden gebruikt wordende lange stok, i.c. van den laatsten bewerker, tot het opbreken van den bodem). Laatstgenoemde uitdrukking is echter lang niet algemeen. Staan beide partijen even sterk in haar bewijs, dan geeft de eed van dengene, in wiens bezit het veld is, den doorslag — *hot gana ni na hoendoel di gadoe*.

Vroeger werden ontginningen zonder vergunning door de hoofden zoo noodig met den sterkeren arm belet. Geklaagd wordt, dat sinds de instelling door het Gouvernement van *djaihoctan's* en *radja's* *padoea* en daarna van negrihoofden, waardoor meerdere *hordja's* tot eene inlandsche gemeente vereenigd werden en het *hordjabestuur* geheel op den achtergrond geraakte, de kleine man zich niet meer naar behoren om de ontginningsregelen bekommerte. Door de samenvoeging heeft men volgens zeggen dezen toestand gekregen dat de *djaihoctan*, *radja padoca* of negrihoofd thans *radja pardjolò* is in de eigen *hordja* en fungerend *radja pardjolò* in de onder hem gestelde vreemde *hordja's*, met dien verstande evenwel dat hij in zijne laatstgemelde waardigheid in zake het grondenrecht in overeenstemming moet handelen met de meerderheid der hoofden van de vreemde *hordja*. In de eigen *hordja* van den *djaihoctan*, *radja padoca* of negrihoofd hebben de overige hoofden dier *hordja* inzake het ontginningsrecht slechts een adviseerenden stem. Wat echter hier ook van aan moge zijn, de verdwijning der *radja's pardjolò* heeft op het adatrecht inzake ontgining verwarrend ingewerkt. Zoo vind ik in het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 6 Juli 1921 nr. 11 aangegeven, dat, wanmeer aan een persoon van een vreemde marga vergunning

wordt verleend een dorp te stichten, deze vergunning automatisch de toestemming inhoudt aan genoemden persoon en zijne (in het dorp gevestigde) nakomelingen om eigener autoriteit woeste gronden in de omgeving in ontginning te nemen.

In het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 17 Februari 1919 nr. 2 staat zonder eenig voorbehoud of nadere toelichting, dat de daarin genoemde *radja padoea* geen beschikkingsrecht heeft op woeste gronden en men dus voor eene ontginning geen vergunning van hem behoeft te vragen.

De inlandsche gemeenteordonnantie ontneemt de gemeente echter niet de bevoegdheid het ontginningsrecht te regelen en voor eene goede werking daarvan *radja's pardjòlò* in de z.g. vreemde *hordja's* in te stellen, welke hoofden dan van Regeeringswege van heerendienst zouden kunnen worden vrijgesteld. Op deze wijze zal weer aansluiting worden verkregen met de oude adat, wat aan eene normale ontwikkeling hiervan ten goede zal kunnen komen.

Aan een ontginningsvergunning worden geene voorwaarden verbonden dan in het belang der omliggende velden, zoo voor wat betreft afvloeiing van sawahwater.

Een herontginner mag slechts met toestemming van den bezitter van het veld hieraan eene andere bestemming geven. Bij het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 16 Maart 1917 nr. 10 werd een eisch afgewezen van een herontginner om eene vergoeding voor eene eigener autoriteit bewerkstellige en arbeid gecischt hebbende omzetting van een *haoema toer* of droog rijstveld in een meer productieve sawah.

Veelal worden bij het verleenen eener ontginningsvergunning de van toepassing zijnde hoofdregelen van het grondenrecht in herinnering gebracht.

Voor eene vergunning behoeft niets betaald te worden; wel is het gebruikelijk de hoofden dan op een maal te onthalen. Het in Zuid Tapanoeli bestaande instituut van *oeloc taon* is in de afdeeling Bataklanden onbekend.

Regel is, dat alleen aan het gezinshoofd vergunning wordt verleend tot ontginning. Uitzondering wordt hierop gemaakt voor de ongehuwde man of vrouw, die op zich zelf woont — *panangkarnangkar* of *anak para* of *anak hoda*. Ook een bij zijne moeder inwonende volwassen ongehuwde zoon eener weduwe — *dagang marina* — kan eene ontginningsvergunning bekomen.

Gronden, ontgonnen door een *sinondoek héla* (een bij nietbetaling van den bruidschat bij zijn schoonvader inwonenden man), komen ten bate van diens schoonvader. In dat opzicht verkeert een *sinondoek héla* eenigermate in den staat van pandelingschap. Alles, wat hij voortbrengt, komt aan zijn schoonvader; hierop maakt laatstgenoemde wel eens eene uitzondering ten opzichte van hetgeen de schoonzoon buiten de werkzaamheden voor het gezin om mocht winnen — *bidingbiding*, *lobilobi ni gögö* of *doeroedoeroe ni oelaon* (goederen, gewonnen in den vrijen tijd).

Bij de verdeeling der gronden, welke door eene gemeenschappelijk angelegde waterleiding bevloeibaar worden, krijgt eene weduwe een aandeel daarin, wanneer haar overleden echtgenoot bij in het leven blijven recht op een aandeel zou hebben gehad en uit haar huwelijk met hem zoons bestaan. Dit aandeel behoeft niet alleen voor die zoons te worden bestemd, maar de weduwe mag het ook wegschenken als *paoeséang* (geschenk, dat iemand zijne dochter bij haar huwelijk medegeeft. Eene dochter erft niet, maar de *paoeséang* verzacht de tenaechterstelling).

Voor eene ontginning is men niet enkel aangewezen op nabij de eigen *hocta* gelegen gronden, maar men mag ook gronden ontginnen nabij andere dorpen, mits binnen de *hordja* gelegen.

Een verzoek om eene ontginningsvergunning wordt voorgebracht op eene vergadering — *porriaän* — van de daartoe opgeroepen hoofden van de *hordja*, welke hoofden na summiere bespreking van het verzoek en bij bevinding, dat de vatbaarheid eener uitgifte niet geheel uitgesloten is, zich voor een plaatselijk onderzoek naar het perceel begeven. Eenige dagen te voren is dit door den aanvrager afgebakend met *pagopago* of *adjakadjak* (in den grond gestoken, niet duurzame grensteekenen), ten einde de *na torop* (menigte) met de aanvraag bekend te maken en haar gelegenheid te geven bij het plaatselijk onderzoek eventueel hare reclames voor te brengen. Worden er geene rechten of aanspraken van derden te kort gedaan en is de aanvraag niet onredelijk groot, dan wordt de vergunning op het oogenblik zelf verleend en de *pagopago* of *adjakadjak* in tegenwoordigheid der hoofden vervangen door definitieve grensteekenen — *toengkò*, *toehò* of *toehé* — van steen, hout, bamboe of *pangkò* (arenstam).

Veelal noemt men een grensteeken van een bouwveld ook *toengkò pangambat* of grensteekenen tot terughouding i.c. van andere personen om den grond te bewerken. Een oneerlijk geplaatste of verplaatste *toengkò* noemt men een *toengkò pangolat*.

Nieuw geplaatste *toengkò*'s steken boven den grond uit. Van vergane *toengkò*'s zijn de resten in den regel in den bodem te vinden. In vergaan toestand verkeerende grensteekenen worden weer door nieuwe vervangen — *tisoendoeti*. (*Manoendoeti* betekent aan iets een nieuwe levensduur geven).

Ofschoon niet daartoe verplicht, maar uit eigen belang wordt door den vergunninghouder ter vastlegging van de grenzen — *balok* of *batos* — van het door hem te ontginnen stuk grond daarlangs een strook van de bouwkruin in kluiten — *boengki* — omgeworpen. De daardoor naast de kluiten ontstane en veelal modderige geul wordt *boerak* genoemd. Wanneer de *boengki*'s versleten (door regens op den duur weggespoeld) zijn en de *boerak* niet meer duidelijk te erkennen is — *boeroek boengki, sòbò boerak*, — dus wanneer de grenzen verdwenen zijn, wordt de ontginner geacht zich niet meer om de ontginningsvergunning te bekommeren.

Zolang de vergunning nog van kracht is, bezigt men ten opzichte van de grensteekenen het gezegde „*gandjang abor ndang soeroehon*,

djēmpek ndang langkaän" (een wegafsluiting met lange doorns niet door te dringen, met korte dorens, niet te belopen; wanneer men ergens den doorgang wenscht te verbieden, legt men er takken met stekels en wel die met de lange en dus goed zichtbare aan de buitenzijde; al mocht men zich tusschen de grote stekels weten door te werken dan nog zal men niet verder kunnen gaan door de daarachter zich bevindende minder zichtbare stekels; het gezegde beduidt dus, dat de grensteeken het perceel volstrekt afsluiten voor eene ontgining door anderen). Ook bezigt men de uitdrukking „*allik goeroe ni haœ, abor goeroe ni dalan*” (eene inkeping is een teeken, aangebracht aan een boom, en een stekelversperring aan een weg, om anderen van den boom of van den weg te weren, in het eerste geval met de bedoeling den aankap van den boom voor zich te reserveren).

Eene ontginningsvergunning is niet voor vervreemding, echter wel voor vererving vatbaar.

De vergunning met de daarop gevolgde plaatsing van *toengkò pangambat* geeft slechts een voorkeurrecht op den grond. Voor den duur van dit voorkeurrecht heeft men geen vasten termijn. Wanneer daartoe redenen bestaan, b.v. wanneer zich andere gegadigden voordoen, kan de vergunninghouder aangemaand worden met de ontgining een aanvang te maken en laat hij ook daarna of na herhaalde waarschuwing zich niet aan de vergunning gelegen liggen, dan kan deze worden ingetrokken.

Het voorkeurrecht verandert eerst dan in een duurzaam recht op den grond, wanneer het perceel behoorlijk bebouwd is. Eene omspiting van den grond zonder meer is daartoe niet voldoende.

Aanduiding van een begeerde stuk met *tòtò* komt in het onderdistrict Baligé niet voor, omdat dit gebied nagenoeg geheel ontwoud is en het plaatsen van *tòtò* slechts bij boschontgining gebruikelijk is.

Eene ontginningsvergunning houdt niet vanzelf het recht in ook op het aangrenzend en voor uitbreiding van het perceel zich eigenend terrein beslag te leggen voor ontginningsuitbreiding. Eerst wanneer het toegestane perceel geheel bebouwd is, kan in sommige gevallen het recht tot natrekking bestaan. Na te trekken gronden heeten *pangéahan*.

Wanneer een bouwveld behoorlijk met *toengkò* is afgebakend, zoodat de begrenzing aan alle zijden vaststaat, mag men het perceel niet uitbreiden dan met eene nieuwe ontginningsvergunning. Is het perceel niet volledig afgebakend, dan wordt het gedoogd dat men de ontgining van het perceel ter plaatse waar de grenzen niet vastliggen, naar believen, doch tot eene redelijke oppervlakte, doet uitstrekken. Dit mag zoowel op den vasten wal gebeuren als aan den oever van een rivier of van het meer b.v. door kunstmatigen aanwas. Men spreekt dan van *mangondjar* of *mangéak*. (Beide woorden beduiden terugschuiven of -dringen en wel het eerste woord van iets zwaars, zoodat de handeling moeizaam en slechts bij korte afstanden kan geschieden, en het tweede woord van iets lichters, zoodat de terugdringing met grootere spongen kan plaats vinden. In casu slaat

de handeling op het aangrenzend nog vrije beschikkingsgebied van de *hordja*, den oever van een rivier of van een meer, den rand van een moeras enz.).

Wanneer meerdere grondbezitters dezelfde gronden als *pangéahan* begeeren, nemen de hoofden in deze eene beslissing naar billijkheid. Vaste regelen bestaan ter zake niet.

Voor naast elkaar aan een oever gelegen en ter plaatse niet met *toengkò pangambat* begrensde sawahs geldt de regel, dat de *pangéahan* van elk dier sawahs zich uitstrekkt over den onmiddellijk daaraan grenzenden aanwas. Het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Haoema Bangé van 23 December 1914 zegt „*adat ni haoema mòlò mangondjar toe binanga, rap mangondjar, mòlò soada toengkò pangambat*“ (de adat zegt, dat, wanneer sawahs naar de rivier toeschuiven, zij dit gelijkelijk doen, wanneer er ter plaatse geene grens teekenken zijn). Bij dat vonnis werd iemand het recht ontezegd aanwas, grenzende aan een aan een ander toebehoorende sawah, in ontginning te nemen.

Aanwas, verkregen door verlegging van de uitmonding van eene rivier in het meer, door aanleg einer leiding, dus door een massaal ondernomen werk, wordt geacht aan de gemeenschap toe te behoren, wanneer de aanwas omvangrijk is en anders aan de bezitters der aangrenzende sawahs. Bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 22 Mei 1916 nr. 1 werd eene strook aanwas langs het Tobameer, verkregen door opruiming van opstuwend rotsen en steenen in de Asahanrivier, niet aan de betrokken heerschende marga, i.c. de marga Napitoepoeloe, toegewezen maar aan de bezitters der aangrenzende sawahs, omdat de gewonnen strook slechts 10 meter breed was.

De *pangéahan* volgt den rechtstoestand van het moederperceel.

In een speciaal rechtstoestand verkeeren de *laotlaot*, waaronder men in het onderdistrict Baligé verstaat de aan den oever van het Tobameer gelegen gronden, welke nu en dan onder water staan en daardoor niet elk jaar bewerkt kunnen worden (de hoogte van den meerspiegel is niet constant). Zij worden geacht tot het nog vrije beschikkingsgebied van de *hordja*, tot de *goemoel na so binagé, ansimoen na so binola*, te behoren. Zij kunnen door den *radja pardjolò* in overleg met de overige hoofden van de *hordja* nu eens aan dezen dan weer aan genen in bewerking (genotrecht) worden afgestaan.

Wanneer een sawah door eene overstrooming (niet door verlegging van het rivierbed) is weggeslagen, mag alleen de eigenaar daarvan den grond door kunstmatigen aanwas herwinnen, en heeft de sawah zich door natuurlijken aanwas hersteld, ook dan komt deze aan den eigenaar terug.

Volgens de meerderheid mijner berichtgevers worden in geval van onderbezanding van sawahs b.v. door eene overstrooming de *toengkò's* opgespoord. Zijne deze niet meer te vinden, of zijn zij merkbaar door den stroom verplaatst, dan worden de grenzen op den gis zooveel

mogelijk volgens den vroegeren loop daarvan door de hoofden van de *hordja* uitgezet en ze opnieuw met *toengko's* vastgelegd.

Gaat door verlegging van de bedding eener rivier een gedeelte van een sawah verloren en wordt aan den grens dier sawah dan tevens een stuk land gewonnen, dan komt dit den eigenaar van de sawah toe.

Geen eenstemmigheid bestaat omtrent de vraag hoe gehandeld moet worden, wanneer aan de eene zijde der rivier bij verlegging van haren loop land vrij gekomen en aan de andere zijde verloren is gegaan. Een enkele der berichtgevers deelde mede, dat degene, die sawahgrond verloren heeft, schadeloos gesteld moet worden met een gedeelte van den aan de overzijde vrijgekomen grond. De anderen zijn van oordeel, dat het vrij gekomen of gewonnen land slechts kan worden toegevoegd aan een sawah, aan denzelfden rivieroever gelegen. Bij het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 14 Maart 1888 nr. 28 werd een geval beslecht ten gunste van den eigenaar van de sawah, grenzende aan de aanwinst, maar een adatregel werd daarbij niet uitgesproken. Blijkbaar berustte de beslissing op den eed van genoemden eigenaar, dat de wederpartij, wier weggeslagen sawah volgens haar zeggen ter plaatse van de aanwinst lag, nooit eene sawah had bezeten, grenzende aan de zijne. Getuigen werden er niet verhoord.

Ontgonnen grond heet in het algemeen *tano rimba*. Deze noemt men ter aanduiding van den rechtstoestand, ook wanneer zij tot de *oepa parik* heeft behoord:

1e. *oema parik*, wanneer de grond door een *parripé* ontgonnen is.

2e. *oema golat*, wanneer dit door iemand van de heerschende marga verricht is. Deze heet dan de *pargolat* van het veld. Bij de heidenen is het gebruikelijk om, althans wanneer de bewerker van het veld de *pargolat* daarvan is of zich daarvoor houdt, op het oogenblik van het zaaien een *boenti* (offer), bestaande uit bloemen en wat eetwaren, op het veld te plaatsen ter erlanging van een goede oogst, een gemakkelijk herkenbaar teeken of men al dan niet met een veld te doen heeft, dat vrij wel zeker een *oema golat* is.

Het recht op een *oema parik* is niet meer dan een voorwaardelijk genotrecht. Het is onder zekere beperkingen (b.v. in geval van verhuizing) vererfbaar en ook voor enkele soorten van tijdelijke vervreemdingen vatbaar, maar nimmer voor vervreemdingen voor altijd. Een *oema parik* kan door vervreemding dus nooit een *oema golat* of *oema paté* worden. Eerst wanneer het genotrecht heeft opgehouden te bestaan, b.v. bij verhuizing van den bezitter naar buiten de *hordja* en herontginning daarna van het veld door een *anak marga*, kan het een *oema golat* worden.

Voor sawahs, middels ontginning verkregen, gebruikt men in plaats van *tano rimba* ook wel de benaming *saba galoen* of *saba poengkaän* (*mamoengka* is beginnen).

Herontgonnen grond heet *tano rimbarimba*.

Haoema toer zijn droge rijstvelden, ongeacht of zij zijn aangelegd op alangalang- of op boschgronden.

Porlak zijn tuinen of velden, bebouwd met andere gewassen dan rijst.

Saba godang zijn bevloeibare rijstvelden en *saba langit* van regen afhankelijke sawahs.

Gronden kunnen het voorwerp uitmaken zoowel van individueel — *hapoendjoengan* of *pangoempolan* — als van gemeenschappelijk — *hatopan* — bezit.

Tot het gemeenschappelijk bezit behoren o.a. *ripéripé* of maatschappelijk bezit, *téanan* of onverdeelde nalatenschap, toegevallen aan erfgenamen in de nederdalende mannelijke linie en *téantéanan* of onverdeelde nalatenschap, toegevallen aan erfgenamen langs de mannelijke zijlijne. Een vader heet niet van een zoon te kunnen erven. Wanneer laatstgenoemde sterft zonder mannelijke nakomelingen, heeten diens bezittingen te *moensat* (verplaatsen) naar den vader (een overlijfsel van bloedgemeenschappelijk bezit? Zie ook noot 1 op pag. 128 over aansprakelijkheid van bloedverwanten voor elkaars schulden).

Poesahagoederen zijn zaken, welke in onverdeeld familiebezit moeten blijven. Zij kunnen niet uit gronden bestaan, wel uit roerende goederen, zoals sabels, *ogoeng's*, gouden oorringen, enz.

Het gebruik van *tano rimba* blijft aan den ontginner of zijne rechtverkrijgenden, zolang zij de *hordja* niet hebben verlaten. Verhuizing van de eene naar de andere *hocta* mits binnen de *hordja* brengt behalve in de drie bij § 13 te behandelen gevallen geen verlies van den grond met zich mede, ook al mocht deze tot de *oepa parik* van het dorp behoord hebben. Wat met het recht op den grond gebeurt bij verhuizing naar buiten de *hordja* vindt men in § 13 behandeld.

De duur van het genot van de *tano rimbarimba* wordt door den *siléhon rimbarimba* (degene, die de vergunning tot herontginning gaf) met den *pangarimbarimba* (herontginner) onderling vastgesteld. Voor vruchtbare sawahs is het gebruikelijk den duur op minstens drie en voor minder vruchtbare op minstens vijf jaren te stellen.

Ook wanneer aan iemand van een vreemde marga vergunning is verleend tot oprichting einer *hocta*, mag hij blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 6 Juli 1921 nr. 11 de door hem ontgonnen gronden niet verkopen (lees: vervreemden). Wanneer hij (naar buiten de *hordja*) verhuist, vervallen zij weder aan de heerschende „marga”.

§ 13. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing.

Op den regel, dat men bij verhuizing van de eene naar de andere *hocta* mits binnen de *hordja* het gebruik van den grond behoudt met hetzelfde recht als men tot dusverre daarop heeft uitgeoefend, kent men drie uitzonderingen en wel ten opzichte van:

1e. *oema asi* of bouwveld, dat iemand bij zijne vestiging in het dorp bij wijze van ondersteuning van een der ingezetenen van dat dorp in genorecht heeft gekregen. Het veld gaat bij verhuizing uit

het dorp, ook al blijft men in de *hordja*, terug aan dengene, die de sawah in gebruik *gaf*.

2e. Hetzelfde gebeurt met een sawah of tuin, aangelegd op de *toroe ni boeloe* van een dorp of op de *tambatamba ni hoeta*, met dien verstande dat in dit geval de grond terugkeert aan de *hoeta*. Wanneer de verhuizer in de *hoeta* terugkomt, kan hij den grond alleen dan terugbekomen, als de *hoeta* dit goedvindt. Ditzelfde geldt ook bij eene verhuizing uit eene *hoeta* naar een hieraan ondergeschikte *sosor*.

Eveneens mist men het recht tot terugvordering van een *oema asiai*, wanneer men zich weer in het dorp komt vestigen.

Over een aan de *hoeta* teruggeslagen sawah, aangelegd op de *toroe ni boeloe* van het dorp of op de *tambatamba ni hoeta*, kan de *radja hoeta* vrijelijk beschikken in gemeen overleg met de overige ingezeten van de *hoeta*, die tot de heerschende marga behoren.

3e. Wanneer een *pangarimbarimba* (herontginner) binnen de *hordja* verhuist, gaat de grond, indien de *siléhon rimbarimba* nog in de *hordja* gevestigd is, aan deze terug dadelijk of in geval op het veld gewas staat, na den oogst, tenzij de *siléhon rimbarimba* den grond in het gebruik van den *pangarimbarimba* mocht wenschen te laten.

Verhuist iemand naar buiten de *hordja*, dan gaat zijn in *golat* bezeten grond — *oema golat* — aan zijn naasten *waris* (bloedverwant) in de *hordja*¹⁾. Komt eerstgenoemde persoon in de *hordja* terug, dan kan hij den grond van zijn evenbedoelden bloedverwant terug eischen. Laat de verhuizer geen *waris* in de *hordja* achter, dan komt de grond in bewaring bij den *radja pardjòlò*, die den grond in gebruik kan geven aan een nieuwkomeling en is er geen nieuwkomeling, dan mag hij den grond in *bola pinang* (deelbouw) geven aan een der *hordjagenooten*. Geheel naar de eigen verkiezing van den *radja pardjòlò* mag deze dan de helft van den oogst ten eigen bate benutten of voor den verhuizer bewaren. Komt deze terug, dan mag hij het veld van den *radja pardjòlò* terug eischen. Voor het in bewaring geven van het veld aan den *radja pardjòlò* gaat de verhuizer te zamen met zijn *radja hoeta* naar eerstgenoemde om deze te verzoeken het veld in bewaring te nemen.

Hetzelfde geldt voor een *oema na paté* (een met inheemsch eigendomsrecht gekocht veld) van een *parripé*, wanneer deze uit de *hordja* verhuist, en voor een bij een *pangarimbarimba* in gebruik zijnd veld, waarvan de *pargolat* (degene, die er het *golatrecht* op heeft) naar buiten de *hordja* verhuist, ook al mocht de *pangarimbarimba* in de *hordja* blijven wonen.

Het recht op een in *golat* of *paté* bezeten stuk grond gaat bij ver-

1) Omtrent het begrip *waris* bestond bij mijne voorlichters geene eenstemmigheid. Enkelen noemten mannelijke bloedverwanten met een gemeenschappelijken grootvader *sisolhot* en mannelijke bloedverwanten van een verderen graad *waris*. Anderen noemten zelfs margagenooten, ook al valt de verwantschapsgraad niet vast te stellen, nog *sisolhot*. Het woord *waris* kan men in het onderwerpelijke geval met mannelijke bloedverwanten (natuurlijk in de mannelijke linie) vertalen.

huizing naar buiten de *hordja* dus niet verloren; slechts het recht om zelf den grond te gebruiken wordt voor den duur van het verblijf buiten de *hordja* opgeschort.

Voor de bovenbedoelde inbewaarneming (beheer) bestaat geen speciale benaming. (Bewaren heet algemeen *mangaramoti*).

Wanneer een *parripé* uit de *hordja* verhuist, verliest hij zijn recht op zijn *oema parik* en keert deze aan de *hordja* terug. De *radja pardjolò* kan dan in overleg met de overige hoofden van de *hordja* daarover beschikken, ongeacht of de *parripé waris* in de *hordja* heeft achtergelaten. Veelal wordt het perceel aan een nieuwkomeling afgestaan. Bekomt een *anak marga* (iemand van de heerschende marga) het perceel, dan krijgt hij het in *golat*; is de verkrijger een *parripé*, dan blijft het perceel de benaming en den rechtstoestand van *oema parik* behouden.

Een door een *parripé* in gebruik gekomen gedeelte van de *oepa parik* keert bij zijne verhuizing uit de *hordja* niet tot het dorp terug, maar komt ter beschikking van den *radja pardjolò*, die in deze overleg pleegt met de overige hoofden van de *hordja*.

In overeenstemming met het bovenstaande is het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 14 Augustus 1919 Nr. 27, luidende dat bij verhuizing van een *anak ripé* (lees: *parripé*) naar buiten de *hordja* het hem toegewezen en door hem tot sawah gemaakt aandeel in door een nieuw aangelegde waterleiding bevloeide gronden aan de *radja's* vervalt, opdat deze den grond weer aan anderen zullen kunnen uitgeven.

Volgens de overwegingen van het vonnis van de Groot Rapat te Baligé van 25 November 1899 nr. 32 heeft, ingeval een pandnemer van een sawah met toestemming (lees: medeweten) van den betrokken *djaihoetan* uit diens gebied (dus uit de *hordja*) is verhuisd, een ingezetene van het door den pandnemer verlaten dorp geene bemoeienis met het lot van de sawah, omdat deze niet aan het dorp behoort, doch heeft de *djaihoetan* of *radja padoca* (lees: hoofd van de *hordja*) in zulk een geval te zamen met den eigenaar te beslissen, hoe ten opzichte van de sawah zal worden gehandeld.

Niet in overeenstemming met de boven weergegeven inlichtingen is het vonnis van de Groot Rapat te Baligé van 5 October 1901 nr. 23, waarbij een *djaihoetan* gerechtigd wordt verklaard om een sawah van iemand, die uit de *hoendoelan* (ressort van een *djaihoetan*, bestaande uit meerdere *hordja's*) verhuisd was, zich toe te eigenen tegen vergoeding van de waarde, waarvoor de verhuizer het veld gekocht had, ook al protesteerde de verhuizer tegen de toeëigening. Uit het vonnis blijkt niet of de verhuizer zijn veld wilde verkoopen en of het gold het toekennen van het voorkeurrecht alsdan tot den koop aan den *djaihoetan*.

Eene overeenkomstige beslissing werd genomen bij het vonnis van de Groot Rapat te Baligé van 12 Jnauari 1901 nr. 2, met dien verstande evenwel dat dezelfde bevoegdheid daarbij toegekend werd aan het dorpshoofd, dat dan de waarde van de sawah zou hebben te vergoeden.

§ 14. *Braak ligging.*

Laat een bezitter of eigenaar van een braak liggend stuk grond zonder te waarschuwen toe, dat een ander het in bebouwing of herontgining neemt, dan riskeert hij, ongeacht den duur der braak ligging en de al dan niet aanwezigheid van sporen eener vroegere eigen bewerking, zijn recht op den grond te verliezen, zoodra deze naar behooren door den nieuween occupant bebouwd is. Dit geldt zoowel voor een *haocma toer* als voor een sawah of voor een *porlak*. Hier is het boven aangehaalde gezegde *hoorang doi agoan biangna* enz. van toepassing. Een braak liggend stuk grond van een ander zonder diens voorafgaande vergunning in bebouwing nemen heet *mandrōnōrō* (*manōrōnōrō* betekent ook iemand iets tijdelijk onttrekken). Heeft bedoelde persoon wel gewaarschuwd, dat het zijn grond is, doch de bewerking van den grond niet verboden, dan oefent de *fanōrōnōrō* er slechts een tijdelijk genotrecht op uit.

Overigens heeft braak ligging geen verlies van het recht op den grond ten gevolge.

Niet in overeenstemming met dit laatste is het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 22 Januari 1908 nr. 1, waarbij aan iemand een tuin werd toegewezen, tot de ontgining waarvan hij eene vergunning had bekomen van zijn *radja padoea* (landschapshoofd), doch dat een dorpschoofd volgens zijn zeggen geërfd had van zijn vader en deze van zijn grootvader. Het dorpschoofd had tot de herontgining geene vergunning gegeven, maar gaf toe dat de grond sedert jaren niet meer bewerkt was geweest. De *radja padoea* had tot de ontgining van den tuin vergunning aan eerstgenoemde gegeven, omdat er volgens zijne verklaring toch zooveel woeste grond ongebruikt lag, hierbij blijkbaar doelende op de meer dan voldoende gelegenheid voor het dorpschoofd tot den aanleg elders van een tuin, zoo hij dit verlangde. De ontgining van een perceel woesten grond tot tuin vereischt over het algemeen minder arbeid dan de aanleg van een sawah, zoodat het bezitrecht op een braak liggenden tuin bij aanwezigheid van voldoende woeste gronden naar het schijnt minder wordt geëerbiedigd dan dat op een in gelijke omstandigheid verkeerende sawah. Anders is het echter gesteld daar, waar veel vraag naar grond bestaat, zooals gebleken is bij de uitbreiding van de onderafdelingshoofdplaats Baligé.

Wanneer een braak liggende sawah voor de belendende perceelen gevaar oplevert als schuilplaats van schadelijk gedierte mag de *radja pardjolō* de sawah aan een ander in *rimbarimba* (herontgining) geven.

De adat kent het gebruik, dat de *radja pardjolō* in overleg met de sawahbezitters een plantrooster vaststelt, waarbij rekening gehouden wordt met den stand der sterrenbeelden en overigens gewicheld wordt ter bepaling van den gunstigen dag. Na het zaaien werd vroeger feest gevierd, een soort nieuwjaarsfeest, waarop men elkaar geschenken placht te geven — *manggohi*. Op het te laat aanvangen van de bewerking der sawahs kent de adat geene straffen.

§ 15. Verkoop.

Verkoopen heet *manggadis* of *manggadis horbo* en koopen *manoehor* (Van *horbo* valt de klemtoon op *bo*). De bijvoeging van dit woord dient om er voor alle zekerheid den nadruk op te leggen, dat de verkoop voor altijd geschieht dus zonder recht van wederinkoop. Om gelijke reden spreekt men ook van *manggadis paté*.

Alleen in *golat* of *paté* bezeten grond is voor verkoop vatbaar, met uitzondering van *tano parhaen* en van tot *tano parhaen* strekkende *tano ragiragi* — waarover nader meer — welke gronden niet voor vervreemding vatbaar zijn.

Een verpand veld — *tano dondon* — mag door den pandgever slechts aan den pandnemer verkocht worden.

Bij verkoop van een in deelbouw gegeven stuk grond mag de kooper, wanneer hij den grond zelf wil bewerken, de deelbouwovereenkomst dadelijk verbreken, tenzij het veld reeds door den deelbouwer bewerkt is, in welk geval de kooper den grond eerst na den oogst in gebruik kan nemen. Is bij de verkoopovereenkomst bedongen, dat de helft van den oogst van den op dat oogenblik bij den deelbouwer in bewerking zijnde grond aan den verkooper blijven zal, dan moet deze van die helft een gedeelte — *sanggoel* — aan den kooper afdragen, ten blyke dat de grond aan deze toebehoort. (Het woord *sanggoel* is hier in figuurlijken zin gebezigt en beduidt feitelijk een bloem- of bladversiering, in het haar gestoken, b.v. door gescheiden vrouwen gedragen op druk bezochte plaatsen o.a. de markt, als een kenteken dat zij vrij is voor een nieuw huwelijjk. De *sanggoel* dient dus ook hier ter aanduiding van eenen bepaalden rechtstoestand).

Bij verkoop van een verhuurd bouwveld bekomt de kooper het gebruik van den grond eerst na afloop van de huurovereenkomst, welke altijd slechts voor één jaar (plantseizoen) gesloten wordt met stilzwijgende verlenging telkens met een jaar, wanneer de overeenkomst niet voor de bewerking is opgezegd.

Hetzelfde geldt bij bruikleen.

Een door den eigenaar tot wederopzeggens in ruil aan een ander gegeven stuk grond mag eerstgenoemde verkoopen, doch hij is dan verplicht zijn ruilgenoot daarvan kennis te geven.

Tano paoeséang en *tano pandjaéan* — waarover nader meer — mag men slechts met toestemming van den schenker verkoopen.

Bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 4 Februari 1899 nr. 20 werd echter degene, die het veld als *paoeséang* ontving, toegestaan het aan een derde te verkoopen, wanneer de schenker daarvan het niet tegen een billijken prijs wenschte te koopen.

Een buiten medeweten van den schenker daarvan verkochte *paoeséang* werd op een eisch van evenbedoelden persoon bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 22 September 1896 nr. 110 hem toegewezen, onder de verplichting echter de koopsom aan den kooper te vergoeden. Tevens werd bepaald, dat in geval van echtscheiding

de *paoeséang* verrekend zou worden tot het bedrag van de koopsom. (Bij echtscheiding gaan in normale gevallen bruidschat en *paoeséang* over en weer terug).

Blijkens de vonnissen van de Groote Rapat te Baligé van 6 December 1902 nr. 52 en 23 Mei 1918 nr. 247 is degene, die de *paoeséang* schonk, gerechtig het veld van een derde terug te koopen tegen de waarde, waarvoor degene, die de *paoeséang* ontving, het vervreemde.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 29 Januari 1903 nr. 2 hebben de erfgenamen van den *paoeséang*-schenker dezelfde bevoegdheid.

Tano ginabéhon, daon sihol, tano naniocahon, tano parsomba, indahan arian en tano parmanomanoan mag men verkoopen zonder vergunning van den schenker of van wien ook.

Bij verkoop van een in *golat* of *paté* bezeten aandeel in *tano kongsi* (gemeenschappelijk bezeten grond) hebben de deelgenooten het voorkeurrecht op den koop.

Bij het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 8 Juni 1903 nr. 27 is een geval behandeld, dat een sawah, welke een familiebezit vormde, door een der leden der familie verkocht werd tegen den wil van een ander lid daarvan, dat deswege de sawah teruggeischtte. De rechtkant besliste, dat de familieleden, ook de verkooper, de sawah zouden mogen terugkoopen tegen de som, waarvoor het veld verkocht was, op grond van de overweging, dat de sawah als familiebezit zonder voorkennis en goedvinden van alle medefamilieleden van den verkooper niet had mogen zijn verkocht. De rapat maakte van den koop dus een pandovereenkomst.

Zoowel een lid van de heerschende marga als een *parripé* mag koopen en verkoopen. Eerstgenoemde bekomt het veld dan in *golat* en de *parripé paté*. Het veld wordt dan respectievelijk genoemd een *oema golat* en een *oema na paté di parripé*. Alleen een lid van de heerschende marga kan een *pargolat* (*golat*-bezitter) worden, een *farripé* nooit. Alhoewel een *anak marga* en een *parripé* den grond onder verschillende benamingen krijgen, dekken het begrip van individueel *golat* en dat van *paté*, voor wat het vervreemdingsrecht op den grond betreft, elkaar volkomen. Beiden equivaleerden vrijwel ons eigendomsrecht. Van *paté* zijn de woorden *mamatéhon* (*paté* doen worden, *paté* vervreemden) en *mamatéi* (bepatiën, *paté* verwerven) gevormd.

Bij verkoop van een stuk grond is men met eerbiediging nochtans van de boven opgesomde preferente rechten van anderen verplicht eerst achtereenvolgens de zoons, dochters en broers af te vragen, of zij tot den koop genege zijn. Zoo neen, dan zal het voornemer tot verkoop aan de verdere *waris* moeten worden bekend gemaakt. De dichtst verwante onder hen — *na soemolhot* — krijgt den voorkeur. Bij gelijkheid van bloedverwantschapsgraad gaat voor degene, die in het dorp van den verkooper woont. Niet alleen de bloedverwant, die binnen de *hordja*, maar ook die daar buiten woont, mag koopen. Men hoopt hiermede laatstgenoemde te bewegen zich binnen

de *hordja* te vestigen. In tegenstelling van de meerderheid hummer, zeggen enkele mijner berichtgevers, dat de bloedverwant dicht bij de betrokken *hordja* moet wonen, om te mogen koopen. Van deze is eerder te verwachten, dat hij bij den koop in de *hordja* zal komen wonen, dan van ver-gevestigde bloedverwanten. Een *waris*, die niet in de *hordja* woont, mag een daar gelegen perceel alleen aan iemand binnen de *hordja* verkoopen.

Is geen der daartoe gerechtigde bloedverwanten tot den koop tegen of in staat, dan komen als preferente gegadigden respectievelijk in aanmerking de *dongan sabalok* (bezitters der aangrenzende percelen)¹⁾, de *dongan sahoeta* (dorpsgenooten) en de *dongan sahordja* (*hordjagenooten*). Hoofden hebben als zoodanig geen hooger voorkeurrecht dan de onderhoorigen. Van de niet-bloedverwante gegadigden gaat een lid van de heerschende marga — *anak marga* — bij den koop steeds voor aan een *parripé*, ook al zoude deze tot eene hogere groep van preferente personen behooren; zoo gaat b.v. een *dongan sahoeta*, die een *anak marga* is, voor aan een *dongan sabalok*, wanneer deze een *parripé* is.

Een willekeurige *anak marga* gaat voor aan een *waris*, wanneer deze buiten de *hordja* woont.

Wanneer er geen *waris* zijn, die koopen willen, en ook geene liefhebbers in de *hordja*, dan mag de *parripé* den grond ook naar buiten de *hordja* verkopen aan een niet-*waris*.

In het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 7 Februari 1922 nr. 19 staat, dat bij verkoop van een sawah familieleden en sawahburen — *hombar sabalokna* — gewaarschuwd moeten worden, omdat deze het voorkeurrecht tot den koop hebben. Dit laatste wordt in het vonnis genoemd het recht om te *mangéahi* (i. c. naasten).

Luidens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 3 December 1889 nr. 89 mag in de *bioes* Tamboenan (Kaart I Toba 15 en 16) volgens de daar geldende adat geen grond vervreemd worden zonder toestemming van den vader.

Bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 16 Juli 1903 nr. 40 werd bij verkoop van een stuk grond door een onmondigen eigenaar de voogd bevoegd verklaard het perceel tegen de koopsom terug te koopen.

De verkoop moet plaats hebben in de *hoeta* van den kooper in tegenwoordigheid van den *radja pardjolò*, de *radja portahi* en de *radja hoeta* van beide partijen. Eerst heeft plaats betaling van de koopsom, daarna betaling vroeger door den kooper nu door beide partijen van *oepa domoe-domoe* (vergoeding voor het verschijnen op de bijeenkomst) aan de radja's, vervolgens een maaltijd, te geven door den kooper, en ten slotte evenals vroeger betaling door beide partijen aan de radja's van *oepa manggabéi*, *pagopago* of *oepa radja*, eene betaling

¹⁾ Vermoedelijk heeft men hier met een soort naastingsrecht te doen, steunende op hetzelfde beginsel als het voorkeurrecht tot ontginning van de *pangéahan*. Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 7 Februari 1922 Nr. 19 noemt het koopen door een bezitter van een huurperceel *mangéahi*.

niet tot memoriseering maar tot bekraftiging van de overeenkomst.¹⁾

Handslag heeft bij den verkoop niet plaats. Wel komt het bij verkoop van roerende zaken voor, dat de verkooper bij zijne bewilliging de hand even op het voorwerp laat rusten.

Wanneer in plaats van de genoemde radja's andere personen als getuigen optreden, is de overeenkomst nietig — *ndang saoet* —, d.w.z. dat wanneer een der partijen of hunne rechtverkrijgenden zich in rechte op den verkoop beroepen, deze niet door den rechter mag worden erkend. De grond en de koopsom moeten dan over en weer terug.

In het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Hinalang van 15 Maart 1915 nr. 4 staat, dat verkoop van grond moet gebeuren ten overstaan van de radja's en dat deze *domoedomoe* (lees *oepa domoedomoe*) moeten ontvangen, bij niet-nakoming van welke formaliteit verondersteld wordt, dat er geen koop heeft plaats gehad.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 8 Augustus 1921 nr. 16 is ook voor de geldigheid van het wegschenken — *manggabéhon* — of voor het voor altijd afstand doen — *mamatéhon* (b.v. het omzetten van eene verpanding in een verkoop) — van grond noodig een maaltijd, waarop de hoofden uitgenoodigd moeten worden. Het vonnis noemt het maal *indahan pamonggar*. (*Indahan* is gekookte rijst en *pamonggar* houdt i. c. het begrip in, naar ik meen, van verbreking van de banden tusschen het veld en den verkooper.) Over het algemeen gaat elke eenigermate belangrijke overeenkomst gepaard met het aanrechten van een maaltijd.

De door het Bestuur ingevoerde vrijwillige registratie van overeenkomsten o. m. van vervreemding van grond behoort na de adat-formaliteiten plaats te vinden.

Bloedverwanten hebben het recht den grond tegen een geringe reductie te koopen.

Wordt bij verkoop een daartoe genegen bloedverwant voorbijgegaan, dan gaat op een daartoe strekkenden eisch de sawah van den kooper over op den bloedverwant, die dan echter de betaalde koopsom aan den kooper moet vergoeden.

De grond gaat eerst aan den kooper over, wanneer de koopsom ten volle is betaald, tenzij anders mocht zijn overeengekomen.

Eene formele overgave na de betaling heeft niet plaats.

Wanneer bij den verkoop gewas op het veld staat, wordt bij de koopovereenkomst ook over den oogst onderhandeld. Blijft deze aan den verkooper, dan moet hij een deel — *sanggoel* — aan den kooper afdragen tot eene hoeveelheid, door den verkooper naar eigen goedvinden te bepalen. De *sanggoel* behoeft niet uit de eerst gesneden of eerst geplante padi te bestaan.

¹⁾ De mededeeling van de Boer (Adatrechtbundel XXVII, pag. 180) dat bij verkoop betaling van *sialabané* aan de *natorop* plaats heeft, is in hare algemeenheid niet juist. Evenals in het grootste gedeelte van de afdeeling Bataklanden heeft bedoelde betaling in het onderdistrict Baligé alleen plaats bij huwelijken.

Wanneer slechts een gedeelte van de koopsom betaald is en de kooper niet binnen den overeengekomen termijn zijn restant schuld aangezuiverd heeft, moet hij dit na ommekomst van dien termijn bij gemis aan contanten doen met padi, afkomstig van het verkochte perceel. De zaadpadi en de bewerking van den grond blijven dan voor rekening van den kooper. Bij niet voldoening aan den termijn heeft de verkooper ook het recht te niet doening van den verkoop te eischen. Hetgeen van de koopsom betaald is en het veld gaan dan over en weer terug.

Wanneer de begrenzing van het veld niet geheel met *toengkō* is vastgelegd, is in den verkoop slechts begrepen, hetgeen reeds in ontginning is genomen.

§ 16. *Verpanding.*

Bij eene geldleining wordt rente — *hoa* — bedongen, wanneer het als zekerheidstelling dienende veld bij den leener blijft. Het veld wordt dan genoemd de *tahan hoa* of *taon hoa* dan wel *singkoram*. (*Tahan* beduidt o. m. tot borg strekken, en *taon* dragen.)

Bij niet nakoming van de leeningsovereenkomst is gerechtelijke beslaglegging op het veld geoorloofd, ook wanneer het aan een derde toebehoort en door deze ten behoeve van den leener bij de overeenkomst als zekerheid is gesteld. Beslag legging is een door het Bestuur ingevoerde regeling. In het onderdistrict Baligé noemt men beslag leggen *mamboeat*, dat feitelijk „nemen” betekent. Het gebruik van dit woord wijst vermoedelijk op de vóór de inlijving van het gebied bestaanhebbende gewoonte om bij niet nakoming der verplichtingen door den leener zich diens veld toe te eigenen.

Gaat bij eene leining het tot zekerheidstelling dienende veld voor den duur, dat de schuld nog niet afbetaald is, aan den geldschieter over, dan behoeft geene rente betaald te worden, doch heeft deze het recht den grond ten eigen bate te gebruiken (bruikpandgeving). Dit genot draagt volgens de Bataksche opvatting in de onderwerpelijke rechtsgouw niet het karakter van een equivalent van rente,¹⁾ maar wordt het een gevolg geacht van het feit, dat de grond beschouwd wordt tijdelijk aan den geldschieter toe te behoren.

Het wil mij voorkomen dat bruikpandgeving in het Bataksche grondenrecht eene voorloopster is geweest van verkoop, hetgeen dus op eenen anderen ontwikkelingsgang wijst dan ter zake bij roerende goederen is waargenomen. Dat verpanding ouder is dan verkoop, mag afgeleid worden uit het feit, dat in sommige gebiedsdeelen, h.v. in de rechtsgouwen 7 en 11 wel verpanding maar niet verkoop van grond geoorloofd is. Gelet ook op den thans nog bij de Bataks bestaanden weerzin tegen verkoop van grond en de vele niet geheel vreemd hieraan zijnde adatbepalingen tot bescherming van den band tusschen het te verkoopen bouwland en den eigenaar daarvan (c. q.

¹⁾ Anders echter vat men het op o.a. in rechtsgouw 3, althans voor wat den tijd van de *balik batangi* (*balik boengki*) en denkelijk ook den verdereen duur der verpanding betreft.

diens waris) dan wel tusschen den grond en den personenkring van bloedgemeenschappelijken of territoriaal rechtsgemeenschappelijken aard, waartoe de verkooper behoort, meen ik verkoop van grond als een der jongste soorten, zoo niet als de allerjongste soort van vreemding te mogen aanmerken. Er bestaan gebiedsdeelen, waar zelfs de *paoeséangschenking* — dus eene wegschenking van grond aan een lid van eenen anderen stam — reeds gebruikelijk is, terwijl verkoop van grond nog niet toegelaten wordt zelfs niet voor leden van den heerschenden stam onderling.

Verkoop en verpanding zijn bij de Bataks twee begrippen, die zeer dicht bij elkaar staan¹⁾, wat nog wel eens tot verwarring aanleiding kan geven. Er wordt meer van verkoopen gesproken, terwijl verpanden bedoeld wordt. Bij twijfel of men met verpanding dan wel met verkoop te doen heeft, wordt aangenomen dat het eerste heeft plaats gehad — vonnis van de Rapat Hoendoelan van Siboetoeon van 31 October 1908 nr. 5. Hierop bestaat slechts een uitzondering en wel wanneer de vervreemding geschied is aan den vorigen eigenaar, ook al mocht deze minder betaald hebben dan vroeger door hem ontvangen werd. Hierop zijn van toepassing de gezegden *pinggan mangoelahi sangkéna* (het bord keert terug tot zijn rotan omhulsel, bergplaats); *tangké mangoelahi songkirna* (de dissel keert naar zijn steel terug); *horbo manoeroen manopot barana* (de weggeloopen buffel loopt naar zijn stal terug); *manoek tarhiap manopot sangkakna* (de opgeschrikte kip keert naar haar broedmand terug)²⁾.

Voor pand kent men de woorden *dondon*, *gadé* en *sindor*. Het eerste woord wordt gewoonlijk alleen gebezigd voor sawahs en de beide laatste woorden voor alle soorten van goederen, dus ook voor sawahs. Ook de pandsom van een sawah noemt men *dondon*; zoo zegt men *sadia dondon* (hoeveel bedraagt de pandsom?) en *dia dondon* (welke is de verpande sawah?).

Verpander heet *pandondonan* of *siléhon dondon* en pandnemer *pandondon* of *sidjalo dondon* (*mangaléhon* betekent geven en *mandjalo* ontvangen.)

Losprijs heet *partoboes*.

De in Mandailling gangbare uitdrukking *dondon soesoet* is in de afdeeling Bataklanden niet gebruikelijk, evenmin de Mandailingsche termen *gadé lolop*, -*andom* of *handam*³⁾.

Een ieder mag grond verpanden, welke hem in *golat* of *paté* toe-

¹⁾ Zie o.a. de Boer, Adatrechtbundel XXVII, pag. 180.

²⁾ Nota van den assistent demang Wasington Hoeta Galoeng.

³⁾ *Gadé soesoet* slaat op eene verpanding op termijn, na afloop waarvan de verpande grond van zelf tot den pandgever terugkeert zonder dat deze de pandsom behoeft te restitueren. Deze soort verpanding is bij de Tobabataks niet gebruikelijk.

Gadé lolop, -*andom* of *-handam* betreft eene pandovereenkomst, ingevolge welke het pand bij niet lossing binnen den daarvoor overeengekomen termijn definitief aan den pandnemer komt te vervallen.

In Zuid Tapanoeli spreekt men van *gadé siraoet*, wanneer er geen inlossingstermijn gesteld is en het pand dus altijd kan worden ingelost.

behoort. Bij vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 17 Juni 1925 nr. 17 werd op vordering van den pandnemer de pandovereenkomst vernietigd, omdat over de verpande sawah een geschil liep en er dus onzekerheid bestond omtrent den rechtstoestand daarvan.

Men kent bij verpanding dezelfde regeling van preferente gegadigden als bij verkoop.

Onderverpanding — onderverpanden heet evenals verpanden *manindorhon* — is geoorloofd; echter is men dan verplicht den pandgever eerst te vragen of hij bereid is het pand in te lossen. Is hij hiertoe niet genezen of niet in staat, dan mag men het pand onderverpanden mits tegen geene hogere pandsom, dan men zelf betaald heeft. Overigens gelden dezelfde regelen als bij verpanding. Eene onderverpanding werd bij het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Loemban Péa van 11 November 1909 Nr. 3 nietig verklaard, omdat zij plaats had buiten tegenwoordigheid van den oorspronkelijken pandgever. Bovendien had de onderverpanding plaats tegen een hooger bedrag dan de verpanding. Bij het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 12 Mei 1919 nr. 10 is een geval behandeld dat een pandnemer de sawah niettegenstaande protest van den pandgever tegen eene hogere pandsom onderverpandde, waarop de pandnemer zonder erfgenamen kwam te overlijden. De onderpandnemer werd bij het vonnis verplicht de sawah aan den oorspronkelijken pandgever af te geven tegen de door deze ontvangen geringere pandsom.

Tano parhaen en tot *tano parhaen* strekkende *tano ragiragi* mogen niet verpand worden.

Een in deelbouw gegeven stuk grond mag door den deelbouwgever aan een derde verpand worden. Hier gelden voor den oogst, in geval bij het sluiten van de pandovereenkomst de gronden reeds door den deelbouwer in bewerking zyn genomen, dezelfde regelen als by verkoop in dat geval. Een in deelbouw ontvangen veld mag men daarentegen niet verpanden (zie o.a. Vonnis van de Groote Rapat te Balige van 15 Maart 1911 nr. 9).

Verpanding van *tano ongkosan* (verhuurde grond) door den verhuurder gaat eerst in nadat het te velde staande gewas door den huurder is binnengehaald. Hetzelfde geldt, wanneer de grond in bruikleen is gegeven.

Voor verpanding van *tano na ginabéhon*, *daon sihol* en *parsonba* gelden geene andere regelen dan in het algemeen voor die van in *golat* of *paté* bezeten grond.

Tano paeséang, *tano pandjaen* en *indahan arian* zal men niet mogen verpanden dan met medeweten van den schenker daarvan. Deze gaat overigens aan een ieder ander voor om het veld in pand te nemen.

Bij verpanding van *tano na nioepahon* en *tano parmanomanoan* zal men eerst den schenker moeten afrvagen of hy het veld wenscht in pand te nemen.

Bij *libé tano* en *libé gogo* mag men het veld verpanden, dat men in *libé* (ruil) gegeven heeft, doch men zal daarvan kennis moeten

geven aan den *libégenoot*. Wanneer de pandnemer de ruilovereenkomst niet wenscht voort te zetten, krijgt de *libégenoot* zijn eigen sawah terug.

Bij verpanding van een eigen aandeel in gemeenschappelijk bezeten grond zal men eerst aan de deelgenooten hebben af te vragen of zij dat aandeel in pand wenschen te hebben. Bij verpanding aan anderen zal hiervan aan de deelgenooten kennis moeten worden gegeven.

Bij verpanding moeten dezelfde formaliteiten betracht worden als bij verkoop. De hoofden treden ook dan er bij op om voor de belangen van de *hordja* te waken en ook om rechtschennis te voorkomen. In de praktijk worden bij verkoop van sawahs aan de instrumentaire getuigen, voor wat hunne positie betreft, hogere eischen gesteld dan bij verpanding daarvan. Ten opzichte van *saba paoeséang* geldt echter juist het omgekeerde en wel omdat vervreemding voor altijd — *pate* — van een *saba paoeséang* aan den schenker daarvan meer regel is dan verpanding van het veld aan hem.

Een weduwe, die geen kinderen heeft — *poenoe* —, mag eigener autoriteit geen veld verpanden. Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 15 Augustus 1916 nr. 4 is verpanding of inlossing van een sawah door eene weduwe zonder medeweten van haar zoon volgens de adat niet zooals het behoort.

Bij het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 19 Juli 1917 nr. 21 werd eene verpanding van een sawah door eene echtgenoot buiten goedvinden of medewerking van haar man niets verklaard, omdat zij eigener autoriteit niet daartoe bevoegd was.

Een *radja pardjòlò* en ook een *radja hoeta* mag eene verpanding verbieden, wanneer *inf* strijd met de adat wordt gehandeld. Ieder belanghebbende, ook de beide *radja*'s, mogen ter zake eene klacht bij den bevoegden rechter indienen.

De grond gaat aan den pandnemer over op het oogenblik, dat de pandsom of, wanneer de pandgever daarmede genoegen neemt, een gedeelte daarvan betaald is. Zoolang nog niets betaald is, gaat de grond niet over.

Wanneer de pandgever na ontvangst van de pandsom het pand onder zich houdt en dit niet wenscht af te geven, kan hij hier niet toe verplicht worden. Echter zal de in gebreke zijnde pandgever dan eene schadevergoeding — *partoelahan* — verschuldigd zijn boven de pandsom; ook zal hij dan aan den pandnemer de door deze betaalde *oepa domoedomoe* en *oepa radja* moeten restitueeren. (*Partoelahan* heeft tot stamwoord *toelak* of afwijzen en ik meen het daarom met afwijzingsvergoeding te mogen vertalen).

Tot de vanzelf sprekende verplichtingen van den pandnemer wordt gerekend, dat hij geen andere bestemming aan den grond zal geven, dat hij de grenzen niet zal wijzigen, dat hij naar vermogen den grond zal beschermen tegen overstrooming en andere schade en dat hij zooveel mogelijk zorg zal dragen, dat een ander het veld niet in beslag neemt en in dit laatste geval den pandgever waarschuwt (*manganomoti* of iets verzorgen, bewaren, beschermen).

De pandnemer is niet verplicht den grond op kwaliteit te houden. Er heeft tusschen pandgever en pandnemer geene verrekening plaats van waardevermeerdering of -vermindering.

Een periodieke (hulde-) gift aan den pandgever ter geregelde erkennung van het recht van deze op den grond is noch verplicht noch gebruikelijk. Nochtans kwam zulk een gift blijkbaar vroeger wel eens voor; een der geschilvoerende partijen in de pandzaak, verhandeld in het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 16 Februari 1888 nr. 6, zegt, dat hij (de pandgever) *boni* (zaadpadi) ontving van de wederpartij (de pandnemer) doch later weigerde dit te ontvangen omdat speelschulden, waarvoor het veld verpand was, niet meer in gerechtelijke behandeling mochten worden genomen en de pandgever daaronder vermoedelijk begreep, dat ook de verpanding daarmede te niet was gedaan, weshalve hij het veld weder aan zich trok, zonder de pandsom (speelschuld) te betalen. In die *boni* meen ik de huldegift te moeten zien. Met meerdere stelligheid maakt het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Tangga Batoe van 17 Januari 1911 nr. 1 van zulk eene gift melding.

Een in pand ontvangen veld mag men met in achtneming van de ter zake gestelde formaliteiten onderverpanden, in deelbouw — *bola pinang* — geven, verhuren — *paongkoshon* —, in bruikleen geven, tijdelijk ruilen met een veld van een ander — *libé tano eh libé gogo* —, als *paoeséang*, *pandjaan*, *parhaen* en *ragiragi* wegschenken, mits men den begiftigde inlicht, dat het een in pand ontvangen perceel — *tano dondon* — is. (Het geschenk bestaat dan uit eene schuldvordering en het genot van den grond voor den duur der schuld). Aan den pandgever moet van de schenking kennis worden gegeven.

Het komt ook wel eens voor dat als *paoeséang* geschenken wordt een veld, dat reeds aan een derde verpand is. Volgens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Tangga Batoe van 17 Januari 1911 nr. 1 rust dan op dengene, die de *paoeséang* ontving, de verplichting om het pand in te lossen, bijaldien hij zelf het veld zoude willen gebruiken. (De begiftigde wist echter blijkbaar niets van het bestaan van de pandovereenkomst af.)

Zoals vanzelf spreekt, mag men een in pand ontvangen perceel niet voor altijd met dat van een ander ruilen — *libé paté* — (zie o.a. vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 18 Februari 1922 nr. 25) noch *manggabéhon* (wegschenken), *mangoepahon* (schenken door een schoonvader als offer aan de ziel van zijne dochter, opdat deze van een zorg, b.v. kinderloosheid, bevrijd worde), het doen strekken tot *daon sihol* (souvenir), *parsomba* (smeekgeschenk ter erlanging van kwijtschelding van schuld) en *parmanomanoan* (tegengeschenk voor bij een begrafenis verleende materiële hulp) en het evenmin weggeven als *indahan arian* (een uit een sawah bestaand geschenk, door een echtpaar van hunne ouders ontvangen ten bate van een pas geboren zoon).

Volgens de meerderheid der berichtgevers is onder de verpanding ook begrepen een aanspraak van den pandnemer om,wanneer zulks

volgens het ontginningsrecht aan den bezitter (eigenaar) veroorloofd zou zijn, het perceel zonder vergunning van de hoofden uit te breiden — *pangéahan*. Bij de inlossing van het pand blijft de *pangéahan* niet aan den pandnemer, maar gaat zij met het pand over aan den pandgever zonder verhoging van de pandsom. Echter is het gebruikelijk de *pangéahan* na de inlossing nog enkele jaren aan den pandnemer in gebruik te laten.

In het algemeen zal een pandgever er zich tegen verzetten, wanneer de pandnemer een verpande *haeoma toer* (rijstladang) met meerjarige gewassen beplant, omdat de grond dan in kwaliteit heet achteruit te gaan. Verzet hij zich niet tegen de beplanting, dan mogen de boomen bij de inlossing van het pand door den pandnemer worden weggehaald. Ongeacht of dit laatste al dan niet geschiedt, blijft de losprijs dezelfde. Beplanting van een sawah met boomtjes wordt, v.z.v. bekend, nooit toegestaan.

De pandnemer mag een *haeoma toer* in een sawah veranderen; dit brengt voordeel voor den pandgever met zich mee. Ook dan blijft de losprijs dezelfde, doch de pandnemer heeft dan het recht den grond na de omzetting hiervan in een sawah nog minstens twee à drie jaren te benutten.

Bij verpanding van een veld, dat op dat oogenblik reeds beplant is, gelden ten opzichte van den oogst dezelfde regelen als bij verkoop van een veld in gelijke omstandigheid.

Bij de pandovereenkomst kunnen partijen een termijn voor de inlossing bepalen. Het vonnis van de Groot Rapat te Baligé van 8 October 1896 nr. 120 maakt melding van een pandovereenkomst, waarbij bepaald werd dat bij onbenut verstrijken van bedoelde termijn, de pandgever het recht zou verliezen om het pand in te lossen. Idem het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 17 October 1896 nr. 126. Het stellen van een inlossingstermijn komt echter weinig voor.

Is er geen termijn gesteld, dan is de pandgever ten allen tijde mits tusschen den oogst en het daarop volgende tijdstip van nieuwe bewerking, gerechtigd het pand in te lossen (zie o.a. het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 21 April 1898 nr. 27), met dien verstande dat de pandnemer minstens één jaar (plantseizoen) het veld mag gebruiken — *balik boengki* (woordelijk vertaald: omwerpen van aardkluit).

De pandnemer kan den pandgever, wanneer er geen inlossingstermijn is gesteld, niet verplichten den grond in te lossen. Indien de pandnemer zijn geld terug wil hebben, kan hij het veld onderverpanden, zoals gebruikelijk is. Wel kan een derde den pandgever tot inlossing verplichten, b.v. wanneer die derde zijn sawah voor de verpanding geleend heeft en het pand dus niet aan den pandgever toebehoort (vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 7 Februari 1918 nr. 5). Bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 31 Maart 1900 nr. 14 werd in een overeenkomstig geval de pandnemer veroordeeld het perceel aan den uitleener daarvan terug

te geven en de pandgever tot restitutie binnen drie maanden van de pandsom aan den pandnemer. De pandgever had bij het leenen van het veld beloofd het spoedig te zullen inlossen.

Erfgenamen treden, ongeacht of zij tot de *parripé* of tot de *anak marga* behoren en ongeacht of zij binnen of buiten de *hordja* wonen, bij het overlijden van den pandgever dan wel van den pandnemer in diens rechten.

De adat kent geen verjaring van het inlossingsrecht. Ten einde rust in het land te brengen werd van bestuurswege bepaald, dat in het algemeen zaken van vóór de porang Tangga Batoe (de veldslag bij Tangga Batoe, 1883, een alom bekende datum) niet meer in rechte zouden worden ontvangen. (Zie o.a. vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 16 October 1897 nr. 78). Gemelde datum geldt ook voor het overige gedeelte der afdeeling Bataklanden, met uitzondering van Oeloean en de onderafdeelingen Samosir en de Dairilanden, waar als zoodanige datum geldt de dag (jaar) van het gehouden annexatiefeest. Op den regel is slechts uitzondering gemaakt voor aanverwantschapsaangelegenheden, omdat bij een onbeslecht laten hiervan de verwantschap geacht moet worden zich voort te zetten, wat tot allerlei verwikkelingen aanleiding zal kunnen geven. Op dien grond werd bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 8 Februari 1922 nr. 20 een eisch in behandeling genomen tot teruggave van een *saba parhaen*, vóór de annexatie geschonken bij een *marboroe tapang*-huwelijk (kinderhuwelijk). Idem bij het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 20 December 1922 nr. 122. Volgens het vonnis van de Kleine Rapat te Taroetoeng van 10 Februari 1918 nr. 6 vallen ook geschillen omtrent *saba parriféan* en *oepa parik* niet onder de verjaringsregeling, zoodat vorderingen ter zake steeds ontvankelijk zijn. Deze uitzondering houdt vermoedelijk verband met het feit, dat die velden gewoonlijk voor het leven in genotrecht behouden worden en van vader op zoon overgaan. In den aanvang van onze bestuursvoering werd in zake de verjaring geen vaste regel gevolgd; zoo werd bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 18 Juli 1888 nr. 53 een sawah aan een der geschil voerende partijen toegewezen, omdat die reeds twintig jaren door haar bewerkt werd. Bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 25 Juli 1888 nr. 61 werd eene vordering niet ontvankelijk verklaard, omdat zaken van vóór 1878 (eerste bestuursvestiging in het gebied der Toba Bataks) niet berecht werden. Hetzelfde geschiedde bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 26 Juni 1893 nr. 57.

De verjaringsmaatregel geldt ook, wanneer de pandgever of zijne rechtverkrijgenden in de *hoeta* of *hordja* zijn blijven wonen. Blijkens eene mededeeling van de Boer (Adatrechtbundel XXVII, pag. 180) werd de verjaringsregeling in dat opzicht wel eens anders toegepast.

De grond moet van den pandnemer worden ingelost, ongeacht in wiens handen het perceel zich mocht bevinden. In een der vonnissen van de Kleine Rapat te Baligé vond ik het op dezen regel slaande gezegde „*ansimoen na mortagan ama ni mandoelo ia i dongan*

parpadan toesi oesdöesò". (Het eerste gedeelte komt mij voor zindig te zijn en het laatste gedeelte, waarop het aankomt, beduidt, dat men zich met zijn vragen of inwinnen van inlichtingen moet wenden tot dengene, met wie men de overeenkomst gesloten heeft, of met andere woorden tegen dezen persoon moet men zijne vordering instellen). De persoon, die het veld op eenigerlei wijze b.v. in achterpand van den pandnemer ontvangen heeft, moet het veld aan den pandgever afstaan, wanneer deze den losprijs aan den pandnemer betaalt. Bij het vonnis van de Grote Rapat te Baligé van 14 Januari 1899 nr. 11 werd de pandnemer, ongeacht dat hij het veld in achterpand had gegeven, veroordeeld het aan den pandgever terug te geven tegen den losprijs. Met den achterpandnemer werd geene rekening gehouden.

Bij de inlossing moeten dezelfde formaliteiten betracht worden als bij de verpanding, met dien verstande, dat bij inlossing alleen *pago-pago* moet worden betaald.

Eene verpanding kan in een verkoop worden omgezet — *mamatéhon* (*paté* maken) of *manggadis paté* (verkoopen) — wanneer de pandgever gerechtigd is om den grond te verkoopen, b.v. wanneer de grond hem in *golat* of *paté* toebehoort. Ook een *parripé* kan op deze wijze een in pand ontvangen veld — *tano dondon* — *paté*, dus voor vast bekomen, ongeacht of hij binnen of buiten de *hordja* woont. Het veld komt dan te heeten een *oema na paté di parripé* of een *oema tinoehor*. Vele mijner berichtgevers zeggen, dat het veld dan geen *oema golat* genoemd kan worden, omdat een *parripé* een stuk grond nooit in *golat* kan bekomen. Dit voorrecht heeft alleen een lid van de heerschende marga. Nochtans verkeeren een *oema golat* en een *oema paté* voor wat het vervreemdingsrecht betreft in denzelfden rechtstoestand.

Voor de omzetting van een pand in een koopovereenkomst gelden dezelfde regelen als voor verkoop, ook voor wat betreft het daarbij gemaakte onderscheid tussen het binnen en het buiten de *hordja* wonen van den vervreemder of van den verkrijger. Blijkens vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 20 Mei 1920 nr. 15 werd aan de bewering van een der geschil voerende partijen dat een *saba dondon* door bijbetaling *paté* aan hem was gekomen, door de rechtbank geen vertrouwen geschenken, omdat de omzetting van de pandovereenkomst in een koopovereenkomst in strijd met de adat niet had plaats gevonden ten overstaan van de radja's van beide partijen en ook niet met een door den pandnemer-kooper te geven maal — *diatas djochot döhöt indahan*.

Zoowel de bij de omzetting plaats hebbende bijbetaling als de pandsom te zamen met die bijbetaling heeten *sipatépaté*.

Verhoging van de pandsom, dus met instandhouding van de pandovereenkomst, heet *tambataumba*. Is de pandnemer tot de verhoging ongenegen, dan mag de pandgever ter erlanging van eene hogere pandsom met een derde eene nieuwe pandovereenkomst sluiten ter vervanging van de eerste mits in tegenwoordigheid van den oor-

spronkelijken pandnemer, wil de tweede overeenkomst niet ongeldig zijn (vonnis van de Rapat Hoendoelan van Loemban Péa van 11 November 1909 nr. 3).

De motieven tot eene verpanding zijn veelal geldgebrek, behoorlijke en zoo mogelijk voordeelige onderbrenging van een veld bij verhuizing, de verre ligging en het bezwaarlijke dientengevolge om het veld zelf te bewerken.

Vroeger ging een veld ter aanzuivering van een speelschuld in pand of *paté* over, al naar partijen waren overeengekomen. Ook een *parripé* kon op deze wijze grond *paté* bekomen. Voor deze betalingswijze golden dezelfde formaliteiten als voor verkoop. Vroeger werd bij niet gereede betaling van de speelschuld de verliezer veelal in de woning van den winner in het blok gelegd. Waren beiden dorpsgenooten en wist de verliezer zich uit het blok vrij te maken en de woning van den winner uit te vluchten, dan was hij vrij van de speelschuld. Waren zij slechts *biosgenooten* dan was de verliezer van de schuld af,wanneer hij kans zag de poort van het dorp uit te vluchten. Waren zij zelfs geen *biosgenooten*, dan moest hij minstens 50 meter — *sipat haoc morobò* (twee maal de lengte van een omgevallen boom) — het dorp zijn uitgevlucht om van de betaling der schuld ontslagen te zijn. Het in het blok leggen beoogde de familie van den verliezer te bewegen deze tegen het bedrag van de speelschuld los te koopen. Het spelen, waaraan de Batak in het algemeen verslaafd is, werd door het Bestuur geleidelijk bestreden. Begonnen werd het dobbelen aan de hoofden en ambtenaren te verbieden, daarna kwam de regeling, dat vorderingen in zake speelschulden in rechte niet ontvankelijk werden verklaard en ten slotte werd het dobbelen ook aan den kleinen man verboden. Het dobbelen vond vroeger voornamelijk op de *onan* (markt) plaats. Het spel gaf, naar het heet, zelden aanleiding tot bloedvergieten. Had dit nochtans op de *onan* plaats, dan richtte de beleidige partij zich onder het slachten van een buffel of van een rund tot de hoofden van de markt tot bestraffing van den schuldige. Het feit droeg dan ook het karakter van een schennis van den godsvrede, voor de *onan* vastgesteld.

Een door een grootvader in pand ontvangen veld, dat hij voor den oudsten zoon van zijn oudsten zoon en/of voor den oudsten zoon van zijne oudste dochter bestemd heeft, wordt *dondon toea* genoemd. Het veld gaat echter eerst bij het overlijden van den grootvader op die kleinzoons over. Soms krijgt ieder der twee kleinzoons een veld en soms gezamenlijk. In het laatste geval wordt het veld onder de beide kleinzoons gelijkelijk verdeeld. Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 9 December 1915 nr. 8 missen de erfgenamen van den schenker van een *saba dondon toea* het recht de sawah bij eene vervreemding daarvan door den begiftigde aan een derde (i. c. geschiedde het als *toempak*) terug te vorderen op welke wijze ook. Men heeft hier dus met eene uitzondering te maken op den regel, dat bij eene vervreemding van een ten ge-

schenke ontvangen stuk grond aan den schenker c. q. zijne erfgenamen in het algemeen den voorrang moet worden gegeven boven iederen anderen gegadigde tot een koop enz. daarvan.

Een aan een aanverwant verpand veld mag door den pandgever of zijne erfgenamen worden ingelost — *diéahi* —, maar een aan een zoon verpand veld mag niet door aanverwanten of broers van hem worden ingelost.¹⁾

De Mandailingsche uitdrukkingen *sindor gadok* en *martoboes gadok* zijn bij de Toba Bataks onbekend.

§ 17. *Ruil.*

Men kent:

1e. *morlibé simoclakmoelak tano* of kortweg *morlibé tano*, d.i. grond tot wederopzeggens ruilen.

2e. *morlibé paté* of *morsipatépaté*, d.i. grond voor altijd ruilen.

3e. *morlibé gogo* of het tot wederopzeggens ruilen van grond onder de voorwaarde dat de helft van het verschil in opbrengst der beide velden, nadat dit verminderd is met eene hoeveelheid, gelijk aan de hoeveelheid zaadpadi — *boni* —, benodigd voor de beplanting van het verschil in uitgestrektheid der beide velden, door dengene, die het meest productieve veld in ruil heeft ontvangen, afgedragen moet worden aan en thuis gebracht bij zijn ruilgenoot (*Gogo* betekent kracht, i.c. productiviteit).

In plaats van *morlibé* zegt men ook *morsambar*.

Een *parripé* is evengoed als een *anak marga* tot ruil gerechtigd. Het is geen vereischte dat beide partijen in dezelfde *hordja* wonen.

Men mag geen grond in ruil geven, welke men in *asiasi* (een speciaal soort gebruiksrecht, waarover nader meer), *bola pinang* (deelbouw), *ongkosan* (huur) en bruikleen of als *parhaen* of *ragiragi* ontvangen heeft. *Paoeséang* mag men in ruil geven, als de schenker daarvan er geen bezwaar tegen heeft. Een aandeel in kongsigrond mag men in ruil geven, mits men de kongsigenooten er mede in kennis stelt.

Een *oema parik* mag men niet voor altijd met een *oema golat ruilen*, omdat het recht op beide perceelen niet van gelijke sterkte is. Wel is ruil voor altijd van een *tano dondon* met een *tano dondon* geoorloofd, ongeacht met welk recht de verpanders de perceelen bezitten. De perceelen veranderen bij den ruil uit den aard niet van rechtstoestand.

Ruil heeft in den regel plaats, ten einde een veld in gebruik te krijgen, dat dichter bij gelegen is dan het in ruil gegeven.

Geen eenstemmige inlichtingen werden verkregen op de vraag, hoe de adat voorziet in geval een der geruilde perceelen door een natuurramp vernietigd of beschadigd wordt.

Bij *libé paté* moeten dezelfde formaliteiten betracht worden als

¹⁾ Nota van den assistent demang Wasington Hoeta Galoeng.

bij verkoop. De andere ruilovereenkomsten behoeven niet ten overstaan van hoofden gesloten te worden, doch wel zijn getuigen daarbij noodig. Deze behoeven voor hunnen bijstand geenerlei betaling te ontvangen.

Bij vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 12 November 1917 nr. 47 werd het bestaan van *libé paté* aangenomen, omdat bij den ruil eene betaling door den eenen aan den anderen ruilgenoot had plaats gehad en niet gebleken was, dat de betaling op iets anders betrekking had.

Gaat het recht van een der beide partijen op het door haar tot wederopzeggens in ruil gegeven stuk grond op een derde over, dan blijft de ruilovereenkomst voortbestaan, zoolang die niet wordt opgezegd. Van den evenbedoelde overgang moet aan de wederpartij kennis worden gegeven.

§ 18. *Deelbouw.*

Deelbouw heet *bola pinang*, een in deelbouw ontvangen sawah *saba bola pinang*, degene, die in deelbouw geeft, *siléhon* (*siléan*) *bola pinang* en degene, die in deelbouw ontvangt, *pamola pinang* of *sidjalo bola pinang*.

Een *parripé* mag even goed als een *anak marga* grond in deelbouw uitgeven of ontvangen.

Alle grond, onverschillig met welk recht men dien onder zich heeft, mag men in deelbouw uitgeven, behalve *tano ongkosan* en *-asiasi*, zoomede grond, in bruikleen ontvangen.

Een eigen aandeel in kongsigrond mag men in deelbouw uitgeven mits met goedvinden van de kongsigenooten.

Degene, die het veld in deelbouw geeft, verstrekkt de zaadpadi. Echter zorgt de *pamola pinang* voor de rest, dus ook voor het oogsten en het bij den deelbouwgever thuis bezorgen van diens aandeel in den oogst in gabavorm. Dit aandeel bestaat uit:¹⁾

1e. *oepa dégédégé*; voordat de padi middels lostreden in gaba en stroo gescheiden wordt, pleegt men die op het veld op te stapelen; ten einde deze padimijt tegen regen te beschermen bedekt men haar met padistroo. De uit de daarvoor gediend hebbende padi verkregen gaba maakt de *oepa dégédégé* uit. De oorsprong van deze gift wist men mij niet op te geven. Naar het heet, is de bedoeling daarvan om den deelbouwgever zoo spoedig mogelijk na het snijden van de padi aan voedingsmiddelen te helpen. (Tegen den oogst heeft men wel eens gebrek aan rijst.) Mogelijk strekt de gift om den deelbouwgever tijdig te waarschuwen dat met het oogsten begonnen is, zoodat hij in staat zal zijn te conrtoleeren, hoeveel of er geoogst wordt. Ook acht ik het geenszins uitgesloten, dat het gebruik, dat de eerst ge-

¹⁾ Meer algemeen is het de *oepa dégédégé* en de *djomoerdjomoer* aan den deelbouwer toe te kennen. Niet onmogelijk zou het zijn, dat in mijne van het onderdistrict Baligé ter zake aangehouden aanteekeningen eene fout is ingeslopen.

wande rijst door den deelbouwgever moet worden genuttigd, een godsdienstigen ondergrond heeft.

2e. *djomoerdjomoer* of een door beide partijen in gemeen overleg vast te stellen klein gedeelte van de verkregen gaba (*Djomoer* betekent feitelijk gaba in de zon drogen). Ook de beteekenis van deze gift is mij niet duidelijk.

3e. de helft van de restant gaba.

Eene andere verdeeling dan in tweeën komt zelden voor. Het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 10 April 1919 nr. 16 geeft een geval, dat de deelbouwgever slechts met een derde van den oogst genoegen neemt.

De duur van den deelbouwtermijn hangt af van hetgeen partijen zijn overeengekomen. Bij gemis van eenigerlei voorwaarde ter zake heeft de deelbouw voor beide partijen plaats tot wederopzeggens, met dien verstande dat de deelbouwgever de overeenkomst dan niet mag opzeggen, wanneer de *pamola pinang* het veld reeds in bebouwing heeft genomen.

Als laatstgenoemde nalatig is in het bewerken van den grond, kan hij tot eene schadevergoeding — *singkat* — aan den deelbouwgever verplicht worden.

Alleen *haeoma toer* (ladangs) en sawahs worden in *bola pinang* gegeven.

Een deelbouwovereenkomst behoeft niet ten overstaan van hoofden plaats te vinden. Zelfs zijn daarbij geene getuigen noodig.

Bij vervreemding van den grond door den deelbouwgever aan een derde, gaat de deelbouwovereenkomst stilzwijgend door, wanneer de nieuwe eigenaar of bezitter den grond niet tot zich trekt, hetgeen alleen mag gebeuren, wanneer het veld niet reeds door den *pamola pinang* in bebouwing is genomen.

§ 19. *Bruikleen.*

Een ieder is bevoegd grond te leen te geven of te ontvangen, ongeacht of men binnen of buiten de *hordja* woont.

Alle soorten gronden kunnen uitgeleend worden, behalve die, welke men in deelbouw, huur of *asiasi* heeft. Een eigen aandeel in kongsigrond mag men niet te leen geven dan met medeweten van de kongsgenooten.

Voor het uitleenen is de tegenwoordigheid van hoofden niet noodig, ook zelfs niet van getuigen.

Ook aan andere personen dan aan familieleden worden gronden uitgeleend, b.v. aan armoedige personen, met wie men in eene goede verstandhouding verkeert.

Het komt voor dat men grond uitleent aan iemand om deze in de gelegenheid te stellen daarop middels bruikpandgeving geld op te nemen (zie o.a. vonnis van de Grote Rapat te Baligé van 31 Maart 1900 nr. 14, bij „Verpanding” behandeld). Wenscht de uitleener zijn grond terug te hebben, dan kan de leener zoo noodig langs den

weg van rechte verplicht worden het veld in te lossen. Ook kan de uitleener den grond zelf inlossen en de leener komt dan tot het bedrag van de pandsom bij den uitleener in het krijt te staan.

De te leningeving geschiedt in den regel niet voor een bepaalde tijd. De uitleener kan den grond dan ten allen tijde terugeschenken, mits de grond niet reeds door den leener in bebouwing is genomen. De duur der uitleening mag echter niet korter zijn dan een jaar (plantseizoen).

In het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 6 Juni 1906 staat, dat bij overlijden van den man volgens de adat de geheele nalatenschap aan zijne zonen vervalt, doch dat aan zijne weduwe, voor zoolang zij leeft en niet hertrouwt, van de nalatenschap zooveel bouwgrond in bruikleen (vruchtgenot) moet worden afgestaan als zij noodig heeft voor haar levensonderhoud.

Van de in bruikleen gegeven gronden dragen de *tano asiisi* een bijzonder karakter. Evenals op Samosir onder de *saba tasir* verstaat men hier onder *tano asiisi* (*asi* beduidt medelijdend) gronden, welke aan behoeftige nieuwkomelingen in bruikleen zijn gegeven. De uitgifte beoogt veelal aantrekking van nieuwkomelingen.

Zoowel een *anak marga* als een *parripé* is tot zulk eene bruikleengeving gerechtigd. Niet slechts *parripé* maar ook *anak marga* bekomen *tano asiisi*.

De in het genot van *tano asiisi* gestelde behoudt in den regel het veld, zoolang hij in de *hoeta* blijft wonen. Echter heeft de gever van de *tano asiisi* — *siléhon asiisi* — ook bij niet-verhuizing van den *asiasiontvanger* — *sidjalo asiisi* of *parasiisi* — het recht den grond terug te nemen b.v. wanneer hij den grond noodig heeft ter voorziening in eigen levensbehoeften, wanneer hij gronden te kort schiet om aan zijn verplichting te voldoen tot het schenken van *paoeséang*, *pandjaean* enz., ook wanneer de bruikleener zich onbehoorlijk jegens zijn weldoener — de *siléhon asiisi* — gedraagt. Terugneming van het veld bij verhuizing van den bruikleener geschiedt naar het heet uit angst voor verlies van het veld. Zoolang de bruikleener in de *hoeta* blijft wonen, bestaat voldoende controle op zijn doen en laten. Ook heeft de bedoeling van de uitleening, het behoud van den dorpsgenoot, dan opgehouden te bestaan. Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 24 Februari 1898 zegt de adat, dat men bij verhuizing (uit het dorp) de *tano asiisi* terug moet geven aan dengene, van wie men het ontving.

Verhuist de *siléhon asiisi* uit de *hordja*, dan blijft de grond bij den *sidjalo asiisi* in bruikleen, ongeacht of de eerstgenoemde een *parripé* of een *anak marga* is.

De *asiasiontvanger* mag den grond in geenerlei vorm vervreemden, ook niet tijdelijk, b.v. in den vorm van ruiling tot wederopzeggens, deelbouw enz. Ook is het recht van den *parasiisi* op den grond niet vererfbaar. Wel komt het voor, dat men den grond als *asiisi* aan een erfgenaam van den *parasiisi* in gebruik laat.

Het is gebruikelijk dat de bruikleener bij de ontvangst van *tano asiisi* den *asiisisgever* op een maaltijd onthaalt.

Het uitgeven van *tano asiisi* moet ten overstaan van twee getuigen plaats vinden. Ter erlanging van meerdere rechtszekerheid kent men met voorliefde den *radja hoeta* in de aangelegenheid.

De *asiasiontvanger* is geenerlei retributie, noch in eens noch periodiek aan den *asiisisgever* verschuldigd. Wel is het gepast, dat de *asiasiontvanger* bij gelegenheid van zijne dankbaarheid doet blijken, door b.v. bij het huwelijk van een der zonen van den *asiisisgever* in den bruidschat bij te dragen. Zulk eene bijdrage heet *toempak* (*toempak* beduidt in het algemeen hulp, ondersteuning).

Alle soorten gronden kunnen in *asiisi* worden uitgegeven, behalve *tano parhaen*, tot *tano parhaen* strekkende *tano ragiragi*, *tano bola pinang*, *tano ongkosan*, in bruikleen ontvangen grond en tot wederopzeggens geruilde grond.

Voor het geven van *tano paocéang*, *tano pandjaean*, *tano indahan arian* en *tano parmanomanoan* in *asiisi* moet men er eerst den persoon in kennen, van wie men den grond gekregen heeft.

§ 20. Verhuur.

Verhuren heet *paongkoshon* en huren *mangongkos*. Het woord *ongkos* is het verbasterde en in eene verkeerde beteekenis overgenomen Hollandsche woord onkost. Een Bataksch woord schijnt voor verhuur niet te bestaan en ik meen daarom te mogen veronderstellen dat deze instelling voor den Toba Batak iets nieuws is.

Een *parripé* mag evengoed als een *anak marga* grond verhuren of huren. Ook aan mensen buiten de *hordja* mag men verhuren.

Alle soorten grond mag men verhuren, behalve die, welke men in *asiisi*, *bola pinang* of bruikleen heeft.

Ook een eigen aandeel in kongsigrond mag men verhuren, mits men de kongsigenooten daarvan tevoren kennis geeft, want deze hebben het voorkeurrecht tot den huur.

De huursom wordt telkenjare in geld — nooit in eene hoeveelheid *padi* — vooruit betaald. In afwijking van deze van mijne voorlichters ontvangen mededeeling, ben ik in het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 10 December 1903 nr. 73 een geval tegengekomen van verhuur van een sawah tegen eene hoeveelheid gaba (twaalf en een half *farmasan*).

Verhuur komt niet veel voor. Alleen sawahs worden verhuurd.

§ 21. Afbetaling van eene schuld met een bouwveld.

Heeft er eene reële afbetaling plaats van de schuld, in welk geval het veld in den regel eene waarde heeft van om en bij het bedrag van de schuld, dan wordt het veld een *porsaéan* genoemd. (Betreft het een schuld, dan betekent *saé* betaald zijn, gekweten).

Is de schuldenaar niet tot eene afbetaling in staat en is het niet te verwachten, dat hij dat ooit zal zijn, dan volgt hij het gebruik om onder aanbieding van een smeekgeschenk den schuldeischer om

kwijschelding der schuld te vragen. Het geschenk heet *parsomba* en kan eveneens uit een bouwveld bestaan. (*Somba* betekent hetzelfde als het Mal. *sembah*). De *parsomba* is uit den aard van geringer waarde dan de schuld. Deze afdoeningswijze komt voornamelijk voor bij schulden, welke bij eene zeer hoge rente sterk oplopende zijn, zoo b.v. in geval van *malali* of het sluiten einer leening (in den regel van rijst) tegen eene rente van 100 %. (Een geval hiervan werd behandeld bij het vonnis van de Groote Rapte Balige van 7 Februari 1922 nr. 18). Ook wordt wel eens een *parsomba* gegeven ter aanzuivering van eene speelschuld.

De afstanddoening van de *parsaéan* en van de *parsomba* geschiedt voor altijd, *paté*.

Kwijting einer schuld middels *parsaéan* heeft in den regel plaats als gevolg van eene door volkshoofden uitgelokte minnelijke schikking. *Parsaéan* kan evenals *parsomba* uit iets anders dan grond bestaan.

Sinamot (bruidschat) kan ook met grond betaald worden, doch dit komt weinig voor. Heeft er betaling met grond plaats, dan geschiedt dit zelden *paté* maar in den regel in den vorm van bruikpandgeving. Gebeurt het *paté*, dan wordt bij de huwelijksvereenkomst de waarde op dat oogenblik van den grond bepaald en uitdrukkelijk gemeld, zulks in verband met de mogelijkheid, dat in geval van echtscheiding de *sinamot* moet worden terugbetaald; omtrent het bedrag daarvan mag dus geene onzekerheid bestaan. Bij eene betaling van de *sinamot* met grond behoeven geene andere hoofden tegenwoordig te zijn dan bij eene gewone *sinamot*-betaling namelijk de *radja pardjolö* en de *radja hoeta* van den *pangoli* (bruidegom) en van den *parboroe* (degene, die de bruid uithuwt).

§ 22. Schenking.

Iets schenken uit genegenheid, vriendschap of andere daarmede op een lijn te stellen gevoelens, noemt men *manggabéhon*. Warneck vertaalt het stamwoord *gabé* met „reich, gesegnet sein, hauptsächlich mit, vielen Nachkommen”, *na gabé* met „reich, angesehen” en *morsigabéan* met „einander Glück wünschen”. *Manggabéhon* draagt dus het karakter van iets schenken met de al dan niet uitgesproken bedoeling den begiftigde met het geschonkene geluk te bezorgen. De handeling heeft althans in oorsprong n. h. v., een animistischen ondergrond. Aan het voorwerp zit eenigermate de *tondi* (ziel) van den schenker vast, tenminste wanneer het bij deze in gebruik is geweest. Bij de schenking kan de bedoeling voorstaan eene versterking van de *tondi* van den begiftigde met een deel van de eigen *tondi*. Wanneer bij eene feestelijke ontvangst van een gast de gastheer hem in den dans, zoals zoo veelvuldig voorkomt, geen nieuwe maar een gebruikten *oelos* (geweven doek) schenkt, geschiedt dit n. h. v. in den regel met de hooger bedoelde strekking en niet uitgeringschattig.

Wanneer ik mij aan eene chronologische rangschikking zoude mogen wagen van de verschillende soorten van grondvervreemdingen, dan zoude ik tot de oudste daarvan brengen de schenkingen, welke een godsdienstigen ondergrond hebben, en verder die, gedaan binnen den kring der bloedgemeenschap door mannelijke leden daarvan onderling. De eerste kunnen aangemerkt worden de strekking te hebben van het brengen van een offer tot bevrediging of versterking van de ziel van een geliefden persoon. Het brengen van een offer komt mij voor de oudste wijze van afstanddoening te zijn. De in de tweede plaats genoemde schenkingen passen in het nog niet geheel afgesleten primitieve begrip van het individueel bezit als onderdeel van het familiebezit. Deze soort schenkingen kwam daarom vermoedelijk reeds voor, toen het individueel eigendom zich nog in het eerste ontwikkelingsstadium bevond. Van betrekkelijk jongen datum zullen echter wel zijn de *paoeséang* en wat daarmede overeenstemt. Eene schenking van dezen aard wijst m.i. op eene vrij ver gevorderde ontwikkeling van de rechtspositie van de vrouw.

Wanneer een in bruikpand gegeven stuk grond — *tano dondon* — door den pandgever uit gunst dus niet uit noodzaak aan den pandnemer al dan niet met bijbetaling en overigens zonder eenig voorbehoud tot terugvordering, dus *paté* wordt geschonken, heet deze handeling ook *manggabéhon*.

Geschenk heet in het algemeen *siléhonléhon* en geschonken grond ook *tano ginabéhon*.

Voor *siléhonléhon* bezigt men veelal ook het woord *siloea*. Warneck vertaalt dit woord met „ein Geschenk, auf das kein Gegengeschenk folgt“.

Siloea wordt geschonken ter gelegenheid o.m. van de feesten, bekend onder de benamingen van *martoeroen* (opgraving van de beenaderen van een der voorzaten en plechtige wederbegrafing daarvan) en *morsanti* (offeren aan de ziel van den gemeenschappelijken stamvader).

Gaat het geschenk uit van de *hoelahoela* (verwanten uit de familie, waaruit men een vrouw gehuwd heeft) dan wordt de *siloea* zoowel bij *martoeroen* als bij *morsanti*, *nialap* genoemd. Wordt het gegeven door de *boroe* (de familie, aan een lid waarvan men eene vrouw uitgehuwd heeft), dan wordt het geschenk in geval van een *toeroenfeest* *soelang* en in geval van een *santifeest* gewoon *siloea* of *siléhonléhon* genoemd.

Als *nialap* mag allerlei gegeven worden, als *soelang* slechts roerende goederen, in den regel geld, gouden oorringen, karbouwen enz. Door dien laatstbedoelde gift strekt als bijdrage in de kosten voor het slachten van buffels, dat massaal geschiedt wegens het in den regel groot aantal genoodigden, noemt men de bijdrage ook *horbo* (buffel). Het geschenk van de *boroe* bij het *santifeest* is steeds geld.

Overigens bestaat de gift zelden uit een stuk grond en mocht dit al eens gebeuren, dan heeft het slechts plaats bij het *toeroenfeest*.

Is er een huwelijk aanstaande van een zoon van den feestgever

met een dochter uit de *hoelahoela-familie*, dan strekt de *nialap* mede tot *parhaen*. Gaat het huwelijk niet door, dan gaat de tot *parhaen* gediend hebbende *nialap* aan den schenker terug.¹⁾

Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 29 Juli 1920 nr. 29 noemt het geschenk, dat de schoonvader van een jong gehuwden man op het door deze gegeven gebruikelijke feest kort na het *mandjaé* (het opzetten van een eigene huishouding) aan laatstgenoemde geeft, een *siloca*. Het kan bestaan uit een sawah, buffel enz. Heeft er later een echtscheiding plaats, dan gaat de *siloca* volgens het vonnis aan den schoonvader terug, behalve de progenituur, bijaldien de gift uit een stuk vee, b.v. een koebuffel, heeft bestaan. De progenituur blijft aan den man. Volgens inlichtingen zoude in Silindoeng de *siloca* bij een echtscheiding niet behoeven te worden teruggegeven. Deze zoude daar aan den man blijven. „Eenmaal gegeven blijft gegeven” geldt in Silindoeng voor deze gift evenals voor geschenken, ontvangen bij andere feesten.

Bij een schenking van grond moeten tegenwoordig zijn de *waris*, de *radja pardjolò* en de *radja hoeta* van beide partijen. (zie o.a. het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 4 Mei 1925 nr. 3). Door

¹⁾ Bovenstaande mededeelingen omrent de *siloca* zijn geput uit een nota van den assistent demang Wasington Hoeta Galoeng.

Eene nota van den assistent demang Frederik Goeltom deelt, voor wat Silindoeng betreft, ter zake het volgende mede.

Wanneer iemand een groot feest geeft of een *hordja* viert, waarbij een buffel geslacht wordt, b.v. een doodenfeest, een feest bij het betrekken van een nieuwe woning of bij een bevalling, is hij verplicht zijne aanverwanten, *hoelahoela* en *pamoroean*, daarop uit te nooddigen. Deze moeten dan met geschenken b.v. geld of vee, verschijnen. Komt het geschenk van een *hoelahoela*, dan heet het *oelos* en van de *pamoroean piso*. Het geven van een feest, waarop de aanverwanten moeten worden uitgenoodigd, heet *marnialap*. Ook vrienden — *aléalé* — worden uitgenoodigd. De *oelos* moet van eenige zakken padi vergezeld gaan.

Op het feest moeten de genoodigden aan den dans deelnemen en houden dan een of ander teeken in de hand, dat den aard van hun geschenk aangeeft. Is het een zweep, dan bestaat het geschenk uit en buffel of een rund. Houdt de *hoelahoela* eenige rietstengels in de hand, dan beduidt dit, dat hij even zoovele zakken padi geeft.

Nakoming van een en ander is een strenge plicht. Hij, die niet aan de uitnoodiging gevuld geeft of niets schenkt, wordt geacht daardoor buiten de adat te komen te staan. Men steekt zich liever in schulden of verkoopt een gedeelte zijner bezittingen om aan geld te komen, dan in gebreke te blijven van deze verplichting.

Het komt wel eens voor, dat, wanneer de ingezetenen van een dorp en soms zelfs van twee dorpen ten nauwste aan elkaar verwant zijn, zij onderling vaststellen, hoeveel padi elke *ripé* zal hebben te geven, wanneer een hunner mocht *marnialap*. Die bijdrage wordt soms bepaald op 1 *parmasan*, soms ook op 1 *haroeng* padi of meer per *ripé*. Dit dient, opdat de mensen zich niet zouden schamen met slechts betrekkelijk geringe geschenken te komen. Zoo'n overeenkomst heet *lat* en geldt wederkeerig. Zij wordt ook wel gesloten voor het geval een dorpsgenoot een *hordja* viert. Het aandeel kan soms slechts enkele *soloep's* beras zijn. Het zijn dus overeenkomsten van onderling hulpbetoon, voortgesproten uit het *marnialap*gebruik, welke tot beperking van verkwisting kunnen leiden. Het evenbedoelde gebruik kan anders voeren tot het zich laten voorstaan op zijnen rijkdom of erger tot het voorwenden daarvan.

den begiftigde wordt *oepa domodomoë* aan de radja's uitgekeerd en *oepa radja* aan de verschenen personen. Mede wordt door den begiftigde voor dezen een maaltijd aangerecht.

Men kent de volgende op eene verplichting of eene gewoonte gegrond geschenken, welke niet aan de bovenvermelde regelen gebonden zijn: *paoeséang*, *pandjéan*, *bangoenan*, *parhaen*, *ragiragi*, *daon sihol*, *tano na niocpahon*, *parsomba*, *indahan arian*, *parmanomanoan*, *toempak*, *todoan*, *oelosoclos*, *pisopiso* enz.

§ 23. *Paoeséang*.

Als *paoeséang* — d.i. hetgeen de *parboroe* of degene, die de bruid gerechtigd is uit te huwen, het echtpaar ten huwelijk medegeeft — mogen alle gronden geschonken worden, welke den schenker in *golat* of *paté* toebehooren. *Tano pandjéan*, *daon sihol*, *tano na niocpahon*, *parsomba*, *indahan arian* en *parmanomanoan* mogen eveneens als *paoeséang* worden geschonken.

Ook *tano dondon* kan men als *paoeséang* schenken, doch dan moet uitdrukkelijk worden bekend gesteld, dat de gift uit een bruikpand bestaat en hoe groot de pandsom is. (Zie o.a. vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 15 Februari 1917 nr. 8). Het geschenk bestaat dan feitelijk uit de pandsom en het genot van den grond voor den loopenden duur van de schuld.

Tano paoeséang mag door den begiftigde op zijn beurt eveneens als *paoeséang* worden gegeven, maar dan is de *pangoli* van het tweede huwelijk verplicht *todoan* te schenken aan den eersten *paoeséang*-schenker. Bij het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Tangga Batoe van 21 October 1910 nr. 12 wordt een geval behandeld, dat de *paoeséang* zonder voorkennis van den schenker door den begiftigde weder als *paoeséang* aan een derde werd geschonken. Eene minnelijke schikking werd getroffen, ingevolge welke de begiftigde aan den schenker „*adat*” zal geven, bestaande uit eene som van vijftig gulden.

Eveneens mag men *tano libé* als *paoeséang* geven mits met bekendmaking aan den begiftigde van het bestaan van de ruilovereenkomst. De *pangoli* treedt in die overeenkomst geheel in de plaats van den *parboroe*.

Siléhonlöhon mag nooit als *paoeséang* worden geschonken.

Blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 29 Jaumari 1898 nr. 9 moeten bij het schenken van *paoeséang* de hoofden van beide partijen tegenwoordig zijn.

Een *parripé* mag evengoed als een *anak marga* grond als *paoeséang* geven.

Eene weduwe is volgens het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 12 Mei 1920 nr. 14 niet bevoegd om een *saba paoeséang* te schenken, onverschillig of zij al dan niet hertrouwd is. Bij het vonnis gold het eene weduwe, die uit haar eerste huwelijk slechts een dochter maar geen zoons had en buiten voorkennis van de *tauris* van haren overleden man aan een vreemde uitgehuwd was (blijkbaar dus zonder eene voorafgaande zoogenaamde echtscheiding). De *saba paoeséang*

werd aan den naasten mannelijken bloedverwant van den overleden man toegewezen.

De *paoeséang* komt toe aan den *pangoli*. Als deze, staande het huwelijk, sterft, mag de *parboroe* den grond niet teruggeischen. De grond gaat dan naar de erfgenamen van den *pangoli* (zie ook het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 28 Maart 1919 nr. 16). Hertrouwt de weduwe, dan mag zij de *tano paoeséang* niet in het tweede huwelijk medenemen. Het perceel komt aan hare zonen uit het eerste huwelijk en zijn deze er niet dan aan hare dochters uit dit huwelijk en bij ontstentenis ook van deze aan de verdere *waris* van haren eersten man. Een en ander wanneer de vrouw niet middels terugbetaling van den bruidschat door hare familie is teruggekocht en dus de aanverwantschapsbanden tusschen de weduwe en de familie van haren overleden man niet verbroken werden, welke verbreking de Batak eveneens een echtscheiding — *sirang* — noemt.

Bij het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 8 Augustus 1918 nr. 37 werd eene weduwe, die met een nauwen bloedverwant van haren eersten man gehuwd was, het recht ontzegd de door haar bij haar eerste huwelijk ontvangen *paoeséang* mede te nemen. De sawah werd aan haren uit een huwelijk van haren eersten man met eene andere vrouw geboren stiefzoon, een erfgenaam van haar overleden man, toegewezen, omdat, zoals het vonnis zegt, de bruidschat van het eerste huwelijk niet is teruggegeven (d.w.z. dat de aanverwantschapsbanden nog niet of nog niet geheel verbroken zijn).

Wanneer de vrouw voor overlijdt, blijft de *paoeséang* bij den *pangoli*, ook al zijn er uit het huwelijk geene kinderen geboren. Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 19 Juli 1917 nr. 29 zegt dat de *paoeséang* in geval de vrouw sterft, voor vast (altijd) aan den man komt, tenzij de *parboroe* (de schenker) de sawah tegen eene vergoeding van de waarde daarvan wenscht terug te nemen.

Ook wanneer de weduwe met een broer of ander bloedverwant van den overleden man hertrouwft langs den weg van een erfhuwelijk — *dipagodanghon*, *dihabia* of *dihampi* —, blijft de *paoeséang* aan de erfgenamen van den overleden man.

Wanneer eene weduwe met iemand, niet tot de *waris* van haren overleden man behorende, wenscht te huwen, gaan bij de bovenbedoelde zoogenaamde echtscheiding, welke in dit geval aan haar tweede huwelijk dient vooraf te gaan, de *sinamot* en de *paoeséang* van het eerste huwelijk over en weer terug. Bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 28 Maart 1919 nr. 16 werd toegestaan, dat aan eene weduwe, die zich niet in een erfhuwelijk wenschte te schikken — zij had uit haar eerste huwelijk zonen — en wier aanverwantschapsbanden met de familie van haren eersten man door eene zoogenaamde echtscheiding verbroken waren, hetgeen gepaard ging met eene (wegens haren ouderdom slechts gedeeltelijke) restitutie van den bruidschat, bij haar tweede huwelijk, doch nu met een vreemdeling de bij haar eerste huwelijk ontvangen *saba paoeséang* andermaal als *paoeséang* werd medegegeven.

Wenscht niemand van de *waris* van den overleden man haar te *mangabia*, dan blijft de *paoeséang* bij de weduwe, als zij ook niet met iemand anders hertrouwt. Komt ook zij dan te overlijden, dan gaat de *paoeséang* naar de erfgenaamen van den overleden man.

Bij eene normale echtscheiding (bij het leven van man en vrouw) moet de *paoeséang*, ook wanneer deze intussen aan een derde mocht zijn vervreemd, aan den *parboroe* worden terug gegeven, evengoed als deze verplicht is de *sinamot* te restitueren.

Wanneer bij eene echtscheiding bruidschat en *paoeséang* over en weer terug moeten, behoefst de *paoeséang* eerst dan teruggegeven te worden, wanneer de bruidschat ten volle is gerestitueerd (vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 15 Februari 1888 nr. 5 en vonnis van de Rapat Hoendoelan van Goergoer van 12 October 1911 nr. 3).

Het is volgens het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 6 November 1919 nr. 45 niet gebruikelijk (geoorloofd?) om bij onvermogen tot restitutie van den bruidschat ingeval van echtscheiding de *paoeséang paté* te laten aan den *paranak* (vader van den man) of aan den *pangoli*, zulks in verband met het preferentierecht van bloedverwanten bij vervreemding van grond voor altijd. Ook zou om aan geld te komen de sawah aan hen verpand kunnen worden.

Volgens eene hoofdenvergadering, gehouden door den assistent demang te Baligé, zoude het bij wege van minnelijke schikking wel geoorloofd zijn eene *sinamot*-schuld af te betalen met de sawah, welke tot *paoeséang* gediend heeft. De sawah komt dan aan den *paranak* als *parsaéan*; de schikking zal dan echter, zoals het verslag zegt, plaats moeten vinden „dihadapan hadat”, wat naar het voorkomt moet beteekenen: ten overstaan van de personen, die bij een dergelijke vervreemding van een stuk grond tegenwoordig behooren te zijn¹⁾.

Wanneer van een *saba paoeséang* achteraf blijkt, dat zij den *parboroe* niet in *golat* of *paté* toebehoorde, heeft de *pangoli* het recht een andere *saba paoeséang* daarvoor in de plaats te eischen. Bij het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 3 Februari 1917 nr. 6 werd aan den *parboroe* toegestaan de waarde van de verschuldigde *paoeséang* aan den begiftigde te vergoeden.

De *paoeséang* behoeft eerst in haar geheel te worden afgegeven, wanneer de *sinamot* of *nioendjoek* (bruidschat) ten volle is betaald. Is de *sinamot* slechts voor een gedeelte betaald, dan is de *parboroe* gerechtigd het gedeelte van de *paoeséang*, evenredig aan de restantschuld, aan te houden en zoo lang voor zich zelf te benutten. Eenmaal afgegeven, mag echter de *paoeséang* volgens het vonnis van de Groote Rapat te Balige van 17 Mei 1905, nr. 4 niet teruggenomen worden op grond van het feit, dat de *sinamot* nog niet ten volle is betaald.

Wordt de beloofde *paoeséang* wederrechtelijk door den *parboroe* aangehouden, dan kan in rechte om afgifte daarvan geeischt worden en kan de *parboroe* nog tot eene schadevergoeding, gelijk aan de helft van den oogst over de jaren der aanhouding, verplicht worden.

¹⁾ Brief van den assistent demang te Balige van 13 October 1924.

Tano paoeséang mag men slechts met medeweten van den schenker verkoopen, verpanden, ruilen, als *paoeséang*, *parhaen*, *ragiragi*, *daon sihol*, *indahan arian* of *parmanomanoan* wegschenken, *mangoepahon*, *manggabéhon* of tot *parsaéan* of *parsomba* doen strekken. Bij verkoop of verpanding heeft de schenker den voorkeur boven ieder ander tot den koop of de in pand neming. In geval de schenker overleden is, moet de kennisgeving aan diens erfgenamen om gelijke reden gedaan worden. Wanneer de *paoeséang* door den schenker teruggekocht is, heet het veld *haocma moelak* of *haoema soemoeang*. Die benaming krijgt het veld niet, wanneer het niet voor vast aan den schenker terugkomt, b.v. wanneer het hem slechts verpand is.

Tot het geven van *tano paoeséang* in deelbouw, huur, bruikleen of herontgining is de begiftigde gerechtigd zonder medeweten van den schenker.

Er worden aan getuigen hogere eischen gesteld bij een verkoop of bruikpandgeving van *tano paoeséang* aan den *parboroe*, dan wanneer zulks geschiedt aan een ander. Ook de *waris* van beide partijen moeten er dan bij tegenwoordig zijn.

De *paoeséang* wordt, naar het heet, gegeven tot versterking van den band tusschen man en vrouw of, zoals het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 28 Maart 1919 nr. 16 zegt, om den man goedgunstig te stemmen ten opzichte van de vrouw (Men vergete niet, dat de vrouw bij haar huwelijc veelal in het gebied van een haar vreemden stam komt te wonen, wat vóór de onder bestuurbrenging van het gebied in verband met de toenmaals zich nog sterk uitende neiging der marga's tot onderlinge afstooting betekende het gemis voor haar van onmiddellijken steun van familieleden en stamgenooten in moeilijke omstandigheden).

Blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 13 Januari 1923 nr. 22 heeft eene dochter, ook wanneer zij *paoeséang* heeft gekregen, recht op een deel van de nalatenschap van haren vader, wanneer deze gestorven is zonder zoons.

De bruidsschat moet volgens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 20 December 1922 nr. 122 steeds meer bedragen dan de *paoeséang*.

Niet slechts een sawah maar ook een *haoema toer* (ladang) wordt wel eens als *paoeséang* geschonken (vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 30 Augustus 1905 nr. 22), waaruit valt af te leiden dat op een ladang een vaster recht wordt uitgeoefend dan enkel een voorkeurrecht op de herontgining.

Paoeséang mag ook uit andere goederen bestaan dan grond, zelfs ook uit baar geld. Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 3 November 1921 nr. 52 geeft daarvan een geval. Daar de schenker niet in staat was de *paoeséang* te betalen, gaf hij den begiftigde een sawah in bruikpand. De sawah werd een *sindor ni paoeséang* genoemd.

§ 24. *Pandjaéan*.

Een jong gehuwde man trekt met zijne vrouw in den regel in bij

zijne ouders. Na verloop van een of twee jaren vraagt hij zijn vader te mogen *mandjaé* (een eigen huishouding beginnen) en krijgt hij daartoe van zijn vader de noodige uitrusting, bestaande b.v. uit keukengereedschappen, vee, een sawah, enz. Dit geschenk heet *pandjaéan*. Blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 27 September 1924 nr. 18 moet de zoon om *pandjaéan* ten geschenke te bekommen op een daartoe aan te rechten maaltijd daarom vragen. Het schenken moet geschieden in tegenwoordigheid van familie dan wel van ouden uit het dorp — *panoenggani*.

Het komt blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 13 December 1917 nr. 57 wel eens voor, dat een *saba pandjaéan* gegeven wordt onder de voorwaarde, dat de schenker er (gedurende zijn leven) de opbrengst van mag genieten. De begiftigde wordt dan de *paroema tano* en de schenker de *paroema gogo* genoemd.

Op de vraag, welke soorten gronden als *pandjaéan* mogen worden gegeven, geldt hetzelfde als ter zake van *paoeséang* is medegedeeld.

Een *parripé* kan evengoed als een *anak marga pandjaéan* geven.

Bij het schenken van *tano pandjaéan* behoeven slechts de *waris* van den schenker tegenwoordig te zijn.

Zoodra de begiftigde voor zijn levensonderhoud geen steun meer behoeft van zijn vader, mag hij de *tano pandjaéan* vervreemden, zelfs verkoopen, zonder daartoe van den schenker vergunning te behoeven te vragen. Deze verplichting blijft echter steeds ten opzichte van *paoeséang* bestaan.

Een eenmaal gegeven *pandjaéan* mag door den vader eigener autoriteit niet worden teruggenomen noch door een ander veld worden vervangen.

Bij het schenken van *pandjaéan* zal de vader redelijk en billijk moeten te werk gaan met opzicht tot de belangen zijner andere kinderen. Bij de vaststelling van de hoegroothed van de *pandjaéan* is hij echter aan geen bepaalde fractie zijner bezittingen gebonden. Bij bevoordeeling of tekortdoening van een zijner zoons plegen de hoofden zich met de aangelegenheid in te laten en den vader tot inkeer te brengen.

§ 25. *Saba bangoenan*.

Een *saba bangoenan* is een sawah, welke door een vader aan zijn ongehuwd kind gegeven is met de bedoeling om die later bij het huwelijk van het kind tot *paoeséang* of tot *pandjaéan* te doen strekken.

De opbrengst van de sawah komt ten bate van het kind van af het oogenblik van de gift.

Als *saba bangoenan* mogen slechts geschenken worden gronden, welke voor 'eene wegschenking als *paoeséang* of *pandjaéan* vatbaar zijn.

De begiftigde mist de bevoegdheid zelfstandig over een *saba bangoenan* te beschikken. Zulk een veld mag niet vervreemd worden.

§ 26. *Parhaen.*

Een *saba parhaen* is een sawah, welke door den *parboroe* (degene, die de bruid mag uithuwen) geschenken wordt bij een huwelijk of aanstaand huwelijk om haar later tot een *saba paoeséang* te doen strekken. Deze gift komt voor:

a. wanneer de *faranak* (de vader van den bruidegom of degene, die bij ontstentenis van den vader deze bij het huwelijk vervangt) dan wel de *pangoli* (bruidegom) niet in staat is den bruidschat te betalen en laatstgenoemde deswege bij zijn schoonvader zal hebben in te wonen, zoolang zijn bruidschat niet betaald is of hij voor dien geene toestemming van zijn schoonvader heeft gekomen om met zijne vrouw elders te gaan wonen. De *parhaen* wordt gegeven, wanneer hij ten genoegen van zijn schoonvader met de betaling van den bruidschat is begonnen. De schoonvader mag het zooveelste gedeelte van de *parhaen* aanhouden als het restant van den bruidschat bedraagt, wat regel is. De bruidegom wordt dan een *hela sinondock* geheeten. De *parhaen* wordt als het middel — *parsiatan* — beschouwd iemand te bewegen zich in den afhankelijken toestand van een *hela sinondock* te schikken.

b. bij een kinderhuwelijk. Hierbij vallen twee soorten te onderscheiden.

1e. *marboroe tapang* of kinderhuwelijk, waarbij een of beide in den aanstaanden echt te verbinden kinderen nog niet geboren zijn.

2e. *mangòrò boroe* of kinderhuwelijk, waarbij beide in den aanstaanden echt te vereenigen kinderen reeds bestaan.

Het kinderhuwelijk beoogt om door aanhuwelijking vriendschapsbanden aan te knopen of die te versterken tusschen de wederzijdse ouders der kinderen of om door de aanhuwelijking meer in aanzien te komen.

In het geval sub. a wordt de *saba parhaen* aan den *pangoli* gegeven en in die sub. b aan den *paranak*.

Als *parhaen* mogen geschonken worden gronden, welke men in *golat* of *paté* heeft, en voorts *tano dondon* (bruikpand) mits met kennisgeving aan den verpander en met mededeeling aan den begiftigde, dat het perceel slechts als bruikpand bezeten wordt en hoe groot de pandsom is, *tano paoeséang* mits met kennisgeving aan den *paoeséangschenker*, *tano pandjaéan* idem, *daon sihol*, *tano na noepahon*, *parsonba*, *indahan arian* en *parmanomanoan*.

Tano parhaen mag niet vervreemd worden.

Volgens het vonnis van de Groot Rapat te Baligé van 9 Augustus 1916 nr. 2 mag het feit, dat de *nioendjöek* (bruidschat) nog niet ten volle betaald is, geen grond opleveren om de afgifte van de *parhaen* te weigeren.

§ 27. *Ragiragi.*

De *ragiragi* is een tegengeschenk van den *parboroe* aan den *paranak* dan wel aan den *pangoli* bij de ontvangst van den bruidschat. Bestaat

de gift uit wat geld of uit voorwerpen van geringe waarde, dan gaat zij naar den *paranak* en anders naar den *pangoli* (*hela* of schoonzoon). Bestaat de gift uit grond dan strekt zij ook als *parhaen* of *paoeséang*.

Voor wat betreft de soort van gronden, voor een uitgifte als *ragiragi* vatbaar, en het recht om als zoodanig ontvangen gronden te vervreemden gelden dezelfde regelen als ten opzichte van *tano paoeséang* dan wel *tano parhaen*.

§ 28. *Daon sihol.*

Daon sihol (volgens Warneck een geschenk als „Mittel gegen Sehnsucht“) of *parsiholan* is een aandenken, van een stervende persoonlijk of uit zijn nalatenschap ontvangen door een aanverwant.

Als het geschenk uit grond bestaat, gelden daarvoor dezelfde regelen als voor *tano ginabéhon*.

De gift moet ten overstaan van den *radja pardjolé* en den *radja hoeta* van beide partijen plaats vinden. Aan de hoofden moet *oepa radja* afgedragen worden.

Het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 23 October 1915 nr. 1 maakt melding van een geval, dat iemand op zijn sterfbed zijne stiefzuster een sawah als *parsiholan* schonk onder de voorwaarde dat, wanneer laatstgenoemde mocht huwen, *todoan* zou worden geschonken aan zijne kinderen. De voorwaarde houdt dus geen beperking in van het recht, dat de begiftigde op den grond volgens de adat bekomt, en evenmin van het vervreemdingsrecht, dat hij volgens de gewone regelen daarop zal mogen uitoefenen, doch staat voor wat hare rechtsgevolgen betreft op zich zelf, d.w.z., dat niet nakoming van de voorwaarde geen grond oplevert tot te niet doenig van de gift. Er zal dan slechts een eisch kunnen worden ingesteld tot nakoming alsnog van de voorwaarde.

§ 29. *Tano na nioepahon.*

Onder *tano na nioepahon* verstaat men grond, door den schoonvader geschonken als offer aan de ziel van zijne dochter, opdat zij bevrijd moge worden van een zorg (kinderloosheid, ziekte enz.).

Voor het recht van den begiftigde zoowel op den grond als tot het vervreemden daarvan gelden dezelfde regelen als ten opzichte van *tano ginabéhon*.

Bij de gift is slechts vereischt de tegenwoordigheid van de *radja hoeta* van beide partijen en van de *waris*. Er is geen *oepa radja* aan de hoofden verschuldigd.

§ 30. *Parsomba.*

Een *parsomba* is een smeekgeschenk om van eene nimmer te betalen schuld kwijtschelding te erlangen. Hierbij gelden dezelfde regelen als bij verkoop. Echter is er dan geen *oepa domoedomoe* doch wel *oepa radja* verschuldigd. Een geval van zulk een geschenk vindt men vermeld in het vonnis van de Grote Rapat te Baligé van 7 Februari 1922 nr. 18. De *parsomba* strekte om vrij te komen van eene *malali-*

schuld, eene sterk oploopende schuld in den regel wegens het leenen van padi of zout tegen 100 % rente.

§ 31. *Indahan arian.*

Indahan betekent gekookte rijst en *arian* des daags.

De *indahan arian* is een geschenk, dat een echtpaar bij de geboorte van een zoon van hunne ouders ontvangt ten bate van dat kind. Het behoeft niet de oudste of de jongste zoon te zijn; ook is het geen gewoonte elken zoon bij de geboorte te gedenken.

Als *indahan arian* mogen geschonken worden gronden, welke men in *golat* of *paté* bezit, en voorts *tano dondon* mits met bekendstelling van de pandovereenkomst, *tano ginabéhon*, *tano paoeséang* mits met kennisgeving van de gift aan den *paoeséangschenker*, *tano pandjaéan* idem aan den *pandjaéanschenker*, *indahan arian* idem aan den schenker daarvan, *daon sihol*, *tano na nioepahon*, *parsomba* en *tano parmanomanoan*.

Verder mag men grond, zoowel die, welke men in *libe simoclak-moelak* als *libé gogo* gegeven als die, welke men als zoodanig ontvangt heeft, als *indahan arian* schenken; in het laatste geval echter niet meer rechten dan men als *libé*-ontvanger kan doen gelden.

De begiftigde oefent hetzelfde recht uit op den grond als de schenker daarop kon doen gelden, met dien verstande dat de begiftigde tot geene rechtshandelingen ten opzichte van den grond zal mogen overgaan dan na den schenker daarmee in kennis te hebben gesteld.

Zoowel de *paranak* als de *parboroe*¹⁾ kan *indahan arian* schenken. Luidens het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 12 Januari 1924 nr. 5 mag de *indahan arian* niet meer bedragen dan de *paoeséang*. Volgens mijne berichtgevers echter behoeft de *indahan arian* niet kleiner te zijn dan de *paoeséang*. Wanneer de *paoeséang*-schenker in beter doen is geraakt, wordt door hem wel eens *indahan arian* gegeven, groter dan de *paoeséang*.

Volgens het evenaangehaalde vonnis moet de *indahan arian* geschonken worden in tegenwoordigheid van de radja's van beide partijen en van de familieleden van het echtpaar. Ter erlanging van *indahan arian* moet dit echtpaar met het kind naar de woning hunner ouders gaan en onder aanbieding van wat eetwaren om het geschenk vragen.

Blijkbaar komt het wel eens voor dat, wanneer een als *indahan arian* ontvangen sawah in gebruik wordt teruggegeven aan den schenker, deze telkenjare *sunggoel* (een gedeelte van den oogst) aan den begiftigde afdraagt ter geregelde erkenning van het recht van laastgenoemde op de sawah — zie vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 4 April 1918 nr. 12.

§ 32. *Parmanomanoan.*

Warneck vertaalt het woord met „Erinnerungszeichen, Andenken”.

¹⁾ Zie o.a. vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 17 Januari 1918 nr. 1.

Voor zooveel ik het begrepen heb, is het een tegengeschenk voor hulp, verleend bij eene begrafenis b.v. in den vorm van een daarbij te slachten buffel. Het geschenk kan dan ook als een souvenir gelden.

Voor *parmanomanoan* gelden dezelfde regelen als voor *tano ginabéhon*.

De schenker mist het recht om het geschenk middels terugkoop, inlossing of hoe dan ook terug te eischen. De gift wordt geacht onvoorwaardelijk en voor altijd — *paté* — te zijn geschied.

Een *parripé* mag evengoed als een *anak marga* een sawah als *parmanomanoan* schenken.

§ 33. *Todoan, oelosoclos en pisopiso.*

Deze soort geschenken bestaan nooit uit een stuk grond.

Todoan of *oepa todoan* is het aandeel dat de naaste verwant van den *parboroe* bij een huwelijk van den *sinamot* (bruidschat) ontvangen. De rest van den bruidschat of *oepa soehoet* komt aan den *parboroe*.

Pisopiso en *oelosoclos* zijn twee geschenken, welke direct met elkaar verband houden en wel in dezen vorm dat de *pisopiso* een inleidend geschenk is ter erlanging van een tegengeschenk, de *oelosoclos*.

§ 34. *Toempak.*

Een geval van deze soort gift kwamen wij reeds tegen bij de behandeling van *tano asiati*. Hier betrof het eene bijdrage van den bruikleener in den bruidschat bij een huwelijk van een zoon van den bruikleengever. Zulk een hulp bij de betaling van den bruidschat wordt meer verleend door bloed- en aanverwanten, zoomede door vrienden. Het is gebruikelijk om de hulp op gelijke wijze te vergelden. Het behoeft niet tot hetzelfde bedrag te gebeuren. Men kan zelfs de wederdienst achterwege laten, wanneer men de middelen daartoe mist.

Het vonnis van de Kleine Rapat te Baligé van 9 December 1915 nr. 8 geeft een geval van het schenken van een *saba dondon toe* als *toempak*. Volgens het vonnis is de schenker niet gerechtigd dit geschonkene op eenigerlei wijze terug te vorderen. De schenking is, zoals het heet, *paté* geschied. Slechts de pandgever heeft uit den aard der zaak het recht het pand in te lossen.

§ 35. *Maatschap.*

Gemeenschappelijk bezit, ook al is het ontstaan uit erfenis, heet *ripéripé*, *hatapan*, *hadomoean*, *hongsi* of *kongsi* (de beide laatste woorden zijn van Mal. Chin. oorsprong). Zie ook pag. 253. In het spraakgebruik loopen deze benamingen soms dooreen.

Gemeenschappelijk bezeten grond noemt men wel eens *tano na so binagé* (onverdeelden grond).

Een genoot in een maatschap heet *parripéripé*.

Een *kongsi* kan ontstaan van rechtswege, b.v. bij erfenis, aanwas aan den meeroever enz. en ook uit overeenkomst. Slaat deze op grond, dan moet zij ten overstaan van de *hordjahoofden* van beide partijen

tot stand komen, aan wie dan door de *kongsigenooten oepa domoe-domoe en oepa radja* betaald moet worden.

Alle soort gronden kunnen tot *kongsi*-gronden gemaakt worden, behalve *asiisi*, *tano bola pinang*, *ongkosan*, in bruikleen ontvangen gronden, *rimbarimba*, *paoeséang*, *pandjaéan*, *parhaen*, *bangoenan*, *ragiragi*, *indahan arian* en *parmanomanoan*.

Bij verkoop of verpanding van het eigen aandeel moet men daarvan eerst kennis geven aan de deelgenooten, die tot den koop of in pand neming voorgaan aan een ieder ander. Hierbij moeten dezelfde formaliteiten betracht worden als bij gewone verpanding en verkoop.

Bij vervanging van een *kongsigenoot* moet de uittredende genoot zijn vervanger aan de andere genooten bekend maken — *padjoemolahon* — en aan den vervanger ook de *kongsigoederen* aanwijzen.

Saba parhombanan en *haeema parpangoeloebalangan* komen in deze rechtsgouw niet voor. De aan een *homban* of *pangoeloebalang* grenzende velden zijn geen *hatofangronden*, maar behooren toe aan enkelingen, die daarover mogen beschikken als over gewone velden. Ook rusten op de eigenaren (bezitters) dier velden als zoodanig geene verplichtingen ten opzichte van de *homban* of van de *pangoeloebalang*.

§ 36. Versterf zonder erfgenamen.

Wanneer bij een versterf niet bekend is of er erfgenamen bestaan, doen de hoofden van de *hordja* daarnaar navraag bij de margagenooten van den overledene. Tevens wordt dan onder deze gezocht naar iemand, die genegeen is de door den overledene achtergelaten schulden, de begrafenis Kosten en andere lasten te dragen. Is er geen erfgenaam maar wel een margagenoot, als even bedoeld, gevonden dan komt deze daarvoor eene vergoeding uit den boedel, bestaande uit grond, ter waarde van de door dien margagenoot op zich genomen lasten. Hij krijgt dan den grond met hetzelfde recht daarop als de overledene daarop kon uitoefenen.

De overige gronden uit den boedel komen bij den *radja pardjolò* in bewaring, die ze dan in bruikleen kan uitgeven aan nieuwkomelingen, aan lieden, die *mandjaé*, enz. Daagt later nog een erfgenaam op, dan worden de evenbedoelde resterende gronden hem afgegeven, voor zooverre als dat mogelijk is in verband met de regelen, welke op verhuizers uit de *hoeta* dan wel *hordja* van toepassing zijn en welche ook geheel gelden voor erfgenamen, die buiten de *hoeta* dan wel *hordja* woonachtig zijn en blijven, waar de overledene het laatst gevestigd was.

Bevindt zich onder die resterende gronden een veld, dat de overledene slechts in pand of in ruil tot wederopzeggens bezat, dan gaat dat veld, wanneer er geen erfgenaam gevonden is, naar den pandgever of *libégenoot*. De pandsom en het door den overledene in ruil gegeven veld komen dan in bewaring bij den *radja pardjolò*.

§ 37. Weiderecht.

Individueel bezit van weidegrond komt niet voor; wel heeft de

hordja weidegronden voor de gemeenschap afgezonderd — *djampalan*.

Men mag geen stuk van de *djampalan* in ontginning nemen dan met goedvinden van de hoofden van de *hordja*.

Ook personen van buiten de *hordja* hebben een onbeperkt recht er hun vee te laten weiden. Ditzelfde geldt ook voor het overige gebied van de *hordja*, waaronder mede verstaan worden braak liggende velden en gasgas, wanneer deze niet omwald of omheind zijn.

De *hordja* kan geenerlei recht doen gelden op binnen haar gebied verdwaald vee.

§ 38. Waterrecht.

Wie het dichtst bij een bron — *mata moeal* — woont of er zijn daaruit te bevloeien sawahs heeft, wordt geacht er de meeste aanspraken op te mogen doen gelden, tenzij anderen er reeds veel eerder het water van mochten benutten.

Men is vrij water uit een rivier af te tappen, mits de debietssterkte van bestaande irrigatieleidingen benedenstroms niet op een schadelijke wijze verminderd wordt.

Men mag binnen een vreemde *hordja* aftappen, wanneer deze dat toestaat. Het verzoek daartoe moet met een *parsonba* (smeekgift) worden ingeleid. Het mag zonder enige reden worden afgewezen.

Binnen de grenzen van den eigen grond is de *pargolat* of degene, die den grond *paté* heeft, gerechtigd den loop van een rivier of beek kunstmatig te verleggen. Buiten den eigen grond moet de eigenaar daavoor daartoe vergunning vragen van de hoofden van de *hordja*, die dan bij de overweging van het verzoek rekening moeten houden met de irrigatiebelangen van anderen.

Aanleg van eene waterleiding gaat in den regel uit van een of meer personen, die leiding geven aan het werk en er de kosten van dragen. Zulke leiders — *sohoet* — heeten *radja bondar*. Die kosten bestaan in het aanrechten van een maaltijd voor de lieden, die aan de leiding wenschen te werken, aan het begin en op het einde van den aanleg en soms ook tussentijds, wanneer bijeenkomsten gehouden moeten worden met de werkers ter bespreking van belangrijke aangelegenheden, de leiding betreffende.

Een ieder kan vergunning bekomen, tot aftapping van water uit de leiding, doch de *radja bondar* heeft dan recht op eene retributie in den vorm van gaba tot eene hoeveelheid, gelijk aan die van de zaadpadi, benodigd voor eene beplanting van het uit de leiding bevloeide veld. Deze heffing heet *oepa bondar* of *émé pangididoan*.

Ten einde hem bij te staan in het klein onderhoud van de leiding en het toezicht daarop stelt de *radja bondar* lieden aan, die men *pandé aek* of *parhara* noemt. Deze personen krijgen voor hunne moeite van iederen aftapper eveneens *émé pangididoan* ongeveer tot dezelfde hoeveelheid als boven is aangegeven. Wanneer er een mooie oogst gemaakt is, kan die belooning verhoogd worden, maar wanneer de oogst ongeldig nitgevallen is, ook verlaagd.

De retributie is niet verschuldigd in de jaren (plantseizoenen), dat

voor de sawah geen water uit de leiding is afgetapt, b.v. in geval van braakligging, irrigering uit een eigen leiding.

De waterverdeeling geschiedt door den *radja bondar*. Wordt hij hierin niet gehoorzaam, dan kan hij ter zake een klacht bij den bevoegden rechter indienen.

Wanneer iemand voor zichzelf eene waterleiding heeft aangelegd en anderen wenschen daaruit mee af te tappen, kan hij ten aanzien van deze mensen de rechten doen gelden van een *radja bondar*. Bij vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 12 Juli 1900 nr. 17 werd gedaagde veroordeeld *oepa bondar* aan eischer op te brengen, omdat hij uit diens leiding water bekwam doch geweigerd had aan den aanleg der leiding mee te arbeiden.

Het vonnis van evengemelde rechtbank van 26 October 1901 nr. 26 behandelt een geval, dat iemand vroeger voor zijn sawah water aftapte uit eene leiding van een anderen persoon en daarom aan deze *oepa bondar* opbracht, tot hij voor zijn sawah eene eigen leiding graven had. De eigenaar van eerstgenoemde leiding bleef echter *oepa bondar* van den sawahbezitter eischen. De Rapat gaf in hare beslissing te kennen, dat volgens de adat iedereen het recht heeft, zoo mogelijk, eene eigen waterleiding te graven en dat men slechts verplicht is *oepa bondar* te betalen, wanneer men het voor zijn sawah benodigde water uit eene andermans leiding aapt.

De verplichting tot het opbrengen van *oepa bondar* is dus geen op het veld rustende zakelijke last, maar eene retributie.

Heeft iemand eene leiding aangelegd, dan is een ander niet gerechtigd het teveel aan water den eigenaar der leiding af te nemen.

Voor den aanleg van eene leiding in de eigen *hordja* is noodig eene vergunning van den *radja pardjolò*. Aanleg eener leiding buiten de eigen *hordja* vereischt eene vergunning van het hoofd van de *hordja*, waar de leiding doorgaat. In beide gevallen pleegt de *radja pardjolò* zoo noodig overleg met de overige hoofden van de *hordja*.

Soms worden aan de vergunning voorwaarden vastgeknoopt, zoals het recht tot kosteloze aftapping door bewoners van de vreemde *hordja* van een gedeelte van het water, het opbrengen aan de vreemde *hordja* van eene bepaalde hoeveelheid rijst (b.v. van tien toehoek) per jaar van de sawahs, welke uit de leiding bevloed worden. Deze heffing wordt in een *kongsikas* van de vreemde *hordja* gestort, welke die heffing in het algemeen belang dier *hordja* bemut. De *soehoet* van de leiding int de heffing van de betrokken sawahbezitters boven de émè *pangidoidaan*.

De *radja bondar* zorgt voor de overbrugging der leiding, wanneer deze bij den aanleg eenen weg snijdt.

Met uitzondering van de leidingen, van Gouvernementswege aangelegd, hebben alle leidingen een *radja bondar*. Aanleg vanwege een rechtsgemeenschap heeft niet plaats.

De rechten van den *radja bondar* gaan bij versterf slechts over op diens nakomelingen in de mannelijke linie. Een broer kan die rechten dus niet erven.

Het beroep van *pandé aek* gaat bij overlijden niet op de erfgenamen over. Geschiktheid is de enige vereischte voor eene benoeming tot *pandé aek* door den *radja bondar*.

Wanneer iemand eene eigen leiding heeft aangelegd, mag het water, dat hij onbenut van zijn veld laat weg loopen — *panirisan* —, door een ander opgevangen worden ter bevloeiing van benedenstroms gelegen velden zonder eenige vergoeding. Hier geldt de adatregel „*bangko ni aek mabaor toe torovean*” (het is de aard van het water om naar beneden te stroomen of met andere woorden het water heeft zijn vrijen loop herkregen). Echter is de leidingeigenaar gerechtigd het afvloeiende water op te vangen en er naar goedvinden over te beschikken en het desoods in de rivier te doen terugvallen. De eigenaar der leiding heeft het hiermede in de hand dengene, die mede van het water profiteert, tot een billijke retributie te verplichten.

Dezelfde adatregel geldt ook ten opzichte van eene leiding, waarover een *radja bondar* staat.

§ 39. Vischrechit.

Iedere *hordja*, welke aan het Tobameer grenst, heeft haar eigen vischgebied, dat loodrecht staat op de, naar het heet, afgebakende oeverstrook van de *hordja* (*goligolî*).

Lieden van buiten de *hordja* mogen binnen het vischgebied van deze niet visschen dan met een vergunning van den *radja pardjolô*, aan wien de vergunninghouder uit erkentelijkheid een door deze naar believen vast te stellen gedeelte van devangst behoort af te dragen.

Individueel bezit van vischplaatsen in het meer komt niet voor.

Voor bepaalde gedeelten van het vischgebied kan het gebruik van voor den vischstand aldaar schadelijke vischtuigen verboden worden.

Het visschen in de rivieren is aan geene regelen gebonden en voor een ieder geheel vrij.

Men kent slechts individueel bezeten vischvijvers — *tobat pang-oempolan* — waarvan uit den aard alleen de eigenaar het vischrecht heeft.

Rechtsgemeenschappelijke vischvijvers bestaan er niet.

§ 40. Onteigening ten algemeenen nutte.

Bij eene onteigening ten algemeenen nutte is geene vergoeding voor den grond verschuldigd maar wel voor het genis van de *gogo* daarvan. (*Gogo* beteekent kracht, i.c. productie). In de lijn van deze gedachtengang bedraagt de schadeloosstelling voor een *saba godang* meer dan die voor een *saba langit* en voor laatstbedoelde meer dan voor een *oema toer*. Hoe de *gogo* berekend moet worden, blijft echter een open vraag. De vergoeding zal zich in den regel wel richten naar de gangbare prijzen bij gewonen verkoop. De Bataksche regel, dat bij eene onteigening niet de waarde van den grond maar die van de *gogo* vergoed moet worden, kan wellicht verband houden met de omstandigheid, dat in beslag-neming van grond tegen den wil van den eigenaar vroeger denkelijk slechts mogelijk was door de eigen rechts-

gemeenschap, die er, zooals bekend, reeds de *pargolat* van is, en dat afstand van grond aan een vreemde rechtsgemengschap niet geoorloofd is, doch wel toekenning van het gebruik daarvan, b.v. bij aanleg van eenne waterleiding door het gebied van een vreemde *hordja*.

De meerdere arbeid, welke men zich voor het maken van een *saba* heeft moeten getroosten dan voor het bebouwbaar maken van een *oema toer*, komt bij de vaststelling van de schadevergoeding niet in aanmerking.

Bij onteigening van een perceel, met boomten beplant, bedraagt de vergoeding niet meer dan de waarde der boomten, wanneer deze mede overgenomen worden. Worden de boomten niet overgenomen, dan bedraagt de vergoeding zooveel als de boomten ooit waard zouden kunnen worden, wanneer men ze ongestoord door had laten groeien.

Rechtsgouw 6.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeïngs- en bebouwingstoestand.

Woeste, nog nooit bebouwde gronden heeten volgens enkelen *ladang* of *tano longan*, volgens anderen weer *tano radja*.

Tano rimba zijn gronden, welke reeds eens in ontginning zijn genomen; het zijn zoowel de nog in bebouwing zijnde als de braak liggende gronden.

Taloen zijn lang braak liggende gronden en *tano gasgas* gronden, waar nog sporen van vroegere bebouwing of bewerking te vinden zijn.

Djalangan zijn weidevelden, waar het vee zonder geleide mag rondgrazen, en *djampanan* die, waar het vee gehoed moet worden.

Ladang zijn woeste gronden met nagenoeg geene andere begroeïng dan *ri*, *sanggar* en *hadoedoe* (grassoorten).

Tombak of *harangan* is woud.

Parhoctaän of *hoeta* is het terrein binnen de wallen van het dorp. Onder *hoeta* verstaat men meer een nog bewoond dorp en onder *parhoctaän* het terrein van een verlaten dorp — *hoeta na nioelang*.

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

Voor de geschiedenis van de vestiging der nakomelingen van Sipaettoa in het gebied rondom Lagoeboti (Kaart I Toba 19 t/m. 23) raadplege men pag. 47 en voor die van de bezetting van Haoenatas (Kaart I Toba 18) door de marga *Pasariboe* pag. 37. Meer naar het Oosten heeft men gebiedsbezettingen gekregen voornamelijk van nakomelingen van Si Bagot ni Pohan (zie o.a. pag. 32) waartusschen zich o.m. de marga *Dairi* vestigde (Zie pag. 50).

Van de hoogste volkshoofden uit de onderwerpelijke rechtsgouw kreeg ik omtrent hun gebied denzelfden ontwikkelingsgang van het beschikkingsrecht op den grond te horen, als van het onderdistrict Baligé. Zoo verhaalden zij o.m., dat Sipaettoa zich een invloedskring schip om Lagoeboti, welken hij daarna onder zijne drie zones verdeelde, waarop later een onderverdeeling volgde eerst marga's gewijs en ten slotte *hordja*'s gewijs. Splitsing van *hordja*'s in meerdere was geene zeldzaamheid. Zoo telt de marga *Pangariboean* nu zes *hordja*'s: Sitoloeama, Pintoe Bosi, Pardinggaran, Gasariboe, Oedjoeng Tandoek en Sidoelang, welke grootendeels aan elkaar grenzen.

Algemeen wordt de grond geacht thans toe te behooren aan de *hordja*. Het gebied van de *hordja* wordt haar *golat* geheeten.

Iedere *hordja* telt slechts één heerschende (grondbezittende) marga.

Op dezen regel maken de *hordja's* Sirégar en Sitoloetali, waarover nader meer, eenigermate eene uitzondering.

Tusschen de *hordja's* van een en dezelfde marga en veelal ook tusschen die van nauw verwante marga's bestaan over het algemeen geene grenzen dan hoogstens daar, waar belangenbotsing die noodig maakte. Ook daar, waar de *hordja's* onderling geene grenzen hebben, liggen de dorpen nochtans *hordja's* gewijs gegroepeerd, terwijl er een streven valt op te merken, om ook de ontginningen der *hordja's* niet dooreen te doen loopen.

Volgens een nota van nu wijlen Radja Pontas vallen ook de bosschen wel is waar in de eene of andere beschikkingskring (grenzen zijn volgens hem van het meeste belang tusschen het gebied van de genealogische Soemba- en dat van de genealogische Borbor-groep), doch die regeling houdt meer verband met het belang eener instandhouding van de bosschen als verblijfplaatsen van *sombaon's*, dan met het winnen van boschproducten daarbinnen. Zelfs vreemdelingen mogen er hout halen. Is dit hout van belangrijke afmetingen, b.v. tot het vervaardigen van planken voor de omwandeling eener woning of voor een doodkist, dan is kennisgeving van het winnen van het hout aan het hoofd, tot wiens gebied het bosch behoort, gepast. Voor het zamelen van klein hout, rotan enz. was die kennisgeving niet noodig. Is een boom voorzien van een teeken — *lilit* — aangevende het voornemen tot exploitatie daarvan, dan zal voor het kappen de persoon geraadpleegd moeten worden, die het teeken heeft aangebracht.

In het onderdistrict Lagoeboti treft men echter nagenoeg geen bosch meer aan en het weinige, dat er is, is thans tot eene hydrologische reserve gemaakt.

§ 3. Karakter en samenstelling van de *hordja*.

Evenals in het onderdistrict Baligé is de *hordja* vrijwel over het algemeen ook hier van huis uit eene door een ondermarga of door eenen staak eener marga of ondermarga gevormde offergemeenschap, welke zich tot eene rechtsgemeenschap ontwikkelde.

Kenmerkt zich de *hordja* door een genealogisch verband, een uitzondering op dezen regel vormt de *hordja* Sitoloetali (driebond) in de *bios* Parsambilan. Deze dankt haar ontstaan aan eene verdrijving van de marga Loebis uit gemeld gebied door afstammelingen voornamelijk van Si Bagot ni Pohan en van Sipaettoea, die het gebied deden bezetten door eenigen hunner en door nakomelingen van Toga Soboe, een stiefbroer van evengenoemde twee personen. Geen der drie genealogische groepen mag er de eerste worden genoemd, ook al hebben de afstammelingen van Si Bagot ni Pohan bij gelijkheid van rang het recht om op feesten — b.v. op *hordja toeroen* — in den dans voor te gaan. Had men bij behartiging van *hordjabelangen* een leider noodig, dan werd deze door de drie genealogische groepen in de *hordja* uit haer midden gemeenschappelijk aangewezen. Geschiktheid was daarbij het eenige vereischte en geen dier groepen had daarbij den

voorrang. Het bestaan der *hordja* Sitoloetali uit meer dan een heerschende marga brengt van zelf sprekend mee, dat er ook geen *hordja*-feest gevierd wordt. Deze *hordja* moet overigens dienst doen als grenswacht.

De overige normale, zich langs genealogische lijn ontwikkeld hebende *hordja*'s hebben evenals in het onderdistrict Baligé wel haar *hordjafeest*, dat geheel hetzelfde karakter draagt als het *hordjafeest* in laatstgenoemd onderdistrict. Elk harer viert dit feest afzonderlijk in haar eigen *roema parsantian*, dat in den regel in de *hoeta parsérahan* (moederdorp) staat. Geofferd wordt dan aan de *sibaso na bolon* en aan de gemeenschappelijke *homban* en *pangoeloebalang*.

Onder de *sibaso na bolon* verstaat men een hooger wezen, aan hetwelk om kinderzegen gesmeekt wordt. Voor het geheele Batakvolk bestaat er slechts één *sibaso na bolon*, maar in elke *hordja* heeft men van dit hooger wezen een medium, bestaande uit een *goerigoeri* (aarden potje) met allerlei kruiden, suikerrietsap en kemiriolie. De *goerigoeri* wordt in de *roema parsantian* bewaard door iemand van den oudsten tak van de heerschende genealogische groep in de *hordja*. Wil een jongere tak een eigen *sibaso na bolon*-medium hebben dan vraagt hij om een weinig van den inhoud van de in de *roema parsantian* opgeborgen *goerigoeri* en doet dit in een eigen *goerigoeri*.

Aan de *homban* (heilige bron) waren vroeger sawahs — *saba parhombanan* — verbonden, welke ter bewerking werden verdeeld onder de hoofdtakken, waarin de genealogische groep der *hordja* zich splitst. Elke tak maakte dan in eigen kring uit, wie zijner leden de velden zouden bewerken. De ophengst der velden was voor de bewerkers. Door de invoering van het Christendom zijn de sawahs thans in het privé bezit van de bewerkers gekomen. Zij behoren dus niet meer tot de gemeenschappelijk bezeten sawahs — *saba hatopan* — van de genealogische groep in de *hordja*.

Ook tot den gemeenschappelijken *pangoeloebalang* behoorden vroeger velden — *haeoma pangangoeloebalangan* — bestaande uit droge rijstvelden, welke het gemeenschappelijk eigendom waren van de *hordja*. Om gelijke redenen als de *saba parhombanan* zijn evenbedoelde velden nu in het bezit gekomen van enkelingen.

Wordt op de *saba parhombanan* aan de *homban* geofferd, op de overige sawahs pleegt men luidens mededeeling der hoofden voor een goede oogst bij het zaaien aan *boraspati ni tano* te offeren, de ziel — *tondi* — van den grond. Het offer — *boenti* — legt men daarbij op de sawah zoo dicht mogelijk bij den *homban* — volgens anderen op het bovenstromsche gedeelte van de sawah — en bij het offeren richt men zich met het gelaat naar deze bron. *Boraspati ni tano* bespreekende, zegt Wilhelm Hoeta Péa van Siradjadéang, een goed adatkennner, in eene nota, dat de grond ooren heeft en hooren kan. Er zal daarom niet in het dorpsplein begraven mogen worden dan nadat aan *Boraspati ni tano* geofferd is en wel zout, gember, *itak goerigoer* (rijstkoekjes) en helder water uit een *sahan* (drinkhoorn, waarmede de *dateo* werkt). Bij het zaaien op het veld bestaat het

offer uit met *sanggoel* (bladversiering) getooide *sitompion* en *itak goergoer*. Na het zaaien worden *sagoesayoe* (rijstkoekjes) in stukjes gesneden en daaruit gelezen of men al dan niet een goede oogst zal krijgen.

Verder geeft gemeld hoofd nog de volgende in Toba gangbare overlevering van den oorsprong van de *sibaso na bolon* (*silaon na bolon*) en beschrijving van de daarmede verband houdende offerfeesten.

Vele jaren geleden leefde er een zekere Aman Tinggir ni Goenoeng, die de eigenaardigheid had niet anders dan op de *pantar* (het verhoogde gedeelte van den vloer einer Bataksche woning) op bladeren te zitten en geen ander kleedingsstuk te dragen dan een *soerisoeri goenoeng* (een soort Bataksch weefsel), terwijl hij een speer als staf bezigde¹⁾. Uit zijn huwelijk met Nan Tinggir werd een kind geboren, welks lichaam op een meloen leek, zonder armen, beenen en oogen; het had slechts een mond. Aman Tinggir ni Goenoeng gaf het bij de geboorte den naam Si Badak Si Baganding²⁾ en deed het in een groot vat, dat hij op eenen tak plaatste van eenen grooten boom in het bosch, waar hij het verder aan zijn lot overliet. Door het hoogste opperwezen werd Si Badak Si Baganding hier echter gevoed en in het leven gehouden.

Zoals in de stamlegenden reeds is verhaald, huwde Toean Sorimangaradja, de stamvader der groote genealogische groep Soemb'a, met Nai Toekaon, eene uit Limborg afkomstige vrouw van de marga *Sagala*³⁾ en vestigde zich met haar te Baligé. Langen tijd bleef dit huwelijk kinderloos.

Op een dag trof Toean Sorimangaradja op den Dòlok Tolong de godendochter Boroe Sibasopaet. Met helderziendheid begaafd, wist deze van het verdriet van Toean Sorimangaradja over zijn kinderloos huwelijk en raadde zij hem aan, indien hij spoedig bij zijne vrouw kinderen wilde verwekken, om Si Badak Si Baganding, die het menschdom geluk heette te kunnen schenken, eene beschaduwde plaats te bezorgen en het wezen den vrouwennaam Sibaso na bolon en den mannennaam Silaon na bolon te geven, aangezien er niet aan te zien was, tot welk geslacht het behoorde. Voorts raadde zij hem aan een *homban ni oema*, zoomede een *pangoeloebalang socansocean* (een steenen pop) en *debata riboeriboe* (houten poppetjes) te maken, welke laatste in een *sangké* (rotan vlechtwerk, waarin in den regel borden worden opgeborgen) moesten worden gedaan en bij de *sibaso na bolon* opgehangen moesten worden aan de nok van het dak binnen de *roema porsantian*.

Toean Sorimangaradja haalde daarop Si Badak Si Baganding diep uit het bosch, offerde er een zeug aan, gaf het tot verblijfplaats een *ragaraga* (een binnenshuis opgehangen offertafeltje), bedekt met

¹⁾ Met de toekenning aan genoemden persoon van deze eigenaardigheden zal wel eene bedoeling voorzitten, welke mij echter niet bekend is.

²⁾ *Badak* betekent rhinoceros en *sibaganding* een gevlekte, giftige slang.

³⁾ Zie echter pag. 40.

motoengbladeren, en plaatste er een *goerigoeri* (aarden potje) bij, waarin wat kemiriolie, gemengd met suikerrietsap, zoomede een *oelos soerisoeri* (een soort Bataksche geweven doek) en een *piso soerik* (een bepaald soort mes).

Is het tijdstip voor het offeren aangebroken, dan wordt gedurende drie etmalen op de *gondang* gespeeld. Elk tot de *hordja* behorend gezin geeft dan drie of zeven stuks kemiriroeden. Op den tweeden avond gaat een bode van den leider van het offerfeest rond en vraagt van elk gezin, arm dan wel rijk, als bijdrage voor het offerfeest een *soloep* beras. Wanneer het dansen (middels een medium?) van den *sibaso na bolon* is geëindigd, dansen de nakomelingen uit den jongsten tak van de *hordja* drie maal om de *sibaso na bolon* en plaatsen deze dan voor de woning van den leider van het feest. Aan de feestgenooten worden daarop arennooten, gewikkeld in *motoengbladeren*, uitgedeeld, welke de vrouwen ter plaatse van de buik in de vouwen van haar lendedoek steken. De vrouwen, die reeds in blijde verwachting zijn, hebben zich echter bijtijds uit de rij der dansenden teruggetrokken, omdat zij geen arenvruchten mogen ontvangen, daar anders het kind, hetwelk zij onder het hart dragen, roode haren en witte (lichte) oogen zou krijgen, hetgeen uit ervaring gebleken zou zijn.

Wanneer het medium van de *sibaso na bolon* voor het eerst danst, moet het loshangende uiteinde van haar lendedoek op een bord gelegd worden; de *goerigoeri* heeft zij dan aan de linker pink hangen en de *piso soerik* houdt zij vast in de rechterhand, welke zij langs hare zijde laat neerhangen (zinspeelt deze handeling op een of andere bevallingsverrichting?). Bij den tweeden dans moet het uiteinde van de lendedoek naar achter gericht zijn; de tot de *hordja* behorende vrouwen volgen achter haar aan, terwijl de mannen voor en achteruit dansen, den coitus symboliserende; een en ander in de hoop, dat de kinderloze vrouwen door *sibaso na bolon* met kinderen gezegend mogen worden.

Het feest wordt op den derden of zevenden dag gesloten. De vrouwen en mannen, die daartoe behoeft gevoelen, komen dan weer bijeen voor den dans, als boven omschreven, en plaatsen zich daarna met het gelaat naar de woning van den leider van het feest. Het arenblad, waarmede de *ragaraga* versierd is, vasthoudende roeft men dan met luider stemme tot *sibaso na bolon* om zoons en dochters.

De *sitompion* (groote offerkoek van rijst), pisang, komkommer en vleesch, dat men op de *ragaraga* ten offer gelegd heeft, mag door geen vrouw gegeten worden, wil zij niet onvruchtbaar en ten slotte krankzinnig worden.

Aan de *parhombanan* worden drie kippen geofferd. Tevens steekt men er als een *pandji ni homban ni hoema* in den grond den punt van een *boeloe soeratan* (een soort bamboe, dat als schrijfmateriaal gebruikt wordt); aan de uiteinden der takken is idjoek bevestigd, waarin de veeren der geofferde kippen gestoken zijn. Bovendien plant men er nog *silindjoeang* en *bangoen na bara* (struiken met kleurige bladeren). Ook wordt nog aan den brongeest, wien men wel den

bijnaam *paraek sitiotio* (bezitter van helder water) geeft, visch, in citroensap gekookt, een vleeschgerecht, *sitompion*, pisang *siaoenan* en jonge komkommer geofferd, alle welke etwaren men in een mand van huis heeft meegebracht. Na het offer keert men huiswaarts, water uit de bron in een drinkwaterpot meevoerende, welk water door de vrouwen gedronken wordt, ten einde spoedig een kind te krijgen. Alle genoemde offers worden alleen door den leider van het feest gebracht; zij hebben dezelfde strekking als de offers aan de *sibaso na bolon*, terwijl ook deze offers niet door de vrouwen genuttigd mogen worden.

Het offer aan den *pangoeloebalang paròrot* bestaat uit een kip, welke men op het dorpsplein heeft vastgebonden, benevens uit *sitompion*, pisang, papaja en komkommer, geplaatst op een *langgatan* (altaar). Elk der deelnemers aan de plechtigheid voegt hier nog wat *sagoesagoe* (rijstkoekjes) aan toe, terwijl men op een mat hierbij tevens de *poestaha's* (wichelboeken) der voorouders legt. Op het midden van het plein plaatst men een ei in een *rompoe toedjoe* (rotan vlechtwerk), hetwelk men vervolgens met de *toenggal panaloean* of tooverstaf(?) stuk speert. Eerst dan wordt de kip geslacht en als offer bij den *pangoeloebalang* gebracht; ook hier is het voor de vrouwen verboden de offers te nuttigen.

Een en ander heb ik gemeend meer omstandig uit de nota van Wilhelm Hoeta Péa te moeten overnemen, omdat in de beschreven offerplechtigheden wellicht sporen van een mogelijk ook bij de Bataks vroeger bestaan hebbenden Ciwaitischen eeredienst te vinden zijn.

Het hoofd van de *hordja* is ook hier de *radja pardjòlò*, onder wien meerdere *radja portahi* staan, soms wel tien in aantal.

Tot *radja pardjòlò* wordt op een volksvergadering de geschikste persoon daarvoor aangewezen en wel voor zolang als hij zich als zoodanig zal weten te handhaven. Tot zijn opvolger komen in de eerste plaats zijn zoons in aanmerking en zijn deze niet voor de waardigheid geschikt, dan ziet men uit naar iemand anders uit den tak, waartoe het laatste *hordjahoofd* behoorde, en eerst bij gemis van geschikte elementen in dezen tak, zoekt men iemand uit de overige takken van de heerschende genealogische groep in de *hordja*.

Een *radja portahi* staat den *radja pardjòlò* bij in diens werk. Ook is hij de persoon, die uitgezonden wordt tot het plegen van overleg met bondgenooten.

Het rechtsgemeenschappelijk karakter van de *hordja* blijkt behalve uit het hebben van een gemeenschappelijk hoofd en het vormen dus van een *haradjaon* ook uit de volgende factoren:

1e. Zij legt waterleidingen aan, over elk waarvan een *radja bondar* aangewezen wordt.

2e. Zij heeft een eigen gebied, schennis waarvan gemeenschappelijk geweerd werd, zoo noodig met den sterken arm. Viel er een gebieds geschil voor met een tot een andere *bioes* behorende rechtsgemeenschap, dan kwam het wel eens voor, dat de *bioes* zich met de zaak

inlet. Oorlog van *bioes* tegen *bioes* kon er dan het gevolg van zijn en soms zelfs van groepen *bioes'* tegen elkaar.

Volgens eene nota van nu wijlen den *djaihoetan* van Haoenatas, Radja Pontas, ging men in den regel niet tot een oorlog over, dan nadat beide partijen de aangelegenheid voor eene minnelijke schikking besproken hadden halverwege harer gebieden. Woordvoerders waren daarbij alleen de *radja portahi*, terwijl de leiders der beide partijen en de menigte zich hadden stil te houden. Leidde de bijeenkomst niet tot een vergelijk, dan stelden de *radja portahi* den dag vast van den aanvang van den oorlog. Door een geweerschot — *sampak aek* —, op die bijeenkomstplaats gelost, werd het oogenblik aangegeven, waarop de vijandelijkheden mochten worden ingezet. Het was ten strengste verboden op de even bedoelde plaats van bijeenkomst — *partoempolan* (*toempol* beduidt recht tegenover; beide partijen nemen namelijk tegenover elkaar plaats) — gedurende de besprekingen tot feitelijkheden over te gaan. De *partoempolan* wordt ook wel *tano parholangan* (scheidingsterrein of grensgebied) genoemd en vormt in den regel een der punten in den grens tusschen het wederzijdsch gebied der strijdende partijen.

3e. De *radja pardjöld* had met de overige hoofden in de *hordja* zorg te dragen voor eene handhaving van de rust en de orde in het gebied b.v. bij *hordjafeesten*.

4e. Werd aan een *hordjogenoot* onrecht aangedaan door iemand van buiten de *hordja* b.v. wegens schaking, overspel, in het blok leggen enz. en was hij niet in staat zich zelf recht te verschaffen, dan sprong de *hordja* hem bij.

Hier tegenover staat de solidaire aansprakelijkheid, zij het dan ook in beperkten omvang, van de *hordja* voor in haar gebied op vreemdelingen gepleegde misdrijven. Werd er geen licht verkregen in een zwaar misdrijf, dan moesten de daarvoor in aanmerking komende personen van de *hordja*, waar het misdrijf begaan was, b.v. de personen uit de omgeving van de plaats van het delict, of de personen, die in verdenking stonden, den zuiveringseed afleggen. Kon langs dezen weg de schuldige niet uitgewezen worden, dan hield de aansprakelijkheid van de *hordja* op. Werd de schuldige middels bedoelde eedsoplegging of langs anderen weg ontdekt, dan zorgde de *hordja* er voor, dat de dader zijn straf onderging. Was er sluipmoord — *toloes* — gepleegd, dan werden de daders, ook de intellectueele, tot betaling van een bloedprijs veroordeeld, tot de betaling waarvan zij hoofdelijk aansprakelijk werden gesteld.

Wanneer *toloes*, *langkoep* (overspel) enz. van buiten de *hordja* dreigde, werden de van het voornemen daartoe verdachte personen niet tot de *hordja* toegelaten.

Had er een misdrijf plaats door iemand van buiten de *hordja*, dan werden, zoolang de zaak nog niet was bijgelegd, den leden van de *hordja*, waartoe de schuldige behoorde, geen toegang tot de *onan* (markt) van de beleidige *hordja* verleend dan tegen betaling — *pahombaran*.

5e. Zij heeft het beschikkingsrecht — *golat* — op den grond binnen haar gebied, zoodoende dit tot uiting komt bij de nader te behandelen ontginningsregelen en ook indirect uit het gebruik, dat voor het bespelen van de *gondang* (Bataksche trommuziek) binnen het gebied van een vreemde *hordja* eene vergunning van deze noodig was. Werd de vergunninghouder door lieden van een derde *hordja* gehinderd, dan stond de vergunning gevende *hordja* den vergunninghouder ter zijde.

Ofschoon vrijwel elke *hordja* een moederdorp — *loboe-* of *hoeta parsérahan* — heeft, vormt dit in verband met de boven geschetste aanwijzing van den *radja pardjolō* lang niet altijd het centrale punt van gezag. Het is nochtans in dit dorp, dat de leden der *hordja* bijeen komen tot het houden van het *hordjafeest* — *santi réa* — en waar de *roema parsantian* (stamhuis) staat.

§ 4. Karakter van de *bioes*.

Het karakter van de *bioes* in deze rechtsgouw is geheel hetzelfde als dat van de *bioes* in het onderdistrict Baligé.

De *bioes* omvat ook hier meerdere *hordja*'s en uit zich in het gezamenlijk offeren aan een *sombaon* — *mamélé sombaon* — ter erlanging van een goede oogst.

In het algemeen kenmerkt de *bioes* zich door een genealogischen band. Zoo zij meerdere marga's telt, zijn deze in den regel ten nauwste aan elkaar verwant. Er zijn echter ook *bioes*, welke blijkbaar uit overeenkomst geboren zijn. Hieronder meen ik de *bioes* Parsambilan te mogen brengen. Volgens een Bataksche nota zoude de *bioes* bestaan uit de marga's Silaen, Sitoroes, Simandjoetak, Napitoepoeloe, Sianipar en Pintoebatoe. Door de vijf eerste marga's zoude het *bioesfeest* in Parsambilan pas gedurende drie en door de laatstgenoemde marga gedurende twee generatien gehouden zijn. Op eene volksvergadering worden de vier *radja pandapotan* (opperhoofden) gekozen en wel een uit elk der marga's Silaen, Sitoroes, Napitoepoeloe en Simandjoetak, terwijl op gelijke wijze ook vier *porbaringin*'s aangewezen worden. Geofferd wordt op de *onan* Parsanggaran en de *sombaon* heet Sombaon balé onan Parsanggaran. Het eene jaar gaat de leiding uit van de marga Silaen en het volgende van de marga Simandjoetak. Geeft de marga Silaen den offerbuffel, dan wordt deze door de marga Simandjoetak geslacht en andersom. De vleeschverdeeling geschiedt weer anders dan wij in Pangoerooran en Limbong hebben gezien. Behalve de verschillende marga's krijgen ook de *sibaso* (medium), de klarinet-bespeler, de trommelaars en de trombezitters een aandeel. Na de vleeschverdeeling dansen de vier bovenbedoelde hoofden — *radja maropat* — en wel zoo dat de *radja pandapotan* van de marga Sitoroes voor de anderen staat, zulks omdat de marga Sitoroes de *toelang* van de andere marga's genoemd wordt en deswege geëerbiedigd moet worden (uit de marga Sitoroes halen

de hoofden der overige marga's veelal hunne vrouwen). Daarna dansen de overigen in groepen naar volgorde van hunne marga-afstamming.

De *bioes* Onan na Godang (zie toelichtende lijst) offert op de Onan na Godang, de *bioes* Sigoempar op de Onan Roenggoe, de *bioes* Sitorang op de Onan Radja en de *bioes* Siantar op de Onan Bangé. Eerstgenoemde *bioes* bestaat zuiver uit nakomelingen van Si Paettoa. Daar deze zich zoowel in het Oosten, als in het Westen beklemd gevoelden door nakomelingen van Si Bagot ni Pohan en vreesden te eeniger tijd gebrek aan grond te zullen hebben, kwamen alle *radja pandapotan* van de *bioes* Onan na Godang, Parsambilan, Sigoempar, Sitorang en Siantar, volgens bovenbedoelde nota bijeen tot het vaststellen van de Oostelijke grenzen van eerstgenoemde *bioes*¹). Ook tusschen de overige *bioes'* zouden grenzen zijn vastgesteld. Verder blijkt het verband tusschen de vier laatstgenoemde *bioes'* ook door het gebruik, dat wanneer in een dier *bioes'* een *radja pandapotan* een *toeroen*-feest viert, de *radja's pandapotan* der overige *bioes'* daaraan zullen deel nemen.

Behalve Parsambilan vormt ook Parparéan (Kaart 1 Toba 30) een kunstmatig gevormde geneenschap. Toen de marga H a r o het gebied om de uitmonding van het Tobameer in de Asahanrivier verliet, werd het gedeelte daarvan ten Zuiden van genoemde rivier door nakomelingen van Si Bagot ni Pohan bezet. Verschillende *hordja's* van deze genealogische groep stonden daartoe gezinnen af. Parparéan werd toen tot een *bioes metmet* of *bioes manœk* gemaakt. Van wege de bijdragen der *hordja's* tot bevolking van dat gebied noemt men de *bioes* een *bioes ginoegoean* (*Goegoean* betekent bijdrage). Ook Parparéan moest evenals de bovengenoemde *hordja* Sitoloetalij als grenswacht dienst doen.

Men heeft ook dorpen, die op gelijke wijze en voor hetzelfde doel gesticht zijn. Dergelijke tot grenswacht opgerichte *hoeta ginoegoean* zijn b.v. Sidoelang, Sidoeridoeri en Sintong Mornipi. Laatstgenoemd dorp of dorpcomplex is een wachtpost van de Sipaettoea-groep tegenover die van Si Bagot ni Pohan. Geen der *hoeta ginoegoean* behoort tot een *hordja*. De inwoners dier dorpen vieren het *hordja*-feest in de *hordja*, waaruit zij afkomstig zijn. Volgens eene nota van wijlen Radja Pontas, *djaihoetan* van Haoenatas, zoude een *hoeta ginoegoean* soms ook opgericht worden door een *hordja* tot een daadwerkelijke bezetting van een haar door eene andere *hordja* bewist terrein.

Is het hoofdkarakter van de *bioes* dat van een offergemeenschap, zoo draagt zij, zoals uit het bovenstaande blijkt, ook enige kenmerken van een rechtsgemeenschap. Zij vormt nochtans geen *haradjaon*, d.w.z. dat zij zich niet schaart om een gemeenschappelijken radja.

¹) Ten einde te doen uitkomien dat men hier niet een wederzijds getrouw te eerbiedigen grens te doen heeft, noemt men haar: *Batoe panggaroetan döhöt gaol na so ra doea döhöt tambak pardjandjian döhöt boeloe penggêpenggê toe Soboeon na so ra boeroek toe haoe na so ra tabaon.*

Evenmin heeft zij een collegiaal bestuur. Ook staat de *bioes* buiten enig verband met het beschikkingrecht op den grond.

Over den oorsprong van de *bioes* bestaat geen eenstemmigheid.

Een nota van meergenoemden Wilhelm Hoeta Péa schrijft het ontstaan van de *bioes* toe aan het huwelijk van Toeau Sorimangaradja met Boroe Sibasopaet, eene vrouw van goddelijke afstamming (zie pag. 44), die hij op den top van de Dólok Tolong, een kegelberg nabij Baligé, had aangetroffen, zich het haar wasschende bij de bron Palakkagading¹⁾). Daar de onder mensen gebruikelijke bruidschat-betaling niet mogelijk was aan *débata's*, waartoe de ouders van Boroe Sibasopaet behoorden, raadde deze Toeau Sorimangaradja aan als bruidschat in het begin van elk jaar een buffel te offeren aan Martoea Dólok, de *sombaon* Dólok Tolong, en zijne nakomelingen op te dragen dit eveneens te doen, wilde het hen goed gaan. De offerbuffel kreeg den naam *horbo bioes*²⁾). Ook liet hij hen weten, dat bij dreigende epidemie of hongersnood eveneens een *horbo bioes* geofferd moest worden. Tevens werd door hem de offerplaats aangewezen. Evenals in Pangoeroeran geeft men ook hier aan den oorsprong van het *bioes*-gebruik een plaatselijke uitleg.

Andere volkshoofden van het onderdistrict Lagoeboti noemen de *bioes* een door een der priester vorsten Sisingamangaradja geschepte instelling. Volgens Wilhelm Hoeta Péa zou het *bioes*-gebruik reeds vier *soendoet* (generaties) voor de geboorte van den eersten Sisingamangaradja³⁾ zijn ontstaan. Wel zoude volgens hem de vier *pangoeloe bolon* (*parbaringen*'s) door den priester vorst zijn ingesteld, die dan te zorgen zouden hebben voor het offer aan de *sombaon* — *péléan sombaon* — en voor de inzameling van de bijdragen voor den inkopen van de *horbo bioes* en de *tombé Parsangaran* (*Pata Simangot*)⁴⁾ in het begin van het jaar. Als waardigheidsteeken schoon hij hen een *piso ekat*. Ieder der 4 *pangoeloe bolon* heeft zijn helper — *padoeana* — en iedere tak der marga's — *ganoep marompacompoe* — een *djabaringin* en een *parhara taon*. Laatstgenoemde is niets meer dan een helper van de *pangoeloe*'s en *djabaringin*'s bij de inzameling van de

¹⁾ In oude tijden pleegden vrouwen zich heimelijk het haar te wassen uit vrees, dat mannen zich het uitgevallen haar zouden toeëigenen om het tot goenagoena te benutten (om het als een magisch middel te bezigen tot het winnen van de liefde der betrokken vrouw). Warneck zegt op pag. 9 van zijn „Die Religion der Batak": „Das Haar enthält viel *tondi* (ziel) und gilt darum für heilig. Abgeschnittene Haare hebt der Eigentümer sorgfältig auf oder begräbt sie, damit nicht ein Unberufener sich ihren *tondi* aneignet und damit Macht über ihren früheren Träger gewinnt."

²⁾ Volgens den steller der nota zoude de buffel dienen als *saem*. Warneck vertaalt het woord met „ein Mittel das man als Substitut dem *bégu* gibt, z. B. gibt man eine Karbau für einen Kranken" (om de booze luimen van den *bégu* van den zieke af te leiden naar den buffel); zie ook Winkler: Die Toba Batak auf Sumatra, pag. 135, en Warneck „Die Religion der Batak", pag. 107.

³⁾ Naar schatting van Joustra vallende in de 16e eeuw (Gedenkschrift Kon. Inst. T. L. V. kunde 1926, pag. 215).

⁴⁾ *Pata simangot* is volgens Warneck „ein Fest, das nach dem Jäten gefeiert wird, weil da das bataksche Jahr voll war."

bijdragen voor het feest, welke hij afdraagt aan de *padoea*. Ook zorgt de *parhara taon* zeven dagen te voren voor een aankondiging van het feest, hetgeen hij van vier tot zeven uur in den avond doet. De aankondiging heeft plaats aan de poort van elk dorp en gaat gepaard met het uitspreken van den heilwensch, dat men vrij moge blijven van nooden en een goeden oogst moge krijgen. De vaststelling van den dag van het *bioes-* of *parsanggaran*feest geschiedt door de wereldlijke hoofden, omdat deze zorg hebben te dragen voor de rust en de veiligheid gedurende de bijeenkomsten. De vleeschverdeeling geschiedt volgenderwijze. De buffel wordt overlangs in tweeën gedeeld. Van de achterpooten wordt er een gegeven aan den vertegenwoordiger van den oudsten en de andere aan dien van den jongsten tak of ondermarga en de voorpooten aan de vertegenwoordigers van de tusschenliggende takken of ondermaga's. Het overige vleesch wordt verdeeld tusschen de verschillende aanwezige gezinnen. De *haodjahan* (hoeven?) komen aan de *porbaringin*'s. Daar de Sipaettoegroep slechts drie takken heeft, worden in de *bioes* Onan na Godang drie buffels in plaats van één geofferd, waarvan een voor de *sombaon* Hoeta Haéan, een voor de *sombaon* Sihobon en een voor de *sombaon* Onan na Godang. Bij die gelegenheid slacht de *boroemarga* (bijstam) Si tompoel een varken te Sihobon Toroean. Als onderscheidingsteeken dragen de *porbaringin*'s een waringintakje tegen Sisingamangaradja een *banébané*takje. Laatstgenoemde zit bij de offerplechtigheid op zeven op een grove mat op elkaar uitgespreide fijne matten, terwijl de *pangoeloe*'s en wereldlijke hoofden slechts gezeten zijn op een grove mat. Si Singamangaradja danst op een grove mat en de hoofden op den grond. Bij de vleeschverdeeling komt dus het genealogisch verband tot uitdrukking en bij den dans de maatschappelijke verhouding.

Volgens mededeeling van enkele der geraadpleegde volkshoofden zoude ook de *djandji* door Si Singamangaradja zijn ingesteld. De strekking daarvan is o.a. om elkaar te doen deelen in de vruchten van den arbeid — *gabé na niela* —, in den vorm van onderlinge hulp bij voedselschaarschte, om geen oorlog met elkaar te voeren en elkaar bij het betreden van elkaars gebied geen leed te doen, b.v. elkaar niet in het blok te leggen — *maméanghon*. In verband met de exogamie vergemakkelijkt de *djandji* het zoeken eener echtgenoot buiten het eigen stamgebied¹⁾.

Wanneer misoogst dreigt, bepaalt ook hier een *datoe* middels *pormanochon* (wichelen met een kip) of er een *bioes-* dan wel een *djandjifeest* gegeven zal moeten worden. Moet dit laatste worden gehouden, dan trekken honderden van de door den misoogst bedreigde *bioes* naar den bij het wichelen aangewezen *djandjigenoot*, die door een boodschap dan op een en ander is voorbereid en het *djandjifeest* geeft. Voordat men naar den *djandjigenoot* vertrekt, smeekt men

1) Een huwelijk van een man uit de Soembagroep met een vrouw uit diezelfde groep staat overigens even hoog als een huwelijk van iemand uit de Soembagroep met een persoon uit de Lontoeng groep.

eerst heil en zegen af van den eigen *sombaon*. Bij het *djandjifeest* wordt echter geofferd aan den *sombaon* van den *djandjigenoot* en de gastvrijheid genietende *bioes* neemt aan het gebed deel — *mortangiang*.

Een *djandji* is geen oorlogsverbond. Het laatstgenoemde is in tegenstelling van een *djandji* slechts van tijdelijken aard en wordt *portahian* of *portoepoepan* genoemd evenals elk ander verbond.

Een nota van denzelfden Wilhelm Hoeta Péa geeft het volgende overzicht van het ontstaan van de *djandji* van de *bioes* Onan na Godang met de Lontoeng landschappen van Zuid-Samosir, waaruit blijkt dat Sisingamangaradaja in dit geval niet de hand heeft gehad in het tot stand komen van den bond. Dit sluit nochtans de mogelijkheid niet uit, dat het denkbeeld van zulk een bond in het algemeen van gemelden priester vorst is uitgegaan.

In een strijd jaren geleden van Sisingamangaradja tegen Ompoe Palti Radja (marga Sinaga), die voor een priester vorst van de Lontoeng stammen heette door te gaan, riep eerstgenoemde alle Soembastammen tot den krijg op, met uitzondering van de nakomelingen van Sipaettoea, eerstens omdat deze vermaagschap waren met de Lontoeng stammen en tweedens omdat Sisingamangaradja aansluiting had bewerkstelligd tusschen de nakomelingen van Si Radja Oloan met die van Si Bagot ni Pohan, zonder eerst overleg te plegen met de afstammelingen van Sipaettoea (gedoeld wordt hier blijkbaar op de veete, vermeld op pag. 45), wat laatstgenoemden gegriefd had. In den oorlog werd door Ompoe Palti Radja de hulp ingeroepen van de nakomelingen van Sipaettoea, die aan het verzoek tegemoet kwamen en op Samosir aan den strijd deel namen. Ten slotte wisten de afstammelingen van Sipaettoea eene minnelijke schikking uit te lokken, ingevolge welke Ompoe Palti Radja zijne schuld aan Sisingamangaradja zou betalen, doch de Longtoeng stammen en de nakomelingen van Sipaettoea geen *somba* (huldegift) aan Sisingamangaradja verschuldigd zouden zijn. Wel zouden zij hem bij zijn bezoek (als welkomstgeschenk?) een *oelos djocgia* (eene bepaalde soort geweven Bataksche doek) zonder gebreken schenken of iets anders, wanneer hij zulks mocht verlangen. Gedurende den oorlog sloten de Lontoeng stammen en de nakomelingen van Sipaettoea een verbond, welke *djandji oerat ni émé* werd genoemd en waarbij het volgende werd overeengekomen:

1e. Wanneer een *djandjigenoot* de andere bezoekt, zal hij als een jongere broer ontvangen worden met het voorrecht zich in den huiselijken kring bij de haardstede te mogen warmen — *mansoesoedoe ditataring* — en dan zelfs met de vrouwen te schertsen — *margré hata*.

2e. Men zal geen oorlog tegen elkaar voeren. De *alaman* (dorpsplein) van den eenen *djandigenoot* zal ook die van den anderen zijn. Zoowel in civiele als in criminelle zaken zal men onderling geen gebruik maken van de anders geldende gewoonte om den schuldige of nalatige te binden of in het blok te leggen, maar zal de zaak voor eene rechtkant

van volkshoofden worden gebracht. Beklaagden zullen alleen op de *batoe somong* (waarover nader meer) den zuiveringseed mogen afleggen, waarin men tegen zichzelf en tegen zijne kinderen den vloek uitspreekt van *momong* (stom) te zullen worden, wanneer de eed valsch is afgelegd. Komt men in eene schuldzaak de beslissing van de hoofden niet na, dan moet de schuldenaar aan den schuldeischer met alle zijne metgezellen, hoe groot deze ook in aantal mogen zijn, gastvrijheid verleenen, wanneer laatstbedoelde op betaling van de schuld komen aandringen. Ook aan zijn eigen hoofd moet de schuldenaar dan gastvrijheid verleenen.

3e. Men zal wederzijds van elkaar te velde staande gewassen en vruchten aan den boom zich mogen toeëigenen en nuttigen, mits die niet worden meegenomen naar het dorp of verkocht worden. Zij moeten op het veld gebruikt worden. Tevens zal degene, die van deze regeling gebruik maakt, op het veld moeten uitroepen, dat hij een *djandigenoot* is. Staat de bezitter van het veld het nemen der gewassen niet toe, dan zal hij getroffen worden door den vloek, dat zijn aanplant nooit gedijen zal.

4e. Men zal elkaar over en weer bezoeken en dan gastvrijheid verleenen. Bij het *borhat djandji* (met zijn velen een *djandigenoot* bezoeken) moet men op de aangewezen plaatsen landen. Op de verzamelplaats bijeengerekomen wordt gedaanst en het gebed om voorspoed, een goede oogst en toename van den veestapel, uitgesproken — *marsigabé taon*. Men zal elkaar dan niet mogen tegenspreken, wil men het smeekgebed vervuld zien. Komt de eene *djandigenoot* bij den anderen, dan moet hij als bijdrage — hier *siliaton* genoemd — geven een *babi siliotio* en de andere beantwoordt de bijdrage dan met een gift van 4 dollars, *batoe ni ambangan* genoemd. De laatste uitdrukking beduidt een stoffelijk blijk van erkentelijkheid voor het onthaal en als bijvoegelijk naamwoord voor het varken — *babi* — bezigt men *tiotio*, opdat de toekomst helder moge zijn — *asa tio parnidaän*.

De *djandi* werd gesloten bij de hariara maranak, een ficusboom, te Oerat en bezegeld met een eed op de *batoe somong*.

De *djandji* van de Sipaettoeagroep met Tipang en Djandji Martahan Lintong is geleidelijk afgesleten, doordien het tusschenliggende vijandelijke gebied het wederzijds bezoeken bemoeilijkte.

Volgens eene nota van nu wijlen Radja Pontas zoude als voorloopsters van de *djandji's* aangemerkt moeten worden de lokale overeenkomsten tot beperking van de schadelijke gevolgen der aan de orde van den dag zijnde onderlinge oorlogjes meer speciaal voor de voorziening in de meest noodzakelijke levensbehoeften. Overeengekomen werd, dat niet als strijders aangemerkt mochten worden zij, die bezig zijn hunne velden te bewerken, te wieden, hunne velden te bewaken tegen schadelijk gedierte, te oogsten en de korrels van de rijstaren los te trappen, hetgeen op de velden plaats vindt. Zelfs erfvijanden ontzagen elkaar sinds dien gedurende de verzorging der rijstvelden. Daarna gevoelde men behoefte het oorlogsrecht nog

in zooverre te beperken, dat als strijders niet mochten worden aangemerkt de radja's (volkshoofden?)¹⁾, de kinderen, de vrouwen, de veehoeders, de marktgangers, en zij, die zich het hoofd met versche bladeren gesierd hebben (*porbaringin's?*). Ook zoude geen oorlog worden gevoerd na zonsondergang.

Beoogde bovenbedoelde overeenkomsten het scheppen van eenige veiligheid in de onmiddellijke omgeving, de *djandji orat ni émé* beoogde hetzelfde op groteren afstand. De stoot tot deze overeenkomst werd volgens evenbedoelde nota gegeven door een grooten oorlog, welke door de Lontoeng stammen op het schiereiland Samosir onder leiding van Ompoe Palti Radja gevoerd werd tegen Simbolon en Silalahi, in welken oorlog Ompoe Palti Radja de hulp inriep van de nakomelingen van Sipaettoea. Nadat het hem gelukt was de onderlinge veeten van de afstammelingen van Sipaettoea te beslechten, — ook onder hen heerschte oneenigheid —, trokken dezen in groten getale op naar Samosir om Ompoe Palti Radja te steunen, wat laatstgenoemde de overwinning bezorgde. De Lontoeng stammen van Samosir en de nakomelingen van Sipaettoea sloten toen vriendschap en broederschap tot in lengte van jaren. Bij het betreden van wederzijdsch gebied zou men elkaar geen leed doen. Op schennis van de overeenkomst en verandering (verdraaiing) van het recht zoude de straf van eenen misoogst rusten.

De heerschende marga in Haoenatas, de marga Pasariboe sloot luidens dezelfde nota een *djandji* met de nakomelingen van Sipaettoea. Toen Ompoe Radja Doengdang, de voortrekker van de marga Pasariboe naar Aek Nabara (Lintong — Kaart I Toba 53a), zich aldaar vestigde, zocht hij naar metgezellen om dat land te bewonen en begaf zich daartoe naar Lagoeboti, waar hij om *anak mandjaé* (jonggehuwden, die eene eigen huishouding wilden beginnen) vroeg. Djocara Pané, het voornaamste hoofd blijkbaar toenmaals van de Sipaettocagroep, wilde wel aan het verzoek tegemoet komen, mits de overeenkomst gesloten werd, dat het Aek Nabara gebied zich zoude beschouwen als de grenzel — *rangsangransang* — van de poort van het Lagoebotigebied in het Oosten en dat dus Ompoe Radja Doengdang de vijanden van de Sipaettocagroep aan die zijde zoude tegenhouden. Ompoe Radja Doengdang stemde daarmede in en het is aan deze overeenkomst te danken, dat zich in het Aek Nabaragebied dorpen gevormd hebben van de marga's Aroeán en Siboeéa, dat deze marga's er *porbaringin's* kregen, dat de Sipaettocagroep er deel nam aan de oprichting van de Onan (markt) Si Ogoeng — *manggoergoeri patik ni Onan Si Ogoeng* (met trommelslag de bepalingen van de Onan Si Ogoeng bekend maken) — en dat bij *toeroenfeesten* in het Lagoebotische aan de lieden van Aek Nabara een vleeschaandeel toekomt en wel de *pangaransangan* (borstbeen).

¹⁾ Volgens Warneck — „Die Religion der Batak”, pag. 59 — mag in een oorlog niet op de volkshoofden geschoten worden. De *tondi* (ziel) van een volkshoofd is zeer gezien en machtig en ook na zijn dood wordt een volkshoofd gevreesd.

Radja Pontas zegt voorts dat de vier hoogste *parbaringin's* de *radja maropat* genoemd worden, een benaming, waarvan de eerste sporen in de Silindoengvallei te vinden zouden zijn¹⁾. Volgens hem zoude de betiteling door Toeonggoe (toekoe) Radja Baroes (het hoogste volkshoofd van Baroes Ilir) in Silindoeng zijn ingevoerd en elders nagevolgd. In Haoenatas dragen de *radja maropat* echter andere titels dan in Silindoeng en wel die van Toean Jobit, Radja di Padang, Ompoe Ronsang Haoenatas en Ompoe ni Oenggoel, die successievelijk vertegenwoordigen de marga Loebis en de takken Habéahan, Bondar en Gorat van de marga Pasariboe.

Dan nog verhaalt Radja Pontas, dat het *bioesfeest* lang niet geregeld in Haoenatas gevieren wordt, echter wel het bij de vruchtzetting van de padi gebruikelijke offerfeest, bekend onder de benaming *martondi émè*. De volgende formaliteiten worden daarbij betracht. Ongeveer in de elfde maand van het Bataksche jaar komen de *bioesgenooten* bij elkaar en vraagt de *soehoet* (leider) van het feest van ieder gezin, een handvol rijst voor het maken van een *sitomption* (rijstkoek), zoo zwaar als een mensch, welke koek aan den *sombaon* geofferd wordt. Als *soehoet* treedt om beurten een der vier *porbaringin's* op. Op den afgesproken dag brengen de *bioesgenooten* een weinig *sagoesagoe* (rijstkoekjes) en visch ten offer bij de Pangoelebalang Batoegana, eenen grooten steen nabij Loemban Hariara, waaronder in een gat of grot een *boedjonggir* (slang?) en een *santoea tobing* (waterrat) huizen. Den volgenden dag gaat een ieder met wat *sagoesagoe* en visch naar zijn veld en offreert dit aan den *sombaon*, terwijl hij op elk veld, dat hij in *golat* bezit, een *ramosramos* stekt. (*Ramos* beteekent vele vruchten dragen en *ramosramos* symboliseert die eigenschap; een *ramosramos* bestaat uit een stuk bamboe met 5 a 7 twijgjes, met *idjoek* omwikkeld). Vervolgens trekt hij 7 padiaren uit zijn veld en keert daarmee terug naar zijn dorp. Hier aangekomen gaat hij dadelijk naar zijn *söpö* (rijstschuur) om er de *tondi* (ziel) van de rijst te brengen. Op de bereids gereed gelegde mat legt hij zich daar onmiddellijk te slapen, na afloop waarvan men hem rijst en toespijken brengt, waaraan hij zich moet verzadigen. Vermoeidelijk beoogen deze handelingen eene suggestieve werking op eene rustige ontwikkeling van het padigewas en eene volle vruchtzetting der aren.

Wordt in Haoenatas de padi te velde door ziekten of schadelijk gedierte aangetast, dan raadplegen de wereldlijke hoofden de *porbaringin's*, wat daartegen verricht zal moeten worden en in den regel luidt de raad een offer te brengen aan Toean Sarangnadi borngin, den gemeenschappelijken stamvader van de tot de marga Pasariboe behorende hoofden in Haoenatas. De *porbaringin's* zamelen dan de gelden in voor den inkopen van een te offeren groot zwijn. Op den vastgestelden dag vereenigen de *bioesgenooten* zich bij den *balé* op

1) Een Bataksch gezegde luidt: *Barita na nialap, barita na tinaroehon songon na nidok ni Silindoeng Naeli, ima ala na laho Radja Maropat mamboan barita na oeli sian toeonggoe Radja Baroes.*

Onan Ria, lege rijstzakken met zich mede voerende, welke zij op den hoogen grafheuvel aldaar van bovengenoemden stamvader nederleggen onder het uitroepen van: *Gohi ma on, alé, Ompoeng* (vult deze, o, Grootvader). Na den ritueelen dans verricht en gezamenlijk een maal gebruikt te hebben, keert een ieder huiswaarts.

§ 5. *Woonrecht.*

Voor eene oprichting van een dorp wordt eene vergunning vereischt op gelijke wijze als in het onderdistrict Baligé.

Voor de samenstelling van het dorpsterrein en voor de benaming van de onderdeelen daarvan moge verwezen worden naar Kaart III, aangevende een dorpcomplex in Gasariboe.

Evenals in het onderdistrict Baligé hebben de dorpen daar, waar zulks noodig mocht zijn tot afweer van vijandelijke overvallen, twee wallen; de binnenwal of *parik boeloe soeraton* is beplant met een soort bamboe, vroeger benut voor het schrijven van brieven, en de buitenwal of *parik boeloe doeri* met bamboe doeri.

Onder *toroe ni boeloe* wordt verstaan een strook van ± 1 depa breedte langs den buitenkant van den (buitensten) wal. In den regel wordt die vrijwel geheel in beslag genomen door de *socha* (ingrading, waarvan de aarde benut is voor de opwerping en het onderhoud van den wal).

Wanneer de hoeta over uitbreidingsterrein — *pangéahan ni hoeta* — beschikt, grenst deze onmiddellijk aan de *toroe ni boeloe*. Naar aanleiding van een daarover gevoerd geschil is door de hoofden van Silaen voor hun gebied uitgemaakt, dat in het belang o.m. van eene eventuele dorpsuitbreiding geen nieuwe sawahs mogen worden aangelegd binnen een afstand van 25 meter van de hoeta.

De *oepa parik*, zooals die in Silindoeng voorkomt, is in het onderdistrict Lagoeboti onbekend.

Het behoud van een bestaande sawah met haar *pangéahan* gaat voor aan de oprichting eener *hoeta*. Bij de keuze van een emplacement voor een nieuw dorp wordt rekening gehouden met de mogelijkheid eener uitbreiding der sawahs. Men ziet niet gaarne dorpen te midden van sawahs aanleggen, omdat b.v. bij het in- en uitlaten van het vee het gewas allicht beschadigd kan worden. Is er voor het dorp geen betere plaats te vinden dan te midden van of dicht bij de sawahs, dan wordt in deze met de sawahbezitters overleg gepleegd. Deze kunnen niet tot afstand hunner velden verplicht worden.

Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 24 October 1896 nr. 129 behandelt een geval, dat voor eene dorpsvergroting ladangs zijn in beslag genomen tegen den wil van de bezitters daarvan. De rapat keurde de handeling goed, omdat de ladangs reeds jaren braak hadden gelegen, doch besliste tevens, dat wanneer de gronden weer vrij mochten komen, b.v. bij een dorpsverkleining, de bezitters daarvan er weer het volle gebruik van zouden krijgen, mits zij er sawahs van zouden maken. Anders zouden de gronden aan de marga (lees: de heerschende marga of margastaak in de *hordja*) vervallen en

zouden de radja's (lees: *hordjahoofdēn*) er over mogen beschikken.

Bij het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 1 December 1910 werd gedaagde, die voor eene dorpsuitbreiding een gedeelte van een karbouwenweg in beslag had genomen, veroordeeld den wal op te breken, zoodat de weg weder vrij zoude komen.

De *toroe ni boeloe* mag niet tot sawahs gemaakt worden, zelfs niet door den *siboaan boenti*, ook al had hij den grond bij de stichting van het dorp in *golat*. De *toroe ni boeloe* moet voor het onderhoud van de wallen bestemd blijven.

Ofschoon de *pangéahan ni hoeta* — voor zooveel deze den *siboaan boenti* niet reeds in *golat* toebehoerde — door de *hordjahoofdēn* feitelijk ter beschikking is gesteld voor eene mogelijke uitbreiding van het dorp, heeft de *siboaan boenti* voor de benutting van den grond voor landbouwdoeleinden geene vergunning noodig van den *radja pardjolō*. Heeft de *siboaan boenti* een gedeelte van de *pangéahan ni hoeta* tot sawah gemaakt, dan komt de grond hem in *golat* toe, althans wanneer de grond hem niet reeds in *golat* toebehoerde en hij een *anak marga* is, dus wanneer hij tot de heerschende marga behoort. Een door een *siboaan boenti* tot sawah gemaakt gedeelte van de *pangéahan ni hoeta* komt niet meer hiertoe te behoren, zelfs niet wanneer de *siboaan boenti* van een andere dan de heerschende marga is, en ook niet wanneer hij verhuist.

Ontginning van *pangéahan ni hoeta* tot sawahs door andere hoetabewoners dan de *siboaan boenti* kan alleen plaats vinden met vergunning van den *siboaan boenti* en met goedvinden der hoetagenooten. De ontginner krijgt er dan slechts een genotrecht op tot tijd en wijle de grond noodig mocht zijn voor woningbouw, in welk geval hij den grond zal moeten ontruimen zonder eenige vergoeding. (*Boeloe manantan parik mandjoeroer*).

Meer gebruikelijk is de tijdelijke benutting op denzelfden voet van de *pangéahan ni hoeta* tot *porlak* (b.v. oebituin).

Overigens heeft de *siboaan boenti* over de tot het dorpsemplacement behorende gronden slechts een beheersrecht, voornamelijk in het belang van eene goede woonorde.

Voor het aanleggen van een tuintje binnen de wallen van het dorp is eene vergunning noodig van den *siboaan boenti*. In den regel wordt de vergunning verleend voor een stuk grond achter de eigen woning.

Voor het gebruik van een stukje grond tot mestvaalt (in den regel een leemien bak met een strooien dak) is eveneens eene vergunning noodig van den *siboaan boenti*, wanneer de mestvaalt niet binnen een eigen tuin wordt geplaatst.

Voor het opstapelen van stroo op kamponggrond is geene vergunning noodig. Deze occupatie is in den regel van zeer tijdelijken aard.

Is het voor een tuin, mestvaalt als anderszins in gebruik genomen stukje grond noodig voor den bouw einer woning dan moet de occupant het perceeltje zonder eenige vergoeding ontruimen. Over het daarop voorkomende gewas, ook de boomen, mag de bezitter van het tuintje ten eigen bate beschikken. Het vonnis van de Rapat Hoen-

doelen van Lagoeboti van 4 Maart 1909 nr. 11 verplichtte den bouwer eener woning echter wel tot eene vergoeding voor de ontruiming.

Voor eene dorpsuitbreiding kan over een buiten de *pangéahan ni hoeta* gelegen sawah alleen met bewilliging van den sawahbezitter beschikt worden en wel tegen eene vergoeding dan wel vervanging door een andere sawah.

Behoorde de dorpsgrond bij de stichting van het dorp aan den *siboan boenti* in *golat* of *paté*, dan mag hij dat recht niet uitoefenen, voor wat betreft de *toroe ni boeloe* en het daardoor ingesloten dorps-emplacement zoolang het dorp nog inwoners telt, en bij zijne verhuizing uit het dorp ook niet voor wat aangaat het door hem niet in ontginning genomen gedeelte van de *pangéahan ni hoeta*.

Voor het bouwen eener woning behoeft men eene vergunning van den *siboan boenti*. De vaststelling van de rooilijn en de aanwijzing van de plaats, waar eene woning gebouwd mag worden, geschiedt door den *siboan boenti*, die daarbij evenwel zal hebben zorg te dragen, dat de eene woning geen hinder veroorzaakt aan de andere.

De plaats van de woning van den *siboan boenti* is recht voor de *boenti* (het offer bij de oprichting van het dorp). Het huis van den *siboan boenti* draagt overigens geen bijzonder kenmerk.

Aan de verschillende plaatsen zijn geene bijzondere woonrechten of -plichten verbonden. Wel is het gebruikelijk, dat degene, die het dichtst bij de poort woont, zoo doenlijk en noodig een wakend oog houdt op den in- en uitgaanden man. Voor zijne moeite krijgt hij bij de vleeschverdeeling ter gelegenheid van een dorpsfeest een speciaal aandeel in het vleesch.

De woonhuizen moeten op eene rij gebouwd worden met den voorgevel naar het Westen of naar het Zuiden. Dit is een gebod, waarvan men geen verklaring heeft weten te geven.

De *sòpò*'s worden zooveel mogelijk tegenover de woningen gebouwd, eveneens in eene rij. De *sòpò*'s moeten, wanneer de *hoeta* op eene helling staat, op de hooge zijde van het emplacement geplaatst worden, opdat het hemelwater wegstroome naar achter de woonhuizen, vermoedelijk om het vuil niet over de *alaman* (dorpsplein) te doen afvloeien. In den wal achter de woningen is een afvoerbuis — *pònot* — aangebracht. (Zoo'n voor de bevloeiing van een sawah aangebrachte buis heet *sibooloeboeloe*, wanneer zij van bamboe is gemaakt, en *pònot*, wanneer zij uit een arenstam is vervaardigd).

Een *sòpò* mag, wanneer het niet anders kan, in de rij der woningen worden gebouwd, maar een woonhuis niet in de rij der *sòpò*'s. Dit houdt verband met het begrip dat een *sòpò* — vermoedelijk als nachtverblijf voor de jongelingen en reizigers — beschouwd wordt van het mannelijk geslacht te zijn en een woonhuis van het vrouwelijke. In het woonhuis regeert moeder de vrouw — *inanta soripada*. Het schijnt onbetrouwbaar te zijn voor eene vrouw zich te plaatsen in eene rij van mannen, maar het omgekeerde niet.

Een woonhuis kan wegens zijne constructie niet in een *sòpò* omgebouwd worden en evenmin een *sòpò* in een woonhuis. Van een *sòpò*

worden de *tiang's* (verticale balken) om doelmatigheidsredenen niet het in den groei jongste gedeelte naar beneden en van een woonhuis naar boven opgesteld.

Men plaatst zijn *sopò* met voorliefde vlak tegenover de eigen woning. Is dit niet mogelijk zoo moet men met eene andere plaats voor de *sopò* genoegen nemen.

Voor het uitsluitend recht van gebruik door de bewoners eener woning van de *djòlò-* en *poedi ni roema*, de *pamispisan* en de *taoembara* geldt hetzelfde als in het onderdistrict Balligé.

De huisbewoner heeft de volstrekste zeggenschap over het gebruik van de woning. Zelfs een *radja hoeta* kan hem niet gelasten aan anderen huisvesting te verleenen. Hij is niet verplicht mensen tot zijne woning toe te laten behalve de politie.

Een ieder is gerechtig zijn huis te verkoopen en bij verhuizing op te breken. In geval van verkoop heeft de hoetagenoot het voorkeurrecht op den koop en heeft deze bovendien wat minder te betalen dan iemand van buiten de *hoeta*.

Bij het vonnis van de Groote Rapat te Sitorang van 25 April 1906 nr. 10 werd gedaagde, een dorpshoofd, dat eene woning van een verhuizer had aangehouden, omdat laatstgenoemde hem bij zijn vertrek geen *pisopiso* had gegeven, veroordeeld de woning terug te geven of de waarde daarvan te vergoeden, terwijl de verhuizer verplicht werd alsnog *pisopiso* aan gedaagde af te dragen.

De *siboan boenti* heeft het recht iemand te gelasten zijne woning te verplaatsen. Hierbij verleenen dorpsgenooten de behulpzame hand.

Verwijdering van een inwoner uit het dorp is niet geoorlofd, behalve wanneer hij zich aan verraad heeft schuldig gemaakt. Dit laatste ziet meer op vroegere tijden, toen nog oorlog gevoerd werd. Een geval dat een *siboan boenti* dan wel de gezamenlijke oprichters van het dorp bepaald hebben, dat het dorp enkel door hunne nakomelingen bewoond mag worden, is behandeld in het strafvonnis van de Kleine Rapat te Lagoeboti van 29 October 1924 nr. 239. Een niet tot die nakomelingen behorende persoon had in het dorp eene woning gebouwd tegen den wil in van de dorpelingen en werd op grond van de bovenbedoelde bij de oprichting van het dorp getroffen bepaling bij het vonnis veroordeeld de woning te verwijderen.

Men mag een vreemde de vestiging in het dorp verbieden, wanneer men vermoedt dat hij met kwade bedoelingen gekomen is; het geval heeft zich wel eens voorgedaan, dat een nieuwkomer voor den schijn eene kleine woning in het dorp bouwde en dit in brand stak, waardoor het geheele dorp in den asch werd gelegd.

Men heeft zorg te dragen voor het onderhoud van het gedeelte van den wal achter de eigen woning. Het overige gedeelte wordt onderhouden door den *siboan boenti* met de hulp der overige dorpelingen, met uitzondering van de gedeelten, waaraan tuintjes grenzen, welke gedeelten door de occupanten dier tuintjes onderhouden moeten worden.

Men heeft het recht op het gebruik van de bamboe op het wal-

gedeelte, dat men in onderhoud heeft, echter zonder den wal van de noodige bamboe te onthlossen.

Wanneer door verwaarlozing van den wal vee uit het dorp geraakt en veldgewas beschadigt, is de vecéigenaar voor de schade aansprakelijk.

De *siboan boenti* is in den regel ook de *radja hoeta*. Is hij niet ten volle voor zijn ambt geschikt, dan wordt hij in zijn ambtsvervulling bijgestaan door zijne *waris* in het dorp.

Wanneer meerdere personen gezamenlijk een dorp stichten — hetgeen vrijwel regel is, omdat het oprichten van een dorp betrekkelijk hoge kosten met zich mede brengt — dan dragen meerdere mensen aan de *boenti* bij. Steeds is een hunner de voornaamste en draagt deze den titel *siboan boenti*. De anderen heeten zijn eerste, tweede enz. helper, c.q. plaatsvervanger — *padocana*, *patoloena* enz. Onder den voornaamsten persoon van de stichters verstaat men in den regel den vertegenwoordiger van den oudsten tak, den rijksten persoon enz.

Als de *siboan boenti* sterft, gaat zijn beheersrecht op den dorpsgrond over op zijne *waris* in de hoeta en, wanneer deze er niet zijn, op de overige hoetabewoners. Komt een naar elders verhuisde *waris* van den *siboan boenti* later in het dorp terug wonen, dan kan hij geen aanspraak maken op het recht met een beroep op vererving, wanneer het beheersrecht intusschen op een ander is overgegaan.

Het dorpsleven kenmerkt zich als een familieven voornamelijk door onderling hulpbetoon. De *siboan boenti* of *radja hoeta* is feitelijk niet meer dan de eerste onder zijne gelijken en treedt nagenoeg in alle dorpsaangelegenheden in overleg met de overige inwoners. Onderlinge geschillen worden zooveel mogelijk langs mimmelijken weg beslecht. Er wordt over en weer zoolang over de aangelegenheid gesproken tot men tot eene schikking gekomen is. Ziet de *siboan boenti* zich niet in staat zich als de eerste in het dorp te doen erbiedigen, dan krijgt hij veelal een *radja hoeta* naast zich, aangewezen door den *radja pardjolò* in overleg met de ingezetenen van het dorp. De stem dezer laatsten weegt i.c. het zwaarste.

Wanneer uit eene *hoeta* een nieuwe nederzetting — *sòsor* — gesticht wordt, komt de dorpsgrond van deze *sòsor* ten volle onder het beheer van den *siboan boenti* der *sòsor*, ook al mocht de nederzetting aan het moederdorp ondergeschikt blijven.

Wanneer een dorp in zijn geheel verlaten wordt, komt de grond weder geheel ter beschikking van dengene, die hem bij de stichting van het dorp in *golat* of *paté* bezat, en anders van de *hordja*.

Wanneer de meerderheid van de ingezetenen van een dorp gestemd is voor eene verplaatsing hiervan, kan de minderheid niet verplicht worden mede weg te trekken. Degenen, die het dorp verlaten, worden als verhuizers aangemerkt.

Trekken alle ingezetenen van een dorp weg met de bedoeling om van den dorpsgrond sawah's te maken, dan wordt de grond, wanneer deze niet aan een ander in *golat* of *paté* toebehoort, onder de verhuizers verdeeld; de *siboan boenti* krijgt dan een iets groter aandeel,

blijkbaar als belooning voor zijne bemoeienis met de aangelegenheid.

Is het dorp om eenigerlei andere reden verlaten, dus niet met het vooropgestelde doel om den grond als bouwveld te benutten, dan hebben volgens eene nota van nu wijlen Radja Pontas, *djaihoetan* van Haoenatas, alleen degenen, die er reeds een tuin hadden, het recht om den grond te blijven bebouwen.

Volgens diezelfde nota, wordt een dorp wel eens verlaten:

- 1e. Wanneer zich eene grote sterfte in het dorp voordoet, hetgeen men toeschrijft aan het toedoen van booze geesten — *bégoë*;
- 2e. Wanneer de inwoners daarvan in een oorlog verdreven worden;
- 3e. Wanneer het dorp door een brand geheel in den asch gelegd is, wat mede als een ongunstig teeken wordt aangemerkt;
- 4e. Wanneer men er geen voorspoed geniet en zich ziekten onder het vee voordoen;

5e. Wanneer men zich door het gering aantal ingezetenen in het dorp niet veilig voelt. Dit laatste motief voor eene verhuizing gold alleen in de tijden, toen onderlinge oorlogen nog schering en inslag waren, dus in de tijden van vóór de annexatie bij het Gouvernementsgebied.

In het geval sub 2 trekken de verdreven dorpelingen na eenigen tijd veelal weer in hunne *hoeta* terug en men zegt dan van hen *na moelak toe bona ni pinasa ni ompoena* (zij, die terugkeeren naar de geboorteplaats hunner voorzaten).

Terugkeer naar het dorp heeft ook wel eens plaats, wanneer de weggetrokken ingezetenen daarna in nooden kwamen te verkeeren en de *datoe* middels *permanoehon* (wichelen met een kip) had uitgewezen, dat de tegenspoed te wijten was aan het verlaten van het dorp.

Ook komt het voor, dat lieden, die *mandjaé* (jonggehuwden, die eene eigen huishouding beginnen), op het verlaten dorpsterrein groentetuintjes aanleggen met *sòpò's* (waakhuisjes), welke tijdelijke bezetting in den loop der jaren tot eene definitieve kan uitgroeien.

§ 6. Overgang van grond van de eene *hordja* of *marga* aan de andere.

Vervreemding van gebied door de eene *hordja* aan de andere komt nooit voor.

Djomba bahal (gift tot afkoop van den vrede) bestaat nooit uit grond doch wel uit roerende goederen.

Overgang van grond van de eene *hordja* aan de andere is mogelijk krachtens het veroveringsrecht. Veroverd gebied heet *tano tabantan* of *tano niéak*.

Wordt er oorlog gevoerd tusschen twee *hordja's*, dan roept de zwakste in den regel de tusschenkomst in van andere *hordja's* tot het treffen van eene minnelijke schikking, welke in den regel bestaat in het trekken van een grens door het midden van het betwiste gebied of van het terrein tusschen de grensdorpen der beide *hordja's*. Het gedeelte, dat elk der *hordja's* wordt toegewezen, noemt men *tano niangkat ni hoda*.

Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 26 Juli 1888 nr. 68 zegt, dat wanneer een *hoeta* in den oorlog wordt genomen, ook de sawah volgt, nochtans slechts dat gedeelte, dat onder het bereik en onder bescherming van de veroverde *hoeta* staat.

Voorts mag men volgens het vonnis van dezelfde rechthbank van 26 Juli 1888 nr. 66 in een oorlog geen sawah buit maken, wanneer een ander daarvoor heeft „ingestaan” — vermoedelijk wordt bedoeld, „de sawah voor de vluchtelingen heeft in bewaring genomen”.

Wegschenking van beschikkingsareaal heeft zich nooit voorgedaan; ook niet in den vorm van *paoeséang*.

Pacifieke verdringing van een heerschende marga door een binnen haar gebied gevestigde andere marga — de zoogenaamde *marga boroe* — heeft zich echter wel eens voorgedaan. In het algemeen geldt de regel, dat, wanneer aan iemand, niet behorende tot de heerschende marga, vergunning wordt verleend tot het stichten van een dorp, hij daardoor, voor wat het ontginningsrecht betreft, geene meerdere rechten verkrijgt dan een gewone *parripé*. Een *parripé* ook zelfs een *boroe na godjong*, heeft inzake het beschikkingsrecht op den grond geen stem in het kapittel. Het geval heeft zich echter voorgedaan, dat in een gedeelte van de *bioes* Sigoempar, meer bekend onder den naam Sirégar, de marga Sirégar zich vrij talrijk gevestigd had. Zij trof er de marga Tampoe Bolon aan, waarmede zij zich vermaagschapte en wel in dezen vorm, dat, leden der marga Sirégar daaruit hunne echtgenooten haalden, zoodat de marga Tampoe Bolon zich beschouwde als de *hoela-hoela* van de marga Sirégar. In den loop der jaren nam de laatstgenoemde marga er sterk in aantal toe, terwijl de marga Tampoe Bolon zoodanig in aantal afnam, dat er ten slotte maar één dorp van de marga Tampoe Bolon is over gebleven. In naam voert dit dorp het gezag over het gebied, maar de marga Sirégar is er de medeburgerschap van den grond geworden.

Uitwisseling van enclaves door *hordja*'s acht men mogelijk. Lieden van de genealogische groepen Si Bagot ni Pohan en Sipaettoea prentendeerden vroeger rechten te kunnen uitoefenen op gronden binnen de thans door de nakomelingen van Si Radja Borbor bezette *bioes* Haoenatas, terwijl laatstbedoelde beweren zich reeds eerder dan de beide eerstgenoemde groepen nabij Lagoeboti gevestigd te hebben, doch daarna te zijn weggetrokken (zie pag. 37). Door uitkoop en gronduitwisseling — *ronsangronsang* — heeft men wederzijds het eigen gebied weten af te ronden.

Tijdelijke afstand van een gedeelte van het beschikkingsareaal aan een vreemde *hordja* komt niet voor.

Trekt een marga in haar geheel weg — gevallen van betrekkelijk jongen datum zijn niet bekend — dan zoude volgens de opvatting der hoofden haar gebied toevallen aan haar *dongan sambariba horbo*, haar deelgenoot in de *sabariba horbo* bij het *bioesfeest* (zie pag. 232). Terugkeerende enkelingen van de weggetrokken marga worden in het ingelijfde gebied *parripé*.

§ 7. *Neutrale gronden.*

Niemands grond komt niet voor.

§ 8. *Gewijde gronden.*

Hiertoe behooren:

1e. de *parsonbaanon* of verblijfplaatsen van *sombaon's*.

Een dergelijk hooger wezen is de door de *bioes* Haoenatas geëerbiedigde Sombaon Sidogordogor, waarvan eene nota van nu wijlen Radja Pontas, *djaihoetan* van gemeld gebied, den volgenden oorsprong geeft. Toen Goeroe Tatéa (Tatéan) Boelan (zie stamboom) te Sian-djoer Moelamoela aankwam, trof hij er een zwaar behaard, dikbuikig en wild ras aan, dat bij het zien van hem de vlucht nam, volgens geruchte, in de richting van Palembang. Goeroe Tatéa Boelan wist echter eene vrouw, Boroe Sibaso Boerning, daaruit te bemachtigen, die hij tot zijne levensgezelin maakte. Toen zij hem vier zoons gegeven had, kwam zij te overlijden en werd zij te Sidogordogor in Limbong begraven. Sinds dien werd zij een *sombaon*, waaraan men den naam Sombaon Sidogordogor gaf. Later brachten nakomelingen van Si Radja Borbor haar graf dan wel wat aarde van haar begraafplaats naar Haoenatas, waardoor de *sombaon* geacht werd zich hier op te houden. Goeroe Tatéa Boelan moet volgens de nota door zijne zoons op de Poesoek Boehit begraven zijn en toen de Sombaon Poesoek Boehit geworden zijn (zie echter pag. 188). Radja Pontas noemt, daarbij ook verwijzende naar voorbeelden uit de Silindoengvallei (Sombaon Samé en Sombaon Siatasbarita) een *sombaon na bolon* (een groote sombaon) de ziel van een zeer gezienen voorzaat en zoekt den oorsprong van het *bioes*-feest in het offeren aan den gemeenschappelijken stamvader. Het is echter wel bevreemdend, dat de *sombaon* van de *bioes* Haoenatas van de vrouwelijke kunne is en zulks te meer waar de Bataks het patriarchaat aanhangen.

De Sombaon Sidogordogor moet een zeer geëerbiedigd plekje gronds zijn; er groeien alle soorten van gewassen, waarvan men bezweringsmiddelen maken kan, zoomede verschillende soorten van klimplanten. Ook huizen er allerhande slangen: *oeloksa*, -*baganding*, -*boedjonggir*, -*baligabalia* en -*omboesomboes*. Er mag in het bosch niet gekapt worden.

De *bioes* Onan na Godang heeft tot *sombaon* de Sombaon Simarémáré. Deze huist in een vrij uitgestrekt bosch, waarin wel gekapt mag worden met uitzondering van het gedeelte, dat de woonplaats van het hooger wezen uitmaakt en dat gedacht wordt zijn *alaman* (dorpsplein) te zijn, de feitelijke *parsonbaanon*.

De *solobéan* of rotsen in het Tobameer, waar meergeesten huizen¹⁾), en de *parbégawan* of woonplaatsen van booze geesten op den vasten wal, die b.v. voorbijgangers plotseling ziek kunnen

¹⁾ Voorbeelden hiervan vindt men op pag. 86 van Werneck's „Die Religion der Batak".

maken, zijn geene gewijde plaatsen, doch worden uit angst ontzien.

2. De *portangisan* of begraafplaatsen.

Vroeger mocht men aan eene begraafplaats nooit eene andere bestemming geven, ook al mochten er geene beenderen — *holiholi* — meer te vinden zijn of slechts de kleine man er begraven liggen. Thans echter is opgraving der beenderen geoorloofd, wanneer de grond voor eenig werk van algemeen nut noodig is en de familieleden van de dooden zulks toestaan. De beenderen worden dan elders weder begraven. De kosten van het godsdienstige feest, dat bij de verplaatsing gegeven moet worden, komen uit den aard ten laste van dengene, die om de verplaatsing gevraagd heeft.

Eene nota van nu wijlen Radja Pontas van Haoenatas geeft nog de volgende bijzonderheden omtrent de begraafplaatsen — *partangisan*, *parbandaan* of *oedéan*.

Men legt begraafplaatsen aan enkel voor nauwe bloedverwanten en hunne nakomelingen dan wel, al naar den onderlingen afstand der dorpen, voor een of meerdere dorpen te zamen. Lepralijders worden afzonderlijk begraven.

Over het algemeen worden volkshoofden en leden van de heerschende marga in het midden van de begraafplaats ter aarde besteld, *parripé* (personen, niet behorende tot de heerschende marga) meer naar den rand en slaven geheel op den rand daarvan begraven.

Veelal worden begraafplaatsen aangelegd nabij een *partoengkoan* (een in den regel door hoge boomen overschatuwde plek voor het dorp, waar men gaarne bijeenkomt) of nabij een *onan* (markt).

Trekken nakomelingen van een in den vreemde begraven *parripé* naar hun stamland en heeft een *datoe* uitgewezen — *tarsoebot* — dat de ziel van den overledene zijne beenderen gaarne ziet medegebracht of opgehaald¹⁾, dan moet aan den stam, aan welken de grond toebehoort, daartoe *pisopiso* worden geschenken, een gift, welke *tomboek tano*²⁾ genoemd wordt. Was de overledene een slaaf, dan

¹⁾ Op pag. 15 en 16 van Warneck's „Die Religion der Batak“ staat: „Das Totenreich ist eine abgeblasste Kopie des irdischen Lebens,.... Die *bégu* (geesten der afgestorvenen) wohnen familien- und stammesweise beisammen. Um zu den verwandten *bégu* zu kommen, muss der Tote bei den gestorbenen Verwandten beerdigt werden. Daher man die Leiche, oder wenigstens die Knochen oder den Schädel eines in der Fremde Gestorbenen unter allen Umständen in der Nähe der Gräber der Seinen bestatten muss.... Enthält man ihnen die gewünschte Verehrung vor, so rachen sie sich, indem sie den Lebenden allerlei Unheil, besonders Krankheiten zufügen“.

²⁾ Warneck noemt *tomboek tano* „das Geld, das an den Häuptling gezahlt werden muss für das Grab eines Fremdlings, damit dessen Verwandte nicht später sagen: das ist unser Land, da ist unser Grossvater begraben“.

Volgens Warneck betekent *tomboek tano* dus niet eene retributie voor het opgraven van een lijk ter medeneming door een naar den vreemde trekkenden, tot de *parripé*'s behorenden persoon.

In de Poestaha van Waldemar Hoeta Galoeng (pag. 72) vindt men aan *tomboek tano* dezelfde betekenis toegekend als die, door Warneck omschreven. Ook de Dairiers (zie pag. 98) verstaan onder genoemde betaling eene erkenning van gebruik van vreemden grond voor begraafplaats.

moet bij de weghaling zijner beenderen zijne waarde als slaaf door diens familieleden betaald worden.

Opgraving en weder begraving elders van beenderen van overledenen heeft voorts wel eens plaats:

a. uit bijgeloovige vrees, meer in het bijzonder wanneer het betreft een *tambak na halinggoman*, welke uitdrukking ik meen te moeten vertalen met: een hooge grafheuvel, waarvan de op den top geplante boom eene tot in het dorp reikende schaduw afwerpt en dit binnen het schimmengebied van het graf brengt.

b. wanneer de begraafplaats te dicht bij een dorp ligt.

c. wanneer de begraafplaats bedreigd wordt door een aardstorting of door wegspoeling. De verplaatsing van de beenderen geschiedt door de nakomelingen naar een door hen zelve uitgezochte plaats. De beenderen van dengene, die geen nakomelingen hebben achtergelaten, worden aan hun lot overgelaten.

Wanneer de beenderen van de op eene begraafplaats rustende volkshoofden en voorname personen zijn weggenomen, heet de begraafplaats te zijn verlaten en mag deze voor eenig ander doel, b.v. bebouwing gebezigt worden, wanneer men althans niet bevreesd is voor de zielen der daar nog rustende doden.

Kinderen, reeds overleden voor zij een naam hebben gekregen — *bòbok pòsò* —, werden ongekist in de *pamispisan* (onder het zijdak) naast de *halanggoeloe* (het voornaamste gedeelte einer woning) begraven. Zulks geschiedde in de hoop dat de moeder spoedig een ander kind moge krijgen in plaats van het overledene¹⁾. Thans is dit gebruik van bestuurswege om hijgiënische redenen verboden.

Wanneer een zeer gezien volkshoofd, van wien nog geene kleinzonen in de mannelijke linie bestaan, komt te overlijden, wordt middels wicheleken met eene kip — *marmanoek diampong* —, uitgemaakt of hij tot zoolang in eene kist bovengronds voor de *sòpò* (raadhuis) nedergelegd dan wel op eene eenzame ladang of op de *partoengkoan* begraven zal worden. Hebben de wichelekenen uitgewezen, dat hij op de *partoengkoan* ter aarde moet worden besteld, dan worden zijne beenderen, zoodra er een kleinzoon geboren is, opgegraven en naar de begraafplaats overgebracht, waarbij het zoogenaamde *toeroenfeest* gegeven wordt.

3. Volgens dezelfde nota zoude blijkbaar uit bijgeloovige vrees eveneens ongerepte gelaten worden de grond, bekend onder den naam *tano langlang* (*parlanglangan*). Dit is een eenzaam gelegen stuk grond, waar men een middel heeft geplaatst, waarmede men langs mystieken weg een vijand hoopt te vergiftigen — *mandaboo adji* — of waar men een uit aarde gemaakte beeldje geplaatst heeft, in de hoop dat de booze geest, die eene ziekte veroorzaakt heeft, het beeldje voor den zieke aanziet, waardoor deze vrijkomt — *palaho sipaimbar* — of een door een *datoe* uit eenen pisangstam gemaakt popje gebracht heeft, waarin men den boozene geest — *bégoë* —, die een mensch heet ziek te hebben gemaakt, heeft weten te doen varen — *palaho parsili*.

¹⁾ Zie echter ook pag. 171.

—, dan wel medicijnen tot afwending van menschelijke onvolmaakten — *daon hangalan* — of bezweringsmiddelen tegen booze geesten — *sipatoelpak* — heeft neergeworpen¹⁾.

§ 9. Gereserveerde gronden.

Hieronder vallen:

1e. de *djampalan*.
 2e. de hydrologische reserves.
 3e. de *poensoe tali* of het overschot van onder de betrokken gezinnen verdeelden aanwas — *pangéahan* — aan den meerover, of gronden, te bevloeden uit eene aangelegde waterleiding. Degene, die de gronden verdeeld heeft, beschikt naar omstandigheden over de *poensoe tali*. Het kan zijn, dat die persoon een *radja hoeta* is, die dan over de bestemming van de *poensoe tali* overleg pleegt met de tot den heerschenden stam behorende mede-ingezeten van zijn dorp. Soms wordt de *poensoe tali* bestemd voor nieuwkomelingen — *djalma na rò* — of voor jonggehuwden, die eene eigen huishouding beginnen — *mandjaé* — en volgens eene nota van nu wijlen Radja Pontas in Haoenatas mede tot dekking van oorlogskosten en voor het bewijzen van adat aan de *boroe hadomoean* en de *hoelahoela hadomocan* of gemeenschappelijke aanverwanten, respectievelijk de families, aan een lid waarvan men eene dochter (zuster) uitgehuwd heeft, en die, waaruit men zijne vrouw gehaald heeft. Ook wordt de grond wel eens opgedeeld onder de deelgerechtigen.

Wordt de *poensoe tali* voor de *djalma na rò* en de lieden, die *mandjaé*, dus voornamelijk voor behoeftigen bestemd, dan schamen de in het gebied gevestigde *anak marga* (leden van den heerschenden stam) er zich voor een deel daarvan te vragen.

De *djalma na rò* krijgen grond, behorende tot de *poensoe tali*, alleen in leen — *mangindjam*.

4e. gronden, te bevloeden uit eene in aanleg zijnde of voorgenomen waterleiding, worden veelal gereserveerd ter verdeeling later onder de belanghebbenden. Dergelijke gronden worden evenals de aanwas aan den meerover *pangéahan* genoemd. De reserveering geschieft bij eene door de belanghebbende hoofden en de *natorop* (menigte) gesloten overeenkomst, welke met het slachten van een buffel, rund of varken bezegeld wordt. De kosten hiervan worden veelal omgeslagen naar de staken, waarin de aan de onderneming gewerkt hebende belanghebbenden zich laten indeelen en verder binnen iederen staak over de hiertoe behorende personen naar de draagkracht van elk dezer. Elke staak wijst een *radja bondar* aan.

Het werk aan de leiding wordt kosteloos verricht door iederen belanghebbende naar zijn vermogen, terwijl door hem op gelijke wijze bijgedragen wordt in de kosten voor het slachten van beesten

¹⁾ Zie Warneck's Toba-Bat. woordenboek en verder zijn „Die Religion der Batak“ pag. 96, zoomede Winkler's „Die Toba-Batak auf Sumatra“ pag. 157 en volg.

bij eventueel nog nader te sluiten overeenkomsten, den leidingaanleg betreffende. Is de leiding gereed en de grond verdeeld, dan zorgen alleen de *radja bondar* voor het onderhoud der leiding en dragen alleen zij de kosten voor het slachten van beesten, waartoe zij verplicht zijn, wanneer zij de hulp inroepen van de aangesloten sawahbezitters bij eventueel zwaar onderhoud dan wel grote herstellingen of verbeteringen. Bij den maaltijd, welke in dit geval pleegt plaats te vinden, zorgt ieder belanghebbende echter voor zijn eigen rijst.

Voor het kleine onderhoud neemt de *radja bondar* op eigen kosten zoo noodig koelies — *parhara* — in dienst.

5e. Ambtsvelden voor de *parbaringin's*. Deze velden zijn aan het ambt verbonden en volgen dus niet den persoon. Zij heeten, *oema oepa baringing* of *-indahan baringin*. De in Baligé gangbare benaming *oema rijsé* is in Lagoeboti niet gebruikelijk.

De kosten der bij het *biosfeest* te offeren spijzen worden door de *parbaringin's* gedragen, die van de spijzen, welke door de ten feeste opgekomen personen genuttigd worden, echter niet. Aan de kosten van den te offeren buffel dragen alle deelgenooten naar vermogen bij — *margoegoe*.

6e. Ook noemenswaardige aanwas aan den meeroever — *pangéahán* — wordt wel eens voor een latere verdeeling onder de daarvoor in aammerking komende personen gereserveerd tot tijd en wijle dat de aanwas zich dermate ontwikkeld heeft, dat omzetting daarvan in sawah's mogelijk is geworden. Tot zoolang is ontginding der gronden niet geoorloofd. Veelal wordt de reserve afgebakend.

§ 10. Ontginning.

Mangarimba beduidt het ontginnen in het algemeen van grond, welke te voren nog nooit ontgonnen is geweest. Het woord *mangaloengi* bezigt men meer in het bijzonder voor het maken van woesten grond tot sawahs en het woord *mamorlahi* of *mambaeen porlak* idem tot *porlak* (tuin, b.v. oebi-, koffie- enz. tuin).

Mangarimbarimba betekent herontginnen.

Voor het *mangarimba* is eene vergunning noodig van den *radja pardjolò*, die in deze overleg pleegt met de overige hoofden van de *hordja*. Ook een *parripé* (iemand, niet behorende tot den heerschenden stam) kan zoo'n vergunning bekomen, iemand van buiten de *hordja* echter niet.

De aanvraag geschiedt door tusschenkomst van den eigen *radja hoeta*, die de noodige inlichtingen verstrekt aan den *radja pardjolò*. Wanneer het noodig is, stellen beide hoofden samen een plaatselijk onderzoek in.

Het aangevraagde perceel is soms reeds te voren van voorloopige grensteeken voorzien. Zoo niet, dan worden die bij de komst der hoofden geplaatst. Zij bestaan o.a. uit *pandji* (een stuk arenblad) en heeten *tandatanda* (enkelvoud *tanda*). *Hadjakhadjak* wordt in de onderwerpelijke rechtsgouw in afwijking van in het onderdistrict

Baligé slechts gebezigd ter aanduiding van de plaats van een verdwenen *tochē*.

Wordt de ontginningsvergunning verleend, dan worden de *tandatanda* in tegenwoordigheid der hoofden vervangen door definitieve grensteekenen — *tochē* of *toengkō*. De uitdrukking *toengkō pangambat* is in het onderdistrict Lagoeboti niet gebruikelijk. Onder *toengkō pangolat* verstaat men er eveneens valscherlijk verplaatste *toengkō*'s.

Als *tochē* of *toengkō* bezigt men een steen, een stuk *pangkō* (arenhout), bamboe enz. Bestaat het uit hout of bamboe, dan wordt deze met den top (het jongste gedeelte) naar beneden in den bodem gestoken.

Het onder *tōtō* te verstane teeken, aangevende het voornemen tot eene ontgining, wordt in het onderdistrict Lagoeboti niet aange troffen, omdat het slechts bij bosch-ontgining gebruikt wordt en er geene voor ontgining in aanmerking komende bosschen voorkomen.

Na de plaatsing van de *tochē* wordt ter bekrachtiging van de vergunning door den vergunninghouder een maal voor de hoofden aangerecht.

Een ontginningsvergunning wordt slechts tot eene redelijke uitgestrektheid verleend. De grenzen tusschen de *tochē* zijn in het vlakke terrein recht doch regelen zich op hellend terrein, althans bij sawahaanleg, naar de noodige terrasseering.

Onder *mamatos* (*batos* betekent grens) verstaat men den boven kruin langs den grens omspitten.

De vergunningsregelen worden nu nog geëerbiedigd.

Lieden, die niet tot de *anak marga* (leden van den heerschenden stam) behooren, hebben inzake het beschikkingsrecht op woeste gronden geen medezeggenschap.

Voor het *mangarimbarimba* behoeft men eene vergunning van dengene, aan wien de grond toebehoort, ongeacht of men een *anak marga* dan wel een *parripé* is.

Wederrechtelijke in bewerking neming van andermans grond wordt door de hoofden verboden, maar slaat de betrokken persoon hierop geen acht, dan wordt het verder aan den eigenaar (bezitter) van den grond overgelaten zich met een klacht ter zake tot den bevoegden rechter te wenden.

Het vonnis van de Groote Rapat te Sitorang van 19 Februari 1904 nr. 3, handelende over zoo'n wederrechtelijk gebruik van andermans sawah, besliste dat volgens de adat het veld gedurende het loopende plantseizoen in het genot van den bewerker moest worden gelaten tegen eene vergoeding of sawahhuur (in geld dan wel in padi) door laatstgenoemde aan den eigenaar (bezitter) van het veld.

Wanneer een verzoek tot herontgining afgewezen wordt, zonder dat de eigenaar (bezitter) van den grond deze zelf bewerken wil en ook zonder dat voor de weigering behoorlijke redenen bestaan, kan de *radja pardjöldō* de vergunning tot het *mangarimbarimba* verleenen.

De herontginner heeft dan het recht den grond te gebruiken voor een duur, gelijk aan de helft van den tijd, dat de eigenaar (bezitter) den grond heeft laten braak liggen.

Heeft iemand een stuk grond in bebouwing genomen, waarvan geene sporen van vroegere bewerking te vinden waren, maar waarvan onverwacht de eigenaar (bezitter) komt opdagen met een eisch tot teruggave, dan mag volgens nu wijlen Radja Pontas in Haoenatas de herontginner den grond in zijn geheel gedurende 12 jaar bewerken wanneer bij de herontgining *aroeng* (Warneck: „Schilf“) op het veld groeide, en 8 jaar, wanneer er *sandoedoek* (een oleandersoort) op stond.

Het recht op het bewerken van een stuk grond hangende de berichting van een geschil daarover — *hot ni paksa* — komt toe aan dengene, die den grond het vorige jaar (seizoen) bewerkt heeft. Degene, die de *hot ni paksa* schendt, wordt beboet en zoolang nog geen rechtelijk gewijsde is gevallen, waarbij de grond hem is toegewezen, van het perceel verwijderd.

Het is niet gebruikelijk aan eene ontginningsvergunning voorwaarden te verbinden. Voor de vergunning is geenerlei betaling verschuldigd.

Wanneer een stuk grond door zijne ligging er op aangewezen is om als sawah benut te worden, mag men er geene boomen op planten en wel omdat de aangrenzende sawahs er anders last van zullen ondervinden. Het beginsel geldt dat men buren (met oudere rechten?) geenen overlast in het gebruik van hunnen grond mag bezorgen.

Eene ontginningsvergunning is niet voor vervreemding echter wel voor vererving vatbaar. Een erfgenaam behoeft in het gebruik maken van de vergunning de hoofden niet te kennen.

Een *panangkarnangkar* (een celibatair) kan eene vergunning bekomen; ook eene weduwe — *na mabuloc* —, wanneer zij zoons heeft, niet echter wanneer zij slechts dochters heeft — dit laatste, omdat de grond aan de marga moet blijven.

Wanneer de *parboroc* (degene, die gerechtigd is de bruid uit te huwen) de vergunning tot ontgining van een stuk grond niet speciaal voor een wegens niet betaling van den bruidschat bij hem inwonenden schoonzoon — *sinondoek héla*, — heeft gevraagd, komt elke ontgining door een *sinondoek héla* aan den *parboroc*. De *sinondoek héla* wordt in het algemeen aangemerkt niet voor zich zelf maar voor den *parboroc* te werken, omdat de *sinondoek héla* huisvesting en voeding geniet van den *parboroc*. Dit geldt niet alleen voor aanleg van sawah's maar ook van tuinen. Deze werden vroeger alleen binnen de hoetawallen of daarbuiten onmiddellijk daartegen aangelegd. Thans worden meer waardevolle tuinen b.v. koffietuinen ook verder van het dorp aangelegd en krijgt de *sinondoek héla*, indien hij den tuin heeft ontgonnen, daarvoor van den *parboroc* eene vergoeding bij gelegenheid de *sinondoek héla* eene eigen huishouding begint — *mandjaé*. *Sinondoek héla* komen haast niet meer voor

vermoedelijk dank zij de sinds de onder bestuur brenging van het gebied ontstane meerdere gelegenheid tot geld verdienen en de zich dus daardoor krachtiger ontwikkelde hebbende geldhuishouding.

Meerdere personen kunnen gezamenlijk eene ontginningsvergunning krijgen. Is niet ieders aandeel met *toehé* uitgezet, dan wordt dat telken jare door de deelgerechtigden met een touw uitgemeten — *toehé diparapara*.

Bij eene collectieve vergunning worden alleen de buitenengrenzen van het gezamenlijk ter ontginning gekomen land met *toehé* afgebakend. Wenschen de deelgerechtigden ieders aandeel met *toehé* begrensd te zien, dan moet de plaatsing der *toehé* ten overstaan van de hoofden gebeuren, die voor hunne bemoeienis in deze *oepa pasak toehé* ontvangen. (*Pasak* beduidt, b.v. een paal, in den grond slaan).

Wanneer een *parripé* of een *anak marga* aan den aanleg van een *bondar* (waterleiding) heeft meegearbeit en hij komt vóór de verdeling van de daaruit te bevloeien gronden te overlijden, dan krijgt zijne weduwe, ook al heeft zij alleen dochters van hem gekregen, een deel van die gronden. De arbeid moet beloond worden. In normale gevallen zou zij anders geene ontginningsvergunning kunnen bekommen.

Men kan ook voor een perceel ver van de eigen hoeta eene ontginningsvergunning krijgen, wanneer zulks b.v. met het oog op de beschikbare uitgestrektheid gronden geen bezwaar oplevert voor de hoeta's, die dichter bij het perceel gelegen zijn. Regel is, dat men slechts dicht bij de eigen hoeta grond ontgint, omdat het eigen belang (betere bewaking van het gewas, vermijding van het afleggen van een grooten afstand enz.) dit medebrengt.

Men mag een stuk grond van bestemming doen veranderen, mits de omliggende perceelen er geen overlast van ondervinden.

Voor den aanleg van een droog rijstveld — *haeoma toer* — op een afgezonderd gelegen stuk grond door een enkele persoon is geen vergunning noodig, omdat de ontginning wegens het grotere gevaar van beschadiging door vogels als anderszins weinig kans van slagen heeft en daarom slechts van korten duur is. Iets anders is het, wanneer men meer aaneengesloten *haeoma toer* aanlegt. Dan is daarvoor eene vergunning noodig van den *radja pardjolò* en den *radja hoeta* gezamenlijk. De behandeling der aanvraag geschiedt op dezelfde wijze als van die eener sawah.

Legt men een *porlak* aan buiten het dorp, dan behoeft men hiervoor eene vergunning van de hoofden van de *hordja*, die nagaan of de ontginning geen overlast bezorgt aan aangrenzende perceelen dan wel niet raadzaam is met het oog op het recht van anderen om er vee in de buurt te laten weiden zonder geleide. In het algemeen legt men niet graag een *porlak* buiten de ommiddellijke omgeving van het dorp aan uit vrees voor diefstal, beschadiging door vee enz. Dit laatste gevaar bestaat minder voor sawahs, omdat in den sahaftijd bijzondere maatregelen getroffen worden met opzicht

tot het weiden van het vee, b.v. bewaking, het laten grazen ver van de sawahs enz.

Wanneer een bouwveld afdoende is afgebakend met *toehé*, moet voor eene vergrooting daarvan weder eene vergunning gevraagd worden op gelijke wijze als voor eene gewone ontgining.

Is de afbakening niet volledig geweest of b.v. door een watersnood onvoldoende geworden, dan mag men het perceel aan de zijde, waar de grenzen niet, of niet meer vastliggen, uitbreiden mits tot eene redelijke uitgestrektheid. Komen de hoofden deze uitbreiding te weten, dan wordt tot plaatsing van *toehé* overgegaan.

Naderen of bedreigen de *pangéahan* van aan verschillende personen behorende sawahs elkaar, dan treffen de hoofden eene schikking.

Men is niet gerechtigd gronden tot eene onredelijke uitgestrektheid met tekenen, aangevende het voornemen tot ontgining, te bezetten.

Bijzondere omstandigheden uitgesloten, is men verplicht den grond na het bekomen der ontginningsvergunning binnen ongeveer 2 jaren in ontgining te nemen. Van dezen termijn kan men verlenging krijgen. Gronden aanvragen met de bedoeling om deze zonder behoorlijk motief buiten het bereik van anderen te houden is niet geoorloofd. Hierop is de spreuk van toepassing: *taloen ni bégoé soöelaon parsombaonan soboloeson* (een braakliggend veld van booze geesten valt niet te bewerken, een verblijfplaats van een sombaon niet doorheen te komen), hetgeen feitelijk wil zeggen, dat het buiten de macht van den mensch valt een stuk land voor ontgining te sluiten; slechts bovennatuurlijke wezens kunnen zulks doen. Dezelfde spreuk geldt voor het geval, dat geen der familieleden van een overledene diens weduwe wil *mangabia* (krachtens het erfhuwelijksrecht als echtgenoot tot zich nemen), doch zij haar tevens verbieden met een ander te huwen.

Aanleg van een *tobat* (vijver) komt aan den voet van het randgebergte voor, b.v. in Haoenatas. Eene vergunning is daarvoor niet noodig.

Wanneer een *anak marga* een stuk grond ontgonnen heeft, komt hem dit in *golat* toe te behoren en heet hij er de *pargolat* van te zijn. Uitzondering hierop maken de bovenbedoelde, weinig kans van slagen hebbende niet aaneengesloten maar geïsoleerd liggende ladangs, voor welker ontgining geen vergunning noodig is. Zulk een ladang wordt geacht ook door een *anak marga* slechts in bruikleen (genotrecht) — *sörösörö* — bezeten te worden voor den duur der feitelijke occupatie.

Heeft een *parripé* een perceel ontgonnen, dan wordt hij er de *paroegasan* van en de grond zijn *oegasan*. Volgens anderen zou de *parripé* er de *paroema gògò* van genoemd moeten worden. Ik geloof dat geen van beide benamingen geheel juist de verhouding tusschen den *parripé* en het door hem ontgonnen stuk grond uitdrukt (Warneck vertaalt *oegasan* met „Eigentum, Waren, Hausrat”, terwijl ik

paroema gogo zou willen vertalen met „bezitter van het genotrecht“). De in het onderdistrict Baligé gangbare uitdrukking *oema parik* is in de onderwerpelijke rechtsgouw niet gebruikelijk.

Een *anak marga* kan een stuk grond ook door erfrecht in *golat* krijgen, wanneer dat perceel den erflater althans in *golat* toebehoorde.

Een *haoema oegasan* kan geen *golat* worden, ook al gaat die grond aan een *anak marga* over. De grond wordt dan genoemd naar de wijze, waarop de *anak marga* hem bekomen heeft, b.v. *haoema paoeséang*. Op dezen regel bestaat slechts eene uitzondering en wel wanneer de *parripé* zijn *haoema oegasan* verkoopt aan een *anak marga*. De grond komt dan in *golat* aan den *anak marga*.

De eigenaar of bezitter van een sawah aan den voet van eene helling is gerechtigd om, ook al is het veld aan die zijde behoorlijk met *toehé* afgebakend, het aldaar uit te breiden, b.v. door van de helling grond weg te spitten — *manoertocri* —, mits zulks geschiedt tot eene redelijke afmeting. Voor deze uitbreiding is geene vergunning noodig, indien anderen er geen bezwaar tegen maken. Heeft de vergroting plaats gehad door een pandnemer, dan gaat bij inlossing van het pand de *pangéahan* mede over aan den pandgever, behalve wanneer de uitbreiding van groote afmeting is, wat in den regel middels *boerboeraan* geschiedt (*mamboerboeri tano* betekent aarde met water wegspoelen). In dit laatste geval blijft de *pangéahan* aan den pandnemer.

De gronden aan den oever van het Tobameér, welke door den onbestendigen hoogtestand van den meerspiegel soms droog en dan weer onder water staan, behoren tot het vrije beschikkingsgebied van de *hordja*. Sawahlbezitters uit de omgeving mogen er padi, ingeboet van hunne velden, uit planten zonder vergunning van de hoofden. De occupatie geeft hen echter geen vast recht op den grond. Deze blijft aan de *hordja* ter latere verdeeling onder de daarop aanspraak hebbende personen uit de *hordja*, zoodra hij door aanspoeling voldoende is gestegen om bij voortdurend als sawahs te kunnen worden gebruikt. Bedoelde zonder vergunning tijdelijk in gebruik genomen gronden worden door enkelen genoemd *oema sanggasangga*, door anderen weer *oema soeansoeaan*, omdat de padi er niet op gezaaid maar geplant wordt. (Op de gewone sawahs wordt de padi uitgezaaid). De in het onderdistrict Baligé voor deze soort gronden gebruikelijke benaming *laotlaoet* is in de onderwerpelijke rechtsgouw niet gangbaar.

Wanneer door bandjir een stuk van een sawah is weggeslagen, is slechts de eigenaar (bezitter) van de sawah gerechtigd dat stuk middels kunstmatigen aanwas weer te winnen.

In geval door verlegging van eene rivierbedding aan den eenen oever een stuk sawah is weggeslagen en aan den anderen kant nieuwe bouwgrond is vrijgekomen, komt deze aanwinst aan de eigenaren (bezitters) van de daaraan grenzende sawahs en niet aan die, van wier sawahs een stuk is weggeslagen.

§ 11. *Braakligging.*

Wanneer een *anak marga* een stuk grond ontgonnen heeft, behouden hij en zijne rechtverkrijgenden den grond voor altijd, ook wanneer zij den grond braak laten liggen.

Hetzelfde geldt, wanneer een *parripé* een stuk grond ontgonnen heeft, met dit verschil evenwel, dat hij zijn recht op den grond verliest, zoodra hij de *hordja* verlaten heeft. Het recht van een *parripé* op een door hem ontgonnen perceel is voorts voor vererving vatbaar.

Wanneer door het laten braak liggen van een veld hinder veroorzaakt wordt aan aangrenzende percelen b.v. als broed- of verzamelplaats van schadelijk gedierte, zijn de hoofden gerechtigd den grond aan anderen uit te lenen — *manôrônôrò*. Degene, die zijn veld braak laat liggen, verliest daardoor echter zijn recht op den grond niet.

De gemeenteraad van de negri Sigoempar bepaalde dd. 17 Maart 1925 dat bouwgronden, welke gedurende tien achtereenvolgende jaren braak hadden gelegen, door het betrokken dorpshoofd ter bebouwing zoude mogen worden uitgeleend aan zijne onderhoorigen en wel voor den duur van hoogstens vijf jaren, wanneer de gronden uit *haœma toer* (rijstladangs) bestaan, en van hoogstens drie jaren, wanneer die gronden sawahs zijn.

Het is volgens de adat gebruikelijk een plantrooster vast te stellen. Dit geschieft met raadpleging van den stand voornamelijk van het sterrenbeeld *pariama* (volgens Warneck de plejaden). Men kan echter niemand dwingen zich daaraan te houden.

§ 12. *Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing.*

Wanneer een *anak marga* verhuist, al is het ook naar buiten de *hordja* en zelfs ver weg, dan blijft de grond, welke hem in *golat* toebehoort, aan hem. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt of hij dat *golatrecht* bekomen heeft door eigen ontgining, door erfrecht, door schenking dan wel door eene overeenkomst, waarbij de grond voor vast — *paté* — aan hem is overgegaan.

Wil hij bij zijne verhuizing naar buiten de *hordja* zijn *golat* verkopen, dan heeft hij dezelfde regelen en formaliteiten te volgen, als bij verkoop bij niet-verhuizing naar buiten de *hordja*, met dien verstande dat bij verhuizing naar buiten de *hordja* de prijs van de *golat* verminderd wordt en wel, wanneer de *golat* door eigen ontgining is verkregen, iets meer, dan wanneer de *golat* op andere wijze is bekomen.

Bij verkoop van in *golat* bezeten grond, zoowel een zelf ontgonnen als een geërfd perceel, moet bij verhuizing al dan niet naar buiten de *hordja*, de grond eerst te koop worden aangeboden aan de naaste bloedverwanten, dan aan de eigenaren (bezitters) van aangrenzende velden — *dongan sabalokna* —, vervolgens respectievelijk aan den *radja hoeta*, de dorpsgenooten — *dongan sahoeta* — van het

dorp, dat men verlaat, den *radja pardjolò* en andere *hordjagenooten* — *dongan sohordja* — van de *hordja*, waarin men het laatst woonde.

Wanneer een *parripé* binnen de *hordja* verhuist, blijft hij den door hem bezeten grond behouden.

Verhuist een *parripé* naar buiten de *hordja*, dan gaat de door hem ontgonnen grond aan de *hordja* terug. De grond komt dan in beheer — beheeren heet *mangaramoti* — van den *radja pardjolò* en den *radja hoeta* van het door den *parripé* verlaten dorp. Het perceel wordt dan *haoema portalian ripé* genoemd, omdat het daarna in den regel in gebruik wordt gegeven aan behoeftigen en aan jonggehuwden, die eene eigen huishouding beginnen. De grond kan ook aan *waris* van den verhuizer in het door deze verlaten dorp in gebruik worden gegeven. Ook mag de *radja hoeta* den grond zelf gebruiken. Wanneer een *haoema portalian ripé* aan een *anak marga* wordt gegeven en het is van vader op zoon en van deze op den kleinzoon overgegaan, dan krijgt laatstgenoemde er het *golatrecht* op. Is het veld aan een *parripé* gegeven, dan krijgt bij gelijken overgang van het veld diens kleinzoon, wanneer ook deze in de *hordja* is blijven wonen en daardoor in den rechtstoestand van een *boroë na godjong* verkeert, het veld als zijn *oegasan*.

Wanneer een *parripé* naar buiten de *hordja* verhuist, kunnen zijne erfgenamen in de *hordja* het door hem ontgonnen of door een zijner voorouders ontgonnen en door erfrecht op hem overgegaan stuk grond niet opeischen. Ook mist hij het recht bij terugkomst in de *hordja* het veld terug te vorderen.

Behoort de grond den *parripé paté* toe, dan mag hij dien bij zijne verhuizing naar buiten de *hordja* niet behouden, wel echter bij zijne verhuizing binnen de *hordja*. Bij verhuizing naar buiten de *hordja* mag hij den grond verkopen. Preferente koopers zijn achtereenvolgens degene, van wien de *parripé* den grond *paté* bekwam, althans wanneer de vervreemder in de *hordja* woonachtig is, en de *radja hoeta* van het dorp, dat de *parripé* verlaat. De *radja hoeta* geniet dan echter eene reductie van ongeveer 10 % — *oepa radja*. Wil geen van beiden koopen, eerst dan mag hij den grond aan een ander, mits gevastigd binnen de *hordja* verkopen; een *anak marga* gaat hierbij evenwel voor aan een *parripé*. De verkoop moet geschieden tegen een iets minderen prijs dan de waarde van het perceel, ook al is een *parripé* de kooper. De prijsvermindering strekt tot tegengang van verhuizingen. Wanneer de *parripé* terugkomt in de *hordja*, mist hij het recht te eischen, dat het perceel aan hem terug verkocht wordt.

Heeft een *parripé* bij zijne verhuizing naar buiten de *hordja* de *adat boengkas* betracht en zijne schulden betaald, maar geene regeling getroffen met opzicht tot zijn *paté* bezeten bouwland, dan gaat dit naar zijn naasten *waris* in de *hordja*, die genegen is het veld te ontvangen. De *adat boengkas* bestaat in het onder zekere formaliteiten kennis geven van het verhuizingsvoornemen aan de hoofden en het voldoen aan deze van de verplichte verhuizingsheffing.

Is de *adat boengkas* door den *parripé* bij zijne verhuizing naar buiten de *hordja* nagekomen, doch heeft hij geene orde op zijn *paté* bezeten veld gesteld noch zijne schulden betaald, dan gaat het veld aan den naasten *waris* in de *hordja*, die genegen is die schulden te betalen. Zijn geen der *waris* genegen dit te doen, dan gaat het veld naar den *radja hoeta* of *radja pardjöld*, die de schulden betaalt doch tot geen hooger bedrag dan het bouwveld waard is.

Is de *parripé* naar buiten de *hordja* vertrokken zonder de *adat boengkas* te zijn nagekomen — *na pongkal boeloesan* —, doch heeft hij geene schulden achtergelaten, dan gaat het door hem *paté* bezeten veld naar den naasten *waris* in de *hordja*, die de verhuizingsheffing wil betalen. Laat de *parripé* wel schulden achter, dan moet die *waris* ook deze betalen, wil hij het veld hebben; anders gaat dit naar den *radja hoeta* of *radja hordja*, die dan de heffing en de schulden betaalt echter tot geen hooger bedrag dan de waarde van het veld. Letterlijk vertaald, betekent *na pongkal boeloesan* degene, die zijn tot deken dienende mat zoodanig legt, dat het er den schijn van heeft, alsof er iemand onder ligt, dus degene, die heimelijk is weggetrokken.

Wanneer een *anak marga* naar buiten de *hordja* verhuist zonder orde op zijne zaken te hebben gesteld, gaat het in *golat* door hem bezeten veld aan zijne *waris* in de *hordja*, die het veld slechts in bewaring krijgen.

Bij verhuizing naar buiten de *hordja* gaat een in herontginning bekomen stuk grond terug aan dengene, van wien men het in herontginning heeft ontvangen.

§ 13. Verkoop.

Verkoopen heet *manggadis*. Het veld gaat dan voor vast — *paté* — aan den kooper over.

Verkocht mag worden grond, welken men in *golat* of *paté* bezit, ook *tano oegasan*. Om deze reden is men gerechtigd ook *daon sihol*, *tano na niepahon*, *parsomba* en *parmanomanoan* te verkopen.

Preferente koopers zijn die, aangegeven op pag. 324, dus achterenvolgens de *waris*, de *dongan sabalok*, de *radja hoeta*, de *dongan sahoeta*, de *radja pardjöld* en de *dongan sahordja*, terwijl een *anak marga* voorgaat aan een *parripé* en een inwoner van de *hordja*, waar het perceel gelegen is, aan iemand van daar buiten. Uitzonderingen op dezen regel zijn de volgende.

De pandgever is gerechtigd het door hem in pand gegeven veld — *tano dondon* — te verkoopen. De pandnemer komt als preferente kooper in rangorde te staan tusschen de *waris* en de *dongan sabalok*.

Hetzelfde geldt voor den ruilgenoot wanneer in geval van tijdelijken ruil — *libé simoclakmoelak* en *libé gogo* — de wederpartij het door hem in ruil gegeven veld verkoopt.

Tano paesang, *pandjaean* en *indahan arian* mag men slechts met toestemming van den schenker verkoopen. Deze gaan aan *feder* ander bij den koop voor.

Wanneer de deelbouwgever — *siléhon bola pinang* — zijn in deel-

bouw gegeven grond verkoopt en het veld is door den *pamola pinang* (deelbouwer) in bebouwing genomen, dan gaat het halve aandeel van eerstgenoemde in den oogst aan den kooper over. Is echter overeengekomen, dat dit deel aan den verkooper zal worden opgebracht, dan moet deze iets van zijn aandeel in den oogst aan den kooper geven ten teken dat deze de rechthebbende op den grond is geworden. Deze gift, in het onderdistrict Baligé *sanggoel* geheeten, wordt in het onderdistrict Lagoeboti *boenti baringin* genoemd.

Verkoop de bruikleengever — *na pasdrōsbrōhon* — zijn grond en is het veld reeds bewerkt, dan mag de *pandrōnōrō* nog oogsten, maar hij moet om dezelfde reden *boenti baringin* opbrengen aan den kooper.

Tano ongkosan (verhuurde grond) komt in het onderdistrict Lagoeboti niet voor.

Tano parhaen (*ragiragi*) mag niet verkocht worden. (In de onderwerpelijke rechtsgouw wordt onder een *hēla sinondoek* verstaan een schoonzoon, die in het dorp van den *parboroe* gevestigd is, ook al bewoont hij een ander huis dan deze en ook al mocht hij de *sinamot* (bruidschat) betaald hebben. Een *hēla sinondoek* ontvangt geen *parhaen* maar wel *paoeséang*. *Paroemaen di losoeng*¹⁾ bestaan in het onderdistrict Lagoeboti niet).

Een *parripē* mag even goed als een *anak marga* grond koopen en verkoopen.

Bij den verkoop moeten tegenwoordig zijn de *radja pardjōlō*, de *radja hoeta* en de *waris* van den verkooper zoomede de *radja hoeta* van den kooper.

De overeenkomst wordt gesloten ten huize van den kooper, nadat, zoo noodig, het veld aan alle genoemde bijstanders gezamenlijk is aangezwezen. Zij wordt ingeleid door een maal, te geven door den kooper, waarop de bijstanders nopens de bijzonderheden der overeenkomst worden ingelicht door een vraaggesprek, waarbij van iedere partij een woordvoerder — *panocngkoenan* — optreedt. Na voldoening van de koopsom betaalt de kooper *oepa radja* aan de verschenen hoofden van den verkooper, *oepa solhot* aan de *waris* van den verkooper, *oepa domocdomoe* aan de beide *panoengkoenan* en *pagogago* aan de aanwezige overige personen — *na torop* (de menigte). Deze laatste betaling heet bij eene huwelijksvoltrekking *sialabané*.

De grond wordt geacht op het oogenblik van de betaling van een en ander aan den kooper over te gaan. Eene speciale leveringshandeling heeft niet plaats.

Wanneer de voorgeschreven formaliteiten niet in acht zijn genomen, wordt de verkoop geacht niet geldig te zijn. De *waris* en de hoofden mogen den kooper dan den grond afnemen mits onder vergoeding van de door laatstgenoemde betaalde koopsom.

¹⁾ Letterlijk „bruid aan het rijstblok”, d.w.z. een voor een minderjarigen zoon gekochte bruid met de bedoeling haar in de huishouding der ouders van den jongeling de behulpzame hand te doen bieden.

De adatformaliteiten moeten betracht worden vóór overgegaan wordt tot de door het Bestuur ingestelde registratie.

Wanneer een *waris* koopt, mag hij iets minder betalen dan andere gegadigden. Overigens moet hij dezelfde formaliteiten nakomen.

Indien een *dongan sabalök* koopt, noemt men de handeling ook *mangéahi* en, wanneer een *waris* dit doet ook wel *mangambati*, d.w.z. dat de *waris* door den koop verhindert — *mangambat* — dat het veld uit de familie gaat.

Is slechts een gedeelte van de koopsom betaald onder gehoudenis de restantschuld binnen een bepaalde termijn aan te zuiveren en wordt deze termijn overschreden, dan is de verkooper gerechtigd het veld terug te nemen onder restitutie van de door hem ontvangen kooppenningen. Gedurende bedoelde termijn mag de kooper den grond geheel bewerken, doch hij mag slechts een gedeelte daarvan beplanten, evenredig aan het betaalde gedeelte van de koopsom. Het overige gedeelte van het veld mag de verkooper benutten.

Is er voor de afbetaling van de restantschuld geen termijn overeengekomen, dan wordt het gedeelte van het veld, dat de kooper mag beplanten, geacht hem in pand — *dondon* — te zijn gegeven, tot tijd en wijle de koopsom ten volle is betaald.

Bij den verkoop gaat ook het recht op de *pangéahan* op den kooper over.

Men mag zijn aandeel in een onverdeelde erfboedel niet zonder voorkeurs van de overige deelgerechtigen verkoopen, welke laatste personen bij den koop voorgaan aan ieder ander. Gedurende de afwezigheid van een der deelgerechtigen mogen de mede-gerechtigden zijn aandeel niet verkoopen, ook al is zijn verblijfplaats niet bekend. Een tot een onverdeelde erfboedel behorend stuk grond noemt men *tano kongsi* of *haoema ripéripé*, wanneer de erfslater mannelijke nakomelingen achterlaat, en *téantéanan*, wanneer de erfslater *poenoe* (onder mannelijke nakomelingen) is overleden. (Vrouwen erven niet). Een aandeel in een verdeelde erfboedel heet *pordeoaän*. Een erfboedel mag niet verdeeld worden, zoo lang niet alle zonen getrouwdd zijn. Een ander gemeenschappelijk bezit dan het evengenoemde is in het onderdistrict Loboeboti niet bekend. Men kent er ook geen *tano poesako* (onvervreemdaren erfgrond).

§ 14. Verpanding.

Wordt er eene leening gesloten met een veld als zekerheidstelling, dat echter bij den leener blijft — een geval hiervan is behandeld o.a. bij het vonnis van de Groot Rapat te Sitorang van 20 April 1906 nr. 2 —, dan wordt het veld *dagadaga* genoemd, wanneer geld geleend wordt, en *singkoram*, wanneer padi geleend wordt.

Het komt weinig voor, dat bij zulk eene leining een termijn van betaling gesteld wordt. Is zulks wel geschied, dan mocht de geldschieter vroeger bij niet betaling binnen den gestelden termijn het veld inlijven.

In den regel wordt geen termijn van betaling overeengekomen. De

schuld mag dan ten allen tijde worden ingevorderd. Vroeger mocht bij niet betaling het veld door den geldschieter worden ingelijfd. Thans moet men zich met zijne vordering tot de rapat wenden, die tot een verhaal, zoo noodig, van de schuld niet slechts op het veld, maar ook op de overige goederen van den schuldenaar veroordeelt.

Meer algemeen is, dat de grond als pand — *dondon* — aan den geldschieter in gebruik overgaat voor den duur der schuld.

Verpand mag worden grond, welken men in *golat* of *paté* bezit, ook *tano oegasan* en voorts:

a. *tano dondon*. Men mag grond eerst dan in achterpand geven, wanneer de pandgever weigert het pand voor alsnog in te lossen. In achterpand geying mag niet geschieden tegen een hooger bedrag dan waarvoor men den grond in pand ontvangen heeft. Voor in achterpand geven bestaat geen speciaal woord.

b. grond, welken men in tijdelijken ruil — *libé simoclakmoelak* en *libé gògò* — gegeven heeft, mits met kennisgeving aan den *libégenoot*.

c. *tano paorséang*, mits met voorafgaande kennisgeving aan den schenker daarvan, die boven een ieder bevoorrecht is den grond in pand te nemen.

Heeft de begiftigde het veld aan een derde verpand, dan is de schenker gerechtigd het veld in te lossen. De begiftigde mag het veld weer van den schenker inlossen.

Bij de overeenkomst, waarbij het veld als pand van den begiftigde aan den schenker teruggaat, worden hogere eischen gesteld aan de getuigen, dan wanneer het veld aan een ander overgaat, of voor vast — *paté* — door den begiftigde aan den schenker vervreemd wordt. Het laatste komt meer voor dan het eerste. Ook de *waris* en de *radja hoeta* van beide partijen, zoomede de *radja toenggané* (de oudsten — vertrouwde personen — uit het dorp), moeten dan bij de overeenkomst tegenwoordig zijn. Er wordt dan ook *pagopago* betaald.

d. *tano pandjaéan* idem.

e. *tano parhaen* idem. De schenker kan den begiftigde niet verplichten een *haeoma parhaen* aan hem terug te verkoopen, wanneer laatstgenoemde niet voornemens is het veld te vervreemden.

f. *daon sihol*, *tano na noepahon*, *parsonba*, *indahan arian* en *parmanomanoan*. Voor eene verpanding hiervan is men tot geenerlei voorafgaande kennisgeving aan wien ook verplicht.

Tano bangoenan kan de begiftigde niet verpanden, omdat het veld nog in het bezit is van den vader. Deze mag den grond wel verpanden, maar dit komt zelden voor, omdat slechts welgestelden *tano bangoenan* schenken.

Een *parripé* mag evengoed als een *anak marga* grond verpanden.

Gadé werd vroeger in den regel gebezield voor pand voor een speelschuld en *sindor* voor alle overige soorten van schulden. *Dondon* wordt alleen gebruikt ten opzichte van sawahs. In geval van afbetaling van een speelschuld met een bouwveld geschiedde dit vroeger in pand, doch sinds vorderingen inzake speelschulden niet meer aangenomen worden, *paté*, dus in den vorm van een afstand voor altijd.

Vroeger mocht men een sawah ten allen tijde inlossen, mits deze niet reeds bewerkt of beplant was, in welk geval met de inlossing gewacht moest worden tot na den oogst. Thans mag men een sawah eerst inlossen, wanneer de pandnemer er minstens twee jaar profijt van heeft getrokken — *balik boengki*.

Verpanding met een termijn van inlossing, bij welks onbenut verstrijken het pand in eigendom aan den pandnemer zal toevallen — *sindor paté* —, wordt nooit gesloten voor grond maar enkel voor roerende goederen.

Voor het sluiten eener pandovereenkomst is de tegenwoordigheid vereisch van slechts twee willekeurige getuigen. Voor hunnen bijstand is geenerlei betaling verschuldigd.

Eene weduwe, wiens man *poenoe* gestorven is, mag geen grond verpanden. Iemand heet *poenoe* te zijn, wanneer hij geen zoons en *poepoer*, wanneer hij ook geen dochters heeft.

Bij eene verpanding gaan *waris* binnen de *hordja* aan ieder ander voor tot het in pand nemen. Wil men naar buiten de *hordja* verpanden, dan moet men dit aan de hoofden der *hordja* mededeelen, opdat deze naar iemand binnen de *hordja* zullen kunnen omzien, genegen tot het sluiten der pandovereenkomst. Een persoon binnen de *hordja* gaat in deze dus voor aan een persoon daar buiten.

De *radja hoeta* en de *radja pardjolò* kunnen eene verpanding alleen daan verbieden, wanneer de pandgever niet daartoe gerechtigd is.

Het veld gaat aan den pandnemer over op het oogenblik van de betaling van de pandsom. Wanneer het veld op dat oogenblik reeds bewerkt of beplant is, gelden dezelfde regelen als bij verkoop in het overeenkomstige geval — *boenti baringin*.

Wanneer iemand wel de pandsom ontvangt, maar het veld onder zich houdt, wordt hij veroordeeld niet alleen tot de restitutie van de pandsom maar ook tot de betaling eener schadevergoeding tot de waarde van den oogst over een jaar — *singkat gògò*.

Verbreekt de pandgever de overeenkomst door het pand binnen de *balik boengki*-periode in te lossen, dan moet hij boven de pandsom nog eene schadevergoeding betalen, welke *partoelahan* heet.

De grond wordt geacht aan den pandgever te zijn teruggevallen op het oogenblik, dat de losprijs betaald is. Is het veld op dat moment reeds door den pandnemer beplant, dan gaat het perceel eerst na den oogst aan den pandgever terug. De pandnemer behoeft dan van den oogst geen gedeelte aan den pandgever af te dragen.

De voornaamste verplichting van den pandnemer is het veld te beschermen o.a. tegen bandjir. Komt hij deze verplichting niet na, dan moet de pandgever zelf de noodige maatregelen treffen, maar de door deze gemaakte kosten kunnen op den losprijs in mindering worden gebracht.

Wordt het veld beschadigd, dan komt de schade niet ten laste van den pandnemer, ook al mocht die aan nalatigheid van den pandnemer zijn toe te schrijven.

Verbetering van den grond komt ten voordeele van den pandgever

en wordt evenmin als kwaliteitsvermindering bij de inlossing verrekend.

Eene periodieke gift tot het in herinnering houden van het recht van den pandgever op den grond komt niet voor.

De pandnemer mag een door hem in pand ontvangen stuk grond — *tano dondon* — in achterpand, in *bola pinang* (deelbouw), in *sòròsòrò* (bruikleen) en in *libé simoelakmoelak* of *libé gogo* geven en voorts als *paoéseang* of *pandjaéan* wegschenken echter met kennisgeving aan den begiftigde van het bestaan der pandovereenkomst; feitelijk wordt dan geschonken de schuldvordering en het gebruik van den grond, zoolang het veld niet is ingelost.

Ten opzichte van de *pangéahán* gelden bij verpanding dezelfde regelen als bij verkoop.

Het in Silindoeng gangbare woord *soerangkir* is in de onderwerpelijke rechtsgouw niet bekend.

De pandgever verliest zijn recht op een door hem in pand gegeven *haoema toer*, wanneer de pandnemer er boomen op geplant heeft en de pandgever hem dit niet verboden heeft. Ook hier geldt de spreuk *hoerang déa dibiangna* enz. Zie ook het vonnis van de Groot Rapat te Baligé van 2 Dec. 1921 nr. 64, volgens hetwelk de ladang in het even omschreven geval *paté* dus voor vast aan den pandnemer overgaat.

Zelden wordt bij eene verpanding een inlossingstermijn overeengekomen en heeft dit plaats, dan betreft het slechts een termijn, binnen welken men het pand niet mag inlossen. Een termijn, binnen welken men moet inlossen, is niet gebruikelijk.

Een pandnemer kan een pandgever niet verplichten het pand in te lossen. Wenscht men zijn geld terug te hebben, dan gaat men tot in achterpand geving over.

Voor beide partijen gaat bij overlijden de overeenkomst op de erfgenamen over.

Een *waris* is steeds gerechtigd middels restitutie van de pandsom zich in de plaats van den pandnemer te stellen, doch hij moet den pandgever hiervan kennis geven.

Een pand moet steeds bij den pandnemer worden ingelost, ook al mocht het perceel intusschen aan een derde zijn overgegaan. Is de pandnemer niet in staat den pandgever weer in het bezit van het pand te stellen, zoo kan op vordering van den pandgever bedoelde derde persoon volgens de adat veroordeeld worden het pand aan den pandgever af te staan, zoodra deze de pandsom aan den pandnemer heeft terug betaald. Aan den derden persoon staat het vrij eene vordering tot schadevergoeding tegen den pandnemer in te stellen.

Bij de inlossing van een pand zijn twee getuigen noodig. Deze behoeven geen hoofden te zijn.

Eene verpanding kan in een verkoop worden omgezet door eene bijbetaling — *sitoengkitoengki*. (De handeling heet *marsitoengkitoengki*). Hiervoor zijn dezelfde formaliteiten voorgeschreven als bij verkoop.

Onder *tambatamba* verstaat men verhoging van de pandsom met in stand houding overigens van de pandovereenkomst.

Voor *dondon toea* gelden dezelfde regelen als in het onderdistrict Baligé.

§ 15. *Ruil.*

Evenals in het onderdistrict Baligé kent men hier *libé paté*, *libé simoelakmoelak* en *libé gògò*.

Het woord *morlibé* gebruikt men liefst voor sawahs en *marsambar* voor andere soorten goederen.

Niet vathaar voor eene uitgifte in *libé simoelakmoelak* en *libé gògò* zijn slechts *tano bolapinang* (in deelbouw ontvangen grond), *tano sòròsòrò* (in bruikleen gekomen grond), *tano rimbarimba* (in herontginning gekregen grond), *tano libé simoelakmoelak* en *tano libé gògò*.

Bij *libé gògò* wordt het verschil in opbrengst der beide velden gelijkelijk verdeeld. De eigenaar (bezitter) van de het meest opbrengende sawah moet zelf zijn aandeel in het even bedoelde verschil halen.

Het sluiten der *libé simoelakmoelak* of *libé gògò* overeenkomst is aan geene formaliteiten gebonden.

Die overeenkomst kan ten allen tijde eenzijdig ontbonden worden, mits zulks plaats hebbe in den tijd, dat de sawah niet bewerkt of beplant is. Een nieuwe eigenaar is gerechtigd op gelijken voet de overeenkomst op te zeggen.

Men is verplicht een in tijdelijke *libé* ontvangen sawah te beschermen tegen beschadiging, b.v. bij een watersnood en de geleden beschadiging naar vermogen te herstellen. Gebeurt dit niet, dan is de eigenaar (bezitter) van die sawah gerechtigd het door hem in *libé* ontvangen veld aan te houden tot zijn *libé*genoot aan zijne verplichting heeft voldaan. Is de beschadiging onherstelbaar, dan mag laatstgenoemde zijn veld alleen dan terug eischen, wanneer hij niet voor de beschadiging aansprakelijk kan worden gesteld.

Tano libé simoelakmoelak of *-gògò* mag door dengene, die den grond in ruil ontvangen heeft, niet verkocht, verpand, in *libé* uitgegeven, weggeschonken of tot *parsomba* of *parsaéan* afgestaan worden.

Een *libé simoelakmoelak* of *-gògò* overeenkomst wordt niet voor een bepaalde tijd aangegaan.

§ 16. *Deelbouw.*

Bij den oogst is in den regel degene, die het veld in deelbouw geeft, — *siléhon bola pinang* — tegenwoordig.

Van den oogst mag degene, die het veld in deelbouw ontvangen heeft — *pamola pinang* — voor zich zelf houden:

1e. *dégédégé* of de gaba, verkregen van de padi, waarvan het stroo dient tot dichtdekking van de padi, welke men op het veld pleegt op te stapelen voor het losstrappen aldaar van de korrels van de aren. De hoeveelheid van de *dégédégé* bedraagt ongeveer een tiende van den oogst.

2e. *pipiar*. Wanneer de losgetrapte gaba gewand — *dipiari* — is,

mag de verkregen afval, waaronder veelal nog volle korrels voorkomen, door den *pamola pinang* ten eigen bate worden nagewand — *dipiarpiaari*.

3e. *djomoerdjomoer*. Van de hoeveelheid gaba, verkregen bij de eerste wanning, wordt een gedeelte, welks grootte vastgesteld wordt door den *siléhon bola pinang* naar den ijver van den *pamola pinang*, afgezonderd voor laatstgenoemde.

Wat na de bovenbedoelde afhoudingen overblijft, wordt gelijkelijk onder de beide partijen verdeeld. Eene andere verdeeling dan in twee gelijke delen is niet gebruikelijk.

Wanneer de *siléhon bola pinang* buffels ter beschikking heeft gesteld voor de bewerking van den bodem, wordt dit niet in rekening gebracht bij de verdeeling.

Het padzaad wordt door den *siléhon bola pinang* verstrekt; voor de grondbewerking draagt de *pamola pinang* zorg.

Het aandeel van den *siléhon bola pinang* in den oogst moet bij deze worden thuis gebracht door den *pamola pinang*.

Het oogsten, het los treden van de gaba van de aren en het wanen geschieden door beide partijen te zamen. Zijn zij hierin bijgestaan door personen, die bezoldigd moeten worden, dan krijgen deze, wanneer hun loon niet in geld wordt betaald, voor hunne moeite een gedeelte van den oogst, dat *oepa hinara* wordt genoemd. Dit gedeelte wordt van den oogst afgezonderd, voordat tot de evenbedoelde verdeeling in tweeën wordt overgegaan. Worden de helpers met geld beloond, dan wordt dat loon door de partij betaald, die ze in dienst heeft genomen.

Een deelbouwovereenkomst wordt slechts voor één oogstjaar gesloten, doch kan door partijen telkens voor een jaar verlengd worden.

Niet slechts sawahs maar ook *haoema toer* (ladangs) worden in deelbouw gegeven; van *porlak* (oebi- koffie- enz. tuinen) is dit echter niet gebruikelijk.

Voor het sluiten der overeenkomst bestaan geene verplichte formaliteiten.

Wanneer het veld van eigenaar (bezitter) verandert, is de nieuwe eigenaar (bezitter) aan de door zijn voorganger gesloten deelbouw-overeenkomst gebonden, wanneer de grond reeds door den *pamola pinang* in bewerking is genomen. Het oogstaandeel, dat de vroegere eigenaar (bezitter) zoude mogen ontvangen, komt nu toe aan den nieuw eigenaar (bezitter).

Wanneer de *pamola pinang* den grond niet bewerkt, kan hij tot eene schadevergoeding — *singkat gögö* — verplicht worden gelijk aan de waarde, welke de *siléhon bola pinang* bij eene behoorlijke nakoming van de overeenkomst anders zoude hebben genoten, bekend naar vroegere oogsten.

Slechts *tano sòròsòrò*, *tano bola pinang* en *tano rimbarimba* mag men niet in deelbouw uitgeven.

§ 17. *Bruikleen.*

Voor een aan een nieuwkomeling in bruikleen gegeven veld heeft men in de onderwerpelijke rechtsgouw geene speciale benaming. Voor de handeling bezigt men het woord *mangindjam*, dat uitleenen in het algemeen betekent.

Zoowel een *anak marga* als een *parripé* mag een veld aan een nieuwkomeling in gebruik geven. Het veld mag men ten allen tijde terugnemen. Het uitleenen van grond aan nieuwkomelingen komt in het onderdistrict Lagoeboti weinig voor.

De bruikleener is tot geenerlei vervreemding, zij het dan ook zeer tijdelijke, gerechtigd.

Voor het uitleenen van *haoema portalian ripé* raadplege men § 11.

Het vonnis van de Groote Rapat te Sitorang van 28 Februari 1901 nr. 3 behandelt een geval, dat gedaagde op verzoek van eischers vrouw zijn (gedaagdes) sawah voor een speelschuld van eischers zoon aan een derde verpandt, waarvoor eischers vrouw een andere sawah aan gedaagde in gebruik geeft, zoolang de speelschuld nog niet is afbetaald. Eischer vordert laatstbedoeld veld terug, op grond van het feit dat hij niets van de schuld afweet en de handeling zijner vrouw buiten zijn medeweten heeft plaats gehad. Het vonnis wijst de vordering af op grond van de overweging dat, wyl de sawahs volgens de adat ook onder het beheer der vrouwen staan, de handeling van eischers vrouw als geldend moet worden beschouwd, hoe laakkbaar hare handeling overigens ook moge zijn door zoo iets buiten haar man om te doen. Het wil mij voorkomen, dat men hier ter wille van de billijkheid een onjuist en uitleg van de adat gegeven heeft. Eene gehuwde vrouw heeft over het algemeen geenerlei beschikkingsrecht over sawahs, ook al is het gebruikelijk dat de man, alvorens een sawah te vervreemden, zijne vrouw daaromtrent raadpleegt. Bij den man berust evenwel de beslissende stem. Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Sitorang van 14 Juli 1905 nr. 6 schijnt de gehuwde vrouw in bijzondere omstandigheden echter gerechtigd te zijn, een sawah aan een derde in beheer te geven. In het bij het vonnis behandelde geval was de echtgenoot een dobbelaar en vreesde de vrouw, dat hij de sawah voor zijne schulden wilde vervreemden. Het heeft er veel van weg, als heeft men in casu met eene curateel van de vrouw over den man wegens verkisting te doen.

§ 18. *Schenking.*a. *Paoeséang.*

De *paoeséang* komt aan den man of zijne erfgenamen, zoolang het huwelijck niet ontbonden is of na den dood van den man de aanverwantschapsbanden van de vrouw met diens familie niet verbroken zijn, wat eveneens *sirang*, wat normaal echtscheiding betekent, wordt genoemd.

Ter toelichting van dit laatste zij opgemerkt dat, zoolang de aanverwantschapsbanden niet verbroken zijn, de weduwe het bezit is

van de familie van haren overleden man, evenals zij het vroeger was van laatstgenoemde bij diens leven en dat familieleden in de mannelijke linie van den overleden man de weduwe daarom tot zich kunnen nemen als vrouw. Heeft zij kinderen (zoons of dochters dan wel beiden) uit haar huwelijk met haar overleden man en heeft een broer van laatstgenoemde haar tot zich genomen als vrouw, dan heet zij te zijn *pagodanghon*. Heeft zij geen kinderen uit het huwelijk met haar overleden man, dan heet de broer van laatstgenoemde, die haar als vrouw tot zich heeft genomen, de *singkat* (vervanger) te zijn van den overleden man. Is het een ander familielid van den overledene, die haar als vrouw tot zich neemt, dan noemt men de handeling *mangabia* of *manghampi*.

In al deze gevallen gaat de natalenschap van den overleden man, waaronder ook de *paoeséang*, naar diens erfgenaam en zijne minderjarige kinderen naar zijn naasten meerderjarigen bloedverwant.

Is niemand voor het bovenbedoelde erfhuwelijk te vinden, dan mag zij met hare kinderen bij haren vader, den *parboroe*, gaan inwonend. Zolang zij niet hertrouwt, heeft zij het genot van de *paoeséang*.

Een huwelijk van eene weduwe met iemand, niet behorende tot de familie van haren overleden man, is niet geoorloofd dan nadat hare aanverwantschapsbanden met die familie verbroken zijn.

Heeft eene weduwe een huwelijk met een familiekind van haren overleden man geweigerd¹⁾, dan wordt tot eene zoogenaamde echtscheiding overgegaan, waarbij de *paoeséang* en de volle bruidschat — *sinamot* — over en weer teruggaan. Is zij wel voor een huwelijk met een der familieleden van haren overleden man te vinden, doch is geen hunner daartoe geneegen, dan gaat slechts een gedeelte van den bruidschat naar den *paranak* (degene, die den bruidschat betaalde, of zijne rechtverkrijgenden) terug, doch de *paoeséang* ten volle aan den *parboroe* (degene, die de vrouw uithuwelijkt, of zijne rechtverkrijgenden). (Is de echtscheiding reeds overeengekomen en de *pagopago* dus reeds aan de hoofden betaald, maar de bruidschat nog niet gerestitueerd, dan moet de vrouw bij marktbezoek de *sanggoel silindjoeang*, hoofdversiering van silindjoeangbladeren, in haar haarrong dragen. Degene, die haar dan ten huwelijk vraagt, weet dan, dat hij in de eerste plaats te zorgen zal hebben voor de restitutie van den bruidschat. Heeft haar familie den bruidschat al teruggegeven, dan draagt zij, zolang zij nog voor een huwelijksaanzoek vrij is, bij marktbezoek de *sanggoel saésae*, een hoofdversiering van saésae-gras in haar haarrong).

Zolang bij eene echtscheiding de bruidschat niet is teruggegeven, zijn de man — *pangoli* — of zijne rechtverkrijgenden gerechtigd de *paoeséang* aan te houden. Eene vordering tot teruggave van de *paoeséang* moet tegen den *pangoli* of diens rechtverkrijgenden worden ingesteld en het veld bij inwilliging van den eisch weer in het bezit van den *parboroe* of diens rechtverkrijgenden worden gebracht, ongeacht of het intusschen in handen van derden is overgegaan. Laatst-

¹⁾ Vroeger was zij in enkele gevallen hier niet toe gerechtigd.

genoemden kunnen dan echter eene vordering tegen den *pangoli* instellen wegens geleden schade.

Bij het huwelijc moet de waarde van de *paoeséang* steeds worden vastgesteld, omdat die ongeveer de helft of een derde van den bruidschat moet bedragen.

Wanneer later blijkt dat de *parboroe* een zwakker recht op den grond had dan bij de gift was opgegeven, b.v. het veld slechts in pand had in plaats van in *golat*, dan moet het te min aan *paoeséang*-waarde worden bijgepast.

De *paoeséang* gaat eerst vol over, wanneer de *sinamot* geheel betaald is. Is de bruidschat slechts voor een gedeelte betaald en leven de echtelieden reeds samen, dan wordt de *paoeséang* slechts voor een evenredig gedeelte gegeven tot tijd en wijle de *sinamot* ten volle is betaald.

Indien de *paoeséang* niet of niet voldoende afgestaan is, kan de man de vrouw naar den *parboroe* terug zenden en heeft hij of de *paranak* het recht den brudschat terug te eischen.

Paoeséang mag men niet verkoopen noch op eenigerlei andere wijze voor altijd — *paté* — vervreemden dan met toestemming van den *parboroe*. Verpanding of tijdelijke vervreemding van *paoeséang* op eenigerlei andere wijze is echter geoorloofd met slechts eene voorafgaande kennisgeving daarvan aan den *parboroe*. Deze heeft de preferentie tot den koop, pandneming, enz. Wanneer de *parboroe* langs dezen weg het veld *paté* terug bekomt, noemt men het een *haowma moelak*. Voor de overeenkomst is de tegenwoordigheid van den *radja pardjolò* niet noodig, doch kan volstaan worden met de tegenwoordigheid van den *radja toenggané*.

Paoeséang wordt gegeven *asa na sangap boroe i*, dus om hare positie te verhogen. Ook wordt hiermede bemoeilijk het huwen einer vrouw beneden haren stand.

b. *Saba bangoonan*.

In afwijking van elders verstaat men hieronder een veld, door een vader geschenken aan zijne ongehuwde lievelingsdochter. Dit geschiedt niet met de bedoeling om het veld later tot *paoeséang* te doen strekken.

§ 19. *Oelos*.

Niet te verwassen met de *oelosoelos* zijn de bij verschillende belangrijke familiegebeurtenissen adatrechtelijk verplichte geschenken, bekend onder den naam *oelos*.

Ook bestaan enkele boeten b.v. bij echtbreuk voor een gedeelte uit een of meer *oelos*.

Oelos betekent feitelijk een geweven Bataksche doek, doch in de bovenbedoelde gevallen bestaat de *oelos* veelal ook uit andere roerende goederen, b.v. geld, een buffel, een rund enz.

Mij is slechts één geval bekend dat als boete een *oelos* moet worden opgebracht in den vorm van eene sawah. In het onderdistrict Lagoboti wordt n.l. bij *langkoep tataring* (eene schaking van eene gehuwde vrouw, die bij haar wettigen echtenoot kinderen heeft), de *parboroe* (degene, die de vrouw aan laatstgenoemden man uithuwde) behoet

met een *oelos*, bestaande uit een *saba siboentian* tot eene uitgestrekt-heid van minstens 12 gantang zaadpadi, welke boete opgebracht moet worden aan den beleedigden man. De *parboroe* kan zich van deze verplichting bevrijden door zich bij de vervolging van den schuldigen man of in den oorlog, welke het gevolg kan zijn van de niet voldoening door laatstgenoemde van de hem wegens de schaking opgelegde boete, te scharen aan de zijde van de beleidige partij¹⁾. (Onder *saba siboentian* mean ik te moeten verstaan eene sawah, waarop men de *boenti* of het offer ter verkrijging van eenen goeden oogst mag leggen, dus eene sawah, die men in *golat* of *paté* bezit).

§ 20. Weiderecht.

Alleen *djampalan* hebben grenzen.

Deze weidegronden zijn het gemeenschappelijk bezit — *hatapan* — van de *hordja* of van de *hoeta*.

Ook lieden van buiten de *hordja* mogen er hun vee op laten grazen. Geenerlei vergoeding is hiervoor, door wien ook, verschuldigd. Evenmin bestaan er beperkende bepalingen op de toelating van vee van bijzondere groepen van personen. Uitzondering hierop wordt alleen gemaakt voor de kleine *djampalan's* b.v. van een of meerdere *hoeta's* gezamenlijk. Bij grasschaarschte mag de toelating aldaar van aan vreemden toebehoorend vee verboden worden.

Er bestaan geene weidegronden in individueel bezit.

Het is geoordoofd om vee te laten grazen op andermans braak liggende gronden. Voor dit recht kent men in de onderwerpelijke rechtsgouw geene speciale benaming.

Volgens wijlen Radja Pontas, *djaihoetan* van Haoenatas, is het in zijn gebied gebruikelijk dat ongeveer in de eerste maand van het Bataksche jaar de herders kleine waakhuisjes op de weidevelden opzetten en dat zij daarna op den daarvoor middels wicheken uitgewezen gunstigen dag zich met rijst en visch naar die velden begeven, waar zij zich in die huisjes een maal met visch — *dengké na porngis* (*porngis* vertaalt Warneck met „gut stehend, reichlich, vom Getreide“) — toebereden en na zich daarvan verzadigd te hebben de huisjes in brand steken, zoodat het vee er dardel van wordt. Dadelijk bij hun thuiskomst moeten in het dorp achtergebleven *hoetagenooten* hen vragen of zij zich verzadigd hebben, waarop het antwoord steeds bevestigend moet luiden. Mocht er een herder zijn, die een ontkennend antwoord geeft, dan wordt dadelijk de *datoe* geroepen, die dan heeft uit te vorschen, of dit antwoord waarheid bevat. Zoo ja, dan zal zeker binnen kort de herder of het door hem gehoede vee komen te sterven. Van daar de gewoonte, dat de herders van te voren worden onderricht, hoe hun antwoord bij thuiskomst zal moeten luiden. Ook hier heeft men te doen met een symbolische verrichting, doelende op het verlangen naar eene fortuinlijke veeteelt.

¹⁾ Brief van den assistent demang Renatus Hoeta Barat van 7 Juni 1923.

§ 21. *Vischrecht.*

Conform het onderdistrict Baligé.

§ 22. *Onteigening ten algemeenen nutte.*

Bij onteigening van een bouwveld ten algemeenen nutte, wordt eene schadeloosstelling — *singkat* — betaald, welke berekend wordt naar de *gògò* (kracht, productiviteit) van het veld en naar de meerdere of mindere gemakkelijkheid van de bewerking daarvan.

Volgens de meer aangehaalde nota van nu wijlen Radja Pontas zoude een sawah onteigend mogen worden voor den aanleg van eene waterleiding tegen vervanging met een andere sawah, eene vergoeding in geld van de waarde van het veld of eene jaarlijksche vergoeding tot de waarde van het beschot daarvan.

§ 23. *Versnippering van het grondbezit.*

De individuele metingen der sawahs, verricht in het belang van een juisteren aanslag der bevolking in de inkomstenbelasting, hebben uitgewezen dat het grondbezit in het aan den zuidelijken oever van het Toba-meer gelegen gedeelte der onderafdeeling Toba uiterst versnipperd is. Van het overige gedeelte van de afdeeling Bataklanden beschik ik over geene gegevens, doch ik ben overtuigd dat overal, waar in genoemde afdeeling eene dichte bevolking wordt gevonden, hetzelfde beeld aangetroffen zal worden als in het bovengemeld gedeelte der onderafdeeling Toba. Eene uitzondering hierop maakt eenigermate de sawahlakte in de *koeria's* Baroes Moedik en -Ilir, waarover nader meer.

Bij de metingen werd per sawah eene gemiddelde uitgestrektheid gevonden in de negri's Sigoempar, Loemban Balian c.a., Pardingaran, Lagoeboti Porhasoendoetan, Gasariboe en Parparéan van respectievelijk 960, 950, 880, 960, 1100 en 700 M².

Bezit van meerdere tientallen verspreid liggende velden is geene zeldzaamheid. Zulks is niets bevreemdends, vermits de sawah bij vele belangrijke overeenkomsten — men denke aan de huwelijkscheringen, de zekerheidstellerijen bij schulden enz. — een grote rol speelt. In Parparéan bleek 12½ % van het aantal velden verpand te zijn en in Gasariboe zelfs 18 %.

Het versnipperde grondbezit werkte uitgifte van gronden in deelbouw in de hand. In de bovennoemde 6 negri's en in Parsimarémaré Djaé en Naroemonda was in 1925 respectievelijk 11, 3.5, 9, 3.5, 9, 7 en 3.5 % van het aantal velden in deelbouw uitgegeven, waarvan meer dan de helft in het bezit waren van personen buiten de negri.

De beschikbare gegevens geven voorts het volgende beeld der mutatiën te zien.

Van Sigoempar met 5252 grondstukken werden in 1925 genoteerd 9 splitsingen en 211 mutatiën, waarvan 50 naar buiten de negri en in 1926, 235 mutatiën, waarvan 177 naar buiten de negri.

Van Loemban Balian c.a. werden in 1925 opgemeten 3321 grond-

stukken, waarvan in 1926 geregistreerd werden 23 splitsingen en 184 mutatien, waarvan 48 naar buiten de negri.

Van Pardinggaran bedroegen die aantallen over hetzelfde tijdvak respectievelijk 3435, 11, 131 en 67, van Lagoeboti Porhasoendoetan respectievelijk 2224, 11, 99 en 64 en van Gasariboe respectievelijk 3461, 20, 243 en 108.

Verder werden in 1925 in de acht genoemde negri's van de niet in deelbouw uitgegeven grondstukken totaal 4663, 3212, 3135, 2144, 3149, 978, 2851 en 3777, respectievelijk 1141, 966, 891, 590, 778, 47, 708, en 823 of rond 25 % door personen van buiten de negri bewerkt. Vermits de negri in het algemeen uit meerdere *hordja*'s bestaat, kan aangenomen worden dat laatstgemelde fractie voor de *hordja* hooger is.

Bovenstaande gegevens tonnen aan dat, ondanks vervreemding van grond naar buiten de *hordja* bemoeilijkt wordt, het grondbezit van de leden der verschillende *hordja*'s belangrijk dooreenloopt.

Rechtsgouw 7.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeavings- en bebouwingstoestand.

In het onderdistrict Loemban Djoeloe noemt men woeste d.w.z. nog nooit ontgonnen gronden *tano na halong*. Deze kan men naar de begroeiing onderscheiden in:

- a. *tombak* of *harangan*, maagdelijk bosch.
- b. *djampalan* of *djalangan*, met alangalang en *sanggar* (een soort riet) begroeid terrein.

Gronden, welke reeds eens in ontginning zijn genomen, dus zoowel de verlaten of braak liggende gronden als die, welche nog in bewerking zijn, heeten *taloen*. Ik betwijfel het, of de laatstbedoelde groep deze benaming mag dragen. Ook Warneck verstaat onder *taloen* alleen de eerstgenoemde, dus de braak liggende gronden.

Gasgas zijn verlaten boschontginningen, waarop kreupelhout staat.

§ 2. Karakter en samenstelling van de *bioes*.

Het gedeelte der onderafdeeling Toba benoorden de Asahan rivier wordt nagenoeg geheel bezet door van Radja Mangarérak afstammende marga's, terwijl er verspreid nog vrij belangrijke gebiedsbezettingen voorkomen voornamelijk van marga's, welke Si Radja Tamboen tot stamvader hebben (zie pag. 44 en 48).

Het evenbedoelde gebied bestaat uit twee gedeelten, een noordelijk en een zuidelijk gedeelte, waarvan het eerste, dat bergachtig en hier en daar met woud bedekt is, Harangan Oelocean heet en het tweede, dat grootendeels uit eene rijke sawahvlakte bestaat, Oelocean. De onderwerpelijke rechtsgouw bestaat uit Harangan Oelocean en het noordelijke en het westelijke gedeelte van Oelocean.

Voor zooverre als de overleveringen van de grijze oudheid reiken, hebben er aanvankelijk slechts twee *bioes na bolon* bestaan, namelijk die van Pansoer na pitoe (in Sibisa, kaart 1 Toba 47 b) en die van Onan na Godang (in Oelocean). Rekening houdende met de volksver spreiding vermoed ik dat de tweede wel uit de eerste zal zijn ontstaan. Thans telt het gebied vele *bioes*, doch voor zoover mij bekend zijn dit alle *bioes na metmet*, die deel uitmaken van een der beide genoemde *bioes na bolon* (*metmet* betekent klein en *bolon* groot).

De *bioes na metmet* zijn, zoal niet alle, dan toch zeker de jongste daarvan, uit overeenkomst ontstaan en wel na de oprichting van eene gemeenschappelijke markt — *onan*. Nadere bijzonderheden hiervan geeft eene nota van den assistent demang Iskandar Tamoe Bolon, handelende over de *bioes' Onan Baringin, Marom en Sigaol*.

Van eerstgenoemde *bioes* wordt verhaald, dat zich in dit gebied en wel in Siboentoeon het eerst vestigde een zekere Toeau Ria, een achterkleinzoon van Simanoroni (marga Manoeroeng, zie stamboom). Later kwamen er nog wonen leden van de marga's Manoeroeng (tak Hoeta Goergoer), Hasiboean, Tamboen, Dòloksariboe, Sinoerat en Sinaga. Het geslacht van Toeau Ria wees den nieuwkomelingen de plaats aan, waar zij dorpen mochten stichten, en trof in overleg met hen de volgende verdeeling van het gebied: een deel kwam toe aan de marga's Manoeroeng (tak Simanoroni) Hasiboean en Tamboen gezamenlijk, een aan de marga Manoeroeng (tak Hoeta Goergoer), een aan de marga Dòloksariboe en een aan de marga's Sinoerat en Sinaga¹⁾. Elk der vier een aandeel bekomende groepen werd tot een *hordja* gemaakt. Later richtten de vier *hordja*'s een *onan* op, waaraan de naam Onan Baringin gegeven werd, en ten slotte vereenigden zij zich tot een *bioes*. Bij de oprichting van de *onan* werd bepaald, dat om de vier dagen markt zou worden gehouden en op den marktdag en den daarvan voorafgaanden en de daarop volgenden nacht de godsvrede zoude worden nagekomen. De *onan* werd tot de verblijfplaats van een *sombaon* verklaard. Voorts werd op de *onan* een *patané*, een miniatuurhuisje, voor het *bioes*-offerfeest gebouwd en onderhouden en wel zoodanig, dat ieder der vier genoemde *hordja*'s respectievelijk te zorgen had voor de *djaboe bona*, de *djaboe sohat*, de *djaboe soding* en de *sitampar piring* (dit zijn de vier woondeelen van het huis). Deze arbeids- en kostenverdeeling geeft de rangorde aan der vier *hordja*'s. De *djaboe bona* is de rechterachterhoek eener woning, welke als de voornaamste woon- en slaapplaats in het huis wordt aangemerkt²⁾. De *hordja*, bestaande uit de marga's Manoeroeng (tak Simanoroni), Hasiboean en Tamboen, welke met het onderhoud van de *djaboe bona* belast is, mag dus als de voornaamste *hordja* in de *bioes* aangemerkt worden. De kosten van den op het *bioes*feest te offeren buffel³⁾) worden door de *hordja*'s elk voor een vierde gedragen. Het vleesch wordt naar rangorde onder de vier *hordja*'s verdeeld. De verdeeling geschiedt eerst overlangs en dan aan elke zijde — *sabariba horbo* — in een voor- en een achterstuk — *sakaé* of een vierde. Het bekomen van een achterstuk (achterpoot met bijbehorenen) duidt op het innemen van een hooger rang.

Op ongeveer dezelfde wijze kwam de *bioes* Marom tot stand. Als voortrekkers naar gemeld gebied genoemd twee kleinzoons

¹⁾ In plaats van de marga's noemt de nota hier de voortrekkers daarvan, wat zij ook doet bij de beschrijving van de *hordja*ïndeeling. In verband hiernede acht ik het niet uitgesloten, dat aanvankelijk het beschiktingsrecht op den grond niet bij de genoemde marga's doch bij de uit de voortrekkers gesproten geslachten berustte, wat niet onmogelijk hier en daar wel zo gebleven zal zijn.

²⁾ Er heerscht in elk veelal door meerdere gezinnen bewoond huis een bepaalde rangorde. Het hoofd van het gezin, dat de *djaboe bona* in gebruik heeft, wordt aangemerkt als het hoofd van de woning.

³⁾ Al naar de sterkte van de *bioes* na metmet offert deze ook wel eens een rund of een varken.

van Toga Boetar (Si Boetar, den stamvader der marga Boetar-boetar), die door hunne vaders Si Mananti en Si Manandoek (zie stamboom) derwaarts waren gezonden om er gebied te bezetten. Daarna kwamen er zich ook vestigen ledien van de marga Sirait (takken Siagian en Nalomloman). In gemeen overleg verdeelden zij het gebied onder elkaar en regelden zij de radjaschappen. Een vertegenwoordiger van de marga Boetarboetar (tak Si Manandoek) werd *radja di djòlò* of hoogste hoofd, een van de marga Sirait (tak Nalomloman) *radja paidoëa* of tweede hoofd, een van de marga Sirait (tak Siagian) *radja paitoloe* of derde hoofd en een van de marga Boetarboetar (tak Si Mananti) *radja paidopat* of vierde hoofd¹). De grondverdeling had ook tuschen de vier genoemde genealogische groepen plaats, waarvan elk een *hordja* uitmaakte. Op gelijke wijze als in de *bioes* Onan Baringin gingen de vier *hordja's* over tot de oprichting van een *onan*, namelijk de onan Aloeman, met overeenkomstige bepalingen en tot de instelling van een *bioes*, het bouwen van een *patané*, de verdeeling van het onderhoud daarvan onder de vier *hordja's* naar rangorde zoomede van de kosten en van het vleesch van den te offeren buffel.

De bezetting van Sigaol had in gemeen overleg plaats van uit de *bioes'* Onan Baringin en Marom met het oogmerk om beter het hoofd te kunnen bieden aan de voortdurende vijandelijkheden van de Lontoengstammen van Zuid Samosir. Er trokken daarheen ledien van de marga Manoeroeng (takken Simanoroni en Hoeta Goergoer), van de marga Hasiboean en van de marga Boetarboetar (takken Si Mananti en Si Manandoek)²). Tot belooning voor de bezetting krijgen de vertegenwoordigers van gemelde genealogische groepen van Sigaol nog tot heden ten dage bij grote feesten, b.v. *santi-* of *toeroenfeesten*, in de twee bovengenoemde *bioes'* een gedeelte — de *pangaransangan* (borststuk) — van het vleesch van het geofferde dier. Hier tegenover stond vroeger het recht van den vertegenwoordiger van de marga Manoeroeng (tak Simanoroni) van Djandjimatogoe (Onan Baringin) om op offerfeesten in Marom en Sigaol te manggohi (*tortor pansidoengi* of den sluitingsdans verrichten) zonder echter een gedeelte van het vleesch van het geslachte offerdier te krijgen. Dit manggohi-gebruik wordt er thans niet meer betracht.

De genealogische groepen in Sigaol verdeelden het gebied onderling als volgt: een deel voor de marga's Manoeroeng (tak Simanoroni) en Hasiboean te zamen, een voor de marga Manoeroeng (tak Hoeta Goergoer), een voor de marga Boetarboetar (tak Si Mananti) en een voor de marga Sirait (tak Siagian). Elk der een aandeel bezittende groepen werd een *hordja* en de vier *hordja's* gingen op ongeveer dezelfde wijze, als boven aangegeven, over tot de oprichting van een *onan*, de Onan Patané, en ten slotte van een *bioes*. De

¹) Ook hier noemde de nota in plaats van de margatakkens de daaruit gesproten voortrekkers naar dat gebied.

²) Conform noot 1.

hordja Sirait (tak Siagian) nam na eenige jaren geleidelijk in sterkte af en werd als *hordja* in de *bioes* ten slotte vervangen door de marga's *Sirégar* en *Hariandja*, waarvan leden zich er bij vermaagschapping met de marga *Sirait* (tak Siagian) gevestigd en er dorpen gesticht hadden.

Een *bioes* is ook in de onderwerpelijke rechtsgouw een offergemeenschap van denzelfden aard als elders. Geofferd wordt er aan een *sombaon*. De leiders van het feest zijn de *parbaringin*'s, die middels *portmanochon* (wichelen met een kip) worden aangewezen. Volgens anderen is hunne waardigheid erfelijk. In den lateren tijd kregen zij evenals elders aanstellings- dan wel bevestigingsbriefjes van Si Singamangaradjah. Als *parbaringin* hadden zij geen wereldlijk gezag. Voor het treffen der toebereidse van het *bioesfeest* worden zij bijgestaan door de hoofden der aangesloten *hordja*'s.

Veelal heeft een *bioes* meerdere *sombaon*'s. De *parbaringin*'s maken telken jare uit aan welke *sombaon* geofferd zal worden. Niet in het gebied van elke *hordja* treft men een *sombaon* aan; overigens kenmerkt de *hordja* zich door een offerfeest van een ander karakter (zie beneden) dan het *bioesfeest*.

De meeste *bioes* hebben een aantal *parbaringin*'s, dat door vier delbaar is. De vier voornaamste in een *bioes* worden de *radja na ôpat* genoemd. Er zijn echter ook *bioes* b.v. de *bioes* Onan na Godang, waarvan het aantal *parbaringin*'s door zes delbaar is en de zes voornaamste heeten dan de *radja na ônom*.

Op de vraag of de *bioes* niet ook een rechtsgemeenschappelijk karakter bezit, zou ik geneigd zijn ontkennend te antwoorden, voor wat betreft de *bioes na bolon* (de grote *bioes*). Ten opzichte van de *bioes na metmet* verkeer ik in deze in twijfel. Het gemeenschappelijk bezit door een *bioes na metmet* van een *onan*, de verdeeling binnen de *bioes* van het grondgebied tusschen de *hordja*'s en het toekennen hier en daar van een hierarchieke verhouding binnen de *bioes na metmet* tusschen de daartoe behorende volkschoofden doen deze *bioes* wel eenigermate aanvoelen als een rechtsgemeenschap.

Evenals elders wordt telken jare middels *portmanochon* (wichelen met een kip) uitgemaakt of er een *bioes*- dan wel een *djandji*-feest gehouden moet worden.

De afstammelingen van Radja Mangarérak (zie stamboom) hebben een *djandji* met de nakomelingen van Tamboen Holing nabij Lagoe-boti (zie stamboom), welke *djandji* men een *djandji oerat ni émè* noemt, en voorts een *djandji* van geringere beteekenis met de marga's in Ambarita (Samosir) en met de marga *Simbolon*, welke *djandji* men een *djandji bona* noemt. (Het woord *bona* wijst op het bestaan eener verwantschap tusschen de verbonden stammen). Dat de geheele Radja Mangarérakgroep bedoelde *djandji*'s gesloten heeft, kan eene aanwijzing zijn, dat de *djandji*'s reeds van zeer ouden datum zijn en wel van uit den tijd, dat de nakomelingen van Radja Mangarérak zich nog niet noemenswaard verspreid hadden. Later schijnen enkele *bioes na metmet* op zich zelf *djandji*'s te hebben gesloten, b.v. de

bioes Onan Baringin met Si Tangor Hoeta Gindjang (kaart 1 Toba 7 b en Tobahoogvlakte 10) en met Lintong ni Hoeta (kaart 1 Toba 9), welke *djandji's*, wegens haren vriendschappelijken oorsprong, genoemd worden *djandji laé*.

§ 3. Karakter en samenstelling van de *hordja*.

Uit het bovenstaande overzicht blijkt, dat een *bioes na bolon* bestaat uit meerdere *bioes na metmet* en deze, behoudens wellicht enkele uitzonderingen uit meerdere *hordja's*. Tot die uitzonderingen behoort, naar ik meen, o.a. de *bioes* Si Oebaboebak. De *bioes na metmet*, welke niet in *hordja's* zijn onderverdeeld, zal naar alle waarschijnlijkheid mede het karakter dragen van een *hordja*.

De *hordja* bezat in den aanvang naar mijne overtuiging hetzelfde karakter als die in de onderdistricten Baligé en Lagoeboti, namelijk dat van een offergemeenschap, tot leden hebbende personen van een staak eener marga of ondermarga en tot doel hebbende het gezamenlijk vieren van een offerfeest ter eere van den gemeenschappelijken stamvader.

In elke *hordja* had men in den beginne slechts een heerschende marga of margatak. Hierin schijnt eerst later verandering gekomen te zijn, zoals uit de wordingsgeschiedenis der bovenbehandelde jongere *bioes na metmet* Onan Baringin, Marom en Sigaol blijkt. Thans heeft men ook *hordja's* met meer dan een heerschende marga of margatak.

De zuiver gebleven *hordja's* vieren elk in haar geheel het offerfeest, bekend onder de benaming van *santi réa*, en binnen de zoogenaamde gemengde *hordja's* viert elk der daartoe behorende heerschende marg'a's of margataken haar *santi-feest* afzonderlijk.

Op dit feest, dat voornamelijk beoogt het afsmeken van een talrijk nakomelingschap, wordt geofferd aan:

1e een gemeenschappelijken *homban*, heilige bron of brongeest.

Elke heerschende marga of margatak in een *hordja* had aanvankelijk slechts één *parhombanan*, doch later soms meer dan één. De jongere *homban's* zijn gevormd door wat water uit de moeder*homban* te nemen en dit onder de noodige formaliteiten in de bron te gieten, welke men tot een nieuwe *homban* wenschte te maken. Een motief tot de vorming van een nieuwe *homban* kan liggen in den grooten afstand tusschen de moeder*homban* en de woonplaats van de oprichters der nieuwe *homban* en het bezwaarlijke daardoor voor laatstgenoemde personen om aan de offerfeesten bij de moeder*homban* deel te nemen.

2e de *sibaso na bolon*.

3e een gemeenschappelijken *pangoeloebalang*, een medium, waarmede zoowel aanvallend als verdedigend kan worden gewerkt. Het wordt door één enkel beeldje voorgesteld. Het mannetjes en het vrouwtjesbeeld, waarvan slechts eene beschermende kracht uitgaat en in Samosir bekend staan onder de benaming *pangoeloebalang paròrot*, noemt men in het onderdistrict Loemban Djoeloe *débata idoep*.

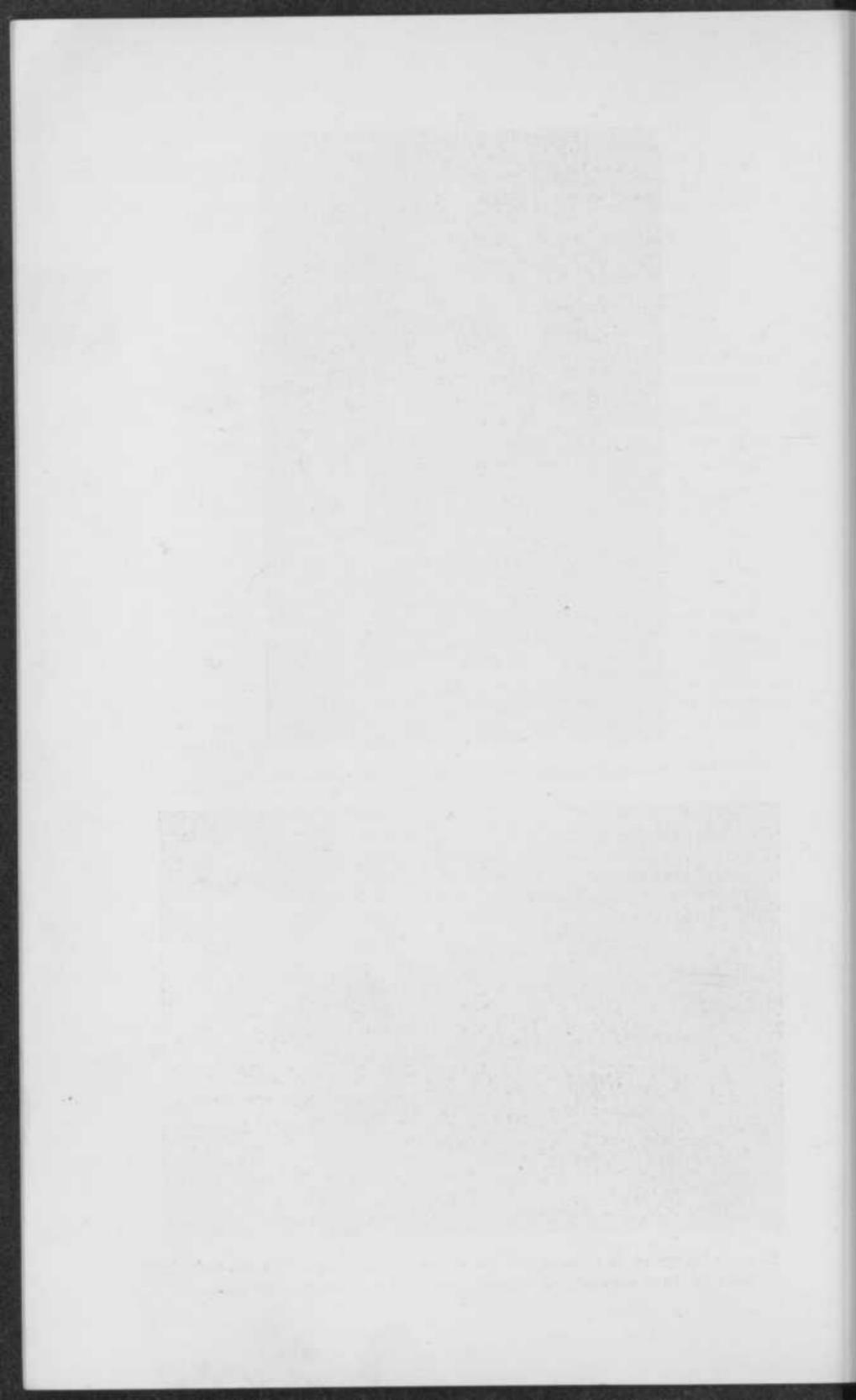
Bij het vieren van het *santi-feest* — *morsanti* — wordt eerst ge-

Een datoë (heldenpriester, wichelaar en medicijnmeester).

Een familieofferfeest in Oeloean met aan de borotan een paard als offer. Geheel links de datoë partangian in het gebed en op den achtergrond de pansa.

offerd aan de *homban*. Men plaatst dan bij de *parhombanan* een miniatuur Bataksch huisje, waarvan de beide dakpunten met een *hotor* (rotandaad) verbonden zijn. Het dakpunt, gericht naar de *parhombanan*, krijgt bovendien een *sanggoel* (een bosje bladeren als versiering). Na de plechtigheid bij de *parhombanan* laat men het huisje aan den tand des tijds achter — eene tegenstelling dus met de *patané* op de *porbioesan* of *bioesofferplaats*. Bij elk later *hombanofferfeest* plaatst men er een nieuw miniatuur Bataksch huisje. Het vorige is dan reeds vergaan. Van de *parhombanan* brengt men wat water mede voor het *santifeest*, dat in het dorp gevierd wordt, waar de *roema porsantian* staat. Ook de punten van het dak dezer woning zijn dan door een *hotor* verbonden. Men kon mij de bedoeling hiervan niet opgeven.

Het hoofd van een *hordja* is de *radja portahi*. Het is de meest welgestelde of geschikste persoon, die zich als hoogste hoofd in de *hordja* weet op te werpen. Werd er naar zijne waardigheid gedongen, dan was veelal tweespalt of oorlog er het gevolg van. De waardigheid ging gewoonlijk van vader op oudsten zoon over. In de zoogenaamde gemengde *hordja*'s behoort de *radja portahi* in verband met de tussen de verschillende marga's bestaande afscheiding in den regel tot de sterkste marga of margatak in de *hordja*. De overige hoofden in de *hordja* zijn slechts *radja na metmet* (kleinere hoofden) b.v. *radja hocta*. Geen dezer neemt in de eigen heerschende marga of margatak een eerste plaats in.

Naar buiten uit de saamhoorigheid der *hordja* zich o.m. door de volgende kenmerken.

Vreemdelingen mogen er geen *gondangmuziek* maken zonder vergunning van de *hordjahoofden*.

Wanneer een vreemdeling in een *hordja* een misdrijf pleegt, hoe gering ook, stellen de hoofden der betrokken twee *hordja*'s zich met elkaar in verbinding tot beslechting der zaak, bestaande in vaststelling van eene schadevergoeding aan de beleedigde partij; komt men niet tot een vergelijk, dan is oorlog er wel eens het gevolg van.

Wordt eenen vreemdeling in een *hordja* leed aangedaan (vermoord, bestolen enz.) en kan men niet te weten komen, wie het gedaan heeft, dan wordt den lieden der *hordja*, die daarvoor in aanmerking komen, den zuiveringseed opgelegd. Levert ook dit niets op tot ontdekking van den dader, dan houdt hiermede de verdere aansprakelijkheid van de *hordja* op. Het onderzoek geschiedt door den *radja portahi* van de *hordja*, waar het delict gepleegd is, in tegenwoordigheid van den beleidigen persoon of van diens naaste verwanten.

Ligt in een der beide betrokken *hordja*'s een *ouan*, dan gaat het *ouanbezoek*, hangende de behandeling van het misdrijf, op den gewonen voet door; alleen de beschuldigde mag er niet komen.

§ 4. *Beschikkingsrecht op den grond.*

Iedere *hordja* heeft grenzen en daarbinnen berust het beschikkingsrecht op de *tano na halong* bij de er heerschende marga of margatak. Telk een *hordja* meerdere heerschende marga's of margatakken, dan

hebben deze het gebied onder elkaar verdeeld. Zulk een *hordja* kenmerkt zich dan als een rechtsgemeenschap met verdeeld beschikkingsgebied.

Het beschikkingsrecht, dat een heerschende marga of margatak op haar gebied uitoefent, heet haar *golat*. Binnen haar beschikkings-areaal wordt de er heerschende marga de *marga partano* (grondbezittende marga) genoemd en de andere marga's aldaar *marga na kinomit* (overheerschte marga's). De tot de *marga partano* behorende en binnen het beschikkingsgebied hiervan gevestigde hoofden heeten *radja partano*.

Een persoon, behorende tot de *marga partano*, is in zijn eigen margagebied een *anak radja* en alle andere personen zijn er *parripé*.

Het kwam wel eens voor, dat aan iemand van een vreemde marga b.v. wegens aanverwantschap met een hoofd van een heerschende marga eene vergunning verleend werd eene *hoeta* te stichten binnen het beschikkingsgebied van laatstgenoemde marga. In zake het beschikkingsrecht op den grond kregen de stichter van het dorp en zijne opvolgers gelijke rechten als de leden van de heerschende marga.

Het beschikkingsrecht uit zich voornamelijk in het ontginningsrecht en in wering van schennis van het grondgebied.

De *golat* van een *marga partano* vormt een territoriaal geheel en ligt dus niet als in Samosir in brokstukken verspreid.

§ 5. Overgang van grond van de eene aan de andere marga.

Het is niet geoorloofd *hordja*- of margagebied door oorlog te vergroten. Wordt in een oorlog terrein gewonnen, dan moet dit bij het sluiten van den vrede aan de verliezende partij worden teruggegeven, doch laatstgenoemde is tot betaling eener schadeloosstelling — *tabantabanan* — verplicht.

Vervreemding, zij het ook tijdelijk, van grond door de eene marga of *hordja* aan de andere is evenmin geoorloofd, echter wel uitwisseling van enclaves.

Afscheiding van een gedeelte van een beschikkingsareaal als huwelijks-gift of anderszins aan een aanverwante marga of margatak, een zoogenaamde *marga boroe*, heeft zich niet voorgedaan, wel echter geleidelijke vervanging van een heerschende marga als *marga partano* door haar *boroe marga*.

§ 6. Woonrecht.

De verticale projectie eener woning heet *porbagasan* of *pordjabocan* en bestaat evenals elders uit de *taocmbara*, *djolo ni roema*, *poedi ni roema* en *pamispinan*.

Het gedeelte van het dorp binnen de ook hier in een rechthoek staande muren wordt *porhoetaan* genoemd.

De *toroe ni boeloe* of *linggom ni boeloe* is een strook ter breedte van ongeveer acht meter om de muren en dient om aan mensch en vee gelegenheid te geven rond de *hoeta* te lopen.

De *socha* (ingraving aan den voet van den wal), ontstaan door de opwerping van den wal en het onderhoud hiervan, vormt een onderdeel van de *toroe ni boeloe*.

De *oepa parik* is een strook om de *toroe ni boeloe* van ongeveer 25 meter breedte, welke dient tot aanleg van tuintjes (b.v. oebituijen) en voor eene eventuele uitbreiding van de *hoeta*. De *oepa parik* bestaat uit drogen grond.

Ook de *toroe ni boeloe* en zelfs de *socha* mag men tot *porlak* (tuin) maken, als de hoetainwoners dit goed vinden.

Een sawahbezitter kan zich niet verzetten tegen de oprichting eener *hoeta* met een beroep op de mogelijkheid eener uitbreiding zijner sawah aldaar.

Anderzijds mag men niet over bestaande sawahs beschikken om deze te benutten voor eene uitbreiding van een *hoeta* of om die te trekken bij de *oepa parik* of *toroe ni boeloe* van een dorp anders dan met bewilliging van de sawahbezitters.

Het plaatsen van het offer — *boenti* — bij de oprichting van het dorp geschiedt steeds door twee personen. De ene zorgt voor de *sitompion* (een grote rijstkoek) en de andere voor de *itak goergoer* (rijstemeelkoek). De eerste is de *siboan boenti* of *radja hoeta*; hij is de hoogste in rang van de twee — *sochoet haha*. De tweede is diens *padoeana* of *anggi ni siboan boenti*.

Beiden beheeren in gemeen overleg den dorpsgrond.

Hunne beheersrechten gaan over op hunne respectievelijke erfgenamen in de *hoeta*. Bestaan van een van beide geen erfgenamen in de *hoeta*, dan komt het beheersrecht ten volle aan den ander en deze draagt dan den titel van *radja hoeta*. Zijn er van beiden geen erfgenamen in de *hoeta*, dan wordt als *radja hoeta* door den *radja portahi* bevestigd degene van de hoetabewoners, die om zijn gezag, rijkdom als anderszins als de eerste onder de dorpelingen wordt aangemerkt.

Bij de inlijving van het gebied werden door het Gouvernement kepala kampong's ingesteld. Zoo'n waardigheidsbekleeder kreeg in verband met de over het algemeen geringe bevolkingssterkte van een dorp evenals elders veelal meerdere dorpen onder zich. Een kepala kampong heeft als zoodanig voornamelijk de Gouvernementsaangelegenheden te behartigen. De verzorging van de interne aangelegenheden van het dorp bleef berusten bij den *siboan boenti* en zijn *padoeana* of hunne opvolgers in gemeen overleg met de *panoenggané* of *radja toenggané* of oudsten. Tot die interne aangelegenheden behoren o.m. het bijleggen van geschillen in de *hoeta*, het regelen van feesten enz.

In het eigen dorp is de kepala kampong tevens *radja hoeta*. Was hij niet gerechtigd om den *siboan boenti* of diens *padoeana* op te volgen, dan kwam degene, die zulks wel was, in de positie van een *panoenggané*.

De woning van den *siboan boenti* wordt in den regel recht voor de *boenti* gebouwd. Zijn *padoeana* is gerechtigd elders eene plaats

voor zijne woning te zoeken. De *siboan boenti* mag zijne bevorrechte plaats tot de oprichting van een huis aan een ander afstaan, b.v. wanneer hij niet voldoende bemiddeld is eene mooie woning te bouwen.

De rooilijn wordt door den *siboan boenti* en zijn *padoecana* gezamenlijk vastgesteld. De rooilijn geeft o.m. aan, naar welke zijde de voor gevcls der huizen gericht moeten zijn. Een bepaalde windstreek is hiervoor niet voorgeschreven. Wanneer zich ziekten of andere tegenslagen in de *hoeta* voordoen, gebeurt het wel eens, dat ter afwending van het kwaad aan de rooilijn op raad van den *datoe* (wichelaar) eene andere richting gegeven wordt.

Voor het bouwen van eene woning of van een *sòpò* heeft men eene vergunning noodig van den *siboan boenti* en zijn *padoecana*.

De huizen worden in eene rij gebouwd en de *sòpò*'s daar tegenover eveneens in eene rij. Evenals elders en om gelijke reden worden ook hier de *sòpò*'s op de hoge zijde van de *porhoetaän* geplaatst.

Een huis mag niet in de rij der *sòpò*'s gezet worden, wel echter andersom. Slechts wanneer plaatsgebrek zulks gebiedt mag een huis tusschen de *sòpò*'s komen te staan — *manochar* (het omgekeerde doen).

Het komt wel eens voor, dat men uit gebrek aan middelen een *sòpò* tot eene woning maakt, door er eene omwandeling aan te brengen

Wanneer de dorpsgrond bij de oprichting van het dorp den *siboan boenti* reeds in *golat* (inheemsch eigendomsrecht) toebehoorde en de *siboan boenti* verhuisit uit het dorp, verliest hij het medebeheersrecht op den grond en blijven de *porhoetaän*, *toroe ni boeloe* en *oepa parik* in gebruik bij de achterblijvers. Wordt het dorp door allen verlaten, dan kan de *siboan boenti* zijn *golat* recht weer ten volle uitoefenen, althans wanneer hij in het betrokken margagebied is blijven wonen, anders vervalt de grond aan zijne in dat gebied gevestigde *waris*.

De woning van den *siboan boenti* draagt geen speciaal teeken.

Aan de verschillende plaatsen in het dorp zijn geen bijzondere woonrechten of -plichten verbonden. Ook rust op den persoon, die het dichtst bij de poort woont, geen speciale plicht b.v. wacht.

Niemand is gehouden vee van een ander onder zijne woning toe te laten.

Een huiseigenaar (bewoner) heeft het onbeperkte gebruik zijner woning. Hij kan een ieder den toegang daartoe weigeren, ook zelfs aan den *radja hoeta*.

Van het voornemen tot verkoop eener woning moet men den *radja hoeta* eerst kennis geven. De *dongan sahoeta* (dorpsgenooten) hebben de preferentie tot den koop en zelfs tegen iets minderen prijs dan vreemdelingen, omdat de dorpsgenooten bij de oprichting eener woning hulp plegen te verleenen.

Men is gerechtigd bij verhuizing de eigen woning op te breken; op hulp van de hoetagenooten kan dan geen aanspraak worden gemaakt.

De *siboan boenti* is gerechtigd in het belang eener goede bouworde verplaatsing eener woning te gelasten. De dorpsgenooten bieden hierbij de behulpzame hand.

Niemand kan eene vestiging in het dorp ontzegd worden, tenzij hij gevaar kan opleveren voor de rust en de veiligheid in het dorp.

Men herinnert zich geen geval, dat de stichters van een dorp overeengekomen zijn, dat alleen hunne nakomelingen aldaar mogen wonen. Men acht dit zelfs in strijd met het gebed, dat bij de plaatsing van de *boenti* uitgesproken wordt en dat den wensch inhoudt, dat er vele mensen in het dorp zullen komen wonen.

Voor den aanleg van een tuin — *porlak* — is eene vergunning noodig van den *radja hoeta*. Regel is, dat men den tuin achter zijne woning maakt.

Voor het maken van een *panangkalan* (mestkuil of bergplaats) behoeft men geen vergunning.

Wanneer een als tuin gebruikt stuk grond noodig is voor woningbouw, moet de tuineigenaar dat ontruimen zonder schadeloosstelling.

Voor het onderhoud der wallen treffen de hoetagenooten gemeenschappelijk eene regeling.

De bamboe, welke op het gedeelte van den wal groeit, dat men in onderhoud heeft, mag men ten eigen bate benutten, mits men voldoende bamboe late staan h.v. om den wind te keeren.

Wanneer door verwaarlozing van den wal vee buiten de *hoeta* geraakt en veldgewas beschadigt, is de veeëigenaar aansprakelijk voor de schade. Degene, die in het onderhoud van den wal te kort is geschoten, krijgt eene berisping.

De *sibaon boenti* nuag een gedeelte van de *oepa parik* tot sawah maken, wanneer ook de overige hoetagenooten voor hetzelfde doel een deel der *oepa parik* mogen bekomen. Hetzelfde geldt ten opzichte van de *toroe ni boeloe*, behalve de *socha*, welke ongerept moet blijven, omdat men hiervan de aarde pleegt te nemen voor het onderhoud der wallen. Is de in gebruik genomen grond later noodig voor woningbouw, dan mag die zonder vergoeding worden geannexeerd.

§ 7. *Neutrale gronden*

Niemands grond komt niet voor.

§ 8. *Gewijde gronden*

Hiertoe behooren:

a. de *sombaon's*.

Hoe men in eenig gebied tot de aanname van het bestaan aldaar van een *sombaon* is gekomen, kon men mij niet mededeelen. Men beroept zich voor de wetenschap van dat bestaan op overleveringen. Dat bij het voorvalken van geheimzinnige gebeurtenissen een primitief volk allicht overgaat tot de veronderstelling van de aanwezigheid van eenig bovennatuurlijk wezen, ligt voor de hand, maar hoe men er toe gekomen is om van de talloos vele, volgens de volksopvattingen bestaande bovennatuurlijke wezens, de eene wel maar de andere niet tot de *sombaon's* te brengen, blijft een raadsel.

Iedere *sombaon* heeft volgens enkele berichtgevers zijn eigen groep van vereerders.

De in het Toba Bataksche gebied benoorden de Asahan rivier algemeen meest geziene *sombaon* is die van de Dòlok Simanoekmanoek, een indrukwekkend forsch gebergte ten Oosten van Harangan Oeloean.

Eene nota van den assistent demang Iskander Tamboe Bolon deelt de volgende bijzonderheden mede van den *sombaon* Simanoekmanoek.

Er waren eens een man'en een vrouw die samen vee weidden. Zij stonden tot elkaar in een voor een huwelijc verboden verwantschap en wel in die van *marbao*¹⁾. (Wanneer een man en eene vrouw, die niet met elkaar gehuwde zijn, zich samen op eenzame plaatsen op houden, worden zij verdacht in eene ongeoorloofde intieme verhouding tot elkaar te staan, hetgeen te meer wordt afgekeurd, wanneer bovenbedoelde verwantschap tusschen hen bestaat).

Op een dag geraakte hun vee in het bosch verdwaald en slechts na vele dagen gezocht te hebben, vonden beide personen de sporen daarvan terug, welke zich naar den top van den berg Simanoekmanoek richtten. Die sporen volgende, kregen zij het vee in zicht, maar dit scheen betoverd te zijn, althans nu en dan was het geheel onzichtbaar. Ook zij zelf werden door dezelfde macht bevangen, waardoor zij hun weg naar huis niet meer konden terugvinden.

Lieden, die ter plaatse rotan zochten kregen beide personen, in het bosch rondwalende als geesten, wel eens even te zien; van het vee zagen zij slechts de sporen. Daar de menschen het bosch begonnen te schuwen, kregen beide personen ook geen contact meer met hen en besloten zij zich samen als man en vrouw te vestigen aan de bron Sihoeiholan, waar zij een ladang aanlegden. Het geplante gaf een wonderbaarlijk beschot; zoo bracht een citroenboom alle soorten citroenen op.

In den aavang zagen rotanzoekers de beide personen met hun vee wel eens, doch konden daarna dan eveneens den weg huiswaarts niet meer terugvinden. Uitgezonderd hiervan waren slechts zij, die van beide personen den opdracht kregen hen als huldegift een geit en twee kippen te brengen, waarna zij in geen geval meer terug mochten komen, daar de plaats gevvaarlijk was. Enkele rotanzoekers voldeden daaraan; anderen, die daar niet aan voldeden, werden ziek. Een *datoe* raadde den zieken alsnog het gevraagde offer te brengen, wilden zij niet aan hunne ziekte bezwijken. Meerderen kwamen ten gevolge van hunne nalatigheid te overlijden.

Onder degenen, die de beide geheimzinnige personen ontmoetten, waren er, die van hen den raad kregen om bij het offeren aan hen *gondangmuziek* te maken en het offer niet slechts te doen bestaan uit een geit en twee kippen, maar o.m. ook uit *sitompion* (groot rijstkoek) *sagoesagoe* (kleine rijstkoekjes) *pisang* enz. Ook leerden zij hen het gebed²⁾.

¹⁾ *Bao* beteekent volgens Warneck „die Frau des Bruders von jemandes Frau; oder: der Mann der Schwester von jemandes Frau; diese zu heiraten, im Falle sie verwitwet sind, ist nach batakscher Sitte streng verpönt“.

²⁾ Het gebed luidt ongeveer als volgt:

„*Ale ompoeng sombaon Simanoekmanoek, sombaon na soemoeraeng, sombaon*

Door dit alles waren de mensen bang er heen te gaan en beschouwde men de plek als een verblijfplaats van een bovennatuurlijk wezen, een *sombaon*, waaraan men den naam Sombaon Simanoekmanoek gaf naar den berg Simanoekmanoek.

Vroeger deed het gerucht de ronde, dat de *sombaon* vee en goud schonk aan lieden, die het hooger wezen eerden. Zoo ontving een zekere Ompoe Poltak van Loemban Rang eens een gouden oerring van een hem onbekenden persoon, dien hij later voor den *sombaon* hield. Hetzelfde overkwam iemand, die vee ontving.

De heidenen in Oeloean beschouwen den *sombaon* als heilig en machtig. Niet alleen hoopt men door hem het geluk deelachtig te worden maar in geval van zielte ook genezing van hem te verkrijgen. Op alle godsdienstige feesten wordt hij aangeroepen.

Warneck („Die Religion der Batak” pag. 87) maakt melding van een verhaal, dat de *sombaon* Simanoekmanoek soms gondangmuziek liet maken, waartoe hij muzikanten uit verre dorpen door een *bégoe* in menschengestalte bij zich liet lokken. Op den berg werden zij goed onthaald. Den ganschen nacht maakten zij muziek en dan kwamen zij te horen, welke volkshoofden de *sombaon* in het doodenrijk brengende wilde.

b. de begraafplaatsen.

Deze mag men nooit van bestemming doen veranderen, ook al mochten er geen *holiholi* (beenderen) meer liggen, zelfs niet na een *toeroenfeest*, tenzij de betrokken familieleden er in hebben bewilligd. (Een *toeroenfeest* is een godsdienstig feest, waarbij beenderen van een voorzaat worden opgegraven en elders weer begraven. Dit wordt alleen voor overledenen van aanzien gevierd). Veelal liggen er ook geringere lieden begraven.

§ 9. Gereserveerde gronden.

Men heeft de volgende al dan niet voor een speciaal doel buiten het algemeen ontginnings- dan wel vervreemdingsrecht gestelde soorten van gronden:

a. *Oema ripéripé* of *oema parripéan*. Hieronder verstaat men het overschat van onder de bevolking uitgemeten, uit eene nieuw aangelegde waterleiding te bevloeden gronden, dus de *poensoe tali* van het onderdistrict Lagoeboti. Men vindt die o.a. in Loemban na Bolon, Djandjimatogoe en Sioggang (kaart 1 Toba 37, 38 en 46). De *oema ripéripé* zijn afgebakend. Zij worden door den *radja portahi* in overleg met de betrokken *radja hoeta* in den regel bij toerbeurten per plantseizoen in genot gegeven aan de verschillende groepen van personen met eenen gemeenschappelijken stamvader — *na saompoe* —, waarin de deelgerechtigden bij bovenbedoelde grondverdeling zich laten splitsen. Iedere groep wijst dan in onderling overleg de gronden toe aan een of meer harer leden.

na loemobi, na tambar sian bonabona, na pinsoer toe poesoena, parsoban holiholi, pardalihan oeloeocloe, pardjoema toga hambing, parhorbo siporoan, parlomboe sibangkoedoe, paraente sagisagian, parlompan nagoelohon, parindahan na barian, pardjorong sidengdoengon, parpalia sihaiton, dison ma oeliammoena.

b. *Oema indahan ni haradjaon* of ambtsvelden voor de *porbaringin's*. Deze velden behooren aan de *hordja* toe.

c. Hydrologische reserves, b.v. Harangan Motoeng. Zij zijn van jongeren datum.

d. Dan nog vindt men in de *hordja* van de marga's *Manoeroeng* (tak Simanoroni) en *Hasiboean* van de *bioes* Sigaol twee sawahs, welke aan de *hordja* toebehooren en waarvan het beschot dient voor het onthaal van de in Djandjimatogoe gevestigde leden van de marga *Manoeroeng* (tak Simanoroni), wanneer deze ten feeste komen in de *bioes* Sigaol. Bedoelde velden mogen niet vervreemd worden. Deze reserve zal wel verband houden met het bovenbedoelde *manggohi*-gebruik. Voor een dergelijk doel gereserveerde gronden zal men vermoedelijk ook elders wel aantreffen.

e. Ook hier bestaan *haovma parpangoeloebalangan* of droge rijstvelden — *haovma toer* —, verbonden aan een *pangoeloebalang*. Zij maken het gemeenschappelijk bezit uit van de nakomelingen van den oprichter van de *pangoeloebalang* en worden ook gemeenschappelijk door hen bewerkt.

f. Voorts kent men *saba parhombanan* behorende bij de *homban*. Het zijn geen *saba hatopan* (gemeenschappelijk bezeten sawahs), maar werden in individueel bezit toegewezen aan iemand van den oudsten tak van de betrokken marga in de *hordja* en gaan nu van vader op zoon over. De vader maakt uit, aan welken zijner zoons hij de sawahs wenst over te dragen. De velden mogen op geenerlei wijze vervreemd worden. Op den houder van de *saba parhombanan* rust overigens geenerlei verplichting, uit het bezit dier sawahs voortvloeiende.

Ook aan uit een moeder-*homban* gestichte nieuwe *homban's* heeft men *saba parhombanan* verbonden op gelijken voet als boven aangegeven.

Voor weidevelden zijn in den regel geen gronden speciaal afgesondert. Daarvoor zijn er over het algemeen gronden te over. Evenmin bestaan er reserves voor den wisselbouw.

§ 10. *Zamelrecht.*

Ingezetenen einer *hordja*, ongeacht of het *anak radja* dan wel *parripé* zijn, hebben geen vergunning noodig om er boschproducten (w.o. hout) te zamelen. Bij verkoop naar buiten de *hordja* moeten zij echter een tiende van de waarde van het product als *oepa radja* aan den *radja portahi* opbrengen.

Iemand van buiten de *hordja* heeft voor het zamelen van genoemde producten eene vergunning noodig van den *radja portahi*. Is hij nauw verwant of bevriend met dit hoofd, dan hoeft hij voor de vergunning niets te betalen, maar anders een gepast bedrag, dat de vergunninghouder zelf mag vaststellen. Wil de vreemdeling het gewonnen product verkopen, dan moet hij eveneens een tiende van de waarde daarvan als *oepa radja* aan den *radja portahi* opbrengen.

De *oepa radja* is volgens zeggen der hoofden eene beloonding aan

den *radja portahi* voor de moeite, welke hij zich moet getroosten voor de bewaking van de grondrechten van de heerschende marga(s) tegen schennis daarvan.

De *oepa radja* moet in geld worden opgebracht.

Voor het winnen van boschproducten op *gasgas* is geen vergunning noodig van den bewerker daarvan.

Degene, die een in het wild groeiende benzoëboom het eerst aantapt, wordt als de eigenaar daarvan aangemerkt. Slechts leden van Oeloean en Harangan Oeloean mogen er benzoë winnen — een maatregel, vermoedelijk verband houdende met de omstandigheid, dat benzoë een waardevol boschproduct is, waarvan de winning bovendien een vast recht geeft op de boomen en men dit slechts kan gunnen aan leden van rechtsgemeenschappen, waarvan de eigen marga of verwante marga's de heerschende zijn. Benzoë wordt er overigens weinig aantreffen.

Individueel bezit van rotanstoelen kent men er niet en evenmin het recht van een enkeling op de exploitatie van een bosch met uitsluiting van anderen.

§ 11. *Jachtrecht.*

Een ieder is gerechtigd binnen de bosschen van een *hordja* te jagen. Ook een vreemdeling behoeft daarvoor geen vergunning.

Wordt er een hert of een varken geschoten of gevangen dan moet als *oepa radja* aan den *radja portahi* worden opgebracht een deel van een achterpoot, van het hart en van de lever, zoomede twee ribben.

Voor het plaatsen van eene springlans (*soega botik*) of het maken van valkuilen moet men eerst eene vergunning vragen van den *radja portahi*, die dan zorgt voor eene waarschuwing van de omgeving. De vergunninghouder is dan bovendien verplicht waarschuwingsteekenen — *abor* of *silang* — bij de lans of den kuil te plaatsen.

§ 12. *Ontginnung.*

Het aanleggen van een bouwveld (*saba*, *haeoma toer* of *porlak*) op *tano na halong* (woeste gronden) heet *mangarinba*. Het woord *manggaloeng* is hier niet gebruikelijk.

Iemand van buiten het beschikkingssgebied mag er geen gronden ontginnen.

Een *anak radja* behoeft daarvoor geen vergunning. Zelfs tot eene kennisgeving is hij niet verplicht. Het door hem begeerde perceel bakent de *anak radja* zoo noodig af met *poepoe* of op het veld staande alangalang, in bosjes saamgebonden. De tegenwoordigheid van hoofden of andere personen is hiervoor niet noodig. Deze teekenen verdwijnen bij de ontginnung. Zij zijn slechts van tijdelijken aard. Men gaat eerst dan tot plaatsing van definitieve grensteekenen over, wanneer men buren krijgt. Zoo'n definitief grensteeken heet *pago* en kan bestaan uit een steen, bamboe of *pangkò* (arenstam). Het plaatsen hiervan geschiedt in tegenwoordigheid van hoofden dan wel van buren

of andere mensen uit de omgeving. Het wederrechtelijk verplaatsen van een *pago* noemt men *pungosor*. Volgens het vonnis van de Groot Rapat te Baligé van 10 Maart 1923 nr. 9 zou de ontginner echter wel tot eene kennisgeving gehouden zijn, namelijk aan zijn *radja* (bedoeld wordt vermoedelijk: *radja hoeta*).

Een *parripé* moet voor het *mangarimba* eene vergunning vragen van de *radja partano* van de bij het aangevraagde perceel meest nabij gelegen dorpen binnen het beschikkingsgebied. Onder de *radja partano* verstaat men de *radja hoeta*, zijn *padovana* en de *panoenggané*. Ook een *boroe sihabolanan* moet eene vergunning vragen. Een *boroe sihabolanan* is een *parripé*, die van ouder tot ouder, minstens vier of vijf *soendoet* (generaties) in het gebied woont; hij komt dus ongeveer overeen met een *boroe na godjong* elders.

Voor eene ontginningsvergunning is geene betaling verschuldigd. Evenmin worden daaraan voorwaarden verbonden.

De vergunning is niet voor vervreemding wel voor vererving vatbaar, althans wanneer de erfgenaam in het betrokken beschikkingsgebied woonachtig is.

De vergunning komt te vervallen, wanneer niet binnen twee jaar daarvan gebruik is gemaakt of eerder, bijaldien een ander met de ontginning van den grond wil beginnen en de vergunninghouder zich tot uitstel bepaalt.

Als een *parripé* zonder vergunning woesten grond ontgint, kan hij van het perceel verwijderd worden.

Wanneer een *parripé* om eene ontginningsvergunning vraagt, wordt nagegaan of de *anak radja* er geen bezwaar tegen hebben. Voor dit onderzoek is het begeerde perceel van een teeken voorzien — *pinangsang* (Mal. *pantjang*?). Bij erlanging der vergunning behoeft de *parripé* het perceel niet van grensteekenen — *toché* — te voorzien. Hij is dan gerechtigd zooveel te ontginnen, als hij wil en kan. (Men heeft in de onderwerpelijke rechtsgouw een overvloed van woeste gronden).

In zake het beschikkingsrecht heeft een *parripé* geen stem in het kapittel.

Ook een *dolidoli* (jongeling) is tot ontginning gerechtigd.

Wanneer men braak liggenden grond — *tano nioelang* — in herontginning wenscht te nemen — *mangarimbai* —, moet men daartoe eene vergunning hebben van den laatsten bewerker.

Iemand van buiten de *hordja* is niet tot eene herontginning bevoegd, wel echter iemand van een ander beschikkingsgebied in dezelfde *hordja*. Als de eigenaar of bezitter van de *tano nioelang* de vergunning niet verleent, is hij verplicht den grond zelf in bewerking te nemen. Doet hij dat niet, dan kunnen de *radja partano* den grond aan den aanvrager in herontginning geven, maar de eigenaar of bezitter van het perceel komt daardoor zijn recht op den grond niet te verliezen. De herontginner is gerechtigd den grond minstens drie jaren te bewerken. Ook daarna mag hij den grond gebruiken, wanneer de eigenaar of bezitter daarvan den grond niet zelf wenscht te bewerken.

De herontginner is niet gerechtigd den grond aan een ander in bewerking te geven b.v. in deelbouw, bruikleen als anderszins.

Bezitters of eigenaren van reeds bestaande aangrenzende sawahs mogen den ontginner verbieden van het perceel een dusdanig gebruik te maken, dat hunne sawahs er hinder van ondervinden b.v. door boomten op het perceel te planten. Hetzelfde geldt voor bestemmingsverandering.

Willen meerdere mensen gezamenlijk een stuk grond ontginnen, doch kunnen zij niet tot eene bevredigende verdeeling van het terrein komen, dan verleenen de hoofden hiertoe hunne bemiddeling, waarvoor zij beloond worden met een aandeel als *oepa radja*.

Gevallen van een dergelijke gezamenlijke ontginning komen voor bij waterleidingaanleg. De grond, welke uit de leiding te bevloeien is, wordt voor ontginning gesloten tot tijd en wijle de leiding gereed is en de grond verdeeld is, wat soms eerst na vele jaren plaats kan vinden. Ook enkelingen kunnen op deze wijze op woeste gronden beslag leggen. Voor alle mogelijkheden worden deze reserves veelal zeer ruim genomen. Zij, die er grond ontginnen zonder aan de leiding te hebben meegewerkten, kunnen daarvan verwijderd worden.

Wanneer een man in het evenbedoelde geval aan de leiding heeft meegewerkten, doch vóór de verdeeling der gronden komt te sterven, krijgt zijne weduwe, wanneer zij kinderen uit het huwelijk met dien man heeft, een grondaandeel en anders niet.

Men is voor het ontginnen van gronden niet enkel tot de onmiddellijke omgeving van zijn dorp gebonden.

De regelen op *hot ni paksa* zijn dezelfde als in het onderdistrict Baligé. Dogene, die er het voorrecht van geniet, heet in afwijking van elders *na hot di gadoe*.

Als een *parripé* grond ontgonnen heeft, noemt men dien zijn *tombangan* of *panombangan*. Heeft een *anak radja* dat gedaan, dan wordt de grond zijn *golat*.

Het staat een ieder vrij zijn bouwland onbeperkt naar alle richtingen te vergrooten. Eene vergunning heeft hij hiertoe niet noodig. Bij belangengenreide beslissen de hoofden naar billijkheid. Vaste regelen bestaan er ter zake niet.

§ 13. Braakligging.

Laat een *parripé* een door hem ontgonnen stuk grond braak liggen, dan komt de grond weer geheel ter vrije beschikking van de *marga partano*.

Een *anak radja* verliest zijn recht op een door hem in *golat* of met een daarmee gelijkstaand recht bezeten stuk grond bij braak ligging nimmer. Bij zijn overlijden gaat zijn recht op zijne erfgenamen over en deze behouden het, al laten ook zij den grond braak liggen.

Wanneer een *anak radja* zijn sawah verwaarloost, kan hij niet tot bewerking daarvan verplicht worden, doch de hoofden hebben dan het recht den grond aan anderen in bebouwing te geven met dezelfde voorrechten als die van een herontginner.

Laat een *anak radja* toe dat een ander zijn braak liggend stuk grond zonder vergunning bewerkt, dan verliest hij zijn recht op den grond.

Ook hier kent men eenen plantrooster, welke vroeger door de *parbingin's* werd vastgesteld naar den stand der sterrenbeelden.

§ 14. *Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing.*

Een *parripé* verliest bij verhuizing binnen de *hordja* zijn recht op den grond niet, ook al mocht hij in een ander daartoe behoorend beschikkingsgebied gaan wonen.

Verhuist hij naar buiten de *hordja*, dan gaat zijn recht op den grond verloren (ookwanneer de grond hem *paté* toebehoort?). De sawah komt dan ter beschikking van de *radja partano* en heet dan *oema hadòsan* of *oema ripérripé*, welke benaming op gemeenschappelijk bezit wijst. De radja's kunnen het veld dan b.v. aan nieuwkomelingen in gebruik geven. De sawah blijft dan in den toestand van *oema hadòsan*, ook al wordt ze aan een *anak radja* ten gebruik afgestaan. Wanneer laatgenoemde echter onder het aanrechten van een maal den hoofden verzoekt hem de sawah voor altijd te geven, dan wordt de grond hem als *pandjaéan* geschenken (ook al is hier niet van *mandjaé* sprake en al is hij zelfs al grootvader) en de sawah wordt dan zijn *golat*.

Als een *parripé* terugkomt, heeft hij geen recht de sawah terug te eischen.

Een in het genot van een *oema hadòsan* gestelde persoon mag deze tijdelijk vervreemden, b.v. verpanden, in deelbouw geven, uitleenen — *parimbarimbahon* —, tijdelijk verruilen — *libé gògò* en *libé sochaton*.

Een *anak radja* behoudt den door hem ontgonnen grond en zijne andere in *golat* bezeten gronden, waarheen hij ook verhuist. Hij mag bij zijne verhuizing den grond ook verpanden en in vele *hordja*'s ook verkoopen. Laat hij den grond onbeheerd achter, dan gaat deze naar zijne erfgenamen, van wie hij den grond bij terugkomst mag terugvorderen.

§ 15. *Verkoop.*

Verkoopen — *manggadis paté* — van bouwgronden is in enkele *hordja*'s b.v. die van de *hoendoelan* Sibaroeang (kaart 1 Toba 44 en 45) en, naar gezegd wordt, in geheel Harangan Oeloean niet geoorloofd¹⁾. Elders echter wel b.v. in de *hoendoelan*'s Loemban na Bolon, Djandjimatogoe, Sigaol en Loemban Loboe (kaart 1 Toba 37, 38, 39 b, c, d, 42 a en 41 b, c).

Hier mogen verkocht worden velden, welke men in *golat* of *paté* bezit, zoomede *paoeséang*, *pandjaéan*, *daon sihol*, *parsomba*, *parsaéan* en *indahan arian*.

Een *parripé* mag evengoed koopen als een *anak radja*. De grond komt den *parripé* dan *paté* toe.

¹⁾ Aan de juistheid van deze van den *djaihoetan* van Sibaroeang verkregen inlichting twijfel ik.

Men moet den grond eerst aan de *waris* te koop aanbieden, ongeacht waar zij wonen; de naaste bloedverwant — *na soemolhot* — gaat voor. Daarna hebben de preferentie achtereenvolgens de *dongan sabalok* (de eigenaren of bezitters der buurperceelen), de *dongan sahoeta* of dorpsgenooten, van wie de *radja hoeta* het eerst in aanmerking komt, en de *dongan sahordja* of *hordjagenooten*. Voorts gaat een *anak radja* aan een *parripé* voor.

Bij verkoop van *paoeséang*, *pandjaéan*, *daon sihol* en *indahan arian* gaat echter de schenker voor aan ieder ander.

Voor verkoop van *paoeséang* is de toestemming noodig van den schenker.

Verkoop moet plaats vinden ten overstaan van de *waris* van den verkooper, de *radja partano* van de *hoeta* van den verkooper en de *dongan sabalok*. Aan alle verschenen personen wordt *pagopago* betaald. Overigens wordt het aan de partijen overgelaten al dan niet *oepa radja* aan de attesteerende hoofden te betalen.

De sawah wordt geacht aan den kooper over te gaan op het ogenblik van de betaling van de *pagopago*.

Hoe met de sawah gehandeld moet worden bij betaling van de koopsom in termijnen, regelen partijen onderling.

§ 16. Verpanding.

Geldleenen — *mangindjam hépeng* — zonder *hoea* (rente) met een sawah als zekerheidstelling, welke sawah bij den leener blijft, geschieft slechts op korten termijn, hoogstens tot het tijdstip van grondbewerking. Wordt de termijn door den leener overschreden, dan gaat de sawah als bruikpand — *dondon* — aan den geldschieter over.

Is er wel rente bedongen (geld op rente uitzetten heet *manghoëaï hépeng*) en dient een sawah tot zekerheidstelling, welke bij den leener blijft — *tahan hoea* —, dan gaat de sawah eerst dan aan den geldschieter als *dondon* over, wanneer het totaal van schuld en rente de waarde van de sawah dreigt te overschrijden. Dit totaal geldt dan als pandsom en er heeft geen verder oploopen van rente meer plaats.

Meer gebruikelijk is het lenen van geld met afgifte van een sawah als pand aan den geldschieter, die dan het veld mag gebruiken, totdat de sawah door afbetaling van de schuld is gelost. De sawah heet dan een *saba dondon* of *-sindor*. Het woord *gadé* bezigt men meer bij speelschulden.

Omwetting van verpanding in verkoop — *sindor paté* — komt men alleen in gebiedsdeelen tegen, waar sawahs verkocht mogen worden (Gevallen hiervan zijn behandeld o.a. bij de vonnissen van de Rapat Hoendoelan van Djangga van 29 December 1911 nr. 34 en 2 Februari 1912 nr. 32). De bijbetaling heet *sipatépaté*. Het sluiten dezer overeenkomst is aan dezelfde regelen gebonden als verkoop.

Eene weduwe met minderjarige zoons mag een sawah verpanden mits met voorkennis van de *waris*. Heeft zij alleen dochters, dan is zij niet tot de verpanding gerechtigd.

Verpand mogen worden gronden, in *golat* of *paté* bezeten, voorts *tano dondon* (in pand ontvangen grond), in tijdelijken ruil gegeven grond, *paoeséang* (mits met voorafgaande kennisgeving aan den schenker, die preferent is), *pandjaéan* (idem), *parhaen* of *ragiragi* (idem), *indahan arian* (idem) *oclosoclos* (idem), *daon sihol*, *tano na nioepahon*, *parsonomba* en *parmanomanoan*.

De sawah wordt geacht aan den pandnemer over te gaan op het oogenblik van betaling van de pandsom en aan den pandgever terug te gaan op het oogenblik van betaling van den losprijs.

Op den pandnemer rust de verplichting het veld tegen beschadiging of vernieling te beschermen. Wordt het veld bij eenen watervloed weggeslagen, dan heeft de pandnemer, ook al heeft hij al het mogelijke gedaan tot behoud van het veld, geen recht tot terugvordering van de pandsom.

Kwaliteitsverbetering of -achteruitgang worden bij de inlossing van het pand niet verrekend.

Heeft eene vergrooting van het veld door den pandnemer plaats gehad, dan gaat bij inlossing van het pand de vergrooting mede over aan den pandgever, wanneer de vergrooting van geringe beteekenis is en anders blijft die aan den pandnemer.

Een in pand ontvangen veld, mag men in deelbouw geven, verhuren, schenken als *paoeséang* (mits met kennisgeving van het bestaan van de pandovereenkomst), *ragiragi* (idem), *pandjaéan* (idem) en *indahan arian* (idem), zoomede tijdelijk ruilen met een ander veld (zie o.a. het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sionggang van 31 Januari 1913 nr. 8).

Het komt voor, dat de pandgever het veld in deelbouw van den pandnemer terugbekomt. In dit geval moeten er twee getuigen — het kunnen willekeurige personen zijn — bij de overeenkomst tegenwoordig zijn; anders is dit bij deelbouw niet noodig.

Het is niet geoorloofd op een in pand ontvangen *oema toer* (droog rijstveld) boomen te planten. Is dit uitdrukkelijk bij de verpanding in herinnering gebracht en wordt den pandnemer het planten van boomen tijdig verboden, dan moeten de boomen bij inlossing van het pand door den pandnemer worden verwijderd en weigert deze dit, dan komen de boomen aan den pandgever. Verbiedt de pandgever het planten van boomen niet, dan gaat het pand aan hem verloren. Het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 2 December 1921 nr. 64 zegt zonder eenig voorbehoud, dat wanneer iemand een aan hem verpande ladang — *haoema toer* — met boomen beplant heeft, de pandgever den grond niet meer mag inlossen. Hieruit blijkt eerstens, dat meerjarige beplanting het occupatierecht versterkt, en tweedens, dat, vermits boven vermelde regel niet voor sawahs geldt, het bezitsrecht op een droog rijstveld zwakker is dan dat op een sawah — dit laatste vermoedelijk omdat sawahaanleg meer bodembewerking vereischt dan ladangaanleg.

Hoe met den oogst moet geschieden, wanneer het veld bij de verpanding reeds bebouwd is, wordt in elk concreet geval bij de pand-

overeenkomst geregeld. Eene algemeene regeling als de *sanggoel-* of *boenti baringin*-regeling elders bestaat hier niet.

Het is niet gebruikelijk bij de verpanding een termijn van inlossing te stellen. Een verpand veld mag niet binnen twee jaar worden ingelost — *balik boengki*. Wanneer de pandnemer verlenging met één plantseizoen vraagt, is het gepast het verzoek in te willigen.

De rechten van den pandgever en van den pandnemer gaan op hunne erfgenamen over.

Gedurende de afwezigheid van den pandgever zijn zijne erfgenamen niet gerechtigd zonder zijne vergunning zich door terugbetaling van de pandsom in de plaats van den pandnemer te stellen; anders dus dan b.v. in de onderafdeeling Samosir.

De adat kent geen verjaring van het inlossingsrecht; zie overigens bij rechtsgouw 5 § 16.

Al mocht een pand intusschen aan een derde zijn overgegaan, zoo mag men het pand bij inlossing slechts opeischen van den pandnemer of diens erfgenama. Ziet deze geen kans het perceel aan den pandgever terug te geven, dan moet hij de waarde daarvan vergoeden. (Zie o.a. ook het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Loemban Loboe van 29 Februari 1915 nr. 16 en dat van de gelijkstandige rapat van Loemban na Bolak van 26 October 1914 nr. 6). Anders luidt echter het vonnis van dezelfde rechthank van Loemban Loboe van 2 Maart 1915 nr. 20, waarbij de pandnemer in het gegeven geval veroordeeld wordt een andere sawah aan den pandgever te geven tot tijd en wijle de pandnemer de verpande sawah van bedoelden derden persoon zal hebben weten los te krijgen.

Voor de inlossing zijn geen formaliteiten voorgeschreven. Al naar verkiezing kan men er getuigen bij halen.

Redenen tot verpanding kunnen zijn: geldgebrek, verre ligging van het veld en verhuizing.

Vroeger ging een veld voor eene speelschuld enkel in pand over. Sinds dobbelen door het Bestuur verboden is en speelschulden in rechte niet meer ontvankelijk zijn, gaan velden voor speelschulden *paté*, dus voor altijd, over. Het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Loemban Loboe van 4 Juni 1914 nr. 16 geeft echter nog een geval te zien van eene verpanding van eene sawah wegens speelschuld.

Dondon toea is een in pand ontvangen sawah, als zoodanig geschenken aan den eerst geboren kleinzoon in de mannelijke linie (zie o.a. het vonnis van de Groote Rapat te Baligé van 4 Maart 1922 nr. 64).

§ 17. Deelbouw.

Alle gronden mogen in deelbouw — *bola pinang* — worden gegeven, behalve gronden, zelf in deelbouw ontvangen, zoomede die, in herontgining of bruukleen gekomen.

Vroeger werd de oogst in twee gelijke deelen tusschen deelbouwgever en deelbouwer verdeeld, nadat aan den deelbouwer — *pamola pinang* — gegeven was *dégédégé*, *piarpiar* en *djomoerdjomoer*. Nu wordt zonder meer twee derde van den oogst aan den deelbouwer en

een derde aan den deelbouwgever — *siléhon bola pinang* — toegewezen. Volgens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sionggang van 22 October 1910 komt echter een verdeeling in tweeven nog voor.

De deelbouwgever moet de zaadpadi leveren; heeft hij dit niet gedaan, dan is de deelbouwer gerechtigd voor de verdeeling een hoeveelheid gaba voor zich zelf af te houden gelijk aan die van de zaadpadi.

De deelbouwgever moet zijn aandeel zelf halen, wanneer hem dit niet vrijwillig gebracht wordt.

Alle veld- en oogstwerkzaamheden rusten op den deelbouwer.

De verdeeling van het beschot geschiedt door den deelbouwgever.

Laat de deelbouwer het veld onbewerkt zonder het bijtijds voor den aanvang van den neuen gewastijd aan den deelbouwgever te hebben teruggegeven, dan is hij tot eene schadevergoeding verplicht, gelijk aan een derde van het normale beschot — *gògò* — van het veld.

Ook *haeoma toer* (ladangs) worden in deelbouw gegeven, *porlak* (tuinen) echter niet.

Voor het sluiten der overeenkomst is tegenwoordigheid van getuigen niet voorgeschreven, behalve in het hooger bedoelde uitzonderingsgeval.

Vervreemdt de deelbouwer den grond op een oogenblik, dat het perceel reeds door den deelbouwer in bewerking is genomen, dan gaat de deelbouwovereenkomst voor het loopende plantseizoen door. Is bij de vervreemding bedongen, dat het aan den deelbouwgever toekomende deel van het beschot nog aan den vervreemder zal toekomen, dan heeft deze in afwijking van elders geen gedeelte daarvan aan den neuen eigenaar of bezitter af te dragen.

§ 18. Ruil.

Men kent *libé paté*, *libé gògò* (in de onderdistricten Baligé en Lagoeboti *libé simolakmoelak* geheeten) en *libé soehaton* (in evengemelde twee ressorten *libé gògò* genoemd¹⁾).

Ook gronden, welke niet beide in dezelfde *hordja* liggen, mogen geruiled worden.

Een *parripé* mag alleen grond verruilen, welke hij *paté* bezit; voor gronden met een zwakker recht is hem zulks niet geoorloofd, ook al mocht het slechts een tijdelijken ruil betreffen.

Bij een ruil voor altijd — *libé paté* — moeten de *radja toenggané* en de *waris* van beide partijen tegenwoordig zijn; een tijdelijke ruil behoeft echter niet ten overstaan van getuigen plaats te hebben.

Een tijdelijke ruil wordt niet voor een bepaalden tijd maar tot wederopzeggens gesloten.

Wordt in geval van *libé gògò* een sawah buiten schuld of nalatigheid van den houder daarvan vernietigd b.v. bij een watersnood, dan is deze niet daarvoor aansprakelijk en wordt de door hem in ruil

¹⁾ Het plaatselijk dialect noemt ruil voor altijd, voor vast, ook *libé gong* en *libé hot* en voor ruil tot wederopzeggens *libé moedoer* (zie vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sionggang van 16 Januari 1913 Nr. 6).

gegeven sawah beschouwd door de wederpartij niet in ruil maar in deelbouw te zijn ontvangen. Is het verlies van de sawah te wijten aan schuld of nalatigheid van den houder daarvan, dan blijft de door hem in ruil gegeven sawah voor altijd aan de wederpartij. Wordt slechts een gedeelte van de sawah buiten schuld of nalatigheid van den houder daarvan weggeslagen, dan wordt de opbrengst van beide sawahs voor den duur der ruilovereenkomst gehalveerd en bij verbreking hiervan de velden over en weer teruggegeven in den staat, waarin zij verkeeren. Is door schuld of nalatigheid van den houder daarvan een gedeelte van een sawah weggeslagen, dan heeft er geen verdeeling van het beschot plaats en blijft hij aansprakelijk voor de waardevermindering.

Bij *libé sochaton* wordt het verschil in opbrengst van beide geruilde sawahs tusschen de twee partijen gelijkelijk verdeeld. Is een sawah door schuld of nalatigheid van den houder daarvan vernietigd, dan heeft bedoelde halvering niet plaats. De houder van de andere sawah behoudt de opbrengst hiervan dan geheel en mag die sawah dan aanhouden en gebruiken, tot zijn eigen sawah geheel hersteld is. Is de schade niet aan schuld of nalatigheid te wijten, dan wordt het verschil in opbrengst gehalveerd.

In tijdelijken ruil ontvangen grond — *tano libé* — mag niet vervreemd worden, echter wel in deelbouw worden gegeven.

Bij vervreemding van een in tijdelijken ruil gegeven stuk grond, gaat de ruilovereenkomst op den gewonen voet door.

§ 19. Schenking.

1. *Oelosoelos.*

De *oelosoelos* is ook hier een tegengeschenk voor een *pisopiso* (zie rechtsgouw 5 § 33). De *pisopiso* mag alleen uit roerende goederen bestaan, maar de *oelosoelos* steeds (?) uit een of meer sawah's, welke dan *oema paroclos* of ook *paroclosan* genoemd worden. *Pisopiso* kan alleen gegeven worden aan mannelijke leden eener familie, waaruit de schenker der *pisopiso* of een zijner voorzaten eene vrouw gehuwd heeft, — *hoelahoela, bona ni ari*.

De *oelosoelos* gaat *paté* (voor vast, voor altijd) over aan den begiftigde.

Ook een *parripé* kan *oelosoelos* krijgen.

De *oelosoelos* mag men verpanden, mits men eerst den schenker daarvan waarschuwt, omdat deze de preferentie op de in pand neming heeft.

2. *Paoeséang.*

Paoeséang behoort uit een sawah te bestaan. Een *saba dondon* (een in pand genomen sawah) wordt daarom zelden als *paoeséang* gegeven; feitelijk wordt er dan slechts eene vordering geschonken.

Als *paoeséang* mag worden gegeven grond, welken men in *golat* of *paté* bezit, zoomede *paoeséang*, *pandjáéan*, *tano na nioepahon*, *parsomba*, *parsáéan* en *indahan arian*.

De *paoeséang* heet aan man en vrouw te zamen geschonken te

zijn. Bij vervreemding (ook tijdelijke) van de sawah legt de stem van de vrouw veel gewicht in de schaal.

Wanneer de vrouw staande het huwelijk overlijdt, komt de *paoeséang* voor altijd aan den man.

Sterft de man staande het huwelijk, dan komt de *paoeséang* aan de uit het huwelijk geboren zoons; zijn deze er niet, dan aan de uit het huwelijk geboren dochters en bij ontstentenis ook van deze aan de *waris* van den man.

Wanneer geen der familieleden van den overleden man de weduwe krachtens het erfhuwelijksrecht wil trouwen — *pagodanghon*, *manghampi* of *mangabia*¹⁾ —, heeft er een verbreking van de aanverwant-schapsbanden, een zoogenaamde echtscheiding plaats. De *paoeséang* blijft aan de zoons van den overledene en zijn deze er niet, aan diens dochters. Eerst bij ontstentenis ook van deze gaat de *paoeséang* aan den *parboroc* (degene, die de vrouw uithuwde) terug. In dit laatste geval moet de *sinamot* (bruidschat) geheel aan den *paranak* (den vader van den man of degene, die bij het huwelijk daarvoor optrad) worden gerestitueerd. Gaat de *paoeséang* niet terug aan den *parboroe*, dan behoeft slechts een door de hoofden vast te stellen gedeelte van den *sinamot* te worden teruggegeven. Bij de vaststelling van dat gedeelte wordt o.m. rekening gehouden met den ouderdom van de vrouw.

Wanneer een van de familieleden van den man de weduwe wil *manghampi*, maar laatstgenoemde is hier niet voor te vinden, ook dan heeft er een zoogenaamde echtscheiding plaats. De *paoeséang* blijft aan de zoons van den overleden man, bij ontstentenis van deze aan diens dochters en zijn ook deze er niet, aan de *waris* van den overleden man (teruggave van de *paoeséang* heeft niet plaats, vermoedelijk omdat de weduwe tot de echtscheiding aanleiding heeft gegeven). De *sinamot* behoeft pas aan den *paranak* te worden gerestitueerd, wanneer de weduwe hertrouwt.

Gedurende ongeveer één jaar na het overlijden van haren man mag de weduwe niet hertrouwen. Wanneer de familie van den man haar gedurende die periode niet onderhoudt, mag zij naar den *parboroe* terug. Neemt zij dan kinderen mee, dan heeft zij voor zood lang het recht de *paoeséang* te gebruiken.

Vroeger bestond de gewoonte, dat een weduwe, indien zij geen kinderen had uit haar huwelijk met haar overleden man, er zich niet tegen mocht verzetten, wanneer een familielid van dien man haar wenschte te *manghampi*. Voornamelijk door den invloed van het Christendom is hieraan een einde gekomen.

In geval restitutie van de *paoeséang* verplicht is (o.a. bij een reële echtscheiding) moet die teruggevorderd worden van den *pangoli* (man) c.q. van diens erfgenamen. Is de sawah intusschen aan derden overgegaan b.v. in pand en ziet de *pangoli* geen kans de sawah terug

¹⁾ Alle drie woorden kunnen gebezigd worden ongeacht de verwantschaps-verhouding tusschen den overleden man en zijn familielid, dat van het erf-huwelijksrecht gebruik maakt. Het laatste woord is minder eerbiedig.

te geven, dan wordt de waarde van de sawah op de aan den *pangoli* te restituieren *sinamot* gekort.

Het is echter in afwijking van de elders bestaande gewoonte niet gepast de *paoeséang* bij het huwelijk op waarde te stellen.

Wanneer van een *saba paoeséang* later blijkt, dat die den schenker niet in *golat* of *paté* toebehoorde, dan moet de *parboroe* een andere sawah daarvoor in de plaats geven of bij niet in staat zijn hiertoe in plaats van de geschenken sawah de *golat*waarde daarvan aan den *pangoli* betalen.

Zoolang de *sinamot* nog niet vol betaald is en er voor dien nog geen kinderen geboren zijn, blijft de *paoeséang* bij den *parboroe*. Wordt er een kind geboren dan gaat de *paoeséang* aan het echtpaar over, ook al is de *sinamot* niet vol betaald. (Een huwelijk geldt eerst voor vol, wanneer er kinderen geboren zijn).

Er bestaat geene verplichting tot het geven van een *paoeséang* anders dan wanneer dit beloofd is. Het komt wel eens voor, dat de vrouw teruggegeven wordt bij niet nakoming van bedoelde belofte. In den regel berust de *pangoli* in de belofteschennis.

Voor verkoop van een *paoeséang* moet eerst de vergunning gevraagd worden van den schenker en bij verpanding moet aan deze vooraf eene kennisgeving daarvan gedaan worden.

Als de schenker of diens erfgenamen op eenigerlei wijze — behalve, naar ik meen, in geval van echtscheiding — de sawah *paté* (voor vast) terug bekomt, noemt men de sawah een *haoema moelak* of *-soemoeang*.

Paoeséang heet gegeven te worden, opdat ook de dochter een deel krijgt van de bezittingen van haren vader. (Dochters erven niet).

3. *Daon sihol.*

Het is in het algemeen een aandenken van een stervenden aanverwant, persoonlijk of uit zijne nalatenschap ontvangen, door een aanverwant. In de onderwerpelijke rechtsgouw wordt ook wel van een *parboroean* (*pamoroean?*) of vrouw van dezelfde marga als de begiftigde *daon sihol* ontvangen, hetzij wanneer deze zelf op sterf ligt, hetzij bij het overlijden van haren man. Het geschenk mag dan niet uit bouwgrond bestaan.

4. *Parmanomanoan.*

Hieronder verstaat men, behalve hetgeen in het onderdistrict Baligé een *parmanomanoan* genoemd wordt, een geschenk, dat men op zijn sterfbed aan een zoon of kleinzoon geeft.

5. *Parhaen* en *ragiragi*.

Het tegengeschenk van den *parboroe* bij ontvangst van den bruidschat heet *parhaen*, wanneer het uit een sawah bestaat en anders *ragiragi*.

6. *Parsonba* en *parsaéan*.

De beteekenis van beiden is hier dezelfde als elders (zie o.a. bij rechtsgouw 3). Deze wijzen van afbetaling met sawahs zijn ook geoorloofd daar, waar gronden, naar het heet, niet verkocht mogen worden.

§ 20. *Bruikleen.*

Bruikleengeving door een enkeling is hier volgens zeggen niet gebruikelijk.

Het komt wel eens voor, dat een sawah uitgeleend wordt om den leener in de gelegenheid te stellen door verpanding daarvan aan geld te komen (zie het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sibaroeang van 21 Februari 1911).

§ 21. *Gemeenschappelijk bezit.*

Aan enkelingen gemeenschappelijk toe behorende sawahs zijn, v.z.v. bekend, slechts sawahs uit een onverdeelden erfboedel. Zij worden in den regel door de deelgerechtigden om beurten bewerkt. In het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sibaroeang van 6 October 1912 worden zij *haœma hadôsan* genoemd, evenals de rechtsgemeenschappelijk bezeten houtvelden. (Zie pag. 356. *Dos* betekent gelijk, b.v. van aandeel).

§ 22. *Weiderecht.*

In de onderhavige rechtsgouw komen omwalde weidevelden voor. Men heeft voor deze geen algemene benaming. Zij hooren aan de *hordja*. Een ingezetene van de *hordja* behoeft voor het er laten grazen van zijn vee niets te betalen, een vreemdeling echter wel, namelijk ± f 0.50 per buffel, af te dragen aan den *radja portahi*. Dit geld wordt besteed voor het onderhoud der wallen. De heffing heeft geen speciale benaming.

Er bestaan geene dergelijke weidevelden in privaatbezit.

Men mag over gedeelten van bovenbedoelde rechtsgemeenschappelijke weidevelden beschikken voor landbouwdoeleinden, mits na verkregen vergunning van den *radja portahi*.

De niet omwalde weidevelden staan voor het weiden van vee geheel ter beschikking van een ieder, ook van personen van buiten de *hordja*.

Het staat voorts een ieder vrij vee te laten grazen op braak liggende bouwvelden en *gasgas*. Voor dit recht kent men geene benaming.

Wanneer iemand vee te weiden geeft aan een persoon in een vreemde *hordja*, moet hij daarvan kennis geven aan den *radja portahi* van die *hordja* rechtstreeks dan wel door tusschenkomst van den *radja hoeta*. Tot de kennisgeving is hij echter niet verplicht, wanneer de hoeder deelgenoot is — *morripéripé* — in de kudde. Het komt voor, dat de hoeder op verlangen van den veebezitter zich voor een vierde van de waarde in de kudde interesseert, zuiks om den hoeder tot meerdere plichtsbetrachting aan te sporen. De hoeder heeft, ook wanneer hij geen aandeelhouder wordt van de kudde, recht op een vierde van de progenituur — *oepa mamahani*. De melk en de mest komen aan den hoeder, maar deze is aansprakelijk voor eventuele vergoedingen van door het vee aan veldgewassen aangebrachte schade.

§ 23. Waterrecht.

Een bron — *mocal* — behoort aan de betrokken *hordja*, ook wanneer het gebied daarvan in beschikkingskringen onder meerdere marga's of margatakkens verdeeld is.

Voor het aftappen van water uit een *ritvier* middels eene leiding is noodig de vergunning van den *radja portahi* van de *hordja*, waar afgetapt wordt.

Ook al tapt men in een vreemde *hordja* af, worden aan de vergunning geen voorwaarden verbonden of bedingen gesteld.

Bij een voornemen tot aanleg eener leiding onderzoekt de *radja portahi* met de betrokken *radja hocta* of anderen daar geen nadeel van kunnen ondervinden. Daarna worden alle personen van de *hordja*, c.q. alleen van het betrokken gedeelte daarvan, opgeroepen tot het sluiten eener overeenkomst voor den aanleg. Aangegeven wordt dan wie aan den aanleg en dus ook in de verdeling der te bevloeien gronden deel zullen nemen en de overeenkomst wordt dan bekrachtigd met een gemeenschappelijk maal, waarvoor geslacht wordt. De kosten hiervan worden hoofdelyk gedragen — *morgoegoe*. De deelnemers moeten naar het werk uitkomen en verder de kosten dragen van het onthaal van buitenstaanders, die op uitnoodiging hulp verleenen.

Eerst wanneer de leiding gereed is, wordt tot de grondverdeling overgegaan. De *radja portahi* en de *radja toenggané* krijgen een extra-aandeel. Zij, die meer aan het werk of in de kosten hebben bijgedragen, bekomen naar evenredigheid een groter aandeel.

Verkozen worden er dan een of meer *radja bondar*, die voor het klein-onderhoud van de leiding zullen hebben zorg te dragen. Heeft er eene zware herstelling plaats, dan moeten alle deelgenooten uitkomen. Voor hun arbeid moet een varken geslacht worden, waarvan de kosten gedragen moeten worden door de eigenaren of bezitters van de sawahs, welke aan het stuk geraakte gedeelte der leiding grenzen, en door alle deelgenooten, wanneer bedoeld leidinggedeelte buiten de sawahs ligt.

Voor zijn arbeid wordt de *radja bondar* beloond met *oepa radja bondar* van iederen sawahbezitter, die water uit de leiding trekt, en wel in den vorm van gaba tot eene hoeveelheid, gelijk aan die van de zaadpadi, noodig voor eene beplanting van zijn uit de leiding bevloeide sawah.

Ook wanneer iemand een eigen leiding heeft aangelegd om water uit de hoofdleiding naar zijn veld te brengen, is hij *oepa radja bondar* verschuldigd.

Bewerkt een aangesloten sawahbezitter zijn veld niet, dan is hij ook geen *oepa radja bondar* verschuldigd.

§ 24. Vischrecht.

Het gedeelte van het meer, grenzende aan een *hordja*, maakt het vischgebied uit van de marga's *partano* in die *hordja* gezamenlijk.

Lieden van buiten de *hordja* hebben eene vergunning noodig van den *radja portahi* daarvan om er te mogen visschen. Voor de ver-

gunning hoeft niets betaald te worden; wel moet een gedeelte van de vangst aan den *radja portahi* of aan den nabij wonenden *radja hoeta* worden afgedragen, wanneer die er om vraagt. Bij niet voldoening hieraan wordt de nalatige uit het vischgebied gezet. De gift beoogt eene erkennung van het vischrecht der betrokken *hordja*. Zij draagt geen speciaelen naam.

Ook daar, waar de oever van het meer den overwal nadert, schijnt men midden in het meer vischgebiedsgrenzen met den overwal te hebben. De grens tuschen het vischgebied van Sigaol en dat van den overwal heet te lopen over Hasindir Pohan en Hasindir Sigaol. Zij zou in gemeen overleg vastgesteld zijn.

Men kent individueel genotrecht op een gedeelte van het vischgebied. Wanneer iemand gewoon is ergens zijn vischtuig te plaatsen, is hij gerechtig een ander te verbieden er te visschen; bij niet voldoening daaraan kan hij ter zake een eisch instellen bij den rechter.

Het gedeelte einer rivier, gelegen binnen een *hordja*, behoort mede tot het vischgebied dier *hordja*. De ingezeten der *hordja* hebben geen vergunning noodig om er te visschen; personen van buiten de *hordja* moeten daartoe echter eene vergunning vragen van den *radja portahi*, die dan recht heeft op een gedeelte van de vangst. Wanneer een vreemdeling vischt zonder vergunning, kan hij aangeklaagd worden bij den rechter. De *radja portahi* is in deze de *sochoet*, de beschermer van het vischrecht. (*Sochoet* beteekent in het algemeen aanvoerder, leider, hoofdpersoon in eenigerlei actie, oorlog enz.).

Rechtsgouw 8.

§ 1. Beschikkingsrecht op den grond.

Het westelijk deel der rechtsgouw, met uitzondering van Djandjiradja (kaart I Toba 1), is bezet door Soemba- en het oostelijk deel door Lontoengmarga's. Voor de geschiedenis dier bezettingen wordt verwezen naar pag. 29, 31, 49 en 50.

Van de ontwikkeling van het beschikkingsrecht op den grond in het Lontoenggebied kreeg ik van de volkshoofden de volgende inlichtingen.

Zooals op pag. 31 reeds is medegedeeld, vestigden de drie broers Simatoepang, Aritonang en Sirégar (zie stamboom) zich in het gebied, dat thans ongeveer de negri Aritonang vormt. Nadat Sirégar, wegens het door hem met de vrouw van Simatoepang gepleegde overspel, naar de Tobahoogvlakte gevlecht was, verdeelden Simatoepang en Aritonang het door hen met hunne nakomelingen bezette gebied in twee gelijke deelen, waartusschen zij een grens trokken, welke volgens zeggen nu nog geëerbiedigt wordt. Later haalde Aritonang zijn broer Sirégar terug, die zich in het Aritonangaandeel vestigde.

Vele jaren daarna ging men telkens, wanneer wegens bevolkingsaanwas dan wel bij het zich voordoen van gunstige ontwikkelingsmogelijkheden nieuwe terreinen bezet werden, over tot eene onderverdeling dezer terreinen tusschen de van Simatoepang dan wel van Aritonang afstammende marga's, terwijl bij de verdeeling door de Aritonang-stammen ook aan de marga Sirégar een deel werd toegewezen. De verdeeling had dus plaats in het Simatoepangaandeel tusschen de marga's Sitogatorop, Siantoerien Siboerian en in het Aritonangaandeel tusschen de marga's Ompoe Soenggoe, Radja Goekgoek, Simarémaré en Sirégar, elk voor een gelijk aandeel, ongeacht het aantal *ripé's* (gezinnen), waaruit elk der deelgerechtigde marga's bestond. Zoo'n aandeel wordt *portalian* genoemd en is de *golat* (behoert tot het beschikkingsgebied) van de marga, waaraan het is toegewezen. Iedere *portalian* is met *tochò* afgebakend.

Het verdeelingstelsel bracht evenals op Samosir mee, dat de *portalian's* van een marga verspreid kwamen te liggen.

De onderverdeling eener *portalian* tusschen de leden der marga geschiedde evenals bij eene boedelscheiding bij staken, met dit verschil echter, dat alleen de in het gebied gevestigde leden tot de deelgerechtigden werden gerekend, dat de oudste staak, dus die van den oudsten zoon, geen groter aandeel kreeg dan de andere staken — gezorgd werd dat alle *ripé's* een gelijk aandeel kregen, ongeacht tot welken staak zij behoorden — en dat de staak, waarvan er geen leden van ouder tot ouder meer in het gebied gevestigd waren, bij de ver-

deeling uitgesloten bleef. Op grond van dit laatste kreeg de staaik Ompoe Sédakmoembaloembal (zie stamboom) geen aandeel van de *portalian's* van de marga Radja Goekgoek (de beide zoons van Ompoe Sédakmoembaloembal waren namelijk weggetrokken in de richting van Asahan).

Was het aantal *ripe's* einer marga gering, dan werd de *portalian* niet geheel opgedeeld. Het resterende gedeelte noemt men *poensoe tali*. Het dient om nieuwkomelingen en nieuw gevormde gezinnen aan bouwgrond te helpen. Voor dit doel werd ook daar, waar voor eenne opdeeling van de *portalian* wel voldoende gezinnen aanwezig waren, veelal een deel, eveneens *poensoe tali* genaamd, gereserveerd.

De buiten de *portalian's* gelegen woeste gronden, dus de niet opgedeelde gronden of *tano na so binagé*, behoren in het Simatoepang-aandeel aan de van Simatoepang afstammende marga's gezamenlijk en in het Aritonangaandeel aan de van Aritonang afstammende marga's en de marga *Sirégar* gezamenlijk.

Van uit het Simatoepangaandeel werden bezet: Oenté Moengkoer, Batoe Binoemboen en Paranginan; van uit het Aritonangaandeel: Sitanggor, Boentoë Radja, Hoeta Gindjang, Tapiannaoeli (grenzende aan Aritonang), Silando (thans ressorteerende tot Hoeta Gindjang), Poelo Pardopoer, Moeara, Sósor Lontoeng en Péa Aroeng.

In Sitanggor en Boentoë Radja, waarheen de eerste uitzwermingen van uit het Aritonangaandeel plaats vonden, heeft men evenals in Aritonang eene verdeeling van het beschikkingsgebied in *portalian's* gehad. Met dit verdeelstelsel is blijkbaar daarna gebroken, althans in de na evengenoomde landschappen bezette gebieden werd het niet toegepast en worden de woeste gronden — *tano taroelang* of *tano kōsong* (een door het Bestuur ingevoerde Maleische uitdrukking) — geacht aan de zich het eerst aldaar gevestigd hebbende stammen gezamenlijk te behooren. Voor wat Poelo Pardopoer, Moeara, Sósor Lontoeng en Péa Aroeng betreft, zijn het dezelfde marga's als die, welke in het Aritonangaandeel *portalian's* kregen.

Uit het feit, dat het aan personen van buiten de *bioes* niet geoordofd is daarbinnen gronden te ontginnen anders dan door zich eerst in de *bioes* te vestigen, volgt dat elke *bioes* haar eigen beschikkings-areaal heeft. De *bioes'* hebben onderling veelal geene grenzen; de dorpen der verschillende *bioes'* liggen echter niet door elkaar. De eigenaardige terreinformatie maakt vaststelling van grenzen veelal onnoodig. Schennis van elkaars gebied gaf wel eens aanleiding tot grote rustverstoringen, zoo o.a. ongeveer 10 jaar geleden, toen de negri Oenté Moengkoer lieden van de hoendoelan Paranginan terrein op de grens betwistte. Nochtans zijn in beide gebieden dezelfde marga's de heerschende.

§ 2. Karakter en samenstelling van de *bioes*.

Evenals op Samosir is in de onderwerpelijke rechtsgouw de *bioes* zoowel een offer- als een rechtsgemeenschap, zoals uit de volgende factoren blijkt.

1. De *bioes* viert offerfeesten, *hordja bioes* of *hordja taon*. Leiders dezer feesten zijn de *porbaringin*'s. Hunne werkzaamheden bepalen zich nagenoeg uitsluitend tot de evenbedoelde offerfeesten en godsdienstige verrichtingen bij den rijstbouw. Zoo stellen de *porbaringin*'s voor de heele *bioes* het tijdstip vast van het begin der sawahwerkzaamheden. Dit heeft plaats op de *portogovan*, namelijk de *onan* (markt), waar de *porbaringin*'s in het algemeen hunne bijeenkomsten — *togocan* — plegen te houden. Van bedoelde vaststelling geven de *porbaringin*'s kennis aan den *radja oloan* (het hoogste wereldlijke hoofd van de *bioes*), die aan den *porhara* (boodschapper) last geeft tot bekendmaking van de beslissing. Voor de uitvoering van vele der overige beslissingen der *porbaringin*'s moet de bewilliging ingeroepen worden van de *radja's hoeta*, daartoe tot eene bijeenkomst opgeroepen, waarvan de *radja oloan* de leiding heeft.

Voorts bepalen de *porbaringin*'s op de *portogovan* in tegenwoordigheid van den *radja oloan* en de *radja's doli* (vertegenwoordigers van de heerschende marga's of margatakken) de bijdrage — *goegoean* — van iederen *radja doli* in de kosten van het offerfeest naar het aantal *ripé*'s (gezinnen), die door den *radja doli* vertegenwoordigd worden. De *radja doli* zorgt voor de inning, bijgestaan door de *radja's hoeta*.

Ter voorkoming van rustverstoringen belast de *radja oloan* zich met de verdeeling van het vleesch van den op het *bioes*feest geofferden buffel volgens de adat. Van den buffel wordt eerst aan den *radja oloan* de *hangkap* aangeboden, bestaande uit een moot van den romp van den buffel achter de voorpoten, waarin een stuk van de ruggegraat en een paar ribben. De rest wordt onder de *radja's hoeta* verdeeld naar het aantal der onder elk hummer staande *ripé*'s. Bevindt zich onder hen een *porbaringin*, dan krijgt deze van zijn *radja hoeta* een iets groter aandeel dan een gewone *ripé*.

De *porbaringinwaardigheid* is erfelijk. Omrent het ontstaan van het ambt kon men geen inlichtingen verschaffen en evenmin mededeelen, tot welke personen men zich bij de keuze der eerste *porbaringin*'s bepaalde. De hoogste *porbaringin* draagt den titel *radja pardjolò*.

Gereserveerde velden als de *oema ripé* en *oema haradjaon* in het onderdistrict Baligé mist men hier.

Evenmin zijn aan de *homban* en de *pangoeloebalang* velden verbonden.

2. De *bioes* heeft tot wereldlijk hoofd den *radja oloan*. De vereischten voor de waardigheid zijn behoorlijke afstamming en persoonlijke hoedanigheden, moed, slimheid, welgesteldheid. De drager van het ambt wordt door de openbare meening stilzwijgend aangewezen en behoudt het ambt, zoolang hij zich daarin weet te handhaven. De *radja oloan* behoeft niet te behoren tot den oudsten tak van de oudste der heerschende marga's. De waardigheid gaat in den regel van vader op zoon over. Het komt meer voor, dat iemand anders zich de waardigheid toeëigent; om hiertoe in staat te zijn moet hij de groote menigte achter zich hebben.

Op den *radja oloan* volgt in rang de *radja doli*. Iedere heerschende marga of margatak wordt vertegenwoordigd door een *radja doli*, althans wanneer de marga of margatak een of meer *radja's hoeta* telt. Van deze hoofden komt diegene voor *radja doli* in aanmerking, die van de oudste afstamming in de betrokken genealogische groep is. Bij ongeschiktheid van bedoelde persoon wijzen de *radja's hoeta* van gemelde groep onderling uit, wie hunner hem zal vervangen. Alhoewel de marga in sommige aangelegenheden door een *radja doli* vertegenwoordigd wordt, heeft een marga in de *bioes* nochtans geen bestuur.

De *radja oloan* is dus het *bioes*hoofd, de *radja doli* een stam- of geslachtshoofd en de *radja hoeta* een dorpshoofd.

3. De *bioes* bezit een beschikkingsgebied.

4. De *bioes* heeft een *onan* (markt), voor de oprichting waarvan de *bioes* eene overeenkomst heeft gesloten met de nabij gelegen andere *bioes'*, voornamelijk tot verzekering van den godsvrede voor de marktbezoekers gedurende 36 uren, beginnende met zonsopgang op den marktdag (om de vier dagen werd markt gehouden evenals overal elders). Zoo'n *onan*verbond heet ook hier *saksing*¹).

Overigens heeft men hier en daar nog kleinere, veelal dagelijksche markten, welke niet op een *saksing* beruisten.

Wanneer iemand, die zich schuldig gemaakt heeft aan een der volgende misdrijven, op de *onan* komt, mag hij door de beleedigde partij gevangen worden genomen en in het blok gezet worden, tot hij de verschuldigde boete of schadeloosstelling heeft betaald dan wel in geval van een doodvonnis, dit vonnis wordt voltrokken. Bedoelde misdrijven zijn: *toloci* (sluipmoord), *soerhoe* (kwaadwillige brandstichting), *langkoep* (overspel), *sipogo horbo ripéripé* (als genoot een kongsibuffel zich toegigenen) en *sipogo hatoban* (een gevvluchten slaaf weigeren uit te leveren). De maatregel houdt verband met het feit, dat, waar een schuldige vroeger veelal bescherming genoot van zijne familieleden of dorpsgenooten, men weinig vat op hem had. Verzet door derden tegen eene arrestatie van den schuldige op de markt kon leiden tot schennis van den vrede op de *onan*, waartegen alle bij de *onan* aangesloten *bioes'* ingevolge de *saksing* verplicht zijn zich te kanten. Derden zullen zich dan ook in den regel van een verzet ont-houden.

Wordt de godsvrede geschonden, dan vraagt de *bioes*, aan welke de *onan* behoort, om uitlevering en bestraffing van den schuldige. De hoofden van de aangesloten andere *bioes'* spreken mee recht. De *radja*

¹⁾ De *onan* van de *bioes* Mocara heet Onan Mocara, van de *bioes* Oenté Moengkoer Onan Batoe, van de *bioes* Simatoepang Onan Sialaman, van de *bioes* Aritonang Onan Baringin, van de *bioes* Poelo (Pardopoer) Onan Simarémaré Dolok, van de *bioes* Djandi Radja Onan Siriaon, van de *bioes* Bangkara Onan Balé (Onan Parmasan), van de *bioes* Simancellang e.a. Onan Batoe na Godang, van de *bioes* Marboen e.a. Onan Sihorbo en van de *bioes* Tipang Onan Siamakpadan. Deze *onan* is thans gesloten en de markt van Tipang is nu de niet aan het Tobameer doch landwaarts in gelegen Onan Sampang. De *bioes* wordt veelal ook naar haar *onan* genoemd.

oloan van de *bioes*, waartoe de *onan* behoort, treedt bij de berechting als leider op.

Maten als b.v. de *soloep* (4 *balé*) en de *ampang* (24 *soloep*) bestonden volgens zeggen der hoofden bij de tot stand koming van de *saksing* reeds.

5. Wanneer er een vergrijp binnen de *bioes* gepleegd is, moet daarvan, hoe gering het vergrijp ook is, kennis worden gegeven aan den *radja oloan*, die de zaak dan berecht. Deze behoeft de overige hoofden van de *bioes* daarbij niet te raadplegen.

6. Wanneer iemand van de *bioes* vermoord wordt, geven de betrokken familieleden daarvan kennis aan den *porbarinju* hunner *marga*, die zich tot den *radja oloan* wendt voor het instellen van een onderzoek, waartoe de *radja oloan* de overige volkshoofden van de *bioes* samenvoegt. Plijkt de schuldige iemand te zijn van buiten de *bioes*, dan trekt de beledigde *bioes* dadelijk ten strijde op tegen de betrokken vreemde *bioes*. Komt deze bemiddelend tegemoet, dan wordt tot onderhandelen overgegaan. De zaak werd veelal met betaling van den bloedprijs bijgelegd; bij niet betaling moest de schuldige worden uitgeleverd. Deze werd dan ter dood gebracht bij het graf van den vermoorden persoon; het hoofd werd gesneld en begraven aan het voeteneinde van bedoeld graf.

Wanneer in de eene of andere *bioes* een vreemdeling wordt gedood en men heeft den schuldige niet kunnen uitvinden, kan die *bioes* geenerlei verantwoordelijkheid voor het vergrijp worden opgelegd. Men bepaalt zich dan tot eene kennissage van het feit aan de familie van het slachtoffer.

7. Voor het bespelen van den *gondang* (het maken van Bataksche muziek) in een vreemde *bioes* is eene vergunning noodig van den *radja oloan* van die *bioes*.

8. Elke *bioes* heeft haar eigen *djandji* met andere *bioes'* of *marga*'s. Zoo heeft de *bioes* Moeara een *djandji* met Simamora, Limpong, Oerat en de in het onderdistrict Lagoeboti gevestigde, van Sipaettoca afstammende *marga*'s; de *bioes'* Oenté Moengkoer en Simatoepang gezamenlijk met Sihombing, Tipang, Bangkara, Djandjiradja, Saboelan, Oerat, de bovenbedoelde *marga*'s in Lagoeboti, Hoeta Barat (Silindoeng) en Sitompoel (Silindoeng).

Gaf in deze rechtsgouw, evenals elders oneenheid of volksverspreiding aanleiding tot splitsing of vorming van een nieuwe *bioes*, ook samenvoeging van meerdere *bioes* heeft zich hier voorgedaan, wat, v. z. v. bekend, nergens nog is voorgevallen. De drie *bioes'* Onan Sihorbo, Onan Batoe na Godang en Onan Parmasan werden door Si Singamangaradja tot één vereenigd. Sinds dien vormen de twee eerstgenoemde *bioes'* een *sabariba horbo* en de derde de andere *sabariba horbo*. Ik vermoed, dat Si Singamangaradja hier slechts uit eerzucht gehandeld heeft. Hij behoorde tot de *bioes* Onan Batoe na Godang, waar hij uit den aard een zeer voorname plaats innam; de samenvoeging gaf hem hetzelfde gezag ook in de beide andere *bioes'*.

§ 3. *Overgang van grond van de eene aan de andere marga.*

Het beschikkingsrecht — *golat* — van een marga of van meerdere marga's gezamenlijk kan verloren gaan door een verovering, wanneer deze gevolgd wordt door een blijvende bezetting van het gebied door de overwinnaars.

Afkoop van den vrede — *djomba bahal* — geschiedt nooit met grond.

Het kwam voor, dat een marga een deel van haar beschikkingsgebied afstond aan een vreemde marga wegens aanverwantschap b.v. wanneer een invloedrijk hoofd gehuwd was met een vrouw uit een vreemde marga, waarvan leden in de *bios* gevestigd waren of zich sinds dien aldaar vestigden. De gift moet echter op een *porriaän* (bijeenkomst) door de volkshoofden van de heerschende marga of marga's worden goed gevonden. Op deze wijze schonk de marga Siantoeri een deel van een of meer harer *portalian's* aan de marga's Simanoellang en Tamboenan; de marga Sirégar op Poelo Pardopoer stond gebied af aan de marga's Loebis en Naibaho.

§ 4. *Woonrecht.*

Wanneer een gedeelte van het dorpsemplacement benodigd is voor woningbouw moeten de er op geplante bomen verwijderd worden, volgens het vonnis van de Kleine Rapat te Moeara van 24 Februari 1916 nr. 4 echter tegen een schadeloosstelling aan den eigenaar der bomen tot de waarde hiervan.

Wanneer iemand bij verhuizing uit het dorp zijne woning wenscht te verkoopen, moet hij huidens het vonnis van dezelfde rechtkant van 28 Februari 1916 nr. 5 de ingezeten van dat dorp met zijn voornemen in kennis stellen, welke ingezeten den voorrang hebben tot den koop en zeer zeker, indien zij evenveel voor de woning willen betalen als gegadigden van buiten het dorp (in het algemeen behoeven ingezeten van het dorp iets minder te betalen).

Uitwijzing van het hoofdschap over een dorp schijnt mogelijk te zijn. Een eisch daartoe werd ingesteld door een persoon onder aanvoering, dat het dorp door zijn grootvader gesticht was — *dibontü* (het offer bij de oprichting van het dorp werd door zijn grootvader geplaatst). Zijn tegenstander beweerde, dat het dorp aan zijne familie te zamen met die van den eischer toebehoorde. De Kleine Rapat te Moeara van 25 Maart 1917 nr. 10 wees den eisch toe, omdat eischers bewijs het sterkste was.

Boomen, op de wallen van het dorp geplant, worden volgens het vonnis van meergemelde rapat van 24 Juli 1925 nr. 19 geacht niet voor zich zelf geplant te zijn, maar behooren toe aan den eigenaar (lees stichter) van het dorp of zijne erfgenamen. Ook wanneer het dorp geheel verlaten wordt en de eigenaar van dit dorp reeds overleden is, blijven de boomen aan de erfgenamen van laatstgenoemde behooren.

§ 5. *Ontgining.*

Ontginnen heet *mangarimba* of *mamahal*, om het even of het betreft den aanleg van een sawah., tuin of *haoema toer* (ladang). Enkelen gebruiken daarvoor ook het woord *mangarinbarimba*.

Voor herontginnen bezigt men het woord *pinaombal*, ook in het geval van wisselbouw. Heeft de grond meer dan ± 5 jaar braak gelegen, dan gebruikt men voor herontginnen meer het woord *mangarimba*.

Voor een *golat* (beschikkingsrecht) bezittende marga weet men geene algemeene benaming. Een lid van zoo'n marga kan volgens de volks hoofden een *partano* genoemd worden en iemand, die daar niet toe behoort, een *parripé*.

Wil een *partano* een stuk woesten grond ontginnen, dat niet behoort tot de *portalian* van de eene of andere marga, dan heeft hij volgens enkele volkshoofden eene vergunning noodig van de hoofden der marga's, welke het beschikkingsrecht over den grond hebben; volgens andere volkshoofden behoeft de *partano* voor de ontgining geenerlei vergunning. Dit laatste zou volgens het districtsbestuur met de praktijk overeenstemmen. Draagt de aan den grond gegeven bestemming een duurzaam karakter — is het perceel b.v. tot een sawah gemaakt — dan bekomt de *partano* den grond in *golat* en anders alleen in genotrecht — *mamboeat boenga*. In het laatste geval wordt het veld wel eens een *haoema rimbarimba* genoemd.

Een *parripé* heeft volgens alle berichtgevers voor de ontgining van een perceel, niet behorend tot eenigerlei *portalian* eener marga, eene vergunning noodig van de hoofden van de marga's, die het beschikkingsrecht over den grond hebben. Door den *parripé* in ontgining genomen, draagt het veld de benaming van *haoema ripéan*.

Een verzoek van een *partano* om eene vergunning tot ontgining van een gedeelte van een *poensoe tali* wordt behandeld op een *porriaän* (vergadering) van de hoofden der betrokken marga. Wenscht de *partano* den grond duurzaam te gebruiken, dan wordt bovendien een commissoriaal plaatselijk onderzoek ingesteld, waartoe het perceel vooraf met staken op het terrein is uitgezet. Wordt de vergunning verleend, dan moet de *partano* voor de hoofden een varken slachten en hen *oepa manggabéi* of -*manggabéhon* schenken, welke gift (in geld) door de hoofden met gelukwenschen beantwoord wordt. De tijdelijke grensteekenen worden ten overstaan van dezelfde hoofden door definitieve — *toehò* — vervangen. In Djandjiradja worden de velden echter zelden afgebakend, omdat er overvloed van grond is. Wenscht de *partano* het stuk grond slechts voor kort te benutten — *mamboeat boenga* — dan wordt het verzoek summier behandeld; slechts de *porriaän* wordt dan belegd. In het laatste geval wordt het veld een *haoema rimbariuba* genoemd.

Ook een *parripé* kan een stuk van een *poensoe tali* in ontgining bekomen. Hij behoeft daartoe eveneens eene vergunning van de hoofden van de betrokken marga doch bekomt den grond alleen in

genotrecht — *mambocat boenga*. Het veld heet dan een *haoema ripéan*.

Eene ontginningsvergunning is evenals elders wel vererbaar, maar niet voor vervreemding vatbaar. Zij komt te vervallen, wanneer het perceel niet binnen drie jaar in ontginning is genomen. Ook al mocht de grond met *toehò* afgebakend zijn, dan nog is de grond onvervreemdbaar, wanneer die nog niet in ontginning is genomen.

V. z. v. bekend heeft nog nooit een *dolidoli* (jongeling) grond voor zich zelf ontgonnen. Een *hela sinondoek* (een bij niet betaling van den bruidsschat bij zijnen schoonvader inwonende man) kan eene ontginningsvergunning bekomen, doch krijgt den grond dan alleen in genotrecht. Ook wanneer zij geen kinderen heeft, kan eene weduwe — *na mabaloe* — eene vergunning erlangen.

Voor het herontginnen van een andermans braak liggend stuk grond is diens vergunning noodig. Bij weigering kan hij niet verplicht worden den grond zelf in bebouwing te nemen. Verleent hij de vergunning, dan is de herontginner gerechtigd den grond minstens 5 jaar te gebruiken, als het een *haoema toer* (ladang) betreft, en 3 jaar, als het veld een sawah is (zie o.a. het vonnis van de Kleine Rapat te Moeara van 5 December 1924 nr. 18).

Wanneer men den grond slechts in genotrecht heeft, mag men er geen boomten op planten, wel echter wanneer men den grond in *golat* bezit, mits daardoor geen overlast bezorgd wordt aan de buurperceelen. De boomten, geplant op in *golat* bezeten grond, behoren toe aan den *pargolat* (eigenaar van den grond). Op boomten, geplant op grond, welke men niet in *golat* bezit, heeft men geenerlei recht.

De *pargolat* mag aan zijn grond eene andere bestemming geven, mits weer daardoor geen overlast aan de omringende perceelen wordt veroorzaakt.

Eene weduwe krijgt, wanneer haar man mede gearbeid heeft aan eene leiding, een aandeel in de te bevloeden gronden voor hare minderjarige zoons. Heeft zij geen minderjarige zoons, dan bekomt zij niets.

Zonder vergunning mag men zijn veld niet vergrooten aan de zijde, waar het door *toehò* is afgebakend.

Pangéahan kent men alleen in den vorm van aanwas aan den meerover. Men mag op deze wijze zijn sawah vergrooten; in den regel wordt een sawah aan den meerover niet door *toehò* afgebakend.

§ 6. Braak ligging.

Het *golatrecht* ontstaat eerst na de ontginning van den grond en gaat dan nooit verloren, ook niet bij langdurige braak ligging. Ook wanneer het veld door verwaarlozing gevaar oplevert voor de omliggende perceelen als schuilplaats van schadelijk gedierde, kan den *pargolat* zijn grond, zij het zelfs ook maar tijdelijk, b.v. om het anderen in bebouwing te geven, niet worden afgenoomen.

Oefent men op den grond slechts genotrecht, dan verliest men dit, zoodra men den grond laat braak liggen, om het even of men een

partano dan wel een *parripé* is en of het veld een sawah dan wel een ladang is.

§ 7. *Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing.*

Bij verhuizing, ook naar buiten de *bioes*, verliest men zijn recht op in *golat* bezeten grond niet. Zie o.a. het vonnis van de Kleine Rapat te Moeara van 27 Januari 1916 Nr. 1, waarbij het volgende geval behandeld wordt. Een *partano* verliet de landstreek, eene volwassen dochter en eenen minderjarigen zoon achterlatende. De dochter verwierfloosde haars vaders, blijkbaar in *golat* bezeten, tuin (waarop 40 djiorboomen) en de *radja padoea* (een door het Bestuur ingesteld landschapshoofd) gaf den tuin aan eenen anderen *partano* in gebruik. De dochter verliet daarna eveneens het landschap, doch kwam later terug en eischte den tuin op. De rapat wees haar den tuin toe, maar de door den houder van den tuin op het veld geplante oebi mocht deze afoogsten. Uit dit vonnis blijkt, dat men zelfs bij het laten braak liggen van een in *golat* bezeten stuk grond en het daarop verlaten van het gebied zonder orde op het veld te hebben gesteld, zijn recht op den grond niet verliest.

Blijkens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Bangkara van 3 Februari 1910 nr. 3 is een dorpschoofd bevoegd een sawah van eenen verhuizer te verkoopen om op de koopsom de door den verhuizer niet betaalde verhuizingsadatheffing te verhalen. De tuin was echter door den verhuizer (blijkbaar bij zijn vertrek) reeds aan een derde verkocht, doch buiten medeweten van het dorpschoofd, waarom deze verkoop nietig werd geacht.

Wanneer iemand met achterlating van eene schuld aan zijn *radja hoeta* zijn dorp verlaat om elders te gaan *mandingding*, mist gemeld hoofd volgens het vonnis van evengenoemde rapat van 3 Februari 1910 nr. 4 het recht om tot verhalen van bedoelde schuld een sawah van den verhuizer in beslag te nemen. Het hoofd werd ter zake van zijne vordering naar den bevoegden rechter verwezen. De reden van deze geheel van het vorige geval afwijkende uitspraak ligt blijkbaar hierin, dat het in casu gaat om eene privéschuld en eene onvrijwillige verhuizing, terwijl het vorige geval betreft eene tekortkoming aan de adat. Onder *mandingding* verstaat men het gebruik, dat wanneer iemand niet in staat is zijne schuld te voldoen en geen zijner dorpsgenooten hem wil of kan helpen, hij de hulp inroeft van iemand van een ander dorp, doch zich dan verbindt in het dorp van zijnen nieuwenschuldeischer te gaan wonen en er te blijven, zoolang hij zijne schuld niet vereffend heeft. (Hij komt dan echter niet in pandelingschap bij laatstbedoelde schuldeischer). Het *mandingdingstelsel* wijst op de vroeger bestaande moeilijkheid om schulden betaald te krijgen, wanneer de schuldenaar in een ander dorp gevestigd was.

Wil een verhuizer een hem in *golat* toebehorend stuk grond verkoopen, dan moet hij dien te koop aanbieden achtereenvolgens aan zijn *waris*, *dongan sabalok* (eigenaren of bezitters der buurperceelen), *radja hoeta*, *dongan sahoeta* (dorpsgenooten) en de overige *partano*'s in de

biocs. Bij terugkomst mist hij het recht te eischen, dat het veld hem weder terug verkocht wordt.

§ 8. Verkoop.

Het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 10 Augustus 1923 nr. 32 zegt, dat verkoop van een sawah een zeldzaamheid is en overigens plaats moet vinden ten overstaan van de hoofden van beide partijen, bij niet inachtneming van welken regel er geacht moet worden geen verkoop maar een verpanding te hebben plaats gehad. Blijkens het bovengemeld vonnis van de Rapat Hoendoelan van Bangkara van 3 Februari 1910 nr. 3 moet onder „hoofden” blijkbaar de dorps hoofden verstaan worden. Bij het vonnis werd in zooverre van het boven omschreven beginsel afgeweken, dat algehele nietigheid van den verkoop werd aangenomen in stede van verpanding in de plaats van den verkoop te stellen, naar ik gis, omdat verhaal van de verhuizingsadhesfing voorgaat aan het recht tot vervreemding bij verhuizing.

In Bangkara wordt grond, welke *paté* is vervreemd b.v. middels verkoop, door omzetting van een pand- in een koopovereenkomst enz., wel eens *tano masak* genoemd.

§ 9. Verpanding.

Bij een achterpand geving van een sawah (en blijkbaar ook van andere goederen) is men verplicht er eerst den pandgever in te kennen; zie vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 10 Augustus 1923 nr. 34.

Voorts is men volgens dit vonnis niet gerechtigd een sawah voor een hogere som in onder- (achter-) pand te geven dan waarvoor men haar in pand ontvangen heeft. In overeenstemming hiermede is het vonnis van de Kleine Rapat van Mocara van 13 April 1916 nr. 9, waarbij het volgende geval behandeld is. Eischer verpandde een sawah voor 31 gld. aan gedaagde en deze voor 40 gld. weer aan een derde. Eischer betaalde daarna de pandsom ad 31 gld. aan gedaagde terug, die echter het veld niet van den derden persoon inlost. Laatstgenoemde belette eischer de sawah te bewerken, waarop deze een eisch instelde om weder in het bezit van het veld te worden gesteld. De rapat wees de sawah zonder meer aan den eischer toe. Met de in achterpand geving werd geen rekening gehouden.

Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 3 Maart 1916 nr. 6 mag men een verpande sawah slechts lossen in de periode, welke twee gewastijden scheidt.

Geldleening al dan niet op rente met een sawah van den leener zelf of van een derde als zekerheidspand — de sawah blijft bij den eigenaar of bezitter — komt vrij veel voor. Ik trof hieromtrent de volgende rechterlijke uitspraken aan.

Bij het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 26 November 1916 nr. 46 werd den leener een termijn gesteld tot terugbetaling van de geleende som, bij niet nakoming waarvan zijn als zekerheidspand dienende sawah *paté* (voor altijd, voor vast) aan den geldschieter zou vervallen.

Bij het vonnis van dezelfde rechtkbank van 28 November 1923 nr. 41 werd den leener eveneens een termijn gesteld tot aanzuivering van zijne schuld, zullende deze anders op zijne goederen (dus niet enkel op zijn bij de leening als zekerheidspand dienende sawah) verhaald worden. Het verschil tusschen de onderwerpelijke en de bovenstaande leening bestaat slechts hierin, dat bij de eerste wel doch bij de laatste geen rente bedongen is. De rentestandaard bij geldleningen is in de Bataklanden hoog — normaal bedraagt zij in de jongere periode 30 %. Toch geloof ik niet, dat dit de reden is van het verschil in uitspraak. Het eerste vonnis komt mij voor meer in overeenstemming te zijn met de adat. Verhaal middels executorialen verkoop, zoals het tweede vonnis bedoelt, is uit den aard uit de Westersche rechtspleging overgenomen.

Bij het vonnis van meergenoemde rapat van 18 Mei 1916 nr. 15 werd een sawah, welke een derde persoon als zekerheidspand had gesteld voor een door iemand anders gesloten geldleining op rente, wegens niet voldoening van de schuld — de leener was bovendien als arbeider gaan zwerven — aan den geldschietser toegewezen. Bij het opvolgend vonnis van dezelfde rapat van 2 October 1916 nr. 32 werd de leener veroordeeld tot eene vergoeding aan bedoelde derden persoon van de waarde der sawah.

Aandacht verdient ten slotte het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 26 Juni 1919 nr. 22, waarbij het volgende geval behandeld wordt. Een zoon stelde voor eene schuld een sawah, welke hij van zijnen vader in deelbouw had, tot zekerheidspand en kwam daarna te overlijden zonder zijne schuld vereffend te hebben. De schuldeischer annexeerde de sawah, waarop de vader die in rechte terugeischte. De rapat bepaalde dat, vermits op den vader de verplichting rust tot betaling van eene door eenen zoon nagelaten schuld, de sawah bij den schuldeischer zou blijven, zoolang de vader die niet door betaling van de schuld loste. Eerstens spreekt uit dit vonnis de aansprakelijkheid voor de schuld van een nabestaande en tweedens liet de rapat de sawah niet *paté* (voor altijd) aan den schuldeischer blijven, maar maakte zij van het zekerheidspand een bruikpand en wel omdat men denkelijk den vader niet ten volle de consequentie heeft willen laten dragen van eene zonder zijne medewerking door zijnen zoon verrichte handeling.

§ 10. *Deelbouw.*

Het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 4 Augustus 1921 nr. 14 geeft een geval van „*bola pinang*” (deelbouw) te zien, waarbij de deelbouwer zich verbint niet een bepaald gedeelte van den oogst maar eene zekere hoeveelheid ($4\frac{1}{2}$ karoeng) gaba aan den deelbouwgever te zullen afdragen. Feitelijk heeft men hier eer met eene huurdaan met eene deelbouwovereenkomst te doen. Dat nochtans van *bola pinang* gesproken is, houdt naar mijne overtuiging verband met het feit, dat deelbouw vrij algemeen bekend is, maar huur zoo goed als niet. Het onderwerpelijk geval kan voor wat het grondenrecht in het centrale Batakgebied betreft, wellicht wijzen op eene ontwikkeling

van den grondhuur uit den deelbouw. De kustgebieden en de zuidelijke helft van de residentie Tapanoeli danken het grondhuurinstiutuut niet onwaarschijnlijk aan Maleischen invloed, bijaldien niet ook hier grondverhuur uit deelbouw is gegroeid^{1).}

§ 11. Schenking.

Paoeséang.

Een door een *parripé* ontvangen *saba paoeséang* bekomen eerst zijne erfgenamen *paté*. Een *saba paoeséang* moet van vader op zoon overgaan.

Volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 28 October 1919 nr. 39 moeten bij het schenken van een *haorma paoeséang* de familieleden en de hoofden van beide partijen tegenwoordig zijn.

Het komt wel eens voor, dat, wanmeer bij een echtscheiding bruidschat en *paoeséang* over en weer terug moeten, doch de *parboroe* niet in staat is den brudschat te restitueren, hij de *paoeséang* aan den *pangoli* (echtgenoot) laat en wel *paté*, dus voor altijd, voor vast. Deze handeling moet geschieden ten overstaan van de *waris* van den *parboroe* en van de hoofden van beide partijen, welke personen dan *pago pago* ontvangen. (Bij het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 3 Februari 1921 nr. 1 werd een attesteerend hoofd, dat de *pago pago* ronddeelde, zonder dat de schikking nog getroffen was, bij wijze van straf veroordeeld tot vergoeding van de helft der kosten, welke een der beide partijen zich voor de overeenkomst getroost had. Aan de *pago pago* betaling wordt als rechtshandeling groote waarde gehecht, omdat zij als een hekkrachtiging geldt).

De *paoeséang* heeft in de onderwerpelijke rechtsgouw wel eens een grotere waarde dan de brudschat.

Luidens het vonnis van dezelfde rechtbank van 25 Mei 1920 nr. 16 is het geen gebruik om vruchtbomen als *paoeséang* te geven. (*Paoeséang* behoeft nochtans niet steeds uit een bouveld te bestaan).

De *parboroe* (degene, die gerechtigd is de bruid uit te huwen) is niet gerechtigd het genot van een eenmaal afgestane *saba paoeséang* wegens niet betaling van den brudschat — *sinamot* — aan zich te houden. Het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 21 Juni 1920 nr. 23 levert hiervan eene aanwijzing op. Iemand gaf aan zijn zwager (broer van zijne vrouw) de ontvangen *saba paoeséang* in deelbouw. De zwager weigerde echter een aandeel van den oogst af te dragen, omdat de *sinamot* volgens zijn zeggen nog niet ten volle betaald was. Zonder dit laatste te onderzoeken werd de zwager veroordeeld zijne verplichting als deelbouwer na te komen.

Ragiragi.

De *ragiragi* of het tegengeschenk van den *parboroe* aan den *paranak*

¹⁾ Volgens mededeeling van den Assistent Resident van Padangsidempoean zou deelbouw in zijne afdeeling vroeger *marbola*, ook wel *manjadoeai* heeten, welke benamingen in onbruik zouden zijn geraakt en vervangen zijn door het Maleische woord *menjewa*, dat feitelijk huren betekent.

(vader van den bruidegom) voor den ontvangen bruidschat bestaat in het algemeen uit roerende goederen b.v. een geweven doek, een gouden oorring enz. Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 30 October 1916 nr. 42 wordt ook wel eens een sawah als *ragiragi* geschenken.

Pandjaean.

Volgens het vonnis van meergemelde rapat van 28 December 1922 nr. 27 is het gepast dat de oudere zoon er bij tegenwoordig is, wanneer aan een jongeren *pandjaean* geschenken wordt.

Pisopiso en *oelosoelos*.

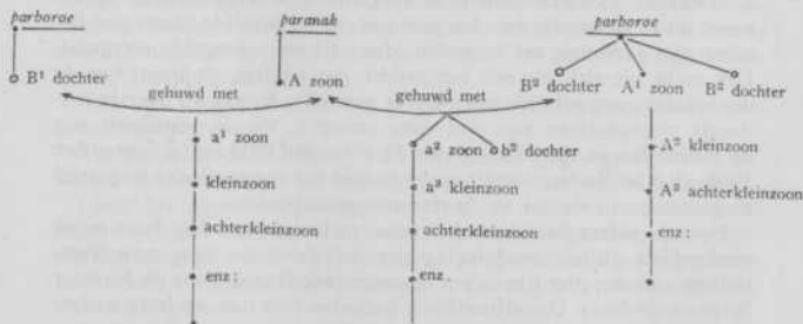
De *pisopiso* is een inleidend geschenk ter bekoming van een tegengeschenk, de *oelosoelos*. De *pisopiso* bestaat nooit uit grond, de *oelosoelos* wel eens. Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat van Moeara van 23 December 1925 nr. 25 schijnt ook de *pisopiso* een enkele maal uit een sawah te bestaan.

Gevallen, waarin wisseling van geschenken als de bovenbedoelde kan plaats vinden, zijn o.a. de volgende:

1. Wanneer iemand in zorgen zit b.v. een zieke in het gezin heeft, gaat hij naar zijn *hoelahoela*¹⁾ en schenkt deze onder mededeeling zijner zorgen *pisopiso* met een verzoek om een *oelosoelos* te mogen terugontvangen, opdat hij weder gelukkig zij. De *oelosoelos* kan dan uit een sawah bestaan.

2. Bij de oprichting eener *hoeta* schenkt de stichter daarvan *pisopiso* aan den *radja oloan* en de overige aanwezige hoofden, w.o. de *radja hoeta* van het dorp, van waaruit de nieuwe nederzetting gesticht wordt.

¹⁾ Ter toelichting der hier genoemde verwantschapsbetrekkingen diene het onderstaande schema,

A is met twee vrouwen B¹ en B² gehuwd.

a² (zoon van A en B²) noemt A¹ zijn *hoelahoela*.

b² (dochter van A en B²) kan A¹ niet haar *hoelahoela* noemen, omdat zij een vrouw is.

a² en zijne mannelijke nakomelingen in de mannelijke linie noemen A¹ en diens mannelijke nakomelingen in de mannelijke linie hun *bona ni ari*.

a¹ en zijne nakomelingen staan in geen *hoelahoela*- of *bona ni ari*-verband tot a² of diens nakomelingen.

B³ is de *pariban* van a².

Als *oelosoelos* kunnen aangemerkt worden de vergunning tot de oprichting der *hoeta* en de hierbij van de hoofden ontvangen gelukwenschen.

3. Bij eene echtscheiding langs minnelijken weg geeft de *pangoli* (echtgenoot) *pisipiso* aan den *parboroe* en aan diens hoofd. De *parboroe* beantwoordt de gift met *oelosoelos*. Deze bestaat dan niet uit bouwgrond.

4. Heeft iemand een twist met zijn *hoelahoela* en wordt deze bijgelegd, dan geeft men van de zijde van den *paranak pisipiso* aan den betrokken *hoelahoela*. Is de *pisopiso* belangrijk, dan wordt die met *oelosoelos* beantwoord. De *oelosoelos* bestaat dan evenmin uit bouwgrond.

De *pisopiso* gaat nooit uit van den *parboroe* of van zijne mannelijke nakomelingen in de mannelijke linie, maar steeds van den *paranak* of van diens overeenkomstige nakomelingen.

Het komt meer voor dat men *pisopiso* en *oelosoelos* wisselt met de *bona ni ari* dan met de *hoelahoela* (Warneck zegt van de *bona ni ari*: dieser Verwandtschaftskreis gilt besonders respectabel, gegen ihn muss man sich aller Höflichkeit bekleissen).

Het gebeurt wel eens dat iemand op zijn sterfbed een sawah geeft aan zijne dochter. Het geschenk wordt dan eveneens een *oelosoelos* genoemd. *Daon sihol* wordt niet gedurende het leven gegeven, doch is een souvenir, hetwelk men uit eenen erfboedel toegewezen krijgt¹⁾.

§ 12. Vischrecht.

De adat kent het individueel recht om met uitsluiting van anderen in een bepaald gedeelte van het meer te visschen. Dit recht wordt v. z. v. bekend niet krachtens eene vergunning verkregen, maar spruit voort uit de gewoonte van den persoon om op dezelfde plaats van het meer zijn vischtuig uit te zetten, dus uit eene geregelde occupatie. Het recht uit zich als een genorecht, dat eindigt, wanneer van de vischplaats geen gebruik meer wordt gemaakt. Processen over individuele vischplaatsen zijn wel eens gevoerd; zie de vonnissen van de Kleine Rapat van Moeara van 13 Februari 1902 en 12 September 1903. (Bij het laatste vonnis werd $\frac{1}{4}$ van het meergedelte in geschil toegewezen aan eischer en de rest aan gedaagde).

Evenals elders bezit ook hier elke rechtsgemeenschap haar eigen vischgebied. Bij de raadpleging der volkshoofden voor eene vaststelling van den grens tusschen de onderafdelingen Toba en Samosir beriepen de *bioes* Djandjiradja en Saboelan zich o.m. op haar wederzijdsch vischgebied.

¹⁾ Blijkens de vonnissen van de Kleine Rapat van Moeara van 27 October 1919 Nr. 36 en 6 Juni 1921 Nr. 6 is het gebruikelijk dat iemand, op het sterfbed liggende, den stand zijner bezittingen aan zijne erfgenamen opgeeft, zoo b.v. of er sawahs zijn in te lossen. Zij, die van eenen op het sterfbed liggenden persoon iets te vorderen of in te lossen hebben, vragen in den regel den zieke in tegenwoordigheid van getuigen hunne vorderingen te bevestigen.

Rechtsgouw 9.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeings- en beboutwingsstoestand.

De woeste gronden dragen de algemeene benaming van *tano taroelang*. Terrein, bedekt met oerbosch, noemt men *tombak* of *harangan* (ten rechte woud). Voor de met alangalang begroeide gronden kent men geen woord.

De gronden, welke geoccupeerd worden of geweest zijn, noemt men *taloen*. Hiertoe behoren de *saba* (sawah's), *haoema toer* (droge rijstvelden), *parhamindjonan* (benzoëtuinen), *pargadongan* (oebivelden), *koboen* (tuinen, b.v. koffietuinen), *parhoetaän* (dorpsemplacementen).

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

De marga's, welke zich op de Tobahoogvlakte gevestigd hebben, laten zich in zes hoofdgroepen indeelen, namelijk die met respectievelijk Si Bagot ni Pohan, Toga Sihombing, Si Radja Lontoeng, Toga Simamora, Si Radja Oloan en Si Radja Marboen als stamvader. Voor de geschiedenis dier vestigingen raadplege men de pag. 31, 32, 45, 50, 51 en 53.

Elk dier groepen bewoont een aaneengesloten gebied, behalve de groep, afstammende van Si Radja Marboen, welke de noordwestelijke en de zuidwestelijke hoeken van de onderafdeeling heeft bezet met daartusschen het gebied van de marga *Simanoeillang*, welke van Si Radja Oloan afstamt.

Tusschen de gebieden der zes genoemde hoofdgroepen bestaan volgens zeggen grenzen¹⁾.

Verder heeft de bevolking zich territoriaal gegroepeerd in *bioes*, welke bijna allen weer uit meerdere *hordja's* dan wel *bocs* bestaan.

Over het algemeen bestaan tusschen de *bioes'* en tusschen de *hordja's* (*bocs'*) van dezelfde genealogische hoofdgroep geene grenzen dan hoogstens daar, waar belangenbotsing vaststelling van grenzen noodzakelijk maakte. Hierop bestaan v.z.v. mij bekend de volgende uitzonderingen:

In het Marboengebied in den zuidwestelijken hoek van de onderafdeeling (kaart 1 Tobahoogvlakte 23 en 24) hebben de twee er heerschende marga's *Loemban Gaol* en *Bandjarnahor*

¹⁾ Een verslag van eene reis van den Controleur van Baroes in 1883 naar het achterland daarvan (Tijds. Binn. Best. 1917, pag. 253) maakt melding van zoo'n grens tusschen Bonan Dolok en Sihingkit. Een strook bosch langs den grens hadden de wederzijdsche benzoëverbouwers onaangeroerd gelaten, daar beide landschappen elkander het ontginningsrecht bewistten.

onderling grenzen, welke tot stand kwamen bij eene overeenkomst — *saksing* — als uitvloeisel van onderlinge veeten over ontginningsterreinen. Binnen het gebied van elk dier marga's hebben de daartoe behorende *boes*' (*hordja*'s) geene grenzen.

Simanoellang Dòlok (kaart 1 Tobahoogvlakte 25) heeft grenzen met Simanoellang Toroean (kaart 1 Baroës 6) en Simanoellang Toba (kaart 1 Tobahoogvlakte 26) en binnen Simanoellang Dòlok hebben de daartoe behorende *boes*' (*hordja*'s) onderling eveneens grenzen: in Simanoellang Toba daarentegen niet.

In het Longtoeng gebied bestaan alleen tusschen de Aritonang marga's gezamenlijk eenerzijds en de Simatoepang-marga's gezamenlijk anderzijds grenzen en wel om dezelfde reden als aangegeven bij rechtsgouw 8. De Simatoepang marga's hebben echter onderling geene grenzen dan slechts weer daar, waar belangenbotsing die noodig maken.

Uit bovenstaande gevallen blijkt, dat in het zoogenaamde *sidjamapolang*-gebied — d.i. het gebied, waar de benzoëcultuur het hoofdmiddel van bestaan uitmaakt — meerdere neiging bestaat tot eene vaststelling van grenzen tusschen de marga's (ondermarga's) en zelfs tusschen *boes*' (*hordja*'s) van dezelfde marga (ondermarga) dan elders, waar de rijstbouw het voornaamste middel van bestaan is. Dit verschil meen ik te moeten toeschrijven aan de omstandigheid, dat de benzoëcultuur medebrengt verspreide aanplant over groote uitgestrektheden en daardoor ook meerdere kans oplevert tot botsingen tusschen de over het algemeen naijverige stammen en rechtsgemeenschappen dan in streken, hoofdzakelijk levende van den rijstbouw, waar grondontgining op kleinere schaal en dichter bij de nederzettingen plegt plaats te vinden.

Ook in deze rechtsgouw bestaan aanwijzingen, dat het beschikkingsrecht op den grond zich margagenootschappelijk ontwikkeld heeft met eene splitsing ten slotte van het stamgebied in *hordja*'s (*boes*'), zoodat thans het beschikkingsrecht — *golat* — berust bij de *hordja* (*boes*). In den regel heeft de *hordja* (*boes*) niet meer dan eenen invloedskring; slechts in de *sidjamapolang*-streek komen, zoals gezegd, *boes*' (*hordja*'s) voor met een begrensd gebied.

Het boven geschetste ontwikkelingsproces heeft tengevolge, dat in een *hordja* (*boes*) nooit meer dan één marga zich de heerschende kan noemen. Vermoedelijk in verband hiermee hoort men gewoonlijk zeggen, dat de grond de *golat* uitmaakt van een marga in plaats van de eene of andere *hordja* (*boes*), zie overigens pag. 227.

In het Sihombing-, Pohan- en Lontoenggebied heeft men eene verdeeling gehad van binnen een *hordja* gelegen, voor bevloeiing geschikte gronden onder de staken der heerschende marga, bijaldien althans het complex gronden daarvoor uitgestrekt genoeg was. Anders had de verdeeling gezinsgewijs plaats. Het aan een staak toegewezen aandeel heet haar *portian* en hoort haar in *golat* toe. In zoo'n *portian* wordt de grond onder de gezinnen verdeeld. Het voordeelig overschot noemt men ook hier *poensoe tali* en is bestemd voor eene

uitgifte aan nieuwkomelingen en nieuw gevormde gezinnen. Al naar er meerdere dan wel slechts een enkele *hordja* bij de verdeeling betrokken is, verleent de *radja pandapotan* dan wel de *radja hordja* hierbij zijne hulp, die daarvoor een bijzonder aandeel krijgt als *oepa radja*. De woeste gronden, welke niet verdeeld zijn, — *tano na so binagé* — behoren in gemeenschappelijk — *hatopan* — bezit van een *hordja*.

§ 3. Karakter en samenstelling van de *bioes*.

Het *bioesverband* kenmerkt zich door de volgende factoren:

1. De *bioes* viert haar gemeenschappelijk offerfeest. Buiten het *sidjamapolanggebied* wordt geofferd aan een *sombaon* — *mamélé sombaon* — nagenoeg op dezelfde wijze als in Toba. (Ofschoon de *bioes* Onan Sipagaboe een zeer voorname *bioes horbo* is, slacht zij op haar offerfeest ook wel eens een rund, wanneer de *datoe* of wichehaar dit bepaald heeft).

Binnen het *sidjamapolanggebied* is het anders gesteld. Hier wordt ter afsmekening van eenen goeden benzoëoogst niet aan een *sombaon* geofferd maar aan de *débata's* en wel een paard, in Simanoellang Dòlok evenwel een bufel. Men heeft er geen *porbaringen*'s en evenmin de *sabariba-horboregeling*. Het offerdier wordt aan den offerpaal dood gespeerd en niet evenals in Toba bij het neerstorten in eene worsteling van partijen in eene voorspoed voorschappende ligging gelegd. Wel wordt soms voor eenen goeden oogst aan de *sombaon* van de *bioes* geofferd, maar niet door de *bioes* in haar geheel maar wel door een of meer dorpen daarvan afzonderlijk.

In het *Sihombin* ggebied bestaat de eigenaardigheid dat, wanneer uit een *bioes* een andere ontstaat, de moeder*bioes* een tweede *porbioesan* (*bioesofferplaats*) bekomt. Op deze *porbioesan* wordt slechts door de moeder*bioes* geofferd. Wordt het *bioesfeest* op de oorspronkelijke *porbioesan* gevierd, dan nemen de rechtstreeks uit die *bioes* ontstane andere *bioes'* daaraan deel en dragen zij ook in de kosten daarvan bij. De leden der niet rechtstreeks uit bedoelde *bioes* ontstane *bioes'* kunnen er slechts als toeschouwers komen; zij dansen niet mee en geven ook geen bijdragen voor het feest. Zoo iets dergelijks zoude men ook in het onderdistrict Baligé hebben. De *onan* Baligé zoude er de *porbioesan* zijn, waar de moeder*bioes* alleen offert, en de *onan* Radja de *porbioesan*, waar de moeder*bioes* gezamenlijk met de rechtstreeks uit haar ontstane andere *bioes'* het feest viert. Op de Tobahoogvlakte kenmerkt zich het verband tusschen een moeder- en een dochter*bioes* ook door het bezit van laatstgenoemde *bioes* van *tano tombangan* (waarover nader meer) binnen het gebied van eerstbedoelde *bioes*.

2. De *bioes* schaart zich om een wereldlijk hoofd. In het *sidjamapolanggebied*, Simanoellang Toba, Dòlok Sanggoel en het Marboengebied in den noordwestelijksten hoek der onderafdeeling wordt hij een *bona ni saksing* of *ompoc ni saksing* genoemd en in

het overige gedeelte der onderafdeeling Toba-hoogvlakte een *radja pandapotan* of *radja partahi*¹⁾.

De *radja pandapotan* (*ompoe ni saksing*) moet iemand zijn van goede afstamming en wordt overigens om zijne persoonlijke eigenschappen als zoodanig stilzwijgend door de publieke opinie aangewezen. De waardigheid gaat in den regel van vader op zoon over. Is laatstgenoemde er niet geschikt voor, dan wordt hij door een *waris* vervangen; de naastbestaande — *na soemolhot* — gaat voor. Het komt wel eens voor, dat iemand anders zich als *bioeshoofd* opwerpt. Behoort hij tot eene andere marga, dan levert dit veelal een casus belli op.

3. Voor wat de rechtspleging betreft, worden in het benzoëgebied de kleine vergrijpen b.v. diefstal van veldgewassen, door het dorp berecht en zwaardere vergrijpen door de *boes* (*hordja*) met hooger beroep op de *bioes*.

Elders wordt rechtgesproken door den *radja pandapotan* op een *porriaän* of *porroenggoean* (volksvergadering), welke niet op de *porbioesan* (*bioesofferplaats*) gehouden wordt maar elders, b.v. voor de poort van het dorp van den *radja pandapotan*. In den regel wordt de zaak eerst in de *hordja* behandeld. Een *boes* of *hordja* acht zich in haar aanzien verkleind, wanmeer de aangelegenheid dadelijk voor het *bioesbestuur* gebracht wordt.

De *porbaringen*'s hebben met de rechtspleging geene bemoeienis. Hunne werkzaamheden bepalen zich tot godsdienstige verrichtingen.

4. Verder spreekt de band in de *bioes* in de verhouding van deze tot de andere *bioes*:

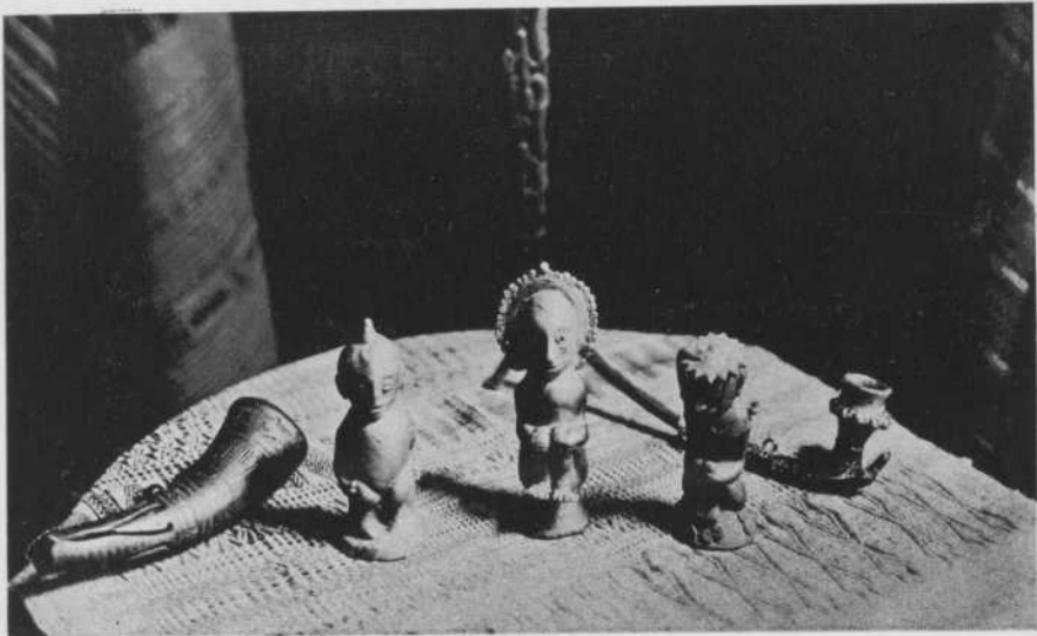
a. Elke *bioes* heeft haar eigen *djandji* met andere *bioes'*. De *djandji* draagt hier hetzelfde karakter als elders.

Zoals bekend, vormt Loboe Tala (kaart 1 Tobahoogvlakte 15 a) het kerngebied voornamelijk van de *Sihombingmarga's* en neemt de *bioes* Onan Sipagaboe, de oudste *Sihombingbioes*, daarom een voornaam plek in het *djandji*-verband; in tegenstelling van de andere *Sihombingbioes'*, welke slechts bij dreigenden misoogst een *hordja djandji* vierden, trok de *bioes* Onan Sipagaboe om het andere jaar voor een *hordja djandji* eerst naar de *bioes* Onan Radja (kaart 1 Tobahoogvlakte 11 t/m 13) en wel na afloop van het wieden van de

¹⁾ In laatstbedoeld gebiedsdeel wordt het woord *saksing* alleen gebezigd in *saksing ni ouan* of marktverbond. Voor alle andere overeenkomsten of regelingen tusschen rechtsgemeenschappen van eene hogere orde dan het dorp, bezigt men er het woord *padan*. Onder *patik*-verstaat men er over het algemeen gebod. Zoo wordt de *saksing ni ouan* geacht hare *patik*'s te bevatten. Bij volksverhuizingen pleegt men de *patik*'s van het kerngebied mede te nemen. De in de nieuwe nederzettingen vastgestelde *patik*'s werken uit den aard alleen in deze gebieden.

In het *sidjamapolang*-gebied c.a. slaat het woord *saksing*, voor zooverre ik het begrepen heb, op alle regelingen, waarin de *bioes* als zoodanig betrokken is. Bij de stichting van een nieuwe *bioes* wordt er de *saksing* van de moeder*bioes* medegenomen. Regelingen en overeenkomsten, welke op de *boes* (*hordja*) betrekking hebben, dragen er de algemeene benaming van *padan* en, voor zooverre zij op de *hoeta* en naar ik meen ook op het individu slaan, van *patik*.

1960. 2000. 2000. 2000. 2000. 2000. 2000. 2000. 2000. 2000.

Drie metalen beeldjes, dienende tot het afnemen van een zuiveringseed.

padi en daarna, gedurende den oogsttijd, naar de *bioes* Onan Toengkoep (kaart 1 Tobahoogvlakte 26), welke bezochten het volgende jaar op gelijke wijze beantwoord werden. Verder had de *bioes* Onan Sipagaboe ook een *djandji* met de marga's Panggabéan en Sitompoel in Pansoernapitoe c.a. (kaart 1 Silindoeng 13), doch de *hordja djandji* werd slechts zelden met haar gevieren.

Ook de jongere Si hombing *bioes* Onan Lintong (kaart 1 Tobahoogvlakte 14) had dezelfde *djandjigenooten* als de *bioes* Onan Sipagaboe, doch wenschte eerstgenoemde *bioes* een *hordja djandji* te vieren met een dier *djandjigenooten* op een oogenblik, dat ook de *bioes* Onan Sipagaboe met diezelfde *djandjigenoot* een *djandjifeest* wilde houden, dan ging het feest van de *bioes* Onan Sipagaboe voor. De *bioes* Onan Lintong heeft tot *sombaon* de *sombaon* Pansoer Silaban, dus de in de *bioes* Onan Sipagaboe verblijvende *sombaon*. Dit hooger wezen is ook hier niet de ziel van een der voorouders.

b. Wanneer een vreemdeling in een *bioes* om het leven was gebracht, werd op een *porroenggoean* (volksvergadering) in die *bioes* naar den schuldige gezocht en deze bij ontdekking gestraft. Had de *radja pandapotan* van de beleedigde *bioes* ter zake eene klacht ingediend, dan woonde hij die bijeenkomst bij. Indien de schuldige niet was uitgevonden, werd aan alle leden der *bioes* de *gana sigadap* opgelegd, een bepaalde soort zuiveringseed, welke op een beeldje van *hangsa*, een mengsel van metalen, wordt afgelegd. Het beeldje liet men dan onder de bevolking der *bioes* rondgaan — *maualian* — om er den zuiveringseed op te zweren. Den eed noemt men deswege ook wel *gana maualian*. Werd de eed door allen afgelegd, dan rustte op de *bioes* geenerlei verantwoordelijkheid. Wilde de *radja pandapotan* van de beleedigde *bioes* de eedsaflegging niet bijwonen, dan gaf hij hiermede te kennen met de afdoening der angelegenheid geen genoegen te nemen, wat wel eens door eene van de beleedigde *bioes* uitgaande oorlogsverklaring gevolgd werd.

In eene door nuw wijlen den zendeling-leeraar Meerwaldt Sr. aangelegde verzameling van Bataksche ethnografica trof ik drie diergelijke, ruim 1½ d.M. hooge beeldjes aan, waarvan nevenstaande foto's.

De *gana sigadap* wordt afgelegd op het beeldje met den kleinen rechten kegel op het hoofd, welke kegel een haarwrang (mannen hebben deze boven op het hoofd onder hun hoofddeksel) dan wel een metalen hoofddeksel met punt (*djoengdjоengan?*) voorstelt. Degene, die op het beeldje eenen valschen eed aflegt, zal gelijk het beeldje, dat bij de eedsaflegging liggende (*gadap* betekent liggen) voor den beeedigde geplaatst wordt, op slag dood of verlamd neer vallen. Bovendien zal de meineedige geene nakomelingen krijgen of zullen deze uitsterven of gebocheld zijn. Een spreukwoord zegt: *Na tinaba ni gana, ndang martoemboer, alai na tinaba ni tangké, martoemboer dò*. (Wat door den eed geveld is, zal niet uitspruiten; wat door den bijn geveld is, wel). Eens in het jaar wordt het beeldje met de hand te eten gegeven, opdat het bezielt blijve. Het beeldje wordt in het bijzonder gebruikt bij diefstalzaken. Het behoort niet aan de eene of

andere rechtsgemeenschap maar aan eenen natuurlijken persoon toe, die het beeldje uitdeent of uithuurt voor de eerlaafneming.

Op het beeldje met de vier armen, de twee op vleugels gelijkende uitsteeksels op de schouderbladen en de halfronde op eene vrouwenvorst gelijkende verhevenheid op den rug, zoomede de platte ster op het hoofd — vermoedelijc een uit arenbladeren gevlochten hoed of muts voorstellende — wordt de *gana siporsonggaling* (*gana sipanoenggaling* of *gana siportoenggaling*) afgelegd. De meineedige komt bij zijnen valschen eed dadelijk dood achterover te vallen en zijn nage-slacht gaat ten onder. Van het beeldje trekt overigens de aandacht de op het voetstuk voorkomende slangachtige figuurtjes.

Op het beeldje met den krans om het hoofd wordt de *gana siroemonggoer* afgelegd. Den beeedige wordt de eed zittende afgenoem. Bij meineed wordt de schuldige doodelijc door den donder — *ronggoer* — getroffen. Deze soort eed pleegt men te bezigen in diefstalzaken en bij beschuldigingen van het uiten van beleedigende gemeene gezegden tot naaste verwantten, zoals een vader, moeder, broer, zuster, oom, tante, zwager enz.

De evenbedoelde krans doet denken aan den bij Hindoebeelden meer voorkomenden scherm, gevormd door een veelhoofdige naga, en vraag ik mij af of dit beeldje zoomede dat, waarop de *gana siporsonggaling* wordt afgelegd, geene nabootsingen, zij het dan ook gebrekkiig, zijn van toenmaals nog bij de bevolking in herinnering of bij overlevering bekende Hindoebeelden. Zou het laatstbedoelde niet aan Wisjnoe, als bestraffer van misdadigers, kunnen doen denken?

De bovenstaande inlichtingen omtrent de drie eeden zijn afkomstig van den heidenpriester Datee Ari, marga Marpa oeng, van Naroemonda (kaart 1 Toba 31), die als gelijkoortige eeden nog noemt de *gana pandéhosa* en de *gana sirahis* voor allerlei soorten van vergrijpen. Mocht de eed al niet den meineedige treffen, dan toch in alle gevallen wel zijne nakomelingen. De beeldjes, waarop deze eeden afgelegd worden, ben ik nog niet tegengekomen.

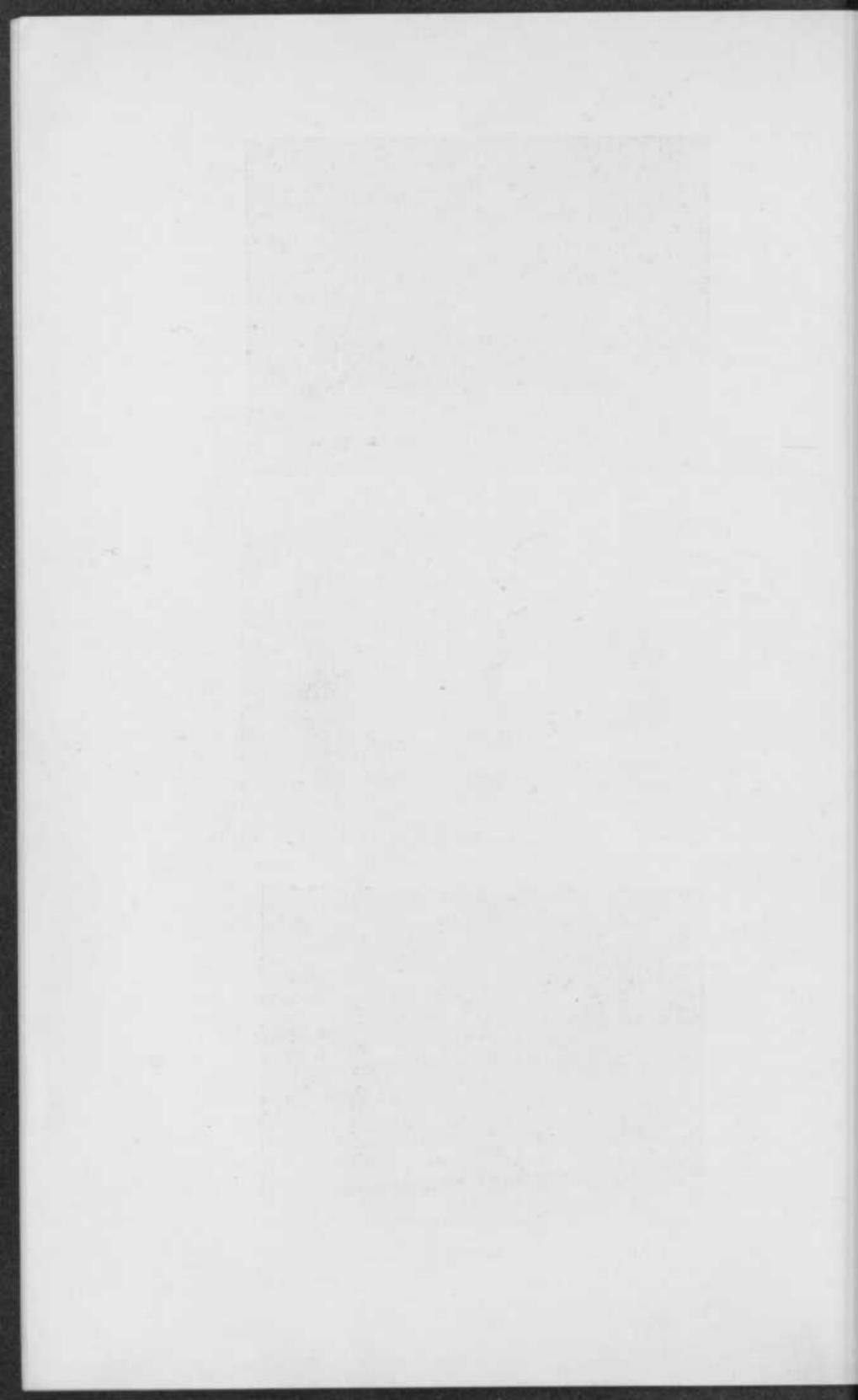
c. Wanneer in eenen strijd tusschen twee *bioes*' lieden krijsgevangen werden gemaakt op het gebied van een neutrale *bioes*, werden de krijsgevangenen door laatstgenoemde *bioes* bevrijd en aan hun *bioes* teruggegeven, terwijl zij, die zich schuldig maakten aan de schennis der neutraliteit, gevangen werden genomen en in het blok gelegd — *dibéanghon* — tot de op de schennis staande boete betaald was. Bovendien moest de *bioes*, waartoe die schuldigen behoorden, onder *gondangmuziek* hare verontschuldiging voor het feit aanbieden.

d. Voerden twee *bioes*' oorlog met elkaar, dan kwam veelal een derde *bioes* tusschenbeide met het voorstel tot eenen wapenstilstand voor het uitlokken einer minnelijke schikking. Werd de tusschenkomst afgewezen, dan deed het zich wel eens voor, dat de derde *bioes* zich in den strijd bij een der partijen aansloot.

e. Vreemdelingen mogen in een *bioes* geen *gondangmuziek* maken zonder vergunning van deze.

f. Wanneer iemand een zoon of eene dochter was ontroofd door

lieden van een vreemde *bioes* b.v. om deze tot slaaf te maken en de vader was niet vermogen genoeg om het geroofde kind terug te zoeken of om het feit te vervolgen, dan werd voor dit doel eerst in de eigen *hordja* (*bioes*) gecollecteerd en, wanneer dit niet voldoende had opgebracht, in de *bioes* geld ingezameld. Men spreekt van *loeloe mata ni ari* als de geroofde persoon van het mannelijke geslacht is en anders van *loeloe mata ni boelan*.

g. De *bioes* heeft een *onan* (markt), welke zij in verbond met omliggende *bioes'* opgericht heeft. Het *onan*-verbond — *saksing ni onan* — bevat nagenoeg dezelfde bepalingen als die van elders. Werd de *saksing ni onan* door iemand geschonden, dan werd zijne zaak door alle aangesloten *bioes* berecht.

Had een lid van een aangesloten *bioes* doch niet van die, waarin de *onan* ligt, een misdrijf in laatstgenoemde *bioes* gepleegd, dan mocht den beschuldigde, zoolang zijne zaak nog niet onderzocht was, de toegang tot de *onan* niet ontzegd worden.

Mocht ik op pag. 93 reeds de aandacht vestigen op het bestaan in rechtsgouw 1 van een op de markt ingeplante steen, welke voor de rechtspleging zijne bijzondere betekenis had, zoo iets dergelijks treft men ook aan op markten in de Toba Bataklanden. Hier wordt de steen een *batoe somong* genoemd.

Een brief van Ompoe Radja Oelam, *djaihoetan* van Paranginan (kaart 1 Tobahoogvlakte 11 t/m 13), deelt daaromtrent de volgende bijzonderheden mede.

De steen is van betekenis voor de *saksing* (*onan*-verbond), de *hodi* (overeenkomsten) en den eed.

Wanneer schennis plaats had van de bij de *saksing ni onan* vastgestelde regelen in het belang van den godsvrede voor de marktbezoekers (men mocht bij het marktbezoek elkaar niet hinderen en dan zelfs geen schulden invorderen) werd de schuldige al naar den graad der overtreding gestraft met het slachten van een rund dan wel van eenen buffel voor een maal, te houden op eene volksvergadering — *togocan* — bij de *batoe somong*. Aanvaardde de schuldige de veroordeling niet, dan trok de geheele *bioes* tegen hem ten strijde op — *marboeloe tala*.

Alle geschillen werden berecht op de *togocan* en werd iemand dan een eed opgelegd, zoo geschiedde dit op den *batoe somong*.

Werd er een *hordja djandji* gehouden, dan verzamelden alle hoofden en ingezeten van de *bioes* zich op de *togocan*, waar de *radja djolö* (*porbaringin*) dan een sirihblad neerlegde op de *batoe somong* en om zegen smeekte van de *dibata*, *sombaon* en de voorzaten, die de *djandji* in het leven riepen.

Wanneer iemand een *hordja* wenschte te vieren, gaf hij daarvan kennis aan den *radja portahi*, die dan door zijnen *parhara* (voedschapper) de hoofden en onderhoorigen op de *togocan* met luidere stemme deed weten, dat de voorouders de *hodi* hadden gemaakt, dat men geen *hordja* mocht hinderen, daarbij uitroepende: „*Batoe somong ma dipangosé, somong ma anakna, somong boroena, mago na nioclana*,

Toemboer lomak lait boeloeng di na boerdjoe, na maringot padan i, mahap mardoem bosoer mangan, gabé na ni oela", in het kort hierop neerkomende dat van hem, die de *batoe somong* schendt, d.w.z. de overeenkomist verbreekt, de zonen en de dochters sprakeloos zullen worden evenals de *batoe somong* en het veldwerk zal niets opleveren; bij getrouwe nakoming der regeling zal men vele kinderen krijgen en veel opbrengst van zijn werk.

De *batoe somong* op de Onan Radja in Paranginan heeft een omtrek van 90 cM. en die van Onan Sialaman in de *bioes* Simatopang (onderafdeeling Toba) een van 95 cm. Op geen der *batoe somong's* in het Lontoenggebied komt volgens zeggen een opschrift voor.

Anders is dit laatste gesteld met de *batoe somong* op de Onan Sampang van het Si hombinggebied, van welker plaatsing op de markt eene nota van Ompoe Timbang, een dorpshoofd van Banoea Loehoe, de volgende beschrijving geeft.

1) Geen direct verband houdende met de *bioesofferplechtigheden* heeft of had men althans tot voor kort op de Tobahoogvlakte een geestelijk hoofd, een soort tweede Si Singamangaradja, dat den titel Baligé Radja droeg. Van den oorsprong van dit ambt geeft eene nota van den demang Gersom Loemban Tobing de volgende legende.

Si Radja Pantom Hobon (Pantomhobol), een zoon van Toga Poerba (zie stamboom) had een tweeling, een jongen en een meisje, respectievelijk Toekang Tembak en Si Boroe Toemoing geheeten. Toen zij volwassen waren, trachten hunne ouders het meisje niet te huwen, doch alhoewel er vele jongelingen naar haar hand dingen, was zij niet tot een huwelijk te bewegen; ook Toekang Tembak was ondanks herhaalde aansporingen er niet voor te vinden zich een echtgenoot te zoeken.

Het deed zich toen voor, dat een groote misoogst de landstreek teisterde. Een *datoe* (heidenpriester) werd geraadpleegd en deze wees middels wichele met een kip uit, dat de ramp geweten moest worden aan den toorn der goden en dat deze gramschap haren grond vond in eene ongeoorloofde heimelijke gemeenschap tuschen Toekang Tembak en zijne tweelingzuster Si Boroe Toemoing. Pantomhobol plegde daarop overleg met de hoofden en besloten werd beide schuldigen in de Aek Siboendong, eene snelvlietende berggrivier, te werpen.

Si Boroe Toemoing werd daarop gegrepen en gebonden in den stroom gestooten. Van een *bégae* (geest) kreeg men echter later bij monde van een medium te horen, dat Si Boroe Toemoing levend en wel door den stroom was medegenomen tot Sait ni Hoeta, waar zij zich wist te reden en daarna naar Sipoeltak was gelopen, waar zij Toekang Tembak ontmoette en daarop in eenen steen veranderde, welke nu nog bestaat.

Op Toekang Tembak hadden de hoofden de over hem uitgesproken straf niet kunnen ten uitvoer leggen, doordien hij plotseling verdwenen was. Weer raadpleegde men een *dotoe* en deze wees uit dat Toekang Tembak weggevlogen was en het geen zin had hem verder op te sporen. Langen tijd daarna daalde Toekang Tembak uit den hemel neder. Hij vestigde zich te Hoeta Simamora in Simamoranabolak (kaart 1 Tobahoogvlakte 19a), waar hij huwde en zich op een door hem gegeven *gondangsfeest* bekend maakte. Hij deelde mede destijds door de goden tot zich te zijn genomen en thans door hen naar de aarde te zijn teruggezonden om,wanneer de bevolking hem daarom vroeg, als tusschenpersoon op te treden tot het smeken om regen aan de goden, in geval droogte de veldgewassen bedreigde. Ten blyke dat hij de waarheid sprak, stampete hij

Toen Si Singamangaradja en Baligé Radja (1) op een keer de *onan* bezochten, vroegen de lieden uit de omgeving eerstgenoemde, na hem onthaald te hebben, den zegen over hen uit te spreken. Si Singamangaradja stemde toe en zeide ook op de *onan* eenen gedenksteen te zullen plaatsen, maar eischte, dat men hem eerst een offer zou brengen, bestaande o.a. uit een *hoda sisandangdéra* (een zwart paard met wit kruis), voorts drie personen te kiezen, hen de ziel te reinigen en te betitelen met Mangambé Djaoe, Pandénamora en Toenggal na Bolon, welke personen hunne tusschenkomst zouden verleenen bij het brengen van de hulde (gift) aan Si Singamangaradja. Echter zou Baligé Radja zijn vertegenwoordiger zijn en heerschte er een voor het jaargetijde ongewone droogte, dan zou men een *lomboc sítiotio* moeten slachten en aan Baligé Radja eene huldegift moeten brengen. Heerschte er onder de padi de *sraraonziekte* of bracht de oebi geen knollen op, dan zou men een *babi na ramosan* moeten slachten. Deed zich eene epidemie voor, dan zou men een *horbo pangalotlot* moeten slachten en gaande naar de verzamelplaats (de *onan*) dan met uit *sanggar* (een rietsoort) bestaande speertjes moeten werpen; kwamen er pokken voor, dan moest men een *babi pangambat* slachten.

Toen de evenbedoelde steenen pilaar vervaardigd en op de *onan* diep in den grond was geplant, gaven zij Si Singamangaradja daarvan kennis, die daarop verklaarde, dat deze steen ten teeken dienen zou, dat men hem eerbiedige. Hij ried den lieden om, wanneer men een pasgeboren kind voor het eerst op de *onan* bracht (wat in den regel feestelijk toegaat), een ririhblad op den steen te leggen en voorts om, wanneer iemand plotseling ziek werd, hem voor den steen te baden.

Hiera zegende Si Singamangaradja dansende de drie bovenge noemde waardigheidsbekleeders en de *radja na oeloe* (de *porbarin gin's*), toen plotseling de bliksem insloeg. Verstomd van schrik — *tarsomong* — stond de menigte en Si Singamangaradja lag op den grond, als in eenen vasten slaap. Toen hij na een uur weer bijkwam, zeide hij de menigte, dat het een belangstellend teeken was geweest van de Goden, waarmede hij haar geluk wenschte. In verband met de houding der menschen op het oogenblik van het inslaan van den bliksem gaf Si Singamangaradja aan den steen de benaming *batoe somong*. Op den rug daarvan grifte hij de Bataksche letters

ut m l n (a of ta, ha, ma, na), wat wel eenigszins vreemd zou moeten beteekenen *Débata panoengkoenan djala habiaran* (Goden, aan wie gesmeekt wordt en die gevreesd zijn).

op den grond, waarop er een bron ontsprong, aan welke men den naam Baligé Radja gaf. Sindsdien nam hij ook den naam Baligé Radja aan, welke naam als een titel van vader op zoon overging. Toen Toekang Tembak een zoon gekregen had en deze hem kon opvolgen, vloog hij naar den hemel terug. Tot voor kort nog werd aan een zijner nakomelingen, die den titel Baligé Radja vervulde, om regen gevraagd.

Verder gaf hij aan de *radja na opat*, namelijk de bovenbedoelde drie waardigheidsbekleeders en Baligé Radja, de volgende voorschriften: zij zouden geen *saoeton* (varkensvleesch) mogen eten en, wilde men geen droogte hebben, ook geen warm voedsel tot zich nemen; zij zouden niet van een bord maar uit een rijstmandje moeten eten, opdat de padi geen lege aren zoude krijgen; zij zouden geen schuldvorderingen noch schulden mogen hebben, opdat er geen twisten zouden ontstaan; zij zouden geen overspel mogen plegen, opdat zij recht zouden kunnen spreken; zij zouden geen mensen in het blok mogen leggen noch roof of geweld plegen; zij zouden niet aan een strijd mogen deelnemen noch oorlog mogen verklaren.

Ten slotte zeide hij dat, wanneer iemand een eed moest afleggen, hij dit voor de *batoe somong* moest doen.

Uit de bovenstaande factoren meen ik de *bioes* in de onderwerpelijke rechtsgouw niet slechts als een offergemeenschap maar ook als een rechtsgemeenschap te mogen aanmerken en wel een met verdeeld beschikkingsrecht, dat zich evenwel los van het *bioes*-verband ontwikkeld heeft. Slechts de jongere *bioes* kunnen geacht worden rechtspersonlijkheid te bezitten door het hebben van de nader te behandelen *tano tombangan*.

Over het ontstaan van de *bioes* kon ik slechts de volgende inlichtingen bekomen.

Eene nota van den demang Gersom Loemban Tobing, handelende over de geschiedenis van de *Sihombing*marga's, deelt mede, dat de nakomelingen van Toga Sihombing (zie stamboom), toen zij zich nog niet verspreid hadden doch nog samen in Loboë Tala woonden, hier een *onan* stichtten, waaraan den naam Onan Sipagaboe gegeven werd. Met *gondangmuziek* werd aan de oprichting der markt bekendheid gegeven en daarbij een buffel geslacht. Sinds dien werd er telken jare een buffel geslacht doch thans als een *bioes*-offer. Volgens deze nota zou dus in dat gebiedsdeel de oprichting van de markt zijn voorafgegaan aan het ontstaan van de *bioes* dan wel gelijktijdig hiermede hebben plaats gevonden.

Hetzelfde geeft eene nota van Ompoe Timbang, een dorpshoofd uit Banoea Loehoe, te weten. Het opstel verhaalt, dat in den aanvang slechts de vrouwen pleegden bijeen te komen tot het drijven van ruilhandel; van een geldhuishouding was destijds nog geen sprake. Toen het aantal dier marktbezoeksters groot was geworden, vroegen zij hare mannen geboden — *patik* — vast te stellen ter verzekering van de veiligheid van het marktbezoek. Hieraan tegemoet komende, gingen zij mede naar de marktplaats en bepaalden zij, dat op den dag van het gaan naar de markt en dien van het huiswaarts keeren, ter wille van den vrede en de rust, geen schuldzaken besproken zouden mogen worden en dat er voorts om de vier dagen markt zoude worden gehouden. Vier dagen later vereenigden de mannen zich weder ter plaatse en besloten de *bioes*' uit de omgeving uit te noodigen een verbond te sluiten om mede de marktgeboden te bekrachtigen, waarbij dan een buffel geslacht zoude worden. Toen deelde een *datoe* (heiden-

priester) mede, dat op de plek, waar zij zich bevonden, een *sombaon* verbleef. Hij ried den lieden de *naganaga ni sombaon* (groote legendarische slangen) met offers te vriend te houden. Men ging daarom over tot eene regeling voor de inzameling der bijdragen voor het offer. Ingevoerd werd de *sabariba horbo-* en *sangkaéregeling*. Gekozen werd een *parhara* (boodschapper der hoofden) en een *pandé hata*, een woordvoerder bij de offerplechtigheid. (De gebeden werden echter door den *datoe* uitgesproken). Voor iedere *sangkaé* werden twee *porbarinjin's* gekozen om den *datoe* bij het gebed bij te staan; zij werden de *radja na ocaloe* (de acht radja's) genoemd. De *datoe* sprenkelde hen citroensap (*pangocrason*, woordelijk vertaald reinigingsmidel ook voor de ziel) op het hoofd en zeide hen geen *talitali* (een hoofdbedekking, gevormd van een tot een koord gedraaide doek), welke *rara* (rood), is te dragen, opdat de padi niet door de ziekte, bekend onder den naam *siraraon*, getroffen worde en evenmin witte *talitali*, opdat de padi niet de ziekte zoude krijgen, welke de plant wit en de aren leeg maakt, voorts niet van een bord te eten, opdat de oebi niet schaars bollen zal opbrengen, en ten slotte geen warm voedsel te gebruiken, opdat er geen droogte kome. Zwart zou hun *boelang-boelang* (*talitali*) moeten zijn. Ook het aandeel van de vier *soehoet's* in de offerwerkzaamheden werd door den *datoe* vastgesteld. Wanneer de oudste tak de voornaamste *soehoet* zou zijn, dan zou de jongste tak het offerdier slachten (doodspelen) en den volgenden keer andersom. Dan nog liet hij de *radja na ocaloe* bij de verzamelplaats, per *sangkaé*, een heuvel maken en er waringin- en hariaraboomen op planten, noodig voor de bladversiering, welke zij bij het offerfeest op het hoofd zouden moeten dragen. Aan de verzamelplaats gaf men de benaming *onan*, welk woord uit *parsonbaanon* genomen zou zijn. Uit het feest, dat bij de plechtige opening van de markt gegeven werd, ontwikkelde zich verder het *biosfeest*. Sinds dien offerde men voor eenen goeden oogst niet alleen of bij kleine groepen maar allen gezamenlijk. Ook hier d. w. z. buiten het *sidjanaapolang*-gebied, heeft men evenals in Toba het *mangaranggoethon*-gebruik, volgens hetwelk de twee partijen, waarin de deelnemers aan het feest zich verdeeld hebben, in eene worsteling den buffel na den doodelijken steek in eene voor de partij gunstige ligging trachten te doen neerstorten.

In een belangrijk gedeelte van de Tobahoogvlakte wordt bij offerfeesten naast de eigen *sombaon* ook die van de Poesoek Boehit aangeroept. Zulks kan eenzijdig verband houden met de belangrijke rol, welke de berg in het scheppingsverhaal speelt, maar anderzijds ook eene aanwijzing zijn, dat de hakermat van het *biosgebruik* in de omgeving van de Poesoek Boehit gezocht moet worden.

§ 4. Karakter en samenstelling van de *hordja* (*bios*).

In het benoëgebied (met uitzondering wellicht van het gedeelte, bezet door de *S i m a m o r a*-marga's), Dôlok Sanggoel en het *M a r - b o e* gebied in den noordwestelijke hoek der Tobahoogvlakte (kaart 1 Tobahoogvlakte 16, 17 23 t/m 28) bestaat de *bios* uit meerdere

bocs' en in het overige gedeelte der hoogvlakte uit meerdere *hordja*'s.

Uit het feit, dat de *hordja* ook genoemd wordt een *sapamélan saompoe*, meen ik te moeten opmaken, dat ook hier de *hordja* in oorsprong een offergemeenschap is van een staak eener marga.

Bij de inlijving der landstreek bij het Gouvernementsgedieb uitten de *hordja* en de *bocs* zich ook als rechtsgemeenschap.

1. De *hordja* (*bocs*) bezat een wereldlijk hoofd. In de *hordja* heette hij *radja hordja* en in de *bocs ana ni saksing*. De vereischten voor deze waardigheid waren dezelfde als die, aangegeven voor den *radja pandapotan* of *bona ni saksing*.

2. Voorts blijkt het rechtsgemeenschappelijk verband uit het ontginningsrecht.

3. Bij groote feesten biedt de *hordja* gastvrijheid aan genoodigden van buiten.

4. De *hordja* (*bocs*) had haar eigen rechtspleging.

Op de hoogvlakte en volgens mededeeling van den assistent demang Herman Sibarani ook in Toba bestond vroeger de gewoonte dat een volkshoofd — niet alleen het hoogste, maar ook het laagste (de *radja ni hoeta* of dorpshoofd) — het recht had zijne onderhoorigen op te roepen om hem bij te staan in de bebouwing zijner velden — *marhara* — tegen twee maal 'sdaags voeding gedurende den arbeidsduur

§ 5. Woonrecht.

Het terrein binnen de muren van het dorp noemt men *hoeta*, zoolang het nog bewoond wordt, *parhoetaän*, als het nog betrekkelijk kort geleden verlaten is, en *loboe*, als het reeds lang leeg staat.

Aan den buitenkant loopt langs de muren de *soeha* (ingraving, waarvan de aarde gebezigt was voor de opwerping of het onderhoud van de muren) ter breedte van 3 à 4 Meter en hier omheen de *toroe ni boeloe* of *linggom ni boeloe* ter breedte van ongeveer 30 Meter. De *soeha* wordt niet tot de *toroe ni boeloe* gerekend. In geval van onveiligheid pleegde men vroeger de *toroe ni boeloe* met *basir* (Mal. randjau) te beplanten. De *toroe ni boeloe* is ook bestemd voor een vergrooting van het dorpseplacement. *Oepa parik*, zoals in Silindoen, zijn hier onbekend.

De reden tot stichting van een dorp moet veelal gezocht worden in de ongelukkige zicht der Bataks om volkshoofd te zijn, echter ook in ondervonden tegenslagen, zoals kinderloosheid, grote sterfte enz. Het is dan de *datoe*, die uit zijn wicheken met een kip — *pormanochon* — gelezen heeft, dat verandering van woonstede het enige middel is tot wegneming der beslommeringen.

Voor het stichten van een dorp is noodig eene vergunning van den *radja hordja* (*ana ni saksing*) in overleg met de *radja sochoesochoe*. Onder een *radja sochoesochoe* verstaat men den persoon, die het oudste in afstammingsgraad is in eene familie, b.v. de grootvader, als er geen overgrootvader is. Op zijn minst moet men gezinsvader zijn.

Het verzoek om de vergunning tot het *manocan sanggésanggé* (serai — gras planten, fig. dorp stichten) wordt ingeleid met een maal. De

plaats, waar het dorp moet verrijzen en welke aan de hoofden in den regel reeds bekend is, wordt door den aanvrager beschreven. Wordt de vergunning verleend, dan betaalt hij den hoofden en oudsten *batoe ni soelangsoelang* (woordelijk: steenen, welke bij de voor de gasten aangerechte spijzen behooren, fig. geld, dat men voor eene bewilliging van een verzoek na een hiertoe inleidend maal schenkt) of *oepa panggabé*. Door de ontvangst van de gift stellen de hoofden zich mede verantwoordelijk, in geval uit de stichting van het dorp oneenigheden voortvloeien. Vóór de onder bestuur brenging van het gebied leverde de stichting van een dorp niet zelden een casus belli op.

Zoo mogelijk nog op denzelfden dag begeeft de aanvrager zich met de hoofden en oudsten naar de plaats, waar het dorp zal komen te staan tot eene nadere aanwijzing van het dorplacement, echter zonder dit af te bakenerit. Op den door den *datoe* vastgestelden gunstigen dag wordt in tegenwoordigheid der hoofden in het midden van het emplacement de *boenti* (offer) door den stichter geplaatst, die deswege de *siboan boenti* wordt genoemd.

De *boenti* bestaat uit een groote mat — *lagé* —, waarop een *oelos ragidoep* (een bijzondere soort geweven doek) wordt uitgespreid met daarop een mandje met wat beras en een ei daar boven op. Naast de *oelos* wordt een bord geplaatst met *sagoesagoe*, *sitompion* en *itak goergoer* (rijstemeelkoekjes) met daarbij of daarnaast *sanggoel-sanggoel baringin* (waringintakjes als versiering; de waringin is de hoogst in aanzien staande boom), *sanggoel banébané* (de banébané is een welriekende struik) en wat sirihgerei. Naast de *lagé* wordt een weinig *sanggesonggé* (Mal. serai) in den grond gestoken.

Een *datoe* of een der hoofden dan wel de stichter zelf,wanneer hij daartoe in staat is, spreekt staande aan de overzijde van de *sanggesanggé*, de *tonggötonggò* (ritueel gebed) uit, waarin onder aanroeping o.m. van *boraspati ni tano*, de *naganaga ni sombaon*, Boroe Saniang Naga en de *dibata na tolöe* gesmeekt wordt om geluk, gezondheid, vele kinderen en dorpsgenooten. Na afloop hiervan keert men, alles medenemende behalve de *sanggesanggé*, waarbij men eerst wat rijstekoekjes heeft neergelegd, naar het dorp van den stichter terug, waar deze zijne gasten op een maal onthaalt. Daarna bouwt de stichter zich een hutje — *oendoenoendoeng* — ter plaatse, waar de *tonggötonggò* is uitgesproken. De *datoe* wordt geraadpleegd omtrent den gunstigen dag tot het betrekken van de *oendoenoengoeng*, wat dan plaats heeft in een optocht, voorafgegaan door eene maagd, die helder water (het symbool van reinheid), afkomstig van een naburige bron of *pansoor*, draagt. Op haar volgt in den stoet de echtgenote van den stichter met onder de armen om zich heen geslagen een *oelos ragidoep* en in de handen een *ampang*, een *soloep*, een *sondoek* en een *harpé* (respectievelijk een ook als maat dienende mand, een bamboe rijstmaat, een lepel en een van rotan gevlochten onderlegger van eenen pot, blijkbaar de symboolen van het huiselijk leven). De maagd treedt met het water het eerst de hut binnen. Er wordt dan gekookt en een maal aangebracht, waarvoor een varken geslacht is. De hoofden, onder wie

natuurlijk de *radja ni hoeta* van het moederdorp, nemen daaraan deel en spreken hunne zegenwenschen — *pasoepasoe* — uit.

Ongeveer een maand na het betrekken van de *oendocangoendoeng* worden merkteekenen — *pandji* — geplaatst op de hoekpunten van de aan te leggen muren ter aanduiding, dat het terrein bezet is.

In het *sijamapolang*-gebied, Dölok Sanggoel en het Marboen-gebied in den noordwestelijken hoek der onderafdeeling is men tot het oprichten van *oepa panggabé* verplicht alleen wanneer men geen dan wel een verre verwant is van den *ama ni saksing* en het dorpshoofd.

In Bonan Dölok begint men niet eerst met de *boenti* te plaatsen, doch vangt men aan met de hoekpunten der muren met *pagopago* aan te geven, waarna de plaatsen der woningen worden bepaald en ten slotte in het midden van het emplacement de *boenti* — offer — gelegd wordt. Behalve de *sanggésanggé* plant men in Bonan Dölok bij de *lagé* met het offergerei nog een pisangstam, een bamboetak en een waringintak, welke na de ceremonie worden weggenomen.

Sawahbezitters kunnen zich niet tegen den aanleg van een dorp verzetten met een beroep op eene geschikte gelegenheid om er hunne sawahs uit te breiden en zelfs ook niet op de omstandigheid, dat de dorpsgrond tot de *pangéahan* hunner velden behoort. Wel echter hebben zij het recht te verbieden, dat de muren zoo dicht bij hunne sawahs worden aangelegd, dat deze hinder zullen kunnen ondervinden van de op de muren te planten bamboe.

Legt men de dorpsmuren onmiddellijk langs bestaande sawahs aan, dan heeft het dorp er geen recht op *toroc ni boeloe*.

De *siboan boenti* is het dorpshoofd. Als zoodanig draagt hij in de landstreek, waar *hordja*'s zijn, den titel *radja ni hoeta* en elders dien van *partahi*.

Naast den *siboan boenti* heeft men dikwijls meerdere personen, die aan de oprichting van het dorp hebben deelgenomen; zij behoren tot de eerste inwoners van het dorp, hebben aan de oprichting mee gearbeid of in de kosten daarvan bijgedragen en ten blijke van hun medeoprichtingschap bij de offerplechtigheid elken zin van de *tonggò-tonggò* (gebed) met luider stemme beaamd. Een hunner wordt veelal de *parsinaboel* van het dorp. Als zoodanig vervangt hij den *siboan boenti* bij diens afwezigheid. In dorpsaangelegenheden moet de *siboan boenti* overleg plegen met den *parsinaboel*.

Wanneer de *siboan boenti* of de *parsinaboel* verhuist, wordt hij door den naasten, in het dorp woonachtigen *waris* vervangen. Heeft de *siboan boenti* in de *hoeta* geen *waris*, dan treedt bij zijne verhuizing de *parsinaboel* in zijn plaats. Zijn zoowel de *siboan boenti* als de *parsinaboel* verhuisd en zijn er van hen geene *waris* in het dorp, dan maken de ingezeten onderling uit, wie de *radja ni hoeta* (*partahi*) zal zijn. Deze verheffing behoeft niet eene bekraftiging door den *radja hordja* (*ama ni saksing*) of door den *radja pandapotan* (*bona ni saksing*). Alleen wanneer de dorpelingen het over de aanwijzing niet eens zijn, mengen beide hoofden dan wel alleen de *radja hordja* (*ama ni saksing*) zich in de aangelegenheid.

Ook al behoorden de dorpsgronden bij de stichting van de *hoeta* den *sibaoan boenti* in *golat* toe, dan nog verliest hij bij verhuizing uit het dorp alle zeggenschap over die gronden. Eerst wanneer het dorp geene inwoners meer telt, mag hij zijn *golatrecht* weder ten volle doen gelden.

De *sibaoan boenti* heeft het recht zijne woning recht tegenover de *sanggésanggé* te bouwen. Overigens draagt zijne woning geene bijzondere kenmerken.

Voor langdurig gebruik van een gedeelte van het dorpsemplacement is zijne toestemming noodig. Zoo wijst hij de plaats aan, waar eene woning gebouwd mag worden, en verleent hij vergunning tot den aanleg van tuinen binnen het dorp.

De woningen plaatst men aan de lage zijde der *hoeta*.

Bij de vaststelling van de rooilijn is men aan geen bepaalde windstreek gebonden.

In vele dorpen heeft men een *sòpò godang*. Zij wordt gebouwd door den *radja ni hoeta* (*partahi*) en hoort hem persoonlijk toe (dus anders dan in Zuid Tapanoeli).

Wanneer iemand uit de *hoeta* verhuist, mag hij zijne woning medenemen, ook al komt hij daardoor onder een ander volkshoofd te staan. Vroeger had de *radja ni hoeta* echter het recht zich de woning toe te eigenen tegen eene vergoeding, welke $\frac{1}{4}$ minder bedraagt dan de waarde der woning. Dit recht is thans vervallen.

Wil een verhuizer zijne woning verkoopen, dan hebben respectievelijk de *radja ni hoeta* (*partahi*) en de dorpsgenooten (*dongan sahoeta*) de preferentie tot den koop, de *radja ni hoeta* (*partahi*) weer tegen $\frac{1}{4}$ reductie. Bij verkoop naar buiten de *hoeta* moet $\frac{1}{4}$ van de koopsom aan den *radja ni hoeta* (*partahi*) worden afgedragen, waarvan $\frac{1}{2}$ voor den *radja ni hoeta* (*partahi*), $\frac{1}{4}$ voor den *radja hordja* (*ama ni saksing*) en $\frac{1}{4}$ voor de *radja sochoesoehoc*.

De Kleine Rapat te Siborongborong van 13 Mei 1918 nr. 13 behandelt het geval, dat iemand bij zijne verhuizing zijne woning als *ragiragi* (tegengeschenk voor ontvangen bruidschat) wegschonk, terwijl het dorps hoofd den verhuizer *pisopiso* wilde geven om de woning als *oelosoelos* (tegengeschenk) te bekomen. Het vonnis geeft te kennen dat, wanneer iemand wil verhuizen, hij hiervan kennis moet geven aan zijn dorps hoofd en dat de verhuizer eerst dan het recht heeft zijn huis aan anderen te vervreemden, wanneer het dorps hoofd de woning niet wenst te koopen of bij wege van *oelosoelos* te verkrijgen.

Volgens mededeeling van den demang Gersom Loemban Tobing zoude de verhuizer vroeger bij opbreking zijner woning $\frac{1}{4}$ van het materiaal aan het dorps hoofd moeten afstaan. Bij verkoop der woning moet hij aan zijne dorpsgenooten den voorkeur tot den koop verleenen en wel tegen $\frac{1}{4}$ reductie van de waarde. Deze regel vond zijn grond in het gebruik, dat dorpsgenooten bij de oprichting eener woning de behulpzame hand boden bij het halen van het hout uit het bosch,

het opzetten der palen, het inwijden van het huis enz. Thans is aan een en ander een einde gemaakt en daarvoor in de plaats getreden de verplichting om bij verhuizing 10 gld. aan de hoofden op te brengen, tenzij deze met minder genoegen nemen. Eerst daarna zal de woning mogen worden opgebroken.

De *radja ni hoeta* (*partahî*) is gerechtig zijne onderhoorigen te gelasten gasten op te nemen. Hij mag hunne woningen steeds betreden. Komen er vele gasten, dan worden deze in den regel gezamenlijk in een of meer woningen ondergebracht, nadat de daarin gehuisveste vrouwen elders in het dorp zijn opgenomen.

De *toroe ni boeloe* mag men benutten voor het aanleggen van tuinen mits met vergunning van den *siboan boenti*. Wanneer de grond noodig is voor dorpsuitbreiding moet de aanplant verwijderd worden zonder enigerlei schadevergoeding. Ook wanneer de *siboan boenti* zelf een gedeelte van de *toroe ni boeloe* tot tuin of sawah heeft gemaakt, moet hij zonder meer den grond ontruimen, wanneer deze voor eene vergroting van het dorp noodig is.

Aan een *pordjéhé* (verrader) en in het algemeen aan een *pordjahat* (misdadiger) mag eene vestiging in het dorp geweigerd worden. Een gevaarlijke inwoner werd vroeger wel eens uit het dorp verwijderd. Als correctiemiddel werden op de onderhoorigen toegepast beboeting, lijfeigenschap en in het blok leggen.

Degene, die het dichtst bij de poort woont, heeft er, voor zooveel hij in de gelegenheid daartoe is, toezicht op te houden, wie het dorp binnen komen. Hij zorgt voor het openen en sluiten van de poort. Wordt er voor een feest in het dorp geslacht, dan krijgt hij tot belooning zijner diensten een paar *roesoek na ngal* (korte ribben) van het geslachte dier.

De *radja ni hoeta* (*partahî*) regelt het onderhoud der muren, waaraan alle inwoners verplicht zijn te werken.

De bamboe op de muren hoort aan het geheele dorp. Ieder inwoner mag daarvan voor eigen gebruik nemen mits met mate. De *radja ni hoeta* (*partahî*) houdt daarop het oog.

Wanneer door verwaarlozing van den wal vee uit het dorp geraakt en aanplant daarbijna beschadigt, is de schade verhaalbaar op den gene, die in het onderhoud van het betrokken walgedeelte is te kort geschoten.

Boomen, geplant op de *toroe ni boeloe* of binnen de muren, hooren toe aan den planter daarvan. Bij versterf of verhuizing komen zij aan de *waris*, die in de *hoeta* wonen; zijn deze er niet, dan krijgt de *radja ni hoeta* (*partahî*) de boomen. Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Dôlok Sanggoel van 26 Februari 1921 nr. 1 zouden volgens de adat van Dôlok Sanggoel geërfde boomen, geplant op *oepa parik* (ten rechte *toroe ni boeloe*; het vonnis is blijkbaar door een Silindoenger geredigeerd), aan den erfgenaam blijven, ook al is hij ver van het betrokken dorp woonachtig. Ten aanzien van boomen, welke door den planter waren omgehakt, doch waarvan de opslag daarna door een ander werd onderhouden, besliste de Kleine Rapat te Siborongborong

van 18 Januari 1918 nr. 1, dat die opslag aan laatstgenoemden persoon toebehoort.

Wanneer een dorp geheel verlaten is, vallen de boomen toe aan den *radja hordja* (*ama ni saksing*), wanneer er van den *sibuan boenti* geen *waris* zijn in de *hordja* (*boes*).

§ 6. *Overgang van grond van de eene aan de andere marga of hordja.*

Overgang van *golut* (beschikkingsgebied) van de eene aan de andere marga wordt niet gaarne gezien (vonnis van de Kleine Rapat te Dölok Sanggoel van 12 September 1918 nr. 17).

Alleen door een oorlog kan een marga grond verliezen. Veroverd gebied noemt men *taban* (buit) en hier en daar ook *tano niangkat ni hoda*. Men spreekt van *tano niéak*, wanneer de veroverde grond aan eigen gebied grenst¹⁾.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Taroetoeng van 18 April 1898 nr. 21 laat de adat in geval van oorlog tusschen stamverwanten wel buitmaking van gronden maar niet van dorpen toe. Bij verdrijving van de ingezetenen uit een dorp moet dit in het evenbedoelde geval na beëindiging van den oorlog weer aan de overwonnen worden vrijgegeven. De strijd werd i. c. gevoerd tusschen Simamora na Bolak en Sait ni Hoeta (kaart 1 Tobahoogvlakte 19 a en 17 c). In den onderwerpelijken krijsprak vermoedelijk niet het stam-of geslachtsbelang maar het persoonlijk belang.

Komt vrijwillige afstand van grond niet voor, hier en daar heeft men echter aan een *marga boroe* (een vreemde marga, dus een waaraan men eene dochter — *boroe* — mag uithuwen) vergunning verleend tot de oprichting van een dorp met toekenning aan de van ouder tot ouder in de *hordja* wonende leden dier marga van hetzelfde recht tot ontginning, als de *douyan sabagian* (de van ouder tot ouder in de *hordja* gevestigde leden der heerschende marga) bezitten, zelfs al mochten zij niet in de *hucta* der eigen marga wonen. Eene dergelijke welwillendheid werd in Boetar (kaart 1 Tobahoogvlakte 5 t/m 9) betoond aan de marga's Loebis, Sirégar, Aritonang, Simbolon en Sigalingging; in Bahal Batoe (kaart 1 Tobahoogvlakte 4) aan de marga's Sirégar en Batoe Bara; in Polloeng c.a. aan de marga's Sirégar en Nainggolan.

In het Sidjamapolanggebied schijnt zoo iets niet te zijn voorgekomen.

Men weet geen geval van eene pacifieke verdringing van de eene

¹⁾ Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Dölok Sanggoel van 16 Maart 1907 Nr. 5, staande op een geval in Sibeloëan (kaart 1 Tobahoogvlakte 25a), verplicht de adat onderhoorigen van een radja niet deze in den oorlog bij te staan. Ook enkelingen kunnen dus blijkbaar elkaar den oorlog verklaren. Het vonnis zegt verder, dat in den oorlog buit gemaakte goederen moeten worden teruggegeven, als de eigenaar (bezitter) daarvan in het dorp van den overwinnaar komt wonen.

door de andere marga. Ook het z.g. *rongsangronsang*-instituut is er onbekend.

Djomba bahal (afkoop van den vrede) bestaat nooit in grond.

§ 7. *Neutrale gronden.*

Komen niet voor.

§ 8. *Gewijde gronden.*

Evenals elders bestaan ook hier *sombaouw*'s.

§ 9. *Gereserveerde gronden.*

1e. Er bestaan hydrologische reserves b.v. het Sidjaba- en het Sitamboenambosch, met steun en wellicht ook op aandringen van het Bestuur door de bevolking gevormd.

2e. *Haoema (oema) ripé*, zoools in het onderdistrict Baligé, vindt men alleen in het Pohan gebied d.i. het gebied, bezet door de marga's, afstammende van Si Bagot ni Pohan.

3e. Ook hier komen *haoema parhombanan* voor (b.v. in Paranginan, Hoeta Gindjang, Siborongborong en Lintong ni Hoeta). Zij hooren toe aan de afstammelingen van den stichter van de *parhombanan*. De opbrengst der velden dient tot dekking van de kosten der offerfeesten voor de *homban*. Zij worden bewerkt door den afstammeling, die het dichtst bij de *parhombanan* woont. De velden mogen niet vervreemd worden en vormen dus blijvend het *hatapan* (gemeenschapsbelijk) bezit der afstammelingen.

In Polloeng c.a. (kaart 1 Tobahoogvlakte 28) worden de *haoema parhombanan* niet bewerkt; naar men zegt, omdat er bouwgrond in overvloed is.

Blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Siborongborong van 18 September 1906 nr. 41 komt het wel eens voor, dat een *parhombanan* gelegen is in eene vreemde rechtsgemeenschap, vermoedelijk een gevolg van verhuizing.

4e. Is uit een *bioes* een nieuwe *bioes* ontstaan, dan krijgt deze ten blyke, dat de voortrekkers hiervan deelgerechtig waren in de gronden van eerstbedoelde *bioes*, hierin een afgebakend, ongeveer 30 Meter in het vierkant groot stuk grond. Zulk een perceel noemt men *tano tom-bangan*.

Haoema parpangoeloebalangan komen in de onderwerpelijke rechts-gouw niet voor. Paranginan (kaart 1 Tobahoogvlakte 11) heeft volgens inlichtingen zijn *haoema parpangoeloebalangan* in het onderdistrict Moeara, naar ik vermoed, in gemeenschap met de ook daar gevestigde *Simatoepang* marga's. Hier en daar heeft men ook een *pangoeloebalang paròrot*.

Voor veeteelt gereserveerde weidelanden heeft men op de Tobahoogvlakte niet en evenmin voor wisselbouw.

§ 10. Zamelrecht.

De producten, welke in de bosschen gewonnen worden, zijn voornamelijk: hout, rotan, vruchten, *riman* (idjoek) en *hamindjon djalangan* (wilde benzoë).

Een ingezetene van de *hordja* (*boes*), ook al is hij een *parripé*, heeft voor het winnen dier producten geene vergunning noodig, zelfs al mocht het gezamelde product voor verkoop bestemd zijn. Van het gewonnen product heeft men niets aan de hoofden af te dragen.

Een vreemdeling behoeft echter wel eene vergunning, namelijk van den *ama ni saksing* (*radja hordja*). Wenscht hij veel te winnen, dan moet het verzoek met een maal worden ingeleid. De strekking der formaliteiten is erkennung van het beschikkingsrecht der voor den aanvrager vreemde rechtsgemeenschap. Wanneer de formaliteiten worden nagekomen, wordt de vergunning nooit geweigerd. Hout, het voornaamste zamelproduct, komt in de bosschen in overvloed voor.

Het is in de adat onbekend, dat iemand met uitsluiting van anderen het recht kan bekomen tot het winnen van boschproducten in een gedeelte van een bosch.

Voor het winnen van boschproducten op *gasgas* (met boschopslag bedekte bouwgronden) behoeft men geene vergunning van den eigenaar (bezitter) daarvan.

§ 11. Ontginnung.

Ontginnen van woeste gronden — *tano taroelang* — heet *mangarimba*. Voor ontginnen van boschgronden bezigt men ook wel het woord *manombahi*.

In het ontginningsrecht maakt men onderscheid tusschen:

1e. *dongan sabagian* of personen van de heerschende marga, die van ouder tot ouder in de betrokken *hordja* (*boes*) wonen. Bedoeld worden hier vermoedelijk de afstammelingen van de eerste trekkers naar de *hordja* (*boes*) dan wel de leden van de er heerschende marga-tak. Ik meen dit althans te moeten opmaken uit het vonnis van de Groote Rapat te Siborongborong van 4 Juli 1919 nr. 11, volgens hetwelk *waris*, die buiten het betrokken gebied gevestigd waren, het recht misten er gronden te erven, omdat ook al hoorde de erfslater tot de marga van dat gebied, hij echter geen lid was van de er heerschende tak daarvan.

2e. *parripé dongan* of personen van de heerschende marga, die niet van ouder tot ouder in de betrokken *hordja* (*boes*) wonen.

3e. *parripé* of personen van een vreemde marga.

Verder loopen de ontginningsregelen in de oostelijke helft der onderafdeeling uiteen van die in de westelijke helft.

Pohan-, Sihombing- en Lontoenggebied.

Wanneer een *dongan sabagian* een stuk *tano na sobinagé* wil ontginnen om het even of het is voor een sawah, *haeoma toer* (ladang), *koboeno* (b.v. koffietuin) of *pargadongan*, moet hij daartoe eerst eene vergunning bekomen van den *radja hordja*. Op eene door deze met

mogelijke belanghebbenden belegde bijeenkomst — *porriaän* — wordt nagegaan of zich bezwaren tegen eene inwilliging van het ontginningsverzoek opdoen, in verband met aanspraken of rechten van anderen, dan wel of de grond behoort tot een complex, dat voor eene verdeling in aanmerking komt. Wordt het verzoek ingewilligd, dan moet het perceel worden afgebakend, hetzij met een *parik* (aarden wal) of met *tochò* van steen, ten overstaan van hoofden. De *dongan sabagian* krijgt den grond in *golat* (inheemsch eigendomsrecht), tenzij de grond slechts voor een *haoema toer* (ladang) ontgonnen wordt; in het laatste geval is het gebruik van den grond namelijk maar zeer tijdelijk. Ook behoeft de ladang niet met *toehò* afgebakend te worden. De ladanggrond blijft in het gemeenschappelijk — *hatopan* — bezit van de *hordja*. Het onderzoek van eene aanvraag om vergunning tot ladangaanleg heeft bovendien slechts summer plaats. Uit het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Simamora na Bolak van 29 Juli 1914 nr. 5 valt op te maken, dat een vorige bewerker van een *haoema toer* het voorkeurrecht heeft op eene weder in gebruik neming van den grond.

Wil een *dongan sabagian* voor het even aangegeven meer bestendige doel een stuk van de *pousoe tali* ontginnen, dan worden de *dongan saportalian* (zij die een deel van de *portalian* van de *hordja* hebben gekregen) te zamen geroepen en over de aanvraag geraadpleegd, waarop de *radja hordja* eene beslissing neemt, ook al mocht hij niet tot de *dongan saportalian* behoren. Na afbakening en ontgining komt het perceel den aanvrager in *golat* toe, behalve weer wanneer de grond enkel voor ladangbouw is aangevraagd.

Van het voornemen tot den aanleg van een *haoema toer* geeft men blijk door langs de grenzen van het veld het in den grond staande gras in bosjes — *poepoe* — saam te binden. Men wacht dan eenige dagen af, of er bezwaren tegen de ontgining worden gemaakt. Doet zich dit niet voor, dan bewerkt men in het midden van het veld een klein gedeelte, waarop man en vrouw aan de *débata's* en de *sombaon* van het gebied smeeken hen of een hummer in den droom te openbaren, of de grond al dan niet een goed beschot zal opleveren. Elders dan in het *Sihombin* ggebied roept men daarbij ook *boraspati ni tano* aan. Men noent de verrichting *mangido toea* (geluk vragen). Het gebed heet naar de beginwoorden *martoca oma* (*omaoma?*). De raadpleging van de goden en de *sombaon* houdt verband met de mogelijkheid, dat er geesten op het veld huizen. Bij het bewerken van sawahs heeft de ceremonie niet plaats, omdat die telken jare bewerkt worden en dus geen rustige verblijfplaats voor geesten opleveren, terwijl men de ladangs voor den wisselbouw vele, soms wel 10 jaren braak laat liggen.

Wanneer een *parripé dongan* een stuk van de *tano na so binagé* of van de *pousoe tali* ontgint, krijgt hij den grond alleen in genotrecht. Verhuizing naar buiten de *hordja* doet dat genotrecht te niet gaan. In het *Sihombin* ggebied noemt men een door een *parripé dongan* ontgonnen perceel *tano paomaomai* en in het *Lontoeng* ggebied *tano*

panaloeni. (Over deze benamingen bestond bij de berichtgevers onzekerheid) Het genotrecht is vererfbaar. Het kan geen *golat* worden dan wanneer het in het vergeetboek is geraakt, dat de ontginner slechts een *parripé dongan* was. De vergunning tot ontginning wordt door den *radja hordja* verleend, die, in geval het een stuk van de *poensoe tali* betreft, de *dongan saportalian* raadpleegt. De ontginner moet zijn perceel afbakenen met een *parik* of met *tochò*.

Wanneer een *parripé* een stuk grond wil ontginnen, moet hij daartoe een verzoek richten tot den *radja hordja* en de *radja sochoesoehoe*. Het verzoek moet met een maal — *soelang* — worden ingeleid ten huize van den aanvrager. Na raadpleging van de *radja sochoesoehoe* neemt de *radja hordja* de beslissing. Bij erlanging van de vergunning schenkt de aanvrager *batoe ni soelangsolang* aan den *radja hordja*, die het geld deelt met de *radja sochoesoehoe*. De grootte van het bedrag regelt zich in het *Sihombing* gebied naar den welstand van den aanvrager, elders b.v. in het *Lontoen* gebied naar de uitgestrektheid van het aangevraagde perceel. Ook bij ontginning door een *parripé* moet het perceel met een *parik* of met *tochò* worden afgebakend. Grond, door een *parripé* ontgonnen, heet *tano parripéau*. Het recht op den grond is vererfbaar.

Sidjamapolanggebied, Aek na Oeli c.a., Polloeng c.a. en Dòlok Sanggoel.

Een *dongan sabagian* behoeft voor het ontginnen van woesten grond geenerlei vergunning. Het perceel moet hij na ontginning afbakenen. Voor sawahs geschiedt dit in Bonan Dòlok, Polloeng c.a. en Aek na Oeli c.a. met steenen — *tochò* —, in Dòlok Sanggoel met sawahdijkjes — *gadoc*. *Hamindjontuinen* (benzoëtuinen) worden op de hoekpunten afgebakend met *tochò*, bestaande uit boomken, welke men bij de ontginning van het bosch speciaal daarvoor heeft laten staan of geplant. Alvorens met de ontginning van een benzoëtuin te beginnen plaatst de ontginner op elk der hoekpunten van het perceel, in den regel 4 in aantal, een *tòtò*, bestaande uit een in den grond gestoken en aan het boveninde gespleten stok, in welke spleet een dwarsstokje gestoken wordt. Van *tòtò* tot *tòtò* wordt een pad opengekapt. Die *tòtò* zijn in het benzoëgebied een jaar geldig, doch in Polloeng c.a. en Aek na Oeli c.a. drie jaren. Vallen er bij het vellen van het woud boomken naar buiten de grens, dan hoort de strook, door de omgevallen boomken bedekt, nog tot het perceel. De strook wordt naar hare breedte *sipat haoe maròbò* genoemd. (*Sipat* betekent o.m. „zoo diep als“, *haoe* boom en *maròbò* vallen). Wenscht iemand anders in de buurt een benzoëtuin aan te leggen, dan moet hij bij het uitzetten van zijn perceel met die strook om reeds met *tòtò* afgebakende percelen rekening houden. Bovendien wordt bij het ontginnen van boschgronden gezorgd voor brandvrije stroken. De *dongan sabagian* krijgt het door hem ontgonnen perceel in *golat*.

Een *parripé dongan* moet voor het ontginnen van *tano taroelang* eene vergunning vragen van den *radja ni hoeta* (*partahi*), welk verzoek ingeleid moet worden met een maal — *soelang* — te zijnen huize.

Batoe ni soelangsoelang is niet verschuldigd. Zijn er geen perceelen in de nabijheid, dan is eene plaatselijke opname niet noodig en kan de *parripé dougan* zelf de grenzen van zijn perceel bepalen. In het tegengestelde geval worden de grenzen door zijn hoofd vastgesteld. Een door een *parripé dougan* ontgonnen stuk grond heet *tano finaloeni*. Het recht op den grond is vererfbaar, maar niet voor verkoop vatbaar.

Wil een *parripé tano taroelang* ontginnen, dan behoeft hij daartoe eene vergunning eveneens van den *radja ni hoeta* (*partahí*), tenzij meerderen *parripé's* om eene vergunning hebben gevraagd, in welk geval de *ama ni saksing* beslist. Ook de *parripé* moet zijn verzoek met een maal — *soelang* — inleiden. Voor de vergunning heeft hij geen *batoe ni soelangsoelang* te betalen. De *parripé* bekomt den grond in genotrecht, dat vererfbaar is. De door hem ontgonnen grond heet *tano parripéan*.

Geheel de onderafdeeling Tobahoogvlakte.

Voor het herontginnen — *manaloeni* — van een aan een ander in *golat* toebehoorend perceel is de vergunning noodig van dien eigenaar — *pargolat*. In het Sihombing - en het Pohangebied heeft de herontginner het recht den grond minstens 4 jaren en in Dölok Sanggoel, Polloeng c.a. en Aek na Oeli c.a. minstens 3 jaren te bewerken. Weigert de *pargolat* de vergunning, dan kan hij niet verplicht worden den grond zelf binnen een bepaalde tijd in bewerking te nemen. De herontginner mag slechts eenjarige gewassen planten.

Luidens inlichtingen van den assistent demang Frederik Goelton kan de eigenaar of bezitter van een braak liggende sawah iemand, die den grond zonder vergunning in bewerking heeft genomen, van het perceel doen verwijderen, althans wanneer hij zelf den grond wenst te bebouwen.

Bij aldien de eigenaar of bezitter zich niet tegen de herontgassing verzet, kunnen volgens denzelfden berichtgever de beide volgende gevallen onderscheiden worden:

1e. dat van *rimba oma*. Sinds de braak ligging is er *oma* (een grassoort) op de sawah komen te groeien, wat na 2 à 6 jaar kan plaats vinden. De herontginner mag den grond dan 6 jaren gebruiken.

2e. dat van *rimba tolong*. Is er op het veld *tolong* (rietgras) komen te groeien, wat na 6 à 10 jaren braak ligging van de sawah kan gebeuren, dan mag de herontginner de sawah 12 jaren in bewerking hebben, waarna de grond weder aan den eigenaar of bezitter teruggaat.

Ook zoude men volgens genoemden ambtenaar hier en daar het gebruik kennen, dat de herontginner het recht heeft den grond in gebruik te nemen voor een duur twee malen zoo lang als die, gedurende welken het veld heeft braak gelegen.

Het is geene gewoonte dat een *dolidoli* voor zich zelf gronden ontgint. Evenmin is zulks voor eene weduwe, die geen zoons heeft, het geval. Een *hila sinondock* wordt geacht niet voor zich zelf te *mangarinbu* maar voor den *parboroe*, bij wien hij inwoont. (Zie o.a. het vonnis van de Groote Rapat te Dölok Sanggoel van 10 Juni 1907)

nr. 14). Een sawah, aangelegd door een schoonzoon gedurende den tijd, dat hij bij zijne schoonouders inwoonde, werd bij het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 25 September 1906 nr. 45 aan den schoonvader toegewezen, toen het huwelijk van den schoonzoon ontbonden werd en deze uit het dorp van zijn schoonvader verhuisde.

Eerst wanner de schoonzoon eene eigene huishouding is begonnen of een eigen huis heeft betrokken — *mandjaé* — dus niet meer in den staat van *hëla sinondoek* verkeert, kan hij voor zich zelf grond ontginnen.

Ontginnung van grond binnen een vreemde *hordja* is niet geoorloofd dan met vergunning van den *radja hordja* daarvan. (Een geval van eene dergelijke ontginnung heeft zich in ± 1924 voorgedaan door lieden van Siléang binnen Loboe Tala). De vergunning wordt alleen verleend voor den aanleg van *haeoma toer* (ladangs) en in den regel slechts nabij de grens. De duur van het genot is slechts één plantseizoen en het veld wordt een *haeoma sarboetan* of *haeoma sinarboet* genoemd. Voor de vergunning behoeft niets betaald te worden; wel is men verplicht van den oogst een gedeelte als recognitie wegens beschikkingsrecht aan den *radja hordja* af te dragen in den vorm van gaba tot eene hoeveelheid als noodig was voor eene bezaaing van het veld. Slechts personen, behoorende tot de heerschende marga in de vreemde *hordja*, zijn van die verplichting vrijgesteld. Enkelen noemen de gift *boni na niamotan*, anderen *gonti boni*. Volgens laatstbedoelde personen kent men de gift, bekend onder de benaming van *boni na niamotan*, alleen bij deelhouw¹⁾.

¹⁾ Volgens eene nota van den assistent demang Herman Sibarani, welke de inlichtingen ter zake weergeeft van enige volkshoofden van de Tobahoogvlakte (P'o han- en Si hom'inggebied) zoude de *boni na niamotan* of kortweg *anatan* zijn die bij den oogst door den deelbouwer voor zich zelf het eerst gesneden padi tot eene hoeveelheid, voldoende voor één maal voor zijn gezin. Binnen twee dagen moet hij den deelbouwgever van den suit kennis geven, in den regel met de woorden: „*noenga haeomoti haemantai*” („ik heb uw veld reeds geamot”). Dit geldt voor den deelbouwgever als een hoodschap om het veld mee te komen afgoesten.

(Voorts heeft het woord *mangamot* nog de volgende beteekenis. Wanner een jongeling zich wenscht te verlossen, doch de vader wil de bruidschat niet betalen, dan is de jongeling gerechtigd zich zooveel vee of gouden sieraden van zijn vader toe te eischen, als noodig is voor de bruidschatsbetaling, mits hij die bezittingen ook hiervoor benut. In geval hij geen vader meer heeft, mag hij denzelfden weg volgen ten opzichte van zijn ouderen broer of oom van vaders zijde).

Op pag. 143 van zijn „Die Batak auf Sumatra” geeft Winkler eene verklaring van het gebruik van het woord *niamotan* voor „die Erstlingsfrucht des Reisfeldes”.

Volgens J. B. Neumann („Het Pane- en Bilastroomgebied”, Tijds. Aardr. Gen. 2e serie, dl. IV, 1887, pag. 49) schijnt in Padang Lawas het recht tot het ontginnen van gronden op gebied ener vreemde rechtsgemeenschap zich te beperken tot de *harangan*, gelegen op de grenzen van de beide betrokken rechtsgemeenschappen. Voor de ontginnung is slechts eene kennisgeving aan de hoofden van beide rechtsgemeenschappen noodig. Het bezit mag niet blijvend gemaakt worden. De gronden worden gewoonlijk slechts voor een paar oogst-

Zoowel een sawah als een benzoëtuin kan *pangéahan* hebben.

Een sawah heeft *pangéahan* aan de zijde, waar geen *tachó*'s aanwezig zijn. De *pangéahan* heeft eene diepte van ongeveer $\frac{1}{4}$ van de lengte of de breedte van de sawah en wordt, zoolang die niet bewerkt wordt, gebezigd voor *parsòpòsòpón* (plaats voor een wachthutje) of voor *partangkalan* (nestvaalt). Wanneer men den grond niet zelf bewerken wil, mogen anderen die in ontginning bekomen.

De *pangéahan* van een benzoëtuin is een strook rondom, tot eene breedte, gelijk aan de lengte van een omgevallen boom — *sipat haoe maròbò*. Eigenaars of bezitters van buurperceelen werken in deze strook in den regel naar elkaar toe.

§ 12. Beschikkingsrecht op grond bij verhuizing.

In het Sihombing- en het Poha gebied behoudt iemand zijn *golatrecht* (eigendomsrecht op grond) ook bij verhuizing naar buiten de *bioes*, behalve wanneer hij bij zijne verhuizing de adatformaliteiten ten opzichte van zijn dorpshoofd niet is nagekomen — *na pongkal boeloesanu* — in welk geval de grond door zijn hoofd mag worden in beslag genomen. Wordt in het Sihombinggebied bij verhuizing een *saba golat* (een in *golat* bezeten sawah) aan een *waris* in bewaring gegeven, dan moet hij, wanneer hij bij terugkomst de sawah terug wil hebben, *oepa manganapeci* (bemestingsloon) aan den *waris* geven, althans wanneer deze een verre verwant is. (Zie ook het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Boetar van 28 November 1914 nr. 1, dat echter niet rept van *waris* maar van personen, die de sawah voor den verhuizer bewaard hebben). In het Poha gebied wordt in dit laatste geval de verwant slechts op een maal onthaald, doch ook dit is geen regel. Wat voor gronden, in *golat* bezeten, geldt, is naar ik vermoed ook van toepassing op gronden, welke men *paté* dus voor altijd, voor vast op eenigerlei wijze (b.v. door koop, als geschenk enz.) verkregen heeft. Althans het vonnis van de Groote Rapat te Siborongborong van 18 Januari 1906 nr. 2 zegt, dat men ook bij verhuizing een als *ragiragi* (geschenk van den *parboroe* bij een huwelijk aan den *paranak*) ontvangen sawah behoudt.

In het Lontoenggebied, Dölok Sanggoel, Polloeng c. a., Aek na Oeli c. a. en het sidjamapolanggebied luiden de verhuizingsregels voor een *saba golat* anders. Behalve in het geval van *na pongkal boeloesanu*, in welk geval ook hier de grond door het hoofd van den nalatigen verhuizer mag worden toegeëigend, is men bij verhuizing naar buiten de *bioes* gerechtigd zijn *saba golat* te verkoopen en in Dölok Sanggoel, Polloeng c. a. en Aek na Oeli c. a. ook te verpanden; anders moet men het perceel aan een achterblijvenden *waris* in bewaring — *mangaramotí* — geven. In geval van bewaargeving mag

jaren geleend. Onder *harangan* worden verstaan de dichter bij de woonplaatsen gelegen bosschen. Zij hebben de plaatsen ingenomen van vroegere aanplantingen, tuinen en velden en zijn tot de oorspronkelijken toestand teruggekeerd. Neumann spreekt in dit geval niet van eenigerlei retributie of huldegift.

men bij terugkomst den grond uit den aard van den *waris* terugeischen. Formaliteiten behoeft men daarbij niet te betrachten; echter is het gewoonte in laatstgenoemde drie landschappen en ook in het Lonto en ggebied om den *waris*, wanneer deze een verre verwant is, dan op een maal te onthalen. Verhuist iemand zonder orde op zijn *sabagolat* te hebben gesteld, dan gaat de sawah naar den *radja hordja*, behalve in het *sidjamapolang*gebied, waar de sawah aan den *radja ni hoeta* toevalt. Gemelde hoofden mogen den grond, welke dan een *haorma tininggalhon ni na boengkas* wordt genoemd, ten eigen bate gebruiken of aan nieuwkomelingen in genot geven.

Het recht op *tano panaloeni* en op *tano tinaloeni* verliest men bij verhuizing naar buiten de *hordja* en dat op *tano parripéan* bij verhuizing uit de *hoeta*. Dit laatste geldt ook ten aanzien van het recht, dat iemand op een door hem in herontglimming genomen stuk grond kan doen gelden.

Verliest in het *sidjamapolang*gebied iemand bij verhuizing zijn recht op *tano tinaloeni* of *tano parripéan*, dan krijgt hij buiten het geval van *na pongkal boeloesan*, van den *radja ni hoeta (partahu) singkat panggoe* (woordelijk vertaald: vergoeding voor den patjoel; bedoeld wordt voor de ontglimming).

Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Parmonangan van 26 Juli 1906 nr. 24 vervallen zelf aangelegde benzoëtuinen bij verhuizing aan den *radja ni hoeta*. Het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrong-bòrong van 12 December 1921 nr. 25 zegt, dat zelf ontgonnen gronden aan het dorps hoofd vervallen eerst bij verhuizing naar buiten de *negri* (bedoeld zal wellicht zijn *hordja* of *bosc*). Beide vonnissen slaan op het *sidjamapolang*gebied, maar het is mij niet bekend tot welke der drie bij § 10 aangegeven categorieën van personen de verhuizers behoorden.

Blijkens het vonnis van evengenoemde rechbank van 31 Juli 1906 nr. 27 wordt het naastingsrecht bij verhuizing binnen het dorpencomplex Sigompoelon, Loemban Tobing, Pariasan en Bandjar Tonga (kaart 1 Tobahoogvlakte 20 a) niet toegepast en evenmin bij verhuizing naar buiten dat gebied, in geval de tuinen verkregen zijn door koop, ter vereening van eenigerlei schuld of als *ragiragi* en blijkbaar ook als een uit anderen hoofde gebruikelijk geschenk, tenzij den verhuizer eene billijke schadeloosstelling worde betaald.

Volgens het vonnis derzelfde rechbank van 16 Juli 1907 nr. 19 geldt hetzelfde ook voor het dorpencomplex Loemban Hariara, Loemban Silintong, Paratoesan en Sihopong (kaart 1 Tobahoogvlakte 20 b), met dien verstande dat ook bij verhuizing binnen dit gebied het naastingsrecht op de evenbedoelde tuinen, namelijk die, door koop enz. verkregen, mag worden toegepast, wanneer de verhuizer nalatig is geweest de verhuizingsadatheffing — *paradatan* — (hier § 10) aan zijn dorps hoofd op te brengen, dus in het geval van *na pongkal boeloesan*. Dit beginsel is v. z. v. mij bekend, algemeen van toepassing in het *sidjamapolang*gebied, dus ook op het bovengenoemde dorpencomplex Sigompoelon c. a.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Hoeta Matiti van 16 Augustus 1906 nr. 28 wordt het naastingsrecht in Simanoellang Toba en Dölok Sanggoel alleen toegepast op verhuisende personen, die niet tot de heerschende marga behoren, zoomede in geval een wel tot die marga behorende persoon geen familieleden achterlaat. Naar ik vermoed, is de adatregel hier niet volledig weergegeven.

Een in pand — *dondon* — door iemand bezeten benzoëtuin mag blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Parmonangan van 17 Juli 1907 nr. 20 bij zijne verhuizing uit het Parmonangangebied (kaart 1 Tobahoogvlakte 21 a) door het dorpshoofd slechts tegen een billijke schadeloosstelling worden genaast (doch uit den aard niet met geen ander recht op den grond dan dat van een pandnemer).

Het vonnis van de Kleine Rapat te Sibörongbörong van 15 November 1918 nr. 33 stond aan iemand, behorende tot de heerschende marga, toe zijn sawah te behouden bij verhuizing uit het dorp, van waaruit hij de sawah had aangelegd, mits hij niet uit de betrokken karadjaän (bedoeld zal wel zijn *hordja*) wegtrok. Er blijkt echter niet uit het vonnis of men i.c. met een *dongan sabagian* of met een *parripé dongan* te doen heeft. Voorts blijkt uit de verklaring van bedoelden verhuizer en van den *radja ni hoeta*, die de sawah wilde naasten, dat eerstgenoemde den grond als *tana kosong* van laatstgenoemde had gekomen en dus de ontginningsvergunning niet van den *radja hordja* had gekregen, vermoedelijk omdat bij de indeeling van het volksbestuur de *radja's hordja* op den achtergrond zijn geraakt (zie overigens pag. 247).

Ten opzichte van een in het *Sihombing* gebied gelegen aan een nieuwkomeling voor *pambocatan lopok* (als zaadbed) uitgeleend veld onder de voorwaarde dat de sawah niet verkocht noch als *paosébang* weggeschonken zou mogen worden, doch wel op de erfgenamen zou mogen overgaan, bepaalde de Groote Rapat te Sibörongbörong van 5 Juli 1922 nr. 14 dat het bij verhuizing aan den uitleener teruggegeven zou moeten worden. Volgens inlichtingen heeft uitleening van een veld als zaadbed plaats aan mensen, wier sawahs voor het aangegeven doel niet vruchtbaar genoeg zijn. Het genotrecht op zoo'n veld wordt in den regel slechts voor een plantseizoen gegeven. Het veld kan overigens ten alle tijde worden teruggenomen.

Verhuist een *parripé dongan* of een *parripé* naar een *sòsor*, dat onder bevel van het moederdorp is blijven staan, dan verliest hij zijn recht op de *tano panaloeni*(?) of *tano parripéan* niet, echter wel zoodra de *sòsor* een zelfstandige *hoeta* is geworden.

Wanneer iemand bij verhuizing zijn recht op zijn in *golat* bezeten stuk grond verliest b.v. wanneer hij als een *na pongkal boeloesan* moet worden aangemerkt, mag de tot naasting van den grond gerechtigde *radja hordja* of *radja hoeta* den grond ook afnemen van dengene, die van bedoelde *pargolat* vergunning had gekregen tot herontginning van den grond.

Een *parripé dongan* kan het *golatrecht* krijgen op een hem in gebruik gegeven *haoema tininggalhon ni na baengkas*, wanneer de *radja*

hordja en de *radja sohocsoehoe* daar geen bezwaar tegen hebben. De *parripé dongan* kan dat recht niet automatisch door vererving bekommen.

Het komt veel voor, dat een *pangoli* (echtgenoot) of een erfgenaam van hem bij verhuizing de door eerstgenoemde ontvangen *saba paoeséang* als *pisopiso* schenkt aan den *parboroe* (degene, die tot de uithuwelijking der vrouw gerechtigd was) of diens erfgenaam en dat deze de gift beantwoordt met *oclosloelos* in geld. Het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 4 Maart 1922 nr. 7 maakt van eene dergelijke uitwisseling van geschenken bij verhuizing melding. De verhuizer schonk een bij het huwelijk van zijne moeder ontvangen *saba paoeséang* aan een zoon van zijn moeders broer, die tot de heerschende marga behoorde en kreeg geld als *oclosloelos* terug. Men heeft hier met eene uitzondering te doen op den regel, dat *pisopiso* in tegenstelling van *oclosoclos* niet uit onroerend goed mag bestaan. De begiftigde krijgt de sawah in *golat* dan wel *paté* en het veld wordt dan een *haeoma moelak* genoemd. Zulk een geschenk is alleen mogelijk met *paoeséang*. In het *Sihombing*, het *Pohan*, en het *Lonto* en ggebied kan een *waris* van den schenker zich niet tegen de gift verzetten.

Voor wat het beschikkingsrecht betreft op grond in geval van verhuizing, verkeerden Sibòrongbòrong Pohan en Sibòrongbòrong Sihombing (kaart 1 Tobahoogvlakte 3 c en 6 a) langen tijd in eenen bijzonderen toestand. Beide aan elkaar grenzende gebieden vormden tot voor kort eene eenzame landstreek. Om deze te bevolken werd van bestuurswege in overleg met de volkshoofden bepaald, dat een ieder er zonder vergunning gronden in ontginning zou mogen nemen, terwijl het er stichten van dorpen overigens in de hand werd gewerkt; vooral dit laatste had in verband met den algemeen bij de Bataks bestaande zucht om volkshoofd te worden eene goede uitwerking. Bij de vestiging der Bataks aldaar hadden deze ondanks de toegekende vrijheid tot ontginning nochtans met de grondrechten der stammen rekening gehouden. In het oostelijke gedeelte der landstreek, dat binnen het *Poha*ngebied valt, vestigden zich nakomelingen van Si Bagot ni Pohan en in het westelijke gedeelte, dat tot het *Sihombing*ggebied behoort, kwamen nakomelingen van Toga Sihombing te wonen. Het spreekt van zelf dat beide genealogische groepen zoo groot mogelijk gebied ten koste van elkaar trachten te bezetten, wat tot conflicten aanleiding gaf. Een daarvan leidde o.a. tot de rapazitting van 14 September 1892, waarbij bepaald werd, dat de hoofden van Loboe Sirégar (*Poha*ngebied) niet mochten verhuizen naar Aek Sibòrongbòrong (*Sihombing*ggebied). Bij voldoende bevolkingssterkte werden later beide uit adatrechtelijk oogpunt uiteenlopende gebieden gezamenlijk onder een *radja padoea* gesteld. Dit gaf ondanks den tact van den daartoe benoemden persoon echter aanleiding tot talloos vele verwikkelingen, waaraan eerst een einde kwam, toen bij de indeeling der Tobahoogvlakte in negri's beide gebieden gescheiden werden. Thans is de bevolkingsdichtheid er zoodanig toegenomen, dat

alle exceptionele bepalingen ook in zake het beschikkingsrecht op grond bij verhuizing opgeheven zijn. Een vonnis van vóór dien namelijk dat van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 30 September 1903 nr. 34 berustte nog op de overweging, dat op aldaar ontgonnen of van den ontginner geërfde sawahs de *adat boengkas* (verhuizingsadat) niet van toepassing was, wíjl het terrein aldaar krachtens overeenkomst met de betrokken hoofden voor ontginnung aan een ieder vrijstond en degene, die op eenigerlei wijze er op een stuk grond bezitsrecht uitoefende, als de eigenaar daarvan mocht worden aangemerkt.

In 1910 werd door het Bestuur in overleg met de volkshoofden in zake de verhuisadat op de Tobahoogvlakte regelend opgetreden. O.m. werd toen bepaald dat een *parripé* bij verhuizing een zeker bedrag zou moeten betalen aan de volkshoofden, maar dan ook gerechtigd zou zijn zijne woning en de door hem ontgonnen sawahs, oebiveiden en buiten het dorp gelegen tuinen te verkoopen.

In navolging hiervan werd in 1913 eene overeenkomstige regeling ook in de onderafdeeling Silindoeng ingevoerd.

Zoo die regelingen al mochten zijn nagekomen, dan toch zeker niet heel lang. Hoe zouden zij zich ook hebben kunnen handhaven zonder een wijziging van de grondbeginselen van het grondenrecht, waarop de verhuisadat steunt. Regelingen als de bovengenoemde, hoe goed zij mogelijk ook bedoeld zijn, scheppen slechts verwarring.

§ 13. Braak ligging.

Het *golatrecht* op een sawah gaat verloren, wanneer er jong bosch en *aroeng* (rietgras) op is komen te groeien, wat na ± 20 jaren gebeurt. In Dòlok Sanggoel, Polloeng c.a. en Aek na Oeli c.a. echter beschouwt men een sawah als kennelijk verlaten, wanneer er van de dijkjes zoo goed als niets meer te vinden is.

Een *haeoma toer* komt voor een ieder ander vrij voor bewerking, wanneer er *sanggar*, *tolong* enz. (rietsoorten) op zijn komen te groeien, dus na ± 4 à 5 jaar.

Het recht op *tano panaloeni* (-*tinaloeni*) en op *tano parripéan* gaat verloren, wanneer de grond niet meer bewerkt wordt. Over het perceel kunnen de hoofden dan weer beschikken, tenzij de braak ligging aan force mageure moet worden geweten en slechts van tijdelijken aard zal zijn.

Braak ligging van met benzoë beplanten grond is uitgesloten, omdat de tuin zich door natuurlijken opslag weet in stand te houden.

Het vonnis van de Kleine Rapat te Sibòrongbòrong van 27 Mei 1919 nr. 8 behandelt een geval, dat twee personen elkaar de behouding van een stuk grond bewisten, waarop te voren door den vader van een hunner een omwalde tuin (vermoedelijk koffietuin) was aangelegd, welke later kwam braak te liggen. De grond werd den zoon toegewezen. Uit het vonnis blijkt echter niet of de toewijzing op een voorkeurrecht van den erfgenaam tot de herontginnung berust dan

wel of het recht, dat de vader uit de ontginnung op den grond verkregen had, niet door de braak ligging was te niet gegaan.

§ 14. Verkoop.

Verkoopen heet *manggadis*.

Een ieder mag grond verkoopen, welke hij in *golat* of *paté* bezit. Men kan slechts aan iemand binnen de *bioes* verkoopen. Ook een *parripé* is gerechtigd te koopen.

Het preferentierecht tot den koop hebben successievelijk de naaste bloedverwant in de opgaande of dalende mannelijke linie, de broers, de verdere bloedverwanten in de mannelijke linie (die de algemeene benaming van *waris* dragen) in de *bioes*, de *dongan sabalok* (eigenaars of bezitters der buurperceelen) en de *dongan sahoeta* (dorpsgenooten).

Bij verkoop van *tano paoescang*, *pandjaéan*, *parhaen*, *indahan arian*, *daon sihol*, *oelosoelos*, *tano na noepahon* en *parmanomanoan*¹⁾ heeft de schenker echter voor ieder ander het voorkeurrecht tot den koop.

Koopt de *parboroc*, dus de schenker, de *paoescang*, dan wordt het veld een *haoema moelak* genoemd. De *paoescangschenker* (de *parboroc*) moet bij verkoop van de *paoescang* aan anderen tegenwoordig zijn. Dit geldt ook ten opzichte van *parhaen*²⁾.

In het *sidjama polaanggebied* wordt nooit grond als *paoescang* of wat daarmee op een lijn gesteld mag worden, geschonken, doch wel buffels, gouden oorringen (*mas*), geweven doeken enz.

De verkoop moet plaats vinden ten overstaan van den *radja hordja* van den verkooper, *radja's sochoesochoe* van den kooper, de *waris* en de *dongan sabalok*. Aan den *radja hordja* wordt dan door den kooper *tragoe* betaald, die het geld onder de aanwezigen verdeelt. Wanneer de *tragoe* betaald is, kan geen der beide partijen zich meer terug trekken. Het sluiten der overeenkomst behoeft niet met eenmaal gepaard te gaan. De grond wordt geacht bij de betaling van de *tragoe* aan den kooper over te gaan.

Wanneer bij den verkoop eenjarig gewas op het veld staat, mag de verkooper het beschot nog oogsten, tenzij bij de koopovereenkomst anders mocht zijn bedoeld. Wordt een benzoëtuin gedurende eene tapperiode — in een jaar heeft men drie tapperiodes — verkocht, dan mag de verkooper blijven doortappen tot het einde dier periode. In beide gevallen behoeft de verkooper niets van den oogst of van het gewonnen product aan den kooper af te staan.

¹⁾ *Parmanomanoan* wordt slechts aan een *waris* of aan een *boroë* (aanverwant) gegeven.

²⁾ *Ragiragi*, geschonken aan den *paranak*, bestaat uit roerende goederen b.v. geweven doeken. Bestaat het geschenk uit een stuk grond, dan maakt het de *paoescang* uit. De *paoescang* noemt men ook *ragiragi na so ra boeroek* — de *ragiragi*, welke onverslijgbaar is.

Het feit, dat de begiftigde zich niet met de familie van den schenker kan verdragen, mag volgens het vonnis van de Kleine Rapat te Sibörongbörong van 21 Juni 1919 Nr. 10 geen reden opleveren de *paoescang* terug te nemen.

Het vonnis van de Groote Rapat te Parmonangan van 25 Juli 1906 nr. 23 zegt dat verkoop van een benzoëtuin moet plaats vinden met medeweten van het hoofd van den verkooper.

Volgens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Lintong ni Hoeta van 9 Maart 1915 nr. 1 moet verkoop van een sawah geschieden in het dorp van den verkooper en ten overstaan van diens familie en de dorpsgenooten, zoomede van de bezitters der buurperceelen.

Luidens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Boetar van 12 Maart 1915 nr. 4 moet voor de wettigheid van den verkoop van eene sawah de overeenkomst met medeweten van de familie van den verkooper gesloten worden; voorts wordt eene sawah geacht niet verkocht te zijn, zoolang nog geen *pagopago* betaald is.

Het vonnis van de Kleine Rapat te Sibörongbörong van 28 September 1918 nr. 27 zegt, dat verkoop van eene sawah moet geschieden ten overstaan van het hoofd en de *waris* van den verkooper.

Volgens het vonnis van de Kleine Rapat te Pintoe Bosi van 5 Januari 1921 nr. 1 moet verkoop van grond plaats vinden ten overstaan van het hoofd van den verkooper. Ook is betaling van *pagopago* vereischt als teeken, dat de overeenkomst inderdaad verkoop inhoudt.

Het vonnis van de Groote Rapat te Sibörongbörong van 5 Januari 1922 nr. 3 behandelt het geval, dat iemand bij zijne verhuizing eenen koffietuin verkocht aan een niet aan hem verwant margagenooot, waartegen een *waris* uit het betrokken gebied zich verzette. De rechtbank wees den tuin toe aan den *waris*, mits deze de koopsom vergoede.

Is de *tragoe* (*pagopago*) betaald maar de koopsom niet ten volle voldaan en wordt de restant schuld niet op tijd aangezuiverd, dan mag de verkooper tegen restitutie van het ontvangen gedeelte van de koopsom den grond terugnemen. De overeenkomst is dan te niet gegaan.

Bij verkoop aan een *waris* heeft geen reductie van den koopprijs plaats. Heeft dit wel plaats gevonden, dan wordt behoudens tegenbewijs de vervreemding geacht het karakter van verpanding te dragen.

Wordt de grond verkocht zonder in achtneming van de voorgeschreven formaliteiten, dan is de overeenkomst nietig. De nalatige personen werden vroeger deswege beboet of veroordeeld tot het slachten van een varken. Trokken de partijen zich hier niets van aan en ging de kooper door met den grond te bewerken of exploiteeren, dan werd deze deswege in het blok gelegd en er zoo lang in gehouden, tot hij gehoorzaamde. Thans wordt bij niet nakoming der formaliteiten de overeenkomst in rechte slechts als eene verpanding aangemerkt.

Bij vervreemding van een *haœma pangaléhon* (elders *haœma parsomba* genoemd) en van een *haœma parsacan* behoeven slechts de gewone regelen gevuld te worden.

In het algemeen is de vrouw niet bevoegd om bezittingen van het gezin te vervreemden en zeer zeker niet gronden. Echter berust blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Sibörongbörong van 28 Juni 1920 nr. 3 de bevoegdheid tot verkoop van padi niet bij den

man maar bij de vrouw, vermoedelijk wegens het door haar als huisvrouw te voeren beheer over de opgeschuurde levensmiddelen.

§ 15. Verpanding.

Bij eene geldleening (al dan niet op rente) strekt veelal een sawah of benzoëtuin tot *tahan* — zekerheidspand (dat bij den leener in gebruik blijft). Er wordt dan steeds een termijn van betaling overeengekomen. Bij onbenut verstrijken hiervan wordt de sawah of tuin verkocht tot verhaal van de schuld. Is de opbrengst van den verkoop hiertoe niet toereikend, dan moet de leener bijpassen. (Blijkbaar heeft men hier met eene niet zuiver adatrechtelijke regeling te doen).

Is de schuld zoodanig opgelopen dat het bedrag daarvan de waarde van de sawah of den tuin nadert, dan wordt de overeenkomst wel eens in een bruikpandovereenkomst omgezet.

Ook wordt soms overeengekomen, dat bij verstrijking van den betalingstermijn de sawah of tuin aan den geldschietter vervalt tot schulddelging.

Regel is, dat bij het lenen van geld zonder rente de sawah of tuin in bruikpand — *dondon* — afgegeven wordt aan den geldschietter. (Het woord *dondon* wordt alleen gebruikt voor onroerende panden en *sindor* voor roerende).

Niet voor verpanding vatbaar zijn slechts: *tano parripéan* (zie § 18), *tano bola pinang* (zie § 17), *tano na ni omaomahon* (*tano sinarboet*, zie § 18). Eene verpanding van een in leen ontvangen sawah werd bij vonnis van de Groote Rapat te Sibörongbörong van 14 Juli 1905 nr. 5 te niet gedaan door veroordeeling van den pandnemer tot teruggave van het veld aan den uitleener), *tano tinaloeni* en *tano hatópan* (gemeenschappelijk bezeten grond, waaronder ook grond verstaan wordt, behorende tot eenen onverdeelden boedel).

Men mag aan een ieder verpanden, ook aan personen van eene andere marga, zelfs wanneer deze in eene vreemde *bioes* wonen, echter niet aan niet-Bataks.

De overeenkomst moet gesloten worden ten overstaan van hoofden, waaronder de dorpschoofden van beide partijen, aan welke twee hoofden door den pandnemer *ingotingot* wordt betaald, dat zij onder de aanwezige personen uitdeelen. Bijkens het vonnis van de Groote Rapat te Sibörongbörong van 28 November 1924 nr. 16 zijn ook schriftelijke pandovereenkomsten ongeldig, wanneer zij niet gesloten zijn ten overstaan van de autoriteiten of van het negrihoofd.

Luidens het vonnis van de Kleine Rapat te Sibörongbörong van 4 Juni 1920 nr. 2 mag eene vrouw buiten haren man om geen sawahs verpanden.

Eene weduwe mag een door haren man nagelaten sawah of benzoëtuin verpanden, wanneer zij ongehuwde zoons heeft. De *waris* van haren man moeten er echter bij tegenwoordig zijn. Heeft zij enkel dochters, dan is zij niet tot de verpanding gerechtigd, ook niet in het jaar na het overlijden van haren man, gedurende hetwelk zij niet

hertrouwen mag, zelfs al mocht zij dan niet door de evenbedoelde *waris* onderhouden worden.

Bij verpanding van een sawah of benzoëtuin moet daarvan eerst kennis worden gegeven aan de *waris*, omdat deze den voorrang hebben tot het in pand nemen. Op de *waris* volgen de *dongan sabalok* (eigenaren of bezitters van buurperceelen) als preferente pandnemers.

De grond wordt geacht op het oogenblik van de betaling van de *ingotingot* aan den pandnemer over te gaan.

Staat er bij de verpanding gewas op het veld, dan wordt bij elk zich voordoend geval — een algemeene regel bestaat ter zake niet — omtrent de beschikking over het beschot overeengekomen. In het P o h a n g e b i e d bestaat de gewoonte dat, wanneer de pandgever den oogst mag binnthalen, hij een gedeelte daarvan — *sanggoel* — aan den pandnemer afdraagt; men volgt er dus het gebruik van het kerngebied (het onderdistrict Baligé).

Eene periodieke huldegift of recognitie aan den pandgever ter geregelde erkenning van diens recht op den grond is geen gebruik.

Op den pandnemer rust de verplichting de sawah of benzoëtuin behoorlijk te verzorgen en tegen schennis van het bezit daarvan te waken.

Verbetering van de sawah of benzoëtuin door den pandnemer komt ten goede aan de pandgever; verrekening daarvan heeft niet plaats.

Heeft de pandnemer de *pangéahan* van de sawah of benzoëtuin ontgonnen, dan gaat ook deze bij lossing van het pand aan den pandgever over doch ontvangt de pandnemer dan *singkat panggoe* van den pandgever.

Wordt een aan de sawah grenzend gedeelte van een leidingsdijk niet naar behoren door den pandnemer onderhouden met als gevolg beschadiging van het veld, dan moet de pandnemer de schade vergoeden. De pandgever heeft bij verwaarlozing van het dijkgedeelte geen recht de sawah zonder gelijktijdige betaling van den losprijs terug te nemen, al mocht hij den pandnemer tijdig voor het gevaar eener beschadiging gewaarschuwd hebben.

In achterpandgeving is geoorloofd, mits met voorafgaande kennisgeving aan den pandgever, opdat deze dan het pand kunne lossen, wanneer hij niet op het in achterpand geven gesteld is. De achterpansom mag niet groter zijn dan de pansom. Wanneer het in achterpand geven geschied is voor een gelijk bedrag en de pandgever bij die overeenkomst tegenwoordig is geweest, moet deze voor de lossing van het pand zich rechtstreeks wenden tot den achterpandnemer.

Wanneer de pandnemer den grond aan den pandgever in deelbouw of huur geeft, is hierbij geene versterking van de voor normale gevallen voorgeschreven bewijsmiddelen noodig voor de aanname van het bestaan der deelbouw- of huurovereenkomst. Vergeten wordt de overeenkomst niet licht, daar het gebruikelijk is, dat overeenkomsten het goederenrecht betreffende, door partijen gezamenlijk in tegenwoordigheid zoo mogelijk van getuigen in herinnering worden

gebracht, wanneer een der partijen op het sterfbed komt te liggen. Deze behoort in alle gevallen oudergewoonte van het bestaan der loopende overeenkomsten mededeeling te doen aan zijne erfgenamen — *manonahon*.

Zonder toestemming van den pandgever mag de pandnemer geene andere bestemming aan den grond geven.

Verpande gronden mag men niet binnen drie oogstjaren — *balik boengki* — lossen.

De pandnemer kan den pandgever niet tot lossen verplichten, omdat hem den weg openstaat tot het in achterpand geven, wanneer hij zijn geld wenscht terug te erlangen.

Bij overlijden gaan de rechten en plichten, uit de overeenkomst geboren, op de erfgenamen van den pandgever of -nemer over.

Een *waris* van den pandgever is gerechtigd middels restitutie van de pandsom zich in de plaats van den pandnemer te stellen, wanneer de pandgever ver weg verhuisd is. Komt deze terug, dan kan hij het pand van dien *waris* lossen.

De adat kent geen verjaring van het recht tot lossing (zie overigens pag. 267).

Aan de lossing zijn geene formaliteiten verbonden. Men kan volstaan met eene kennisgeving van het feit aan het dorpschoofd. Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 22 October 1913 nr. 4 is echter voor de wettigheid der lossing betaling van *sialabané* (bedoeld zal wel zijn *ingotingot*) voorgeschreven.

Hoort de grond den pandgever in *golat* of *paté* toe, dan is deze gerechtigd de verpanding in een verkoop om te zetten. Dit geschiedt middels bijbetaling — *sipatépaté* — ten overstaan van de *waris*, *dongan sabalok* en *radja hordja* van kooper en verkooper. Ook nu moet *tragoe* door den kooper aan de hoofden betaald worden. Overigens moeten de gewone voor verkoop geldende regelen worden betracht. Het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Dòlok Sanggoel van 10 November 1915 nr. 1 zegt dat er geen omzetting van verpanding in verkoop geacht mag worden te hebben plaats gehad, wanneer er geen *payopayo* (*tragoe*) bij die gelegenheid betaald is geworden. (Uit het vonnis blijkt voorts, dat men er zich over schaamt om goederen, welke men van den vader of grootvader geërfd heeft, *paté* dus voor vast te vervreemden. Onder goederen zullen in de eerste plaats wel bouwvelden begrepen zijn).

Een schriftelijke overeenkomst van verhooging eener pandsom is volgens het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 13 Juni 1924 nr. 9 niet geldig, wanneer zij niet ten overstaan der hoofden van partijen heeft plaats gehad.

Gronden worden nooit verdubbeld. Wel komt het voor, dat men om aan contanten te komen bij het dobbelen grond verpandt aan den *pangihoveri* of *pamòhò*, d.i. degene, die tegen betaling dobbelgelegenheid geeft en den speler dan ook aan geld helpt, doch zelf niet meespeelt. Verkoop van grond om aan geld te komen heeft dan niet plaats. In het *sidjamapolang*- en het Lontoenggebied worden

voor speelschulden of om aan speelgelden te komen nooit onroerende goederen verpand, wel daarentegen roerende.

Dondon toea wordt alleen geschenken aan den oudsten zoon van den oudsten zoon.

§ 16. *Ruil.*

Men kent wel *libé paté* (ruil voor altijd) en *libé simoelakmoelak* (ruil tot wederopzeggen zonder verdeeling van het verschil in opbrengst der geruilde gronden), maar geen *libé gògò* (ruil tot wederopzeggen met verdeeling van genoemd verschil).

Geruild worden alleen sawahs, koffie- en benzoëtuinen, zoomede *pargadongan* (oebivelden).

Voor *libé paté* zijn alleen vatbaar gronden, welke men in *golat* of *paté* bezit.

Van *libé simoelakmoelak* zijn uitgesloten *tano bola piuang*, *tano sinarboet*, *tano parripéen*, *tano tinaloeni* en *tano hatapan*.

Het sluiten van de overeenkomst tot *libé simoelakmoelak* moet geschieden ten overstaan van de dorpshoofden van beide partijen en van die tot *libé paté* ten overstaan van de *radja's hordja* van beide partijen. In het eerste geval wordt *ingotingot* betaald aan de hoofden en in het tweede geval *tragoe*. Beide betalingen hebben dezelfde strekking, namelijk het levendig houden bij de getuigen van de herinnering aan de overeenkomst. Het verschil in beide woorden ligt, volgens zeggen, enkel in het rangverschil der attesteerende hoofden in de twee gevallen. *Tragoe* bedraagt bovendien meer dan *ingotingot*. Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Sibörongbörong van 15 Juli 1918 nr. 11 moet de overeenkomst van *libé paté* gesloten worden ten overstaan van getuigen en met betaling van *pagopago*, zoals bij vreemding voor altijd van grond gebruikelijk is.

Bij eene ruilovereenkomst moeten ook de *waris* en de *dongan sabalok* tegenwoordig zijn.

De *libé simoelakmoelak* kan na elken oogst eenzijdig verbroken worden. Het is gebruikelijk de wederpartij minstens een maand tevoren te waarschuwen.

Wanneer een in *libé simoelakmoelak* ontvangen sawah door een natuurramp vernietigd of beschadigd wordt, draagt degene, die het veld ontvangen heeft, de gevolgen daarvan. Is de schade niet te herstellen, dan bekomt de wederpartij den door hem in ruil ontvangen grond *paté*.

Tano libé simoelakmoelak mag men alleen in deelbouw uitgeven of uitleenen.

Ook met iemand van buiten de *bioes* mag men van grond verwissen, zoowel *libé paté* als *libé simoelakmoelak*. (*Libé paté* gaat in deze dus verder dan verkoop).

§ 17. *Deelbouw.*

Men mag geen gronden in deelbouw — *bola pinang* — geven, welke men:

1e. zelf in deelbouw ontvangen heeft;

2e. als *tano parripéan* bekomen heeft, tenzij men force majeure tijdelijk den grond niet zelf kan bewerken, b.v. bij ziekte.

3e. geleend heeft.

Tano ongkosan of gehuurde grond (men heeft of had althans deze in het *Sihombing* gebied en in Polloeng c.a. en Aek na Oeli c.a.) mag men wel in deelbouw uitgeven.

Het is geoorloofd slechts aan personen binnen de *hordja* gronden in deelbouw te geven.

Op den deelbouwer rust de verplichting den grond minstens even goed te bewerken en te bewaken als de deelbouwgever zulks placht te doen.

De zaadpadi — *boni* — wordt door den deelbouwgever verstrekt tegen latere verrekening bij de oogstverdeeling. De veldwerkzaamheden geschieden door den deelbouwer; wanneer de deelbouwgever voor de bewerking van den bodem buffels leent, wordt hiervoor niets in rekening gebracht. Hij is zelfs tot het uitleenen van ploegvee verplicht, wanneer hij dat heeft. Het oogsten, het lostreden van de rijstkorrels van de aar en het wannen van de gaba geschieden door den deelbouwer. De deelbouwgever heeft zelf zorg te dragen voor het vervoer van zijn aandeel huiswaarts.

De deelbouwgever is in den regel bij den oogst tegenwoordig, Alvorens tot verdeeling van het beschot over te gaan, wordt daarvan afgehouden:

1e. voor den deelbouwgever de door hem verstrekte zaadpadi;

2e. voor degenen, die aan den oogst en het lostreden van de padi-korrels hebben deelgenomen, *oepa mardégé*, waaronder het loon voor het *mandjomoe* (het drogen van de padi in de zon) begrepen is;

3e. voor den *radja bondar* of *pandé aek de* (*émé-*) *pangidoidaan* (retributie voor gebruik van bevloeiingswater uit de door den *radja bondar* onderhouden leiding).¹⁾.

De rest wordt gelijkelijk tusschen deelbouwgever en deelbouwer verdeeld. Soms wordt ook overeengekomen dat $\frac{1}{3}$ van den oogst aan den deelbouwgever toekomt, doch dan heeft geen verrekening van de *boni* en *oepa mardégé* plaats.

Wat van het nawannen van den afval der eerste wanning nog verkregen kan worden — *lapock dokdok* —, komt den deelbouwer toe.

Een deelbouwovereenkomst wordt slechts voor één plantseizoen gesloten. Verlenging van de overeenkomst heeft in den regel bij den oogst plaats.

Het sluiten einer deelbouwovereenkomst behoeft niet ten overstaan van hoofden plaats te vinden.

¹⁾ Blijktens het vonnis van de Kleine Rapat te Sibörongbörong van 15 Juni 1918 Nr. 18 werd bij eenen waterleidingaanleg overeengekomen, dat de *pandé aek* onderling zou worden aangewezen, dat hij voor het onderhoud beloond zou worden door de bezitters der uit de leiding bevloeide sawahs en dat, wanneer het onderhoud der leiding wegens eene grote beschadiging daarvan boven zijne krachten zou gaan, de sawahbezitters de behulpzame hand zouden bieden.

Het is niet gebruikelijk om *haeoma toer* (ladangs) in deelbouw te geven.

Bij vervreemding eener sawah moet men daarvan kennis geven aan den deelbouwer, die dan het anders aan den deelbouwgever toekomend aandeel in het beschot nu aan den nieuwe eigenaar of bezitter van het veld moet afdragen.

§ 18. Bruikleen.

Ten gebruikte uitleenen heet *manarboet*. Het geschieht om niet. Het in bruikleen (genotrecrecht) hebben van eene sawah drukt men soms ook wel uit met *maroema* (*marhaeoma*) *gogò*. De uitgifte geschieft slechts voor korten duur en in den regel aan arme lieden, veelal familieleden.

Niet vatbaar voor eene uitgifte in bruikleen zijn *tano bola pinang*, *saba parripéan* en *saba sinarboet* (in bruikleen ontvangen sawah's).

Men mag alleen aan iemand binnen de *hordja* grond in bruikleen geven. Ook aan niet-familieleden heeft dit plaats.

De overeenkomst moet ten overstaan van het dorpshoofd gesloten worden.

In den regel wordt bij de overeenkomst geen duur bepaald.

Tano sinarboet is voor geenerlei vervreemding, ook niet voor korten duur, vatbaar.

Eene bijzondere soort bruikleengeving is die van eene sawah aan behoeftige nieuwkomelingen, wat veelvuldig voorkomt. Zoo'n sawah wordt dan *saba parripéan* genoemd. Het is in den regel een *radja hoeta*, die uitleent, en soms op verzoek van dat hoofd ook de eene of andere rijke persoon in het dorp. Laatstgenoemde kan daartoe echter niet verplicht worden.

Alleen sawahs, welke men krachtens overeenkomst van korten duur onder zich heeft, zoodoende *saba bola pinang*, *saba ongkosan* enz., mogen niet als *saba parripéan* uitgegeven worden, dus wel *saba dondon*, *haeoma tinaloeni* enz.

De *saba parripéan* wordt teruggenomen, wanneer de houder daarvan uit het dorp verhuist of intusschen in dusdanige economische omstandigheden is gekomen, dat hij geen steun meer behoeft (zie o.a. het vonnis van de Groote Rapat te Sibörongbörong van 22 November 1921 nr. 1).

Een *saba parripéan* is voor geenerlei vervreemding ook niet van tijdelijken aard vatbaar, maar wel vererbaar en wel in dezen vorm, dat wanneer de houder van de *saba parripéan* op het sterfbed ligt, diens zoon den uitleener van het veld verzoekt, het veld als *saba parripéan* te mogen behouden, aan welk verzoek moet worden tegemoet gekomen, wanneer de zoon arm is en zich steeds behoorlijk tot den uitleener heeft gedragen.

§ 19. Schenking.

Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat te Sibörongbörong van 11 November 1918 nr. 31 moet schenking van eene sawah als *oelos-*

oelos aan aanverwanten plaats vinden met medeweten van de familie van den schenker, wil de schenking wettig zijn.

Onder *mangoepahon oelos ni tondi* verstaat men het geven van een geschenk, dat ook uit eene sawah kan bestaan, aan eene zuster of dochter bij hare eerste zwangerschap met den heilwensch, dat zij eene gelukkige moeder moge worden. *Mangoepahon oelos pandjoloani* bestaat in het doen van een geschenk b.v. eene sawah aan eene kinderloze, niet zwangere zuster of dochter onder het uitspreken van den wensch, dat haar eens eindelijk moedervreugde beschoren moge zijn.

Het is geoorloofd om door eigen ontginning of eigen middelen verkregen sawahs gedurende het leven onder de dochters te verdeelen, niet echter de van den vader geërfde sawahs.

§ 20. *Gemeenschappelijk bezit.*

Een erfboedel van iemand, die geen zoons heeft achtergelaten, wordt in het vonnis van de Kleine Rapat te Sibòrongbòrong van 7 December 1918 nr. 37 *téanan* genoemd. Bij dit vonnis werd van den boedel, nadat daarvan *pagopago* was afgehouden voor de boven den overledene gestelde hoofden, de helft toegewezen aan de dochters en de rest aan de *waris*. In een overeenkomstig geval werd bij het vonnis van dezelfde rechbank van 9 Mei 1919 nr. 7 echter $\frac{1}{4}$ toegewezen aan de *waris*, $\frac{1}{4}$ aan de hoofden en de resteerende helft aan de dochters. Bij het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 4 Juli 1919 nr. 11 werden de door een *parripé dongan* ontgonnen gronden, toen hij *poenoc* stierf (zonder zoons) en ook geen broers of *waris* in het betrokken gebied achterliet, voor de helft toegewezen aan zijn dorpschoofd en voor de andere helft aan het landschapshoofd. Ook laatstgenoemde kreeg een deel, omdat zijn vader als landschapshoofd vroeger de stichting van het dorp had geleid en de ontginning der bewuste gronden plaats had gevonden, voordat nog van besturswege een hoofd over het dorp was erkend.

Op eenen bij de Groote Rapat te Sibòrongbòrong ingestelden eisch om sawahs, behorende tot de nalatenschap van een persoon, die met meer dan ééne vrouw gehuwd was, eerst te verdeelen naar het aantal dier vrouwen en daarna elk deel onder de zoons van de betrokken vrouw, besliste de Rapat bij haar vonnis van 6 October 1921 nr. 19, dat de velden gelijkelijk zouden worden verdeeld onder de zoons, ongeacht welke vrouw zij tot moeder hadden.

Blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 22 October 1913 nr. 4 mogen onroerende goederen, zoolang deze nog tot eenen onverdeelde erfboedel behoren, niet verkocht worden — *golat tadingtadingan ni ompoe ndang boi sipatépaté*.

Volgens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Bahal Batoe van 16 Maart 1907 nr. 10 mag eene weduwe, wanneer zij enkel met dochters achterblijft, het vruchtgebruik hebben van de nalatenschap, zooveel als noodig is voor haar en hare dochters, tot zij in het huwelijck treden (Bij de vonnissen van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 6 Juli 1921 nr. 15 en 10 Juni 1922 nr. 10 werd eene overeenkomstige

beslissing genomen ten opzichte van het gebruik door eene weduwe van eene door haren man achtergelaten woning).

Blijkens het vonnis van de Groote Rapat te Sibòrongbòrong van 20 April 1921 nr. 10 komt het voor, dat bouwvelden op verzoek van den erfslater onverdeeld worden gelaten, dus tot een soort *poesaka*-gronden werden gemaakt. In casu werden de velden om beurten bewerkt. De toerbeurten regelden zich naar de drie staken, waarin de nakomelingen van den erfslater zich lieten indeelen. Volgens inlichtingen zouden erfgenamen zulke gronden onder elkaar mogen verdeelen en ook aan elkaar vervreemden, maar niet aan anderen. Wel zouden de gronden tijdelijk aan een niet-erfgenaam kunnen worden uitgegeven b.v. in deelbouw en bruikleen. Figuurlijk noemt men *pocsakagronden* wel eens *holiholi ni ompoeng na so boi gadison* (beenderen van een voorzaat, welke niet verkocht mogen worden). Zijn zulke gronden lang b.v. een paar generaties onverdeeld gebleven, dan vormen zij een *goemoel na so pinardoeca* (een niet te verdeelen geheel). Vermoedelijk is het aantal erfgenamen dan te groot geworden om den grond onder hen te verdeelen.

Rechtsgouw 10.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en bebouwingstoestand.

Nog nooit bewerkte gronden heeten *tano longang* en braak liggende gronden, wanneer het sawahs zijn, *tano (saba) na niocläng* en anders *taloen*. Tot de nog in bebouwing zijnde gronden behooren *saba* (sawahs), *haeoma darat* (droge rijstvelden op boschgrond), *haeoma toer* (droge rijstvelden op alangalanggrond), *pargadongan* (oehivel-den), *parhamindjonan* (benzoëtuinen) en *parhopian* (koffietuinen). In de onderafdeeling Silindoeng is men eerst voor betrekkelijk kort met de benzoë- en de koffieverbouwing begonnen.

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

Men acht den grond (de woeste gronden) toe te behooren aan de marga, hetzij een hoofd- dan wel een ondermarga. Aanvankelijk berustte het beschikkingsrecht op den grond overal bij dat gedeelte der marga, dat van ouder tot ouder in het betrokken gebied gevestigd was, doch in den loop der jaren kwam het in sommige gebiedsdeelen ook aan het overige zich er later gevestigd hebbende gedeelte der marga toe. Een en ander zal nader blijken bij de behandeling van het ontginningsrecht.

Het gebied van eene marga noemt men haar *golat*, volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 10 Augustus 1920 nr. 25 een erfgoed (*pocesaku*).

De oorsprong van het beschikkingsrecht zoekt men ook hier in bezetting van gebied. Het kenmerkt zich voornamelijk door wering van ontginning door personen van buiten dat gebied.

Voor de vestiging der verschillende stammen in de onderwerpelijke onderafdeeling moge verwezen worden naar de pag.: 30 t/m 32, 34, 35, 38, 45 t/m 47 en 50 t/m 53.

Een meer gedetailleerde beschrijving¹⁾ van de bezetting der Silindoengvallei moge voor een juist begrip van meerdere der nader te bespreken onderwerpen hieronder volgen.

Toen Toga Sipoholon te Simordalidali (in het Noordelijk gedeelte van de Silindoengvallei) zich vestigde, trof hij in het middengedeelte dier vallei, namelijk meer in het bijzonder het tegenwoordig onder den naam van Hoeta Barat Parbadjoe (kaart 1 Silindoeng 7 a) bekend staande gebied, de nauw aan elkaar verwante marga's *Sihité*, *Bangkara* en *Sinambéla*, in het meer beneden-

¹⁾ Nota van den assistent demang Mangaradjá Frederik Goeltom.

strooms gelegen gedeelte der vallei de marga Pasariboe en aan den drempel der vallei bezosten de Batang Toroe, in het nu onder den naam Pansoernapitoe bekende gebied (kaart 1 Silindoeng 13 c), de marga Siagian (Sirégar) aan.

De nakomelingen van Toga Sipoholon verspreidden zich over het Noordelijke $\frac{1}{2}$ gedeelte der vallei en bezetten ten slotte het nog vrij gebleven gebied aan den drempel dier vallei bewesten bovengenoemde rivier, het thans onder den naam Banoeareá (kaart 1 Silindoeng 14 a) bekende landschapje.

Toen de Siópatpoesoran, nakomelingen van Goeroe Mangalongsa (zie stamboom), zich van Onan Roenggoe (kaart 1 Silindoeng 34 b) in de Silindoengvallei wilden vestigen, werden zij door de marga Pasariboe afgewezen. In eenen strijd wisten de Siópatpoesoran, na versterking te hebben gekomen, het aan de marga Pasariboe behorende dorp Bonan Dólok (gelegen in Hoeta Barat Sosoenggoelon, kaart 1 Silindoeng 7 b) te vermeesteren en van daaruit de marga Pasariboe uit de vallei te verjagen, welke marga daarop naar Baroes uitweek (volgens anderen zouden de Siópatpoesoran de marga Pasariboe met een list bewogen hebben uit de vallei te vluchten).

Ook met de marga Sihíté kregen de Siópatpoesoran twist, waarop de marga's Sihíté, Bangkara en Sinambéla zich aan de overzijde van de Batang Toroe vestigden en wel in het thans nog door haar bezette gebied, bekend onder den naam Si Waloe Ompoe (kaart 1 Silindoeng 8 a). Later kwamen ook lieden van de marga Si hombing en van de marga Simamora er zich vestigen, die zich bij hen aansloten. De grote goratboom nabij de kerk van Parbadjoe heet geplant te zijn, toen de marga Sihíté nog in het Hoeta Baratgebied woonde. De vestiging in Si Waloe Ompoe moet dan eerst van enkele tientallen jaren geleden dateeren. (Nog voor kort bestonden er ouden van dagen, die zich een gedeelte der sawahvlakte van Silindoeng nog met oerbosch bedekt herinnerden. De volledige occupatie van de Silindoengvallei is dus nog van jongen datum).

Ook met de nakomelingen van Toga Sipoholon kwamen de Siópatpoesoran in botsing, toen een der hoofden van eerstgenoemden in het Banoeareagebied op een door hen gegeven feest op de gondang liet spelen „na bongbong di djaé na bongbong di djeloe” wat betekent „die (de vallei) afsluit (heerscht) in het bovenstroomse en in het benedenstroomse gedeelte”. De Siópatpoesoran, die het tusschenliggend gebied bewoonden, vatten zulks op als eene insituatie en toen zij uitgenoodigd werden op die muziek te dansen, deden zij dit niet met de gebruikelijke arm- en handbewegingen, maar met de armen hunne hadjoet — tasch, waarin men sirigerei enz.: met zich meedraagt — tegen zich aandrukende, wat als eene oorlogsverklaring werd aangemerkt. De nakomelingen van Toga Sipoholon werden in den daarop gevolgden krijg uit Banoeareá verdreven en dit gebied door de Siópatpoesoran bezet.

Laatstgenoemden hadden echter nederzettingen (Loboe Singkam) binnen het gebied der nakomelingen van Toga Sipoholon en ook

benoorden daarvan, n.l. Pagar Batoe, doch deze nederzettingen werden door de nakomelingen van Toga Sipoholon met rust gelaten, omdat zij hun gezag erkenden. Daarentegen verhuisden de inwoners van de aan de Siöpatpoesoran behorende, binnen het gebied der nakomelingen van Toga Sipoholon gelegen dorpen Parsapadangan en Pintoe Bosi naar het gebied hunner stamgenooten.

Ten slotte verdreven de Siöpatpoesoran de marga Siagian (Sirégar) uit Pansoernapitoe, die daarop wegtrok naar Onan Hasang (kaart 1 Silindoeng 24 a).

Van af dat oogenblik konden de nakomelingen van Goeroe Mangalongsa zich rustig van uit de Silindoengvallei naar het Zuiden en Zuidwesten verspreiden.

Het Siöpatpoesorangebied heeft grenzen met de omgeving, doch daarbinnen hebben de vier tot de Siöpatpoesoran behorende marga's Hoeta Barat, Panggabéan, Hoeta Galoeng en Hoeta Torean onderling geene grenzen. Dit sluit echter de mogelijkheid niet uit, dat een of meer dier marga's door speciale werken terreinen voor zich reserveerden. Zoo hadden de marga's Panggabéan, Hoeta Barat en Hoeta Galoeng samen door aanleg van een dijk een terrein in de vallei voor bebouwing geschikt gemaakt, dat te voren met hoog water steeds onder stond. Toen iemand anders er een dorp wilde stichten werd hem dit bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 7 September 1905 nr. 13 alleen toegestaan, wanneer hij de drie eerstgenoemde marga's zou onthalen, waarvoor een rund geslacht zou moeten worden.

Volgens zeggen van de in Pahaé wonende hoofden der Siöpatpoesoran zoude er een grens bestaan tusschen het Siöpatpoesorangebied in Pahaé en dat in de Silindoengvallei, loopende o.m. over de *batoe na hinarihan* (een hollen steen) nabij de Aek Sihambing¹⁾. Voorts maakt nog eene uitzondering het bergachtige Hoerlanggebied, dat uit de landschappen Pagaran Lamboeng, Adian Koting en Nagatimboel c.a. (kaart 1 Silindoeng 18 t/m 20) bestaat. Elk dezer landschappen heeft grenzen en de marga's binnen de twee eerstgenoemde

¹⁾ Ofschoon een belangrijk gedeelte van Pahaé eerst voor betrekkelijk kort rechtstreeks uit de Silindoengvallei is bevolkt, neemt de bevolking daarvan in adataangelegenheden eene zelfstandige positie in en wenscht zij zich in deze niet door hare stamgenooten van de vallei te laten leiden. Zoo stelden de Siöpatpoesoranhoofden in gemeerde vallei bij gelegenheid van eene beslechting van eene bloedschandzaak eene *soembangregeling* vast, waarbij o.m. gebroken werd met de van ouds bestaande gewoonte dat, wanneer eene vrouw stierf zonder zoons na te laten, de *parboroe* den bruidschat aan den *paranak* of aan den weduwnaar teruggaf. Voortaan zoude de *parboroe* kunnen volstaan met het schenken van enige kleedingstukken. De stamverwante marga's in Pahaé namen deze regeling niet over. Voorts is in Pahaé de rijstmaat *soloep* wel even groot als die van de Silindoengvallei, maar telt die in Pahaé 3 *balé* tegen 4 in de vallei. Zoo zijn er meer belangrijke afwijkingen, wat de Silindoengers aanleiding geeft hunne stamgenooten in Pahaé te beschimpfen met *na toeboe di toela* of de bij volle maan geboren. Een *hari toela* geldt in de wichelarij voor eenen minder gunstigen dag. (Nota van den assistent demang Salomo Pasariboe).

landschappen onderling ook, terwijl van Nagatimboel c.a. de landschapjes Nagatimboel en Rampá onderling geene grenzen bezitten, maar beiden samen wel met het landschapje Lohoe Singkam.

Dit verschil tusschen het Hoerlang- en het overige Siöpatpoe-sorangebied vindt zijnen oorsprong voornamelijk in het verschil der aldaar gedrevene wordende cultures — boschcultuur en natte rijstbouw (zie in dit verband ook pag. 382). Ook acht men eene behoorlijke handhaving der grenzen in de gehele tot sawahs bewerkte Silindoeng-vallei ondoenlijk door de dichtheid der bevolking aldaar en de vele vervreemdingen van sawahs, wat onvermijdelijk door eenlooping der velden van de verschillende stammen met zich medebrengt. Wel behield men met opzicht tot de verzekering van en de verantwoordelijkheid eventueel voor de veiligheid (ook voor vreemdelingen) zonen, behorende bij de verschillende complexen van dorpen, waarin de marga's zich hadden gegroepeerd. Elke marga vormde namelijk een of meer complexen van dorpen, waartusschen behoudens enkele weinige uitzonderingen geene dorpen van andere marga's werden geduld. Ook nu nog na zoovele jaren inlijving van het gebied door het Gouvernement geeft de ligging der dorpen daarvan een duidelijk beeld.

Het heeft er allen schijn van dat die dorpencomplexen zich genealogisch ontwikkeld hebben, althans in de Silindoengvallei. Het trekt n.l. de aandacht dat zij namen dragen van stamvaders van takken van er heerschende marga's b.v. Ompoe Soemoeroeng, Ompoe Soemoentoel, Ompoe Toeān na Hoda, Hoeta Barat Sosoenggoelon (tak Radja Sosoenggoelon), Hoeta Barat Parbadjoe (tak Radja Natoemandi), Hoeta Barat Partali (tak Goeroe Hinobaān). Sprekende van het Hoeta Barat-gebied bezigt het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 5 Februari 1919 nr. 3 zelfs het woord *hordja*. Verder lees ik in een Maleische nota van „laimlain kampoeng dalam lingkoengan sahordja". Ook hier wordt dus gesproken van een genealogisch territoriaal geheel.

Het bestaan van bedoelde zonen schijnt echter geen verband te houden met eene verdeeling van het beschikkingsareaal onder de marga's. Deze heeft in de vallei veel later plaats gevonden. Zij is overigens slechts van historische beteekenis, doordien zij tengevolge van het boven bedoelde dooreenloopen van het sawahbezit niet te bestendigen was. In het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 10 Juni 1902 nr. 21 vindt men de ook met den tegenwoordigen staat in overeenstemming zijnde verklaring, dat de vier meerbedoelde marga's in de Silindoengvallei onderling geene grenzen hebben. Ter terechting verklarde de toenmalige djaihoetan van Loemban Siagian (marga Panggabéan) evenwel, dat de Harangan Rohab lag in het aandeel van de marga Panggabéan en de Harangan Bélatsoloe in dat van de marga Hoeta Galoeng. Vermoedelijk zag deze verklaring op de evenbedoelde verdeeling.

Deze verdeeling had plaats onder de marga's Hoeta Barat, Panggabéan, Hoeta Galoeng en Hoeta Toroean en

wel gelijkelijk, ongeacht het aantal gezinnen — *ripé* — van elk harer. Het aandeel van eene marga wordt *bagian* of *portalian* genoemd. Het maakt de *golat* uit van de marga, die den grond, voor zooverre deze niet reeds bebouwd was, verdeelde onder hare *ripé*'s. Het aandeel van een gezin werd zijn *golat*, ook al mocht het niet in staat zijn het aandeel geheel in ontginning te nemen, waarmede in het leven werd geroepen een individueel *golat*recht op woeste gronden, wat eene uitzondering op den regel is. Door onderlingen ruil, koop enz.: trachtte men zijn aandeel zoo dicht mogelijk bij zijn dorp te krijgen. Dit stelsel wordt wel eens *ronsangronsang* genoemd (Vermoedelijk ziet de bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 8 Juni 1904 nr. 41 bedoelde ruil — in het vonnis *ronsang* genoemd — op een dergelijk geval. Het rept van een geschil tusschen de marga's Hoeta Barat en Pangabéan over *golat*gebied). Voor de moeite, welke de hoofden zich bij de verdeeling getroostten, kregen zij een speciaal aandeel als *oepa radja*. Personen, niet behorende tot de heerschende marga, dus de *parripé*'s bekwaam bij de verdeling geen aandeel. Slechts door koop enz.: van een niet-*parripé* kon een *parripé* in het bezit van zoo'n aandeel komen. De onverdeelde grond, namelijk die vallende buiten het voor sawahaanleg geschikte gedeelte der Silindoengvallei, bleef in het gemeenschappelijk bezit — *hatopan* — van de vier genoemde marga's.

Men dankte de bovenbedoelde verdeeling aan de volgende gebeurtenis.

Door abnormaal weer had men drie achtereenvolgende jaren met misoogst te kampen. Een ernstige hongersnood heerschte, men klaagde over geringe geboorte en er werd veel strijd over gronden gevoerd. Hoe men de raadgevingen van *datoe*'s (wichelaars) ook volgde, niets baatte, waarop de Silindoengvallei Dateo Borhoe di Adji onboot. Deze vond toen uit, dat de tegenslagen toegeschreven moesten worden aan de onheusche behandeling, welke de marga Pasariboe van de Siòpatpoesoran ondervonden had. Hij ried de Siòpatpoesoran aan zich met gemelde marga te verzoenen en gaf de Silindoengvallei in overweging een paard als huldegift — *hoda somba* — aan den radja van Baroes, den hoogsten persoon toenmaals van de marga Pasariboe, aan te bieden¹⁾. Het zou een schimmel — *hoda siapaspili* —

¹⁾ Dit incidentele geval groeide uit tot eene gewoonte, welke nog lang na de onder besturbrenging der Silindoengvallei gehandhaafd bleef. Het voortschrijdende christendom maakte daaraan geleidelijk een einde. Voor de inzameling van de bijdragen voor de huldegift aan het hoofd van Baroes droegen volks hoofden zorg, die deswege den titel *radja tangkopolí* voerden. Ook hadden zij de bijdragen te innen voor eene huldegift aan Si Singamangaradjá.

Nog andere gebiedsdeelen schijnen het hoofd van Baroes huldegiften te hebben gebracht. Ik acht het geenszins uitgesloten, dat tusschen deze en de bovenbedoelde giften verband kan worden gelegd. De hoge roep, welke van gemeld hoofd uitging sedert Silindoeng's bijgeloovig erbetoon, kan ook andere landschappen tot dezelfde verrichting geleid hebben in de hoop daardoor eenen goede oogst te verkrijgen. De bestaande overleveringen, welke hieronder

Volgens eene nota van Goeroe Epharaem Pasariboe over de geschiedenis van volgen, repelen echter niet van bedoelde beïnvloeding.

moeten zijn. De tocht naar Baroes was echter een gevaarlijke; men zoude door vreemde gebieden en uitgestrekte oerboschen moeten gaan, waardoor men bij de keuze van de leden van het naar Baroes te zenden gezantschap zich niet enkel tot de aanzienlijke personen kon bepalen. Tot belooning zouden die leden eene sawah krijgen ter grootte van *sadampang* (24 *soloep*) zaadpadi. Het gezantschap was zoodanig samengesteld, dat een lid daarvan de marga Hoeta Barat, een de margas Panggabéan en Sitoempoei, een de margas Hoeta Galoeng en Hoeta Torean en een de nakomelingen van Toga Sipoholon vertegenwoordigde. Toen het gezantschap te Baroes was aangekomen, nam de radja van Baroes het paard goedgunstig in ontvangst en gaf den leden van het gezantschap successievelijk den titel Baginda Moelana, Rangkaja Toea, Dja jang Koesintah (Bagot Sintah) en Dja jang Moeda (Radja Elamoeda). Zoowel gezamenlijk als ieder afzonderlijk werden zij de *radja na òpat* genoemd¹⁾. Als zoodanig oefenden zij geen wereldlijk gezag

den Borborstam zoude in de grijze oudheid in een oorlog tusschen de margas Sagala en Limbong, laatstgenoemde verslagen zijn, die daarop de wijk nam naar Pariksaboengen (Limbong kaart I Samosir 21). Hier zoude toenmaals de marga Borbor de heerschende zijn geweest, welke de marga Limbong opnam, echter onder de voorwaarde, dat 1/3 van het beschot als recognitie wegens het bebouwen van Borbor's grond, zou worden opgebracht. In macht en aanzien gestegen, legde de marga Borbor dezelfde heffing ook op aan de marga Sagala, ofschoon deze geen Borbor gebied voor landbouw in gebruik had. Gedurende drie generaties zoude hieraan de hand zijn gehouden. Door de verplaatsing blijkbaar daarna van het centrale gezag der Borbor marga naar elders werd de heffing veranderd in eene jaarlijksche huldegift, bestaande uit wat rijst, kippen, een paard of iets dergelijks, aan den voornaamste vertegenwoordiger van de Borbor groep. De nota zegt niet, wie daaronder verstaan moet worden. Ik vermoed, dat het hoofd van Baroes Ilir bedoeld is. Ook de Saragi- en Lontoeng groepen verbonden zich tot zoo'n gift. Uit de nota blijkt ook van deze giften niet, waarheen zij getracht werden.

Het in noot 1 hieronder bedoelde Maleische handschrift verhaalt van eenen tocht van eenen in Baroes Ilir thuis behorenden vorstenzoon Toenkoe Bagondong naar Limbong en Sagala, waar hij zich het gezag over die landschappen wist aan te matigen. Als Mohammedaan kon hij echter niet in eene heidenomgeving aarden en ging hij naar Baroes terug na de hoofden dier gebieden onder bedreiging met eenen vervloekingsseed de verplichting te hebben opgelegd hem geregeld eene huldegift te Baroes te brengen, welke opdracht gedurende enkele generaties zoude zijn nagekomen.

Luidens mededeeling van den djaksa Waldemar Hoeta Galoeng zoude in het landschap Sihotang (kaart 1 Samosir 23) de herinnering nog bestaan aan het gebruik van het zenden door gemeld landschap of door een gedeelte daarvan van eene huldegift aan den Radja Hatoroesan te Baroes door tusschenkomst van iemand van de ondermarga Simarsot, die deswege den titel orang kaja toea voerde, eenen zuiver Maleischen titel. Met Radja Hatoroesan zal wel bedoeld zijn het hoofd van Baroes Ilir. Het woord Hatoroesan moet eene verbastering zijn van Taroesan, het kerngebied van de stichters der verbataksche Maleische nederzetting Baroes Ilir.

¹⁾ Volgens een Mal. handschrift, handelende over de geschiedenis van het geslacht van het toenmalige koeriahoofd van Baroes (Baroes Ilir) en in groote trekken overeenkomende met het verhaal, voorkomende in het opstel van James, getiteld: De geboorte van Singa Maharadja en het ontstaan van de koeria ilir (Baros) in Tijds. Bat. Gen. deel 45, zoude Soeltan Ibrahim, de stamvader van

uit, ofschoon dit misschien wel de bedoeling geweest is van den radja van Baroes. Als waardigheidsteeken schonk hij ieder hummer een pajoeng met eenen langen steel (een bij de Bataks onbekend waardigheidsteeken). Wel kent men het in Zuid Tapanoeli, doch naar mijne overtuiging was het ook hier niet inheemsch). Voor de beslechting der vele geschillen over grond stuurde hij een zekeren Si Daulat, een

het geslacht, op zijne doorreis in de Silindoengvallei als zijne vertegenwoordigers vier *pangoeloe's* hebben aangesteld, die tot titel kregen: Orang kajo Magot Tjita, Radjo Lélo Moedo, Bagindo Maulana en Orang Kajo Toeo. De Silindoengbevolking zoude toen trouw hebben gezworen aan Soeltan Ibrahim. Bij schennis van den eed zoude de rijstaanplant mislukken, de oebi slechts wortels schieten en al het vee sterven.

Volgens hetzelfde verhaal kreeg Baroes Ilir zelf eerst veel later na de vestiging van het hoofdengeslacht aldaar 4 *pangoeloe's*. Deze werden bij den dood van Soeltan Ibrahim's kleinzoon Soeltan Adil door de bevolking ingesteld. Zij kregen respectievelijk den titel Orang Kaja Balai Mangkoe diradja (leider van de volksvergadering of van de rechtbank), Maharadja Moeda (legeraanvoerder), Rasti Léla (handhaver van de rust en de orde binnen het rijk) en Satia Moeda (degene, die de strijdvers oproept).

De inzetting der z.g. viervorsten wordt veelal aangemerkt van Atjehschen oorsprong te zijn. In casu ging zij evenwel niet van Atjeh uit. Baroes was toentertijd in voordurenden strijd met dit rijk (zoowel Soeltan Ibrahim als zijn zoon Radja Joesoef werden door Atjehers gedood). Dit sluit echter de mogelijkheid niet uit einer navolging van een Atjehsch gebruik. Vreemd is het dan nochthans, dat Silindoeng het instituut van uit Baroes zoude hebben gekregen, voordat Baroes het zelf had.

Later stortte Baroes Ilir als rijke in een ijide het hoofd van Baroes Moedik dat gebied in. Geruimen tijd bleef deze toestand gehandhaafd, totdat een nakomeling van Soeltan Ibrahim na veel gekuip het juk wist af te schudden. Ter erlanging van steun o.m. van de invloedrijke handelaren, die zich aan de monding der Batoe Garig gevestigd hadden, stelde hij 4 *pangoeloe's* aan, en wel iemand van Meulaboh (vermoedelijk een Atjeher) tot Orang Kaja Bosar, een Minangkabauer tot Orang Kaja Maharadja Lélo, iemand van de inheemsche bevolking tot Orang Kaja Bandaharo en ten slotte iemand van de marga Raa (van Maleischen oorsprong) tot Orang Kaja Soetan Didjambou.

Zoals uit het bovenstaande en het op pag. 233 en 306 over het instituut der viervorsten medegedeelde blijkt, loopen de van de bevolking bekomen inlichtingen omtrent den oorsprong van het instituut uiteen. Volgens enkele zouden de Silindoengsche *radja na opat* van uit Baroes zijn ingesteld, volgens anderen daarentegen niet. Eenigen noemten de instelling der *radja na opat* in de onderafdeling Toba eene navolging van die van Silindoeng; anderen betwisten dit. Tegen de opvatting der eerstgenoemden pleit, dat de waardigheid in beide gebiedsdeelen verschillend van karakter is.

Van Simeloengoens lezen wij (Vollenhoven's „Het adatrecht van N.-L." pag. 232), dat de viervorsten, de latere despootjes, er niet alleen *radja perampat* maar ook *radja parbaringin* heeten. Laatstgenoemden titel kent men in de Tobalanden toe aan heidense bekleeders bij het *biosofferfeest*, terwijl men in de rechtsgouwen 5 t/m 7 aan de vier of zes hoogste hummer nog den titel van *radja na opat* of *radja na onom* geeft.

Ook in het Gajoland bestaan viervorsten. Deze zijn en waren vroeger allereerst geslachtrödjoë's (Idem pag. 233). De aanwijzing der *parbaringin's* in de Tobalanden, veelal vier of een veelvoud van vier in aantal, geschiedde in vele *bios*' eveneens geslachtsgewijs.

Deze typische punten van overeenstemming doen het mij niet geheel uitgesloten te voorkomen, dat het instituut der viervorsten in Simeloengoens en in het Gajoland wijst op eene ook daar bestaan hebbende *biosorganisatie* en dat het in de Bataklanden, Simeloengoens en het Gajoland aangetroffen viervorstendom geene Atjehsche inzetting is.

blinde, die deswege zonder aanzien des persoons zoude recht doen.

Deze persoon stelde de grenzen vast tusschen de gebieden van de Siöpatpoesoran, de nakomelingen van Toga Sipoholon en de marga's *Sihité* c.s. en voorts de grenzen in de Silindoengvallei tusschen de vier marga's van de Siöpatpösoran. In 1878 werd ter beslechting van op nieuw gerezen geschillen de grens tusschen de *bioes* Naipospos en de *bioes* Onan Silindoeng in de vallei nader vastgesteld door den Resident van Tapanoeli.

De verdeeling van het gebied van de marga's *Sihité* c.s. onder de vier daartoe behoorende marga's geschiedde echter niet door Si Daulat, maar door die marga's zelve onderling.

Hetzelfde was het geval bij de onderverdeeling van het gebied der nakomelingen van Toga Sipoholon.

De marga *Sitompoeil* schijnt in de vallei haar eigen beschikkingsgebied te hebben of gehad te hebben. Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 22 Augustus 1898 nr. 49 werd de opbreking gelast van een nieuw opgericht dorp, omdat het stond op grond van eene vreemde marga, n.l. van de marga *Sitompoeil*.

Op de tot de onderafdeeling Silindoeng behoorende hoogvlakte (kaart 1 Silindoeng 32 t/m 41) hebben de marga's met als gemeenschappelijken stamvader Si Bagot ni Pohan, Tamboen Holing of Si Radja Lontoeng onderling geene grenzen, die margagroepen daarentegen wel.

Geheel in overeenstemming daarmede vindt men in het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 18 Juli 1900 nr. 132 vermeld, dat Sipahoetar en Aek na Oeli onderling geen grenzen hebben, zoodat men over en weer op elkaars terrein boschproducten mocht zamelen. De er heerschende marga's zijn dezelfde of nauw aan elkaar verwant. (Zij stammen af van Si Bagot ni Pohan).

In Zuid-Habinsaran (kaart 1 Silindoeng 42 t/m 45) hebben enkele dorpenbonden, zich scharende om een machthebbend hoofd, b.v. het Parsosoran- en het Garoga complex, onderling wel grenzen, maar niet de marga's. De dorpen der verschillende stammen liggen hier en daar een weimig dooreen. Nochtans valt het margagenootschapelijk verband ook bij deze dorpenbonden enigermate te onderkennen.

In Pahaé (kaart 1 Silindoeng 21 t/m 31) bestaan alleen grenzen tusschen het gebied van de Siöpatpoesoran en dat van de Lontoeng-stammen. Wel voerden nauw verwante dus tot dezelfde genealogische groep behorende marga's soms strijd over een stuk grond en had toen verdeeling daarvan onder haar plaats, maar de daarbij vastgestelde grens was echter geen margagebiedsgrens. Zulk eene verdeeling had plaats bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 6 Juni 1919 nr. 17. Het geschil werd gevoerd tusschen de marga's Samosir en Simatoepang (twee Lontoengstammen).

Het landschap Simangoemban zegt de Aek Poeli tot grens te hebben met het overige Lontoenggebied. Vroeger behoorde Simangoenban tot de onderafdeeling Sipirok en gold genoemde rivier vermoedelijk slechts als afbakening van den politonneelen bevoegd-

heidskring, als onderafdeelingsgrens. Volgens de niet tot Simangoem-ban behorende Lonto en ghoofden van Pahaé zoude de Aek Poeli echter geen adatgrens zijn.

Ook in Pahaé, dat feitelijk eerst na de Bondjol (Padri-) terreur zijne bevolking kreeg, hebben de marga's of groepen van nauwverwante marga's zich afzonderlijk in dorpencomplexen gegroepeerd, met elk eenen invloedskring, welke haar *golat* wordt genoemd. Uitzondering hierop maken alleen de allerjongst bezette gebieden Djandji Angkola en Sibolanboelan c.a. (kaart 1 Silindoeng 30 en 31), waar de marga's grillig dooreen wonen.

§ 3. Karakter en samenstelling van de *bioes* en andere offergemeenschappen.

De *bioes* heeft zich ontwikkeld los van het beschikkingsrecht op den grond en houdt daarmede ook geen verband.

De *bioes* is zuiver een offergemeenschap van hetzelfde karakter als die, welke wij o.a. in het onderdistrict Baligé zijn tegengekomen. Ook worden er nagenoeg dezelfde formaliteiten bij betracht o.a. het vormen van twee partijen — *sambariba horbo* —, het *mangaranggoethon* (zie pag. 232), het niet mogen wreken na den offerdag van bij de worsteling gesneuvelden — *na maté digalagala* enz.¹⁾.

Echter heeft de *bioes* in de onderwerpelijke rechtsgouw, met uitzondering van het z.g. Pohaangebied op de hoogvlakte ten oosten van de Silindoengvallei, waar men zich houdt aan de gebruiken van het kerngebied (Baligé), geene *porbaringin*'s doch wel waardigheidsbekleeders, die hetzelfde onderscheidingsteeken dragen, doch eene geheel andere werkzaamheid hebben.

Wanneer n.l. een *bioesfeest* gehouden wordt, gaan er *porhara*'s (hoodschappers) rond om aan het voornemen bekendheid te geven. Zij doen daarbij elk dorp aan en, steunende op eenen langen stok, plaatsen zij zich bij den oproep voor de woning van den *radja hocta* met het aangezicht daarheen. Als teeken van hunne waardigheid dragen zij een waringintakje in den hoofddoek — *morsanggoel baringin*²⁾.

De wereldlijke hoofden zorgen voor de inzameling van de bijdragen — *goegoean* — voor het feest, hetgeen bij staken — *marsoehoesochoe* — gebeurt.

Op den grooten dag wordt de *tonggòtonggò* (het ritueele gebed) eerst door een *datoe* (Batakschen priester of wichelaar) uitgesproken en daarna door den *sochoet* (leider van de plechtigheid), die tevens de wereldlijke hoofden afroeft, die eveneens moeten *mortonggòtonggò*, waarna het dansen — *manortor* — volgt.

Zowel de *porhara*'s als de *sochoet* worden voor elk feest op nieuw door de hoofden aangewezen. Het is niet noodig, dat de *sochoet* een

¹⁾ Zie overigens pag. 108 van Warneck's „Die Religion der Batak“.

²⁾ Vgl. ook Warneck, als boven pag. 88.

wereldlijk hoofd is. Hij moet echter wel tot de heerschende marga behoren.

Ook de *radja na òpat* hebben soms de leiding van een offerfeest, doch dit is dan niet het *bioesfeest* maar dat tot bezwering van een misoogst b.v. bij langdurige droogte. Wanneer alle *radja na òpat* daarbij optreden, wordt er geofferd bij de *balé pasogit* in Hoeta Barat. Heel de Silindoengvallei draagt dan in de kosten van het offerfeest bij. Gaat het feest van eene enkele margagroep, b.v. de Siòpatpoesoran uit, dan treedt bij het feest alleen op de *radja na òpat*, die in het betrokken gebiedsdeel woont.

Het *bioesfeest* wordt, v.z.v. mij bekend, in de onderwerpelijke rechtsgouw niet meer gevierd.

Van het ontstaan der *bioes* in de Silindoengvallei geeft men de volgende overleveringen¹⁾.

Toen de nakomelingen van Toga Sipoholon zich in Sipoholon gevestigd hadden, richtten zij er een markt op, waaraan zij den naam Gadong Onan gaven. Bij de feestelijke inwijding van de markt — *manggoergoeri onan* — werd een buffel geslacht. De feestgenooten hadden zich daarbij in twee partijen verdeeld. De marga's *Sinagabariang* en *Hoeta Oeroek* vormden de partij van den *sochoet* en de marga's *Simanoengkalit* en *Sitoeméang* die van den *pamantom* of dengene, die den buffel heeft dood te spelen. Toen de buffel gespeeld was, kwam deze niet te vallen, daar beide partijen naar elkaar toe duwden met de bedoeling den buffel van zich af te doen neerstorten. In deze worsteling wist de buffel zich vrij te maken en' met den paal, waaraan hij gebonden was, — *borotan* — weg te rennen. Aan den voet van den Dòlok Nagodang hield hij halt. De menigte was hem daarheen gevold, al op de *gondang* slaande, joelende en dansende — *martoemba* (Warneck: „beim singen mit den Händen auf den Hinter klatschen, wie es die Frauen thun"). Ter plaatse doodden zij den buffel. Op het oogenblik, dat er op de *gondang* werd gespeeld, voer de geest (*bégoëc*) van Radja Naipospos in een der feestvierenden en verkondigde door diens mond, dat hij tot een *sombaon* was geworden en als zoodanig Sombaon Samé heette en bij de warme bron, iets boven Sipoholon, verbleef. Toen het vleesch van den buffel verdeeld was, kwam men overeen de markt over te brengen van Gadong Onan naar de plaats, waar de buffel heen gerend was, en de nieuwe markt Onan Sitoemba te noemen. Hier zoude men voortaan ook een buffeloffer, welke men den naam *horbo boes* gaf, aan de Sombaon Samé brengen, met welk feest het *bioes*-gebruik was ingeleid.

Ook aan het ontstaan van de *bioes* der Siòpatpoesoran zoude de oprichting van een *onan* zijn voorafgegaan, n.l. de onan Sandoedoek nabij Bonan Dòlok (Hoeta Barat). Vermoedelijk doordien er slechts lieden uit de directe omgeving ruilhandel kwamen drijven, brachten

¹⁾ Nota van den assistent demang Fréderik Goeltom.

zij er dezelfde soort producten van het jaargetijde¹⁾ zoodat er weinig omging en de markt niet wilde bloeien. Men raadpleegde daarom een *datoe*, die na met een kip gewicheld te hebben — *mormanock di ampang* — den lieden aanried de beenderen van Goeroe Mangaloksa, den stamvader der Siòpatpoesoran, over te brengen van Aek Radja nabij de Dòlok Tòlong, waar hij begraven lag, naar den berg Siatasbarita en aan hem daarna een buffel te offeren. Toen men de beenderen op dezen berg begraven had, verzamelde de bevolking zich op de toenmalige Onan Sibòròtan in Simorangkir om er den door gezamenlijke bijdragen aangeschaften buffel aan de ziel van Goeroe Mangaloksa te offeren. Toen men na betrachtung van de gebruikelijke formaliteiten den buffel speerde, rukte deze zich los en rende hij naar de warme bronnen (Aek Rangat) nabij Hoeta Barat, waar hij een anderen buffel dood stootte. Daarna rende hij naar benedenstrooms en doodde nabij de Harang Nabolaek Sitompoel een varken, waarop hij terugkeerde en voor het dorp Silindoeng neerviel en stierf. Nadat men het vleesch onder de leden der Siòpatpoesoran en hunne aanverwanten (*boroe* en *hoelahaeda*) verdeeld had, vroeg men den *datoe*, wat het gedrag van den buffel beduidde:

1e. dat het sterven van den buffel bij de Aek Rangat er op duidde, dat, wanneer men een buffel offerde aan den *sombaon* Siatasbarita (de *bégoc* van Goeroe Mangaloksa), men dat ook moest doen aan den *sombaon* Panaboengan (geen geest van een afgestorvene).

2e. dat er een varken geofferd moest worden aan den *sombaon* Harang Nabolaek.

3e. dat het sterven van den buffel voor het dorp Silindoeng er op wees, dat daar ter plaatse het offer zou moeten worden gebracht aan den *sombaon* Siatasbarita; echter zoude men den paal, waaraan de te offeren buffel gebonden zou moeten worden, — *bòròtan* — den nacht te voren op de *onan* Sibòròtan moeten opstellen. Ook zoude men op de plek, waar de buffel bezweek, een *onan* moeten oprichten, wat de *ouan* Silindoeng is geworden, met gelijktijdige sluiting van de *ouan* Sandoeoek.

Op eene volksvergadering werd toen uitgemaakt, dat de Siòpatpoesoran offeren zouden aan den *sombaon* Siatasbarita, de marga Sitompoel aan den *sombaon* Harang Nabolaek en de marga's Sihité, Sihombing en Simamora aan den *sombaon* Panaboengan. Laatstgenoemde groep was echter hiertoe niet sterk genoeg in aantal, weshalve de Siòpatpoesoran een gedeelte afstand van de marga's Hoeta Barat, Panggabéan, Hoeta Galoeng en Hoeta Toroéan en de nakomelingen van Toga Sipoholon een gedeelte van de marga Hoeta Oeroek, waardoor men eene combinatie kreeg van acht marga's, de Si Waloe Ompoe (de 8 grootvaders). Uit hoofde van die bijdrage aan bevolking kan deze *bioes* een *bioes*

¹⁾ Aan dit feit danken wij volgens zeggen het Bataksche gezegde: *noenga roengkoep saoung boniaga bangkoedor* (zij hooren even weinig bij elkaar als lieden, die slechts in bangkoedor, een rode verfstof leverende soort wortelen, handel drijven).

ginoegoean genoemd worden. Bedoelde bevolkingsafstand ging echter niet gepaard met afstand van het door de genoemde margagedeelen bezette beschikkingsgebied. De versterking van de marga's *Sihit é*, *Sihombing* en *Simamora* geschiedde dus zonder verandering te brengen in het margagenootschappelijke grondenrecht, doch enkel om het houden van het *bioesfeest* tot vereering van den *sombaon* Panaboengan mogelijk te maken. De *bioes* *Onan Silindoeng* (dus die van de *Siòpatpoesoran*) werd in verband met de soort van het te offeren dier een *bioes horbo* genoemd, eveneens de *bioes* *Si Waloe Ompoe*, welke *bioes* behalve de *sombaon* Panaboengan ook de *sombaon* *Péa Nornor* vereerde; zoo ook de *bioes* *Naipospes*, terwijl de *bioes* *Onan Sipungan* (d.i. de *bioes* van de marga *Sitompoele*) een *bioes* (*boes*) *babi* werd genoemd.

De samenstelling der evengoedemde *bioes* schijnt echter niet steeds constant te zijn geweest. Verandering van gebiedsbezetting schijnt wel eens verandering ook in die samenstelling te hebben gebracht. Zoo maakten volgens zeggen de destijds aan den drempel der Silindoengvallei woonachtige nakomelingen van Toga Sipoholon toenmaals deel uit van de *bioes* *Silindoeng* en de tak Loemban Ratoes van de marga *Panggabéan*, toen deze tak nog te Hasak nabij Hoeta Barat woonde, van de *bioes* *Si Waloe Ompoe*. Komt dit laatste mij niet onmogelijk voor, het eerste lijkt mij minder geloofwaardig, vermits de *sombaon* van de *bioes* *Silindoeng* de geest van den stamvader der *Siòpatpoesoran* is, bij wiens vereering de nakomelingen van Toga Sipoholon geenerlei belang hebben. Het tweede geval betreft echter een *bioes*, wier *sombaon* niet de geest van een afgestorvene is.

Behalve de genoemde *sombaon*'s heeft men in de bovenbedoelde *bioes* nog hier en daar *sombaon*'s van lagere orde, waaraan v.z. v. mij bekend niet massaal geofferd wordt. Zoo'n *sombaon* is de *sombaon* *Harang na Godang* nabij Pansoer na Pitoe.

De *bioes* *Onan Sipahoetar* is een *bioes horbo* en offert aan den *sombaon* *Dòlok Paoeng* en diens twee dochters *Boroë na Roemandi* en *Boroë Nai Pinggan Matio* gezamenlijk.

Verder heeft men eenige geen onderdeel van een *bioes* uitmakende kleinere offergemeenschappen, bekend onder de benaming van *pangasé*, die ter erlanging van eenen goeden oogst elk aan een eigen *sombaon* offeren. Daarbij worden eenigermate de formaliteiten van het *bioes*-feest gevuld. Er wordt echter slechts een varken geofferd, terwijl het *masiranggoethon* niet plaats heeft. De *pangasé* *Parlomboean* eert den *sombaon* *Si Rambé* en de *pangasé* *Sigotom* den *sombaon* *Ompoe Radja na Hoemasak* (geen ziel van een afgestorvene), zoomede den *sombaon* *Ompoe Toeán Moelia Soendoeng*, den geest van den gemeenschappelijken stamvader, eerst voor kort tot *sombaon* verheven. De *pangasé* *Pakpahan* heeft tot *sombaon* den *sombaon* *Ompoe Radja Naboratan*, de *pangasé* *Loemban Sormin* den *sombaon* *Loboe Tòlong* en de *pangasé* *Hariandja* den *sombaon* *Loboe Pangariboean*. Batoena-doea vormt twee *pangasé*'s een van de marga *Goeltom* en een van de marga *Sinaga* met als *sombaon*'s de *sombaon* *Martoea*

Siborboran, de *sombaon* Nasoeléan en de *sombaon* Sigoerak. De *pungasé* Batoomanoempak heeft tot *sombaon* de *sombaon* Sigadjadja na Godang.

Voor de volgende eveneens geen deel van een *bioes* uitmakende offergemeenschappen kent men geen algemeene benaming.

1. In Hoerlang (kaart 1 Silindoeng 18 t/m 20) hebben de dorpen hetzij alleen of in groepen een eigen *sombaon*, waaraan afzonderlijk geofferd wordt.

Pagaran Lambong offert gezamelijk aan den *sombaon* Nasorbadihanea om eenen gunstigen oogst. Nu eens wordt er een buffel, dan weer een varken geofferd. Men kent er geen *porbaringin's* en evenmin de indeeling in *sabariba horbo*, noch het *masiranggoethong*gebruik. Een *datoe* spreekt de *tonggötonggò* uit en leidt de godsdienstplechtigheid.

Van Adian Koting offeren de marga's Ho'eta Barat en Sitompoel aan den *sombaon* Aek Matio. Of ook³ de marga Panggabéan er een *sombaon* heeft, is mij niet bekend.

Nagatimboel en Rampa eerden gemeenschappelijk den *sombaon* Simaroeoror. Van Lohoe Singkam beschik ik over geen gegevens.

2. Sibaganding, Sigompoelon en Loemban Toroean Sigeroenggoeroeng (kaart 1 Silindoeng 23, 25 en 26 b) offeren gemeenschappelijk, naar omstandigheden, een buffel of een varken aan den *sombaon* Ompoe ni Hobol Batoe, stamvader van de marga Sitompoel. Dit geschiedt niet op een vaste plaats. Nu eens offreert men op de Onan Hapéa en dan weer op de Onan Sigompoelon. Geen *porbaringin's* treden daarbij op en ook de *sabariba horboregeling* is er onbekend. Een *datoe* leidt de godsdienstplechtigheid en spreekt de *tonggötonggò* uit. Het offerfeest heeft plaats tot bezwering of afwending van ziekten en plagen, zoals misoogst.

3. Loemban Garaga c.a. en Onan Hasang c.a. (kaart 1 Silindoeng 22 en 24) offeren aan den *sombaon* Ompoe Radja Solaosan. Ook hier kent men geen *porbaringin's* noch *sabariba horboregeling*. Volgens enkelen zoude Loemban Garaga c.a. een onderdeel vormen van de *bioes* Onan Silindoeng.

4. De beide landschappen Loemban Toroean (Silangkitan) en Loemban Toroean (kaart 1 Silindoeng 26 a en c) offeren elk aan een eigen *sombaon*, n.l. den *sombaon* Sipogoörsa en den *sombaon* Sipékoer.

5. Lontoeng en Hariandja (kaart 1 Silindoeng 27 en 28) offeren alleen, wanneer Si Singamangaradja daartoe last heeft gegeven tot afwending van plagen¹⁾.

¹⁾ De dan te brengen offers heeten evenals elders in de afdeeling Bataklanden.

a. *horbo pangalotlot*, wanneer het offer dient ter bezwering einer epidemie.

b. *horbo toengkol*, idem tot afwending van epidemien en plagen.

c. *babi pangambat*, idem idem.

d. *babi ramos*, idem tot het afsmeken van eenen goeden oebi- of rijstoogst.

e. *dengké porngis*, idem tot het afsmeken van gezondheid voor de kinderen en eene vruchtzetting van de padi.

f. *manoek lahivini* (een roode en een witte kip), idem om aan de *débata's* voorspoed, geluk en gezondheid af te smeken.

Gezamenlijk hebben beide landschappen den *sombaon* Marhilang Porhas, maar geofferd wordt daaraan in het dorp en niet op de Onan Djörö.

6. Zuid Habinsaran (kaart 1 Silindoeng 42 t/m 45) bestaat uit vele kleine offergemeenschappen, die afzonderlijk offeren.

De niet genoemde landschappen van Pahaé (kaart 1 Silindoeng 29 t/m 31) en het landschap Silantom (kaart 1 Silindoeng 41) zijn nieuwe nederzettingen zonder oud-adatrechtelijken grondslag.

Doordien Pagar Batoe (kaart 1 Silindoeng 2) door de *bioes* Nai pospos gescheiden was van de *bioes* Silindoeng, kon gemeld landschap aan de offerfeesten der stamgenooten niet deelnemen. Ook vormde het geen zelfstandige offergemeenschap.

Evenals de *bioes* is ook de *hordja* in de onderwerpelijke rechts-gouw zuiver een offergemeenschap¹⁾ en wel een, bestaande uit eene familie-eenheid, welker in leven zijnde leden een bepaald aantal geslachten van den stamvader dier eenheid verwijderd staan. Waar men weinig familieleden telt, dus in gebieden, waar de familie zich nog niet lang gevestigd heeft, neemt men genoegen met een minimum van 5 geslachten, elders van 8, 10 of 12. De *hordja* viert de volgende offerfeesten:

1e. *hordja toeroen* of *hordja holiholi ni saompoe*.

Een nota van den assistent demang Iskander Tampoe Bolon geeft de volgende bijzonderheden omtrent de *hordja toeroen* of doodenfeest, bestaande in het opgraven en weder begraven of opbewaren van de beenderen van den een of anderen voorzaat.

Een ieder, die in staat is de hoge kosten van het feest te dragen, is gerechtigd dat te geven. Slechts ter ere van een doode, van wien nakomelingen bestaan en wel minstens van den tweeden graad, mag een *toeroen*-feest gegeven worden. Voorts mogen van een overledene de beenderen niet binnen twee jaren opgegraven worden. Voor personen, die aan lepra geleden hebben, is die termijn langer.

Het feest wordt in den regel gevied op den tweeden dag — *soema* — van de door den *datoe* daarvoor aangewezen meest gunstige maand. Op dien dag gaan degenen, die het feest geven, vergezeld van den *radja hoeta* en den *datoe*, naar de begraafplaats, met zich

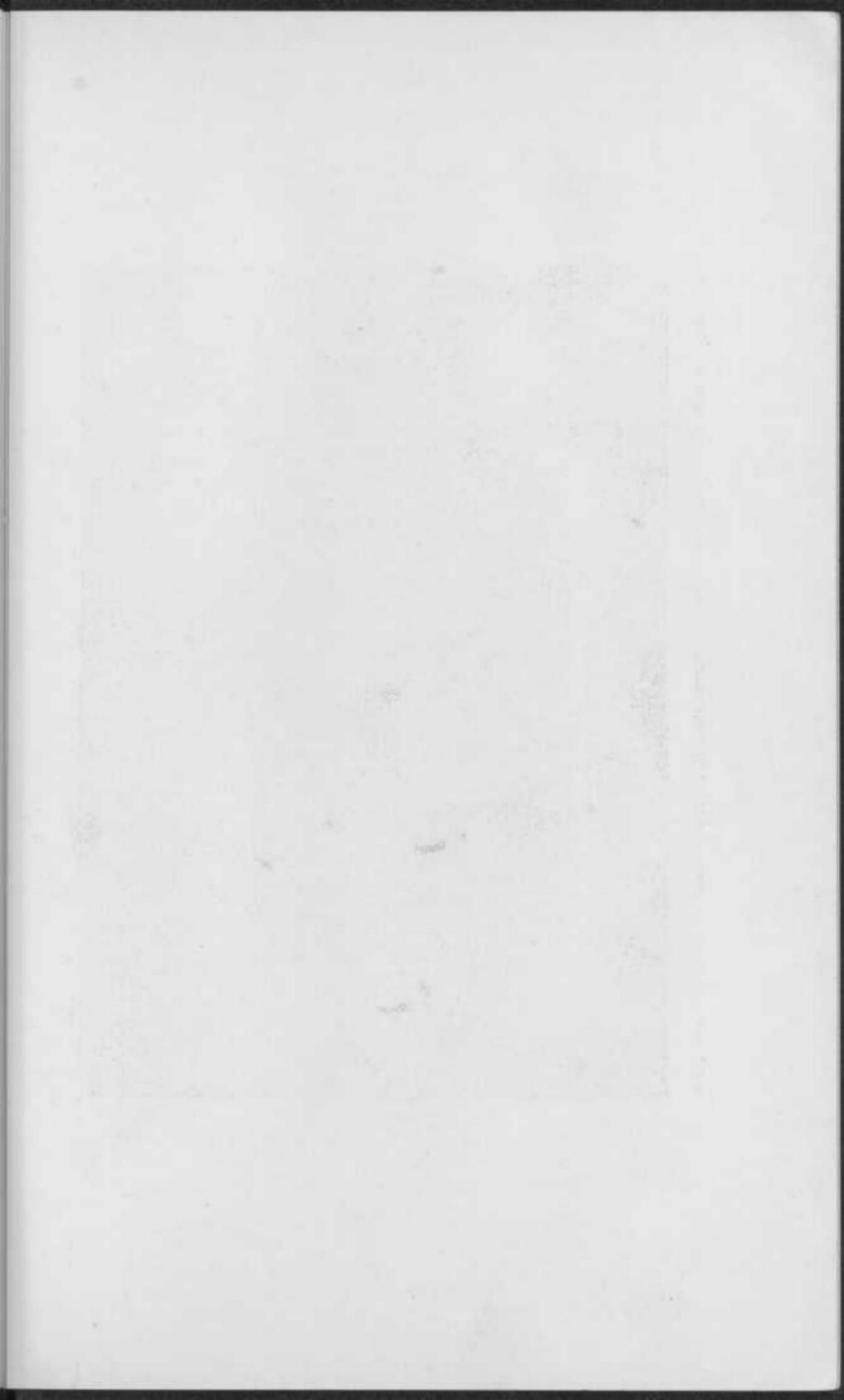
¹⁾ Een *hordja* heeft tot vereeringsobject een *soemangot* en een *bioes* een *sombaon*. De geesten der afgestorvenen zijn n.l. in drie klassen te verdeelen:

1e. de *bégoo's*.
2e de *soemangot's*.
3e. de *sombaon's*.

Zoowel om een *bégoo* tot een *soemangot* als om een *soemangot* tot een *sombaon* te verheffen is een offerfeest noodig.

Warneck — „Die Religion der Batak“, pag. 84 en 85 — zegt: „Wenn seit jemandes Tod längere Zeit verstrichen ist, und wenn seine Nachkommen ihm fleisig opfern oder ein großes Fest ihm zu Ehren feiern, dann wird sein *bégoo* ein *sumangot*. Wenn aber die Nachkommen des *sumangot* sich weiter vermehren, dann feiern alle, die den einen Ahn haben, das größte Freudentfest, das man kennt, und dann heißtt dieser Ahn *sombaon*“.

„Nur derjenige *bégoo*, der sehr viele Nachkommen hat und dessen Nachkommen sehr reich sind, wird *sumangot*“.

Een hordja toeroen. Voor de drie rijen dansende vrouwen staat de versierde borotan en geheel rechts de pansa.

op een bord mede brengende het offer, bestaande uit 2 *sagoesagoe* (rijstkoekjes), beras, een bal wit garen en waringinbladeren. Het opgraven der beenderen gaat onder *gondang*muuziek en nadat die zijn gewassen, biedt de *radja hosta* dan wel de *datoe* het offer aan, waarbij hij den geest van den doode, wiens beenderen opgegraven werden, aanroeft en aan de geesten van oudere voorzaten en aan de *sombaon's* om geluk, toename van rijkdom en een groot gezin smeekt voor de nakomelingen van den doode, ten wiens eere het feest gegeven wordt. Met het offer brengt men daarop de beenderen in een mand naar het dorp, waar deze gedaan worden in eene daarvoor vervaardigde kist, welke op de gewone wijze gesloten en daarna, overdekt met een doek, opgesteld wordt op den vloer binnenshuis — *fantar ni bagas*.

Het daarop volgende feest duurt in den regel zeven dagen.

Op den eersten dag, *mangantar sipatoeroenon* geheeten, wordt de datum bepaald, waarop de verwantten moeten komen. De volgende dagen worden doorgebracht met het ontvangen der gasten. Zij, die tot de *boror* behooren, dus zij, die eene dochter uit het feestgevende geslacht gehuwd hebben, brengen als bijdrage aan het feest mede vee of geld en degenen, die tot de *hoelahoela* behooren — dit zijn de leden van de families, waaruit leden van het feestgevende geslacht hunne vrouwen gehaald hebben — brengen rijst mede.

Op den laatsten dag, *matana* genoemd, worden karbouwen, runderen en varkens, soms in grooten getale, al naar de draagkracht van de feestgevers geslacht en wordt voor de uitreiking van de adatrechtelijk aan de hoofden verschuldigde vleeschaandeelen — *oepa radja* — ten slotte nog een paard geslacht, dat daartoe niet arenbladeren versierd, op het midden van het dorpsplein aan een eveneens met bladeren getooide slachtpaal — *börötan* — is vastgebonden. De feestgevers openen de plechtigheid met een dans, waarbij zij zeven malen om het paard gaan. Het zijn grootendeels de vrouwen, die aan dien dans deelnemen, voorafgegaan door een man — *datoe partangiang* —, die het bovenbedoelde bord met de offers voor zich uit draagt. De vrouwen worden in den ringdans opgesteld naar de takken, waarin het feestgevende geslacht zich laat indeelen. De oudste tak gaat voor aan de jongere. Eerst hierna dansen de gasten, zoals de stamverwanten en de hoofden.

Al het vleesch van de geslachte dieren wordt op een stellage — *pansa* — opgehangen en wel in deelen — *pardjambaran* —, zoals die aan de gasten moeten worden uitgereikt. Recht op een aandeel hebben de bovenbedoelde *boror* en *hoelahoela*, de radja's en zij, van wie vroeger op een door hen gegeven *toeroen*feest een vleeschaandeel ontvangen werd. Bij de uitreiking der vleeschaandeelen moet de naam van den betrokken persoon worden afgeroepen; zonder dit wordt geen aandeel in ontvangst genomen. Hierna wordt het hart van het geslachte paard tegen den mond van den opgegraven schedel gedrukt en in de kist gelegd, waarop deze met den inhoud voor de poort van het dorp, dus bij de *partoengkoan*, wordt be-

graven. Een hooge grafheuvel wordt daarover opgeworpen en een *hariara-* of *djabidjabiboom* (een soort waringin) daarop geplant.

Zijn de nakomelingen van den doode groot in aantal en gegoed, dan wordt wel eens drie tot zelfs vier malen een offerfeest ter ere van den voorzaat gevierd. Wordt het feest slechts eens gevierd, dan bergt men de beenderen gewoonlijk in een uitgeholden steen, welken men dicht bij de woning plaatst.

Voor zooveel als ik Warneck — „Die Religion der Batak”, pag. 85 en 107 — begrepen heb, strekt het boven omschreven feest, wanneer het voor den afgestorvene voor het eerst gegeven wordt, om zijn *bégoë* (geest) tot een *soemangot* te verheffen. De volgende feesten zouden dan *hordja* heeten. De hoogste graad, welken de geest van een overledene kan bereiken, wordt volgens Warneck *sombaon* genoemd. De festiviteiten, welke bij eene verheffing van een *soemangot* tot *sombaon* plaats vinden, worden door Warneck beschreven op pag. 87 van zijn meergenoemd werk.

2e. *hordja santi* of het offeren aan den geest van dien stamvader.

Bij een *hordja santi* is het in Silindoeng gebruikelijk de *roema parsantian* volgender wijze te versieren. Van de eene naar de andere punt van de nok van het dak wordt een *hotorhotor* (touw, in den regel van rotan) gespannen, welk touw in het midden van de nok gestut wordt door een *toengkot* (stok). Aan het touw hangt men langs de geheele lengte daarvan met draadjes op geregeld afstanden rijstkoekjes, in arenblad gewikkeld. — *mombang*. Op den *djaroeng-djoeng* of voorpunt van het dak plaatst men een *sigockgochi*, een steenen of houten beeldje van een mensch in zittende houding. Iets daaronder stelt men aan den voorgevel der woning een rij houten kipjes op. De *ragaraga* (het offertafeltje, zie pag. 295) hangt men op den feestdag binnenshuis en na afloop daarvan voor het huis aan den *djaroengdjoeng*, zoodat zij iets boven den *bonggar* (balkon) komt te hangen.

Het heeft zich eens voorgedaan, dat op een *santifeest* van lieden van de marga Loemban Tobing zich een mensch als een *sigockgochi* op den *djaroengdjoeng* had opgesteld, die bij den dans den maat sloeg met de hand. Dit was in strijd met de adat en blijkbaar ook grieven voor de andere marga's, die tegen de handeling op kwamen. Eene ernstige rustverstoring was er het gevolg van. Als straf op de adatschennis werd sindsdien in de marga Loemban Tobing nu en dan een doofstomme geboren.

Voor het vieren van een *hordjafeest* heeft plaats het *mangan panoendai* (Warneck: „vor einer grossen *hordja* zusammen essen, wobei man überlegt, wie die Contribution verteilt werden soll”). De hoofden uit de omgeving worden op het maal, waarvoor een rund of een varken geslacht is, uitgenodigd en hen dan verzocht hunne medewerking te verleenen tot tegengang van mogelijke rustverstoringen.

Beoogt het feest de vereering van den geest van den stamvader

van een heele marga of ondermarga, dan wordt zoo'n feest *hordja réa* genoemd.

Ook in deze rechtsgouw is de *djandji* bekend, doch werd zij niet tusschen *bioes'* maar blijkbaar alleen tusschen margas van bepaalde landstreken gesloten. Kleinere genealogische eenheden b.v. *hordja's* sloten geene *djandji's*.

De *djandji* van deze rechtsgouw heeft in groote trekken hetzelfde karakter als die van elders (gezamenlijk offerfeest bij misoogst; het instaan van veiligheid voor persoon of goed bij wederzijdsch bezoek; het op een daartoe strekkend verzoek verleenen van hulp in geval van oorlog, tenzij wegens bloed- of aanverwantschap met de tegenpartij dan wel anderzins bezwaar daartegen bestaat; het verleenen van bemiddeling voor de beslechting van belangrijke geschillen; het staken van onderlinge oorlogen in eene landstreek bij bezoek aldaar van *djandjigenooten*).

Eene nota van den assistent demang Frederik Goeltom geeft het volgende verhaal van het ontstaan van de *djandji's*, gesloten door de tot de Siopatpoesoran behorende margas met andere margas of *bioes'* van elders.

Op een keer werd Ompoe Sahangmataniari, marga Hoeta Barat, toen hij zijne buffels nabij de Dolok Sibadak hoedde, van zijne kudde beroofd door Ompoe Toeān Djoedjoer Naiborngin, marga Si hombing, van Boetar (Loemban Holboeng kaart I Tobahoogvlakte 5a). Ten einde de buffels terug te bekomen riep Ompoe Sahangmataniari's vader Ompoe Soripada de hulp in van eenen aanverwant van moeder's zijde, n.l. van Ompoe Radja Inaina, marga Simanadjoetak, van Onan Roenggoe (kaart I Tobahoogvlakte 34), die beloofde, dat de buffels terugbekomen zouden worden en dat Ompoe Toeān Djoedjoer Naiborngin tevens verdreven of krijgsgevangen gemaakt zou worden. Ompoe Radja Inaina ging daarop naar zijn schoonzoon Ompoe Toeān Nagabosar, marga Simamora, een invloedrijk hoofd in Simamora Nabolak (kaart I Tobahoogvlakte 19a), dien hij door allerlei listen en lagen tot een oorlog tegen Ompoe Toeān Djoedjoer Naiborngin trachtte te bewegen. Al zijne pogingen mishikten echter, waarop hij huiswaarts keerde en Ompoe Soripada den uitslag van zijne reis berichtte. Ompoe Soripada's vader Ompoe Toeān Somaroentoes bedacht toen eene list. Hij ging naar Ompoe Toeān Djoedjoer Naiborngin en wetende, dat deze zich gaarne op zijne stoutmoedigheid voorstond, wendde hij voor zijn moed op de proef te willen stellen met het verzoek de vrouw van Ompoe Toeān Nagabosar ongepast te bejegenen,wanneer zij, gaande naar de markt, mocht voorbij komen. Ompoe Toeān Djoedjoer Naiborngin haalde daar zijne schouders voor op en deed, wat hem gevraagd was. Ompoe Toeān Nagabosar liet zich dit niet welgevallen en zond een boodschap naar Ompoe Radja Inaina om samen met hem ten strijde te trekken tegen O. T. Djoedjoer Naiborngin. O. R. Inaina gaf aan het verzoek gevolg en O. T. Djoedjoer Naiborngin werd verslagen, die daarop naar Moeara aan het Tobameer vluchte.

Later vernam deze, dat alles het gevolg was van den door hem gepleegden buffelroof. Hij ging daarop naar Silindoeng en gaf O. Soripada zijne kudde terug en bovendien nog eenige geweven doeken en gouden sieraden, waarop zij beiden een vriendschaps- tevens oorlogsverbond sloten. Hetzelfde deed O. T. Djoedjoer Naiborngin met eenige hoofden van de marga Panggabéan; O. T. Nagabosar, zich niet gerust gevoelende, sloot een dergelijk verbond met hoofden van de marga's Hoeta Galoeng, Hoeta Toroean, Marboen en Pohan (afstammelingen van Si Bagot ni Pohan). Geleidelijk groeiden die verbonden uit tot verbonden tusschen marga's en landschappen, welke verbonden tot *djandji's* werden, toen men overeenkwam eens per jaar elkaar te bezoeken of om gezamenlijk aan de goden en hogere wezens om bescherming te smeken in geval van droogte, muizenplaag, epidemie enz. Ook deze *djandji's* werden blijkbaar niet door Si Singamangaradja in het leven geroepen.

Het trekt de aandacht, dat de *na bariba horbo* indeeling van de *bioes* Onan Silindoeng ook bij het vormen der *djandji's* gevuld is. Hoeta Barat met Panggabéan vormen de eene *na bariba horbo* en Hoeta Galoeng met Hoeta Toroean de andere. Eerstgenoemde twee marga's hebben samen *djandji's* met Sihombing (Tobahoogvlakte), Moeara, Tipang, Bangkara, Simanoellang (Tobahoogvlakte). De marga Sitompoel en de van Goeroe Mangaloksa afstammende marga's in Pahaé hebben na genoeg dezelfde *djandji*. Hoeta Galoeng en Hoeta Toroean hebben samen een *djandji* met Simamora (Tobahoogvlakte) en de Lonto en gmarga's van Pahaé en van de hoogvlakte ten Oosten van de Silindoengvallen (kaart I Silindoeng 39 en 40).

Van de *bioes* Si Waloe Omhoe is daarentegen de *na bariba horbo* indeeling niet gevuld bij het sluiten van *djandji's*. Van genoemde *bioes* vormen de marga's Sihité, Sihombing, Simamora en Hoeta Oeroek de eene *na bariba horbo* en de marga's Hoeta Barat, Panggabéan, Hoeta Galoeng en Hoeta Toroean de andere. Echter hebben de marga's Sihité, Simamora, Hoeta Oeroek, Hoeta Galoeng en Hoeta Toroean dezelfde *djandji's* als de marga's Hoeta Galoeng en Hoeta Toroean van de *bioes* Onan Silindoeng en de andere marga's van de *bioes* Si Waloe Omhoe, dezelfde *djandji's* als de marga's Hoeta Barat en Panggabéan van de *bioes* Onan Silindoeng.

De nakomelingen van Toga Sipoholon hadden volgens enkele berichtgevers geene *djandjigenooten*, doordien zij eens O. T. Djoedjoer van Boetar het roepen van zijn hond nadeden, toen hij met zijne landgenooten voorbij trok om hunne tot de Siöpatpoesoran behorende *djandjigenooten* op te zoeken. O. T. Djoedjoer trof toen maatregelen, dat evenbedoelde nakomelingen niemand konden vinden om met hen een *djandji* te sluiten. O. T. Djoedjoer was een groot *datoe*, die veel voorspeld had van Silindoeng, dat later uitkwam. Volgens hoofden

van de *bioes* Naipospos had deze echter wel *djandji's* n.l. met Marboen (Tobahoogvlakte), Bangkara en Bahal Batoe.

Zoals te verwachten was, sloten de marga's van Pahaé *djandji's* in de lijn van die, door de Siòpatpoesoran van Silindoeng gesloten.

De nakomelingen van Si Bagot ni Pohan op de hoogvlakte hadden *djandji's* met de Siòpatpoesoran van de Silindoengvallei en Simamora (Tobahoogvlakte). De Lontoengstammen in Pahaé hadden een *djandji* met de marga's Hoeta Galoeng en Hoeta Torean van de vallei.

Het *djandjigebruik* heeft niet bestaan in Habinsaran en Hoerlang.

Uit het boven gegeven geschiedkundig overzicht blijkt, dat het *djandjigebruik* over de Tobahoogvlakte Silindoeng heeft bereikt.

In elke *bioes* heeft men een *onan* en daar, waar geene *bioes* bestaan, werden er opgericht door de verschillende landschappen, hetzij alleen of door meerdere hunner gezamenlijk. Stamverwantschap schijnt hierbij eene groote rol te hebben gespeeld. Later ging men tot de oprichting van meerdere *onan's* over daar, waar de heerschende marga of ondermarga sterk genoeg daartoe was of de ligging der dorpen zulks wenschelijk maakte.

Volgens eene nota van het negrihoofd Johannes Silitonga van Sipahetar moet de *onan* alhier zijn opgericht op aandringen van Si Singamangaradjá tijdens een bezoek van deze aan gemeld gebied, waarbij hij de bevolking Baligé, het kerngebied, tot voorbeeld stelde. Tevens werd op den *onan* een *batoe somong* geplaatst, waarop eden afgenoemt zouden worden¹⁾. Wanneer aan Si Singamangaradjá feestelijk hulde werd bewezen, pleegde hij op den steen plaats te nemen. Men stelde marktbepalingen vast, welke bekraftigd werden met een eed op bedoelde steen, in het kort hierop neerkomende, dat van dengene, die den eed schendt, de zonen dood zullen neervallen naar het westen en de dochters naar het oosten. Aan de oprichting van de markt werd bekendheid gegeven met *gondangmuziek* en het slachten van eenen buffel. Alle bij de *onan* aangeslotenen zouden zich richten tegen dengene, die de regelen op de veiligheid van het marktbezoek schond. Zoolang deze persoon zijn straf nog niet ondergaan had, zoude hij geen toegang tot de markt hebben. De straf bestond

¹⁾ Ook in het bij rechtsgouw 9 beschreven geval wordt de plaatsing van een *batoe somong* op een markt aan Si Singamangaradjá toegeschreven. Dit schijnt echter niet overal zoo te zijn geweest. De Poestaha van Waldemar Hoeta Galoeng maakt n.l. melding van het plaatsen van zo'n steen door een ander volkshoofd. Het verhaal huidt, dat toen in het door Lontoengstammen bewoonde Pangariboeangebied (kaart 1 Silindoeng 39 en 40) een groote misoogst dreigde, de bevolking Ompoe Palti (marga Sinaga) van Samosir ontbond om haar uit de moeilijkheid te helpen. Ompoe Palti plantte toen op de *onan* Pangariboean een hariaraboom en legde er eenen langen en eenen korten steen bij, waaraan hij den naam *batoe somong* gaf. Tevens raadde hij de bevolking aan om de steenen met water te begieten, wanneer men regen wilde hebben en ze met vuur te warmen, wanteer men naar droogte verlangde. Ompoe Palti was een zeer invloedrijk hoofd en ging als tegenstander van Si Singamangaradjá, die tot de genealogische Soembagroep behoorde, wel eens door voor den priester vorst van de Lontoeng stammen.

uit het voor de *onan* hoofden slachten van een op de markt aan een paal van *saroeng mornaek*-hout gebonden buffel of rund en het aanbieden van *sagoesayoe* en *sitompion* (rijstkoekjes), na voor de hoofden te hebben gedanst en hen een eerbiedigen groet te hebben gebracht. Tevens moest hij een eed afleggen, inhoudende eene vervloeking, welke alle zijne nakomelingen zoude treffen, die de zeden en gewoonten — *oehoem* — niet zouden willen eerbiedigen. Verder werd bepaald, dat alle zaken zoals moord en overspel op de *onan* berecht zouden worden en dat, wanneer er dan een zuiveringseed zoude worden afgenoem op de *batoe somong*, de beëdigde den steen zou moeten vasthouden en zweren, dat zijne nakomelingen even sprakeloos (stom) zullen zijn als de steen, wanneer hij onwaarheid had gesproken. Weigerde de beschuldigde den eed af te leggen, dan werd hij al naar de zwaarte van het vergrijp beboet en bij niet betaling hiervan beoorlogd. Ook werden met gezamenlijke bijdragen opgericht een *djörö* (een vergaderloods), een *toekkoep balé pasogit* (loods voor het dooden van een paard als offer aan de goden ter erlanging van geluk en afwering van booze geesten) en een *patané* (een met idjoek gedeckt huisje, waarin verschillende lichaamsdeelen van het paard als offer gelegd worden). Voorts werden de *radja siopat kaé* (vertegenwoordigers der vier groepen, waarin de aangeslotenen verdeeld worden) en de *siparhara* (boedschappers) gekozen en de groepeering van *sambariba horbo* geregeld, waarmede het *biucsgebruik* was ingevoerd.

Evenals in de Silindoengvallei ging, volgens bovenbedoelde nota, de oprichting van een *onan* dus vooraf aan de instelling van het *biucsgebruik*.

Elke *onan* kreeg tot hoofd het volkshoofd, dat over den grond van de *onan* te zeggen had, hij kreeg den titel *bona ni onan*. Op hem rustte in de eerste plaats de plicht voor de veiligheid op de markt te zorgen. Tot beloning daarvoor kreeg hij een deel van het geslachte vee.

Schennis van de verbodsbeperkingen van de *onan*, b.v. door het verwekken einer opschudding — *manggoentoeri* — werd gestraft met het slachten van een zelfde soort stuk vee (buffel of rund) als bij het bekend maken — *manggoergoeri* — van de oprichting van de markt werd geslacht. Ter verlichting van de straf werd subsidair wel eens eene boete opgelegd tot een geringer bedrag dan de waarde van het stuk vee.

Niet alleen leverde de *onan* gelegenheid op tot beslechting van geschillen, maar ook tot het gezamenlijk treffen van regelingen. Zoo werd volgens eene nota van den assistent demang Frederik Goeltom ten tijde dat de Siopatpoesoran nog te Onan Roenggoe gevestigd waren, op de markt door hen bepaald:

1e. dat wanneer gestolen waar, als normaal koopwaar, de markt heeft bereikt, de dief niet meer gestraft zoude mogen worden, ook al mocht hij ter zaké zijn aangeklaagd.

2e. dat een door haar man verstoeten of van hem weggeloopen

vrouw bij het bezoeken van de markt *suésaé*-bladeren in het haar moet dragen, wanneer aan de beslissing der hoofden omtrent de terugbetaling van de *sinamot* (bruidsschat) is voldaan, *banébané*-bladeren, wanneer bedoelde beslissing wel gevallen is, maar daaraan nog niet voldaan is, *baringin*-bladeren, wanneer de vrouw verstooten is, maar de hoofden omtrent de restitutie van de *sinamot* nog geene beslissing genomen hebben en *sanggésanggé*-bladeren, wanneer de vrouw van haar man is weggelopen, de man nog niet in eene echtscheiding bewilligd heeft en haar vader nog niets van de aangelegenheid afweet. De man, die de *sanggoel* (haartooisel) haar afneemt, geeft daarmede te kennen haar te willen huwen en verder alle gevlogen op zich te willen nemen, welke de *sanggoel* aangeeft.

§ 4. Wereldlijke hoofden van de hoogste orde.

Wereldlijke hoofden van de hoogste orde waren de *radja djoeng-djoengan*. Zoo'n radja stond aan het hoofd van een dorpenbond. Zijn gezag berustte op persoonlijkheid, rijkdom enz.: De bond stond en viel veelal met zijn gezag en was dus niet van bestendigen duur. Hij dankte zijn ontstaan aan de gezagsontplooiing van een hoofd, dat zich als *radja djoengdjoengan* wist te doen erbiedigen en zelden aan eene overeenkomst.

In eene nota van den demang August Hamonangan lees ik dat het hoogste volkshoofd den titel droeg van *radja pardjolò*, staande aan het hoofd van een *hordja* of een complex dorpen met een gemeenschappelijk kerndorp en zich kenmerkende als eene genealogische eenheid¹⁾.

Beide benamingen kreeg ik op de hoofdenbijeenkomst, gehouden

1) Genoemde demang schrijft ter zake o.m. het volgende:

„Tiajiap hoeta berdiri dengan sendirinya dan dikepalai oleh saorang *radja hoeta*.

Sagala atoeran adat sekalian persengkataan dihabiskan dalam hoeta itoe sehadja, hakimnya jalah *radja hoeta*, *radja ni boros* dan orang toateoa.

Apabila perkara itoe besar adanya, sedang sipoenja perkara meminta soepaja perkaranya dipotoes dimoeka radjaradja hoeta lain dalam *hordja*, maka permintaan ini bilih diterima dan false dipotoeskan demikian.

Adapoen hoetahoeta jang berdekatan biasa terjadji dari satoe asal kampoeng atau moeder-kampoeng. Sagala kampoeng ini, jang satoe sama lain berasal dari satoe toeroenan ada dikepalai seorang *radja hoeta*, *radja pardjolò* (dimoeka) namanya.”

„Adapoen *hordja* itoe ertinja sakoempoelan orang jang memboeat pesta goena menjembah soemangot nene, akan meminta keselamatan boeat menoesia dan harta jang sekalian onkostnya bersama ditanggoeng oleh *ripé* dari toeroenan itoe; djadinja soepaja berdiri satoe *hordja* patoet orangnya tjoekoep, jang ditaksir ± 100 *ripé*, dalam ini tidak dihitung *parripé* (marga lain).

Menilik ini tida dapat ditentukan berapa keteroenan (graden) jang misti berkoempol djadi soeatoe *hordja*, melainkan bergantoeng pada kesanggoepan memikoel belanda *hordja*.

Biasanji kalau soedah dapat 7 graden, soedah bisa mendjadi satoe *hordja*. Kalau keras djoega hati mareka hendak meadakan *hordja* boleh poela dinasokkan kesiteo ketoeroenan jang lebih diaoeh.

Karena *hordja* itoe toemboeh dari-kesanggoepan terjadilah beberapa *hordja* dari soeatoe marga”

tot het verzamelen van adatrechtelijke gegevens, niet te hooren. De hoofden bedoelden echter ongeveer hetzelfde. Boven mocht ik reeds wijzen op de waarschijnlijkheid einer genealogische ontwikkeling der dorpencomplexen. Deze vormen een of meer dorpenbonden, al naar de van omstandigheden afhankelijke verhouding der daartoe behorende volkshoofden. Over het algemeen kenmerken ook de bonden zich door een genealogisch verband.

De *radja djoengdjoengan* was in geval van oorlog de aanvoerder van zijn dorpenbond. Ook leidde hij in zijn gebied de rechtspleging, althans in kleine geschillen en vergrijpen. Zulks geschiedde op de *partoengkoan* van den *radja djoengdjoengan*, in Habinsaran echter in de *sòpò na godang*. Veelal werden die geschillen en vergrijpen in de *hoeta* bijgelegd. Grote geschillen en vergrijpen werden op de *onan* berecht; wel namen de dorpschoofden aan het onderzoek en de besprekingen deel, doch de gezamenlijke *radja djoengdjoengan* van het gebied, waaraan de *onan* behoorde, beslisten. (De Siòpatpoesoran had aanvankelijk slechts één *onan*, doch later had elk der vier hoofdmarga's een eigen *onan* en hield de *onan* Silindoeng op te bestaan).

Werd aan een persoon ernstig leed aangedaan door iemand van buiten den dorpenbond, dan stelde de *radja djoengdjoengan* hiervan zich in verbinding met den *radja djoengdjoengan* van den schuldige ter bestraffing van deze. Werd aan het verlangen geen gevolg gegeven, dan kwam daar wel eens oorlog uit voort.

Bij het aantreffen van een lijk van een niet tot den bond behorenden persoon werd hiervan bericht gezonden aan den *radja djoengdjoengan* van den doode; kon er in geval van een geweldadigen dood geen klarheid in de zaak worden verkregen, dan moet iedere *radja hoeta* van het gebied¹⁾, waar het delict gepleegd was, op een metalen beeldje de *gana sigadap* zweren²⁾. Met het afleggen van den eed gaf hij te kennen voor de onschuld zijner onderhoorigen in te staan — *mangampoe*. Was hij niet zeker van de onschuld zijner onderhoorigen, dan gaf hij dit aan. Weigerde hij den eed af te leggen zonder de schuldigen of verdachten aan te wijzen, dan was die *radja hoeta* voor de betaling der schadeloosstelling (b.v. bloedprijs) aansprakelijk. Bij de afneming van de *gana sigadap* wordt ook in deze rechtsgouw het beeldje liggende voor den betrokkenne neergelegd. Bij eenen valschen eed zullen hij en zijne bloedverwanten dood neervallen. Een andere eed op een beeldje is de *gana siporhas* (*porhas* betekent bliksem). Het beeldje (van hout of klei) wordt bij de eedsafneming

¹⁾ Volgens Warneck — „Die Religion der Batak” pag. 42 — is in gevallen van verdenking niet iedereen gerechtigd te zweren. Is iemand dit niet, dan moet een persoon, die dat wel is, voor hem zweren. Warneck zegt: „Es gehört also eine angesehene soziale Stellung und der Besitz eines eigenen Hausstandes dazu, um schwurberechtigt zu sein”.

²⁾ Een Bataksche sprek zegt: „Nihoerpas dingding sinigat omaoma, molo ro toehas wari (*gana*) daonna”. (Er wordt geklopt op de zijwand, er wordt gekeken in het gras, wanneer er verdenking (aanwijzing) komt, is de eed het middel). Richt de verdenking zich tegen een dorp, dan mag de zuiveringsseed aan alle eedgerechtigde inwoners opgelegd worden.

staande voor den persoon geplaatst. Legt deze eenen valschen eed af, zoo zal hij door den bliksem gedood worden. Deze eed komt dus ongeveer overeen met de *gana siroemongoer*, bedoeld op pag. 386. De beeldjes konden voor wat rijst van anderen gehuurd worden.

Voor het gaan met *gondangmuziek* door het gebied van een *radja djoengdjoengan* was een voorafgaande kennisgeving aan deze dan wel aan een tot zijn bond behorend dorpshoofd voldoende. De kennisgeving beoogde voorkoming van mogelijke rustverstoringen.

De *radja djoengdjoengan* moest voorts nog gekend worden in de stichting van dorpen, den aanleg van waterleidingen van enige beteekenis. Hij moest maatregelen treffen in geval een hongersnood, een epidemie enz. dreigde; hij belegde dan een samenkomst met de dorpshoofden b.v. voor het raadplegen van een *datoe*.

De *radja djoengdjoengan* had tot bijstand een of meer *radja partahi* voor alle soorten werkzaamheden. In den regel was de *radja partahi* verwant aan den *radja djoengdjoengan*.

Het instituut van *radja djoengdjoengan* heeft men in de geheele onderafdeling Silindoeng, behalve in Hoerlang en de negri's Roera Djoeloe en Naipospos (kaart 1 Silindoeng 16 t/m. 20), waar men in plaats van een *radja djoengdjoengan* een *ompoe* - en een *ama ni saksi* heeft. In Hoerlang heeft men bovendien nog een *anak ni saksi*.

De *ama* - en de *anak ni saksi* zijn niets anders dan bijstanders van den *ompoe ni saksi*.

De marga Hoeta Galoeng van Pagaran Lamboeng (kaart 1 Silindoeng 18) heeft op zich zelf een *ompoe ni saksi*. De marga Loembon Tobing van gemeld landschap schijnt in moeilijke omstandigheden hulp en uitsluitsel te zoeken bij de stamgenooten in de Silindoengvallei.

In Adian Koting (kaart 1 Silindoeng 19) heeft men over de marga Panggabéan een *ompoe ni saksi* staan; het is mij niet bekend of ook de marga's Hoeta Barat en Sitompoel onder hem ressorteren dan wel eveneens afzonderlijk of gezamenlijk een *ompoe ni saksi* hebben.

Roera Djoela staat in zijn geheel onder een *ompoe ni saksi* en Naipospos (Silindoeng) ook, tegen Naipospos (Baroes) onder 2 *ompoe ni saksi*.

In Hoerlang heeft de rechtspraak niet plaats op de *onau* maar in het dorp van den *ompoe ni saksi*.

In Habinsaran wordt een oorlogsverbond tusschen meerdere dorpen door een *radja djoengdjoengan* in het leven geroepen en verder geleid. Veelal uit zoon' verbond zich ook eenigermate als een rechtsgemeenschap. De rechtspraak wordt er door een *radja djoengdjoengang* geleid.

Een korten tijd heeft men in Pahaé door Padri's aangestelde waardigheidsbekleeders gehad. Toen in den Padri-terreur de landschappen Loemban Torocan, Sigompoelon, Sibaganding en Pantis met Onan Hasang zich bij de komst der Padri's aan deze onderwierpen, gaven de Padri's aan het hoogste hoofd in eerstgenoemd landschap den titel van Nangkali Saga, aan dat van het tweede dien van Nangkali Bonar,

aan twee hoofden in het derde landschap die van Nangkali Baroella en Nangkali Toenggang en aan een hoofd van het laatstgenoemde landschap dien van Nangkali Soetan. Blijkbaar is hier door de Padri's gepoogd een eenhoofdig volksbestuur in te voeren. De overheersching der Padri's is echter te kortstondig geweest om iets blijvends te hebben kunnen achterlaten¹⁾.

§ 5. Woonrecht.

Het dorpsemplacement binnen de muren noemt men *hoeta*. Hetzelfde wat in Samosir gezegd is van de *taembara*, *djöldé*- en *pocidi roema*, zoomede van de *famispisan* geldt ook in de onderwerpelijke rechtsgouw. De dorpswal — *parik* — is in den regel met *boeloe doeri* (bamboe met dorens) beplant en heeft zoowel aan den binnenaals aan den buitenkant een *soeha* (ingraving). Op de hoekpunten der muren heeft men veelal een versterkten uitkijk — *parhalan*. Voor de poort — *harbangan* — heeft men een pleintje, *bahal* geheeten, welk woord men veelal ook bezigt voor toegangsweg van vee. Onmiddellijk aansluitende aan de buitensoeha heeft men rondom het dorp, althans in de Silindoengvallei, dikwijls een strook sawahs, ter breedte van ongeveer 15 *dopa*, welke in gemeenschappelijk — *hatopan* — bezit toebehoort aan het dorp en *oepa parik* heet. De breedte van de strook was niet overal even groot en stond soms ook niet vast. In twijfelaartige gevallen wordt zij ingevolge eene in ± 1915 door de volkshoofden getroffen bepaling geacht 15 vaam te meten. Het zijn in den regel dorpen, nabij den grens met vreemd gebied gelegen, welke in het bezit daarvan zijn. Naar schatting hebben nu nog ¼ der dorpen in de vallei *oepa parik*. Ondanks de intrede van de veiligheid sinds de inlijving van het gebied door het Gouvernement is in den rechts-toestand dier velden geene verandering gekomen. Bracht het wonen in een grensdorp in de vroeger nog zeer onveilige tijden met zich mee het doen van meerder wachtdiensten, extra onderhoud en versterking der muren enz., met de instelling der *oepa parik* beoogde men dat ongerief te verzachten. De *oepa parik* worden n.l. in genootschap gegeven aan daarvoor in aanmerking komende ingezeten van het dorp.

De *partoengkoan* (het pleintje voor den ingang van het dorp, waar men gaarne bijeenkomt voor een gezelligen kout) is volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 14 Augustus 1917 Nr. 20 van openbare bestemming en daarom gesloten voor ontginnung.

De stichter van het dorp wordt *sihatahon boenti* genoemd — degene, die bij het plaatsen van de *boenti* of het offer het gebed uitspreekt.

Voor de oprichting van een dorp is thans de vergunning noodig

¹⁾ J. B. Neumann — „Het Pane- en Bila stroombied“ 2e afdeeling pag. 52 — deelt mede, dat by den inval der Padri's in Oeloe Baroemoen alle onderworpen hoofden van bondgenootschappen aldaar na aanneming van den Islam den titel kregen van *kadli*. Naar ik vermoed zal dit wel het stamwoord zijn van den in Pahaé toegekenden titel van Nangkali Nang zal wel het Minang-kabausche *Nan* (Mal. *jang*) zijn.

van het Bestuur, doch vroeger van den *radja djoengdjoengan*, die in deze overleg pleegde met zijne dorpshoofden. Het vragen der vergunning werd ingeleid met een maal aan de hoofden, aan wie dan tevens om steun werd gevraagd tegen mogelijke belemmering door derden.

Na de vergunning werd de *boenti* geplaatst. Van de hoofden was in den regel alleen de *radja hoeta* van het moederdorp daarbij tegenwoordig. Van geesten en hogere wezens werd dan om voorspoed voor de nieuwe nederzetting gesmeekt. In den daarop volgenden nacht hoopte men zich in den droom voorspeld te zien of het nieuwe dorp al dan niet geluk beschoren zou zijn.

Dreigde er geen oorlogsgevaar, dan bouwde men eerst enige *balé's* (hutten) en daarna de muren. De vrouwen volgden de mannen dan dadelijk naar het nieuwe dorp. Dreigde er wel oorlogsgevaar — een stichting van een dorp gaf veelal aanleiding tot twisten en zelfs strijd met andere rechtsgemeenschappen of stammen — dan begon men eerst de muren aan te leggen.

Familieleden en vrienden hielpen in den regel voor een paar dagen bij het opzetten der hutten en den aanleg der muren en zoo noodig langer tot de muren voldoende bescherming boden, wanneer er ernstig oorlogsgevaar dreigde. Om bezetting of afbreking in den nacht door anderen te voorkomen werd het in aanbouw zijnde dorp bewaakt.

De *balé* en later de woning van den *sihatahon boenti* werd gebouwd recht tegenover de *pogoe ni alaman* (het midden van het dorpsplein), waar de *boenti* geplaatst werd.

Bedoelde woning draagt overigens geen speciaal kenmerk. Rijken en aanzielenken, althans wanneer zij behoren tot de heerschende marga, versieren hun huis met op de *djaroengdjoeng* (punt van het dak aan de voorzijde der woning) een *tandoek ni roema*, een karhougewei, in den regel van hout, soms echter ook echt, te plaatsen. *Parripé's* (personen niet behorende tot de heerschende marga) zijn daartoe niet gerechtigd.

De *sihatahon boenti* is de *radja hoeta*, het hoofd van het dorp. Tot zijne bevoegdheden behoren, voor wat het grondenrecht betreft:

1e. De verdeeling van de *oepa parik* onder de daarvoor in aanmerking komende ingezetenen van het dorp en de herverdeeling daarvan bij toename of vermindering van het aantal dier ingezetenen. De *radja hoeta* krijgt een iets groter aandeel dan de overigen. Wanneer door mutatie een aandeel van de *oepa parik* vrij komt en dit aandeel klein is, mag de *radja hoeta* dat aandeel ten eigen bate gebruiken tot een nieuwe deelgerechtigde de vacante plaats inneemt.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 13 October 1885 Nr. 164 moet de verdeeling van de *oepa parik* onder de deelgerechtigden gelijkelijk geschieden. In afwijking van de bovenstaande van de volkshoofden bekomen inlichtingen komt volgens het vonnis van evengenoemde rechtband van 21 November 1885 Nr. 181 aan een *radja hoeta* geen groter aandeel toe dan aan een zijner dorpsgenooten.

Bij verhuizing van een deelgerechtigde moet zijn aandeel in de

oepa parik luidens de vonnissen van dezelfde rechbank van November 1888 Nr. 203 en 17 November 1891 Nr. 129 opgedeeld worden onder de achterblijvers. Luidens het vonnis van meergemelde rapat van 12 Januari 1909 Nr. 8 heeft de kapala kampoeng voorloopig het beheer (bedoeld zal tevens wel zijn het genot) van een door verhuizing van een der ingezetenen vrij gekomen aandeel in de *oepa parik*, totdat dit aan een ander kan worden uitgegeven. Wellicht verstaat men onder dien „ander“ een nieuwkomeling of nieuw gevormd gezin. Komt er binnen een redelijken tijd van b.v. een jaar geen nieuwe deelgerechtigde bij, dan moet de *oepa parik* volgens inlichtingen op nieuw verdeeld worden.

Volgens het vonnis dier rechbank van 18 October 1890 Nr. 85 vervalt het aandeel, dat een verhuizer tot dusverre in de *oepa parik* had, aan den *radja hocta*. In eene op 26 October 1891 door de volkshoofden van Silindoeng gehouden rapatzitting werd het zelfde bepaald met dit verschil, dat het vrij komende deel dan door het hoofd onder de dorpelingen verdeeld zou moeten worden. Meer in overeenstemming met dit laatste zegt het vonnis van de Kleine Rapat van Sipohol van 18 Februari 1921 Nr. 2, dat de stichter van het dorp (bedoeld zullen ook wel zijn diens rechtverkrijgenden) het zeggenschap heeft over de *oepa parik* en dat hij die onder de ingezetenen van zijn dorp verdeelt.

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 17 Januari 1907, Nr. 4 werd een eisch van een dorpschoofd in de Silindoengvallei om toewijzing van een tot de *oepa parik* van zijn dorp behorende sawah, welke in gebruik was bij iemand, die uit zijn dorp verhuisd was, ontzegd, omdat de bepaling gemaakt was, dat men in geval van verhuizing binnen de *hoendoean* in het bezit zoude blijven van zijne onroerende goederen. Op bedoelen verhuizer zouden echter alle verplichtingen blijven rusten uit het genot der *oepa parik* voortvloeiende (bedoeld is hier blijkbaar o.m. de verplichting mede zorg te dragen voor het onderhoud van de muren van het door den betrokken persoon verlaten dorp). Ik vermoed, dat bij dit vonnis de *oepa parik* ten onrechte onder de werking van bovenbedoelde bepaling is gebracht. Juister acht ik de latere vonnissen van dezelfde rechbank van 16 November 1909 Nrs. 57 en 59, inhoudende het beginsel, dat men bij verhuizing het genotrecht verliest op gronden, tot het dorp behorende, waaronder ook de *oepa parik* begrepen was. Bedoelde twee vonnissen zeggen dat die gronden „niet naar een ander dorp mogen worden medegenomen“.

Dan nog verdient het vonnis van de Kleine Rapat van Taroetoeng van 23 April 1917 Nr. 8 de aandacht, volgens hetwelk men zijn aandeel in de *oepa parik* wel mag verpanden, maar niet voor vast vervreemden. De verpanding moet echter geschieden met de voor-kennis (toestemming?) van het dorpschoofd en wel omdat de *oepa parik* aan het dorpschoofd (namens de dorpsgemeenschap?) zou toe-behoren en niet aan de eenen of anderen onderhoorige. Het geval kan m.i. tot allerlei moeilijkheden leiden b.v. bij herverdeeling van

de *oepa parik*, over de lossing van het pand, wanneer de pandgever daar niet toe genegen is enz.: Het openstellen van de gelegenheid tot verpanding kan wijzen op eenen geleidelijken overgang van het communaal in het individueel bezit der velden.

Recht op een aandeel in de *oepa parik* hebben de gehuwde man en de weduwe, wanneer haar man gewoon was een aandeel te krijgen, om het even of zij al dan geen kinderen heeft. In het gedeelte van de Silindoengvallei, bezet door de nakomelingen van Toga Sipoholon, was het gewoonte ook aan *dolidoli* (jongelingen) een aandeel te geven, omdat die bevolkingsgroep toen vele vijanden had en er vele handen noodig waren om de grensdorpen op sterkte te houden. Nu krijgt een *dolidoli* er geen aandeel meer in de *oepa parik*.

2e. Het verleenen van vergunning tot het aanleggen van tuinen in het dorp. Voor het aanleggen van een tuin recht achter de eigen woning behoeft men echter geene vergunning te vragen, omdat zulks gebruikelijk is.

Geschillen over grenzen van tuinen binnen het dorp worden door den *radja hoeta* beslecht.

Wanneer een binnen het dorp gelegen tuin noodig is voor woningbouw, moet die op last van het dorps hoofd zonder schadeloosstelling ontruimd worden. Een Bataksch gezegde luidt: „*Gaal na marsomba haoe na marpahoeé boi tabaon maanbaen parbagasan*” (vruchtdragende pisangboomen, vruchtbomen mogen omgekapt worden voor woningbouw). Aan den occupant van den tuin wordt echter tijd gelaten om weg te halen, wat oogstaar is. Ook gaat men niet tot dien maatregel over, wanneer er elders in het dorp nog vrije ruimte is voor eene woning. Wanneer de woning wordt opgebroken, komt de grond weer geheel ter beschikking van het dorp.

3e. De aanwijzing van de plaats, waar eene woning gebouwd mag worden. In het belang van eene goede bouworde is de *radja hoeta* bevoegd woningen te doen verplaatsen.

4. De regeling van het onderhoud van het dorpsterrein en de muren. De bamboe hierop behoort aan het dorp, maar voor het kappen daarvan is de voorkennis vereisch van den *radja hoeta*, die te waken heeft tegen het te veel wegnemen. In den regel krijgt men het gedeelte van den wal in onderhoud, grenzend aan het in genotrecht gekomen aandeel in de *oepa parik*.

5e. Het verleenen van vergunning in sommige gevallen voor het ontginnen van gronden buiten het dorp.

Doordien de dorpen over het algemeen weinig gezinnen tellen, is lang niet iedere *radja hoeta* door het Bestuur als dorps hoofd erkend. In het belang van eene vlottere werking van het bestuursorganisme en van eene beperking der aan de van bestuurswege erkende volkshoofden en enkele hunner familieleden te verleenen vrijstellingen van heerendiensten is moeten worden overgegaan om meerdere zich daartoe eigenende dorpen gezamenlijk onder één hoofd te stellen, aan wien den titel *kapala kampoeng* is gegeven. In elk der dorpen, waar zoo'n waardigheidsbekleeder niet met der woon gevestigd is,

heeft men echter officieus een *radja hoeta* behouden. Elk dorp, hoe klein dit ook moge zijn, vormt door de uit de samenwoning voortspruitende onderlinge verplichtingen der inwoners daarvan een op zich zelf staande gemeenschap. Eene opname in deze gemeenschap wordt voorafgegaan door een verzoek daartoe, dat de nieuwkomeling inleidt met een maal aan de ingezetenen van het dorp. Tot eene vestiging in het dorp toegelaten, wordt hij ter tegemoetkoming in zijne levensbehoeften veelal door het dorp of door ingezetenen daarvan in het genot gesteld van bouvelden (*saba parripéan, oepa parik*). Voorts komen de onderlinge verplichtingen tot uiting bij het bouwen eener woning, bij feesten, bij belangrijke familiegebeurtenissen, bij veldwerkzaamheden, bij het bewaken van het dorp enz.: Het is de *radja hoeta*, die de verzorging dier onderlinge belangen leidt. Ook is hij de persoon, die zorgt voor de rust en de orde in het dorp. Hoe behulpzaam Bataks onderling ook zijn, aan geschillen ontbreekt het hen nochtans niet. Een spreekwoord zegt: „*Dibahen na djönok dò haœ i oembahen masidolosan*” (Wanneer boomen dicht bij elkaar geplaatst zijn, schuren zij tegen elkaar). Een dorpstuchtrecht heeft zich ontwikkeld. Met al deze aangelegenheden van meer internen aard heeft de *kapala kampoeng* buiten zijne woonstede eigenlijk geene bemoeienis. Het spreekt van zelf, dat door persoonlijken invloed de *kapala kampoeng* in zijne bevoegdheden veelal verder gaat.

Het komt wel eens voor, dat iemand in een dorp door het Bestuur als *kapala kampoeng* is erkend, die niet tot de heerschende marga van het dorp d.w.z. de marga van de stichters van het dorp behoorde. Een bevoedheidsgeschil tusschen eenen afstammeling van den stichter van het dorp en zoo'n *kapala kampoeng* werd beslecht bij het vonnis van de Groote Rapat te Sipahoetar van 28 Mei 1902 Nr. 19. Bij den inval der Padri's hadden de marga's *Pandjaitan*, *Siahaan* en *Silitonga* zich samen getrokken te Sipahoetar. Na afloop van de vijandelijkheden was de marga *Padjaitan* naar hare nederzettingen teruggekeerd. Lieden van de marga *Silitonga* trokken in bij de marga *Siahaan* te Hoeta Bagasan, omdat hun eigen dorp voor eene verdediging niet gunstig gelegen was. Bij de instelling van een hoofd over Hoeta Bagasan werd iemand van de marga *Silitonga* er als *kapala kampoeng* erkend, die daardoor twist kreeg met eenen nakomeling van den stichter van het dorp, iemand dus van de marga *Siahaan*. De rapat besliste dat de *kapala kampoeng* een eigen dorp zou stichten en er mef zijne onderhoorigen in zoude trekken. Wenschte hij dit niet, dan zou hij een varken moeten slachten en den nakomeling van den stichter daarop moeten onthalen ten blyke dat laatstgenoemde meer rechten op het dorp had dan hij. Meerbedoelde nakomeling werd verklaard het adathoofd van het dorp te zijn, aan wien uitsluitend alle rechten, uit de adat voortvloeiende, zouden toekomen, terwijl de *kapala kampoeng*, zoolang hij nog in het dorp woonde, enkel belast zou zijn met de uitvoering van de bevelen van het Bestuur.

De waardigheid van *radja hoeta* gaat in den regel van vader op zoon over.

De voornaamste of meest invloedrijke der *boroc na godjong* in het dorp wordt in het algemeen de *radja ni boroe* genoemd. Hij vertegenwoordigt de *parripé*'s in het dorp en neemt er aan de rechtspraak deel.

De *oepa parik* mag benut worden voor een dorpsuitbreiding. Andere sawahs mogen dan zonder het goedvinden van de eigenaren of bezitters daarvan niet tot nieuwe *oepa parik* worden gemaakt, tenzij dit absoluut noodig is voor de veiligheid van het dorp. (Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 20 Februari 1924 Nr. 6 zegt hetzelfde, echter zonder laatstbedoelde beperking). De inlijving geschiedt dan zonder schadeloosstelling, tenzij de sawahs toebehooren aan mensen, die tot een gebiedsdeel of dorpengroep behoren, welke geen belang heeft bij de veiligheid van het betrokken dorp. Volgens enkelen mag ook in dit laatste geval de sawah geannexeerd worden zonder schadeloosstelling; het recht tot inlijving zonder vergoeding van aan anderen toebehorende sawahs bij de *oepa parik* zoude volgens hen berusten op een soort internationaal recht, dat dus wederkeerig geldt.

Bij de stichting van een dorp mag niet beschikt worden over de *pangéahan* van een toen reeds bestaande sawah,wanneer de eigenaar of bezitter daarvan zich daartegen verzet. Zonder goedvinden van laatstgenoemde mag het dorp zelfs niet zoo dicht bij de sawah opgericht worden, dat hinder zal kunnen worden ondervonden van de *linggom ni boeloe* daarvan — dit is de strook om het dorp, welke bij verticaal licht door de op de wallen staande bamboe overschaduwde wordt en in den regel bedekt is met afgevallen bamboebladeren. Het belang van eene reeds bestaande sawah gaat dus voor aan dat van een nog op te richten dorp. Bij het vonnis van de Groote Rapat te Taroetoeng van 12 September 1925 Nr. 84 werd beslist, dat ook voor eene dorpsvergroting niet over de *pangéahan* van een voor de stichting van het dorp bestaande sawah mag worden beschikt. Bestaat echter naast het voornemen tot het stichten van een dorp ook een voornemen van andere personen tot den aanleg van sawahs en komen beider belangen daardoor met elkaar in botsing, dan gaat het belang eerder dorpsstichting voor.

In gevallen dat men voor een voldongen feit staat, n.l. dat voor de stichting of de vergrooting van een dorp reeds over bouwvelden beschikt is, loopen de rechtelijke beslissingen uiteen. Utiliteitsredenen schijnen hierbij blijkbaar van invloed geweest te zijn.

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 27 December 1890 Nr. 107 werd opbreking van een dorp gelast, omdat de oprichting daarvan beschadiging van oehivelden ten gevolge had en er voor dorpsstichtingen nog voldoende gronden elders beschikbaar waren.

In 1892 veroordeelde dezelfde rechbank een dorpshoofd tot een vergoeding aan den betrokken grondbezitter wegens het in beslag nemen van diens grond voor eene dorpsuitbreiding.

Bij het vonnis van gemelde rechthbank van 14 September 1892 Nr. 144 werd in een overeenkomstig geval het dorpshoofd veroordeeld eene andere sawah te geven voor die, in beslag genomen voor de oprichting van het dorp. De sawahbezitter had echter niet om behoud van zijne sawah gevraagd, maar om eene vergoeding.

Bij het vonnis van meergenoemde rechthbank van 14 Januari 1895 Nr. 6 werd een geval behandeld dat voor het stichten van een dorp beschikt werd over grond, reeds door een ander bewerkt, doch nog niet beplant. De stichter van het dorp werd veroordeeld den grondbezitter te onthalen.

Bij het vonnis van die rechthbank van 10 Juli 1905 Nr. 2 werd de stichter van een gehucht — *sosor* — tot eene schadeloosstelling verplicht wegens het oprichten van de nederzetting op oehivelden.

Ook wanneer de *sihatahon boenti* den grond bij de stichting van het dorp in *golat* had, verliest hij bij zijne verhuizing uit het dorp alle zeggenschap over het dorpsplacement en de *oepa parik*, zolang er nog mensen in het dorp wonen. Wordt het dorp geheel verlaten, dan komt het *golatrecht* weer ten volle aan den *pargolat* terug. Echter moet deze aan de laatste bewoners van het dorp toestaan den grond 2 à 4 jaar als bouwland te gebruiken, zoals het heet, om te *mangalocloci bosibosi* (ijzeren voorwerpen zoeken). Er kunnen zich n.l. op het terrein verloren geraakte voorwerpen bevinden. Ook is het mogelijk dat er waardevolle voorwerpen b.v. geld begraven liggen, terwijl de verbergplaatsen aan de nakomelingen onbekend zijn. De term bevat het woord *bosibosi*, vermoedelijk omdat hij dateert uit den tijd, dat ijzer tot de kostbaarste bezittingen behoorde.

Volgens het vonnis van de Grote Rapat van Silindoeng van 3 Februari 1919 Nr. 31 kan iemand zijn *golatrecht* op dorpsgrond eerst benutten (geldend maken), wanneer het dorp geene inwoners meer telt.

Behoorde de dorpsgrond, w.o. de *oepa parik*, bij de stichting van het dorp aan niemand in *golat* toe, dan wordt die grond, wanneer het dorp geheel verlaten wordt, verdeeld onder de laatste bewoners daarvan, ook al mochten zij verhuisd zijn naar een dorp van eene andere marga. Een *parripé* krijgt echter geen aandeel. Het laatste dorpshoofd bekomt een aandeel, twee maal zoo groot als dat van een ander. Het toegewezen aandeel erlangt de deelgerechtigde in *golat*.

Een verlaten dorp draagt de algemeene benaming van *loboe*.

Omtrent opbreking of verplaatsing van een dorp golden vóór de inlijving de volgende adatregelen. Eene meerderheid kon eene minderheid niet dwingen met hen allen een dorp te verlaten, tenzij het dorpshoofd tot die meerderheid behoorde. Een minderheid kon eene meerderheid verplichten mede uit het dorp te trekken, wanneer het dorpshoofd tot die minderheid behoorde en de meerderheid geene medeoprichters van het dorp of afstammelingen van deze telde. *Parripé*'s hadden in deze geen stem, terwijl de stem van de stichters van het dorp en hunne afstammelingen in belangrijke dorpsaangelegenheden meer gewicht in de schaal legde dan die van personen van

de heerschende marga, die na de stichting van het dorp er waren komen wonen — *pandapoti*. Dit laatste geldt nu nog.

In een rapatzitting van de volkshoofden van de Silindoengvallei van 30 Augustus 1890 werd bepaald, dat wanneer alle inwoners van een dorp uit de sawahvlakte naar de hellingen van het randgebergte mochten verhuizen — hetgeen om hygiënische redenen door het Bestuur aangemoedigd werd —, de *loboe* aan de bewoners van het dorp zou blijven, als het althans vóór 1878 — rechtsvorderingen van vóór dat jaar waren niet meer ontvankelijk — gesticht was. Betrof het een dorp, na gemeld jaar gesticht, dan zou de *loboe* aan den *parhoema* (bedoeld zal wel zijn *pargolat*) komen. Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 9 September 1890 Nr. 82 werd in gelijken zin beslist ten opzichte van de *socha* eener *loboe*.

De bewoners van het huis, het dichtst bij de poort van het dorp, hebben zorg te dragen voor het openen en sluiten hiervan. Zij krijgen als beloning daarvoor, in geval voor een feest in het dorp geslacht wordt b.v. bij een huwelijk, een gedeelte van het vleesch. Over dag hebben zij geen toezicht te houden op het in en uit gaan van mensen.

In Zuid Habinsaran worden de *sòpò na godang* en de *bagas na godang* gebouwd met bijdragen — *goegoean* — van de bevolking, bestaande b.v. uit planken. De *sòpò na godang* komt in gebruik bij den *radja hoeta* of *radja djoengdjoengan*, die op den zolder daarvan zijn padi bergt. De *sòpò na godang* volgt het ambt. Niet echter de *bagas na godang*. Deze komt aan den *radja hoeta* of aan den *radja djoengdjoengan* persoonlijk toe te behoren en gaat op diens erfgenamen over, ook al volgen zij hem niet in zijne waardigheid op.

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 2 Maart 1888 Nr. 39 werd een hoofd in Pahaé het recht ontteld eenen uit zijn dorp verhuisenden persoon te verbieden zijne woning af te breken om die te verkoopen. Ook volgens het vonnis van die rechtkbank van 3 September 1888 Nr. 157 mag men bij verhuizing zijne woning medenemen.

Wanneer een dorp wordt op- of afgebroken, is men luidens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 3 Februari 1890 Nr. 25 gerechtigd zijn huis te verkoopen aan wie men wil; niemand heeft er dan blijkbaar een voorkeurrecht op.

Bij het vonnis van diezelfde rechtkbank van 10 Augustus 1896 Nr. 22 werd aan eenen verhuisenden persoon toegestaan zijne goederen w.o. eene woning, mede te nemen mits hij 10 Spaansche matten (destijds een daar gangbare munt) als *pisopiso* aan zijn hoofd betaalde. Volgens inlichtingen wordt een gedeelte daarvan dan wel een geweven doek als *oclosoclos* aan den verhuizer teruggegeven, wanneer de *pisopiso* niet te klein is. De *pisopiso* komt overeen met de bij verhuizing verschuldigde adatheffing, welke meer bekend staat onder de benaming van *paradatan*, zoals o.a. het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Ompoe Soemoentoel en Ompoe Soemoeroeng van 21 Augustus 1913 Nr. 36 terecht aangeeft. Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Sipahoetar van 29 Juli 1903 Nr. 31 zoude deze

adatheffing alleen mogen toekomen aan het dorpshoofd en niet aan de door het Bestuur ingevoerde volkshoofden, zoals de *radja padoea*, omdat dit geen adat-ambt zoude zijn. In den loop der jaren werd de adatheffing door het Bestuur getarificeerd en ook de verdeeling daarvan geregeld en wel dusdanig, dat thans ook de door het Bestuur ingestelde volkshoofden (*kapala kampoeng, radja padoea, djaihooran, negrihoofd*) een aandeel in de heffing bekomen. Echter zijn deze hoofden niet tot deelgenooten gemaakt in het nader te behandelen naastingsrecht op door verhuizers ontgonnen bouwvelden (Zie ook het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 12 Augustus 1918 Nr. 56).

In het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 10 April 1900 Nr. 41 staat, dat bij verhuizing $\frac{1}{4}$ van de woning van den betrokken persoon aan het dorpshoofd toevalt, volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 26 April 1921 Nr. 17 echter aan de ingezetenen van het dorp. Bij geen der beide vonnissen is aangegeven of het betreft $\frac{1}{4}$ van het materiaal of van de waarde der woning.

Volgens de vonnissen van de Rapat Hoendoelan van Ompoe Soemoentoel en Ompoe Soemoeroeng van 25 September 1912 Nr. 23, 2 October 1912 Nr. 31 en 19 Maart 1913 Nr. 9 mag men bij verhuizing zijne woning medenemen of verkoopen, doch $\frac{1}{4}$ van het materiaal of van de waarde daarvan komt toe aan het hoofd van het dorp dat men verlaat. Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 12 Juli 1918 Nr. 15 houdt hetzelfde beginsel in, doch spreekt alleen van $\frac{1}{4}$ van de waarde der woning.

Wanneer onder een *kapala kampoeng* meerdere dorpen staan, zullen blijkens het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 8 December 1922 Nr. 46 bij verhuizing van het eene naar het andere dier dorpen die op verhuizingen staande naastings- en heffingsregelingen niet mogen worden toegepast.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Sipahoetar van 27 Mei 1909 Nr. 8 vervallen binnen de dorpswallen staande boomen bij verhuizing aan het dorpshoofd.

Luidens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 7 October 1918 Nr. 27 vervalt bij verhuizing iemands aanplant in het dorp aan het dorpshoofd, wanneer hij er geene *waris* achterlaat, anders komt de aanplant aan deze. Komt bedoelde persoon later in het dorp terug, dan mag hij den aanplant teruggeischen.

Later is in zooverre verandering gekomen in den regel, dat de aanplant in het aangegeven geval niet aan het dorpshoofd maar aan het dorp vervalt, zoals blijkt uit het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 15 Maart 1920 Nr. 9, dat van „manoeroet adat sakarang” spreekt. De verandering moet blijkbaar van dien tijd ongeveer dateeren.

Het vonnis van diezelfde rechbank van 14 Juni 1920 Nr. 28 stemt met het vorige overeen, met dit verschil alleen, dat de aanplant eerst dan aan het dorp vervalt, wanneer de verhuizer geen *waris* in het

dorp achterlaat. De naaste *waris* in het dorp heeft het voorkeurrecht op den aanplant.

Eene overeenkomstige beslissing houdt in het vonnis dier rechbank van 6 Juli 1920 Nr. 33, dat tevens den regel inhoudt dat, wanneer de aanplant reeds vóór de stichting van het dorp bestond, die in het bezit van den verhuizer zou blijven.

Het vonnis van dezelfde rechbank van 29 Januari 1921 Nr. 3 zegt dat wanneer iemand verhuist, de door hem zelf binnen het dorp aangelegde tuinen aan het dorp vervallen. Wat bij verhuizing het lot zal zijn van de niet onder die omschrijving vallende tuinen, meldt het vonnis niet.

Men herinnert zich geen geval dat bij de stichting van een dorp overeengekomen werd, dat alleen familieleden van de eerste bewoners daarvan er zouden mogen wonen.

Aan beroepsmisdadigers, twistzoekers en dergelijke ongewenschte elementen mag men eene vestiging in het dorp weigeren en zelfs daaruit verwijderen. Een spreuks zegt: *Ndanghon margiringgiring anggo padocana mabola, ndanghon marparripé anggo so sioloi poda* (Het heeft geen zin de bel te houden, wanneer de tweede stuk is (?); het heeft geen zin een onderhoorige te zijn, wanneer men geen terechtwijzing (van zijn hoofd) wenscht te aanvaarden — zich niet naar de leiding van zijn hoofd wenscht te schikken).

Als een wal niet voldoende onderhouden wordt, zoodat het vee er kan uitbreken — het is gebruik het vee en de paarden bij het vallen van de duisternis binnen het dorp op te sluiten en ze er dan vrij te laten rondlopen — dan is degene, die het betrekkelijke walgedeelte in onderhoud heeft, aansprakelijk voor de schade, aan het veldgewas door het vee aangericht (Zie o.a. ook het vonnis van de Kleine Rapat van Sipoholon van 5 Februari 1925 Nr. 10).

Breekt een varken uit het dorp, dan mag het, wanneer het op een beplante sawah wordt aangetroffen, door den bewerker hiervan worden gedood, wanneer althans de eigenaar van het varken voldoende gewaarschuwd is. Alleen varkens met een houten kraag — *marhaloeng-haloeng* — mogen niet gedood worden. Wel mag men zoo'n varken met een stok verjagen. Wordt het dier bij ongeluk doodgeslagen, dan moet degene, die het gedeelte van de wal in onderhoud heeft, waarlangs het varken naar buiten het dorp is kunnen komen, de waarde van het varken vergoeden. Van het doden moet kennis worden gegeven aan den eigenaar. Heeft men den eigenaar reeds herhaaldelijk gewaarschuwd, doch blijven zijne varkens veldgewas beschadigen, dan behoeft volgens enkele berichtgevers, in geval het varken gedood wordt, alleen de kop van het varken aan den eigenaar te worden afgestaan. De rest wordt door het dorp opgegeten. Bedoelde waarschuwing moet volgens sommigen geschieden middels omroeping in het dorp en wel bij bekkenslag. Deze slechts in enkele gebiedsdeelen geldende regeling berust op onderlinge afspraak.

Door de hoofden van de Silindoengvallei werd in een rapatzitting van 28 December 1891 bepaald, dat wanneer buffels, paarden of run-

deren over dag binnen aanplant dringen, welke niet omgeven is van eenen aarden wal of omheining, den eigenaar der dieren geenerlei aansprakelijkheid kan worden opgelegd. Is de aanplant wel omwald of omheind, dan wordt bedoelde eigenaar beboet met 1.— gld. voor elk dier dat in den aanplant is geweest. Dezelfde boete is ook verschuldigd, wanneer het vee of de paarden in den nacht in den aanplant komen, ongeacht of deze al dan niet omwald of omheind is. Dringen varkens binnen den aanplant, dan mogen die niet worden gedood, maar beloopt de eigenaar dier varkens eene boete eveneens van 1.— gld. per dier.

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 15 Juni 1892 Nr. 89 werd een eisch om vergoeding wegens beschadiging van aanplant door vee afgewezen, omdat de aamplant niet omwald noch omheind was.

In een rapatzitting van 26 September 1892 bepaalden de hoofden van Pahaé dat sawahs, in het bijzonder die, onmiddellijk grenzende aan het dorp, en ook meer afgelegen sawahs in den vervolge zullen moeten worden ompaggerd, wilde men aanspraak hebben op eene vergoeding in geval van beschadiging door vee.

Bij het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Si Waloe Ompoe van 15 Augustus 1914 Nr. 28 werd het volgende geval berecht. Iemand doodde op zijn veld een aldaar aangetroffen, aan een ander toebehoorend varken, dat uit het dorp was geraakt, doordien eerstbedoelde persoon zijn aandeel in den dorpswal ondanks den last daartoe van zijn dorpschoofd niet onderhouden had. De eigenaar van het veld werd tot eene vergoeding veroordeeld van de waarde van het varken en kreeg bovendien geen vergoeding voor de aan zijn veld bekomen schade. Op het al of niet omwald of omheind zijn van het veld werd blijkbaar niet gelet. Het vonnis wijst op eenen gedeeltelijken terugkeer naar de oude adat.

Thans wordt ter zake zooveel mogelijk het strafwetboek toegepast.

§ 6. Overgang van grond van de ene aan de andere marga.

Een marga kan gebied verliezen alleen door daaruit weg te trekken c.q. daaruit verdreven te zijn. Vrijwillige afstand, zij het dan ook tijdelijke, moet nooit zijn voorgekomen. Hierop bestaat v. z. v. bekend, slechts de volgende uitzondering.

S i h o m b i n g m a r g a ' s van Loemban Toroean (kaart 1 Silindoeng 26) schonken een gedeelte van haar gebied aan Siboeloan Toeka (kaart II Siboga 5) als *tano paeséang*. Deze schenking hield met de volgende geschiedenis verband. Bij eene gebiedsuitbreiding verdreven gemelde marga's de marga Siagian (Sirégar) naar Angkola, die later voor eene wraakneming terugkwam met stamgenooten uit laatstgenoemd gebied en in den daarop volgenden strijd eenen broer doodden van Soetan Maima Toea, den aanvoerder der S i h o m b i n g marga's, waarop zij zonder verliezen geleden te hebben naar Angkola terugtrokken. Niet lang daarna kwam een verrader uit Angkola, die Soetan Maima Toea beloofde ter vergelding van den dood van diens

broer lieden van Angkola te zullen uitleveren, wanneer hem eene vrouw ten huwelijk werd gegeven. Dit geschiedde en 6 lieden van Angkola werden daarop Soetan Maima Toea in handen gespeeld, die ze alle zes liet doden. De verhouding met de Angkolanezen werd daardoor verscherpt, doch het kwam ten slotte toch nog tot een vergelijk, waarbij Soetan Maima Toea drie meisjes ten huwelijk gaf aan de Angkolanezen. Een dier meisjes was eene dochter van zijne zuster, die met een hoofd uit Sibelocean Toeka gehuwde was. De door deze verleende medewerking wilde Soetan Maima Toea beloonden met gouden oorringen en *ogoeng's* (gongs), maar zijn zwager vroeg daarvoor in de plaats een *oelos na so ra boeroek* (een onverslijtbare geweven doek figuurlijk: *tano paeséang*), waaraan Soetan Maima Toea voldeed.

Het heeft zich meer voorgedaan, dat aan lieden van eene vreemde marga vergunning werd verleend tot het oprichten eener *hoeta*. De in dit dorp wonende leden dier marga zijn daardoor, voor wat betreft het ontginningsrecht, in denzelfden rechtstoestand gekomen als de heerschende marga. Die vreemde marga is er door de dorpsstichting nochtans geen mede-*pargolat* geworden van het gebied. Immers leden dier marga, die in een dorp van de heerschende marga — *marga radja* — wonen, nemen er de positie in van *parripé*. Voorbeelden van diergelijke dorpsstichtingen zijn een dorp van nakomelingen van Si Bagot ni Pohan, dat zelfs aan het bioesfeest deelneemt, en het complex van de marga Manik in het gebied van de Siòpat-poesoran. Dit complex dateert eerst van voor kort, n.l. van voor 75 jaren. De stichters daarvan behoorden tot de *boroe na godjong* in gemeld gebied. Vergunningen aan vreemde marga's tot het stichten van dorpen worden verleend uit vriendschap, wegens aanverwant-schap enz.

Eene geheel andere rechtspositie neemt het in de *bioes* Naipospo gelegen dorpencomplex Loboë Singkam van de marga Hoëta Galoeng in. Deze dorpen danken hun bestaan niet aan eene stichtingsvergunning van nakomelingen van Toga Sipoholon maar uit krachte van den eigen wil. Zooals reeds op pag. 420 is medegedeeld, wist dat dorpencomplex er zich te handhaven door zich aan de heerschende, van Toga Sipoholon afstammende marga's te onderwerpen. De leden der marga Hoëta Galoeng van Loboë Singkam staan in zake het grondenrecht daardoor gelijk met de leden der van Toga Sipoholon afstammende marga's. Hierdoor was het mogelijk dat de marga Hoëta Galoeng aan de marga Sipahoe tar toe-stond een dorp in het Loboë Singkamcomplex te stichten¹⁾, waardoor deze marga er met betrekking tot het ontginningsrecht de gelijkrechtigheid werd van de marga Hoëta Galoeng. Mocht de marga Sipahoe tar eventueel de nederzetting verlaten, dan zou die met de bouwvelden, volgens zeggen, aan de marga Hoëta Galoeng

¹⁾ Blijksens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 9 Augustus 1897 Nr. 45 verklaarde het hoofd van de aan de marga Sipahoe tar behorende nederzetting in Loboë Singkam, dat zijne voorvaderen er den grond hadden gekregen van de marga Hoëta Galoeng.

moeten vervallen. Uit een en ander meen ik te moeten opmaken, dat de marga Ho eta Galoeng eenen eigen invloedsring heeft, welke eene enclave in de *bios Naipospos* vormt; de geïsoleerde ligging maakt zulks overigens mogelijk.

Blijkens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 4 December 1882 Nr. 142 kwam het wel eens voor, dat een gedeelte van veroverd gebied afgestaan werd aan een dorp van de winnende partij voor het bewaken van de grens. Bedoeld gedeelte wordt in het vonnis *tano djaga* genoemd.

Ook in deze rechtsgouw bestaat *djomba bahal* nooit uit grond.

§ 7. *Neutrale gronden.*

Komen niet voor.

§ 8. *Gewijde gronden.*

Hieronder vallen:

1e. *parombaonan* en *parbégocan* (verblijfplaatsen van hogere wezens en booze geesten).

Over het bezit van een *parombaonan* wordt wel eens geschil gevoerd, zooals blijkt uit het vonnis van de Kleine Rapat van Sipohol on van 14 Februari 1916 Nr. 9. Een *sombaon* is van bijzondere betekenis slechts voor een bepaalde groep van personen; anderen hebben in een instandhouding van diens *parombaonan* geen belang en willen er wel eens gaan ontginnen of hout kappen. Bij gemeld vonnis had uitwijzing van het bezit van de bewuste *parombaonan* plaats.

2e. Begraafplaatsen.

Iemand had een dorp gesticht op een begraafplaats, zonder van de aanwezigheid hiervan volgens zijn zeggen, bewust te zijn geweest. Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 16 Juni 1897 Nr. 38 werd bedoelde persoon veroordeeld het dorp op te breken, de graven weder in orde te brengen en een koe te slachten als offer aan de geesten der aldaar begraven personen.

3e. *parhombanan*.

Hieraan zijn sawahs verbonden, welke echter reeds bij de oprichting van de *parhombanan* onder de aangesloten bloedverwanten verdeeld zijn. De velden mogen alleen aan mede-nakomelingen van de stichters van de *parhombanan* — *dongan saparhombanan* — vervreemd worden. Van de opbrengst dier velden behoeft niets afgezonderd te worden tot dekking van de kosten van het *hombanofferfeest*. De *haecma parhombanan* zijn de enige *tano poesaka*, welke men kent.

Hier en daar heeft men een *pangoeloebalang*, doch daaraan zijn geen velden verbonden.

§ 9. *Gereserveerde gronden.*

Door de bevolking ingestelde boschreserves komen niet voor.

Wel kent men reserveeringen van uit in aanleg zijnde leidingen te bevloeien terrein. Die gronden zijn dan voorloopig voor ontginning

gesloten. Eerst na het gereed komen der leiding worden ze onder de deelgerechtigden verdeeld. De maatregel beoogt eene billijke verdeling en in verband hiermede ook verzekering van rust en orde.

§ 10. Zamelrecht.

Boschproducten worden in het oosten der onderafdeeling voornamelijk gezameld op de hellingen van de Dôlok Saoed. Hier gelden ter zake de volgende regelen: Lieden van buiten het beschikkingsgebied eenet marga of van meerdere marga's gezamenlijk moeten voor het winnen van boschproducten eene vergunning vragen van het hoofd van het dorp, waar de boschproductenwinners zich ophouden of van waaruit zij wegtrekken tot zameling van het product. De vergunninghouder moet van het gewonnen product $\frac{1}{10}$ van de waarde in geld afdragen aan het hoofd, dat de vergunning verleende. De heffing heet *boenga haoe* en geldt als eene recognitie wegens beschikkingsrecht. De landschappen Pahaé, Sigotom, Pakpahan, Batoenadoea en Silantom (kaart 1 Silindoeng 21 t/m. 31 en 38 t/m. 41) passen de regeling niet op elkaar toe, zoodat ingezetenen daarvan vrij op elkaars gebied, voor zooverre zich dat over de Dôlok Saoed uitstrekt, boschproducten mogen zamelen. Vreemdelingen winnen er alleen majan en kodji. De vergunninggever heeft er voor zorg te dragen, dat anderen den vergunninghouder geen moeilijkheden in den weg leggen. Zonder dadelijk tot den tap over te gaan, kan men daartoe beslag leggen op boomen door er een touw of rotan om te slaan — *lilit*. Dit teeken is geldig voor een jaar. Vreemdelingen zijn tot eene dusdanige beslaglegging niet gerechtigd. Er bestaat geene adatrechtelijke regeling, welke de gelegenheid openstelt met uitsluiting van anderen het recht te erlangen tot het winnen van boschproducten in een bepaald gebiedsdeel. Voor het zamelen van boschproducten op braak liggende gronden is geene vergunning noodig van den laatsten bewerker of bezitter daarvan.

Wat voor de Dôlok Saoed is gezegd, geldt ook voor Pahaé, Hoerlang en de negri Naipospes (Silindoeng). Naar aanleiding van een geschil, voortgevoaid uit het winnen van boschproducten door lieden van Sipirok in Sibolanboelan, een door allerlei stammen bezet gebied, waar dientengevolge ook onzekerheid bestaat omtrent velerlei op adatrechtelijk gebied, werd op eene dd^o. 16 November 1891 door de hoofden van Pahaé gehouden rapatzitting eene regeling vastgesteld, welke luidt zoals hierboven van de Dôlok Saoed aangegeven, dat de *boenga haoe* opgebracht moet worden aan het hoofd van het dorp, dat de boschproductenwinners ontvangen heeft en van uit wiens dorp deze lieden zijn opgebroken naar het bosch — *paborhaton*.

Voor Habinsaran gelden de volgende regelen. Lieden van buiten Habinsaran behoeven eene vergunning en dragen van het gewonnen product (majan en kodji) $\frac{1}{10}$ af aan de hoofden. Verzamelen meerdere personen samen boschproducten, dan komt de leider — *soehoet* — een twee maal zoo groot aandeel in het gewonnen product als ieder der overige deelnemers aan de winning. Beslaglegging op eenen boom geschiedt door het aanbrengen van een *lilit* en het schoon

kappen van het terrein rondom den boom. Zoodra het schoongekapte weder is uitgeslagen verliest men het voorkeurrecht tot een exploitatie van den boom. Lieden van buiten Habinsaran missen het recht tot bedoelde beslaglegging.

§ 11. Ontgining.

Ontginnen van maagdelijke gronden heet *manombahi* (stamwoord *tombak* of woud). In vonnissen zag ik ook veelal het woord *mangarinba* daarvoor gebruikt. Volgens inlichtingen van volkshoofden betekent *mangarinba* feitelijk herontginnen. In de Silindoengvallei en Pahaé en op de hoogvlakte ten oosten daarvan noemt men het aanleggen van sawahs op met alangalang begroeide woeste gronden ook wel *manggaloen*. Ontgining van boschgrond voor den aanleg van sawahs noemt men wel eens *rimba tombak*.

De ingezetenen van een beschikkingsgebied worden in de volgende groepen ingedeeld.

Ten eerste onderscheidt men personen, die wel en die niet tot de heerschende marga — *marga radja* — behoren. Voor de leden der heerschende marga schijnt geen algemeene benaming te bestaan. Enkelen noemen hen *radja*. Wanneer een lid van de heerschende marga zich in het gebied hiervan komt vestigen en hij kan niet aantonen of aannemelijk maken, dat hij in de mannelijke linie afstamt van iemand, die van ouds in dat gebied gewoond heeft — het aantal *soendoet* (generatien) tusschen beide personen doet ter zake niet toe — dan heet hij een *parripé dongan*. Eene dergelijke onderscheiding treft men eveneens aan in rechtsgouw 9 (pag. 399). Ik acht het niet uitgesloten, dat zij ook in Silindoeng wijst op een er vroeger bestaan hebend *hordjaverband* (Vgl. ook pag. 422).

Personen, niet behorende tot de heerschende marga noemt men *parripé*. Een bijzondere positie nemen van hen in:

a. *héla sondéhon*. Hieronder verstaat men een tot betaling van den brudschat niet in staat zijnden en deswege bij zijnen schoonvader inwonenden man.

b. *boroe di ampoéan* of van ouder tot ouder in het gebied gevestigde afstammelingen tot en met den vierden graad van personen, die na hun huwelijk met eene vrouw uit de heerschende marga daar zijn blijven of gaan wonen.

c. *boroe na godjong* of verdere eveneens van ouder tot ouder in het gebied gevestigde afstammelingen van personen, als boven bedoeld. De *boroe na godjong*, die wegens rijkdom, afstamming van een voornamen persoon, aanverwantschap met een voornaam geslacht van de heerschende marga enz.: in aanzien staan, heeten *namora boroe*. Deze hebben in de dorps- en landschapshuishouding eenige medezeggenschap.

Voor een *parripé*, die niet aan iemand van de heerschende marga verwant is, heeft men geen speciale benaming.

Bovenstaande indeeling heeft ook voor het grondenrecht eenige betekenis.

Vroeger had men in de Silindoengvallei en Pahaé, zoomede op de hoogvlakte ten oosten daarvan (kaart 1 Silindoeng 1 t/m. 15 en 32 t/m. 41) het voorschrift, dat zoowel de *parripé* als de *parripé dongan* voor het *manombahi* eene vergunning noodig hadden van het dorpshoofd. Thans behoeven zoodanige personen bedoelde vergunning niet meer. Men schrijft deze verandering toe eerstens aan bestuursinvloed en tweedens aan het bestaan van meerdere rechtszekerheid ook voor wat betreft het beschikkingsrecht op den grond, sinds het gebied onder Gouvernementsbestuur is gebracht. De verplichting van een *parripé* en een *parripé dongan* om voor het ontginnen van woesten grond eene vergunning te vragen vormde vroeger bij gemis aan voldoende rechtszekerheid een der middelen tot verzekering van het beschikkingsrecht. Onder den bestuursinvloed zal vermoedelijk wel bedoeld zijn het ingrijpen van het Bestuur in de samenstelling van het volksbestuur met de indirecte gevolgen daarvan voor het grondenrecht en voorts de persoonlijke invloed van sommige bestuursambtenaren bij de leiding der inheemse rechtspraak. Volgens het vonnis echter van de Groote Rapat van Silindoeng van 28 Februari 1922 Nr. 15 moet een *parripé* voor het ontginnen van grond wel eerst eene vergunning vragen van zijn dorpshoofd. Ook heb ik meer vernomen, dat een nog niet in het betrokken dorp ingeburgerde *parripé* niet tot het vragen van eene vergunning maar wel tot het kennis geven van zijn voornemen aan het dorpshoofd verplicht is, dat hem dan naar omstandigheden het begeerde stuk grond kan ontzeggen. Vastheid van regeling schijnt er ter zake dus niet te bestaan.

In Zuid-Habinsaran (kaart 1 Silindoeng 42 t/m. 45) moeten een *parripé* en een *parripé dongan* ook nu nog eene vergunning van den *radja hoeta* vragen om te mogen *manombahi*, behalve wanneer het betreft aanleg van ladangs *haoema toer*. Ladangbouw heeft gezamenlijk plaats op door den *radja hoeta* daarvoor aangewezen gronden. Eene verdeeling hiervan onder de gezinnen van het dorp heeft niet plaats. Een ieder, ook de *parripé* en de *parripé dongan*, kiest zich een gedeelte daarvan uit. Een onderhoorige is voor den ladangaanleg niet gerechtigd zich elders een stuk grond uit te zoeken. Het bij elkaar aanleggen van ladangs beoogt vergemakkelijking van de bewaking der velden tegen wild en schadelijk gedierte. Eenen godsdiestigen grondslag heeft deze maatregel niet te hebben. Voor andere ontginningen dan ladangs kunnen de ledien van de heerschende marga, wanneer zij niet tot de *parripé dongan* behoren, volstaan met eene kennisgeving daarvan aan hun *radja hoeta*.

In de negri Naipospos (Silindoeng) geldt nog steeds de regel, dat de *parripé* en de *parripé dongan* eene vergunning van den *radja hoeta* noodig hebben om te *manombahi*, om het even wat voor soort van bouwveld zij wenschen aan te leggen, een sawah, een ladang, een benzoëtuin enz.

In Hoerlang moeten alleen de pas er gevestigde *parripé*'s voor het *manombahi* eene vergunning vragen en wel van den *radja hoeta*.

Dat de ontginningsvoorschriften in Zuid-Habinsaran, de negri

Naipospos (Silindoeng) en Hoerlang beter behouden zijn gebleven, moet toeschreven worden aan het feit, dat de twee eerstgenoemde gebieden veel later zijn ingelijfd dan de Silindoengvallei en ook Hoerlang door zijne mindere toegankelijkheid de voorvaderlijke instellingen beter behouden heeft.

Voor eene ontginningsvergunning behoeft men niets te betalen.

Wel kent men in Zuid-Habinsaran het gebruik, dat een *parripé* uit erkentelijkheid voor de vergunning een gedeelte van den oogst schenkt aan zijn *radja hoeta*, welke gift echter vrijwillig is. Enkelen geven slechts in het eerste oogstjaar, anderen ook in de volgende jaren. De gift heet *patoemonaän* of *oceoe taon* en bestaat uit een willekeurig gedeelte van den oogst (zie ook pag. 512).

In de Silindoengvallei en op de hoogvlakte ten oosten daarvan verstaat men daaronder de het eerst rijp geworden padi. Deze wordt het eerst gesneden en in het gezin gegeten onder het afsmeken van voorspoed van de hogere wezens. De *patoemonaän* wordt daarom niet vervreemd.

In Hoerlang brengt men na den oogst wat gekookte rijst met bijbehooren aan zijn *radja hoeta*. Deze gift wordt eveneens *patoemonaän* genoemd. Zij geschiedt uit vrije beweging en wordt ook gedaan door leden van de heerschende marga.

In de negri Naipospos (Silindoeng) geeft de *parripé* wat beras aan zijn *radja hoeta*, die de gift beantwoordt met heilwenschen voor den schenker. Ook deze gift noemt men *patoemonaän*.

Het woord *patoemonaän* heeft tot grondwoord *mona*, dat volgens Warneck dezelfde betekenis heeft als *bona* (oorsprong); *toe* beduidt „naar” en *patoemonaän* dus „iets, wat naar den oorsprong gebracht wordt”; onder „oorsprong” zal hier wel bedoeld zijn de oorsprong van het bezit van het stuk grond.

Aan een voornemen tot ontgining wordt volgender wijze uiting gegeven.

In de Silindoengvallei en Pahaé en op de hoogvlakte ten oosten daarvan duidt men bij ontgining van boschgrond het begeerde perceel op de hoekpunten aan met *tötö*, bestaande uit een geringden boom met een weinig schoon gemaakt terrein daaromheen. Wil men alang-alangterrein ontginnen, dan geeft men de grenzen van het perceel aan met *poepoe* (in bosjes gebonden in den grond staande alang alang) of met *oceoloel* (idem van een lang grassoort of van onkruid). Die teekens worden geplaatst ongeacht de soort van voorgenomen bebouwing (sawah, benzoëtuin enz.). Zij zijn geldig voor een jaar. Volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 7 Maart 1921 Nr. 9 zijn *tötö's* (voor een benzoëtuin) geldig voor 2 jaren. In de meeste streken geldt een termijn van 1 jaar. Is een gedeelte van het perceel bewerkt, dan verandert het uit het plaatsen der teekens voortgesproten voorkeurrecht in een meer vast bezits- dan wel genotrecht op het geheele perceel, tenzij de ontginner het perceel niet verder afwerkt, in welk geval de *radja hoeta* hem kan aanmanen zijne ontgining voort te zetten op gevaar anders van verlies van zijn recht op het nog niet

ontgonnen gedeelte. Is het perceel geheel in ontgining gebracht, dan worden de grenzen aangegeven met *toekò*. Voor een benzoëtuin bestaat een *toekò* uit een boomstronk, voor een sawah uit een in den grond geslagen bamboe of houten paal. In den regel wordt de paal zoo diep in den grond geslagen, dat die niet te zien is. In stede van *toekò* spreekt men bij sawahs ook van *taloctoek*. Het plaatsen van *taloctoek*'s op den grens van een sawah heeft eerst plaats, wanneer en voor zooveel de sawah aan een andere sawah is komen te grenzen. Het inslaan van de *toekò* geschiedt dan door beide buren gezamenlijk, die om de beurt een slag geven. Beiden zweren daarbij, dat degene, die de paal wederrechtelijk uittrekt, de ziel zijn eigen lichaam en dat zijner kinderen doet verlaten. (Ziekte kan hiervan het gevolg zijn en weet men de ziel niet in het lichaam te doen terugkeeren, dan is overlijden onvermijdelijk¹⁾). Als getuigen treden hierbij op eigenaren of bezitters van naburige sawahs. Men is niet verplicht volkshoofden hierbij te halen. Het is geen gebruik om *haoema toer* (ladangs) met *toekò* te merken. De grenzen hiervan geeft men aan door het spitten van eene gleuf daarlangs. Ook *parripé*'s geven de grenzen van de door hen ontgonnen gronden met *toekò*'s aan.

Wat omtrent *tòtò* en *poepoe* gezegd is van de Silindoengvallei c.a. geldt ook voor Zuid-Habinsaran, behoudens dat, voor zooveel boschontgining betreft, die teekens maar voor 6 maanden geldig zijn en in geval van sawah- of ladangontgining slechts voor 3 maanden. Is de ontgining voltooid, dan worden de grenzen van een ladang aangegeven met in de lengte daarvan neergelegde takken, die van een sawah met dijkjes — *gadoc* — en die van een benzoëtuin evenals in de Silindoengvallei c.a. met boomstronken.

In de negri Naipospos (Silindoeng) schijnt ontgining van alang-alanggronden niet voor te komen. De *tòtò* bij boschontgining is er van denzelfden vorm als die in de Silindoengvallei c.a. en is er evenens een jaar geldig. De grenzen van ladangs worden aangegeven met takken in de lengte daarvan te leggen. Deze grenzen dienen ook als grenzen van benzoëtuinen, daar men de gewoonte heeft de benzoë op rijstladangs te planten.

In Hoerlang plaatst men bij ontgining zoowel van alang-alang als van boschgronden *tòtò*'s. Deze bestaat uit een in den grond gestoken, aan het boveneinde gespleten stok met een dwarshoutje in de spleet, terwijl de plek rondom is opengekapt of schoongemaakt. De *tòtò* is ook hier voor een jaar geldig. Het vastleggen van de grenzen van een ontgonnen perceel geschiedt op gelijke wijze als in de negri Naipospos (Silindoeng).

Het is geen gebruik om het voorkeurrecht tot ontgining, voort-

¹⁾ Warneck — „Die Religion der Batak“ pag. 41 — geeft voor het geval van een twist over een weggenomen grensteeken eenen anderen eed aan n.l. een eed bij het gladgestreken bevloeide rijstveld. Men zweert, dat men zoo glad gemaakt zal worden als het veld d.w.z. met alle zijne nakomelingen verdeeld zal worden, wanneer men ongelijk heeft. Verder kent men bij sawahgeschillen nog den eed op de *batangi* of grens van een sawahterras.

vloeiende uit het aanbrengen van *tötö* of *poepee*, te vervreemden. Wel is het vererbaar. Het spreekt van zelf, dat alleen zij het voorkeurecht kunnen erven, die tot ontginning gerechtigd zijn.

Het in de Dairilanden bestaande gebruik om bij verzet tegen eene ontginning een *lambé* (een oogstmislukking veroorzakend verbods-teeken) bij het stuk grond te plaatsen ben ik nergens bij de Toba Bataks tegengekomen. Wel komt het bij hen soms voor, dat men uit afgunst heimelijk een ongeluk en verderf brengend toovermiddel — *djambé matoea* — op het perceel plaatst. (Zie o.a. het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Loemban Baringin of Si Waloe Ompoe van 30 September 1909 Nr. 1. De *djambé matoea* werd geplaatst op een stuk grond, dat men voor de oprichting van een dorp wenschte te benutten. De schuldige werd met 30 gld. beboet).

Eene weduwe heeft het recht om te *manombahi*, als zij kinderen heeft, om het even van welk geslacht deze zijn. Een *dolidoli* (jongeling) wordt geacht voor zich zelf te ontginnen, wanneer hij niet samen met zijnen vader aan het perceel werkt. Een *sinondoek héla* (*héla sondoehan*) wordt geacht voor zijnen schoonvader te *manombahi*, wanneer deze althans niet van zijne aanspraken heeft afgezien.

Eene weduwe heeft bij de verdeeling van uit eene nieuw aangelegde waterleiding te irrigeren gronden recht op een aandeel, wanneer haar man aan de leiding heeft meegeWERKT en zij zoons van hem heeft. Heeft zij alleen dochters van hem, dan krijgt zij een aandeel slechts in tijdelijk genot. De sawah gaat dan later aan de *waris* van haren man over. Heeft zij geen kinderen van haren man, dan gaat het aandeel van deze dadelijk aan zijn *waris*.

Voor het *mangarimba* (herontginnen) behoeft men eene vergunning van den laatsten eigenaar of bezitter van het perceel. Deze is bij weigering echter verplicht binnen een jaar zelf den grond te bewerken. Doet hij dit niet, dan is de aanvrager gerechtigd zonder meer het perceel in herontginning te nemen.

De herontginner van eene sawah heeft het recht deze 12 achtereenvolgende jaren te bewerken, wanneer bij de herontginning *aroeng* (riet) of *tolong* (rietgras) op het veld staat, en 6 jaren, wanneer er *oma* (een grassoort) op groeit. Al naar een dezer gevallen zich voordoet, spreekt men van *rimba aroeng*, *rimba toleng* of *rimba oma*. De *oma* komt in den regel reeds het eerste jaar op de sawah te staan. Heeft er nog geen opslag van *oma* plaats gevonden, dan heeft de herontginner het recht de sawah twee maal zoovele jaren te bewerken, als deze braak heeft gelegen.

Het vonnis van de Groot Rapat van Silindoeng van 13 Juli 1909 Nr. 48 zegt, dat wanneer men een aan een ander toebehoorend, jaren lang braak liggend stuk grond tot eene sawah herontgint, men het 12 jaren mag gebruiken. Het aantal jaren der braak ligging of eenig verschijnsel (h.v. begroeiiing), hetwelk den duur der braak ligging enigermate aangeeft, vindt men in het vonnis niet aangegeven.

Hetzelfde besliste genoemde rechtbank bij haar vonnis van 16 December 1909 Nr. 66 ten opzichte van een sawah, welke gedurende

meer dan 10 jaar niet bewerkt was geworden. Degene, die het veld had laten braak liggen, was een pandnemer, die verhuisd was. De regel werd hier dus toegepast ook op een verpande sawah. De pandgever zou volgens het vonnis het veld eerst na verloop van 12 jaren mogen lossen.

Volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Pangariboean van 24 Juli 1918 Nr. 25 heeft in geval van *rimba oma* dus van herontgining van een braak liggend veld, waarop *oma* is komen te groeien, de herontginner het recht den grond 6 jaren te gebruiken.

Luidens het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 15 Maart 1920 Nr. 10 heeft de hefonginnaer in geval van *rimba riaria* (*riaria* zijn volgens Warneck rietachtige planten met scherpe bladeren) volgens de adat der Lontoeng stammen het recht den grond 12 jaren te bewerken.

Volgens het vonnis echter van de Groote Rapat van Silindoeng van 23 Januari 1925 Nr. 2 geldt in het Lontoeng gebied van Pahaé de adatregel, dat in geval van *rimba riaria* of *rimba oma* de herontginner den grond 6 jaar mag bewerken en in geval van *rimba goringsoring* — er staat dan jong bosch of kreupelhout op het perceel — 12 jaar.

Zes maanden later en wel bij vonnis van 15 Juli 1925 Nr. 51 verklaarde dezelfde rechbank, dat zij den adatregel, dat de herontginner in geval van *rimba sandoedoek* (*sandoedoek* is een soort oleander) den grond 12 jaar mag gebruiken, doch daarna den grond aan den eigenaar of bezitter van het veld moet teruggeven, niet meer wenschte te eerbiedigen, omdat die uit zijn tijd zou zijn en de gemeenschap (maatschappelijke ontwikkeling) zou kunnen schaden. De grond werd blijvend aan den herontginner toegewezen. De rechbank stond toen onder leiding van een anderen bestuursambtenaar dan bij de berechting van het vorige geval. In verband met de organisatorische neigingen van eerstbedoelde ambtenaar acht ik het niet onmogelijk, dat de beslissing onder zijn invloed genomen is.

Ontgint de herontginner de *pangéahan*, dan wordt dit stuk grond een *soerangkir* genoemd. Dit komt ten volle aan den herontginner toe te behoren. Bij eene teruggave van de in herontgining genomen sawah, behoeft de herontginner de *soerangkir* dus niet af te staan. De eigenaar of bezitter van de in herontgining genomen sawah mist het recht den herontginner te verbieden de *pangéahan* in ontgining te nemen.

Het voorkeurrecht tot herontginnen hebben achtereenvolgens de *waris* in de *hoeta* van den eigenaar of bezitter van het veld, de *radja hoeta* aldaar, de *waris* van buiten de *hoeta*, mits deze binnen het betrokken beschikkingsgebied wonen.

Een in herontgining genomen sawah heet *saba rimba*, ongeacht het recht, dat de eigenaar of bezitter daarvan op het perceel uitoeft.

De eigenaar of bezitter van het veld mag, ongeacht met welk recht hij den grond bezit, het terugnemen, wanneer de herontginner geen

gebruik meer maakt van zijn recht op bewerking van den grond. Dit terugnemen heet *mangaronsang*. Een *parripé* mag ook een door hem zelf ontgonnen sawah *mangaronsang*, wanneer hij zijn recht op den grond althans niet verloren heeft door te langdurige braak ligging; dit terugnemen moet geschieden met medeweten van den *radja hoeta*, omdat deze later mogelijk aanspraak zal kunnen uitoefenen op het veld b.v. in geval de *parripé* verhuist. Het *mangaronsangrecht* van een *parripé* op eene door hem ontgonnen sawah gaat bij versterf op zijn *waris* in het dorp over en zijn deze er niet, op den *radja hoeta*. *Mangaronsang* komt betrekkelijk weinig voor, omdat braak ligging van sawah's voor langeren duur eene zeldzaamheid is.

De *pangéahan* strekt zich zoo ver uit als de eigen krachten voor de bebouwing van het kernperceel en de uitbreiding reiken. De *pangéahan* moet zich direct aansluiten aan het perceel. *Pangéahan* aan de overzijde van een voetpad is dus onbestaanbaar. De *pangéahan*'s van op een rij aan elkaar grenzende velden loopen parallel. Ontmoeten of kruisen twee *pangéahan*'s van verschillende personen elkaar, dan heeft eene verdeeling van den grond naar billijkheid plaats; in den regel wordt het betwiste gedeelte gehalveerd.

Wil iemand voor de uitbreidning van zijn perceel gebruik maken van een stuk grond, dat niet als de *pangéahan* van zijn veld maar wel als die van eens anders veld aangemerkt mag worden, dan moet hij den *pangéahanbezitter* met zijn voornemen in kennis stellen. Maakt laatstgenoemde binnen de daarop volgende twee jaren geen gebruik van zijn voorkeurrecht, dan gaat de *pangéahan* aan hem verloren. Een en ander schijnt alleen te gelden, wanneer het perceel van laatstgenoemden persoon aan meer dan aan eene zijde voldoende *pangéahan* heeft. Eerstbedoelde persoon moet het stuk grond van uit zijn perceel, dus direct daaraan aansluitende ontginnen.

Is een perceel aan alle zijden onbegrensd dan bestaat de *pangéahan* daarvan, wanneer men met eene sawah te doen heeft, uit eene strook rondom zoo breed als een aardkluit geworpen kan worden, — *satim-pal tano*.

Luidens het vonnis van de Kleine Rapat van Pangariboean van 10 Juni 1918 Nr. 12 mag men volgens de adat van het meest westelijke gedeelte van Zuid-Habinsaran geen grond, grenzende aan een sawah van een ander, ontginnen zonder vergunning van laatstbedoelde persoon. Naar ik vermoed ziet de regel op *pangéahan*.

Het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 15 Maart 1919 Nr. 3 omschrijft de uitgestrektheid van *pangéahan* (in het vonnis aangeduid met het Mal. woord *pekarangan*) met den Batakschen term: „*rambason ramba hinangkam ni haoo maroempak, ndang boi boeaton; djala socanon émé toek émé timpalhononton, ndang boi boeaton*”. Bij boschontginning behoort tot de ontginning eene strook bosch rondom ter breedte van een omgevallen boom en bij sawahontginning eene strook rondom ter breedte van den afstand, waarop men een bos padizaailingen werpen kan. Niemand anders mag die strook in beslag nemen. Het gebruik van bedoelde worpsafstand als

maat houdt verband met het feit dat men bij het uitboeten van padi ter uitplanting elders de padi in bossen pleegt te binden en deze zoo ver mogelijk van zich afwerpt naar de verzamelplaats.

Luidens het vonnis van evengenoemde rechthbank van 18 Maart 1920 Nr. 11 is de pekarangan (bedoeld wordt de *pangéahan*) bij boschontginnung (voor eenen benzoë-aanplant) zoo breed als een omgevallen boom — *sipat haoo maròbò* — en mogen anderen dien grond niet ontginnen, ook al zou de eigenaar of bezitter van bedoelde aanplant de *pangéahan* ongerept laten. Het vonnis van dezelfde rechthbank van 15 Augustus 1921 Nr. 38 zegt hetzelfde, behalve het tweede gedeelte.

Los van het *pangéahan*-recht schijnt degene het voorkeurrecht op de ontginnung van een stuk grond te hebben, die er een perceel naast occupeert. Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat van Sipoholon van 22 December 1916 Nr. 41 bewistten twee personen elkaar het recht tot ontginnung van een perceel, dat aan een vischvijver van een hunner grensde. Het perceel werd aan laatstbedoelde persoon toegewezen.

In tegenstelling van hetgeen daaronder in het onderdistrict Baligé begrepen wordt, verstaat men onder *laoetlaoet* in de onderwerpelijke rechtsgrond kunstmatigen aanwas.

Wanneer een eigenaar of bezitter van een door eenen watersnood weggeslagen bouwveld dit middels kunstmatigen aanwas heeft herwonnen, bekomt hij den grond met hetzelfde recht, als hij vroeger op het weggeslagen perceel kon uitoefenen. Datzelfde recht krijgt hij eveneens op den grond, wanneer een ander den aanwas heeft bewerkstelligd, ook al mocht eerstbedoelde persoon zich verder niet om zijn verloren perceel hebben laten gelegen liggen. Is de aanwas door een ander niet in betaalden arbeid tot stand gebracht dan mag deze den grond 12 achtereenvolgende jaren in gebruik nemen; overigens gelden voor hem de regelen, welke op een herontginner van toepassing zijn.

Het recht tot kunstmatigen aanwas van geheel nieuwe grond (duis niet tot herstel van geleden schade) komt toe aan den eigenaar of bezitter van het aangrenzende perceel. Doet deze daartoe geenerlei pogingen, dan mag een ander den aanwas bevorderen en krijgt hij den grond volgens de gewone ontginningsregelen.

Mocht door verlegging van een rivierbed grond gewonnen worden, dan komt het recht op die *laoetlaoet* in de eerste plaats toe aan de eigenaren of bezitters van de aangrenzende percelen en niet aan degenen, die bij de beddingverlegging grond verloren hebben. (Zie ook het vonnis van de Groot Rapat van Silindoeng van 24 Augustus 1909 Nr. 1, dat zegt, dat de door een rivierverlegging vrij gekomen grond toebehoort aan degenen, die aan de zijde wonen, waar de rivier zich heeft afgewend).

Geheel in de lijn van het vorenstaande besliste dezelfde rechthbank bij haar vonnis van 30 November 1920 Nr. 73 dat eene oeverstrook, grenzende aan een sawah, tot de *pangéahan* van die sawah behoort en niemand zonder vergunning van den eigenaar of bezitter van die sawah gerechtigd is die strook te ontginnen.

In de Silindoengvallei en Pahaé, zoomede op de hoogvlakte ten oosten daarvan bekomt een lid van de heerschende marga, dus ook een *parripé dongan*, den door hem ontgonnen grond in *golat*, wanneer het perceel een sawah uitmaakt. Een door een *parripé* ontgonnen sawah heet *saba tombangan*¹⁾, ook al is hij een *boroe na godjong* en al woont hij in een dorp, waarvan het hoofd tot dezelfde marga behoort als hij. Zoowel een lid van de heerschende marga als een *parripé* krijgen op een door hen ontgonnen ladang slechts een genotrecht voor den duur van het gebruik, met 3 jaren voorkeurrecht daarna tot een weder in bebouwing nemen daarvan. Het aanleggen van benzoë- en koffietuinen dateert eerst voor betrekkelijk kort en regelen omtrek het recht op den grond daarvan beginnen zich pas te vormen.

In Zuid-Habinsaran heeft men weinig sawahs en benzoë- of koffietuinen. Het recht op een ladang vervalt dadelijk, wanneer men ophoudt den grond te gebruiken.

In Hoerlang en de negri Naipospos behouden zoowel een lid van de heerschende marga als een *parripé* het recht op een door hen ontgonnen stuk grond (ladang) nog gedurende de eerste periode van rust, welke de grond voor een herbebossing behoeft en welke ± 6 jaren duurt. Na gebruik van den grond voor den tweeden maal verliest men zijn recht op den grond. Elken maal wordt een ladang voor ± 3 jaren bewerkt. Heeft men de ladang met benzoë beplant, dan behoudt men den grond voor altijd. Men noemt zoo'n tuin dan zijn *arta*, niet zijn *golat*.

Wat bij het onderdistrict Baligé omtrek het bij grondgeschillen toegepaste beginsel, bekend onder de benaming van *hot ni paksa*, gezegd is, geldt in groote trekken ook voor de onderafdeeling Silindoeng.

In eene rapatzitting van de volkshoofden van Silindoeng van 13 September 1890 werd bepaald, dat met eene boete van vier Spaansche matten (een toenmaals nog gangbare munt) gestraft wordt hij, die iemand belet de sawah te bearbeiten, welke laatstgenoemde het vorige jaar rustig bewerkte. Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 18 Maart 1924 Nr. 12 noemt het vooruitloopen op het recht „*padjolò gògò papocdi ochoem*” (eerst geweld, daarna het recht. Zie ook het vonnis van dezelfde rechtkbank van 27 Januari 1920 Nr. 1). Volgens de vonnissen van dezelfde rechtkbank van 7 September 1920 Nr. 36, 23 Augustus 1921 Nr. 9, 25 October 1921 Nr. 66 en 30 Maart 1922 Nr. 39 moet in geval van één beslissenden eed deze aan dengene worden opgelegd, die op het veld zit, dit bewerkt. Het laatstgenoemde vonnis zegt: *na hoendoel di (atas) gadoe soemingot toehé*” (hij, die op het sawahdijkje zit, herinnert zich de grensteekenen het best). De woorden „*hoendoel di gadoe*” worden in het aangehaalde vonnis Nr. 9 in het Maleisch vertaald met „*tetap oesahai sawah terparkara*”.

Bij geschillen over nog door geen der beide partijen geoccupeerden

¹⁾ Enkelen noemen een door een lid van de heerschende marga ontgonnen sawah een *saba galeng* en een door een *parripé* aangelegde sawah een *saba rimba*. Een *saba galeng* hoort den ontginner in *golat* toe.

grond wordt dezen verboden den grond te bearbeiden, zoolang er nog geen beslissing gevallen is.

§ 12. *Braak ligging.*

Golat kan alleen verloren gaan door een vervreemding van den grond voor altijd, niet door het laten braak liggen daarvan, tenzij de grond hierdoor in den oertoestand mocht zijn teruggekeerd. Wat onder dit laatste verstaan moet worden, schijnt niet met nauwkeurigheid te omschrijven te zijn. Over voorbeelden wordt blijkbaar niet beschikt, omdat braak ligging althans van sawahs zoo goed als niet voorkomt. Over het algemeen wordt de grond geacht tot den oertoestand te zijn teruggekeerd, wanneer het veld het uiterlijk aanzien heeft gekregen van de in de omgeving gelegen woeste gronden. Wanneer deze er niet zijn, geldt het beginsel, dat het recht op de sawah verloren gaat, wanneer er geen sporen van bewerking (dijkjes enz.) meer te vinden zijn — *sésa gadogador* — dan wel wanneer er bosch op is komen te staan; in dit laatste geval zelfs ook, wanneer de terrassen van de sawah nog te vinden zijn.

Volgens enkelen verliest men zijn recht op een *saba golat*, wanneer men haar zoolang heeft laten braak liggen, dat er *tandieng* of *solpa* op is komen te groeien, wat na ongeveer 10 à 15 jaren plaats vindt, dan wel dat de grond geacht mag worden in den staat van *ramba sandoedoek* (oleander wildernis) te zijn gekomen. Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 30 Augustus 1921 Nr. 18 werd het recht op den grond vervallen verklaard, omdat deze lang (\pm 27 jaar) had braak gelegen. De grond was noodig voor een *partoengkoan bahal* (verzamelplaats voor de dorpelingen voor de poort van het dorp).

Het recht op een *haoema toer* (ladang) verliest zoowel een *parripé* als een niet-*parripé*, wanneer hij niet verhuisd is, eerst na 3 jaren braak ligging, indien er althans geen meerjarige aanplant b.v. vruchtbomen van den bewerker van het perceel meer op voorkomt. Het wil mij voorkomen, dat de bepaling verstaan moet worden in dezen zin, dat de ontginner van een ladang met eenjarige gewassen slechts een soort preferentierecht kan uitoefenen op de wederbehouwing daarvan na den rusttijd, welken de bodem noodig heeft voor eenen ordeelkundigen wisselbouw. Bij verhuizing verliest de bewerker der ladang dadelijk zijn recht op den grond, ongeacht of hij een *parripé* dan wel een niet-*parripé* is.

Wanneer een *parripé* een *saba tombangan* braak laat liggen, kan de *radja hoeta* de sawah dadelijk annexeren, maar hij moet vooraf den *parripé* vragen, of hij nog prijs stelt op het bewerken van de sawah. Geeft de *parripé* eene gegrondte reden van verhindering op, dan behoort de *radja hoeta* billijkheidshalve de sawah aan den *parripé* te laten. Na 4 jaar braak ligging gaat het recht van den *parripé* op den grond onherroepelijk verloren. Binnen deze periode mag de *radja hoeta* de sawah in bruikleen — *sarboet* — geven aan een zijner onderhoorigen, onder de mits echter de sawah terug te geven aan

den *parripé*, wanneer deze binnen genoemde periode den grond weer zelf in bewerking wencht te nemen.

Wanneer men een perceel, waarvan men het bosch heeft omgehakt, voorlopig onbebouwd laat met de bedoeling om het neergeslagen hout eerst te doen wegrotten, verliest men volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 23 Februari 1914 Nr. 10 ook bij een braak ligging van 12 jaar zijn recht op den grond niet, mits er nog sporen te vinden zijn van de plaats gehad hebbende ontwouding.

Hetzelfde zegt het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 13 September 1918 Nr. 66, doch alleen voor vlakken grond. Volgens het vonnis geldt het beginsel niet voor bergterrein. In dit geval verliest men bij braak ligging zijn recht op den grond dadelijk. Met ontglimming van vlakken grond wordt blijkbaar gedacht aan aanleg van sawahs, dus van bouwvelden, welke men duurzaam pleegt te occupeeren.

Evenmin zijn de gewone regelen in zake braak ligging van toepassing, wanneer men een veld braak laat liggen en intusschen eene waterleiding aanlegt tot bevloeiing van het perceel. Bij het vonnis van de kleine Rapat van Sipoholón van 17 Juli 1919 Nr. 14 werd in een geschil over een in dien staat verkeerend stuk grond dit toegezien aan dengene, die het had laten braak liggen maar bezig was de leiding ter irrigatie daarvan aan te leggen.

De adat kent geene maatregelen tegen iemand, die zijn sawah verwaarloost ook wanneer deze daardoor eene veilige schuilplaats oplevert voor schadelijk gedierte.

Evenmin kent de adat vaststelling van een plantrooster. Men vangt in de Silindoengvallei met de veldwerkzaamheden aan, wanneer zeevogels zoals de *sitobbiak*, *siset*, *bitjakbitjak* en *isocisoe* hun jaarlijksch bezoek aan de vallei brengen.

§ 13. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing.

Verhuist iemand zonder de verhuizingsformaliteiten — *adat baengkas* — te betrachten, dan gaan zijne bezittingen aan zijne *waris* in het dorp, wanneer deze althans de verhuizingsadathetheffing voor den verhuizer willen betalen, en anders aan den *radja hocta*. Dit geldt zoowel voor den *parripé* als voor den niet-*parripé*. Uit de bezittingen worden de schulden van den verhuizer betaald. Zijn de bezittingen door den *radja hocta* geannexeerd, dan komt na betaling van de schulden van den verhuizer het restant der bezittingen aan het dorp. De *radja hocta* verdeelt dit onder de dorpsgenooten. Hij zelf krijgt een iets groter aandeel. Behooren tot dat restant ook sawahs, dan komen deze als *saba parripéan* aan het dorp. Verhuizen werd vroeger aangemerkt als eene onvriendschappelijke daad, zoo zelfs dat het in de oudste tijden volgens zeggen verlies van alle bezittingen met zich mee bracht. Naar ik vermoed vindt de verhuizingsformaliteiten (kennisgeving van het voornemen tot verhuizing met opgave van de redenen daartoe, het aanbieden van een afscheidsmaal door den ver-

huizer, het wederzijds uitspreken van heilwenschen enz.) daarin eene verklaring.

Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 7 Februari 1899 Nr. 5 zegt, dat als regel geldt, dat wie naar een ander dorp verhuist zonder toestemming van zijn hoofd, zijne goederen verliest ten aaste van dat hoofd. Het vonnis spreekt van toestemming. Het is gebruikelijk deze bij verhuizing te vragen; zij wordt echter niet geweigerd, wanneer de verhuizingsadat formaliteiten betracht worden.

Bij verhuizing met betrekking van de verhuizingsformaliteiten gelden de volgende regelen.

De Silindoengvallei en Pahaé.

Een sawah, welke men in *golat* of *páte* bezit, behoudt men, waar men ook heen trekt. (Zie o.a. het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 2 Februari 1920 Nr. 2).

Ik ben slechts één vonnis tegengekomen n.l. dat van de Groote Rapat van Silindoeng van 30 Juli 1920 Nr. 20, waarbij eene afwijkende beslissing genomen werd. Een lid van de heerschende marga had een sawah ontgonnen, welke bij zijn overlijden overging op een zinier in hetzelfde dorp woonachtige zoons. Toen deze verhuisde, wilde zijn eveneens in dat dorp gevestigde broer de sawah aan zich trekken, waartegen het dorpshoofd opkwam. Het veld werd niet een beroep op de verhuisadat aan het dorpshoofd toegewezen. Ik geloof dat deze beslissing niet juist is.

Heeft een *pargolat* bij zijne verhuizing geene orde op zijn *saba golat* gesteld, dan mogen andere personen de sawah *mangarimba*. Een *waris* in de *bioes* behoeft hiervoor geene vergunning; andere personen moeten daartoe eene vergunning vragen van den *radja hoeta*. Is men dadelijk na de verhuizing van den *pargolat* den grond gaan *mangarimba*, dan mag de *pargolat* de sawah in de eerste de beste periode tusschen twee gewastijden weer aan zich trekken. Heeft de sawah eenigen tijd braak gelegen, voóordat men die is gaan *mangarimba*, dan krijgt de *pargolat* eerst na de aan den herontginner volgens de gewone regelen toekomende gebruiksperiode de volle beschikking over zijn veld terug.

Wat van de *saba golat* is gezegd, geldt ook voor een *páte* bezeten veld.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 23 October 1899 Nr. 134 staat de adat den verhuizer toe zich van zijn sawah te ontdoen aan een inwoner van het dorp op de wijze, welke hij goedvindt, met dien verstande dat bij verkoop het dorpshoofd de preferentie tot den koop heeft. Luidens het vonnis van dezelfde rechtkant van 24 October 1899 Nr. 135 heeft de *radja hoeta* het recht de sawah's van den verhuizer over te nemen tegen \$ 10 de 12 *soloep* (d.w.z. per uitgestrektheid van 12 *soloep* zaad-padi) en zijne woning tegen $\frac{1}{4}$ van de waarde daarvan.

Bij vervreemding gelden de gewone voorrangsregelen. Volgens eene nota van den assistent demang Frederik Goeltom zouden *waris*

en dorpsgenooten recht hebben op eenige reductie; de eersten iets meer dan de anderen.

Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 24 Mei 1904 Nr. 26 behandelt het geval, dat een *parripé* genegen was enkele door hem gekochte sawahs bij zijne verhuizing aan het hoofd van het door hem te verlaten dorp over te doen; echter was men het niet over den prijs eens. De rapat stelde deze daarop vast op $\frac{3}{4}$ van hetgeen de *parripé* voor de sawahs betaald had. (Of hier eene adat-rechtelijke reductie heeft plaats gehad dan wel eene waardeschatting door de rapat, blijkt niet uit het vonnis).

Wanneer iemand bij zijne verhuizing verpande goederen achterlaat, zijn zijne (achtergebleven) *waris* volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Pangariboean van 24 November 1915 Nr. 7 gerechtigd zich door betaling van de pandsom in de plaats van den pandnemer te stellen (het vonnis spreekt ten onrechte van „lossen“).

Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 25 October 1921 Nr. 61 betreft een geval, dat een verhuisende persoon zijn sawah met voorbijgang van een daartoe voorkeurrecht hebbende persoon (het dorps hoofd van het verlaten dorp, tevens *waris*) aan iemand anders verpandde. Op een eisch van dat hoofd werd deze bij het vonnis gerechtigd verklaard zich middels vergoeding van de pandsom in de plaats van den pandnemer te stellen.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 25 Juni 1888 Nr. 109 en dat van de Kleine Rapat van Pangariboean van 2 September 1918 Nr. 33 mag men een vóór of bij de verhuizing aan het dorps hoofd van het verlaten dorp verpande sawah eerst lossen, nadat men er zich weer metderwoon gevestigd heeft.

Bij verhuizing verliest men zijn recht op een *haocema toer* (ladang) dadelijk.

Een benzoë- of een koffietuin, welken men in *golat* of *paté* bezit, blijft men bij verhuizing ten volle behouden alleen wanneer men binnen het stamgebied blijft, waartoe het verlaten dorp behoort. Verhuist dus b.v. iemand van Loboe Singkam, dat wel is waar aan de marga Hoeta Galoeng behoort doch binnen het beschikkingsgebied van de nakomelingen van Toga Sipoholon gelegen is, naar een dorp van de marga Hoeta Galoeng in het beschikkingsgebied van de Siöpatpoesoran, dan mag hij den tuin niet zelf blijven exploiteeren. Bij verhuizing naar een dorp van een ander stamgebied is men echter gerechtigd een in *golat* of *paté* bezeten benzoë- of koffietuin te verkopen, verpanden of aan iemand in bewaring te geven; dit laatste geschieft aan achtergebleven familieleden. De naaste *waris* — *waris na soemolhot* — in de *bioes* heeft tot den koop den voorrang boven den *radja hoeta* van het verlaten dorp.

Een *saba tombangan* (een door een *parripé* ontgonnen sawah) komt aan den in het dorp achtergebleven naasten *waris* van den verhuizer (zie ook de vonnissen van de Groot Rapat van Silindoeng van 13 Februari 1891 Nr. 19, 17 November 1891 Nr. 129, 3 Mei 1917 Nr. 7

en 30 Mei 1924 Nr. 20 en het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 17 December 1921 Nr. 50) en bij ontstentenis van *waris* aan dengene, die *radja hoeta* is op het oogenblik van de verhuizing, tenzij deze niet behoort tot de nakomelingen van een der stichters van het dorp, in welk geval de sawah vervalt aan dengene, die *radja hoeta* was op het oogenblik dat de sawah ontgonnen werd. Is deze *poenoe* dus kinderloos overleden, dan wordt het naastingsrecht niet door een zijner verwant uit eenen zijtak geërfd, maar komt het recht toe aan dengene, die *radja hoeta* is op het oogenblik der verhuizing. Bij het vonnis van de Kleine Rapat van Sipohol van 25 Maart 1919 Nr. 2 werden te naasten sawahs van eenen verhuizer toegewezen aan de *waris* van wijlen het vorige dorps hoofd, omdat tijdens diens bestuur de sawahs werden aangelegd (De verhuizing had plaats tijdens het bestuur van zijn opvolger).

Wanneer de *sihatahon boenti* (*siboan boenti*) verhuist, verliest hij het naastingsrecht op een sindsdien door een verhuizenden *parrípē* achtergelaten *saba tombangan*.

Als een *saba tombangan* aan een *waris* van den verhuizer komt, moet hij *pasi panggoe* of *singkat panggoe* (vergoeding voor den patjoel, d.w.z. voor de verrichte ontginnung) aan den verhuizer betalen. De ontvangst van *singkat panggoe* sluit volgens het vonnis van de Groot Rapat van Silindoeng van 2 April 1924 Nr. 15 en dat van de Kleine Rapat van Pahaé van 9 November 1918 Nr. 78 in zich eene afstanddoening van het recht op den grond voor altijd.

Hetzelfde beginsel houdt in het vonnis van eerstgenoemde rechbank van 5 Februari 1919 Nr. 3, dat echter op een *saba golat* staat. Een lid van de heerschende *marga* werd bewogen zich (weer?) in zijn stamgebied te vestigen en kreeg toen een sawah van een margagenoot, die daarvoor van eerstgenoemde *singkat panggoe* ontving. De rapat besliste, dat de sawah in eigendom aan dien persoon was overgegaan.

Komt de *saba tombangan* aan den *radja hoeta*, dan geschiedt dit door uitwisseling van *pisopiso* en *oelosoelos*. Betaalt het dorps hoofd uit eigen beurs de *oelosoelos*, dan komt de sawah hem persoonlijk toe en wel *paté*, wyl hij het veld als *pisopiso* ontvangen heeft. De *oelosoelos* bedraagt evenveel als de *pasi panggoe*. Wordt de *oelosoelos* middels bijdragen door de dorpelingen gezamenlijk betaald, dan komt de sawah als een *saba parrípéan* aan het dorp. Middels minnelijke schikking schijnt men van dezen regel te kunnen afwijken. Eene dergelijke schikking werd vastgelegd bij het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 5 Juni 1924 Nr. 10. Met den *radja hoeta* kwam de *parrípē* overeen, dat deze in stede van de *saba tombangan* eene geldsom ad 10.— gld. als *pisopiso* aan het hoofd zou schenken en dan de sawah ook na zijne verhuizing zou mogen blijven gebruiken, onder de mits echter dat, wanneer de *parrípē* weer mocht verhuizen, de sawah aan het dorps hoofd zou vervallen tegen terugbetaling door deze van de als *pisopiso* ontvangen geldsom. De *parrípē* verbond zich mede het veld niet aan anderen te zullen verkoopen (bedoeld is blijkbaar vervreemden). Een tweede voorbeeld levert op het vonnis van

de Kleine Rapat te Taroetoeng van 21 October 1918 Nr. 29. De *parripé* betaalde 30.— gld. aan den *radja hoeta* en de *parripé* en zijne nakomelingen zouden de sawah mogen blijven bewerken, zoolang zij in het dorpencomplex Loboë Hole zouden blijven wonen. Verlieten zij het landschap, dan zou de sawah aan den *radja hoeta* komen en de 30.— gld. worden gerestitueerd. De *parripé* zou de sawah niet aan anderen mogen verkoopen.

Stelt een *parripé* bij zijn verhuizing geen orde op zijn *saba tom-bangan*, dan vervalt deze eveneens onder de benaming *saba parripéan* aan het dorp.

Verhuist een *parripé* naar een dorp met een *radja hoeta* van dezelfde marga als die van het hoofd van het verlaten dorp, dan is laatstgenoemde gerechtigd den door den *parripé* aangelegden benzoë - of koffietuin te koopen en wel tegen $\frac{1}{4}$ van de waarde daarvan. Ook is het dan geoorloofd, dat de *radja hoeta* met den *parripé* overeenkomt den tuin aan laatstgenoemde te laten, mits deze $\frac{1}{4}$ van de waarde van den tuin aan den *radja hoeta* betaalt. De *parripé* mag den tuin dan aan anderen verkoopen. De in de *hoeta* achtergelaten *waris* van den *parripé* hebben den voorrang tot den koop boven den *radja hoeta*. Wenscht niemand den tuin te koopen, dan mag de *parripé* die blijven exploiteeren.

Verhuist de *parripé* naar een dorp met een hoofd van eene andere marga dan dat van het verlaten dorp, dan komt de door hem aangelegde benzoë - of koffietuin, wanneer geen der in het dorp achtergebleven *waris* van den *parripé* dien wenscht te koopen, steeds aan het laatstbedoelde hoofd te vervallen, echter tegen vergoeding van $\frac{1}{4}$ van de waarde van den tuin.

Bij verhuizing, om het even waarheen, gaat de *oepa parik* aan het dorp terug en de *saba parripéan* aan den bruikleengever. (Zie ook de vonnissen van de Grote Rapat van Silindoeng van 16 November 1909 Nrs. 57 en 59, die echter spreken van een terugval aan het dorp, wat niet geheel juist is, voor wat *saba parripéan* betreft).

In zake een geschil tusschen twee dorpschoofden over gronden, door verhuizers verlaten, wees de Grote Rapat van Silindoeng in verband met de omstandigheid, dat de velden binnen 15 vaam van het dorp van een hunner lagen, deze bij haar vonnis van 15 October 1895 Nr. 69 aan laatstbedoeld hoofd toe. Vermoedelijk houdt de beslissing verband met de zone der *oepa parik*.

Een *parripé* verliest, wanneer hij verhuist, om het even waarheen, het verder gebruik van een door hem in herontginnung genomen veld. Voor den duur, waарover hij anders den grond nog zou mogen bebouwen, komt het gebruik van het veld dan aan het dorp. De sawah blijft ook nu nog een *saba rimba* heeten. De bezitter of eigenaar van het veld mag dit terugnemen — *mangaronsang* — eerst na verloop van de periode, gedurende welke een herontginner volgens de gewone regelen het recht heeft de *saba rimba* te gebruiken.

Hetzelfde geldt, wanneer de herontginner tot de heerschende marga behoort, maar naar een dorp verhuist, gelegen in een ander stam-

gebied. Verhuist hij binnen het gebied van den eigen stam, dan mag hij de *saba rimba* blijven bebouwen.

Verhuist de bezitter of eigenaar van het veld, dan gaat het recht van den herontginner op de *saba rimba* gewoon door. Mocht eerstgenoemde niet voor het verloop van den duur, gedurende welken de herontginner gerechtigd is het veld te gebruiken, teruggekomen zijn, dan zijn zijne rechtverkrijgenden gerechtigd het veld te *mangaronsang*.

Wanneer men bij verhuizing zijn recht op den grond verloren heeft, mist men bij terugkomst het recht den grond op te eischen.

Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 26 Januari 1924 Nr. 2 zegt, dat wanneer een tot de heerschende marga behorende persoon bij zijne verhuizing zijne goederen b.v. sawahs aan het dorpshoofd of een ander dorpeling in bewaring geeft, hij zijne bezittingen bij terugkomst niet zonder betaling mag terugvragen.

Wanneer men van het dorp verhuist naar een daaronder staande *sosor* (gehucht), behoudt men zijn recht op den grond, behalve op den z.g. hoetagrond (*oepa parik* of *saba parripéan*). Ook wanneer de *sosor* later zelfstandigheid erlangt, verliest men dat recht niet.

Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 12 Februari 1892 Nr. 15 liet toepassing van de *adat boengkas* niet toe op personen, die naar een dorp verhuisden, dat zij met vergunning van het Bestuur en de volkshoofden nieuw hadden opgericht.

Luidens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 23 Januari 1893 Nr. 17 geldt in Djandji Angkola (kaart 1 Silindoeng 30) de regel, dat bij het aanleggen van een nieuw dorp op een daaraan deelnemenden verhuizer de verhuizingsregeling — *adat boengkas* — ook wat het grondbezit betreft, niet wordt toegepast. Vermoedelijk beoogde de maatregel eene bevordering van de transmigratie naar gemelde landstreek, welke tot voor kort dun bevolkt was.

Blijkens het vonnis van dezelfde rechtkant van 25 Februari 1895 Nr. 27 wordt de *adat boengkas* evenmin toegepast op inwoners van een afgebrand dorp, die tijdelijk in een ander dorp hun intrek nemen om daarna in een door hen opgericht nieuw dorp te gaan wonen. In casu sloeg de beslissing op een goed bevolkte landstreek.

De Mandailingsche term *salipi na tartar* is in de onderwerpelijke rechtsgouw niet bekend. Gronden, geannexeerd van een verhuizer, noemt men er *tano tinadinghon ni na boengkas*.

Volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Sipohol on 22 Augustus 1919 Nr. 4 worden personen, die aan overplaatsingen onderhevig zijn (b.v. landsdienaren), voor wat het grondenrecht betreft, geacht niet te zijn verhuisd. (Bedoeld zal wel zijn, dat zij gerekend moeten worden hun domicilie te hebben ter plaatse hunner eerste benoeming).

Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 8 October 1894 Nr. 84 wordt een *haoema rimba* niet verbeurd, wanneer men binnen de *hoendoelan* verhuist. Onder een *haoema rimba* verstaat men hier een middels ontginning verkregen sawah. Het is mij niet bekend of het vonnis slechts op *parripé's* slaat of ook op niet -

parripé's. Een *hoendoelan* is een door het Bestuur, veelal door samenvoeging van meerdere inheemsche rechtsgemeenschappen gevormd inlandsch bestuursressort, staande onder eenhoofdig bestuur.

De vonnissen van de Groote Rapat van Silindoeng van 16 Juli 1902 Nr. 30, 17 December 1902 Nr. 80, 26 Maart 1907 Nr. 20 en 9 November 1909 Nr. 54, zoomede het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sipoholon van 15 October 1909 Nr. 5 zeggen, dat bij verhuizing binnen de *hoendoelan* de *adat boengkas* ten opzichte van het grondbezit niet wordt toegepast. De bewoordingen van de vier laatste vonnissen geven blijk, dat men te doen heeft met eene adatwijziging. Het is mij niet bekend of zij is uitgegaan van het volk zelf of van het Bestuur, vermoedelijk wel van het laatste, wat ik uit het na te melden vonnis van de Rapat Hoendoelan van Parboeboe Toroean Nr. 4 meen te moeten opmaken, dat doelende op de regeling spreekt van „*paksa na djolō na binaen ni toean*” (bevel, vroeger uitgevaardigd door den bestuursambtenaar).

Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 22 Juni 1922 wijst een door een *parripé* aangelegde sawah wegens zijne verhuizing naar buiten de *hoendoelan* aan zijn er achtergelaten *waris*, onder de bepaling, dat wanneer ook deze uit de *hoendoelan* mocht verhuizen, de sawah aan het betrokken hoofd zou vervallen. (Deze beslissing slaat op een geschil, dat zich voorgedaan had op de hoogvlakte ten oosten van de Silindoengvallei).

Het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 5 Juni 1924 Nr. 9 zegt, dat wanneer een *parripé* uit de *negri* verhuist, de door hem ontgonnen sawah aan zijn hoofd vervalt. (Nagenoeg overal had de *negri* de *hoendoelan* vervangen).

Het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Parboeboe Toroean van 6 October 1910 Nr. 4 zegt hetzelfde; alleen spreekt het van *haradjaon*, waarmede *hoendoelan* bedoeld is. Voor zooveel als uit dit vonnis als uit het boven aangehaalde vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sipoholon Nr. 5 valt op te maken, komt het naastingsrecht bij verhuizing naar buiten de *hoendoelan* toe aan het hoofd van het dorp, waar de betrokken persoon het bouwveld verkreeg (ontgon).

Het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 17 October 1923 Nr. 22 houdt hetzelfde beginsel in, maar spreekt in stede van de *hoendoelan* of *negri* van het bestuursressort van een *kapala kampoen*, wat eene vergissing moet zijn.

In afwijking van de bovenstaande regeling werd bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 21 November 1899 Nr. 158 en dat van de Kleine Rapat van Pahaé van 22 Maart 1920 Nr. 12 een door een *parripé* aangelegde sawah respectievelijk aan het dorp en aan het hoofd van het door hem verlaten dorp toegewezen, alhoewel hij binnen de *hoendoelan* verhuisde. Het is mij niet bekend, waarop deze afwijking berustte.

Het kwam wel eens voor, dat dorpschoofden onderling verhuizingen troffen met verplichte wederkeerigheid, welke van de algemeen geldende gebruiken of regelingen afwijken. Op eene rapatzitting

van Silindoengsche volkshoofden van 21 Mei 1894 werden dergelijke afzonderlijke regelingen van dorpschoofden in het gebied, dat thans de *negri Hoeta Toroean* uitmaakt (kaart 1 Silindoeng 9), vernietigd. Later schijnen zij wel te zijn toegelaten en zelfs in rechte erkend. Bij het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Loemban Toroean van 1 Februari 1910 Nr. 5 werd rekening gehouden met eenen tusschen enkele dorpschoofden getroffen overeenkomst, dat bij verhuizingen van *parripé's* van het eene naar het andere der bij de overeenkomst aangesloten dorpen hen toegestaan zou worden de door hen middels ontginning verkregen sawahs te behouden en dat bij verhuizing van een *parripé* daarna naar een niet aangesloten dorp het naastingsrecht op diens *saba tombangan* uitgeoefend zou mogen worden door het hoofd van het dorp, van waaruit het veld is aangelegd. (In het vonnis werd een *parripé*, woonachtig in een der aangesloten dorpen, een *boroe hatapan* of gemeenschappelijke *boroe* genoemd. Een *boroe* is iemand van een vreemde marga).

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 10 November 1900 Nr. 181 werd eveneens rekening gehouden met eenen eenigermate daarmede overeenstemmende overeenkomst van dorpschoofden elders, dat bij verhuizingen over en weer van *parripé's* deze in het bezit hunner goederen zouden mogen blijven.

In oude tijden schijnt eenen dergelijke wederkeerige vrijgevigheid wel eens in de hand te zijn gewerkt. Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 24 April 1888 Nr. 69 werd een geval behandeld, dat een persoon van het eene naar het andere dorp verhuisde en een ander persoon andersom van laatstgemeld dorp naar het eerstbedoelde. Aan eerstgenoemden persoon werd zijn sawah gelaten, doch van laatstgenoemden persoon diens sawah door zijn dorpschoofd afgenoomen. De rapat besliste, dat beiden hunne sawahs mochten behouden.

Het is niet onmogelijk, dat de verwarring, welke uit allerlei afzonderlijke verhuizingsregelingen kunnen voortvloeien, geleid heeft tot de bovenbedoelde bepaling, dat bij verhuizing binnen de *hoendoelan* (*negri*) de *adat boengkas* niet zou worden toegepast. Ik geloof niet, dat wij hier met eenen willekeurigheid te doen hebben maar met een nooddzakelijkheid, gesproten uit de ontwikkeling van het grondrechtheit, uit het geleidelijk sterker worden n.l. van het recht van het individu in het algemeen en dus ook van den *parripé* op den grond.

In overeenstemming met het bovenstaande trof (hernieuwde?) de bevolking van het landschap Pansoer Batoe (kaart 1 Silindoeng 15 a) in Augustus 1920 de volgende regeling: Bij verhuizing van het eene naar het andere dorp binnen het landschap mag de *parripé* zijn *saba rimba* (de door hem ontgonnen sawah) behouden. Bij verhuizing naar buiten het landschap vervalt de sawah aan het dorp (het dorpschoofd c.q. den daarnaar reflecteerenden inwoner van het dorp), van waaruit de sawah aangelegd werd; er zal dan echter aan den verhuisenden *parripé singkat panggoe*, eene vergoeding van $\frac{3}{4}$ van de waarde van de sawah betaald moeten worden. Eerst wanneer een der in-

gezetenen van gemeld dorp van het naastingsrecht wenscht gebruik te maken, mag het door een ingezetene van een ander dorp van het landschap worden uitgeoefend. De bij de naasting te betalen *domoedomoe* moet afgedragen worden aan het hoofd van het dorp, waaruit de *parripé* verhuist.

Incidenteel blijkt uit het bovenstaande, dat het naastingsrecht nu eens toegekend werd aan het dorp en dan weer aan het hoofd daarvan. Ter zake schijnt geen zekerheid te bestaan. Bij de vonnissen van de Groote Rapat van Silindoeng van 6 en 13 December 1890 Nrs. 94 en 98, 7 September 1892 Nr. 132, 18 September 1893 Nr. 94, 10 April 1900 Nr. 41 en 30 Mei 1924 Nr. 20 werd het naastingsrecht toegekend aan het dorp; bij de vonnissen van de Groote Rapat van Silindoeng van 18 October 1890 Nr. 86, 4 Maart 1892 Nr. 29, 6 November 1893 Nr. 99, 13 November 1893 Nrs. 102 en 106, 19 December 1893 Nr. 130, 28 Juli 1908 Nr. 24, 21 Juli 1919 Nr. 20, 2 Februari 1920 Nr. 2, 30 Juli 1920 Nr. 20, 10 Augustus 1920 Nr. 25, 16 September 1920 Nr. 46 en 14 October 1920 Nr. 61, dat van de Kleine Rapat van Pahaé van 26 April 1921 Nr. 17 en die van de Rapat Hoendoelan van Pagar Batoc van 23 en 28 October 1909 Nrs. 4 en 6 daarentegen aan het dorps hoofd. Zoowel volgens mededeling van den demang van Silindoeng August Hamonangan als volgens den assistent demang Frederik Goeltom zoude het naastingsrecht toekomen aan het dorp, doch het beheer van den genaasten bouwgrond berusten bij het dorps hoofd. Niet onmogelijk, dat hierin vroeger verandering is gebracht door het Bestuur. In het evengenoemde vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng Nr. 29 meen ik namelijk eene aanwijzing daarvan te mogen vinden. Het vonnis zegt, dat de „verhuiswet” van Silindoeng, luidende dat een door eenen verhuizer aangelegde sawah aan den *radja hoeta* komt, sinds 4 Maart 1893 ook in Pahaé zou gelden, hetgeen dus ook op een ingrijpen in laatstgemeld gebied zou wijzen.

Het naastingsrecht strekt zich, naar het schijnt, ook uit over in pand genomen sawahs — *saba dondon*. Bij de vonnissen van de Groote Rapat van Silindoeng van 19 September 1891 Nrs. 93 en 95, 6 November 1893 Nr. 100 en 4 December 1893 Nr. 123, het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sitompoel van 19 Augustus 1910 Nr. 14 en dat van de Kleine Rapat van Sipoholon van ? 1916 Nr. ? werd een dorps hoofd, uit wiens dorp iemand verhuisd was, die een sawah in pand had, gerechtigd verklaard zich door betaling van de pandsom aan den verhuizer in diens plaats te stellen als pandnemer.

(Uit mijne van de vonnissen aangehouden aanteekeningen blijkt niet, of de regel slechts slaat op *parripé's* en ook niet of hij slechts geldt voor van ingezetenen van het dorp in pand genomen velden). De beide laatste vonnissen slaan op *dondon lama* (wegen verjaring niet meer te lossen panden). Nochtans werd het dorps hoofd verplicht niet de volle waarde maar het bedrag slechts van de pandsom aan den verhuizer te vergoeden.

Bij de vonnissen van de Groote Rapat van Silindoeng van 23 Augustus

1890 Nr. 72 en 2 Februari 1920 Nr. 2, het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sipoholon van 14 October 1910 Nr. 108 en dat van de Kleine Rapat van Pahaé van 12 Augustus 1918 Nr. 55 houden hetzelfde beginsel in als de boven aangehaalde vonnissen, doch betreffen slechts het geval, dat de verhuizer een *parripé* is. Het aangehaalde vonnis van de Grote Rapat Nr. 2 geeft ook aan de *waris* van den verhuizer (bedoeld zal wel zijn: de in het dorp achtergebleven *waris*) het naastingsrecht, terwijl het gemelde vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé aan de *waris* in het dorp zelfs den voorrang toekent tot de naasting boven het dorpschoofd, wat naar mijne overtuiging wel algemeen zal gelden, ook al maken de andere vonnissen daar geen melding van. De tot het bedrag van de pandsom aan den verhuizer uit te keeren vergoeding wordt in het genoemde vonnis van de Grote Rapat Nr. 72 *singkat dondon* genoemd.

Het vonnis van de Grote Rapat van Silindoeng van 25 October 1910 Nr. 34 maakt in zooverre uitzondering op den regel, dat wanneer de sawah reeds lang in pand is genomen (i.c. door den vader van den verhuizer), laatstgenoemde het pand mag behouden, zolang hij in de *hoendoelan* blijft wonen. Vermoedelijk is op deze beslissing van invloed geweest de bovenbedoelde regel, dat bij verhuizingen binnen de *hoendoelan* de *adat boengkas* ten opzichte van het grondbezit niet zal worden toegepast.

Bij het vonnis van de Grote Rapat van Silindoeng van 13 September 1890 Nr. 84 werd aan iemand, die van Hoeta Galoeng naar Si Waloe Ompoe (kaart 1 Silindoeng 11 en 8) verhuisde, toegestaan de door hem in pand bezeten sawah te behouden. Het is mij niet bekend, waarom hier eene uitzondering op den regel is gemaakt. Zoude men in deze niet hebben willen letten op de woonplaatsverandering van den pandnemer doch zoo noodig slechts op die van den pandgever of zoude hier wellicht rekening zijn gehouden met het feit dat de marga Hoeta Galoeng eenen eigen beschikkingskring heeft binnen Si Waloe Ompoe (zie pag. 430). Ook in dit geval zoude bij de berechting een andere maatstaf zijn aangelegd.

Zuid-Habinsaran.

Wanneer een lid van de heerschende marga verhuist, gelden dezelfde regelen als in de Silindoengvallei.

Wanneer een *parripé* verhuist, gaan zijn sawah en zijn onmiddellijk nabij het dorp gelegen tuin b.v. een *pargadongan* (oebiveld) aan den *radja hoeta* persoonlijk, voor zooverre de grond den *parripé* althans niet *paté* toebehoort.

Meer ver af gelegen tuinen b.v. benzoë- of koffietuinen mag de *parripé* bij zijne verhuizing verkoopen. Voorkeurrecht hebben daartoe successievelijk de *radja hoeta* en de in het dorp achtergebleven *waris* van den verhuizer. Beide categoriën van personen hebben recht op $\frac{1}{4}$ reductie van de waarde.

Hoerlang en de negri Naipospos (Silindoeng).

Een benzoëtuin mag bij verhuizing niet verkocht worden. Wanneer men naar buiten het gebied van een *ompoe ni saksi* verhuist, vervalt

de tuin aan de in het dorp achtergebleven *waris* van den verhuizer en, wanneer deze er niet zijn, aan den *radja hoeta*. Een en ander geldt zoowel voor den *parripé* als voor een lid van de heerschende marga. (De benzoëtuin is in dit gebied het meest waardevolle grondbezit; sawahs komen er zoo goed als niet voor, zoodat hiervan niet gerekpt wordt).

§ 14. Verkoop.

Verkoopen heet *manggadis*, ook wel *manggadis paté*.

Alleen grond, welken men in *golat* of *paté* bezit, is voor verkoop vatbaar.

Zoowel een niet-*parripé* als een *parripé* mag verkoopen en zelfs, mits met in achtneming van de voorkeurrechten van bepaalde personen, aan een ieder, ook zelfs naar buiten de *bios*.

Bij den verkoop moeten tegenwoordig zijn: de *radja's hoeta* van beide partijen, zoomede de *waris*, de *radja ni boroe* (*namora boroe*) en de *radja djocngdjongan* van den verkooper, zoomede volgens enkelen ook de *radja ni hoelahoela*. *Sialabané* wordt dan uitbetaald aan de *waris*. Ontvangen zij dit bedrag, dan geldt dit als bewijs, dat zij met den verkoop genoegen hebben genomen. *Pagopago* of *ingot-ingot* komt aan de *radja's* als herinneringsgeld. *Olopolop* wordt aan de aanwezige, niet tot de verplichte getuigen behorende personen uitgedeeld; de benaming van deze gift houdt verband met het gebruik, dat de menigte op het einde van de overeenkomst *olopolop* roept. De genoemde betalingen moeten geschieden door den kooper.

Een verkoop van een sawah door eene vrouw werd bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 29 Januari 1919 Nr. 2 ongeldig verklaard, omdat geen harer *waris*, laat staan haar zoon of haar hoofd daarbij tegenwoordig waren geweest.

Het vonnis van de Groote Rapat te Sipahoetar van 30 Januari 1907 Nr. 1 zegt, dat eene gehuwde vrouw volgens de adat nooit sawahs voor zich zelf kan koopen, daar zij, zelf gekocht zijnde, geen bezitsrecht kan uitoefenen. Wel kan zij zulks doen namens haren echtgenoot.

De verkoop gaat geregelde gepaard met een maal ten huize van den verkooper. Hier en daar geschieht het onder het nuttigen van wat *tamboel* (Volgens Warneck: „Speise, die man beim Trinken des Palmweins nebenbei isst“). De betaling van de koopsom gaat aan bovenbedoelde giften vooraf. Na de uitkeering der giften kan niet meer van de overeenkomst worden teruggekomen.

Mocht in een der formaliteiten zijn te kort geschoten, dan wordt in rechte slechts het bestaan van eene verpanding aangenomen.

Bij het vonnis van de Kleine Rapat van Sipohol van 5 Mei 1916 Nr. 19 werden kooper en verkooper beboet, omdat de verkoop (van een benzoëtuin) niet had plaats gehad ten overstaan van de hoofden en de dorpsgenooten van den verkooper. Voor zooveel deze personen niet zelf zouden hebben willen koopen, zouden zij bij de overeenkomst volgens het vonnis *oeang* (ten rechte *oepta*) *domoedomoe* hebben moeten ontvangen. (Het komt mij voor dat hier voor de

betaling een verkeerde benaming gebezigd is. *Oepa domoedomoe* betekent bemiddelingsloon, terwijl in het vonnis bedoeld is bijstands- of herinnerings- c.q. getuigegeld.

Het *masidjalangan* (het elkaar de hand geven) komt voor, maar is geen verplichte formaliteit. Het schijnt een nieuw gebruik te zijn.

Eene registratie van grondvervreemding wordt in Silindoeng nog niet aangehouden.

Wanneer men een stuk grond verkopen wil, moet men dit eerst te koop aanbieden aan de daartoe den voorrang hebbende personen. Deze zijn successievelijk de *waris* in het dorp, de *waris* in het betrokken margagebied, de *waris* in de *bioes*, de *waris* daarbuiten, de *radja hocta*, de dorpsgenooten, de lieden uit de omgeving van het dorp (*hombar hocta*), de *dongan sabalok* (eigenaren of bezitters van de buurperceelen) en de *bioesgenooten*.

Verkoop van een sawah (door een *parripé*) aan eenen buiten het dorp woonachtigen, tot de heerschende marga behorende persoon, nadat het veld te vergeefs aan de dorpsgenooten te koop was aangeboden, werd bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 22 Juli 1902 Nr. 33 niet in strijd met de adat geacht.

Het vonnis van genoemde rechtbank van 2 Februari 1920 Nr. 2 noemt bij verkoop van een *saba golat* als preferente koopers successievelijk de naaste *waris* van den verkooper, diens (dorps-) hoofd, de leden van de heerschende marga. Volgens het vonnis moet *pagopago* betaald worden aan de hoofden en de *waris* of *oepa radja* aan de hoofden voor hunnen bijstand.

Het vonnis derzelfde rechtbank van 15 April 1925 Nr. 27 noemt bij verkoop van een sawah (door een *parripé*) als preferente koopers successievelijk den *radja hocta* van den verkooper en diens dorpsgenooten en het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 30 October 1917 Nr. 30 den *kapala kampung* en de dorpsgenooten van den verkooper.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat te Sipahoetar van 23 Juni 1914 Nr. 2 hebben bij verkoop van een benzoëtuin de *waris* den voorrang tot den koop.

Geen voorrang heeft als zoodanig degene, van wien de verkooper den grond gekocht heeft.

Bij verkoop van *paoeséang*, *pandjaéan*, *tano na nioepahon* en *indahan arian* gaat de schenker daarvan voor aan de *waris* om het te koopen (Een vader, een zoon en een kleinzoon heeten geen *waris* van elkaar te zijn. Bezitsrechtelijk heeten zij een gemeenschap te vormen).

Bij den koop van *daon sihol*¹⁾ gaat de zoon van den schenker van

¹⁾ *Daon sihol* betekent souvenir, door een stervende of na diens overlijden door zijne ergenaam uit den erfboedel geschonken aan een *boroe* (persoon, aan wien de betrokken familie een dochter uitgehuwd heeft, of diens nakomelingen) dan wel aan een *hoelahoela* (leden van de familie, waaruit men zich een vrouw gehaald heeft). Alleen aan een *boroe* wordt wel eens een sawah als *daon sihol* gegeven, nooit echter aan een *hoelahoela*. Wordt er een gouden orring, een stuk vee of een sawah als *daon sihol* ontvangen, dan verplicht de begiftigde zich in de begrafenis kosten bij te dragen.

het souvenir aan een ieder voor. (Onder een *parmanomanan* verstaat men een geschenk tot aandenken uit den boedel van iemand, die zonder zoons gestorven is).

Degene, die een bouwveld afstaat als *pangalapapan* (elders *parsomba* geheeten) d.i. een smeekgeschenk om kwijtschelding te erlangen van eene schuld, welke men niet in staat is te kwijten, heeft als zoodanig geen voorrang tot den koop.

De grond wordt geacht aan den kooper over te gaan op het oogenblik van de betaling van de *sialabané*, *pagopago* en *olopolop*.

Betaling van de koopsom in termijnen heet niet voor te komen.

In den verkoop van een sawah is de *pangéahan* daarvan niet begrepen,wanneer daaromtrent niets is overeengekomen. In dit geval wordt de sawah bij den verkoop op de hoeken van grensteekenen — *toehé* — voorzien, ook wanneer de sawah niet aan andere grenst. Het plaatsen van de *toehé* gebeurt in tegenwoordigheid van degenen, die *sialabané* of *pagopago* ontvangen hebben.

Een bouwveld of tuin, behoorende tot een onverdeelde erfboedel, mag niet verkocht worden dan met toestemming van alle erfgenamen.

Luidens het yonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 23 November 1909 Nr. 60 wordt woeste grond nooit verkocht. Slechts door (legale) ontginning kan men zich eenig recht op woesten grond verzekeren.

In een rapatzitting van de volkshoofden van de Silindoengvallei van 6 November 1893 werd vastgesteld, dat *haocma rimba* niet mogen worden verkocht noch vervreemd. Onder *haocma rimba* worden bedoeld door ontginning verkregen sawahs. Niet vermeld is er of de bepaling slechts op door *parripé's* ontgonnen sawahs slaat. Ik vermoed van wel. De vastlegging der bepaling zal vermoedelijk wel beoogen eene — blijkbaar noodige — verzekering van het boven behandelde naastingsrecht in geval van verhuizing.

§ 15. Verpanding.

Geldleening met een bouwveld of eenig voorwerp als zekerheidspand — *borg* of *singkoram* — dat dus bij den leener blijft, geschiedt in den regel tegen rente — *hoea* (meestal $2\frac{1}{2}\%$ per maand)¹⁾.

Vroeger ging bij verhaal van de schuld de *singkoram* op den geldschieter over met verhaal van het te min op de overige bezittingen van den schuldenaar en c.q. restitutie van het te veel aan waarde van het pand. Thans wordt de schuld, ook bij het stellen van een *singkoram*, op willekeurige bezittingen van den schuldenaar verhaald. Vermoedelijk houdt deze op het oog vreemde wijziging verband met de grote moeilijkheden, welke zich in den regel wegens het opwerpen van allerlei exceptions bij beslagleggingen op bezittingen van proces-lustige Bataks kunnen voordoen.

Een *saba singkoram* mag niet verkocht of verpand worden; evenmin mag men het veld *manarboet* (uitleenen op termijn), opdat het

¹⁾ Geld of een voorwerp lenen zonder rente en zonder een pand heeft *morsali*.

verhaal eventueel op de *singkoram* niet beperkt worde door eenigerlei termijn. Ook mag men het niet ruilen of wegschenken. Wel is het geoorloofd zoo'n veld in deelbouw uit te geven.

Bij bruikpandgeving wordt geen rente gevraagd. Is het pand een sawah, dan noemt men deze een *saba dondon*. Bestaat het pand uit iets anders, dan heet het *sindor*.

Het ondervolgende slaat slechts op bruikpandgeving.

Verpanding van een benzoëtuin of een ladang komt niet voor, wel verhuur van een benzoëtuin — *manggadis boeloeng ni hamindjon*.

Het is niet gebruikelijk een overeenkomst te sluiten, dat de *saba dondon* voor altijd (vast) — *pâté* — aan den pandnemer zal blijven bij niet - aanzuivering van de schuld binnen eenen overeengekomen termijn. Wel komt dit voor bij bruikpandgeving van roerende goederen, b.v. vee, gouden oorringen enz. Het pand wordt dan een *sindor pâté* genoemd.

Men mag alleen verpanden gronden, welke men in *golat, pâté* of in pand — *dondon* — heeft.

Den voorrang tot het in pand nemen hebben successievelijk de *waris* in het dorp (de naaste — *na soemolhot* — gaat voor), de *waris sahombar hoeta* (de waris uit de omgeving van het dorp), de *radja hoeta*, de *dongan sahoeta* (dorpgenooten) en de *dongan sabalok* (eigenaren of bezitters van huurperceelen).

Voor dat men een *saba dondon* in achterpand wil geven, moet men den pandgever eerst vragen het pand te lossen. In achterpandgeving behoort te geschieden ten overstaan van den pandgever — *dipadjacmola* — en mag niet geschieden tegen een hooger bedrag dan de oorspronkelijke pandsom, c.q. van het resterende gedeelte daarvan.

Verpanding van een sawah moet geschieden ten overstaan van den *radja hoeta* van den pandgever. Ofschoon niet verplicht heeft verpanding in den regel ook ten overstaan van de *waris* van den pandgever plaats. Daarbij is geen betaling van *pagopago* of iets dergelijks aan hoofden of getuigen verplicht. In de meeste gevallen geven beide partijen ter verscherping van het geheugen der attesteerende hoofden en getuigen hen echter tegenwoordig wel *ingolting*.

Verpanding van een sawah door eene weduwe, die geen kinderen heeft, is niet geoorloofd, ook niet in het jaar, dat zij niet hertrouwen mag, zelfs al mocht zij in dien tijd niet door de *waris* van haar overleden man onderhouden worden.

Eene weduwe met enkel dochters mag wel sawahs verpanden doch moet zulks doen met medeweten van de *waris* van haren overleden man. Ten einde zoo min mogelijk de aandacht dier *waris* op de sawahs te vestigen in de hoop hiermede die velden buiten de *téantéanan* (een onder de *waris* te verdeelen erfboedel) te kunnen houden, gaat zij niet gaarne tot de verpanding over.

Eene weduwe met zoons mag eveneens sawahs verpanden, wanner deze nog onmondig zijn. Ook dan zal zij er de *waris* van haren overleden man in moeten kennen.

De pandnemer is verantwoordelijk voor het onderhoud van den

dijk langs de in pand gekomen sawah. Komt hij zijne verplichting niet behoorlijk na, dan is hij aansprakelijk voor het eventueel herstel van het veld.

Is de sawah te loor gegaan buiten de schuld van den pandnemer, dan vervalt de pandschuld.

Eene verbetering van een *saba dondon* wordt niet door den pandgever vergoed. (Zie ook het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 7 September 1921 Nr. 24, dat echter op eenen verpanden vijver slaat). In den regel wordt bij eene belangrijke verbetering door partijen overeengekomen, dat het pand niet binnen eenen zekeren termijn mag worden ingelost, opdat de pandnemer redelijk profijt zal kunnen trekken van de door hem aangebrachte verbetering. Bij het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 9 Januari 1922 Nr. 1 werd het volgende geval behandeld. Van een verpande sawah werd ongeveer een $\frac{2}{3}$ gedeelte bij een watersnood weggeslagen. De pandnemer gaf het veld toen in achterpand aan een derde, die de beschadiging herstelde. De rapat stond den oorspronkelijken pandgever toe de sawah zonder verhoging van de pandsom van bedoelden derden persoon te lossen, omdat deze 7 jaren dus voldoende van de herstelling genoten had.

Een periodieke huldegift is bij verpanding niet verplicht of gebruikelijk. Wel schijnt het volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 25 Augustus 1915 Nr. 4 voor te komen, dat de pandgever middels gedeeltelijke afbetaling van de pandschuld zijn recht tot lossing van het pand in herinnering houdt. Die betaling heet *pangaratai*.

Een *saba dondon* mag als *paoeséang* geschenken worden, mits slechts bekend worde gesteld, dat men met een pand te doen heeft. Het bedrag van de pandsom moet dan worden opgegeven. Komt het tot eene echtscheiding en moet de *paoeséang* teruggegeven worden, dan kan worden volstaan met eene restitutie van de pandsom.

Op gelijke wijze mag een *saba dondon* worden weggeschonken als *pandjaéan, indahan arian* en *daon sihol*.

Teruggave van een *saba dondon* in deelbouw aan den pandgever komt veel voor. Zulks behoort te gebeuren ten overstaan van de *radja's hoeta* van beide partijen en de *waris* van den pandgever in tegenstelling met gewone gevallen van deelbouw, waarin volstaan kan worden met willekeurige getuigen.

Wanneer een pandnemer *pangéahan* van de door hem in pand genomen sawah ontgaat, noemt men deze uitbreiding *soerangkir*. Zij blijft bij de lossing van het pand bij den pandnemer, tenzij overeengekomen is, dat de pandnemer geen *pangéahan* zal bewerken. Een Bataksch spreekwoord zegt: „*Togoe oerat ni boeloe togoean oerat ni padang, togoe ninna ochoem togoean binaen ni padan*“ (Sterk zijn de wortels van de bamboe, sterker die van het gras; sterk is de wet, sterker de gemaakte overeenkomst). Volgens het vonnis echter van de Kleine Rapat van Pahaé van 15 Maart 1919 Nr. 3 is de pandnemer niet gerechtigd zonder vergunning van den pandgever een in

pand bekomen sawah te vergrooten. Doet hij het eigener autoriteit, dan gaat bij lossing van het pand ook de vergrooting daarvan aan den pandgever over. Deze is dan echter eene vergoeding daarvoor aan den pandnemer verschuldigd (vermoedelijk een soort *singkat panggoe*). De vergrooting maakte i.c. blijkbaar de *pangéahan* van het verpande veld uit.

Bij verpanding van een reeds beplante sawah onder de voorwaarde, dat de oogst aan den pandnemer zal toekomen, bedraagt de inlossingssom, wanneer niet anders is overeengekomen, minder dan de pandsom. Het verschil wordt *sanggoel* genoemd en is ongeveer zóó groot als de waarde van den oogst.

Wordt overeengekomen, dat de pandgever den oogst nog voor zich mag binnen halen, dan wordt bij lossing van het pand de pandsom uit den aard niet verminderd. Tenzij anders is bedongen, behoeft de pandgever niets van den oogst aan den pandnemer af te staan.

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 2 Maart 1885 Nr. 1 werd iemand, die beweerde een sawah niet verpand maar verkocht te hebben, verplicht het pand in te lossen, aangezien het bestaan van eene pandovereenkomst werd aangenomen. In het algemeen kent de adat geen voorschrift, welke eenen pandgever verplichten kan het pand te lossen, vermoedelijk omdat hij langs den weg van in achterpandgeving gelegenheid heeft zijn geld terug te erlangen. Blijkbaar heeft zich deze gelegenheid in het bovenbedoelde geval niet voorgedaan.

Vaststelling van eenen termijn, waarbinnen ingelost moet worden, is niet gebruikelijk. Wel bestaat het voorschrift, dat wanneer geen andere termijn gesteld is, waarbinnen de pandgever het pand niet mag lossen, die termijn twee jaren duurt — *balik boengki*. Het komt veel voor, dat om verlenging van dezen termijn wordt gevraagd en gegeven. Het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Si Waloe Ompoe van 3 October 1913 Nr. 86 stond lossing toe eerst na de *balik boengki*, terwijl het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 7 December 1922 Nr. 43 aan de *balik boengki* een duur geeft van 1 à 2 jaar.

Voorts mag luidens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 14 Juli 1908 Nr. 12 volgens de adat een pand niet worden gelost in het jaar, waarin door den pandgever weer geld op het pand is geleend.

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 11 September 1888 Nr. 177 werd den pandgever toegestaan de sawah te lossen, alhoewel de pandnemer reeds met de bewerking daarvan was begonnen, mits tegen eene verhoogde pandsom (de verhoging strekte blijkbaar tot vergoeding voor de verrichte veldwerkzaamheden).

Bij het vonnis van genoemde rechtbank van 9 September 1890 Nr. 81 werd in een overeenkomstig geval den pandgever echter toegestaan eerst tegen het volgende plantseizoen te lossen en bij het vonnis van dezelfde rechtbank van 17 Januari 1891 Nr. 7 na den oogst.

Het vonnis van meergenoemde rapat van 13 October 1908 Nr. 39

stond lossing van een verpande sawah in den gewastijd wel toe, maar het veld behoeft dan eerst na den oogst te worden teruggegeven.

Het vonnis van de Kleine Rapat van Sipoholon van 25 Januari 1917 Nr. 1 zegt, dat een verpande sawah niet mag worden gelost op een oogenblik, dat die reeds bewerkt is.

Op een rapatzitting van de volkshoofden van de Silindoengvallei van 10 Augustus 1892 werd bepaald, dat wie verpande sawahs wilde lossen, zulks moet doen in de maand *sipahatloe* (de derde maand van het Bataksche jaar). Nog maar weinigen zullen zich het bestaan van het voorschrift herinneren. Het was en is nu nog echter in overeenstemming met het gebruik om geen pand binnen den gewastijd te lossen. De periode tusschen twee gewastijden noemt men *djalangon*. De *sipahatloe* is de periode vlak na den oogst, dus de tijd van overvloed.

De rechten van den pandnemer gaan bij versterf over op diens zoons, c.q. verdere nakomelingen en eerst bij ontstentenis van deze op de *waris*, onverschillig waar deze wonen; die van den pandgever eveneens op de naaste nakomelingen, ongeacht waar deze wonen, doch bij versterf zonder zoons gehad te hebben — *poenoë* — enkel op de *waris*, die in het dorp woonachtig zijn, en bij ontstentenis van deze op den *radja hocta*.

Een *waris* is gedurende het leven van den pandgever steeds gerechtig door restitutie van de pandsom zich in de plaats van den pandnemer te stellen. De naaste — *na soemolhot* — der tot de in pandneming genegen en den meesten voorrang daartoe hebbende *waris*' gaat voor. Zie ook het vonnis van de Kleine Rapat van Sipoholon van 13 Augustus 1919 Nr. 19, volgens hetwelk echter de naaste van alle *waris* en dus niet enkel van die, welke den meesten voorrang voor het zich in de plaats stellen hebben, de preferentie hiertoe heeft.

Volgens de adat is het recht tot het lossen van een pand aan geen verjaring onderhevig. De bestaande verjaringsregeling is van het Bestuur uitgegaan (zie pag. 267).

Als de oorspronkelijke pandgever niet bij de in achterpandgeving tegenwoordig is geweest, moet hij voor de lossing van de *saba dondon* zich tot den oorspronkelijken pandnemer wenden. Met eene kleine variant op die van het onderdistrict Balige luidt de betrekkelijke spreek in Silindoeng: „*Sagoesagoe sapadang Ompoe ni Mandoelo, ia i dongan morpadan toesi oesöoesd*”¹⁾). (Zie ook het vonnis der Groote Rapat van Silindoeng van 19 Juli 1920 Nr. 16 en van 22 April 1919 Nr. 13). Bij betaling van de pandsom aan den oorspron-

¹⁾ Volgens inlichtingen heeft het eerste gedeelte van de spreek geen betekenis, doch dient het alleen voor den goeden loop van het rijm, zoals bij Bataksche gezegden meer voorkomt. Zoo zegt men tot jonggehuwden als heilwensch: „*Giringgiring gastagosta, mangiringiring djala mangompaopta*” (kllokjes, belletjes, er moe zijn kinderen, die nog in een doek op den rug gedragen moeten worden en die men behoedaam voor zich uit moet doen gaan). *Sagoesagoe* zijn koekjes, die thans gemaakt worden van rijstmeel, maar vroeger ook veel van *sapadang*, in het klein lijkende op rijstkorrels.

keijken pandnemer moet de sawah in bovenbedoeld geval door den achterpandnemer aan den oorspronkelijken pandgever worden teruggegeven. Is de oorspronkelijke pandgever wel bij de in achterpandgeving tegenwoordig geweest, dan moet hij de sawah rechtstreeks van den achterpandnemer lossen.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 10 September 1906 Nr. 31 is in achterpand geven zonder goedvinden van den oorspronkelijken pandgever in strijd met de adat. Toch werd in een zoodanig geval bij gemeld vonnis in zooverre met de in achterpandgeving rekening gehouden, dat de achterpandnemer verplicht werd eerst dan de verpande sawah aan den oorspronkelijken pandgever af te staan,wanneer laatstgenoemde hem de pandsom had terugbetaald.

Daarentegen werd bij het vonnis van de Kleine Rapat van Pangariboean van 21 Augustus 1918 Nr. 26 de pandnemer veroordeeld de door hem in pand ontvangen doch daarna aan een derde vervreemd sawah tegen ontvangst van de pandsom aan den pandgever terug te geven of bij niet in staat zijn hiertoe, de waarde van de sawah te vergoeden, zonder dat onderzocht was of de pandgever bij bedoelde vervreemding tegenwoordig was geweest; uit het vonnis blijkt althans niet, dat zulk een onderzoek heeft plaats gehad.

Aan de inlossing zijn geen bepaalde formaliteiten gebonden. Het geschiedt in den regel ten overstaan van een paar willekeurige getuigen. Wel is het gebruikelijk den *radja hoeta* met de plaats gevonden lossing in kennis te stellen.

Eene verpanding mag in eenen verkoop — *gadis paté* — worden omgezet, wanneer de pandgever tot verkoop van de sawah gerechtigd is. De bijbetaling heet *sipatépaté*. Verhoging van de pandsom met in stand houding dus van de pandovereenkomst heet *tambatamba*. Voor eene omzetting van eene verpanding in eenen verkoop gelden dezelfde regelen als voor verkoop.

Dondon toeä heeft in Silindoeng eene andere betekenis dan elders en wel de volgende. Wanneer een *toeroenfeest* gegeven wordt, danst de *pahompoe sihahaän* of *panggoaran* (de oudste zoon van den oudsten zoon van den overledene) het eerst. Het is dan gebruikelijk dat hem dan door de zoons van den overledene een sawah uit den erfboedel wordt gegeven. Alhoewel het een *saba golat* en geen *saba dondon* is, noemt men de gift toch *dondon toeä*.

§ 16. *Ruil.*

Evenals elders kent men ook in de onderwerpelijke rechtsgouw *libé paté*, *libé simoelaknoelak* en *libé gogo*. Echter verstaat men hier onder het laatste, dat elke partij haar eigen veld behoudt en bewerkt doch den oogst van de wederpartij binnenhaalt tot geene grootere hoeveelheid echter dan het eigen veld opbrengt. Het overschietende gedeelte is voor den bezitter van het veld. De overeenkomst beoogt dus enkel besparing van vervoersarbeid.

Libé paté (ruil voor altijd) moet geschieden ten overstaan van

getuigen; het kunnen willekeurige personen zijn. Aan hen wordt *pagopago* betaald. Zijn beide sawahs van verschillende waarde, dan heeft er bijbetaling — *panoersoe* of *panendek* — plaats door dengene, die een sawah van hogere waarde ontvangt.

Bij het vonnis van de Grote Rapat van Silindoeng van 3 October 1905 Nr. 23 werd een ruil van een *pargadongan* (oebiveld) met een sawah onwettig verklaard, omdat de overeenkomst in strijd met de adat zonder voorkeurs den hoofden gesloten was. In het vonnis werd niet aangegeven, welke soort van ruil men hier te doen had.

Voorwerp van *libé paté* kunnen alleen uitmaken gronden, die men in *golat* of *paté* bezit. Ook een *saba paoeséang* mag men voor altijd verruilen; hiervoor is eene vergunning van den schenker niet noodig.

Voor *libé simoelakmoelak* (ruil tot wederopzeggens) zijn alle soorten velden vatbaar. Bij *libé simoelakmoelak* is eenzijdige opzegging ten allen tijde geoorloofd mits niet binnen de twee eerste jaren — *balik boengki*.

Wanneer het eigen veld b.v. bij een watersnood verwoest is, behoeft het in *libé simoelakmoelak* ontvangen veld niet te worden teruggegeven dan wanneer het verwoeste veld hersteld is.

Een *saba libé simoelakmoelak* mag men verpanden, in deelbouw geven, uitleenen — *manarboet* —, en ook als *paoeséang* en *pandjaéan* wegschenken. In de beide laatste gevallen komt bij verbreking der overeenkomst de terugontvangen sawah aan den *paoeséang* - of *pandjaéan*-ontvanger toe te behoren, uit den aard met hetzelfde recht, als de schenker daarop kon uitoefenen.

Bij het vonnis van de Grote Rapat van Silindoeng van 3 September 1894 Nr. 65 werd een geschil berecht, waarin beide partijen elkaar betwisten of de ruil van de bewuste sawahs voor altijd dan wel tot wederopzeggens was gesloten. Daar zij reeds 10 jaar geleden plaats had, werd door de rapat aangenomen, dat die voor altijd was geschied.

§ 17. Deelbouw.

Niet vatbaar voor eene uitgifte in *bola pinang* (deelbouw) zijn in deelbouw ontvangen sawahs en *haoema parhombanan* (velden, behorende bij eene heilige bron).

De deelbouwgever verstrekt de *boni* (padizaad). De deelbouwer zorgt voor de bewerking van de sawah. Wanneer de deelbouwgever daarbij met ploegvee of anderszins helpt, wordt deze hulp niet verrekend. De deelbouwgever kan echter niet tot die hulp verplicht worden. Evenmin is hij verplicht *napoe* (mest) te verstrekken.

De deelbouwer zorgt voor het oogsten en het lostreden — *mandégé* — van de korrels van de aren. Ieder der beide partijen zorgt zelf voor het vervoer van haar aandeel in den oogst naar huis. Voor de verdeling van den oogst wordt voor den deelbouwgever eerst afgehouden de door hem verstrekte *boni*.

De afval van de eerste wanning is voor den deelbouwer. Wat deze daaruit door na - wanning nog aan gaba kan verkrijgen — *oedjoeng pamoeerpooeran* — is voor hem.

In den regel wordt na bovenbedoelde afhouding van de *boni* de oogst in twee gelijke deelen verdeeld. Wanneer de bewerking veel arbeid heeft vereischt, b.v. in geval de sawah uit terrassen bestaat, wordt wel eens overeengekomen, dat de deelbouwgever slechts $\frac{1}{3}$ van den oogst krijgt. Een vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé uit het jaar 1917 geeft eene deelbouwovereenkomst te zien, waarbij zelfs slechts $\frac{1}{4}$ van den oogst aan den deelbouwgever is toegekend.

Het is geen gebruikelijk om eenen deelbouwovereenkomst op termijn te sluiten. De deelbouwgever mag zijn sawah steeds terugnemen, mits hij den deelbouwer dadelijk na den oogst met zijn voornemen in kennis stelt. Heeft dit niet plaats gehad, dan wordt de overeenkomst stilzwijgend geacht met een jaar verlengd te zijn.

Bij deelbouw van een benzoëtuin blijft deze in handen van den deelbouwgever. De deelbouwer heeft slechts te zorgen voor het winnen van de benzoë en voor het schoonhouden van den tuin, in den regel enkel bestaande in het wegkappen van wildhoutopslag — *manébas*. Een huurder heeft niet voor het onderhoud te zorgen. Onder verhuur verstaat men eigenlijk verkoop van het te winnen product aan den boom; men spreekt van *manggadis boeloeng ni hamindjon*. De verhuur geschiedt meestal voor een jaar. (Zie b.v. het vonnis van de Rapat Hoendoelan van 14 October 1910 Nr. ?).

Is bij deelbouw van eenen benzoëtuin ter zake niets overeengekomen, dan wordt het gewonnen product gelijkelijk tusschen de beide partijen verdeeld. Veelal wordt overeengekomen, dat slechts $\frac{1}{3}$ van den oogst aan den deelbouwgever komt, doch dat de deelbouwer dan in eigen voeding heeft te voorzien. Zorgt de deelbouwgever voor de voeding, dan komt hem $\frac{2}{3}$ van den oogst toe.

Een deelbouwovereenkomst pleegt men te sluiten ten overstaan van getuigen, die uit willekeurige personen kunnen bestaan. Men noemt dergelijke getuigen *sibégé hata* (zij, die het gesproken woord hooren). Betaling aan hen van getuigegeld of zoo iets dergelijks is geen gebruik.

Wanneer de deelbouwgever zijn in deelbouw gegeven veld of tuin vervreemdt, wordt eene loopende deelbouwovereenkomst daardoor niet verbroken. Tenzij anders is overeengekomen, krijgt de nieuwe bezitter of eigenaar van den grond het aan den deelbouwgever toe-komend aandeel van den oogst.

§ 18. Huur.

Huur van grond komt weinig voor. In den regel bestaat de huursom uit een bepaalde hoeveelheid gaba (Zie o.a. het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Sipahoetar van 21 October 1912 Nr. 44 en dat van de Groote Rapat van Silindoeng van 4 Mei 1925 Nr. 35, welk laatste vonnis betreft verhuur door eenen pandnemer aan den pandgever).

Het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 18 December 1893 Nr. 125 geeft een geval te zien van verhuur van een sawah voor eenen bepaalden tijd. Dit zal wel regel zijn. Verhuur op langen termijn is, voor zooveel mij bekend, niet gebruikelijk.

§ 19. Bruikleen.

Het komt veelvuldig voor, dat een hoofd van een dorp en soms ook een inwoner daarvan een hunner sawahs in bruikleen geeft aan een nieuwkomeling¹⁾. De sawah wordt dan een *saba parripéan* genoemd, welke benaming wij boven ook zijn tegengekomen voor sawahs, krachtens het naastingsrecht bij verhuizingen aan het dorp vervallen.

Een door een persoon als een *saba parripéan* uitgegeven sawah mag worden teruggenomen, doch alleen dan wanneer daarvoor een behoorlijke reden bestaat; in twijfelachtige gevallen wordt met het oordeel der dorpsgenooten rekening gehouden.

Terugneming van een *saba parripéan* anders dan bij verhuizing schijnt eenne hooge uitzondering te zijn.

De omstandigheid, dat een in het genot van een *saba parripéan* gestelde persoon sindsdien in het bezit van nog andere sawahs is gekomen en men de *saba parripéan* aan eenen anderen nieuwkomeling in bruikleen wenscht te geven, levert volgens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Si Waloe Ompoe van 26 Augustus 1914 Nr. 36 geen motief op om eerstbedoelde persoon de sawah af te nemen, zoolang hij in het dorp blijft wonen.

Ook al beroept men er zich op zelf bouwgrond te kort te schieten, dan nog zal men een aan een ander als *saba parripéan* uitgeleend veld volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 15 November 1921 Nr. 31 niet mogen terugnemen, zoolang evenbedoelde persoon in hetzelfde dorp blijft wonen.

Het vonnis van dezelfde rechtbank van 25 October 1904 Nr. 87 geeft echter een geval te zien van eene terugneming van een *saba parripéan* van een *parripé* om die aan eenen nieuwkomeling uit te geven. (Nadere bijzonderheden ter zake zijn mij niet bekend).

De aan het dorp toe behorende *saba parripéan* worden in den regel in gebruik afgestaan aan armen, nieuwkomelingen en nieuw gevormde gezinnen. Zulk een veld heet voor altijd in den rechtstoestand van een *saba parripéan* te zullen blijven. Het kan slechts dan aan een lid van de heerschende marga in *golat* komen toe te behoren, wanneer de rechtstoestand van het perceel in het vergeetboek is geraakt. De mogelijkheid hiervan is geenszins uitgesloten, waar het veld in den regel van vader op zoon overgaat. Het mag alleen dan worden teruggenomen, wanneer de bruikleener de adat en de regelingen van het dorp niet wil nakomen. Is de houder van de *saba parripéan* rijk geworden, ook dan wordt de sawah hem niet afgenoemt, tenzij hij niet genegeen mocht worden bevonden tegemoet te komen aan het verzoek van het dorp om eenen nieuwkomeling aan een *saba parripéan* te helpen. Hij behoeft hiertoe niet de door hem zelf ontvangen *saba parripéan* af te geven, maar mag ook een eigen sawah als zoodanig in bruikleen geven.

Zoowel een van een persoon als van een dorp ontvangen *saba par-*

¹⁾ Het is eene zeldzaamheid, dat men in zulk een geval een sawah voor altijd — *pati* — weg schenkt.

ripéan gaat bij overlijden van den bruikleener in denzelfden rechts-toestand van rechtswege en zonder formaliteiten over op de in het dorp woonachtige erfgenamen in de rechte mannelijke linie. Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 6 April 1918 Nr. 4 is een vader gerechtigd om bij zijn leven een door hem ontvangen *saba parripéan* aan een zijner in het dorp gevestigde zonen af te staan; bij verhuizing van deze heeft de vader het recht de sawah weer aan zich te trekken en mag de bruikleengever het veld dan niet terugnemen.

Het genotrecht op een *saba parripéan* verliest men bij verhuizing uit het dorp. (Zie o.a. de vonnissen van de Groote Rapat van Silindoeng van 2 Mei 1898 Nr. 27, 16 November 1909 Nrs. 57 en 59, 26 Juni 1918 Nr. 12, 16 Juli 1920 Nr. 14 en 4 Februari 1924 Nr. 3 zoomede dat van de Rapat Hoendoelan van Loemban Garaga van 17 November 1912 Nr. 36). Bij terugkomst mist men het recht het genotrecht weder op te eischen.

Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 20 Juni 1922 Nr. 61 mag bij een verhuizing binnen de *hoendoelan* een *saba parripéan* niet worden teruggenomen. Naar mijne overtuiging heeft men hier te doen met een onjuiste toepassing van de boven behandelde regeling, dat bij verhuizing binnen de *hoendoelan* (*negri*) het naastingsrecht ook voor wat betreft het grondbezit, niet mag worden toegepast. Het kan niet de bedoeling zijn geweest om ook *saba parripéan* dus velden, welke uitgeleend worden in het belang speciaal van het dorp, onder de werking der regeling te brengen. Voor zooveel bekend werd deze dan ook niet met uitzondering van het bovenbedoelde geval nooit op *saba parripéan* toegepast.

Een *saba parripéan* mag door den bruikleener in deelbouw worden uitgegeven en met vergunning van dengene, die het veld als *saba parripéan* uitgaf, ook tot wederopzeggens met een ander veld worden geruimd, voorts in *sarboet* (bruikleen) worden gegeven en zelfs verpand (zie ook het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 2 Mei 1917 Nr. 6); dit laatste echter alleen onder de belofte van het veld bij verhuizing eerst te zullen lossen. Verhuur van een *saba parripéan* komt niet voor.

Het genotrecht op een *saba parripéan* gaat verloren, als men het veld braak laat liggen, force majeure uitgesloten.

Het schijnt eenen bruikleener van een *saba parripéan* niet altijd vrij te staan het veld terug te geven. Het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Si Waloe Ompoe van 5 Augustus 1914 Nr. 25 geeft daarvan het volgende geval te zien. Iemand had een *saba parripéan* gekomen onder de verplichting het aan het veld grenzende gedeelte van een dijk te onderhouden. Hij kwam deze verplichting niet naar behoren na en moest deswege een varken slachten tot belooning van de lieden, die dit werk voor hem hadden verricht. Hij wilde daarop de *saba parripéan* teruggeven om van het onderhoud af te zijn en bleef andermaal hierin nalatig. Het dorpshoofd klaagde hem toen aan en verklaarde met bedoelden persoon te zijn overeengekomen dat, zoolang

deze in het dorp zou blijven wonen, de *saba parripéan* bij hem zoude blijven. De rapat veroordeelde dien persoon toen in de kosten van de herstelling andermaal van den dijk.

Het verschil tusschen een *saba sinarboet* of *saba na nündjam* met een *saba parripéan* bestaat hierin, dat het eerstgenoemde veld voor een bepaalden termijn of tot wederopzeggens in bruikleen is gegeven en het tweede, zoals uit het bovenstaande blijkt, niet.

Een geval van bruikleen op termijn is behandeld bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 14 December 1908 Nr. 70. Een door eene overstroming beschadigde sawah werd in bruikleen gegeven in de hoop, dat de bruikleener door eene bebouwing van het veld de schade zoude herstellen. Tot beloonding hiervan werd hem het gebruik van de sawah in uitzicht gesteld voor den duur van vier jaren.

Een geheel overeenkomstig geval werd behandeld bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 9 November 1896 Nr. 52, echter was hier geen termijn gesteld bij de uitgifte, doch het perceel (toevallig?) ook slechts voor 4 jaren aan den bruikleener gelaten.

Een ander geval geeft het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 8 December 1925 Nr. 115. Een rijstveld werd als *saba parripéan* uitgegeven onder het beding, dat deze zou moeten worden teruggegeven, wanneer een zoon van den bruikleengever naar de Kweekschool van Inlandsche onderwijzers mocht gaan.

Het geschikt maken van een in bruikleen ontvangen stuk grond voor eene meer productieve bestemming schijnt voor den bruikleengever de verplichting met zich mede te brengen bij terugontvangst van het perceel den bruikleener een vergoeding te geven voor den aan de bestemmingsverandering besteden arbeid. Bij het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 7 Juli 1918 Nr. 47 werd een dorpshoofd, dat bij de verhuizing van een zijner onderhorigen het door deze van hem in bruikleen ontvangen veld terug bekwam, verplicht bepaalde onderhorige een bedrag van 15,- gld. als *gonti hoodali* (vervanging van de *hoodali* of drietand, waarmede men den grond omhakt) te betalen voor de omzetting van het veld in een sawah; bij de uitgifte daarvan was het een keladituin.

§ 20. Schenking.

De onderstaande rechterlijke uitspraken slaan op schenkingen in het algemeen en dus ook op die, welke niet in eenigerlei adatrechterlijke verplichting haren grond vinden.

Volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Sipoholon van 4 November 1915 Nr. 8 mag men geen sawah wegschenken buiten tegenwoordigheid zijner vrouw; m.i. alleszins begrijpelijk, waar de Bataksche vrouw minstens even hard voor de huishouding en niet in de allerlaatste plaats voor de voeding heeft te arbeiden als de man.

Voorts moet luidens het vonnis van de Kleine Rapat van Pahaé van 11 November 1918 Nr. 80 schenking plaats vinden ten overstaan van het dorpshoofd.

Blijkens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 25 October 1921 Nr. 62 is men gerechtigd een in *golat* bezeten veld weg te schenken aan wien men wil.

§ 21. *Paoeséang.*

Het geven van een *saba paoeséang* behoort te geschieden ten overstaan van de personen, die bij de huwelijksuiting tegenwoordig moeten zijn. Zoo zullen steds de naaste *waris* — *waris na soemolhot* — bij de gift aanwezig moeten zijn. Luidens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 24 September 1906 Nr. 35 moet o.m. ook het dorpshoofd bij het sluiten eener huwelijksvereenkomst tegenwoordig zijn. Volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 25 October 1909 Nr. 52 moet het schenken van een *saba paoeséang* geschieden in het bijzijn van de hoofden. Het vonnis van de Kleine Rapat van Sipoholon van 14 Juni 1917 Nr. 8 zegt echter, dat het gebruikelijk is de *paoeséang* na afloop van het huwelijksfeest te geven en dat dan gewoonlijk geene getuigen daarbij worden geroepen. V. z. v. mij bekend, behoort het dorpshoofd wel met de gift bekend te worden gesteld.

Wanneer de *parboroc* een veld als *saba paoeséang* geeft, dat door een derde echter kan worden opgevorderd, is hij volgens het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 27 Juli 1918 Nr. 23 verplicht aan het echtpaar een andere *saba paoeséang* daarvoor in de plaats te geven.

Het is gebruik een *saba paoeséang* eerst te geven, als er een zoon geboren is — dit met het oog op de mogelijkheid anders van verlies van een sawah aan personen, met wie men door geene banden van bloed- of aanverwantschap verbonden is, b.v. wanneer de vrouw komt te overlijden, voordat er nog een zoon geboren is. Tegenwoordig heeft de gift wel eens dadelijk bij de huwelijksuiting plaats.

Wanneer de vrouw vóór den man komt te overlijden en dan geene kinderen of enkel dochters achter laat, blijft de *paoeséang* bij den man. Laat zij zoons achter, dan gaat de *paoeséang* aan die zoons.

Sterft de man vóór de vrouw kinderloos of met achterlatting alleen van dochters en wordt de vrouw krachtens het erfhuwelijksrecht door een der bloedverwanten van den overleden man als vrouw tot zich genomen, dan gaat de *paoeséang* naar de naaste *waris* van den overleden man. De vrouw mag alleen de dagelijks gebruikte sieraden behouden.

Sterft de man vóór de vrouw en laat hij zoons achter uit zijn huwelijk met haar, dan gaat de *paoeséang*, ook al treedt de vrouw in een vrijwillig erfhuwelijk, naar die zoons.

Op de vrouw rust, wanneer zij van haren overleden man geen zoons heeft gekregen, de plicht zich in een erfhuwelijk te schikken. Zij kan zich van die verplichting alleen ontslaan door eene verbreking van de aanverwantschapsbanden met de familieleden van den overleden man, welke verbreking evenals echtscheiding *sirang* wordt ge-

noemd. De *sinamot* (bruidschat) en de *paoeséang* worden dan over en weer teruggegeven¹⁾.

Gedurende het eerste jaar na het overlijden van haren man mag de weduwe niet in een nieuw huwelijk treden. Wanneer zij geen zoons uit het huwelijk heeft, moet zij in dat jaar door de *waris* van haren overleden man onderhouden worden²⁾. Gebeurt dit niet dan mag zij voor haar levensonderhoud en dat van hare ongehuwde dochters de *saba paoeséang* blijven gebruiken. Treedt zij ook daarna niet in het huwelijk en heeft er evenmin een z.g. echtscheiding als bovenbedoeld plaats gehad, dan mag zij, wanneer zij niet door de erfgenamen van haren overleden man onderhouden wordt, maar zij nochtans niet verhuisd is, de *saba paoeséang* eveneens blijven gebruiken voor haar levensonderhoud en dat van hare ongehuwde dochters. Eerst wanneer zij hertrouwt, mogen de erfgenamen van haren vorigen man haar de *saba paoeséang* afnemen.

Luidens het vennis van de Groote Rapat van Silindoeng van 4 December 1899 Nr. 169 vordert de adat, dat de *waris* van den overleden man voor de achtergelaten vrouw zorgen — i.c. had zij zelfs een gehuwde dochter — en dat zij niet gerechtigd zijn haar de door haren man nagelaten sawah te ontnemen, tenzij zij op andere wijze in haar onderhoud voorzien. Wat hier van een willekeurige sawah beslist is, geldt voor een *saba paoeséang* uit den aard in hooger mate.

Het vennis van de Groote Rapat van Sipahoetar van 30 Januari 1907

¹⁾ Bij de besprekking der echtscheiding wordt vastgesteld, wat van de *sinamot* moet worden teruggbetaald. Ook wanneer slechts een gedeelte van het vastgestelde bedrag — *patilaho* — is betaald, hetgeen in den regel plaats heeft onmiddelijk na het uitspreken van de echtscheiding door de hoofden, is de echtscheiding een voldoening feit. In dit stadium draagt zij, wanneer zij naar de *onan* gaat, wat bamboebladeren in het haar — *marsanggoel boeloeng ni boeloe* — ten teeken dat zij vrij is voor eene verloving. Neemt een huwelijkskandidaat na daarom gevraagd te hebben de *sanggoel* van haar in ontvangst, dan geeft hij daarmee te kennen te willen instaan voor de betaling van de restant schuld van den *parboroe* (degene, die de vrouw uit huwde en dus ook de *sinamot* ontving) aan de erfgenamen van den overleden man. Eerst wanneer de restant schuld door den huwelijkskandidaat voldaan is en de *parboroe saésaé* betaald heeft aan de *waris* van den *paramak* ten blyke, dat de weduwe hare volle vrijheid heeft herkregen, is zij gerechtigd het voorgenomen huwelijk te sluiten. Zij kan dan zonder *sanggoel* naar de *onan* gaan. Betaalt de *parboroe* zelf alles terug en bovendien nog de *saésaé* aan de *waris* van den *paramak*, ook dan is zij geheel vrij een nieuw huwelijk te sluiten, maar naar de markt gaande draagt zij, bij aldin zich nog geen huwelijkskandidaat heeft voorgedaan, wat *soésaé* (een welriekende grassoort) in het haar — *marsanggoel saésaé* — ten blyke, dat zij weer vrijelijk hertrouwen mag en op haar geenerlei uit de echtscheiding voortspruitende schuldenlast meer drukt.

Dezelfde uiterlijke kenteeken draagt de vrouw, wanneer haar huwelijk door eene reële echtscheiding onthonden is. Zijn beide partijen in der minne uiteengegaan, dan voegt de vrouw bij de *saésaé* nog een weinig *banébané* (een welriekende struik) en anders wat *riaria* (scherpe rietbladeren).

Het *marsanggoel*gebruik wordt in de Silindoengvallei niet meer betracht.

²⁾ Wanneer de vrouw na het overlijden van haren man eigener beweging teruggaat naar den *parboroe* — waartoe zij gerechtigd is — dan is het geen gebruik, dat de *waris* van haren overleden man haar onderhouden.

Nr. 1 zegt, dat de vader van een gezin de volle beschikking heeft over alle sawahs van het gezin met uitzondering van die, welke de vrouw bij het huwelijk heeft aangebracht als *paoeséang*. Deze sawah kan door den vader alleen aan zijne kinderen, geboren uit het huwelijk met evenbedoelde vrouw, geschonken worden.

Wordt een *saba paoeséang* verkocht of verpand buiten medeweten van den *parboroe* en heeft daarna eene echtscheiding plaats, ingevolge welke de *saba paoeséang* aan den *parboroe* terug moet gaan, dan mag die sawah door den *parboroe* worden opgevorderd, ongeacht in wiens handen die mocht zijn overgegaan, omdat de verkoop of verpanding van de sawah onwettig was. De kooper of pandnemer kan dan een eisch tot schadeloosstelling indienen tegen den *pangoli* (echtgenoot) waar de *parboroe* buiten staat.

Heeft de vervreemding van de *saba paoeséang* echter met medeweten van den *parboroe* plaats gehad, dan kan de *paranak* of de *pangoli* volstaan met eene vergoeding van de waarde van de sawah, wanneer hij bij echtscheiding anders het veld had moeten teruggeven.

Niet alleen de *pangoli* maar ook diens zoon of kleinzoon is verplicht er eerst den *parboroe* of zijne nakomelingen in te kennen, alvorens een *saba paoeséang* te vervreemden. Voor verdere nakomelingen van den *pangoli* is het gepast zulks te doen.

Het is geen gewoonte om bij de huwelijksvereenkomst de *saba paoeséang* op waarde te stellen. Wanneer bij echtscheiding in stede van de sawah de waarde hiervan moet worden teruggegeven, geldt als zoodanig de waarde van de sawah op het oogenblik van de echtscheiding.

Een *saba paoeséang* wordt ook gegeven, al mocht de *sinamot* nog niet ten vollen betaald zijn. De waarde van de *paoeséang* behoeft geen bepaalde fractie uit te maken van de *sinamot*. Het komt wel eens meer voor, dat de *paoeséang* eene hogere waarde heeft dan de *sinamot*.

Wanneer de *parboroe* de *saba paoeséang* terugbekomen heeft door koop, heet het veld een *saba moelak*.

Paoeséang wordt gegeven om den stand van de vrouw hoog te houden — de grootte van de *paoeséang* geeft ook eenigermate den stand van de vrouw aan —, verder om een huwelijk ener dochter te bevorderen, vroeger ook om hare positie in de omgeving der vreemde marga, waarin zij door haar huwelijk gekomen was, te versterken, dus als beveiligingsmaatregel en nu ook om het in de hand te hebben een huwelijk met eene tweede of derde vrouw te voorkomen.

§ 22. *Saba bangoenan.*

In plaats van een *saba paoeséang* wordt een *saba bangoenan* gegeven, wanneer de bruidegom een *héra sondochan* is d.w.z. een wegens de bruidschatschuld bij zijne schoonouders inwonende bruidegom. Het veld blijft een *saba bangoenan* heeten, ook al hebben de jong-

gehuwden eene eigen huishouding begonnen — *nandjaé* — en al is de bruidschat ten volle betaald. Een *saba bangocnan* wordt door den *parboroe* ook wel eens aan eene nog niet gehuwde dochter — *boree na marbadjoe* — gegeven. Dit geschieht in den regel slechts door personen, die over vele sawahs te beschikken hebben.

Een *saba bangocnan* wordt ook gegeven vóór de voltrekking van een huwelijk, maar bruid of bruidegom dan wel beiden moeten dan reeds bestaan. Bij de voltrekking van het huwelijk wordt de sawah een *saba paoeséang*.

Bij een z.g. kinderhuwelijk (ten rechte kinderverloving) in den vorm van *marboroe tapang* (bruid en bruidegom dan wel alleen de bruid is nog niet geboren) of in den vorm van *mangòrò boree* (bruid en bruidegom bestaan beiden doch zijn nog onvolwassen) wordt bij de ontvangst door den *parboroe* van de *sinamot* door deze een sawah geschonken aan den *paranak* (vader van den bruidegom of degene, die bij het huwelijk diens plaats inneemt) om die later tot *paoeséang* te doen strekken. Vóór de huwelijksgemeenschap heet de sawah een *saba hoendoelan ni boree*¹⁾.

Voor de *saba bangocnan* gelden dezelfde regelen op het vervreemdingsrecht als voor de *paoeséang*.

§ 23. *Ragiragi*.

Onder *ragiragi* verstaat men de gift, bij het huwelijk door den *parboroe* aan den *paranak* en aan de *waris* van deze gedaan als wedergeschenk voor den ontvangen bruidschat. Die gift bestaat in den regel uit *oelos'* (geweven doeken), geld, enz., maar kan ook uit een sawah bestaan, welke dan genoemd wordt een *oelos na so ra boeroek* (een onverslijtbare *oelos*) of *saba ragiragi*. (Zie o.a. het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Pagar Batoe van 28 Augustus 1913 Nr. 53). Alleen aan den *paranak* wordt een *saba ragiragi* gegeven. De gift wordt niet als *paoeséang* aangemerkt.

Voor een vervreemding van een *saba ragiragi* gelden dezelfde regelen als voor die van een *saba paoeséang*.

Wanneer bij een echtscheiding de *saba paoeséang* aan den *parboroe* teruggegeven moet worden, moet dit ook met de *saba ragiragi* geschieden.

Ragiragi is een verplichte gift en blijkbaar in rechte opeischbaar. Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 14 Januari 1904 Nr. 12 werd op een eisch van den *paranak* om *ragiragi* tot een bedrag van \$ 30.- voor de tot dusverre door hem aan bruidschat

¹⁾ Een kinderhuwelijk beoogt niets anders dan het scheppen van aanverwant-schapsbanden tusschen de wederzijdsche ouders om redenen, welke niets uit te staan hebben met genegenheid tusschen de uitgehuwden. Volgens eene nota van den assistent demâng Frederik Goeltom schenken in geval van *mangòrò boree* de ouders van den jongeling tot teeken der „verloving“ het meisje eenen ketting kralen, wanneer het reeds den leeftijd daarvoor heeft, welke ketting het meisje feestelijk om den hals wordt gehangen. Een familielid van den *parboroe* maakt dan den naam van het meisje bekend en wordt deswege *sidok goar* genoemd.

betaalde som van \$ 100.- de *parboroe* veroordeeld als *ragiragi* aan den *paranak* \$ 10.- te betalen.

De *todoan* of hetgeen bij een huwelijk door den *paranak* aan de naaste verwant(en) (broers, zwagers, zoons, schoonzoons enz.) van den *parboroe* betaald wordt, bestaat nooit uit grond¹⁾.

§ 24. *Oepa panggoaran en indahan arian.*

Een vader pleegt bij zijn leven gedeelten van zijn grondbezit aan zijne gehuwde zoons te schenken en behoudt slechts, wat hij voor zijn eigen levensonderhoud wil bestemmen. Wenscht hij ten bate van eenen zoon van een zijner dochters een veld af te staan, dan moet dat gebeuren uit het evenbedoelde voor hem zelf aangehouden gedeelte zijner sawahs. Deze gift heet *indahan arian*. Wil hij den oudsten zoon van zijnen oudsten zoon — *pahompoe sihahaän* — een sawah geven, dan moet dat eveneens uit datzelfde gedeelte zijner sawahs geschieden. Dit geschenk heet *oepa panggoaran* (zoowel de oudste zoon als de

¹⁾ Volgens eene nota van den assistent demang Wasington Hoeta Galoeng hebben bij een huwelijksvoltrekking de volgende betalingen plaats:

1. *oepa sochot* of *sinamot* door den *paranak* (vader van den bruidegom) aan den *parboroe* (vader van de bruid).

2. (*oepa*) *todoan* door den *paranak* aan de naasten van den *parboroe*:

a. *sidjalo bara* voor den allernaasten *waris* van den *parboroe*.

b. *oepa paribau* voor den zwager van de bruid.

c. *oepa toelang* voor den broer van de moeder der bruid.

3. *oepa parsochian*:

a. door den *paranak* aan de verdere familieleden van den *parboroe* ad 4.— gld.

b. door den *parboroe* aan familieleden van den *paranak* in den vorm van geld, genaamd *oelos parsochian*.

4. *oepa manuelang* door den *parboroe* aan den *sibaan soelangsoelang*, een naaste familielid van den *paranak*, die de spijzen brengt, welke geschenken worden.

5. *oepa panoengkoenan* door den *paranak* aan den door den *parboroe* gestelden *panoengkoenan* of degene, die middels het stellen van vragen een gesprek inleidt, waardoer de verschenen hoofden en getuigen volledig op de hoogte worden gesteld van de voorwaarden der huwelijksvereenkomen. Bedoelde persoon moet de verste verwant zijn van den *parboroe* onder de *na sapanganan* of *na sapandjaloan tohor ni boroe* of groep van verwante personen, die bij belangrijke familiaangelegenheden wederzijds bij elkaar plegen te komen. Een *hordja* kan een of meer van zulke groepen vormen. De *boroe*'s of personen, die vrouwen uit die familie gehuwd hebben, worden mede daartoe gerekend.

6. *oepa radja*:

a. door den *paranak* aan het dorpshoofd van den *parboroe* in den vorm van geld, genaamd *todoan oepa radja*.

b. door den *parboroe* aan het dorpshoofd van den *paranak*, in den vorm van een stuk vee of geld, *oelos oepa radja* (*oelos ni radja*).

7. *oepa domedome* door den *paranak* en den *parboroe* aan de wederzijdsche tusschenpersonen.

8. (*oepa*) *sialabané* door den *paranak* aan de aanwezige dorpsgenooten van den *parboroe*.

Het bedrag der betalingen ad 1 en 2 wordt in den regel enige dagen vóór de huwelijksvoltrekking vastgesteld. Op den huwelijksdag gaat betaling Nr. 4 voor en hebben de andere betalingen plaats in de aangegeven volgorde.

De betalingen 3 t/m 8 worden bij echtscheiding nooit terugbetaald, die ad 1 en 2 in vele gevallen wel.

oudste zoon van deze worden *panggoaran* genoemd, omdat de vader of grootvader zich naar hem noemt; het stamwoord *goar* beduidt naam). Wat van zijn eigen aandeel dan nog overblijft, komt bij zijn overlijden aan den zoon toe, die hem in zijne laatste levensjaren onderhouden heeft — *patocahon ama*.

Ook de sawah, welke men voor den ouden dag houdt, wordt volgens inlichtingen van den assistent demang Frederik Goeltom *indahan arian* genoemd. Dit is in den regel de beste sawah, welke men heeft. Zij dankt hare benaming (gekookte rijst op den dag) aan het feit, dat de sawah hare diensten vooral beweest sinds voor kleine kinderen gezorgd moest worden. Het was n.l. gewoonte, dat volwassenen slechts twee malen per dag aten n.l. 's morgens en 's avonds, behalve wanneer er kleine kinderen in het gezin waren. Kleine kinderen aten boven dien op den dag en de ouders namen dan ook aan dit maal deel.

§ 25. *Oelosoelos.*

Bij het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Banoeadji en Pansoer Batoe van 9 Mei 1912 Nr. 17 werd iemand, die als *oelosoelos* (tegen geschenk voor een *pisopiso*) eenen benzoëtuin had ontvangen, veroordeeld den tuin aan den schenker terug te geven, omdat de schenking plaats had gevonden buiten medeweten van het dorps hoofd. Bovendien werd hij evenals de schenker voor dit verzuim beboet.

Volgens eene nota van den assistent demang Frederik Goeltom heeft bij verkoop van een als *oelosoelos* ontvangen zaak de schenker daarvan den voorrang tot den koop.

§ 26. *Weiderecht.*

Men is vrij zijn vee en paarden te weiden, waar men wil. Eene vergunning hiertoe, van wien ook, is niet noodig, behalve op de op aandringen van den veterinaire dienst tot verbetering der paardenfokkerij door de fokkers omwalde weidevelden. Voor weideveld afgebakende of afgezonderde gronden bestaan er overigens niet.

Het is aan een ieder geoorloofd zijn vee op afgeoogste velden te laten grazen.

Laat men vee zoo ver weg weiden, dat men het niet bij zich kan houden — veebezitters van de Silindoengvallei plegen in den gewastijd hun vee veelal naar de aan weilanden rijke hoogvlakte te voeren — dan geeft men het vee ter verzorging — *paloenéshon* — aan eenen vriend of een familie lid soms tegen $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{8}$ van de progenituur. Ook komt voor, dat men in dat geval een z.g. veekongsie sluit met dengene, bij wien men het vee brengt.

In verzorging geven van vee aan bezoldigde hoeders kwam vroeger niet voor, nu echter wel, zij het dan ook schaars. De hoeder krijgt al naar de overeenkomst $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{8}$ van de progenituur — eene vaste bezoldiging verzekert geen goede verzorging. De overeenkomst wordt ten overstaan van het dorps hoofd gesloten. Ook varkens gaf men vroeger soms ter verzorging aan daarvoor bezoldigde personen. Het loon bestond uit $\frac{1}{4}$ van de progenituur.

§ 27. Waterrecht.

Aan een nota van den assistent demang Frederik Goeltom ontleen ik het volgende:

De plicht tot instandhouding en onderhoud van eenen dijk rust op de bezitters of eigenaren van de sawahs, welke aan de rivier of leiding grenzen of door eene strook woesten grond daarvan gescheiden zijn. De onbillijkheid dezer bepaling wordt reeds lang gevoeld; tot eene behoorlijke regeling schijnt men echter nog niet te zijn gekomen.

Bij eene dijkbreuk wordt door de hoofden nagegaan, bij wiens dijk-aandeel de breuk begonnen is. De betrokken persoon is dan tot het herstel van de geheele breuk verplicht. Geschiedt het herstel in onderling hulpbetoon, dan moet hij op den eersten dag de lieden, die hem bijstaan, onthalen op rijst en *goelé* (toebereid vleesch) en de volgende werkdagen enkel op *goelé*, waarvoor hij al naar den omvang van het werk een varken of eenen buffel moet slachten.

Valt niet uit te maken, bij wiens aandeel de breuk begonnen is, dan rust bovenbedoelde verplichting op alle sawahbezitters, die in het onderhoud van den dijk een aandeel hebben.

In den loop der jaren is in zooverre in den onthaalplicht verandering gekomen, dat de helpers slechts op het einde van het werk op vleesch onthaald behoeven te worden. Bij niet nakoming van deze plicht geschiedt het onthaal door de hoofden op kosten van den nalatige.

Het onderling hulpbetoon is een plicht, welke al naar den omvang van het werk op de dorp-, *negri-* of *biocsgenooten* rust van dengene, die tot bedoeld onthaal verplicht is. Die plicht rust niet enkel op het hoofd van de *ripé* (gezin) maar op iederen werkbaar persoon, o.a. ook op de vrouw, die b.v. zorg draagt voor het aanvoeren van rijshout, alangalang enz.

Bij het vonnis van de Groote Rapat van Silindoeng van 21 December 1893 Nr. 142 werd iemand verplicht mee te arbeiden aan een leiding, omdat hij bevloeiingswater daaruit gebruikte.

Evenals elders kent men ook in de onderwerpelijke rechtsgouw hier en daar *radja bondarschappen* en de daarmede verband houdende verplichting tot het opbrengen van *oepa bondar*. (Zie o.a. het vonnis van de Kleine Rapat van Pangarihoean (?) van 7 Augustus 1920 Nr. 28).

Rechtsgouw 11.

Voor een belangrijk gedeelte is de rechtsgouw reeds behandeld bij mijn brief, opgenomen in Adatrechtbundel XXVII pag. 214 en volg., waarnaar verwezen moge worden. Onderstaande mededeelingen gelden ter aanvulling en gedeeltelijk ook ter verbetering, althans wanneer de later bekomen inlichtingen juist zijn.

§ 1. Soorten van gronden naar hun begroeiings- en bebouwingstoestand.

Woeste gronden noemt men *tombak na limoeton* en ook wel *tombak na godang* — eene benaming, welke op eene bedekking met oerbosch wijst.

Gronden, welke wel eens bebouwd zijn geweest, heeten *gasgas*, wanneer er nog resten van vlug vergankelijke beplanting, b.v. padi te vinden zijn en *galoenangoeng*, wanneer er ook geene sporen meer aangetroffen worden van sterkere eenjarige gewassen, zoals pisang en oebi, welke zich tot ± 4 jaren zonder verzorging weten in stand te houden b.v. door uitstroeling. Gronden staande tusschen deze en de *tombak na godang* zijn de *ramba pösö* of gronden, bedekt met jong bosch.

Nog in bebouwing zijnde gronden zijn *saba* (sawahs), *haoema toer* (ladangs), *koboën* (tuinen, met hevea, koffie, klappers enz. beplant) en *parhamindjonan* (benzoëtuinen).

§ 2. Beschikkingsrecht op den grond.

De woeste gronden worden geacht aan de eene of andere *boes* of *bioes* toe te behoren, ook wanneer deze meer dan eene heerschende marga mocht tellen. Doet dit laatste zich voor, dan hebben die marga's den grond niet onder elkaar verdeeld, maar beschouwen zij elkaar als gelijkgerechtigd op den grond.

De *bioes*' hebben onderling grenzen (zie o.a. het vonnis van de Groot Rapat van Baroes van 12 December 1923 Nr. 5). Alleen tusschen de *bioes*' Poerba en Débataradja (Rambe) worden ze gemist.

Mij is van deze rechtsgouw slechts één geval bekend, dat de *bioes* vrijwillig een gedeelte van haar gebied afstond. In de alleroudste tijden huwde eens iemand uit een der ondermarga's van de marga Pasariboe van Pasariboe Dölok, met een vrouw uit een der heerschende marga's van Rambé. Doordien het tusschenliggend terrein zeer bergachtig was, weigerde de vrouw de plicht na te komen haren man te volgen. Blijkbaar om laatstgenoemde met zijn lot te verzoenen schonk de Rambémarga hem een gedeelte van haar gebied, onmiddellijk

aan het scheidingsgebergte grenzende, welk terrein daardoor tot Pasariboe Dólok kwam te behooren. Op dit afgestane gebied werd later de *onan* Pée Doendoeng opgericht.

§ 3. Karakter en samenstelling van de *bioes*.

De *bioes* is in de onderwerpelijke rechtsgouw behalve een offergemeenschap ook eene rechtsgemeenschap.

Men denkt zich de *bioes* ontstaan te zijn uit overeenkomst, waarbij de rechten en plichten ten opzichte van het offerfeest werden vastgesteld. Het is niet uitgesloten, dat eerst daarna het rechtsgemeenschappelijke karakter zich gevormd heeft en zeer zeker van de *bioes*, welke meerdere heerschende marga's tellen. Het is mijne overtuiging dat de meeste dier marga's aanvankelijk op zich zelf hebben gestaan, totdat gemeenschappelijk belang b.v. de behoefte tot het gezamenlijk offeren aan een *sombaon* hen bij elkaar bracht. De daaruit voortgevloeide meerdere samenkomsten legden den grondslag voor het rechtsgemeenschappelijke karakter der *bioes*.

Nopens het godsdienstige kenmerk der gemeenschap moge het volgende worden medegedeeld.

De *bioes* Onan Poesoek heeft tot *sombaon* den *sombaon* Ompoe Baganding Toea (Ompoe Radja Ménakénak). Vroeger werd door de leden van de *bioes* gezamenlijk daaraan geofferd; nu niet meer. Thans doet elk dorp dit op zich zelf en dan nog alleen, wanneer daarvoor reden bestaat b.v. het belang van den oogst het eischt. *Porbarigin's* kent men er niet. Het offer wordt aangeboden middels een medium — *paniaran* of *pardjoengdjоengan*. Het *mangaranggoethonge* gebruik wordt er niet betracht. De marga Nahoe laé heeft er bovendien een eigen *sombaon*, de *sombaon na gabé batоe*, den geest van den stamvader der marga, die versteend heet te zijn. Aan den steen wordt door de leden der marga gezamenlijk geofferd¹⁾.

Het landschap Rambé bestond vroeger uit slechts een enkele *bioes*,

¹⁾ In de Poestaha van Waldemar Hoeta Galoeng komt de volgende legende van bedoelde steen voor.

Een jongere broer van Toeau Ampir (stamvader van de marga Nahoe laé), Matatoenggal (één-oogige) geheeten, maakte zich herhaaldelijk schuldig aan het lastig vallen van vrouwen, die hij op zijn weg tegenkwam, waardoor hij in zijne omgeving gehaatt werd. Zijn vader Dateo Paroelas nam hem ten slotte niet meer in bescherming en ried den lieden hem te vatten. Hieraan werd voldaan en men wierp hem in de Poesoekrivier. Het water van genoemde rivier kwam daarna zoo hoog te staan, dat dorpen aan den oever daarvan overstroomd werden. Men kon dit niet verklaren en raadpleegde een *datoe*, die door met een kip te wichen uitvond, dat het lijf van Matatoenggal tot een steen was geworden en dat het stijgen van het water aan dezen steen moet worden geweten. Onder *gondangmuziek* haalde men den steen toen uit de rivier en behandelde dien daarna als een *sombaon*.

Volgens deze legende zoude men dus niet te doen hebben met den geest van den stamvader van de marga Nahoe laé. Vreemd is het dan, dat enkel deze marga den steen vereert; immers Matatoenggal zoude volgens de legende ook van de stamvaders der mede plaatselijk heerschende marga's Poesoek en Boeaton een broer zijn.

de *bioes* Onan Laksa, welke zich later krachtens eene op een volksvergadering — *haroenggoean* — genomen beslissing met onderling goedvinden in drie *bioes*' splitste en wel naar de marga's Poerba, Manaloe en Débataradja, doch met behoud van den gemeenschappelijken *sombaon* Dôlok Pinapan. Vroeger placht elke *bioes* daaraan massaal te offeren; nu doet elk dorp dat afzonderlijk. Ook hier bestaan geene *porbaringin's*, doch geschiedt het offeren als in Poesoek.

De *bioes* Toeka Dôlok bezit geen eigen *sombaon*, maar heeft er een, waaraan ook de *bioes* Toeka Holboeng offer, namelijk de *sombaon* Simanampaloe. Nu nog wordt door de leden van eerstgenoemde *bioes* gezamenlijk daaraan geofferd, door die van Toeka Holboeng echter niet meer; hier wordt door elk dorp afzonderlijk aan den *sombaon* geofferd. *Porbaringin's* kent men er niet. Het offer beoogt het afsmekken van een goede oogst. Het feit, dat Toeka Dôlok en Toeka Holboeng eenzelfden *sombaon* hebben, levert geen bewijs op, dat beide *bioes*' vroeger een geheel hebben uitgemaakt. Volgens inlichtingen is dit nooit het geval geweest. Ook Pasariboe Dôlok offer aan denzelfden *sombaon*.

Bovendien offeren Toeka Dôlok en Toeka Holboeng ook aan Ompoe Hasén, een hooger wezen, doch elk afzonderlijk. In Toeka Holboeng wordt het feest te Sidjoekang gevierd, waaraan Baroes Moedik deel neemt met een bijdrage, bestaande uit eenen witten buffel — *horbo badar*¹⁾.

¹⁾ Nopens dit feest geeft eene nota van den *radja podoen* Radja Natang de volgende bijzonderheden.

Onder Ompoe Hasén verstaat men den gemeenschappelijken stamvader o.m. van de in het achterland van Baroes aanwezige marga's Silalahi, Boetarboetar, Sihalohò, Tamboenmoelia (Tamboenan) en Pané.

Als waardigheidsbekleeders treden bij de offerplechtigheid op:
een *sochoet bolon* (leider van het feest), iemand van de marga Silalahi.
een *parsondock*, iemand van de marga Tamboenan, die de spijzen onder de gasten doet rondgaan. Hij wordt hierbij geholpen door iemand van de marga Sihalohò.

een *parsimabuel*, een afstammeling van Si Mogot (Bagot) ni Pohan, die de rede tot de aanwezigen houdt.

een *datoe*, een afstammeling van Si Paettoea, die het offer — *sautisanti* — aan den geest van Ompoe Hasén aanbiedt.

Ook Siambaton draagt bij aan het feest en de marga Pasariboe uit het aangrenzende gebied komt er als gast.

Op den ochtend van den voor het feest vastgestelden eersten dag bepaalt men zich onder leiding van den *datoe* tot het gereed maken der offerspijzen, het verzamelen van bladversiering, wat door de jeugd geschiedt, en het kappen van een paal uit *saroemarsaekhout*, waaraan de offerbuffel gebonden zal worden.

Wanneer de duisternis is ingevallen, spreekt de *datoe* het gebed uit, daarbij het offer — *sautisanti* — in de handen houdende, dat uit beras, een kippen ei, bloemen, sirih met bijbehorenen en in een kopje een weinig *badja miak* (een zwart kleurend sap van een *badjaboom*) bestaat. Als hij het offer geplaatst heeft, doet hij er in een karbouwenhoorn nog wat palmwijn met geraspte gember bij. Vervolgens voert de *sochoet bolon* zijn dans uit en smeekt hij om geluk en den zegen van den geest. De *sibaso na bolon* (medium) treedt dan op in eene opzichtige, overwegend roode kleeding, met een hoofddoek, waarvan de uiteinden

De *bioes* Siambaton heeft tot *sombaon* den *sombaon* Tamboenan. Het ontstaan hiervan wist men mij niet mede te delen. Nu wordt niet meer door de *bioes* in haar geheel daaraan geofferd maar wel door Siambaton Djoeloe in zyn geheel. Er wordt dan om een goeden oogst, gezondheid enz. gesmeekt. Evenmin als in de andere genoemde *bioes'* heeft men hier *porbaringin's*. Als *pardjoengdjoengan* treedt in den regel iemand van buiten de *bioes* op, veelal een lid van de marga Bérasa, welke aan de heerschende marga's van Siambaton Djoeloe verwant is. Elk der vier *pargoegoean's* van laatstgenoemd landschap heeft bovendien nog een eigen *sombaon*.

Dat enkele *bioes'* niet meer in haar geheel aan haar *sombaon* offeren maar de daartoe behorende dorpen dit afzonderlijk doen, wordt aan onderlinge veeten toegeschreven.

Het rechtsgemeenschappelijke karakter van de *bioes* kenmerkt zich niet alleen door het beschikkingsrecht op den grond, maar ook door het bestaan bij de annexatie van een collegiaal bestuur, aan het hoofd waarvan een *ompoe ni saksi* of een *bona ni saksi* stond. Onder *saksi* verstaat men het stel der regelingen (*padan*), voor de geheele *bioes* geldende. In groote lijnen werden zij door de eerste trekkers uit het land van herkomst mede genomen.

met gouddraad versierd zijn, en wat van de bovenbedoelde bladeren als hoofdversiering. Wanneer de geest van Omoe Hasén in het medium is gevaren, vraagt deze luid op smekenden toon om *djochoet soelangssoelang*, woordelijk vertaald: vleesch, dat men ten spijze schenkt, waarmede de te offeren witte buffel bedoeld wordt. De aanwezigen brengen hem dan een eerbiedigen groet ten blyke van instemming.

Den volgenden morgen plant men op een open veld eenen aan den top met bladeren versierden paal, waaraan de buffel gebonden zal worden. De *datoe* plaatst daarna met het gezicht, gericht naar de verblijfplaats van den geest een versierd altaartje voor den paal, teekent op den grond met meel aan de andere zijde van den paal een trap, *tangga ni pané na bolon* geheeten, rechts van den paal een *bindoematogoe* (Zie o.a. Winklers "Die Toba Batak auf Sumatra" pag. 117) en links van den paal een *toempaksala* (twee dwars over elkaar gelegen kwadranten); alle drie zijn bewerkingssfiguren. Achter de *bindoematogoe* stellen zich de *gondangbespelers* op en de toeschouwers. Ook achter de *toempaksala* mogen deze zich opstellen. Met de *toenggal panaloran* (tooverstaaf) in de hand spreekt de *datoe* het gebed uit, waarna hij op de maat der *gondangmuziek* langs de lijnen van de beide figuren rechts en links van den offerpaal danst, daarop maar dezen paal gaat en zich ten slotte naar den *tangga ni pané na bolon* richt, waarnaar hij met zijn tooverstaaf steekt. De *soehoet bolon* doet dan den witten buffel aan den paal binden. De muziek houdt dan op en de buffel wordt geslacht. De punt van de ooren, een gedeelte van de slaap, van de tong en van de longen worden als het verschuldigde vleeschoffer — *oetang djochoet* of *pumahani ni ari* — met daarnaast een gebraden kip en wat gekookte rijst op het altaar gelegd, waaraan dan verder de veeren van de kip en de jonge spruit van een palmboom worden gehangen.

De lever en het hart van den buffel worden door den *datoe* bij den *soehoet bolon* gebracht, die ze binnenshuis als spijze aanbiedt aan den *sibaso na bolon*, waarop het vleesch en de beenderen van den buffel volgens bepaalde regels onder de waardigheidsbekleeders en feestgenooten verdeeld worden.

Naar mijne overtuiging heeft men hier met een offerfeest te doen, dat in oorsprong geen ander dan een *hordja santi* kan zijn.

Eenigermate overeenkomstige formaliteiten geeft Winkler op pag. 137 en vlg. van zijn „Die Toba Batak auf Sumatra" voor het z.g. *mangan horbo santi*,

In Toeka Dòlok en in Toeka Holboeng bestond het *bioesbestuur* uit de volgende waardigheidsbekleeders:

1. een *ompoe ni saksi*. Hij is belast met de leiding — *hasoehoeton* — van alle *bioeswerkzaamheden*, bestaande in:
 - a. het offeren aan den *sombaon* — *maméle sombaon*.
 - b. de oorlogvoering.
 - c. de vaststelling van den plantrooster na overleg met de overige hoofden.
 - d. de rechtspleging.

In Toeka Dòlok werden alle geschillen eerst in de *hoeta* behandeld. Kwam men hier niet tot overeenstemming, dan werd de zaak op de groote volksvergadering van de *bioes* — *haroenggoean na godang* — voorgebracht. Recht werd dan gesproken door de 6 hoogwaardigheidsbekleeders gezamenlijk.

Hetzelfde geldt voor Toeka Holboeng met dit verschil alleen dat, wanneer groote geschillen in de *hoeta* tot een einde konden worden gebracht, aan de beslissing bekendheid werd gegeven op de *haroenggoean na godang*, naar het heet ter afschrikking.

2. een *anggi ni saksi*. Hij is de woordvoerder — *porhata* of *parsinabœl* — bij de besprekingen tusschen twee geschil voerende *bioes*.

3. een *partoelan tonga*. Dit is de *datoe* of *parmangmang*, die met de geestelijke werkzaamheden belast is. Doordien deze waardigheid erfelijk is, behoudt de bekleeder daarvan het ambt, ook al weet hij niets van *hadatooen* af. Een ander verricht dan voor hem de werkzaamheden.

4. een *namora ladang* in Toeka Dòlok en twee in Toeka Holboeng. Zij moeten behooren tot de in de *bioes* wonende leden der marga, waaraan de eerste *bona ni saksi* zijne dochter ten huwelijk heeft gegeven. (Onder *ladang* verstaat men landstreek. Zoo spreekt men van *ladang* Toeka, waaronder de *bioes* Toeka Dòlok verstaan wordt). Een *namora ladang* kan evenals de na te noemen *namora boroe* eenen grooten invloed uitoefenen bij de beslechting van een geschil tusschen twee hoofden van de heerschende marga in zijn *bioes*. Met opzicht hiervan bezigt men wel eens het Bataksche gezegde „*mabola abalabal rompoe padomochon*” — „Splijt het bamboe kokertje (waarin men van allerlei pleegt te bewaren), de van rotan gevlochten ring houdt het bij elkaar” — waarbij men de *namora ladang* (-*boroe*) de rol van de *rompoe* toekent.

5. een *parsondock*, die voor de inning der bijdragen — *goegoean* — van de bevolking zorg draagt.

6. een *partahi*, die controle houdt op de behoorlijke uitvoering van de *oelaon hatopan* (gemeenschappelijke werkzaamheden) van de *bioes*.

De ompoe ni saksi van Toeka Dòlok voert den titel van Radja Toengtoeng.

Wanneer door de *bioes* een buffel geslacht wordt, krijgen de vier eerstgenoemde waardigheidsbekleeders daarvan respectievelijk de *isangisang*, *ihoerihoe*, *toelantonga* en *djaringdjing*; de beide laatstgenoemden de *oedjoeng ni ronsangan*.

In Toeka Dòlok zijn de sub 1 t/m 3, 5 en 6 bedoelde waardigheidsbekleeders respectievelijk van de marga's Párdosi, Pohan, Sihalòhò, Tamboenan en Saroempaet en in Toeka Holboeng van de marga's Pohan, Silalahi, Saroempaet, Tamboenan en Pohan. Ofschoon de marga Pané in beide *bioses* eveneens behoort tot de heerschende marga's, neemt geen enkel lid daarvan zitting in den *bioseraad*, blijkbaar omdat de marga Pané er de jongst gekomen marga is. Wanneer in Toeka Holboeng de marga Pané door de marga's Pohan, Silalahi en Saroempaet uitgenoodigd wordt op haar feest te assisteren, mag de marga Pané dit niet weigeren. Hetzelfde geldt, wanneer in gelijke omstandigheid de marga Pané door een der 6 waardigheidsbekleeders van Toeka Dòlok ontboden wordt.

Dat men in Toeka Holboeng 2 *namora ladang* heeft, houdt verband met het feit, dat genoemde *bioses* uit 2 landschappen bestaat, Pangariboean en Sidjoekang, waarvan men het karakter niet heeft kunnen aangeven. Vermoedelijk houdt deze splitsing verband met de verwantschapsverhoudingen tusschen de er heerschende marga's. In Pangariboean heeft men als heerschende marga's Pohan, Saroempaet en Pané, welke men alle drie — echter ten onrechte — ten nauwste aan elkaar verwant acht doch niet aan de in Sidjoekang heerschende marga's Silalahi, Sidaboetar, Tamboenan en Sihalòhò, welke tot de Silahi Saboengangroep behoren en dus zeer nauw aan elkaar verwant zijn. Beide landschapjes hadden vroeger onderling grenzen, nu echter niet meer. (Mogelijk heeft men hier te doen met een geval van de boven door mij uitgesproken veronderstelling dat de marga's aanvankelijk op zich zelf stonden en zich eerst later tot *bioses* vereenigden). De beide *namora ladang* behoren respectievelijk tot de marga's Simamora (Manaloë) en Naiposplos (Sitoeméang) en die van Toeka Dòlok tot de marga Simanoellang.

In elk der drie *bioses* van Rambé en in de *bios* Poesoek bestaat de *biosraad* uit:

1. een *ompoe ni saksi*.
2. een *anggi ni saksi* (*ama ni saksi*).
3. een *namora boroe*.

Van eenen door de *bioses* geslachten buffel komt aan den eerstgenoemde de *isangisang* toe, aan den tweede de *ihoerihoer* en aan den laatste de *gonting* en de *porsauggoelan*.

De *ompoe ni saksi* en de *anggi ni saksi* zijn respectievelijk uit de oudste en de daarop volgende takken der heerschende marga en bijaldien de *bioses* meerder heerschende marga's telt, uit de oudste en daarop volgende marga in afstamming. De *namora boroe* moet iemand zijn van een *marga boroe* (bijstam).

Zoowel de *namora ladang* als de *namora boroe* werden aangewezen door de overige waardigheidsbekleeders van den *biosraad*. In Toeka Dòlok en Toeka Holboeng moest het altijd zijn iemand respectievelijk van de marga Simanoellang, Simamora en Naiposplos.

In Rambé en Poesoek geeft men eveneens den voorkeur aan de marga, waaraan de eerste *ompoe ni saksi* zijne dochter uithuwde. Eerst wanneer daarin geen geschikte persoon voor de waardigheid te vinden was, koos men eenen persoon uit een andere *marga boroe*. Een der vereischten voor het ambt was welgesteldheid.

De overige der genoemde waardigheden waren erfelijk. Wanneer de oudste zoon de vereischte geschiktheid miste, werd een zijner familieleden tot het ambt aangewezen. Alleen van de waardigheid van *ompoe ni saksi* schijnt dit niet geoorloofd te zijn geweest.

In Rambé en Poesoek bestonden de werkzaamheden van den *ompoe ni saksi* uit:

a. het vaststellen van de bijdrage — *goegocan* — van elk der bevolkingsgroepen voor oorlogsdoeleinden en voor het offeren aan den *sombaon*.

b. Hij had de leiding van de rechtspleging, welke door den *bocsraad* als hoogste rechthank in de *bioes* werd uitgeoefend. Kleinere zaken werden in de *hoecta* afgedaan en eerst wanneer ze hier niet konden worden beslecht, werden ze voor den *ompoe ni saksi* gebracht.

c. Er mocht door dorpen binnen de *bioes* onderling geen oorlog gevoerd worden dan nadat den *ompoe ni saksi* de gelegenheid was gegeven bemiddelend tusschen beide te treden. Wilden beide partijen of een harer zich niet bij de gegeven oplossing neerleggen, dan werd oorlogvoering toegestaan. Verloor degene, die zich niet naar de beslissing van den *ompoe ni saksi* had geschikt, dan werden zijne bezittingen buit gemaakt — *ditaban*. De *ompoe ni saksi*, de *namora boroe* en de winnende partij verdeelden den buit onderling. Won degene, die zich niet aan de beslissing van den *ompoe ni saksi* had onderworpen, dan heette het godsoordeel zich anders te hebben geuit dan de *ompoe ni saksi* en deze hield zich dan verder buiten de aangelegenheid. Trad geen der beide partijen als winnende uit den krijg — *loebeng* — en wist de *ompoe ni saksi* de partijen tot eene schikking te brengen, dan ontving hij van ieder harer \$ 2 voor zijne moeite.

Werd er door de hele *bioes* oorlog gevoerd, dan werd de oorlogsverklaring door den *ompoe ni saksi* gedaan en was hij de aanvoerder van zijn *bioes*. Wilde hij den oorlog niet, dan gingen ook de onderhorigen niet in den oorlog.

De *anggi ni saksi* trad in Rambé en Poesoek op als *parsinabocl* en ook als *datoe*. Achtte hij zich hiertoe niet in staat, dan wees hij iemand anders aan om voor hem op te treden.

De *namora boroe* zorgde voor de inzameling van de volksbijdragen, voor de overbrenging van de bevelen van den *ompoe ni saksi* en voor de controle op de naleving daarvan.

Van elk der vier *pargoegocan's* van Siambaton Djeloe had een dorpshoofd zitting in het collegiaal bestuur van gemeld landschap, bestaande uit:

1. een *ompoe ni saksi*;
2. een *ama ni saksi*;
3. een *parmangmang*, tevens *pangaradja* of *parsinaboe*;

4. een *partahi*.

Zij zijn respectievelijk van de marga's Sigalingging, Gadja, Simbolon en Sigalingging.

De vergaderplaats van het bestuur was de *haroenggoean* Lapan Babi.

De groote volksvergaderingen werden in Toeka Dôlok gehouden op de *haroenggoean* Boegis (tevens *onan*), in Toeka Holboeng (Pangariboean) op de *haroenggoean* Djabidjabi (geen *onan*), in idem (Sidjoekang) op de *haroenggoean* Langsé (geen *onan*), in Poesoek op de *onan* Toelasan, in Poerba (Rambé) op de *haroenggoean* Sôpô Balé Pandjang (de *sôpô* van den *ompoe ni saksi*) en op de *haroenggoean* Ambasang (in het open veld, geen *onan*), in Débataradja (Rambé) op de *haroenggoean* Silali (vroeger geen, maar nu wel een *onan*) en in Manaloe (Rambé) op de *haroenggoean* Siparmiahan (geen *onan*). Vóór de splitsing van Rambé in drie *bioes'* vergaderde het landschap op de *onan* Laksa.

Uit het bovenstaande blijkt dat lang niet in elke *bioes* de markt tot vergaderplaats diende. Algemeen werd mij medegedeeld dat de *bioes* eerder bestaat dan de *onan*.

Elke *bioes* heeft een of meer *onan*'s, al naar de geografische gesteldheid en de verspreiding van de bevolking. Na de splitsing van Rambé kwamen er de *onan*'s Toenggar en Silali bij, terwijl de *onan* Laksa later naar Pakkat (de standplaats van den assistent demang van Boven Baroes) werd overgebracht. De *onan* Laksa had een *saksi* (marktvverbond), doch die van Toenggar en Silali niet, doordien deze markten na de inlijving van Rambé bij het Gouvernementsgebied opgericht zijn en er dus voor de veiligheid geen *saksi* meer noodig was.

Een *onan* kwam in de onderwerpelijke rechtsgouw op dezelfde wijze tot stand als in Toba. De *saksi* omvatte:

1. bepalingen tot verzekering van den godsvrede gedurende het marktbezoek en den tijd van heen en teruggaan. Degene, die den vrede schond, werd door alle aangesloten *bioes'* vervolgd.

2. de vaststelling van de maten en gewichten (*dasing, soloep* van 3 *tangkar*, *hati* van 9 *tangkar*). De standaard daarvan bleef bij den *ompoe ni saksi* van de *bioes*, waarin de *onan* lag. De dorpschoofden schaften zich die maten en gewichten aan, gemaakt naar bedoelde standaard.

De *saksi* werd beëdigd.

Een bijzondere plaats nam de *onan* Laksa in. De bevolking van de Kêlasan, Poesoek en het aangrenzende, voornamelijk van de benoëcultuur levende gedeelte van de Tobahoogvlakte mocht met hare producten die markt niet voorbij. Die producten werden er door handelaren van het tusschen genoemde markt en Baroes gelegen gebied opgekocht. Er mocht voorts geen handel gedreven worden dan op die *onan*. Eerst wanneer de producten aldaar niet van de hand gingen, zouden die in Rambé in het dorp mogen worden verkocht. Kwam iemand deze regeling niet na, ging hij dus met zijne producten door naar Baroes, dan mochten die na overschrijding van de grens tusschen

Rambé en Toeka Dòlok, worden buitgemaakt¹⁾). In den regel had dit plaats op den Dòlok Marapak, waar alle voetpaden van de bovenlanden naar Baroes samenkwamen. De buit werd bij den *ompoe ni saksi* gebracht van de *bioes*, waar de buitmaking plaats vond. Een gedeelte van den buit ging naar de *boroe*, waaronder verstaan worden de heerschende marga's van Rambé, waaraan de voornaamste hoofden van Toeka Dòlok en Toeka Holboeng, waar de beslagnemingen in den regel plaats vonden, hunne dochters pleegden uit te huwen; meer in het bijzonder wordt daaronder bedoeld de *ompoe ni saksi* van Poerba (Rambé). De *onan* Laksa was een vierdaagsche markt. Van de koopsom moest ^{1/20} als *domoedomoe* afgedragen worden aan den *toengkò ni onan*, het hoofd van de *onan*, aangesteld door de hoofden van de aangesloten *bioes*; $\frac{1}{4}$ van de *domoedomoe* werd verdeeld tusschen de op den marktdag ter *onan* aanwezige hoofden; de rest was voor den *toengkò ni onan*, die daarvoor zorg te dragen had voor het onderhoud van de marktplaats, de looden enz. De volkshoofden van Kèlasan (met uitzondering naar het schijnt van Marboen, waarop de bovenbedoelde regeling niet zoude zijn toegepast) zeggen, dat de regeling niet op eene overeenkomst berustte, maar geheel willekeurig door de hoofden van Toeka Dòlok in verband met de gunstige ligging daartoe van hun landschap was in het leven geroepen. Regelingen, in den geest als de onderwerpelijke, kwamen vóór de annexatie der Bataklanden nagenoeg overal op de grenzen daarvan voor²⁾.

Het is niet onmogelijk, dat de ontmoetingen der bevolking binnen den invloedskring van de *onan* Laksa, welke door de boven beschreven regeling het belangrijkste handelsconcentratiepunt was in de bovenlanden van Baroes, geleid heeft tot de unificatie eenigermate van de bestuursinrichting der rechtsgemeenschappen binnen de peripherie van gemelde markt.

Het *djandji*-instituut is in de onderwerpelijke rechtsgouw onbekend.

§ 4. *Neutrale gronden.*

Niemands grond komt niet voor.

§ 5. *Gewijde gronden.*

Hiertoe behooren de *parsombaonan's* of verblijfplaatsen der *sombaon's*.

¹⁾ In een verslag van eene reis van den controleur van Baroes in 1883 naar het achterland daarvan (Tijds. Binn. Best. 1917 pag. 196 en vgl.) vindt men eene eenigszins andere beschrijving van het z.g. *bongbongstelsel*. Blijkens het verslag zou de druk van het stelsel zoo groot zijn geweest, dat meerdere landschappen van de Tobahooyvlakte, welke hunne producten naar Baroes afvoerden, het gouvernement om inlijving van het gebied vroegen om van dien druk bevrijd te zijn.

Ook Van Vuuren („De handel van Baroes”, Tijds. Aardr. Gen. 1908) maakt melding van het *bongbongstelsel*.

Beide schrijvers berichten dat de *bongbong* in Toeka Dòlok geheven werd.

²⁾ Zie o.a. mijne nota over Singkel en de Pakpaklanden, Tijds. Bat. Gen. 1907 dl. 49; het Pané- en Bila Stroomgebied van Neumann Tijds. K. N. Aardr. Gen. 1887, 1e stuk pag. 24.

§ 6. *Gereserveerde gronden.*

Men kent:

1. in het belang van de bevoëring van sawahs ingestelde hydrologische reserves om bronnen, welke voor ontginning gesloten zijn.
2. *padjompalan* of speciaal voor het weiden van vee bestemde gronden. Deze treft men alleen aan in Toeka Holboeng.
Voor wisselbouw worden geene gronden gereserveerd.
Aan een *parhombanan* zijn geen velden verbonden en aan de *pangoeloebalang's*¹⁾ ook niet.
Saba bolak zijn in deze rechtsgouw niet bekend en evenmin bouwgronden, behorende aan de eene of andere rechtsgemeenschap.

§ 7. *Zameirecht.*

Boschproducten worden in het bijzonder in Siambaton gewonnen. Het zijn voornamelijk *majan* (getah), damar, *hamindjon djalangan* (wilde benzoë), rotan en kamfer.

De regels op het winnen van boschproducten luiden in Siambaton Djoeloe als volgt:

Ingezetenen van de *bioes*, ook al zijn het *parripé's* (niet tot de heerschende marga behorende personen), behoeven voor het winnen van boschproducten geene vergunning. Evenmin hebben zij van het gewonnen product iets aan de hoofden af te dragen.

Lieden van buiten de *bioes* moeten wel eene vergunning vragen, hetzij van den *boesraad* dan wel van een *radja hoofta*, al naar den omvang van het bedrijf. De vergunning wordt slechts voor eenen bepaalden duur verleend. Voor de vergunning is geenerlei betaling verschuldigd. Van het gewonnen product moet echter $\frac{1}{10}$ gedeelte

¹⁾ Deze in den vorm van steenen beeldjes aanwezige *pangoeloebalang's* zijn slechts *pangoeloebalang paròrot* of beschermende *pangoeloebalang's*. Zoowel in Toeka Dòlok als in Toeka Holboeng heeft men er twee van. Die van Toeka Holboeng heeten *pangoeloebalang Batoerangin* (nabij Siramiriaman) en *pangoeloebalang Sitiimbaloet* (nabij Sipodang); aan deze *pangoeloebalang's* wordt gesmeekt om eenen goeden oogst, toename van den veestapel, gezondheid en welstand. *Pangoeloebalang*, welke men ook voor offensieve doeleinden bezigt, de z.g. *pangoeloebalang sisoeroen*, beweert men in Boven Baroës slechts in potten of flesschen te bewaren. Alleen de *datoe* kan hiermede overweg. Na wat *pégé* (gember) te hebben gebruikt, neemt hij 7 palmladnerven in de hand en slaat hiermede met gesloten oogen 7 malen om zich heen, als wilde hij met het daardoor veroorzaakte fluitende geluid den geest van de *pangoeloebalang* wekken, waarop hij de volgende *tonggo* uitspreekt: „Héhé ma hò *pangoeloebalang*, *pangoeloebalang di pintoe djoeloe pangoeloebalang di pintoe djaé*. Mari ma hò toe *djolongkoe asa hoesoelang ma hò dòhot palong na gatalon dòhot sira pégé on, dòhot pola toeak tangkas. Aso tangkas ma hò marboabo, tangkas mangáéik mangalélé toe Si....* (volgt de naam van den persoon, wiern men kwaad wil doen). *Soeroeng borhat ma hò pangoeloebalangkoe mangonsop toe Si...., asa oenang martinading, sai pasaeda (paintop paloting) ma ibana sai oenang bahen malo martono*“. Vervolgens laat de *datoe* wat van de door hem opgeborgen *ramoean* (ingredienten) brengen op de plants, waar evenbedoelde persoon gewoon is langs te komen, die dan op het zien van de *ramoean* zal schrikken en ziek worden en ten slotte wellicht ook sterven. (Nota van den *radja padoea Radja Natang van Sidjoekang*).

van de waarde aan de hoofden afgedragen worden. Deze heffing heet *poeloean*. Alle hoofden mogen die innen, maar zij moeten ze afdragen aan den *parsondock* (van Toeka Dólok?), die voor de verdeeling van het geld onder de hoofden zorg draagt.

Een ingezetene van de *bioes*, die een *hamindjon djalangan*- of een damarboom het eerst aantapt, wordt geacht er de eigenaar van te zijn (behoudt er het exploitatiericht op met uitsluiting van een ieder ander), zoolang de aan den boom aangebrachte tapverwondingen zich niet hebben geheeld.

Iemand van buiten de *bioes* bekomt bij eerste aantapping van een boom het exploitatiericht op den boom met uitsluiting van anderen slechts voor den duur der vergunning.

In geval een ingezetene van de *bioes* niet dadelijk met den tap wenscht te beginnen, kan hij zich het voorkeurrecht op den tap van een nog nooit geëxploiteerde of van een verlaten boom verzekeren door de ommiddellijke omgeving van den boom schoon te kappen en er een *salip* bij te plaatsen, welk teeken bestaat uit een in den grond gestoken stok, door welks gespleten bovenende een dwarsstokje gestoken is. Het voorkeurrecht duurt slechts een jaar.

Menschen van buiten de *bioes* kunnen zich zoo'n voorkeurrecht niet verzekeren.

Zoowel ingezetenen als lieden van buiten de *bioes* mogen met koelies werken. In dit geval heeft men met een z.g. groot winningsbedrijf te doen. Wordt het uitgeoefend door iemand van buiten de *bioes*, dan wordt bij de vergunning in den regel het exploitatieterrein bepaald. Anderen mogen er dan gedurende den tijd der vergunning niet tappen. Het betreft hier vergunningen voor terreinen van kleine uitgestrektheeden, b.v. een boschje van bij elkaar staande damarboomen.

De door de ingezetenen in de *bioes* aangetapte boomen staan in den regel dooreen. Ter voorkoming van geschil kerft de tapper soms zijn naam in den bast.

Voor het winnen van producten op een braak liggend stuk grond is geene vergunning noodig van den laatsten bewerker van den grond.

Voor het winnen van hout — dit geldt ook voor elders dan in Siambaton — behoeft iemand van buiten de *bioes* eene vergunning van een der hoofden aldaar, b.v. van een *radja hoeta*. Ook al is het hout voor eigen gebruik bestemd, moet die persoon van het gewonnen hout *poeloean* betalen. Een ingezetene van de *bioes* heeft in de onderwerpelijke rechtsgouw voor het winnen van hout geene vergunning te vragen. Wel is hij tot betaling van *poeloean* verplicht, wanneer het hout voor verkoop bestemd is.

Ook in Siambaton Pahaé komt het voor, dat aan iemand het recht wordt toegekend om met uitsluiting van anderen in een bepaald gebiedsdeel damar te winnen. In het belang blijkbaar van eene bescherming van dat recht tegen schennis is het er gebruik om, wanneer men op zoek naar damar uitstrekt, daarvan kennis te geven aan den *radja hoeta*. Een verzoek om eene vergunning tot het winnen van het product in het groot moet door tusschenkomst van den *radja*

hocta tot den *ompoe ni saksi* worden gericht, die bevoegd is het begeerde terrein voor de damarwinning uit te geven met uitsluiting van anderen. Zulk eene vergunning geschiedt ter voorkoming van geschillen schriftelijk met eene zooveel mogelijk duidelijke aanduiding van het terrein. Deze regeling is iets van den nieueren tijd. Zij geldt ook voor de ingezetenen van het landschap. Van het gewonnen product werd vroeger 10 maar thans 7 % geheven. Ook ingezetenen van de *bioes* zijn dit verschuldigd.

Blijkens het op Siambaton Pahaé slaande vonnis van de Groote Rapat van Baroes van 17 December 1923 Nr. 6 is eene aan iemand van buiten de *bioes* verleende damartapvergunning zuiver persoonlijk. De vergunning duurt zoolang bedoelde persoon Baroes niet verlaten heeft en van de vergunning gebruik blijft maken. Hij mag door hem aangetape boomen niet vervreemden ook niet aan andere vergunninghouders zonder toestemming van de betrokken hoofden.

Volgens hetzelfde vonnis worden de niet geplante damarboomen het eigendom geacht van de *bioes*.

Blijkens het vonnis van de Kleine Rapat van Baroes van 16 Juni 1923 Nr. 15 is het geoorloofd damarboomen te laten zoeken en die te laten tappen door huurlingen. In het onderhavige geval werden deze daarvoor beloond met $\frac{1}{2}$ van het gewonnen product, terwijl de rest kwam aan dengene, die hen in dienst nam. Het heette dat de boomen in deelbouw aan de tappers gegeven werden.

§ 8. Ontginding.

Zoowel ontginnen als herontginnen heet *mangarimba*.

In groote lijnen geldt de regel, dat het aan lieden van buiten de *bioes* niet geoorloofd is er te *mangarimba*. Niet overal wordt aan dit beginsel echter streng de hand gehouden. Stellige voorschriften schijnen zich op deze afwijking echter nog niet gevormd te hebben. Tusschen Toeka Dòlok en Rambé hebben zich dientengevolge ter zake nog al eens geschillen voorgedaan. Een daarvan werd beslecht bij het vonnis van de Groote Rapat van Baroes van 12 December 1923, volgens welk vonnis ontgining van gronden door lieden van Toeka Dòlok binnen Rambé alleen geoorloofd zou zijn na van de hoofden van laatstgemeld gebied daartoe vergunning te hebben bekomen. Dan nog zouden de vergunninghouders verplicht zijn na den oogst de hoofden, die de vergunning verleenden, te onthalen. Volgens mededeling van de hoofden van Rambé zoude er reeds vóór de inlijving van het gebied door het Gouvernement door Toeka Dòlok, dat betrekkelijk arm aan voor ladangbouw geschikte terreinen schijnt te zijn, gronden zijn gebruikt doch slechts voor den aanleg van *haeema toer* (rijstladangs), dus alleen voor korten duur, en niet anders dan na vergunning van het dorpshoofd van Rambé, dat het dichtst bij de bewuste gronden woonde, terwijl op de vergunninghouders voorts de verplichting zoude rusten, na den oogst het hoofd, van wien zij de vergunning bekomen hadden, in huïn dorp te onthalen. Volgens de hoofden van Toeka Dòlok zouden de ingezetenen hiervan ook

zonder vergunning gerechtigd zijn binnen Rambé gronden te ontginnen op grond van aanverwantschap tusschen beide landschappen en omdat de voornaamste stam van Toeka Dòlok een *loboc* in Rambé had, eene verlaten nederzetting en wel de eerste nederzetting van genoemden stam in Boven Baroes; Rambé werd door dezen stam ontruimd voor die, welke er thans heerschen¹⁾). Beide motieven zijn niet steekhoudend. Dan nog zouden volgens de hoofden van Toeka Dòlok de lieden van dit landschap bij het ontginnen van gronden binnen Rambé slechts verplicht zijn na den oogst op de bewuste ladangs aan den *sombaon* van het betrokken gebied te offeren — *mandohomi*.

¹⁾ Een in het bezit van het koeriahoofd van Baroes Moedik berustend opstel over de vestiging van de marga Pardosi in Boven Baroes deelt ter zake het volgende mede.

Radja Alang Pardosi verliet om eene familieveete zijn geboorteland en vestigde zich in Rambé, waar hij het dorp Tondang stichtte. Later kwam er zich ook een zekere Paroehoe vestigen, een afstammeling van Nai Amhaton (volgens het opstel iemand van de marga Siambaton). Beiden verdeelden het gebied onder elkaar, waarop Paroehoe naar zijn aandeel verhuisde. Eenige jaren later kwam zich ook Si Radja Namora (de stamvader der thans in Rambé heerschende marga's) in Tondang vestigen. Hier werd Si Radja Namora vader van drie zoons, Si Poerba Oloan, Si Naloe en Si Débata Radja, die later met drie dochters huwden van Radja Alang Pardosi. Omrent den bruidschat kwam men overeen, dat deze hierin zou bestaan, dat van elk stuk wild, dat door Si Radja Namora of zijne zoons gevangen zoude worden, de kop aan Radja Alang Pardosi gegeven zoude worden (Eene dergelijke gift gaat thans in vele Bataksche gebiedsdeelen door voor recognitie wegens beschikkingsrecht). Toen op een keer door Si Radja Namora en zijne zoons een hert gevangen was, dekten zij dit met een doek en legden zij er eene speer bij, waarop zij Radja Alang Pardosi riepen om den kop van het dier in ontvangst te nemen. Vermoedende hier met het lijk van een mensch te doen te hebben, weigerde Radja Alang Pardosi de gift, daarmee onbewust afstand doende van het hooge recht, dat hij als bruidschat bedongen had. Later bemerkte hij het slachtoffer te zijn geworden van bedrog en bevreesd dat het gezag over het land later zijnen zoons zoude worden ontnomen door de veel scherpzinniger zoons van Si Radja Namora, verhuisde hij naar Bagimbar en daarna, doordien Si Radja Namora hem hierbeen volgde, naar Hariboeaan, waar zijne vrouw te overlijden kwam. Op het voor haar gegeven doodenfeest kwamen de zoons van Si Radja Namora met vele van Toba ontboden stamgenooten gewapend en verjoegen Radja Alang Pardosi, die met zijne familie vluchtte en hoog in het gebergte het dorp Hoeta Gindjang stichtte, alwaar men een *pangoeloebalang* (*parorot*) maakte, waaraan men wegens het vergezicht tot aan zee, dat men van de plaats van opstelling van dit beeld had, den naam gaf van Sitimbalaot. Si Radja Namora en zijne familie kregen toen te kampen met misoogsten. Een *datae* ried hen daarop aan Radja Alang Pardosi terug te roepen in Rambé en hem de heerschappij over dit gebied terug te geven. Radja Alang Pardosi gaf toen te kennen niet met hen te willen samenwonen en er den voorkeur aan te geven zich te Gonting (op de grens van Rambé en Toeka Dòlok) te vestigen. Hij vroeg hen van uit Rambé voor de veiligheid te waken; hij zoude dit van uit Gonting naar het Zuiden doen. Dan nog stelde hij den eisch, dat de lieden van Rambé niet anders dan onder zijn huis door binnentoeke Dòlok zouden mogen komen. Een en ander werd nagekomen. Na den dood van Radja Alang Pardosi vonden zijne nakomelingen de situatie te Gonting niet veilig. Die, afstammende van Poetjoer Dalan, den oudsten zoon van Radja Alang Pardosi, bezetten daarop Paraliman in Toeka Dòlok en de nakomelingen van den tweeden zoon Goeroe Soema Sakot het dorp Kóta Toea.

Volgens de hoofden van Rambé zoude eene overeenkomstige regeling als ten opzichte van Toeka Dôlok ook gelden voor Marboen Sêoen. Wanneer lieden van laatstgenoemd landschap gronden willen bewerken binnen Rambé, moeten zij daartoe eene vergunning vragen van het naastbij zijnde dorps hoofd van Rambé, namelijk dat van Siambasang, welk dorp nabij de grens met Marboen gelegen is en er daarom op is aangewezen te waken tegen schennis van het beschikkingsrecht van de *bioes* op den grond. De vergunninghouders zijn verplicht dat hoofd na den oogst met *gondangmuziek* te ontvangen en te onthalen. Bovendien zijn zij dan verplicht gezamenlijk \$ 4.— aan meergemeld hoofd te betalen, welke gift beantwoord wordt met heilwenschen. Het onthaal geldt als eene erkenning van het beschikkingsrecht van Rambé. Een en ander werd door de hoofden van Marboen c.a. bevestigd.

Eerst na de annexatie van Boven Baroes zouden lieden van Toeka Dôlok, profijt trekkende van de sinds dien ingetreden meerdere veiligheid, zelfs sawahs zijn gaan aanleggen binnen Rambé zonder vergunning; hieraan is bij het bovenbedoelde vonnis echter een einde gemaakt.

In de laatsten tijd legden bovendien lieden van de Tobahoogvlakte rubbertuinen aan in Rambé zonder er heen te verhuizen. Wel maakten zij daarbij gebruik van de werkkrachten in dat land. Voor deze nieuwigheid schijnen zich nog geen regels gevormd te hebben.

Voor zooverre mij bekend is, is Rambé het enige landschap, waar mensen van buiten gronden ontginnen.

Van de ingezetenen hebben alleen de *parripé's* met uitzondering van de *boroë na godjong* voor het aanleggen van een sawah eene vergunning te vragen en wel van den *radja hoeta* (Onder een *boroë na godjong* verstaat men een *parripé*, die van ouder tot ouder gedurende 2 à 3 geslachten in de *boes* woont). Het vragen der vergunning moet gebeuren onder het aanbieden van een maaal, *soelang*. Het daarbij geven van *hatoc ni soelangsoelang* (geld) is aan eigen verkiezing overgelaten. Volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Boven Baroes van 6 April 1923 Nr. 5 moet een *parripé* voor het aanleggen van eene sawah eene vergunning vragen van zijn *radja hoeta*; bij de vergunning worden de ligging en zoo noodig ook de grenzen van het perceel ongeveer aangegeven.

Eene plaatselijke opname heeft slechts dan plaats, wanneer voor-koming van geschillen zulks noodig maakt.

Het is niet gebruikelijk om sawahs af te bakenen.

Voor het aanleggen van een *haoema toer* (rijstladang) of een *parhamindjonan* (benzoëtuin) behoeft ook zelfs een *parripé* geene vergunning. (In Rambé, Toeka Dôlok en Toeka Holboeng heeft men geene benzoëtuinen).

Alleen in Toeka Holboeng heeft men eene eenigszins andere regeling.

Een ingezetene behoeft ook hier voor het aanleggen van *haoema toer* (rijstladangs) geene vergunning, omdat het dan eene ingebruik-

neming betreft van slechts korten duur en er uit de ontginning geene hogere rechten op den grond geboren worden dan een genotrecht voor den duur der occupatie. De *parripé* is echter wel verplicht van de ontginning kennis te geven aan den *radja hoeta*, de andere ingezeten niet.

Voor het aanleggen van eenen rubber- of koffietuin op een *haeoma toer* of op maagdelijken grond moet in Toeka Holboeng ieder ingezetene, dus ook een niet-*parripé* eene vergunning vragen van den *radja hoeta*. Hetzelfde is voorgeschreven voor den aanleg van eene sawah. Eene plaatselijke opname pleegt dan plaats te vinden en tevens eene vaststelling van de afmetingen van het perceel. De grenzen worden niet uitgezet met merktekenen. Men acht de grenzen van eene sawah voldoende vastgelegd door de sawahdijkjes en de aanwezige natuurlijke grenzen. Soms plant men een boom voor de plaatsbepaling.

Van het voornemen tot het aanleggen van eenen tuin met meerjarige gewassen (h.v. benzoëtuin) doet men in Boven Baroes in het algemeen blyken door het begeerde stuk grond met *tòtò* te kenmerken. In Rambé is het gebruikelijk daartoe hier en daar op het perceel een plekje schoon te kappen. Elders geschieht dit op de hoekpunten van het perceel en bijaldien er in de omgeving geen andere personen gronden willen ontginnen, slechts op de beide hoekpunten aan het voetpad. Een *tòtò* bestaat uit een open gekapt plekje in het bosch; soms plaatst men er een *salip* bij. Het uit het plaatsen der *tòtò*'s voortgesproten recht tot ontginning duurt slechts één jaar.

Onder *pangéhan* verstaat men den grond, welke zich leent voor eene uitbreiding van eene bestaande ontginning. De bezitter hiervan kan geen recht, doch wel aanspraak op de *pangéhan* doen gelden. Bij geschil maakt de *radja hoeta* uit, aan wien de grond toekomt.

Voor het in bebouwing nemen van een braak liggend stuk grond, dat het laatst bij een ander in bewerking is geweest, moet eene vergunning gevraagd worden van den *radja hoeta*, wanneer de laatste bewerker een recht van voorrang kan doen gelden tot het weder in gebruik nemen van den grond (zie bij braak ligging). Kan laatstbedoelde persoon een behoorlijke reden van verhindering aanvoeren en geeft hij blijk er prijs op te stellen den grond weer zelf te gaan bewerken, dan kan hem desgevraagd daartoe uitstel worden gegeven en wel voor zooveel jaren als billijk voorkomt doch binnen den duur van het bedoelde voorrangrecht. In Toeka Holboeng wordt een uitstel verleend van hoogstens drie jaren. Geeft de *radja hoeta* den grond aan een ander in herontginning, dan komt het veld in denzelfden rechtstoestand als een *saba paninggaan ni na boengkas* (een door eenen verhuizer achtergelaten sawah). Ook wanneer bovenbedoelde laatste bewerker den grond in zijn bezit mocht terugkrijgen, blijft die den even aangegeven rechtstoestand behouden.

In Rambé mag de herontginner den grond gebruiken, zoo lang hij in het dorp blijft wonen. Komt hij na zijne verhuizing weer in

het dorp wonen, dan kan hij het veld weer in genotrecht terug bekomen, wanneer het intusschen niet reeds aan een ander in gebruik is gegeven. Degene, die in het genot is van zoo'n veld, mag, ook al is hij een *parripé*, het verpanden, mits het slechts geschiedt om aan geld te komen voor eenen bruidschat en de verpanding overigens plaats vindt ten overstaan van den *radja hoeta*. *Domoedamoe* of *pogopago* behoeft dan niet betaald te worden.

In Toeka Dòlok en Siambaton wordt met den herontginner overeengekomen, voor hoe langen tijd hij den grond mag gebruiken, b.v. 5 of 10 jaar, dan wel zoolang hij in het dorp blijft wonen. Verhuist hij binnen den overeengekomen gebruikstermijn, dan gaat het veld aan den *radja hoeta* terug.

In Toeka Holboeng en Poesoek mag de herontginner den grond bewerken, zoolang hij in het dorp blijft wonen. Hij heeft er alleen het genotrecht op en mag het veld dus niet verkoopen of verpanden.

Algemeen geldt het in de onderwerpelijke rechtsgouw als beginsel, dat een in den rechtstoestand van een *saba paninggaan ni na boengkas* verkeerend veld bij verhuizing van den gebruiker daarvan aan den *radja hoeta* vervalt, die het zich kan toeëigenen en er verder mee kan handelen als behoorde het hem ten volle toe. Hij mag dus het veld vervreemden, voor zooverre als het adatrecht vervreemding van grond toelaat.

Een in den rechtstoestand van een *saba paninggaan ni na boengkas* verkeerend stuk grond wordt geacht in den staat van woesten grond te zijn teruggewallen, wanneer er *sandoedoeck* (een soort oleander) op is komen te groeien. Alleen in Toeka Dòlok luidt de regel anders. Hier wordt zoo'n veld geacht weer tot de woeste gronden te behoren, wanneer de kenteekenen van bebouwing, b.v. sawahdijkjes — *pamatang* — verdwenen zijn.

Voor wat het individueel bezitsrecht betreft, is het woord *golat* in de onderwerpelijke rechtsgouw niet gebruikelijk. Om den rechtsstoestand van een perceel aan te duiden, plaatst men achter het woord *saba*, *parhamindjouan* enz. het woord, dat de wijze aangeeft, waarop de grond bekomen is. Zoo wordt een door ontgining verkregen sawah een *saba rimba* genoemd, ongeacht of de ontgining door een *parripé* dan wel door een niet-*parripé* is verricht.

Gaat een perceel door vervreemding van den eenen op den anderen persoon dusdanig over, dat laatstgenoemde geen recht behoudt het weer aan zich te doen terugkeeren, dan heet het perceel *paté* te zijn overgegaan.

Op een *haowma toer*, dus op een veld, waarop slechts eenjarige gewassen droog verbouwd worden, oefent men slechts een genotrecht uit en wel enkel voor den duur van de occupatie — een of twee jaren.

Zoowel *dolidoli* (jongelingen) als *hela sondochan* (bij hunne schoonouders inwonende schoonzoons) mogen gronden ontginnen. De vader respectievelijk schoonvader maakt uit, of de ontgining voor hen dan wel voor den *dolidoli* respectievelijk *hela sondochan* zal zijn.

In Rambé en Toeka Dòlok bestaat het gebruik, dat de ontginner van een sawah bij den eersten oogst de het eerst gesneden padi — het behoeft niet de het eerst geplante padi te zijn — aan zijn dorpshoofd schenkt, die dan zijn zegen — *pasoepasoe* — over de ontginning uitsprekt. Er wordt daarbij niet geofferd. De het eerst gesneden padi heeft *patoemonaän* en de gift *oegoep ni na oela*.

Zoo'n gift heeft ook wel eens plaats bij den oogst van rijstladangs. Wanneer er namelijk bijzondere tegenslagen of een ramp b.v. misoogst dreigt, wordt ter bezwering van het komende onheil of van eene mogelijke herhaling hiervan hulp aan den *sombaon* gesmeekt en daarbij de belofte gedaan bij den komenden oogst een gedeelte hiervan aan hem te zullen offeren. Ieder der bewerkers draagt daartoe *oegoep ni na oela* aan het dorpshoofd af, die dan de leiding heeft van het na den oogst te houden offerfeest. Bij den sawahbouw heeft dit niet plaats.

In Toeka Holboeng wordt door een ontginner van eene sawah van den eersten oogst *patoemonaän* of *oeloe taon* aan den *radja hoeta* afgedragen. Ook hier bestaat de gift uit de het eerst gesneden padi. Deze wordt voorloopig afgeworpen en eerst na den oogst ingeleverd. Het gebruik van de benaming *oeloe taon* voor eene gift in oorsprong van godsdienstige strekking kan mogelijk eene aanwijzing zijn van den aanvankelijk godsdienstigen grondslag wellicht ook van de in Zuid Tapanoeli tot eene recognitie wegens beschikkingsrecht uitgegroeide heffing, eveneens *oeloe taon* genoemd.

In Rambé kent men de volgende godsdienstige gebruiken bij den landbouw.

Alvorens een rijstladang of eenen tuin aan te leggen kapt men van het te ontginnen terrein eene oppervlakte van ongeveer 1 M.² schoon en werpt er dan het kapmes met de punt diep in den grond. Treft de punt een wortel of een steen, zoo houdt men dit voor een ongunstig teeken en ziet men van het perceel af. Heeft men in stede van een kapmes eene bijl medegebracht, dan roept men de plaatselijke geesten — *sombaon* — van het te kappen bosch aan, slaat vervolgens de bijl in eenen stam en vraagt den geesten om, wanneer zij tegen de ontginning zijn, de bijl uit den stam te stooten. Men gaat daarna huiswaarts om den volgenden morgen terug te komen ten einde te zien, wat met de bijl gebeurd is. Vindt men de bijl niet meer in den stam, dan ziet men van eene ontginning af. Na den oogst offert men een slachtkip aan de geesten.

Wil men eene sawah aanleggen, dan roept men o.m. *boraspati ni tano* en de plaatselijke geesten aan en smeekt hen onder het offeren van een slachtkip, rijstkoekjes enz. om eenen goeden uitslag van de ontginning en bescherming van zijn gezin, het vee en den oogst tegen ziekten en plagen. Men gaat daarna naar huis en zoekt in den droom de uitspraak der aangeroepen hogere wezens te weten te komen. Heeft men geen onrustigen droom gehad, dan gaat men tot de ontginning over. Bij het uitzaaien van de padi offert men rijstkoekjes aan de plaatselijke geesten. Gaat men oogsten, dan vangt men aan

met eerst 7 aren te snijden en deze in een met padi gevuld rieten mandje te leggen, dat men in een *ragidoep* gewikkeld naar het dorp brengt en binnenshuis ophangt. (De *ragidoep* is een bepaalde soort geweven doek, welke men bij plechtige gebeurtenissen pleegt te dragen). Eerst daarna zet men zich aan den feitelijken oogst; de padi wordt in den regel in eens gesneden. Wanneer alles binnen gebracht is, nooddigt men het dorpshoofd en de dorpsgenooten tot een maal uit, waarvoor een kip geslacht wordt, welke eerst genuttigd mag worden, nadat deze ongeveer een kwartier op eene schaal ten offer is gelegd en een kort gebed daarbij is uitgesproken.

§ 9. Braak ligging.

Het recht op een stuk z.g. droog bebouwden grond, b.v. een rijstladang, een koffietuin enz., verliest men, zoodra er geen sporen van levenden aanplant meer op wordt aangetroffen.

Voor een sawah gelden andere regelen.

In Toeka Holboeng en Poesoek behoudt de laatste bewerker bij het braak laten liggen van den grond slechts een voorrang tot het weder bewerken van den grond, zoo lang er nog geen *sandoedoeck* op is komen te groeien.

Hetzelfde zoude volgens enkele hoofden van Toeka Dölok ook hier gelden; volgens andere hoofden aldaar zoude het voorrangrecht reeds veel eerder vervallen en wel na verloop van 3 jaren na de laatste bewerking van de sawah.

In Siambaton zou dat recht eveneens na 3 en in Rambé na 5 jaren na de laatste bewerking van de sawah vervallen.

Het recht, dat een individu op den grond kan uitoefenen, is dus niet meer dan een genotrecht voor den duur der occupatie met bij braak ligging hoogstens een recht op voorrang binnen een beperkten duur tot het weder in bebouwing nemen daarvan en dit laatste alleen wanneer het een sawah geldt.

§ 10. Beschikkingsrecht op den grond bij verhuizing.

Bij verhuizing zonder betrachting der verhuizingsformaliteiten gelden de volgende regelen.

Zoowel wanneer de verhuizer een niet-*parripé* als een *parripé* is, mag het dorpshoofd in het aangegeven geval alle door den nalatigen verhuizer achtergelaten goederen zich toeëigenen. Bij het vonnis van de Kleine Rapat van Boven Baroes van 6 April 1923 Nr. 5 werd een *radja hoeta* gerechtigd verklaard een door eenen verhuisden *parripé* achtergelaten sawah in beslag te nemen, ofschoon bedoelde *parripé* de verhuizingsadattheffing betaald had; echter had deze betaling eerst na de verhuizing plaats.

In Toeka Dölok gaan de *saba rimba* en de *saba paoeséang paté* aan het dorpshoofd. De *paoeséang*-schenker is niet gerechtigd de *saba paoeséang* op te eischen, ook niet tegen eene vergoeding. Heeft de nalatige verhuizer een *saba dondon* (een in bruikpand ontvangen

sawah) achtergelaten, dan gaat ook deze sawah aan het dorpschoofd, maar de pandgever mag het veld van gemeld hoofd lossen; een *waris* van den verhuizer mist het recht zich door betaling van de pandsom in de plaats van den pandnemer te stellen.

Ook in Rambé gaan de *saba rimba* en de *saba paoeséang* van den nalatigen verhuizer aan het dorpschoofd; echter heeft de *paoeséang*-schenker het recht om de *saba paoeséang* van het hoofd op te eischen mits tegen eene met deze overeen te komen vergoeding van de waarde daarvan. Een door den nalatigen verhuizer achtergelaten *saba dondon* vervalt eveneens aan het dorpschoofd; de pandgever mag haar van dit hoofd lossen.

In geval van verhuizing met in achtneming van de verhuisings-formaliteiten gelden in de verschillende gebiedsdeelen de volgende beginselen.

Rambé.

Een niet-*parripé* mag zijn *saba rimba* bij zijne verhuizing blijven bewerken, maar ook verpanden mits niet naar buiten de *boes*. Tot het in pand nemen hebben achtereenvolgens den voorrang de *waris* in de *boes* (de naaste gaat voor), de *radja hoeta* en de *dongan sahoeta* (dorpsgenooten). Ook mag hij zijn *saba rimba* bij zijne verhuizing in deelbouw geven of in *basabasa* (bewaring met vruchtgenot) aan een ieder in de *boes*. Heeft hij geen orde op zijn sawah gesteld, dan gaat het veld in bewaring bij het dorpschoofd, van wien de verhuizer bij terugkomst de sawah kan terugbekomen.

Verhuist een *parripé*, dan gaat zijn *saba rimba* aan het dorpschoofd en de sawah wordt dan een *saba paninggalan ni na boengkas* (een door een verhuizer achtergelaten sawah) genoemd. De *radja hoeta* moet dan echter als *oelos* aan den *parripé toboes pangali* betalen (Woordelijk vertaald betekent *toboes pangali*, losgeld voor de spade, figuurlijk vergoeding voor de bij den aanleg van het veld verrichte grondbewerking). Zie o.a. het vonnis van de Kleine Rapat van Boven-Baroës van 6 April 1923 Nr. 5; volgens dit vonnis bedraagt de *toboes pangali* $\frac{1}{4}$ van de waarde van de sawah. Komt de *parripé* zich later weer in het dorp vestigen, dan kan hij zijn veld terugkrijgen, indien het intusschen niet aan een ander in genotrecht is gegeven.

Een niet-*parripé* mag met zijn *saba paoeséang* bij verhuizing op gelijke wijze handelen als met zijn *saba rimba*. Verpandt hij de sawah niet en geeft hij die niet in deelbouw of *basabasa* uit, dan gaat zijn veld naar een in de *boes* wonenden *waris*.

Een *parripé* mag bij verhuizing zijn *saba paoeséang* verpanden of in deelbouw geven mits met in achtneming van dezelfde voorschriften, welke in dat geval voor den niet-*parripé* gelden. Een *parripé* mag zijn *saba paoeséang* bij verhuizing echter niet in *basabasa* uitgeven. Heeft hij geen orde op de sawah gesteld, dan gaat het veld naar een zijner *waris* in het dorp en zijn deze er niet dan naar den *paoeséang*-schenker of de erfgenamen van deze. Bij ontstentenis ook van dezen gaat de sawah naar het dorpschoofd. Bij terugkomst van den *parripé* moet dit hoofd hem de sawah teruggeven.

Toeka Dolok.

Wat van Rambé gezgd is, geldt ook voor Toeka Dólok, behoudens het ondervolgende.

Verhuist een niet-*parripé* zonder orde op zijn *saba rimba* te hebben gesteld, dan gaat ook hier het veld aan het dorpshoofd, maar deze is niet verplicht het aan den niet-*parripé* terug te geven, wanneer deze zich weder in het dorp komt vestigen.

Wanneer een *parripé* verhuist, gaat zijn *saba paocéang* terug aan den *paoeséangschenker* of de *waris* van laatstgenoemde. Zijn dezen er niet, dan komt de sawah *paté* aan het dorpshoofd toe te behooren.

Toeka Holboeng.

Bij verhuizing mag zoowel een niet-*parripé* als een *parripé* zijn *saba rimba* en ook de sawah, welke hij *paté* bekwam, verkoopen, verpanden of verhuren — *pasohéhon* — mits binnen de *boes*. Den voortgang tot den koop, in pand neming en huur hebben achtereenvolgens de *waris*, de *radja hoeta* en de *dongan sahoeta*. Heeft iemand bij zijne verhuizing geen orde op zijn veld gesteld, dan gaat dit, ook al mocht die persoon een niet-*parripé* zijn, *paté* aan den *radja hoeta*.

Poesoek.

Wanneer een niet-*parripé* uit het dorp verhuist, mag hij zijn *saba rimba* wel verpanden maar niet aan een ander in bewaring geven. Heeft hij het veld niet verpand, dan gaat het zonder eenigerlei vergoeding naar zijn *waris* in het dorp en bij ontstentenis van dezen naar het dorpshoofd. Komt de verhuizer terug, dan mist hij het recht de sawah terug te eischen.

Verhuist een *parripé* uit het dorp, dan mag hij zijn *saba rimba* niet verpanden, maar gaat het veld naar het dorpshoofd; volgens enkelen zonder vergoeding, volgens anderen tegen betaling door het hoofd van *tobocs panguli* tot een bedrag van f 12.— voor een veld ter grootte van 1 *ampang* (24 *soloep*) zaadpadi.

Een niet-*parripé* mag bij zijne verhuizing een door hem *paté* gekomen sawah verkoopen, verpanden of in deelbouw geven mits aan dorpsgenooten, anders gaat het veld zonder enige vergoeding aan zijn *waris* in het dorp en bij ontstentenis van *waris*' aan het dorpshoofd. Volgens anderen zou de niet-*parripé* het veld bij verhuizing niet mogen vervreemden, maar zoude het *paté* aan het dorpshoofd vervallen.

Dezelfde inlichtingen werden bekomen ten opzichte van een door een *parripé* *paté* gekomen sawah en eveneens van eenen aan een niet-*parripé* toebehoorenden benzoëtuin.

De van Poesoek ontvangen berichten waren niet gelijk van inhoud en verward.

§ 11. *Vervreemding.*

Ten opzichte van sawahs zijn de ondergenoemde vervreemdingen en overeenkomsten slechts in de daarachter vermelde *boes* geroofd. (Ten opzichte van Simanoellang Toroean en Siambaton beschik ik over gegevens ter zake).

Verkoop: Poesoek, Rambé en Toeka Holboeng. Volgens het vonnis van de Rapat Hoendoelan van Rambé van 6 Maart 1914 Nr. 1 moet er in plaats van verkoop geacht worden verpanding te hebben plaats gehad, wanneer bij het sluiten der overeenkomst geene getuigen tegenwoordig zijn geweest en de aanwezigen niet op *tamboel* (vleeschspijzen, welke men bij palmwijn gebruikt) zijn onthaald. Hetzelfde besliste die rechtbank bij haar vonnis van 6 Mei 1914 Nr. 2 in een geval, dat geen *tamboel* was uitgedeeld.

Verpanding: Overal. In Rambé, Toeka Dólok en Toeka Holboeng is het niet geoorloofd een sawah naar buiten de *bioes* te verpanden. Om een verpande sawah te mogen lossen, moet men in de *bioes* metterwoon gevestigd zijn.

Deelbouw: Poesoek, Rambé en Toeka Dólok.

Sohé (huur): Toeka Holboeng. Het woord *sohé* is vermoedelijk eene verbastering van het Maleische woord *séwa*.

Bruikleen: Overal.

Sambar paté (ruil voor altijd): Poesoek en Toeka Holboeng.

Sambar simoelakmoelak (ruil tot wederopzeggens): Overal. In Rambé en Toeka Dólok heet deze soort ruil alleen te mogen geschieden met *saba rimba* over en weer.

Ruil tot wederopzeggens met verrekening van het beschot: Nergens.

Paoeséang: Overal. *Paoeséang* wordt eerst bij de geboorte van het eerste kind (zoon of dochter) gegeven en heet in Boven Baroes *toego-toego*. In Rambé en Toeka Dólok kan een *parripé* geen sawah als *paoeséang* schenken. Het is niet geoorloofd een *saba paoeséang* weer als *paoeséang* weg te schenken. Een *parripé* mag een *saba paoeséang* slechts verpanden, in deelbouw geven of als *pandjaéan* wegschenken.

Pandjaéan: Overal.

Indahan arian: Nergens.

Mangoepahon: Nergens.

Parmanomanaan: Overal. *Parmanomanaan* beduidt in de onderwerpelijke rechtsgouw souvenir van een stervende of uit een erfboedel.

Oelosoelos: Overal.

Parsomba: Nergens.

Porsaéan: Volgens zeggen nergens. Echter geeft het vonnis van de Grote Rapat van Baroes van 29 Augustus 1924 Nr. 6 een geval te zien van eene afdoening van eene schuld, voortgesproten uit eene oorlogvoering, met een sawah.

In Rambé en Toeka Dólok mag ook een *parripé* een *saba rimba* verpanden, in deelbouw geven, tot wederopzeggens verruilen en als *pandjaéan* wegschenken.

Het trekt de aandacht dat, ofschoon het individueel recht op den grond in het gunstigste geval nog zeer zwak is, het vervreemdingsrecht hier en daar zich ook uitstrekkt tot verkoop.

Vermoedelijk in verband met de betrekkelijk geïsoleerde ligging van de onderwerpelijke rechtsgouw en met den overvloed aldaar aan bouwgrond heeft het vervreemdingsrecht er zich nog slechts weinig ontwikkeld en kenmerkt het zich door gemis aan vastheid niet slechts

voor wat betreft de fijnere détails. Grondgeschillen doen er zich, te oordeelen naar de van de rapatvonissen aangehouden registers, betrekkelijk weinig voor. Blijkbaar heeft de rechtspleging weinig kunnen bijdragen tot eene univacatie van de plaatselijk zoo uiteenloopende adatregeling.

§ 12. Verpanding.

Rambé.

Een *parripé* mag een *saba rimba* verpanden, doch alleen om aan geld te komen voor eenen bruidschat. (Vermoedelijk beoogt de tegemoetkoming om verloof van de bijstammen te voorkomen).

Een niet-*parripé* mag een *saba rimba* tot elk doel verpanden, ook aan een *parripé*.

Zoowel een niet-*parripé* als een *parripé* is gerechtigd een *saba dondou* in achterpand te geven, doch tot geen hooger bedrag dan de oorspronkelijke pandsom.

Wanneer een *parripé* dan wel een niet-*parripé* naar buiten de *boes* verhuist en een in pand ontvangen sawah achterlaat, moet de pandgever het veld lossen. Is deze daartoe niet in staat, dan mag een dorpsgenoot door betaling van de pandsom zich in de plaats van den pandnemer stellen en is geen der dorpsgenooten hiertoe genegen, dan verleent het dorpshoofd zijne bemiddeling een ander *bioesgenoot* daartoe te brengen.

Een *parripé* mag een *saba paoeséang* verpanden, doch moet tot het in pand nemen den voorrang successievelijk aan den *paoeséangschenker* en zijne dorpsgenooten geven. Is geen hunner daarvoor te vinden, dan mag hij het veld aan een ander *bioesgenoot* verpanden, mits zulks geschiede door tusschenkomst van het dorpshoofd.

Eene in achterpandgeving moet plaats vinden ten overstaan van de dorpschoofden van beide partijen. *Domoedomoe* of *pagopago* behoeft niet betaald te worden.

Toeka Dolok.

Een *parripé* mag een *saba rimba* niet verpanden, een niet-*parripé* echter wel. Laatstgenoemde mag het doen voor elk doeleinde.

Ook een *parripé* mag een sawah in pand nemen en is overigens evenals een niet-*parripé* gerechtigd het weder in achterpand te geven. Dit laatste mag ook hier tegen geen hooger bedrag dan de oorspronkelijke pandsom gebeuren.

Als een *parripé* dan wel een niet-*parripé* naar buiten de *boes* verhuist, mag hij een er gepande sawah niet behouden, maar moet hij den pandgever vragen het pand te lossen. Is deze daartoe niet bereid of in staat, dan hebben de in het dorp woonachtige *waris* van bedoelden pandnemer en het dorpshoofd den voorrang om middels betaling van de pandsom zich in de plaats van den pandnemer te stellen.

Een *parripé* mag een *saba paoeséang* verpanden, maar hij moet het veld in de eerste plaats den *paoeséangschenker* in pand aanbieden, die dan verder in de *bioes* naar een persoon zoekt tot het in pand

nemen bereid, wanneer hij zelf daartoe niet in staat of genegen is.

Verpanding van een sawah moet steeds plaats vinden ten overstaan van de dorpschoofden van beide partijen. *Domoedomoe* of *pago pago* behoeft niet betaald te worden.

Toeka Holboeng.

Ook een *parripé* mag een *saba rimba* verpanden; het voorkeurrecht tot de in pand neming hebben dan achtereenvolgens zijn *waris* en zijn dorpschoofd. Ook een *saba paoeséang* mag hij verpanden.

Luidens het vonnis van de Kleine Rapat van Boven Baroes van 10 Mei 1924 Nr. 1 behoort verpanding van een sawah te geschieden met het medeweten van de (dorps-) hoofden van beide partijen.

Rechtsgouw 12.

Baroes Moedik.

Het inheemsche bestuur en het grondrechtheft van deze overigens nog nagenoeg uitsluitend door Bataks bewoonde koeria hebben eene sterke beïnvloeding van buiten ondergaan.

Bij rechtsgouw 11 maakte ik melding van eene deelneming van Baroes Moedik aan het te Sidjoekang gehouden wordende offerfeest voor Ompoe Hasén, waaruit naast een stamverwantschappelijk vermoedelijk ook een stichtingsverband tusschen Baroes Moedik en Toeka Holboeng afgeleid kan worden. Het staat naar mijne overtuiging vast, dat de voornaamste marga van Baroes Moedik, namelijk de marga Pohan, dit gebied van uit dan wel over Toeka Holboeng bezet heeft¹⁾.

De geschiedenis van de koeria's Baroes Moedik en - Ilir geeft, althans over het jongere tijdperk, het bestaan te zien van twee dorpenbonden. Onder den druk van Atjehsche gewelddadigheden vereenigden deze zich wel eens, echter voor niet langer dan de strijd tegen den vreemden indringer noodig maakte. Beide bonden liepen voor eene blijvende vereeniging margagenootschappelijk te zeer uiteen. De bevolking van Baroes Moedik behoort tot de genealogische S o e m b a - groep en die van Baroes Ilir, bij uitschakeling van de niet-Bataksche elementen, tot de B o r b o r g roep²⁾.

Aan het hoofd van elken bond stond een radja met naast zich o.m. de z.g. *pangoeloe ampat*, ook wel *pangoeloejang berampat* genoemd³⁾. Belangrijke beslissingen en regelingen werden op eene volksvergadering getroffen. Enkele daarvan, slaande op Baroes Moedik, werden in het Maleisch op schrift gesteld. Zij leggen getuigenis af van eene behandeling der aangelegenheid op eene volksvergadering. Van de nog bestaande documenten (of afschriften daarvan) bevat er een uit het Moh. jaar 1252 strafbepalingen op het niet gehoor geven aan

¹⁾ Zie ook opstel van Deutz over „Baros” in Tijds. voor Ind. T. L. V. kunde 1875.

²⁾ „Korte aanteekeningen voor het rijk van Atjeh”, in het begin van 1837 door Ritter gemaakt op eene reis langs de kust, (Tijds. voor N. I. 1839, 1e deel pag. 1) gewagen van het bestaan van een kampong Oedik (Baroes) en van een kampong Ilir. Elk dier kampong zou met hetgeen daartoe behoorde, op zichzelf geregeerd zijn. De ware vorst van het land zou eigenlijk die van kampong Oedik zijn, die daarom ook Radja Oedik genoemd werd, terwijl die van kampong Ilir den titel voerde van mandhara (riksbestierder).

³⁾ Volgens eene „Korte beschrijving van het Ned. grondgebied ter W. kust van Sumatra” van Francis (Tijds. N. I. 1839, 1e deel pag. 28) zoude Baroes in 1837 hebben gestaan onder een radja, een bandara en 4 datoës. Blijkbaar had Baroes Moedik toen de suprematie over Baroes Ilir.

Over de vier *pangoeloe's* in Baroes Ilir raadplege men noot 1 pag. 424.

eene oproeping bij bekvenslag om zich bij de woning van den radja te verzamelen, op verwonding van eens andermans buffels, op diefstal van sirih. Een ander van het M. jaar 1212, handelende over de verheffing van Soetan Baginda Radja tot radja van het rijk Pansoer (Baroes), houdt bepalingen in o.m. op de bemoeienis van den radja met den handel en dat van het M. jaar 1214 betreft eene overeenkomst met de Bataks in het binnenland (Rambé, Toeka Dòlok enz.) ter verzekering van de veiligheid bij hun bezoek aan Baroes.

Het opstel van Deutz over Baroes — zie noot (1) pag. 519 — vermeldt, dat vóór de vestiging van het Nederlandsch gezag het inlandsche bestuur er eenhoedig (monarchaal) was ingericht. Een Maleisch handschrift over de geschiedenis meer speciaal van Baroes Ilir geeft wel is waar eene opvolging in de rechte lijn te zien, doch tevens vermeldt het van elke opvolging, dat eene volksvergadering den opvolger aanwees, en geeft het zelfs een geval te zien van eene aftreding krachtens den wil van het volk.

De koeria Baroes Moedik heeft grenzen, in gewestelijke besluiten vastgelegd.

Volgens het afgetreden koeriahooft Soetan Sahialam — een goed adatkenner — moet het koeriahooft als zoodanig geacht worden in den naam van Allah eigenaar te zijn van alle gronden binnen zijn ressort¹⁾.

Verkoop van grond achtte hij daarom onmogelijk, wel echter van het gebruiksrecht, dat men op den grond kan uitoefenen.

Voor het ontginnen van grond behoeft men eene voorafgaande vergunning van het koeriahooft (Zie o.a. de minnelijke schikking van 9 December 1920, opgenomen onder Nr. 42 van het betrekkelijk register). Volgens het vonnis van het districtsgerecht te Baroes van 19 Juni 1923 is voor het oprichten van eene karbouwenkraal en voor den aanleg van eenen (klapper-) tuin eene vergunning noodig van het bevoegde hoofd; in het vonnis was niet aangegeven, welk hoofd daaronder begrepen moest worden.

Blijkens het vonnis van dezelfde rechtkant van 31 Mei 1923 Nr. 22 werd in Baroes Ilir wel eens door den *orang kaja bandaharo*, een der voornaamste hoofden uit dat gebied, eene ontginningsvergunning verleend. Dat dit toelaathbaar werd geacht, houdt vermoedelijk verband met de omstandigheid, dat Baroes Ilir toenmaals geen eigen koeriahooft bezat, doch gesteld was onder het koeriahooft van Baroes Moedik, welk hoofd blijkbaar geen zeggenschap had in zake het beschikkingsrecht op de gronden binnen Baroes Ilir, daar hij tot eene andere rechtsgemeenschap behoorde.

Ook een door een *parripé* ontgonnen stuk grond gaat van vader op zoon over. Zoowel een *parripé* als een niet-*parripé* mag het

¹⁾ In Zuid Tapanoeli, waar de geheele bevolking eveneens het Mohammedaansche geloof belijdt, schijnt eene andere opvatting te bestaan. Hier heet de grond toe te behoren aan de *koeria*, in deze vertegenwoordigd door hare hoofden, waarvan de *radja panoesoenan* (het koeriahooft) de voornaamste is.

gebruiks- (bezits-) recht op dien grond verpanden, mits slechts aan Bataks. Verpanding maar buiten de koeria is geoorloofd.

Laat iemand eene door hem aangelegde sawah braak liggen, dan mag het koeriahoofd ten volle daarover beschikken, wanneer bedoelde persoon te kennen geeft den grond niet meer te willen of te kunnen bewerken. Doet dit geval zich niet voor, dan kan het koeriahoofd hem een termijn stellen tot het weder in bebouwing nemen van den grond. Bij onbenut verstrijken van den termijn komt de grond ook dan ter beschikking van het koeriahoofd.

Heeft men het bezitsrecht op een bouwveld door koop verkregen, dan verliest men bij braak ligging dat recht, wanneer het veld tot *gasgas* is geworden, d.w.z. met *sandoedoek* begroeid is.

Vervreemding van het bezitsrecht op eene sawah of tuin (b.v. klap-pertuin) heeft in den regel slechts aan familieleden plaats. Vervreemding naar buiten de koeria schijnt nog al eens te zijn voorgekomen; althans lieden van de beide Sorkamkoeria's oefenen bezitsrecht uit op sawahs binnen Baroes Moedik en - Ilir.

Deelbouw schijnt in de koeria Baroes Moedik óf in het geheel niet óf slechts zeer weinig voor te komen. Verhuur is er daarentegen schering en inslag en wel in den regel tegen eene vastgestelde hoeveelheid padi. (Registers van het districtsgerecht van Baroes spreken van *bersasih* *soekat padi* bij verhuur van sawahs, terwijl het woord *sewa* ook wel eens gebezigd wordt voor rente in padi op geleend geld. *Sasih* beduidt huursom).

Zoowel in Baroes Moedik als in Baroes Ilir heeft men voornamelijk groot grondbezit (Zie ook het Regeeringsrapport, in uittreksel opgenomen in Adatrechthandeling XI pag. 46 en volg.). Bedoelde omstandigheid geeft eene verklaring van de vele huurovereenkomsten. De huur schijnt over het algemeen nog al hoog te zijn. De registers van door het districtsgerecht van Baroes berechte civiele zaken maken tamelijk veel melding van vorderingen van achterstallige huur. In bedoelde registers kwam ik zelfs een geval tegen, dat de huursom 300 *soekat* of ± 100.— gld. bedroeg. (Een belangrijk irrigatieplan, dat wellicht nu reeds in uitvoering is gekomen, zal in den toestand wel verbetering brengen).

Het komt meermalen voor, dat een pandnemer een door hem in pand ontvangen sawah aan den pandgever teruggeeft in huur tegen eene bepaalde hoeveelheid padi 's jaars (Zie o.a. de vonnissen van het districtsgerecht van Baroes van 31 Juli 1924 Nr. 25 en 18 September 1924 Nrs. 33 en 34).

Een voor onbepaalden tijd in bruikleen (*pindjam*) ontvangen sawah gaat blijkens het vonnis van de Kleine Rapat van Baroes van 6 October 1921 Nr. 55 bij verhuizing uit de koeria aan den bruikleen-gever terug.

Waar in het boven genoemde Regeeringsrapport sprake is van uitgifte van gronden bij brieven van grondbezit aan Maleiers, deelt het gewezen koeriahoofd Soetan Sahialam mede, daar niets van te weten. Volgens gemeld hoofd zullen met Maleiers wel bedoeld zijn geislami-

seerde Bataks in tegenstelling van de andere Bataks¹⁾). Het is een bekend feit, dat de tot het Mohammedaansche geloof overgegane Bataks, die, althans vroeger, op de heiden-Bataks neerzagen, zich schaamden zich Bataks te noemen. Het vermoeden van het koeriahofd ligt m.i. dan ook voor de hand.

Pasariboe Dòlok en - Tobing.

Alle heerschende stammen van beide gebieden behooren tot de genealogische Borborogroep. Drie daarvan, Habéahan, Bondar en Gorat zijn ondermarga's van de marga Pasariboe, waaraan de twee gebieden blijkbaar hunne namen te danken hebben.

Volgens de overleveringen was de oudste nederzetting aldaar Loboe Parmasahan, waar de marga's Matondang, Sitarihoran, Bondar en Habéahan samen woonden. Het dorp was gelegen in het thans door de marga Bondar bezette gedeelte van Pasariboe Dòlok; van daar uit verspreidden zich de vier genoemde stammen over Pasariboe Dòlok en wel zoodanig, dat elke marga een complex dorpen vormde, waartusschen geene dorpen van een der andere marga's gelegen waren.

Van uit Loboe Parmasahan werd in Pasariboe Tobing het dorp Loboe Soerham gesticht en wel ook hier in het nu door de marga Bondar bezette gedeelte van Pasariboe Tobing. Van uit Loboe Soerham verspreidden zich de er samen wonende marga's Bondar, Gorat, Habéahan en Saroeksoek over Pasariboe Tobing op gelijke wijze, als zich dit in Pasariboe Dòlok had voorgedaan. De naam Pasariboe Tobing houdt volgens zeggen verband met de omstandigheid dat Loboe Soerham aan den oever — *tobing* — nl. van de Aek Siboendong gelegen was.

Aan het feit, dat de ontginningen zooveel mogelijk nabij de dorpen werden aangelegd en de dorpen zich marga's gewijze hebben gegroepeerd, kan het toegeschreven worden, dat, voor wat het beschikkingsrecht op den grond betreft, zich in Pasariboe Dòlok voor elke marga een invloedskring gevormd heeft. Grenzen hebben de marga's er onderling echter niet.

Ook in Pasariboe Tobing hebben de er heerschende marga's onderling geene grenzen; de ontginningen dier stammen moeten er zelfs dooreen loopen, ondanks het er zich voordoen van dezelfde verschijnselen, voor wat de groeipeeringen der dorpen en het ontginnen van gronden betreft. Zoo mag de marga Habéahan gronden ontginnen binnen het door de marga Gorat bezette gebied. Pasariboe Tobing beweert behalve o.m. met het koeriahgebied en met Naipospos Baroes wel grenzen te hebben met het door de marga Matondang bezette gedeelte van Pasariboe Dòlok, maar niet met de door de marga's Bondar en Habéahan bezette gedeelten van Pasariboe Dòlok; deze gedeelten grenzen aan de eveneens door de beide laatstgenoemde stammen bezette gedeelten van Pasariboe Tobing. Blijkbaar doet zich hier het verband in de marga nog te sterk gevoelen om tot eene duidelijk

¹⁾ Iets dergelijks treft men ook bij de Dajaks aan (zie Vollenhoven's „Het adatrecht van N. I." 1e deel, 1e stuk pag. 311).

uitgesproken splitsing van het grondgebied over te gaan. Staatsrechtelijk heeft deze splitsing zich echter wel voltrokken. Hier voor gaf men eene utiliteitsreden op. Niet slechts het stichtingsverband der dorpen moet hier den doorslag hebben gegeven, maar voornamelijk de geografische gesteldheid van het terrein. Het feit overigens dat de marga's B o n d a r en H a b é a h a n ten nauwste verwant zijn aan de overige heerschende marga's, zoowel van Pasariboe Dòlok als van Pasariboe Tobing, heeft de splitsing bovendien gemakkelijk gemaakt.

Zoowel Pasariboe Dòlok als Pasariboe Tobing uit zich als een rechtsgemeenschap. Eene algemeene benaming wist men voor deze rechtsgemeenschap niet op te geven. Het verband in de rechtsgemeenschap blijkt uit de volgende factoren:

1. Ten tijde van de inlijving bij het Gouvernementsgebied bezat zij een collegiaal bestuur. Nopens de samenstelling hiervan zijn de inlichtingen niet eensluidend.

In Pasariboe Dòlok zoude dat bestuur hebben bestaan uit een *ompoe ni saksi* (iemand van de marga M a t o n d a n g) en verder uit een *ama ni saksi* van elk der drie overige heerschende marga's doch volgens andere inlichtingen uit een *ompoe ni saksi*, een *ama ni saksi*, een *partahi* en een *parsinaboel*, terwijl nog een andere der uit het gebied afkomstige voorlichters mededeelde, dat voor het collegiaal bestuur uit elke der vier marga's een *ompoe ni saksi* en een *ama ni saksi* aangewezen werden. Op de vraag, welk hoofd bij eene gemeenschappelijke slacht van eenen buffel het voornaamste vleeschaandeel, de *isangisang*, kreeg, bleef men het antwoord schuldig. Had de slacht op de markt plaats, dan kwam het aandeel aan den vertegenwoordiger van de marga B o n d a r, maar dit geschiedde vermoedelijk, omdat die markt in het B o n d a r gebied gelegen is en bedoelde persoon de *bona ni onan* daarvan was.

2. Elke der beide rechtsgemeenschappen heeft een markt — *onan*.

Bij de oprichting van de *onan* had evenals elders plaats het sluiten van eene bij eede bekragtigde overeenkomst — *morboelan* — ter verzekering van den godsvrede voor de marktbezoekers en tot eene vaststelling van de maten en gewichten (*dasing* = 4 kati, *ampang* = 4 *djocal*, *djocal* = $\frac{1}{2}$ *parmasan*, *parmasan* = 12 *soloep*, *soloep* = 4 *balé*). Een model van elke maat werd aangehouden door den vertegenwoordiger van elke heerschende marga in het collegiaal bestuur der rechtsgemeenschap. Vervalsching werd gestraft met het slachten van een geit en twee kippen (een rode en een witte), vermoedelijk een offer ter afwending van de vervloeking, op de vervalsching staande.

Bij de oprichting van de markt werd o.m. het materieele strafrecht in herinnering gebracht. — *mangalangkoep* (overspel plegen), *manangko* (stelen; kleine diefstallen werden in de *hoeta* beslecht), *mangarasoen* (vergiftigen), *mandjéhé* (verraden), *mandaboe pagar* (iemand langs mystieken weg ziek maken of doden), *mandobo* (rooven), *manoerboe* (brand stichten), *manodos* (moord of doodslag

plegen), *morgombang* (oogenspel plegen met eene gehuwde vrouw, eene vrouwenbadplaats naderen zonder eerst aan te roepen, een slaapmat betreden van een ander echtpaar, enz.), *marsocimbang* (bloedschande plegen) enz.

In Pasariboe Dòlok heeft men de *onan* Sibatoebatoe. Bij de inwijding hiervan werden Pasariboe Tobing, Toeka Holboeng, Sanggaran, Aek Godang, Sihingkit, Baroes enz. uitgenoodigd. Allen zwoeren den godsvrede. Met het benzooë verbouwende Marboen-gebied (Sanggaran, Sihingkit enz.) werd overeengekomen, dat men van uit dat gebied de markt niet met de handelsproducten (voornamelijk benzooë) zoude mogen voorbijgaan. Alles zou daar verhandeld moeten worden, op straffe van anders van de goederen beroofd te zullen worden. Het in beslag genomene moest ingeleverd worden bij den *ompooi ni saksi*, die de goederen dan met de hoofden deelde. Toegepast werd er dus ongeveer hetzelfde *bongbongstelsel* als op de *onan* Laksa (zie pag. 503).

De markt van Pasariboe Tobing was de *onan* Siginda, nabij Soegasoega gelegen in het door de marga Bondar bezette gedeelte der rechtsgemeenschap.

De markt was tevens de *haroenggocan*, de plaats, waar men de volksvergaderingen hield.

Verder had men nog de *onan* Pèa Doendoeng (zie pag. 497), welke echter niet op een *saksi* of *onan*-verbond berustte.

Noch in Pasariboe Dòlok noch in Pasariboe Tobing heeft men een *batoe somong*. Wel heeft men in het bosch nabij Logan een steen, zoo lang en zoo dik als een dijbeen, waarop eeden gezworen worden. Deze steen — Batoe Siheroehan geheeten — wordt daartoe eerst in het dorp gebracht en met klapperbladeren versierd. De steen staat alleen bij de marga H a b é a h a n van Pasariboe Tobing in heiligeheid. De legende van dezen steen luidt, dat toen de lieden van Logan eens in de Aek Sipakpahi gingen visschen, zij in de fuik behalve eenige visschen (*garing-*, *baeng-* en *lingkisvissen*) en garnalen ook den steen ophaalden. Toen men de fuik andermaal uitzette en die weer ophaalde, vond men er wel denzelfden steen weer in maar geen visch. Boos wierp men daarom den steen ver van den oever in het water. Zes maanden later ging men er weer visschen en dezelfde geschiedenis herhaalde zich en later zelfs ten derde male. Berouwvol bracht men toen den steen naar het dorp en bergde die in de *sòpò godang* op. Bij het afleggen van den eed houdt men den steen vast en zegt: „*Sai dihoerhoer Batoe Siherochan ma ahoe, mòlò toeng ahoe . . .*” (Ik moge door den steen worden geraspt, wanneer ik dit of dat gedaan heb). Het ronde gedeelte van het oppervlak van den steen heeft iets van een rasp. Dat het dorp Logan in den loop der jaren in zielental en in welstand is achteruitgegaan, schrijft men aan den minder goede geest van den steen toe.

3. Bij de oprichting van de *onan* Sibatoebatoe sloot Pasariboe Dòlok een *balaradja* met Sihingkit, Sanggaran, Parbotihan, Simanoellang Toroean en Poesoek. De overeenkomst hvatte de afspraak om bij

betreding van elkaar's gebied elkander niet lastig te vallen b.v. elkander niet in het blok te leggen, ook al mocht het bezoek strekken tot het instellen van een onderzoek naar een aan een landgenoot aangedaan onrecht. De *balaradja* beoogt niet het houden van een gemeenschappelijk offerfeest en draagt dus niet het karakter van een *djandji*.

Ook in ander opzicht nitten Pasariboe Dòlok en Pasariboe Tobing zich in het z.g. internationale recht als eene rechtsgemeenschap.

In geval van een geschil met eene vreemde rechtsgemeenschap stuurde de gelaerdeerde partij iemand uit het onzijdige gebied als arbiter — *pangoeloe* — naar de wederpartij ter afdoening van de aangelegenheid langs minnelijken weg. Gelukte dit niet, dan ging de beleidige partij, bijaldien het eene misdrijfzaak gold, al naar omstandigheden tot eene oorlogsverklaring over. Voor schuldzaken voerde de rechtsgemeenschap geen oorlog; zij liet dit over aan de betrokken dorpen.

Zoowel Pasariboe Dòlok als Pasariboe Tobing beschouwde het als eene schending van hare neutraliteit en trad in haar geheel daartegen op, wanneer niet daartoe behorende, geschil voerende partijen haar gebied betraden voor oorlogsverrichtingen.

Begaf iemand van eene vreemde rechtsgemeenschap zich in het gebied van Pasariboe Dòlok of Pasariboe Tobing met eenen gevangene, dan werd deze, om het even tot welke marga hij behoorde, door Pasariboe Dòlok of Pasariboe Tobing op vrije voeten gesteld en hem voor een dag gastvrijheid en gelegenheid tot ontyluchten verleend.

Dezelfde regelen golden ook voor Pasariboe Dòlok en Pasariboe Tobing onderling.

Tevergeefs heb ik nagegaan, of in den band binnen elk dezer landschappen ook een godsdienstig element valt waar te nemen.

Nabij Baringin, gelegen in het door de marga Bondar bezette gedeelte van Pasariboe Dòlok, bevindt zich een *pangoeloebalang*, Sinoean geheeten. Boven op de *pangoeloebalang* staat een ruiterbeeldje. Geofferd wordt daaraan slechts door de marga's Bondar, Gorat, Habéahán en Saroeksoek, welke men er de Siópatpoesoran noemt, doordien die 4 marga's volgens de overleveringen aldaar gezamenlijk uit de marga Pasariboe zouden zijn ontstaan. De marga's Matondang en Sitarihóran doen niet aan het offeren mede, doordien zij van Somba Goeroe heeten af te stammen. Een *pangoeloebalang* behoort in den regel aan de nakomelingen van dengene, die de *pangoeloebalang* maakte. Het is mij daarom niet recht duidelijk, hoe men de *pangoeloebalang* Sinoean kan aanmerken als aan de genoemde Siópatpoesoran te behoren, daar de gemeenschappelijke stamouders dier marga's toenmaals nog in het Tobagebied woonden. Medeneming van *pangoeloebalang* uit het kerngebied komt mij onwaarschijnlijk voor. Bij het offerfeest voor de *pangoeloebalang* Sinoean wordt geschoten met het geweer, bodil Sibaganding geheeten, dat een *poesakostuk* is van de Siópatpoesoran.

Pasariboe Dòlok viert geen gemeenschappelijk offerfeest. De marga

Matondang offert aan haar eigen *homban* en *pangoeloebalang*; aan geen van deze twee zijn velden verbonden.

Nabij Loboe Soerham staat een *pangoeloebalang*, waaraan volgens zeggen geheel Pasariboe Tobing offert.

In de rapatregisters kwam ik slechts één eenigermate meldenswaardig vonnis tegen in zake het grondenrecht in het onderwerpelijke Pasaribogebied. Volgens het vonnis van de Kleine Rapat van Baroes van 6 September 1924 Nr. 6 verliest men zijn recht op een stuk grond, wanneer men het 2 à 3 jaar heeft laten braak liggen, ook al mocht het perceel een sawah zijn, welke men te voren 2 à 4 jaren bewerkt heeft. Een ander mag den grond dan in gebruik nemen, mits het slechts geschiedt met voorkennis van den „radja” — vermoedelijk wordt hier het dorpshoofd bedoeld.

Luidens hetzelfde vonnis heeft de bezitter van een sawah het recht (voorkeurrecht?) den omliggenden woesten grond in ontginning te nemen tot eene uitbreiding van zijn perceel — *pangéahan*.

HOOFDSTUK III.

Slotbeschouwingen.

Een terugblik op het boven behandelde brengt ons tot de volgende algemeene beschouwingen over de ontwikkeling van de inheemsche rechtsgemeenschap en het grondenrecht.

De geschiedenis van de Bataksche volksverspreiding heeft ons te zien gegeven allereerst het bestaan van zwervende stammen (of van zich afgescheiden hebbende gedeelten daarvan), elk ten slotte met een eigen, naar omstandigheden zich vervormende invloedssfeer, en vervolgens het daaruit ontstaan van op genealogischen grondslag berustende territoriale rechtsgemeenschappen met veelal op denzelfden voet geschoeide gezagsorganen. De meeste dezer rechtsgemeenschappen zijn overwegend religieus van karakter; hare godsdienstige uitingen culmineeren in den regel in massale offerfeesten ter eere van eenen gemeenschappelijken stamvader of van eenig hooger wezen.

Van het zuiverste type is de rechtsgemeenschap met slechts één enkelen heerschenden stam (rechtsgouwen 5, 6, 7, 9 en gedeeltelijk ook 10). Alle andere vormen danken hun ontstaan aan bijzondere gebeurtenissen of omstandigheden. Zij zijn tot de volgende groepen te brengen.

1e. Rechtsgemeenschappen met onder de aangesloten marga's opgedeeld gebied, zoodanig dat het aandeel van elke marga eenen aaneengesloten, haar toebehoorende beschikkingskring vormt (rechtsgouw 1).

2e. Rechtsgemeenschappen met een verdeeling slechts van de voor de naaste toekomst voor bebouwing (sawahaanleg) in aanmerking komende complexen gronden onder de betrokken marga's, zoodat de grondaandelen van elke marga verspreid liggen tusschen die der andere marga's; de resterende woeste gronden maken het gezamenlijke beschikkingsgebied der bedoelde marga's uit (rechtsgouwen 3 en 4, zoomede het oudst bezette gedeelte van rechtsgouw 8).

3e. Rechtsgemeenschappen met een aan meerder marga's gezamenlijk toebehoorend en dus onverdeeld beschikkingsgebied (rechtsgouwen 2, 11 en 12).

Alhoewel wij bij deze drie vormen een samengaan zien van meerder soms zelfs niet aan elkaar verwante marga's, kan nochtans ook hier in zooverre van een genealogisch verband gesproken worden, dat de leden der niet aangesloten marga's er als z.g. vreemdelingen (*pari-pi's*) behandeld worden.

Of de drie boven aangegeven afwijkingssystemen elkaar volgende ontwikkelingsstadiums weergeven, moet betwijfeld worden; ik vond

daarvan althans geen spoor. Wel geloof ik, dat aan de drie vormen in de meeste gevallen het zuivere type is voorafgegaan.

Overigens trekt het de aandacht, dat de rechtsgouwen met rechtsgemeenschappen van hetzelfde type vrijwel aaneengesloten liggen. Eene verklaring hiervan zal vermoedelijk gezocht moeten worden in de geschiedenis der volksverspreiding, terwijl ook beïnvloeding niet uitgesloten is.

Doet zich in een der sub 2e of 3e bedoelde rechtsgemeenschappen van afwijkenden vorm een samengaan voor van aldaar ontstane zustermarga's, dan heeft men er blijkbaar met eene onvoldoende uitgroeiing van het beschikkingsrecht van den stam te maken. In het algemeen ziet men, dat, wanneer eene marga na bezetting van eenig gebied er zich in ondermarga's splitst, zulks gepaard gaat met eene verdeeling van het beschikkingsgebied onder de ondermarga's. Zelfs komt bij verdere differentiering van belangen, welke ook van godsdienstigen aard kunnen zijn (b.v. vooroudersvereering), eene verbrokkeling voor van een gebiedsdeel eerder (*onder-*) marga in die van takken of staken der marga (rechtsgouwen 5, 6, 7 en 9). Dit ligt m.i. geheel in de genealogische, d.i. de voor de Bataklanden normale ontwikkelingslijn van het grondenrecht.

Met het toenemende verkeer en het daarmede verband houdende meer op den voorgrond treden van het individu zien wij daarentegen in geval van onmogelijkheid tot eene verdere handhaving der gebiedsverdeeling onder de marga's of staken daarvan een terugkeer van het beschikkingsrecht op de woeste gronden langs dezelfde lijn naar een alle genoemde marga's of staken omvattend groter genealogisch verband en dus eene oplossing van de beschikkingskringen in één groot geheel (Silindoengvallei, rechtsgouw 10). Hier is zulks echter geschied zonder dat samensmelting of confederatie plaats heeft gehad van de bij de versnippering destijds zich gevormd hebbende rechtsgemeenschappen. Het behoeft geen betoog, dat deze ingewikkelde toestand in verband met de geringe samenwerking tusschen de rechtsgemeenschappen noodwendig moet leiden tot eene afslijting van het beschikkingsrecht op de woeste gronden en wel in dier mate, dat van de bestanddeelen daarvan ten slotte slechts zal overblijven eene wering uit het gezamenlijke beschikkingsgebied van niet-ingezetenen om er gronden te ontginnen.

Terugkeerende tot ons uitgangspunt zien wij, voor wat het grondenrecht betreft, zich allereerst ontwikkelen het recht van den stam (of groep van stammen) op het door hem (hen) bezette gebied, daarna dat van het (binnen het stamverband tot eene rechtsgroep gegroeide) dorp op de van daaruit ontgonnen gronden en ten slotte het individueel grondbezit. In den strijd tusschen de drie machten — stam, dorp en individu — is het voornamelijk het individu, dat wij steeds krachtiger op den voorgrond zien treden met verwakking uiteraard van de beide andere machten.

Voorbeelden van het geval, dat enkel en alleen de stam eenig recht op den grond uitoefent, laat zich wel uit de ontwikkeling van het

beschikkingsrecht afleiden doch levert de hedendaagsche adat niet meer op. Wel bestaan er nog gevallen van het tweede stadium, namelijk dat alleen de stam en het dorp over den grond te beschikken hebben, doch het individu zoo goed als geen recht op den grond kan doen gelden.

In rechtsgouw 1 heeft het dorp de beschikking over alle van daaruit reeds eens in ontginning genomen gronden en de onmiddellijk aangrenzende strook oerbosch, terwijl de marga haar beschikkingsrecht ziet teruggebracht tot de overige woeste gronden. Het recht van het individu op den grond is er uiterst zwak; het is niet meer dan genotrecht voor den duur der feitelijke occupatie; vervreemding van grond is niet mogelijk, wel van aanplant. Sinds den aanleg voor betrekkelijk kort van sawahs is een vaster recht van het individu op den grond ontstaan.

Iets overeenkomstigs vinden wij ook in rechtsgouw 2 met dit verschil echter, dat het beschikkingsrecht op de woeste gronden er niet berust bij eene enkele marga, maar bij eene groep van verwante margas.

Het beschikkingsrecht van het dorp vindt m.i. zijne verklaring in den bij primitieve volken gebruikelijken, om veiligheidsredenen collectief gedreven roofovengen en het door de samenwoning ontstane innige gemeenschapsleven binnen het over het algemeen kleine dorp, met als gevolg belangendifferentiering tusschen de dorpen zelfs van een en denzelfden stam ook in zake de beschikking over grond. Het spreekt van zelf dat in dezen belangenstrijs zich een streven openbaart om voor den wisselbouw in de allereerste plaats te behouden de reeds eens in ontginning genomen gronden, ten eerste omdat deze in den regel meer in de nabijheid liggen van het dorp dan het oerbosch en ten tweede wijl ontginning van dit laatste meer arbeid vereischt dan herontginning van met slechts jong bosch begroeide wisselbouwgronden.

Naar mijne overtuiging heeft zoo'n dorpsbeschikkingsrecht vroeger ook in de overige rechtsgouwen bestaan. Als resten daarvan meen ik te mogen aanmerken:

1e. het recht van het dorp (of dorpshoofd) tot naasting van bepaalde soorten van gronden (voornamelijk die, van uit het betrokken dorp door niet-leden der heerschende marga ontgonnen) in bepaalde gevallen van verhuizing (rechtsgouw 9 t/m 11) en bij braak liggende (rechtsgouw 10), zoomede in geval van versterf zonder achterlatting van in het betrokken gebied woonachtige mannelijke bloedverwanten in de mannelijke linie (rechtsgouw 9). Overigens keert in geval van verlies van het recht op den grond bij verhuizing of braak liggende de grond terug aan de macht, welke het beschikkingsrecht over de woeste gronden uitoefent, of aan de haar vertegenwoordigende hoofden.

2e. het toekennen van den voorrang aan de nieuwe bewoners van een verlaten dorp tot het herontginnen van braak liggende, vroeger tot dat dorp behoord hebbende sawahs (rechtsgouw 3).

3e. het toekennen van den voorrang aan de *waris* in het dorp en

aan den *radja hocta* tot het herontginnen van een braak liggend stuk grond van eenen ingezetene van het dorp.

4e. het brengen van de dorpsgenooten tot de den voorrang hebbende koopers (rechtsgouwen 5 t/m 11) en pandnemers (rechtsgouwen 5, 10 en 11) in geval van verkoop of verpanding van grond.

Naast een toenemend verkeersleven heeft in de rechtsgouwen 3 t/m 12 de aanleg van sawahs, waarmede de vervanging van eene tijdelijke door eene duurzame occupatie van den grond haar intrede heeft gedaan, het recht van het individu op den grond versterkt. Niet slechts geraakte, zoals zoo juist aangegeven, het beschikkingsrecht van het dorp dientengevolge op den achtergrond, maar ook de band tusschen den stam en den grond werd daardoor verzwakt.

De ontwikkeling van het recht van het individu op den grond is eene van natuurlijken aard geweest en geen gevolg van beïnvloeding van buiten, ook al moge het juist zijn, dat de Westersche invloed in de jongere periode in het algemeen de rechtspositie van het individu geleidelijk versterkt heeft.

Het trekt de aandacht, dat de bedoelde ontwikkeling voornamelijk door het lid van den stam is ingezet — vermoedelijk doordat deze als deelgenoot in het stambezit (zie beneden) daartoe het beste in staat was. In de rechtsgouwen 1 en 2, waar het individueel recht op den grond nog uiterst zwak is, wordt, voor wat het grondenrecht betreft, uiteraard weinig verschil gemaakt tusschen een lid en een niet-lid van den heerschenden stam. Elders, waar het individueel recht eene hogere ontwikkeling bereikte, heeft dat verschil scherper kanten aangenomen, echter met de neiging om, zoals in enkele rechtsgouwen valt waar te nemen, bij eene verdere ontwikkeling van het recht van het individu weer af te slijten. Hoe dichter het individueel recht van een lid van den stam het volmaakte (absolute) nadert, hoe meer de ontwikkeling daarvan haar tempo schijnt in te binden, terwijl de nagekomen ontwikkeling van het recht van een niet-lid van den stam gestaag voortschrijdt op den door haar nog af te leggen langen weg. Blijkbaar heeft het eerstbedoelde recht het tweede in de ontwikkeling mede genomen.

Behalve in de rechtsgouwen 1 en 2 en enige gebiedsdeelen van de rechtsgouwen 7 en 11, waar het individueel recht op den grond zich nog niet dermate heeft vervolmaakt, dat het ook het recht insluit tot den verkoop daarvan, heeft het recht van het individu op den door hem in gebruik genomen grond zich elders in bepaalde gevallen tot een (voornamelijk nog slechts door het stam- en het vestigingsverband beklemd) eigendomsrecht ontwikkeld. Ik heb hier meer speciaal op het oog de in *golat* of *paté* bezeten gronden — gronden, welke voor de verst gaande beschikkingshandeling, namelijk verkoop, vatbaar zijn, zij het dan ook onder enkele adatbeperkingen.

Waar hier beide soorten van gronden naast elkaar genoemd worden, moge ter voorkoming van misverstand in herinnering worden gebracht, dat zij volkommen in denzelfden rechtstoestand verkeeren. Het verschil bestaat slechts in den drager van het recht. Het *golatrecht*

kan namelijk enkel door een lid van de heerschende marga worden uitgeoefend. Het wordt op den grond gevestigd voornamelijk middels ontginning hiervan door eenen persoon, als evenbedoeld. Door eene definitieve vervreemding van een in *golat* bezeten veld bekomt de nieuwe verkrijger, wanneer hij tot den heerschenden stam behoort, het eveneens in *golat* en anders *paté* (Vgl. pag. 258).

Zoals bekend wordt het beschikkingsgebied (-recht) van den stam eveneens *golat* genoemd.

In die gelijknamigheid mag geene armoede aan Bataksche rechts-termen gezocht worden; het Bataksche grondenrecht heeft voor elken rechtstoestand een speciaal woord. Veeleer wijst die gelijknamigheid op een direct verband tusschen het individueel *golatrecht* en dat van den stam.

Het heeft er allen schijn van, dat men hier in oorsprong met een en hetzelfde begrip te doen heeft, namelijk het uit eene duurzame bezetting of occupatie ontleende recht tot ontginning en exploitatie van eenig gebied (c.q. stuk grond) met uitsluiting van anderen. In de lijn van dezen gedachtengang zou ik geneigd zijn aan te nemen, dat hetgeen wij met „beschikkingsrecht” van den stam betitelen, in oorsprong een primitief bezitselement bevat en dat dus het beschikkingsgebied althans volgens de vroeger heerschende opvattingen stam- (familie-) bezit uitmaakte. Hier en daar noemt men het beschikkingsgebied de *poesakò* van den stam.

De benutting van het gebied zal aanvankelijk wel voornamelijk collectief en in alle gevallen ten bate van den stam (met de binnen zijn gebied toegelaten vreemde elementen) communaal hebben plaats gevonden. Als deelgenoot in het stambezit wist het lid van den stam ten opzichte van het door hem in gebruik genomen stuk grond, door eene duurzame occupatie daarvan, geleidelijk in de rechten van den stam te treden.

De ontwikkeling van het *golatrecht* van den stam schijnt sinds de verdringing van het recht van den stam door dat van het individu van richting te veranderen. Er doen zich namelijk kenteeken voor, dat het *golatrecht* van den stam op den duur zíjn privaatrechtelijke kant zal verliezen en zich zal oplossen in eene slechts publiekrechtelijke bemoeïng met den grond. Momenteel draagt het *golatrecht* van den stam nog een gemengd karakter.

Voor zooveel het stambelang niet met dat van het individu samenging, toonde de groei van het laatste eene neiging zich van het beschikkingsrecht van den stam te bevrijden. Niet overal is dit proces even ver gevorderd.

Zoo is in rechtsgouw 4 verkoop van grond aan niet-leden van den stam nietig. Hetzelfde voorschrijft zal ook wel elders hebben bestaan, doch is het er afgesleten tot minder ingrijpende adatbeperkingen bij grondvervreemding, bestaande o.a. in het toekennen van den voorrang aan stamleden tot den koop en voorts het in sommige gebiedsdeelen geldende verbod om naar buiten het stamgebied te verkoopen.

Overigens doet de stam, vermits alleen hij het in deze heeft uit te

maken, zijn belang in zooverre nog steeds onverkort gelden, dat het voor een niet-lid daarvan nog immer onmogelijk is een stuk grond in eigendom te bekomen rechtstreeks van den stam. Wel kan hij dat erlangen van een lid van den stam, bijaldien althans het recht van laatstgenoemde op den grond zich voor een overdracht, als evenbedoeld, reeds voldoende van de hogere macht van den stam over den grond heeft weten los te maken. Het niet-lid van den stam krijgt — geen deelgenoot zijnde in het stambezit — den grond uiteraard niet in *golat*. Men bezigt dan de uitdrukking, dat de grond *paté* aan hem is komen toe te behoren en spreekt dan b.v. van *oema na paté di parripé* in tegenstelling van *oema golat*. Het wil mij voorkomen, dat het woord „*paté*“ tot grondbegrip heeft het verbroken zijn van den band tusschen de vervreemde zaak en haren laatsten eigenaar, i.c. ook tusschen den grond en den stam.

Vermits zulks geheel strookt met het belang zijner leden, heeft het *golatrecht* van den stam zich verder nog in zooverre ten volle weten te handhaven, dat het beschikkingsgebied van den stam nog steeds gesloten is voor ontginning door niet-ingezetenen. Slechts schoervoetend en bij hooge uitzondering wordt hier en daar wel eens van dit beginsel afgeweken (pag. 403 en 507).

Overigens vertoont ook de bemoeienis van den stam — in deze vertegenwoordigd door zijn hoofd e.q. hoofden — met de ontginning van grond door de ingezetenen van zijn gebied tekenen van afslijting. Is in sommige rechtsgouwen iedere ingezetene nu nog verplicht voor het ontginnen van grond eene vergunning te vragen, elders rust die verplichting nog slechts op de niet-leden van den stam en zijn in het belangrijkste gedeelte van rechtsgouw 10 zelfs ook deze van die verplichting ontslagen. Het behoeft geen betoog, dat bedoelde afslijting tot eene hoogst schadelijke agrarische verwilderung voert. Het voor kort afgekomen Agrarisch Reglement voor Tapanoeli staat eenen terugkeer tot eene voor allen geldende verplichting tot het vragen eener vergunning als bovenbedoeld niet in den weg, terwijl overigens de Inlandsche Gemeenteordonnantie aan de Inlandsche gemeenten de gelegenheid open stelt ter zake regelend op te treden. Er zal dan aansluiting moeten worden gezocht met hetgeen vroeger bestond.

Het valt moeilijk te voorspellen in welke richting de inheemsche rechtsgemeenschap en het beschikkingsrecht zich verder zullen ontwikkelen. De verwachting ligt echter voor de hand, dat de geleidelijk meer toenemende dooreenwoning der stammen — een proec, bevorderd door de door ons bestuur gebrachte meerdere veiligheid en rechtszekerheid — zoomede de gedeeltelijk hiermede verband houdende versterking van de rechtspositie van het niet-lid van den heerschenden stam de rechtsgemeenschap op den duur zal maken tot eenen louter territoriaal rechtskring dus tot eene rechtsgemeenschap met geen anderen band dan dien van ingezetenschap. Het langst zal het genealogisch verband zich doen gevoelen in de samenstelling der gezagsorganen.

Alvorens van dit onderwerp af te stappen rest nog de beantwoor-

ding van de vraag of zich tusschen den stam en het individu ook de familie (in wijderen zin) zich als eigen rechtskring heeft ontwikkeld. Ik meen, dat dit wel het geval is, althans vroeger geweest is. Gewezen moge worden in de allereerste plaats op de ontwikkeling in de rechtsgouwen 5, 6, 7, 9 en 10 van de familie tot een rechtsgemeenschap (*hordja*) en vervolgens o.a. op de aansprakelijkheid voor door familieleden gemaakte schulden (Noot 1 pag. 128), de verdeeling van de kosten van een *biosofferfeest* bij staken of takken, den voorrang van familieleden tot den koop of de inpandneming van een bouwveld, het recht ten allen tijde van een *waris* om zich door betaling van de pandsom in de plaats van den pandnemer te stellen (rechtsgouwen 1, 6, 9 en 10), het ter bewaring toevallen aan *waris* van een *oema golat* bij verhuizing van den eigenaar naar buiten de rechtsgemeenschap (rechtsgouw 3 en 5), het recht van verre bloedverwanten tot het liveraatshuwelijk, het niet gerechtigd zijn van een man zonder mannelijke nakomelingen in de mannelijke linie om over zijne bezittingen te beschikken anders dan voor zooverre deze bestaan uit baar geld, de met eigen middelen verkregen preciosa en ook de als *paoeséang* verkregen sawahs, met dien verstande evenwel dat hij deze velden alleen mag wegschenken en dan nog wel uitsluitend aan aanverwanten (*boroe* en *hoelahoela*).

TOELICHTEND REGISTER.

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het stelling deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
<i>Onderafdeling Daerilanden (Sidikalang).</i>						
	1	Lao Ndjoehar e. a.	a	Lao Ndjoehar	Sembiring	Karobataks
	2	Piném	b	Pama	Piném, Sembiring	
	3	Lingga	—	—	Piném, Karokaro	
			a	Lingga	Lingga, Piném, Tarigan, Ginting	
			b	Batoe	Piném, Ginting, Karo.	
			c	Goengoen	karo	
			d	Zuid-Polding	Lingga, Tarigan	
				Enkele Karo- sche dorpen	Karokaro	
	4	Djoehar Ki- doepan	a	Manik	Manik, Tarigan	"
			b	Djoehar Kidoe- pan	Ginting, Tarigan, Piném	
	5	Lingga Radja	c	Noord-Polding		
			a	Lingga Radja	Lingga, Sihalohò, Par- dosi, Sitoengkir, Si- pajoeng, Sidabariba, Simbolon, Saragi, Moenté, Habéahan	Daeribataks
			b	West-Beneden	Manik, Mataniari, Si- toengkir	
Silimatali [een aoer]	6	Beneden Pè- gagan	a	Pegagan	Manik, Mataniari, Si- toengkir, Sidébang, Simaibang, Simandjor- rang	"
			b	Oost-Beneden	Manik, Mataniari, Si- toengkir, Sidébang, Simaibang, Simandjor- rang	
	7	Boven Pèga- gan	a	Enkele dorpen	Manik	
			a	Boven Pèga- gan	Mataniari, Manik, Lingga, Sidjabat, Moenté, Padang, Simatoepang	"
			b	Soemboel	Lingga, Mataniari, Pa- sariboo	
bioes Par- sanggaran	8	Silalahi e. a.	a	Paropò	Roema Singap, Sihalohò, Sitoengkir, Sidabariba, Sidébang, Simbolon, Simaniboeroek	Tobabataks
bioes Hordja Taon			b	Silalahi	Sihalohò, Siroemasondi, Sidabariba, Pintoo Ba- toe, Sigirò	
idem					Sitoengkir, Sipajoeng, Sidaboetar, Sidébang, Pakpahan	
Siteloenëm- poe [een aoer]	9	Siteloenëmpoe	a	Képas	Oedjosug, Bérampoe, Pa- si, Koedadiri, Tjapa, Bako, Sikétag, Sidaboetar, Pohan, Sigala [Sagala]	Daeribataks
			b	Bintang	Bintang	
			c	Sidiangkat	Angkat, Simandjorang	

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samenvol- gende deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
Si Empat- nempoe [een aoer]	10	Si Empatnempoe	—	—	Manik, Koedadiri, Tjapa, Maha, Boenoeréa, Oedjoeng Sariboe, Padang	Dairibataks
Silimapoeng- gapoengga [een aoer]	11	Silimapoenggapoengga	—	—	Sambo, Pardosi, Angkat, Sidabariba, Tjibero [Siboró], Saing, Saraku, Padang	"
Karadjaän [een aoer]	12	Karadjaän	a	Karadjaän I	Tinendoeng, Takar, Kabéaken [Habéahan], Padang	"
Djamboe [een aoer]	13	Siteloetali Orang Djéhé	b	Karadjaän II	Lémberg [Limbong]	
Hiertoe be- hoort ook 17 a	14	Siopatroebe c.a.	a	Pérbantjirén	Baroetoe, Solin	
			b	Sitéboé c. a.	Baroetoe, Angkat, Késogihén	
			c. a.		Padang	
	15	Salak [Boenoeréa] c. a.	a	Siopatroebe	Solin, Sinamo, Sagala, Tjibero [Siboró]	
Si Enémko- dén [een aoer]	16	Salak-Panang- galan	b	Mahalama- djanggoet	Boenoeréa	"
			c	Salak [Boang- ménaloë]	Manik	
Hoort bij Djamboe Sibongkaras [een aoer]	17	Siteloetali Oeloe Mérah	a	Parboeloean	Boangménaloë	"
			b	Pananggalan	Bantjin	
			c	Siteloetali	Baroetoe	
bioes Parboe- loean	18	Parboeloean	a	Sibongkaras	"	
			b	Parboeloean [Pasariboe]	Sitoemorang, Sinaga, Pandiangan, Nainggolan, Sihombing	Tobabataks
			c	Sibira	Pasariboe, Malaoe, Sagala, Sitoemorang, Sihotang, Sigalingging	

Onderafdeeling Samosir (Pangoeroeran).

bioes Pa- ngokoeran	1	Pangoeroeran	a	Tandjong Bos- nga	Nadéak	"
			b	Pangoeroeran	Naibaho	
			c	"	Sitanggang	
			d	"	Nainggolan	
			e	Saboengan ni Hoeta	Simalango	
			f	Saboengan ni Hoeta	Sitanggang	
			g	Saboengan ni Hoeta	Simbolon	
			h	Pintoe Sona	"	
			i	Sidjamboer	"	
			a	Rianiaté	"	
bioes Rianiaté	2	Rianiaté	b	"	Sitanggang	"
			c	Hoetanamora	Simbolon	
			d	"	Sitanggang	

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- lopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeid deel	Marga	Ras
bioes Rong- goernihoeta			e	Ronggoerni- hoeta	Sitanggang	
			f	Ronggoerni- hoeta	Nadéak	
bioes Lin- tongnihoeta Hoort bij bioes Ria- niaté			g	Lintongni- hoeta	"	
			h	Parmonangan	Simbolon	
	3	Simbolon	a	Simbolon	*	Tobabataks
bioes Sim- bolon			b	Sigaol	"	
			c	Pintoebosi	Naibaho	
			d	Poerba	Simbolon	
bioes Hato- goean	4	Hatogoean	e	Taraboenga	"	
			f	Hoetagindjang	Sitanggang	
			a	Hatogoean	Sinaga	
			b	Loboetoesa	Sitorang	
			c	Bonandolok	Sinaga	
bioes Palipi	5	Palipi	a	Palipi	Sitohang	
			b	"	"	
			c	"	"	
	6	Oerat	a	Oerat	Sitorang	
bioes Oerat			b	"	"	
			c	Sidéak	"	
			d	Oerat	Sinaga	
			e	"	"	
	7	Sirait	a	Sirait	"	
bioes Sirait			b	"	"	
			c	"	"	
			d	Pananggangan	Sitorang	
			e	Sirait	"	
bioes Naing- golan	8	Nainggolan	a	Nainggolan	Roema Hombar	
			b	"	Parhosesip	
			c	"	"	
	9	Harian [Nainggolan]	d	Sipira	Hoeta Balian	
			a	Harian	Loemban Radja	
			b	Sipangko	Parhosesip	
			c	Sipinggan	Siringoringo	
	10	Samosir	a	Sigordang	Sitindjak	
			b	Pakpahan	Pakpahan	
			c	Onanroenggoe [Loemban Lintong]	Sidari	
bioes Onan- roenggoe			d	Onanroenggoe [Hariandja]	Hariandja	
	11	Goeltom	a	Goeltom	Goeltom	
			b	Sipolloeng	"	
			c	Goeltom	"	
bioes Lon- toeng	12	Lontoeng	a	Lontoeng	Sitorang	
			b	Tandjoengan	"	
			c	Hoetagindjang	"	
			d	Parmonangan	"	
			e	"	"	

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inlandsche gemeente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inlandsche gemeente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
bioes Tomok	13	Tomok	a b	Tomok Ambarita	Sidaboetar	Tobabataks
	14	Ambarita	a b c d	" " " Tolping	" Roema Horbo Siallagan	"
bioes Amba- rita			e	Simanindo	Roema Horbo	
	15	Simanindo	a b c d e f	Simanindo Hoetagindjang Simanindo Sangkal Sibatoebatoe	Silalahi Sidaeroek	
bioes Sima- nindo					" Toernip	
bioes Sibatoe- batoe					Saragi	
bioes Simar- mata	16	Simarmata	a b c d	Simarmata Siboesapi Tandarabon Pinto	Simarmata	"
	17	Parbaba	a b c d e	Parbaba " " " Djandjimaria	Sidjabat	
bioes Par- baba				Loemban Soe- hisoehi	Sihalohö Sitoengkir	
	18	Loemban Soe- hisoehi	a b c d e	Loemban Soe- hisoehi Hoetaradja Harapohan Boehit	Silalahi	
bioes Loem- ban Soehi- soehi					Saragi	
	19	Boehit	a b c d e	Boehit " " " Sitoloehoeta	Simarmata	"
bioes Boehit					"	
	20	Sagala	f a b c d e f	Salaon Sagala Bonadolok Sagala " " "	Simbolon	"
bioes Sagala					Sagala	
	21	Limbong	g a b c d e f	Hasinggaän Limbong " " Böhö Baniera	"	
bioes Lim- bong Harian	22	Harian Böhö	a b c d e	Lintong Harian [Loem- ban Boetar] Harian	Sitorang Sinaga	"
					Radja Goekgoek	
bioes Sihotang	23	Sihotang	a b c d	Djandjimarta- han Sihotang " " "	Pasariboe	"
					Sipardaboean	
					Simarsoit	
					Simbolon	"

Hoogste inheemse rechtsge- meenschap	Door- lopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
bioes Tamba	24	Tamba	a	Tamba	Tamba	Tobabataks
			b	"	"	
			c	"	"	
			d	"	"	
			e	"	"	
			f	Mariaradja	Haro	
bioes Saboe- lan	25	Saboelan	a	Saboelan	Sitorang	
			b	"	"	

Onderafdeling Toba (Baligö).

bioes Onan	1	Djandjiradja	—	—	Siringoringo, Sitindjak	"
Siriaon	2	Tipang	—	—	Simamora, Sihombing	"
bioes Sia- makpadan	3	Bangkara	a	Marboen	Bandjar na Hor	
bioes Onan			b	Loemban Gaol	Loemban Gaol, Loem- ban Batoe	
Sihorbo			c	Bangkara	Bangkara, Simamora	
bioes Onan			d	Simanoellang	Simanoellang	
Parmasan			e	Sinambéla	Sinambéla	
bioes Onan						
Batoe na						
Godang						
Hoort bij						
bioes Poelo						
bioes Moeara	4	Moeara	a	Sosor Lontoeng	Radja Goekgoek	"
			b	Moeara, Bari- ba ni Aek, Hoeta na Godang	Sirégar	
bioes Oenté	5	Oenté Moeng- koer	a	Oenté Moeng- koer, Sitiotio, Sibootoon	Siantoeri	"
Moengkoer			b	Batoe Binoem- boen, Sama- toepang	Siboerian, Siantoeri	
bioes Sama- toepang						
bioes Poelo	6	Poelo Pardo- poer	a	Poelo Pardo- poer	Radja Goekgoek	
			b	Papandé	Sirégar	
bioes Ari- tonang	7	Aritonang	a	Aritonang	Radja Goekgoek, Omhoe Soenggoe, Simaré- maré, Sirégar	"
			b	Sitanggor	idem	
bioes Sitang- gor			c	Boentoe Radja	idem	
			a	Méat	Siahsän, Tampoebolon, Pandjaitan, Sianipar	
			b	Tangga Batoo	Tampoebolon, Siagian, Pandjaitan, Silitong	
bioes Tam- pahan			c	Goergoer	Simandjoetak, Tampoebolon, Pandjaitan	
	9	Lintong ni Hoeta	—	—	Simandjoetak, Napito- poeloe, Simangoensong	
	10	Baligé Porha- soendoetan	a	Taraboenga	Siahaan, Pardédé, Napi- toepoeloe, Simangoén- song, Sianipar	

Hoogte inheemsche rechtsge- meenschap	Door- lopend nummer van de Island- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inlandsche gemeente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
bioes Onan Radja[Onan Baligé] [ex- cept Boel- boel, nu res- sorteerende onder Haoe- ma Bangé]	11	Baligé Por- habinsaran	b c d a	Loemban Silin- tong Hinalang Pagar Batoe Sangkarni- hoeta	Siahaän	
			b c d	Pardédé Onan Baligé Haoëma Bangé [except Djan- dijimaria]	Silalahi Napitoepoeloe, Baring- bing Pardédé	Tubabataks
	12	Siahaän Baligé c.a.	a b	Siahaän Baligé Aek Bolon	Pardédé	
			c	Sibootoeon Pandoan Hoeta Gaol	Siahaän, Simangoensong	
	13	Sibootoeon c.a.	a b c	Sibootoeon Pandoan Hoeta Gaol	Baringbing, Tamboe- bolon, Siahaän, Par- dédé, Sianipar	
					Siahaän	
bioes Onan Sampang [waartoe nu Boelboel gebracht is]	14	Sibolahötang c.a.	a	Sibolahötang	Hoeta Gaol, Napitoepoeloe, Pandoan, Pandjaitan, Tamboebolon, Siahaän	
			b c	Loemban Atas Djandjimaria	Tamboebolon, Siahaän, Simandoetak, Hoeta Gao	
	15	Baroeara	—	—	Tamboebolon, Pardédé	
bioes Tam- boenan	16	Loemban Gaol c.a.	a	Loemban Gaol	Pardédé	
			b a	Loemban Péa Bonan Dolok	Baroeara	
					Loemban Gaol	
bioes Onan Djoi	17	Bonan Dolok	b a	Loemban Péa Bonan Dolok	Loemban Péa Siagian, Pandjaitan, Si- mandjoetak, Saman- goensong	
			b	Loemban Djoeloe	Simangoensong	
bioes Ha- oenatas	18	Haoenatas	—	—	Pasariboe, Loebis	
			a	Aroeana	Aroeana	
	19	Parsimardé- maré Djaé	b	Hoeta Djoeloe [Loemban Bagasan]	Hoeta Djoeloe	
			a	Sibarani	Sibarani	
bioes Onan na Godang	20	Lagoeboti Porhasoendoetan	b c d	Siboeëa Siradjadéang Lagoeboti en dorpenco- plex Sintong Mornipi	Siboeëa, Sibarani, Hoeta Péa Hoeta Péa	
			a	Loemban Balian	Honta Péa, Pangariboean, Hoeta Djoeloe, Aroeana, Hoeta Håean	
	21	Loemban Ba- lian-Hoeta Haéan	b	Hoeta Haéan	Hoeta Péa	
					Hoeta Haéan	

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inlandsche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inlandsche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
Hoort bij bioes Onan na Godang	22	Pardinggaran	a b c d	Pardinggaran Sitoloeama I " II Pintos Bosi	Pangariboean " " " "	Tobabataks
	23	Gasariboe	a	Sigariboe	Simandoetak, Siahaän	"
	24	Sigoempar	b c d	Napitoepoeloe Loemban Djoeloe	Napitoepoeloe Simandoetak	
bioes Sigoempar			e f	Siahaän Siba- goeré Hoeta Gaol Loemban	Siahaän, Pandjaitan Hoeta Gaol Simangoensong, Siman- djoetak	
	25	Djandjimaria	g a b c d	Binanga Paratoesan Djandjimaria Banoealoehoe Baringbing	Simangoensong Siagian, Pandjaitan Siagian Baringbing Sirégar	"
bioes Sito- rang [Hier- toe hoort nog Hoeta Goergoer]	26	Sitorang	a b c d	Sitorang Hoetanamora Hoeta Gindjang Naiborhoe	Pandjaitan, Aroeana, Naiborhoe Pandjaitan	"
	27	Parsambilan Djaé	a b c d	Silaen Sitoroes Pintoe Batoe Parsambilan	Pandjaitan, Aroeana, Naiborhoe Silaen, Saroempaet	"
bioes Par- sambilan	28	Parsambilan Djoeloe	a b c d	Sibalingga Omboer	Sitoroes Pintoe-Batoo, Pandjaitan Napitoepoeloe, Sianipar, Sibarani, Tamboenan idem Simandoetak, Sianipar, Siahsän	"
Hoort bij bioes Sito- rang bioes Parpa- réan	29	Hoeta Goer- goer	—	—	Siahsän, Hoeta Gaol, Silitonga	"
	30	Parparéan	—	—	Napitoepoeloe	"
	31	Naroemonda	a	Naroemonda	Marpaoeng, Simangoen- song	"
bioes Siantar	32	Sitiotio-Siroear	b a b	Dairi Sitiotio Siroear	Dairi Marpaoeng	"
	33	Sibidé	a b c d	Pardoeaan Maranti Siriaria Sibidé	Siagian, Pandjaitan, Hoeta Gaol Pandjaitan Siagian Pandjaitan	"
bioes Par- maksian	34	Parmaksian	a b	Tangga Batoe [Sipinggan] Geek	Manoeroeng	"
bioes Toe- toepan	35	Toetoepan	—	—	Simangoensong, Mar- paoeng, Siboeëa, Sia- gian, Tamboenan	"

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- lopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samenvol- gend deel der Inlandsche gemeente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	36	Patané	a b c d e f	Patané - Loem- ban Pasir Loemban Djoeloe Boetarboetar Naroemam- bing-Bong- goeng-Loem- ban Manoe- roeng Naroemontak Loemban Tin- djoan	Sirait — Boetarboetar Manoeroeng Sitoroes —	Tobabataks
bioes Patané						
	37	Loemban na bolon	a b c d e f	Loemban na bolon Loemban Binanga Dolok Sariboe Parik Djandji Mato- goe	Sitoroes, Hasiboean Manoeroeng Dolok Sariboe Sitoroes Manoeroeng, Dolok Sariboe, Hasiboean, Sinoerat	—
bioes Naram- béan						
bioes Parik	38	Djandji Ma- toge				
bioes Onan Baringin						
bioes Marom	39	Sigaol	a b c d e f	Sibootoeon Marom Manoeroeng Hasiboean Sigaol Sirégar	Manoeroeng Boetarboetar, Sirait Manoeroeng Hasiboean Boetarboetar Sirégar, Hariandja	—
bioes Sigaol						
bioes Lomboe Hooren bij bioes Loem- ban Loboe [Onan Ham- pir]	40	Sitoroes	a b c d e f	Raoet Bosi Silamosik Amborgang	Sitoroes — —	—
bioes Siba- dihon	41	Nagatimboel	a b c d e f	Sibadihon Loemban na Bolak Loemban Holboeng	Sirait, Naiborhoe, Masopang Sirait	—
bioes Naga- timboel						
bioes Loem- ban Loboe (Onan Hampir)	42	Loemban Lo- boe	a b c d e f	Loemban Lo- boe Sihiong Silomboe	Dolok Sariboe Sitoroes, Nahelaó Boetarboetar	—
bioes Djang- ga	43	Djangga	—	—	Tamboen	—
	44	Sibaroeang	a b c d e f	Sibaroeang Parik Saboe- ngan Sampoeara Hatinggian Loemban Siré- gar	Manoeroeng, Nainggolan, Simatoepang Sitoroes, Sinaga Sirait	—
bioes Siba- roeang	45	Hatinggian	a b c d e f	Loemban Djoe- loe	Sitoroes Sirait Manoeroeng Sirait	—

Hoogte inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inlandsche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het aange- stellend deel der Inlandsche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
bioes Siong- gang	46	Sionggang	a	Sionggang	Manoeroeng, Sinoerat	Tobabataks
			b	Djonggi ni Hoets	Manoeroeng	
Hoort bij bioes Sibisa			c	Ail	"	
Hoort bij bioes Siong- gang			d	Loemban Rang	Sirait	
bioes Mo- toeng	47	Motoeng	a	Motoeng	Manoeroeng, Sirait, Boetarboetar, Saragi, Ambarita, Silalahi, Nadapdap	"
bioes Sibisa " Adjibata	48	Adjibata	b	Sibisa	Idem Sirait, Manik	"
	49	Pagar Batoe	a	Panamparan	Siahaän	"
			b	Pagar Batoe		
	50	Loemban Balik	a	Loemban Balik	Sianipar, Simangoensong	"
			b	Hité Tano	Naibaho, Simangoensong	"
			c	Loemban Pée	Pané, Simangoensong	"
			d	Loemban Roeap	idem	
	51	Parsoboeran	a	Parsoboeran	Mardosi, Pané, Siagian	"
			b	Loemban Pi- nasa	Siagan	
	52	Loemban Raoe	a	Loemban Raoe	Loebis, Tandjoeng, Sa- gala	
			b	Djandji	Naibaho, Pasariboe	
	53	Lintong	a	Lintong	Pasariboe	"
			b	Pangoeroeran	"	

Onderafdeling Hoogvlakte van Toba (Siborongborong).

bioes Sian- djoer	1	Loboe Toea c.a.	a	Loboe Toea	Simandjoetak	"
			b	Poerba	"	
			c	Sinomba		
		Siandjoer	a	Nagasariboe	"	
			b	Siandjoer	"	
	3	Loboe Sirégar	a	Sibatandohan	"	
bioes Loboe Sirégar			b	Loemban Djoe- loe	Sianipar	"
			c	Loboe Sirégar	Siahaän	
				Siborongbó- rong Pohan	"	
bioes Bahal Batoe	4	Bahal Batoe	a	Bahal Batoe	Loemban Toroean	"
			b	Loemban	"	
				Holboeng		
	5	Loembang Holboeng	a	Loemban	Nababaän	"
			b	Holboeng		
bioes Onan Sampang	6	Siborongbó- rong	c	Bandjarnahor	"	
			a	Sitabotabo		
			b	Siborongbó- rong Sihom- bing	Heeta Soit	"
				Loemban Pée	"	

Hoogste inheemsche rechtsgemeenschap	Doorlopend nummer van de Inlandsche gemeente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samenstellend deel der Inlandsche gemeente	Naam van nevenbedoeld deel	Marga	Ras
bioes Onan Sibaganding	7	Nagasariboe	—	—	Nababaän	Tobabataks
Hoort bij bioes Onan Sampang	8	Banoea Loehoe	—	—	Loemban Toroean	"
bioes Onan Ria	9	Sipoeltak c.a.	a b	Sipoeltak Sibaragas Par-hodadébata	Nababaän Loemban Toroean	"
Hoort bij bioes Sitanggor (Toba)	10	Hoeta Gindjang	—	—	Radja Goekgoek	"
	11	Paranginan	a b	Paranginan Loemban Barat	Siboerian	"
	12	Siboroetorop	a b	Siboroetorop Sisakaë (ge-deeltelijk)	Siboroetorop Siantoeri	"
bioes Onan Radja	13	Loboe Tolong	c	Sisahordja (ge-deeltelijk)	Siboroetorop	"
			a	Loboe Tolong	Siantoeri	"
			b	Sisakaë (ge-deeltelijk)	"	"
			c	Sisahordja (ge-deeltelijk)	"	"
bioes Onan Lintong	14	Lintong ni Hoeta	d a	Péa Aroeng Sibontoeoon	Loemban Toroean	"
bioes Sipa-gaboe	15	Margoe	b c	Simanampang Tapiannaöli	"	"
bioes Onan Dolok Sang-goel	16	Noord Dolok Sanggoel c.a.	a b c	Loboe Tala Narambéan Noord Dolok Sanggoel Sirisirisi Siléang	Silaban Hoeta Soit Poerba	"
Hoort bij bioes Onan Parmasan (Toba)				Débata Radja Sihité		"
Hoort bij bioes Onan Dolok Sang-goel	17	Zuid Dolok Sanggoel c.a.	a b c	Zuid Dolok Sanggoel Loemban Tobiing Sait ni Hoeta	Poerba " Débata Radja	"
bioes Onan Sait						"
bioes Onan Sipinggan	18	Bonan Dolok	—	—	"	"
bioes Onan Sitahoeroek (Simamora)	19	Hoeta Tinggi	a b c	Simamorana-bolak Hoeta Tinggi Ranggitgit	Poerba, Débata Radja Manaloe	"
	20	Sigompoelon-Loemban Tobiing	a	Loemban Tobiing	"	"
bioes Onan Gonting	21	Hoeta Toea	a b	Loemban Hariara Parmonangan Hoeta Toea	"	"
	22	Hoeta Djosloe	—	—	"	"

Hoogste inheemsche rechtag- meenschap	Door- lopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samenvo- stellend deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
bioes (hordja) Sanggaran	23	Sanggaran c.a.	a	Sanggaran	Loemban Gaol	Tobabataks
			b	Sitapongan	"	
	24	Sihingkit	a	Sihingkit	Bandjarnahor	"
bioes Onan Ria			b	Hoeta Djoeloe	"	
			c	Parbotihan	"	
bioes Onan Sibelocean	25	Simanoellang Dolok	d	Aek Godang	"	"
			a	Sibelocean	Simanoellang	"
			b	Siborboran	"	
			c	Sitonong	"	
bioes Onan Toengkoep	26	Simanoellang Toba	a	Hoeta Matiti	"	"
			b	Djandji	Sinambéla	
			c	Shité		
			d	Parik Sinomba	Simanoellang	
bioes Onan Marboen	27	Aek na Oeli c.a.	e	Hoeta Goergoer		
			a	Aek na Oeli	Loemban Gaol	"
			b	Sipitoehoeta	Loemban Batoe	"
			c	Hoeta Paoeng	Loemban Gaol	"
	28	Polloeng c.a.	a	Polloeng		
			b	Parsinggoeran	Bandjarnahor	"

Onderafdeling Silindoeng [Taroetoeng].

Hoort bij bioes Nai- pospos	1	Hoeta Radja	a	Hoeta Radja	Simanoengkalit	"
			b	"	Sinagabariang	
	2	Pagar Batoe	a	Pagar Batoe	Loemban Tobing, Hoeta Galoeng	"
			b	"	Hoeta Barat, Panggabéan	
	3	Sitoeméang	a	Sitoeméang	Sitoeméang	"
			b	"		
bioes Nai- pospos	4	Simanoengka- lit (except bo- venstaande dorpen)	c	Enkele dorpen	Simanoengkalit	"
	5	Loemban Ba- ringin c.a.	a	Loemban Ba- ringin	Hoeta Oeroek	"
			b	Loemban Soit	"	
			c	Sosor Niapoan	Simanoengkalit	
	6	Hoeta Barat Partali c.a.	a	Hoeta Barat Partali	Hoeta Barat	"
Hoort bij bioes Onan Silindoeng	7	Hoeta Barat Parbadjoe c.a.	b	Pagarsinondi	"	
			a	Hoeta Barat	"	
			b	Parbadjoe		
			c	Hoeta Barat	"	
			b	Sosoenggoelon		
bioes Si Wa- loe Ompoe	8	Si Waloe Ompoe	a	Si Waloe Om- poe	Sihité, Sibombing, Si- mamora, Hoeta Oeroek, Hoeta Barat, Pangga- béan, Hoeta Toroean, Hoeta Galoeng	"
			b	Taroetoeng	Hoeta Galoeng	

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inlandsche gemeente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samenvol- gend deel der Inlandsche gemeente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	9	Hoeta Toroean	a	Simaoengma- oeng	Loemban Tobing	Tobabataks
			b	Loembang	Loemban Tobing, Pohan,	
			c	Inaina	Sipahoetaar	
			d	Ompoe Soe- moentoel	Loemban Tobing, Manik	
			e	Ompoe Toean na Hoda	idem	
	10	Parboeboe	a	Ompoe Soe- moeroeng	Loembang Tobing	
bioes Onan Silindoeng			b	Parboeboe Djoeloe	*	
			c	Parboeboe Toroean	"	
	11	Hoeta Galoeng	—	Djandji Matoge (een dorp)	Hoeta Galoeng	
	12	Simorangkir	a	Simorangkir	Simorangkir, Hoeta Barat, Loemban Tobing, Hoeta Pea, Pandjaitan	
Hoort gedeel- telijk bij bioes Onan Silindoeng en gedeelte- lijk bij bioes Onan Sipinggan			b	Loemban Sia- gian	Panggabéan	
Hoort bij bioes Onan Silindoeng	13	Pansoernapi- toe o.a.	a	Loemban Ra- toes	*	
			b	Sitompoel	Sitompoel	
bioes Onan Sipinggan			c	Pansoernapi- toe	Panggabéan	
	14	Banoeárá	a	Banoeárá	Hoeta Pea	
Hoort bij bioes Onan Silindoeng	15	Pansoer Batoe	b	Oost Banoadjji	Hoeta Pea, Loemban	
			c	Pansoer Batoe	Tobing	
			a	West Banoe- adjji	Loemban Tobing, Hoeta	
Hoort bij bioes Nai- pospos	16	Roera Djoeloe	—	—	Galoeng, Sitompoel	
	17	Naipospos	—	—	Simanoengkalit	
	18	Pagaran	—	—	Sitoeméang, Hoeta Oe- roek, Simanoengkalit	
	19	Lamboeng	—	—	Hoeta Galoeng, Loemban	
	20	Adian Koting	—	—	Tobing	
		Nagatimboel	a	Nagatimboel	Hoeta Barat, Sitompoel,	
		o.a.	b	Rampa	Panggabéan	
Hoort bij bioes Onan Silindoeng	21	Simasom	c	Loboe Singkam	Hoeta Galoeng	
			a	Simasom	*	
			b	Simasom Hoeta	Panggabéan	
				Bagasan	*	

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
Hoort bij bioes Onan Silindoeng	22	Loemban Ga- raga	a	Loemban Ga- raga Hoeta Barat	Hoeta Barat	Tobabataks
			b	Loemban Ga- raga Sima- nampang	Panggabéan	
			c	Loboe Pining	Hoeta Barat, Panggabéan	
			d	Loemban Ga- raga Pangga- béan	Panggabéan	
			—	—	Sitompoel [Sibangébangé]	*
	24	Sibaganding Onan Hasang c. a.	a	Onan Hasang	Siagian [Sirégar]	*
			b	Pantis c. a.	Hoeta Barat, Pangga- béan, Tamboenan	
			—	Sigompoelon	Sitompoel	
	25	Sigompoelon	a	Sigompoelon [Loemban Dolok]	*	
			b	Sigompoelon [Djonggi ni Hoeta]	*	
			c	Sigompoelon [Loemban Tonga]	*	
26	26	Loemban Toroean	a	Loemban To- roean Silang- kitan	Nababaän, Hoeta Barat, Panggabéan	*
			b	Loemban To- roean Sigoe- roenggoe- roeng	Sitompoel	
			c	Loemban To- roean	Loemban Toroean	
27	27	Lontoeng	a	Lontoeng Simatoepang [gedeeltelijk]	Simatoepang	*
			b	Lontoeng Nainggolan	Nainggolan	
			c	Sioenangoe- nang [een dorp]	Samosir	
			d	Twee dorpen eveneens van Hariandja	*	
28	28	Hariandja	a	Hariandja Saroella	*	*
			b	Hariandja Aek Botik	*	
			c	Lontoeng Si- matoepang [gedeeltelijk]	Simatoepang	
			d	Betwiste Lon- toengdorpen	Sinaga, Aritonang	
29	29	Simangoemban	—	—	Sirégar	*

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inlandsche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inlandsche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	30	Djandji Ang- kola except de dorpen ad 81	—	—	Sitompoel, Sitanggang, Hoeta Galoeng, Hoeta Péa, Loemban To- roean, Hoeta Barat, Hoeta Soit, Pangga- bán, Nababaín, Tamboenan	Tobabataks
	81	Sibolanboe- lan, Sioeng- gas c. a.	—	—	Nababaán, Pasariboe, Napitoepoeloe, Sili- tonga, Simandjoetak, Sibarani, Silalahi, Pan- djaitan, Tamboebol- on, Sitompoel, Para- pat, Hoeta Toroean, Naiposplos	—
[een pangasé]	32	Parlomboean c. a.	a	Parlomboean	Pardéde	—
idem			b	Loemban Loebœ	"	—
Hoort bij bi- oes Onan Sipahoetar	33	Saboenganni- hoeta	c	Tapiannaöeli	Simandjoetak	—
			a	Saboenannih- hosta	"	—
			b	Dolknago- dang	"	—
Hoort bij bi- oes Siandjoer [Tobahoog- vlakte]	34	Onan Roeng- goe	a	Hoeta Goergoer	"	—
			b	Onan Roenggoe	"	—
			c	Loemban Rang	"	—
			d	Siboeetoeon	Silitonga	—
bioes Onan Sipahoetar	35	Siabalabal c. a.	a	Siabalabal	Pandjaitan	—
			b	Loemban Djoeloe	Tamboebolon	—
			c	Goeckgoek	"	—
	36	Sipahoetar	—	—	Silitonga	—
	37	Aeknaöeli	a	Aeknaöeli	Pandjaitan	—
[een pangasé]	38	Sigotom	a	Sigotom	Silitonga	—
idem	39	Pakpahan	b	Parratoesan	Tamboenan	—
idem			a	Pakpahan	"	—
			b	Loemban Sormin	Pakpahan	—
idem			c	Hariandja	Sormin	—
[twee pangasé's]	40	Batoenadoes	a	Batoenadoea	Hariandja Goeltom, Sinaga	—
[een pangasé]			b	Batoemanoom- pak	Goeltom	—
	41	Silantom	—	—	Bitonga	—
	42	Lontoeng Djoeloe	—	—	Sormin, Simatoepang, Pasariboe, Siagian, Saroempaet, Dongo- ran, Hasiboean	—
	43	Pasariboe	—	—	Pasariboe, Simatoepang, Sibarani, Sormin	—
	44	Loebis	—	—	Loebis, Sirégar, Sima- toepang, Tamba, Par- dosi, Panc	—

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- lopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stelend deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	45	Lontoeng Djaé	—	—	Nainggolan, Hoeta Djoe- loe, Sipahoetar, Pané, Ritonga, Hasiboean, Pasariboe, Pangari- boean	Tobabataks
<i>Onderafdeling Baroes [Baroës].</i>						
Si Oném Kodén	1	Sidoembilik	—	—	Tinamboenan, Mahar- dja, Nahampoën, Pi- najoengan, Sinaga, Moenté, Simbolon	Dairibataks
	2	Alahan	—	—	Toemanggor, Tinamboe- nan, Bérasa	“
	3	Sikéting-Ké- sogihén	a	Périlitén	Késogihén	“
Périlitén	4	Marboen- Séoen-Méha- Moengkoer	b	Siabong ha- bong	Sikéting	
			c	Amborgang [een dorp]	Késogihén	“
bioes Onan Poesoek bioes Sima- noellang Toroean	5	Poesoek	a	Marboen [Sibongkaré]	Marboen	“
	6	Simanoellang Toroean	b	Séoen [Pinim]	Séoen	
			c	Méha	Méha	
			d	Moengkoer	Moengkoer	
bioes Déba- radja bioes Poerba bioes Mana- loe	7	Rambé	—	—	Poesoek, Boeatou, Nahoeiaç, Siringoringo	Tobabataks
			a	Simanoellang Toroean [Poelo Godang]	Simanoellang	“
			b	Pangambatan	“	
bioes Toeka Dolok	8	Toeka Dolok	a	Nagatimboel	“	
			b	Rambé Déba- taradja	Débaradja	“
bioes Siam- baton	9	Toeka Holboeng	a	Rambé Poerba	Poerba	
			b	Rambé Mana- loe	Manaloë	
bioes Toeka Holboeng	10	Baroes Moedik	a	Toeka Dolok	Pardosi, Pohan, Siman- doetak, Pané, Tam- boenan	“
			b	Siambaton	Siambaton [Nai Amba- ton], Sigalingging	Toba- en Dairibataks idem
bioes Sinitak	11	Baroes Ilir	a	Toeka Hol- boeng [Pan- gariboean]	Pohan, Saroempaet, Pa- né, Simatoepang	Tobabataks
			b	Sidjoekang	Silalahi, Pohan	“
			c	Poerba Toea	Simatoepang	
			—	—	Pohan, Siambaton [Nai Ambaton], Simanoel- lang, Sihotang, Sitoe- morang, Marboen, Rambé, Rao, Lim- bung, Sitangrang	
			—	—	Tandjoeng, Pasariboe, Simatoepang, Mar- boen	* [ge- mengd]

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inlandsche gemeente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inlandsche gemeente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	12	Pasariboe Dolok	a b c	Pasariboe Dolok [Sitonong] Latong Dolok Hoeta Gindjang	Matondang Sitarihoran, Limpong Bondar	Tobabataks
	13	Pasariboe Tobing	d a b c	Simatauiari Pasariboe Tobing [Soega-sooga] Simargarap Siraoe	Habéahan Bondar, Gorat Habéahan Saroekeok	-
	14	Sorkam	a b	Sorkam Kanan Sorkam Kiri	Tandoeng, Atjé, Malaboe, Sihombing, Priaman Tandoeng, Hoeta Toroean, Pohan Sinagabariang, Hoeta Oeroek, Sitoeméang	* [ge- mengd]
	15	Naipospes [-Baroes]	-	-	-	Tobabataks

Onderafdeeling Siboga [Siboga].

1	Sipakpahi Kolang	-	-	Hoeta Barat, Hoeta Toroean
2	Oenté Moengkoer	-	-	Hoeta Galoeng
3	Tapiannaoeli	-	-	Hoeta Galoeng, Napi-toepoeloe
4	Siboga	-	-	Hoeta Galoeng, Hoeta Barat
5	Siboeloean Toeka	-	-	Tamboenan, Hoeta Barat, Sirégar, Panggabéan, Siboeaja [Siboeat?]
6	Sait ni Hoeta Kalangan	-	-	Harahap, Dongoran, Sitompoel, Panggabéan
7	Badiri	-	-	Tjaniago [Maleisch?], Tandoeng, Simatopeang, Hasiboean, Sitompoel, Tamboenan
8	Pinangsori Loesmost	-	-	Sirégar, Tarihoran, Sipa-hoetar
9	Anggoli	-	-	Pohan, Pasariboe, Hoeta Galoeng

Onderafdeeling Angkola en Sipirok [Padang Sidempoean].

1	Batang Toroe	-	-	Poeloengan
2	Hoeraba	-	-	Baoemi
3	Marantjar	-	-	"
4	Hoeta Imbaroe	-	-	Harahap
5	Saboengan	-	-	"
6	Simapilapil	-	-	"
7	Losoeng Batoe	-	-	"
8	Batoe na Doea	-	-	"
9	Baringin	-	-	Sirégar
10	Paraes Sorat	-	-	"
11	Sipirok	-	-	"
12	Pidjor Koling	-	-	Harahap
15	Mosara Tais	-	-	Dalimoenté

Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	14	Sigalangan	—	—	Dalimoenté	
	15	Pintoe Padang	—	—	Dauelaé	
	16	Sajoermatinggi	—	—	Poeloengan	

Onderafdeling Mandailing [Kota Nopan].

1	Pénjaboengan Tonga	—	—	Nasoetion		
2	Goenoeng Toea	—	—	"		
3	Pidoli Boekit	—	—	"		
4	Pénjaboengan Djoeloe	—	—	"		
5	Kota Siantar	—	—	"		
6	Goenoeng Baringin	—	—	"		
7	Maga	—	—			
8	Tambangan	—	—	Loebis		
9	Kota Nopan	—	—	"		
10	Manambin	—	—	"		
11	Tamiang	—	—	"		
12	Oeloe	—	—	—		Vermoede- lijk van Maleischen oorsprong
13	Pakantan Boekit	—	—	Loebis		
14	Pakantan Lombang	—	—	"		

Onderafdeling Natal [Natal].

1	Singkoeang	—	—	Dauelaé		
2	Natal	—	—	—		
3	Batahan	—	—	—		
4	Lingga Bajoe	—	—	Tandjoeng, Nasoetion		
5	Moeara Par- lampoengen	—	—	Nasoetion		
6	Aek na Ngali	—	—	"		Voor een belangrijk deel Ma- leisch

Onderafdeling Padang Lawas [Goenoeng Toea].

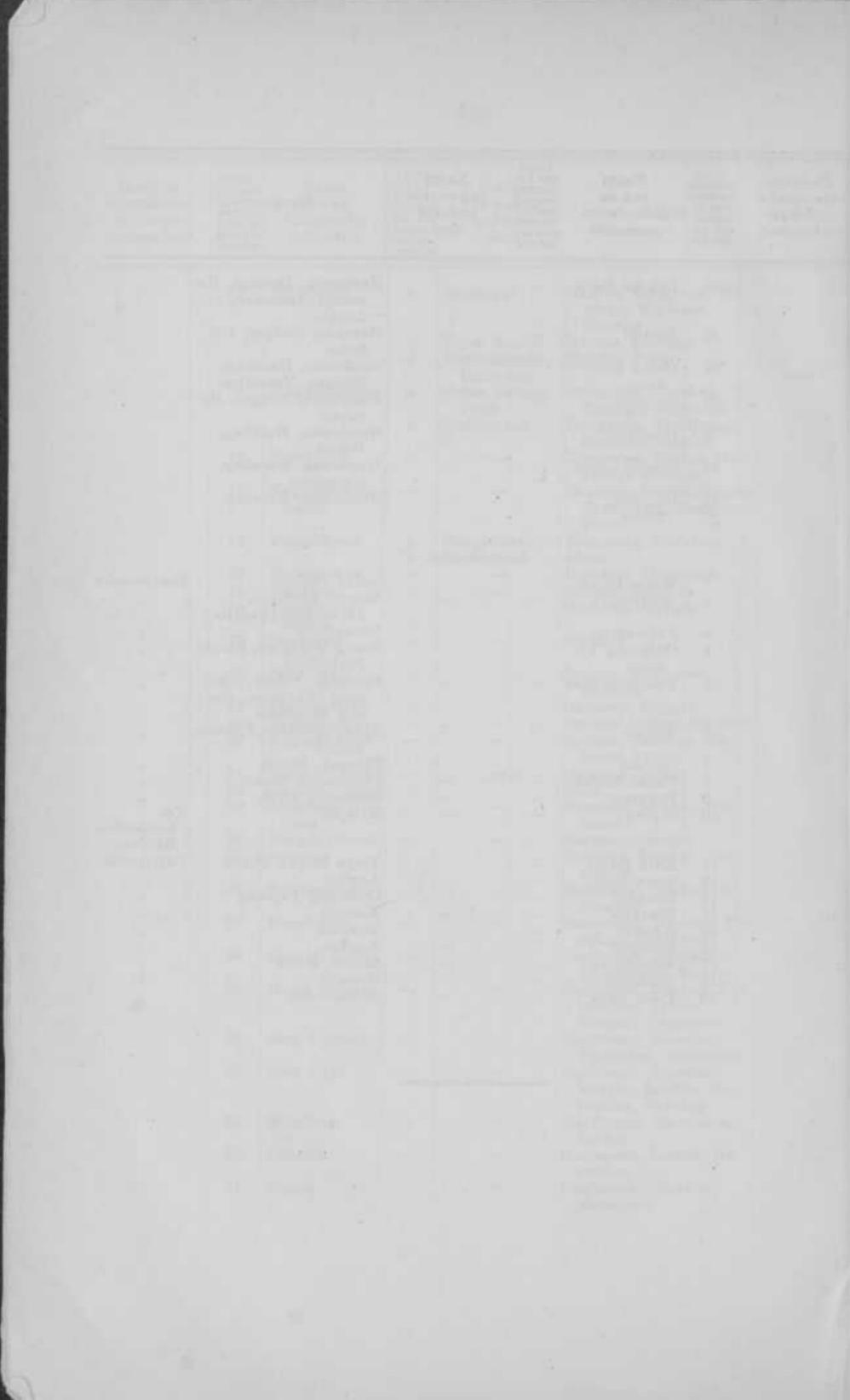
1	Sihoelamboe	—	—	Dongoran, Sagala, Dalimoenté, Hasiboean, Ritonga		
2	Loboe Tajas	—	—	Ritonga, Dalimoenté		
3	Tolang	—	—	Ritonga, Pasariboe		
4	Tapoës	—	—	Ritonga, Pané, Rambé, Dongoran		
5	Goenoeng Tinggi	—	—	Ritonga, Dalimoenté, Pohan, Rambé		
6	Simoendol	—	—	Rambé, Pohan, Pajoeng		
7	Silanggé	—	—	Dasopang, Dongoran, Tandjoeng		

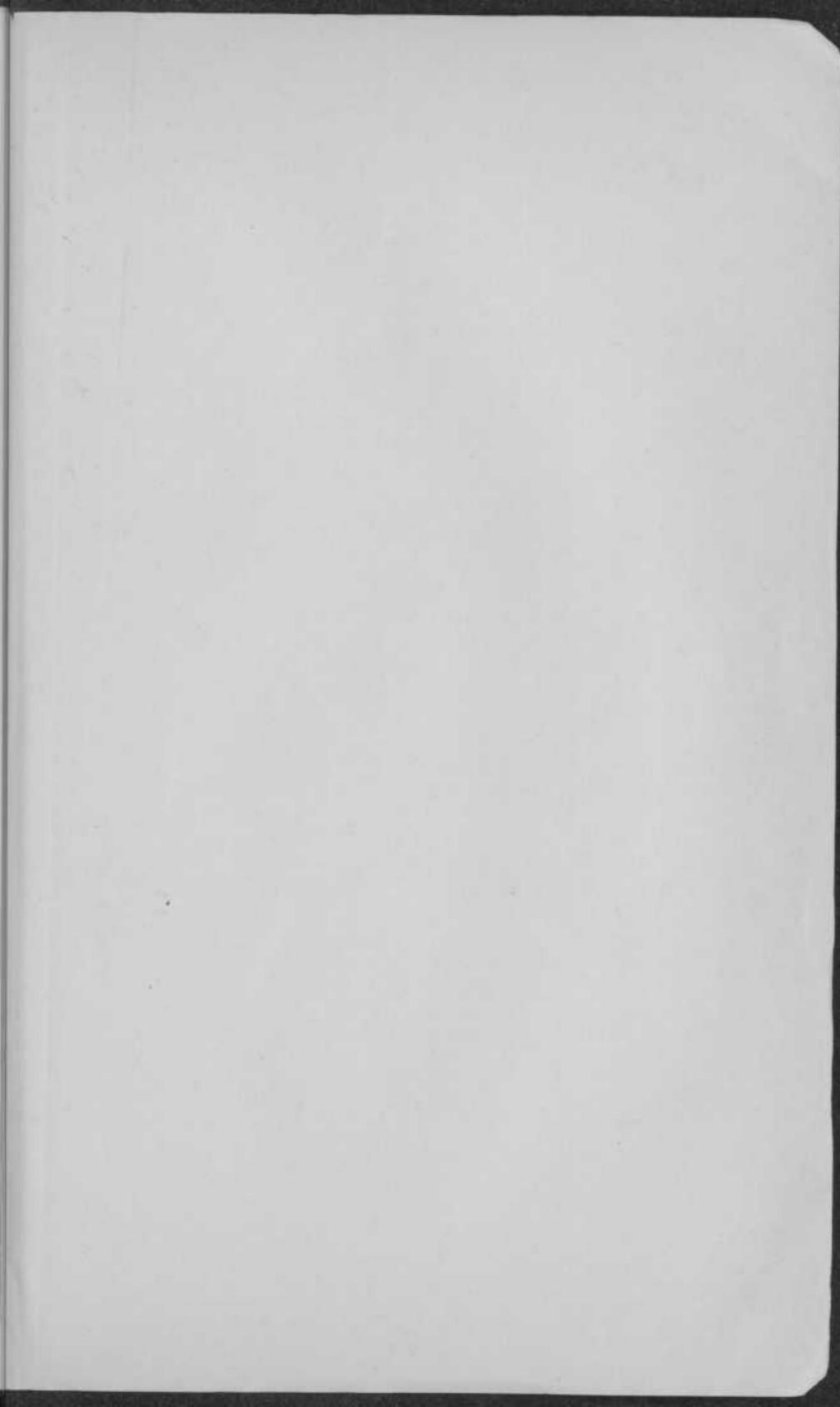
Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- loopend nummer van de Inlandsche gemeente	Naam van de Inlandsche gemeente	Letter van het samen- stellend deel der Inlandsche gemeente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	8	Sipiongot	a	Sipiongot	Rambé, Dongoran, Ritonga, Simbolon, Daoelaé	
			b	Tano Rambé	Rambé, Ritonga	
			c	Tano Rambé Holboeng	Rambé, Pohan	
	9	Mandalaséna	a	Oeloe Batang Pané	Dongoran, Harahap, Ritonga, Simbolon	
			b	Goeloengan	Dongoran, Tandjoeng, Harahap, Rambé	
	10	Tambiski	—	—	Dongoran, Babiat, Harahap, Ritonga	
	11	Napagadoeng Laoet	—	—	Harahap, Babiat, Sirégar, Tandjoeng, Dongoran, Pané	
	12	Pangirkiran	a	Pangirkiran	Dasopang, Harahap	
			b	Sandéan	Idem	
	13	Halonganan	—	—	Harahap, Dongoran	
	14	Hadjoran	—	—	Sirégar, Harahap	
	15	Poerba Sionomba	—	—	Harahap, Sirégar	
	16	Goenoeng Toea	—	—	Harahap	
	17	Batoegana	—	—	Sirégar, Hasiboean, Harahap	
	18	Pamoentaran	—	—	Harahap, Sirégar	
	19	Sioenggam	—	—	Daoelaé, Sirégar, Harahap	
	20	Nagasariboe	—	—	Sirégar, Harahap, Da-boear, Pohan	
	21	Batang Onan	—	—	Harahap, Sirégar	
	22	Sajoermatinggi	—	—	Idem	
	23	Goenoeng Toea	—	—	Harahap, Sirégar, Hasi-boean	
	24	Pangkal Dolok	—	—	Harahap, Sirégar	
	25	Sosopan	—	—	Harahap, Sirégar, Nasoetion	
	26	Paringgonan	—	—	Hasiboean, Nasoetion, Daoelaé	
	27	Hasahatan	—	—	Hasiboean, Daoelaé, Harahap, Nasoetion	
	28	Djandji Lobi	—	—	Hasiboean, Nasoetion, Dalimoenté, Sirégar	
	29	Hoeta Nopan	—	—	Hasiboean, Daoelaé, Poe-loengen, Loebis, Sirégar, Nasoetion	
	30	Sosa Djoeloe	—	—	Hasiboean, Daoelaé, Pasariboe, Nasoetion	
	31	Sosa Djaé	—	—	Hasiboean, Daoelaé, Sirégar, Loebis, Nasoetion, Harahap	
	32	Mondang	—	—	Hasiboean, Nasoetion, Loebis	
	33	Pinarik	—	—	Hasiboean, Loebis, Nasoetion	
	34	Siapas	—	—	Hasiboean, Harahap, Nasoetion	

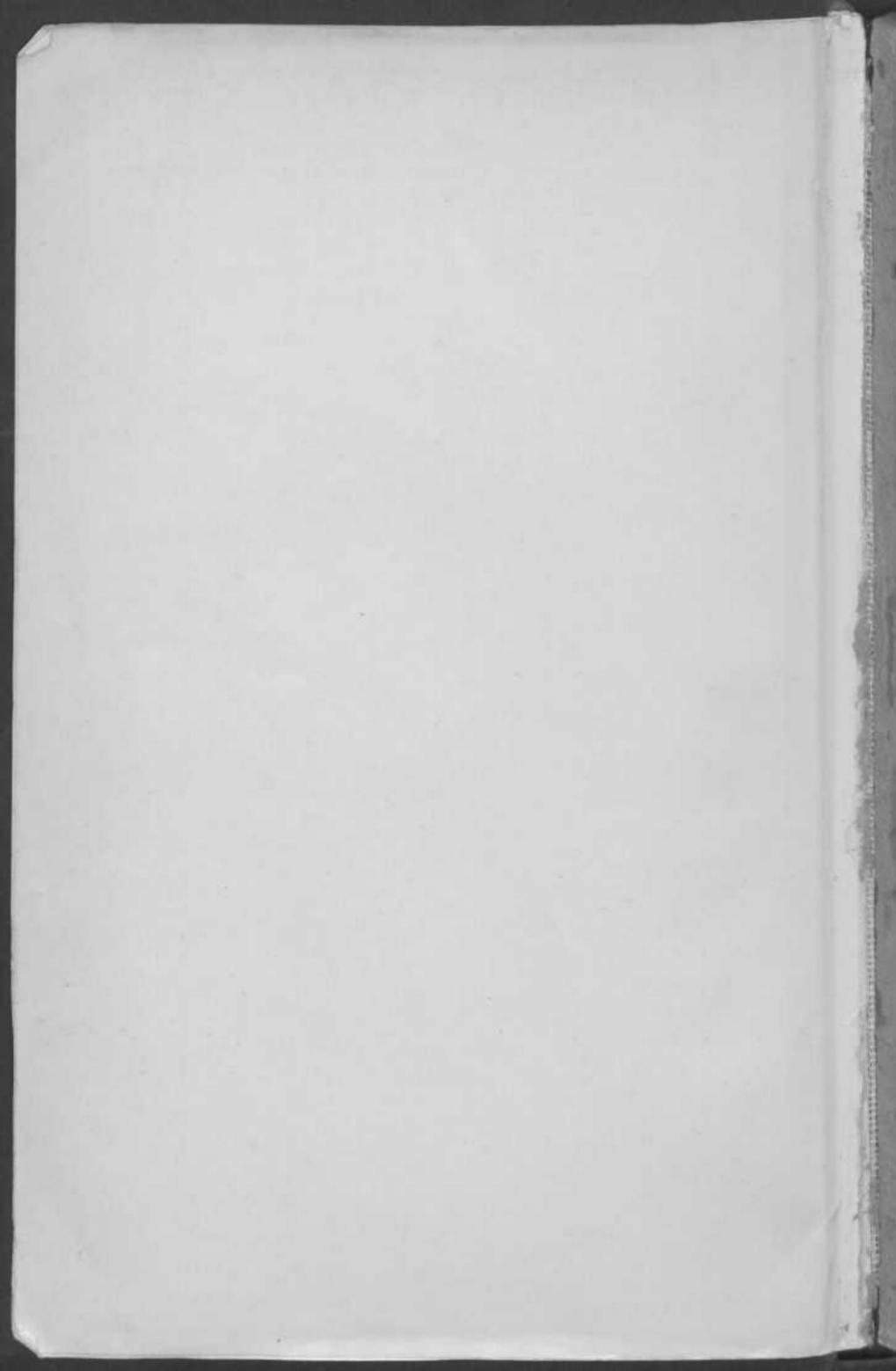
Hoogste inheemsche rechtsge- meenschap	Door- lopend nummer van de Inland- sche ge- meente	Naam van de Inlandse gemeente	Letter welke het samen- stellend deel der Inland- sche ge- meente	Naam van neven- bedoeld deel	Marga	Ras
	35	Aek na Bara	—	—	Hasiboean, Daoelaé, Ha- rahap, Nasoetion, Loebis	
	36	Portibi	—	—	Harahap, Sirégar, Da- boenr	
	37	Oente Roe- dang	—	—	Hasiboean, Harahap, Sirégar, Nasoetion	
	38	Binanga	—	—	Hasiboean, Sirégar, Ha- rahap	
	39	Hoeristak	—	—	Hasiboean, Harahap, Pohan	
	40	Simangambat	—	—	Hasiboean, Harahap, Nasoetion	
	41	Oedjoeng Batoe	—	—	Hasiboean, Harahap	

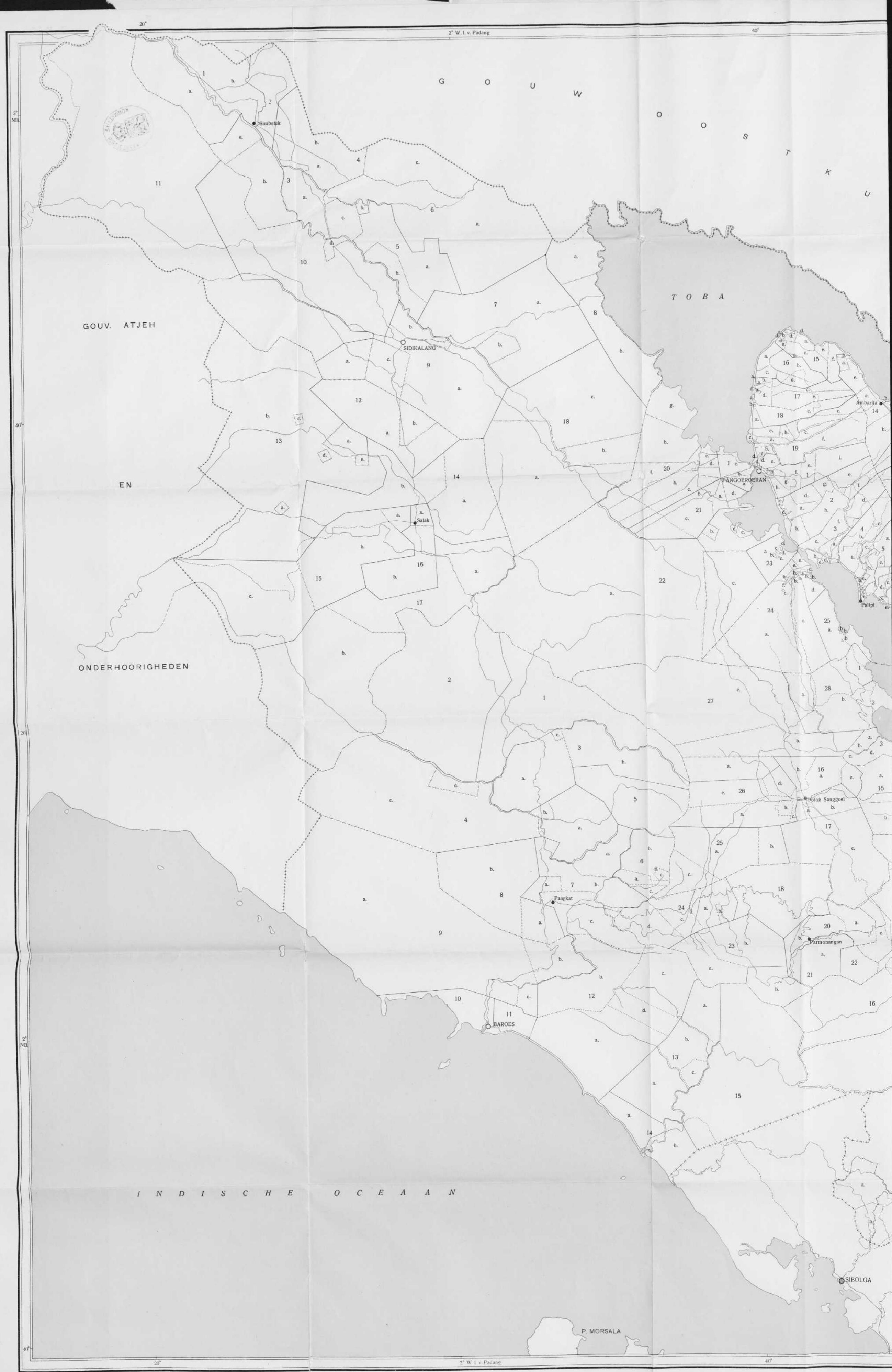
Boven Singkel.

1	Honta Batoe	—	—	Solian (Solin)	Dairibataks
2	Sélatong	—	—	Manik, Béringin, Pérbantjin (Bantjin)	"
3	Pakiraman	—	—	Pérbantjin	"
4	Oedjoeng Li- moe	—	—	Boang Ménaloen, Baroes, Pérbantjin	"
5	Tandjong Mas	—	—	Baroetoe, Pohan, Siké- tang (Sihotang), Bo- ang Ménaloen	"
6	Soerau	—	—	Tjibero (Siboro), Pinarik, Ramin	"
7	Sérasah	—	—	Pinarak, Manik	"
8	Tanah Méräh	—	—	Pérbantjin, Manik	"
9	Poenaga	—	—	Baroetoe, Atjeh	"
10	Séping	—	—	Mélajoe	Ver- batakschite Maleiers
11	Kota Baroe	—	—	Tjapa (Sapa), Pinim	Dairibataks
12	Samardoea	—	—	Angkat	"
13	Longkip	—	—	Oedjoeng Pajoeng	"
14	Binanga	—	—	Koembi	"
15	Koembi	—	—	Séranan	"
16	Belegén	—	—	Angkat	"
17	Batoebatoe	—	—	Sambo, Maha	"
18	Toealang	—	—	Koembi	"
19	Pasir Belo	—	—	Maha, Solin	"

OVERZICHTSKAART

Van de INDEELING

DER

AFDEELING BATAKLANDEN

IN NEGRI'S

Schaal 1 : 200000

3°

NB.

LEGENDA

● Standplaats van den Resident	+++++ Residentiegrens
● " " " Assistent-Resident	+---+ Afdeelingsgrens
○ " " " een Contrieur (Gezaghebber)	-+--- Onderafdeelingsgrens
○ " " " Distrikshoofd	----- Districtsgrens
● " " " Onderdistrictshoofd	- - - - - Onderdistrictsgrens
	— Negrigrens
 Landschapsgrens

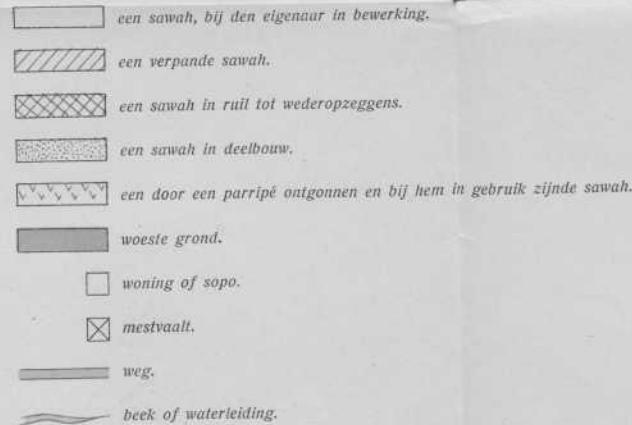

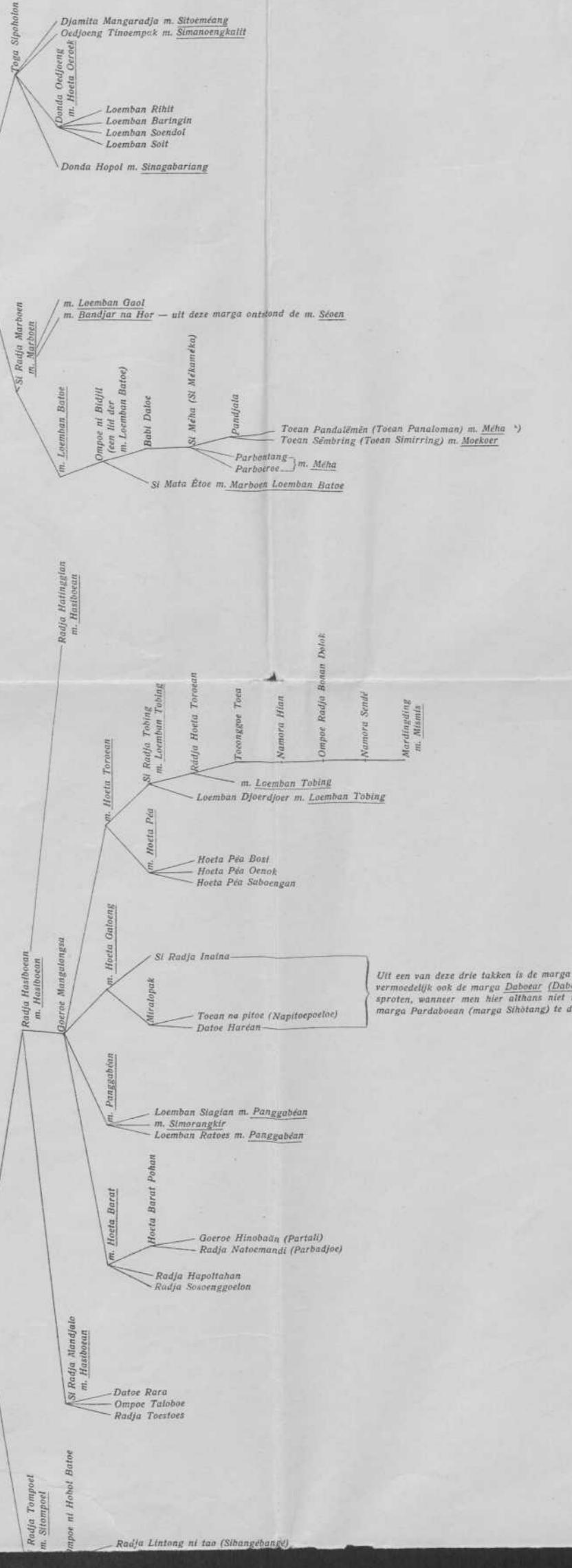
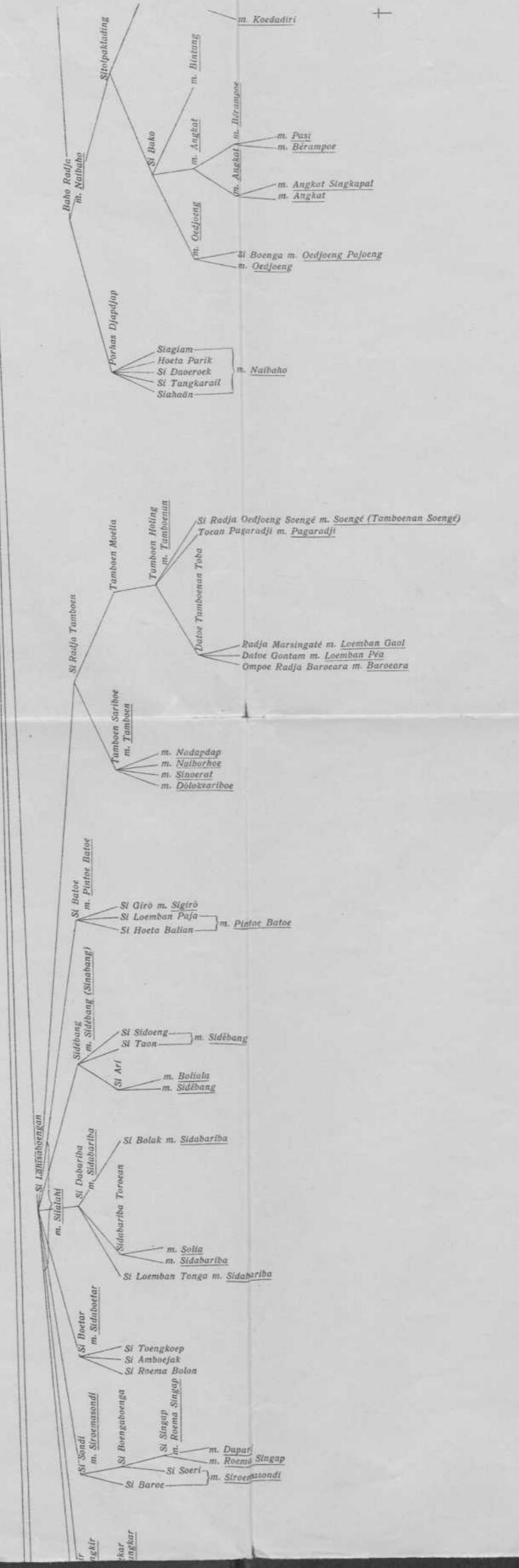
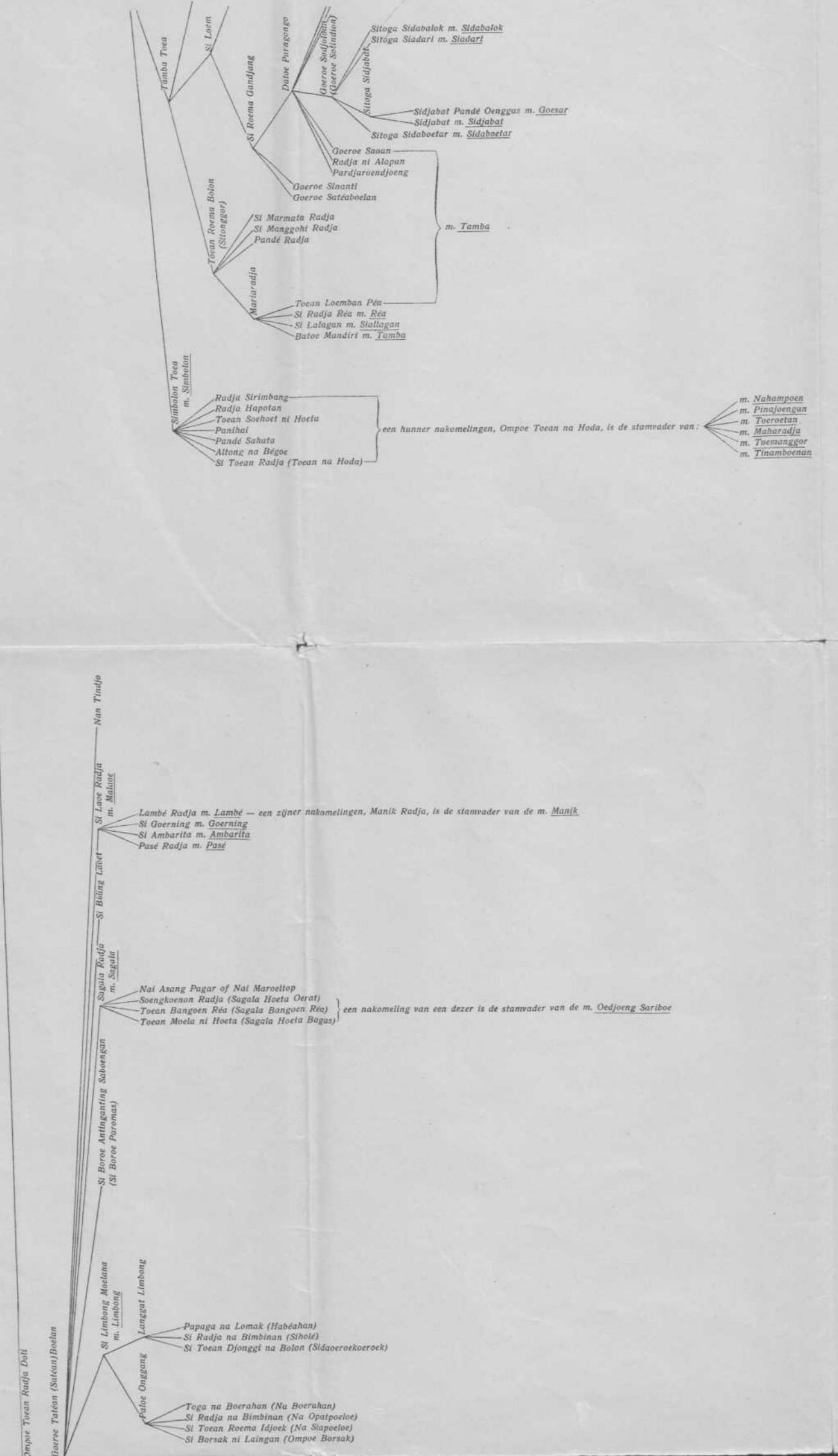
Kaart van een dorpencomplex in Gasariboe (Toba)

LEGENDE:

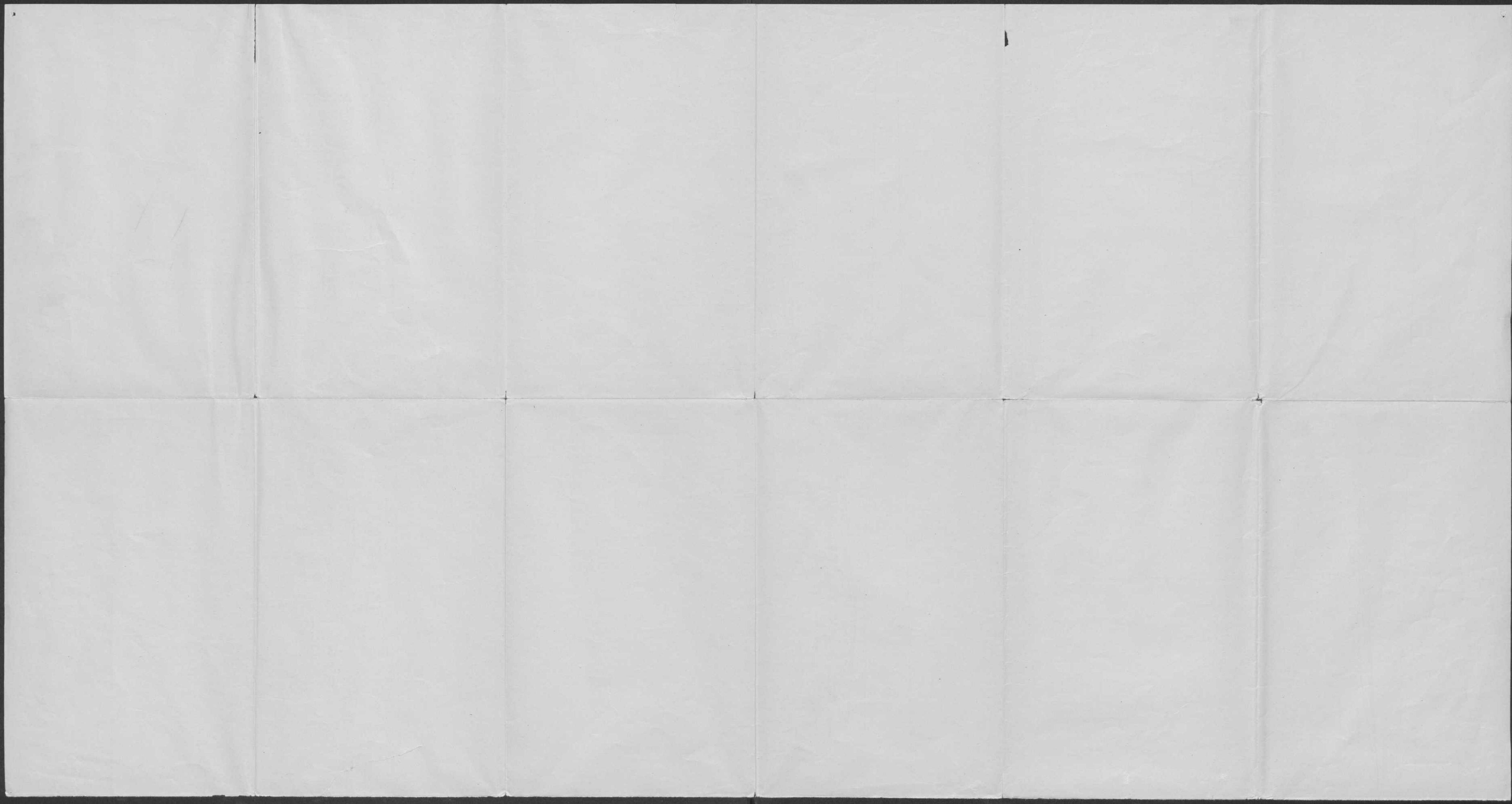
1. Toroe ni boeloe en pangéahan ni hoeta.
2. Alaman ('dorpsplein).
3. Partoengkoan (vergaderplaats onder eenen hoogen boom).
4. Soeha (ingraving langs den dorpswal).
5. Harbangau (dorpspoort; de goeroep is een poort in den buitensten wal).
6. Bahal (pleintje voor de hoofdpoort van het dorp).
7. Tuin, beplant met voedingsgewassen, indigo, koffie enz., of bergplaats voor stroo.
8. Bolapasara (vrije strook grond tusschen twee dorpen, hier als weg benut).
9. Parik (wat; de parik boeloe doeri is licht en de parik boeloe soeraton donker groen gekleurd).
10. Pantil (bastion tevens uitkijkpost).
11. Pangéahan ni hoeta, tijdelijk als sawah in gebruik tot de grond voor dorpsuitbreiding noodig is.
12. Baroengbaroeng (hooge aarden voorversterking).
13. Sibotaksangkar (verhoogde uitkijkpost waarop eenen boom, hier gebezigt door jeugd als speelplaats).
14. Verlaten dorp.
15. Vroeger een onan (markt), nu dorpsgrond.
16. Begraafplaats.
17. Tobat (vijver).

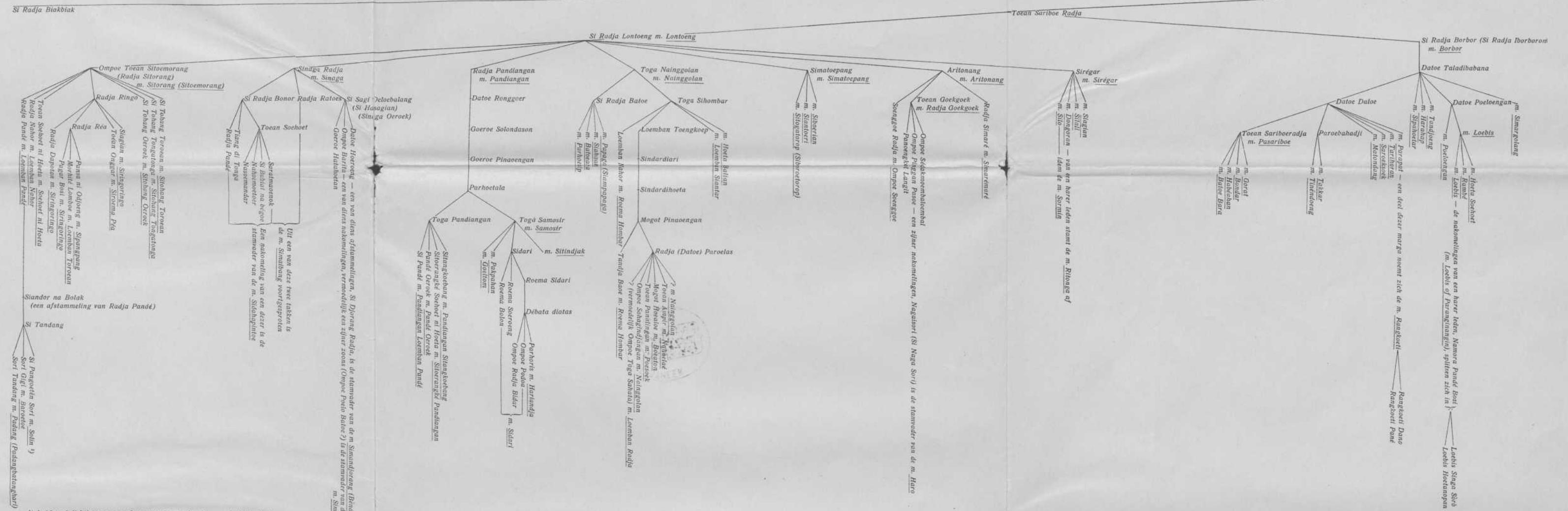

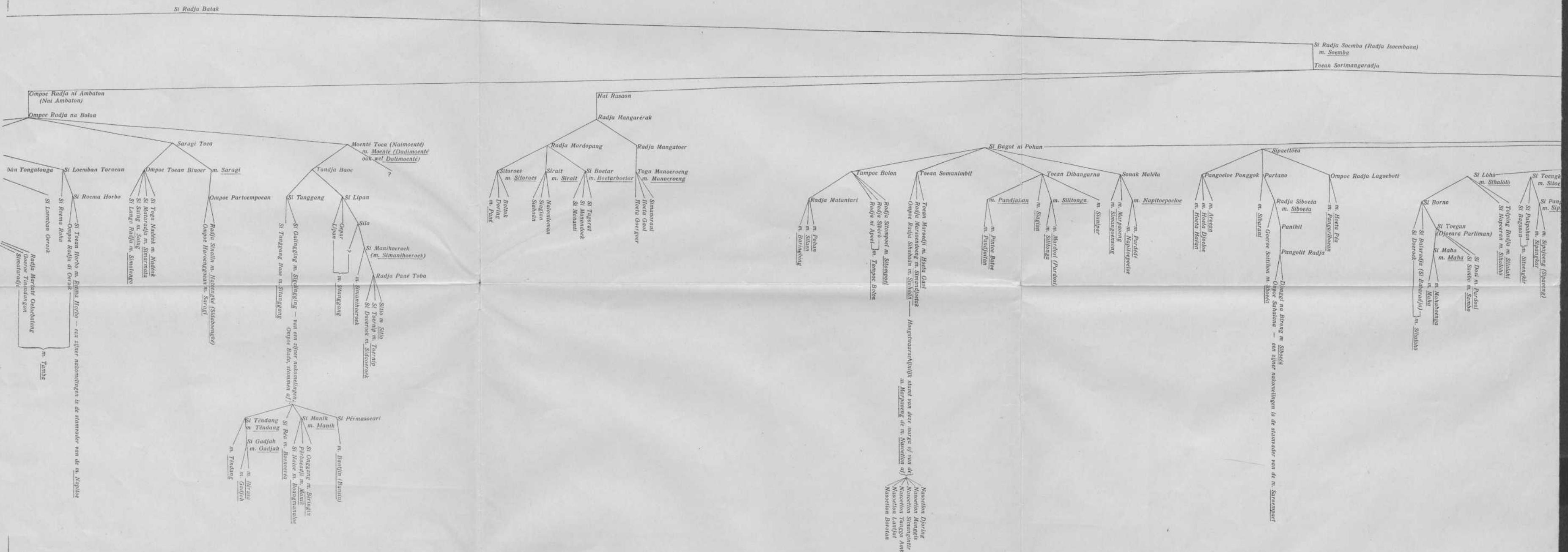
⁴⁾ Volgens andere berichten zouden de marga's Méha en Meekor zijn voorgesproten uit de m. Shatang

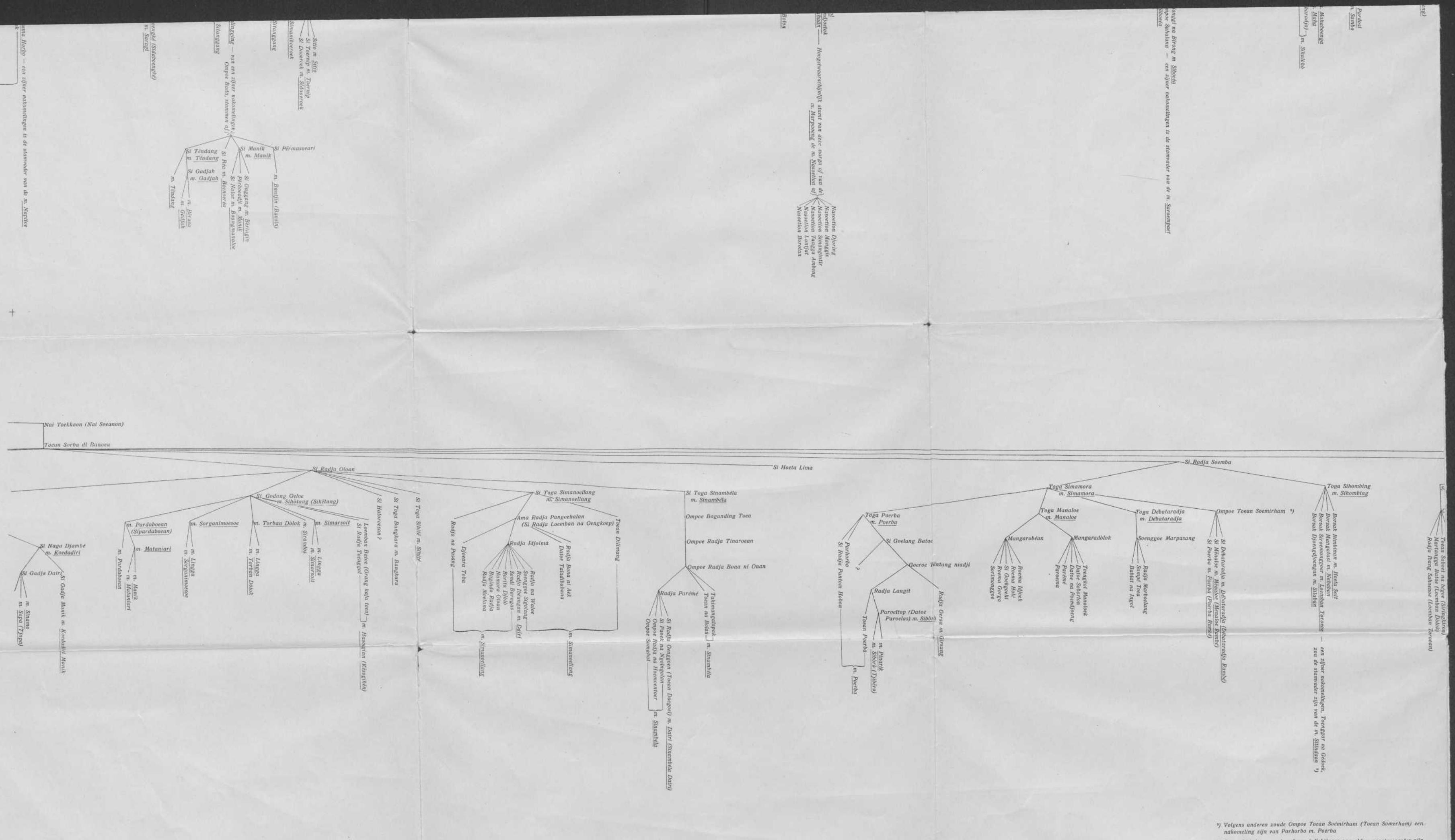

BATAKSCE MARGASTAMBOOM

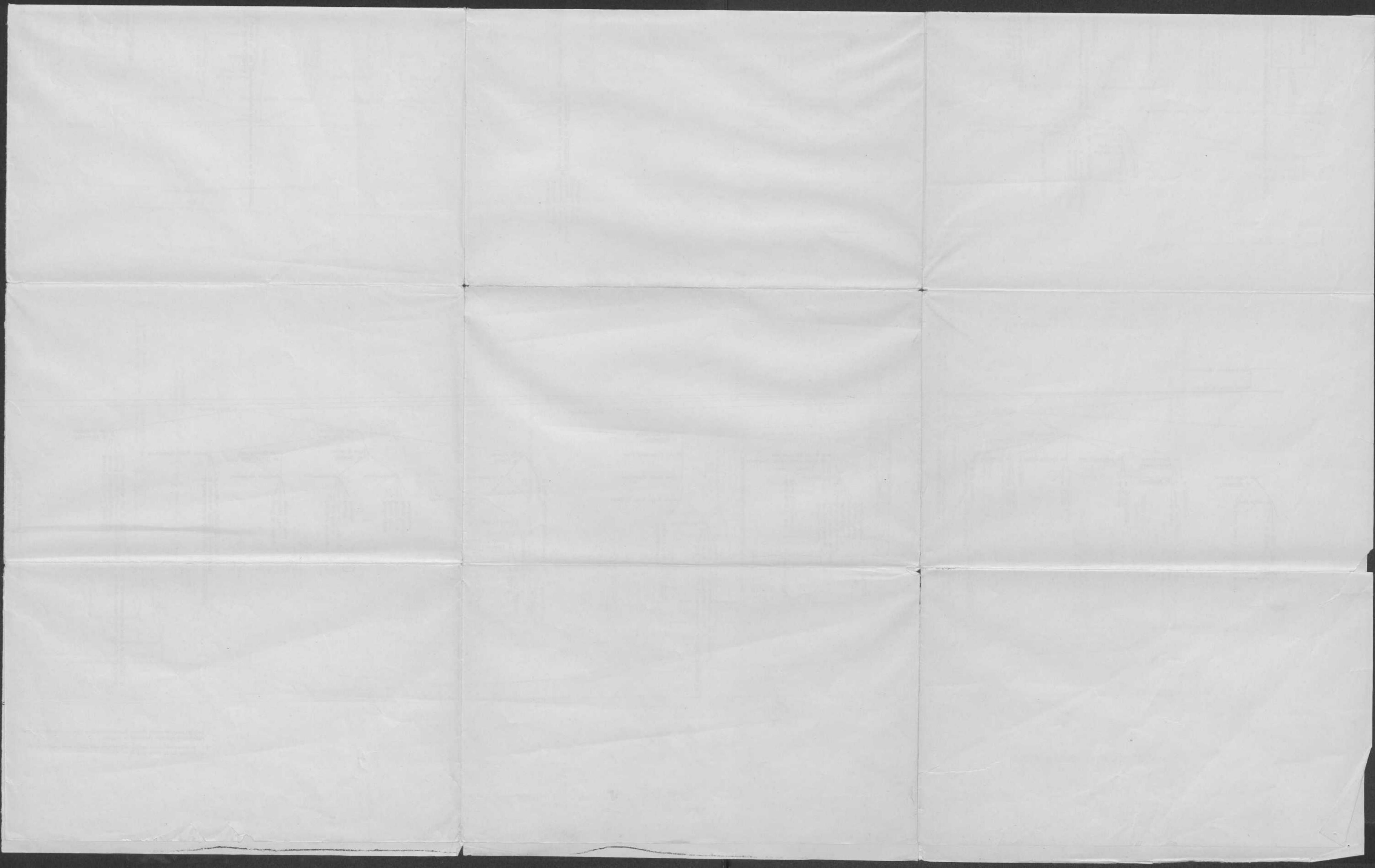

¹⁾ Luidens inlichtingen van andere personen zonden de marga's Solin, Padang en Batang Hari gesproten zijn uit de m. Soehoet ni Hoeta. Weer andere personen verklaren dat de m. Solin tot stamvader heeft iemand van de m. Baroeata, terwijl nog enkele zijn, volgens wie die m. Baroeotoe ofstamt uit de m. Loemban Radja.

MARGAKAART
VAN DE RESIDENTIE
TAPANOELI
EN VAN HET DISTRICT
SINGKIL

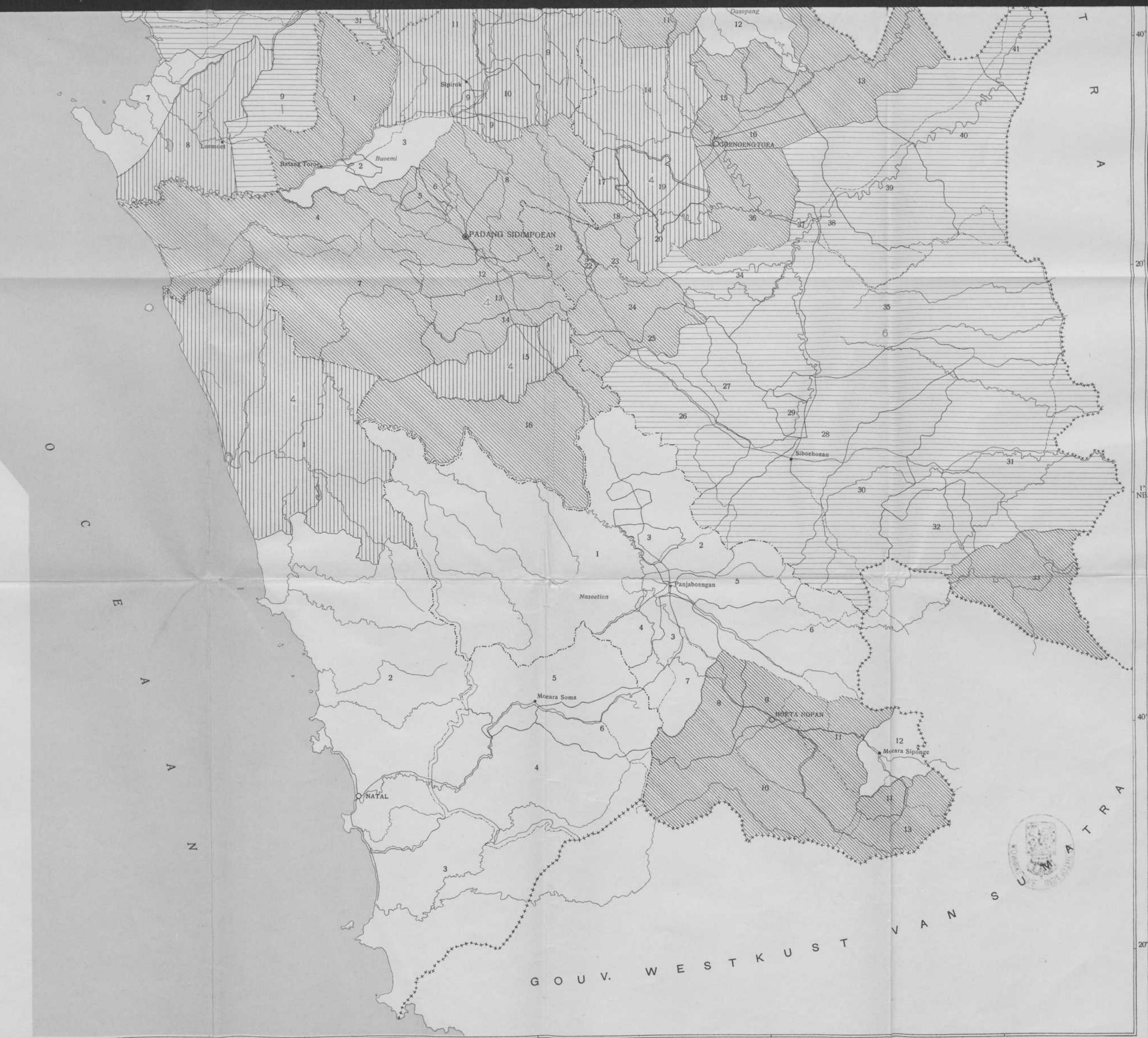
Schaal 1 : 400.000

LEGENDA

[Hatched pattern]	Nakomelingen van Ompoe Toean Sitoemorang	[Hatched pattern]	Nakomelingen van Simbolon Toea
[Hatched pattern]	" Sinaga Radja	[Hatched pattern]	" Tamba Toea
[Hatched pattern]	" Radja Pandiangan	[Hatched pattern]	" Saragi Toea
[Hatched pattern]	" Toga Nainggolan	[Hatched pattern]	" Moente Toea
[Hatched pattern]	" Simatoepang	[Hatched pattern]	" Oempoe Radja ni Ambaton (<small>meerdere der genoemde staken gemengd</small>)
[Hatched pattern]	" Aritonang	[Hatched pattern]	" Si Bagot ni Polan
[Hatched pattern]	" Siregar	[Hatched pattern]	" Si Paet Toea
[Hatched pattern]	" Si Radja Lontoeng (<small>meerdere der genoemde staken gemengd</small>)	[Hatched pattern]	" Si Lahisaboengan
[Hatched pattern]	" Si Radja Borbor	[Hatched pattern]	" Si Radja Oloan
[Hatched pattern]	" Si Limbung Moelana	[Hatched pattern]	" Si Radja Soemba
[Hatched pattern]	" Sagala Radja	[Hatched pattern]	" Toga Soboe
[Hatched pattern]	" de met name op de kaart genoemde marga's	[Hatched pattern]	" Naipospos
[Hatched pattern]	Koembi, Saranam, Pinim, Melajoe, Atjeh, Ramin, Baroes, Sabang , Dasopang, Baomei en Nasoetion.	[Hatched pattern]	" Nai Toekaon (<small>meerdere der genoemde staken gemengd</small>)
[Hatched pattern]		[Hatched pattern]	" Nai Rasaon

- Standplaats van den Resident
 - ◎ " " " Assistant-Resident
 - " " " een Controleur (Gezaghebber)
 - " " " Districtshoofd
 - " " " Onderdistrictshoofd
- +++++ Residentiegrens
 - +--- Afdeelingsgrens
 - ... Onderafdeelingsgrens
 - Districtsgrens
 - Onderdistrictsgrens
 - Negigrens

2° W.L.v. Padang

1900 1900 1900 1900

1900 1900 1900 1900

TAFELNEDER

SINGRI

BRON: DE GROOTE

DEUTSCHE

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

2329 2904

